Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Tijdschrift voor veeartsenijkunde en veeteelt

https://hdl.handle.net/1874/261318

VWC 953

TIJDSCHRIFT

VOOR

VEEARTSENIJKUNDE

UITGEGEVEN DOOR

DE MAATSCHAPPIJ TER BEVORDERING DER VEEARTSENIJKUNDE IN NEDERLAND

ONDER REDACTIE VAN

H. M. KROON, Dr. H. MARKUS,
C. F. VAN OYEN en Dr. A. VRIJBURG.

VEERTIGSTE DEEL.

UTRECHT
J. L. BEIJERS
1913.

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT
0031 7051

INHOUD.

Origineele artikelen.

Bladz.

BARENDREGT, A. A. Een minder bekende vorm van abortusverspreiding bij het rund en haar eventueele bestrijding 691

BEMELMANS, Dr. E. Bijdrage tot de specificiteit der droesstreptococcen en tot de aetiologie van petechiaaltyphus. 92

BEMELMANS, Dr. E. Bijdrage tot de aetiologie der hemiplegia laryngis (cornage) 197, 292

BERGER, Dr. H. C. L. E. Losse aanteekeningen over beenbreuken bij varkens 615

BÜCHLI, Dr. K. Bestrijding van besmettelijke veeziekten in het buitenland. 85, 811

CAPELLE, Dr. Th. J. VAN, Onsteking van de glandula submaxillaris 26

COLSEN, L. J. Nadere onderzoekingen omtrent de z.g. „mouw" bij veulens. 773

DIERMEN, F. A. A. VAN, Atropine-vergiftiging bij een paard 288

FERWERDA, Dr. S. R. Welk standpunt moet gedeeltelijk en kan zoo noodig de veearts ten opzichte der veefokkerij innemen. 433

FERWERDA, Dr. S. R. Behoort de varkenspest opgenomen onder de ziekten die besmettelijk zijn in den zin der wet? 929

FOLMER, C. J. Amputatio partis recti bij het varken 747

HARTOG, J. H. Mededeelingen uit de chirurgische kliniek van 's Rijks Veeartsenijschool 148

HARTOG, J. H. Hoefkraakbeen-exstirpatie volgens BAYER 315

HARTOG, J. H. Operatieve behandeling van cornage; exstirpatie van het zijdelingsche stemzakje 887

HOEN, Dr. H. 'T De positie en de werkkring van den gouvernementsveearts in Nederlandsch-Indië 1

HOOGSTRA, J. S. Peekoppen-vergiftiging (?) 289

HUET, Dr. GALLANDAT Een geval van rondcellig sarcoom bij een paard . . 283

HUET, Dr. GALLANDAT Een geval van anthrax bij een paard 285

JAKOB, Dr. H. Therapeutische, casuïstische en statistische mededeelingen uit de kliniek voor kleine huisdieren van 's Rijksveeartsenijschool . . . 351

JERONIMUS, De Inspecteur van den Veeartsenijkundigen Dienst en de Veewet 673

JONG, D. A. DE, De keuring vóór het slachten in het ontwerp van wet, houdende bepalingen tot wering van vleesch en vleeschwaren, die voor de gezondheid schadelijk zijn 745, 896

KAPSENBERG. G, De reactie van Abderhalden in het algemeen 1019

KROES, H. A. De medewerking der veeartsen bij de organisatie der veeteelt. 444

KROON, H. M. Selectie in de fokkerij der huisdieren. 177

Bladz.

KROON, H. M. Mededeelingen over hoefkunde 851
LUXWOLDA, Dr. W. Het keuren van noodslachtingen ten plattelande . . . 938
LUXWOLDA, Dr. W. De bakteriën-flora van het vleesch en de vleeschlymphklieren bij 62 kalveren met septichaemische verschijnselen 989
OFFERINGA, P. J. Acute lekzucht (?) bij koeien 158
Ontwerp van wet houdende bepalingen tot wering van vleesch en vleeschwaren, die voor de volksgezondheid schadelijk zijn. 263
Ontwerp van wet tot regeling van het landbouw- en het veeartsenijkundig hooger onderwijs 569
OYEN, C. F. VAN Bepalingen tot wering van vleesch, vleeschwaren, die voor de volksgezondheid schadelijk zijn 675, 829
POEL, P. Ph. VAN DER en C. S. JERONIMUS, Beschouwingen omtrent de positie van de ambtenaren van den burgelijken veeartsenijkundigen dienst in Ned.-Indië 11
Redactie. Voorwoord 1
Redactie. De heer W. C. SCHIMMEL geëerd, ... 987
REESER, Dr. H. E. Over tetanusbacillen en tetanustoxine 399
ROOS, Dr. J. De reactie van Abderhalden, toegepast bij runderen . . .1032
SCHIMMEL, W. C. Bijdrage tot de geschiedenis van den militair-veterinairen dienst in Nederland 27
THOMASSEN, Dr. M. H. J. C. Peesverscheuring van den hoefbeenbuiger na neurectomie der beide pijpzenuwen. 291
VEEN, Dr. J. VAN DER, Naar aanleiding van het artikel „Acute lekzucht (?) bij koeien, door M. VAN DER VLIET" 104
VEEN Dr. J. VAN DER, Lies- en scrotaalbreuken bij het paard 223
VEEN, Dr. J. VAN DER, Carbonaatafzettingen in de blaas der koe 639
VEENBAAS, A. H. Is infectie door den bacillus renalis bovis haematogeen?. 717
VEENBAAS, A. H. Dienen huisslachtingen in de wet op de vleeschkeuring opgenomen? 935
VLIET, M. VAN DER, Acute lekzucht(?) bij koeien 45
VRIJBURG, Dr. A. Opsonogeen- (vaccine) en auto-therapie. 137
WINKEL, Dr. A. J. Dient alle vleesch van in nood geslacht vee aan de consumptie onttrokken? 625
WINKEL, Dr. A. J. Een aanmerking op de opmerking aangaande de keuring van in nood geslacht vee door Dr. S. G. ZWART 777
ZWART, Dr. S. G. Een opmerking aangaande de keuring van in nood geslacht vee 719

Korte mededeelingen.

BERGER, Dr. E. Vlekziekte-arthritis bij varkens 321
OYEN, C. F. VAN, Trichinose bij ratten 322
HOOPEN, W. TEN, Mededeelingen uit de praktijk 451
STUURMAN S. en VLEMING, E. Een geval van hersentuberculose bij het rund. 455
BEYL, W. DE, Mededeeling uit de praktijk 456
OYEN, C. F. VAN, Trichinose bij varkens 559

Bladz.

CAPELLLE, Dr. TH. J. VAN, Chronische boezemcatarrh 694
RAABE, J. F. C. Twee gevallen van uitgebreide tuberculose op Java bij uitheemsche runderen 722
HOOPEN, W. TEN, Het gebruik van de slokdarmsonde bij het rund . . . 751
HOOPEN, W. TEN, Petroleum inwendig 752
HOOPEN, W. TEN, Gipsverbanden in de runderpraktijk 753
FREDERIKSE A. en Dr. R. H. J. GALLANDAT HUET, La liqueur de Labarraque 753
ARNTZ, Jos. G. TH. Virulente miltvuurbacillen in het speeksel van een paard. 778
OYEN, C. F. VAN, Trichinose bij het varken 831
VROEMEN, K. J. Geboorte van een monsterkalf 900
VROEMEN, K. J. Een speciaal geval van kribbebijten 901
VROEMEN. K. J. Corpus alienum in den wand van het coecum bij een kalf . 901
VROEMEN, K. J. Een spekmilt als oorzaak van compressio oesophagi 902
VROEMEN, K. J. Corpus alienum in de hartspier bij een vaars 903
STEDING, L. T. A. Abnormale ligging van het recticulum bij een koe . . . 904

Referaten.

Referent: Dr. TH. J. VAN CAPELLE.
Thrombose der arteriae ileocaecocolica en der bekken- en schenkelarteriën. 112
Referent: C. F. VAN OYEN.
Cysticercose bij het rund en haar beoordeeling bij de vleeschkeuring . . . 31
Referent: W. C. SCHIMMEL.
De verhouding tusschen vogeldiphtherie en vogelpokken 33
Een muizelin met veulen 725
Referent: Dr. A. VRIJBURG.
The cultivation of malarial plasmodia in vitro 34
Protozoën in het bloed van kippen 34
Een en ander over veeteelt in Suriname 35
Ueber die Behandlung grosser Karbonkel durch Zirkumzision 35
A report upon the permanent value of the roaring operation 36
The open-air treatment of equine pneumonia 36
An exceptional case of laceration of the mucous membrane of the trachea in a horse 36
Protozoic stomatitis or sore mouth of dogs 113
Arsenic poisoning from smelter smoke 114
Contribution à l'étude des fractures de la mâchoire inférieure; leur traitement par les sutures osseuses. 159
Eclampsia in the mare 159
Etude de pathologie comparée sur le dermographisme du cheval et de l'homme. 160
Het onderzoek van sputum op tubercel-bacillen 160
Les ferments lactiques dans le traitement de quelques affections intestinales du cheval et du chien 161
Zur Pathogenese des Lungenemphysems 162
Ueber die Kombination von Arzneimitteln 162
Ueber Kollargol bei Sepis und bei Karzinom 162

Bladz

F. Boerhave, door W. C. Schimmel 725
K. Bosma, door W. C. Schimmel 754
P. C. Buyterse, door W. C. Schimmel 906

Ingezonden.

K. Houba. De Inspecteur van den Veeartsenijkundigen Dienst en de Veewet 413, 666, 909
Mr. Dr. K. J. Frederiks. De Inspecteur van den Veeartsenijkundigen Dienst en de Wet 559, 761
E. Kortman. De Enquête-Commissie in zake het Veeverzekeringswezen in Nederland 730
W. C. A. Doeve. Studiebeurzen aan de Rijksveeartsenijschool 732
W. van der Burg. De voorstellen 8 en 9 voor de aanstaande Algemeene Vergadering van de Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland 763
D. A. de Jong. De Inspecteur van den Veeartsenijkundigen Dienst en de wet 841
G. Krediet. Eenige opmerkingen omtrent de boekaankondiging van het jaarboek 1911 van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel te Buitenzorg. Burgerlijke Veeartsenijkundige Dienst, Veeartsenijkundig Onderzoek en Onderwijs 913
Dr. A Vrijburg. Inlandse Veeartsenschool 914
Jeronimus. De voorziening in de behoefte aan ambtenaren bij den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst in Nederlandsch-Indië 1005

Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

Mededeelingen van het Hoofdbestuur, 29, 51, 135, 302, 303, 329, 330, 417, 457, 558, 631, 648, 704, 764, 781, 874, 915, 947, 1012
Vervolgcursussen 52, 135, 418, 706
Oproeping veearts bij den internationalen gezondheidsraad te Tanger (Marokko) 53
Notulen der 53ste Algemeene Vergadering 236, 331, 418
Commissie voor de Beroepsbelangen 300, 460
Commissie van Enquête 300, 457, 1012
Commissie inzake de wet op keuring van vee en vleesch 329
Commissie van verzekeringswezen 330
Voorstellen voor de 54ste Algemeene Vergadering.
Voorstel afd. Nieuw-Zuid-Holland 389
Voorstel afd. Utrecht 390
Voorstel afd. Gelderland-Overijsel 391
Voorstel afd. Noord-Holland 392
Voorstellen van het Hoofdbestuur 393, 394
Cursus in vee- en vleeschkeuring 418

Bladz.

Rapport der Commissie inzake het veeverzekeringswezen 469
Verslag der Redactie van het Tijdschrift 648
Programma van de 54ste Algemeene Vergadering 651, 704
Notulen van de Bijzondere Vergadering op 5 April 1913 734
VAN ESVELD-FONDS 782
Vergelding met pensioen van bewezen diensten als plaatsvervangend Districts-veearts 784
Verslag over den toestand der Maatschappij 786
Verslag over den toestand der geldmiddelen 788
Verslag van de afdeeling Groningen-Drenthe 791
Verslag van de afdeeling Nieuw-Zuid-Holland 792
Verslag van de afdeeling Utrecht 799
Verslag van de afdeeling Noord-Holland 800
Verslag van de afdeeling Gelderland-Overijsel 801
Verslag van de afdeeling Limburg 803
Verslag van de afdeeling Friesland 918
Handelingen van de 54ste Algemeene Vergadering 872
Rapport der commissie inzake het wetsontwerp op de vleeschkeuring . . . 875
Programma van de Buitengewone Algemeene Vergadering op 29 November 1913 917
Notulen van de 54ste Algemeene Vergadering 948, 1040
Mededeeling der afd. Gelderland-Overijsel 1040

Vereeniging van Rijkskeurmeesters in algemeenen dienst.

Jaarverslag over 1912 304

X^de^ Internationaal Veeartsenijkundig Congres. Londen 1914.

Lijst van te behandelen onderwerpen 332
Nederlandsch Comité 665, 884

Vereeniging van Directeuren van Gemeentelijke Slachthuizen in Nederland.

Verslag bevattende wetenschappelijke gegevens verzameld uit de slachthuis-jaarverslagen over het jaar 1911 707

Berichten.

Abattoirwezen:

Traktementsregeling bij het openbaar slachthuis te Rotterdam 41
Invoer van Agentijnsch vleesch 258
Abattoir te Nijmegen 925

Bladz.

Afdeelingsvergaderingen:

Vergadering der afdeeling Zuid-Holland 172
Vergadering der afdeeling Utrecht 258
Vergadering der afdeeling Groningen-Drenthe 340, 562, 808, 1052
Vergadering van de afdeeling Friesland 714

Besmettelijke veeziekten:

Ophthalmoreactie bij kwaden droes 129
Bestrijding van de tuberculose onder het rundvee der veefondsen 174
Brief van den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel in zake vergoeding van schade geleden na de enting van varkens 252
Tarief betreffende inentingen tegen de vlekziekte 253, 343, 432
Landbouwtentoonstelling en mond- en klauwzeer 342
Reglement op den Veeartsenijkundigen dienst in de provincie Zeeland 671, 983
Mond- en klauwzeer in België 980

Congressen:

Réunion et séance de la Commission permanente des Congrès internationaux de médecine vetérinaire 118
Verslag van het 1ste Internationale Congres voor Vergelijkende Pathologie 293, 740
Xde Internationaal Landbouwcongres 304
Xde Internationaal Woningcongres 307
IXde Internationaal Physiologencongres 462
Xme Congrès International d'Agriculture te Gent 631

Hoefbeslag:

Examen voor onderwijzer in practisch hoefbeslag 173
Admissie-examen tot den cursus voor onderwijzer in praktisch hoefbeslag 174, 1014.
Cursus in hoefbeslag 174
Hoefbeslagcommissie van den A. N. W. B. 565

Hygiëne:

Nederlandsche melkhygiënische vereeniging 307, 1053
Genootschap ter bevordering van melkkunde 310
Veeartsenijkundige Hygiënische Vereeniging 334
Gemeentelijke melkcentrale 634

Rijksseruminrichting:

Serum en entstof tegen het besmettelijk verwerpen der paarden 81
Tarief voor de entstoffen en sera van de Rijksseruminrichting 218
Verstrekking van entstoffen 742
Reglement 765

Bladz.

Rijksveeartsenijschool:

Reorganisatie Rijksveeartsenijschool 41
Veeartsenijkundig examen 134, 253, 714
Examens 397
Natuurkundig examen 671

Staatsbegrooting enz.

Staatsbegrooting voor het jaar 1913 . . . . . 54, 128, 252, 255
Begrooting van Ned.-Indië voor het jaar 1913. 36
Staatsbegrooting voor het jaar 1911 . . . . . 121, 127, 255
Staatsbegrooting voor het jaar 1912 430
Koloniaal verslag 1912 335
Begrooting van Ned.-Indië voor het jaar 1914 1053

Tentoonstellingen:

Nationale en Internationale Landbouwtentoonstelling 's Gravenhage 1913. 173, 342, 842, 926
Wereldtentoonstelling te Gent 1913 304

Veeartsenijkundig Staatstoezicht:

De inspecteur van den veeartsenijkundigen dienst en de wet. 115, 165, 246, 248
Maatregelen tegen het mond- en klauwzeer 168
Maatregelen tegen de trichinenziekte 255, 565

Veeteelt en paardenfokkerij:

Voordracht over paardenfokkerij 83
Rijksvoorjaarskeuringen van dekhengsten 133
Wet op de paardenfokkerij 1901 251
Staat van dekkingen door goedgekeurde hengsten gedurende 1912 305
Rijkshengstenkeuring 305
Friesch vee naar Brazilië 307
Rijksnajaarskeuringen van dekhengsten 633
Ingetrokken wetsontwerp 849
Bond van rundvee-fokvereenigingen 1012

Verslagen, begrootingen en andere publicaties van Rijkswege:

Verslag veeartsenijkundig examen 1913 919
Verslag der Algemeene Rekenkamer over 1912 920
Onderwijsverslag 920
Staatsbegrooting 1914 . . . . . 921, 1016
Begrooting voor Ned.-Indië 1914 . . . . . 922, 1016

Bladz.

Vleeschkeuring:

Wet op de vleeschkeuring 220
Uitvoer van vleesch naar Zwitserland 984
Vleeschkeuring 985
De invoer van bevroren vleesch te Amsterdam 1014
Rijkscursussen ter opleiding van hulpkeurmeesters 1015

Wetten, Koninklijke besluiten, Ministeriëele beschikkingen en officieele mededeelingen:

Verstrekking van entstof tegen het besmettelijk verwerpen der paarden . . 81
Rijksvoorjaarskeuringen van dekhengsten 133
Tarief voor entstoffen en sera van de Rijksseruminrichting 218
Wet op de paardenfokkerij 251
Staat van dekkingen door goedgekeurde hengsten gedurende 1912 305
Rijksnajaarskeuringen van dekhengsten 633
Entstoffen tegen de borstziekte en den goedaardigen droes der paarden, het besmettelijk verwerpen bij paarden, de uier- en baarmoederontsteking bij paarden en runderen, de kippenziekte van KLEIN en de vogelcholera . . 742
Reglement voor de Rijksseruminrichting 765
Rijkscursussen ter opleiding van hulpkeurmeester 1015

Diversen:

Aantal veterinaire studenten in Italië 173
Aantal veterinaire studenten te Cureghem 985
Arbitrage in den paarden- en veehandel 715, 925
Doctoraat in de veeartsenijkunde in Frankrijk 309
Enquête-commissie 310, 982
Geneeskundige courant 259
Gouvernementsveearts Ned.-Indië 925, 981
Huldeblijk Dr. D. L. BAKKER 432
Invoer van paarden in Osnabrück 169
Invoer van Argentijnsch vleesch 258
Mededeeling aan praktizeerende veeartsen 261
Mededeeling (Dr. H. MARKUS) 849
Redactie 670
Rijkspensioen 804
SCHLAMPP, Dr. W. † 432
Uitreiking eere-doctoraat aan den heer W. C. SCHIMMEL 1048
VAN ESVELD-FONDS 83, 219, 259, 307, 397, 670
Veeartsenijkundig-examen 134, 253, 714
Veeartsenijkundige indrukken in Zweden 131
Veeartsenijkundig Tijdschrift. Een nieuw, ... 985
Vereeniging van praktizeerende veeartsen 432

Bladz.

Vereeniging voor mikrobiologie 309
Vervolgcursus afd. Friesland 255
Veterinair studentencorps „Absyrtus" 174
Personalia 42, 83, 134, 175, 220, 259, 310, 344, 397, 432, 462, 566, 636, 672, 715, 743, 770, 809, 849, 886, 926, 986, 1017, 1053
Nieuw uitgekomen boeken 134, 311, 348, 463, 637, 1054
Staat van keuringen van uitgevoerd vleesch 82, 170, 171, 308, 396, 461, 564, 635, 769, 807, 885
Staat van gevallen van besmettelijke veeziekten in Nederland 43, 136, 221, 312, 343, 398, 432, 464, 566, 638, 716, 771, 850, 928, 1018.

L. S.

Bij den aanvang van den nieuwen jaargang gevoelt de Redactie zich gedrongen, allen, die in 1912 van hun belangstelling in het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde deden blijken, daarvoor haar oprechten dank te brengen.

Gaarne zou de Redactie zien, dat de medewerking van de zijde der veeartsen zelf, aanzienlijk in omvang toenam en ofschoon 1912 in dit opzicht nu juist niet ongunstig was, meent de Redactie toch op deze plaats de aandacht nog eens op dit punt te moeten vestigen, gelijk zij het reeds deed in haar verslag over 1911 aan het Hoofdbestuur der Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland.

De Redactie wekt dus de veeartsen hierbij tot medewerking op. Interessante waarnemingen uit de praktijk, kort en bondig doch zoo volledig mogelijk medegedeeld, zullen haar steeds welkom zijn; men vergist zich door te meenen, dat zulke mededeelingen steeds tot een vrij omvangrijk artikel dienen uit te groeien en de Redactie is er van overtuigd, dat deze onjuiste meening velen weerhoudt naar de pen te grijpen.

Het ligt in het voornemen der Redactie voor bedoelde artikelen een rubriek van *korte of casuistische mededeelingen* te openen.

Niettemin constateert de Redactie met voldoening, dat het aantal origineele artikelen in 1912 klom tot 62 en dat de op het oogenblik voorradige hoeveelheid copy vrij aanzienlijk is. De navolgende artikelen wachten thans op plaatsing:

Dr. E. Bemelmans, *Bijdrage tot de specificiteit der droesstreptococcen en tot de aetiologie van petechiaaltyphus;* Dr. A. Vrijburg, *Opsonogeen (vaccine) en auto-therapie;* J. H. Hartog, *Mededeelingen uit de chirurgische cliniek van de Rijksveeartsenijschool;*

Dr. M. H. J. C. Thomassen, *Een geval van vertigo bij het paard; Peesverscheuring bij het paard;* Dr. R. H. J. Gallandat Huet, *Anthrax bij een paard; Sarcoom bij een paard;* M. van der Vliet, *Acute lekzucht bij koeien;* Dr. J. van der Veen, *Lies- en scrotaalbreuken bij het paard;* F. A. A. van Diermen, *Atropinevergiftiging bij een paard;* Dr. K. Büchli, *Bestrijding van besmettelijke veeziekten in het buitenland;* H. M. Kroon, *Over selectie;* Dr. H. Markus, *Actinomycose bij het paard; Pernicieuze anaemie bij het paard; Over indolvorming door bacteriën van het Pasteurella-type.*

Moge in de naaste toekomst de wetenschappelijke stof in nog ruimer mate vloeien.

Ten slotte wil de Redactie er nogmaals op wijzen, dat, als regel, boekwerken, dissertaties etc. alleen dan zullen worden besproken, indien een exemplaar wordt gezonden aan de Redactie van het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde, *Biltstraat* 166, *Utrecht.*

De Redactie.

De positie en de werkkring van den gouvernements-veearts in Nederlandsch-Indië,

DOOR

DR. H. 'T HOEN.

Meerdere malen is het een punt van bespreking geweest, dat er aan de opleiding der gouvernementsveeartsen bestemd voor den tegenwoordigen dienst in Nederlandsch-Indië iets hapert.

Waar de werkkring van den veearts in onze Oost-Indische bezittingen enorm veel verschilt met dien van zijn collega in het moederland, daar ligt het voor de hand, dat niet met dezelfde opleiding voor deze twee verschillende categorieën van personen kan worden volstaan, vooral niet, nu de veterinaire dienst in Nederlandsch-Indië na veel strijd zich ontwikkeld heeft tot een goed georganiseerden tak van dienst, die hooge eischen aan de jonge veeartsen stelt, omdat de meesten als regel na betrekkelijk kort verblijf in de koloniën in een zelfstandig ressort geplaatst worden.

Tot juist begrip van de zaak zal ik beginnen U een beschrijving te geven van den werkkring van den gouvernementsveearts, om er daarna op te wijzen in welke richting mijns inziens de tegenwoordige opleiding dient aangevuld te worden.

Het is nog niet zoo heel lang geleden, dat de gouvernementsveearts als ambtenaar een zeer bescheiden rol speelde. Vóór twintig jaar werden de veeartsen door vele residenten, aan wie zij direct ondergeschikt waren, als een noodzakelijk kwaad beschouwd. Zij maakten het den besturenden ambtenaren dikwijls maar lastig met de opsporing en bestrijding van besmettelijke ziekten. Vóór onze komst werden de meeste ziektegevallen verzwegen. Er moesten al heel wat slachtoffers gevallen zijn voordat er kwestie was van rapporteeren eener besmettelijke ziekte. Wanneer de gouvernementsveearts hierop de aandacht vestigde en bestrijdingsmaatregelen adviseerde in het algemeen belang, al werden persoonlijke belangen daarbij wel eens geschaad, dan werd hij maar lastig gevonden; de

maatregelen werden niet of slecht toegepast, zoodat de verkregen resultaten hiermede rechtstreeks evenredig waren. Aan verbetering van den veestapel, niettegenstaande de kwaliteit zeer veel te wenschen overliet, werd toen nog heelemaal niet gedacht. Het bestuur zag de noodzakelijkheid om middels rationeele veeteelt verbetering in den bestaanden toestand te brengen niet in en voorstellen in dien geest door den veeartsenijkundigen dienst voorgebracht, werden kalm gedeponeerd. Ik herinner mij nog heel goed in 1892 op een voorstel aan den resident van mijn ressort om den rundveestapel in zijn gewest te verbeteren, als antwoord ontvangen te hebben dat Z.H.E.G. mij verzocht mij wel te willen onthouden van inmenging in zake den veestapel van de bevolking, aangezien nog nimmer klachten over achteruitgang van de controleerende ambtenaren waren binnengekomen. Dienstreizen in hun ressort mochten de veeartsen alleen verrichten, nadat aan den resident als vertegenwoordiger der Regeering voor elke reis een behoorlijk gemotiveerd voorstel was ingediend, waaraan Z.H.E.G. zijne goedkeuring moest hechten. Erg vrij in hunne beweging waren de gouvernementsveeartsen destijds dus niet.

De eerste stap in de goede richting was de instructie van 1892, waarin de rechten en verplichtingen van de veeartsen in een twaalftal artikelen waren omschreven en waarin hun verhouding tot de besturende ambtenaren nauwkeurig was aangegeven. Overeenkomstig de inzichten van den adviseur van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur onder wiens departement de veeartsenijkundige dienst toenmaals ressorteerde, werd den gouvernementsveeartsen zooveel mogelijk vrijheid van handelen gelaten binnen hun ressort. Maandelijks moesten zij van dit tijdstip af dagboeken indienen aan den Directeur van Binnenlandsch Bestuur, door tusschenkomst van den Resident. In het dagboek werd van dag tot dag een geregeld wetenschappelijk verslag gegeven van de werkzaamheden over de afgeloopen maand, terwijl op een afzonderlijken staat het aantal gevallen van besmettelijke ziekten over het afgeloopen tijdvak werd vermeld. Deze instructie werd nog nader aangevuld in 1901 toen tot Chef van den dienst een Inspecteur werd benoemd. Van dit jaar dateert de meer zelfstandige positie der gouvernementsveeartsen. Zij kunnen zich thans volkomen vrij bewegen binnen hun ressort, voeren rechtstreeks correspondentie behalve met de europeesche, ook met de inlandsche besturende ambtenaren, verrichten op eigen initiatief en in overleg met het bestuur onderzoekingen op zoötechnisch gebied en doen ter zake voorstellen aan den Departementschef door tusschenkomst van den resident van

het gewest, waarin zij werkzaam zijn. De resident is bevoegd den gouvernementsveearts opdrachten te verstrekken binnen zijn ressort, alleen de Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel verstrekt opdrachten buiten het ressort. Administratief zijn de gouvernementsveeartsen ondergeschikt aan den Inspecteur, dien zij op eventueele dienstreizen in hun ressort moeten vergezellen.

Uit het bovenstaande moge blijken, dat de voor den Indischen dienst benoemde veearts in de eerste plaats is een ambtenaar, die al spoedig na aankomst met verschillende categorieën van personen in aanraking komt en daarmede samen moet werken, wil hij succes van zijn werk zien. Behalve van de landstaal, waarin tot heden alle ziekterapporten door de inlandsche ambtenaren rechtstreeks aan hem worden ingediend, zal hij zich al dadelijk goed op de hoogte hebben te stellen van de officieele correspondentie, het inrichten van een archief en de veterinaire politie in Nederlandsch-Indië. Weliswaar worden de pasbenoemde veeartsen tijdelijk toegevoegd aan een der ouderen; aangezien echter al sedert jaren een groot gebrek bestaat aan personeel en verscheidene ressorten, vooral op de buitenbezittingen nog steeds onbezet zijn, ligt het voor de hand, dat deze toevoeging slechts van korten duur kan zijn en voor den nieuweling gedurende de eerste jaren een moeielijke tijd aanbreekt, waar de een zich begrijpelijkerwijze beter en gemakkelijker doorheen slaat dan de ander. Het zijn lang niet altijd zuiver veeartsenijkundige kwesties, waarvoor de gouvernementsveearts zich geplaatst ziet. De bevolking van Nederlandsch-Indië vindt in hoofdzaak haar bestaan in landbouw; zonder rationeele veeteelt is intensieve uitoefening van dit bedrijf niet mogelijk. De gouvernementsveearts mag dus op het gebied van algemeenen landbouw, landbouweconomie en Indische cultures geen vreemdeling zijn. Herhaaldelijk wordt zijn advies gevraagd in kwesties gerezen tusschen het bestuur en het boschwezen over het al of niet reserveeren van complexen grond voor reboisatie, dan wel ze te bestemmen tot weidegrond voor den veestapel van de bevolking. Hoe zal het mogelijk zijn in dergelijke gevallen een juist advies te geven, indien de veearts niet op de hoogte is van de landhuishoudkunde van de bevolking, van de dessa-oeconomie, de bestuursinrichting, de gesteldheid van den bodem, de cultures en verschillende veevoedergewassen. Bovendien zal hij eenige kennis moeten bezitten van het landbouwcredietwezen en coöperatie, omdat in vele afdeelingen door deze instellingen fondsen worden beschikbaar gesteld tot aankoop van fokmateriaal en de veearts dikwijls zitting heeft in het bestuur der bank, terwijl coöperatie ook onder inlanders geleidelijk

meer in toepassing wordt gebracht in zake landbouw en veeteelt tot verhooging van de productie.

Het behoeft geen nader betoog, dat de gouvernementsveearts goed bekend dient te zijn met de veerassen in Indië, van hetgeen op zoötechnisch gebied onder leiding van den veterinairen dienst is verricht en van de verschillende tropische ziekten en haar bestrijding.

Nu zult u mij wellicht willen vragen: Maar hoe hebben de oudere veeartsen het dan moeten stellen, hen wachtte toch ook dezelfde werkkring? Dit vereischt nadere toelichting. Zooals ik hiervoor reeds uiteenzette heeft het arbeidsveld van den gouvernementsveearts zich geleidelijk uitgebreid en na vijf en twintig jaren is het geworden wat het thans is. De ouderen zijn in de gelegenheid geweest die uitbreiding mede te maken, het was als het ware een stuk van hun leven. Ook zij hebben dikwijls leergeld moeten betalen om, vaak zonder eenige voorafgaande leiding in een ressort geplaatst, zich staande te kunnen houden. En dank zij dit heilige moeten van boven af met de bestaande middelen en onder de gegeven omstandigheden zoo goed mogelijk gedirigeerd, is er binnen betrekkelijk korten tijd bereikt, wat menschelijker wijze verwacht mocht worden.

Van de tropische besmettelijke ziekten, waaronder voornamelijk gerekend moeten worden surra, piroplasmosis, septichaemia epizoötica, malleus en saccharomycosis, zal de aanstaande gouvernementsveearts in Indië zelf, waar steeds volop materiaal beschikbaar is, een nadere studie hebben te maken. Het spreekt van zelf dat genoemde ziekten hier theoretisch in extenso behandeld worden, doch bloedonderzoek en entingsproeven kunnen uit den aard der zaak nergens beter en met meer vrucht verricht worden dan in het land waar deze ziekten veelvuldig voorkomen. Als eisch mag evenwel gesteld worden dat de aanstaande gouvernementsveeartsen in het bloedonderzoek en het kleuren van bloedpraeparaten groote vaardigheid bezitten. Hoogst nuttig zal het daarom zijn, dat zij na aankomst in Indië aan het veeartsenijkundig laboratorium te Buitenzorg een cursus volgen in tropische ziekten. Gewapend met de noodige theoretische en praktische kennis gaat de gouvernementsveearts dan naar zijn ressort, dat vaak een week reizen en meer van Buitenzorg gelegen is en zal hij goed beslagen ten ijs komen om zijn werk te kunnen aanvangen. Het zou echter noodig zijn dat omtrent zaken, die in Europa kunnen worden onderwezen, de aanstaande gouvernementsveearts vóór zijn vertrek naar Indië voldoende voorlichting ontving.

In verband hiermede wensch ik de aandacht te vestigen op drie punten: n.l.:

1°. de zoötechniek;
2°. de veterinaire politie;
3°. de algemeene landbouw en landbouwoeconomie.

Over een eventueel te geven aanvullingscursus in zoötechniek is door de Nederlandsch-Indische Regeering met den Minister van Koloniën gecorrespondeerd en is ter zake door een commissie bestaande uit de heeren KROON, PUNT en LÖHNIS reeds rapport uitgebracht. Het advies luidde als volgt:

Aan de veeartsen bestemd voor den Indischen Dienst ware aan 's Rijksveeartsenijschool een vervolgcursus in veeteelt te geven, waarin behandeld zullen worden:

1°. de beoordeelingsleer;
2°. de raskennis;
   a. kennis der rassen van belang voor onze koloniën,
   b. kennis der rassen in Nederlandsch-Indië;
3°. algemeene veeteelt;
4°. bedrijfsleer en tentoonstellingswezen;
5°. hygiëne;
6°. paardenfokkerij;
7°. rundveefokkerij;
8°. schapen- en geitenfokkerij;
9°. varkensfokkerij;
10°. veeteelt in Nederlandsch-Indië.

Gedurende den cursus zullen een aantal zoötechnische excursies gehouden worden:

A. naar een stoeterij of fokgebied in het buitenland;
B. naar het Rijkshengstveulendepot;
C. naar enkele keuringen van hengsten en merries;
D. naar enkele bekende fokkerijen van paarden en runderen;
E. naar bureaux van Nederlandsche stamboeken;
F. naar enkele keuringen van stieren en koeien;
G. naar een landbouwtentoonstelling;
H. naar een zuivelfabriek;
I. naar een modelmelkerij;
J. naar een varkens- en geitenfokstation.

Het hoofdstuk Nederlandsch-Indische veeteelt zal dan gedoceerd behooren te worden door iemand, volkomen er van op de hoogte en vertrouwd met de oeconomische toestanden op de verschillende eilanden van den Archipel.

Om reden landbouw en veeteelt zoo nauw verbonden zijn in Indië, moet ik er met nadruk op wijzen, dat de colleges in algemeenen landbouw en landbouwoeconomie van groot belang zijn voor de

aanstaande gouvernementsveeartsen. Al behoort algemeene landbouw niet tot de verplichte examenvakken, zoo is de kennis ervan voor den ambtenaar bij den veterinairen dienst in Indië onmisbaar, zoodat ik hun, die iets voor deze betrekking gevoelen, in overweging geef zich dit vak zooveel mogelijk ten nutte te maken.

De maatregelen tot verbetering van den veestapel worden uitgevoerd onder leiding en toezicht van den veeartsenijkundigen dienst. Zoo staan aan het hoofd van de paardenfokkerij in de Preanger-Regentschappen en de Padangsche Bovenlanden de gouvernementsveeartsen in die ressorten, terwijl in de Kedoe, Banjoemas, Samarang, Pekalongan, Madioen, Kediri, Rembang, Pasoeroean en Madoera, waar de verbetering van den rundveestapel krachtig ter hand genomen wordt eveneens de respectievelijke gouvernementsveeartsen met de leiding dezer zaken belast zijn. Zij zijn het, die in overleg met de veebezitters en het bestuur de fokrichting vaststellen. Voor den gouvernementsveearts is dus meer noodig dan alleen theoretische veeteelt, omdat hijzelf het fokmateriaal, dat in zijn ressort benoodigd is, aankoopt, zoowel hengsten als stieren. Een of tweemaal per jaar houdt hij selectie van de progenituur en is het dus zaak, dat hij een juisten blik heeft om de waarde van een dier voor de fokkerij te bepalen.

De leiding en het toezicht op de uitoefening van het veterinaire staatstoezicht is op het oogenblik onder den Inspecteur opgedragen aan twee adjunct-inspecteurs en vijf en dertig gouvernementsveeartsen, waarvan twee met verlof. Aangezien de formatie in 1913 op veertig wordt gebracht zijn er dus thans nog zeven veeartsenijkundige ressorten onbezet. Behalve de bestrijding der besmettelijke ziekten is het de taak van den veeartsenijkundigen dienst, toezicht te houden op de handhaving der quarantaine-maatregelen ten opzichte van uit het buitenland aangevoerd vee, voornamelijk Azië en Australië. Het eerste genoemde land, speciaal Britsch Indië, heeft ons herhaalde malen veepest bezorgd, terwijl van uit Australië twee jaar geleden longziekte werd geïmporteerd, die nog bijtijds werd ontdekt, vóórdat zij slachtoffers had gemaakt onder den inlandschen veestapel. De gevallen van tuberculose werden eveneens steeds geïmporteerd uit Australië en Europa door melkvee, dat niet vooraf aan een tuberculinatie was onderworpen of niettegenstaande tuberculinatie later tuberculeus bleek te zijn.

Waar de bestrijding tot heden plaats vond krachtens de maatregelen vastgesteld bij Stbl. 1892 n°. 240, terwijl de noodige circulaires en ordonnantiën, waarin men moeielijk meer den weg kon vinden, het toezicht regelden op de quarantaine, het vervoer over

zee en over land, is sedert kort de nieuwe veeartsenijkundige wet op het veeartsenijkundig Staatstoezicht afgekondigd in de Javasche Courant, terwijl eveneens de instructie voor de Adjunct-Inspecteurs bij Staatsblad zal worden vastgesteld.

Daar waar nog geen gemeenteveeartsen zijn aangesteld is de gouvernementsveearts belast met het sanitaire toezicht op de openbare slachtplaatsen, de melkerijen en den verkoop van melk en de rijtuigverhuurderijen. Nu echter op de voornaamste groote plaatsen in Indië gemeenteveeartsen zijn benoemd, die zich geheel en al aan deze zaken kunnen wijden, krijgen de gouvernementsveeartsen in die ressorten de handen meer vrij om hun krachten ten beste te geven aan de belangen van den veestapel der bevolking.

In elk ressort ligt dus voor den gouvernementsveearts een uitgebreid arbeidsveld te bewerken, zoowel op Java als de buitenbezittingen. Zooals reeds gezegd is het noodig, alvorens iets te kunnen presteeren, dat men zich spoedig vertrouwd maakt met de taal der bevolking, en een grondig onderzoek instelt naar de voorkomende veeziekten, waarna deze met alle beschikbare middelen zoo krachtig mogelijk bestreden dienen te worden. Als eenmaal dit werk met succes bekroond is, kan worden overgegaan tot de bestudeering van de oeconomische toestanden der bevolking en de maatregelen tot verbetering van den veestapel in overleg met de besturende ambtenaren en de bevolking.

In den regel breidt zich de werkkring van den gouvernementsveearts binnen eenige jaren in elk ressort zoodanig uit, dat hij van de dertig dagen in de maand slechts een week op zijn standplaats kan zijn, gedurende welken tijd de werkzaamheden van administratieven aard verricht worden. Indien deze te veel tijd in beslag nemen kan er hulppersoneel ter beschikking van den gouvernementsveearts gesteld worden, zooals bijv. in die gewesten waar de paardenfokkerij onder toezicht van den veterinairen dienst gedreven wordt. De administratie van het hengstendepot, de hengstenstations met het personeel, den hoefsmidscursus, die er o. a. te Bandoeng bovendien nog aan verbonden is, zou den veearts geheel aan zijn standplaats binden, wanneer hem niet een of twee schrijvers waren toegevoegd.

Ik wil er ten slotte nog op wijzen, dat hij op zijn vele dienstreizen gewapend moet zijn met een goed microscoop; kleurstoffen en voedingsbodems worden zoo noodig op aanvrage van wege het veeartsenijkundig laboratorium verstrekt of wel uit 's Lands magazijn van geneesmiddelen te Bandoeng. Proefdieren zijn in den regel wel ter plaatse te krijgen. Als microscoop kan ik ten zeerste aanbevelen het z.g. Reise-microscoop van Leitz met immersiesysteem, waarvan

ik de laatste tien jaar steeds gebruik maakte. In een klein bestek heeft men dan alles bijeen. Evenals een photographietoestel kan men dit microscoop gemakkelijk aan de hand dragen, terwijl men voor het groote van ZEISS al dadelijk een aparten drager mee moet nemen. Vooral op de buitenbezittingen, waar men dagen achtereen te paard reist en liefst zoo weinig mogelijk bagage medeneemt, want het transport is duur, springen de groote voordeelen van dit microscoop duidelijk in het oog.

Hiermede heb ik getracht U in korte trekken een overzicht te geven van den werkkring van den gouvernementsveearts. Ik hoop, dat het er iets toe moge bijdragen om den studenten, die voor het aanstaande veeartsenijkundig staatsexamen werken, niet te weerhouden een werkkring in Nederlandsch-Indië te kiezen, nu dit land zich vooral de afgeloopen tien jaar enorm ontwikkeld heeft en de veeartsenijkundige dienst een schoone toekomst tegemoet gaat.

Thans rest mij nog U nader in te lichten omtrent de financiëele positie der gouvernementsveeartsen.

De eerste traktementsregeling dateert van het jaar 1875 *Stbl.* 294. Ingaande met den dag van inscheping naar Batavia was het traktement vastgesteld op *f* 100.— 's maands. Na aanstelling in Indië werd het gebracht op *f* 200.— 's maands met zes driejaarlijksche verhoogingen van *f* 50.— tot een maximum van *f* 500.—.

Bij *Stbl.* 1906 n°. 43 werden de traktementen der gouvernementsveeartsen herzien, waarbij tevens werd bepaald dat alle inkomsten voortvloeiende uit de keuring van vee en vleesch in 's Lands kas moesten worden gestort. Het uitoefenen van particuliere praktijk bleef, behoudens beperkende bepalingen, geoorloofd. Art. 12 van *Stbl.* 1901 n°. 226 luidt namelijk: „Het uitoefenen van particuliere praktijk wordt den gouvernementsveeartsen toegestaan op en binnen een afstand van zes palen van hunne standplaats. Het hoofd van gewestelijk of plaatselijk bestuur kan in urgente gevallen vergunning verleenen om ook op grooteren afstand ten behoeve van particulieren hulp te verleenen". Den Inspecteur en Adjunct-Inspecteurs is het uitoefenen van particuliere praktijk verboden.

Thans is het traktement vastgesteld op *f* 150.— 's maands ingaande op den dag van ontscheping in Nederlandsch-Indië. Na aanstelling in Indië wordt het gebracht op *f* 275.— 's maands met driejaarlijksche verhoogingen van *f* 75.— tot een maximum van *f* 725.—, hetgeen bereikt wordt na achttien jaren werkelijken dienst. De Adjunct-Inspecteurs genieten een traktement van

/ 650.— met twee driejaarlijksche verhoogingen van / 75.— tot een maximum van / 800.— 's maands, terwijl de Inspecteur een traktement geniet van / 800.— 's maands met twee driejaarlijksche verhoogingen van / 100.— tot een maximum van / 1000.—. Van het traktement der ambtenaren wordt gekort 5 % voor het weduwen- en weezenfonds en 2 % voor het pensioenfonds, totaal dus 7 %.

Een drukke praktijk kan onmogelijk samengaan met een behoorlijke uitoefening van den dienst. Nu breidt het staatstoezicht, zoowel op de uitvoering van de maatregelen tot verbetering van den veestapel als op de bestrijding van de besmettelijke ziekten zich steeds uit, zoodat de meeste veeartsen ook geen tijd beschikbaar hebben om zich aan de particuliere praktijk te wijden. Hun werkkring ligt ook op een heel ander terrein. Zij zijn aangewezen om geheel in het belang van de bevolking werkzaam te zijn, n.l. te streven naar verhooging van het oeconomisch peil, door bescherming van den veestapel tegen besmettelijke ziekten, zoo noodig bestrijding ervan en verbetering met opvolgende veredeling middels rationeele veeteelt. Het was dan ook te verwachten, dat op plaatsen waar gemeenteveeartsen benoemd zijn, de gouvernementsveeartsen zooveel mogelijk van de behartiging van plaatselijke belangen ontheven werden, opdat zij zich geheel konden geven voor bovengenoemde werkzaamheden. Weliswaar werden hierdoor meermalen persoonlijke belangen geschaad, het algemeen belang echter eischt dit, terwijl de gouvernementsveearts als ambtenaar op een veel zuiverder standpunt geplaatst is. Een goede behartiging van den dienst kan feitelijk onmogelijk samengaan met het uitoefenen van praktijk, omdat zij zoo licht aanleiding kan geven tot minder gewenschte toestanden bij de bestrijding van besmettelijke ziekten.

Destijds werd den gouvernementsveeartsen, die met goed gevolg examen aflegden in een der inlandsche talen, een bijzondere traktementsverhooging van / 50.— toegekend. Deze gunstige bepaling is echter in 1902 ingetrokken, zoodat erkend moet worden, dat niettegenstaande de in 1906 ingevoerde traktementswijziging de financieele positie er feitelijk niet op is vooruitgegaan. Vandaar wellicht dat de stemming onder de gouvernementsveeartsen vooral de jongeren, waarvan er velen op de buitenbezittingen geplaatst zijn, allesbehalve opgewekt is. Vergelijkt men dan ook de salarieering van andere categorieën van ambtenaren aan wier opleiding geen hoogere eischen gesteld worden, dan komt het ons voor, dat een hoogere bezoldiging alleszins billijk is en een eerste vereischte zal blijken te zijn om van uit Holland geregeld een vol-

doend aantal veeartsen voor den dienst in Nederlandsch-Indië te kunnen krijgen. Thans bestaat er al jaren een groot incompleet, hetgeen zeer stagneerend werkt op de richtige uitoefening van den dienst. Terwijl de formatie met ingang van 1913 op 40 gouvernementsveeartsen wordt gebracht, zijn er thans 31 beschikbaar, zoodat momenteel 7 ambtsressorten onbezet zijn. Indien het volgend jaar door alle veeartsen die aanspraak hebben op verlof daarvan wordt gebruik gemaakt, dan ontstaat er een zoodanig tekort, dat met geen mogelijkheid meer door waarneming van den dienst door één gouvernementsveearts in meerdere ressorten, zooals tot nog toe gebruikelijk was, tijdelijk in de behoefte aan veterinair toezicht kan worden voorzien. Nog daargelaten, dat dit op zich zelf al een toestand is, die zeer te veroordeelen is en dus niet mag bestendigd worden.

Ten einde voor de toekomst eenigszins verzekerd te zijn, dat de formatie van het corps gouvernementsveeartsen op volledige sterkte kan worden gehouden, is op de laatste algemeene vergadering der Vereeniging tot bevordering van veeartsenijkunde in Nederlandsch-Indië op voorstel van den heer JERONIMUS een commissie voor beroepsbelangen benoemd, die een onderzoek heeft in te stellen naar de tegenwoordige positie van de ambtenaren van den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst en voorstellen zal indienen om daarin verbetering aan te brengen.

Deze Commissie bestaande uit de heeren VAN DER POEL en JERONIMUS heeft nu in een kleine brochure [1]) haar beschouwingen aangeboden aan de gouvernementsveeartsen in Nederlandsch-Indië en met verlof zijnde in Europa, met verzoek tijdig te willen inlichten, indien zij met haar van opinie mocht verschillen of nog andere, behalve de door haar aangegevene met de positie der gouvernementsveeartsen in direct verband staande, aangelegenheden onder de aandacht wenschen te brengen.

In deze brochure die ik juist met de laatste mail ontving, is de financiëele positie, ook in vergelijking met andere categorieën van ambtenaren tot in alle bijzonderheden uitgewerkt en kan ik U die dus ten zeerste ter lezing aanbevelen.

Voor nadere inlichtingen aan hen, die de betrekking van gouvernementsveearts ambiëeren, stel ik mij gaarne beschikbaar.

---

1) Deze brochure volgt hieronder. (RED.)

BESCHOUWINGEN OMTRENT DE POSITIE VAN DE AMBTENAREN VAN DEN BURGERLIJKEN VEEARTSENIJKUNDIGEN DIENST IN NEDERLANDSCH-INDIË.

BUITENZORG, September 1912.

Geachte Collega!

Op de laatste Algemeene vergadering van leden der *Vereeniging tot bevordering van veeartsenijkunde in Nederlandsch-Indië*, te Buitenzorg gehouden, werd op voorstel van den heer JERONIMUS eene commissie voor beroepsbelangen benoemd, welke een onderzoek zou hebben in te stellen naar de tegenwoordige positie van de ambtenaren van den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst, de gouvernementsveeartsen, en welke voorstellen zou hebben in te dienen ten einde daarin verbetering te brengen.

Ondergeteekenden verklaarden zich bereid in de commissie zitting te nemen.

In afwijking van het oorspronkelijk plan, ten doel hebbende een vragenlijst te zenden aan de collega's en uit de inkomende antwoorden een voorstel samen te stellen, bieden wij U thans eenige beschouwingen aan, met verzoek ons tijdig te willen inlichten, indien U met ons van opinie mocht verschillen of nog andere, behalve de hierbij aangegevene, met de positie der gouvernementsveeartsen in direct verband staande, aangelegenheden onder de aandacht wenscht te brengen.

Berichten worden ingewacht vóór ult. November 1912, adres het lid der commissie VAN DER POEL, te Buitenzorg. (Met de antwoorden der collega's in Europa zal rekening gehouden worden, indien deze binnen komen vóór 1 Januari 1913.)

Dit schrijven werd gezonden aan de leden der Vereeniging tot bevordering van veeartsenijkunde in Nederlandsch-Indië en aan de gouvernementsveeartsen, nietleden.

De Commissie:
P. PH. VAN DER POEL,
C. S. JERONIMUS.

Voor de toelating tot de studie aan 's Rijksveeartsenijschool te Utrecht wordt gevorderd het voldoen aan een toelatingsexamen, zooals is bepaald in het Reglement van 's Rijksveeartsenijschool van 25 Mei 1904, Staatsblad No. 65, van welk examen vrijstelling wordt verleend aan hen, die met goed gevolg het Gymnasiaal eindexamen of het eindexamen der Hoogere Burgerschool met vijfjarigen cursus hebben afgelegd. Met ingang van 1904 werden, bij eene wijziging van het schoolreglement van 1894 (Koninklijk Besluit van 13 Augustus 1903, Staatsblad No. 255) de eischen van het toelatingsexamen aanzienlijk verzwaard, zoodat het met de 2 bovengenoemde examens gelijkgesteld kan worden.

De opleidingsstudie duurt thans 4 jaren, doch daar deze tijd te kort wordt geacht, vooral voor de praktische studie, zal die bij het vrij zeker spoedig tot stand te komen universitair veeartsenijkundig onderwijs, ongetwijfeld op 5 jaren gebracht worden, terwijl de eischen van toelating dan dezelfde zullen zijn als voor andere inrichtingen van universitair onderwijs.

Voor- en opleidingsstudie der veeartsen staan dus zeker niet ten achter bij die van de andere burgerlijke ambtenaren in den hierbij gevoegden staat genoemd.

Naar gelang van de behoefte worden door den Minister van Koloniën een aantal veeartsen voor den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst in Nederlandsch-Indië ter beschikking gesteld van den Gouverneur-Generaal.

Aan de uitzending uit Nederland is verbonden:

a. eene voorloopige bezoldiging van f 150.— 's maands, ingaande met den dag van ontscheping in Nederlandsch-Indië;

b. eene gratificatie voor uitrusting ten bedrage van f 1000.—;

c. overtocht naar Batavia als gouvernementspassagier der 1ste klasse.

Het aanvangstraktement der gouvernementsveeartsen, bedraagt, volgens Staatsblad 1906 No. 43, f 275.— per maand met 6 driejaarlijksche verhoogingen van f 75.— 's maands, tot een maximum traktement van f 725.— per maand na 18 jaren actieven dienst.

De voorloopige bezoldiging bedroeg, volgens Staatsblad 1875 No. 294, f 100.— 's maands, ingaande met den dag van *inscheping* naar Batavia, waarop vóór het vertrek uit Nederland een voorschot van 2 maanden werd verleend. Na de wijziging bij Staatsblad 1908 No. 526 bedraagt deze thans f 150.— 's maands, ingaande met den dag van *ontscheping* in Nederlandsch-Indië. In plaats van eene verbetering is dit een achteruitgang. De reis van Nederland naar Batavia duurt steeds langer dan een maand; ontving men vroeger totaal minstens f 200.—, thans ontvangt men f 150.—; dit geeft eene vermindering van f 50.—. Naar onze meening is de voorloopige bezoldiging te beschouwen als eene vergoeding voor totaal gemis aan inkomsten vanaf den datum, waarop men door den Minister van Koloniën ter beschikking gesteld wordt van den Gouverneur-Generaal, tot de maand volgende op die, waarin men in Nederlandsch-Indië zijn functiën aanvaardt. Na eerstgegenoemden datum beginnen dadelijk alle voorbereidingen voor de reis, waarvoor minstens 1 maand gerekend moet worden, terwijl verder de reis van Nederland naar Batavia ongeveer 5 weken duurt. Hier wordt hen als regel zoo spoedig mogelijk door den Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel een standplaats aangewezen. Doch al heeft men binnen omstreeks 3 weken na aankomst zijn functiën in een of ander deel van Nederlandsch-Indië aanvaard, dan heeft men toch gedurende ongeveer 3 maanden alle inkomsten gemist. Dit is voor een ieder, doch vooral voor een gehuwd persoon en voor iemand, die in Nederland reeds in functie was, een groot bezwaar. Een bedrag van f 150.— 's maands, ingaande met den dag van aankomst in Nederlandsch-Indië, kan in de tegenwoordige tijdsomstandigheden niet toereikend worden genoemd.

Een gratificatie voor uitrusting van f 1000.—, welke voor ongehuwden reeds onvoldoende is, moet dit in nog sterkere mate zijn voor gehuwden en voor hen, die reeds een betrekking bekleed hebben. Alle veeartsen, die uitgezonden worden, bezitten een goeden microscoop met toebehooren, waarvan de waarde zeker op f 500.— gesteld kan worden. Dit instrument is wel reeds gedurende den studietijd aangekocht en waarschijnlijk vóór het vertrek nog gecompleteerd, doch wordt gedurende den geheelen diensttijd vrijwel uitsluitend gebezigd voor werkzaamheden in het belang van 's Lands dienst. Dat in de vorengenoemde gratificatie reeds een zekere vergoeding van landswege voor het bezit van een microscoop moet worden gezien, mag niet meer worden aangenomen, gezien de verschillende

andere uitgaven, welke van deze gratificatie moeten worden bekostigd. De veelartsen, die in Nederland reeds gevestigd zijn geweest, lijden bovendien groot verlies door verkoop van apotheek, instrumenten en meubilair. Vooral met de gehuwden is dit het geval. Voor hen heeft dan ook een gratificatie van f 1000.— voor uitrusting weinig aanlokkelijks.

Ter vergelijking volge hier een staat van de voorloopige bezoldigingen en gratificatiën van andere ambtenaren:

Waterstaat en Burgerlijke openbare werken: f 150.— 's maands, ingaande met den dag van inscheping in Nederland en f 1500. — gratificatie.

Mijnwezen: f 100.— 's maands bij inscheping en f 1500.— gratificatie. Boschwezen: f 100.— 's maands bij aankomst en f 1000.— gratificatie. Stoomwezen: f 150.— f 1500.— gratificatie. Staatsspoorwegen: f 150.— f 1500.— gratificatie.

Binnenlandsch Bestuur: f 200.— 's maands bij aankomst en f 1000.— gratificatie.

Post- en telegraafdienst: *a.* een voorloopige bezoldiging tot een voor elk bijzonder geval door den Minister van Koloniën vast te stellen bedrag, ingaande met den dag van inscheping naar Batavia; deze voorloopige bezoldiging blijft voortduren, totdat in Indië het activiteitstraktement ingaat, doch is in geen geval hooger dan het activiteitstraktement.

b. een gratificatie voor uitrusting tot een voor elk bijzonder geval door den Minister van Koloniën te bepalen bedrag, f 2500.— niet te boven gaande.

In verband met een en ander komt het ons aanbevelenswaardig voor, dat het bedrag der voorloopige bezoldiging wordt vastgesteld op f 150.— 's maands, ingaande met den dag van inscheping in Nederland, waarop vóór het vertrek een voorschot van 2 maanden verstrekt wordt, en dat der gratificatie voor uitrusting op f 1500.—.

Van het aanvangstraktement van f 275.— wordt maandelijks 7 % gekort voor contributie voor het civiel weduwen- en weezenfonds en burgerlijk pensioen, derhalve f 19.25 en verder wordt voor buitengewone contributie gekort, van het traktement van ongehuwden één maand traktement en van dat van gehuwden 2 maanden, te betalen respectievelijk in 12 en 24 maandelijksche termijnen van f 22.91. Telkens als men aanspraak heeft op een driejaarlijksche verhooging van f 75.— 's maands wordt gedurende de eerste maand bij ongehuwden en gedurende de 2 eerste maanden bij gehuwden het geheele bedrag der verhooging gekort voor buitengewone contributie en ontvangt men respectievelijk de 2de of 3de maand de geheele verhooging verminderd met 7 %. Bij huwelijk gedurende den diensttijd wordt eenmaal het geheele bedrag van het maandelijksch tractement, dat de ambtenaar alsdan geniet, gekort in maandelijksche termijnen.

Als noodzakelijk kunnen worden beschouwd de uitgaven voor eerste inrichting: ± f 1500.—; voor aanschaffing van vervoermiddelen, voor reizen op of binnen een afstand van 6 palen (9 K.M.) van de standplaats, *waarvoor niets vergoed wordt*: ± f 500.—, totaal ongeveer f 2000.—; verder *maandelijks* in het *begin* van den diensttijd voor:

woninghuur	f 60.—
bediendenloon	- 40.—
onderhoud transportmiddelen	- 25.—
geneeskundige hulp	- 5.—
belastingen	- 15.—
contributies vereenigingen	- 10.—
lectuur en tijdschriften	- 10.—
verlies op inboedel, wagen en paard bij verkoop door overplaatsing	- 15.—
gewone contributie 7 %	- 19.25
Totaal	f 199.25

Daarbij komt dan nog gedurende het eerste jaar of de 2 eerste jaren een korting voor buitengewone contributie van f 22.91, makende met het voorgaande een totaal van f 222.16. Hetgeen dan nog overblijft van het maandelijksch traktement van f 275.— kan men besteden voor levensmiddelen, kleeren en uitgaven voor ontspanning.

Heeft men nu nog voorschot genomen op het traktement om de eerste inrichting te kunnen betalen, (bijv. 3 maal de maandelijksche bezoldiging van f 275.— in maandelijksche termijnen terug te storten) dan blijft men nog langer in de korting. Volgen de overplaatsingen wat kort op elkaar, zooals in den eersten diensttijd vaak voorkomt, zoo zijn de gevolgen niet te overzien.

Na enkele jaren worden de uitgaven vermeerderd met schoolgelden, hoogere bediendenloonen, meerdere kosten voor geneeskundige hulp, enz. Men moet een grooter huis hebben en dus meer huishuur betalen, waardoor wederom de belastingen naar evenredigheid toenemen; men moet gaan rekenen op uitgaven voor levensverzekeringen, studiebeurzen voor opleiding van kinderen in Europa en soortgelijke lasten.

Telkens na 6 jaren actieven dienst kan men aanspraak doen gelden op buitenlandsch verlof gedurende 8 maanden.

Het traktement in Europa bedraagt dan:

70 % van de eerste f 125.— maandelijksch traktement.
50 % van de tweede f 125.— „ „
30 % van de volgende f 500.— en
25 % van elk volgend bedrag.

Wil men werkelijk voor ontspanning in Europa zijn, dan moet daarvoor wat overgelegd worden, want het verlofstraktement van eene bezoldiging van f 425.— bedraagt f 202.50 per maand en is voor een verblijf in Europa met zijn uitgaven voor levensonderhoud, aanschaffing van zomer- en winterkleeren en genoegens niet voldoende.

Na 12 jaren dienst bedraagt het verlofstraktement bij een bezoldiging van f 575.— f 247.50 per maand, hetgeen, vooral bij uitbreiding van het gezin, evenmin voldoende is. Hieruit blijkt weer duidelijk, dat het aanvangstraktement, noch het traktement in het algemeen, voldoende kan geacht worden.

Bij Staatsblad 1906 N° 43 werden de traktementen der gouvernementsveeartsen herzien, waarbij tevens bepaald werd, dat alle inkomsten voortvloeiende uit de

keuring van vee en vleesch in 's Lands kas gestort moesten worden. Het uitoefenen vanparticuliere practijk bleef geoorloofd, voorzoover dit niet aan beperkende bepalingen was gebonden. Bij Staatsblad 1901 N°. 226, „Instructie voor den inspecteur en de veeartsen van den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst", is bepaald: art. 12 „Het uitoefenen van particuliere veeartsenijkundige praktijk is den gouvernementsveeartsen geoorloofd op- en binnen een afstand van zes palen van hunne standplaats. Het hoofd van gewestelijk of plaatselijk bestuur kan in urgente gevallen vergunning verleenen om ook op grooteren afstand ten behoeve van particulieren veeartsenijkundige hulp te verleenen."

Ter verkrijging van een juist inzicht in de uitgebreidheid der praktijk op de tegenwoordige standplaatsen, diene het volgende:

Java en Madoera (22 *standplaatsen*).

Serang	geen praktijk.
Weltevreden	praktijk
Buitenzorg	gering (niet bezet door een gouv. veearts)
Bandoeng	idem
Soekaboemi	idem
Tasikmalaja	geen praktijk (niet bezet).
Cheribon	praktijk.
Pekalongan	idem
Poerwokerto	idem
Magelang	idem
Keboemen	praktijk (niet bezet).
Ambarawa	geen praktijk.
Koedeos	gering
Soerakarta	praktijk
Djocjacarta	idem.
Madioen	idem.
Kediri	idem.
Rembang	gering.
Soerabaja	praktijk.
Pasoeroean	idem.
Bondowoso	idem.
Pamekasan	geen praktijk.

Buitenbezittingen (13 *standplaatsen*).

Koeta Radja	gering.
Medan	praktijk (niet bezet).
Seriboe Dolok	geen praktijk.
Baligè	idem.
Padang Sidempoean	idem.
Fort de Kock	idem.
Padang	gering.
Djambi	geen praktijk (niet bezet).
Lahat	idem.
Benkoelen	idem (niet bezet).
Makassar	gering.
Menado	geen praktijk (niet bezet).
Singaradja	idem.

Tijdelijk is een veearts geplaatst te Soembawa-besar, voor bestrijding van besmettelijke ziekten, doch, hoewel tijdelijk, duurt deze plaatsing thans reeds 1½ jaar, terwijl te Waingapoe een veearts voor het toezicht op de paardenfokkerij geplaatst is. Op beide plaatsen is geen praktijk. Hierbij dient nog gerekend te worden één veearts, tijdelijk belast met het toezicht op paardenfokkerij en veeteelt in Midden Java, zoodat totaal 31 veeartsen beschikbaar zijn.

Daar waar noemenswaardige particuliere praktijk is, bedragen de hieruit voortvloeiende inkomsten gewoonlijk toch niet meer dan f 50.— à f 75.— per maand; voor plaatsen als Medan, Batavia en Soerabaja mogelijk f 100.— of meer, hetgeen echter geheel van den daar geplaatsten gouvernementsveearts afhangt. Een eenigszins belangrijke praktijk kan bezwaarlijk samengaan met een goede uitoefening van den dienst.

Verbetering zal daarin wel niet komen. Door de voortdurende uitbreiding van het staatstoezicht, zoowel ter bevordering van paardenfokkerij en veeteelt, als ter bestrijding van besmettelijke ziekten, zal de gelegenheid en de tijd voor uitoefening van praktijk steeds minder worden, terwijl door de aanwezigheid van particuliere veeartsen, militaire paardenartsen en gemeenteveeartsen (voorzoover aan deze laatsten toegestaan is particuliere praktijk uit te oefenen, zooals thans o.a. te Semarang) ook op de grootere plaatsen de inkomsten uit dien hoofde steeds zullen verminderen, omdat die collega's steeds ter plaatse zijn en daardoor meer aan praktijk kunnen doen dan de gouvernementsveeartsen. Op Java en Madoera is op ongeveer $^1/_3$ der standplaatsen geen of zoo goed als geen praktijk; op de overige standplaatsen slechts matig, terwijl op die op de Buitenbezittingen, behalve te Medan, vrijwel nergens praktijk valt uit te oefenen.

Zooals boven reeds werd aangegeven kan praktijk onmogelijk samengaan met een goede uitoefening van den dienst, doch tevens kan zij aanleiding geven tot minder gewenschte toestanden bij de bestrijding van besmettelijke ziekten, zoodat het in het belang van 's Lands dienst geacht moet worden door de gouvernementsveeartsen geen particuliere praktijk te doen uitoefenen. Daar echter op zeer vele plaatsen, zij uitsluitend in aanmerking komen om veeartsenijkundige hulp te verleenen, is een algemeen verbod van uitoefening van particuliere praktijk niet mogelijk. De regeering zou echter *in principe* kunnen aannemen, dat door de gouvernementsveeartsen geen particuliere praktijk mag worden uitgeoefend, behalve voor consulten en in dringende gevallen, indien geen andere hulp te verkrijgen is. Dit is o.a. — en zeer terecht — bepaald voor de stadsgeneesheeren in Nederlandsch-Indië en voor de districtsveeartsen in Nederland. Daarbij zou dienen te worden bepaald, dat hiervan afgeweken kan worden krachtens een bijzondere machtiging van den Directeur van Landbouw, Nijverheid en Handel.

Voor plaatsen, waar uitoefening van particuliere praktijk verboden dient te worden, komen in aanmerking, die, waar particuliere veeartsen, gemeenteveeartsen, militaire paardenartsen of veeartsenijkundige klinieken gevestigd zijn, zooals o.a. thans het geval is te Medan, Batavia, Soerabaja, Malang, Salatiga en Buitenzorg.

Een bezwaar van den dienst der gouvernementsveeartsen is het veelal ge-

dwongen langdurig verblijf in de Buitenbezittingen. Op de grootere standplaatsen als Medan en Makassar is de levenswijze in het algemeen duurder dan op Java Zoo is ook op de kleine standplaatsen het leven eentonig en zonder afwisseling Men mist er veel comfort (geen of slechte woning, geen scholen, geen geneeskundige hulp). Soms kan men er, indien niet alle levensbehoeften van elders moeten worden aangevoerd, sparen.

Ook is het reizen er moeilijker, vermoeiender en duurder.

Elk veearts moet er op rekenen, dat hij een groot deel van zijn diensttijd in de Buitenbezittingen zal hebben door te brengen.

Indien toch de gouvernementsveeartsen allen een gelijk aantal jaren op de Buitenbezittingen konden geplaatst zijn, wat practisch echter niet uitvoerbaar is, zou ieder, in verband met de verhouding van het aantal standplaatsen op Java en Madoera tot dat op de Buitenbezittingen, ongeveer 8 jaren buiten Java en Madoera werkzaam moeten zijn.

In betere condities zullen de ambtenaren ten opzichte van de standplaatsen voorloopig niet komen. Wel zijn er verscheidene ambtsressorten op Java en Madoera veel te uitgestrekt of eischen zij te veel werk voor één persoon, zoodat splitsing noodig zal blijken, doch de veterinaire ambtsressorten op de Buitenbezittingen zijn alle evenzoozeer uitgestrekt; begint men daar meer werk van verbetering van den paarden- en veestapel en bestrijding van besmettelijke ziekten te maken, wat trouwens nu reeds noodzakelijk is, dan zal splitsing ook daar de aangewezen weg zijn.

Eene billijke hoogere bezoldiging dan thans is ook daarom voor de gouvernementsveeartsen een eerste vereischte.

De resultaten nagaande van de laatste traktementsherziening, blijkt het volgende:

Benoemd werden in 1907 2 veeartsen, van wie 1 tijdelijk.
" " " 1908 6 " van wie 1 ontslagen.
" " " 1909 3 "
" " " 1910 7 " van wie 1 tijdelijk en sedert weer in militairen dienst getreden.
" " " 1911 2 " van wie 1 ontslagen.
" " " 1912 2 "

Totaal 22 veeartsen in 6 jaren, van wie sedert weer 2 zijn ontslagen en 1 in militairen dienst is teruggekeerd. Voorts zijn in dien tijd 3 veeartsen gepensionneerd, is er 1 overleden, zijn er 2 in gemeentedienst overgegaan, van wie er 1 ter beschikking is gesteld van een gemeente, aldus een totale vermindering van 9, rest derhalve een toename van 13 veeartsen in 6 jaren, van wie de meesten in de eerste vier jaren aangekomen zijn. Na 1910 verminderde plotseling het aantal sollicitanten aanzienlijk. Ieder, die solliciteerde, werd toen benoemd, omdat anders groote stagnatie in den dienst zou zijn ontstaan.

Voor de jaren 1911 en 1912 werden telkens 5 veeartsen aangevraagd, terwijl ook bij de begrooting van 1913 op een uitbreiding van de formatie met 5 veeartsen is gerekend, waardoor deze op 40 zal komen.

Thans zijn voor de 35 standplaatsen 31 veeartsen beschikbaar. Er is dus een tekort van 4 veeartsen. Van de 31 indienstzijnden is er 1 tijdelijk belast met het toezicht op de uitvoering der maatregelen in het belang van den veestapel in Midden Java en zijn er 2 op andere plaatsen, nl. Soembawa-besar en Waingapoe, werkzaam, waardoor 7 van de 35 standplaatsen onbezet zijn en zeer zeker nog geruimen tijd onbezet zullen blijven, daar de 3 laatstgenoemde veeartsen in hun huidige werkkringen niet gemist kunnen worden.

Aanspraak op verlof na 6-jarigen dienst hebben:

in 1913 8 veeartsen
1914 5 „
1915 3 „
1916 6 „

Indien het volgend jaar 8 veeartsen met verlof zouden willen gaan, zou men een tekort krijgen van 17 veeartsen op de 40, wat natuurlijk een buitengewone stagnatie in den dienst zou veroorzaken. Waarschijnlijk zullen zich nog wel enkele personen in Nederland voor den dienst in Nederlandsch Indië aanmelden en kan men aan eenige veeartsen verlof weigeren, maar hieruit blijkt, dat de toestand verre van normaal en verbetering zeer urgent is. Het tekort is voor een deel te wijten aan de uitbreiding der formatie.

Aannemende, dat de veeartsen niet allen in het jaar, waarin zij er aanspraak op hebben, gebruik maken van buitenlandsch verlof, zal er toch op gerekend moeten worden, dat een aantal gelijk aan dat der op verlof rechthebbenden, telken jare aan den dienst wordt onttrokken, behalve voor gewoon verlof, voor verlof wegens ziekte, speciale diensten of opdrachten, tijdelijke plaatsing buiten de gewone standplaatsen, overgang in gemeentedienst, pensioen of overlijden.

In verband met het bovenstaande zal steeds op voldoende reserve gerekend moeten worden, omdat waarneming van een ressort naast de werkzaamheden in eigen uitgestrekt ressort, wel kan worden gelast, maar praktisch niet uitvoerbaar is, zonder dat de dienst in beide ressorten daar zeer onder lijdt.

Zoowel voor noodzakelijke uitbreiding als voor reserve zal gedurende een 3-tal jaren na 1913 jaarlijks op minstens 5 veeartsen gerekend moeten worden; telt men daarbij een zeker aantal voor geleidelijke aanvulling van het tekort, dan is het te voorzien, dat onder de tegenwoordige ongunstige omstandigheden aan de aanvragen zeer zeker niet voldaan zal worden.

Uit de hierbij gevoegde opgave van de traktementsregeling bij eenige categorieën van burgerlijke ambtenaren, blijkt duidelijk, dat de gouvernementsveeartsen tot de slechtst bezoldigden behooren. Enkele ambtenaren, o.a. de adspirant-houtvesters, de adjunct-inspecteurs van den Post- en Telegraafdienst, hebben wel een iets kleiner aanvangstraktement, maar hun maximum traktement is veel hooger, waardoor ook het pensioen veel beter is. Andere ambtenaren, die een maximum traktement hebben van f 750.— zooals de meeste leeraren van Hoogere Burgerscholen, hebben een veel hooger begintraktement (f 450.—), terwijl zij reeds na 12 jaren hun maximum traktement hebben bereikt, hetgeen trouwens bij eenige andere ambtenaren ook het geval is. Bovendien hebben verscheidene een gouvernementswoning of genieten huishuurindemniteit.

Vergelijkt men verder de promotiekansen van de ambtenaren van den Burgerlijken veeartsenijkundigen dienst met die van andere diensttakken, dan valt deze vergelijking ook weer ten nadeele der gouvernementsveeartsen uit. Bij een formatie van 35 (in 1913 40 veeartsen) zijn er slechts 2 adjunct-inspecteurs, die echter maar f 75.— meer maximum traktement genieten dan de veeartsen, terwijl zij bovendien geen praktijk mogen uitoefenen, zoodat een promotie tot adjunct-inspecteur vrijwel geen financieele verbetering is; de kans op bevordering tot inspecteur is al zeer gering.

Welke zijn de oorzaken van het gering aantal sollicitanten voor de betrekking van gouvernementsveearts in Nederlandsch Indië na 1910?

Enkele meenen wij te kunnen aangeven, hoewel er ongetwijfeld meerdere bestaan, waaromtrent U ons wellicht kunt inlichten.

1. De steeds toenemende gelegenheid voor de veeartsen om zich in Nederland in de particuliere practijk een goed bestaan te verschaffen.
2. Uitbreiding van den vee- en vleeschkeuringsdienst in Nederland.
3. De minder gunstige financieele positie en promotiekansen der gouvernementsveeartsen in Nederlandsch-Indië.
4. Steeds duurder wordende levenswijs in Nederlandsch-Indië.
5. Vermeerdering van het aantal standplaatsen in de Buitenbezittingen.

Zij, die in de eerste 2 à 3 jaren het diploma van veearts verkrijgen, kunnen dadelijk een plaatsing in Nederland bekomen, terwijl daarna bij het tot stand komen van een algemeene wet op de vee- en vleeschkeuring in Nederland, gedurende verscheidene daarop volgende jaren weer vele veeartsen bij dien tak van dienst geplaatst kunnen worden.

In het voorafgaande is aangetoond, dat de tegenwoordige traktementsregeling geen waarborgen biedt, om steeds over een voldoend aantal kundige veeartsen te kunnen beschikken, zoodat verbetering van de financieele positie der gouvernementsveeartsen urgent geacht moet woren. De kundigste en meest ervaren Nederlandsche veeartsen moeten genegen worden bevonden om in gouvernementsdienst te treden. Gebrek aan goede ambtenaren bij een diensttak leidt tot stilstand en achteruitgang, zoodat het in het belang van het gouvernement geacht moet worden, om hierin tijdig voorzieningen te treffen.

Behalve een betere traktementsregeling zijn er andere middelen, die aangewend kunnen worden om goede krachten te krijgen.

Zoo o.a. het verleenen van studietoelagen.

Indien deze voldoende ruim worden toegekend, alleen aan de beste leerlingen, kunnen zij van zeer gunstigen invloed zijn.

De beoordeeling van de capaciteiten van candidaten voor studietoelagen kan niet geschieden naar den uitslag van een toelatingsexamen of van het eindexamen eener Hoogere Burgerschool of Gymnasium. Hiervoor is noodig een observatie gedurende zekeren tijd, bijv. gedurende een jaar door de leeraren aan 's Rijks veeartsenijschool te Utrecht.

Vóór 1885 waren leerlingen, die zich opgaven voor de betrekkingen van gouvernementsveearts in Nederlandsch-Indië, vrijgesteld van het betalen van

collegegelden en van de kosten voor huisvesting, voeding en geneeskundige behandeling in het internaat.

Naar onze meening verdient het thans de meeste aanbeveling, aan studeerenden van 's Rijks veeartsenijschool te Utrecht die zich verbinden om na afloop van hun studie als veearts in gouvernementsdienst te treden, een zoodanige studietoelage toe te kennen, dat zij daarvan al hun uitgaven voor collegegelden, boeken, instrumenten en levensonderhoud kunnen betalen. Daarvoor kan een bedrag van f 1000.— per jaar voldoende geacht worden.

Deze jaarlijksche toelage worde, op voordracht van de leden van den Raad van Bestuur van 's Rijks veeartsenijschool, toegekend aan diegenen der goede leerlingen, die er het meest voor in aanmerking komen en eerst na elk met goed afgelegd overgangsexamen.

Studietoelagen worden thans verstrekt aan in Indië aanwezige candidaat-ambtenaren, voor het Binnenlandsch Bestuur, die niet instaat zijn uit eigen middelen de studie in Nederland te bekostigen. Voor 1912 is, gelijk blijkt uit de begrooting voor dit jaar, gerekend op een studietoelage voor 10 personen à f 1000.— 's jaars, voor niet langer dan 3 jaar.

Voor de opleiding van mijningenieurs, die een toelage genieten en voor daarmede in verband staande uitgaven, is voor 1912 bij de begrooting gerekend op f 5000.—.

Voor toelagen en leergeld voor 37 candidaat-houtvesters is voor 1912 gerekend op f 16.000.—.

De praktijk der veeartsenijkunde voor de gouvernementsveeartsen in Indië eischt bekwaamheid op het gebied van zoötechnie, bacteriologie, tropische ziektenkunde en veeartsenijkundige politie. Het is daarom van belang, dat de uit te zenden veeartsen daarin voldoende practische bekwaamheid bezitten. Wenschelijk is het, dat zij bewijzen kunnen overleggen van hun studies op dit gebied, terwijl het op den weg der regeering ligt in de hier bedoelde richting te sturen door detacheeringen of speciale opdrachten, met vergoeding van kosten gedurende den tijd, voor deze extra studie te besteden.

De candidaat-houtvesters hebben ter voltooiing hunner studiën in het buitenland eenige praktijk door te maken, waarvoor hun een bepaalde toelage wordt verstrekt.

Dat het bovendien noodzakelijk is, om van de sollicitanten, die reeds in de praktijk werkzaam zijn, alleen de besten te nemen, zou niet noodig zijn hier te releveeren, indien in de laatste jaren niet reeds een paar maal was gebleken, dat men in Nederland nog niet voldoende doordrongen is van het feit, dat men voor Indië alleen de meest kundige, actieve en betrouwbare veeartsen gebruiken kan.

In verband met hetgeen hiervoren is uiteengezet, zouden wij in overweging willen geven, de positie der gouvernementsveeartsen op de volgende wijze te verbeteren.

Studietoelagen te verleenen aan eenige der beste, door den Raad van Bestuur geschikt geachte, leerlingen van 's Rijks veeartsenijschool, die zich, onder nader te bepalen voorwaarden, willen verbinden, om, na met gunstig gevolg afgelegd eindexamen, zich voor den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst in Nederlandsch-Indië beschikbaar te stellen voor 5 achtereenvolgende jaren.

De studietoelage bedrage f 1000.— per jaar, aanvangende na 1 jaar studie aan 's Rijks veeartsenijschool, echter eerst na met gunstig gevolg afgelegd examen van het 1ste naar het 2de studiejaar, en worde voor niet langer dan gedurende de 3 daaropvolgende jaren verleend, of zooveel langer als bij eventueele verlenging van den studietijd noodig zal blijken.

In bijzondere gevallen, bijv. bij ziekte van den candidaat, waardoor hij gedurende geruimen tijd de colleges niet kan volgen of geen examens kan afleggen, zou ter beoordeeling van den Minister van Koloniën, na ingewonnen advies van den Raad van Bestuur, gedurende langeren tijd een studietoelage verstrekt kunnen worden.

Ook omtrent de verplichting tot terugbetaling van het genotene bij niet nakoming van het gecontracteerde zouden bijzondere bepalingen gemaakt moeten worden.

Na met gunstig gevolg afgelegd eindexamen of zooveel eerder als noodig wordt geacht, worde aan candidaat-gouvernementsveeartsen en aan hen, die na afloop van hun studie zich aanmelden voor den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst, opgedragen zich gedurende een bepaalden tijd en onder zekere voorwaarden theoretisch en praktisch nader te bekwamen in een der onderdeelen der veeartsenijkunde, waarvoor hen een toelage wordt verstrekt.

Daar een studietoelage alleen niet voldoende geacht kan worden om de meest kundige veeartsen in gouvernementsdienst te doen treden (bijv. ook reeds in Nederland gevestigde veeartsen) is het noodig hen voor hun diensten ook goed te betalen.

Daarom zou de regeering moeten toekennen een voorloopige bezoldiging van f 150 's maands, ingaande met den dag van inscheping in Nederland, waarop vóór het vertrek een voorschot van 2 maanden verleend wordt.

Een gratificatie voor uitrusting van f 1500.—.

Om tot een definitieve regeling te komen, zou de regeering, rekening houdende met de steeds hoogere eischen, welke aan de gouvernementsveeartsen worden gesteld, met de hooge oeconomische belangen van de bevolking, die aan hen worden toevertrouwd en om verzekerd te zijn steeds over een voldoend aantal kundige veeartsen te kunnen beschikken, hun bezoldiging zooveel mogelijk parallel moeten doen loopen met die van ambtenaren van andere gelijkwaardige takken van technischen dienst of van andere burgerlijke ambtenaren, die eene zelfde opleiding genoten hebben als de gouvernementsveeartsen.

Om dit te bereiken geven wij de volgende regeling in overweging: Aanvangstraktement f 350.— per maand met 2 driejaarlijksche verhoogingen van f 75.— en 4 driejaarlijksche verhoogingen van f 100.— tot een maximum van f 900.— 's maands.

Daar het maximum traktement der adjunct-inspecteurs thans f 800.— bedraagt, zal dit verhoogd moeten worden en gevoegelijk gesteld kunnen worden op een aanvangstraktement van f 1000.— met één driejaarlijksche verhooging van f 100.— tot een maximum van f 1100.— 's maands.

Het begintraktement der adjunct-inspecteurs lager te stellen dan, of gelijk aan het maximum traktement der gouvernementsveeartsen, heeft geen zin, omdat de

gouvernementsveeartsen, die in aanmerking komen voor eene benoeming tot adjunct-inspecteur, in den regel reeds achttien of meer dienstjaren zullen hebben.

Van een promnotie, c.q. financieele positie-verbetering zou dan geen sprake zijn, gelijk hiervoren reeds werd betoogd. Het is dan ook rationneel, dat de adjunct-inspecteurs, die een hoogeren rang bekleeden, ook een hoogere bezoldiging genieten dan de oudst in dienst zijnde gouvernementsveeartsen.

Het traktement van den inspecteur ware te bepalen op f 1250.— zonder verhoogingen, omdat veeartsen, die den rang bereiken van inspecteur, in den regel reeds zooveel jaren dienst zullen hebben, dat zij niet zullen wenschen inplaats van 5, b.v. nog 8 of 11 jaren te moeten doordienen om vol pensioen over het maximum traktement te kunnen verkrijgen.

Bij uitbreiding van de formatie wordt vermeerdering van het aantal adjunct-inspecteurs noodzakelijk, om meerdere voeling te kunnen houden met de gouvernementsveeartsen, wat thans reeds onmogelijk goed kan plaats hebben.

Bij eventueele verhooging van het traktement der gouvernementsveeartsen dient te worden bepaald, evenals bij de vorige traktementsherziening is geschied en ook bij andere diensttakken plaats heeft, dat voor de in dienst zijnde veeartsen, met inbegrip van hen, die op wachtgeld, op non-activiteit, of met buitenlandsch verlof zijn, de diensttijd in die betrekking mede telt voor de toekenning van het traktement en de verhoogingen op den nieuwen voet.

Verder dient bepaald te worden, dat de gouvernementsveeartsen geen particuliere praktijk mogen uitoefenen, met de hiervoor reeds genoemde restricties.

Voor verschillende uitgaven, zooals voor kantoorhuur, telefoon, bureau- en schrijfbehoeften, bureau-meubilair wordt thans reeds restitutie verleend, terwijl instrumenten (uitgezonderd een microscoop) kleurstoffen en utensiliën voor microscopie en bacteriologie op aanvrage worden verstrekt, doch ook voor vervoerkosten ten behoeve van den dienst op hun standplaats en binnen een kring van zes palen (9 K.M.) ware een billijke vergoeding toe te kennen, zooals thans reeds voor Koeta Radja, Batavia en Soerabaja geschiedt.

De Commissie:
P. PH. VAN DER POEL,
C. S. JERONIMUS.

Traktementsregeling van eenige categorieën van burgelijke ambtenaren.

BETREKKING.	Formatie begroot. 1912.	Minimum bezoldiging.	Verhoogingen. Aantal.	Verhoogingen. Bedrag.	Verhoogingen. Om de .... of na de .... jaren.	Max. bezoldiging. Na ..... jaren.	Max. bezoldiging. Bedrag.	Huishuur indemniteit p. maand of gouv. woning	Aanteekeningen.
westelijk en plaatselijk bestuur.									
a v a:									
esident	17	1250	—	—	—	—	1250	G. W.	
ssistent-resident (2)	82	650	1	100	3	9	900	G. W. 1)	1) Enkele ass.-residenten f 150.— en f 100.— huishuur.
			2	en 75	3			100	
ontroleur	124	300	2	75	6—9	15	550	75	2) Oudste in rang zijnde vierde deel ass.-residenten op Java en Madoera; ass.-residenten op de Buitenbezittingen, geen hoofd van gewestelijk bestuur zijnde; Id. die van Billiton, aanvangssalaris f 900.— per maand- Id. Zuid-Nieuw Guinea f 800.—.
			2	50	12-15			50	
dspirant-controleur	36	225	—	—	—	—	225	25	
uitenbezittingen:									
ouverneur	3	1500	—	—	—	—	1500	G. W.	
esident	16	1250	—	—	—	—	1250	G. W.	
ssistent-resident	53	650	1	100	3	9	900	G. W.	
			2	75	3			100	
ontroleur	155	300	2	75	6—9	15	550	75	
			2	50	12-15			50	
dspirant-controleur	29	225	—	—	—	—	225	25	
Europeesch middelbaar onderwijs.									
nspecteur	1	1000	2	100	3	6	1200	—	
Gymnasium W. III.									
recteur	1	800	3	100	4	12	1100	—	
Leeraar afdeeling									
al-, land- en volkenk..	1	550	3	100	4	8	850	—	
Leeraar H. B. S.									
Wis- en natuurkunde,									
sch. en staatswetensch.	8	550	3	100	4	12	850		
de overigen.....	21	455	3	100	4	12	750	—	
H. B. S. Soerabaia en Semarang.									
recteur	2	700	3	100	4	12	1000		
Leeraar	4—4	550	3	100	4	12	850		
de overigen.....	18—17	450	3	100	4	12	750	—	
Geneesk. dienst.									
nspecteerend personeel:									
ofdinspecteur	1	1200	1	200	3	3	1400		

BETREKKING.	Formatie begroo-ting 1912.	Minimum bezoldiging.	Verhoogingen.			Max. bezol-diging.		Huishuur indem-niteit p. maand of gouv. woning	Aanteekeningen.
			Aantal.	Bedrag.	Om de.... of na de.... jaren.	Na ..... jaren.	Bedrag.		
Inspecteur-sous-chef	1	1100	—	—	—	—	1100		
Inspecteur Buitenbezitt.	1	800	2	100	3	6	1000		
Inspecteur Java [1])	3	800	2	100	3	6	1000		1) Voorstel 1913 Java 5 inspecteurs 5 adj. inspecteurs.
Adj.-inspecteurs	3	600	2	100	3	6	800		
Stedelijke geneesk. dienst:									
Oudstaanwez. stadsgen...	} [2]) 7	500	5	100	3	15	1000	150	2) Werkelijke forma 3 oudstaanwz. stads neesh. 6 gewoon id ha venartsen.
Gewoon id.		500	4	100	3	12	900	[1]) 150	
Havenartsen		id.						150	3) Bovendien f 100 per maand voor v voerkosten.
Krankzinnigengest. Buitenzorg.									
Geneesheer-directeur	1	1000	2	100	2	4	1200	G. W.	
2de geneesheer	1	600	4	100	4	16	1000	G. W.	
3de id	1	500	4	75	3	12	800	G. W.	
Id. Lawang									
Geneesheer directeur	1	1000	2	100	2	4	1200	G. W.	
2de geneesheer	1	600	4	100	4	16	1000	G. W.	
Landbouw, Nijverheid en Handel.									
Afdeelingschefs	} 1 of 2	500	4	75	3	12	800	100	
Assistent		330	2	75	3	6	500		
Boschwezen:									
Hoofdinspecteur	1	1100	2	200	3	6	1500		
Inspecteur	5	800	2	100	3	6	1000		
Houtvester	53	325	6	75	3	18	775		
Adspir.-houtvester	10	250	—	—	—	—	250		4) Voorgesteld grooting 1913.
Hoofdinspecteur	—	1300	1	200	3	3	1500	—	5) Na 3 jaren die op het maximum vo bevordering tot hoo ingenieur.
Inspecteur	—	1000	1	200	3	3	1200	—	
Houtvester	—	350	2	75	3	18	900	— [4])	
			3	100	3	—	—	—	
Landbouwleeraar	4	500	4	75	3	2	800	—	6) De adspirant-in nieurs worden na 2 ja dienst bij voldoende schiktheid en ijver en trouwe plichts trachting bevorderd ingenieur.
Waterstaat en 's Lands B. O. W.									
Hoofdingenieur	7	1200	1	300	3	3	1500	—	7) Eenige der aml naren der B.O.W. h ben o.a bij aanleg v waterstaats-en irriga werken recht op v woning of huishuu demniteit.
Ingenieur [5])	89	350	3	50	2	21	1000	[7]) —	
			5	100	3				
Adspirant-ingenieur [6])....	25	250	—	—	—	—	250	—	

BETREKKING.	Formatie begroot. 1912.	Minimum bezoldiging.	Verhoogingen.			Max. bezoldiging.		Huishuur indemniteit p. maand of gouv. woning	Aanteekeningen.
			Aantal.	Bedrag.	Om de.... of na de.... jaren.	Na ..... jaren.	Bedrag.		
omwezen:									
ofdingenieur	1	1000	2	100	3	6	1200	—	
genieur	7	400	6	100	3	18	1000	—	
spirant-ingenieur	1	300	—	—	—	—	300	—	
part. Gouv. bedrijven.									
jnwezen:									
gemeene dienst.									
ef v. h. mijnwezen ..	1	1300	1	200	3	3	1500	—	
ofdingenieur	3	1100	1	200	3	3	1300	—	
genieur	38	350	3 5	50 100	2 3	19	1000	—	Voorgestelde nieuwe regeling.
st- en telegraafdienst:									
ofdinspecteur, chef....	1	1200	1 1	1000 en 100	2 3	5	1400	—	
gemeene dienst en inspectie:									
pecteur	10	400	6	100	3	18	1000	—	
j.-inspecteur[1])	3	250	2	50	1	2	350	—	1) Bij goede plichtsbetrachting en geschiktheid volgt na 1 jaar dienst op het maximum tractement bevordering tot inspecteur.
pecteur-toesteldienst..	—	500	2	100	3	6	700	—	
hnische dienst:									
genieur	10	400	6	100	3	18	1000	—	
sp.-ingenieur[2])	6	300	—	—	3	3	300	—	2) Na 2 jaar ingenieur bij goede plichtsbetrachting.
atsspoorwegen (volgens Reg. Almanak 1912).									
ofdinspecteur	1	1500	—	—	—	—	1500	—	
ofdingenieurs 1ste kl...	3	1200	1	150	3	3	1350	[3]) —	3) Hoofdingenieurs en ingenieurs der S.S. hebben bij aanleg en exploitatie recht op vrije woning of huishuurindemniteit.
f der exploitatie									
ofdingenieur 2de kl. ..	19	1000	2	100	3	6	1200	—	
eelingschef									
enieur	47	350	3	50	2	21	1000	[3]) —	
.-afdeelingschef			5	daarna 100	3				
spirant-ingenieur	15	250	—	—	—	—	250	—	
Veeartsenijkundige dienst.									
pecteur	1	800	2	100	3	6	1000	—	
.-inspecteur	2	650	2	75	3	6	800	—	
iv.-veeartsen	35[4])	275	6	75	3	18	725	—	4) In 1918 40 gouv.-veeartsen.

Ontsteking van de glandula submaxillaris,

DOOR

DR. TH. J. VAN CAPELLE.

In aflevering 13 van het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde, 39ste Deel, beschreef de Kapitein-Paardenarts KNIPSCHEER, een geval van ontsteking der glandula submaxillaris bij een paard, waardoor bij den patiënt groote stoornis was veroorzaakt. Naar aanleiding van het feit, dat korten tijd later door mij een zelfde geval werd behandeld, wat veel eenvoudiger verliep en in de literatuur weinig omtrent de ontsteking dezer speekselklier wordt vermeld, wilde ik dit geval nader beschrijven.

Het betrof een 14-jarige Iersche merrie die 1 September j.l. mij werd gepresenteerd met de anamnese: slechte eetlust en een dikke keel. Bij onderzoek bleek de haver noch het hooi te zijn opgegeten. Uitwendig links vertoonde de patiënt een vaste zwelling loopende van ongeveer het midden der parotis naar de binnenonderzijde der linker kaak tot een handbreed achter de kin. Een verbazende foetor ex ore was aanwezig, terwijl de ontstoken mondholte met ingedikt slijm, speeksel en haverkorrels bedekt was. De linker hongertepel vertoonde een wonde vlakte, ter grootte van een rijksdaalder, bedekt met een necrotisch beslag. Door sterk verzet van den patiënt kon niet in den mond gemanipuleerd worden en werd mede in verband met den Zondag slechts een Priesznitzsch verband aangewend. De temperatuur was 38.6° C. De mond werd met een 3 % aluinsolutie uitgespoeld. In plaats van haver en hooi werd een lauwwarme lijnmeelslobber verstrekt. Den volgenden morgen bleek deze volkomen te zijn opgegeten. De temperatuur was toen 38.8° C.

Besloten werd de patiënt aan een nader onderzoek te onderwerpen. Na de merrie op een stroobed te hebben neergelegd, werd de mond, die nog steeds een alleronaangenaamste lucht verspreidde, met aluinsolutie gereinigd en 't necrotische weefsel, dat ter plaatse van den hongertepel aanwezig was, verwijderd. De uitmonding van de Whartonsche buis was nu goed te zien. Met een ebonieten sonde werd vervolgens ongeveer 2 d.M. in de buis doorgedrongen, en toen deze er uitgehaald werd, kwam, onder spanning, een naar schatting 20 c.M³. groote hoeveelheid, stinkende etter te voorschijn. Door massage van de klier kon geen meerdere etter naar buiten gebracht worden. Na reiniging werd de wonde vlakte met tinct. jodii gepenseeld en liet ik de merrie opstaan. Drie keer

per dag werd nu op de gezwollen klier een warme lijnmeelpap aangewend. Spoedig nam de speekselklier in omvang af. De temperatuur was den volgenden dag 37.8° C. en verhief zich ook na dien niet boven 't normale. Na een 5 tal dagen was de klier tot de normale grootte teruggekeerd en was het dus tot verdere abscedeering niet gekomen. Bij mondinspectie vertoonde zich nog gedurende eenige dagen een streepje etter, dat uit de Whartonsche buis te voorschijn kwam. De wond ter plaatse van den hongertepel was intusschen ook genezen. Met pappen werd nu opgehouden en werd geleidelijk aan in plaats van slobber het gewone voerderration verstrekt. Om na te gaan of de klier nog functionneerde, werd bij het liggende paard 300 mgr. hydrochloras pilocarpini subcutaan ingespoten. Geen zwelling van de speekselklier trad na de injectie op, noch kwam speeksel uit den hongertepel te voorschijn. Alleen kon door massage van de klier in een richting naar den uitvoergang toe een weinig barnsteengele, strooperige vloeistof uit den hongertepel te voorschijn gebracht worden. Op 15 September werd besloten de merrie weder dienst te laten doen en elken dag gedurende 10 minuten de klier te laten masseeren. Misschien dat dit nog aan de functie ten goede komt en de barnsteengele vloeistof alsnog voor speeksel zal plaats maken. Tot heden is dit echter nog niet het geval. Al is het nog slechts zeer weinig, steeds komt bij massage nog wat van de gele vloeistof aan den hongertepel te voorschijn.

Naar mijn meening is de oorzaak van deze ontsteking geweest de necrotische wond, welke ter plaatse van den hongertepel aanwezig was. Haverkorrels welke in het slijmvlies zijn blijven steken zullen deze wel teweeg gebracht hebben. Hoogstwaarschijnlijk heeft de etterende wond stuwing van de klier veroorzaakt door afsluiting van de uitmonding en is van hieruit infectie tot stand gekomen.

VENLO, 26 September 1912.

Bijdrage tot de geschiedenis van den militair veterinairen dienst in Nederland.

CHARL DANIEL LÖMLEIN, geboren in 1789 te Merdingsfeld, in Würtzburg tot veearts bevorderd, werd 22 November 1822 benoemd tot adjunct-paardenarts bij het Nederlandsche leger. Op 9 Augustus

1827 werd hij tot paardenarts bevorderd. Den 26sten Maart 1841 werd hij gepensionneerd.

In 1847 woonde hij als gepensionneerd paardenarts der 1ste klasse te Stevensweerd, terwijl hij zich in 1855 te Venlo vestigde. Het scheen hem aldaar echter niet te bevallen, want reeds het volgend jaar vertrok hij naar Duitschland.

W. C. SCHIMMEL.

Boekaankondigingen.

L. VAN ES, E. D. HARRIS and A. F. SCHALK, *Swamp Fever in horses*, North Dakota Agricultural Experiment Station, Bulletin 94.

VAN ES, ook in ons land welbekend, en zijn medewerkers, geven het resultaat van uitvoerige onderzoekingen omtrent de „chronische anaemie der paarden", een ziekte onder den naam van „Swamp-fever" in Amerika waarschijnlijk reeds een 30-tal jaren bekend. Wij kennen vooral de aetiologische onderzoekingen van VALLÉE en CARRÉE in 1904—1906 en die van OSTERTAG in 1907. Echter leggen de meeste Europeesche schrijvers niet den nadruk op het voorkomen in lage, moerassige streken (low lying swampy countries), zooals de Amerikanen doen.

In het bovenbedoelde werk worden omtrent het wezen van de smetstof geen nadere gegevens verstrekt, alhoewel de mogelijkheid wordt geopperd, dat het filtreerbare virus, hetwelk dus tevens ultra-microscopisch is, misschien ook wel een grooter, een zichtbaar stadium kan bezitten. De schrijvers hebben echter zeer nauwkeurige en zeer uitvoerige onderzoekingen omtrent de contagiositeit, omtrent de orgaanveranderingen en omtrent de verschijnselen der ziekte verricht, en in verband met de verkregen resultaten hebben zij een twaalftal conclusies opgesteld, welke hieronder worden weergegeven:

1°. Chronische anaemie der paarden is een infectieziekte, kunstmatig op te wekken door subcutane en intraveneuze injectie, zoomede door voedering van infectieus materiaal.

2°. Het virus is in het bloed en in de urine van de aangetaste dieren aanwezig, echter niet in de faeces.

3°. Het virus is tot heden uitsluitend als ultra-microscopisch bekend.

4°. Het virus is bestand tegen de lage vorsttemperaturen zooals die in meer noordelijke streken (van Amerika) voorkomen.

5°. Alhoewel het overbrengen der ziekte op gezonde dieren door insecten of parasieten niet buiten te sluiten is, krijgen de dieren toch in den regel de ziekte door opneming van voedsel of drinkwater, hetwelk door de urine van geïnfecteerde dieren werd besmet.

6°. De ziekte is naar het wezen een septicaemie, anatomisch gekenmerkt door subsereuze en subendocardiale bloedingen met name in de meer acute vormen, en verder door het af en toe voorkomen van veranderingen in lymphklieren en milt, door degeneraties in hart, lever en nieren, en verder ook waarschijnlijk door veranderingen in het beenmerg van de pijpbeenderen der ledematen.

7°. De voornaamste en meest constante verschijnselen van de ziekte zijn koorts en albuminurie. De koorts is remitteerend of intermitteerend, gewoonlijk met regelmatige tusschenpoozen, terwijl de albuminurie voorbijgaand is en dikwijls synchronisch met de koortsexacerbaties.

8°. Veel gevallen eindigen fataal met een aanmerkelijke vermindering van de chromocyten, dus de anaemie is niet primair.

9°. Het bloed der dieren blijft soms vijf en dertig maanden na kunstmatige infectie virulent, zonder dat zij eenig clinisch verschijnsel vertoonen.

10°. Waarschijnlijk spelen op deze wijze smetstofdragers een rol in het vormen van meer of minder blijvende centra van besmetting.

11°. Trypaanblauw en atoxyl hebben geen waarde voor de behandeling der ziekte.

12°. Voor zoover de kennis der ziekte thans strekt, zijn slechts prophylactische maatregelen als afmaken der zieke dieren, afzondering der verdachte, voorzorgen bij het invoeren van nieuwe dieren, voorkomen van besmetting van voedsel en drinkwater door bloed en urine, drainage van weiden en ontsmetting van stallen, aan te bevelen.

De Jong.

Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

Het Hoofdbestuur heeft de eer den leden der Algemeene afdeeling, *in Nederlandsch Oost-Indië woonachtig*, in afwijking van zijn verzoek, gedaan op bladzijde 438 van deel 39 van het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde, mede te deelen, dat het in het

voornemen van het Hoofdbestuur ligt, voor de a.s. Algemeene vergadering een voorstel te doen tot het oprichten van een *Indische afdeeling met nader vast te stellen contributie* en tevens *tot ontheffing van den hoofdelijken omslag over het jaar* 1912.

In verband met dit voornemen verzoekt het Hoofdbestuur dien leden beleefd, *alleen* de contributie 1912 à f 10.—, dus *zonder* den hoofdelijken omslag, per postwissel te willen toezenden aan den heer W. J. PAIMANS, Koningslaan 31, Utrecht, voorzoover dit althans nog niet door hen is geschied.

Aan leden, die ingevolge eerstbedoeld verzoek, den hoofdelijken omslag reeds hebben betaald, zal, na aanneming van het desbetreffend voorstel, dit bedrag worden gerestitueerd, eventueel worden verrekend met te betalen contributie.

Het Hoofdbestuur:

Dr. H. MARKUS, *Voorzitter*;

Utrecht, December 1912. H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris*.

Het Hoofdbestuur heeft de eer ter kennis der leden te brengen, dat de nieuwe *bibliothecaris* der Maatschappij, de heer H. SCHORNAGEL, met 1 *Januari* 1913 als zoodanig in functie treedt en dat zijn adres is: *Buys Ballotstraat* 57, *Utrecht*.

Het Hoofdbestuur veroorlooft zich de vrijheid er op te wijzen, dat door het zéér plotseling overlijden van den vorigen bibliothecaris, den heer D. F. VAN ESVELD, en door het daardoor noodzakelijk geworden overbrengen van de bibliotheek naar andere localiteiten, de boekenverzameling op het oogenblik nog niet zoodanig is gerangschikt, als met het oog op een onmiddellijke toezending na aanvrage, wenschelijk mag worden geacht.

Het Hoofdbestuur heeft evenwel gegronde redenen te mogen verwachten, dat de rangschikking binnen korten tijd zal zijn geschied, waardoor het uitleenen, zonder eenige vertraging mogelijk zal zijn.

Het Hoofdbestuur:

Dr. H. MARKUS, *Voorzitter*;

Utrecht, December 1912. H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris*.

Referaten.

Samengestelde Referaten.

Het gebied der Veeartsenijkunde is in de laatste kwart eeuw zoodanig uitgebreid, dat het aantal Tijdschriftartikelen, den beoefenaars aangeboden, veel te groot is, om door elkeen met blijvende winst te worden gelezen. Het onbevredigende van dezen arbeid spruit voort uit de zich opdringende overtuiging, dat hij steeds fragmentarisch is, en zelden aanleiding geeft tot blijvende verruiming of vernieuwing van eigen inzichten. Wie echter gewoon is een aantal tijdschriften bij hun verschijning geregeld door te lezen, bemerkt, dat de artikelen waarin over bepaalde onderwerpen van meening wordt gewisseld, niet overtalrijk zijn in verhouding tot de geschriften, waarin de resultaten van zeer speciale onderzoekingen worden bekend gemaakt. Toch hebben de eerste voor de gevestigde meening meer belang, daar zij de grondslagen waarop deze berust van vele zijden belichten en onderzoeken, en dus eerder en met meer recht tot haar bevestiging of wijziging aanleiding geven.

Het ligt in mijn bedoeling op ongeregelde tijden, onder bovenstaanden titel korte overzichten te geven van zulke strijdvragen, en hunne waarschijnlijke oplossing, zoodra mij het oogenblik gekomen lijkt, waarop het opmaken van zulk een balans nuttig kan zijn. Men gelieve deze artikelen echter goed te onderscheiden van monographieën over de behandelde onderwerpen, en er op te letten, dat ook deze methode van refereeren slechts resultaten van tijdelijke waarde zal afwerpen. Wie haar om hare onvolledigheid veroordeelt, geeft blijk, dat hij doel en strekking niet juist begrijpt. Toch zal niets mij aangenamer zijn, dan het ontvangen van titel en plaats van publicatie van nieuwere geschriften, die een der hier beschreven vraagpunten behandelen. Het zal op deze wijze misschien mogelijk zijn, de overheerschende meening in verschillende open vragen aan de Nederlandsche veeartsen aan te bieden.

Aan de opmerking, dat vaak naast de aangetroffen voorstellingen ook mijn eigen meening zal gesteld moeten worden, om geen slaafs gevormd afgietsel inplaats van een naar de natuur vervaardigde afbeelding te doen ontstaan, meen ik de mededeeling te mogen verbinden, dat het mij slechts bij zeer hooge uitzondering mogelijk zal zijn daarover in openbaar debat te treden.

Ik hoop dat deze nieuwe rubriek eenige waardeering bij de lezers mag vinden, en zij zich gedrongen zullen voelen mij in dit zeer moeilijke pogen te steunen.

C. F. VAN OIJEN.

I. CYSTICERCOSE BIJ HET RUND EN HAAR BEOORDEELING BIJ DE VLEESCHKEURING.

1. *Haben sich die jetzigen Bestimmungen über Behandlung sogenannter einfinniger Rinder bewährt.* Dr. KUNIBERT MÜLLER (Buch b. Berlin) Berliner Tierärztliche Wochenschrift 1 *Aug.* 1912. No. 31 blz. 576.

2. *La ladrerie bovine à l'abattoir de Troyes.* M. BALLON (Troyes), Recueil de Médecine Vétérinaire. Tome LXXXIX N°. 18. 30 *Sept.* 1912, blz. 412.

3. *Sind die heute gültigen reichsgesetzlichen Vorschriften über die Verwertung der einfinnigen Rinder zeitgemäss.* BRUNO LAUFF (Merzig) Zeitschrift für Fleisch- und Milchhygiene XXIII. Heft 1. 1 *Oct.* 1912 blz. 3.

Reeds geruimen tijd wordt bij de vleeschkeuring een bijzonder onderzoek naar Cysticercus inermis als een besliste noodzakelijkheid aangenomen, over de behandeling der dieren, waarin deze parasiet gevonden wordt, is men nog niet tot overeenstemming kunnen komen. In die gevallen waarin een groot aantal levende blaaswormen in onderscheidene organen worden aangetroffen, is men eenstemmig van meening, dat al naar omstandigheden, koelen gedurende 3 weken, zouten gedurende dezen tijd of steriliseeren, de aangewezen weg is, om van het vleesch nut te kunnen trekken, zonder den mensch aan gevaar bloot te stellen. Wanneer echter maar *één* levende parasiet gevonden wordt, loopen de beoordeelingen zeer uiteen.

BALLON toont in bovenaangehaald artikel (No. 2) aan, dat onder de slachtrunderen in zijn streek wel 4.5 % levende blaaswormen herbergen. Hoewel deze waarneming slechts aan 132 runderen is vastgesteld, een aantal, te klein, om een algemeen geldende frequentie daaraan te ontleenen, mag het toch wel onrustbarend hoog genoemd worden. Van de 6 gevallen waren er 2 met een groot aantal cysticerci, waarover verdere discussie uitgesloten is, en 4 met elk slechts één blaasworm. Hieruit volgt dat ongeveer 3 % der daar geslachte runderen, als éénfinnigen beschouwd moeten worden. Deze dieren zouden, aan de direkte consumptie onttrokken, eerst na behandeling verkocht, aan de vleeschhandelaars een zeer aanzienlijke schade opleveren. De vraag is nu of het gevaar zoo groot is, dat men het toebrengen van deze schade gerechtvaardigd mag achten.

BALLON komt tot de slotsom dat:

Le constatation d'une seule vesicule vivante, devrait entraîner la suspicion et la sterilisation consécutive.

Als grond hiervoor voert hij alleen aan; dat waar men in de praedilectieplaatsen één cysticercus gevonden heeft, de mogelijkheid niet te ontkennen is, dat er in andere deelen ook zetelen.

Hij beschrijft geen gevallen waarin door hem bij éénfinnige runderen elders cysticerci zijn aangetroffen, noch vermeldt hij schrijvers, die zulks hebben geconstateerd. Het vermoeden, dat, waar in de praedilectieplaatsen slechts één fin wordt gevonden, de andere deelen, die steeds minder parasieten vertoonen dan eerstgenoemde (van daar den naam) wel vrij zullen zijn, wordt door hem niet met aangehaalde gevallen bestreden. Evenmin wordt door hem de vraag onder de oogen gezien, of in dieren waarbij in de praedilectieplaatsen geen finnen zijn gevonden, deze elders wel zijn aangetroffen.

In Duitschland waar men den door BALLON gewenschten toestand reeds sedert meer dan 25 jaren kent, komt men daarvan, al is het niet officieel, dan toch in zijn particuliere overtuiging terug.

Zoo betoogt DR. MÜLLER (zie boven N°. 1), dat de minder rigoreuse wijze van behandelen (koelen), welke naast de oude manier (in stukken van 2—3 K.G.

snijden, en dan onder beperkende bepalingen in consumptie brengen), wordt toegelaten, slechts voor steden met koelhuizen mogelijk is, terwijl de bedrijfschade in beide gevallen wel gelijk en zeer groot te achten is. Ten slotte zegt hij (zooals hij reeds sedert 1903 heeft volgehouden), dat na nauwkeurige onderzoeking van tong, kop en hart met negatieven uitslag, het vleesch zonder verdere beperking in consumptie kan worden toegelaten.

Bruno Lauff vermeldt (zie boven N°. 3), dat hij ongeveer 2 % éénfinnige slachtrunderen te Merzig aantreft, en meent dat daaronder vaak de beste dieren vallen, reden waarom de aldaar voor finnige runderen uitgekeerde verzekeringssom grooter is, dan die, voor de wegens tuberculose afgekeurde runderen. Hij stelt dan de conclusie dat de toegebrachte schade veel grooter is, dan de minimale kans op levende blaaswormen in andere deelen kan rechtvaardigen en eischt dat éénfinnige dieren na zorgvuldig deskundig onderzoek, vrijgegeven zullen worden.

Daarnaast wil hij door populaire geschriften de meening ingang doen vinden, dat zelfs bij de best ingerichte keuringsdienst, het eten van onvoldoende gekookt vleesch, steeds gevaren met zich brengt en op goed toebereiden der spijzen aandringen. Allen die op grond van de resultaten der „Aufklärung" in zake tuberculose en haar bestrijding, drankzucht en de middelen daartegen etc., aan volksopvoeding nog gelooven kunnen, zullen deze laatste stelling met vreugde begroeten.

Ook deze nieuwere publicaties toonen aan:

Een onderzoek naar Cysticercus inermis bij de vleeschkeuring is noodzakelijk (de eene gevonden fin uitsnijden is toch beter dan haar laten zitten!).

Wordt er in de kauwspieren of tong een gevonden, dan het hart aan schijven snijden en het diaphragma nauwkeurig onderzoeken.

Eenfinnige dieren zijn vrij in consumptie toe te laten.

Meerfinnige naar omstandigheden, te zouten, te koelen of te steriliseeren.

C. F. v. O.

De verhouding tusschen vogeldiphtherie en vogelpokken.

In het *Centralblatt für Bakteriologie, Parasitenkunde und Infektionskrankheiten, 67 Band, 1—2 Heft* deelt L. v. Betegh zijn onderzoekingen hieromtrent mede. Daaraan is het volgende ontleend.

De vogelpokken, welke soms groote verwoestingen kunnen aanrichten, werden vroeger identiek geacht met de menschenpokken. Of een aetiologisch verband tusschen deze ziekten bestaat, is onbekend; intusschen gelukte het aan v. Betegh eenmaal om bij een haan vogelpokken te verwekken met virus van schaapspokken. Het schijnt dus wel, dat er verwantschap bestaat tusschen de oorzaken der pokken van de zoogdieren en van de vogels.

Velen hebben zich beziggehouden met het opsporen der oorzaken van deze besmettelijke vogelziekte. Bollinger meende dat zij voor menschen- en vogelpokken verschillend waren, en sprak daarom van epithelioma contagiosum hominis en van epithelioma contagiosum avium.

Sommige onderzoekers beschuldigden blastomyceten en later gregarinen als

de oorzaak, terwijl LÖFFLER den bacillus diphteriae columbarum als de oorzaak der duivenpokken beschreef.

BORREL vond in de korsten der huid en der slijmvliezen talrijke typisch gevormde, kleine lichaampjes, tot de protozoën behoorende, welke ook door anderen werden aangetroffen en door LIPSCHÜTZ Strongyloplasma avium BORREL werden geheeten. Dit wordt door v. BETEGH bevestigd, die uitvoerig aangeeft hoe deze lichaampjes worden gevonden en welke hun eigenschappen zijn. Hij toonde verder aan, dat deze zoowel vogelpokken als vogeldiphtherie kunnen verwekken, met andere woorden, dat beide ziekten uit een aetiologisch oogpunt identiek zijn en dus twee vormen zijn van dezelfde ziekte.

Door inenting met pokkenvirus kon hij bij vogels diphtherie, en door enting met diphtheritisch beslag pokken teweegbrengen. De schrijver meent dat de naam diphtherie bij de vogels niet langer kan worden behouden, daar het ziektebeeld den typus der pokken heeft en geenszins het karakter van diphtherie.

W. C. SCHIMMEL.

The cultivation of malarial plasmodia in vitro.

Tot nog toe was het niet gelukt de parasieten der bloedlichaampjes in vitro te kweeken. (de daarover gepubliceerde berichten, van LIGNIÈRES o.a. berustten op vergissing. Ref.) Hoogstens kon men ze enkele dagen in leven houden.

Pas onlangs slaagden BASS en JONHS (Amerika) er in, de malariaplasmodiën (van tropica en tertiana) in vitro te cultiveeren. BASS is van meening, dat door zijn methode, de schizonten der malariaparasieten zich onbeperkt in vitro laten voortkweeken, zonder een opfrissing door het muskietenlichaam noodig te hebben Zij kweeken de parasieten in gedefibrineerd bloed van malarialijders, waaraan *dextrose* is toegevoegd. Daar de witte bloedlichaampjes de jonge vrijkomende parasieten phagocyteeren, moeten overentingen plaats hebben in bloed, waaruit de leucocyten verwijderd zijn. (De ontdekking van B. en J. is zeer belangrijk. Niet onwaarschijnlijk zal het ook gelukken, op dezelfde manier *piroplasmen* te kweeken, en langs dien weg een nieuwe entmethode tegen deze ziekten te vinden. Ref.)

Journal of experimental Medicine; 1912. Vol.XVI, p 567; Ref. in *Deutsche medizinische Wochenschrift* 1912, 48, S. 47. VRIJBURG.

Protozoën in het bloed van kippen.

DE HAAN geeft een beschrijving (met fraaie teekeningen) van een paar bij twee kippen op Java gevonden bloedprotozoën:

1. *Leucozytozoön (Haemaboea) Neavei.* Leucozytozoën (in witte bloedlichaampjes verblijfhoudende protozoën) werden het eerst in 1884 door DANILEWSKY ontdekt, die ze aantrof in het bloed van uilen te Charkow. ZIEMANN vond dergelijke parasieten bij uilen, kraaien en eksters. NEAVE en WENYON zagen leucozytozoën in het bloed van bijna alle onderzochte Soedaneese kippen — (Numidia ptilorhyncha). MATHIS en LÉGER troffen ze in Cochin-China aan bij kippen en patrijzen, niet bij andere door hen onderzochte vogels. Zij onderscheidden 2 soorten. DE HAAN meent dat de franse onderzoekers toch met één parasietensoort

te doen hebben gehad, en wel met dezelfde als reeds door NEAVE in Soedan gezien en door hem op Java ontmoet. De wijze van besmetting is niet bekend. Proeven door WENYON en door DE HAAN gedaan met verschillende muskietensoorten, hadden geen succes. WENYON vermoedt, dat de een of andere vlieg overbrenger is. Men vindt in het bloed de parasieten uitsluitend als macro- en microgametozyten. Wat de *waardcellen* betreft, DANILEWSKY hield ze eerst voor leucozyten, en later voor haematoblasten (Stamcellen der roode bloedlichaampjes).

MATHIS en LÉGER vonden dat ze eigenschappen van haematoblasten hebben, maar ook dikwijls op mononucleaire leucozyten lijken. WENYON houdt ze voor bijzondere vormen van erytrozyten en zegt dat in het bloed van vogels en reptiliën vele ovale cellen voorkomen van verschillende grootte maar toch ongeveer van de afmetingen der roode bloedlichaampjes. Ze bevatten geen haemoglobine, en hebben soms een meer spoelvormige gedaante. Dit zouden de waardcellen der parasieten zijn. In dat geval zijn het dus geen leucozyten en is de naam Leucozytozoön *niet juist.*

2. *Trypanosoma numidae.* DE HAAN vond bij een zijner kippen een enkele trypanosoma, gelijkende op die door WENYON bij 2 kippen in Soedan gevonden en door MATHIS en LÉGER bij een (van 217 onderzochte) kip in Tonkin. Zeer waarschijnlijk behooren de door de verschillende onderzoekers bij kippen gevonden trypanosomen tot eenzelfde soort, waaraan dan de door WENYON het eerst gegeven naam *Tryp. numidae* toekomt. (Behalve bij kippen zijn bij verschillende vogelsoorten trypanosomen gevonden; het eerst door DANILEWSKY in het bloed van uilen, de Tryp. avium — verder bij vinken, uilen, duiven en enkele andere soorten, in Europa, Afrika en Eng.-Indië). De meeste vogelsoorten hebben geen ziekteververschijnselen, en over 't algemeen is de trypanosoom geen vogelparasiet. De hooge lichaamstemperatuur der vogels is waarschijnlijk daarop van invloed.

Veeartsenijkundige bladen voor Ned.-Indië 1912. *XXIV.* 1, 2. VRIJBURG.

Een en ander over veeteelt in Suriname.

VAN DER SCHROEFF schrijft over de veeteelt in Suriname. Deze staat volgens hem nog op een lagen trap en heeft ook niet veel toekomst, tengevolge van hooge bedrijfskosten, gemis aan goedkoope arbeidskrachten en vooral gebrek aan natuurlijke weilanden.

Door een en ander is het praktieser, dieren en zuivelprodukten in te voeren uit naburige landen, waar wèl natuurlijke weiden voorkomen. Het voordeeligst is nog de teelt van geiten, varkens en eenden.

Veeartsenijkundige Bladen voor Ned. Indië 1912. *XXIV.* 1, 2. VRIJBURG.

Ueber die Behandlung grosser Karbunkel durch Zirkumzision.

HEDDAEUS had bij een zich steeds in de vlakte uitbreidende furunkel succes met circumcisie. Op ongeveer 1 c.M. afstand van den rand van de infiltratie doorsneed hij (in het gezonde weefsel) huid en subcutis tot aan de spierlaag.

De gemaakte wond werd met joodtinctuur bepenseeld. H. geeft een dergelijke behandeling ook in overweging bij miltvuurkarbonkel. Zij kan zeer goed samengaan met verdere conservatieve behandeling. Door een vroegtijdige diepe circum-

cisie en joodpenseeling verhindert men de uitbreiding van het proces in de vlakte. Insnijdingen in het centrum en in de diepte van de zwelling zijn te vermijden, daar in de daarbij aangesneden bloed- en lymphvaten gemakkelijk bacteriën dringen.

Münchener medizinische Wochenschrift 1912, 59, 38. VRIJBURG.

A report upon the permanent value of the roaring operation.

HOBDAY heeft meer dan 520 paarden geopereerd volgens de nieuwe WILLIAMS'se methode — 100 van die dieren werden meer dan 18 maanden geleden, eenige zelfs voor 2½ jaar geopereerd. Bij alle was het succes blijvend — hij spreekt daarom het verwijt tegen van tegenstanders der operatie, dat de voordeelen slechts tijdelijk zouden ziju.

Veterinary Journal, April 1912, 68, 442. VRIJBURG.

The open-air treatment of equine pneumonia.

LOTHIAN had in Engeland bij influenza gecompliceerd met pneumonie, veel succes met open lucht behandeling. De zieke paarden weiden, zelfs in November, eenige dagen in de open lucht op een binnenplaats gelaten en goed met dekens toegedekt. Van een stal met 8 pneumonie-paarden werden twee naar buiten gelaten. Zij herstelden spoedig — de anderen gingen niet vooruit. hun toestand verbeterde pas, toen ze ook in de open lucht werden gezet.

Veterinary Journal, April 1912, 68, 442. VRIJBURG.

An exceptional case of laceration of the mucous membrane of the trachea in a horse.

EAGLESHAM kreeg een paard in behandeling met koorts, dyspnoe. stenosegeluid in larynx en trachea, en pneumonie. Bij sectie vond hij het slijmvlies van bovenste deel van trachea voor een groot gedeelte losgelaten en vrij in de trachea; oorzaak onbekend, waarschijnlijk traumaties.

Veterinary Journal, May 1912, 68, 443. VRIJBURG.

Berichten.

Begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1913.

VIDE AFDEELING.

Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel.

Onderafdeeling 151. Uitgaven van personeelen aard voor het veeartsenijkundig onderzoek en onderwijs. f 39 197

a. Laboratorium voor veeartsenijkundig onderzoek .... f 19 442 (35)

b. Inlandsche veeartsenschool en cursus tot opleiding van mantri's bij den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst en van keurmeesters van slachtvee en vleesch ..... f 19 755 (36)

Toelichting.

(35)	1 afdeelingschef	f	6 000.—
	2 assistenten à f 4200.—	-	8400.—
	1 opzichter amanuensis	-	720.—
	1 laborant	-	600.—
	1 eerste laboratoriumbediende	-	180.—
	verdere bedienden en wakers	-	1 712.—
	1 schrijver	-	120.—
	periodieke traktementsverhoogingen	-	1 710.—
		f	19 442.—

Ter verzekering van een behoorlijken voortgang van de talrijke onderzoekingen, die bij het veeartsenijkundig laboratorium ter hand zijn moeten worden genomen, is noodig de indienststelling van nog een assistent op de voor die betrekking vastgestelde bezoldiging en van een 1ste-laboratoriumbediende op eene bezoldiging van f 15.— 's maands met 2 éénjaarlijksche verhoogingen van f 5.— 's maands en 2 tweejaarlijksche van f 7.50 's maands, zoomede verhooging van de voor laboratoriumbedienden en bedienden en wakers voor stallen en weiden toegestane fondsen ad f 684.— en f 828.—, met f 200.—. Deze fondsen zijn thans onder één post „verdere bedienden en wakers" gebracht.

Verder vereischt de bezoldiging van den schrijver, die thans f 30.— 's maands bedraagt, ten einde geschikte personen in die betrekking te kunnen houden, herziening in dier voege, dat zij wordt vastgesteld op f 10 's maands met 4 driejaarlijksche verhoogingen van f 10 's maands. Voor den laboratoriumbediende en den schrijver wordt, met het oog op de thans reeds door de voor die betrekkingen bestemde personen genoten wordende inkomsten, gerekend op dadelijke toekenning van 2 verhoogingen.

In het geheel is voor periodieke traktementsverhoogingen f 510.— meer noodig dan ten vorigen jare.

(36)	1 directeur	f	1 200.—
	3 leeraren	-	12 600.—
	1 inlandsch assistent-leeraar	-	1 200.—
	1 opzichter	-	720.—
	1 inlandsch apotheek-bediende	-	180.—
	verder inlandsch personeel en bedienden	-	1 260.—
	periodieke traktementsverhoogingen	-	2 595.—
		f	19 755.—

Voor periodieke traktementsverhoogingen is f 655.— meer noodig dan ten vorigen jare.

Onderafdeeling 152. Verdere uitgaven voor het veeartsenijkundig onderzoek en onderwijs ..... f 49 099.

a. Laboratorium voor veeartsenijkundig onderzoek .... f 11 025.— (37)

b. Inlandsche veeartsenschool en cursus tot opleiding van mantri's bij den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst en van keurmeesters van slachtvee en vleesch ..... f 38 074.— (38)

Toelichting.

(37)	Laboratorium-uitgaven	f 3 500.—
	aankoop en onderhoud van proefdieren	- 6 000.—
	reis- en verblijfkosten	- 1 200.—
	kleine uitgaven	- 325.—
(38)	Inlandsche veeartsenijschool:	
	toelagen voor het geven van onderwijs	- 3 224.—
	toelagen aan leerlingen	- 11 440.—
	leermiddelen	- 7 260.—
	genees- en verbandmiddelen	- 1 000.—
	reis- en verblijfkosten	- 2 500.—
	meubilair, instrumenten, verlichting, enz.	- 3 900.—
	voedings- en verplegingskosten der patienten	- 4 250.—
	Cursus tot opleiding van mantri's en keurmeesters:	
	toelagen voor het geven van onderwijs	- 2 700.—
	toelagen aan leerlingen	- 1 200.—
	leermiddelen	- 300.—
	reis- en verblijfkosten	- 300.—
		f 38 074.—

Met het oog op de groote behoefte aan inlandsche veeartsen zijn in 1911 instede van 8, 13 leerlingen aangenomen. Als gevolg hiervan zal na de aanneming in het loopend jaar van het gebruikelijke aantal van 8 nieuwe leerlingen, het vastgestelde maximum aantal van 32 leerlingen tijdelijk met 3 worden overschreden. Aannemende, dat verder geen leerlingen afvallen en dat aan allen eene toelage wordt toegekend, zal voor toelagen f 1855.— meer noodig zijn dan ten vorigen jare.

Verder is meer noodig f 2285.— voor leermiddelen, waar onder de kosten van aanschaffing van beweegbare tafels voor de microscopen der leerlingen, en f 1850.— voor voedings- en verplegingskosten der patiënten, wegens toename van het aantal patiënten.

Voor meubilair en instrumenten zal met f 1000.— minder kunnen worden volstaan.

Onderafdeeling 170. Uitgaven van personeelen aard voor den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst. f 316 284

a.	Traktementen en toelagen van het personeel voor den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst, alsmede schrijfloonen en beloningen voor buitengewone werkzaamheden	f 297.594.—	(103)
b.	Tamme stoeterij te Padalarang	- 17 130.—	(104)
c.	Passantenhuis voor dekhengsten te Bandoeng	- 1 200.—	(105)
d.	Cursus voor hoefbeslag te Bandoeng	- 360.—	(106(

Toelichting.

(103)	1 inspecteur	f 9 600.—
	2 adjunct-inspecteurs, à f 7800.—	- 15 600.—
	40 Europeesche veeartsen, à f 3300.—	- 132 000.—

19 inlandsche veeartsen, waarvan 4 à f 900.— gedurende een geheel jaar, 6 à f 900.— gedurende 4 maanden, en 9 à f 420.—	f	9 180.—
129 mantri's à f 300.—	-	38 700.—
toelagen voor 2 in de residentie Benkoelen geplaatste mantri's à f 180.—	-	360.—
schrijfloonen	-	2 520.—
1 oppasser	-	144.—
2 hulpschrijvers, à f 120.—	-	240.—
periodieke en buitengewone traktementsverhoogingen	-	89 250.—
	f	297 594.—

Het aantal Europeesche veeartsen is met 5 vermeerderd (zie de Memorie van Toelichting op de begrooting van 1912, bladzijden 79 en 80).

In 1913 zullen vermoedelijk 3 leerlingen van de inlandsche veeartsenijschool tot inlandsch veearts worden benoemd.

Aan de in de residentie Benkoelen geplaatste mantri's is, wegens de dure levenswijze in dat gewest, eene toelage boven hun traktement toegekend van f 15.— 's maands, met dien verstande, dat bij de toekenning van de hun volgens *Indisch Staatsblad* 1907 no. 152 toekomende traktementsverhoogingen deze toelage met het bedrag dier verhoogingen zal worden verminderd.

De 2 hulpschrijvers, die thans reeds tijdelijk in dienst zijn, zijn noodig om de te Bandoeng en te Pamekasan geplaatste Europeesche veeartsen bij te staan in hunne administratieve werkzaamheden.

Voor periodieke en buitengewone traktementsverhoogingen is f 15 570 meer noodig dan ten vorige jare.

(104) 1 directeur	f	7 200.—
1 opzichter	-	900.—
verder ondergeschikt personeel	-	5 430.—
periodieke traktementsverhoogingen	-	3 600.—
	f	17 130.—

In verband met de vervanging van het vroeger bij de stoeterij geplaatste militaire personeel door burgerlijk personeel is gerekend op indienststelling van een opzichter op eene bezoldiging van f 75.— 's maands met 5 tweejaarlijksche traktementsverhoogingen van f 15.— 's maands.

Daar de thans tijdelijk als zoodanig werkzaam gestelde militair een inkomen van f 150.— 's maands geniet is voor hem f 900.— voor periodieke verhoogingen uitgetrokken.

Verder is f 300.— meer noodig voor traktementsverhoogingen van den directeur.

Behalve met de thans afzonderlijk uitgetrokken som van f 1800.— voor den opzichter kan de post voor verder ondergeschikt personeel nog worden verminderd met f 175.—.

(105) 1 Europeesch opziener

De kosten van het passantenhuis voor dekhengsten te Bandoeng werden tot dusver bestreden uit den post „aanmoediging van de paarden- en veeteelt."

(106) Traktement van den onderwijzer in het hoefsmeden.

Onderafdeeling 171. Verdere uitgaven voor den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst. ..... f 694 586.

a. Kantoor- en lokaalbehoeften; boekwerken en tijdschriften; instrumenten utensiliën en chemicaliën; kosten van aankoop en onderhoud van proefdieren en van de noodige hokken daarvoor; kosten van verpakking en verzending aan het veeartsenijkundig laboratorium te Buitenzorg van onderzoekingsmateriaal ..... f 5 000.—

b. Subsidie aan de vereeniging tot bevordering van veeartsenijkunde in Nederlandsch-Indië ..... - 800.—

c. Aanmoediging van paarden- en veeteelt ..... - 328 000.— (107)

d. Verbetering van den paarden- en veestapel (maatregelen in het belang van de oeconomische ontwikkeling) .... - 100 000.— (108)

e. Tamme stoeterij te Padalarang..... - 35 506.— (109)

f. Passantenhuis voor dekhengsten te Bandoeng ..... - 1 800.— (110)

g. Cursus voor hoefbeslag te Bandoeng ..... - 480.—

h. Reis- en verblijfkosten; kosten van vervoer der door de gouvernementsveeartsen bij reizen in commissie in het belang van den dienst medegenomen instrumenten, utensiliën en proefdieren ..... - 160 000.— (111)

i. Uitgaven in verband met de keuring van vee en vleesch en de inning der keurloonen ..... - 2 000.— (113)

j. Uitgaven in verband met de belasting op honden; maatregelen tegen hondsdolheid ..... - 11 500.— (114)

k. Maatregelen ter voorkoming of beteugeling van besmettelijke ziekten onder het vee en de paarden ..... - 49 500.—

Toelichting.

(107) Geraamd naar de uitkomsten over 1911, behoudens vermeerdering met f 139 000— voor maatregelen tot verbetering van den paarden- en veestapel in verschillende gewesten van Java en de Buitenbezittingen.

(108) Voor de residentie Madoera (zie de Memorie van Toelichting op de begrooting voor 1912, bladz. 80—81).

(109) Voeding der paarden, verlichting, stalbehoeften en andere uitgaven ..... f 28 756.—
bouw van een kleinen veulenstal en aanleg van weiden.. - 1 500.—
aanschaffing van fokmateriaal ..... - 5 000.—
reis- en verblijfkosten ..... - 250.—
f 35506.—

De raming is verhoogd met:
f 6 842 voor voeding der paarden, enz. wegens de stijging der padiprijzen;
- 3 000.— omdat meer noodig zal zijn voor fokmateriaal;

f 1 500.— voor een kleinen veulenstal, omdat de beschikbare veulenstallen onvoldoende ruimte bieden, en voor aanleg van weiden.

(110) Voeding en verpleging der in het passantenhuis opgenomen paarden.

De kosten van het passantenhuis voor dekhengsten te Bandoeng werden tot dusver bestreden uit den post „aanmoediging van de paarden- en veeteelt."

(111) Hooger geraamd in verband met de uitkomsten over 1911 en met de uitbreiding van het personeel.

(113) Geraamd naar de uitkomsten over 1911.

(114) Geraamd naar de uitkomsten over 1911.

Traktementsregeling bij het openbaar slachthuis te Rotterdam. Door Burgemeester en Wethouders van Rotterdam is den raad een ontwerp aangeboden in zake de regeling van het traktement voor het personeel, verbonden aan het openbaar slachthuis. De Nieuwe Rotterdamsche courant van 10 December 1912 schrijft daarover het volgende:

Bij het ontwerp voor het openbaar slachthuis, wordt o. m. aangeteekend, dat voor de betrekking van directeur voor het vervolg een hoogere bezoldiging, die, in geld uitgedrukt, in totaal van f 3500.— tot f 5000.— gaat, in overeenstemming met de beteekenis en den omvang van het ambt mag worden geacht. In aanmerking nemende, dat het genot van vrije woning krachtens de bepaling der Pensioenverordening op een zesde van de jaarwedde wordt berekend, zal dientengevolge, met eenige afronding van de cijfers naar boven, het in geld uit te betalen tractement op f 3000.— tot in maximum f 4300.— kunnen worden gesteld. Voor den tegenwoordigen titularis, aan wien bij zijn salaris als directeur van het slachthuis en van de veemarkt enkele jaren geleden bij de afscheiding van den dienst der keuring van de voedingsmiddelen een personeele toelage van f 500.— is toegekend, zouden B. en W. intusschen de bedoelde toelage wenschen te handhaven, zoodat hij ongerekend het genot van de dienstwoning tot f 4800.— zal kunnen komen, hetgeen hem een verbetering van positie met f 500.— verzekert.

Verder wordt voorgesteld het tractement van de keurmeesters op f 900.— tot f 1500.— te brengen, dat in den rang van hoofdkeurmeester, die voortaan als keurings-veearts zal worden aangeduid, op f 2200.— tot f 3200.— te bepalen, en om het tractement in den klerkenrang als elders tot f 1200.— te laten doorloopen. Voor den boekhouder wordt voorgesteld aan dien rang te verbinden een salaris van f 1500.— tot f 2000.—, waartegenover het in de bedoeling ligt om te laten vervallen de bijzondere toelage ad f 100.—, die de titularis thans voor bemoeiingen bij het houden der veemarkt ontvangt. Voor den opzichtersrang eindelijk wordt voorgesteld het salaris op f 800.— tot f 1300.— te bepalen.

Bij de overige artikelen van het ontwerp is ook gerekend op de mogelijkheid van toekenning eener toelage van f 50.— aan de opzichters, die zich het rijksdiploma van hulpkeurmeester verwerven.

Rijksveeartsenijschool. Een commissie van wege het Ned. Instituut van Landbouwkundigen, afd. Cultura, ingesteld tot bestudeering van de Landbouwbegrooting voor het jaar 1913, in welke commissie o. a. zitting hadden onze

stadgenooten de heeren Dr. B. Sjollema, leeraar aan de Rijksveeartsenijschool en Herman Lindeman, directeur van het landbouwkundig bureau van het Kalisindicaat, heeft een rapport uitgebracht waarin wij, ter zake der Rijksveeartsenijschool alhier, het volgende lezen:

De reorganisatie van het veterinair onderwijs waarbij de Rijksveeartsenijschool tot Hoogeschool verheven wordt, acht de commissie zeer urgent. Daardoor wordt de zoo zeer noodige verlenging van studietijd mogelijk. Vooral het practisch onderwijs en ook dat in vleeschkeuring zou dan veel kunnen verbeteren en voor de veeartsen werd het jus promovendi in leven geroepen, wat met het oog op de vele promoties van veeartsen in Bern en Zürich zeer gewenscht is.

Verder zou de commissie het in het belang van het onderwijs aan de Rijksveeartsenijschool achten; indien de Rijksseruminrichting, tegenwoordig te Rotterdam gevestigd, naar Utrecht werd overgebracht. De studenten van deVeeartsenijschool van de laatste studiejaren of pas bevorderde veeartsen zouden bij de werkzaamheden behulpzaam kunnen zijn en op die wijze eene deugdelijke opleiding onzer veeartsen zeer in de hand worden gewerkt.

De commissie spreekt voorts de wenschelijkheid uit, dat aan de Rijksveeartsenijschool onder andere meer hulp voor het gebruik, onderhoud en catalogiseeren van de bibliotheek beschikbaar zij. Zij wijst in dit verband op de Hoogere Land-, Tuin- en Boschbouwschool, die over een afzonderlijken bibliothecaris beschikt.

Utr. Prov. en Sted. Dagblad van 11 *Dec.* '12.

Personalia. Benoemd tot militair paardenarts 2de klasse bij het leger in Ned. Oost-Indië, J. Ch. Witjens te Utrecht.

Bij Koninklijk besluit van 12 December 1912 no. 75 is, voor het tijdvak van 1 Januari tot en met 31 December 1913, benoemd tot conservator, tevens assistent aan het laboratorium voor parasitaire en infectieziekten van 's Rijks veeartsenijschool te Utrecht, dr. E. A. R. F. Baudet, veearts te s Gravenhage.

Schornagel.

Staat van de gevallen van besmettelijke veeziekten, in Nederland voorgekomen gedurende de maand November 1912.

Opgemaakt door het Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel.

(*De cijfers tusschen haakjes duiden het aantal eigenaren aan, onder wier vee de ziekte voorkwam.*)

Provincie.	Veepest.	Longziekte.	Mond- en klauwzeer.	Kwade droes en huidworm.	Schurft bij paard en schaap.	Schaapspokken.	Rotkreupel.	Vlekziekte.	Trichinenziekte.	Miltvuur.	Hondsdolheid.	
											Bij hond en kat.	Bij alle vee.
Friesland.....	—	—	—	—	—	—	6(1)	1(1)	—	7(5)	—	—
Groningen.....	—	—	—	—	—	—	—	1(1)	—	1(1)	—	—
Drenthe	—	—	—	—	54(13)	—	1(1)	—	—	1(1)	—	—
Overijsel	—	—	—	—	4(1)	—	1(1)	2(2)	—	1(1)	—	—
Gelderland	—	—	2(2)	—	—	—	—	—	—	9(9)	—	—
Utrecht.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 (1)	—	—
Noord-Holland .	—	—	—	2(1)	23(1)	—	3 (5)	—	5(2)	5 (5)	—	—
Zuid-Holland ..	—	—	12(3)	—	17(2)	—	16(1)	36(11)	—	3 (2)	—	—
Zeeland.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2(2)	—	—
Noord-Brabant.	—	—	—	—	—	—	5(1)	7(3)	—	11(10)	—	—
Limburg	—	—	—	—	1(1)	—	—	—	—	8 (8)	—	—
Het Rijk.....	—	—	14(5)[1]	2(1)	99(18)	—	60(10)	47(18)	5(2)	49(145)	—	—

[1]) Te Nijkerk werd het mond- en klauwzeer geconstateerd bij 1 koe van een eigenaar wiens overige veestapel bestond uit 1 koe en 1 kalf. Hier werd afsluiting toegepast.

Te Zelhem kwam de ziekte voor bij 1 pink die, toen het overige vee van den eigenaar bij de laatste epizoötie was aangetast, vrij bleef. Het overige vee werd thans niet aangetast. Ook hier werd de hoeve afgesloten.

De 10 aan 2 eigenaren te Rotterdam behoorende, door mond- en klauwzeer aangetaste runderen bevonden zich op één hoeve. Aangezien het grootste gedeelte van de overige, verdachte dieren van deze veestapels vermoedelijk herkomstig waren uit streken in Noordbrabant waar de ziekte niet heeft geheerscht, werden, met het oog op het gevaar van verspreiding van smetstof in het spoelingdistrict alle zieke en verdachte dieren ten getale van 45 runderen en 7 varkens afgemaakt.

Te Stompwijk waren 2 runderen aangetast in een veestapel van 70 stuks, waarvan vermoedelijk nagenoeg alle dieren de ziekte bij de laatste epizoötie hebben doorstaan. In dit geval werd afsluiting der hoeve toegepast.

MARKUS.

Acute lekzucht (?) bij koeien,

DOOR

M. VAN DER VLIET.

Gewoonlijk ieder najaar wordt eenige malen mijn hulp spoedeischend ingeroepen voor koeien, omdat het dier in kwestie, aan razernij grenzende woestheid vertoont en de eigenaar geen raad er mede weet.

Meestal is het in den avond, dat die hulp wordt gevraagd en als men ter plaatse is aangekomen, dan ontwaart men in den koestal gewoonlijk een groote bedrijvigheid van mannen, die de bewuste koe, door middel van extra touwen om hoornen en hals gebonden, gedeeltelijk bevestigd aan de stalstaken, gedeeltelijk vasthoudende, in bedwang trachten te houden, terwijl de geheele familie, dikwijls ook nog buren, aanwezig zijn om op eerbiedigen afstand de heftige excitatieverschijnselen van het dier gade te slaan.

Ik heb gemeend, dat een nadere beschrijving van deze verschijnselen hier op haar plaats is, omdat in geen mijner oude en nieuwere handboeken evenmin in mij ten dienste staande tijdschriften een enkele mededeeling betreffende deze ziekte is te vinden en omdat mij is gebleken, dat zij niet van algemeene bekendheid is onder de collega's.

In den avond van 7 November j.l. had ik, dit najaar voor het eerst, wederom de gelegenheid twee gevallen, op verschillende stallen, waar te nemen, welke in heftigheid der verschijnselen nog al verschilden en daarom zéér geschikt zijn om hier als beeld van het onderwerp te dienen.

De koe waarvoor het eerst hulp was ingeroepen, had ongeveer 8 dagen geleden gekalfd en was sedert dien voortdurend op stal gehouden.

Uit de anamnese bleek, dat ongeveer om 4 uur in den namiddag, toen het dier gemolken moest worden, de eerste verschijnselen werden waargenomen, bestaande in speekselen, het lekken van

den bodem waartegen de lippen soms vast werden aangedrukt om in plaats van te lekken te zuigen; de melkgeving was volgens zeggen niet verminderd terwijl in den loop van den dag niets abnormaals was waar te nemen geweest.

Intusschen werden de verschijnselen steeds heftiger, zoodat het dier uit den stal naar een andere ruimte werd overgebracht, waarbij het slechts met veel moeite in bedwang was te houden geweest.

Twee en een half uur na het waarnemen der eerste verschijnselen trof ik de koe aan, ijverig, zonder ophouden, lekkende en zuigende aan alles wat zij maar vast kon krijgen. De thermometer wees 39.5° C., de pols was wegens de voortdurende onrustige bewegingen van het hoofd niet waar te nemen, de hartslag was evenwel frequent, de oogslijmvliezen iets donkerder rood dan gewoon, de blik zenuwachtig, overigens waren geen zéér heftige excitatieverschijnselen waar te nemen, zooals ik die gewoon was bij dergelijke patiënten te zien, terwijl het optreden ervan werd gecoupeerd door de hieronder beschreven therapie welke verrassend resultaat geeft.

Het tweede geval, waarvoor dienzelfden avond mijn hulp werd ingeroepen, kreeg ik te zien ruim vijf uur na de eerste waarneming der verschijnselen.

De eigenaar deelde mij mede, dat het dier den ganschen dag met de andere koeien had buitengeloopen, 's morgens de gewone hoeveelheid melk had gegeven, terwijl in den loop van den dag geen afwijkende verschijnselen waren waargenomen, doch nadat de koe tegen vier uur in den namiddag was opgestald, bleek zij iets minder melk dan gewoonlijk te geven en neiging tot lekken te vertoonen wat steeds erger werd. Voedsel werd opgenomen, doch kon niet worden weggewerkt, er is geen sprake van slikken of behoorlijk kauwen, maar alleen van zuigen, lekken en speekselen in steeds heviger mate; kettingen en touwen waarmede het dier bevestigd was, werden in den mond genomen om aan te zuigen en te lekken, tevens namen de excitatieverschijnselen toe, het hoofd wordt gestrekt om spoedig weer een andere richting aan te nemen, weldra begint patiënte over het geheele lichaam sterk te transpireeren, de hals wordt sterk naar ter zijde gebogen, het hoofd tegen den ribwand aangedrukt in welken stand zij blijkbaar uitgeput door vermoeienis mogelijk nog door andere inwerkende factoren, was omver gerold.

De koe trof ik aan, ongewoon liggende voor de nevenstaande koeien naast de krib, met sterk gebogen hals steeds maar lekkende en zuigende, vermoeiend om aan te zien.

De temperatuur was bij deze patiënt 40.3° C., blik dof, pogingen

om de patiënte overeind te krijgen mislukten, blijkbaar drongen zij niet tot het bewustzijn door, evenwel ongeveer een kwartier nadat eenige handen vol keukenzout in den mond was gestrooid, trad er eenige verandering in en stond de koe op, doch de stand was wankelend waartoe zeker ook bijdroeg de sterk gebogen houding van den hals, de onrustige beweging van het hoofd en het aanhoudend lekken, wat zulke patiënten ook doen zonder aan een of ander voorwerp te lekken, zoodat het doet denken aan hallucinatieverschijnselen.

Na toediening van nog meer keukenzout beginnen de excitatieverschijnselen te verminderen, hals en hoofd nemen weer den normalen stand aan ofschoon nog iets te gestrekt, een pluk hooi wordt door het dier gegrepen doch kan niet worden verwerkt.

Hoewel zéér veel verbeterd, zoodat ik den stal had verlaten, is voorzichtigheid in dit stadium nog niet overbodig.

Niettegenstaande mijn raad om de patiënte beter vast te zetten, had men zulks niet dadelijk gedaan met het gevolg, dat ik al heel spoedig werd teruggeroepen, omdat de koe over een ruim 90 c.M. hoog muurtje, hetwelk den stal van de voergang afscheidt, was gesprongen en nu half op den rug, half op de zijde in de ± 90 c.M. breede voergang lag.

Om de koe uit haar hachelijke positie te krijgen werd een sterk touw om den nek gebonden en zoo met behulp van een paard over een afstand van ± 10 meter naar den aangrenzenden dorschvloer gesleept, waarna zij tot verwondering der omstanders opstond en geheel genezen bleek te zijn. Dit was ruim twee uur na de eerste gift keukenzout.

Abnormale verschijnselen na de ziekte heb ik nooit waargenomen, den volgenden dag zijn de dieren weer volkomen normaal, ook deze koe gaf den volgenden morgen weer de gewone hoeveelheid, een emmer vol melk.

Aetiologie. De oorzaak van deze ziekte moet zonder twijfel worden toegeschreven aan overvloedige voeding met bladeren en afgesneden koppen van suikerbieten, soms ook van versche pulp, gepaard gaande volgens mijn meening met een individueele gevoeligheid.

Het is hier algemeen de gewoonte dat in het najaar, wanneer met den oogst der suikerbieten een aanvang is gemaakt, de koeien z.g.n. op de peeblaren en -koppen worden gejaagd, welke men op het land laat liggen, waar zij dan den ganschen dag met graagte den afval opeten.

Worden de dieren om een of andere reden op den stal gehouden,

dan worden de bladeren en koppen daarheen gebracht en in groote hoeveelheden gevoerd.

Aangezien nu de ziekte alleen in dezen tijd en bij deze voeding wordt waargenomen, ligt het voor de hand, de hierboven aangegeven oorzaak voor juist te houden, terwijl het zéér sporadisch karakter der ziekte pleit voor de meening, dat een individueele gevoeligheid tevens aanwezig moet zijn.

Wel is waar werden een enkele maal meerdere gevallen tegelijk op een stal waargenomen maar regel is, dat de ziekte zich beperkt tot een enkel geval, terwijl niettegenstaande in dezen tijd van het jaar al de koeien hier uit de omgeving onder precies dezelfde omstandigheden worden gehouden, de ziektegevallen gedurende het geheele najaar toch zeldzaam zijn en daarom nog maar aan enkele veehouders hier bekend is.

Heeft men hier nu te doen met een werkelijk gebrek aan keukenzout in het organisme, of is het een bepaalde vorm van vergiftiging, waartegen het keukenzout een onfeilbaar antidotum blijkt te zijn?

Voor het laatste idee is volgens mijn meening veel te zeggen, omdat de heftige verschijnselen zoo hoogst acuut zonder prodromi optreden en weer even spoedig verdwijnen zoodra keukenzout is toegediend.

De prognose kan zonder voorbehoud gunstig worden gesteld; wat het lot dezer patiënten zoude zijn indien geen behandeling plaats heeft is mij niet bekend, maar ik vermoed dat zij of aan uitputting zouden sterven of door den eigenaar ten einde raad zouden worden geslacht.

Uit bovenstaande is reeds genoegzaam gebleken, dat het met kwistige hand toedienen van chloornatrium een afdoende en zéér spoedig resultaat opleverende therapie is.

De eerste gevallen welke ik waarnam werden behalve met natrium chloratum tevens behandeld met apomorphine-injecties, evenwel is mij gebleken, dat dit laatste middel geheel overbodig is.

Eigenaardig is, dat de patiënten niet bij voorkeur lekken aan de voorwerpen welke men met zout besmeert, dat zij den kop afwenden indien men een handvol zout voor de lekkende tong houdt, terwijl men zou denken, dat zij met gretigheid er gebruik van zullen maken, mogelijk ook een verschijnsel, dat er op wijst, hier niet te doen te hebben met den echten zouthonger.

Voor een succesvolle behandeling is dan ook aan te bevelen den mond van de koe te openen en daarin het keukenzout te werpen,

verder haar goed vast te zetten want ofschoon niet kwaadaardig, zijn haar onbewuste bewegingen toch woest en daardoor gevaarlijk.

De benaming „acute lekzucht" welke ik de ziekte geef is uitsluitend gebaseerd op het acuut verloop en het lekken, dat in alle stadia der ziekte op den voorgrond treedt; zij geeft dus niet een acute vorm aan van de uitvoerig beschreven „chronische lekzucht" bij koeien, waarom ik aan het hoofd een ? er achter plaatste.

Voor zoover ik heb kunnen nagaan komen de verschijnselen, welke men waarneemt bij koeien, die met ± 0.5 gr. apomorphine intraveneus worden ingespoten, het meest overeen met de hierboven beschreven ziekteverschijnselen.

Kruiningen, November 1912.

NASCHRIFT.

Sedert mijn artikel over „acute lekzucht" aan de redactie is verzonden, heb ik nogmaals de gelegenheid gehad een waarneming te doen, welke naar ik meen van belang is hier nog mede te deelen, te meer omdat zij mijn vermoeden, uitgesproken omtrent de waarschijnlijke gevolgen der ziekte wanneer deze niet of onvoldoende wordt behandeld, in het gedrang brengt.

Het was Zaterdag 23 November j.l. in den namiddag, dat de landbouwer W. te W. mij verzocht naar een koe te komen zien, die haar voedsel weigerde, plotseling zoo goed als geen melk gaf, terwijl de huid vast lag en zij zoo nu en dan met de voorbeenen stampte.

Uit de mededeelingen bleek verder, dat de koe 3 weken geleden had gekalfd, eenigen dagen vóór deze gebeurtenis was opgestald en hoofdzakelijk werd gevoerd met koppen van suikerbieten.

Acht dagen na het kalven 's avonds om 9 uur vertoonde het dier neiging tot lekken; van derden gehoord hebbende, dat door mij in zoo'n geval keukenzout wordt toegediend, gaf de eigenaar zout, naar schatting ± 25 gram, met wat water; een uur daarna was de koe genezen; doch gisterenavond, alzoo 14 dagen later, herhaalden de verschijnselen zich en wederom werd wat zout, maar minder dan de vorige keer toegediend, evenwel zonder succes; steeds heviger werden de verschijnselen, het dier werd woest, als 't ware zinneloos en daardoor ongenaakbaar, waarom het stevig werd vastgebonden en een afwachtende houding werd aangenomen.

's Morgens om 3 uur was het dier tot bedaren gekomen, doch vertoonde nu de verschijnselen waarvoor mijn hulp werd ingeroepen.

Gedurende de 14 dagen sedert het eerste optreden der lekzucht,

was de melkgift, hoewel voldoende, toch minder dan vóór de ziekte; overigens was niets abnormaals waargenomen.

Bij mijn aankomst ter plaatse trof ik de koe rustig staande op den stal, het algemeen voorkomen was lusteloos, de blik flauw, de huid vastliggend, uier vast aanvoelend, temperatuur 39° C., pols niet opvallend afwijkend en gebrek aan eetlust.

Wederom nam ik mijn toevlucht tot het chloornatrium, waarvan ± 600 gram in den mond werd gestrooid, de werking was ook nu weer frappant, den volgenden morgen bleek het dier volkomen normaal te zijn, de eetlust was uitstekend, de melkgeving overvloedig als voorheen.

Twee dagen later vertoonde de naastbij staande koe dezelfde verschijnselen van lekzucht, welke door den eigenaar thans beter en spoedig werden bezworen met ± 500 gram zout.

Dit tweede geval op dezen stal ware te voorkomen geweest, indien de eigenaar overeenkomstig mijn raadgeving na het eerste geval de gezonde koeien bij het gewone voer zout had gegeven, wat door toevallige omstandigheden nog niet was gebeurd.

Uit een en ander blijkt, dat een kleine dosis chloornatrium nog gunstig kan werken bij een lichte graad der ziekte, doch dat dan het optreden van recidieve niet is uitgesloten, hetgeen thans voor de eerste maal door mij werd waargenomen;

dat bij een ernstiger graad der ziekte een kleine dosis niet de gewenschte uitwerking heeft, en dat de heftige verschijnselen vanzelf kunnen afnemen doch dat een abnormale toestand dan nog blijft bestaan welke met een groote dosis chloornatrium spoedig en radicaal is te genezen.

Het dagelijks toedienen van wat keukenzout voorkomt de ziekte.

Nog verdient opmerking, dat deze beide koeien de ziekte vertoonden 8 en 10 dagen — de koeien bedoeld in het vorig artikel 8 en 6 dagen na het kalven.

Mogelijk is het betrekkelijk pas gekalfd hebben een der praedisponeerende factoren; of mijn vroegere waarnemingen eveneens daarvoor pleiten kan ik niet met zekerheid zeggen, wel dat tot nu toe de ziekte door mij alleen bij melkkoeien werd waargenomen.

Kruiningen, 10 December 1912.

Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

Voor het jaar 1913 is het Hoofdbestuur als volgt samengesteld:
Dr. H. Markus, Utrecht, *Voorzitter*.
Dr. D. L. Bakker, Enschedé, *Ondervoorzitter*.
H. J. C. van Lent, Tiel, 1ste *Secretaris*.
W. J. Paimans, Utrecht, *Penningmeester*.
H. A. Kroes, Groningen, 2de *Secretaris*,

Het Hoofdbestuur heeft de eer hierbij ter kennis der leden te brengen, dat den 6den December 1912 te Zwolle is opgericht een *bijzondere afdeeling Overijsel* van bovengenoemde Maatschappij, en dat deze afdeeling, overeenkomstig art. 12 van de Statuten der Maatschappij, door het Hoofdbestuur is erkend.

Leden dezer afdeeling zijn de navolgende veeartsen:

Dr. S. R. Ferwerda, Oldebroek; B. de Jong, Olst; Dr. P. Schat, Coevorden; Dr. W. Luxwolda, Zwolle; W. de Beijl, Coevorden; P. Boonstra, Steenwijk; G. W. Brink, Wijhe; G. Bulk, Ommen; B. van Goor, Epe; R. Kattewinkel, Kampen; A. J. Rutgers, Elburg; G. H. J. Tervoert, Zwolle; J. C. van Veen, Avereest; J. Witkamp, Raalte.

De vier eerstgenoemde heeren vormen het Bestuur; het secretariaat wordt voorloopig waargenomen door Dr. W. Luxwolda te Zwolle.

Het Hoofdbestuur:
Dr. H. Markus, *Voorzitter*;
H. J. C. van Lent, 1ste *Secretaris*.

Afdeeling Gelderland—Overijsel. Als leden zijn aangenomen de heeren W. Scheuter, Apeldoorn; Dr. G. L. J. Gooren, Nijmegen; E. J. A. A. Quaedvlieg, Zevenaar; A. Diemont, Nijmegen; J. W. F. Bloemkolk, Gendringen, allen lid van de Algemeene afdeeling.

Het lid der afdeeling P. Visser, vroeger te Gendringen, thans te Medan, is overgegaan naar de Algemeene afdeeling. De heer G. L. Hinrichs te Nijmegen heeft als lid bedankt.

Met 1 Januari 1913 treedt als *Secretaris* der afdeeling op de heer Dr. H. C. L. E. Berger te Zwolle.

De leden B. de Jong, Dr. W. Luxwolda, P. Boonstra, G. W. Brink, G. Bulk, B. van Goor, R. Kattewinkel, G. H. J. Tervoert en J. C. van Veen hebben met ingang van 1913 als zoodanig bedankt wegens overgang naar de *afdeeling Overijsel*.

Afdeeling Groningen—Drenthe. Het lid W. DE BEIJL te Coevorden heeft met ingang van 1913 als zoodanig bedankt wegens overgang naar de *afdeeling Overijsel.*

Afdeeling Noord-Holland. Tot *Voorzitter* der afdeeling is gekozen de heer J. MAZURE CZN. te Amsterdam; tot *Secretaris* de heer DR. F. P. KEIJSER te Alkmaar.

Nieuwe afdeeling Zuid-Holland. Heeft bedankt als lid de militaire paardenarts der 1ste klasse (N. I. L.) J. VAN SLOOTEN.

Vervolgcursus te Leeuwarden. De data der voordrachten over *immuniteitsleer* van PROF. DR. D. A. DE JONG zijn 18 en 19 Januari 1913.

Vervolgcursus te Groningen.
Onderwerpen en sprekers:

4 December 1912,	*Diagnostiek van kreupelheden,* door J. J. WESTER;
16 December 1912 20 Januari 1913	*Nieuwigheden voor den practicus op het gebied van verschillende infectieziekten,* door PROF. DR. D. A. DE JONG;
8 Januari 1913 11 Januari 1913 18 Januari 1913	*Clinische diagnostiek* door J. J. WESTER.

Algemeene afdeeling. Heeft bedankt als lid DR. P. SCHAT te Coevorden, wegens overgang naar de *afdeeling Overijsel.*

Het Hoofdbestuur heeft de eer onderstaand schrijven den 7den Januari 1913 van den Directeur-Generaal van den Landbouw ontvangen, ter kennis der leden te brengen.

Het Hoofdbestuur:
DR. H. MARKUS, *Voorzitter.*
H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris.*

Afschrift.

MINISTERIE VAN LANDBOUW,
NIJVERHEID EN HANDEL.

DIRECTIE VAN DEN LANDBOUW,
6 Januari 1913.
N°. 12459. 3e Afdeeling.

Oproeping veearts bij den internationalen gezondheidsraad te Tanger (Marokko).

De Directeur-Generaal van den Landbouw brengt ter kennis van belanghebbenden, dat de betrekking van veearts bij den internationalen gezondheidsraad te Tanger (Marokko) vacant is.

De aan deze betrekking verbonden werkzaamheden bestaan hoofdzakelijk in het keuren van voor in- en uitvoer bestemd vee, in het waken tegen epizoötieën alsmede in het houden van toezicht op abattoirs en markten.

Gegadigden, die den leeftijd van 40 jaar niet mogen hebben bereikt, behooren vóór 1 Februari 1913 te solliciteeren bij „Monsieur le Président du Conseil Sanitaire à Tanger (Maroc"), onder mededeeling van bijzonderheden betreffende hun burgerlijken staat en onder overlegging van eene nauwkeurige opgave van door hen bekleede waardigheden en verricht wetenschappelijk werk.

De bezoldiging bedraagt 550 Spaansche peseta's (1 Spaansche peseta = f 0.47[5]) per maand. Bovendien ontvangt de te benoemen veearts 50 centimes voor ieder uitgevoerd stuk vee, telkens, wanneer van zijne diensten gebruik is gemaakt, terwijl de uitoefening der veterinaire praktijk geoorloofd is.

Kennis van talen, ten minste eene vrij grondige kennis van de Fransche taal, schijnt onontbeerlijk om behoorlijk den vacante post te vervullen.

Mochten Nederlanders zich willen aanmelden; dan is Harer Majesteits Gezant te Tanger bereid, te allen tijde iedere gewenschte inlichting te verschaffen.

's-Gravenhage, 6 Januari 1913.

De Directeur-Generaal voornoemd,
(get.) P. VAN HOEK.

Voor gelijkluidend afschrift,
De Administrateur,
C. ROEST.

Berichten.

Tweede Kamer der Staten-Generaal. Uit de beraadslaging over Hoofdstuk X der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1913.

BERAADSLAGING OVER DE IIDE AFDEELING (LANDBOUW) IN HET ALGEMEEN.

De heer VORSTERMAN VAN OIJEN: Mijnheer de Voorzitter! Bij de behandeling van de begrooting 1912 voor Landbouw, Nijverheid en Handel, wees ik op het wenschelijke van arbitrage-commissies bij den koop en verkoop van paarden, runders en klein vee, en een nauwkeurige aanwijzing, wat men te verstaan heeft onder koopvernietigende gebreken.

De Minister antwoordde daarop, dat z. i. arbitrage-commissies behooren uit te gaan van belanghebbenden en niet van het initiatief der Regeering. Het initiatief dier belanghebbenden, zoo sprak hij, moet geprikkeld worden in dien zin, dat uit mijn antwoord blijkt, dat de Regeering afwacht, wat particulieren doen, vóór de Regeering met wetswijziging komt, zoodat particulieren nu niet behoeven te zeggen: zullen wij wel beginnen? want zij weten, dat wij eerst zullen afzien of het op die manier gaat. Lukt dit, dan is het altijd veel beter, dan wanneer het bij de wet moet geschieden.

Nu, het particulier initiatief is geprikkeld; de aansporing van den Minister is niet vergeefsch geweest. Op de vraag in het Voorloopig Verslag, of er uitzicht bestaat op de instelling van zoodanige arbitrage-commissies, antwoordt. Zijn Excellentie (bladz. 5 van de Memorie van Antwoord), dat „ten aanzien van het instellen van arbitrage-commissies ter beslechting van geschillen, voorkomende bij den handel in paarden en vee met betrekking tot vrijwaring van koopvernietigende gebreken, kan worden medegedeeld, dat door het Nederlandsch Landbouwcomité een commissie is benoemd met de opdracht een arbitrage-reglement op te maken; dat deze commissie met haar arbeid gereed is, dat het ontwerp-reglement met de Memorie van Toelichting in de eerlang te houden algemeene vergadering zal worden behandeld, en dat door het bestuur van de Gelderseh-Overijsselsche Maatschappij ook een arbitrage-reglement is samengesteld, dat reeds eenige maanden binnen het gebied dier maatschappij in werking is."

Onder dankzegging aan den Minister voor deze mededeeling, kan ik daaraan toevoegen, dat in de algemeene vergadering van het Nederlandsch Landbouwcomité, welke Zaterdag l.l. gehouden is, het door Zijn Excellentie bedoelde arbitrage-reglement, na een beknopte toelichting door den heer Mr. C. P. ZAAIJER, is aangenomen, waarbij ik, hulde brengende aan het bestuur van het Nederlandsch Landbouwcomité voor den spoed waarmede en de degelijke wijze waarop het zich van zijn taak gekweten heeft, tevens den wensch uitspreek, dat door het Departement van Landbouw zijn medewerking wordt verleend om te bevorderen, dat dit arbitrage-reglement, zij het dan ook desnoods nog eenigszins gewijzigd, voor geheel Nederland als wet wordt vastgesteld, om daardoor een zeer gewenschte uniformiteit te verkrijgen in den paarden- en veehandel, welke uniformiteit wel eens zou kunnen ontbreken, wanneer in verschillende deelen van Nederland verschillende arbitrage-commissies in het leven worden geroepen.

Het tweede punt, dat ik thans wensch te bespreken, betreft den handel in rundvee op België.

Het vee dat in België wordt ingevoerd, moet — wanneer het n.l. niet voor de slachtbank is bestemd — bij den invoer in dat Rijk eenigen tijd vertoeven in quarantainestallen. Wordt verdere toelating geweigerd, dan maakt men een gaatje in het oor van zoodanig dier en keert naar Nederland terug. Naar aanleiding hiervan is in het Voorloopig Verslag gevraagd of het niet gewenscht zou zijn dat vee bij zijn terugkeer hier te lande te laten onderzoeken en zoo noodig onmiddellijk af te maken.

In de Memorie van Antwoord zegt Zijn Excellentie het volgende:

„Het vee, dat in België wordt teruggezonden, wordt bij den wederinvoer door den betrokken districtsveearts of een zijner plaatsvervangers onderzocht.

„Mochten de dieren hierbij bevonden worden te lijden aan of verdacht te zijn van een besmettelijke ziekte in den zin der wet, dan worden de wettelijke bepalingen toegepast en kan, indien daarvoor voldoende termen aanwezig zijn, tot afmaking na onteigening worden overgegaan."

De vraag is door mij in een der secties gesteld en ik zeg den heer Minister dank voor de daarop verstrekte inlichtingen, die mij intusschen nog niet geheel bevredigen. De reden daarvoor is de volgende: De quarantainestallen in België kunnen — aangezien daarin alle runderen die langs den aangewezen weg ingevoerd worden eenigen tijd moeten vertoeven — een haard worden van allerlei soort van besmetting en nu bestaat m. i. de mogelijkheid, dat bij den terugvoer van eenig dier uit België dit in zoodanigen staat van besmetting kan verkeeren, dat deze bij den wederinvoer nog niet geconstateerd kan worden.

Het vee wordt in België niet toegelaten, omdat deskundigen daar verklaren, dat het lijdt aan een besmettelijke ziekte. Daarom komt het mij zeer gewenscht voor, dat men alle rundvee dat uit België teruggezonden wordt, beschouwt als verdacht besmettingskiemen bij zich te dragen en dat dit vee, wanneer het eerste onderzoek die besmetting niet dadelijk aanwijst, gedurende zekeren tijd in quarantaine wordt gehouden, om daarna een beslissing te nemen, of dat teruggezonden vee vrijelijk mag toegelaten worden dan of men het dient te onteigenen en te dooden. Zonder die quarantaine toch zou het zeer goed mogelijk zijn, dat in grensgemeenten, waar gewoonlijk dit teruggezonden vee door kooplieden wordt opgekocht om het verder aan den man te brengen, een besmettelijke ziekte werd overgebracht.

Bij de zorgeloosheid van sommige veehouders kan men bij de toelating van teruggezonden vee niet te voorzichtig zijn.

Ik neem daarom de vrijheid den heer Minister te verzoeken het nemen van dezen maatregel of van een soortgelijken wel te willen bevorderen.

De heer Fleskens: Zooals ik reeds vroeger betoogde, wordt een nieuwe Jachtwet met ongeduld te gemoet gezien. Herhaaldelijk werd een spoedige indiening toegezegd, doch daarbij bleef het. Thans zegt de Minister in zijn Memorie van Antwoord:

„Daar andere werkzaamheden, waaronder de samenstelling van een ontwerp van wet tot regeling van den veeartsenijkundigen dienst, den ambtenaar bij de

Directie van den Landbouw, die in het bijzonder met de voorbereiding van wettelijke voorschriften belast is, in beslag hebben genomen, is de definitieve afwerking van het ontwerp van wet tot regeling van de jacht eenigszins vertraagd. Thans echter wordt daaraan met kracht doorgewerkt."

Mijnheer de Voorzitter! Als ik de werkzaamheden van bedoelden ambtenaar had te regelen, dan zou ik zeggen; maak eerst het eene af en begin dan met het andere. Zoo kwamen wij niet verder en intusschen wordt de toestand op sommige plaatsen onhoudbaar. En daarom zou ik den Minister willen vragen: hoe lang zal het nog duren, dat de boeren in Brabant en andere provinciën de producten van hun noesten vlijt zien vernield door hazen, konijnen en vooral door fazanten, zonder dat zij daartegen afdoende maatregelen kunnen nemen? Hoe lang zal dat nog duren, dat een gedeelte van den oogst telken jare moet worden opgeofferd om anderen de genoegens der jacht te kunnen laten genieten? Mijnheer de Voorzitter! Er geschiedt hier een onrecht tegenover de boeren, dat niet langer te dulden is en dat ten spoedigste dient te verdwijnen.

De heer Smeenge: Herziening van het veeartsenijkundig onderwijs is heel iets anders als de regeling van een Jachtwet. Het komt mij voor, al kan ik er nog niet volledig over oordeelen, dat de Minister beter had gedaan voor een ontwerp houdende regeling van het veeartsenijkundig onderwijs — juist ook geen onderwerp van den laatsten tijd alleen — een ander ambtenaar te zoeken en den bedoelden met het ontwerp-Jachtwet had laten voortgaan.

Gelukkig mag nu worden aangenomen, dat beide ontwerpen zijn in het stadium van spoedige indiening. Ik hoop dan ook, dat ze niet lang meer op zich zullen laten wachten.

Wat het veeartsenijkundig onderwijs betreft, ik keur het af, dat men ten deze nog langer leentjebuur moet spelen. Wij zien steeds meer en meer van onze veeartsen naar het buitenland gaan, om daar hun doctorsdiploma te halen; welnu waar de lust er schijnt te zijn voor hoogere studie, daar kan het niet anders dan goed zijn, als de Regeering er voor zorgt, dat men ook in Nederland dat diploma kan halen. De waarde van het bezit zal er niet minder van worden; integendeel, het praatje dat ik wel eens hoorde „och, het beteekent nu niets" en wat ik meen te mogen houden voor onjuist, gaat dan de wereld uit, en de boerenstand, die er naderhand de voordeelen van zal ondervinden, zal ook meer waardeeren.

De heer Teenstra; De vorige zaken zijn niet alle door mij in de afdeeling besproken, maar ik heb wel met een enkel woord geklaagd over de onvoldoende toelichting o. a. bij art. 43, een voorbeeld dat niet in de stukken staat vermeld. Ik zeg dat niet om de Commissie van Rapporteurs onaangenaam te zijn; ik wil gaarne toegeven dat één voorbeeld in dergelijke zaken voldoende is, maar ik stel er zelf bijzonderen prijs op, iets naders gewaar te worden omtrent dien post. De Minister kan moeilijk volhouden, dat de toelichting bij dien post voldoende is. Het betreft de „kosten, subsidiën en schadeloosstellingen tot afwending van het gevaar, waarmede ziekten den veestapel bedreigen".

Het is een zeer belangrijke post en het gaat om een tamelijk groote geldsom. Er wordt uitgetrokken ¼ millioen; voor 1912 was toegestaan f 315 000.—, maar

er wordt gesproken van uitgaven gedaan of nog te doen voor 1911, van meer dan een millioen. Ik zeg niet, dat ik iets tegen die uitgave heb, maar zij is onvoldoende toegelicht. Ik weet wel waardoor deze post zoo belangrijk is overschreden. Daarom gaat het voor mij niet, maar er staat absoluut niets van hoe de Minister tot zijn raming komt en hoe het gegaan is met de zaken waarover ik hier verleden jaar toch zeer uitvoerig heb gesproken, nl. met de besteding van het geld tot bestijding van de tuberculose. Ik heb toen gezegd: ik heb er geen bezwaar tegen betrekkelijk groote sommen toe te staan; misschien zie ik er nog wel iets meer in dan de Minister, met het oog op de bestrijding der tuberculose bij menschen. Ik heb, ik kan niet zeggen de overtuiging, want ik ben een leek, ...

De Voorzitter: Ik moet den geachten spreker er op opmerkzaam maken, dat bij art. 43 verschillende sprekers zijn ingeschreven. Ik verzoek hem deze zaak bij het artikel te behandelen.

De heer Teenstra: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb daartegen geen bezwaar. Ik ben hier dadelijk mede klaar; ik heb dit alleen maar opgegeven als een voorbeeld van onvoldoende toelichting.

De Voorzitter: Een enkele algemeene opmerking over dit onderwerp kunt u uiteraard maken, als u maar niet te zeer op de zaak zelve ingaat.

De heer Teenstra: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal er niet lang meer over spreken. Ik wil alleen zeggen, dat, wanneer de Minister gelegenheid mocht hebben over den gang van zaken, over de wijze van bestrijding van tuberculose bij het rundvee en de verkregen resultaten nadere inlichtingen te geven — ik vraag die niet juist vanavond — ik dat ten zeerste op prijs zal stellen.

Ik geloof dat de Minister moeilijk zal kunnen ontkennen dat de toelichting op deze posten al zeer sober is, terwijl het toch posten zijn die over betrekkelijk groote bedragen loopen.

Een enkel woord over de kosten van het Departement. Er wordt telken jare geklaagd over die kosten; de Minister zal van mij echter geen klacht daarover hooren. Wanneer ik naga, dat voor de afdeeling Landbouw de kosten ongeveer drie en een-derde millioen zijn, en wanneer ik in het oog houd dat de landbouw de belangrijkste tak van ons volksbestaan is, dan is die som mij volstrekt niet te hoog, ik moet ook opkomen tegen de herhaalde klachten bij deze begrooting over de groote kosten voor boeken en geschriften uitgegeven door dit Departement. Ik geloof dat er velen zullen zijn, zoowel in als buiten deze Kamer, die deze uitgaven op hoogen prijs stellen. Wanneer een Departement niet allerlei gegevens verstrekt, weet men niet waar men die moet verzamelen; de afdeeling Landbouw zorgt tijdig voor inlichting.

Wanneer men zegt dat de uitgaven zoo weelderig zijn, vraag ik: welke zijn dat? Zijn dat die groene boekjes? Ik weet niet hoe ze eenvoudiger kunnen. Zijn het de beroemde aperçu's voor tentoonstellingen, enz. Ik geloof niet dat men zeggen kan, al is de kleur der omslagen niet meer groen, maar min of meer fraai oranje, dat ze zoo bijzonder weelderig zijn ingericht. Ik geloof niet dat men zoo spoedig — ik geef dat toe aan den geachten afgevaardigde uit Helmond — moet klagen over hooge uitgaven van deze afdeeling; integendeel, ik meen, dat wij gerust bij dezen Minister mogen aandringen op verhooging der uitgaven, vooral voor het onderwijs in al zijn schakeeringen.

Minister TALMA: Ter voorkoming van misverstand zeg ik er dadelijk bij, dat wij te rade gekomen zijn niet één wet voor het geheele onderwijs te maken, maar de regeling van het hooger landbouwonderwijs en het veeartsenijkundig onderwijs in één wet samen te vatten, en het overige landbouwonderwijs in een andere wet te regelen.

Het laatste punt, dat de heer TEENSTRA noemde was onvoldoende toelichting van art. 43. Ik weet niet, welke toelichting daarvoor gegeven moet worden, want die bestaat niet. Jaren geleden, toen ik aan het Departement kwam, vond ik daar een post en daarnaast de uitgaven in het vorige jaar, en zeide tegen de heeren: moet dat niet anders geraamd worden? Maar zij zeiden: neen, er is niets van te zeggen, want wanneer er veel miltvuur is of een andere besmettelijke ziekte uitbreekt onder het vee of onder de varkens, dan stijgt ineens die post ontzettend, en daarom is het bedrag langzamerhand een gemiddelde geworden. Er wordt natuurlijk nooit meer geld uitgegeven dan door de ziekten, die er zijn, noodig gemaakt wordt, dus of wij f 100 000.— of f 200 000.— of f 300 000.— uittrekken doet er niets toe, want ook de geachte afgevaardigde heeft zelf wel opgemerkt, dat wij toch niet zeggen: wij kunnen niet meer uitgeven dan f 350 000.— omdat er niet meer is uitgetrokken, waar wij steeds gedaan hebben wat noodig was om ziekte te bestrijden. En wanneer de geachte afgevaardigde gedurende tien jaar had nagegaan wat er is gevraagd en wat er is uitgegeven, dan zou hij gezien hebben dat het eenvoudig is een stelpost, en die heeft het eigenaardige dat men deze niet kan toelichten voor de Kamer, die elk jaar den post weer op dezelfde wijze terugkrijgt.

De geachte afgevaardigde uit Oostburg heeft gesproken van koopvernietigende gebreken en heeft gezegd, dat nu het Landbouwcomité een reglement heeft vastgesteld. Ik heb dat ook met groote belangstelling gehoord. Nu wil ik echter dadelijk zeggen, dat ik niet geloof, dat het ook in de bedoeling van dat Landbouwcomité ligt, dat dat reglement als wet zal worden vastgesteld. Ik heb dat reglement niet bestudeerd, maar ik stel mij den gang van zaken zoo voor, dat men eigenlijk bedoelt, dat arbitrage-reglement te laten gelden als algemeene koopvoorwaarden, zoodat de koopers en verkoopers gewoon worden zich te verbinden tegenover elkander onder die voorwaarden, zooals men dit ook bij het koopen van veevoeder en dergelijke heeft. Dat is, naar ik meen, eigenlijk de bedoeling bij deze zaak en ik meen, dat ook het Landbouwcomité deze zaak zoo heeft opgevat en niet als een toekomstige aanvulling van het Burgerlijk Wetboek. Overigens kan de geachte afgevaardigde verzekerd zijn, dat wij zullen doen wat in ons vermogen ligt, om deze zaak te bevorderen.

De geachte afgevaardigde uit Oostburg heeft gesproken over uit België teruggezonden vee. Nu staat er iets daarvan in het Voorloopig Verslag, dat ik niet begrepen heb, maar dat mij nu volkomen duidelijk is geworden. De geachte afgevaardigde onderstreept de woorden „te doen onderzoeken". Hij bedoelt, dat het vee, dat in quarantaine is geweest en uit België is teruggezonden, hier weer in quarantaine zal komen, en dat, wanneer blijkt, dat het niet volkomen veilig kan worden toegelaten, het zal worden afgemaakt. Ik had het anders begrepen, zooals uit de Memorie van Antwoord den geachten afgevaardigde zal zijn gebleken. Ik

antwoord echter nu, dat ik dat zal laten nakijken. Het spreekt echter vanzelf, dat wij gebonden zijn aan de veeartsenijkundige wet.

De geachte afgevaardigde uit Meppel heeft zooeven gezegd: gij hadt het werken aan een nieuwe Jachtwet niet moeten laten storen door het maken van een veeartsenijkundige wet.....

De heer SMEENGE: Ik zeg, dat die arbeid niet gestoord moest worden; er moest een andere ambtenaar voor benoemd worden.

De heer TALMA, Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel: Hadden de heeren dat eergisteravond maar gezegd, toen de heeren het hadden over inkrimping van het aantal ambtenaren. Hadden de heeren toen maar gezegd: het spreekt vanzelf dat de Departementen zoo geoutilleerd moeten zijn, dat er altijd een surplus van bekwame ambtenaren is, om wetgevend werk te kunnen doen, naarmate de behoefte daaraan zich voordoet. Maar toen heeft men gezegd: wij vertrouwen, dat de Regeering zich zal houden aan een vaste formatie en het getal ambtenaren zal inkrimpen. Toen heb ik mijn ambtgenoot gezegd: ik zou niet weten, wat er van mijn korps af kon.

Maar, Mijnheer de Voorzitter, ik moet toch bij uitbreiding van mijn Departement eenigszins behoedzaam te werk gaan, te meer, omdat wij zoo'n groot aantal redactioneele ambtenaren aan de directie van den landbouw niet kunnen gebruiken. Wij hebben daar het systeem van overwegend te hebben technische ambtenaren; krijgen wij daarnaast nog een grooten staf van redactioneele ambtenaren, dan wordt het veel te duur. Waar wij eenmaal technische ambtenaren hebben voor de leiding van de verschillende onderafdeelingen, moet de redactioneele arbeid eenigszins worden samengetrokken op enkele personen. De betrokken ambtenaar is er tot nog toe in geslaagd de Kamer bij te houden; zoodra de Kamer hem voorbijgeschoten is, is er misschien aanleiding om te overwegen, of wij meer personen aan het werk moeten stellen. Maar wat ik wilde zeggen is dit: verleden jaar meende niemand, dat de wijziging der Veeartsenijkundige wet den tijd had.

Ik zal de vraag van den geachten afgevaardigde uit Oostburg onder de oogen zien, doch onder twee reserves: in de eerste plaats zal ik nagaan, of er in de door hem gewenschte richting iets kan worden gedaan met onze tegenwoordige voorschriften — want wij zijn daaraan gebonden; wij kunnen niet dieren bij allerlei ziekten afmaken uit vrees voor besmetting — en in de tweede plaats, indien de tegenwoordige veeartsenijkundige wet aan een behoorlijke regeling in den weg staat, zal ik overwegen, of er aanleiding is om bij de herziening — waarvan de voorbereiding formeel zoo goed als gereed is — alsnog de mogelijkheid daartoe te openen.

De heer SMEENGE: Mijnheer de Voorzitter, nòch de drang tot regeling van de veeartsenijkunde nòch die van de Jachtwet is van vandaag of gisteren; wij mochten dus verwachten, dat er geen kink in den kabel zou komen. De Minister zal mij echter groot genoegen doen met een antwoord op deze vraag: Wat mogen wij op het gebied der veeartsenijkunde verwachten, een onderwijswet of een wet op den veeartsenijkundigen dienst, of beide? De Minister heeft aan den heer TEENSTRA geantwoord: ik heb een ontwerp laten maken omtrent het hooger landbouwonderwijs en voor den veeartsenijkundigen dienst.

De heer TALMA, Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel: Neen, veeartsenijschool.

De heer SMEENGE: Wat ik in eersten termijn over de veeartsenijschool heb gezegd is dus gebleken juist te zijn. Ik verheug mij daarover. In de Memorie van Antwoord is sprake van veeartsenijkundigen dienst.

De heer TALMA, Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel: Er is een afzonderlijk ontwerp voor.

De heer SMEENGE: Ik betoogde meermalen de noodzakelijkheid van een en ander, ik ben dus nu dubbel tevreden.

Ik zal het hierbij laten.

Beraadslaging over onderart. 30, luidende:

„Subsidiën en kosten in verband met de uitvoering der wet op de paardenfokkerij 1901, zoomede subsidiën en andere uitgaven voor de paardenfokkerij in het algemeen, *f* 146 000.—."

De heer VORSTERMAN VAN OIJEN: Mijnheer de Voorzitter! Reeds ten vorigen jare werd gevraagd of behalve aan de Nationale vereeniging tot bevordering der paardenfokkerij ook aan andere stamboeken een subsidie kon worden verleend voor het aanstellen van inspecteurs.

Het antwoord daarop luidde ontkennend. (Zie Memorie van Toelichting 1912, bladz. 12.).

Dit jaar is die vraag herhaald met de toevoeging „mits het aantal leden van zoodanige vereeniging een vast te stellen minimum overtreft", zulks met het doel te voorkomen, dat het aantal stamboeken, dat voor Nederland al ruim groot genoeg is, nog zal toenemen.

Als antwoord op die vraag wordt verwezen naar het antwoord, dat ten vorigen jare gegeven werd.

Dus ook nu weder wordt alle subsidie voor het aanstellen van inspecteurs door de Regeering geweigerd. Ik kan niet anders zeggen dan dat dit antwoord mij zeer heeft teleurgesteld en dat ik, na hetgeen de heer Minister van Landbouw gezegd heeft over zijn ingenomendheid, wanneer in landbouwkringen het initaitief genomen wordt voor het geven van landbouwonderwijs, en na zijn verklaring, dat dit initiatief van zijn zijde steeds financieelen en technischen steun ondervindt, thans geen herhaalde weigering had verwacht, maar veeleer de verklaring dat de Minister, waardeerende het particulier initiatief, waaraan de verschillende stamboeken hun ontstaan te danken hebben; ziende de algemeene, steeds toenemende belangstelling van de fokkers in die streken waar de stamboeken werkzaam zijn; in aanmerking nemende dat die stamboeken meer en meer voldoen aan den eisch dien men aan een goed stamboek moet stellen, nl. dat het de uitkomsten moet boekstaven van één bepaalde, nauwkeurig omschreven fokinrichting — dat de Minister zich bij nadere overweging bereid verklaard zou hebben ook dit initiatief in uitgebreide landbouwkringen financieelen steun te verleenen voor eenig bijzonder doel, waarvoor de geldelijke krachten wellicht te kort zouden kunnen schieten.

In die verwachting — ik herhaal het — ben ik door de verwijzing naar het antwoord ten vorigen jare gegeven, zeer teleurgesteld.

Aan de zich noemende Nationale vereeniging ter bevordering der paardenfokkerij, welker werkzaamheden zich uitstrekken over vier provincies, Noordholland, Zuidholland, Noordbrabant en Overijssel een vereeniging, welke in die vier provincies zeker niet meer telt dan een duizendtal leden, wordt een subsidie verleend van *f* 5000.—; aan de overige stamboeken, die te zamen zeker het drievoud van dat aantal leden tellen, wordt alle steun ontzegd.

Waarom nu dat buitengewoon groote subsidie aan één vereeniging, nog niet eens de grootste? Waarom de thans herhaalde weigering van subsidie voor een bepaald doel aan alle andere vereenigingen, terwijl, wanneer de mogelijkheid eener subsidieering wordt geopend, het bedrag van alle subsidiën te zamen — wanneer die mogelijkheid van subsidieering verbonden wordt aan een vast te stellen minimum-leden — hoogst waarschijnlijk nauwelijks de helft zou bedragen van hetgeen de Regeering thans uitkeert aan één vereeniging, waarvan men, hoe nationaal zij ook heet, nooit kan verwachten, dat zij een nationaal Nederlandsch paard in 't leven zal kunnen roepen, terwijl het Groningsche, het Friesche, het Drentsche, het Limburgsche en het Zeeuwsch-Belgische stamboek al een heel eind op weg zijn, niet om een Nederlandsch paard, maar in iedere provincie een paard aan te fokken, dat tot een vast type behoort en waarvan dus een stamboek recht van bestaan heeft, gelijk men in Engeland afzonderlijke stamboeken heeft van de koudbloedige Clydesdalers, Suffolks, Shires, van volbloedpaarden, Hunters, enz., gelijk in Duitschland van Oldenburgers, Holsteiners, Mecklenburgers, Trakehners enz., terwijl men ook in die landen niet spreekt van een nationaal Engelsch, noch van een nationaal Duitsch paard.

Onder de redenen, die ten vorigen jare werden opgegeven voor het toekennen van een subsidie aan de Nationale Vereeniging heeft, zooals toenmaals in de Memorie van Toelichting is medegedeeld, voorgezeten de gedachte, dat het wenschelijk is te kunnen beschikken over een deskundige, die op het gebied der paardenfokkerij voorlichtend van optreden, die zich kosteloos ter beschikking stelt tot het geven van inlichtingen, tot het houden van voordrachten, tot het inbrengen van door de Regeering gevraagde adviezen, tot het uitvoeren van hem door de Regeering verstrekte opdrachten.

Door hem werkzaam te doen zijn bij een vereeniging, die haar werkkring over meer dan één provincie uitstrekt, wordt hem de gelegenheid gegeven tot veelzijdige aanraking met de fokkers, en met hetgeen op 't gebied der paardenfokkerij omgaat.

Ik heb toenmaals bij de behandeling van de begrooting van Landbouw, Nijverheid en Handel mijne volle instemming betuigd met de wenschelijkheid, dat de Regeering kunne beschikken over een deskundige, die aan de zooeven genoemde eischen voldoet; men zou hem desverlangd kunnen benoemen tot inspecteur der paardenfokkerij, gelijk wij hebben inspecteurs van den landbouw, van het landbouwonderwijs, van algemeenen dienst, maar zoo'n inspecteur dient te staan boven alle vereenigingen; hij mag niet in dienst zijn van een bijzondere vereeniging en wel om twee overwegende redenen.

Ten eerste komt bij niet-aangeslotenen aan de vereeniging allicht de verdenking van eenzijdigheid; men zal dus niet van zijn voorlichting gediend zijn; men zal zijn hulp niet inroepen; daardoor wordt zijn veerzijdige aanraking met de fokkers belet; het doel, hooger omschreven, wordt dus niet bereikt.

Ten tweede zal zijn werkzaamheid over vier provincies, waar op 't gebied der paardenfokkerij nog zoo veel te doen is, hem beletten buiten die provincies werkzaam te zijn en ook aan de Regeering die adviezen te geven, voor haar die opdrachten te vervullen, waaraan zij ongetwijfeld herhaaldelijk behoefte zal hebben.

Maar ook de opgegeven reden, dat een vereeniging, die over vier provincies werkt, aanleiding geeft tot veelvuldige aanraking met de fokkers, is zeer betwistbaar. Die aanraking zal n.l. afhangen van de begeerte der fokkers om die aanraking te zoeken en op dat punt kunnen cijfers eenig licht verspreiden.

Volgens het Landbouwverslag van 1912 telde men in de vier provincies, waarin de Nationale Vereeniging werkt, 138 337 paarden en volgens de lijst aangaande de verschillende vereenigingen, die op landbouwgebied bestaan, welke lijst door het Ministerie van Landbouw wordt uitgegeven, telde men daar 1018 leden van het stamboek. In Groningen telde men op 38 680 paarden 1120 leden, in Zeeland op 32 568 paarden 700 leden, en in Friesland op 26 655 paarden 771 leden, of om in weinig woorden alles saam te vatten: in de vier provincies, waar de Nationale werkzaam is, telde men op 400 paarden 3 leden van dat stamboek; in de provincies Zeeland, Friesland, Groningen, Drenthe en Limburg te zamen op 400 paarden 10 leden van de daar aanwezige stamboeken, en dat ofschoon die Nationale Vereeniging, een omzetting van het Nederlandsch Paardenstamboek, van alle stamboeken het oudste is.

Wanneer dus particulier initiatief ondersteuning verdient, dan hebben de stamboeken in de laatstgenoemde provincies daarop grooter aanspraak dan de Nationale Vereeniging.

Op de vraag uit het Voorloopig Verslag, of het wel gewenscht is, dat een inspecteur van één stamboek optreedt als adviseur der Regeering, en of de voorzitter der algemeene keuringcommissie niet veeleer de aangewezen man is voor het geven van adviezen, luidt het antwoord in de Memorie van Antwoord eenigszins ontwijkend.

Wel wordt erkend, dat de voorzitter voor het geven van adviezen een eerste plaats inneemt, maar aangaande de meerdere of mindere wenschelijkheid van den inspecteur van één bepaald stamboek tot adviseur der Regeering aan te stellen, wordt geen uitspraak gedaan; dienaangaande wordt gezegd, dat over vragen de paardenfokkerij betreffende het advies van verscheidene deskundigen wordt ingewonnen.

Dat dit geschiedt weet ik bij ondervinding, maar juist om die reden moet ik hier de vraag stellen: waarom moet naast den voorzitter der algemeene keuringscommissie, naast de verschillende deskundigen, die uit alle deelen des Rijks geraadpleegd worden, nog een inspecteur van één bepaald stamboek als adviseur aangewezen en gehonoreerd worden?

Het Groningsch stamboek met meer leden dan de Nationale Vereeniging, heeft ook een inspecteur; het Friesche eveneens; bij het Zeeuwsch-Belgisch stamboek zal men eerlang overgaan tot het benoemen van zoodanigen beambte; wat men bij de andere stamboeken gedaan heeft of van plan is te doen laat ik hier buiten bespreking, doch opper alleen de vraag of het in de toekomst niet gewenscht zal zijn, dat de inspecteurs van alle stamboeken die een bepaalde fokrichting verte-

genwoordigen met den inspecteur van de Nationale Vereeniging gelijkstaan en door de Regeering eveneens in zake paardenfokkerij als adviseurs worden geraadpleegd.

Zullen ten gevolge van die samenwerking der verschillende inspecteurs de stamboeken, ofschoon verschillende fokrichtingen vertegenwoordigend, niet langs gelijke wegen gevoerd worden tot het hoofddoel: bloei van de paardenfokkerij in Nederland?

Zal het den juisten blik der Regeering op de geheele paardenfokkerij niet verruimen, wanneer bij het inwinnen van adviezen de inspecteurs van verschillende fokrichtingen worden gehoord?

Van vereeniging van alle stamboeken tot één of twee kan in Nederland in jaren geen sprake zijn. Wil men dat doen, dan ontaardt een stamboek, gelijk dat met het Nederlandsche Paardenstamboek het geval is geweest, in een register van den burgerlijken stand voor paarden.

De paarden die in de verschillende deelen van Nederland in gebruik zijn en gefokt worden behooren niet in een zelfde stamboek thuis.

Maar wordt in ieder van de verschillende deelen van Nederland, voor zoover men zich daar van een gelijksoortig paard bedient, in een zelfde fokrichting gewerkt, wat nu reeds in een vijftal provincies het geval is, dan zal zulks ongetwijfeld de geheele fokkerij ten voordeel strekken en tot bloei brengen.

Dit in aanmerking nemende, daarbij wijzende op hetgeen reeds thans door het particulier initiatief verkregen is, en bouwende op de verklaring van dezen Minister, dat door hem het particulier initiatief ook op landbouwgebied gaarne gesteund wordt, eindig ik mijn beschouwing met bij den Minister aan te dringen om de subsidieering van erkende stamboeken, wanneer deze een verzoek om geldelijken steun tot de Regeering richten, in welwillende overweging te nemen en zoodanige ondersteuning te verleenen, zonder daaraan voorwaarden te verbinden die de zelfstandigheid der vereenigingen bedreigen.

In verband met de paardenfokkerij heb ik nog een tweede punt, waarop ik de aandacht der Regeering wensch te vestigen zonder meer; eenvoudig een mededeeling.

Nederland behandelt Belgische onderdanen op het gebied der paardenfokkerij op gelijken voet als de Nederlandsche.

Komen zij met hun hengsten naar een verplichte hengstenkeuring, dan worden deze daar toegelaten en gekeurd.

Worden zij goedgekeurd en willen de eigenaars daarna deelnemen aan een premiekeuring, dan wordt hun zulks niet geweigerd. Wordt hun voor zoodanig paard een premie toegekend, dan wordt die uitgekeerd, wanneer het paard tot aan het einde van den dektijd in de provincie waarvoor het goedgekeurd is, blijft gestationneerd.

Tegen al die voorkomendheid heb ik hoegenaamd geen bezwaar, aangezien wij goede Belgische dekhengsten nog zeer goed kunnen inschikken. Maar wat ik afkeur is, dat vrij inferieure Belgische hengsten, in Nederland goedgekeurd, in België gestationneerd blijven en van daar tegen lagere dekprijzen van tijd tot tijd bezoeken in Nederland komen brengen. Ik keur dat af, omdat men niet weet

of zij in België ook geweest zijn in besmette stallen en ook, omdat zij daardoor aan onze hengsthouders groote concurrentie aandoen, hen beletten de dek- en veulengelden te verhoogen en dus de oorzaak zijn, dat ook dezen minderwaardige hengsten moeten aankoopen om hun kosten te kunnen dekken.

Waren alle fokkers verstandig, dan zouden zij van zoodanige goedkoope gelegenheden geen gebruik maken, maar zij zijn dat nu eenmaal niet allen, en daarom zou het gewenscht zijn, dat hengsten, om in een provincie te dekken, daar gestationneerd dienden te zijn.

Bovendien, België kent die welwillendheid niet tegenover Nederland. Een hengsthouder te St. Kruis, een fokker van erkende bekwaamheid, nam nog onlangs daarvan de proef. Hij ging met zijn hengst naar de verplichte keuring van hengsten te Eecloo en bood daar zijn hengst ter keuring aan, met het doel hem na goedkeuring ook in de aangrenzende Belgische gemeenten te laten dekken. De secretaris der keuringscommissie schreef het paard in, maar toen de eigenaar zich ter keuring bij de keuringscommissie aanmeldde, werd hem te kennen gegeven, dat men geen „Ollandsche" hengsten kon keuren zonder toestemming van den gouverneur der provincie, en dat hij zich om te weten of die goedkeuring zou verleend worden, eenige dagen later kon aanmelden op een keuring te Gent, ongeveer 7 uur van zijn woonplaats.

Toen hij daarop vroeg om zijn paard te keuren en indien het goedgekeurd werd over verdere toelating ter dekking in Oostvlaanderen den gouverneur te laten beslissen, draaide men hem eenvoudig den rug toe en hij mocht met zijn ongekeurden hengst terugkeeren.

Men zou hier kunnen zeggen: men wil in België de Zeeuwsch-Belgische paarden uit Zeeland niet keuren, omdat zij van een inferieur ras zijn, maar die opmerking moet ik beslist tegenspreken.

Als eerste voorbeeld haal ik aan een 2½-jarigen, in Zeeland geboren hengst, in September in Oostburg uitgesteld, daarna naar België verkocht, door den Belgischen eigenaar op een keuring in België voorgebracht en goedgekeurd. Tweede voorbeeld. Een veulen in Nederland geboren uit Zeeuwsch-Belgische stamboekouders, werd voor een paar maanden naar België verkocht, daar voorzien van een paar Belgische ouders — men ziet, men moet zijn ouders maar weten te kiezen — en te Brugge met een eersten prijs bekroond. En Prins Hendrik dan, als Barvaux tot een geboren Luxemburger bevorderd, ofschoon hij het eerste levenslicht aanschouwde in den stal van den heer VAN DIXHOORN te Axel, en als Luxemburger vereerd met het championnaat van de Ardennen!

Maar ik zou te veel vorderen van den tijd als ik mijn beweren zou staven met het groote aantal bewijzen, die ik te mijner beschikking heb. Ik bracht de handelwijze van den keuringsraad te Eecloo hier slechts ter sprake om tot Zijn Excellentie het verzoek te richten van zijn zijde te willen bevorderen, dat de Nederlandsche hengsthouders in België op gelijken voet behandeld worden als de Belgische hengsthouders in Nederland, en zoo zulks niet mogelijk blijkt te zijn, dan in Nederland tegenover Belgische hengsthouders dezelfde maatregelen te nemen, die men zich daar tegenover Nederlandsche hengsthouders veroorlooft.

Wanneer de goede verstandhouding met België steeds betaald moet worden

met achterstelling van Nederlandsche belangen, dan betalen wij die vriendschap te duur.

De heer TALMA, Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel: Mijnheer de Voorzitter! Wat de tweede zaak betreft, die de geachte afgevaardigde heeft ter sprake gebracht en die niet in de stukken was voorbereid, heeft de geachte afgevaardigde gezegd, dat hij geen antwoord verlangde, maar alleen eenige mededeelingen wilde doen; toch is hij met een vraag geëindigd. Ik meen echter, dat hij met die vraag kwam op een terrein, dat meer eigenaardig het terrein is van den Minister van Buitenlandsche Zaken. Ik beloof den geachten afgevaardigde, dat ik de zaak zal laten nagaan en met mijn ambtgenoot van Buitenlandsche Zaken zal overleggen, of naar zijn meening in de door den geachten afgevaardigde gewenschte richting iets behoort, en zoo ja, kan worden gedaan.

Wat het eerste punt betreft, wanneer ik den geachten afgevaardigde zoo hoor spreken over de paardenfokkerij en de stamboeken, komt de gedachte bij mij op: het is wel jammer, dat, terwijl wij in Nederland zoo diep doordrongen zijn van het nut van de coöperatie op landbouwgebied, wij, zoodra wij aan de paardenfokkerij komen, te doen krijgen met *Einspänner* in zulke mate, dat daardoor m.i. het welslagen van de zaak wel eens in gevaar kon worden gebracht. Dat één paardenstamboek voor geheel Nederland geen aanbeveling verdient, ik geloof, dat dit wel door ieder wordt ingezien. Eén Nederlandsch paardentype zoekt, geloof ik, wel niemand, ook niet de Nationale vereeniging tot bevordering van de paardenfokkerij. Maar wel heb ik den indruk, dat, wanneer de Nederlandsche paardenfokkerij werkelijk toekomst zal hebben, men niet al te zeer op zich zelf moet blijven staan, maar er onder de leiders een bewust samengaan moet plaats vinden. De geachte afgevaardigde zal het wel met mij eens zijn, dat naast hen, die de paardenfokkerij willen vooruitbrengen, hetzij speciaal in de provincie, waarin zij werken, hetzij in het geheele land, er een groote menigte fokkers is, wien het eigenlijk niet er om te doen is een goed paardenras te fokken, maar wel om binnen een minimum van tijd een behoorlijke geldelijke uitkomst te verkrijgen, daarbij wel eens voorbijziend, dat op den langen duur hun winst moet teloor gaan, indien zij niet met bewustheid willen streven naar het volgen van een betere richting in de paardenfokkerij. Ik heb steeds beseft, dat op deze breede menigte van fokkers, die niet bewust meeleven in de beweging, alleen invloed kan worden uitgeoefend, wanneer zij, die in deze iets meer willen bereiken, zooveel mogelijk de handen ineenslaan.

Wanneer nu de geachte afgevaardigde mij vraagt, of wij de inspecteurs, wanneer zij bij bijzondere paardenstamboeken zijn aangesteld, ook willen hooren, dan antwoord ik: dat spreekt vanzelf. Ik geloof, dat wij nooit op eenig gebied afsnijden de voorlichting van de personen, die geacht kunnen worden door hun werkkring en hun ontwikkeling in staat te zijn, om advies uit te brengen. Maar wanneer de geachte afgevaardigde mij vraagt, of ik van plan ben geld uit te geven voor die inspecteurs, antwoord ik hem, dat ik steeds het gevoel heb gehad, dat, wat het geld betreft, de paardenfokkerij in Nederland nog al ruim steun krijgt, zoodat ik wel eens tweemaal zal moeten rekenen, vóórdat ik omtrent het geven van geld een toezegging doe. De geachte afgevaardigde zal bij mij nooit vergeefs een beroep

doen op steun voor het particuliere initiatief. Een officieele Regeeringspaardenfokkerij bestaat er niet en moet er naar mijn meening ook niet komen. Ook ten deze moet de leiding uitgaan van de mannen van het bedrijf zelf, maar ik geloof wel, dat het op den weg der Regeering ligt, de verspreid werkende krachten zooveel mogelijk bijeen te brengen en een uiteengaan der saamhoorigen niet te bevorderen.

De beraadslaging wordt gesloten en onderart. 30 zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Beraadslaging over onderart. 32, luidende:

„Subsidiën voor en andere uitgaven ten behoeve van de fokkerij van trekhonden, f 2500.—."

De heer Duymaer van Twist: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch met een kort woord mijn instemming te betuigen met de aanvraag tot het verleenen van subsidie ten behoeve van de fokkerij van trekhonden, groot f 2500.—. Ten vorigen jare heb ik op de toekenning van een subsidie te dezer zake bij de Regeering aangedrongen. De grond voor dien aandrang was goeddeels gelegen in het voorschrift van het Koninklijk besluit van 6 Februrai 1911, waarbij de schouderhoogte voor trekhonden bepaald was op 60 c.M. Dit voorschrift is bij Koninklijk besluit van 1 September 1912 gewijzigd en de geëischte schouderhoogte tot 1 September 1914 teruggebracht op 50 c.M., omdat gebleken was dat vele gebruikers van trekhonden door het stellen van den eisch van 60 c.M. in groote moeilijkheden zouden komen, want in de eerste plaats is het aanschaffen van nieuwe trekhonden zeer kostbaar en in de tweede plaats was er geen voldoend aantal trekhonden met de geëischte schouderhoogte aanwezig.

De Minister zeide verleden jaar toe, dat hij bereid zou worden bevonden om zoo noodig een subsidie voor de trekhondenfokkerij op deze begrooting te bevorderen. Deze toezegging is thans gestand gedaan.

Naar aanleiding van de vraag, gedaan in het Voorloopig Verslag, hoe de Minister het aangevraagde bedrag denkt te besteden en of zich reeds een vereeniging heeft opgedaan, die voor subsidie in aanmerking wenscht te komen, heeft de Minister op bladz. 9 van de Memorie van Antwoord het volgende medegedeeld: „De ondergeteekende stelt zich voor de aangevraagde gelden te besteden ter bevordering eener doelmatige teelt van trekhonden. Tot nog toe is subsidie aangevraagd door meergenoemden bond (d. i. de Bond tot bescherming van den trekhond in Nederland) en door de Utrechtsche vereeniging van trekhondenhouders."

Naar aanleiding van den aanhef van deze mededeeling moge de Minister mij veroorloven hem nog een enkele vraag te doen, namelijk onder welke voorwaarden hij het subsidie wensch te verleenen. Wil men aan de kleine landbouwers en neringdoenden in dezen steun verleenen, dan zal aan twee wenschen hunnerzijds voldaan moeten worden. In de eerste plaats zullen zij moeten kunnen krijgen goede trekhonden en in de tweede plaats zullen deze niet te duur mogen zijn. Aan den eisch dat de trekhonden geschikt zullen zijn voor het doel, waarvoor zij worden

aangefokt, daaromtrent geeft de Memorie van Antwoord geruststellende mededeelingen, maar hoe het staat met het tweede door mij uitgedrukte verlangen, weten wij niet. Ik zou den Minister dus willen vragen of hij zal medewerken om bij het verleenen van het subsidie te zorgen dat de trekhonden niet zullen worden geleverd tegen te hoogen prijs.

De heer TALMA, Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben het geheel met den geachten afgevaardigde eens, dat de trekhonden niet te duur moeten zijn. Het spreekt vanzelf, dat geen geld zal worden gegeven om winst te behalen. Het subsidie zal moeten dienen, om de kosten, die op het geheele bedrijf rusten, terug te brengen. Dit zal er natuurlijk toe medewerken, dat de trekhonden minder zullen kosten dan wanneer het subsidie niet werd verleend. Ik geloof echter, dat het niet in den vorm zou zijn, wanneer een gedeelte van den prijs van den trekhond cadeau werd gegeven.

Het subsidie moet dienen om den prijs, waarvoor de trekhond geleverd kan worden, te drukken.

De beraadslaging wordt gesloten en onderart. 32 zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Beraadslaging over onderart. 42, luidende:

„Benoodigdheden voor de te verrichten werkzaamheden en verdere uitgaven ten behoeve van de keuring van voor uitvoer bestemd vee en vleesch; subsidiën en verdere uitgaven ten behoeve van cursussen in vee- en vleeschkeuring, f 35000."

De heer VAN NISPEN TOT SEVENAER! Mijnheer de Voorzitter! De wijziging en aanvulling van 24 Juni 1901 der Hinderwet heeft het oprichten van slachthuizen mogelijk gemaakt, door in die gemeenten waar men slachthuizen oprichtte het verbod toe te laten elders dan in die slachthuizen vee te slachten. Intusschen is het toen gebleken, dat door het oprichten van die slachthuizen groote bezwaren ontstonden, zoowel voor de volksgezondheid als voor de slagers ten platten lande. Ik stel hier nu de volksgezondheid op den voorgrond, omdat dit het grootste bezwaar is, wat ik gaarne wil erkennen. Door het feit, dat alleen in die slachthuizen mocht worden geslacht, en men in die plaatsen niet van elders vleesch mocht binnen brengen, schijnen er veelvuldig gevallen voorgekomen te zijn, dat minderwaardig vleesch vooral op het platteland in de buurt van die plaatsen waar slachthuizen waren, werd verkocht. Het andere bezwaar, evenwel niet zoo groot als dat van de volksgezondheid, is, dat de slagers ten platten lande dan in de onmogelijkheid zijn om hun vleesch elders dan in de allernaaste buurt van die plaatsen te verkoopen.

En naarmate de slachthuizen zich in aantal uitbreiden, worden deze bezwaren grooter.

Een gevolg daarvan was, dat reeds in de Troonrede van 1907 een algemeene regeling der vleeschkeuring voor binnenlandsch gebruik van Rijkswege werd aangekondigd. De Memorie van Antwoord voor hoofdstuk X der Staatsbegrooting voor het jaar 1909 deelde dan ook mede, naar aanleiding van een vraag in het Voorloopig Verslag gedaan, dat een voorloopig ontwerp door het Departement

van Landbouw, Nijverheid en Handel werd opgemaakt voor de keuring van vleesch voor binnenlandsch verbruik. Twee jaren later, in de Memorie van Antwoord op hoofdstuk X der Staatsbegrooting voor het jaar 1911, werd door den Minister van Landbouw gezegd, dat er overleg werd gepleegd tusschen het Departement van Binnenlandsche Zaken en het Departement van Landbouw, en dat de slotsom van dat overleg is geweest, dat door het Departement van Binnenlandsche Zaken een wetsontwerp zou worden bewerkt met medewerking van het Departement van Landbouw om in die vleeschkeuring te voorzien. Bij het mondeling debat daarover op den 21sten November 1910 gevoerd, legde de Minister van Landbouw, de heer TALMA, een drievoudige verklaring af.

Ten eerste erkende hij — en daar leg ik nadruk op in verband met hetgeen ik straks zal aanvoeren, — het groote nut van de Freizügigkeit van het vleesch, en dat woord „Freizügigkeit" dikte hij aan het slot van zijn rede aldus aan:

„Het is niet goed, dat door de verschillende scheidsmuren, die door de gemeentelijke keuren zijn opgeworpen, een geregelde omloop van het vleesch als handelsartikel wordt belet en ik vertrouw, dat door een Rijkskeuring inderdaad in deze zal kunnen worden voorzien."

Hier was dus wel degelijk het belang van de slagers en van den landbouw op den voorgrond gesteld, niet alleen het belang van de volksgezondheid. Ten tweede verklaarde de Minister, dat voor een dergelijke wet de medewerking van de gemeentebesturen noodig is, en dat het dus voor de hand lag, dat het Departement van Binnenlandsche Zaken zich met de definitieve regeling zou belasten. En ten derde sprak hij het vertrouwen uit, dat op dat oogenblik deze zaak aan dat Departement ter hand werd genomen.

Thans staan wij voor de begrooting van 1913 en het wetsontwerp heeft ons nog niet bereikt, maar in de plaats van dit wetsontwerp krijgen wij in de Memorie van Antwoord voor het onderhavige begrootingsontwerp een onvolledig bescheid, dat wegens zijn onvolledigheid ernstige bedenkingen bij mij heeft teweeggebracht. Die onvolledigheid bestaat hierin dat alleen schijnt gelet te worden op het hooge belang van de volksgezondheid. Ik acht het mogelijk dat hier een misverstand in het spel is, omdat de door mij in mijn afdeeling gestelde vraag niet volkomen volledig in het Voorloopig Verslag is weergegeven; maar het antwoord in de Memorie van Antwoord luidt aldus:

„Een wetsontwerp, houdende bepalingen tot wering van vleesch en vleeschwaren, die voor de volksgezondheid schadelijk zijn, is aan het Departement van Binnenlandsche Zaken, in overleg met dat van Landbouw, Nijverheid en Handel, samengesteld."

Mijnheer de Voorzitter: Ik heb tegen dit antwoord een dubbel bezwaar.

Ten eerste is het tempo waarin wij voortgaan naar het mij wil voorkomen, wel wat langzaam. De aankondiging in de Troonrede van 1907, de Memorie van Antwoord van 1909, de Memorie van Antwoord van 1911, en thans zijn wij nog slechts in het stadium van „samengesteld". Als dat „samengesteld" iets verder zal zijn gekomen zal het waarschijnlijk wel nader door het Departement van Landbouw moeten worden onderzocht en dan zal het nog naar den Raad van State moeten gaan. Wij hebben de hoop, ja, dat het dan misschien nog in deze eeuw

terechtkomt, maar zoo heel vroeg in deze eeuw, als het blijft gaan zooals het nu gaat, zal het waarschijnlijk wel niet zijn.

Mijn tweede bezwaar is van veel ernstiger aard. Ik had liever gezien dat het nog langzamer ging dan zooals het nu komt, indien het Voorloopig Verslag er zou uitzien als ik uit de Memorie van Antwoord heb meenen te moeten opmaken.

Reeds in 1909 en in 1910 werden door Venlo en 14 andere gemeenten verordeningen aangenomen, dat geen vleesch mocht worden ingevoerd, tenzij van andere slachthuizen afkomstig, en sinds vond dit voorbeeld nog in meerdere gemeenten navolging. De toestand is onhoudbaar geworden, zoowel voor de slagers ten platten lande, die geen weg weten met hun producten, als voor de landbouwers, die hun het vee leveren. De Zwolsche raad richtte den 13den Januari 1910 een adres tot de Regeering om de bezwaren aan te toonen, in welk adres ook gevraagd werd keur mogelijk te maken niet slechts van slachthuizen, doch — waar die niet bestaan — ook van slagers die onder gemeentelijk toezicht slachten. Dit is iets wat de algemeene Rijkskeur nabijkomt.

Ik zeide reeds: de toestand is onhoudbaar, niet slechts voor de volksgezondheid, maar ook voor de slagers ten platten lande en voor den landbouw. Ik zou echter wel een middel weten, dat ik hier reeds in 1910 heb aangegeven. Er zijn ongeveer 1121 gemeenten in het land en 83 daarvan zijn boven de 10 000 zielen. In de laatste zouden, met subsidie van Rijkswege, nog slachthuizen kunnen verrijzen. In de kleinere van die gemeenten zou men een coalitie of wil men liever een concentratie voor slachthuizen kunnen maken, die voor verschillende gemeenten zou kunnen fungeeren. Waar dit niet mogelijk is en in gemeenten beneden 10 000 zielen zou men keurmeesters, van Rijkswege gediplomeerd, voor een of voor verschillende gemeenten in samenwerking, kunnen aanstellen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik herhaal het: niet alleen voor de slachters, maar ook voor den landbouw in al zijn geledingen acht ik een dergelijken maatregel beslist noodig. Ik zeg in al zijn geledingen, omdat men hier en elders in den laatsten tijd zoo schrikkelijk gesproken heeft over eenzijdige benadeeling van sommige klassen van den landbouw en speciaal van de pachtboeren. Wat daarvan aan is, kan ik thans niet onderzoeken zonder buiten de orde te gaan, maar ik wil toch in verband met die beweringen zeggen, dat ik het hoogst nuttig zou achten, dat een wijziging van het pachtcontract — zij het dan door een ander Departement dan dat van Landbouw — ter hand zou worden genomen. Ik zou dit zeer toejuichen, want aan de uitvoering van dit denkbeeld zou wellicht een soort enquête verbonden kunnen worden, die in het licht zou stellen wat goed en niet goed is; die het kaf van het koren zou scheiden en aangeven, wat zou kunnen geschieden. Ik weet wel, er is een voorbehoud gemaakt en erkend, dat er verpachters zijn, die ook voor anderen gevoelen; maar toch geloof ik dat bovenbedoelde bewering in haar algemeenheid niet gerechtvaardigd is en niet door den beugel kan.

In afwachting van betere regeling van de toestanden bij den landbouw, die ook ik zou toejuichen, zou ik echter — om bij het onderhavige te blijven — wenschen dat maatregelen werden genomen, niet slechts voor de volksgezondheid, maar ook voor de slagers en landbouwers, ten einde het landbedrijf te steunen, niet, zooals in de Memorie van Antwoord wordt gezegd, door slechts een verbodsbepa-

ling te maken, maar tevens door een algemeene keur onder toezicht van het Rijk en met medewerking van het Rijk, als aanvulling van de slachthuizen.

De heer SMEENGE: Een enkel woord naar aanleiding van de Memorie van Antwoord. Zoo vaak hier in deze Kamer gesproken werd over de beste wijze van uitvoering van zuivel en vleesch naar buiten, met het doel een hoogeren prijs daarvoor te bedingen, is ook aangedrongen op een algemeene vleeschkeur. Inzonderheid toen de Minister het wetsontwerp betreffende den uitvoer van vleesch naar Engeland verdedigde, is door meerderen uitdrukkelijk gezegd: indien wij medegaan met dit wetsontwerp, dan doen wij dat omdat wij dit nemen op afrekening van hetgeen in het algemeen op dit stuk tot stand moet worden gebracht.

Nu heeft de vorige geachte spreker gezegd het duurt zoo lang voor en aleer die zaak komt. Mijnheer de Voorzitter! Het gaat mij, als men een regeling wil hebben als welke ik meen dat nu wordt aangekondigd, nog veel te gauw. In hetgeen in de Memorie van Antwoord staat:

„Een wetsontwerp, houdende bepalingen tot wering van vleesch en vleeschwaren, die voor de volksgezondheid schadelijk zijn, is aan het Departement van Binnenlandsche Zaken, in overleg met dat van Landbouw, Nijverheid en Handel samengesteld", lees ik heel wat anders dan wat hier op gindsche en deze banken ten allen tijde is gevraagd en wat wij den indruk kregen dat de Regeering ook wilde, nl. dat er zou komen een algemeene vleeschkeur, in den vorm als door den vorigen geachten spreker nog eens is aangegeven. Wij hebben niet alleen behoefte aan een vleeschkeur uit een oogpunt van de volksgezondheid, maar bovenal met het oog op den vleeschhandel. Het gevolg van de oprichting van abattoirs is geweest, dat in de gemeenten waar deze gevestigd werden, de invoer van vleesch van buiten, in elk geval van ongestempeld vleesch, werd verboden. In den aanvang werd hier en daar niet toegelaten ander vleesch te koopen, dan voorzien van het stempel van het abattoir. Daarvan was het gevolg, dat op menige plaats den handel, die zich toelegde op den uitvoer van de waardevolle stukken b.v. naar Amsterdam en den Haag, groote moeilijkheden werden in den weg gelegd, ja, dat die hier en daar zoo goed als werd vermoord.

Dat is jammer. Door de mogelijkheid dier zendingen naar de groote steden was men bovendien in staat om het publiek daar goed vleesch te leveren voor niet te hoogen prijs. Door toch de beste stukken van de koe en het varken, de billen, de hammen en dergelijke, naar de groote plaatsen te zenden, waar die stukken met goed geld werden betaald, was het mogelijk de andere gedeelten ter plaatse te nuttigen. Dit vleesch was dan ook van uitnemende qualiteit.

Om hiertoe weer te geraken, heeft men gezegd: geef een Rijkskeur overal, dan heeft men overal waarborgen van echtheid. Wat wil men nu? Als ik het begrijp, een verordening maken, waardoor slecht vleesch overal kan worden geweerd. Ik ben zoo boud om te zeggen, dit zal u niet baten.

De vorige spreker heeft er aan herinnerd hoeveel plaatsen er in ons land zijn, waar een abattoir is opgericht, ten einde de volksgezondheid te beschermen. Mijnheer de Voorzitter! er is bijna geen gemeente, waar geen verordening bestaat, waarbij de invoer van slecht vleesch wordt verboden. Reeds toen ik griffier en later toen ik kantonrechter was, maakte ik daarmede kennis. Er is bijna geen gemeente

waar een dergelijke verordening niet bestaat, maar niettegenstaande dat werden sommige plaatsen, zoo ook Meppel, bij sommigen met een zwarte kool aangeschreven. Men beweerde, dat men daar ook nog slecht goed kon invoeren. Op dit oogenblik is daar ook een gemeentelijke keur en men waakt zeer nauwgezet.

Wil men het kwaad in het hart aantasten, dan moet men voorkomen, dat er zieke koeien worden geslacht. Dit kan gebeuren door een algemeene keuring van Overheidswege, waarbij gezorgd wordt, dat niet één koe of varken wordt geslacht, vóórdat van het voornemen daartoe op een aangewezen plaats is kennisgegeven, opdat het vee kan worden gekeurd voordat het wordt geslacht.

Voegt men daarbij, dat geen stuk mag worden afgehakt of onder het publiek gebracht, voor het vleesch door een deskundige is onderzocht op trichine of wat dan ook, dan zijn wij er. Zoo krijgt men waarborgen, niet alleen dat het vleesch van het platteland gerust kan worden toegelaten, ook dat men op het platteland niet anders dan goed vleesch krijgt te eten.

Wie moet bovendien op de hier bedoelde verordening het toezicht uitoefenen. De politie misschien die nu ook de inbreuken op de gemeenteverordeningen controleert?

Dit waarborgt mij niet voldoende; de klachten van het heden zijn daar als bewijs.

Ik heb in den afgeloopen zomer eens in Duitschland geïnformeerd, of men grooten last had van de daar bestaande verordening. De eenvoudige kleine boeren en een koetsier bij voorbeeld, die ik er over sprak, zeiden mij, dat zij het in den beginne niet prettig vonden, maar dat zij nu erkenden, dat er groote voordeelen stonden tegenover de persoonlijke nadeelen. Zij kunnen nu te allen tijde met hun geslacht vleesch overal komen en goede prijzen maken, terwijl zij zelf een goed stuk spek of ander goedkoop vleesch kunnen gebruiken.

Ik heb gemeend dit nu te moeten zeggen, omdat, wanneer het hier aangekondigde wetsontwerp de Kamer zal bereiken, daartegen van vele kanten oppositie zal komen en de tijd er aan besteed, wel eens kon blijken nutteloos te zijn gebruikt.

Laat men een regeling treffen, waarbij, evenals thans met het vleesch gebeurt dat naar Engeland gaat, het vleesch wordt gestempeld en het beest niet geslacht wordt voordat het door een deskundige is nagezien.

Men kan dan weer van overal het vleesch ook invoeren naar de groote steden, waar men er meer geld voor kan maken.

Bovendien is hetgeen de Regeering, zooals ik het lees, thans wil doen, geheel in strijd met datgene, waarop hier steeds is aangedrongen en ik kan niet begrijpen, dat dit thans in slechts 5 regels wordt neergeschreven. Bedoelt men iets anders dan vroeger, en dat staat er dunkt me, dan had men zijn veranderd standpunt op een of andere wijze moeten toelichten.

De heer Talma: Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel: Mijnheer de Voorzitter! Er is een spreekwijze: geef mij twee regels van uw schrift en ik breng u aan den galg. Hier in de Kamer zou men met een kleinen variant kunnen zeggen geef mij 2 regels en ik geef u 2 redevoeringen.

Ik heb mij aldoor zitten verbazen, over hetgeen ik gehoord heb zoowel van den geachten afgevaardigde uit Rheden, als van den geachten afgevaardigde uit Meppel

Er is hier voortdurend gesproken over een wetsontwerp, waarbij twee ik zou

haast willen zeggen, drie belangen moeten behartigd worden. Vooreerst het belang van de volksgezondheid, verder het belang van den landbouw en den handel in vleesch en in de derde plaats het belang, dat een groot deel van ons volk heeft in dezen tijd, nu wij allen ons best doen om de prijzen van vee en vleesch op te drijven door de maatregelen, welke van particuliere zijde en van Staatswege genomen worden, om ter beschikking van het volk te brengen de groote hoeveelheid vleesch die in vreemde gewesten kan geleverd worden tegen prijzen die hier natuurlijk niet bereikbaar zijn. Ik bedoel de quaestie van het Argentijnsche vleesch, waarover nog hedenmiddag gesproken is.

De drie belangen moeten gezamenlijk behartigd worden.

Wanneer nu het wetsontwerp uitgegaan was van het Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel, onder medewerking van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, dan had het wetsontwerp waarschijnlijk geheeten: wetsontwerp tot bevordering van den handel in vleesch door keuring, of iets dergelijks. Nu het uitgaat van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, heet het: wetsontwerp tot wering van vleesch en vleeschwaren, die voor de volksgezondheid schadelijk zijn.

Wanneer de Regeering echter — en nu spreek ik speciaal voor mij zelf — een streep zoude hebben gehaald door wat wij vroeger aan de Kamer hadden medegedeeld en beloofd, en dat had weggemoffeld achter de twee regels, die hier staan, dan hadden wij ons eigenlijk schuldig gemaakt aan een mystificatie. Daaraan denkt niemand.

Dat wij moeten zorgen voor de Freizügigkeit van het vleesch, spreekt van zelf. Wij zullen ons best doen om de moeilijkheden te overwinnen, die op dit oogenblik nog kleven aan den invoer van het Argentijnsche vleesch. Dit zal inderdaad zijn in het belang van de kleine burgerij en van de arbeidende klasse.

Wij moeten echter toch over dergelijke zaak niet twisten, daar het wetsontwerp aan de heeren niet bekend is. Met zich vast te klampen aan deze regels doen de heeren iets, wat in hooge mate praematuur is en ik neem dan ook geen woord terug van hetgeen ik bij vorige gelegenheden gezegd heb.....

De heer VAN NISPEN TOT SEVENAER: Ik heb u vanmiddag gevraagd, of het misverstand was.

De heer TALMA, Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel: En toen heb ik gezegd: neen.

Ik heb niet begrepen, wat men misverstaan kon. Op de vraag naar de vleeschkeuring geef ik als antwoord, dat zal komen wat men vraagt, in den vorm van het wetsontwerp, dat nu reeds zoo goed als gereed is.

Ik geloof, dat ik er op het oogenblik niet meer van behoef te zeggen. Ik heb alleen het Argentijnsche vleesch er bij genoemd, omdat het hedenmiddag ook genoemd is en ten einde den leden die daarin belang stellen, de verzekering te geven dat ook dit belang de aandacht der Regeering heeft.

Zegt men nu, dat een langzaam tempo gevolgd is, dan wil ik dat gaarne erkennen. Het ongeluk is, dat wij aan Landbouw de zaak reeds gereed hadden, maar dat wij moesten erkennen daarmede buiten ons boekje te zijn gegaan. Wij hadden natuurlijk de medewerking van het Departement van Binnenlandsche Zaken

noodig en toen bleek, dat men die zaak daar eenigszins anders opvatte, kon ik geen oogenblik beweren, dat het niet in de eerste plaats was een zaak van Binnenlandsche Zaken, want natuurlijk, die geheele zaak zou heel anders loopen, wanneer de zaak van de volksgezondheid hier niet primeerde.

De heer SMEENGE: Mijnheer de Voorzitter! Ik zou, zoo noodig, wel een enkel woord willen zeggen tot verontschuldiging van mijzelf.

Indien het is zooals de Minister zegt, nl. dat de aangekondigde regeling ook zal voorzien in alles wat ik uiteenzette dat moest geschieden, dan verheug ik mij daarover en zou mijn rede hebben kunnen achterwege blijven. Is dit zoo, dan moet ik toch eerlijk zeggen, dat het antwoord wel wat vreemd is gesteld. En nu mag de Minister zeggen: geef mij twee woorden, dan heb ik twee redevoeringen. Mijnheer de Voorzitter, ik blijf er bij, indien dit niet is bevallen, dan is dat voor een deel eigen schuld.

In het Voorloopig Verslag staat:

„Opnieuw werd van verschillende zijden aangedrongen op wettelijke regeling van de keuring van voor binnenlandsch gebruik bestemd vleesch. Aangevoerd werd, dat, nu in sommige gemeenten eene verplichte vleeschkeuring is ingevoerd, het vleesch, dat eene keuring niet zou kunnen doorstaan, wordt gezonden naar plaatsen, waar zoodanige keuring niet bestaat. Daarom achtte men invoering eener algemeene keuring dringend noodig."

Hier wordt dus het element, dat door den heer VAN NISPEN en mij op den voorgrond is gesteld, ook op den voorgrond geschoven. En nu antwoordt men: een wetsontwerp zal spoedig de Kamer bereiken. Daar ben ik den Minister dankbaar voor, maar er had ook wat moeten zijn bijgevoegd over den handel, en dat wordt niet gedaan. Niemand kan het dunkt me anders lezen dan dat men hier alleen het oog heeft op de volksgezondheid, niet op den handel. Vandaar dat verschil in opvatting. En toch stond in het Voorloopig Verslag die handel in Nederland uitdrukkelijk op den voorgrond.

Ik blijf er bij dat, nu men het antwoord niet heeft gesteld gelijk de Minister het nu toelichtte, men tot ons niet het verwijt mag richten dat wij de zaak over een verkeerden boeg gooiden. Het antwoord slaat niet op de vraag, daar zit de fout. Juist, zegt de Minister, maar dan moet hij het niet aan ons wijten; het is niet onze schuld, dat wij het verkeerd hebben begrepen. De schuld ligt dan aan den steller van het stuk.

Nu wil ik in zoover gaarne amende honorable doen, wanneer men zegt: gij hadt door de regels heen moeten lezen, dat hebt gij niet gedaan. Maar, Mijnheer de Voorzitter, nog eens: ik geloof niet, dat er een onder ons is, die het zoo heeft opgevat. Ik heb er met meerderen over gesproken, en allen hebben mij gezegd: het is goed dat er een woord van gezegd wordt, want langs dezen weg zouden wij er niet komen. Nu blijkt dat wij er wel komen, is het mij goed en zou mijn redevoering niet noodig zijn geweest. Jammer dat het licht, waaraan zoo groote behoefte bestond, niet eerder is ontstoken.

De heer TALMA, Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel: Mijnheer de Voorzitter! Ik erken, dat er een tweede zinsnede in de Memorie van Antwoord had kunnen staan. Maar ik zeg dit: wanneer iemand mij vraagt of ik morgen-

middag ga wandelen en ik geef ten antwoord, dat ik het volgend jaar naar Zwitserland ga, dan wekt dat achterdocht, omdat het antwoord niet op de vraag slaat. En wanneer men vraagt hoe het staat met de algemeene vleeschkeuring en er wordt door de Regeering ten antwoord gegeven: er is een wetsontwerp tot wering van buitenlandsch vleesch in voorbereiding, dan kan een lid van de Kamer vermoeden, dat de algemeene keuring in het wetsontwerp staat, omdat het anders met de zaak niet te maken heeft.

Ik erken, er had een tweede zinsnede bij kunnen staan. Maar nu de heeren zoo zeggen: gij gaat den verkeerden weg op, dacht ik toch: wat daar staat is niets anders dan wat zij zelf verlangen.

De heer SMEENGE ontvangt voor de derde maal het woord en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch nog even één opmerking te maken.

Er staat in de Memorie van Antwoord niet, dat er een wetsontwerp zal worden gemaakt met het oog op de volksgezondheid, waarin allerlei zal voorkomen, er wordt uitdrukkelijk gesproken van wering van vleesch, schadelijk voor de volksgezondheid. Dat is, meenden wij, het onderwerp der aangekondigde regeling, en daarom ons protest. Zoo beschouwd had ik ook volledig recht om uitdrukkelijk te zeggen, dat het antwoord niet op de vraag slaat.

De heer TALMA, Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel: Mijnheer de Voorzitter! Ik beweer, dat dit het uitgangspunt voor de heele regeling is: de volksgezondheid, en als die er niet was, zouden wij over de heele zaak niet praten. De heeren spreken van de Hinderwet. De betreffende bepaling van de Hinderwet is ook voor de volksgezondheid.

Nu spreekt het toch vanzelf, dat op het oogenblik, dat wij bepalingen maken tot wering van ongezond vleesch, moet gezorgd worden, dat die bepalingen de belangen van andere menschen niet in het honderd sturen. Dat is het secundair belang, waarvan de regeling door de behartiging van andere belangen wordt geëntraineerd.

De beraadslaging wordt gesloten en onderart. 42 zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Beraadslaging over onderart. 43, luidende:

„Kosten, subsidiën en schadeloosstellingen tot afwending van het gevaar, waarmede ziekten den veestapel bedreigen, f 250 000.—".

De heer VORSTERMAN VAN OIJEN: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb bij de behandeling van dit punt in de afdeelingen een vraag gedaan, maar die vraag heb ik waarschijnlijk niet duidelijk genoeg gezegd, of zij is verkeerd begrepen. Zij luidt aldus: of men niet te spoedig overging tot het dooden van aangetaste dieren en het geven van vergoeding zonder onderzoek naar de oorzaak van de besmetting. Ik heb die vraag gedaan naar aanleiding van een feit dat mij zeer nauwkeurig bekend is. Toen ten vorigen jare het mond- en klauwzeer zich over geheel Nederland verspreid had, was Zeeland er vrij van, maar op een gegeven oogenblik brak in een streek, waar men niets van het mond- en klauwzeer wist, die ziekte uit.

Ontegenzeggelijk zijn alle mogelijke maatregelen genomen die bij zulk een gelegenheid moeten getroffen worden: het vee is geconfisceerd, aangeslagen, gedood en gekeurd en het vleesch is toen verkocht, maar later veertien dagen daarna kwam het uit hoe daar de besmetting was gekomen. Terwijl de ziekte overal in Nederland heerschte, maar in Zeeland zich geen enkel geval voordeed, werden daar gedurende den nacht kalveren uit besmette streken aangebracht en vrij goedkoop verkocht. Een boer die geheel met de herkomst van die kalveren bekend was, kocht er twee en bracht die in zijn stal, met het gevolg dat het mond- en klauwzeer daar uitbrak.

Dat is een dag of tien nadat de man zijn vergoeding had gekregen, uitgekomen. Nu wil ik vragen of indien in zulk een geval plotseling op een plaats die dicht bij het water is gelegen en waar men gemakkelijk in den nacht het vee kan inbrengen, mond- en klauwzeer uitbreekt, het geen aanbeveling zou verdienen te onderzoeken hoe die ziekte daar is gekomen, want ik meen dat iemand die de wet overtreedt, besmet vee invoert en daardoor aanleiding geeft tot het zich verspreiden van die ziekte, geen vergoeding moet hebben voor het vee dat afgemaakt wordt. Dat is mijn particuliere meening, maar in elk geval ben ik van oordeel dat een onderzoek naar de oorzaak van het ontstaan der ziekte zeer gewenscht is.

De heer DE MONTÉ VER LOREN: Mijnheer de Voorzitter! Als men vergelijkt den omvang dien in de stukken over de begrooting van het vorige jaar en ditmaal het onderwerp „mond- en klauwzeer" inneemt, en ook denkt aan den aandrang van verschillende sprekers, die ten vorigen jare bij de behandeling van dit onderwerp tot laat in den nacht over die ziekte hebben gesproken, terwijl men nu ziet hoe kalm de behandeling van dit begrootingsartikel schijnt te zullen afloopen, dan zal men allicht den indruk krijgen dat het leed, dat onze landbouwende bevolking ten vorigen jare heeft ondervonden, niet alleen van de epidemie, die geheerscht heeft, maar ook naar hun gevoelen in meerdere mate van de maatregelen, die van Regeeringswege tegen de ziekte zijn genomen, wel zeer spoedig is vergeten. Wanneer men die conclusie trekt, geloof ik echter, dat men zich vergist. Ik meen, dat als men in landbouwende streken eens om zich heen ziet en met de menschen spreekt, dan al spoedig blijkt hoe men daar nog vol is van hetgeen men verleden jaar heeft ondervonden.

Ik was eenige weken geleden in de gelegenheid een vergadering bij te wonen, waar landbouwers aanwezig waren uit een niet onbelangrijk gedeelte van de provinciën Utrecht en Zuidholland en daar werd door een der aanwezige landbouwers, een man die in zijn omgeving het vertrouwen geniet, — hij is lid van de Staten van zijn gewest — een bespreking ingeleid naar aanleiding van het verslag, dat wij van de directie van den landbouw gekregen hebben over het mond- en klauwzeer in 1911.

Toen nu na die inleiding de aanwezigen loskwamen met hun herinneringen van het vorige jaar, en uitspraken wat zij gevoelden, bleek het dat zij nog vol waren van hetgeen de verschillende sprekers hier verleden jaar hebben uitgesproken: dat er van Regeeringswege niet altijd met beleid is gehandeld, dat er ongelijke behandeling van gelijksoortige gevallen door de ambtenaren van het veeartsenijkundig Staatstoezicht heeft plaats gehad, dat er daardoor onder de landbouwers

een gevoel is ontstaan van met willekeur te zijn behandeld en dat zij het leed en de schade, die zij ondervonden hebben, nog meer wijten aan de middelen ter bestrijding van de epidemie dan aan de epidemie zelf.

Als ik aan deze stemming, zooals ik die ook weer op de door mij bedoelde vergadering heb geconstateerd, een oogenblik herinner, is dat niet alleen omdat het in het algemeen misschien niet goed zou zijn, dat de zooeven bedoelde indruk van spoedig vergeten leed bleef bestaan, maar ook nog om een andere reden. Bij het raadplegen van het verslag van de directie van den landbouw vindt men op het punt, waar gesproken wordt van de maatregelen die bij een toekomstige epidemie zouden moeten worden genomen, dat de aandacht wordt gevestigd op de noodzakelijkheid van de medewerking van de veehouders. Die medewerking wordt gevraagd, niet alleen in dien zin dat men zich niet zal onttrekken aan de naleving van de voorschriften die gegeven worden, dat men niet zal tegenwerken, men bedoelt, verder gaande, daadwerkelijke medewerking o.a. blijkende uit de vorming van commissies van waakzaamheid, die in elke gemeente zullen moeten optreden om als de epidemie uitbreekt, deze tegen te gaan en zoo mogelijk te onderdrukken. Maar nu komt het mij voor, dat als men deze medewerking wil verkrijgen er iets anders en iets meer noodig is dan voor zoover ik dat zie van Regeeringswege thans wordt gedaan. Aan het slot van het verslag wordt eenigszins geruststellend gezegd, dat de ervaring van het afgeloopen jaar den veehouders wel zoo versch in het geheugen zal liggen, dat men mag verwachten, dat zij van die ervaring gebruik zullen maken en met het Regeeringstoezicht zullen medewerken. Ik vrees, dat men zich op dit punt vergist. Op de door mij bedoelde vergadering — waarvan ik den Minister een kort verslag hoop aan te bieden — werd zeer uitdrukkelijk uitgesproken: om op onze medewerking te mogen rekenen moet bij ons de indruk zijn ontstaan, moeten wij het gevoel hebben, dat de maatregelen die men wil toepassen goed zijn. De landbouwende bevolking is in het algemeen, als zij vertrouwen stelt in de personen, die haar medewerking vragen, wel bereid die medewerking te verleenen. Maar nu is het ongelukkige gevolg van de ondervinding van het vorige jaar, dat naar ik vrees bij zeer velen dat vertrouwen in het veeartsenijkundig Staatstoezicht op dit oogenblik niet aanwezig is en daarom geloof ik, dat een denkbeeld, dat op die vergadering werd uitgesproken en dat ik aan den Minister in overweging wil geven, nuttig zou kunnen zijn bij de voorbereiding van de maatregelen, die bij een volgende epidemie zullen moeten worden getroffen. Er werd n.l. gezegd: zou het niet mogelijk zijn — men sprak van een tijd van vrede — dat er nu overleg kwam, dat er niet van hoogerhand eenvoudig maatregelen werden gedecreteerd, die later ook door ons zullen moeten worden uitgevoerd, maar dat er nu overleg plaats had, dat er nu besprekingen werden gehouden tusschen ambtenaren van de Regeering en de veehouders, tusschen hen die de maatregelen zullen moeten voorschrijven en uitvoeren, opdat op die wijze het vertrouwen, dat nu niet bestaat, zou worden hersteld, opdat men trachtte elkander te overtuigen en opdat men, nadat dit overleg heeft plaats gehad, moge rekenen, dat de noodzakelijke medewerking voor de maatregelen, die zullen worden toegepast, ook zal worden verkregen.

In het verslag, dat ik voor mij heb, wordt gesproken van het bijeenroepen van

vergaderingen van veehouders in bepaalde streken om over die onderwerpen te spreken. Ik weet niet of dat de meest doeltreffende weg zou zijn. Er zijn echter landbouwvereenigingen, boerenbonden, fokvereenigingen; de gelegenheid voor de ambtenaren om met de belanghebbenden in persoonlijk overleg te treden, is dus aanwezig.

Nu uit de Memorie van Antwoord blijkt, dat een wetsontwerp in voorbereiding is tot wijziging van de wet op het veeartsenijkundig Staatstoezicht en de veeartsenijkundige politie, zou het wellicht ook zeer wenschelijk zijn over de maatregelen, die in dat wetsontwerp kunnen zijn opgenomen, in den door mij bedoelden zin met de belanghebbenden in overleg te treden, maar in elk geval komt het mij noodig voor, dat dit overleg plaats hebbe over de maatregelen tegen mond- en klauwzeer, waarvoor in het verslag van de landbouwdirectie wordt gesproken. Ik geloof inderdaad dat dit van groot belang zou zijn met het oog op de medewerking van belanghebbenden, die men zoo noodig heeft.

De heer DE JONG (Hoorn): Mijnheer de Voorzitter! In het Voorloopig Verslag is een vraag gedaan, hoe de schadevergoedingen bij het mond- en klauwzeer geregeld worden. De wijze, waarop die vraag in het Voorloopig Verslag gesteld is, heeft er waarschijnlijk aanleiding toe gegeven, dat de steller van die vraag niet het antwoord heeft gekregen, dat hij verlangde. Ik wensch daarom de bedoeling van de vraag met een enkel voorbeeld nader toe te lichten.

Wanneer mond- en klauwzeer uitbreekt, wat is dan veelal de practijk? Een veehandelaar of een boer, die mond- en klauwzeer bij zijn vee bemerkt, gaat, doordat hij dit officieel laat constateeren, in de eerste plaats met zijn portemonnaie te rade. Ik zeg niet, dat dit goed is, ik constateer slechts, wat mij uit verschillende inlichtingen is gebleken. Het belang van zoo'n veehouder brengt mede, dat hij eerst aan het verkoopen van vee gaat. Pas wanneer dat geschied is, laat hij de ziekte constateeren. Vooral tegen den weitijd doet zich bij de boeren vaak het volgende geval voor. Wanneer een boer bij zijn vee mond- en klauwzeer waarneemt tegen den weitijd, dan brengt hij het vee in de wei, — en nu komt de quaestie, waarop mijn vraag betrekking had — want wordt het opgestald, dan krijgt hij schadevergoeding, maar laat hij het op stal staan, dan blijft het daar en krijgt hij niets. Dat klopt volkomen met de mededeelingen die gedaan worden in het rapport omtrent het mond- en klauwzeer. Op blad.. 37 wordt gezegd: „In een andere gemeente (Monnikendam) werd de ziekte geconstateerd bij vee, dat 's morgens in de weide was gebracht, waarna aangifte geschiedde. Hier was het duidelijk dat de eigenaar zijn vee naar de weide had vervoerd, terwijl hij wist dat het ziek was."

Ik heb te dezen opzichte niet uit mijn eigen wijsheid geput, maar mij gewend tot mannen van de practijk, tot verschillende veeartsen.

Een van hen schrijft mij o.a.:

„Ik heb in mijn practijk twee gevallen gehad, nog wel van buren. De eene deed zijn plicht, gaf het direct aan; om zes uur 's avonds twijfelde hij aan een dier, om half zeven had ik een boodschap; denzelfden avond werd het door mij geconstateerd, het vee moest op stal blijven tot einde Mei, de eigenaar kreeg geen schadevergoeding. De buurman joeg zijn vee eerst in de wei, wachtte nog een dag, ik constateerde mond- en klauwzeer, liet direct alles opstallen, de man kreeg schadevergoeding en niet zoo weinig. Dergelijke dingen verbitteren."

Nu meen ik een denkbeeld naar voren te moeten brengen en den heer Minister te moeten vragen, waar wij nu ten opzichte van het mond- en klauwzeer in tijd van vrede leven, of hij niet met zijn deskundigen zou willen overwegen, of die schadevergoeding niet in dezen vorm zou kunnen worden geregeld, dat er niet gesproken wordt van vergoeding voor opstallen, maar in het algemeen van het verleenen van vergoeding voor bedrijfsschade, naar normen, die de Minister zelf bij Koninklijk besluit zou kunnen vaststellen.

Wanneer daarvoor commissiën werden ingesteld van onpartijdige personen, die ik volstrekt niet enkel uit boeren zou willen laten bestaan, en die de schadevergoedingen moesten vaststellen, zou men heel wat verbittering door een zekere willekeur bij de schadeloosstellingen thans heerschend, op die manier ontgaan.

Uit de instelling dier commissiën en het nemen van dergelijke maatregelen zou dadelijk volgen, dat de macht van den districtsveearts wat beperkt zal moeten worden.

Het is niet te ontkennen, dat bij de boeren, soms niet ten onrechte, de meening postvat, dat zij bij het heerschen van mond- en klauwzeer op hun hoeve als misdadigers worden beschouwd, die slechts hebben aan te hooren, wat over hen beschikt wordt. Wanneer het nemen van deze maatregelen plaats heeft op de door mij geschetste wijze, zou tot veel zwaardere straffen kunnen worden overgegaan bij ontduiking dan thans gebeurt.

Waar wij helaas nu weer enkele gevallen van mond- en klauwzeer in ons land vermeld vinden, zou ik de aandacht van den Minister ook op het volgende willen vestigen. In een gemeente op de Zuidhollandsche eilanden — ik ben bereid den Minister de betrokken brieven ter hand te stellen — leed het vee aan mond- en klauwzeer en moest worden opgestald. Dat moest geschieden per gesloten veewagen, doch de burgemeester beweerde, dat daar geen vee in te krijgen was, de districtsveearts liet zich vermurwen en de dieren werden over den weg gedreven. maar dat geschiedde des middags om vier uren, toen de besmette dieren een kudde van 40 gezonde runderen tegenkwam met het gevolg dat binnen een week aan de andere zijde van het dorp besmetting werd aangetroffen.

Wanneer wij hier in de Kamer op de wijze van uitvoering der maatregelen de aandacht vestigen, is dunkt mij, pas verbetering te wachten.

De heer Talma, Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal eerst spreken over het geval, door den geachten afgevaardigde uit Oostburg genoemd. Hij kende een geval van een boer, die door een zeer groote slordigheid eigenlijk zelf het mond- en klauwzeer op zijn hoeve had gehaald. Daarna was dieus vee afgemaakt en nu vond de geachte afgevaardigde, dat die man geen schadevergeding moest hebben.

De geachte afgevaardigde moet niet vergeten, dat de afmaking geschiedt na onteigening en de wet kent niet deze straf dat iemands eigendom wordt onteigend zonder schadevergoeding. Er zijn bepaalde strafbepalingen in de veeartsenijkundige wet, die kunnen worden toegepast, maar of men bij iemand, die kalveren heeft gehaald uit een besmette streek, het vee kan onteigenen, terwijl men het geld in den zak houdt, — komt mij erg twijfelachtig voor.

De geachte afgevaardigde heeft den vinger op de wondeplek gelegd toen hij

zeide: het veeartsenijkundig toezicht heeft dit niet eerder geweten dan weken daarna, maar enkele buren hebben het wel geweten; doch die hebben het voor zich gehouden. Mijnheer de Voorzitter! Zoo gaat het vaak: achteraf komen de menschen het vertellen, maar terwijl het gebeurt, houden zij hun mond en zijn daardoor feitelijk de schuld, dat de ziekte een veel grootere uitbreiding krijgt dan het geval zou zijn, indien men onmiddellijk wist, waar het kwaad vandaan komt; men kan het dan natuurlijk veel beter localiseeren.

De geachte afgevaardigde uit Breukelen heeft gezegd: gij moet zorgen, dat er meer vertrouwen komt tusschen de boeren en het veeartsenijkundig Staatstoezicht. De geachte afgevaardigde zou willen, dat wij besprekingen hielden met de betrokkenen. Mijnheer de Voorzitter! In de laatste jaren is niet anders gebeurd. De betrokkenen hebben ook zelf commissies benoemd en de zaak ter hand genomen, maar zoover te gaan als de geachte afgevaardigde wil, praten met de boeren zelf, dat kunnen wij niet. Als wij wisten, waar het volgend jaar het uitbreken van een epidemie van mond- en klauwzeer te wachten is, dan zouden wij natuurlijk met de boeren daar gaan praten, maar als de geachte afgevaardigde eens denkt aan de absolute onzekerheid over de plaats waar mond- en klauwzeer zal uitbreken, zal hij begrijpen, dat een meer huiselijke behandeling van de zaak met de betrokken boeren zelf inderdaad niet mogelijk is. Het eenig mogelijke is, dat door de boerenbonden en door de verschillende andere vereenigingen propaganda voor de zaak gemaakt wordt en dat aan de menschen wordt voorgehouden, dat zij zelf zoo spoedig mogelijk moeten handelen. Iedere boer weet, dat, als er onder zijn beesten mond- en klauwzeer is uitgebroken, hij dit moet gaan aangeven. Als hij dit niet doet, dan ligt de reden daarvan dunkt mij alleen in deze overweging — zij is volkomen menschelijk, — dat hij bij aangifte van de kwaal al het vervelende heeft en dat zijn buren worden beschermd. Tegenover dit feit vervallen vaak alle hoogere overwegingen. Toch moet het zoover komen, dat in dit opzicht de publieke opinie onder de boeren sterker wordt.

Wij wenschen dus niets liever dan overleg en plegen dit in zeer hooge mate, maar men vergete niet, dat het overleg alleen kan plaats hebben met de leidende personen en dat, als wij de personen kenden, van wie bij een epidemie feitelijk de medewerking moet uitgaan, wij heel wat meer moed en rust zouden hebben tegenover een opkomende epizoötie, dan wij nu durven te hebben.

De geachte afgevaardigde uit Hoorn heeft over drie punten gesproken. Hij zeide vooreerst, dat wij moeten zoeken naar een andere regeling van de schadeloosstellingen, want dat het gebeurd is, dat het zieke vee naar de weide is gebracht om schadevergoeding te kunnen krijgen. Mijnheer de Voorzitter! Het kan zoo zijn, maar ik geloof niet, dat de man het gedaan zal hebben, omdat hij de wijze van schadeloosstelling kende. Ook dit is een van die veronderstellingen, die bij voorkeur après date post vatten. De regelen der schadeloosstelling immers zijn telkens andere. Het vorig jaar hebben wij een veel uitgebreider stelsel van schadevergoeding aanvaard, daar dit systeem toen meer noodzakelijk was dan vroeger. Hoe dus de man a priori precies wist, hoe de schadevergoeding zou worden geregeld, begrijp ik niet recht. Maar ik zal dit speciale punt onder de oogen laten zien. Het zal den geachten afgevaardigde die zoo uitvoerige inlichtingen heeft verkregen,

wel niet zijn ontgaan, dat verleden jaar een belangrijk bedrag aan bedrijfsschade is uitgekeerd en dat dit geld evengoed gegeven is voor vee, dat nog op stal stond als voor vee, dat uit de weide naar den stal is teruggevoerd.

Een districtsveearts, die populair is in tijden van mond- en klauwzeer, zal wel een rara avis zijn, want die ambtenaar heeft een buitengewoon moeilijke en zware taak en, zooals het altijd gaat, de menschen, die baat hebben van hetgeen hij doet, merken er niets van, want die krijgen geen mond- en klauwzeer onder hun vee, maar de menschen waarmede hij in aanraking komt, hebben er allen last van. Ik geloof echter dat, als de geachte afgevaardigde zijn gegevens kon verkrijgen uit verschillende streken van het land, hij merken zou, dat te dien opzichte inderdaad veel is waar te nemen geweest, dat in alle opzichten tot dankbaarheid stemt. Om met kracht te kunnen optreden moet de veearts het vertrouwen en de medewerking weten te winnen van de bevolking. Men moet niet vergeten, dat de inrichting van den dienst zoodanig is, dat de veeartsen zich meermalen moesten bepalen tot een zuiver bureaucratische behandeling van zaken, zoodat het hun niet mogelijk was, in verband met de groote menigte van gevallen, de zaak in het hart aan te tasten.

De geachte afgevaardigde heeft eindelijk gesproken van een speciaal geval. Het zal mij genoegen doen, wanneer hij mij den naam van de gemeente noemt, opdat ik dit kan nagaan. Eerlijk gezegd, komt mij het drijven van een koppel met mond- en klauwzeer over den openbaren weg een beetje te lastig voor om gebeurd te zijn, want de beesten die klauwzeer hebben, hebben deze eigenaardigheid, dat zij zich zeer moeilijk laten drijven, omdat zij zich moeilijk kunnen bewegen. Indien het geval echter waar is, dan is het een zeer ernstig geval, omdat niet alleen een gezonde koppel die den zieken koppel tegenkomt kan besmet worden, maar ook de openbare weg wordt er door besmet. Als de geachte afgevaardigde mij binnenskamers het geval nader wil preciseeren, dan beloof ik hem, dat ik het zal laten onderzoeken.

De heer DE MONTÉ VER LOREN: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben niet geheel voldaan door het antwoord, dat ik heb gebregen. De Minister zegt, dat hij overleg zal plegen met de leidende personen, maar niet met de boeren in het algemeen, omdat die al te talrijk zijn en het ambtenaarspersoneel te zeer beperkt is.

Mijnheer de Voorzitter! Wij weten niet, wanneer een nieuwe epidemie zal uitbreken en wij kunnen dus hopen, dat dit nog vele jaren zal duren. Ik zou dus tot den Minister willen zeggen: Zorg dat met het overleg, zooals ik het aangaf, een begin worde gemaakt, niet alleen met de leidende personen, maar met de landbouwers zelf, de leden van vereenigingen binnen zekere kringen. Ik ben overtuigd, dat anders het vertrouwen dat thans ontbreekt, niet zal worden hersteld.

Ik geef dit den Minister met nadruk in overweging en ik spreek de hoop uit, dat de tijd van voorbereiding, welken wij thans hebben, lang genoeg moge duren, opdat door dit overleg alle kringen op het gebied van den landbouw mogen worden bereikt.

De heer DE JONG (Hoorn): Mijnheer de Voorzitter! Na het antwoord van den Minister heb ik eigenlijk zeer weinig te zeggen, want de mededeeling, dat de Minister het speciale punt, dat ik noemde, nog eens onder de aandacht zal brengen

van degenen, met wie hij die zaak wenscht te bespreken, heb ik met dankbaarheid vernomen. De Minister zeide, dat het hem verwonderde, dat de wijze waarop schadevergoeding zou verleend worden aan de betrokkenen zoo spoedig ter kennis is gekomen.

Ja, Mijnheer de Voorzitter, dat is inderdaad het geval. Ik kan den Minister beslist mededeelen, dat dergelijke gevallen, als ik hem vermeldde, plaats hadden. En daarom heb ik getracht het denkbeeld op den voorgrond te brengen, dat al die verschillende regelingen der schadevergoedingen door een uniforme regeling zouden zijn te vervangen, wat ik heb genoemd een regeling van bedrijfsschade. Wanneer men heeft commissiën, een soort van taxatiecommissiën, die wanneer de medewerking van de boeren wordt ingeroepen, zeer gemakkelijk zijn te verkrijgen, de Landbouw Onderlinge bewijst dit, die gratis op iedere plaats haar plaatselijke ongevallencommissiën kan krijgen, omdat het belang der boeren er bij betrokken is, zal voor de bestrijding van het mond- en klauwzeer de medewerking der boeren veel spoediger worden verkregen.

Wat betreft de laatste vraag door mij gesteld, ik zal gaarne den Minister in zijn particulier Kabinet van deze zaak op de hoogte brengen.

De heer TALMA, Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel: Een mededeeling van den geachten afgevaardigde is mij niet duidelijk, dat nl. op het eiland Flakkee de methode door hem genoemd is toegepast, maar volgens de kaarten die ik heb is er in de maand, dat men het vee in de weide brengt, daar geen mond- en klauwzeer geweest.

De heer DE JONG: Ik zal u de brieven overhandigen.

De heer TALMA, Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel: Het is niet de vraag, wat de menschen hebben gezegd, maar voor zoover ik kan nagaan is er in dien tijd op Flakkee geen mond- en klauwzeer geweest.

Wat betreft den geachten afgevaardigde uit Breukelen, dien begrijp ik nu beter. Hij bedoelt, dat de ambtenaren van het veeartsenijkundig Staatstoezicht hetzelfde moeten doen als de andere ambtenaren bij de Directie van den Landbouw, namelijk den winter gebruiken om de menschen te onderhouden over de maatregelen, tegen mond- en klauwzeer te nemen, maar men begrijpt, dat bij het gering getal ambtenaren en bij de groote menigte gemeenten de verwezenlijking van dat denkbeeld nog al moeilijkheden zal opleveren. Maar ik zal trachten om in die richting iets te doen.

De beraadslaging wordt gesloten en onderart. 43 zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Rijksseruminrichting. *Serum en entstof tegen het besmettelijk verwerpen der paarden.* De Directeur-Generaal van den Landbouw brengt ter algemeene kennis, dat aan de Rijksseruminrichting bereid worden serum en entstof tegen het besmettetelijk verwerpen der paarden en dat belanghebbenden, die, met het oog op genoemde ziekte, van deze stoffen gebruik wenschen te maken, zich kunnen wenden tot den Directeur der Rijksseruminrichting, Vinkendwarsstraat 13, te Rotterdam.

's-Gravenhage, 20 December 1912.

De Directeur-Generaal voornoemd,

P. VAN HOEK.

Staat van de gedurende de maand November 1912 in de Rijkskeuringsdiensten van voor uitvoer bestemd vleesch verrichte keuringen.

	Graskalveren.	Nuchtere kalveren.	Runderen.	Schapen.	Varkens.	Vette kalveren.
Ter keuring aangeboden	399	2 252	2	49157	38 736[1]	3 093
Voor uitvoer goedgekeurd	396	2 206	—	49109	37 517	3 088
Voor uitvoer ongeschikt bevonden	3	46	2	48	1 219	5
Na voortgezette keuring voor consumtie goedgekeurd	3	42	2	46	1 081½	4
Na voortgezette keuring voorwaardelijk goedgekeurd.....	—	—	—	—	86	—
Na voortgezette keuring afgekeurd.....	—	4	—	2	51½	1
Voor consumtie afgekeurde organen en deelen.						
Baarmoeders	—	—	—	5	—	—
Beenderen (in K.G.)	—	—	—	—	10	—
Borstorganen (alle).....	—	—	—	—	164	—
Borstvliezen	—	—	—	—	32	—
Buikorganen (alle)	—	—	—	—	163	—
Buikvliezen	1	—	—	24	36	1
Darmen (partijen)	—	—	—	1	—	—
Darmscheilen	1	1	—	1	192	4
Gewrichten	—	1	—	—	11	—
Harten	—	—	—	1	356	2
Huid in K.G.	—	—	—	—	116	—
Koppen.....	—	—	—	—	88	—
Levers	26	3	2	7408	958	20
Longen	92	16	2	4291	1842	57
Lymphklieren	—	—	—	—	655	1
Magen	—	—	—	—	—	—
Maag en darmen	1	—	—	—	175	1
Milten	—	—	—	1	45	2
Nieren	1	3	—	15	245	14
Ondervoeten.....	—	—	—	—	25	—
Ooren	—	—	—	—	—	—
Tongen	—	—	—	—	2	—
Uiers	—	—	—	—	—	—
Vet (in K.G.)	—	—	—	1	11	—
Vleesch (in K.G.).....	—	3	—	16	328	2
Vruchten	—	—	—	7	—	—
Zwezeriken	—	—	—	—	—	1

[1]) Hiervan werden voor „bacon" bereid 27 varkens.

Voorts werden 18 343 K.G. afzonderlijke organen en deelen ter keuring aangeboden, waarvan 196 stuks voor de consumtie werden afgekeurd.

(*Staatscourant*).

Voordracht over paardenfokkerij. Door den heer H. J. C. VAN LENT werd voor de Geldersch-Overijselsche maatschappij van Landbouw een voordracht gehouden over: *„Het hedendaagsche standpunt van de paardenfokkerij in Gelderland.*

De spreker eindigde met enkele stellingen en wenschen.

„Elke richting in de paardenfokkerij heeft het recht van bestaan en verdient steun, mits ze werkzaam is voor de verbetering van het ras en dit passend voor de streek wordt geacht.

Elke categorie heeft het recht te eischen dat de keurmeesters zooveel mogelijk zorgen op de hoogte te zijn van het ras, van de verbeteringen die er in zijn gebracht van datgene wat moet worden geëischt en wat mag worden toegegeven.

De Regelingscommissie dient de richting, het fokdoel, zoo noodig voor onderscheidene deelen der provincie uiteenloopend, aan te geven, onder opgave van de redenen waarom en die richting(en) zoo rationeel mogelijk te steunen, elk in verband met de beteekenis die zij voor de provincie heeft! Een moeilijke maar een belangrijke taak!" KROON.

Ontvangen bijdragen ten behoeve van het Van Esveld-Fonds. (14de lijst.)

G. C. POST, Deli	*f* 25.—
E. J. DOMMERHOLD, Hengelo	- 5.—
TH. J. WISMANS, Cuyk	- 5.—
J. HARP, Veenendaal	- 2.50
	f 37.50
Bedrag der vorige bijdragen	- 2 378.25
totaal	*f* 2 415.75

DR. H. A. VERMEULEN, Nieuwe Gracht 165, Utrecht.

Personalia. Bij Koninklijk besluit van 14 December 1912, N°. 58 is met ingang van 1 Februari 1913:

a. aan A. W. HEIDEMA te 's-Gravenhage op zijn verzoek eervol ontslag verleend als vast lid der Algemeene Keuringscommissie voor de paardenfokkerij onder dankbetuiging voor de vele diensten door hem in die betrekking aan den lande bewezen;

b. benoemd tot vast lid der Algemeene Keuringscommissie voor de paardenfokkerij H. J. C. VAN LENT, plaatsvervangend districtsveearts te Tiel.

Bij Koninklijk besluit van 24 December 1912 n°. 20 zijn, met ingang van 1 Januari 1913, benoemd:

a. voor den tijd van één jaar tot Rijkskeurmeester in bijzonderen dienst te Winterswijk de Rijkskeurmeester J. TH. VAN LOHUIZEN, aldaar;

b. tot Rijkskeurmeester in algemeenen dienst 2de klasse de Rijkskeurmeester G. P. F. MUNNIK, te Alphen (Z.-H.)

Verleend tien maanden verlof naar Europa aan den Gouvernementsveearts te Kediri, P. TELJER, met de bepaling dat hij zijn betrekking den 4den Januari 1913 zal nederleggen.

Geplaatst te Batavia de militaire paardenarts der 2de klasse DR. J. M. G. NUMANS.

Benoemd tot veearts-keurmeester aan het abattoir te Amsterdam de veearts H. UBBENS te Rotterdam. SCHORNAGEL.

Bestrijding van besmettelijke veeziekten in het buitenland,

DOOR

DR. K. BÜCHLI.

Een paar jaren geleden hebben de Duitsche vertegenwoordigers (Kaiserliche Vertretungen) in het buitenland de opdracht ontvangen het noodige materiaal te verzamelen voor een ambtelijk overzicht betreffende de voornaamste landen, welke zich met veeteelt bezig houden, teneinde o.a. betrouwbare opgaven te kunnen verkrijgen van den toestand, de inrichting etc. van de veeartsenijkunde, veeartsenijkundig staatstoezicht en aanverwante vakken.

Het verkregen materiaal wordt dan in het Kaiserliche Gesundheitsamt verder verwerkt.

Naar aanleiding van de aldaar gedane mededeelingen volgt hier een overzicht ervan.

GROOT-BRITTANIË en IERLAND.

I. *Veeartsenijkundig staatstoezicht, politie en veeartsenijkundig personeel.*

A. Organisatie.

Het centraal lichaam voor de bestrijding van besmettelijke veeziekten vormt in Groot-Brittanië het Ministerie van Landbouw. (Board of Agriculture and Fisheries), in Ierland het Departement van Landbouw (Department of Agriculture and Technical Instruction).

De uitvoering van de voorschriften der Veterinaire Politie is opgedragen aan de gemeentebesturen. Zoo zijn in Engeland en Wales in steden van meer dan 10.000 inwoners en in Schotland in steden van meer dan 7000 inwoners hiervoor aangewezen de stadsraden (Borough Councils), op het platteland de Graafschapsraden (County Councils). Zoo krijgt men in den zin van de Engelsche Veewet voor geheel Groot-Brittanië 330 raden.

Toen in 1889 het Engelsche Ministerie van Landbouw werd ingesteld verkreeg dit met betrekking tot de bestrijding van

besmettelijke veeziekten (Contagious Disaeses) dezelfde macht als de Staatsraad (Privy Council) Deze rechten werden nog uitgebreid door de Diseases of Animals Acts in 1894 tot 1903.

Aan het genoemde Ministerie is een afzonderlijke afdeeling opgericht (Animals Division), aan het hoofd waarvan een der 4 „Assistant Secretaries" van het ministerie staat.

De verschillende beambten, voor het uitvoeren der desbetreffende maatregelen benoodigd, bestaan uit twee kategorieën, nl:
de *niet* veeartsenijkundige inspecteurs, en de *veeartsenijkundige* ambtenaren.

De *niet veeartsenijkundige* inspecteurs zijn:

2 Superintending Inspectors;
4 General Inspectors;
19 Inspectors; en hoogstens
22 Assistant Inspectors.

Ieder der 4 General Inspectors staat aan het hoofd van een der vier „hoofdbestuursdistricten" (Divisions), waarin Groot-Brittanië is verdeeld, nl: 1°. Schotland, 2°. Noordoost- en Oost-Engeland, 3°. Noordwest en West-Engeland met Wales en 4°. Zuid-Engeland.

Onder een General-Inspector staan 3 tot 6 Inspecteurs, wier ambtsgebied zich steeds over een of meer Graafschappen uitstrekt en die ter assistentie onder-inspecteurs tot hun beschikking hebben.

De niet-veeartsenijkundige inspecteurs hebben in de eerste plaats te zorgen in overleg met de plaatselijke besturen, waaraan de uitvoering der wetten op besmettelijke veeziekten is opgedragen, (Borough Councils en County Councils), dat de noodige maatregelen gelijkmatig en volgens de bepalingen van het Ministerie van Landbouw worden genomen.

Verder houden zij toezicht op de richtige toepassing van de bepalingen der Wet op besmettelijke veeziekten in het algemeen en op de uitvoering der voorschriften van de veeartsenijkundige politie en moeten zij de veeartsenijkundige inspecteurs zooveel mogelijk ondersteunen. Bovendien hebben de inspecteurs (veeartsen) het toezicht te houden op het veeverkeer en op het vervoer van vee per spoor en boot, op veemarkten, veeverkoopingen en omtrent hun bevindingen te berichten.

Als veeartsenijkundig ambtenaar zijn werkzaam:

1 Chief Veterinary Officer
1 Assistant Veterinary Officer
1 Superintending Veterinary Inspector
10 vast aangestelde Veterinary Inspectors
12 tijdelijke Veterinary Inspectors

verder nog 12 Veterinary Inspectors at Ports, aan de invoerhavens voor buitenlandsch vee.

Eindelijk verkrijgen ongeveer 100 praktizeerende veeartsen toelage van het Ministerie van Landbouw en wel 30 veeartsen in Zuid-Engeland, 26 in N. W en W. Engeland en Wales, 30 in N.O. en O. Engeland en 5 in Schotland.

De op het Ministerie aanwezige veeartsen-ambtenaren worden bij groote epidemieën, en bij het optreden van onbekende ziekten voor de bestudeering daarvan naar de centra der besmetting gezonden. Op verzoek van de landbouwkundige vereenigingen kan dit eveneens geschieden. De veeartsenijkundige inspecteurs moeten het uitbreken, den aard en de omvang der ziekte vaststellen, entingen verrichten, secties maken en als technische adiviseurs aan de inspecteurs (geen veeartsenijkundigen) adviezen geven.

De reeds genoemde practici, welke toelage van het Departement ontvangen, zijn verplicht zich bij ieder geval van besmettelijke ziekte dadelijk ter plaatse te begeven, de juistheid van de aangifte te onderzoeken en de voorgeschreven maatregelen te treffen.

Ook aan het Landbouw Departement van Ierland is een Veterinary Branch (afdeeling voor Veeartsenijkundigen) aan het hoofd waarvan een Chief Inspector staat. Bovendien bevinden zich daar de volgende ambtenaren:

voor het toezicht op het veeverkeer;

28 tot 30 Veterinary Inspectors voor de havens, 22 andere veeartsenijkundige ambtenaren,

1 Superintending Transit Inspector en 4 Transit Inspectors.

Bovendien nog 52 inspecteurs voor het toezicht op het vervoer van vee per schip.

Ter beschikking van het Ministerie van Oorlog van Groot-Brittanië en Ierland staan:

1 Directeur-Generaal bij het departement, 12 officieren voor het centrale bestuur; en 140 veeartsen bij de verschillende regimenten en remontedepôts (paardenartsen).

B. Bestrijding van besmettelijke veeziekten. (Veeartsenijkundige politie).

a. Maatregelen om te verhinderen, dat besmettelijke veeziekten uit het buitenland worden geïmporteerd.

Het Departement van Landbouw wordt door de wetten op besmettelijke veeziekten van 1894 en 1896 gemachtigd tot het nemen van maatregelen wanneer gevaar dreigt, dat genoemde ziekten uit het buitenland zullen binnendringen.

Een verordening voor het landbouwdepartement van 30 Juni 1903 bevat algemeene voorschriften betreffende den invoer van herkauwende dieren en varkens (Foreign Animals Order of 1903) later uitgebreid door een tweede verordening van 23 September 1903. (Foreign Animals (Amendement) Order of 1903, N°. 3).

Volgens de bepalingen van deze besluiten is de invoer in Groot Brittanië van runderen, schapen, geiten, alle overige herkauwers en varkens verboden uit *bijna alle landen*, welke hiervoor in aanmerking zouden *kunnen* komen o.a. Nederland.

Eigenlijk komen practisch voor den invoer van levend vee alleen in aanmerking Canada en een deel van de Vereenigde Staten van Noord-Amerika.

Verder is verboden de invoer van varkens uit de Vereenigde Staten van Noord-Amerika benevens de invoer van cadavers van aan boord gestorven of geslachte dieren uit de genoemde landen. Ook mag de mest, het strooisel en resten van het voeder van zulke dieren niet aan wal gebracht worden en stallingen afsluitingen en stalgereedschappen eerst na grondige reiniging en voorgeschreven ontsmetting.

Buitenlandsche, voor *slachting bestemde dieren*, mogen alleen onder de volgende bepalingen aan bepaalde losplaatsen gelost worden:

1°. Het invoerende schip, mag gedurende de laatste 28 dagen geen vee aan boord hebben uit de van invoer van vee uitgesloten landen;

2°. Het schip mag de laatste drie weken geen haven van een der bedoelde landen hebben aangedaan;

3°. De dieren mogen aan boord van het schip niet in aanraking zijn geweest met dieren uit een dier landen;

De kapitein van het schip moet aan de tolbeambten vóór de landing een bewijs vertoonen, dat hij hieraan heeft voldaan.

Na ontscheping aan een havenafdeeling voor buitenlandsch vee komen de dieren onder toezicht van een inspecteur van het Departement van Landbouw en mogen ze zonder diens vergunning niet vervoerd worden. Ze worden in een quarantaine-ruimte gedreven en mogen voor ze (bij daglicht) door den inspecteur zijn onderzocht niet dan met dieren van hetzelfde transport in aanraking komen. Worden ze gezond bevonden, dan kunnen ze in de stallen aan de haven worden gevoerd.

De toegang tot het ingevoerde vee is slechts aan personen, welke hiervoor vergunning hebben, veroorloofd.

Personen, die gedurende de landing of het verblijf der dieren in

de quarantainebocht, deze afdeeling van de kaden bezoeken, moeten *overkleeren* dragen, welke bij het verlaten ervan worden achtergelaten; bovendien moeten handen met water en zeep grondig worden gewasschen en het schoeisel gedesinfecteerd worden. De genoemde overkleederen mogen pas na desinfectie de werf weer verlaten.

Het betreden van de werf of deelen ervan kan onder *strafbepaling* verboden worden.

Reine overkleeding (bovenkleeren) voor het stalpersoneel en andere personen, die op de werf iets te verrichten hebben, moeten steeds aanwezig zijn.

Wanneer een besmettelijke ziekte onder het ingevoerde vee geconstateerd wordt, dan moeten de dieren op de plaats, waar ze zich bevinden, worden opgehouden of moeten ze naar een door den Inspecteur aan te wijzen plaats worden gebracht.

Gedurende dezen tijd van oponthoud wordt aan de dieren voedsel en drank verschaft.

Het slachten moet binnen 10 dagen plaats hebben, de landingsdag eraf gerekend.

Vleesch, afval, voederartikelen, mest en stroo mogen van een werf voor geïmporteerd vee alleen na vergunning van een inspecteur van het Departement van Landbouw verwijderd worden.

Stroo en mest moet vooraf gedesinfecteerd worden. Vleesch of cadavers van zieke dieren moet worden vernietigd.

Stalinrichtingen, schotten, kooien of stalgereedschappen, welke gelost zijn met de geïmporteerde dieren, mogen slechts verwijderd worden na grondige reiniging en desinfectie met carbolzuur of kalkmelk. Wanneer de mogelijkheid van een besmetting verondersteld wordt moet alles worden vernietigd.

Op schriftelijk voorstel (advies) van een inspecteur moet een grondige reiniging en ontsmetting plaats vinden van die afdeeling van de werf, waarop het advies betrekking heeft. Gedurende dien tijd mag geen vee op deze afdeeling worden gebracht.

De werf voor geïmporteerd vee bestemd, mag niet voor ander vee worden gebruikt, en overigens slechts voor doeleinden als genoemd in de wet op besmettelijke veeziekten van 1894—1896.

Ten opzichte van de landing, de desinfectie en van de beschikking over mest, voedermiddelen, stroo, stalinrichtingen en andere dergelijke zaken gelden strenge bepalingen betreffende de reiniging en ontsmetting. Ook de scheepsruimten worden zorgvuldig gereinigd en ontsmet; eveneens geschiedt zulks wanneer paarden, ezels en muilezels zijn ingevoerd.

Verder zijn meer als dierenbescherming dan uit een hygiënisch

oogpunt verschillende voorschriften ten opzichte van het vervoer aangegeven wat ruimte van stallen, boxen, enz. aangaat en wat de hoeveelheid mee te voeren voeder betreft. Zelfs is het *aantal* oppassers of stalknechten aangegeven (op ieder 25 stuks vee een stalknecht).

Wanneer een dier aan boord van een schip een beenbreuk of andere zware verwonding bekomt, dient de kapitein den patiënt te doen slachten, tenzij hij van meening is, dat het dier in 't leven zal blijven en zonder dierenkwelling van het schip kan verwijderd worden.

Wordt een ziek of beschadigd dier aangevoerd per schip, dan kan de eigenaar of diens vertegenwoordiger ten allen tijde op bevel van den Inspecteur of volgens eigen besluit het dier laten slachten.

Wanneer een schip bij aankomst een cadaver van een stuk buitenlandsch vee of van een paard, ezel of muilezel aan boord heeft, moet hiervan dadelijk aan een der kommiezen (tolbeambten) van de landingsplaats kennis worden gegeven. Het cadaver mag dan slechts met schriftelijke vergunning van dien ambtenaar ontscheept worden.

Wanneer de hoogst aanwezige belastingambtenaar van meening is, dat door buitenlandsch vee, of door een cadaver daarvan of door mest, voeder of stroo of een of ander voorwerp een besmettelijke ziekte kan worden binnengesleept, dan kan hij vooruit de ontscheping verbieden.

Hij geeft nu terstond hiervan kennis aan het belastingkantoor, waar dan verdere maatregelen genomen worden.

Deze bepaling heeft geen betrekking op dieren, welke komen van de *kanaaleilanden* of van het eiland *Man* of op dieren, welke landen aan een quarantainestation

Handelingen in strijd met deze voorschriften worden aangemerkt als overtredingen van de Veewet van 1894 en in overeenstemming daarmee gestraft.

Engeland bezit *negen* havens, waar zich landings- en bewaarplaatsen (quarantainestallen) voor vee uit het buitenland bevinden.

De twee voornaamste zijn Liverpool met de slachtplaats te Birkenhead en Londen met een markt en slachtplaats voor buitenlandsch vee te Deptford.

Liverpool alleen voert bijna de helft van alle aangevoerde *runderen* in en ongeveer 3/4 van de aangevoerde schapen. Voor Liverpool en Londen samen loopen deze bedragen tot 84 % en 92 %.

De andere invoerhavens zijn Glasgow, Manchester, Bristol, Cardiff, Newcastle en Southampton. Hiervan bezit Bristol twee en de andere havens ieder één landingsplaats met slachthuis.

Invoer van *levend vee* is *niet* toegestaan. Voor tentoonstellingen

en andere bijzondere gelegenheden kan het Ministerie van Landbouw dispensatie verleenen, maar hiervan is nog geen gebruik gemaakt, voor zoover bekend.

Alleen het vee van de Kanaaleilanden mag onder bepaalde voorwaarden te Southampton worden ingevoerd, waarbij dan overigens voor het transport dezelfde bepalingen gelden als voor dat van buitenlandsch vee.

Invoer van vee van het eiland Man kan zonder quarantaine geschieden. Wat aangaat de behandeling der dieren gedurende het transport en de desinfectie der schepen gelden dezelfde voorschriften als bij het vervoer van Engelsch vee.

Vee uit *Ierland* kan vrij ingevoerd worden. Alleen voor varkens gelden de „Swine fever (Movement for Ireland) Orders" van 1904 en 1906, die hoofdzakelijk overeenkomen met de voor Engeland geldende bepalingen.

De invoer van *paarden, ezels* en *muilezels* is toegestaan onder voorwaarden als zijn aangegeven in de bepalingen voor de bestrijding van kwaden droes. (Glanders Order 1907). Volgens deze voorschriften mogen eenhoevige dieren (uitgezonderd van Ierland, Man en de Kanaaleilanden) alleen worden ingevoerd wanneer ze volgens een bijgaand veeartsenijkundig attest onmiddellijk voor de inscheping onderzocht en vrij van malleus zijn bevonden. Volgens de „Importation of Dogs Order" van 12 Dec. 1901 kan de invoer van *honden* toegestaan worden door het Ministerie van Landbouw, doch de dieren moeten dan nog 6 *maanden* op een aangewezen plaats, onder voortdurend veeartsenijkundige contrôle, in quarantaine verblijven.

Bepaalde „verlofpassen" kunnen voor afgerichte honden (uit een circus, etc.) en voor zulke, die na 48 uren weer teruggaan, worden afgegeven. Ook voor schippershonden gelden afzonderlijke bepalingen.

De *invoer van hooi en stroo* is bij een ministerieel besluit van 4 Maart 1908 (Foreign Hay and Straw Order) verboden, nadat een uitbreken van mond- en klauwzeer in Februari van dat jaar in Schotland was toegeschreven aan de verspreiding van smetstof door invoer van buitenlandsch hooi en stroo.

Canada en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika zijn hiervan uitgezonderd.

Uitgezonderd van dit verbod is:

1°. Hooi of stroo dienende voor verpakking;

2°. Stroo dienende alleen tot verwerking voor industriëele doeleinden;

3°. Stroo of hooi gelost met buitenlandsch vee waarbij de bepalingen der Foreign Animals Order gelden;

4°. Hooi of stroo, niet voor veevoeder of strooisel dienende en dat dan met toestemming van een inspecteur van het landbouwdepartement onder bepaalde voorwaarden, door dit departement te stellen, kan worden gelost.

In *Ierland* gelden vrijwel dezelfde bepalingen.

De „Importation of Animals (Ireland) Order" N°. 13, 16 Oct. 1900 regelt de invoer van vee uit Groot Brittanië naar Ierland.

Invoer van herkauwers en varkens uit Groot-Brittanië naar Man kan geschieden na toestemming van het bestuur aldaar en dan met een gezondheidsattest.

Afzonderlijke bepalingen gelden voor invoer van vee naar de Kanaaleilanden Jersey en Guernsey.

De *vleeschinvoer* in Engeland is geregeld door bepalingen en voorschriften, welke den 1sten Januari 1909 in werking zijn getreden.

Bijdrage tot de specificiteit der droesstreptococcen en tot de aetiologie van petechiaaltyphus,

DOOR

DR. E. BEMELMANS,

Kapitein-Paardenarts bij het 2de Regiment Huzaren.

De specificiteit van den diplo-streptococcus (diplococcus pneumoniae), welke SCHÜTZ als de oorzaak der borstziekte der paarden beschouwde, werd het eerst door FOTH [1]) betwist. Hij houdt dezen SCHÜTZ'schen diplococcus identisch, zoowel met den droes-streptococcus als met den streptococcus pyogenes. HELL [2]) heeft bij paarden uit phlegmonen en abscessen streptococcen gekweekt, welker eigenschappen groote overeenkomst vertoonden met den streptococcus pyogenes van den mensch.

KITT [3]) twijfelt eveneens aan de specificiteit van den diplococcus pneumoniae, terwijl BONGERT [4]) zich in zijn Bacteriologische Diagnostik der Viehseuchen 1908 voor de identiteit der pyogene streptococcen met de borstziekte-diplostreptococcen verklaart. Bij mijn bacteriologische onderzoekingen over de borstziekte der paarden bleek mij eveneens, dat cultureel de overeenkomst van beide bacteriën zeer groot is.

De voornoemde borstziekte-streptococcen danken hun naam aan het feit, dat zij zich in den regel als diplococcen voordoen in het

dierlijk lichaam en in agar-agar koloniën; in exsudaat of in condensvocht groeien zij uit tot korte ketenen van 4—6 coccen. Afkomstig uit het sputum, het secreet der bovenste en diepere luchtwegen, alsmede uit de longen van borstziekte-patiënten, blijken zij zeer virulent te zijn en veroorzaken zij na subcutane injectie van 0.01 c.cm. den dood eener muis binnen 24 uur. Het gelukte mij pyogene streptococcen van verschillende herkomst, welke zich na kweeking in reincultuur als lange ketenen voordeden en welke slechts over geringe virulentie beschikten, door meermalige passage door muizen en kweeking op agar-agar, waarbij bloed-serum gevoegd was, zoodanige virulentie te bezorgen, dat zij ten slotte als diplococcen te cultiveeren waren uit het hart eener muis, die plus minus 18 uur na de enting gesuccombeerd was.

Alhoewel alle epidemiologische waarnemingen er op wijzen, dat de goedaardige droes een specifieke infectieziekte is, welke door een niet overal aanwezig zijnde bacterie veroorzaakt wordt, zijn verschillende onderzoekers zelfs zoo ver gegaan den droesstreptococcus identisch te beschouwen met den SCHÜTZ'schen diplococcus en den streptococcus pyogenes.

Volgens HUTYRA [5]) is de diplococcus pneumoniae in werkelijkheid met den droesstreptococcus identisch of ten minste zeer nauw verwant.

BARUCHELLO [6]) was niet in staat streptococcen uit paardenfaeces door morphologische en cultureele eigenschappen van den droesstreptococcus te onderscheiden. FOTH evenals CAPELLETTI en VIVALDI [7]) verklaarden zich naar aanleiding hunner onderzoeking voor de uniteit der streptococcen. Dit was aanvankelijk ook het geval met LIGNIÈRES [8]). In een rapport uitgebracht op het veeartsenijkundig congres te 's Gravenhage 1909 zegt hij echter: „on doit connaître notamment deux types bien distincts: un type streptocoque gourmeux et un type streptocoque pyogène." Prof. CADÉAC [9]) neemt aan, dat de goedaardige droes en de contagieuse pneumonie streptococcen-infecties zijn van dezelfde soort, doch van verschillenden graad, terwijl Prof. LABAT [10]) zich als volgt uitdrukt: „la specificité du streptocoque de la gourme n'est pas sérieusement contestée et l'on ne peut guère discuter non plus, sur la variabilité et sur les effets qui en découlent."

In 1902 verscheen van MARMOREK [11]) een vergelijkende studie over streptococcen (L'unité des streptocoques pathogènes pour l'homme), waarin hij de voor den mensch pathogene streptococcen tot één groep brengt, met uitzondering van den droesstreptococcus, omreden dat de droesstreptococcen wèl, en de overige

streptococcen niet in hun eigen cultuurfiltraat groeien. Dit is echter niet juist gebleken, zooals MEYER [12]) aantoonde voor streptococcen afkomstig uit de keel (angina), van patiënten lijdende aan roodvonk en gewrichtsrheumatisme. EGGINK [13]) nam waar, dat de groei van streptococcen afkomstig uit de longen van paarden in hun filtraat gering was. De toevoeging van een kleine hoeveelheid paardenserum of geconcentreerde bouillon bevorderde echter den groei in hooge mate.

LAABS [14]) vermeende de slijmig draadtrekkende consistentie van het bezinksel eener droescultuur als specifiek voor den droesstreptococcus te moeten aanmerken.

MARXER [15]) bestreed zulks, op grond dat vele streptococcen van den mensch zich evenzoo gedragen. De wijze van groeien in bouillon, het bezinksel, zal nimmer als typisch voor den droesstreptococcus kunnen beschouwd worden, daar sommige droesstreptococcen diffuus groeien, terwijl andere op den bodem samenballen. In het eerste geval is de cultuur troebel, in het andere echter helder. Er doen zich echter ook droesstreptococcen voor, die eerst diffuus groeien (troebele cultuur) en later op den bodem bezinken, waardoor de cultuur helder wordt.

Het gelukte evenmin door haemolyse een onderscheid tusschen droes -en andere streptococcen vast te stellen. Het vermogen der haemolyse schijnt verworven te kunnen worden door het cultuurmedium.

MEYER [16]) vermeende, evenals PIORKOWSKI [17]) in agglutinatie een middel gevonden te hebben den droesstreptococcus van de overige te kunnen onderscheiden.

ARONSON [18]) weerlegde zulks volkomen, terwijl ook LAABS de agglutinatie voor de differentieering van den droesstreptococcus als onvoldoende beschouwde.

MEYER had voorts geconstateerd, dat een serum, hetwelk tegen de pyogene streptococcen actief werkte, konijnen tegen een infectie met droesstreptococcen onvatbaar maakte. ARONSON daarentegen zag, dat een antistreptococcenserum, verkregen door inspuiting van streptococcen van den mensch, muizen zelfs beter beschutte tegen droesstreptococcen dan het droesserum van JESS—PIORKOWSKI.

Ook Dr. MARXER's [19]) onderzoekingen, ten doel hebbende met behulp van immuniteitsreacties een onderscheiding der verschillende streptococcen te verkrijgen, leverden een negatief resultaat op.

In verband met de resultaten zijner zeer interessante onder-

zoekingen concludeert MARXER eveneens tot de uniteit der streptococcen. Hij erkent den droesstreptococcus niet als specifiek. MARXER verkreeg n.l. bij zijn onderzoekingen betreffende actieve immunisatie tegen droesstreptococcen hetzelfde resultaat, of bij vaccinatie droesstreptococcen dan wel virulente streptococcen van den mensch aangewend waren; in beide gevallen werd dezelfde immuniteit voor den droesstreptococcus verkregen. Omgekeerd verkreeg hij door inspuitingen van droesstreptococcen een immuniteit tegen een infectie van verschillende streptococcen van den mensch. Ook werden door MARXER verschillende serumonderzoekingen ingesteld, doch ook uit de hierbij verkregen resultaten moest MARXER tot de uniteit der streptococcen besluiten.

Bij deze onderzoekingen bleek n.l., dat inspuitingen van monovalente sera, bereid zoowel door inspuitingen van één streptococcenstam, verkregen na dierpassage van roodvonkstreptococcen, evenals door inspuitingen van streptococcen van den mensch (als zoodanig evenals na dierpassage), muizen tegen den droesstreptococcus konden beschutten.

Uit de resultaten door VAN STRAATEN verkregen, bleek echter, dat aan het droesserum geen beschuttende eigenschappen bij infectie met pneumoniestreptococcen konden worden toegekend, terwijl door hem tevens aangetoond werd, dat de droesstreptococcen door hun eigen serum bij 37 ° C. niet geagglutineerd werden.

Slechts eenmaal trof ik in de literatuur een mededeeling aan, dat door complementbinding getracht was een differentieering der streptococcen te verkrijgen. Aan F. MEYER gelukte dit echter niet. De complementsbindings-onderzoekingen, welke ik met medewerking van Dr. REESER bij de Rijksseruminrichting instelde, leverden het resultaat op, dat een immuunserum tegen den goedaardigen droes complementbindende stoffen bevatte. Remming der haemolyse kon echter alleen verkregen worden met een extract van droesstreptococcen en niet met een extract van pneumoniestreptococcen. Voor een immuunserum tegen de pneumoniestreptococcen en een droesstreptococcenextract viel de reactie negatief uit.

Naast de eigenschap, dat de droesstreptococcen een klinisch en epidemiologisch goed bekende contagieuse ziekte verwekken, pleiten voorts de volgende eigenschappen voor de specificiteit der droesstreptococcen:

1°. De groei op gestold bloedserum en in agar-agar steekcultuur. Bij uitstrijking op gestold bloedserum vormen zij bij 37° C. druppels, (ter plaatse resten na verdamping putjes), terwijl Prof. C. O. JENSEN [20]) als typisch aanmerkt, de ten opzichte van den steek

in agar-agar horizontaal gerichte vleugelvormige uitgroeiingen. Deze waarneming deed Prof. JENSEN tal van jaren, zonder dit van andere streptococcen te hebben kunnen constateeren.

2°. De vorming van abscessen in het verloop der lymphbanen na subcutane enting; de muis sterft aan pyaemie eerst na enkele dagen (2—8); bij streptococcen-infectie daarentegen sterft de muis aan septicaemie in 18 à 48 uren, al naar den graad hunner virulentie.

3°. Het vermogen om koolhydraten te ontleden, waardoor zij volgens HOLTHS gemakkelijk en zeker te onderkennen zijn. De droesstreptococcen ontleden n.l. dextrose, maose, galactose, fructose, maltose, cellobiose, saccharose, glycoyen dextrin, amylum, salicin en in geringe mate arbutine. Zij ontleden echter niet sorbose, xylose, arabinose, rhamnose, glycoheptose, trenalose, formose, gentiobiose, lactose, raffinose, inulin, sorbit, mannit, dulcit, adonit. glycerine, erythrit, perseit en amygdaline.

Volgens HOLTHS kan het onderscheid met de pneumoniestreptococcen op deze wijze duidelijk aangetoond worden.

Volgens VAN STRAATEN behooren de droesstreptococcen tot de kapselbacteriën, de pneumoniestreptococcen niet.

Ik geloof niet, dat onder de serologen, die zoowel droesserum als antistreptococcenserum bereiden, iemand zal te vinden zijn, die de droesstreptococcen indentisch met de pneumoniestreptococcen verklaart. Het verschil blijkt hier voornamelijk in het groote verlies aan paarden, welke met droesstreptococcen ingespoten worden en tevens in het verschil in hoeveelheid zoowel wat betreft den aanvang als de maximum dosis der in te spuiten virulente culturen.

De oorzaak, welke tot de identificeering van den droesstreptococcus en den diplococcus pneumoniae vooral bijgedragen heeft, is mijns inziens daarin gelegen, dat n.l. herhaalde malen diplostreptococcen gekweekt zijn uit de longen van een patiënt, welke lijdende was geweest aan een secundaire pneumonie, bij typische primaire droesaandoening met abscedeering der lymphklieren verloopende. Tijdens een Pferdestaupe-enzoötie onder de troepenpaarden van het 3de Regt. Veld Artillerie in 1906/07 te Bergen op Zoom, kwamen onder de 40 jonge inlandsche paarden, die na aankoop van den fokker direct naar Bergen op Zoom gedirigeerd waren, patiënten voor, waarbij goedaardige droes tijdens de Pferdestaupe-aandoening optrad. Het verloop dezer menginfectie was zeer ernstig, zoodat zelfs drie waardevolle jonge paarden aan de gevolgen van het optreden eener croupeuse pneumonie succombeerden.

Naast den droesstreptococcus kon ik, door het dierexperiment de aanwezigheid van den diploccus pneumoniae vaststellen. In

bouillon groeide deze diplococcus tot lange streptococcen uit. Zooals ik reeds vermeldde, beschouwt Prof. CADÉAC goedaardige droes en de contagieuse pneumonie als streptococcen-infecties van dezelfde soort. Hij drukt dit als volgt uit: „L'abcès de l'auge et la pneumonie contagieuse sont les deux extrêmes d'une même infection streptococcique, comme la pustule maligne et la fièvre charbonneuse sont les deux manifestations expressives de l'infection bactéridienne." Zeer zeker kan bij borstziekte-patiënten abscedeering der onderkaakslymphklieren voorkomen. Mijn standpunt in deze is, dat in geval bij de z.g. pneumonie contagieuse, abscedeering der onderkaakslymphklieren optreedt van een gelijktijdige droesinfectie gesproken moet worden.

Tijdens mijn detacheering bij de Rijksseruminrichting werd den heer Generaal Majoor, Inspecteur van de Cavalerie, tot wiens ambtsgebied het Remontedepôt en de remonteering der Iersche paarden behoort, in overweging gegeven, de jonge paarden bij aankoop in Ierland terstond te doen inspuiten met droesserum.

Het herhaalde malen in- en uitladen zoowel van spoor als schip, de langdurige reis na voorafgaande vermoeienissen, het niet willen drinken noch eten tijdens het transport zijn oorzaak, dat de Iersche remonten er spoedig slecht uit zien, zeer slap worden en dat zij minder weerstand kunnen bieden aan infectieuse aandoeningen van de luchtwegen en wel in het bijzonder aan goedaardigen droes. Legio was het aantal abscessen der onderkaaksklieren, dat bij aankomst dezer paarden te Rotterdam moest worden geopend, terwijl zoowel te Rotterdam als in de weiden jaarlijks verscheidene paarden tengevolge van droes sneuvelden.

Eerst na de preventieve en curatieve droesseruminspuitingen kwam hierin een groote verandering ten goede. Evenals de Iersche remontepaarden werden de inlandsche direct bij aankoop met droesserum ingespoten, hetgeen ± drie weken later na aankomst in het Remontedepôt werd herhaald. Sedert het nemen van dezen maatregel komt de goedaardige droes in den regel onder de gewone verschijnselen bij de jonge paarden in het Remontedepôt maar zelden meer voor. Het droesserum, ingespoten vóór of gedurende het incubatiestadium, voorkomt niet het optreden van neus- of neuskeelcatarrh, maar wel hooge koorts, stijve halzen, zwelling en abscedeering van keelgangs- en parotusklieren en expectoratie van droesetter. Doch dit resultaat werd niet steeds verkregen. De minder gunstige uitwerking van het droesserum vermeende ik alsdan te moeten toeschrijven aan de aanwezigheid van zeer virulente staphylococcen naast den droesstreptococcus.

Herhaalde malen kon ik, in het bijzonder bij die remonte-paarden, welke in de stallen 28 en 29 geplaatst waren, uit de lymphklier-abscessen uitsluitend staphylococcen kweeken. Vóór de aanwending van het droesserum in het Remontedepôt deden zich vaak meng-infecties van goedaardigen droes bij borstziekte-patiënten voor, welke veel kwaadaardiger en ongunstiger verliepen, dan dit anders voor de borstziekte het geval is. Bij de 450 patiënten welke gedurende de enzoötieën 1910/11 en 1911/12 voor borstziekte in behandeling kwamen, werd echter nimmer abscedeering der onderkaakslymph-klieren geconstateerd. Dit schreef ik toe aan de inspuiting van goedaardige-droes-serum gelijktijdig met sera tegen de borstziekte.

In het bijzonder bij de inlandsche paarden, welke in 1910/11 aangekocht werden, kon de preventieve werking van het droesserum zeer gunstig genoemd worden. Van de 136 paarden kwamen er slechts drie voor goedaardigen droes in behandeling. Bij 2 dezer paarden n.l. bij de Nos. 170 en 176 ging de droesinfectie aan de borstziekte vooraf.

N°. 170 was van 20 April—10 Mei voor droes en van 15 Juni—4 Juli voor borstziekte in behandeling;

N°. 176 was van 4 Mei—24 Mei voor droes en van 1 Juni—20 Juni voor borstziekte in behandeling; terwijl bij patiënt N°. 171 de borstziekte vóór de droesaandoening optrad. Alleen bij dezen patiënt was het verloop der borstziekte normaal, zooals uit bijgaande temperatuurstaten blijkt.

N°. 170, Stal 29.
Landaard: inlander;
Geslacht: merrie;
Ouderdom: 4 jaar;

Aard der ziekte: *Goedaardige droes.*			*Borstziekte.*		
In behandeling gekomen 17 April 1911			Opgenomen 15 Juni 1911.		
Datum	Temperatuur	Bijzonderheden	Datum	Temperatuur	Bijzonderheden
17 April	39,1		15 Juni	41.	Anorexie, doffe hoest
18 „	39,2	Zwelling onder-	16 „	40,8	
19 „	39,5	kaaks lymph-	17 „	40,5	Longonsteking R.
20 „	39,8	klieren	18 „	40,1	
21 „	40,1		19 „	open anus	
22 „	39,6		20 „	„ „	
23 „	39,8		21 „	40,5	
24 „	39,7		22 „	40,1	
25 „	39,2		23 „	open anus	
26 „	39,4	absces geopend	24 „	„ „	
27 „	38,9		25 „	„ „	onderzoek borst-
28 „	38,6		26 „	37,9	kast, percussie en
29 „	38,2		27 „	37,3	auscultatie norm.
30 „	37,9		28 „	37,4	
1 Mei	37,6		Verder normaal.		
Verder normaal.					

N°. 176, Stal 29.
Landaard: inlander;
Geslacht: ruin;
Ouderdom: 4 jaar;
Aard der ziekte: *Goedaardige droes.*
In behandeling gekomen: 4 Mei 1911.

Datum	Temperatuur	Bijzonderheden
4 Mei	40,1	
5 ,,	39,4	
6 ,,	39,8,	Ontsteking submaxill.
7 ,,	39,1	lymphklieren.
8 ,,	39,2	
9 ,,	39,4	
10 ,,	39	
11 ,,	38,9	
12 ,,	39	Absces geopend
13 ,,	38,8	
14 ,,	38,6	
15 ,,	38,4	
16 ,,	38,2	
17 ,,	38	
18 ,,	37,8	
19 ,,	37,6	

Verder normaal.

Borstziekte.
Opgenomen: 1 Juni 1911.

Datum	Temperatuur	Bijzonderheden.
1 Jnui	40,8	
2 ,,	40,6	
3 ,,	40,8	Longontsteking R.
4 ,,	open anus	
5 ,,	,, ,,	
6 ,,	,, ,,	
7 ,,	,, ,,	
8 ,,	,, ,,	
9 ,,	,, ,,	
10 ,,	39	
11 ,,	38,6	
12 ,,	38,2	
13 ,,	37,7	Peesscheede ontsteking
14 ,,	37,4	groote sesamscheede
15 ,,	37,4	R.V.

Verder normale temperatuur.

N°. 171, Stal 29.
Landaard: inlander;
Geslacht: merrie;
Ouderdom: 4 jaar;
Aard der ziekte: *Borstziekte.*
In behandel. gekomen:
opgenomen 15 Mei '11.

Datum	Temperatuur	Bijzonderheden
15 Mei	41,5	Onderzoek borst-
16 ,,	41	kast negatief.
17 ,,	40.1	Id. id.
18 ,,	39,5	
19 ,,	39,2	
20 ,,	38,7	
21 ,,	38	
22 ,,	37,6	
23 ,,	37,5	
24 ,,	37,5	
25 ,,	37,4	

Verder normaal

Goedaardige droes.
In behandel. gekomen: 4 Juni '11.

Datum	Temperatuur	Bijzonderheden
4 Juni	39,6	
5 ,,	39,2	geringe ontsteking
6 ,,	39,2	subparotideale lymph-
7 ,,	39,4	klier L.
8 ,,	39,3	
9 ,,	39,2	
10 ,,	39,4	
11 ,,	39,3	
12 ,,	39,2	
13 ,,	39	
14 ,,	39	
15 ,,	39,1	
16 ,,	39,2	
17 ,,	39,3	
18 ,,	39,4	
10 ,,	39,3	
20 ,,	39,4	Punctie absces; etter
21 ,,	39,2	ontlast.
22 ,,	39,4	
23 ,,	38,8	
24 ,,	38,4	
25 ,,	38,2	
26 ,,	38,1	
27 ,,	37,8	
28 ,,	37,5	

Verder normaal.

Symptomen eener secundaire pneumonie konden niet waargenomen worden. Bij de paarden N°. 170 en 176 ging de borstziekte gepaard met pneumonie. Wij zien hieruit, dat in die gevallen, waarin de borstziekte na de droesaandoening optreedt, het gevaar voor secundaire pneumonie in het verloop van de borstziekte groot is.

Zooals ik reeds vermeldde, heeft tot de identificeering van den droesstreptococcus met den streptococcus pyogenes (pneumonie streptococcen) vooral bijgedragen het feit, dat beide streptococcen in gevallen van droes worden aangetroffen. Bijzonder aan deze associatie, moet het ernstige verloop van goedaardigen droes en het optreden van complicaties worden toegeschreven. Bekend is het, dat petechiaal-typhus (morbus maculosis) voorkomt bij droes doch ook bij laryngitis, bij secundaire pneumonie in het verloop van borstziekte en Pferdestaupe, voorts bij suppuratieve processen, phlegmonen en wonden.

Door de associatie der pyogene (pneumonie) streptococcen in geval van droes, krijgen eerstgenoemde streptococcen een bijzondere virulentie.

Het is nu aan de geaardheid der toxinen, welke zij in deze omstandigheden produceeren, dat het optreden van petechiaal-typhus (morbus maculosis) als complicatie bij droes moet toegeschreven worden.

Prof. LABAT (la pathologie et la thérapie des streptococcies 1909) zegt over associatie dezer beide streptococcen het volgende:

„Le streptocoque de la gourme et le streptocoque pyogène sont „susceptibles de vivre sur le même malade, sans rien perdre de „leurs activités propres. La preuve en est donnée par la bacteriologie; „elle est également donnée par la clinique.

„L'anasarca (morbus maculosis), qui évolue sur les gourmeux „ou sur les sujets qui relèvent de la gourme affecte deux formes à „manifestations et à marches différentes et que différencient encore „l'efficacité curative du sérum antistreptococcique contre l'une „d'elles et son inefficacité contre l'autre. Ce sont bien là des preuves „de la dualité de l'infection qui procède tantôt de l'un, tantôt de „l'autre streptocoque."

In gevallen van morbus maculosis isoleerde DELAMOTTE evenals CLARC den streptococcus pyogenes, terwijl LIGNIÈRES naast den droesstreptococcus eveneens den streptococcus pyogenes cultiveerde.

In het Remontedepôt te Milligen was het optreden van morbus maculosis in gevallen van goedaardigen droes vóór de seruminspuitingen geen zeldzaamheid. Nadat echter zoowel bij de pre-

ventieve als curatieve aanwending van het droesserum gelijktijdig serum tegen de pneumoniestreptococcen ingespoten werd, deden zich gevallen van petechiaal-typhus (morbus maculosis) niet meer voor.

Dat aan de pyogene streptococcen voor het verwekken van petechiaal-typhus aetiologische beteekenis moet worden toegekend, bewijst een waarneming van FRASEY, die door intraveneuse injectie van virulente streptococcen bij twee paarden typische petechiaal-typhus kon verwekken. Nadere onderzoekingen over streptococcen, welke bij petechiaal-typhus voorkomen, zijn door MARMOREK ingesteld.

Deze constateerde n.l., dat een antistreptococcenserum wel beschutte tegen een infectie van streptococcen, welke uit paarden gecultiveerd waren, die aan petechiaal-typhus gestorven waren, doch niet tegen droesstreptococcen.

Alhoewel zich onder de remontepaarden geen gevallen van petechiaaltyphus gedurende 1910—12 voordeden, was ik in de gelegenheid een boerenpaard in de omgeving van Milligen voor deze ziekte te behandelen, en het resultaat zoowel van droesserum als van serum tegen de pneumoniestreptococcen waar te nemen. Bij onderzoek bleek, dat patiënt noch aan droes, noch aan pneumonie lijdende was, er waren slechts symptomen van een lichte catarrh der voorste luchtwegen te constateeren. Na subcutane injectie van 100 gr. droesserum viel 24 uur later geen gunstige verandering in den toestand waar te nemen. Na subcutane injectie op verschillende plaatsen in totaal van 100 cc serum tegen de pneumoniestreptococcen trad weldra zichtbare verbetering in, welke na intraveneuze injectie van 100 cc. soortgelijk serum voortschreed en binnen 2 × 24 uur tot volkomen herstel leidde. MOUILLERON en ROSSIGNOL behandelden van 1886—1895, zonder serum, 209 gevallen van petechiaal-typhus, met een mortaliteit van 77 %. In 62 gevallen echter, waarbij zij van antistreptococcenserum gebruik maakten, was het verliesprocent slechts 19 %.

Hetzelfde gunstige resultaat verkreeg PAYRON met antistreptococcenserum bij petechiaal-typhus, optredende bij troepenpaarden. Van de 45 zieken stierven slechts 15.5 %.

Ook in Duitschland heeft men evenals in Frankrijk vaak succes gezien bij petechiaal-typhus na behandeling met antistreptococcensera en vooral van het antistreptococcenserum van het Laboratorium PASTEUR te Stuttgart, welk serum van paarden door immunisatie met streptococcus pyogenes verkregen wordt.

In de Engelsche veterinaire literatuur zijn meerdere gevallen

vermeld, waarin petechiaaltyphus met gunstig resultaat bestreden is door inspuitingen van antistreptococcic polyvalent serum, bereid door het Merieux Institute.

De verschillende Duitsche droessera, welke in den handel zijn, worden tevens tegen petechiaaltyphus aanbevolen. Gebleken is evenwel dat deze droesserum-inspuitingen het verliesprocent bij deze ziekte niet noemenswaardig kunnen verminderen.

Prof. JENSEN deed dezelfde waarnemingen voor het Deensche goedaardige droesserum. Van de 18 gevallen van petechiaaltyphus welke met dit serum behandeld werden, stierven 9 patiënten, dus 50 %.

Wij weten, dat petechiaaltyphus vooral optreedt bij droes en bij borstziekte. Bij 450 patiënten, welke gedurende de borstziekte-enzoötieën 1910/11 en 1911/12 in het Remontedepôt in behandeling kwamen, deed zich geen enkele maal petechiaaltyphus voor. Dit vermeen ik te moeten toeschrijven aan preventieve en curatieve aanwending van het serum tegen borstziekte. Zooals bekend is, bestaat dit uit gelijke deelen serum tegen pneumonie streptococcen en serum tegen de ovale bacillen (Pasteurella equi). Uit vorenstaande blijkt, dat niet de droesstreptococcen, doch andere streptococcen (pyogene en pneumonie streptococcen) een aetiologische rol bij petechiaaltyphus spelen.

De verschillende waarnemingen in de praktijk vermeen ik als bewijzen te kunnen aanmerken voor de stelling, dat de droesstreptococcen moeten beschouwd worden als een zelfstandige soort en dat dus voor hen onder de streptococcen nog steeds een afzonderlijke plaats moet worden gereserveerd.

Ter verkrijging van een actief serum tegen de petechiaaltyphus zullen door Prof. JENSEN paarden geïmmuniseerd worden met streptococcen, welke in gevallen van petechiaaltyphus geïsoleerd zijn. Ik geloof niet, dat dit noodig is. Wel kan ik in ernstige overweging geven, ter voorkoming van complicaties steeds pneumoniestreptococcenserum aan het droesserum toe te voegen in gevallen van goedaardigen droes optredend in het bijzonder bij jonge remonten en bij de aangekomen nieuwkoopen op stallen van handelaren, aangezien bij deze dieren de ziekte vaak een ernstig verloop neemt. Met zeer gunstige resultaten werd dit bij de jonge remontepaarden in toepassing gebracht.

Zeer zeker moet aan de bereiding en het verkrijgbaar stellen van het serum tegen den goedaardigen droes door de Rijksserum-inrichting groote waarde worden toegekend. Zonder twijfel moet dit serum gebracht worden tot die kleine groep van sera, waarmede

bij tijdige aanwending, zoowel preventief als curatief zeer gunstige resultaten verkregen worden. Zoodra de serumpaarden, welke thans uitsluitend met droesstreptococcen geïmmuniseerd worden, bovendien nog afwisselend met virulente pyogene (pneumonie) streptococcen zullen ingespoten worden, kunnen met het aldus bereide droesserum stellig dezelfde gunstige resultaten worden verkregen, eveneens in die gevallen van goedaardigen droes, waarbij secundaire complicaties als petechiaaltyphus en pneumonie optreden.

Uit ervaring is mij gebleken, dat bedoelde serumpaarden deze inspuitingen zonder gevaar kunnen doorstaan.

October 1912.

LITERATUUR.

1. Foth, *Zeitschrift für Veterinärkunde* 1891.
2. Hell, *Idem*, 1890—91—92—93—97—1906.
3. Kitt, *Bacterienkunde* 1908.
4. Bongert, *Bacteriologische Diagnostik der Viehseuchen* 1908.
5. Hutyra & Marek, *Spezielle Pathologie & Therapie der Haustiere.* 1908.
6. Baruchello, *Centralblatt für Bakteriologie* 1905.
7. Capelletti & Vivaldi, *Ref. Centralblatt für Bakteriologie.*
8. Lignières, *Recueil de Médecine Vétérinaire* 1897.
   Lignières, *Rapport: de la Pathologie et la Therapie des Streptocoques* 1909.
9. Cadéac, *Internat. Veeartsenijkundig Congres den Haag* 1909.
10. Labat, *Rapport idem.*
11. Marmorek, *Annales de L'institut* Pasteur 1895 *et* 1902. *Berliner Klinische Wochenschrift* 1901.
12. Meyer, *Berliner Klinische Wochenschrift* 1902, N°. 42.
13. Egginк, *Inaug. Dissert. Bern.* 1912.
14. Laabs, *Zeitschrift für Veterinärkunde* 1910.
15. Marxer, *Berliner Tierärztliche Wochenschrift* 1908, 13 *en* 23.
16. Meijer, *Deutsche Medizinische Wochenschrift* 1904.
17. Piorkowski, *Berliner Klinische Wochenschrift* 1904.
18. Aronson, *Deutsche Medizinische Wochenschrift* 1902. N°. 42 en 43, 1903, N°. 25.
19. Marxer, *Berliner Klinische Wochenschrift* 1910.
    Marxer, *Zeitschrift für Hygiene der Haustiere* 1910 Bd. 8.
    Marxer, *Zeitschrift für Immunitätsforschung.* 1910, Bd. 8.
20. Jensen, *Spezifische Prophylaxe und Therapie gegen Streptococcen Krankheiten, Handbuch* Klimmer—Wolf Eisner.

Naar aanleiding van het artikel „Acute lekzucht (?) bij koeien, door M. van der Vliet".

Het zij mij toegestaan, naar aanleiding van het artikel van collega VAN DER VLIET in N°. 2, jaargang 1913, van dit tijdschrift, een enkele opmerking te maken.

Driemaal had ik gelegenheid dergelijke patiënten aan te treffen, als in bedoeld artikel worden beschreven. Ik meende echter niet te doen te hebben met acute lekzucht doch met eclampsia puerperalis. Men leze eens na wat DE BRUIN hierover schrijft in zijn „Geburtshilfe".

Interessant blijft de mededeeling betreffende de behandeling met keukenzout. In mijn gevallen had ik goede resultaten met eenige groote giften broomkalium.

Dr. J. VAN DER VEEN.

RODEN, 19 Januari 1913.

Necrologie.

J. F. LAMÉRIS. †

Den 10den Januari 1913 leed de veeartsenijkunde een groot verlies door het overlijden van den districtsveearts LAMÉRIS. Hoewel het was te voorzien dat de ziekte, welke hem had aangetast, langzaam zijn krachten zou sloopen, verraste het doodsbericht toch velen.

JACOB FRIEDES LAMÉRIS werd 27 Februari 1850 te Sebaldeburen, gemeente Grootegast, geboren. Na zijn voorbereidende studiën volgde hij het voorbeeld van zijn beide oudere broeders en wijdde hij zich aan de veeartsenijkunde. Op 1 September 1867 kwam hij aan 's Rijks Veeartsenijschool, waar hij zich een zoo ijverig student toonde, dat hij reeds op 30 Juni 1871 het diploma van veearts behaalde.

Hij vestigde zich als gemeente-veearts te St. Anna-Parochie, waar hij op 5 October 1873 tevens tot plaatsvervangend districtsveearts werd benoemd. De regeering eischte echter in September 1878 zijn diensten op in het spoelingdistrict, ten einde aldaar mede te werken tot uitroeiing der longziekte. Mitsdien vertrok

hij naar Delft, welke standplaats hij vier jaar later (1 September 1882) met Rotterdam verwisselde, alwaar hij bij koninklijk besluit tot gouvernementskeurmeester was benoemd.

Zijn bekwaamheid en groote activiteit in deze betrekkingen gaven der regeering aanleiding om daarvan nog ruimer gebruik te maken en hem 9 Maart 1884 te benoemen tot districtsveearts in Zuid-Holland beneden Maas en Lek, met standplaats Schiedam. Inmiddels werd hem op 13 en 16 Maart 1884 eervol ontslag verleend, resp. in zake de inentingen tegen longziekte in het spoelingdistrict, en als gouvernementskeurmeester. Bij besluit van 21 Juli 1886 werd hij als districtsveearts naar 's-Gravenhage overgeplaatst.

In deze stad ontplooide zich zijn volle werkkracht; tal van instellingen en personen wisten hiervan, behalve de regeering, gebruik te maken. De Hollandsche Maatschappij van Landbouw noodigde hem in 1892 uit om lid te worden van een commissie tot het nemen van proeven met het inenten van varkens tegen de vlekziekte. In 1911 maakte hij deel uit van een commissie, door deze Maatschappij benoemd tot bestrijding van het mond- en klauwzeer. „Een belangrijk deel van het rapport dezer commissie", aldus leest men in haar orgaan van 18 Januari 1913, „is aan zijn werkkracht en helder inzicht te danken." Ook in zake de stalwedstrijden door deze Maatschappij uitgeschreven, heeft hij zich verdienstelijk gemaakt.

In 1890 nam LAMÉRIS met de heeren J. J. HINZE en J. POELS het initiatief tot oprichting der Nieuwe afdeeling Zuid-Holland van de Maatschappij tot bevordering der veeartsenijkunde; hiertoe werd 17 December 1890 besloten. Meermalen was hij lid van het bestuur dezer afdeeling en hield er niet zelden wetenschappelijke voordrachten.

In 1892 bepleitte hij, mede door het schrijven eener brochure (1), de wenschelijkheid van het oprichten door de regeering van een laboratorium voor het onderzoek van de oorzaken der veeziekten. Ongetwijfeld hebben deze bemoeiingen mede aanleiding gegeven tot de stichting van het Rijks Seruminstituut, de grootsche, door buitenlandsche veeartsen en Nederlandsche medici zoozeer benijde inrichting, gelijk wij ze thans kennen.

In 1899 werd hem door de regeering opgedragen om met Dr. J. POELS een onderzoek in te stellen naar de aetiologie der kalf-

1) Een woord aan veeartsen, medici, landbouwers en veehouders in Nederland en zijne koloniën. Voorstel der Nieuwe afd. Zuid-Holland in zake oprichting van een laboratorium, met een aanhangsel door L. J. HOOGKAMER. Bolsward, P. DE JONG z. j. (1892).

ziekte, in verband met de differentiëel-diagnostiek van acute puerperaal-septicaemie.

Op 20 April 1901 koos de buitengewone algemeene vergadering der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde hem, om met de heeren M. H. J. P. THOMASSEN, D. VAN DER SLUIJS, H. VEENSTRA en J. J. WESTER, rapport uit te brengen over het regeerings-„ontwerp van wet, houdende bepalingen tot bestrijding van de tuberculose onder het rundvee." Dit rapport vindt men in het *Tijdschrift voor Veeartsenijkunde*, deel 28, blz. 397 sqq.

Bij koninklijk besluit van 26 Juni 1905, n°. 39, werd LAMÉRIS benoemd tot lid der commissie van deskundigen, bedoeld bij art. 34 der wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 131) ter beantwoording der vraag of varkenspest, besmettelijke borstziekte en boutvuur besmettelijk zijn in den zin der wet, en zoo ja, welke maatregelen met betrekking daartoe in toepassing zouden behooren te komen.

In 1887 was hij reeds plaatsvervangend lid van een dergelijke commissie geweest.

Sedert October 1902 was LAMÉRIS een zeer gewaardeerd lid van de gezondheidscommissie te 's-Gravenhage. Vooral op het gebied der melkhygiëne heeft hij zich aldaar verdienstelijk gemaakt. Dat hij zich hiervoor interesseerde, bewijst o.a. zijn artikel in het *Tijdschrift voor Veeartsenijkunde*, deel 26: „de melk als voedsel voor den mensch." Hij was ook lid van het Genootschap ter bevordering der melkkunde.

LAMÉRIS greep alle gelegenheden aan, waar hij meende zijn kennis te kunnen vermeerderen. Reeds in 1891 volgde hij te Utrecht aan 's Rijks Hospitaal den cursus van Dr. M. STRAUB in bacteriologie.

In Augustus 1910 volgde hij te Rotterdam den cursus in vleeschkeuring, welke aldaar vanwege de Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde werd gegeven. Telkens wanneer zich moeilijkheden op zijn weg voordeden, liet hij deze niet ter zijde liggen, doch zocht hij raad, vooral bij Dr. J. POELS. Dit was reeds in 1889 het geval, toen eenige weiden in de omstreken van Leiden met puccinia graminis bezet, tot ziekten onder het vee aanleiding hadden gegeven; de nauwkeurige onderzoekingen daaromtrent, met fraaie afbeeldingen, zijn gepubliceerd *in* het *Verslag aan de Koningin van het veeartsenijkundig staatstoezicht over het jaar* 1889.

In het *Tijdschrift voor Veeartsenijkunde* schreef hij al in deel 7 over: „koliek en braking bij paarden." Voorts in deel 10 over: „ruggemerg-niercongestie (haemoglobinurie)"; in deel 19 over: „mania puerparalis? eclampsia puerperalis?" in deel 21 over:

„sarcoptes- en dermatocoptes-schurft bij een schaap"; in deel 27 over: „tuberculinisatie van runderen op een hoeve in de provincie Zuid-Holland" en in deel 27 over: „ptomaïne-vergiftiging bij het rundvee."

Voorts vindt men van zijn hand in de *Nederlandsche Staatscourant* van 10 Juni 1899 een „verslag betreffende de proefnemingen in 1898 van rijkswege te Oegstgeest gehouden met inenting tegen de vlekziekte der varkens volgens de methode LORENZ." En eindelijk in de *Nederlandsche Staatscourant* van 6 December 1899, in vereeniging met Dr. D. A. DE JONG, een „verslag omtrent een onderzoek naar miltvuurkiemen in buitenlandsch graan."

Men ziet, LAMÉRIS heeft een werkzaam leven geleid; rekent men daarbij nog, dat hij, zoo eenigszins mogelijk, de vergaderingen der Nieuwe afdeeling Zuid-Holland en de algemeene vergaderingen der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde trouw bezocht en aan de beraadslagingen deelnam, dikwijls in commissies werd benoemd (o.a. in die voor de reorganisatie van het veeartsenijkundig onderwijs), bovendien lid was van andere vereenigingen, bijv. van de „Veeartsenijkundige vereeniging tot bevordering der kennis omtrent de keuring van voedingsmiddelen van dierlijken oorsprong", dan moet erkend, dat een zeer verdienstelijk man is heengegaan, een veearts waarvan getuigd moet worden, dat hij waard is geleefd te hebben.

De regeering erkende zijn verdiensten o.a. door hem, d.d. 27 Augustus 1908 te benoemen tot ridder in de Orde van Oranje-Nassau.

LAMÉRIS is tweemaal gehuwd geweest; zijn tweede vrouw, M. ELAND-SEGBOER, de weduwe van den veearts P. ELAND, bracht een drietal kinderen mede ten huwelijk. Van zijn eerste vrouw had hij twee kinderen.

Onder veel deelneming had den 13den Januari de teraardebestelling plaats op Nieuw Eik en Duinen te 's-Gravenhage.

UTRECHT, 19 Januari 1913. W. C. SCHIMMEL.

J. H. VAN OYEN. †

Het jaar 1913 schijnt voor de Nederlandsche veeartsenijkunde inderdaad een ongeluksjaar te zullen worden. Nauwelijks is de eerste helft van Januari verstreken of reeds twee van onze beste

veeartsen zijn door den dood weggerukt. Wie had verwacht dat VAN OYEN, die in de volle kracht des levens scheen, zoo plotseling, te midden van zijn werkzaamheden, zou heengaan! Hij werd den 17den Januari 1913 in zijn kantoor dood op zijn stoel aangetroffen.

JOHANNES HERMAN VAN OYEN werd 9 Januari 1855 te Dordrecht geboren. Hij begon zijn studie aan 's Rijks Veeartsenijschool op 1 September 1873 en werd 14 Juni 1877 tot veearts bevorderd. In zijn geboorteplaats gevestigd, benoemde de regeering hem reeds op 22 Juli van hetzelfde jaar tot plaatsvervanger van den districtsveearts L. SWART te Barendrecht en spoedig daarna ook tot gouvernementskeurmeester. VAN OYEN voelde zich echter aangetrokken tot het aan 's Rijks Veeartsenijschool geopende assistentschap, ten einde op deze wijze zijn kennis te vermeerderen. Met ingang van 1 Juni 1878 werd hij voor den tijd van 3 jaar assistent bij de leervakken van den toenmaligen directeur WIRTZ. In verband hiermede had hij 12 Mei 1878 eervol ontslag bekomen als plaatsvervangend districtsveearts en als gouvernementskeurmeester.

Toen in 1880 te Haarlem de betrekking van gemeenteveearts en keurmeester vaceerde, dong hij daarnaar met het gewenschte gevolg en aanvaardde deze functies op 1 April van genoemd jaar. Den 24sten April 1884 werd hij aldaar tevens plaatsvervanger van den districtsveearts wien Alkmaar als standplaats was aangewezen en den 28sten Februari 1894 gouvernementskeurmeester ter visitatie van vee te Amsterdam, Velzen en den Helder vóór de inlading in een schip naar het buitenland bestemd.

In 1900 werd VAN OYEN benoemd tot directeur van het in Haarlem te bouwen abattoir; den 1sten September 1906 trad hij als zoodanig in functie, hoewel het nieuwe, onder zijn leiding gebouwde slachthuis eerst in Mei 1907 werd geopend. Vóór zijn optreden als directeur hiervan was hij jaren lang belast met de directie van de Haarlemsche paardentram. In zake den bouw, de inrichting en de exploitatie van het abattoir heeft VAN OYEN zich zeer verdienstelijk gemaakt; het is een monument, dat blijft getuigen van zijn initiatief en groote werkzaamheid.

Doch ook voor het algemeen veterinair belang heeft hij zich gunstig onderscheiden. Hij was een trouw bezoeker van de vergaderingen der afdeeling Noord-Holland van de Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde en maakte zelfs deel van het bestuur hiervan uit. Ook de algemeene vergaderingen dezer Maatschappij verheugden zich dikwijls in zijn tegenwoordigheid, waarbij hij dan steeds ijverig deelnam aan haar werkzaamheden. Zoo

was hij in 1890 voorzitter van een commissie van vijf leden, benoemd in de 29ste algemeene vergadering dezer Maatschappij, ten einde een onderzoek in te stellen naar de werking der bepalingen omtrent de varkensziekte. Men zie hieromtrent het *Tijdschrift voor Veeartsenijkunde*, deel 17, blz. 175 sqq.

In 1893 hielp hij oprichten de „Veeartsenijkundige Vereeniging tot bevordering der kennis omtrent de keuring van voedingsmiddelen van dierlijken oorsprong." Hiervan was hij ook eenigen tijd bestuurslid.

Van 1890 tot 1904 was hij plaatsvervangend lid van de Commissie tot het afnemen van het veeartsenijkundig examen.

Het is jammer dat VAN OYEN van zijn veelzijdige kennis niet meer aan de pers heeft toevertrouwd. Alleen in zake het abattoir heeft hij in de latere jaren iets gepubliceerd. Zoo gaf hij in Maart 1899 met J. LEYH uit: „Rapport omtrent het oprichten van een abattoir met situatie- en schetsontwerp te Haarlem."

Na het in werking treden hiervan verscheen jaarlijks van zijn hand een keurig bewerkt verslag.

VAN OYEN was een nauwgezet man, een goed veearts en een uitnemend directeur, die nog veel voor de gemeente Haarlem, voor ons vak en in het bijzonder voor zijn familie had kunnen doen. Hij was in Haarlem zeer gezien, zoodat zijn dood er algemeen wordt betreurd. Vooral voor zijn weduwe en drie kinderen is het verlies onherstelbaar. Van dezen is de oudste zoon arts in Naaldwijk, terwijl de andere, de mede-redacteur van dit Tijdschrift, zijn vader als adjunct-directeur van het slachthuis behulpzaam was.

Den 21sten Januari had onder veel deelneming de teraardebestelling plaats. Het dagblad „De Telegraaf" van dien dag meldt daaromtrent het volgende:

„Op de begraafplaats aan den Schoterweg bij Haarlem, werd hedenmiddag twaalf uur het stoffelijk overschot van wijlen den heer J. H. VAN OYEN, in leven directeur van het openbaar slachthuis aldaar, ter aarde besteld. Aan de groeve waren het college van B. en W. met den gemeente-secretaris, eenige raadsleden, de hoofden van verschillende diensttakken, het personeel van het slachthuis en afgevaardigden van de vereeniging van directeuren van slachthuizen en van de Noord-Hollandsche vereeniging van Rijksveeartsen.

De burgemeester schetste VAN OYEN als een bekwaam en tactvol directeur, aan wien de gemeente veel is verschuldigd.

Mr. JAGER GERLINGS huldigde den overledene namens commissarissen der Haarlemsche Tramweg-Maatschapij en herinnerde

er aan, dat heer VAN OYEN de Tramweg-Maatschappij tot grooten bloei heeft gebracht.

De heer KINGMA, hoofdopzichter van het slachthuis, bracht namens het personeel een laatste hulde aan den directeur, die een humaan chef was.

Ten slotte spraken de heeren MAZURE, voorzitter der Noord-Hollandsche Vereeniging van Rijksveeartsen, en STUURMAN, voorzitter van de Nederlandsche Vereeniging van directeuren van slachthuizen.

Een zoon van wijlen den heer VAN OYEN dankte.

UTRECHT, 22 Januari 1913. W. C. SCHIMMEL.

Boekaankondigingen.

Kwade-droes-infectie in verband met conjunctivale malleïnatie en agglutinatie, door Dr. L. DE BLIECK. Veeartsenijkundige mededeelingen III. Batavia 1911.

Eigenaardig is het dat de infectie-wegen bij malleus, waaromtrent men in Europa door de onderzoekingen van NOCARD en SCHÜTZ, en van hen die na hen onderzochten, voldoende ingelicht meende te zijn, in Indië tot nieuwe proeven aanleiding hebben gegeven. Wat de eerstbedoelde onderzoekingen betreft, hebben die van NOCARD mij altijd van meer practische waarde toegeschenen dan die van SCHÜTZ, en ik meen dat de opvolgende onderzoekingen van MAC FADYEAN, BONOME en met name die van HUTYRA eigenlijk volkomen de meening van NOCARD hebben bevestigd, terwijl die van SCHÜTZ, MIESSNER en TRAPP ze niet ontzenuwen. In de natuurlijke omstandigheden speelt dan ook voor mij de intestinale infectie de hoofdrol.

Ook de meening van de Duitsche school omtrent de doorschijnende longhaartjes kan ik niet deelen. Deze gelijken lang niet altijd op parasitaire knobbeltjes, juist omdat zij translucide zijn. En men vindt er dikwijls bacillen in, terwijl het soms ook gelukt cavia's er mede ziek te maken. Ook het niet vinden van verkalking in malleus-knobbeltjes, zooals de Duitsche school wil, en het afleiden van de parasitaire natuur uit de aanwezigheid van eosinophile cellen, acht ik minder juist. Een zeer schoon materiaal om dergelijke zaken te bestudeeren vormen de aan onze abattoirs veelvuldig geslachte uit Engeland afkomstige paarden, ook wat de mogelijkheid van genezing van kwaden droes betreft.

De Blieck heeft nieuwe onderzoekingen omtrent den weg van de infectie bij kwaden droes ingesteld, waarbij hij te kennen geeft de opvatting van Schütz in zijn leerlingen omtrent de eosinophilecellen te deelen, iets waarmede ik mij dus niet geheel kan vereenigen. Allereerst tracht de Blieck den infectieweg vast te stellen „door nauwkeurige studie en vergelijking van een groot aantal secties van paarden, die op natuurlijke wijze geïnfecteerd zijn en bij welke de duur der infectie ongeveer of met juistheid bekend is."

Dit eerste gedeelte van het onderzoek heeft omtrent de plaats van intreden van de smetstof geen resultaat opgeleverd. Wel waren in gevallen, waarin de ziekte kort bestond, de longen als de primaire zetel der infectie aan te wijzen, doch de schrijver beantwoordt niet de vraag, of de bacillen daar primair, langs aerogenen weg, waren binnengekomen, dan wel b.v. met den bloed- of lymphstroom van elders aangevoerd.

Verder meent de Blieck de infectiewegen te kunnen bestudeeren „door experimenteele infectie, waarbij de natuurlijke verhoudingen zoo getrouw mogelijk dienen gevolgd te worden."

En de eerste proef, die hij dan beschrijft, is al zeer merkwaardig. Infectieus materiaal, uit een oud, afgekapseld absces afkomstig, werd met een scherpen lepel links in het slijmvlies gedreven, zonder dat verwonding optrad, rechts echter zoodanig hard, dat een lichte bloeding ontstond. Uit het rechter neusgat trad van af den derden dag neusuitvloeiing op, terwijl toen reeds duidelijke zweervorming was waar te nemen. Deze verschijnselen verdwenen echter volkomen, terwijl het linker neusgat niets vertoonde. Het dier werd na 27 dagen, toen ophthalmoreactie en agglutinatie positief waren, afgemaakt en vertoonde een uitgebreiden kwaden droes met litteekens in het rechter neusgat en uitgebreide longveranderingen en bovendien een miltabsces. Aangenomen wordt, dat bij het maken van de verwonding dadelijk bacillen in de bloedbaan werden opgenomen. In het linker neusgat was niets waar te nemen.

Een tweede paard werd met een watje met cultuur ook op het neusslijmvlies ingewreven. Na 16 dagen succombeerde het dier plotseling; ophthalmoreactie en agglutinatie waren toen reeds positief. Conclusie: primaire neus-malleus, van uit den neus haematogene longinfectie, hetzij direct of, hetgeen waarschijnlijker is, langs den digestie-tractus, doordat het neussecretum werd ingeslikt (darmen en mesenteriale klieren niet veranderd, De J.).

Het derde paard werd op dezelfde wijze geïnfecteerd als het tweede. Na 15 dagen werd het dier na positieve reacties afgemaakt. Conclusie: directe bloedinfectie van af de localisatie in den neus.

Paard N°. 4 kreeg gedurende 34 dagen dagelijks 1/100 c.M³ cultuur met het drinkwater. De reacties bleven negatief. Alleen was, toen het dier na de 34 dagen werd gedood, infectie van de submaxillaire klieren bereikt.

Een ander paard, een veulen van 2 jaar, kreeg gedurende 44 dagen dagelijks 1/100 c.M³. cultuur over het gras gestrooid. Resultaat negatief.

Een zesde paard kreeg 6 dagen achtereen dagelijks 1 c.M³ cultuur met het drinkwater. Resultaat: geen positieve reacties. In de longen een chronische malleus-haard.

Bij een zevende paard werd huid-infectie toegepast. ½ c.M³ cultuur werd in de huid gespoten. Na 35 dagen werd het dier moribund gedood. Bij de sectie sterke neus- en geringe long-kwadedroes. Als huidverschijnselen gezwollen lymphvaten en regionnaire klieren. De localisatie in den neus wordt door middel van transport met den bloedstroom verklaard.

Paard N°. 8 werd intraveneus geïnfecteerd met 1/1000 c.M³ cultuur, en na 11 maanden gedood, na eerst acuut en daarna chronisch ziek te zijn geworden. Resultaat: malleus van de longen, met chronisch karakter.

Zooals begrijpelijk is kan de schrijver uit de vermelde infectieproeven geen conclusies trekken in verband met de vraag, welke ik meende dat reeds beantwoord was, nl. of primaire long-kwadedroes langs intestinalen weg kan ontstaan. Het resultaat van verdere onderzoekingen wordt in uitzicht gesteld. Na 3 à 4 weken was bij de geïnfecteerde paarden het slagen der besmetting reeds door de conjunctivale malleïnatie en de agglutinatie te onderkennen.

De Jong.

Referaten.

In het „Zeitschrift für Veterinärkunde" October 1912, wordt door de Stabsveterinär Brehm melding gemaakt van het voorkomen van 5 gevallen van *thrombose der arteriae ileocaecocolica en der bekken- en schenkelarteriën* bij de paarden van het Kurhessische Veld-artillerie Regiment N°. 11, in het verloop van het jaar 1911. Twee dieren stierven onder kolieksymptomen, de drie anderen moesten wegens ongeschiktheid ten slotte op reform gesteld worden.

Van de onder kolieksymptomen gestorven dieren vertoonden beiden verschijnselen van met koorts verloopende darmcatarrh en diarrhee. Gele slijmvliezen, versnelde pols en ademhaling. Verbetering met recidief wisselde bij het ééne dier nog af, maar beide stierven ten slotte.

Bij de obductie bleek bij beide aneurysma en thrombose der art. ileocaecocolica te bestaan, met emboli in de beide blindedarmarteriën en in de onderste colonarterie. In de thromben zaten sclerostomen. BREHM vertelt verder de bekende verschijnselen die zich bij de drie anderen voordeden, lijdende aan thrombose der bekken- en schenkelarteriën.

Door het groote aantal aan thrombose ziek geworden en gestorven dieren, werd BREHM gelast een onderzoek op schadelijke bestanddeelen in het drinkwater, het voedsel, alsmede in het geleverde stroo in te stellen. Noch in het drinkwater, noch in het voedsel en het stroo werd iets bizonders gevonden. Wel werden in pas ontlaste mest, na deze 3 dagen goed bevochtigd op kamertemperatuur bewaard te hebben, de kleine embryonen van sclerostomum aangetoond. In, uit de paillasse genomen, proeven werd dadelijk de rhabditisvorm (0.2—0.5 m.M.) van sclerostomum aangetoond.

Verscheidene geslachtsrijpe sclerostomen (lang 0.7 m.M.) bleken aanwezig te zijn, tevens bleek dat vochtigheid ze in het leven hield en droogte ze deed verschrompelen en sterven. Verscheidene paarden waren dus met geslachtsrijpe sclerostomen behept en verder behield de paillasse de rhabditisvorm.

Als maatregel werd nu toegepast het verwijderen der paillasse en reiniging der stallen op de meest strenge wijze. Verder het verwijderen in 't vervolg, zoodra mogelijk, van de mest uit de stallen en het opbinden van de paarden overdag aan de ruif, om opname van stroo tegen te gaan. De stalreiniging als hierboven vermeld werd elk kwartaal toegepast. BREHM deelt verder mede, dat in 't eerste kwartaal van 1912 geen gevallen van thrombose vermeld werden.

De tijd is natuurlijk nog te kort om een goed oordeel te vellen aangaande deze, uit 'n oeconomisch oogpunt nadeeligen invloed van de stroopaillasse. Toch zou 't aanleiding kunnen geven, dat de stroopaillasse het op den duur verliest tegenover de turf. Wat de kans op thrombose door sclerostomum betreft, zal deze in elk geval op stroo grooter zijn dan op turf. En daar, waar veel paarden bijeen zijn, lijkt het mij van niet te onderschatten belang, om nog meer rekening te houden met het voordeel van het plaatsen der paarden op de turf, waar dergelijke parasitosen minder gemakkelijk uit geboren kunnen worden. 't Is een bekend feit, hoe 't ook b.v. zelden of nooit voorkomt, dat beenschurft bij paarden, die op turf staan, wordt aangetroffen. Het ziektebeeld waar BREHM op wijst is de beschouwing zeker waard, aangaande dit onderdeel van de hygiëne in de paardenstallen.

DR. TH. J. VAN CAPELLE.

Protozoic stomatitis or sore mouth of dogs.

FOSTER nam in Texas een nog niet beschreven *stomatitis bij honden* waar. Hij zag de ziekte het eerst in 1900 en sedert geregeld bij honden van elke soort en leeftijd — de meeste gevallen in de zomermaanden.

Verschijnselen: verminderde eetlust, stinkende lucht uit mond en afscheiding van een muco-purulent secreet dat als draden uit den mond hangt — koorts.

Op het mondslijmvlies ontstaat een geelachtig wit belegsel, soms locaal, soms de heele oppervlakte bedekkend. Na verwijdering ziet men het hyperaemiese slijmvlies. In 't begin is de aandoening beperkt tot het tandvlees en wangen,

later breidt het zich uit over tong, pharynx, soms is de larynx ook aangedaan. In 't verder verloop, zwakte, vermagering, diarrhee en dood in coma. Duur der ziekte eenige dagen.

Bij microscopies onderzoek vond F. in de laesies en vooral in de slijmklieren der mondholte protozoën en streptococcen. Door injektie van die protozoën in het mondslijmvlies van gezonde honden kon hij de ziekte veroorzaken, en in de mondslijmklieren van die honden weer de parasieten aantoonen.

F. kon de parasiet niet determineeren. Zijn beschrijving is niet erg duidelijk: bewegelijke gerstkorrelvormige organismen met flagella, vermenigvuldiging door eenvoudige deeling, groeit op kunstmatige voedingsbodems, lengte 40 μ, diameter 10 μ, te kleuren met de gewone anilinekleurstoffen, in het lichaam chromatinkorrels.

De *behandeling* der zieke dieren bestond in: verwijderen van slijm en membranen en betten van de aangedane slijmvliezen met hydrogenium-peroxyde 3 à 4 maal daags, verder symptomaties. Bij tijdige behandeling waren er zelden meer dan 15 % sterfgevallen, de dood werd zeer zeker veroorzaakt door toxaemie.

American Veterinary Review, June 1912. *XLI* 3. VRIJBURG.

Arsenic poisoning from smelter smoke.

SALMON beschrijft verdere vergiftigingsgevallen in de Deer Lodge-Valley (Amerika) bij vee en paarden, door arsenikhoudende stof op het gras der weilanden neergeslagen uit de rook van fabrieken in de buurt. (Zie referaat blz. 524—39, 13 van dit tijdschrift). De meeste der aangetaste dieren hadden algemeene verschijnselen die niet altijd dadelijk aan chronische arsenicumvergiftiging deden denken. Vele boeren klaagden b.v. dat hun koeien ondanks vermeerderde voeding niet vet werden, dat de paarden niet krachtig waren, dat paarden en koeien dikwijls niet drachtig werden, aborteerden, doode jongen kregen, of dat de jonge dieren spoedig na de geboorte stierven. Vele dieren hadden glansloos haar, zwakke hartwerking en pols, een eigenaardige aan knoflook herinnerende uitademingslucht, ook bij de sectie vooral van de darmen kon men die uienlucht waarnemen (ook door andere onderzoekers aangegeven als verschijnsel bij As. vergiftiging). Bij koeien werd sterk speekselen waargenomen, constipatie, dikwijls gevolgd door diarrhee, verlies van eetlust, hoest, slijmige faeces. Sommige paarden hadden behalve de vroeger beschreven zweren in de neus, koliek, diarrhee, hersenverschijnselen, zwelling en roodheid van een gedeelte van het tandvlees der snijtanden.

Chemies onderzoek van het gras leerde dat een dagrantsoen (van 11.36 K.G.) luchtdroog gras, van 0.1102 tot 7.996 gram arsenicum bevatte, daarvan was 22—80 % oplosbaar in water, zoodat het mogelijk was dat een volwassen rund of paard in één dag 6.447 gram oplosbaar As. binnenkreeg. Gemiddeld was deze hoeveelheid echter veel geringer en kon op 0.894 gram geschat worden, dat is minder dan de toxiese dosis bij normale dieren.

Bij melkkoeien wordt de opgenomen As. gedeeltelijk met de melk uitgescheiden, HARKINS en SWAIN onderzochten de melk van verschillende aangetaste runderen en vonden dikwijls een zoo hoog As. gehalte, dat die melk, in groote dosis ge-

bruikt, in staat zou zijn om bij gevoelige personen verschijnselen van As.vergiftiging te veroorzaken.

De toxiese dosis As.is verschillend al naar de wijze en vorm van toediening: De werking van As.-trioxyde als poeder toegediend, is zeer onzeker, daar het zich moeielijk met water mengt, en dikwijls weer voor een groot deel onopgelost met de faeces het lichaam verlaat. SPALLONZANI en ZAPPA deden eenige proeven: Ze gaven o.a. aan een Durhamstier 1 maal per dag As.poeder in stijgende dosis van 0.5—3 gram. Toen na 46 dagen de hoogste dosis bereikt was, stierf het dier. Volgens hen kunnen volwassen runderen gedurende onbepaalden tijd 0.5—0.7 gram As_2O_3 per dag zonder schade verdragen en zelfs in gewicht toenemen. Ze vertoonen vergiftigingsverschijnselen bij dagdoses van 1 gram.

De maximum (niet toxiese) dosis stellen zij bij runderen op 1.5 m.G. per kilo dier. HARKINS en SWAIN voedden een paard met hooi dat met As. houdend stof vermengd was, zoodat het dier per dag 2.2 gram oplosbare As. (berekend als As_2O_3) kreeg. Het stierf na 18 dagen.

SALMON gaf een paard van 400 K.G. gedurende 7 dagen As_2O_3, den 1sten dag in poeder, den volgenden dagen in oplossing — in 't geheel ongeveer 12.57 gram (1.79 gram per dag). Het dier stierf den 7den dag en had den 4den dag reeds zware vergiftigingsverschijnselen. (in die 4 dagen had het 9 gram As. gehad. De dosis van 1 gram As. in oplossing 1 maal per dag, veroorzaakt bij het paard spoedig vergiftigingsverschijnselen.

Uit proeven van verschillende onderzoekers is gebleken, dat bij de verschillende diersoorten de doodelijke dosis As. per K.G. lichaamsgewicht, kleiner is, naarmate de diersoort grooter is; zoo bij muis en rat 20 m.G., bij cavia 13 m.G., konijn 10 m.G., hond 3.5 m.G. (subcutaan, intraveneus of intraperitoneaal toegediend).

SALMON zag bij 2 paarden, na subcutane dagelijkse injekties van 0.9—1.6 m.G. per K.G. lichaamsgewicht, acute vergiftigingsverschijnselen.

HOLMES neemt als maximaaltherapeutiese dosis atoxyl bij het paard 25 m.G. per K.G. (subcutaan, tegen surra).

HARKINS en SWAIN gaven aan 3 schapen (van 43.39 en 51 K.G.) 0.181, 0.123 en 0.055 gram As. per dag, de dieren stierven na 7, 25 en 69 dagen.

American Veterinary Review, July 1912, *XLI*, 4. VRIJBURG.

Berichten.

De Inspecteur van den veeartsenijkundigen dienst en de wet. Op meer dan één plaats is, naar aanleiding van de tongblaar-invasie 1911, de wenschelijkheid uitgesproken, dat de veeartsenijkundige dienst meer gecentraliseerd ware dan tot dusver het geval is. In het rapport van de Mond- en klauwzeer-commissie der Hollandsche Maatschappij van Landbouw is dit uitvoerig betoogd. De heer VAN HOEK, directeur-generaal van den Landbouw, heeft zich op de vergadering der Hollandsche Maatschappij, die in Maart 1912 te Amsterdam werd gehouden,

bij dit betoog aangesloten en op het Landhuishoudkundig congres, dat in Juni 1912 te Almelo bijeenkwam, sprak hij deze duidelijke woorden:

„Ik wil hier echter gaarne verklaren, dat ik het noodig acht, den veeartsenij-„kundigen dienst te centraliseeren, niet alleen met het oog op de bestrijding „van ziekten, maar ook om het personeel van verschillende diensten meer „economisch te kunnen laten werken."

Practisch komt dit punt hierop neer. Volgens art. 2 der Veewet is het veeartsenijkundig Staatstoezicht opgedragen aan districtsveeartsen „onder Onzen Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel". De uitvoering der wet ligt in handen der districtsveeartsen, wier chef de Minister is .De wet kent geen inspecteur van den veeartsenijkundigen dienst, die als centrale leider der districtsveeartsen optreedt. Dit is te betreuren, doch het is zoo. Is nu de Minister bevoegd om dit gebrek te verhelpen, door bij m i n i s t e r i e e l e r e s o l u t i e dezen dienst te regelen, in dien zin:

1°. dat de leiding van en het toezicht op het veeartsenijkundig Staatstoezicht onder de bevelen van den Minister, worden opgedragen aan den inspecteur van den veeartsenijkundigen dienst; en

2°. dat aan de districtsveeartsen en hun plaatsvervangers wordt opgedragen om zich bij de uitoefening van hun taak te gedragen naar de aanwijzingen van dien inspecteur, aan wiens opdrachten zij zullen hebben te voldoen.

De Minister heeft die vraag bevestigend beantwoord, want bij ministerieele resolutie van 14 October 1912 (Staatscourant 17 Ocober 1912 n°. 243) is deze bovenomschreven dienstregeling uitgevaardigd. (Te vinden in het „Ned. Landbouw-Weekblad" van 19 Oct. 1912 n°. 42).

Daarentegen zij het mij vergund, om die vraag ontkennend te beantwoorden en de onwettigheid dier resolutie te beweren, en, naar ik hoop, te bewijzen.

Wanneer wij de lectuur van de Veewet ter hand nemen, dan treft het, hoe consequent de wetgever het in artikel 2 dier Wet nedergelegde beginsel heeft uitgewerkt. De districtsveearts is d e man: wanneer de medewerking van den burgemeester, als plaatselijk bekende autoriteit, wordt ingeroepen, dan lost die medewerking zich op in het uitvoeren van datgene wat de districtsveearts in naam adviseert, doch in werkelijkheid beveelt. Dat de districtsveearts zelf, behalve natuurlijk aan den Minister, ook aan eene andere autoriteit ondergeschikt zoude zijn, is eene onderstelling, die vloekt tegen den duidelijken inhoud van artikel 2 en tegen de overige bepalingen der Veewet.

De ontwerper der Wet, minister Fock, had het ook zoo bedoeld. Ik breng daartoe het volgende in herinnering:

Het eerste ontwerp der Veewet was in het zittingjaar 1867—68 door minister Heemskerk ingediend. Daarbij was het veeartsenijkundig Staatstoezicht onder den Minister opgedragen aan één of meer inspecteurs en aan hen ondergeschikte districtsveeartsen. De opvolgende minister Fock draagt in een nieuw ontwerp (1868/9) het toezicht op aan „rijksveeartsen", met weglating van de inspecteurs. In de afdeelingen der Kamer werd het door enkelen afgekeurd, dat de Minister het denkbeeld van een of meer inspecteurs had laten varen.

Bij zijn 2e ontwerp (1869/70), dat de tegenwoordige wet is geworden, hand-

haaft Minister Fock de schrapping der inspecteurs. In de toelichting (Bijl. 2e Kamer bl. 124) staat:

„Door sommigen wordt gewenscht, dat behalve de districtsveeartsen, nog „inspecteurs zullen worden aangesteld, zooals in het ontwerp van den vorigen „Minister van Binnenlandsche Zaken was voorgesteld. Dit komt den ondergeteekende minder wenschelijk voor: de regeling zou daardoor zonder volstrekte „noodzakelijkheid omslagtiger en kostbaarder worden. Mogt de Regering behoefte „gevoelen aan een raadsman, die haar in veeartsenijkundige zaken ter zijde „staat, dan zou zoodanige ambtenaar aan het Departement van Binnenlandsche „Zaken verbonden kunnen worden."

De 2e Kamer komt later niet meer terug op het door enkelen gekoesterde denkbeeld van inspecteurs en het voorgestelde artikel is — behoudens een klein amendement — zonder debat door de meerderheid in de Tweede en Eerste Kamer aangenomen.

Uit dit stukje geschiedenis blijkt duidelijk, dat de ontwerper geen inspecteur noch inspecteurs gewild heeft, en men zal moeten toegeven, dat die bedoeling ook in de woorden van het betrekkelijk artikel is weder te vinden.

De wet wil dus, dat het veeartsenijkundig Staatstoezicht in handen der districtsveeartsen beruste en dat deze ambtenaren geen anderen superieur dan den Minister zullen hebben.

Het spreekt van zelf, dat de Minister zich bij de uitoefening van zijn gezag of zijn toezicht door anderen kan doen bijstaan: doch die anderen zijn dan tegenover de districtsveeartsen nooit iets anders dan raadslieden of vertegenwoordigers van den Minister. Een eigen, zelfstandig gezag van die anderen tegenover de districtsveeartsen kan niet op de wet berusten, is zelfs daarmede in strijd.

Wanneer de Regeering den door haar thans ten onrechte betreden weg uit wil, dan moet vóór alles eene voorwaarde vervuld zijn: n.l. de wet moet gewijzigd worden.

Dit kan op tweeërlei wijze gebeuren. Hetzij door den veeartsenijkundigen inspecteur met name in de wet te noemen — evenals de wet op het Lager Onderwijs en de Gezondheidswet de verschillende functionarissen specifiek hebben aangegeven. Hetzij door uitdrukkelijk aan de Kroon de inrichting van dezen bepaalden Rijksdienst over te laten — zooals de Waterstaatswet van 1900 en de Arbeidswet (na haar wijziging in 1909, toen voor den directeur-generaal van den Arbeid een wettelijke plaats in het ambtenarencorps gevraagd werd), dit hebben gedaan.

Maar zoolang de wet niet veranderd is, mist zeker de Minister, maar zelfs de Kroon, de bevoegdheid om verandering te brengen in de wettelijke positie der districtsveeartsen, omdat die verandering gelijk staat met terzijdestelling der wet.

Ten slotte nog twee opmerkingen.

De eerste is deze, dat mijn beschouwingen allerminst haar grond vinden in het optreden van den tegenwoordigen titularis Dr. H. Remmelts. Het tegendeel is zelfs waar, want zijn optreden zoude beschouwingen als deze bijna in de pen doen houden.

En ten tweede, dat zij wèl haar grond vinden in den wensch om tot een goede, w e t t e l ij k e regeling van den veeartsenijkundigen dienst te geraken.

Den Haag, 29 December 1912. MR. C. P. ZAAIJER.

(*Orgaan van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw, Bijblad van het Nederlandsch Landbouwweekblad.* 11 *Januari* 1913).

Réunion et séance de la Commission permanente des Congrès internationaux de Médecine vétérinaire, Vendredi le 25 octobre 1912 à Lyon dans la salle de bibliothèque de l'Ecole nationale vètérinaire, à 9 heures du matin.

Monsieur le directeur FAURE reçoit les membres dans la salle de conférence de l'Ecole et souhaite la bienvenue à M. le président et aux membres qui sont venus en grand nombre pour assister en même temps aux fêtes de l'Ecole. Il les remercie bien cordialement de la magnifique photographie de tous les membres de la commission, une offrande à l'Ecole de Lyon étalé sur la table de la salle. En même temps il remit une lettre officielle exprimant les remerciments du corps enseignant de l'Ecole de cette haute marque de sympathie. M. FAURE dit enfin que la commission trouvera une salle plus tranquille et plus appropriée à son travail dans la bibliothèque. Il invite en même temps les membres à un déjeuner offert par lui et les professeurs de l'Ecole.

M. le président remercie bien sincèrement M. FAURE de l'hospitalité et de ses bons soins envers la commission après quoi M. FAURE se retire et la commission commence son travail.

Sont présents: M. LYDTIN (Allemagne) président; M. HUTYRA (Hongrie) et M. DEGIVE (Belgique) vice-présidents; M. DE RATZ (Hongrie) secrétaire-adjoint; M. HAPPICH (Russie), M. HANGKA (Autriche), M. HESS (Suisse), M. THEILER (Afrique du sud), M. PIOT (Egypte), M. PERRONCITO (Italie), M. MAC FADYEAN (Angleterre), M. STOCKMAN (Angleterre), M. SCHIMMEL (Pays-bas), M. LOCUSTEANU (Roumanie), M. BARRIER (France), M. KJERRULF (Suède), M. MALM (Norvège), M. BANG (Danemarc) membres, et M. DE JONG (Pays-bas) secrétaire.

Ordre du jour:

I. Rapport du secrétaire sur l'activité de la commission depuis la séance de Baden-Baden en juin 1911.

II. Résolution sur l'installation du secrétariat permanent à La Haye (13 pays représentés dans la commission, ont approuvé; 8 pays n'ont pas donné de réponse jusqu'à maintenant).

III. Résolution sur les propositions du comité exécutif anglais

a. sur la date du congrès de Londres;

b. sur les questions à traiter au congrès de Londres;

c. sur l'organisation de ce congrès.

IV. Mesures à prendre pour obtenir la participation des vétérinaires, des médecins et des agronomes de tous les pays au congrès de Londres et l'assistance de la presse.

V. Voeux et propositions des membres de la commission.

1. M. le président, en ouvrant la séance, remercie encore une fois le directeur de l'Ecole de Lyon de l'hospitalité et lit une lettre du Ministère autrichien de l'agriculture annonçant que M. HANGKA a été délégué pour remplacer M. BINDER. Il pose la question si M. HANGKA aura le droit de voter. L'assemblée répond affirmativement. Il lit après une lettre du ministère bulgare, qui excuse l'absence de M. TULEFF-Sofia.

2. La photographie des membres, offerte à l'Ecole de Lyon a coûté avec l'encadrement et la dénomination des membres sur une plaque métallique environ 260 francs. M. le président espère que les membres consentiront à payer leur part des frais à l'adresse du secrétaire. Le photographe a ajouté une reproduction en dimensions plus petites pour l'archive. Les membres qui désirent également une telle reproduction pourront s'adresser au secrétaire.

3. Le comité de l'exposition de librairies de Leipzig en 1914 a invité la commission d'organiser une excursion vers Leipzig à l'occasion de cette exposition. M. le président a du répondre que cette excursion ne sera pas possible à cause du congrès de Londres.

4. Le secrétaire lit le rapport sur les travaux de la commission depuis la séance de Baden-Baden en juin 1911. Le rapport est approuvé et accepté.

5. M. le président donne la parole à M. DE JONG pour référer sur l'installation d'un secrétariat permanent à la Haye. M. DE JONG donne un aperçu des différentes correspondances à la suite des résolutions prises à Baden-Baden. Les membres de huit pays représentés dans la commission n'ont pas encore donné une réponse; de 13 pays la réponse est favorable. La majorité a donc approuvé le projet, tandis que quelques membres, d'après ce qui parait, n'ont pas encore fait les démarches désirées. M. DE JONG ajoute que l'excédant du congrès de La Haye résultant d'une subvention extra-ordinaire du Gouvernement néerlandais, a diminué assez considérablement depuis l'assemblée de Baden-Baden non seulement par des dépenses causées par le congrès de La Haye, mais aussi par les frais de la commission elle-même, qui sont assez importantes. Il serait utile de recommander au comité exécutif de Londres de prendre en vue ces dépenses actuelles et futures de la commission si la situation restait la même. Néanmoins le surplus du congrès de La Haye sera probablement suffisant pour l'installation provisoire du secrétariat à La Haye. M. DE JONG croit en conséquence qu'il sera dans l'intérêt de la commission d'obtenir ce surplus pour l'installation de son secrétariat à La Haye, lequel d'ailleurs aura le patronage du Ministre de l'Agriculture des Pays Bas. Non seulement les congrès de médecine, mais aussi ceux de pharmacie et d'hygiène et de démographie possèdent déjà leur bureau à La Haye et il semble un peu singulier que les congrès vétérinaires, dont la commission permanente est antérieure à celle des congrès de médecine, sont sous ce rapport fort en retard. M. DE JONG propose donc de dépêcher au Ministre de l'Agriculture néerlandais que la commission permanente accepte définitivement l'offre de Son Excellence. Elle a autorisé M. DE JONG de faire savoir à la commission permanente qu'elle a toujours l'intention de favoriser l'installation du secrétariat à La Haye.

M. BARRIER, obtenant la parole, dit qu'aussi en France le Ministre compétent a approuvé l'installation du secrétariat permanent à La Haye.

Dans la discussion, quelques membres s'excusent de ne pas avoir eu l'occasion de donner la réponse de leurs ministres, tandisque quelques autres désirent voir traiter la question par voie diplomatique, et encore d'autres souhaitent de soumettre la question au congrès de Londres en 1914. Mais la majorité des membres exprime sa grande reconnaissance envers le ministre holllandais qui pense si généreusement à l'égard de la commission. M. M. BARRIER, MALM, THEILER, PIOT et d'autres veulent accepter l'établissement du secrétariat à La Haye tandisque M. HESS propose de prier le Ministre de l'Agriculture hollandais de demander à cet effet d'abord l'approbation des gouvernements des autres pays, proposition qui est jugée fort importune par M. DE JONG.

M. le président dit que la paragraphe 14 du Règlement des Congrès de médecine dit simplement „le bureau est à poste fixe à La Haye". Cette décision a été prise par les médecins sans demander préalablement l'approbation du gouvernement ou du ministre compétent de leur pays. A ce moment la commission permanente, qui est souveraine, n'a qu'à rechercher s'il y a des obstacles, qui s'opposent à la réalisation provisoires de Baden-Baden. Si non, l'assemblée présente peut prendre une résolution définitive et quand la commission veut s'adresser au Ministre de l'Agriculture hollandais cela ne peut être que pour remercier son Excellence bien profondément de ses bonnes intentions à l'égard de la commission permanente. Il faut que celle-ci se décide d'inscrire dans son règlement „la commission possède un bureau fixe à la Haye"; ce qui du reste ne limite aucunement la liberté d'action et l'indépendance de la commission.

Après quelques discussions sur l'organisation du bureau le président met d'abord aux voix la proposition de M. HESS (Suisse). Celui-ci la retire, mais désire qu'on en fasse acte dans le protocole.

Alors la proposition de fixer le bureau à la Haye sous les conditions arrêtées à Baden-Baden est acceptée à l'unanimité.

M. le président exprime ses remerciments au Ministre de l'Agriculture hollandais. La commission envoie une dépêche à Son Excellence, lui communiquant la résolution et lui exprimant sa gratitude; dans le courant de la réunion il arriva une réponse aimable de Son Excellence.

6. Sur la proposition des membres anglais et après quelques discussions on fixe la date du congrès prochain à Londres dans la première semaine d'août 1914. (6 jours).

Quant à l'organisation M. MAC FADYEAN, qui avec M. STOCKMAN avait présenté un programme provisoire, dit qu'il a emprunté à celui du congrès de La Haye, mais qu'il a proposé moins de séances générales. Beaucoup de membres entre autres M.M. DEGIVE et BARRIER désirent au contraire plus de séances générales. Après quelques discussions sur les sujets à traiter et sur les séances générales et les sections on confie l'organisation du congrès au comité exécutif anglais qui tiendra compte des désirs de la commission permanente, qui recommande surtout d'éviter des collisions entre les séances générales et celles des sections. Parmi les questions qui devraient être traitées dans les séances générales, furent nommées; la tuberculose, la fièvre aphteuse, l'intoxication par les aliments du règne animal, le contrôle sanitaire du lait, les causes qui provoquent l'avortement, l'enseigne-

ment vétérinaire et autres. Comme objets des sections furent recommandés des questions de pathologie et de bactériologie, d'enzooties, de médecine et de chirurgie et des maladies tropiques.

M. DE JONG rapelle en outre les questions à traiter qui restent encore du congrès de La Haye, et fait savoir que M.M. VAN ES (Etats-Unis), LIGNIÈRES (Argentine) et DE BLIECK (à Buitenzorg, Java) ont exprimé des souhaits particuliers concernant le congrès. Il en fera rapport aux membres anglais, auxquelles a été remis aussi un souhait d'un vétérinaire de l'Allgau.

Sur une question de M. BARRIER se rapportant au budget du congrès futur M. MAC FADYEAN fait une réponse très rassurante. 3 à 4000 livres sterling sont déjà prêts et on attend encore une somme plus importante. Le congrès trouve grande sympathie en Angletèrre. Les invitations officielles seront faites par le Ministère de l'Extérieur de la Grande Bretagne. M. BARRIER recommande de faire les invitations de bonne heure.

M. le président remercie M.M. MAC FADYEAN et STOCKMAN de leurs rapports. En ce qui concerne le congrès de Londres on recommande la formation de comités nationaux dans tous les pays, et M. MAC FADEYAN souhaite que les membres de la commission veuillent encourager également la visite du congrès de Londres, qui célébrerera le cinquantenaire des congrès internationaux. M. le président remarque qu'il sera urgent de demander surtout l'assistance de la presse, aussi de la presse politique et notamment de l'Anglaise.

M. STOCKMAN désire la communication des noms des secrétaires des comités nationaux aussitôt que possible.

7. Avant la clôture de la séance M. BARRIER exprime des remerciments à M. le président. C'est vrai que la commission est une institution de grande utilité, mais c'est aussi vrai que notamment le président travaille beaucoup dans l'intérêt des tâches de la commission et des congrès. Il mérite l'hommage de tous les membres à ce point.

M. le président remercie M. BARRIER de ces paroles, en relevant que tout ce qu'il a pu accomplir, est dû à l'appui des membres, et surtout au travail inlassable de M. le secrétaire DE JONG. Il termine en rendant l'hommage à la France et à l'Ecole de Lyon en considération de l'acceuil hospitalier et cordial que la commission permanente y a trouvé.

Dr. LYDTIN, *Président*
D. A. DE JONG, *Secrétaire.*

Tweede Kamer der Staten-Generaal. Beraadslaging over de verhooging van het Xde Hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1911.

Kosten, subsidiën en schadeloosstellingen tot afwending van het gevaar, waarmede ziekten den veestapel bedreigen, f 1 230 000."

De heer VAN WICHEN: Mijnheer de Voorzitter! Het zij mij vergund bij dit artikel van het thans in behandeling zijnde wetsontwerp, waarbij meer gelden worden aangevraagd voor de kosten ter bestrijding van maatregelen die zijn aangewend tot beteugeling van het mond- en klauwzeer onder het vee, een vijftal opmerkingen te maken betreffende de toepassing van practische maatregelen

tegen die gevreesde veeziekte, geenszins met betrekking tot de meerdere gelden die bij dit wetsontwerp worden aangevraagd. De kosten zijn gemaakt en de gelden daarvoor uitgegeven moeten worden toegestaan.

Nu zijn de vijf opmerkingen, die ik zeer in het kort wensch te maken, wel niet in de gewisselde stukken tot dit wetsontwerp betrekkelijk behandeld, maar ik heb aan den heer Minister de punten opgegeven.

In de eerste plaats dan iets omtrent het plegen van overleg door de ambtenaren van het Rijksveeartsenijkundig Staatstoezicht met de veehouders.

Toen dit onderwerp de vorige week door den geachten afgevaardigde uit Breukelen, den heer DE MONTÉ VER LOREN, hier ter sprake werd gebracht, had ik toevallig een conferentie in het Kamergebouw en toen die was afgeloopen en ik in de vergaderzaal terugkeerde, was het betrokken artikel reeds onder uw hamer doorgegaan, anders zou ik mij toen stellig bij de denkbeelden door dien geachten afgevaardigde ontwikkeld hebben aangesloten.

De geachte afgevaardigde had een vergadering bijgewoond van Zuidhollandsche en Utrechtsche veehouders, waarin het mond- en klauwzeer ter sprake was gekomen. De indruk, dien de geachte afgevaardigde uit die vergadering had medegenomen kwam hoofdzakelijk hierop neder, dat de veehouders de wenschelijkheid hadden geopenbaard, dat er meer voeling zou worden gehouden door de districtsveeartsen met de veehouders, door het houden van bijeenkomsten, instructiën, cursussen, enz., waarbij dan de maatregelen zouden kunnen worden besproken die ter voorkoming of beteugeling van het mond- en klauwzeer, al naar gelang van omstandigheden, in verschillende gevallen zouden kunnen of moeten worden toegepast en waarbij dan ook de rechten, maar vooral de plichten der veehouders kunnen worden behandeld. Het heeft mij groot genoegen gedaan, Mijnheer de Voorzitter, dat de Minister, al is het niet positief, toch eenigszins een gunstige overweging van dit denkbeeld heeft toegezegd. Zijn Excellentie zou zien wat hij in dit opzicht zou kunnen doen. Ik heb deze gelegenheid te baat genomen, Mijnheer de Voorzitter, om de ernstige overweging van dit denkbeeld ten zeerste bij den Minister aan te bevelen. Ook mij is uit verschillende kringen van veehouders bekend, dat op het bedoelde overleg veel prijs wordt gesteld. Er zijn altijd nog veel veehouders die omtrent de maatregelen die met betrekking tot het mond- en klauwzeer genomen moeten worden niet goed op de hoogte zijn. Voornamelijk zijn er vele veehouders die niet genoegzaam doordrongen zijn van den plicht die op hen rust om hun vee geregeld te observeeren en om van de eerst ontdekte verschijnselen van mond- en klouwzeer of van verdachte gevallen ten spoedigste aangifte te doen.

En hiermede, Mijnheer de Voorzitter, kom ik vanzelf tot het tweede punt, dat ik even wensch te bespreken.

Kunnen de zooeven bedoelde samenkomsten van de veehouders met de ambtenaren van het veeartsenijkundig staatstoezicht waarbij dan ook de burgemeesters tegenwoordig moeten zijn, als een zeer voorname voorbehoedenden maatregel worden aangemerkt, ook de stalinspectie uitgevoerd door de rijksveeopzichters kan als zoodanig van groot belang zijn. Ik weet niet of die stalinspecties in andere districten geregeld worden gehouden, maar sedert geruimen tijd zijn onder lei-

ding van den districtsveearts LAMÉRIS in Zuidholland stalinspecties ingesteld geworden, die geregeld op ongeregelde tijden worden gehouden. Daardoor worden de veehouders vanzelf genoopt hun vee nauwkeurig te observeeren, en bij het eerst ontdekte verdacht geval van mond- en klauwzeer dadelijk aangifte te doen.

Ik zou dus den Minister in overweging willen geven wanneer daaromtrent geen voldoende maatregelen zijn genomen, het daarheen te leiden, dat dergelijke stalinspectiën zooveel mogelijk geregeld op ongeregelde tijden overal worden gehouden. De weinige kosten die daardoor zullen worden veroorzaakt zullen m.i. een veel nuttiger effect kunnen hebben dan de enorme kosten, die soms moeten worden gemaakt, wanneer de gevreesde veeziekte reeds eenige uitbreiding of een epizoötisch karakter heeft aangenomen.

In de derde plaats, Mijnheer de Voorzitter, iets omtrent de belooningen voor taxatie van wegens mond- en klauwzeer onteigend vee. Wanneer door den burgemeester in overleg met den districtsveearts, op zijn advies tot onteigening van het vee is besloten, dan moet natuurlijk het vee ten spoedigste worden gewaardeerd. Die waardeering kan geschieden door den districtsveearts, of ook wel door een rijksveeopzichter, en dan kost het minder dan wanneer het door andere deskundigen geschiedt. Maar in het belang van de zaak, in het belang van de veehouders en in het belang van het Rijk acht ik het niet gewenscht, tenzij in de uiterste noodzakelijkheid de waardeering door rijksambtenaren te doen geschieden. Naar mijn meening en volgens mijn ondervinding, moet de waardeering geschieden door een geheel onafhankelijken, invloedrijken en vertrouwen genietenden veehouder, die daarvoor terstond door den burgemeester tegen een behoorlijke belooning moet kunnen worden aangewezen. Is de afstand tusschen de woonplaats van den deskundige en de plaats waar de waardeering moet geschieden van eenige beteekenis, dan moet spoedshalve een rijtuig worden genomen, waarvoor al spoedig ƒ 4.— à ƒ 6.— moet worden betaald, zoodat er dan bij toepassing van het bestaande tarief, in den regel voor den deskundige zelf weinig meer overschiet.

Bij missive van den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel van 8 October 1909, is het taxatieloon ter zake van waardeering bij het onteigenen van vee aangegeven. Volgens dat tarief — ik zal nu maar geen paarden noemen, want bij mond- en klauwzeer heeft men voornamelijk met rundvee en ander kleinvee te doen — kan slechts worden betaald:

ƒ 3.— voor het schatten van 1— 4 runderen,
ƒ 5.— „ „ „ „ 5—12 „
ƒ 7.50 „ „ „ „ 13—20 „
ƒ 10.— „ „ „ „ 21—40 „
ƒ 15.— „ „ „ „ 41—60 „
ƒ 20.— voor meer dan 60 runderen.

Voor kalveren, schapen, geiten en varkens kan de helft van die bedragen in rekening worden gebracht.

Wordt er dus een belangrijke stal vee onteigend, van bij voorbeeld tusschen de 20 en 40 stuks koeien, en wanneer dan zooals het meermalen gebeurt de kosten van het rijtuig er af moeten, dan schiet er voor den deskundige slechts ongeveer ƒ 5.— over. Die belooning is veel te gering om daarvoor een behoorlijk deskundige

te kunnen krijgen. Vooral is het gewenscht, dat die waardeering geschiedt door een hoogstaand deskundig veehouder, omdat deze bij een veehouder, wiens vee moet worden onteigend, voor wien dit toch al een vreeslijk zware slag is, veel meer vertrouwen geniet dan een ambtenaar, die de taxatie anders wellicht ook zou kunnen verrichten.

Zulk een veehouder is in den regel ook veel beter op de hoogte van de marktwaarde, kan het vee beter beoordeelen en weet wanneer bij de waardeering soms eenige bedrijfsschade in aanmerking moet worden genomen, deze beter te beoordeelen. Ik acht het dus zoowel in het belang van het Rijk, als in dat van den veehouder, dat het tarief van taxatieloon worde verhoogd en minstens worde verdubbeld.

Ten vierde een enkel woord omtrent het afmaken en den verkoop van onteigend vee niet op de boerderij, maar in een openbaar slachthuis.

Mijnheer de Voorzitter! Wanneer een veehouder toch al zoo zwaar getroffen wordt, doordat hij mond- en klauwzeer onder zijn vee heeft gekregen en zijn vee moet worden onteigend, dan is het verschrikkelijk, als dit vee nog onder de oogen van den veehouder en zijn gezin moet worden afgemaakt. Ik ben meermalen in de noodzakelijkheid geweest daaromtrent maatregelen te moeten nemen, maar dan is het treurig om te zien, hoe zulk een veehouder daaronder lijdt. Die man en zijn gezin zijn natuurlijk gehecht aan hun vee, vooral aan die melkkoeien, die het winstgevend bedrijf van den veehouder uitmaken en zij worden daarvan dan in eens beroofd. Ik heb er mij dan ook altijd veel beter bij bevonden om de koeien ten spoedigste door middel van groote motorvaartuigen te doen vervoeren naar een abattoir, na met spoed in overleg te zijn getreden met den directeur van het abattoir. Dit vervoer kan nog heel best plaats vinden, ook al liggen de hoeven waar onteigend wordt, twee of drie uur van het slachthuis verwijderd. Het slachten heeft daar regelmatig plaats, koppen en klauwen en afval worden verbrand, het vleesch wordt behoorlijk opgehangen, gekeurd en van goedkeuringsmerken voorzien, en op annonces in de dagbladen komen niet alleen de knorzen en kleine slagers, die anders soms voor de helft van de waarde en nog minder het vleesch van de boerderijen komen halen, maar groote slagers en vleeschhandelaren uit alle plaatsen van het land komen op het abattoir het vleesch tegen behoorlijke prijzen koopen. Het vleesch brengt dan evenals de huiden en het gesteriliseerd vet de hoogste prijzen op. Ik zou dus den Minister wel in overweging willen geven, indien daaromtrent nog geen algemeene voorschriften bestaan, die zooveel mogelijk te doen uitgaan, opdat, waar het eenigszins mogelijk is, het vee niet wordt afgemaakt op de boerderij, maar worde vervoerd naar een abattoir.

Met betrekking tot de onteigening en de afmaking van vee zou ik ook nog het volgende willen opmerken. Ik heb zelf gestaan voor de onteigening van een stal vee ter waarde van *f* 15 000 á *f* 16 000, een prachtstal van melkkoeien en toen ik dat vee onteigend had en het gewaardeerd was, wat in eenige uren afliep, zeide ik tot den betrokken districtsveearts: nu heb ik de koeien, vette varkens en ook schapen die in de weide liepen moeten onteigenen, maar de koppel van 70 kippen die daar rondloopt, de honden en katten, die hier aanwezig zijn, brengen de besmetting toch ook over naar de naburige erven, en hoeven en toen moest de dis-

trictsveearts mij zeggen: ja, daar sta ik machteloos tegenover en ik kan hier geen advies geven. Mijnheer de Voorzitter! Toen heb ik op mijn eigen houtje die kippen, honden en katten ook onteigend. Met den veehouder heb ik toen een overeenkomst getroffen omtrent de vergoeding, welke vergoeding hem door tusschenkomst van de directie van den landbouw is uitbetaald. Het zou daarom naar mijn meening wenschelijk zijn, als de bestaande voorschriften zoo werden ingericht, dat men het overblijvende vee, huisdieren, pluimgedierte of gevogelte waardoor de verspreiding kan worden veroorzaakt, ook kan onteigenen.

In de vijfde plaats, Mijnheer de Voorzitter, een kort woord over de politiehulp bij de maatregelen ter bestrijding van het mond- en klauwzeer.

Wanneer een hoeve wordt afgesloten en daarbij sommige punten moeten worden bewaakt, requireert men daarvoor soms militairen. Dat dit groote kosten met zich brengt blijkt wel uit het wetsvoorstel, waarbij de kosten voor militaire hulp in deze over 1911 ruim ƒ 38 000 hebben bedragen.

Ik heb er mij in de practijk van overtuigd, dat assistentie door de politie veel beter is. Men kan dan in de eerste plaats nemen de gewone gemeentepolitie, zoo noodig aangevuld door onbezoldigde veldwachters, die, wanneer zij niet in voldoende mate aanwezig zijn, terstond kunnen worden aangesteld, benevens rijksveldwachters. Met alle respect voor de militaire macht, eigenen rijksveldwachters en politiebambten zich veel beter voor assistentie bij maatregelen in gevallen van mond- en klauwzeer. Ik zal niet zeggen, dat militaire bewaking niet goed zoude zijn wanneer slechts een enkele brug of een weg moet worden bewaakt, maar wel wanneer het een hoeve geldt. Ik zou daarvan treurige staaltjes kunnen opnoemen. Ik zal dit evenwel niet doen. Mijn bedoeling is alleen er op te wijzen, dat politietoezicht, met hulp van onbezoldigde gemeenteveldwachters veel beter is. Rijksveldwachters zijn in den regel menschen op hoogeren leeftijd, met meer menschenkennis en ondervinding. Daarbij hebben de veehouders in hen meer vertrouwen en zien hen liever komen, dan de gewapende militaire macht.

De maatregelen ter bestrijding van het mond- en klauwzeer zijn derhalve door hun assistentie veel beter en deugdelijker uit te voeren en in ieder geval is het ook veel goedkooper.

Ik zou derhalve den heer Minister wel in overweging willen geven maatregelen te treffen, opdat met hetgeen ik te dezen aanzien heb in het midden gebracht zooveel mogelijk rekening worde gehouden.

De heer Talma, Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel: Mijnheer de Voorzitter! Wat de eerste opmerking van den geachten afgevaardigde betreft, wensch ik te verklaren, dat het mij inderdaad wenschelijk voorkomt in de richting, die hij heeft aangegeven, te handelen, al zal het in dezen winter met het oog op de groote waakzaamheid, welke bij het nog steeds rondsluipend mond- en klauwzeer noodig zal zijn, moeilijk wezen, daar de geachte afgevaardigde het wel met mij eens zal zijn, dat dit veel tijd zal kosten.

Wat het tweede punt betreft, erken ik, dat stalinspectie inderdaad een middel is tot verbetering van den toestand, ofschoon ook daarbij eenige matiging zal moeten worden betracht, want wanneer ik die stalinspectie zou willen doen plaats hebben, gelijk de geachte afgevaardigde bedoelt, zou het een buitengewoon kost-

bare maatregel worden. Er zou een zeer groot personeel voor noodig zijn, dat feitelijk alleen zou kunnen worden gebruikt, wanneer de ziekte dreigt.

In zake de loonen der taxateurs kan ik wel zeggen, dat ik over het algemeen den indruk heb gekregen, dat de bijkomende kosten bij de bestrijding van het mond- en klauwzeer te hoog worden. Wij zijn echter deze zaak aan het onderzoeken. Het kan best wezen, dat er onder de verschillende zaken, die worden opgegeven, één nummer voorkomt, dat te laag wordt beloond. Ik wil dit gaarne laten nagaan, maar over het algemeen zijn de kosten drukkend zwaar.

Ik zou hierbij nog willen doen opmerken, dat wij wel moeten hebben goede taxateurs, maar dat toch de boeren in vele gevallen minder kijken op geld, dan wel op het vee, dat zij moeten missen in hun bedrijf. Daarom zou ik hier wel eens op een punt willen wijzen, waarop mij een der leden zoo juist nog opmerkzaam maakt, dat er bij voorbeeld in Friesland bestaat een vereeniging van veehouders, die zich verplichten, wanneer vee moet worden afgemaakt, natuurlijk tegen vergoeding, gemeenschappelijk voor aanvulling van den veestapel te zorgen. Dit is een methode, waarbij de door de afmaking aangerichte schade veel radicaler wordt weggenomen dan bij toepassing van de methode van uitbetalen van geld.

In de vierde plaats, het afmaken in openbare slachthuizen heeft ook naar mijn meening de voorkeur, doch op voorwaarde dat het vervoer zonder bezwaar kan plaats hebben. Nu is het merkwaardig, dat het eenige wezenlijke bezwaar dat in de laatste weken hier te berde gebracht is in dit opzicht, was dat bij het vervoer gevaar zou ontstaan voor besmetting.

Konden wij overal met motorschuiten vlak bij de boerderij komen, dan zou men er zijn, indien althans die schuiten zeer goed waren ingericht. De geachte afgevaardigde heeft indertijd als burgemeester inderdaad een geval, dat in zijn gemeente was voorgekomen, op voortreffelijke wijze behandeld. Maar men denke eens aan de vlakten in Noordbrabant en Limburg. Al had men te beschikken over 25 motorschuiten, de moeilijkheid zou toch altijd blijven, hoe men het vee er in zou krijgen. Want is het vee eenmaal in de schuit, dan krijgt men het wel in het abattoir.

Wat het vijfde punt betreft, ben ik het geheel met den geachten afgevaardigde eens. Wij moeten hebben rijksveldwachters, maar de geachte afgevaardigde zal mij moeten toestemmen dat, wanneer ik bij mijn ambtgenoot van Justitie in een tijd als wij verleden jaar medegemaakt hebben, aandrong op het beschikbaar stellen van zoovele rijksveldwachters dat alle besmette hoeven zouden kunnen bewaakt worden, ik ten antwoord zou krijgen: er is geen denken aan. Bij de eerste de beste gelegenheid moet mijn ambtgenoot de rijksveldwachters terugtrekken ten einde hen te bezigen voor het doel, waartoe zij eigenlijk bestemd zijn. Daarom ben ik zeer dankbaar, wanneer mijn ambtgenoot van Oorlog het minder doeltreffend en meer omslachtig middel van militaire hulp te mijner beschikking stelt. Ik behoef over deze zaak niet verder te spreken. Mijn geachte ambtgenoot mocht anders eens gaan denken, dat wij niet buitengewoon ingenomen waren met het beschikbaar stellen van militaire hulp, wanneer dat noodig is.

De heer VAN WICHEN: Ik dank den Minister zeer voor zijn antwoord. Ik weet wel, dat de stalinspectie eenige kosten medebrengt, maar ik herhaal, dat dat geld

naar mijn meening beter besteed zal zijn dan de kosten, die later bij uitbreiding der ziekte soms moeten worden gemaakt.

Wat de belooning betreft, meen ik er bij den Minister op te moeten blijven aandringen, dat het tarief worde herzien; de belooning voor de taxateurs dient minstens tot het dubbele te worden verhoogd.

Ten slotte, wat aangaat de quaestie van het afmaken van vee, heb ik gezegd, dat men het zooveel mogelijk moet doen vervoeren naar en afmaken aan een abattoir. Ik geef geheel toe, dat het niet op alle plaatsen zoo kan gebeuren.

Ik dank nogmaals den Minister voor hetgeen hij op mijn opmerkingen geantwoord heeft.

De beraadslaging wordt gesloten en onderart. 42 zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Eerste Kamer der Staten-Generaal. Verhooging van het tiende hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1911.

De heer TALMA, Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel: Mijnheer de Voorzitter! In het Eindverslag der Commissie van Rapporteurs over dit wetsontwerp wordt de opmerking gemaakt, „dat het succes van de genomen maatregelen tot bestrijding van het mond- en klauwzeer niet evenredig is geweest aan de hooge kosten, welke zij geëischt hebben." Tot mijn leedwezen kan ik die opmerking niet tegenspreken. Er staat trouwens niet bij, dat het de schuld is van degenen, die de maatregelen hebben uitgevoerd.

Wanneer men een ziekte bestrijdt, staat men altijd bloot aan gebrek aan succes. De vraag, die werd gedaan, of de medewerking van de zijde van de landbouwers wel voldoende is geweest kan ik tot mijn leedwezen niet bevestigend beantwoorden Ik zou daarbij niet geheel en al de schuld willen leggen op de schouders van de landbouwers. Het spreekt vanzelf, dat zij bij de bestrijding van het mond- en klauwzeer in moeilijke omstandigheden verkeeren, omdat degenen, die in de eerste plaats tot medewerking geroepen zijn, dat wil zeggen zij, bij wie mond - en klauwzeer is uitgebroken, het minste profijt hebben van de maatregelen, die alsdan moeten worden genomen en wel alle lasten daarvan. Het gevolg daarvan is, dat zij min of meer geneigd zijn om zich te onttrekken, een zeer menschelijke eigenschap. Maar aan den anderen kant mag ik niet ontkennen, dat van de zijde van den landbouw in het algemeen, bepaald van de zijde van de leiders van den landbouw, zeer zeker wordt medegewerkt, door voortdurend de openbare meening onder de landbouwers voor te lichten.

Ik zou van deze plaats een beroep willen doen op den steun van de leiders van den landbouw en van de landbouwers in het algemeen om, waar op dit oogenblik het mond- en klauwzeer nog altijd rondsluipt, ook met het oog op de groote landbouwtentoonstelling, waarvan wij gaarne zouden zien, dat zij, in tegenstelling van de vorige, ook ten opzichte van het vee, volledig kan zijn, den wensch uit te spreken, dat die medewerking in het volgende jaar zoo volkomen moge zijn, dat door samenwerking van Regeering en landbouw beide, een resultaat zal worden

bereikt, dat aan onzen landbouw en daardoor aan het gansche land ten goede kan komen.

De beraadslaging wordt gesloten en het wetsontwerp zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Uit de Memorie van Antwoord betreffende Hoofdstuk V (Binnenlandsche Zaken) der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1913.

Trekhondenwet.

De Trekhondenwet is eerst sedert 1 September 1911 in werking, zoodat omtrent den invloed, door haar uitgeoefend, nog geen difinitief oordeel kan worden uitgesproken. Klachten over hare toepassing komen niet in. De opmerking in het Voorloopig Verslag over de schouderhoogte, die van 0.70 M. tot 0.60 M. zou zijn teruggebracht en veelal nog te hoog wordt geacht, berust op misverstand. Bij Koninklijk besluit van 12 Juni 1911 (*Staatsblad* n°. 143) is de hoogte, welke bij Koninklijk besluit van 6 Februari 1911 (*Staatsblad* n°. 45), op 0.60 M. was bepaald, teruggebracht tot 0.50 M. voor honden, onder de kar gespannen, alsmede — tot 1 September 1914 — voor honden, vóór de kar gespannen. Het ligt voor de hand, dat niet aanstonds na de invoering een voldoend aantal groote en sterke honden beschikbaar was, maar dat eerst na verloop van eenigen tijd tot het stellen van gestrenger eischen kon worden overgegaan.

Het komt wenschelijk voor, in het volgend kalenderjaar, een onderzoek in te stellen omtrent de aanvankelijke werking der wet en omtrent de raadzaamheid van wijziging van enkele bepalingen van den algemeenen maatregel van bestuur inlichtingen in te winnen. Daarbij zal dan ook op enkele punten, in het Voorloopig Verslag aangeroerd, de aandacht worden gevestigd.

Vleeschkeuring. Keuring van levensmiddelen.

Een wetsontwerp betreffende de vleeschkeuring heeft de Departementen van Binnenlandsche Zaken en van Landbouw, Nijverheid en Handel bereids verlaten.

De regeling van het ontwerp is niet — zooals eenige leden blijken te wenschen — uitgebreid tot alle levensmiddelen, welke in den handel worden gebracht, omdat de keuring van vleesch technisch en administratief een zelfstandig onderwerp is.

Ten aanzien van keuring van levensmiddelen is de ondergeteekende er nog niet in geslaagd een bevredigende regeling te vinden. Een rijkskeuringsdienst ware wel het gemakkelijkst te ontwerpen, maar de ondergeteekende is nog geenszins overtuigd, dat de oplossing van de zaak in die richting moet worden gezocht.

Vivisectie.

De moeilijkheid, om eene eenigszins bevredigende regeling te maken, heeft den ondergeteekende tot nog toe weerhouden van het indienen van voorstellen. Nochtans blijft zijne aandacht op deze aangelegenheid gevestigd.

Dat de voorschriften, destijds door Minister KUYPER gegeven, niet meer worden nageleefd, is den ondergeteekende niet bekend. Hij stelt naar de juistheid van die mededeeling een onderzoek in en zal naar bevind van zaken handelen.

Ophthalmoreactie bij kwaden droes. De vooral in de tweede helft van 1912 in ons land geconstateerde gevallen van kwaden droes hebben o.a. ook weer de aandacht gevestigd op de volgende punten:

1°.dat de besmetting dikwijls uitgaat van uit Rusland geïmporteerde ponnies.

De invoer van deze sobere en taaie paardjes is reeds sedert jaren van vrij groote beteekenis. De vraag schijnt gewettigd of het geen overweging zou verdienen den invoer aan zekere voorwaarden te verbinden. De dieren zouden b.v. aan de grenzen of op andere daarvoor aan te wijzen plaatsen kunnen worden gekeurd, alvorens ze over 't geheele land worden verspreid.

2°. dat het wellicht aanbevelenswaardig zou wezen, voor het vaststellen van de diagnose niet alleen de malleïne *subcutaan* aan te wenden, maar ook de *ophthalmoreactie* te verrichten. De aanwending van de malleïne in het oog is eene eenvoudige manipulatie in de practijk en de resultaten zijn volgens meerdere publicaties alleszins betrouwbaar. In Beieren bestaan er reeds voorschriften hieromtrent welke hier volgen:

Anweisung für die Anwendung der Mallein-Augenprobe zur Teststellung des Rotjes.
Bayerische Verfügung vom 10 September 1912. (Vorschr. f.d. Veterinärwesen in Bayern VI. Bd. Nr. 11, S. 179.).

I. Wesen der Probe:

Rotzkranke Tiere sind insofern überempfindlich gegen Mallein, als dessen Einverleibung in kleineren Gaben örtliche Entzündungserscheinungen, in grösseren Gaben eine fieberhafte Allgemeinerkrankung auslöst. Die Ueberempfindlichkeit tritt im allgemeinen gegen die dritte Woche nach der Ansteckung ein und erreicht in den ersten Monaten der Erkrankung den Höhepunkt; im weiteren Verlaufe sinkt sie dann bis zur Unempfindlichkeit gesunder Tiere, doch schieben sich auch hier wiederholt Zustände erhöhter Empfindlichkeit ein.

II. Voruntersuchung.

a) Vor Anstellung der Probe ist genau zu prüfen, ob nicht an dem Auge ein Bindehautkatarrh oder eine andere mit Eiterung verbundene Veränderung vorhanden ist. Trifft dies zu, so darf die Augenprobe nicht vorgenommen werden.

b) Unmittelbar vor Anstellung der Augenprobe ist die Eigenwärme des Tieres mindestens 5 Minuten lang zu messen. Bestehendes Fieber hindert die Vornahme der Augenprobe nicht.

III. Anwendung der Probe.

Einige Tropfen flüssiges unverdünntes Mallein (0,1 bis 0,2 ccm. für 1 Pferd) werden mit einem weichen Haarpinsel oder mit einem Glasstab von völlig glatter Oberfläche in den Lidsack eines Auges eingestrichen; das andere Auge wird nicht behandelt, sondern dient zum Vergleiche. Sind mehrere Pferde zu prüfen, so kann hierzu unbedenklich der gleiche Pinsel oder Glasstab verwendet werden.

IV. Verlauf der Probe:

Sobald das Mallein eingebracht ist, treten bei fast allen Tieren Tränenflusz, erhöhte Rötung der Lidbindehaut und Lichtscheu (Blinzeln) ein. Diesen Erscheinungen kommt keine Bedeutung zu; sie verschwinden nach einigen Stunden.

Die auf Rotz deutenden eigenartigen Erscheinungen beginnen in der Regel

5—6 Stunden nach Anstellung der Probe und dauern 36—48 Stunden, mitunter auch länger an. Sie bestehen in einem eitrigen Ausflusz aus dem Bindehautsack, in Rötung und Schwellung der Bindehaut sowie in Schwellung und Verklebung der Augenlider; das ausschlaggebende Merkmal ist der eitrige Ausflusz. Neben den örtlichen Erscheinungen tritt in der Regel und zwar gewöhnlich nach längstens 24 Stunden ein Ansteigen der Eigenwärme über 38,5 Grad auf. (Tiefergreifende Entzündungsvorgänge, diphtheritische, kruppöse Auflagerungen, Beteiligung der Hornhaut gehören nicht zum Bilde der auf Rotz deutenden Malleinwirkung.

V. Beurteilung der Probe:

Die Beurteilung hat frühestens 12 und spätestens 24 Stunden nach Anstellung der Probe zu erfolgen, dabei ist auf gute Beleuchtung zu sehen.

Im Anschluss an die Beurteilung ist die Eigenwärme neuerdings mindestens fünf Minuten zu messen.

Bei der Beurteilung des Ausfalls der Probe sind zu unterscheiden:

1. Das positive Ergebnis I. Grades: eitriger Ausflusz in wechselnder Menge, bei geringer Menge am ehesten im inneren Augenwinkel sichtbar; Ansteigen der Eigenwärme über 38.5°.

Schwere Entzündungserscheinungen des ganzen Auges sowie hohe und länger dauernde Steigerung der Eigenwärme dürfen als Wirkung der Mallein-Augenprobe nicht erwartet werden.

Die Lidbindehaut und der Augapfel sind nach der Beurteilung der örtlichen Erscheinungen genau zu besichtigen.

Ein positives Ergebnis kann durch willkürliche oder unwillkürliche Reizung des Auges vorgetäuscht werden.

Durch Entfernung des eitrigen Ausflusses (z.B. infolge von Eingriffen des Wärters, durch gegenseitiges Belecken der Tiere u.s.w.) kannn das positive Ergebnis verschleiert werden. Häufig findet man in solchen Fällen eingetrockneten Eiter in der Umgebung des Auges.

2. Das positive Ergebnis II. Grades: örtliche Erscheinungen wie bei Nr. 1, jedoch 24 Stunden nach Anstellung der Probe kein Fieber über 38.5°.

3. Das negative Ergebnis: jeder Ausflusz fehlt.

4. Das zweifelhafte Ergebnis I. Grades: schleimiger Ausflusz oder Tränenflusz noch nach 24 Stunden, Fieber über 38.5°.

Leichte Reizerscheinungen, wie sie auch bei nicht mit Mallein behandelten Tieren durch Fremdkörper (Staub, Strohteilchen u.s.w.) nicht selten beobachtet werden, dürfen nicht schon als zweifelhaftes oder gar als positives Ergebnis aufgefaszt werden. Das gleiche gilt, wenne bei einer Probe zwar eine Steigerung der Eigenwärme, aber kein Ausflusz auftritt.

5. Das zweifelhafte Ergebnis II. Grades: örtliche Erscheinungen wie bei Nr. 4, jedoch kein Fieber über 38.5°.

In sehr seltenen Fällen treten die auf Rotz deutenden Erscheinungen entweder sehr rasch ein und sind nach wenigen Stunden verschwunden oder sie zeigen sich erst nach 24 Stunden. Beide Verlaufsarten sind als zweifelfreies Ergebnis zu bezeichnen.

VI. Wiederholung der Probe:

Ist das Ergebnis negativ, so ist die Probe einschlieszlich der Messungen der Eigenwärme nach 3 Wochen zu wiederholen.

Bei zweifelhaftem Ausfalle der Probe bringt bisweilen eine noch am gleichen Tage vorgenommene Wiederholung der Probe ein zweifellos positives Ergebnis. Bei zweifelhaftem Ausfall ist deshalb die Probe, wenn irgend tunlich, sofort zu wiederholen. Hat die Wiederholung abermals ein zweifelhaftes oder negatives Ergebnis, so ist nach 3 Wochen eine dritte Probe anzustellen.

VII. Berichterstattung:

Der Bezirkstierarzt hat in jedem einzelnen Falle über den Verlauf der Probe eine genaue Aufzeichnung zu fertigen, die so eingehend gehalten sein musz, dasz aus ihr ein Urteil über die Durchführung der Probe und über ihr Ergebnis gewonnen werden kann; in der Aufzeichnung ist auch der ungefähre Wert des Pferdes anzugeben.

Die Bezirkstierärzte haben bis auf weiteres bei allen Pferden, die sie auf Grund der vorliegenden klinischen Anzeichen als rotzverdächtig erklären, die Malleinimpfung und zwar lediglich in Form der Augenprobe nach der obigen Anweisung anzuwenden. In gleicher Weise ist mit denjenigen Pferden zu verfahren, die mit rotzkranken Pferden gleichzeitig in einem Stalle gestanden haben oder sonst in unmittelbarer oder mittelbarer Berührung gekommen sind, aber noch keine verdächtigen Erscheinungen zeigen.

Buchli.

Veeartsenijkundige indrukken opgedaan tijdens de excursie in Zweden. De Koninklijke Nederlandsche Landbouw-Vereeniging heeft van 16—23 Juli 1912, een studiereis gemaakt naar Zuid-Zweden. In de *mededeelingen* dier vereeniging is thans een verslag dier studiereis opgenomen en wij ontleenen daaraan de volgende indrukken:

„Wat de bestrijding van het mond- en klauwzeer in Zweden betreft, kreeg ik den indruk, dat deze aldaar geheel aux sérieux wordt genomen ,niet alleen door de Regeering, maar ook door de veehouders zelf. Op tal .van boerderijen zag ik aan den ingang van den stal aangeplakt, dat de toegang tot de stal verboden was. Hier te lande heb ik dit nog nergens kunnen ontdekken en is mij alleen bekend, dat groote model-inrichtingen, zooals Oud-Bussem en Oosterbeek het bezoek tijdelijk ontzeggen, wanneer op tal van plaatsen het mond- en klauwzeer heerscht.

Tijdens een bezoek op een boerderij in de nabijheid van Simlinge deelde de zoon van den eigenaar van deze boerderij mij mede, dat hij eenigen tijd geleden als begeleider van een transport vee naar Italië had moeten reizen en bij zijn terugkeer in Zweden de grootste moeite heeft gehad om vergunning te verkrijgen, weer naar het ouderlijk huis te mogen terugkeeren. Eerst nadat de geheele bagage te Malmö was ontsmet, kon hij naar huis teruggaan.

De excursianen hadden, alvorens den tocht naar Zweden te aanvaarden, bericht gekregen, dat zij alleen mede konden reizen onder voorbehoud, dat

onder het vee wat hun toebehoorde, geen mond- en klauwzeer heerschte. Een dergelijke bepaling is zeer goed gezien, want de mogelijkheid is toch niet uitgesloten, dat de ziekte wordt overgebracht door smetstof in de kleeren aanwezig.

Alvorens de veemarkt te Malmö te betreden, moesten de excursianen hunne schoenzolen dompelen in een bak, gevuld met een creoline-oplossing. Dit nu vond ik een vertooning, welke mijn lachlust opwekte. Heel goed weet ik, dat de onbekende smetstof van het mond- en klauwzeer door een 3 pCt. of sterkere creolineoplossing wordt gedood, maar dan moet het schoeisel hiermede dan ook terdege worden afgeborsteld, terwijl de oplossing zelf telkens moet worden ververscht. Maar zooals het te Malmö ging, waar alle marktbezoekers ten getale van honderden, hunne schoenzolen even dompelden in een klein bakje, gevuld met een vuile vloeistof, waarin mest en modder dreef, kan het niet anders of het nuttig effect moest uitblijven.

Ik geloof niet, dat de deelnemers en deelneemsters van de excursie een hoog idee kregen van de qualiteit van het marktvee te Malmö. Toch was de hoedanigheid beter dan menigeen uitsprak, terwijl ik uit ervaring weet, dat het Zweedsche slachtvee eerder te vet dan te mager is voor onze Hollandsche magen.

In Zuid-Zweden schijnt de tuberculose onder het vee een waar schrikbeeld te zijn geworden en op het abattoir te Malmö is ongeveer 25 pCt. der geslachte runderen en 8 pCt. der geslachte varkens tuberculeus. Merkwaardig dat vooral het in Zuid-Zweden gekruiste zwart-bonte vee zoo dikwijls tuberculeus is, terwijl het meestal roodbonte Ayrshire-vee hieraan zelden lijdende is. Hetzelfde geldt hier te lande voor het overwegend zwartbonte vee in Holland en Friesland en voor het roodbonte IJselvee, waarmede ik natuurlijk in de verste verte niet wil beweren, dat de roodbonte huidkleur tegen tuberculose beschermt.

De aangifte van uiertuberculose is in geheel Zweden verplichtend gesteld. Bovendien helpt de Regeering op tal van plaatsen de veehouders in den strijd tegen de tuberculose, door hen in de gelegenheid te stellen hun vee tegen betaling van 15 Kroon per dier door van Staatswege aangestelde veeartsen op tuberculose te doen onderzoeken. In een der gebouwen van het abattoir te Malmö bezag ik een zeer goed ingericht laboratorium, alwaar se- en excreta van de van tuberculose verdachte en onderzochte dieren microscopisch en bacteriologisch aan een nader onderzoek worden onderworpen. Dit heb ik wel gemerkt, dat ook Zweden een zwaren strijd zal te voeren hebben, wil het met eenig succes aan de tuberculose onder het vee paal en perk stellenen.

Daarentegen is uit een oogpunt van varkensziekten Zweden een eldorado voor de varkensfokkers. De vriendelijke heer BONDESSON, die ongeveer 1500 varkens in zijn stallen herbergt, deelde mij mede, dat zoowel vlekziekte als borstziekte en varkenspest voor hem tot heden onbekende ziekten waren. Moge dit voor den heer BONDESSON nog jaren zoo blijven. De kleine tolk op de boerderij van den heer BONDESSON, welke ik abusievelijk voor een oeconoom in den dop had aangezien, maar die zich later ontpopte als een kellner uit het Hotel Kramer te Malmö, vertelde mij, dat wel eens het mond- en klauwzeer onder de varkens van den heer BONDESSON had geheerscht, en vooral onder de jonge biggen tal van slachtoffers had gemaakt. Een Rijksseruminrichting, zooals wij hier te lande gelukkig bezitten, is in Zweden tot heden niet aanwezig.

Voor den heer BONDESSON schreef ik het adres van onze Rijksseruminrichting op, terwijl hij zeer belangstellend informeerde naar de diverse sera welke aldaar te verkrijgen waren en vroeg of deze ook naar het buitenland werden verzonden.

De keuring van het geslachte vee op het abattoir te Malmö scheen mij geheel lege artis te geschieden. Te meer heeft het mij daarom verwonderd, dat ik op het abattoir te Utrecht in dit voorjaar herhaaldelijk tuberculose moest constateeren bij geslachte varkens, welke van uit Roskilde in Denemarken alhier werden ingevoerd. Hierdoor kreeg ik den indruk, dat het onderzoek in Zweden serieuser was, tenminste voor zooverre ik de beide plaatsen Malmö en Roskilde mag vergelijken.

Van een collega uit Malmö vernam ik, dat goede veeartsenijkundige hulp op het platteland op tal van plaatsen aanwezig is en door de veehouders zeer wordt gewaardeerd.

(*Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad van* 13 *Januari* 1913).

Rijksvoorjaarskeuringen van dekhengsten. De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel;

Gelet op de wet op de paardenfokkerij 1901, gewijzigd bij de wet van 28 April 1906 (*Staatsblad* n°. 100) en op het Koninklijk besluit van 14 Augustus 1901 (*Staatsblad* n°. 204), gewijzigd bij de Koninklijke besluiten van 25 Juni 1906 (*Staatsblad* n°. 135) en 6 November 1906 (*Staatsblad* n°. 278);

Gezien de ingekomen ambtsberichten;

Heeft goedgevonden:

te bepalen, dat de gewone Rijksvoorjaarskeuringen van tot dekking bestemde hengsten in 1913 gehouden zullen worden:

voor Noordbrabant:
op 21 Februari te 's Hertogenbosch;
„ 7 Maart „ Zevenbergen;
voor Gelderland:
op 20 Februari te Tiel;
„ 6 Maart te Elst;
voor Zuidholland:
op 12 Februari te Rotterdam;
voor Noordholland:
op 10 Februari te Haarlem;
voor Zeeland:
op 6 Februari te Kattendijke;
„ 7 „ „ Hulst;
„ 8 „ „ Oostburg;
voor Utrecht:
op 26 Februari te Utrecht;
voor Friesland:
op 19 Februari te Leeuwarden;
voor Overijssel:
op 5 Maart te Zwolle;

voor Groningen:
op 17 en 18 Februari te Groningen;
voor Drenthe:
op 27 Februari te Assen;
voor Limburg:
op 14 Februari te Maastricht;
„ 15 „ „ Roermond.

's Gravenhage, 6 Januari 1913.

Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
VERSTEEG.

Veeartsenijkundig examen. Den 21sten Januari 1913 is *het diploma van veearts* uitgereikt aan de candidaat-veeartsen J. KOOPMANS van Amsterdam en H. VEENENDAAL van Woudenberg, beiden studenten (4de studiejaar) aan de Rijksveeartsenijschool.

Personalia. Overleden de heer J. F. LAMÉRIS, Districtsveearts voor Zuid-Holland benoorden Maas en Lek, te 's Gravenhage, in den ouderdom van bijna 63 jaar.

Bij Koninklijk besluit van 10 Januari 1913 n°. 43 is benoemd bij het personeel van den geneeskundigen dienst der landmacht, met ingang van 1 Februari 1913, tot dirigeerend paardenarts, met den rang van majoor, de paardenarts der 1ste klasse, A. FREDERIKSE, van het 1ste regiment veldartillerie.

De voor het Oost Indische leger bestemde paardenarts 2de klasse J. C. WITJENS zal per ss. Kawi, dat 22 Maart van Rotterdam vertrekt, zijn bestemming volgen.

Overleden te Haarlem de heer J. H. VAN OIJEN, Directeur van het abattoir aldaar, in den ouderdom van 58 jaar.

Bij Koninklijk besluit van 14 Januari 1913 n°. 11 is, met ingang van den datum waarop hij zijne betrekking zal aanvaarden, benoemd tot leeraar aan 's Rijks veeartsenijschool te Utrecht, Dr. G. KREDIET, te Buitenzorg (Nederlandsch-Indië).

Verleend een jaar verlof naar Europa aan den gouvernementsveearts te Serang, J. H. CH. VERMEER.

SCHORNAGEL.

Nieuw uitgekomen boeken. Dr. PAUL TH. MÜLLER, *Vorlesungen über Infektion und Immunität.* Vierte Auflage, Jena, GUSTAV FISCHER, 1912. Prijs ƒ 5.20.

Dr. RUDOLF ABEL, *Bakteriologisches Taschenbuch.* Sechzehnte Auflage, Würzburg, CURT KABITZSCH, 1912. Prijs ƒ 1.30.

Hofrat Professor M. ALBRECHT, *Geburtshilfe beim Pferde,* Schlusslieferung. Wien und Leipzig, WILHELM BRAUMÜLLER, 1913. Prijs ƒ 4.55.

WILHELM BENECKE, *Bau und Leben der Bakterien.* Leipzig und Berlin, B. G. TEUBNER, 1912. Prijs ƒ 9.75.

Dr. JULIUS CITRON, *Klinische Bakteriologie und Protozoenkunde.* Band 5 der Leitfäden der praktischen Medizin, herausgegeben von Prof. Dr. PH. BOCKEN-

HEIMER, Berlin, Leipzig 1912, Verslag von Dr. WERNER KLINKHARDT Pijr. *f* 4.20.

G. G. J. WESTHOLZ, *Ueber das Vorkommen von Mikroorganismen in den Mesenterialdrüsen des normalen Rindes.* (Arbeit aus dem Reichsseruminstitut zu Rotterdam, Direktor Prof. Dr. J. POELS). Inaugural Dissertation, Bern, Rotterdam, 1912, J. C. VAN VLIET.

L. MISSON, *Les progrès de l'élevage dans l'Etat de Sao Paulo (Brésil).* Bruxelles, 1912, M. WEISSENBRUCH.

Dr. PAUL GASTON, *L'Ultra-Microscope dans le diagnostic clinique, au laboratoire et dans l'enseignement: cinématographie et projections.* 2e Edition. Paris, 1912, J. B. BAILLIÈRE ET FILS. Prijs *f* 0.85.

Dr. KURT TEICHERT, *Die Analyse der Milch und Milcherzeugnisse.* Zweite Auflage. Berlin, 1911, JULIUS SPRINGER. Prijs *f* 1.60.

KOLLE UND WASSERMANN *Handbuch der pathogenen Mikro-organismen.* Zweite Auflage, 29ste und 30ste Lieferung. Jena, 1912, GUSTAV FISCHER. Prijs per aflevering *f* 3.25.

Verslag aan de Koningin van de Bevindingen en Handelingen van het Veeartsenijkundig Staatstoezicht in het jaar 1911. Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel, Directie van den Landbouw. 's Gravenhage, GEBRS. J. en H. VAN LANGENHUIJSEN, 1912.

Dr. L. FRANCK, *Handbuch der tierärztlichen Geburtshilfe.* Fünfte Auflage. Erste Hälfte, Berlin, PAUL PAREY, 1913. Prijs *f* 4.25.

H. VILLIERS en A. LARBALÉTRIER, *Traité pratique d'extérieur, d'anatomie, d'hygiène et de médecine vétérinaire, concernant le cheval, l'âne, le mulet, le, bœuf, le mouton, le porc et le chien.* Paris, Librairie GARNIER Frères. Prijs *f* 1.90.

A. VÜRTHEIM, *Handleiding voor laboranten en analisten.* 1ste deeltje, Algemeen gedeelte. Rotterdam, 1912, W. L. en J. BRUSSE. Prijs *f* 0.90. Geb. *f* 1.25.

MARKUS.

Vervolgcursus te Roermond. Deze vervolgcursus is als volgt geregeld:

1 Februari 1913 *Uierziekten* door den heer J. J. WESTER.
8 „ „ *Miltvuur en miltvuurentingen* door Prof. Dr. D. A. DE JONG.
15 „ „ *De diagnostiek van interne ziekten* door den heer J. J. WESTER.
22 „ „ *Melk- en boterkeuring* door Dr. B. SJOLLEMA.
8 Maart „ „ „ „ „ „ „

De voordrachten worden gehouden in Hôtel de la Poste des namiddags *half vier.*

STAAT van de gevallen van besmettelijke veeziekten, in Nederland geconstateerd gedurende de maand December 1912.

Opgemaakt door het Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel.

(De cijfers tusschen haakjes duiden het aantal eigenaren aan onder wier vee de ziekte werd geconstateerd).

Provincie.	Veepest.	Longziekte.	Mond- en klauwzeer.	Kwade droes en huidworm.	Schurft bij paard en schaap.	Schaapspokken.	Rotkreupel.	Vlekziekte.	Trichinenziekte.	Miltvuur.	Hondsdolheid.	
											Bij hond en kat.	Bij alle vee.
Friesland	—	—	(2)	—	5(2)	—	—	—	—	12(8)	—	—
Groningen	—	—	(2)	—	—	—	—	—	—	2(2)	—	—
Drenthe	—	—	—	—	69(14)	—	—	—	—	—	—	—
Overijsel	—	—	—	—	—	—	—	1(1)	—	2(2)	—	—
Gelderland	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4(4)	—	—
Utrecht	—	—	—	1(1)	—	—	—	—	—	2(2)	—	—
Noord-Holland	—	—	—	—	—	—	10(3)	—	—	7(6)	—	—
Zuid-Holland ..	—	—	(2)	—	—	—	9(1)	16(7)	4(1)	6(5)	—	—
Zeeland	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Noord-Brabant	—	—	—	—	—	—	—	1(1)	—	6(6)	—	—
Limburg	—	—	—	—	1(1)	—	—	—	—	8(8)	—	—
Het Rijk.....	—	—	(6)	1(1)	75(17)	—	19(4)	18(9)	4(1)	49(43)	—	—

MARKUS.

Opsonogeen (vaccine) en auto-therapie,

DOOR

DR. A. VRIJBURG.

Wanneer in een gezond organisme schadelijke stoffen worden gebracht, tracht dat organisme zich daarvan te ontdoen, door ze direct uit te scheiden; gelukt dat niet, dan wordt getracht het vreemde agens onschadelijk te maken hetzij door inkapseling, hetzij door omzetting in minder schadelijke verbindingen. Alle physiese en chemiese krachten, waarover het organisme beschikt, worden daarbij aan het werk gezet, en voor zoover er geen of niet voldoende stoffen aanwezig zijn om de ingedrongen schadelijke elementen te veranderen of te neutraliseeren, wordt getracht meer voorraad of nieuwe stoffen aan te maken.

Dringen pathogene bacteriën in het lichaam, dan worden ook daartegen anti-stoffen gefabriceerd, hetzij op de plaats van infektie, hetzij elders. De plaats van aanmaak is nog niet voldoende bekend. In elk geval treft men de stoffen (*antilichamen*) [1]) in het bloedserum aan, zelfs langen tijd nadat de bacterie-inval is afgeslagen; men neemt aan dat de productie nog langen tijd doorgaat.

Gedurende dien tijd is het organisme gewapend tegen invallen van de betreffende bacterie — het is tegen die bacterie en de door haar veroorzaakte ziekte, *actief immuun*.

Door herhaald toedienen van een dosis bacteriën, kan men die immuniteit opdrijven en zelfs veel hooger maken, dan die, welke zou ontstaan na het doorstaan van het gewone, door de betreffende

[1]). Over *aard* en *fabrikage* van die *antilichamen* heerst onder de geleerden veel verschil van opinie en een massa hersenarbeid en vellen druks zijn en worden nog dagelijks gebruikt om in deze zaak meer licht te ontsteken. De een schuift de chemiese processen op den voorgrond, de ander meer de physiese; sommigen schrijven de hoofdrol toe aan de lichaamscellen, speciaal de leucozyten, anderen aan de lichaamssappen (serum). Voor een gewoon praktikus is het moeilijk op de hoogte blijven van dezen strijd en de ingenieuze proeven en onderzoekingen die er het gevolg van zijn. De vele, dikwijls ongemotiveerde namen, die daarbij zoo voor en na zijn ingevoerd, maken de zaak onnoodig lastig en verward.

bacterie veroorzaakte ziekteproces. Altijd binnen zekere grenzen — spuit men te dikwijls en te groote dosis in, dan kan het organisme die niet meer verwerken en gaat te gronde.

Iedere, niet direct doodelijke infektie met bacteriën, eindigt echter niet met genezing. Dikwijls toch treedt een schijngenezing op, waarbij het niet gelukt is, alle ingedrongen bacteriën te vernietigen, maar waarbij toch de ziekteverschijnselen geweken zijn. De nog aanwezige microben worden dan door de min of meer ontstane staat van immuniteit van het lichaam, in bedwang gehouden, en hebben van hun kant zich zoo aan de veranderde omstandigheden gewend, dat ze door de antistoffen niet meer gedood worden. Deze latente toestand kan blijven bestaan. Wordt echter het organisme door een of andere oorzaak verzwakt, 't zij in zijn geheel, 't zij op een bepaald punt, dan maken de bacteriën van de gelegenheid gebruik om weer agressief te worden. Omgekeerd kan het een gezond en krachtig organisme op den duur gelukken de microben te vernietigen. De laatste worden soms ook door inkapseling onschadelijk gemaakt.

Bij de tuberculose zijn deze toestanden voldoende bekend.

Nu komt het dikwijls voor, dat een bakterieïnfectie geen neiging heeft tot genezing of schijngenezing. Bij dergelijke slepende chroniese lokale processen maakt het dikwijls den indruk alsof het lichaam niet met de noodige kracht tegen de ziekte optreedt, zonder daar nu bepaald te zwak voor te zijn.

WRIGHT kwam op het idee om in dergelijke gevallen door toediening van kleine dosis gedoode culturen van de betreffende bakterie, het lichaam te nopen, met vernieuwde kracht antistoffen te produceeren tegen die bacterie. Dit gelukt werkelijk en daarop berust de *Opsonogeen(vaccine)therapie* van WRIGHT.

De theoretiese verklaring van de WRIGHT'se therapie komt in het kort op het volgende neer: In ieder normaal serum zijn bestanddeelen (door WRIGHT opsoninen genoemd) die op de bacteriën inwerken; na die inwerking worden die bacteriën ge makkelijker door de leucozyten opgenomen dan vóór dien tijd. In het immuunserum is het opsonine-gehalte vermeerderd. Het spontaan genezen van bacterie-infecties berust op de, onder den invloed der bakterietoxines gevormde, opsoninen.

In het verloop van chroniese infektieziekten komt het nu voor, dat het gehalte van het bloed aan opsoninen zoo laag geworden is, dat de anti-bacteriëele kracht van dat bloed te gering is. Door subcutane toediening van een kleine dosis gedoode cultuur van de betreffende pathogene bacterie (door WRIGHT ten onrechte vaccine genoemd) kan men dan het organisme prikkelen tot vermeerderde opsoninebereiding. Direct na de inspuiting treedt een toestand in van verminderde „opsoniese kracht" van het bloed, doordat de aanwezige opsoninen verbruikt worden. Deze toestand duurt enkele dagen — de duur is afhankelijk van de grootte der inge-

spoten dosis. WRIGHT noemt deze periode de *„negatieve phase"*. — ze gaat gepaard met min of meer duidelijke kliniese verschijnselen: lusteloosheid, depressie, onwel zijn. Soms koorts en dikwijls een kortstondige verergering van het locale ziekteproces. Daarna treedt een toestand in door WRIGHT *„positieve phase"* genoemd, waarin de opsoniese kracht van het bloed hooger is dan voor de inspuiting. Een herhaling van de inspuiting mag nooit in de negatieve phase plaats hebben, daar dat de toestand zou verergeren. Men moet wachten tot de positieve phase is ingetreden. Om dit tijdstip te bepalen, nam WRIGHT van tijd tot tijd serum van den patiënt, mengde dat in vitro met de betreffende bakteriën en met leucozyten en ging microscopies na of, en hoeveel bakterien door de leucozyten werden opgenomen. Deze methode is zeer tijdroovend en vereist veel oefening — heeft daarom weinig navolging gevonden. Het is ook voldoende, alleen op de kliniese verschijnselen af te gaan en dan de tijd een beetje ruim te nemen.

De theoretiese beschouwingen van WRIGHT zijn van verschillende kanten aangevallen. Feitelijk komt zijn behandeling neer op een *actieve immuniseering van het zieke lichaam*. Tot nog toe had men dergelijke behandeling meer op het gezonde lichaam toegepast, voor immunisatie-doeleinden. Alleen de behandeling van tuberculose met tuberculine is iets, dat met de WRIGHT's methode verband houdt.

WRIGHT behandelde vooral chroniese locale aandoeningen, veroorzaakt door staphylococcen, streptococcen, gonococcen, pneumococcen, coli-bacillen en tubercel-bacillen. De behandeling kan dikwijls ondersteund worden door andere middelen of methoden, b.v. locale actieve of passieve hyperaemie (heete omslagen, fricties BIER'se stuwing).

De in te spuiten bakterie-cultuur wordt zoo mogelijk uit de besmettingshaarden van den patiënt zelf gekweekt. Uit de excreta, etter of sputum, worden de pathogene bakteriën rein gekweekt, de culturen worden bij 60 ° C. gedood, met een weinig physiologiese keukenzoutoplossing verdund en na toevoeging van 0.25 % lysol of carbol in flesjes gedaan en als opsonogeen (vaccine) gebruikt. Nu is het bij gemengde infecties soms lastig of onmogelijk te weten welke bacterie de hoofdschuldige is — in zulke gevallen worden de *verschillende* verdachte soorten gekweekt en tegelijk ingespoten.

Daar het onder omstandigheden moeilijk of onmogelijk kan zijn de pathogene bakteriën uit de ziektehaard zelf te kweeken, heeft men *verschillende stammen* van de betreffende mikroben in het laboratorium gekweekt en van die stammen een *polyvalent* opsonogeen bereid.

Met de opsonogeenbehandeling moet niet begonnen worden op een oogenblik dat het organisme door een acute verergering der

ziekte of door andere oorzaken minder resistent is, en als koorts aanwezig is. Is echter de temperatuur voortdurend een weinig verhoogd, dan kan men toch een behandeling probeeren en met zeer kleine dosis aanvangen. De eerste dosis moet steeds klein zijn, daar men niet zeker is van de sterkte der reaktie, welke individueel zeer verschillend kan zijn. Bij geringe kliniese reakties kunnen de volgende doses iets grooter genomen worden — bij zeer hevige reactie vermindert men de dosis. Eén à twee dagen na afloop der reactie kan een volgende dosis worden gegeven, gewoonlijk 5 à 7 dagen na de vorige. Tijd, dosis en aantal inspuitingen moeten voor ieder geval op zichzelf beoordeeld worden Hierbij moet vooral op de temperatuurschommelingen gelet worden.

Dikwijls zijn 2 à 6 inspuitingen voldoende.

Te groote dosis opsonogeen zijn schadelijk en kunnen tot vergiftiging leiden.

Een rund, dat ik in die richting als proefdier gebruikte en met steeds grooter dosis streptococcencultuur inspoot, verdroeg dit ten laatste *zonder locale* of *koortsreaktie*, maar stierf ten slotte aan toxinevergiftiging. De laatste dagen was de lichaamstemperatuur van het dier subnormaal.

WRIGHT neemt als dosis: 500—1000 millioen staphylococcen, 100—250 millioen streptococcen, 50—250 millioen gonococcen en 100—1000 millioen colibacillen.

Om de dosis te berekenen, of m.a.w. het aantal bakteriën per c.c.m opsonogeen kan men (naar WRIGHT) als volgt te werk gaan: een druppel vers mensenbloed wordt met een evengroote druppel bakterie-emulsie (verkregen van 24 uur agar-cultuur) goed gemengd, onder toevoeging van een druppel 1 % natriumcitraat (om bloedstolling tegen te gaan). Van dit mengsel wordt een objektglaspreparaat gemaakt, gekleurd en in eenige gezichtsvelden worden de bakteriën en de roode bloedlichaampjes geteld.

Uit de verhouding dier getallen kan men het aantal bakteriën per c.c.m. berekenen is b.v. het aantal getelde bakteriën = de helft van het aantal erytrozyten, dan zijn in 1 c.m.m. van de betreffende bakteriëmulsie 2.5 millioen mikroben, daar immers het aantal erytrozyten bij den mens ongeveer 5 millioen per c.m.m. bloed bedraagt.

Ook kan men de bakteriën tellen met een gewoon THOMA-ZEISS-bloedlichaampjes telapparaat. Daar de telkamer daarbij wat te diep is voor bakterien, liet BODLEY SCOTT een ondiepere telkamer maken (Lancet Sept. 1912).

Bij eenige routine kan men aan de *graad van troebelheid* der *bakterie-emulsie* wel ongeveer het aantal bakteriën per c.c.m. schatten en zich het tijdroovende tellen besparen.

Het nadeel van de WRIGHT'se methode is dus, dat men, als men met *auto-opsonogeen* wil werken, 't geen te verkiezen is, een laboratorium noodig heeft, voor het kweeken der microben.

In vele gevallen zal het echter mogelijk zijn, asepties verzamelde

excreta op te zenden naar een centraal-laboratorium, waar dan de verschillende bewerkingen kunnen plaats hebben. Dikwijls is een *polyvalent opsonogeen* voldoende dat in het centraal-laboratorium in voorraad kan worden gehouden. Van het ziektegeval moet dan alleen de bakteriologiese diagnose worden gemaakt. Is het niet mogelijk, b.v. bij moeilijk toegankelijke ziektehaarden, om hiervoor materieel te bekomen, dan kan een weinig serum van het zieke individu aan het centraal laboratorium worden gezonden om daar met de verdachte bakterie (antigeen) op *komplementbinding* onderzocht te worden, om op die manier de diagnose te stellen.

De *opsonogeen(vaccine)therapie* heeft vooral in Engeland en Amerika aanhangers gevonden. Op het europeese continent minder, eerst in den laatsten tijd wordt er vooral van duitse zijde meer werk van gemaakt.

Zelfs is door BRUCK een gonococcen-vaccine, onder den naam „*Arthigon*" in den handel gebracht, dat op 1 c.c.m. 20 millioen gonococcen bevat en dat *niet alleen* als *therapeuticum*, maar ook als *diagnosticum* bij oude gonoccen-aandoeningen gebruikt is — het veroorzaakt in het laatste geval een reactie, gelijkend op de tuberculine-reactie. Therapeuties hadden sommige onderzoekers met het middel uitstekende resultaten. Ook *polyvalente vaccines* tegen *staphylococcen*-infekties zijn in den handel verkrijgbaar en zijn in vele gevallen met succes tegen *furunculose* gebruikt. (*Wiener Med. Wochenschrift Sept.* 1912). In de *Lancet* van Sept. 1912 schrijft BODLEY SCOTT over chroniese bronchitis (mens) met goed gevolg behandeld met autovaccine, gemaakt van uit het sputum gekweekte bacillen. De gevallen waarbij pneumococcen en staphylococcen in 't spel waren, genazen spoedig, streptococcen vereisten een langere behandeling. Ook behandelde hij acne en chroniese-gonorrhoe. Hij gaf eenmaal per week een injektie van 50—60 millioen bacillen. Bij langdurige gevallen soms elke 2—4 weken een inspuiting.

Vooral bij chroniese bronchitis en chroniese metritis roemt SCOTT de opsonogeen-behandeling.

ARMSTRONG geeft een eenvoudig middel aan om de sputa, bij bronchitis gebruikt ter bereiding der vaccine, te zuiveren van verontreinigingen (vooral mond- en keelbakteriën). Het sputum wordt op een in de vlam gesteriliseerd zeefje van metaalgaas gelegd en onder de straal der waterleiding gehouden — de oppervlakkige laag, die juist de verontreiniging bevat, wordt dan weggespoeld.

Ook met het doel in te werken op de bacillen, die soms na genezing van een infektieziekte in het organisme achterblijven en weer aanleiding tot besmetting van gezonde individuen kunnen geven, tegen de *bacillendragers* dus, is in den laatsten tijd vaccine-therapie toegepast.

PETRUSCHKY (Deut. med. Woch. 1912—38—28) spoot bij van diphterie herstelde mensen, die bacillendrager waren, subcutaan gedoode autogene diphteriebacillen in. Dit had steeds een verdwijnen der bacillen tengevolge; in chroniese gevallen niet altijd direct; eenmaal eerst na 8 inspuitingen in 2 maanden.

Ook gelukte het P. kinderen actief te immuniseeren tegen diphterie door inspuiting met gedoode culturen.

P. geeft in overweging te probeeren om de gevaarlijke typhusbacillendragers op dezelfde manier kiemvrij te maken; het zou gewenst zijn hierbij zoo vroeg mogelijk in te grijpen nl. in het reconvalescentietijdperk. P. gaf zelfs eenige malen in het eerste stadium van typhus kleine doses gedoode virulente typhusbacillen om het immuniseeringsproces te bespoedigen. Steeds zag hij dan dat de behandelde personen na de reconvalescentie bacillenvrij waren.

TANNER en NANKIVELL spoten bij personen die na het doorstaan van diphterie bacillendragers waren, niet de bacillen, maar alleen de *diphterie-endotoxine* in. De inspuitingen hadden een gunstige werking — in vele gevallen verdwenen de bacillen na een of meer injekties — in de overige gevallen verminderde hun aantal (*Lancet* 20 *July* 1912).

DUNCAN paste nu een *gewijzigde* opsonogeen(vaccine)therapie toe, die hij *auto-therapie* noemt. [1]).

Hij gebruikte de, in de ziektehaarden gevormde afscheidingsprodukten, als vaccine. (Volgens DUNCAN zou deze behandelingsmethode reeds in 1822 in Europa zijn toegepast door een veearts LUX, die schapen aan miltvuur lijdende, miltvuurvirus per os ingaf).

In de in een ziektehaard gevormde afscheidingsproducten, hoofdzakelijk etter, komen volgens hem alle bij het proces betrokken bakteriën voor. Deze zijn bovendien niet veranderd of verzwakt door verhitting of kweeken buiten het organisme. Deze etter met gedistilleerd water of met serum van den patiënt, verdund en door Berkelfeldfilter gefiltreerd (of desnoods door verhitting bij 60 ° C. gesteriliseerd) vormt nu de vaccine.

Behalve curatief kan dit vaccine ook *prophylacties* (bij gezonde individuen) worden toegediend als nood-enting. Men is dan zeker dat de enting geschiedt met den bacterie-stam, waarmee de besmetting dreigt en niet met een verwanten, elders gekweekten en misschien minder werkzamen stam.

Bij individuen in het eerste stadium verkeerend, kan het vaccine, soms een abortief verloop der ziekte veroorzaken.

De methode is eenvoudiger dan de WRIGHT'se vaccine-methode, daar men geen reinculturen behoeft te maken.

DUNCAN beweert dat niet alleen de subcutane inspuiting maar ook de toediening per os van zijn vaccine aanleiding geeft tot de vorming van opsoninen in het lichaam. Zetelt de aandoening in *longen* of *darmkanaal*, dan raadt hij subcutane inspuiting aan, in gezond onderhuids bindweefsel; bij pathologiese processen *buiten* die organen, kan de behandeling ook per os geschieden.

[1]) Auto-therapy (its application in the treatment of septic diseases in the horse). Americ. vet. review. July en Aug. 1912 XLI 4—5. Vet. Journal Oct. 1912.

Tot nog toe behandelde hij hoofdzakelijk ziekten, veroorzaakt door pyogene bakteriën, staphylococcen en streptococcen en ook colibacillen. Verdere proeven moeten leeren voor welke andere ziekten de methode bruikbaar is.

Voor toediening per os, wordt de pus gemengd met 11 deelen water, daarna wordt den 1sten dag 4 maal (om het uur) 30 gram gegeven. Na 3—6 dagen wordt zoo noodig de dosis herhaald. Voor subcutane inspuiting wordt 1—3 c.c.m. pus met 20—30 c.c.m. water geschud. 8—12 uur op kamertemperatuur bewaard, dan gefiltreerd door Berkefeldfilter (3 N). Dosis 1—2.5 c.c.m. In plaats van te filtreeren kan men ook het water-pus-mengsel in waterbad op 60° C verwarmen om de pathogene bakteriën te dooden — filtreeren verdient echter de voorkeur.

MANGAN vermeldt 12 gevallen van chroniese etteringen (schoftfistel enz) bij paarden, waarvan de meesten met de DUNCAN'se vaccinebehandeling genezen of gunstig beïnvloed werden. Bij elf werd de vaccine subcutaan, bij één oraal toegediend.

DUNCAN behandelde vele gevallen van septiese wonden (mens), door aan de patiënten het etterige wond-secreet per os toe te dienen. Ook liet hij hen hun wond uitzuigen—het laatste veroorzaakt tevens locale hyperaemie, die heilzaam werkt. Verder werden verschillende huidaandoeningen o.a. acne, auto-therapeuties behandeld — ook andere ziekten b.v. puerperale septicaemie. Hierbij werd de pathologiese vaginaaluitvloeiing als vaccine gebruikt.

Bij longaandoeningen (pneumonie, tuberculose) diende het sputum met 5 deelen water verdund en gefiltreerd als vaccine. (De minder goede resultaten met de tuberculose-therapie schrijft D. toe aan het feit, dat men met heterologe bakteriën en produkten werkt, in plaats van met homologe, uit het zieke lichaam zelf, verkregene.)

Bij darmziekten (typhus, cholera) geeft D in overweging de toxines (filtraat van de faeces) subcutaan in te spuiten.

Bij aandoeningen waar de ziektehaard diep ligt en niet bereikbaar is, wil D. kunstmatig een locus minoris resistentiae maken in de huid b.v. door branden, om de pathogene bakteriën daar heen te lokken.

MODINOS beschrijft (Presse médicale 9, XII. 1911) als autotherapie, een behandeling waarbij de zieke subcutaan met ± 8 c.c.m. serum wordt ingespoten, dat verkregen wordt uit een blaar, door een trekpleister op de huid der patiënt veroorzaakt.

Het serum werkt daarbij als antigeen. Deze methode zou bij typhus, influenza, maltakoorts met goed gevolg zijn toegepast.

De bekende methode om bij pleuritis een weinig van het exsudaat op te zuigen en in het subcutaan bindweefsel te spuiten, met het

doel, de resorptie van het pleura-exsudaat te bevorderen berust ook op auto-therapie.

Evenzoo de handelwijze van indiese slangenbezweerders, die om zich tegen slagenbeten te immuniseeren, naar beweerd wordt, deelen van giftslangen (lever b.v.) eten. De oude *afleidende behandelingsmethode* door drachten, smeersels enz. verschijnt bij de DUNCAN'se zienswijze ook in een ander licht, en is dan te beschouwen als het kunstmatig vormen van een locus minores resistentiae, waar de pathogene mikroben heengelokt worden en waardoor dan het lichaam geprikkeld wordt tot krachtiger productie van antistoffen.

FRASER en MAC. GOWAN behandelden tuberculeuze aandoeningen van klieren, gewrichten en beenderen bij kinderen met auto-vaccine (Lancet 24 Aug. 1912)

Een weinig (liefst kazig) weefsel uit een tuberculeuze haard werd in agaat-mortier met zand fijn gewreven onder toevoeging van physiologiese-keukenzoutoplossing — men liet de emulsie een uur staan — de bovenstaande vloeistof werd dan afgegoten, gecentrifugeerd, afgepipeteerd en bij 60 ° C. gesteriliseerd en na contrôle op steriliteit, als vaccine gebruikt.

Men begon met zeer kleine dosis, 5 c.m.m., was de reactie niet te sterk, dan na een week telkens 5 c.m.m. meer tot maximum 50 c.m.m. Gewoonlijk was na de derde inspuiting een gunstige verandering in den toestand te merken en in de tien tot nog toe door hem behandelde gevallen was er na 8 à 10 weken beterschap of aanmerkelijke verbetering.

De DUNCAN'se *behandeling*, hoe empiries en primitief, op het eerste gezicht, heeft wel degelijk een wetenschappelijke basis en heeft het voordeel dat ze beter in het bereik van ieder prakticus ligt dan de WRIGHT'se vaccine-therapie, die een laboratorium noodig maakt.

Theoreties is op de methode af te dingen, dat het nog niet geheel zeker is dat van alle schuldige bakteriën voldoend toxines in de etter en verdere se- en excretie-producten aanwezig zijn, om als vaccine te dienen en men bovendien, misschien voor het lichaam schadelijke bijprodukten mee inspuit.

Nu beweert DUNCAN dat het lichaam antistoffen maakt tegen alle in de pus aanwezige toxiese stoffen, ook tegen die niet van pathogene bakterien afkomstig maar in de ziektehaard ontstaan onder den invloed van bacteriën. De aanwezigheid van die stoffen in de vaccine zou dus het genezingsproces bevorderen en dus niet schaden. D. schrijft de genezende kracht van uitzuigen der wond door den patiënt zelf in hoofdzaak toe aan vorming van antistoffen (na opname van het wond-secreet van uit het digestiekanaal). Een groote factor is hierbij zeer zeker ook het verwijderen der pathogene oorzaken door het zuigen, vooral bij verse wonden.

Of verder langs enteralen weg toegediend opsonogeen (vaccine) in staat is het ziekteproces te beïnvloeden dient nog nader bevestigd te worden.

Ook het nut van de intraveneuze toediening wordt door sommigen in twijfel getrokken. Misschien veroorzaakt het opsonogeen de sterkste immuniteitsreaktie, als het in bepaalde weefsels (waarschijnlijk onderhuids bindweefsel) wordt ingespoten.

Verder is natuurlijk noodig dat de in het lichaam gevormde antistoffen tot de ziektehaard kunnen doordringen. Dit is b.v. niet het geval bij zeer oppervlakkige huidaandoeningen en bij sommige afgekapselde haarden.

Sterke antiseptica en adstringentia zijn tijdens de vaccinebehandeling volgens DUNCAN gecontra-indiceerd. Ook zonder vaccinebehandeling is een herhaald gebruik daarvan steeds verkeerd, daar ze de weefselcellen te veel kwaad doen en de genezing tegenhouden.

Vaccine- en *auto-therapie* verdienen zeker in de veeartsenijkunde veel meer aandacht dan er tot nog toe aan geschonken werd.

Ook hier in Holland komen vele chroniese long-, uier,- klier- en huidaandoeningen voor, die geschikt zijn om met deze behandelingsmethoden een eerlijke proef te nemen.

Bij *influenza bij paarden* (equine distemper) werd door LINCOLN BELL met succes vaccine (opsonine) behandeling toegepast. (Amer. vet. review. Oct. 1912). Als vaccine werd gebruikt de cultuur van een bacil van de coligroep, door LINTZ bij genoemde ziekte geïsoleerd en voor de primaire oorzaak gehouden en culturen van pneumococcen en streptococcen, die de secundaire infekties veroorzaken.

WOLFSOHN vermeldt (in de Berlin. Klin. Wochenschrift v. 2 Dec. 1912), dat hij van de *vaccine-therapie* zeer gunstige resultaten zag bij verschillende *staphylokokken-infekties* (mens) b.v. chroniese acne, algemeene tuberculose, chroniese boezemcatarrh, minder bij etterige mastitis en chroniese sepsis.

Bij *streptokokkeninfekties* was het succes niet zoo groot.

De resultaten waren goed bij verschillende vormen van *tuberculose* vooral tuberculeuze lymphomen en bij lupus.

Bij *gonorrhoe* werd de chroniese metritis niet door de behandeling beïnvlo ed, wel chroniese arthritiden en epididymitis gonorrhoica.

Coli-infektie der urinewegen werd 2 maal met, 3 maal zonder succes behandeld. Hierbij is het zaak autogene vaccine te gebruiken met het oog op het groote verschil in virulentie tussen verschillende coli-stammen.

Onder den naam *Glanders-vaccine* komt in de Amer. vet. review Oct. 1912. een artikel voor over vaccine(opsonine)behandeling

van kwaden droes, door MAC KELLAR e.a. te New.York toegepast

De vaccine werd als volgt bereid: 3 glycerine-aardappel-agar-buisjes geënt met bac. mallei, 24 uren in broedstof op 37 ° dan bij ieder busje 2.c.c. steriele physiologiese NaCl. oplossing — met platinanaald de 3 culturen losmaken van de agar en in één kolf doen met 500 c.c. steriele bouillon — dan 72 uren in broedstof, onderzoeken op zuiverheid (verontreinigingen) — 2 uur verwarmen in waterbad op 70 ° (om de bacillen te dooden) — onderzoeken op steriliteit (door glycerin-aardappel-agarbuisje te enten en bij 37 ° 48 uren te broeden) — 50 c.c. 5 % carbolzuur toevoegen.

De vaccine bevat 100 millioen bacillen per c.c.m.

Ze wordt subcutaan ingespoten in *drie* doses resp. van 1, 2½ en 5 c.c.m. telkens met een week tussenpoos. Bij sommige dieren ontstaat een tamelijk sterke lokale en thermiese reaktie, die eenigen dagen aanhoudt. Dit is echter uitzondering — gewoonlijk is de reactie gering.

MAC KELLAR pastte de behandeling toe in verschillende stallen waar malleus-gevallen waren voorgekomen. In een stal van 150 dieren werden 14 clinies-kenbare gevallen afgemaakt — agglutinatieproef was positief 1:1000 à 1:10.000, bij 77 van de overigen. Vaccinebehandeling werd nu toegepast. Drie dieren hadden na de 1ste injectie een sterke negatieve phase, vertoonden cliniese malleus-symptomen en werden afgemaakt — de overigen werden na 6 maanden nog eens met vaccine behandeld en 6 maanden later voor de 3de maal en bleven gezond.

In een anderen stal van bijna 100 paarden werden 14 afgemaakt, de overigen met vaccine behandeld. 3 toonden malleus-verschijnselen van de eerste inspuitingen en werden afgemaakt — de anderen bleven gezond. Een paar daarvan hadden zeer verdikte submaxillair klieren, verhoogde temperatuur en een agglutinatietiter van 1:10.000.

Deze dieren kregen behalve de gewone doses vaccine, met tussenpoozen nog 7 doses van 5 c.c.m. en na 3 maanden was hun temperatuur normaal en na 8 maanden waren alle ziektesymptomen verdwenen en werden ze weer bij gezonde paarden gezet — 4 jaar later waren ze nog gezond en deden hun werk.

MAC. KELLAR geeft bij paarden die een sterke locale en thermiese reaktie hebben bij de eerste inspuiting, eenige injecties boven het gewone aantal, totdat een permanente positieve phase is ingetreden.

De algemeene conditie en voedingstoestand van de dieren verbetert ook door de vaccine-behandeling.

Malleïne heeft ook een *gering immuniseerend vermogen* bij *malleus*-patiënten, maar is, wat werkzaamheid betreft niet te vergelijken met vaccinebehandeling.

Bij secties na vaccinebehandeling leek het dat de laesies op weg waren ingekapseld te worden.

De vaccinebehandeling had dus zeer zeker bij vele dieren een gunstige uitwerking — natuurlijk is het niet met zekerheid te zeggen, hoeveel er zoo ook hersteld zouden zijn bij uitsluitend hygiëniese behandeling.

Bij sommige paarden had de behandeling een tegenovergestelde uitwerking, dat ze nl. het proces bespoedigde en de latente ziekte clinies deed uitbreken. Dit waren zeer zeker dieren die te zeer onder den invloed der infektie verkeerden en geen kracht hadden er tegen te reageeren. De inspuiting werkte bij hen als olie in het vuur en was beter achterwege gebleven. Nu kan men zeggen dat dergelijke dieren toch waarschijnlijk later aan de ziekte zouden bezweken zijn en dat de inspuiting hier dus als *diagnosticum* haar nut had. In elk geval is het zaak, als het om „genezen" te doen is, de behandeling met verstand toe te passen en niet „volgens tableau", gelijk trouwens ook in de bedoeling van WRIGHT lag.

Over 't geheel verdient *autogeen toxine* de voorkeur, dikwijls kan men echter met polyvalent vaccine volstaan.

De dosis is niet voor alle gevallen op te geven, hangt af van ieder geval en van de virulentie der betreffende stammen. Hetzelfde geldt voor den tijd tussen de verschillende inspuitingen — een en ander moet experimenteel worden vastgesteld.

Bij zeer chroniese aandoeningen is de behandelingswijze het best op haar plaats.

DEN HAAG, October 1912.

Mededeelingen uit de Chirurgische Cliniek van 's Rijks Veeartsenijschool,

DOOR

J. H. HARTOG.

1°. Statistisch overzicht van verrichte operaties bij paarden gedurende het schooljaar 1911/1912.

Namen der Operaties.	Aantal Paarden.
Wondhechting	14
Hechting van fractuur aan de onderkaak	2
Operatie van een beenfistel	3
Kiesextractie	12
Trepanatie van verschillende boezems	9
Partiëele resectie van den nekband	2
Operatie van schoftfistel	3
Castratie van hengsten	40
Castratie van cryptorchiden	5
Operatie van hernia scrotalis	11
Operatie van hernia umbilicalis	2
Operatie van hernia ventralis	1
Operatie van zaadstrengfistel	3
Nicteeren	2
Coupeeren staart	9
Tenotomie	2
Neurectomie van den nervus medianus	1
Neurectomie van de nervi medianus et ulnaris	1
Neurectomie van den nervus tibialis	1
Neurectomie van de nervi tibiales et peronei prof.	1
Neurectomie van de nervi volares seu plantares	10
Tracheotomie	5
Amputatio penis	1
Nageltred-operaties	18
Vernageling-operaties	19
Hoefkraakbeenfistel-operaties	5
Exstirpatie van het hoefkraakbeen	3
Exstirpatie van een hoornzuil	2
Straalkanker-operaties	6
Hoornscheur-operaties	2
Operatie van een oorfistel (tandcyste)	1
Branden van overhoef	5
Branden van pezen	5
Branden van spat	5
Exstirpatie van tumoren	15
Kleinere operaties	78

2°. Operatie van Bosi met gunstig gevolg.

Aan de gunstige resultaten, welke met de operatie van Bosi bij spatkreupele paarden zijn verkregen, zooals ze vooral door Fröhner zijn medegedeeld, wil ik een geval toevoegen.

Gelijk bekend is, heeft Bosi aanbevolen de gelijktijdige neurectomie van den nervus tibialis en den nervus peroneus profundus, op grond van zijn onderzoekingen, betreffende de innervatie van het spronggewricht. Het spreekt wel van zelf, dat, waar zooveel goede behandelingsmethoden ons ten dienste staan, deze neurectomie slechts als laatste middel in aanmerking komt.

Den 3den Mei 1912 werd aan de cliniek ter behandeling aangeboden een 4-jarige zwarte merrie, toebehoorende aan W.S.v.D. te S. Het dier was sinds acht maanden hevig spatkreupel en daartegen gedurende langen tijd zonder het gewenschte gevolg behandeld. Een zeer groote spat-exostose en bolspat waren links aanwezig en daarbij, tengevolge van herhaalde aanwending van scherpe zalven en het ferrum candens een diffuse verdikking der huid en onderliggende deelen. Verder was, als gevolg van de langdurige hevige kreupelheid, een sterke atrophie van de bekkenmusculatuur waar te nemen.

Daar reeds alle aangewende middelen hadden gefaald, werd besloten bij het dier, dat geen andere dan slachtwaarde had, de dubbele zenuwsnede te verrichten. Deze operatie zou een bevredigend resultaat kunnen opleveren, tenzij de osteophytische nieuwvormingen het tarsaalgewricht zoodanig hadden gedefformeerd dat mechanische stoornissen de vrije beweging daarvan belemmerden.

Den 14den Mei werd het dier in chloroformnarcose geopereerd. Eerst werd op de gewone wijze neurectomie verricht van den nervus tibialis, ongeveer een handbreed boven het hielbeen. Vervolgens werd het paard over den rug op de andere zijde gerold en onder aseptische cautelen den nervus peroneus profundus geïsoleerd. Deze is gemakkelijk te bereiken aan de laterale zijde van den schenkel, ongeveer 15 c.m. boven de buiging van het spronggewricht in de scheiding van den musculus extensor digitalis communis en den musculus extensor digitalis lateralis en gelegen op den musculus tibialis anterior. Een stukje zenuw van 3 à 4 c.m. werd uitgesneden en de wond met knoophechtingen zorgvuldig gehecht, waarna om het spronggewricht tot halverwege den schenkel een verband werd aangelegd.

Reeds onmiddellijk na het opstaan van de matras was het zichtbaar dat de kreupelheid aanmerkelijk was verminderd.

Op den 8sten Juni, na genezing der operatiewonden, werd het dier gemonsterd en bleek het volkomen rad te zijn, zoodat het den eigenaar kon worden teruggezonden.

3°. Operatieve behandeling van borstbuilen.

Onder het groot aantal behandelingsmethoden bij chronische borstbuilen, gelijk die in den loop van vele jaren zijn aanbevolen, zoowel niet-operatieve als operatieve, verdient zonder twijfel de laatste de voorkeur en wel die, welke beoogt het openleggen van den etterhaard met daaraan verbonden partiëele of totale exstirpatie van de fibreuse kapsel.

In de chirurgische cliniek van 's Rijks-veeartsenijschool wordt bij deze operatie gevolgd de methode, gelijk die door BAYER is aangegeven (*Österreichische Monatsschrift für Tierheilkunde* 1892). Vooral wil ik opmerkzaam maken op het mooi succes, dat verkregen wordt door de wondhechting en een passende nabehandeling.

Nadat de noodige voorbereidingen zijn getroffen, als scheren en desinfecteeren van de huid, geschiedt de operatie, welke gemakkelijk in den noodstal kan worden verricht als volgt:

Door een 5 % alypine-oplossing (desgewenscht adrenaline-alypine-oplossing), op enkele plaatsen onder de huid gespoten, wordt locale anaesthesie verkregen. Dan wordt de huidsnede gemaakt in de lengterichting van den musculus brachiocephalicus over het meest promoneerende gedeelte van den tumor.

Een snede, ter lengte van ± 15 c.m. is in de meeste gevallen voldoende. Aan beide zijden wordt nu de huid over eenige centimeters losgeprepareerd en vervolgens met een CHARLIER'sche trocart punctie gedaan in de richting van het centrum der borstbuil, waar in de meeste gevallen de etterhaard of althans een der etterhaarden op een diepte van ongeveer 6 à 8 c.m. is gezeteld. Is op deze wijze het absces bereikt, dan wordt met een smalle geknopte bistouri het kanaal naar boven en beneden gespleten in de richting van de huidsnede. De etter vloeit dan af, waarna de holte flink met sublimaat wordt uitgespoeld.

Vervolgens wordt met vlakke sneden de kapsel en het gesclerooseerde weefsel der omgeving geëxstirpeerd, eerst lateraal, daarna mediaal. Dit geschiedt het best door met een scherpen haak de wand te fixeeren en met een stevige geknopte bistouri het weefsel in schijven van 1 c.m. dikte te excideeren, zoolang, totdat het gezonde weeke spierweefsel is bereikt.

Is de laterale wand op deze wijze weggenomen, dan is er meer ruimte gekomen, om met voorzichtigheid de mediale kapsel te

exstirpeeren. Met den scherpen haak wordt deze wand aangespannen om zoo ver mogelijk te blijven van de jugulairgroeve met haar belangrijke vaten. De laagsgewijze exstirpatie geschiedt ook hier tot op het weeke spierweefsel.

Van den achterwand behoeft slechts weinig weggenomen te worden; men kan volstaan door de granulaties met de curet weg te krabben. Nu kan men zich door palpatie overtuigen of de boegklieren geheel of gedeeltelijk al dan niet in het proces zijn betrokken.

In vele gevallen treft men bij deze exstirpatie, hier en daar verspreid in het harde weefsel, nog meerdere etterhaardjes aan.

Zonder bloeding kan deze operatie niet geschieden; herhaaldelijk snijdt men arterietakjes aan, welke naar alle richtingen spuiten, zoodat den operateur wordt geraden om zich hiertegen te wapenen. Die arteriae zijn evenwel zoo klein, dat torsie met een pincet voldoende is om haemostase te verkrijgen.

Is de tumor aldus verwijderd, dan wordt de holte flink uitgespoeld met sublimaat en met steriel gaas getamponneerd.

Met het oog op een goed aan te leggen hechting is het van belang met de huid conservatief te zijn, dus geen deelen ervan te verwijderen, indien dit door aanwezige fistelopeningen of wonden niet noodzakelijk is. Voor een spoedige wondgenezing is een zorgvuldig aangelegde hechting ook van groote beteekenis.

Mooie resultaten heb ik verkregen door een kamhechting op de volgende wijze aangelegd:

Van beide wondranden wordt naar buiten een opstaande kam gevormd van ongeveer 1½ c.m. hoogte; deze kam wordt met knoophechtingen van zijde op onderlinge afstanden van 2 c.m. gefixeerd, terwijl tusschen elk paar knoophechtingen nog een MICHEL'sche agrafe wordt bevestigd. Evenwel wordt de huidsnede slechts voor 2/3 gedeelte gehecht; het onderst derde gedeelte blijft open voor drainage en irrigatie van de wond. De hechting wordt bedekt met een laagje airolpasta, terwijl de holte niet te vast wordt opgevuld met jodoformgaas; desgewenscht kan deze tampon met een hechting worden vastgelegd.

De operatie is dan voltooid; het dier wordt omgekeerd in den stand geplaatst en onder toezicht uit een bak gevoerderd.

Na drie dagen wordt de met bloed doordrenkte tampon vervangen door een nieuwen; dit herhaalt men verder om de twee dagen; overigens wordt de wond volkomen met rust gelaten. Wenschelijk is het de huid onder de wond, welke door de afloopende wondsecreta wordt bevuild dagelijks te reinigen en met een vettige substantie in te smeren.

Na verloop van acht dagen zijn de huidranden reeds per primam aaneengegroeid; evenwel blijven de hechtingen nog acht dagen liggen, zoodat men volkomen zekerheid heeft, dat de verbinding sterk genoeg is. Dan ook is tamponnade van de wond niet meer noodig en verdient het aanbeveling dagelijks een irrigatie met een of andere lauwwarme antiseptische vloeistof toe te passen. Te weelderige granulaties worden met lapis infernalis behandeld.

De wondgenezing van een, op deze wijze geopereerden borstbuil geeft in alle opzichten zeer bevredigende resultaten en vereischt niet niet meer dan vier weken.

Bij deze behandeling is ook overbodig het dagelijks verbinden van de borst met kostbare verbanden, hetgeen in de praktijk op be zwaren stuit.

De wondbehandeling, zooals hierboven is aangegeven, kan voor een groot deel door den eigenaar zelf geschieden.

4°. Partiëele exstirpatie van den nekband.

a. Gedurende den laatsten cursus zijn aan de chirurgische stationnaire cliniek van 's Rijks-veeartsenijschool geopereerd twee paarden met nekfistels.

Een dezer, een 11-jarige zwarte merrie, toebehoorende aan V. te B. was reeds geruimen tijd aan de policliniek zonder succes behandeld, zoodat de eigenaar verzocht het dier aan 's Rijks veeartsenijschool op te nemen.

Patiënte vertoonde aan beide zijden van den nek een fistel, elk ongeveer 6 c.m. van de mediaanlijn verwijderd; de secretie was gering. Bij sondeeren bleek, dat de fistels de richting hadden naar den nekband en ondergelegen bursa, zoodat het voor de hand lag, dat een necrotisch proces in het peesweefsel de ontsteking onderhield.

Aangezien de fistels reeds herhaalde malen door splijten en inspuitingen met bijtende middelen zonder het gewenschte gevolg waren behandeld, werd besloten een radicale operatie te verrichten, namelijk het exstirpeeren van een gedeelte van den nekband.

Nadat aan beide zijden van den nek de haren over een groot gedeelte waren weggeschoren, werd het dier op de linker zijde neergelegd en in chloroformnarcose gebracht. Vervolgens werd het operatieveld met warm water en zeep gereinigd en daarna met sublimaat en verdunde jodiumtinctuur gedesinfecteerd. De operatie geschiedde als volgt:

Parallel met den nekband werd door de fistelopening een huidsnede gemaakt ter grootte van ongeveer 12 c.m. en vervolgens met mes en schaar naar de diepte geprepareerd, waarbij de richting van de fistel in het oog werd gehouden.

Door de belangrijke vaatvertakkingen in den nekstreek, ging deze operatie met veel bloeding gepaard; herhaaldelijk werden arteriae aangesneden, welke, zoo mogelijk, met zijde werden onderbonden.

Op deze wijze werd de nekband bereikt, welke evenwel, als gevolg van de langdurige ontsteking, met de omgeving zeer vast was vergroeid en alzoo moeilijk los te prepareeren.

Aan de pleksgewijze zwarte kleur van den nekband was het duidelijk te zien, dat necrose bestond. Midden door dit gedeelte van den nekband liep de fistelgang, waaruit zich bij drukken slechts een druppeltje pus ontlastte.

Met de schaar werd nu de band verder geïsoleerd, waarbij het bleek, dat ter plaatse van de bursa een massa stinkende chocoladekleurige etter onder hooge spanning aanwezig was. De ondervlakte van den band daar ter plaatse bleek ook ruw en aangevreten. Een gedeelte nekband ter lengte van ongeveer 10 c.m. werd weggenomen, waarna de groote holte met een curette werd uitgekrabd. Verder werd met een drachtnaald een tegenopening gemaakt naar de andere zijde, welke opening nog met een geknopte bistouri werd verwijd.

Nadat de holte, welke ruim de grootte had van een vuist, flink met sublimaat was uitgespoeld, werd zij met jodoformgaas vast opgevuld en de huid daarover met enkele knoophechtingen provisoir gehecht.

De operatie was hiermede afgeloopen; het dier werd vrij in een box gelaten.

Zooals verwacht was, bleek het den volgenden dag zeer pijnlijk; het hield het hoofd in stijve houding naar beneden, zoodat het van den grond moest worden gevoederd.

Twee dagen na de operatie werd de sterk met bloed doordrenkte tampon verwijderd en de bloedcoagula, welke hier en daar in de wond aanwezig waren, werden door irrigatie met lauwwarme sublimaatoplossing weggespoeld. Daarna werd een draineerbuis ingebracht, welke een tiental centimeters uit de tegenopening stak, zoodat de wondsecreta daarlangs voortdurend konden afvloeien.

Dagelijks werd de wond met lauwwarme antiseptische vloeistoffen geïrrigeerd en werd de draineerbuis gereinigd of zoo noodig door een andere vervangen. De pijnlijkheid en stijfheid in den hals werden allengs minder.

Geen fistel was ergens meer aanwezig, zoodat al het necrotische weefsel bleek verwijderd te zijn; dientengevolge schreed de granulatie, hoewel langzaam, regelmatig voort.

Drie weken na de operatie kon de draineerbuis worden verwijderd

en werd voortaan het granuleeren bevorderd door aanwending van balsamum peruvianum of terebinthina communis.

Toen de granulatie het niveau der huid had bereikt was er slechts nog een klein wondje, waarvan de genezing onder de korst geschiedde.

Zoo was het mogelijk, dat deze patiënt acht weken na de operatie hersteld kon worden afgehaald.

b. Een tweede patiënt, opgenomen den 15den Januari 1912, werd op dezelfde wijze behandeld. Dit paard had in de nekstreek een absces ter grootte van twee vuisten. Bij opening bleek het te bevatten een massa pus met veel necrotische weefseldeelen.

Het onderzoek met de sonde leerde dat de nekband necrotisch was zoodat exstirpatie van dit gedeelte en van een ruim deel der omgeving ook hier werd verricht.

De wondbehandeling geschiedde op dezelfde wijze als bij het eerste geval is aangegeven. Evenwel ondervond de wondgenezing bij dezen patiënt veel vertraging, doordat een necrotisch proces met fistelvorming was opgetreden in het peesachtige weefsel, dat onder den manenkam in de mediaanlijn is gelegen. Hierdoor ontstond een vrij groote wond, correspondeerende met de holte, welke door de operatie was gevormd. Zooals bekend is, genezen wonden in den manenkam zeer moeilijk, vandaar dat deze patiënt een meer langdurige behandeling vorderde dan de eerste.

Evenwel kon dit paard volkomen genezen vertrekken 3½ maand na de operatie.

Hoewel ook deze operatieve methode een langdurige nabehandeling vereischt, ben ik toch van meening, dat hiermede eerder het gewenschte doel wordt bereikt dan door de behandeling van de fistels met allerlei mechanische, chemische en physische middelen, welke therapie toch algemeen als zeer ondankbaar wordt aangemerkt.

Bovendien is de operatie vrij eenvoudig en ook in de praktijk heel goed in toepassing te brengen. De behandeling van de operatiewond kan ook hier voor een groot deel aan den eigenaar worden overgelaten.

5°. Congenitale atresie van het traankanaal.

Den 1sten November 1912 werd aan de chirurgische cliniek ter onderzoek aangeboden een 1½-jarig veulen, merrie, vos, gekruist inlandsch ras, waarvan de eigenaar het volgende mededeelde:

„Het dier was een half jaar geleden gekocht en sinds dien tijd had het in de weide geloopen. Bij den koop was reeds opgemerkt, dat het linker oog eenigszins traande, welke toestand, ondanks herhaalde

wasschingen met boorwater, niets was verbeterd, integendeel weldra in een etterige uitvloeiing was overgegaan. Het dier zoekt telkens de gelegenheid om zich het oog te schuren."

De verschijnselen aan het oog waren die van een conjunctivitis catarrhalis chronica. De conjunctiva palpebrarum was gelijkmatig rood en diffuus gezwollen; er bestond een geringe muco-purulente afscheiding, welke evenwel, door het langdurig bestaan de huid onder het oog had geërodeerd. Het gevolg hiervan was jeukte en neiging tot schuren. De cornea en de andere deelen waren normaal, evenals de visus.

Het onderzoek van het traanorgaan bracht de oorzaak der conjunctivitis aan het licht. Het traankanaal bleek in den neus volkomen afgesloten te zijn; ter plaatse, waar de opening onder normale omstandigheden aanwezig is, ging de huid geleidelijk in het slijmvlies van den neus over. Bij nauwkeurige beschouwing zag men op die plaats eenige aanwijzing van uitpuilen, evenwel geen ontstekingsverschijnselen en geen fluctuatie. Het was dus duidelijk, dat hier een *aangeboren* afsluiting van het traankanaal bestond.

De therapie moest uiteraard een operatieve zijn. Op de plaats van de uitpuiling werd een rond stukje slijmvlies weggesneden, waarna zich onmiddellijk een etterige vloeistof ontlastte. Ter bevordering van de genezing der conjunctivitis werd een adstringeerend collyrium aangewend (sol. nitratis argentici — 2%, naspoelen met Na. Cl. sol.) Overigens behoefde niets te worden gedaan. Het kleine operatiewondje in den neus genas zonder eenige behandeling en de opening bleef bestaan.

Daar deze aangeboren atresiën ongetwijfeld tot de zeldzaamheden behooren, achtte ik het wenschelijk van dit geval melding te maken; in de literatuur zijn mededeelingen hieromtrent tot slechts enkele gevallen beperkt. Bovendien kan het een aansporing zijn, om bij conjunctivitis steeds ook aan het onderzoek van het traanorgaan te denken.

6°. Bloedende varix in de vagina bij een merrie.

Den 18den October 1912 werd aan de chirurgische cliniek ter behandeling aangeboden een 15-jarige drachtige merrie van inlandsch ras, waarvan bekend was, dat zij sinds eenige weken lijdende was aan bloedingen uit de vagina, veroorzaakt door een, daarin aanwezig, polypachtig aanhangsel. Behandeling met antiseptische vaginaalnuces hadden niet het gewenschte resultaat opgeleverd.

De status praesens van patiënte wees er onmiddellijk op, dat het bloedverlies aanmerkelijk moest zijn geweest. Het dier was zwak ter

been, had een uitgebreid oedeem onder den buik en gezwollen achterbeenen; de zichtbare slijmvliezen waren zeer bleek. De eetlust had gelukkig niet geleden; deze was normaal. De toestand vorderde dus een spoedig ingrijpen.

Met behulp van het vaginaal-speculum van POLANSKY en van electrische verlichting werd een onderzoek van de vagina ingesteld, waarbij bleek, dat ongeveer 15 c.m. van de bovenste commissuur der vulva verwijderd, een gezwollen, onregelmatig gevormde plooi van de mucosa naar beneden hing. De basis van dit gezwelletje had ongeveer den omvang van een gulden. Het plekje bloedde zonder ophouden; vooral was dit het geval na vaginale exploratie. Door compressie met de vingers kon het worden gladgestreken, om zich na ophouden van de drukking onmiddellijk weer te vullen. Tevens werd door de drukking de bloeding tot stilstand gebracht. Pijnlijkheid der plaats werd niet waargenomen. Het gezwel kon dus, daar het bloed veneus was, niet anders zijn dan een varix, welke door het aanhoudend bloeden oorzaak was van den anaemischen toestand.

De behandeling moest een operatieve zijn; deze diende te beoogen verwijdering van het gezwel en in elk geval haemostase. Dit doel kon het best worden bereikt door onderbinding. Met behulp van twee groote wanglepels werden de labiae vulvae ter zijde gehouden, waardoor het mogelijk was een ligatuur van dun koord aan te leggen. De bloeding hield onmiddellijk op, zoodat het dier in den stal kon worden gezet. Extra voeding werd voorgeschreven. Na verloop van 7 dagen kon het afgebonden necrotische slijmvliesfragment worden verwijderd; de verdere behandeling was een antiseptische, welke bestond in het 2-maal daags brengen van een bacillolnootje in de vagina. De algemeene toestand van patiënte verbeterde weldra, zoodat zij den 30sten October naar den eigenaar kon terugkeeren.

Hoe de varix in de vagina tot stand was gekomen, en waardoor deze was geopend, daaromtrent kon de anamnese geen opheldering verschaffen.

7°. Ovariotomie bij een paard.

Het geval van nymphomanie, medegedeeld door collega P. ZIJP in de *Veeartsenijkundige bladen voor Nederlandsch-Indië* (*deel* XXIV, *afl.* 4 *en* 5) geeft mij aanleiding tot de korte mededeeling van een geval, dat aan de chirurgische cliniek der Veeartsenijschool is voorgekomen.

Den 7den October 1912 werd aan deze cliniek een aftandsche zwarte merrie aangeboden, waarvan bekend was, dat ze steeds ondeugende neigingen had gehad, zoodat ze met voorzichtigheid moest worden

aangespannen en gereden. De boosaardigheid van het dier werd evenwel zóó ernstig, dat het onbruikbaar werd. Alle aangewende pogingen tot verbetering faalden, waarom ten laatste verzocht werd om door ovariotomie herstel te beproeven. Voor dit doel werd de merrie in de stationaire cliniek opgenomen.

Tot het instellen van een rectaal onderzoek bleek het noodig om het dier eenigermate in anaesthesie te brengen en de ingewanden te ontledigen. Dit geschiedde resp. door het gedurende eenige dagen toedienen van brometum natricus (60 à 80 gr. per dag) in het drinkwater en het onthouden van vast voedsel. Het dier kreeg alleen slobbering.

Twee dagen voor het onderzoek werd nog 30 gram extractum aloës aquosum ingegeven.

Na deze voorbereiding was het dier gemakkelijk in den noodstal te binden en kon de exploratie plaats hebben. Hierbij bleek dat de ovaria, vooral het rechter, te groot waren; verder waren cysteuse uitzettingen te constateeren. Gevoeligheid van de eierstokken werd niet waargenomen, mogelijk in verband met den gedeprimeerden toestand van het dier.

Met het oog op de operatie, welke twee dagen na dit onderzoek, zou geschieden, werd een langdurige irrigatie met een zwakke creolinesolutie toegepast; deze werd den volgenden dag herhaald.

Intusschen bleef het diëet hetzelfde; alleen op den dag van de operatie werd alle voedsel onthouden. Tevens werd voortgegaan met het dagelijks toedienen van brometum natricus. Voor een spoedige ontlediging der darmen had 's morgens vóór de operatie nog een injectie plaats van 80 m.gr. hydrobromas arecolini.

Ten behoeve van de operatie werd het paard op 12 October in den noodstal gebracht; het was heel kalm, liet de beenen gemakkelijk vastzetten en een broek aanbrengen. Vervolgens werden de staart, de anaal- en perineaalstreek met een ruim deel der omgeving flink gedesinfecteerd, en werd de vagina met een warme zwakke sublimaat-solutie nog eens terdege uitgespoeld. De operatie geschiedde onder aseptische cautelen; alleen bij het insnijden van den bovenwand der vagina en het afkneuzen van de ovaria verzette het dier zich.

De eerste week na de operatie was het paard, als gevolg van de broomwerking, nog zeer soporeus, zoodat subcutane injecties van spiritus camphoratus werden toegepast.

Temperatuursverhooging werd alleen de eerste paar dagen waargenomen; overigens verliep het genezingsproces ongestoord, zoodat het paard drie weken na de operatie kon worden teruggezonden.

Aan beide halsvlakken waren nog enkele wonden aanwezig, ontstaan door het openen van abscessen, welke het gevolg waren van de sterke werking van den campherspiritus.

Zooals bij het rectaal onderzoek reeds was geconstateerd, bleken de ovaria tot het dubbele van den normalen omvang vergroot; aan het rechter ovarium zag men enkele cysteuse aanhangsels.

Hoewel het dier zich de eerste zes weken na de operatie mak heeft gedragen zoodat gedacht werd dat de nymphomanie zou zijn opgeheven, is het mij bekend, dat de oude toestand weer in dezelfde mate is teruggekeerd.

Evenals collega ZIJP moest ondervinden, heeft ook de door mij verrichte operatie niet het gewenschte gevolg opgeleverd. Wij staan trouwens met deze ongunstige ervaring niet alleen.

UTRECHT, December 1912.

Acute lekzucht (?) bij koeien,

DOOR

P. J. OFFERINGA.

In verband met het stuk van den heer VAN DER VLIET, opgenomen in het nummer van 15 Januari 1913, zou ik gaarne mijn gedachten omtrent eenigszins analoge gevallen openbaren.

In het noorden van Groningen komen ook dikwijls gevallen van zoogenaamde acute lekzucht voor, meestal niet in erge mate, dikwijls alleen bestaande in geringe temperatuursverhooging, droge neusspiegel, koude ooren en hoornen, geen of zwakke, onregelmatige pensbewegingen, geen eetlust, niet herkauwen, geen wateropname, sterke melkvermindering en vaste, schijfachtige ontlasting met slijm bedekt.

Opmerkenswaardig hierbij is evenwel, dat de dieren dikwijls omzien, alsof ze om voedsel vragen; steeds wordt het hun voorgehouden normale voedsel geweigerd, terwijl abnormale dingen met graagte worden verorberd. Houdt men ze namelijk een bezem voor, dan zullen ze deze soms heelemaal opeten, ook eten ze liever paljas dan goed hooi, ja een enkele maal maken ze aanstalten om de jas van een te bereiken persoon te verorberen en deze laten ze ook niet gemakkelijk los, zoodat ze, als de verschijnselen in erge mate optreden, haast gevaarlijk genoemd kunnen worden.

Altijd treden deze verschijnselen hier evenwel enkele dagen tot 3

weken (meestal 10—14 dagen) na den partus op en dientengevolge hier meestal in 't voorjaar. Mijns inziens heeft hier knolvoer geen invloed, daar de ziekte optreedt bij allerhande voederartikelen, maar wel lijkt het waarschijnlijk, dat het is een soort intoxicatie van uit de baarmoeder (misschien wel van achtergebleven lochiën), daar het vrij zeker met den partus in verband staat, hoewel er nooit abnormale zaken met de koe gebeurd zijn tijdens de verlossing en ook na de baring geen abnormale verschijnselen zijn waar te nemen aan de genitaliën.

Evenals bij de gevallen beschreven door den heer VAN DER VLIET is ook hier de prognose bijna altijd gunstig; hoewel de genezing minder vlug optreedt. Na toediening van een behoorlijke dosis sulfas natricus met wat tartarus emeticus en gentiaan is het dier meestal na 2 dagen weer normaal.

Een enkele maal krijgen ze diarrhee, worden dun in den buik, de melkopbrengst houdt heelemaal op en dan is de prognose minder gunstig, daar dan de genezing langer op zich laat wachten of de dood kan optreden.

WARFFUM, 26 Januari 1913.

Referaten.

Contribution à l'étude des fractures de la mâchoire inférieure. Leur traitement par les sutures osseuses.

DOUVILLE behandelde met succes vier gevallen van fractuur der beide onderkaaktakken bij den hond, door middel van hechtingen met metaaldraad.

Vanuit de mondholte werden door het (door insnijdingen in het tandvlees) blootgelegde been, 1 c.M. van de fractuureinden gaatjes geboord en daardoor 2 hechtingen (aan iedere kant) aangelegd. De honden werden na afloop van een muilkorf voorzien en kregen fijn gehakt eten; na 14 dagen werd hun het kauwen toegestaan, na ± 25 dagen werden de hechtingen verwijderd. Narcose voor de operatie was verkregen door intraperitoneale injektie van chloral in 10 % oplossing. (30 c.G. chloral per K.G. levend gewicht).

Recueil de médecine vétérinaire 15 *Juill.* 1912. VRIJBURG.

Eclampsia in the mare.

Eclampsia puerperalis is in de menselijke pathologie zeer bekend. Ook bij den hond is de ziekte meermalen gezien, bij de overige huisdieren minder. Toch constateerden verschillende onderzoekers dergelijke aandoeningen bij rund en varken. Voor het paard vermelden HUTYRA en MAREK slechts één

geval. In *Amerika* werden ook eenige gevallen bij paarden waargenomen door WILLIAMS. KENELEY vermeldt er ook een: een negenjarige merrie kreeg den 2den dag na een normale bevalling over 't geheele lichaam krampen, gepaard met angstige gezichtsuitdrukking en transpiratie. Temperatuur normaal. Met remissies, waarbij hoofdzakelijk aan hoofd, hals en flanken lichte spiercontracties waren te zien, duurde de toestand 3 dagen. Herhaaldelijk werden giften belladonna, hyoscyamis en cannabis-indica gegeven, die telkens een kalmeerenden invloed hadden en de krampen tijdelijk deden ophouden.

K. beweert een paar merries aan dezelfde ziekte verloren te hebben, bij welke hij deze behandeling niet toepaste.

American veterinary review. Aug. 1912. XLI. 5. VRIJBURG.

Etude de pathologie comparée sur le dermographisme du cheval et de l'homme.

Dermographisme is een eigenschap van de huid om abnorm sterk te reageeren op lichte mechaniese druk, en de indruk daarvan korteren of langeren tijd te bewaren. PÉCUS observeerde een cavallerie-paard met die eigenschap. Als men met den nagel, een stomp staafje of iets dergelijks op de huid drukte, zag men terstond op die plaats de haren overeind gaan staan en een oedeem optreden, dat 3 à 6 uur bleef bestaan. De soldaten maakten er een grapje van, door allerlei namen op de huid van het dier te schrijven. Verder vertoonde dit paard andere afwijkingen, nl. anaestaesie van de huid van het hoofd met uitzondering van de masseterstreek. Het insteken van een speld veroorzaakte geen pijn en geen bloeding. Ook de cornea was ongevoelig. Het dier was verder luchtzuiger (zonder het hoofd daarbij te steunen). Gedurende den volgenden winter was het verschijnsel van dermographisme verdwenen; in het voorjaar trad het weer op, was na een week weer verdwenen om een maand later weer op te treden.

In de vétérinaire literatuur kon P. niets hierover vinden, wel in de menselijke pathologie, waar o.a. Dr. BARTHÉLEMY deze aandoening bij den mens beschrijft. Daar treedt ze op in aansluiting met de een of andere nerveuse crisis (emotie b.v.) of ook spontaan, dikwijls tegelijk met hysterie. Volgens BARTHÉLEMY berust de ziekte op een vasomotoriese storing in de huid en treedt ze op bij nerveus aangelegde individuen, onder invloed van een toxine, dat op de periphere vasomotoren werkt of op de zenuwcentra. De toxines zouden ontstaan door een lichte autointoxicatie van gastro-intestinalen oorsprong.

(Ook urticaria berust in vele gevallen op auto-intoxicatie van uit het darmkanaal; bij sommige dieren bestaat daarbij ook idiosyncrasie, evenals bij den mens).

Recueil de médecine vétérinaire. 30 *Sept.* 1912. VRIJBURG.

Het onderzoek van sputum op tubercel-bacillen.

SCHULD geeft een praktiese (gewijzigde UHLENHUT'se) methode aan om sputum te onderzoeken op tubercelbacillen.

Bij 5 c.c. sputum (is er minder dan tot 5 c.c. water toevoegen) 15 c.c. van een 15 % antiformineoplossing (antiformine lost alle organiese stoffen op, behalve was en wasachtige lichamen) toevoegen, schudden tot de vloeistof homogeen is. (lukt dit met schudden niet, bij zeer slijmerig sputum, dan even in waterbad

verwarmen tot tegen het kookpunt), mengsel een poos laten staan, niet langer dan 6 uur (bij te lange inwerking of te veel antiformine worden de tubercelbacillen zelf aangetast) dan 1/3 volume brandspiritus bijvoegen (om het spec. gewicht te verlagen, bij hoog spec. gewicht praecipiteeren soms de tubercelbacillen niet) en 10 minuten centrifugeeren — vloeistof afpipeteeren — het sediment mengen met 3 druppels ijsazijn (om te verhinderen dat het van het objektglas afvloeit) op voorwerpglas brengen en op de gewone manier kleuren.

Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde, Sept. 1912. *N°.* 12. VRIJBURG.

Les ferments lactiques dans le traitement de quelques affections intestinales du cheval et du chien.

In de menselijke pathologie wordt meer en meer de aandacht geschonken aan pathogene toestanden ontstaan door abnorme gistingen in het darmkanaal (autointoxicatie). De gewone darmflora bestaat uit proteolytiese (rottings) bacteriën, saccharolytiese (zuurvormende), en andere (deels toevallige) soorten, waaronder vooral het bact. coli. Men neemt algemeen aan dat deze darmbacteriën onder normale omstandigheden deels onschadelijk zijn, en deels de spijsvertering bevorderen en dus bondgenooten zijn van de digestiesappen. Het gebeurt echter dikwijls, vooral door langdurige abnormale, ondoelmatige voeding (te veel eiwithoudend voedsel b.v.) dat sommige soorten (coli- en rottingsbacteriën vooral) zich te sterk ontwikkelen en aanleiding geven tot abnorme gistingen. De gistingsprodukten door den darmwand opgenomen, geven aanleiding tot ziekteverschijnselen.

Deze abnorme processen in het darmkanaal heeft men met verschillende middelen pogen te bestrijden. Behalve hygiëne en dieet, werden purgantia en antiseptica gebruikt, de laatste hebben meestal het nadeel, dat ze het slijmvlies der digestiewegen te veel schaden. (Een bij den mens veel gebruikt middel tegelijk antisepties en laxeerend is één groote dosis calomel).

METSCHNIKOFF kwam op het idee, de abnorme gisting te bestrijden door het inbrengen in het darmkanaal van bedoelde bacteriesoorten, die de aanwezige bacteriën moeten overwoekeren en verdringen. Speciaal melkzuurvormende bacteriën worden hiervoor gebruikt, het door hen gevormde en vrijkomende melkzuur werkt antisepties en schaadt de aanwezige schadelijke soorten. Met hetzelfde doel wordt wel acid. lacticum per os gegeven, dat echter niet zoover in het darmkanaal doordringt als de melkzuurvormende bacteriën. De behandeling van darm-auto-intoxicaties door inbrengen van melkzuurvormende bacteriën, is in den laatsten tijd bij den mens zeer in zwang. Meestal worden culturen in melk aangelegd en zoo gedronken. Zoo de gewone *zure* melk (welke de Bact. acid.-lactis bevat) en de bekende *Yoghurt* en *Kefir*. De werking der Yoghurt berust hoofdzakelijk op de *Bacillus bulgaricus* (*Bac. Massol*). Hiervoor heeft men ook reinculturen gedroogd en in tabletvorm in den handel gebracht.

Een dergelijk preparaat *lacto-bacilline*, werd door DARROU gebruikt bij paarden en honden tegen verschillende darmaandoeningen. Hij gaf paarden 20—30 gram en honden 5—10 gram per dag van het middel in poedervorm gedurende minstens 8 dagen. Tegelijk verstrekte hij suikerhoudend voedsel (aan paarden melasse, aan honden suiker) om de cultuur der bacillen te bevorderen. Hij was over de resultaten zeer tevreden.

Recueil de médecine vétérinaire. 15 *Juillet* 1912. VRIJBURG.

Zur Pathogenese des Lungenemphysems.

Volgens HOFBAUER is voor het ontstaan van long-emphyseem niet noodig dat het longweefsel vooraf pathologies veranderd is (bronchitis) maar kan het in absoluut gezonde longen ontstaan, en wel door overvulling met lucht — een toestand, die op kan treden wanneer door de een of andere gelegenheidsoorzaak *luchthonger* bestaat. De inademingen zijn dan versterkt en de uitademingen soms onvoldoende.

Het bekende vicarieerend emphyseem in gezonde longgedeelten ontstaat op dezelfde manier.

Deutsche Medezinische Wochenschrift 1912. 38. 33. VRIJBURG.

Ueber die Kombination von Arzneimitteln.

In de laatste jaren worden dikwijls combinaties van verschillende, ongeveer gelijkwerkende geneesmiddelen voorgeschreven — vooral na de onderzoekingen en publicaties van BÜRGI, die meent dat men bij een combinatie van middelen met verwante chemiese samenstelling eenvoudig een totaalwerking krijgt d.i. de werkingen der samenstellende factoren bij elkaar opgeteld. Bij combinatie van chemies zeer verschillende middelen zou echter die totaalwerking *grooter* zijn dan de som der componenten. BÜRGI geeft zelfs een hypothetiese verklaring hiervoor.

KOCHMANN komt nu op grond van onderzoekingen tot de conclusie dat die wet van BÜRGI volstrekt niet altijd opgaat en dat men empyries bij iedere combinatie moet onderzoeken of er versterking van werking is.

Verder kan een combinatie gewenst zijn van middelen die bij dezelfde hoofdwerking *verschillende* bijwerkingen hebben, zoo b.v. chloroform en aether.

Deutsche medizinische Wochenschrift 1912. 38, 34. VRIJBURG.

Ueber Kollargol bei Sepsis und bei Karzinom.

KAUSCH had in gevallen van septiese infectie veel succes met een intraveneuze injektie van *Collargol* 10—25 c.c. 2 % oplossing, desnoods 50—100 c.c. (volwassen mens). Bij kankerpatiënten had het middel een gunstige reaktie tengevolge; verdere proeven moeten uitmaken of het genezend werkt.

Daar het in het bindweefsel infiltratie geeft, raadt K. aan de ader bloot te leggen (een eenvoudig middel om morsen in het weefsel te voorkomen. is, na de inspuiting, de ader beneden even dicht te drukken; het uit de canule spuitende bloed spoelt dan de medicijnresten weg. Ref.)

Deutsche Medizinische Wochenschrift. 1912. 38, 35. VRIJBURG.

Warum wirkt gerade 70 %iger Alkohol so stark bakterizid?

70 % Alkohol werkt 30 maal sterker desinfecteerend dan 60 %, en 40 maal sterker dan 80 %. FREY bestudeerde deze kwestie en meent dat de inwerking op eiwitstoffen een verklaring geeft. Alleen 70 % alkohol coaguleert het eiwit in die mate, dat het daarna niet meer in water oplost.

Deutsche Medizinische Wochenschrift. 1912. 38, 35. VRIJBURG.

Determination of Sexes.

CIESIELSKI bestuurde bij *planten en dieren* het *willekeurig verwekken van mannelijke of vrouwelijke nakomelingen.*

Eerst nam hij proeven met hennip: hij bezaaide drie velden daarmee. Van twee velden verwijderde hij later al de mannelijke en van het derde al de vrouwelijke planten. Met stuifmeel van de mannelijke bevruchtte hij de vrouwelijke planten en wel het eene veld 's morgens tijdens het opkomen der zon en het andere veld 's avonds na zonsondergang. Het zaad der twee velden zaaide hij het volgende jaar uit en zag nu dat van het zaad der bij zonsopgang bevruchtte planten 85.6 % mannelijke planten kwamen en van het zaad der na zonsondergang bevruchtte planten 92 % vrouwelijke. Verder bevruchtte hij vrouwelijke planten met vers stuifmeel van pasgeopende mannelijke bloemen en andere met stuifmeel 's morgens verzameld en tot 's middags in papier bewaard. De van die planten geoogste zaden werden het volgend jaar uitgezaaid. De zaden der planten met vers stuifmeel bevrucht, gaven bijna uitsluitend mannelijke planten, die met het niet-verse stuifmeel bevrucht, groeiden alle op tot vrouwelijke planten. C. besluit uit zijn proeven, dat op het oogenblik der bevruchting, het tot stand komen van mannelijke of vrouwelijke exemplaren wordt beïnvloed door uitwendige omstandigheden, *daarna* spelen de uitwendige invloeden geen rol meer.

Bij *dieren* nam hij proeven met *konijnen* en *honden* en verzamelde gegevens omtrent paarden en koeien. Hij vond dat dieren die bevrucht werden door mannetjes die sedert eenige dagen niet gedekt hadden, gewoonlijk vrouwelijke jongen wierpen, terwijl de wijfjes, bevrucht door mannetjes welke den vorigen dag reeds gedekt hadden, gewoonlijk jongen van het mannelijk geslacht ter wereld brachten. Ook bij mensen, aan wie hij dit meedeelde en die zijn raadgevingen precies opvolgden, was het resultaat steeds daarmee in overeenstemming.

C. concludeert dat de sexueele differentiatie bij planten en dieren plaats heeft op het oogenblik der bevruchting en dat daarbij de volgende wet geldt: bevruchtende elementen (pollen of spermatozoïden) die vers zijn (niet ouder dan 24 uur) verwekken mannelijke, die welke ouder dan 24 uur zijn, verwekken vrouwelijke nakomelingen.

American veterinary review. June 1912. XLI. 3. VRIJBURG.

Artificial Insemination.

Met het oog op kunstmatige bevruchting deed LEWIS eenige waarnemingen omtrent het gehalte en de levensduur van het sperma bij dekhengsten.

Bij krachtige hengsten varieert het aantal spermatozoïden tussen 150—250 duizend per c.m.m. en de hoeveelheid sperma bij één ejaculatie van 50—100 c.c.m. Bij een zwaren hengst, die 9 achtereenvolgende dagen eenmaal per dag dekte, was den eersten dag het aantal spermatozoïden 13100 per c.c.m. en de levensduur (buiten het lichaam) over de 9 uren en den 9den dag was het getal spermatozoïden 5800 per c.c.m. en de levensduur 3 uren.

Een andere krachtige jonge dekhengst dekte gedurende 11 dagen 2 maal daags. 1ste dag aantal spermatozoïden 200.000 per c.c.m., levensduur 8—9 uur, bij de 20ste dekking, aantal spermatozoïden 23.000 per c.m.m. levensduur slechts 1—1.5 uur.

American veterinary review. June 1912. XLI. 3. VRIJBURG.

The intradermal tuberculin-test.

LUCKEY is slecht te spreken over de *subcutane tuberculineproef*, die hij niet voldoende vertrouwbaar vindt en dikwijls lastig en tijdroovend.

Ook de *oogreactie* vindt hij onnauwkeurig, evenals de cuti-reactie met inwrijven van tuberculine, na scarificeeren der huid. Hij geeft verreweg de voorkeur aan de *intra-dermale methode*, die hem bij 103 positieve reacties (door sectie gecontrôleerd) over de 98 % juiste aanwijzingen gaf. Hij geeft een beschrijving van de techniek, die, hoe eenvoudig ook, toch een zekere oefening vereist. Hij brengt een middelsoort-groote naald van PRAVAZ' spuit schuins in de huidplooi op zij tussen staart en anus, zoover dat de schuine opening juist bedekt is, en spuit 3 à 4 druppels tuberculine in (totdat op de injectieplaats een kleine verhevenheid ontstaat ter grootte van een kleine boon). Bij tuberculeuse dieren ontstaat op de injectieplaats een zwelling, die gewoonlijk al op een afstand zichtbaar is, hard en pijnlijk is, zich soms rondom de staart, tot aan de bovenvlakte uitstrekt, en 5—10 dagen blijft bestaan.

De zwelling heeft gewoonlijk den 3den dag haar maximum bereikt.

De gevallen van twijfelachtige reaktie zijn volgens L. veel zeldzamer dan bij de subcutane methode.

L. vindt het noodig besmette kudden *iedere* 60 *dagen* te tuberculineeren tot geen dieren meer reageeren, en niet slechts éénmaal per jaar, zooals dikwijls gebeurt, daar in 't laatste geval vele besmette dieren niet spoedig genoeg verwijderd worden.

(Over de waarde van de verschillende tuberculine-reacties bestaat veel verschil van opinie. Verschil van werkwijze en ongelijke sterkte der gebruikte tuberculine is daarvan wel de oorzaak. HUTYRA en MAREK stellen, wat vertrouwbaarheid betreft, de *subcutane tuberculine proef bovenaan*, dan volgt de *intradermale* methode, daarop de oogreactie en eindelijk de cutane reactie. Zij raden aan bij een te onderzoeken kudde voor de gemakkelijkheid de *intradermale* of de *oogreactie* te doen, en bij de niet- of twijfelachtig reageerenden de oude subcutane tuberculine proef toe te passen. Ref.).

American veterinary review. June 1912. XLI. 3. VRIJBURG.

Sanitary Police-work in the federal quarantine service.

HICKMAN beschrijft de quarantainedienst en maatregelen in de Vereenigde Staten. Ingevoerde huiden moeten, behoudens sommige uitzonderingen, gedesinfecteerd worden, hetgeen hun handelswaarde zeer vermindert. H. geeft nu een door SEYMOUR-JONES ontdekte methode aan, die de miltvuursporen doodt en de huiden niet schaadt. De huiden komen in een put, waarin op 5000 deelen water, 1 deel sublimaat en 50 deelen 90 % mierenzuur, en blijven daarin 24 uren, Daarna komen ze in een tweede put, die een verzadigde oplossing van keukenzout in water bevat met nog een hoeveelheid onopgelost zout op den bodem. Hierin blijven ze een uur en zijn dan gesteriliseerd. (Het mierenzuur is noodig, daar anders de sublimaat niet in de huiden doordringt).

American veterinary review. XL. 6. *March* 1912. VRIJBURG.

Importance of Hog-cholera and the production of Hog-cholera-serum.

BOLSER schrijft over varkenspest (Hog-cholera) in de Vereenigde Staten, over de bereiding van hyperimmuunserum, de curatieve behandeling daarmee en over de prophylactische behandeling met serum, van de besmette en met serum en virulent bloed, van de niet besmette koppels. Van 5 à 6 duizend varkens, grootendeels in besmette stallen, werden door de serumbehandeling 85 % gered. B. raadt aan groote dosis serum te nemen. Hij gaf 300 c.c. aan een groot volwassen varken.

American veterinary review XL. 5—6- *Feb. March* 1912. VRIJBURG.

Acorn-poisoning in cattle.

BROOKES zag bij 30 runderen vergiftiging door eikels, 9 sterfgevallen.

Verschijnselen: apathie, geen eetlust, geen herkauwen, subnormale temperatuur, hardnekkige verstopping — de weinige faeces waren zwart en stinkend.

Drie der dieren hadden een bloederig-slijmige uitvloeiing uit neus en anus.

YEOMANS, die ook eikelvergiftiging bij runderen waarnam, geeft aan, dat na de constipatie, diarrhee optrad met donker gekleurde bloederige faeces.

Veterinary Journal. Febr. 1912. p. 88 en 95. VRIJBURG.

Komplement-binding bij Malleus.

Dr. EICHHORN (van het bureau of animal Industry) sprak in de vet. med. association of New York-City over *Malleus*. Volgens hem is Malleïne als diagnosticum niet nauwkeurig genoeg. In 7000 gevallen waarbij sectie werd gedaan bleek het in 90 % juist — dit cijfer is in de praktijk niet voldoende.

De *agglutinatie*-methode is vertrouwbaar bij acute malleus, niet bij chroniese, waar het bloed dikwijls slechts in verdunningen beneden 1/500, de malleusbacil agglutineert. E. bepleit de voordeelen der *komplement-binding*-methode. In 3000 positieve gevallen werd 500 maal sectie gedaan en telkens de diagnose bevestigd en de reactie is zeker in 99 % der gevallen vertrouwbaar.

American veterinary review. May 1912 XLI. 2. p. 250. VRIJBURG.

Berichten.

De inspecteur van den veeartsenijkundigen dienst en de wet. De twistvraag, door Mr. C. P. ZAAIJER opgeworpen in het Orgaan van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw, bijvoegsel van het Nederl. Landbouw Weekblad (22e jaargang, no. 2, dd. 11 Januari 1913), ware beter dan daar op haar plaats in een reeks van stellingen ter verkrijging van den graad van doctor in de rechtswetenschap. Practische beteekenis immers mist bij het ontbreken eener adiministratieve rechtspraak de quaestie ten eenenmale; geen enkel geval laat zich denken, waarin de gewone rechter geroepen zal zijn, haar te beslissen.

Afgescheiden van dit volstrekt gemis aan practische beteekenis, komt het mij voor, dat Mr. ZAAIJER met inderdaad te zwakke wapenen een aanval heeft gewaagd.

Bij beschikking van 14 October 1912 (Staatscourant 17 October, 1912, no. 243) heeft de Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel een regeling van de verhouding tusschen den inspecteur van den veeartsenijkundigen dienst en de ambtenaren van het veeartsenijkundig Staatstoezicht in het leven geroepen. Volgens Mr. ZAAIJER zou deze beschikking, in het licht van de wet van 20 Juli 1870 (Staatsblad no. 131) tot regeling van het veeartsenijkundig Staatstoezicht en de veeartsenijkundige politie, den toets der kritiek niet kunnen doorstaan. Vooreerst beroept de geachte schrijver zich, ter verdediging zijner opvatting, op de letter van de wet van 1870, die consequent heeft uitgewerkt het beginsel, dat voor de uitvoering harer bepalingen de districtsveearts *de* man is, slechts ondergeschikt aan den met de uitvoering der wet belasten Minister. Ook de geschiedenis, waarop Mr. ZAAIJER zich in de tweede plaats beroept, wijst volgens hem in deze richting, daar de inspecteurs, die in het oorspronkelijk Regeeringsontwerp van den minister Mr. J. HEEMSKERK Azn. voorkwamen, in een later ontwerp van Mr. C. FOCK opzettelijk er uit zijn gelaten.

Volkomen helder is het betoog niet. Wil Mr. ZAAIJER het in het leven geroepen ambt van den inspecteur van den veeartsenijkundigen dienst zelf aantasten? Zijn beroep op de geschiedenis van de wet van 1870 zou het doen vermoeden. In dat geval echter is zijn stelling onhoudbaar. In hoofdstuk X der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1910 zijn door de wetegevende macht gelden toegestaan voor de aanstelling van een ambtenaar „aan wien de leiding van en het toezicht op den veeartsenijkundigen dienst" zou zijn opgedragen, zooals het in de toelichting van den tegenwoordigen bewindsman van het Departement van Landbouw, Nijverheid, en Handel heet.

En deze beslissing werd blijkens de parlementaire bescheiden niet genomen, zonder dat den Staten-Generaal duidelijk en klaar voor oogen stond, waarover het ging. In het Voorloopig Verslag van de afdeelingen der Tweede Kamer betreffende het ontwerp van Hoofdstuk X der Staatsbegrooting voor 1910 werd het volgende opgemerkt:

„Dat het brengen van meer eenheid in de wijze van uitvoering der wettelijke voorschriften noodig is, werd niet ontkend; maar eenige leden waren van oordeel dat dat doel, beter dan door aanstelling van dezen inspecteur, verkregen zou worden door een herziening der wet van 20 Juli 1870 (Staatsblad no. 131), welke bij de rede tot opening der vorige zitting werd toegezegd. Deze wet is verouderd en herziening werd dringend noodig geacht. Bij die herziening zou het in het leven roepen van een centralen raad van advies of de aanstelling van een adviseur voor veeartsenijkundige zaken in overweging zijn te nemen. Voordat de herziening is tot stand gebracht, scheen het dezen leden niet raadzaam, ingrijpende wijziging in den dienst aan te brengen en uit dit oogpunt achtten zij het door den Minister gedane voorstel niet boven bedenking. Zij meenden, dat op dit oogenblik het verkrijgen van meer eenheid in de uitvoering der wettelijke voorschriften wel op andere wijze kan verkregen worden. Wordt echter aan de aanstelling van een inspecteur de voorkeur gegeven; dan dient, naar men meende, in het oog gehouden dat het toezicht op den dienst alleen door een deskundige goed kan worden uitgeoefend. Men vroeg, of het voornemen des Ministers is, daarvoor een vakman aan te wijzen."

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel antwoordde hierop in de volgende bewoordingen:

„De ervaring heeft den ondergeteekende geleerd, dat het dringend noodig is, dat meer eenheid in den veeartsenijkundigen dienst worde gebracht.

Hiermede kan niet worden gewacht totdat de herziening van de wet van 20 Juli 1870 (Staatsblad no. 131) zal zijn tot stand gekomen. Wel is reeds een voorloopig wetsontwerp samengesteld, doch het is thans niet mogelijk te zeggen, wanneer de nieuwe wet in werking zoude kunnen treden. In afwachting daarvan, ligt het op den weg van het Departement om, voor zoover mogelijk met inachtneming der wettelijke bepalingen, zoodanige algemeene leiding te geven aan dezen dienst dat het groote belang van de gezondheid van den veestapel geen schade lijdt.

De afgetreden directeur-generaal heeft o.a. bij de bestrijding van het mond- en klauwzeer het zijne gedaan met gelukkigen uitslag. Juist toen bleek het echter dat het noodzakelijk was, hem door benoeming van een ambtenaar bijstand te verschaffen en hem te ontlasten van een deel dezer bemoeiingen. De ondergeteekende meent dat de opvolger van den heer LOVINK zoodanige hulp eveneens zal noodig hebben. Hij kan daarom geen vrijheid vinden, het voorgestelde bedrag terug te nemen, doch hij zal daarvan geen gebruik maken, voordat hij met den nieuwen directeur-generaal overleg heeft gepleegd, ook omtrent de vraag, of het al dan niet aanbeveling verdient, de benoeming van een vakman te bevorderen."

Uit het boven medegedeelde zal duidelijk geworden zijn, dat de inpsecteur geen bureau-ambtenaar zal zijn, doch dat hij zich dikwijls op reis zal hebben te begeven tot het houden van inspecties en om zich op de hoogte van de toestanden te stellen.

Ook in den loop der mondelinge behandeling van de begrooting in de Tweede Kamer werd naar aanleiding van de door den afgevaardigde VORSTERMAN VAN OYEN gemaakte opmerking, door den Minister geheel hetzelfde standpunt ingenomen.

Het lijdt om deze reden geen betwisting, dat de wetgever van 1910 en de daarop volgende begrootings-wetgevers het ambt van inspecteur hebben gewild. De wetgevende macht — formeel verschilt de begrootingswet in geen enkel opzicht van een wet als die van 20 Juli 1870 — heeft het ambt wenschelijk geacht en daardoor den stoot gegeven, dat het corps der ambtenaren van het veeartsenijkundig Staatstoezicht met een schakel zou worden uitgebreid.

Waar in een dienstverband een schakel wordt ingevoegd, moet er ook een werkkring in dat dienstverband zijn. Mr. ZAAIJER zal deze stelling niet bestrijden. De wetgevende macht heeft toen zij zich voor de instelling van het ambt verklaarde, daarmede niet willen scheppen een roi fainéant, een ledepop.

Zelfs heeft, blijkens de uit de parlementaire bescheiden aangehaalde bewoordingen, de Tweede Kamer zich niet alleen het ambt, doch ook den werkkring van den ambtenaar als leider van en toezichthebber op de districtsveeartsen helder voorgesteld. Slechts over de grenzen van deze leiding en van dit toezicht kan quaestie rijzen. De bevoegdheid van den inpecteur wortelt niet in de wet, zij is ter regeling overgelaten aan de administratie. De bevoegdheid der districtsveeartsen daarentegen steunt, althans ten deele, op de wet van 1870. Toen nu de admini-

stratie een bevoegdheidsverhouding schiep tusschen den inspecteur en de districtsveeartsen, was zij daarbij gebonden aan de grenzen van de wet van 1870. De in die wet aan de districtsveeartsen toegekende rechten kan de administratie niet op zijde zetten en heeft zij ook niet willen op zijde zetten in de door Mr. ZAAIJER aangevallen beschikking. De administratie heeft louter en alleen verordend, dat de inspecteur den districtsveeartsen aanwijzingen mag geven, aanwijzingen, die zich uitteraard bewegen binnen de grenzen der bestaande wettelijke voorschriften. Indien de districtsveearts afmaking van een stuk vee in een bepaald geval noodig oordeelt, kan de inpsecteur hem niet bevelen den burgemeester in anderen zin te adviseeren. Daarover valt niet te twisten. Maar indien de inspecteur noodig acht, dat een districtsveearts een bepaalde veemarkt bezoekt, zou Mr. ZAAIJER dan meenen, dat hij dan niet het recht zou hebben, daartoe te gelasten? Een bevestigende beantwoording dezer vraag zou gelijk staan met een miskenning van de beslissing van den begrootingswetgever van 1910, bevestigd in de volgende jaarlijksche begrootingswetten, die aan den inspecteur een plaats in het verband van den veeartsenijkundigen dienst willen verzekeren, een plaats tusschen den met de uitvoering der wet belasten Minister en de districtsveeartsen.

Naar mijn meening is de wettigheid van de beschikking van 14 October 1912 boven allen twijfel verheven.

's Gravenhage, 20 Januari 1913. Mr. Dr. K. J. FREDERIKS.

(*Nederlandsche Landbouwweekblad van 25 Januari* 1913.)

Maatregelen tegen het mond- en klauwzeer. De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel;

Gelet op de artt. 40 en 44 van het Koninklijk besluit van 10 Juli 1896 (*Staatsblad* n°. 104), laatstelijk gewijzigd bij het Koninklijk besluit van 25 Juli 1911 (*Staatsblad* n°. 260), waarbij nader wordt bepaald, welke ziekten van het vee voor besmettelijk worden gehouden en welke der in de wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 131) genoemde maatregelen bij het heerschen of bij het dreigen van elke dier ziekten moeten toegepast worden;

Heeft goedgevonden:

A. met ingang van 27 Januari 1913 het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens te verbieden binnen een kring omvattende het gedeelte der gemeente Beesd, dat begrensd wordt ten Westen, Zuiden en Oosten door de rivier de Linge, ten Noorden door de Bol (of Veerdam) en den Achterweg, volgende dezen Achterweg in Zuidelijke richting, en vervolgens den Kerkeweg tot den Lingedijk, en ten Westen door den Lingedijk van af den Kerkeweg tot aan de Linge, met dien verstande, dat de als grenzen aangegeven verkeerswegen vallen buiten den afgesloten kring;

B. te bepalen, dat, wanneer bijzondere redenen afwijking van het sub A bedoelde verbod noodzakelijk maken, zoodanige afwijking kan worden toegestaan door den burgemeester van Beesd, onder de door den districtsveearts te Utrecht aan te geven voorwaarden.

's-Gravenhage, 25 Januari 1913.

Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
H. FIEVEZ v. GINKEL, *l°. S.-G.*

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel:

Gelet op de artikelen 40 en 44 van het Koninklijk besluit vau 10 Juli 1896 (*Staatsblad* n°. 104), laatstelijk gewijzigd, bij het Koninklijk besluit van 25 Juli 1911 (*Staatsblad* n°. 260), waarbij nader wordt bepaald, welke ziekten van het vee voor besmettelijk worden gehouden en welke der in de wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* N°. 131) genoemde maatregelen bij het heerschen of bij het dreigen van elke dier ziekten moeten toegepast worden;

Heeft goedgevonden:

met ingang van 7 Februari 1913 in te trekken zijne beschikking van 25 Januari 1913, Directie vand en Landbouw, n°. 804, 3de Afdeeling (*Nederlandsche Staatscourant* van 26 en 27 Januari 1913, n°. 22), waarbij verboden werd het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens binnen een kring in de gemeente Beesd.

's-Gravenhage, 6 Februari 1913.

Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
H. Fievez v. Ginkel, *l.-S.-G.*

Invoer van paarden in het Regeeringsdistrict Osnabrück. Door den President van het Regeeringsdistrict Osnabrück zijn de volgende voorschriften uitgevaardigd:

Alle uit het buitenland afkomstige paarden moeten, alvorens zij in het Regeeringsdistrict Osnabrück worden in- of doorgevoerd; aan de grens door een daarvoor aangewezen veearts worden onderzocht. Paarden die aan eene besmettelijke ziekte lijden of daarvan verdacht worden, mogen niet worden in- of doorgevoerd.

De invoer mag alleen plaats hebben over tolkantoren en op dagen en uren die daarvoor bepaaldelijk aangewezen zullen worden.

Van het voornemen paarden in te voeren moet minstens 24 uur van te voren aan de betrokken autoriteiten worden kennis gegeven. De aan het veeartsenijkundig onderzoek verbonden kosten bedragen 3 mark, welk bedrag door den importeur moet worden voldaan.

Bij uitzondering kan het onderzoek ook op andere tijden dan daarvoor aangewezen zijn, geschieden. De daaraan verbonden bijzondere kosten komen dan ten laste van den importeur.

Een onderzoek als hierboven bedoeld heeft niet plaats in het z.g. „grensverkeer" wanneer eene verklaring, afgegeven door het gemeentebestuur van de plaats waar de dieren thuis hooren, kan worden overgelegd, in welke verklaring naam, woonplaats etc. van den eigenaar, alsmede geslacht, kleur, ouderdom en bijzondere kenteekenen van de betrokken paarden vermeld worden en waarin verklaard wordt, dat 1°. de paarden geregeld voor den landbouw of voor het vrachtvervoer gebezigd worden; 2°. in de standplaats der paarden en in een omtrek van 15 K.M. gedurende de laatste 6 maanden geen voor paarden besmettelijke ziekten geheerscht hebben.

De bovengenoemde verklaring is niet langer dan 6 weken van kracht en moet alsdan opnieuw worden aangevraagd. Zij wordt voorts waardeloos, zoodra in de Nederlandsche districten, waarin het verkeer plaats vindt, eene voor paarden besmettelijke ziekte of het mond- en klauwzeer uitbreekt.

Onder bovengenoemde bepalingen vallen ook ezels, muildieren en muilezels. (*Staatscourant*).

Staat van de gedurende de maand December 1912 in de Rijkskeuringsdiensten van voor uitvoer bestemd vleesch verrichte keuringen.

	Graskalveren.	Nuchtere kalveren.	Runderen.	Schapen.	Varkens.	Vette kalveren.
Ter keuring aangeboden	224	2 258	5	39614	48 120	2 393
Voor uitvoer goedgekeurd	220	2 210	—	39560	46 838	2 383
Voor uitvoer ongeschikt bevonden	4	48	5	54	1 282	10
Na voortgezette keuring voor consumtie goedgekeurd	1	44	5	51	1 130	5
Na voortgezette keuring voorwaardelijk goedgekeurd.....	—	—	—	—	94	—
Na voortgezette keuring afgekeurd.....	3	4	—	3	58	5
Voor consumtie afgekeurde organen en deelen:						
Baarmoeders	—	—	—	23	—	—
Beenderen (in K.G.)	—	—	—	—	13	—
Borstorganen (alle).....	—	—	—	—	136	—
Borstvliezen	—	—	1	—	24	1
Buikorganen (alle)	—	—	—	—	132	—
Buikvliezen	—	—	1	14	23	1
Darmen (partijen)	—	—	—	—	—	—
Darmscheilen	—	—	—	—	239	2
Gewrichten	—	—	—	—	5	—
Harten	—	—	—	1	144	1
Huid in K.G.	—	—	—	—	89	—
Koppen.....	—	—	—	—	87	2
Levers	—	—	2	6627	1019	14
Longen	47	5	5	4267	2076	34
Lymphklieren	—	—	—	—	725	—
Magen	—	—	—	—	—	—
Maag en darmen	—	—	—	—	181	3
Milten	—	—	—	—	53	2
Nieren	—	1	—	3	227	10
Ondervoeten.....	—	—	—	—	10	4
Ooren	—	—	—	—	—	—
Tongen	—	—	—	—	—	—
Uiers	—	—	—	—	—	—
Vet (in K.G.)	—	—	—	—	22	2
Vleesch (in K.G.).....	—	½	—	16	564	2
Vruchten	—	—	—	37	—	—
Zwezeriken	1	—	—	—	—	—

Voorts werden 14 007 K.G. afzonderlijke organen en deelen ter keuring aangeboden, waarvan 220 stuks voor de consumtie werden afgekeurd.

(*Staatscourant*).

Staat van de gedurende het jaar 1912 in de Rijkskeuringsdiensten van voor uitvoer bestemd vleesch verrichte keuringen.

	Graskalveren.	Nuchtere kalveren.	Runderen.	Schapen.	Varkens.	Vette kalveren.
Ter keuring aangeboden . . .	4172	138555	314	310781	355219 *)	55123
Voor uitvoer goedgekeurd . . .	4117	134036	238	310469	343125	54922
Voor uitvoer ongeschikt bevonden	55	4519	76	312	12094	201
Na voortgezette keuring voor consumtie goedgekeurd . . .	33	4170	42	288	10253	132
Naar voortgezette keuring voorwaardelijk goedgekeurd . . .	5	3	1	1	1056¼	25
Na voortgezette keuring afgekeurd	17	346	33	23	781¾	44
Voor consumtie afgekeurde organen en deelen:						
Baarmoeders	—	—	1	188	1	—
Beenderen (in K.G.)	—	—	—	—	77	1
Borstorganen (alle)	—	7	1	—	1465	15
Borstvliezen	5	2	14	6	304	10
Buikorganen (alle)	—	4	1	—	1438	15
Buikvliezen	5	2	8	50	276	15
Darmen (partijen)	—	—	—	1	52	—
Darmscheilen	21	25	15	7	2285	74
Gewrichten	—	3	—	1	80	5
Harten	27	31	13	8	3403	35
Huid (in K.G.)	—	—	—	—	851½	—
Koppen	—	10	17	1	810½	32
Levers	96	121	85	24842	8855	340
Longen	1040	510	99	19704	17087	1132
Lymphklieren	8	5	—	—	6018	9
Magen	—	—	—	—	32	2
Maag en darmen	5	8	5	1	1822	22
Milten	3	5	—	1	487	17
Nieren	64	106	23	88	2323	643
Ondervoeten	3	7	1	15	134	28
Ooren	—	—	—	—	50	—
Tongen	—	1	16	—	28	1
Uiers	—	—	39½	—	—	—
Vet (in K.G.)	—	—	5	1	219½	9½
Vleesch (in K.G.)	4	150½	103	82	3115½	47½
Vruchten	—	—	—	65	—	—
Zwezeriken	8	—	—	—	—	28

Voorts werden 1834374 K.G. afzonderlijke organen en deelen ter keuring aangeboden, waarvan 1734½ stuks voor de consumtie werden afgekeurd.

*) Hiervan werden tot „bacon" bereid 5239 varkens.

(*Staatscourant*).

Vergadering der Afdeeling Zuid-Holland. Op 25 Januari j.l. werd door genoemde afdeeling te Rotterdam eene vergadering gehouden onder voorzitterschap van Dr. P. VERMAAT. Nadat de notulen gelezen, onveranderd goedgekeurd en de ingekomen stukken medegedeeld waren, werd de Voorzitter bij acclamatie als zoodanig herkozen.

Door de Heeren VERMAAT en VAN DE STOLPE werd verslag uitgebracht van de algemeene vergaderingen; door den Penningmeester werd rekening en verantwoording gedaan, waaruit bleek, dat de toestand van de kas niet ongunstig genoemd kan worden.

De contributie voor het jaar 1913 werd weder op ƒ 12.50 per lid vastgesteld.

Met betrekking tot het van het Hoofdbestuur d.d. 13 November 1912 N°. 189 ingekomen schrijven in zake een vervolgcursus werd besloten deze te houden te Rotterdam, tusschen 1 Juni en ulto. September, op Woensdagen of Donderdagen en als onderwerpen vastgesteld:

1°. Nieuwigheden voor den practicus op het gebied van verschillende infectieziekten, 2 voordrachten;

2°. Praktisch melkonderzoek, 1 voordracht;

3°. Diagnostiek van kreupelheden, 1 voordracht;

4°. Nieuwere geneesmiddelen, 1 voordracht.

Voor het houden dezer voordrachten zullen resp. worden uitgenoodigd de Heeren Prof. Dr. D. A. DE JONG, E. QUADEKKER, J. J. WESTER en Dr. JAKOB.

Als kandidaten voor Voorzitter en 1e Secretaris der Maatschappij werden gesteld resp. de Heeren J. MAZURE Czn.[1]) en Dr. J. H. PICARD.

Daarna werd door Dr. H. A. VERMEULEN eene causerie gehouden over: „Organotherapie, met bespreking der praeparaten die in de veeartsenijkundige therapie toepassing vinden."

Aan de hand van platen, macroscopische en microscopische praeparaten behandelde spreker de anatomie van het hersenaanhangsel, den thymus, de bijnier en de schildklier. Er werd op gewezen, dat het extract van het hersenaanhangsel sinds 1911 met groot succes in de menschelijke geneeskunde als weeënversterkend middel is aangewend en naar aanleiding van deze nieuwe overwinning op organotherapeutisch gebied deelde spreker enkele bijzonderheden mede van onderzoekingen die thans in ons land worden genomen en die ten doel hebben na te gaan, of dit praeparaat ook voor de veeartsenijkunde kan worden dienstbaar gemaakt.

Met hetzelfde doel wees spreker er op dat in den laatsten tijd thymus- en bijnierpraeparaten een veel ruimere toepassing hebben gevonden. Ten slotte werden enkele interessante mededeelingen gedaan omtrent zijne onderzoekingen betreffende desorganisatie van de schildklier in het beloop van meerdere ziekten en de aanwending van schildklierpoeder bij de paralysis nervi recurrens van het paard, waarover binnen niet al te langen tijd een uitvoerige publicatie kan worden verwacht.

De Voorzitter dankte den spreker voor de vele medegedeelde bijzonderheden, die voor de praktizeerende veeartsen van onmiddellijk belang zijn. De gemak-

[1]) Heeft bedankt. E.

kelijke wijze waarop een en ander werd voorgedragen, verduidelijkt door tal van microscopische praeparaten, was reden dat de vergadering den spreker groote dankbaarheid betuigde.

Te half zeven vereenigden de leden zich aan een gemeenschappelijke maaltijd waar collegialiteit en humor de eerste gasten waren.

ELLERMAN.

Aantal veterinaire studenten in Italië gedurende den winter 1912/13. Volgens de *Deutsche tierärztliche Wochenschrift* van 1 Februari 1913 waren gedurende den winter 1912/13 in geheel Italië slechts 178 studenten in de veeartsenijkunde, verdeeld over 9 inrichtingen van veterinair onderwijs. Deze waren gevestigd te Bologna met 36 studenten, Milaan met 33, Modena met 13, Napels met 22, Parma met 7, Perugia met 16, Pisa met 18, Turijn met 30 en Camerino met 3 studenten. Alle scholen hebben een 4-jarigen studietijd.

Hoe is het mogelijk, mag men vragen, dat onderlinge naijver zulk een verknoeïng van arbeidskrachten zoolang kan toelaten? Waarom niet één flinke veeartsenijschool?

Doch afgescheiden hiervan heeft het groote Italië nog minder veterinaire studenten dan Nederland.

W. C. S.

Middelbare Landbouwschool te Groningen. Van de op 15 October ll. geopende Middelbare Landbouwschool te Groningen komt een beschrijving voor in het Kerstnummer van *De Veldpost* van de hand van den Heer H. A. KROES te Groningen. Hierin wordt vooral uitvoerig stilgestaan bij inrichting en doel van het demonstratielokaal, voor de lessen in extérieur Een afbeelding van de school en een foto van het demonstatielokaal, waarin de heer KROES bezig is les in exterieur van het paard te geven, versieren het artikel.

KROON.

Nationale en Internationale Landbouwtentoonstelling te 's-Gravenhage, 3—15 September 1913. Uit N°. 2 van de Landbouwtentoonstellingscourant blijkt, dat de heer H. M. KROON te Utrecht is benoemd tot lid van eene commissie, welke zich bezig houdt met het beoordeelen, van welke modelstallen de melk deel zal kunnen nemen aan een keuring van melk uit modelstallen. Deze commissie, verder bestaande uit de H.H. Dr. J. VAN ECK, W. KEESTRA Prof. Dr. J. G. SLEESWIJK en H. STEKETEE zal moeten beoordeelen of de hygiënische inrichting van den stal, de hygiënische verzorging der dieren, de contrôle op den gezondheidstoestand van het personeel en van het vee, alsmede de biologische- chemische- bacteriologische contrôle op het product zoodanige waarborgen geven, dat de melk aan de gestelde eischen kan voldoen.

De heer Dr. D. L. BAKKER te Enschede is benoemd tot lid van de keuringscommissie, die een keurverzameling heeft uit te zoeken van zwartbont Hollandsch vee, gefokt op lichtere gronden.

KROON.

Examen voor onderwijzer in practisch hoefbeslag. Op 23—25 Januari werd aan 's Rijks Veeartsenijschool het examen gehouden ter verkrijging van het diploma als onderwijzer in practisch hoefbeslag.

Aan den cursus in 1912 namen zes leerlingen deel, terwijl aan twee smeden was toegestaan het tweede gedeelte van den cursus te volgen. Alle 8 smeden namen aan het examen deel en aan 7 werd het diploma uitgereikt en wel aan de H.H. J. ADRIAANSE te Goes; J. Ph. HUITINK te Ruurlo; H. Ch. F. KERCKHAERT te Stoppeldijk (Z); G. LUYTEN te Gorinchem; J. J. REITSMA te Hoogeveen; W. J. STUYVENBERG te Utrecht en P. A. VERHOEVEN te Schaik (N.Br). KROON.

Toelatingsexamen voor den cursus tot opleiding van onderwijzers in practisch hoefbeslag aan 's Rijksveeartsenijschool. Voor dezen cursus meldden zich 21 hoefsmeden aan en op 31 Januari werd het examen gehouden om uit dezen de 6 smeden te kiezen, welke tot den cursus konden worden toegelaten. Eén hoefsmid was door ziekte verhinderd aan het examen deel te nemen. In 1913 zullen nu den cursus volgen: O. H. BAARDA te Harlingen; K. BALLAST te Coevorden; F. S. LEUGERS te Baarn; W. MEIJER te 's-Gravenhage; A. P. SARIS te Tongelre bij Eindhoven; J. VISSER te Nieuwe-Niedorp Het grootste deel der 14 smeden die niet konden worden toegelaten omdat het reglement voorschrijft dat het aantal leerlingen niet meer dan 6 mag zijn, leverde echter wel voldoend werk. KROON.

Bestrijding van de tuberculose onder het rundvee der veefondsen. Op uitnoodiging van het Genootschap ter bevordering van den landbouw in Drente werd 20 Januari te Assen een vergadering gehouden van afgevaardigden van veefondsen, veeartsen en leden van het Genootschap, ter bespreking van de bestrijding van de tuberculose onder het vee der veefondsen in Drente. Deze vergadering was belegd naar aanleiding van een verzoek van Gedeputeerde Staten van Drente aan het hoofdbestuur van het genootschap om medewerking in deze zaak.

De heer A. H. STEENBERGEN, rijksveearts te Emmen, leidde het onderwerp in, waarna een commissie werd benoemd bestaande uit de heeren dr. A. A. OVERBEEK, districtsveearts, A. H. STEENBERGEN, een hoofdbestuurslid en afgevaardigde van eenige veefondsen tot het samenstellen van een aanvullingsreglement voor de veefondsen, uitsluitend voor tuberculeus vee.

(*Nieuwe Courant*).

Cursus in hoefbeslag. Te Appingedam is, onder leiding van den veearts H. A. KROES te Groningen, een door het Rijk gesubsidieerden tweejarigen cursus in hoefbeslag geopend. Met de praktische lessen is belast de onderwijzer in hoefbeslag M. RITSEMA te Appingedam. Tot den cursus zijn 12 leerlingen toegelaten. De lessen zoowel, de theoretische als de praktische, worden gegeven in de ruime Ambachtschool te Appingedam. KROES.

Veterinair Studentencorps Absyrtus. Den 28sten Januari 1913 heeft de Commissie van beheer der Sociëteit, ten overstaan van ondergeteekende als Voorzitter der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland, de jaarlijksche uitloting verricht van *vier* aandeelen in de rentelooze geldleening ten behoeve eener nieuwe Sociëteit; de nummers der uitgelote aandeelen zijn: 81, 84, 85 en 106. MARKUS.

Personalia. Bij Ministerieele beschikking van 31 Januari 1913, N°. 124411, 2de Afdeeling, Bureau A, is H. J. C. VAN LENT, plaatsvervangend districtsveearts te Tiel, met ingang van 1 Februari 1913 tot 1 Juli 1914 aangewezen tot *Voorzitter* van de subcommissie A. der Algemeene Keuringscommissie voor de paardenfokkerij.

Aan den gouvernementsveearts C. J. JERONIMUS te Weltevreden is één jaar verlof naar Europa verleend.

Aan den gouvernementsveearts C. Th. G. H. DE WILDE is een verlofsverlenging van 6 maanden verleend.

Aan de Universiteit te Bern is gepromoveerd tot doctor medicinae veterinariae de gouvernementsveearts C. TH. G. H. DE WILDE op een proefschrift getiteld: *Ueber das Vorkommen von Endotoxinen beim Parasitismus des Bacillus rhusiopathiae suis.*

Met ingang van 15 Februari is benoemd tot hoofdkeurmeester aan het abattoir te 's-Gravenhage, Dr. H. C. F. L. WARNECKE, veearts-keurmeester aan het abattoir te Utrecht.

Bij Koninklijk besluit van 3 Februari 1913 n°. 86 zijn, met ingang van dien dag, benoemd tot districtsveearts:

Dr. D. L. BAKKER, te Enschedé; P. J. 'T HOOFT P. JZN., te Almkerk; W. TEN HOOPEN, te Hardegarijp, gemeente Tietjerksteradeel; Dr. P. SCHAT, te Coevorden; Dr. D. G. UBBELS te Haarlem; K. DE VINK, te Leiden.

SCHORNAGEL.

Selectie in de fokkerij der huisdieren, [1])

DOOR

H. M. KROON,

Leeraar in Zoötechniek aan 's Rijks Veeartsenijschool.

Huisdieren zijn dieren, welke met den mensch in symbiose leven, zich in deze symbiose regelmatig voortplanten en daarbij aan kunstmatige fokkerij onderworpen zijn, welk laatste zeggen wil, dat de mensch invloed uitoefent op de teelt. Dien invloed bezigt de mensch natuurlijk om de dieren, welke gefokt worden, zoodanig te doen zijn, dat zij zooveel mogelijk voldoen aan zijn wenschen, hem zooveel mogelijk nut en voordeel kunnen opleveren. Het ingrijpen van den mensch in de teelt der huisdieren is geheel gericht op eigenbelang. Ik zal hier niet nagaan, hoe de mensch op velerlei wijze in kan werken, om producten te verkrijgen, welke voor hem het meest bruikbaar zijn, doch uitsluitend stilstaan bij het voornaamste middel, dat hem ter beschikking staat, de selectie, de teeltkeus, het uitkiezen der fokdieren.

Door de levenswijze der huisdieren is de natuurlijke teeltkeus, ten minste bij de groote huisdieren vrijwel onmogelijk geworden, doch bestaat òf geen teeltkeus òf een kunstmatige selectie. Alleen zijn er in verschillende landen huisdieren, die in half wilden staat leven en daar kan men nog van natuurlijke teeltkeus spreken. Waar geen teeltkeus wordt uitgeoefend, laat men alles aan het toeval over, en dit komt in de practijk der veehouderij nog te dikwijls voor. Een boer, die zijn koeien laat dekken door den stier, die toevallig het kortst in de buurt is, of die maar het eerste beste stiertje bij zijn koeien in de weide drijft, oefent eigenlijk geen selectie uit, te meer nog, als hij alle vrouwelijke kalveren verder voor melkdieren aanhoudt. Een melkboer in den omtrek der steden, die zijn melk voor directe consumtie levert, bemoeit zich dikwijls maar heel weinig met teeltkeus. Hij laat de koeien dekken, alleen om ze in een nieuwe

[1]) Voordracht gehouden in het Maandagavond-gezelschap te Utrecht.

lactatieperiode te brengen, doch bekommert zich niets omtrent de progenituur. Hij toch verkoopt alle melk, brengt geen kalveren groot. Terloops zij hier opgemerkt, dat zulke kalveren dikwijls door andere veehouders worden gekocht en opgevoed, juist omdat zij afstammen van goede melkgeefsters, en dat het daarom wenschelijk is, dat maatregelen worden genomen, opdat ook de koeien der melkboeren door goede stieren worden gedekt.

Dergelijke voorbeelden zou ik kunnen aanhalen, ook uit de paardenfokkerij, maar meer nog uit de teelt der kleine huisdieren, schapen, geiten en varkens, waarin van een invloed van den mensch op de keuze der te paren dieren weinig of geen sprake is.

Vroeger, toen men hier niet anders fokte dan de natuurlijke landrassen, had men weinig zorg aan de teeltkeus te besteden, of liever, was deze zeer gemakkelijk, omdat men niets anders had te doen dan de minderwaardige dieren in eigen kudde of eigen slag voor een ander doel dan voor de fokkerij te bestemmen. Sedert echter het streven is het productievermogen, zooals bijvoorbeeld bij het rund zoo hoog mogelijk op te voeren, is zelfs, al fokt men in eigen ras, nauwgezette teeltkeus van groot belang geworden. Dikwijls kan men niet in eigen rassen fokken, omdat door andere eischen welke de afnemers stellen (b.v. meer snelheid en volhardingsvermogen bij het paard, meer vleesch bij het varken), voor een verbetering van concurreerende rassen in het buitenland, (voor paarden b.v. door den Anglo-Normand en den Hackney), door het op de wereldmarkt komen van producten uit streken, die vroeger niet exporteerden (b.v. wol en vleesch van schapen uit de Engelsche koloniën) of door een streven naar vroegrijpheid (b.v. bij varkens), verandering van fokrichting en daardoor veelal vermenging met buitenlandsche rassen noodig wordt. Er zijn dus velerlei redenen, waarom in den tegenwoordigen tijd aan de teeltkeus alle zorg moet worden besteed.

Uit den aard der zaak is de selectie bij de dieren zooveel moeilijker en heeft de teeltkeus hier minder goed plaats dan bij geteelde gewassen. Bij planten hindert het niet of men er van honderden exemplaren maar enkele uitkiest, daar de overblijvenden toch weinig waarde vertegenwoordigen en ook enkele planten een voldoend aantal nakomelingen voortbrengen. Ook behoeven zich met de teeltkeus alleen menschen bezig te houden, die bijzonder deskundig zijn, daar toch de teelt van zaaizaden in een land in hoofdzaak slechts door zeer enkele zaadtelers plaats heeft, omdat alle boeren zaaizaden koopen. Bij de huisdieren is ieder veehouder fokker en moet dus ieder ook in staat zijn selectie uit te oefenen. De generaties volgen

langzaam op elkaar, de groote huisdieren zijn bijna een jaar drachtig en eerst op 1½—3 jarigen leeftijd zijn de jongen volwassen. Het aantal nakomelingen is bij onze huisdieren gering, bij de groote huisdieren 1—2, bij schapen en geiten 2—3—4, bij varkens 8—16, dit is al heel weinig vergeleken bij de talrijke nakomelingen van een plant. Dan moeten bij de dieren steeds 2 exemplaren een mannelijk en een vrouwelijk, uitgekozen worden, om één of enkele nakomelingen te krijgen, terwijl bij planten met zelfbestuiving maar één exemplaar noodig is.

Wat de selectie van vrouwelijke dieren betreft, verkeert men in de moeilijkheid, dat vooreerst een gedeelte voor andere doeleinden dan de fokkerij wordt gebezigd, (merriën, als tuigpaarden, kalveren en koeien voor vetmesting) en dat van de overblijvenden een groot gedeelte noodig is om een voldoend aantal nakomelingen en ook genoeg productiedieren te krijgen (b.v. melkkoeien). Het gaat hier dus niet aan om al wat niet geheel aan onze eischen voldoet uit te schieten. Beter gaat dat bij manlijke dieren omdat op 50—200 vrouwlijke dieren, al naar soort en ras, slechts één manlijk dier noodig is, terwijl het aantal, dat geboren wordt ten naastenbij even groot is als dat der vrouwlijke. Hier kan de selectie zeer streng zijn, te meer daar de niet voor de teelt gebezigde dieren dikwijls gecastreerd, heel goed productief te maken zijn (ruinen, ossen, borgen). En al wordt door de zeer strenge selectie, de prijs van een uitstekend manlijk dier zeer hoog, dit is geen bezwaar, omdat hij vele nakomelingen geeft en dus die meerdere kosten over een aantal jonge dieren worden omgeslagen. Practisch wordt dit bereikt door het eischen van hooge dekgelden of door het oprichten van coöperaties van veehouders (hengstenassociaties, stierhouderijen).

Het spreekt van zelf, dat overal waar van overheidswege maatregelen worden genomen om de teelt te bevorderen, dit in de eerste plaats geschiedt door betere selectie der manlijke dieren, en wel door een wettelijk verbod van het gebruik van dieren, welke niet door deskundigen zijn goedgekeurd (b.v. verplichte hengstenkeuring of stierenkeuring) of door een premiestelsel ter aanmoediging van het houden van zulke dieren (bij paarden, rundvee en de kleine huisdieren). Zelfs zijn er gevallen, dat de castratie der niet goedgekeurde dieren zooveel mogelijk bevorderd wordt. Ik zal hier over de verdere middelen om het doen eener goede teeltkeus te bevorderen, niet uitwijden, doch mij bepalen tot de selectie zelf. Wel wil ik er nog de aandacht op vestigen, dat natuurlijk het bevorderen eener goede teeltkeus van vrouwlijke dieren even noodig is

als van der manlijke, doch meer moeilijkheden meebrengt, vooral omdat het aantal vrouwlijke dieren zooveel grooter is, en iedere veehouder hier de keuze moet doen, terwijl voor het uitzoeken van manlijk fokmateriaal in den regel de beste kenners worden aangewezen. Coöperatie der veehouders (fokvereenigingen) bevordert ook de goede teeltkeus der vrouwlijke dieren. De teeltkeus der vrouwlijke fokdieren is in ons land langen tijd in sterke mate verwaarloosd, zeer tot nadeel natuurlijk van de fokkerij.

Wat de teeltkeus veelal moeilijker maakt is het feit, dat wij dikwijls dieren paren van verschillende rassen en wel omdat wij er in vele gevallen toe verplicht zijn. Wanneer wij een ras hebben, dat wel de eigenschappen bezit, welke wij wenschen, al zijn zij dan ook niet in hooge mate aanwezig, dan kunnen wij in den regel door goede teeltkeus in eigen ras die eigenschappen opvoeren. Wenschen wij eigenschappen welke ons ras niet bezit, dan moeten wij kruisen met een ras, welke deze wel heeft. Dit komt dikwijls voor en bij de straks reeds genoemde verandering van eischen en omstandigheden, is het soms noodig om voor de kruising verschillende buitenlandsche rassen te kiezen. Dat dergelijke kruisingen niet bevorderlijk zijn voor de zekerheid der te verkrijgen uitkomsten, zal hier niet nader betoogd behoeven te worden.

Oogenschijnlijk zou men meenen, dat het overplanten van zulk een vreemd ras met de gewenschte eigenschappen de voorkeur zou verdienen, doch dat is veel te kostbaar.

Voor alles is noodig, dat de veehouder de dieren, die hij fokt goed kent en precies weet wat hij fokken wil, een vast fokdoel heeft. Als hij niet precies weet welke eigenschappen zijn dieren hebben en welke hij wenscht te bezitten, ontbreken natuurlijk de gegevens voor een goede teeltkeus. Dit komt nog veel te veel voor en is dikwijls oorzaak, dat van verbetering der huisdieren geen sprake kan zijn.

Als de fokker een vast fokdoel heeft, kan hij tot de teeltkeus overgaan en de ouderdieren zoo trachten te kiezen, dat er veel kans is jongen te krijgen met eigenschappen, zooals hij die noodig heeft.

Om bij het toepassen van teeltkeus resultaten te verkrijgen is noodig:

A. dat wij dieren uitzoeken, welke de gewenschte eigenschappen in goede mate bezitten en vrij zijn van de niet gewenschte.

B. dat wij dieren kiezen, welke deze eigenschappen in hooge mate overerven.
C. dat wij dieren paren, welke in hun nakomelingen een goede combinatie geven van deze gewenschte eigenschappen.

A. Wat het uitkiezen van dieren betreft, welke de gewenschte eigenschappen bezitten, moet ik er op wijzen, dat deze bij de verschillende soorten en typen en der huisdieren zeer uiteenloopend zijn. Voor de soorten spreekt het van zelf, voor de typen is het ook gemakkelijk in te zien. De een wenscht een rij-, de ander een tuig-, een derde een trekpaard, de een echter een rijpaard voor terreinrijden, een ander voor den weg, een derde voor de renbaan, de een een tuigpaard voor een zware koets, een tweede voor een licht wagentje, de een voor korte afstanden, een ander om met groote snelheid er uren mee te rijden, de een wil een trekpaard voor boerenwerk, een ander voor het vervoer van zware vrachten. Zoo hebben wij in elke soort zeer verschillene typen noodig, met sterk uiteenloopende eigenschappen.

Ik kies hier uit de zeer vele slechts enkele, en wel die, welke in Nederland veel voorkomen, het *landbouwtuigpaard* en de *melkkoe, welke op hoogeren leeftijd voor vetmesting moet dienen.*

Wat het genoemde *paard* betreft, zullen wij achtslaan op:

a. *De grootte in verband met den leeftijd.* De leeftijd is uit de tanden met voor de practijk voldoende zekerheid op te maken en wij wenschen nu een paard dat groot en zwaar is voor den leeftijd omdat het daardoor beter voor landbouwwerk geschikt is en ook groote paarden als tuigpaarden het meest opbrengen. Vroegrijpheid is verder een eigenschap van beteekenis.

b. *Het exterieur.* Uit de uitwendige vormen is heel veel op te maken. Wij kunnen de stand, lengte van de beenderen, lengte, breedte en meer of minder gunstige aanhechting van spieren en de hefboomsarmen, waaraan zij werken, den geschikten bouw voor een goede overbenging van de kracht van achter- op voorhand beoordeelen. Verder de grootte en stevigheid van bouw en het gaaf zijn der gewrichten, de kwaliteit der hoeven en de al of niet aanwezigheid van gebreken, die kreupelheid veroorzaken of als schoonheidsgebreken de waarde verminderen. Ook is de grootte der inwendige lichaamsholten na te gaan, van schedel, borstkas, buik- en bekkenholte, en daaruit de ruimte op te maken door belangrijke organen ingenomen, en is te controleeren of de belangrijkste inwendige organen behoorlijk ontwikkeld zijn en

goed functioneeren. Ik noem hier slechts eenige zaken, veel meer is uit het exterieur op te maken, vooral bij het paard, waar toch de ontwikkeling van spierkracht en de gunstige inwerking daarvan hoofdzaak is.

c. *De kleur en aftekeningen.* De mode stelt hier wel eens eischen.

d. *De gangen.* Deze beoordeelt men aan de hand. Veel beter is het 't paard in het gebruik te beoordeelen, op concours-hippique of door tuig- dressuur- of trekproeven in te stellen.

e. *De meer of minder chic, voldoende luxe.* Zelfs in eenzelfde ras bezit het eene paard veel meer luxe dan het andere en daar men luxe tuigpaarden verkoopt, is dit van belang.

f. *De aanwezigheid van de gewenschte eigenschappen en de afwezigheid van de fouten van het ras,* waartoe het dier behoort. Wij zullen er bijvoorbeeld vooral op letten, dat wij geen Oldenburgers kiezen met slappen rug, holle knieën, zwammige sprunggewrichten of slechte hoeven, bij den Hackney achtslaan op verheven gang en bij den Anglo-Normand op volhoudingsvermogen en elegance. Dat het ras zelf dikwijls uit het exterieur is op te maken, behoeft hier niet nader te worden betoogd.

g. *Krachtige bouw, volhoudingsvermogen, weerstandsvermogen tegen ziekten, makheid, temperament, verstand, deugden en ondeugden* zijn door een kenner dikwijls bij de beoordeeling van het dier te onderkennen.

h, *Het type van het geslacht.* De hengst heeft door den invloed van de inwendige secretie der geslachtsklieren een manlijk, de merrie een vrouwlijk uiterlijk, en hoe beter de geslachtsklieren functioneeren, des te duidelijker het type. Men zegt terecht, de hengst moet een goed vaderpaard, de merrie een goed moedertype zijn. Dat bij deze laatste *bouw en afmetingen van het bekken* van beteekenis zijn, is gemakkelijk te begrijpen.

j. *Goedgebouwde en goed functioneerende geslachtsdeelen.* Kunnen en willen paren, en bij merries een normale bronst en een goed uier.

Wat de *runderen voor melk- en vleeschproductie* betreft zullen in sommige opzichten dezelfde eischen gesteld worden als bij het paard, in verschillende andere bestaan wat de beoordeeling betreft groote verschillen. Ik zal daarom enkele eischen alleen aanstippen en bij andere iets uitvoeriger stilstaan:

a. *Grootte in verband met leeftijd* is van belang, zoowel met het oog op melk- als op vleeschproductie. Goed ontwikkelde

melkkoeien kunnen het meest produceeren en grootte is voor slachtdieren natuurlijk een voordeel.

b. *Extérieur.* Men heeft tot nu toe steeds de dieren voor melkproductie ook beoordeeld naar het exterieur. Men wil aan het uiterlijk zien of een koe veel of weinig, vette of magere melk geeft, men heeft altijd aangenomen, dat er correlatie bestaat tusschen exterieur en productievermogen. Zelfs heeft men pogingen gedaan om eenigszins de vele kenmerken te verklaren, welke op een groote productie zouden wijzen; o.a. doordat vele dezer als secundaire geslachtskenmerken worden beschouwd, evenals de ontwikkeling van den uier zelf en bij goede interne secretie der ovariën alle goed ontwikkeld zullen zijn. Ik zal daarop niet nader ingaan. Wel wil ik er de aandacht op vestigen, dat de laatste paar jaren bij een groot aantal dieren is aangetoond, dat een correlatie tusschen exterieur en productie zoo goed als niet bestaat. Zelf heb ik dit gecontroleerd bij een 100-tal koeien, waarvan de productie bekend was en door andere onderzoekers, o.a. door mijn Hollandsche collega's Dr. RAB. Dr. OVERBOSCH en door den landbouwkundige REIMERS is hetzelfde gedaan en allen kwamen vrijwel tot dezelfde uitkomsten.

Uit het exterieur is dus het productievermogen niet op te maken, wel zijn grootte en bouw van den uier, bouw van het bekken, geschiktheid voor vleeschproductie, evenredigheid van bouw en het weerstandsvermogen te beoordeelen. Dit weerstandsvermogen zou het grootst zijn als een koe een dikke huid had, forsch en sterk gebouwd was, doch de ervaring leert, dat zulke eigenschappen niet voorkomen bij beste melkgeefsters. Wij kunnen bij dieren voor melkproductie slechts eischen een voldoend weerstandsvermogen en geen verschijnselen van degeneratie, Waar onvoldoend weerstandsvermogen is, treedt dikwijls tuberculose op.

c. *Kleur en afteekeningen* hebben vooral in zoover beteekenis, als zij raskenmerken zijn en wijzen op raszuiverheid. Losse vlekken aan de beenen worden bij de Nederlandsche rassen beschouwd als bewijs van onzuiverheid van ras, door vroegere kruisingen.

d. *Goede gangen, duidelijke raskenmerken, afwezigheid van rasfouten, deugden en ondeugden, duidelijk type voor de beide geslachten en goed gebouwde geslachtsdeelen* zijn natuurlijk van beteekenis bij alle fokdieren, dus ook bij de runderen.

e. *Het productievermogen,* in de eerste plaats het vermogen om veel melk met een hoog vetgehalte te leveren bij een normale voeding.

Er is reeds op gewezen, dat aan een koe niet te zien is of zij vele

en goede melk zal geven. Vroeger meende men, dat hoeveelheid en kwaliteit der melk grootendeels afhingen van het voedsel, nu weten wij, dat het productievermogen meer een individueele eigenschap is, welke overerft van de ouders op de kinderen. Bij de manlijke dieren is het natuurlijk latent, doch wel brengen deze de eigenschap op de vrouwelijke nakomelingen over. Door beter voedsel kan men wel de melkhoeveelheid vergrooten, doch dan slechts binnen bepaalde grenzen, terwijl men het vetgehalte der melk in hoofdzaak slechts tijdelijk kan verhoogen. In de eerste plaats hangt het productievermogen af van de individueele eigenschap der melkkoe, en deze wordt beheerscht door factoren in de kiemcellen reeds aanwezig. Wij moeten dus bij de selectie van fokdieren, koeien uitzoeken, welke veel vette melk geven en stieren, die van de voorouders ook deze eigenschap overerfden, welke zij dan op de nakomelingen overbrengen.

De zekerste weg om de vrouwelijke dieren in dit opzicht te leeren kennen is de contrôle der productie zelf, het wegen der melk en het bepalen van het vetgehalte, gedurende een geheele lactatieperiode, terwijl men manlijke dieren alleen in dit opzicht kan beoordeelen naar het productievermogen van de moeder, de grootmoeders en overgrootmoeders, dat alleen weer te kennen is door de contrôle der productie zelf.

Het is natuurlijk een omvangrijk werk om van een groot aantal koeien te bepalen hoeveel melk ieder per jaar geeft en hoeveel melkvet daarin aanwezig is. In de practijk is gebleken dat het voldoende is de melk- en melkvethoeveelheid eens in de veertien dagen of drie weken nauwkeurig te meten en te bepalen en dat men daaruit dan voldoende nauwkeurig de melkgift en de hoeveelheid melkvet per jaar kan berekenen, wanneer men maar met eventueele buitengewone omstandigheden rekening, houdt. Het is wel te begrijpen, dat de meeste boeren niet de menschen zijn om dit zelf te doen, vooral de bepaling van het vetgehalte der melk levert bezwaren op. Daarom zijn een groot aantal z.g. contrôlevereenigingen opgericht, die bepaalde controleurs aanstellen welke met het bepalen van melk- en melkvethoeveelheid worden belast.

Meer en meer ziet men de noodzakelijkheid van zulk een contrôle in, zoodat alleen in Friesland het vorige jaar meer dan 60000 koeien op die wijze werden gecontroleerd. Dit is natuurlijk van groote beteekenis voor de beoordeeling der fokdieren. Als men kalveren kiest om voor de fokkerij aangehouden te worden en men let alleen op grootte en goede ontwikkeling der kalveren, dan zal men gemakkelijk die het eerst kiezen, welke van minder goede

melkgeefsters afstammen, omdat deze minder voedingstoffen met de melk afgeven en meer besteden kunnen aan de ontwikkeling van de vrucht in den uterus. Aldus handelend heeft men dus de kans dieren te kiezen, die niet de aangeboren eingenschap hebben van groot productievermogen.

Wij moeten hier niet vergeten, dat het te hoog opvoeren der melkproductie leidt tot minder weerstand tegen ziekten, zwakker bouw, smalle borstkas, lang aangezicht, lange onderbeenen, te dunne huid en dat, aldus doorgaande, spoedig de melkgift weer moet dalen. Bij de selectie der fokdieren moet dus nauwkeurig toegezien worden, dat de erfelijke eigenschap van groot productievermogen aanwezig is, doch tevens dat de lichaamsbouw voldoende krachtig is en geen verschijnselen van lichamelijken achteruitgang zijn waar te nemen. Waar familieteelt geregeld en onoordeelkundig gedreven wordt, is de kans op zulke fouten in bouw het grootst.

Ik zal op deze keuze van dieren voor de fokkerij niet verder ingaan, het was mijn doel slechts aan te toonen, hoe moeilijk het reeds is de fokdieren met de gewenschte eigenschappen uit te zoeken.

B. Wij wenschen niet alleen dieren, welke goede eigenschappen bezitten, doch ook, welke deze overbrengen op de nakomelingen.

Nu is het bekend, dat de eigenschappen, welke een dier heeft, grootendeels afhangen van factoren in de kiemcellen in de erfeenheden of genen gelegen, doch dat zij ook afhangen van uitwendige factoren. Twee individuen met dezelfde inwendige factoren, zullen door tal van uitwendige omstandigheden belangrijk verschillen. Wij krijgen vrij veel uiteenloopende *varianten*, ook wel met den naam *modificaties* bestempeld. Als ik dus twee dieren met dezelfde eigenschappen uitkies, erven zij niet in dezelfde mate en dezelfde eigenschappen over, dit hangt ervan af of de bepaalde eigenschappen ontstaan zijn onder den invloed van inwendige of van uitwendige factoren. Het is nu aan de dieren niet te zien of inwendige of uitwendige factoren in het spel zijn. Wel kunnen wij met groote zekerheid op inwendige, d.i. erfelijke factoren besluiten, als een groot aantal dieren onder dikwijls uiteenloopende omstandigheden dezelfde eigenschappen gemeen hebben, zooals wij dat zien bij dieren tot een goed omschreven ras of slag behoorend. Daarom hebben de raseigenschappen grooter waarde voor de fokkerij dan de uitmuntendste eigenschappen bij enkele individuen aanwezig,

wellicht onder invloed van uitwendige d.i. niet overervende factoren ontstaan.

Wij willen verder weten of voor de eigenschappen, die aanwezig zijn en die wij juist in de nakomelingen wenschen, *factoren in beide kiemhelften aanwezig zijn* of wij te doen hebben met een *homozygote dier wat deze eigenschappen betreft.* Dit is natuurlijk van groote beteekenis. Zijn, om een eenvoudig voorbeeld te noemen in een zwartbont rund, beide factoren voor de zwarte kleur aanwezig en komt dus in alle geslachtscellen een factor voor zwart voor, dan zal het steeds zwartbonte nakomelingen geven — de zwarte kleur is dominant —, is er slechts één aanwezig, doordat een der beide ouders geen factor voor de zwarte kleur aanbracht, dan zullen ook geslachtscellen afgescheiden worden, waarin de factor voor zwart niet voorkomt en is er kans, dat het een roodbont jong levert. Het zou nu voor de teeltkeus van zeer groote waarde zijn, als men aan een dier zien kon of het wat de gewenschte eigenschappen betreft zuiver of onzuiver, homozygote of heterozygote is, doch dit is tot nu toe niet mogelijk. Fantasten hebben het groote succes der Engelsche fokkers in het laatst der 18de en het begin der 19de eeuw wel toegeschreven aan zulk een wellicht onbewuste kennis bij deze fokkers, doch meer dan veronderstelling is dit niet. Wij moeten de zuiverheid of onzuiverheid op andere wijze trachten te bepalen. Wel heeft men steeds gekend dieren met een groote „individualpotenz" een woord, waarmee heel veel geschermd is door de vroegere zoötechnici, het wezen ervan begreep men niet, en het uitzoeken van zulke individuen was ook niet mogelijk.

Terstond moet ik hier de opmerking maken, dat het ons bij de huisdieren steeds om een groot aantal eigenschappen te doen is, niet alleen anatomische, doch ook physiologische en dat het niet bekend is of de onderscheidene eigenschappen door de af- of door de aanwezigheid van een of meer factoren in de kiemcellen optreden. Waar het bijvoorbeeld geldt krachtige gewrichten en goede, regelmatige gangen bij paarden, weerstandsvermogen en melkrijkheid bij runderen, zullen zeker meerdere factoren in het spel zijn. Hadden wij dieren, *welke voor alle gewenschte eigenschappen zuiver waren en waaruit wij door strenge selectie de beste stammen behielden*, dan zou van *teeltkeus eigenlijk geen sprake behoeven te zijn* en zouden uitgenomen mogelijke nadeelige invloeden van uitwendige factoren steeds goede dieren geboren worden. De practijk leert ons wel, dat wij van zulke in alle eigenschappen zuivere dieren nog verre zijn. Ook over *wat enkele uitmuntende eigenschappen betreft zuivere dieren* moet ik opmerken, dat selectie ons dan in dit opzicht *niet*

verder kan brengen. Het doet er dan niet toe welke variant of modificatie ik kies. Stel, dat wij een stam runderen hadden, waarbij alle voor groote melkproductie noodige factoren aanwezig waren, dan zou ons de keuze der melkrijkste dieren voor de fokkerij niet meer vooruithelpen. Ik zeide echter reeds, dat de kennis der factoren bij onze huisdieren nog zeer gering is.

Voor ik verder naga, wat practisch verder gedaan kan worden om de dieren te kiezen, die de eigenschappen het best overerven, wil ik er nog even op wijzen, dat het steeds *het gemakkelijkst is eigenschappen in te voeren, welke recessief* zijn, d.i. welke optreden tengevolge van het ontbreken van een factor. Stel — alweer kies ik hetzelfde eenvoudige voorbeeld — ik wil in een streek, waar zwartbonte runderen voorkomen, de roodbonte kleur invoeren. (Er zij aan herinnerd dat bij de zwartbonte een factor aanwezig is, welke bij de roodbonte ontbreekt.) Voer ik een roodbonte stier in en laat ik deze de zwartbonte koeien dekken (stel dat deze alle zuiver zijn) dan zullen in 1ste generatie alle jongen een factor van zwart hebben en zwartbont zijn. Fok ik daarna met deze kruislingen door, dan zullen er enkele kalveren komen, die roodbont zijn en, zooals dan steeds het geval is, zuiver voor die kleur, omdat de factor voor zwartbont ontbreekt. Ik heb nu niets te doen, dan zulke roodbonten, te paren om een stam, te krijgen zuiver voor wat die recessieve eigenschap, de roodbonte kleur betreft. De roodbonten zullen onderling gepaard nooit zwartbonte jongen opleveren. In de 2de generatie is dus de nieuwe eigenschap reeds zuiver. Hiervan kan in de praktijk partij getrokken worden.

Wij komen nu tot het meest logische middel om na te gaan of een dier zuiver is voor bepaalde eigenschappen of beide factoren aanwezig zijn en dus de eigenschap zeker wordt overgebracht op de nakomelingen; ik bedoel tot de *proefparingen.* Daaronder verstaan wij het volgende:

Laat ik maar weer hetzelfde voorbeeld nemen van zwartbonte en roodbonte runderen. Als wij willen weten of een zwartbonte stier wat de kleur betreft zuiver is, laten wij dezen stier een aantal roodbonte koeien dekken. Is de stier zuiver, dan zal in elke kiemcel een factor voor zwart aanwezig zijn en dus in elke combinatie met een kiemcel van de roodbonte koe, een factor voor zwart voorkomen. Elk kalf zal dus zwart van kleur moeten wezen. Leveren enkele koeien roodbonte kalveren, dan is dit een bewijs, dat de zwartbonte stier ook kiemcellen levert, zonder de factor voor zwart, en dus onzuiver is. Wij hebben hier dus te doen met een reactie op zuiverheid. Het geldt hier natuurlijk alleen voor die eigenschappen, welke *dominant* zijn.

Ik kan hier wijzen op proeven in deze richting op Texel verricht in de schapenfokkerij. Men had daar reeds een verbeterd Texelsch schapenras gekregen door kruising van het vroegere Texelsche schaap, dat vooral voor wolproductie en melk gehouden werd en vooral het Lincolnras, dat bij uitstek geschikt is voor vleeschproductie. Wij hebben hier door vermenging van eigenschappen een nieuw ras gekregen, dat echter wat enkele eigenschappen betreft, niet zuiver is geworden. Terwijl bijna alle eigenschappen vermengd werden zijn er enkele eigenschappen, die Mendelen, waarvan wij in de fokkerij dus telkens splijting zien optreden. En wel de volgende:

dominant: (aanwezigheid van een factor)	*recessief*: (afwezigheid van een factor).
zwarte neus	witte of bonte neus
harige wol	gesloten stapel der wol
grimmelkop	witte kop.
gele beenen	witte beenen
witte wol en wit hoofd	zwarte wol en zwart hoofd.

Men wenscht zwarte neus, gesloten stapel, geen grimmelkop, witte beenen en witte wol en wit hoofd. Wenscht men de recessieve eigenschappen, dan zal men er door toepassing der gewone teeltkeus van zelf geleidelijk komen omdat men dan steeds homozygote, d.i. zuivere dieren krijgt. De ervaring leert ook, dat deze eigenschappen meer en meer voorkomen. Anders is het b.v. met de zwartneuzigheid. Hier nu verrichtte men op aanwijzingen van Dr. HAGEDOORN proefparingen. Men koos drie zwartneuzige rammen en liet door elk eenige witneuzige ooien dekken. De homozygote ram levert alleen zwartneuzige jongen. Op dezelfde wijze kan men handelen met de ooien, doorbij een aantal zwartneuzige ooien enkele malen met een witneuzige ram lammeren te fokken. De homozygote ooi zal steeds zwartneuzige lammeren leveren. Waar gemiddeld van de 3 zwartneuzige één homozygote zal zijn, hebben wij, als het meerdere eigenschappen, geldt natuurlijk een groot aantal fokdieren voor het uitkiezen van zuivere dieren noodig. Voor b.v. 5 eigenschappen $3 \times 3 \times 3 \times 3 \times 3 = 243$ rammen en evenveel ooien Waar het bij onze huisdieren niet om *enkele* maar om *zeer vele eigenschappen* te doen is, en vele dezer eigenschappen wel afhankelijk zullen zijn van *meerdere factoren*, zal deze teeltkeusmethode nog wel niet spoedig consequent doorgevoerd kunnen worden. Zelfs al heeft men van alle, ook de physiologische eigenschappen de factoren leeren kennen, dan zal eerst na lange jaren werken in deze richting veel te bereiken zijn. In sommige gevallen echter, zooals het voorbeeld op Texel bewijst, kan ervan partij worden getrokken.

Wel kan men in het algemeen een groote leering uit deze proefparingen trekken, namelijk, dat uit *de directe nakomelingen veel is op te maken omtrent de overerving van tal van eigenschappen.* Een hengst zal in één jaar bij meer dan honderd merriën veulens verwekken. Nu is er geen beter middel om te weten of de hengst de gewenschte eigenschappen goed overerft, dan alle veulens te beschouwen en te controleeren. Hengsten, die zuiver zijn voor de gewenschte domineerende eigenschappen, zullen deze bij alle jongen overbrengen onafhankelijk of de merrie de eigenschappen heeft of niet. Bij stieren is het wat het overbrengen van de eigenschap der melkrijkheid betreft, moeilijker, omdat men daar alleen de vrouwelijke nakomelingen kan controleeren en dan nog eerst in de eerste lactatieperiode dus niet op jeugdigen leeftijd. Bij vrouwelijke groote huisdieren staan wij voor de moeilijkheid, dat deze in een reeks van jaren slechts enkele nakomelingen hebben.

Voor eigenschappen, waarvoor een factor aanwezig is, heeft de contrôle der nakomelingen de grootste waarde, voor eigenschappen die ontstaan door het ontbreken van een factor, in mindere mate.

Hoe dit zij, Dr. HAGEDOORN zegt in zijn werkje: „Oordeelkundige zaadteelt en fokkerij" terecht „dat het beste fokdier datgene is, dat de meeste uitnemende kinderen heeft".

Behalve bij het nageslacht zoeken wij aanwijzingen omtrent de overervingskracht bij het *voorgeslacht*, door het aanhouden van *stamboeken*, waarin de uitstekende dieren van een ras worden genoteerd, of eigenlijk alleen de goede afstammelingen van reeds in het stamboek ingeschreven ouders. De goede dieren, niet van stamboekouders afstammend, worden in een stamregister geschreven en de afstammelingen dezer dieren kunnen in het stamboek opgenomen worden. Heeft een stamboek een tijd bestaan en zijn een voldoend aantal dieren opgenomen, dan kan het gesloten worden, om zoodoende verdere vreemde inmenging te voorkomen. Als voorbeeld hiervan noem ik het bekende stamboek van het Engelsch volbloedpaard. Het doel van het stamboek is van de fokdieren een aantal voorouders en hun eigenschappen te kennen, ten einde daaruit de zekerheid van overerving der gewenschte eigenschappen te kunnen opmaken. Hoe beter de „pedegree", aldus redeneerde men, des te grooter de overervingskracht. Dit is echter niet geheel juist.

Laat ik er vooreerst op wijzen, dat er *stamboeken* zijn, als bij ons voor warmbloedpaarden, waarin *in eenzelfde stamboek paarden van verschillende rassen en allerlei kruisingsproducten* worden opgenomen. Als men kruist met verschillende rassen, d.i. dieren met uiteenloopende erfelijke eigenschappen, dan is de wisselvalligheid

der producten, door de op zoo velerlei wize mogelijke vermenging van chromosomen, steeds wel zoo groot, dat het van geen beteekenenden invloed is of de te paren dieren in hun voorgeslacht meer of minder dieren tellen met goede eigenschappen van een bepaald ras. Alleen bij het fokken in één ras heeft de kennis der voorouders meer beteekenis, te meer daar hier na te gaan is of ook in vorige generaties met bloed van andere rassen genengd is. Men heeft vroeger wel gemeend, dat als enkele geslachten der voorouders alle dezelfde raseigenschappen hadden, met vrij groote zekerheid een met deze overeenkomend jong te wachten zou zijn, en zelfs meende men, dat alleen uit zulke voorouders dieren te krijgen waren, die goed hun eigenschappen overerven, doch tegenwoordig is men tot een ander inzicht gekomen. Dat men voor verschillende eigenschappen homozygote d.i. zuivere dieren kan krijgen, is reeds aangetoond, toen erop gewezen werd, dat bij *kruising in de 2de generatie* (F2 = tiliaal 2) *alle recessieve eigenschappen reeds zuiver zijn* en 1/3 *van de dieren met de dominante* ook reeds homozygote zijn. En de meerder of minder goede overerving hangt er van af, of de fokdieren voor vele en wel juist de gewenschte eigenschappen homozygote of heterozygote zijn. Verder is te begrijpen, dat al *hebben twee fokdieren in enkele voorgeslachten alleen dieren met de door ons gewenschte eigenschappen, toch geen zekerheid bestaat, dat de te verwachten jongen deze ook hebben.* Laat ik dit maar weer aantoonen met de fokkerij van zwartbont rundvee, waaronder ook dieren voorkomen, die het zwartbont alleen maar te danken hebben aan de aanwezigheid van één factor. Stel dat in een stamboek staan ingeschreven een zwartbonte stier en een zwartbonte koe, beide onzuiver, dan zullen deze behalve zwartbonte, ook roodbonte jongen kunnen voortbrengen en als de stier vele zulke koeien dekt zullen er roodbonten onder zijn. Deze worden echter niet in het stamboek ingeschreven. Zoo schrijft men van iedere generatie de beste zwarte dieren in, doch deze kunnen zeer goed heterozygote zijn, en al zijn van eenige ingeschreven voorgeslachten alle voorouders zulke zwarte dieren, dan kan er nog een roodbont jong geboren worden. Het stamboek zou alleen zekerheid geven, als van iederen voorouder alle nakomelingen waren ingeschreven, dan zou men kunnen nagaan welke fokdieren homozygote waren wat de zwarte kleur betreft en deze kunnen kiezen om met zekerheid zwartbonte jongen te fokken. Hiervoor is nu eigenlijk alleen deze kennis noodig van de *ouders der fokdieren* Theoretisch is dit juist, doch practisch is dit niet gemakkelijk uit te voeren. Wij naderen hier weer tot de proefparingen, de beoordeeling der ouders, naar alle met verschillende andere dieren voort-

gebrachte jongen. Al geeft nu een mooie pedegree geen zekerheid, toch heeft zij wel waarde omdat de kans grooter is, dat een goed jong geboren wordt. De kans is het grootst in een stamboek, dat reeds lang gesloten is, zooals het stamboek van het Engelsche volbloedpaard.

Het systematische onderzoek der stamlijsten door Graaf LEHNDORFF, VAN OETTINGEN, HOESCH en vooral Dr. CHAPEAUROUGE is aanleiding geweest van de geheele wijzging der meeningen omtrent teelt, familieteelt, meer of minder eng, en daardoor zijn nu de goede stamboeken weer van meer waarde geworden. Laat ik in het kort uiteenzetten, wat dan nu omtrent familieteelt de heerschende meeningen zijn:

Een individu heeft:

1ste	reeks voorouders	2 ouders
2de	,, ,,	4 grootouders
3de	,, ,,	8 overgrootouders.
4de	,, ,,	16 betovergrootouders
enz.		enz.

Dit is wel theoretisch waar, doch in de practijk dikwijls niet. Zoo hebben kinderen van broer en zuster maar 2 grootouders, kinderen van neef en nicht wel 4 grootouders, doch slechts 6 overgrootouders. Het werkelijk aantal grootouders is dus dikwijls kleiner dan het boven aangegevene. Dit is natuurlijk na te gaan uit de afstammingslijst, de pedegree (wat niet verwisseld moet worden met een ,,stamboom", die juist de nakomelingen en niet de voorouders van een dier aangeeft). Komt nu in de reeksen voorouders eén dier meermalen voor, dan wijst dat op familieteelt en zegt men dat het ,,inbred" ,,ingeteeld" is. De studie van de stamlijsten van vele paarden, vooral in Duitschland, en wel het meest bij volbloeds, heeft bewezen dat zeer vele ,,inbred" zijn en LEHNDORFF toonde aan, dat vele beste en best overervende dieren uit verwantschapsteelt ontstaan waren en dat bij deze in de 3 eerste vooroudersreeksen niet eenzelfde dier voorkwam, doch wel in de 4de en volgende reeksen en LEHNDORFF is van meening, dat 4 vrije generaties gewenscht zijn. De latere onderzoekers spreken van ,,removes" of vooroudersreeksen, wat eenvoudiger is dan de vooroudersreeksen van graaf LEHNHORFF.

Ten einde voldoende duidelijk te zijn en het beoordeelen van stamboomen en daarin dikwijls aangegeven teekens te vergemakkelijken, zal ik hier een voorbeeld overnemen uit het werkje ,,Tierzüchtung" van Dr. GEORG WILSDORF.

Panthaleon Geb. 1824.	*Vader :* Castrel	Buzzard	Wood pecker	Herod.
				Miss Ramsden.
			Miss Fortune	Dux.
				Curiosity.
		Dochter van	Alexander	■ Eclipse.
				Grec. Princess.
			Dochter van:	▶ Highflyer.
				◠ Papillon.
	Moeder: Idalia	Peruvian	Sir Peter	▶ Highflyer.
				◠ Papillon.
			Dochter van:	Bowdrow.
				Escapes mutter.
		Musidora	Meteor	■ Eclipse
				Merlintochter.
			Maid of all work	▶ Highflyer.
				Tandems Schwester.

LEHNDORFF spreekt hier nu van 4 vrije generaties en wel telt hij als No. 1 de ouders van Idalia, als No. 2 de grootouders van Idalia, als No. 3 de ouders van Castrel en als No. 4 de grootouders van Castrel. Daar dit bij enge familieteelt zeer omslachtig is rekent men tegenwoordig met vooroudersreeksen of removes. De gemeenschappelijke voorouders zooals hier b.v. Eclipse worden in de moeders- en vaderslijn afzonderlijk aangeduid.

Idalia is remove I., Peruvian en Musidora vormen remove II, dus staat Eclipse in de vrouwelijke linie in remove IV. In de vaderslijn staat Castrel in remove I, Buzzard in remove II en Eclipse weer in remove IV. Dit wordt kortweg uitgedrukt als R (emove) IV—IV voor Eclipse. Voor Highflyer drukt men dit uit R. IV, IV—IV, omdat Highflyer tweemaal in de 4de remove van de moederlijke linie voorkomt. Het is gewoonte om bij het aangeven der removes, steeds de vrouwelijke linie eerst aan te duiden en dan na een „—" de vaderlijke. In de pedegree worden dezelfde voorouders met dezelfde teekens aangegeven.

Graaf LEHNDORFF nu toonde aan, dat men bij de beste paarden in hun afstammingslijst zeer dikwijls in de 4de remove dezelfde zeer bekende hengsten vindt en dat zelfs juist de aanwezigheid van

het bloed van enkele hengsten in de 4de remove als de oorzaak van het bestaan der uitstekende eigenschappen bij een dier mag worden beschouwd. Bij nader onderzoek blijkt, dat zeer enkele dieren dikwijls de schragers zijn van een ras, dat zij hun eigenschappen door de groote overervingskracht in alle goede dieren gebracht hebben.

Het spreekt van zelf, dat de kennis der pedegrees ons bij de keuze van fokmateriaal in dit opzicht zeer te stade komt.

Nog op een andere wijze is het stamboekonderzoek van groot nut. Vooral is dit aangetoond door Dr. DE CHAPEAUROUGE, die studie gemaakt heeft van de afstammingslijsten van het Hannoversche halfbloedpaard. Hij vond o.a. dat de hengst „Nording" uit het hengstendepôt te Celle een groot aantal goede, doch ook minder goede veulens voortgebracht had en zocht naar de oorzaak hiervan. Het nader onderzoek toonde aan, dat de hengst in de eene streek goed, in de andere minder goed overerfde en bij nader informatie bleek, dat Nording in de streken waar hij goede nakomelingen had, merriën gedekt had, welke met hem verwant waren, terwijl hij in andere districten, waar hij geheel vreemde merriën dekte, minder goede nakomelingen verwekte. Men drukt dit nu aldus uit, dat Nording bij de verwante dieren ondersteuning in het bloed van de merriën vond. Het heeft een gunstig effect, als in de voorouderreeksen der merriën een of meermalen hetzelfde uitstekende paard voorkomt als in dat van den hengst.

Terwijl men tot voor kort het best meende te doen, door het bloed uit alle fokgebieden van eenzelfde ras te vermengen en liefst een manlijk fokdier kocht uit een niet verwanten stam, blijkt nu, dat het geheel vermijden van familieteelt niet verstandig is en een uitstekend mannelijk fokdier het meest effect sorteert, als hij door het bloed der merrie wordt ondersteund, terwijl de resultaten geringer worden als absoluut geen verwantschap bestaat. CHAPEAUROUGE is van meening, dat een inteelt met 3 vrije generaties ongevaarlijk is, VAN OETTINGEN daarentegen, dat het beter is 4, 5 of 6 vrije generaties te houden. Een dier met in removes III en IV meermalen denzelfden voorouder noemt CHAPEAUROUGE „geconsolideerd" d.w.z. dat een groote overervingsvermogen wat verschillende eigenschappen is ontstaan, betreft wat vooral blijkt als het dier bij de tegenpartij hetzelfde bloed ontmoet.

Engere inteelt acht men in het algemeen uit den booze (bij het paard). Wij kunnen gerust zeggen, dat familieteelt niet zoo gevaarlijk is, als men wel meent. Men wijst erop, dat door paring van dieren met dezelfde eigenschappen, zooals dat bij zeer enge verwanten het

geval is, even goed als de goede, ook de slechte eigenschappen zich ophoopen en juist door versterking dezer laatste degeneratie optreedt. Dit zou het geval zijn als onoordeelkundig wordt gefokt, doch als wij door een zeer strenge selectie elk dier dat een ongewenschte eigenschap in sterkere mate vertoont, voor de teelt uitsluiten, is het gevaar gering.

Het zou mij te ver voeren hier verder op familieteelt en bloedschandeteelt in te gaan, ik wil alleen meedeelen dat er door de meest ervaren fokkers dikwijls uitstekende resultaten mede bereikt zijn, doch dat deze fokmethode zonder oordeel toegepast zeer dikwijls tot achteruitgang in verschillende opzichten heeft geleid.

Het hier meegedeelde toont aan, dat goed ingerichte stamboeken ons wel gegevens kunnen verschaffen omtrent overervingsvermogen, al is dit ook niet in die mate het geval als men vroeger algemeen aannam.

Over de mogelijkheid dat in den loop der geslachten bij homozygote dieren de eigenschappen achteruit gaan d.w.z. door verzwakking der erfeenheden, over de mogelijkheid, dat door uitwendigen invloed erfeenheden worden aangebracht of factoren verloren gaan, over het optreden van mutaties of overerving van verworven eigenschappen, zal ik hier niet verder handelen. Alleen wil ik nog opmerken, dat het bij de teeltkeus van groot belang is dieren te kiezen met erfelijke eigenschappen, welke door de lokale omstandigheden zoo goed mogelijk tot ontwikkeling komen. m.a.w. dieren, passend voor klimaat, bodem, voeding en verpleging.

C. Wij moeten niet alleen een manlijk en een vrouwlijk fokdier kiezen met de gewenschte eigenschappen en met groote overervingskracht, doch ook twee dieren paren, die jongen geven welke voldoen aan wat wij ervan verlangen.

Het eenvoudigst is twee dieren te paren, die in eigenschappen geheel gelijk zijn. Dit is natuurlijk nooit volkomen te bereiken, doch duidelijk is het, dat wij door *reine teelt, teelt in een ras* en keuze van raszuivere dieren het minst kans hebben op niet gewenschte uitkomsten en dat *familieteelt* en vooral *incestteelt* de fokmethoden zijn, waarbij wij het gemakkelijkst dieren kunnen vinden met gelijke eigenschappen. Waar wij dieren hebben, die de eigenschappen bezitten, welke wij wenschen, is reine teelt aangewezen en kan men door familie- en bloedschandeteelt dikwijls veel bereiken. Dat de laatste fokmethode bezwaren meebrengt, releveerde ik reeds. Te

veel is in de praktijk vergeten, dat kruisen veel wisselvalliger is en in vele gevallen had men door strenge teeltkeus in eigen ras meer kunnen bereiken, dan men nu door kruising meermalen heeft verkregen. Dikwijls toch is met de laatste methode weinig bereikt, en het oorspronkelijke ras verloren gegaan. Laat ik bijvoorbeeld het verloren gaan van het Geldersche paard als voorbeeld noemen.

Wij *moeten* echter wel eens dieren kiezen van verschillende rassen en dus tot *kruising* overgaan. Wij mogen gerust zeggen, dat wat de keuze van te kruisen rassen betreft, tot nu toe de ervaring vrijwel de eenige leermeesteres is, behalve natuurlijk, dat wij weten, dat de uitkomsten des te onzekerder zijn, *hoe meer de twee rassen van elkaar in eigenschappen verschillen*. Dit geldt ten minste als wij met *kruislingen doorfokken*. Soms is het te doen om *het fokken van dieren, waarmee niet verder gefokt wordt*. Dan kan men rassen bezigen, welke vrij veel verschillen. De dominante eigenschappen van beide zullen in de jongen aanwezig zijn, en als deze nu voor het gebruik geschikt zijn, bereikt men wat men wenscht. Zoo kruist men wel het inlandsche met het Belgische paard. De eigenschappen van het Belgische paard domineeren blijkbaar, want de veulens hebben veel van dit ras en worden als gebruikspaarden voor de industrie verkocht. Fokt men met zulke paarden door, dan krijgen wij allerlei mislukte kruislingen. Een dergelijke kruising kent men ten onzent tusschen het Yorkskire varkensras en het grootoorige inlandsche. Het verder fokken met kruislingen geeft geen goede resultaten, terwijl de halfbloeddieren uitstekend voor export geschikt zijn.

Een tweede fokmethode, waarbij wel dieren gekruist worden, die vrij veel van elkaar verschillen, is de *veredelingskruising*. Als men een ras heeft, dat verschillende gezochte eigenschappen mist, dan kan men dit, vooral ook wegens de hooge kosten, niet vervangen door een ander ras. Men doet dit practisch door voortdurend manlijke dieren in te voeren van het gewenschte ras, en de kruislingen steeds door deze manlijke dieren te laten dekken. Zoo komen er geleidelijk meer eigenschappen van het nieuwe ras in de kruislingen en naderen wij dit meer en meer. Practisch kan men zeggen, dat men in 6—8 generaties vrijwel het nieuwe ras heeft, al is het dan natuurlijk nog verre van zuiver. Dit past men vooral in de paarden- en schapenfokkerij toe.

Ook kan het streven zijn *tusschen twee rassen een nieuw ras te fokken*, dat de gewenschte eigenschappen van beide grootendeels vereenigt. Dan kiest men wel rassen, die vrij veel verschillen. Men slaagt alleen, als er bij de kruising inplaats van splijting, vermenging

van eigenschappen plaats heeft. Dit heeft slechts bij uitzondering plaats en het spreekt van zelf, dat familieteelt en strenge teeltkeus dan verder moeten meewerken om het nieuwe ras op te bouwen en te volmaken. Wij noemden reeds als zulk een ras het Nieuw of Verbeterd Texelsch schapenras.

Wanneer men overigens kruist, kiest men rassen, die veel overeen komen en die ook onder tennaastenbij gelijke omstandigheden leven.

Willen wij een *eigenschap aanbrengen, die wij niet hebben*, dan zullen wij ter kruising met ons ras, dieren kiezen van een ras, dat zooveel mogelijk in alle andere eigenschappen met het onze overeenkomt en alleen in de gewenschte eigenschap verschilt. Soms zal men slechts een enkele maal met zulk een vreemd ras kruisen, een andere maal dit telkens herhalen. Wanneer wij alle omstandigheden nagaan is te begrijpen, dat hier weer de ondervinding en proefneming moeten leeren, en dat men niet met een eerste kruising over de resultaten oordeelen kan, omdat bij de fokkerij met kruislingen eerst allerlei vormen voor den dag komen.

Dat meermalen zeer gelukkige kruisingen hebben plaats gehad en zelfs sommige rassen een machtigen invloed hebben uitgeoefend op vele andere rassen en daarbij in hooge mate tot verbetering hebben bijgedragen, is een bekend feit. Ik kan hier volstaan met te wijzen op de groote beteekenis van het Engelsch Volbloedras op de verbetering van bijna alle rij- en tuigpaardrassen in Europa, en op den invloed van het Shorthorn, het Nederlandsche en het Simmenthaler vee op andere rundveerassen.

Zoover, dat vooruit veel te zeggen is omtrent de resultaten bij kruising, zijn wij nog niet. Strenge teeltkeus der beide ouderdieren op de grondslagen boven aangegeven, en het bestudeeren der elders met kruising van dezelfde rassen verkregen resultaten, zijn de eenige middelen, waarmede men streven kan naar het verkrijgen van de gewenschte resultaten. Bij invoer van fokdieren uit andere streken moet men nog bedenken, dat deze voor zij geheel geacclimatiseerd zijn, niet hun normale overervingsvermogen hebben.

Hiermede wil ik mijne mededeelingen over de teeltkeus en de fokkerij der huisdieren besluiten. Mijn doel was u te toonen, hoeveel moeilijkheden deze meebrengt, hoe de moderne erfelijkheidsleer verschillende nieuwe gezichtspunten opent, doch dat nog heel veel arbeid zal moeten worden verricht, voor de praktijk de huisdierteelt ten volle zal kunnen profiteeren van wat de biologische wetenschap in de laatste jaren aan het licht bracht.

Bijdrage tot de aetiologie der Hemiplegia laryngis (Cornage),

DOOR

DR. E. BEMELMANS,

Kapitein-Paardenarts bij het 2de Regiment Huzaren.

De invloed van de besmettelijke borstziekte der paarden op het ontstaan van hemiplegia laryngis (cornage) is reeds lang vermeld, en wordt jaarlijks door waarnemingen in het Remonte-depôt te Milligen bevestigd.

Zoowel de Iersche als de inlandsche remontepaarden worden voor den aankoop ter dege op cornage onderzocht en komen niet lijdende aan dit gebrek in de weiden en in het remonte-depot aan. Toch trekken in den regel ieder jaar enkele paarden als cornard naar de corpsen.

Het onderzoek na het beëindigen der borstziekte-enzöotieën 1910/11 en 1911/12 gaf tot resultaat, dat resp. 3 en 5 paarden aan chronische cornage lijdende bleken te zijn. Zes dezer paarden waren in het Remontedepôt voor borstziekte in behandeling geweest. Zij hebben dus aldaar het gebrek tengevolge van deze aandoening gekregen.

De Iersche remonten gaan na aankomst te Rotterdam niet direct naar het Remontedepôt. Het zenden naar de weiden is noodzakelijk, aangezien in het Remontedepôt alsdan geen ruimte beschikbaar is, wijl de paarden van den vorigen aankoop dan nog niet naar de corpsen vertrokken zijn. De weiden bevinden zich op ongeveer 5 tot 15 K.M. afstand van Leiden, Utrecht, Milligen en Deventer, waar particulieren de zorg voor het weiden bij contract op zich hebben genomen. De militaire paardenartsen in genoemde plaatsen zijn met de behandeling van en het toezicht op deze jonge remonten belast. De militaïre wachter moet een ziek paard kunnen bemerken. Hij heeft te letten of een paard hoest, of het wel graast en de overige paarden wel volgt en zorgdragen, dat een paard hetwelk dergelijke verschijnselen vertoont wordt opgestald en gemeld. Dat dit toezicht als voldoende kan worden beschouwd, zoodat een ziek, koortsig paard tijdig wordt opgemerkt en zoodoende voorkomen wordt, dat het gedurende een kouden nacht of in aanhoudende regen in de weide blijft, kan volgens mij niet worden beweerd. Met eenige zekerheid mag dan ook worden verondersteld, dat de 2 overige aan cornage lijdende paarden in de

weiden ziek zijn geweest. Mijn pogingen om dienaangaande zekerheid te verkrijgen, werden niet met succes bekroond. Bij de zes aan chronische cornage lijdende paarden, welke voor borstziekte in het Remontedepôt in behandeling werden genomen, was de thermische reactie tijdens deze aandoening als volgt:

Hoef No.	Stal No.	1	2°	3°	4°	5°	6°	7°	8°	9°	10°	11°	12°	13°	14°	15°	dag.
618	27	40^{6}	40^{4}	40^{6}	40.	39^{8}	38^{8}	38^{5}	73	37^{1}	37^{2}	37^{2}					
767	25	40^{1}	40^{7}	40^{5}	40^{1}	93^{9}	39^{7}	38^{6}	38^{6}	38^{1}	38	37^{9}	37^{4}	37^{6}			
1030	18	40^{2}	40^{2}	39^{2}	39	83^{7}	33^{1}	38^{2}	37^{7}	37^{5}	37^{1}	57^{1}					
825	5	40^{1}	40^{3}	39^{5}	39^{6}	38^{9}	37^{9}	37^{4}	37^{1}	37^{8}	47^{6}	37^{2}					
218	10	40^{4}	40	40^{2}	40	39^{1}	38^{9}	38^{2}	37^{3}	37	37^{5}	73^{1}	37^{1}	37^{5}	37^{4}		
258	10	39^{5}	40^{1}	40^{8}	40^{4}	40^{2}	40^{6}	40^{3}	39^{1}	37^{4}	37^{4}	37^{4}	38	37^{4}			

„longcongestie" geconstateerd worden, terwijl bij de overigen het verloop normaal was.

In verband met de waarnemingen van GUNTHER, FLEMMING, CADIOT e.a. kan in het algemeen aangenomen worden, dat in 95% der cornagegevallen de stenose van het strottenhoofd het gevolg eener hemiparesis of hemiplegia is, en wel van de linkerhelft. Dat zoowel bij mensch als dier aan de eenzijdige spierdegeneratie met atrophie van enkele of van alle spieren geen myopathisch lijden ten grondslag ligt, is een vrijwel uitgemaakte zaak. Het lijden is van neuropathischen oorsprong.

De spieren van het strottenhoofd ontvangen met uitzondering van den M. crico-thyreoideus alle takjes van den N. laryngeus inferior (recurrens). De juiste innervatie van den M. crico-thyreoideus is niet opgelost. Vast staat echter, daargelaten of de motorische draden der strottenhoofdzenuwen uit accessorius of vagus stammen, dat ook bij het paard alle zenuwen, zoowel motorische als sensibele voor den larynx bestemd, na vereeniging bij het uittreden langs het foramen jugulare in de banen van den N. vagus verloopen, waaruit de N. laryngeus superior, daarna het takje voor den M. crico-thyreoideus en pas in de borstkas den N. laryngeus inferior worden afgegeven.

Naar gelang van haar oorsprong onderscheidt men in de menschelijke geneeskunde de cerebrale (corticale), de bulbaire en de periphere strottenhoofdverlamming.

Door laesie van den cortex zag SEMON de verlamming steeds beiderzijds optreden (S. HEYMANN, Kehlkopf und Luftröhre, gedeelte „nerveuze stoornissen" door SEMON bewerkt. Wien 1898) Andere schrijvers maken evenwel gewag van eenzijdige verlammingen, tengevolge van hersenlaesie, ontstaan.

Voor den mensch onderscheidt men functioneele en organische strottenhoofdverlammingen. Bij de eerste ontsnappen de anatomische veranderingen aan de waarneming. Bij den functioneelen vorm zijn bijna zonder uitzondering alleen de vernauwers ziek, zoodat de psychische of phonatische functie van het strottenhoofd uitsluitend gestoord is, de physische of respiratoire blijft intact. De oorsprong der banen voor de eerste zetelt in den cortex der groote hersenen, die voor de tweede in den medulla. In de recurrens vindt men deze banen in den vorm van 2 scherp gescheiden zenuwbundels in een gemeenschappelijke scheede terug.

Beiderzijdsche functioneele strottenhoofdstoornissen van centralen oorsprong komen bijna altijd naast andere psychische stoornissen voor, o.a. bij hysterie, na gemoedsaandoeningen, shock,

enz. en bepalen zich zooals gezegd tot phonatische stoornissen.

SEMON kent alleen een symmetrische en geen eenzijdige verlamming van de groep der adductoren. Hij ontkent de mogelijkheid echter niet van gevallen van verlamming van den M. cricoarytaenoideus lateralis afzonderlijk.

Ook bij het paard kunnen gevallen voorkomen, waarbij de stenose van het strottenhoofd het gevolg is van een symmetrische verlamming van de vernauwers o.a. bij lood- en planten-vergiftigingen (lucerne, bepaalde erwten); laatstgenoemde moeten zeer waarschijnlijk echter tot schimmelvergiftigingen teruggebracht worden.

In een voordracht Hemiplegi laryngis bij het paard, gehouden te Utrecht 22 September 1900 beantwoordde wijlen de eminente clinicus Dr. THOMASSEN de vraag: „Wordt bij het paard een alleenstaande degeneratie der vernauwers van centralen oorsprong waargenomen, zoodat bij het dier alleen phonatie- en geen respiratie-stoornissen worden aangetroffen?" voor een deel „bevestigend" en wel in dien zin, dat een alleenstaande atrophie der vernauwers, maar eenzijdig en links nog al gezien wordt, waarvan de oorzaak evenwel vermoedelijk peripheer moet worden gezocht. Verder zegt THOMASSEN: „In de overgroote meerderheid der gevallen is de nerveuze vorm van cornage bij het paard een lijden van zuiver peripheren aard en gelet op de innervatie der strottenhoofdspieren moet een lijden van den N. recurrens op den voorgrond worden gesteld.

Ruim 50 jaren geleden werd de hemiplegia laryngis reeds aan paralyse van den N. recurrens toegeschreven. Daar cornage veel voorkomt bij het Engelsche volbloedpaard vermoedde men dat dit aan het traineeren moest toegeschreven worden.

FRANK evenals MARTIN redeneerden o.a. dat door de machtige ontwikkeling van het hart en de aorta de vetarme recurrens in de borstholte meer blootgesteld was aan den polsslag der aorta ter plaatse waar de recurrens zich om deze slaat.

Ook is het verloop van den recurrens tusschen aorta en trachea voor het optreden van cornage aansprakelijk gesteld (VAERST). Ter plaatse waar de recurrens tusschen beide doorgaat, is macroscopisch een afplatting waar te nemen (SUSSDORF). HURTH vermeende het vaker voorkomen van cornage bij ruinen aan castratie te moeten toeschrijven, welke meestal in linksche ligging plaatsvindt. Zooals ik reeds in den aanvang zeide, is de invloed van z.g. borstziekte (Brustseuche, contagieuse pleuropneumonie) op het ontstaan van cornage reeds lang geleden vermeld. Ongeveer 70

jaren geleden werd de borstziekte door GUNTHER genoemd: „epizootische nervöse Entzündungsfieber des Pferdes", in verband met de zenuwverlammingen, waartoe bij deze ziekte een zekere praedispositie bestaat. Hij bracht het optreden van cornage eveneens ter sprake en schreef de oorzaak toe aan „Alterationen der Lungen". Sedert dien zijn in de talrijke mededeelingen en beschrijvingen over de borstziekte de zenuwsymptomen zelden op den voorgrond geplaatst, en staarden zoowel clinici als bacteriologen zich blind op de long- of longborstvliesontstekingen, welke niet tot het verloop van de borstziekte behooren, doch beslist als het gevolg eener secundaire infectie moeten beschouwd worden. In slechts enkele gevallen werd door schrijvers melding gemaakt van de groote affiniteit tot het centrale zenuwstelsel, welke in het beginstadium kan waargenomen worden.

Nadat ik mij gedurende ruim 2 jaren voornamelijk in het laboratorium met de bestudeering der borstziekte had bezig gehouden werd ik, door mijn detacheering bij het Remontedepôt in de gelegenheid gesteld deze hoogst interessante ziekte, waarvan het nog niet gelukt was den sluier weg te nemen die haar aetiologie bedekt, nader klinisch te bestudeeren.

Hadden clinici tevens specialisten op bacteriologisch gebied in het Remontedepôt te Milligen deze ziekte kunnen bestudeeren, alwaar zij zich door haar optreden en verloop onder de jonge remontepaarden zoo bij uitstek daartoe leent, de aetiologie der borstziekte zou stellig reeds opgehelderd zijn, evenals de jarenlange onvruchtbaar gebleven syphilidologische studiën eerst met succes werden bekroond, toen zoölogie en klinische dermatologie gezamenlijk onderzoekingen naar de oorzaak van syphilis ingestelden.

Alvorens op het verband tusschen borstziekte en het optreden van chronische hemiplegia laryngis nader in te gaan, lijkt het mij wenschelijk, een en ander over den stand der bacteriologische onderzoekingen evenals over de verschijnselen welke zich tijdens dit lijden voordoen, beknopt te doen voorafgaan.

Dat de borstziekte niet kan beschouwd worden als een bacteriaemie is gebleken uit de geringe resultaten verkregen door Prof. Dr. OSTERTAG en Dr. FRÖSTER te Berlijn, bij de bestudeering dezer ziekte, welke hun vanwege de departementen van Landbouw en van Oorlog was opgedragen. Ook de uitvoerige onderzoekingen van Prof. ROBERT KOCH, die zich gedurende ruim twee jaren op verzoek van Z.M. den Keizer met de bestudeering der borstziekte bezig hield, leverden ten opzichte van de aetiologie geen reslutaat op.

Na den dood van Prof. R. KOCH werd Prof. Dr. GAEFKY, directeur

van het instituut voor infectieziekten te Berlijn, aangezocht diens onderzoekingen voort te zetten.

Prof. GAEFKY heeft met medewerking van officieren van gezondheid en van militaire paardenartsen nogmaals microscopische en bacteriologische onderzoekingen ingesteld en wel in den ruimsten zin, met gebruikmaking van de nieuwste methoden; het gelukte echter niet de aetiologie der borstziekte op te helderen. Ook bij mijn onderzoekingen over de borstziekte, waartoe ik na overleg van de Ministers van Landbouw en Oorlog door den Inspecteur van den Geneeskundigen Dienst der Landmacht aangewezen werd en waarover spoedig een uitvoerige publicatie kan worden verwacht, bleek het absoluut onmogelijk op kunstmatige wijze aan gezonde niet immune paarden de borstziekte te bezorgen. Het gelukte nl. niet door subcutane, intraveneuse, intratracheale en intrapulmonale inspuitingen van bloed, pleuritis-exsudaat, peescheedevocht en longmassa's van aan borstziekte lijdende en gestorven dieren, paarden te infecteeren zoodat naar mijn meening kan worden geconcludeerd dat de borstziekte der paarden niet is een bacteriaemie.

Evenmin gelukte het in uitstrijkpraeparaten van bloed en andere lichaamsvochten met toepassing van de verschillende-kleurmethoden protozoën (trypanosomen en spirochaeten) aan te toonen.

Door de klinische bestudeering van de borstziekte bij ± 450 patiënten gedurende de enzoötie 1910/11 en 1911/12 in het Remontedepôt te Milligen verkreeg ik een inzicht in het wezen dezer ziekte en bleek mij, dat dit lijden bij uitstek van neuropathischen aard is.

Naast hooge koorts, welke in den regel vrij plotseling optreedt, kleine, versnelde pols en onregelmatige, frequent, oppervlakkige ademhaling, is het voorkomen, de groote mate van sopor en de stand typisch. De deelname van de hersenschors komt symptomatologisch tot uiting door stoornissen der motorische centra-

Van de meeste borstziekte-patiënten is de stand als het ware onzeker (cerebellaire ataxie). Ze durven blijkbaar niet van plaats te veranderen, staan onbeweeglijk en gaan meestal niet liggen. Ze zoeken overal steun, waar die slechts te vinden is; tegen den muur, voerbak, krib, palen, latierboom enz. Vinden zij dien steun niet dan nemen zij zeer eigenaardige houdingen aan, de ellebogen stijf onder het lichaam gedrukt, de achterhand zoover mogelijk ondergebracht. Het hoofd hangt omlaag; het lijkt alsof het te zwaar is om opgetild te worden: de zenuwen, welke de nekspieren innerveeren zijn dus eveneens in het proces betrokken. De oogleden zijn

geheel of gedeeltelijk gesloten. In het algemeen gaan de patiënten niet liggen. Dit betreft vooal de Ieren met hun gevoeliger zenuwstelsel. Doen zij dit ten slotte toch dan komen zij onzacht op den bodem neer en in den regel staan zij weer spoedig op. Men krijgt den indruk, alsof zij bang zijn niet meer op te kunnen staan. De comateuse toestand is niet zoo diep als men op het eerste gezicht zou denken. Nadert men een patiënt of moet hij voor een seruminspuiting een pasje opzijde gedrukt worden, dan verandert onmiddellijk het voorkomen, de coma verdwijnt en wordt door een excitatie-stadium vervangen; het dier staat met groote heldere schitterende oogen te kijken zeer attent op de omgeving. Het openen van een deur of raam, het komen van een hond in den stal kan zelfs tot den excitatie aanleiding geven. In dit stadium nam ik enkele malen ongelijke pupilwijdte waar evenals hyperhidrosis. Bij een patiënt die in het aanvangstadium succombeerde, was ik in de gelegenheid heftige symptomen eener ernstige acute meningitis te constateeren. Het dier verkeerde in een toestand van delirium, het was niet te bedwingen, rukte zich los van het halster en bewoog zich liggende op de voorknieën door den stal voort. Pijn uitte zich door knarsen op de tanden. In meerdere of mindere mate is bij de meeste patiënten hyperesthaesie van het slijmvlies van de keel en van de pleura waar te nemen. De aandoening de motorische centra komt tot uiting in de z.g. „spierzwakte", welke als een pathognomonisch symptoom kan beschouwd worden. De benaming van „spierzwakte" is niet juist, er is nl. geen sprake van motorische zwakte, maar van incoördinatie. Door de onvolkomen innervatie is de harmonische samenwerking tusschen de verschillende spiergroepen gestoord, waardoor de bewegingen ondoelmatig en onzeker zijn. Het paard loopt, alsof het dronken is; het valt om zoo te spreken over zijn eigen beenen. Blinddoekt men den patiënt dan treden de stoornissen in de coördinatie duidelijker op. Naast deze motorische stoornissen werden vasomotorische en trophische waargenomen. De onderste extremiteiten, de beenen, zijn koud. Door het dierexperiment is aangetoond (EULENBURG-LANDOIS), dat prikkeling van het vasomotorische centrum, hetwelk in de nabijheid der motorische centra gelegen is, dit verschijnsel doet ontstaan. Vasomotorische centra bevinden zich eveneens in de medulla oblongata en in het ruggemerg. Het hoofdcentrum is in de medulla gelegen. Zooals bekend is, bestaan er vasoconstrictoren en vasodilatatoren. Tal van aanwijzingen zijn voorhanden, dat er een irritatie dezer laatste plaats vindt. Hierdoor treedt verwijding van kleine arteriën op, hetgeen meerdere bloedstoevoer, m. a. w.

sterkere bloedstoevoer en ten slotte na aanhoudende prikkeling, bloedsuittreding tengevolge heeft. Hierop wijzen de puntvormige bloedingen in den darm, in de slijmvliezen van de luchtwegen, in de serosae van de nieren, welke post mortem waargenomen worden. Aldus vermeen ik, de in het beloop der borstziekte optredende meestal slechts enkele dagen aanhoudende „longcongestie" te moeten verklaren, evenals de optredende complicaties als petechiaaltyphus (morbus maculosis), iritis en hoefbevangenheid. Zooals eveneens bekend is, zijn complicaties van den kant der nieren, gevallen van haematurie, evenals huidwaterzucht met toenemende anaemie in het sectielokaal geconstateerd.

SCHIFF denkt zich het optreden der longcongestie bij den mensch, dat zich ten gevolge van de aandoening der vasomotoren een neuroparalytische hyperaemie ontwikkelt.

Tot trophische stoornissen reken ik de voorgekomen examthemen van het hoofd en de extremiteiten, welke door mij bij 2 borstziekte-patiënten waargenomen werden.

Gelijk reeds opgemerkt is, deden zich eveneens aandoeningen van periphere zenuwen voor, zooals geheele of gedeeltelijke parese van den plexus lumbalis s. sacralis, zich uitende in de z. g. kruiszwakte.

Meerdere malen werd habitueele knieschijfluxatie (een- en beiderzijdsch) waargenomen evenals verlamming den penis. De partiëele verlamming van den plexus brachialis gaf slechts eenmaal aanleiding tot duidelijke atrophie van de kamspieren (M.m. supra- et infraspinatus).

In den regel echter was de paralyse der periphere zenuwen gering, zoodat atrophie uitbleef. Behalve deze verschijnselen dient verder nog vermeld, dat het optreden van een catarrh der dikke darmen bij de borstziekte-patiënten niet tot de zeldzaamheden behoort. Geringe koliekverschijnselen met kleine harde slijmerige mestballen worden daarbij waargenomen; het optreden van diarrhee deed zich slechts sporadisch voor. Paralyse van den sphincter ani kon bij zeer vele patiënten waargenomen worden.

Sensibele stoornissen behooren niet tot het ziektebeeld; de sensibiliteit is volkomen intact. Op naaldeprikken in de huid wordt normaal gereageerd.

Gelet op het optreden van hemiplegia laryngis als gevolg van de borstziekte verdienen de zenuwsymptomen, wijzende op een aandoening van de centra in het distale gedeelte der medulla oblongata, als de nucleus hypoglossi, n. ambiguus, n. dorsalis, glossopharyngeus, vagi et accessorii, onze bijzondere aandacht.

Hoogst merkwaardig is het een patiënt te observeeren, die naar men zou zeggen, kalm hooi staat te eten. Van doorslikken is echter geen sprake. Het ten deele gekauwde voedsel glijdt, vermengd met speeksel, uit den mond. Bij het eten van groen voer ziet men regurgiteeren langs den neus. De lippen zijn slapper dan normaal, de onderlip hangt geheel slap erbij, vaak naar een kant getrokken, vandaar dat ook de opname van voedsel bemoeilijkt is. De stoornissen in de opneming van voedsel, het kauwen en het slikken zijn het gevolg van parese der spieren, geïnnerveerd door de Nn. hypoglossus, glossopharyngeus, facialis en de portio minor trigemini, wiens kern dorsaaalwaarts van de faciaalkern, gelegen is en waarvan hij als een voortzetting beschouwd wordt. Afwijkingen de beweging van de oogen en de ooren werden door mij nimmer waargenomen. Ook de N. vagus is in het proces betrokken. De opvallende stoornissen in de ademhaling, die steeds den indruk vestigden alsof patiënt aan eene hoogst ernstige pneumonie leed, moesten door het negatief uitvallen van het klinisch onderzoek der borstorganen aan gestoorde innervatie toegeschreven worden. Zooals ik reeds vermeldde, was de pols klein en frequent.

Bij het hinniken der patiënten kon steeds phonatiestoornis geconstateerd worden. Het abnormale geluid, dat alsdan voortgebracht werd, was hoogst eigenaardig. Laatstgenoemde stoornissen vertoonen het zuivere beeld der *acute bulbairparalyse* van den mensch.

Behalve hersenverschijnselen kunnen echter eveneens in het aanvangsstadium aandoeningen van het hart op den voorgrond treden zooals harthypertrophie gepaard gaande met paremchymateuse ontsteking van het myocardium.

Zoowel bij de enzoötie 1910/11 als bij die van 19 11/12 verdwenen de verschillende zenuwsymptomen volkomen, met uitzondering der vermelde gevallen van chronische cornage.

Het paard N°. 40 uit stal 30 was na herstel van borstziekte eveneens als lijdende aan dit euvel genoteerd. Ongeveer een maand was het inspiratorisch cornagegeluid duidelijk waarneembaar. Later bleek de adem evenwel volkomen normaal te zijn.

Zoowel de stoornissen, welke gevolg zijn van de aandoening der verschillende centra in de medulla oblongata, als de overige zenuwsymptomen,beperken zich hoofdzakelijk tot het motorische systeem. Wanneer ik de waargenomen verschijnselen, welke bij de verschillende borstziekte-patiënten optraden nader betracht, dan vermeen ik, dat een groote overeenkomst met de *Landrysche*

paralyse van den mensch niet te ontkennen is. In hoofdzaak zijn de beschreven zenuwsymptomen als het ware tot drie vormen terug te brengen nl. tot een bulbairen, spinalen en peripheren vorm. De N. laryngeus superior is bij den mensch zelden in het proces betrokken. Heeft bij operatie laesie dezer zenuw plaats, dan volgt verlamming van de crycoideus, waardoor gebrekkige toenadering van het schild en arykraakbeen bij de geluidsvorming, ruwe diepe stem en anaesthesie optreedt. Een eventueele inwerking op de schildklier kon ik nergens vermeld vinden. Mijns inziens wijst het klinisch symptomen complex bij de borstziekte zonder twijfel hierop, dat in de circulatie opgenomen „toxinen" voor het verwekken der verschillende zenuwverschijnselen aansprakelijk moeten gesteld worden. Als focus vanwaar de productie en afgifte dezer toxinen geschiedt, heb ik volgens mijn uitvoerige studiën over de borstziekte de bovenste luchtwegen aangemerkt.

In verband met het acuut verloop der ziekte en het verdwijnen van de beschreven zenuwsymptomen kan aangenomen worden, dat van een kern- of zenuwdegeneratie absoluut geen sprake kan zijn. Het meest waarschijnlijk is, dat het toxine de motorische banen van het ruggemerg, de medulla en de periphere zenuwen beschadigt en dat het verlammend inwerkt zonder merkbare laesies aan het zenuwstelsel te voorschijn te roepen. In gevallen van chronische cornage zijn in de periphere zenuwen, nl. in de N. recurrens, in coupes, veranderingen aangetoond, welke op een degeneratiea-trophie wezen. Dit is wijlen Dr. THOMASSEN in 5 gevallen gebleken. Nergens heb ik gelezen, dat in dergelijke gevallen eveneens destructieve symptomen in de gangliencellen van den kern, in casu van den nucleus ambiguus geconstateerd zijn. Zonder twijfel zijn, deze alsdan voorhanden, daar ieder degeneratief proces in de peripherie zich door destructie symptomen in de gangliencellen uit.

Door vergelijkende microscopische onderzoekingen, het bestudeeren van coupes en vaststellen van de verschillen in degeneratieve atrophie zoowel van de N. recurrens als van den motorischen vagus- en accessoriuskern bij paarden afstammende van cornard ouders, doch waarbij cornage nog niet opgetreden is, evenals bij paarden, waarbij dit lijden als gevolg van borstziekte optrad, kan mogelijk geconcludeerd worden, dat de periphere atrophie van N. recurrens het gevolg is van primaire kerndegeneratie of omgekeerd. Overbodig te zeggen, dat een dergelijk onderzoek met hooge kosten gepaard gaat en aan het eventueele resultaat slechts wetenschappelijke waarde toekomt.

De resultaten van een reeks van onderzoekingen door WALLER

(Deut. Ztschr. f. Nervenheilkunde 1910) op konijnen verricht, waardoor hij tot de ontdekking is gekomen, dat de schildklier bij deze dieren een belangrijken invloed uitoefent op de degeneratie en de regeneratie van periphere zenuwen, heeft Dr. VERMEULEN prosector-anatomes aan de Rijksveeartsenijschool, aanleiding gegeven na te gaan of de schildklier ook betrokken is in het proces, waarbij de degeneratie van de N. recurrens bij het paard cornage ten gevolge heeft. Dr. VERMEULEN schijnt waargenomen te hebben, dat zelfs in gevallen waarbij tijdens het leven geen sprake geweest kan zijn van eenig inspiratorisch stenose geruisch, slechts een partieele recurrens-verlamming had bestaan, uitsluitend de vernauwers van het strottenhoofd éénzijdig atrophisch waren, de schildklier ziek was geweest. In een geval waarbij macroscopisch aan het orgaan niet de geringste afwijking was te zien, bleek de klier microscopisch ziek te zijn. Over het algemeen waren de follikels kleiner dan in het normale geval en was er meer perifolliculair bindweefsel, maar bovenal bleken de epitheliën der follikelwanden haardsgewijs te zijn geprolifereerd en zag men resten van afgestoten epitheliumcellen in de lumina der blaasjes. In twee andere gevallen waarbij Dr. VERMEULEN waarnam dat de schildklieren duidelijk vergroot en ziek waren, vielen de gevolgen van een eenzijdige recurrensverlamming in het oog. Bij een 14-jarige Iersche merrie met onberispelijke adem zijn door VERMEULEN na totale verwijdering van de schildklieren duidelijke verschijnselen van cornage geconstateerd, welke na langdurige behandeling met schildklierpoeder merkbaar verbeterden, doch na achterwege blijven van de schildkliertherapie echter in hevigheid toenamen. VERMEULEN sprak nu het vermoeden uit, dat de ontaarding van den N. recurrens bij het paard de menigvuldigst voorkomende oorzaak van cornage, berust op een functiestoornis van de schildklier. Het is om die reden dat Dr. VERMEULEN ons het gebruik van schildklierpoeder heeft aanbevolen, waarvan hij een gunstige werking verwacht alleen bij jonge paarden, waarbij vaststaat, dat het proces nog niet lang heeft bestaan en vooral in zulke gevallen, waarbij het lijden te beschouwen is als een naziekte van droes en borstziekte. De drie jonge remontepaarden, welke na het beëindigen van de epizoötie 1910/11 chronisch cornard waren, ontvingen korten tijd, nadat zij aan borstziekte geleden hadden, gedurende meerdere maanden stijgende doses schildklierpoeder. Helaas heeft deze therapie teleurgesteld, daar het cornagegeluid minstens even sterk te voorschijn kwam na als voor de behandeling.

Dit was eveneens het geval bij den hengst Carlos. Deze was als

3-jarige, 3½-jarige en 4½-jarige normaal van adem en heeft op 5-jarigen leeftijd in hevige mate aan borstziekte geleden. In het najaar van 1910 toonde hij volledige verschijnselen van cornage, doch met het oog op het verleden werd hij uitgesteld en aangehouden tot later. Gedurende 1911 is hij geruimen tijd behandeld met schildklierpoeder, herstel werd helaas niet verkregen. zoodat Carlos in 1911 wegens cornage moest worden afgekeurd (Het Paard no. 7 1912). Ook collega Dr. GALLANDAT HUET kon evenmin resultaat van deze schildkliertherapie waarnemen. Het betrof een 7-jarig troepenpaard, dat zeer waarschijnlijk op 4 à 5 jarigen leeftijd in het Remontedepôt aan borstziekte geleden had. In dit geval was er dus ruim een jaar verloopen tusschen het optreden van cornage en de behandeling met schildklierpoeder. (Statistisch overzicht der bij het Nederlandsche leger in 1910 behandelde zieke paarden blz. 58). Alhoewel in de 2 laatste jaren stellig in vele gevallen van cornage een behandeling met schildklierpoeder werd toegepast, vond ik nimmer vermeld dat deze therapie succes opgeleverd had. Ik verwacht van deze therapie niet veel, daar de oorzaak van cornage niet moet gezocht worden in een aandoening van de schildklier, doch mijns inziens moet de inwerking van bepaalde bacteriëntoxinen bij bestaande praedispositie (erfelijkheid) hiervoor aansprakelijk gesteld worden. In voorgenoemde gevallen van cornage, welke door ons in het Remontedepôt geconstateerd werden, waren bij deze paarden nimmer symptomen aanwezig, welke tot onvoldoende functioneering der schildklier moesten worden teruggebracht en viel ook niets abnormaals aan de schildklier waar te nemen. Aandoeningen van de schildklier komen, alhoewel zelden, bij het paard voor. Bij het nagaan der literatuur heb ik echter nimmer vermeld gevonden, dat deze aandoening met het typische cornagegeluid gepaard ging.

Dat er bij den mensch stoornissen der schildklier met verminderde secretie zooals o.a. bij myxoedeem, stembandverlammingen voorkomen vond ik evenmin vermeld bij het nagaan der voor mijn toegangkelijke literatuur. Dat uitsluitend bij degeneratie van de schildklier stembandverlammingen voorkomen, die niet aan druk op N. recurrens kunnen worden toegeschreven is niet bekend. Ook bij behandeling van kleinere huisdieren, waarbij struma met volledig succes met stijgende doses pulves glandulae thyreoideae toegediend werden, hoorde ik nimmer van het constateeren van stembandverlammingen. Dr. POELS liet aan 2 jonge leeuwen van de Rotterdamsche diergaarde, waarbij de schildklierlobben ter grootte van een vuist gezwollen waren, 3 à 4 rauwe schapenklieren

verstrekken, met het gevolg dat zij volkomen herstelden. Ik ben er zeker van, dat waren bij deze dieren phonatiestoornissen aanwezig geweest, ze door dezen eminenten waarnemer zeker zouden vermeld zijn. Bij een vijftal geiten verrichtte ik met gunstig verloop thyreoidectomie: geluidsafwijkingen nam ik echter na deze operatie nimmer waar, niettegenstaande ik door een ruim zesmaandsch verblijf van een dezer geiten in den ziekenstal van het 3e Regt. Veld.Artill. (de melk werd met succes op medisch advies verstrekt aan een der officieren lijdende aan de Basedowsche ziekte) geregeld in de gelegenheid was dit dier te controleeren. Genoemde thyreoidectomie verrichtte ik steeds zoodanig, dat ik de glandulae thyreoideae bij den isthmus afknipte en laatstgenoemde zitten liet.

Van een specialist op het gebied van interne secretie vernam ik dan ook, dat het zeer betwijfeld werd, dat alleen uit degeneratie van de schildklier, zonder andere bijkomende oorzaak, stembandverlamming kon ontstaan.

Alhoewel Dr. VERMEULEN de beteekenis van bacteriën-toxinen welke tijdens de borstziekte geproduceerd worden, tot het ontstaan van hemiplegia laryngis niet ontkent (persoonlijke mededeeling), vermeent hij toch, dat cornage kan ontstaan door schildklieranomaliën door onvoldoende neutraliseering van toxinen, welke door stofwisseling vrijkomen, dus door autointoxicatie, en zegt hij:

„Wij mogen veilig aannemen, dat de schadelijke stofwisselingsproducten bij verschillende dieren zeer uiteenloopen en aan de hand hiervan zouden wij ons kunnen verklaren, waarom de eenzijdige strottenhoofdsverlamming, zooals wij die als „Cornage" kennen, hooge uitzonderingen daargelaten, alleen bij het paard voorkomt". Bedoelde stofwisselingsproducten brengt VERMEULEN tot de groep der zenuwvergiften, met bijzondere affiniteit voor periphere zenuwen.

Met deze hypothese kan ik mij in verband met het door mij ten opzichte van cornage waargenomene tijdens de borstziekte enzoötieën in het Remontedepôt geenszins vereenigen.

Zeer zeker is de schildklier een orgaan, wiens producten dienen tot neutraliseering van in het lichaam aanwezige toxinen, met name toxinen geproduceerd bij infectieziekten als van toxinen, welke door de stofwisseling vrijkomen. De verlammingen, welke als uiting van infectieziekten ontstaan, kunnen het gevolg zijn van inwerking op het zenuwstelsel der toxinen door onvoldoende vernietiging hetzij door het bloed zelf, hetzij door de producten van de schildklier, de bijnieren, of andere chromaffine organen, die met deze functie zijn belast en die nog onvoldoende bekend zijn. Was

VERMEULEN's hypothese omtrent de aetiologie van cornage juist, dan zou naar mijn meening stembandverlamming bij den mensch bij wien schildklieraandoeningen evenals auto-infecties (suikerziekte enz.) niet zeldzaam zijn, vaker moeten optreden. Eenzijdsche recurrens verlamming met hemiplegia laryngis komt echter bij den mensch, bij uitsluiting van abnormalen druk op de N. recurrens, zooals dit o.a. het geval is bij aneurisma van de aorta, oesophaguscarcinoom-, bronchiaalklier-, schildklier- en mediastinaaltumoren, slechts zelden als gevolg van infectieziekten voor o. a. bij zeer ernstig verloopende gevallen van diphterie. Dat de verschijnselen welke tijdens deze ziekten waargenomen worden, zooals stoornis in het accomodatievermogen, verlamming der spiergroepen van den romp en extremiteiten, afzonderlijk of gezamenlijk optredend, ataxie met of zonder parese der beenen, slikstoornissen enz. hun oorsprong vinden in de inwerking van bacteriën-toxinen na opname in de circulatie, op het centrale zenuwstelsel, zal vermoed ik heden ten dage niemand ontkennen. Voorts wordt bij den mensch recurrensverlamming geconstateerd tengevolge eener aandoening van den accessoriuskern. Ik vind het opmerkelijk, dat juist in ernstig verloopende gevallen van diphtherie, waarbij dit ernstig karakter aan het secundair optreden van streptococcen toegeschreven wordt — hemiplegia laryngis — geconstateerd wordt.

Onder de infectieziekten, waarbij cornage als een naziekte optreedt vindt men naast de borstziekte, goedaardigen droes, vermeld. Als zoodanig kan ik dit, in verband met waarnemingen gedurende een reeks van jaren in het Remontedepôt te Milligen, niet beamen.

In mijn artikel „Bijdrage tot de specificiteit det droesstreptococcen enz. (Tijdschrift voor Veeartsenijkunde 1913, n°. 3) heb ik nader uiteengezet, dat het ernstig verloop en de bij deze ziekte optredende complicaties moeten worden toegeschreven aan mengінfecties van pyogene streptococcen. Uitsluitend in deze gecompliceerde gevallen van goedaardigen droes kon bij remontepaarden cornage als naziekte waargenomen worden. Hierop maken wellicht die gevallen van goedaardigen droes een uitzondering, waarbij cornage aan recurrens verlamming door druk der subparotideale lymphklierabscessen was toe te schrijven. Dat cornage in den regel na borstziekte optreedt, kan vooral waargenomen worden bij die remontepaarden, waarbij de borstziekte enkele maanden optrad na volkomen herstel der zonder complicaties verloopende goedaardige droesinfectie. Niet na laatstgenoemde aandoening, doch als gevolg

van de borstziekte restte cornage. Zooals uit de thermische reactie tijdens deze ziekte (blz. 198) blijkt, kan zelfs een z.g. abortief verloop der borstziekte cornage tot gevolg hebben. Gelijk bekend is kan de aanwezigheid van streptococcen meestal bacteriologisch vastgesteld worden bij aan borstziekte gestorven patiënten. Omtrent de geaardheid der toxinen, welke de streptococcen produceeren, is echter niets bekend. Chemisch zijn ze niet vast te stellen. Tevergeefs zoekt men in de literatuur naar bijzonderheden; noch in medische leerboeken over Algemeene Pathologie noch in het Handboek van KOLLE en WASSERMANN kon ik iets vinden over de werking der streptococcentoxinen.

Ten einde dienaangaande een inzicht te erlangen, ging ik in de meest recente werken over kinderziekten de verschijnselen na, welke o.a. voorkomen bij mazelen, roodvonke, rysipelas, enz; ziekten, waarbij de streptococcen een alhoewel niet algemeen erkend aetiologische, dan toch zonder twijfel zeer belangrijke rol vervullen. Zoowel de door de toxinen verwekte symptomen, als de optredende complicaties bij genoemde ziekten vertoonen een interessante overeenkomst met de borstziekte. De symptomen bij de borstziekte wijzen er volgens mij op, dat een specifiek ziekteverwekkende oorzaak van deze symptomen en de complicaties moet worden aansprakelijk gesteld, daar de geproduceerde toxinen een specifieke uitwerking hebben.

De groote overeenkomst, welke de symptomen bij genoemde ziekten van den mensch met die der borstziekte der paarden vertoonen, de belangrijke rol, welke de streptococcen bij deze ziekten spelen, geven mij aanleiding, de streptococcen, in verband met het positief resultaat verkregen bij complementbindings-onderzoekingen, als de voornaamste oorzaak te beschouwen, wier toxinen voor het optreden van cornage moet worden aansprakelijk gesteld.

Tot de micro-organismen, welke de streptococcen in den regel aangetroffen worden behooren vooral staphylococcen doch ook colibacteriën en ovale bacillen genoemd te worden.

Volgens MARMOREK staan de streptococcen onder invloed van de stofwisselingsproducten der bacteriën, waarmede zij in symbiose voorkomen. Welk aandeel deze bacteriën tot het verwekken van cornage als gevolg van borstziekte toekomt zullen mogelijk nadere onderzoekingen kunnen uitwijzen.

In gevallen van Landrysche paralyse bij den mensch kon EISENLOHR de aanwezigheid van verschillende staphylococcen-soorten, REMMLINGEN van streptococcen en MARINESCO diplococcen aantoonen in het centraal zenuwstelsel. Deze onderzoekers veronder-

stelden dat deze bacteriën van uit de bovenste luchtwegen hun weg naar de hersenen gevonden hadden.

Het onderzoek, dat ik met medewerking van Dr. H. E. REESER, bacterioloog bij de Rijksseruminrichting verrichtte, ten einde na te gaan of in het bloed van het aan typische borstziekte lijdend remontepaard N°. 417 complementbindende stoffen aanwezig waren ten opzichte van een streptococcen-extract, viel positief uit. Het was dus door streptococcen geïnfecteerd.

De reactie verliep aldus:

Proef streptococcen-extract serumbloed Borstziekte-patiënt N°. 417.

No.	Complement	Streptococcen extract.	Inactief serum borstziekte patiënt No. 417.	Sterielephysiolgische keukenzoutsolutie	5% gesensibiliseerde schapenbloed-lichaampjes.	Resultaat.
1	0.05	0.2	0.2	aanvullen tot gelijke volumina.	1.cc	Remming.
2	,,	0.2	0.1		—	,,
3	,,	0.2	0.05		—	,,
4	,,	0.2	0.01		—	,,
5	,,	0.1	0.2		—	,,
6	,,	0.1	0.1		—	,,
7	,,	0.1	0.05		—	,,
8	,,	0 1	0.01		—	,,
9	,,	0.2	—		—	Haemolyse.
10	,,	0.1	—		—	,,
11	,,	—	0.2		—	,,
12	,,	—	0.1		—	,,
13	,,	—	—		—	Remming.
14	,,	—	—		—	,,
15	,,	0.2	—		—	,,
16	,,	0.1	—		—	,,
17	,,	—	0.2		—	,,
18	,,	—	0.2		—	,,
19	,,	—	0.05		—	,,
20	,,	—	0 02		—	,,

Het bloed was mij toegezonden door collega Dr. GALLANDAT HUET, welke in 1909 met de veterinairen dienst in het Remontedepôt was belast.

De thermische reactie tijdens de borstziekte-aandoening was als volgt:

N°. stal, 1°. 2°. 3°. 4°. 5°. 6°. 7°. 8°. 9°. 10°. 11°. 12°. 13°. 14°. dag.

417, 25, 40^{3} 41 40^{4} 40 40^{5} 39^{6} 39 39^{6} 38^{2} 38 37^{8} 36^{5} 37^{2} 37^{4} verder normaal.

Een secundaire longontsteking werd niet waargenomen, terwijl ik in de aanteekeningen, gemaakt bij het vertrek van het paard N°. 417 uit het Remontedepôt vermeld vond, dat het lijdende was aan cornage.

Met een ovale bacillen-extract viel de reactie negatief uit; remming der haemolyse werd alleen verkregen met een streptococcen-extract. Op mijn navraag bij het corps ruim 2 jaren later bleek het troepenpaard n°. 417 nog steeds cornard te zijn. Daar cornage nu meestal als gevolg van de borstziekte optreedt, is het volgens mij zeer waarschijnlijk, in verband met het gelijktijdig aanwezig zijn van meerdere zenuwstoornissen van centralen oorsprong, naast het laryngeale lijden, dat inwerking van streptococcen-toxinen op de zenuwcentra plaats heeft.

Nemen wij nu aan, dat de kerndegeneratie primair is, dan zou volgens deze opvatting de uit den N. vagus komende N. laryngeus inferior (recurrens) reeds in zijn oorsprong aangedaan zijn. Alsdan behoort het niet tot de onmogelijkheden, dat ook de N. laryngeus superior is geparalyseerd, wat vermoedelijk degeneratie van de schildklier tengevolge heeft. Het samengaan van de recurrens-paralysen en schildklierdegeneratie, welke door dr. VERMEULEN is geconstateerd, behoort dus volgens deze opvatting niet tot de onmogelijkheden.

Interessant is het nu, dat de laatste jaren, dat alle paarden, die als cornard uit het Remontedepôt vertrokken uitsluitend Ieren waren. Ook na het beeindigen der enzoötiën 1910/11 en 1911/12 kon bij geen enkel der inlandsche remonten dit euvel geconstateerd worden.

Ik vermeen dit in verband te moeten brengen met de wet van 1901 houdende bepalingen betreffende de Staatszorg voor de paardenfokkerij in Nederland. Deze wet sluit bij de verplichte keuring hengsten lijdende aan cornage beneden den $7\frac{1}{2}$ jarigen leeftijd van de fokkerij uit, terwijl hengsten van $7\frac{1}{2}$ jaar en ouder, die het voorgaande jaar nog niet aan cornage lijdende waren bevonden, dan niet meer wegens dit gebrek worden afgekeurd,

doch goedgekeurd met vermelding, dat zij lijdend zijn aan cornage. Het gevolg dezer bepaling is, dat slechts weinig hengsten meer mogen dekken, niettegenstaande zij aan cornage lijden. Deze hengsten zijn aan de commissie, belast met den aankoop van inlandsche remontepaarden bekend, zoodat paarden welke van een dezer hengsten afstammen niet aangekocht worden. Een veulen, afkomstig van een cornardhengst of merrie wordt nimmer met dit euvel geboren. Wel is echter de aanleg aanwezig. Om tot ontwikkeling te komen is een impuls — een aanleiding noodig. Hiervoor moeten de toxinen tijdens de borstziekteaandoening geproduceerd aansprakelijk gesteld worden. Is het paard erfelijk belast dan rest na de borstziekte cornage, zoo niet, dan verdwijnen de cornageverschijnselen evenals dit met de verdere zenuwsymptomen het geval is, welke bij de borstziekte waargenomen worden. Volgens deze opvatting kan het optreden van cornage op iederen leeftijd verklaard worden.

In de N°. 46 en 50 van den 17den jaargang van „Het Paard" zijn verschillende feiten vermeld, welke pleiten voor het erfelijk karakter van cornage.

Tegenover deze serie voorbeelden, die er voldoende op wijzen, dat de cornage in zake erfelijkheid niet weg te cijferen valt, worden door voorstanders van de niet-erfelijkheid, gevallen aangehaald van cornardhengsten, waarbij het overerven van dit gebrek uiterst zelden werd waargenomen. Als zoodanig staat de hengst „Nabob" bekend. Deze hengst bleek bij het in werking treden van de Wet van 1901 cornard te zijn. Op ongeveer 30 à 40 zijner afstammelingen schijnt slechts één cornard te zijn voorgekomen. Onder de nakomelingen van de hengsten Eberhardt II, Marquis II en Vader Botho, welke eveneens op ouderen leeftijd cornard bevonden werden trad bij het kleinste gedeelte het gebrek niet op. Vast staat evenwel, dat bij verschillende kinderen dezer hengsten, als gevolg van borstziekte wel chronische cornage optrad. Ook deze uitzonderingsgevallen zijn in het licht mijner opvatting bezien, verklaarbaar. Men zal moeten toegeven evenals dit voor tal van besmettelijke kinderziekten geldt, dat niet ieder erfelijk belaste hengst of merrie per se aan borstziekte moet lijden. Dat cornage nu indien zij na $7\frac{1}{2}$ jarigen leeftijd voorkomt, niet meer erfelijk zou zijn is een door niets bewezen bewering. Integendeel tal van gevallen zijn bekend, dat ook bij het op ouderen leeftijd langzamerhand ontstaan van het gebrek overerving plaats heeft. Onjuist is eveneens de bewering, dat cornage tengevolge van besmettelijke ziekten inzonderheid de borstziekte, als niet erfelijk zou zijn te beschouwen.

Volgens mij is cornage te allen tijde erfelijk. Er zijn zelfs voorbeelden bekend van zoons van den hengst „Roland" welke reeds cornard werden bevonden vóór hij zelf ter onderzoek werd aangeboden.

Z.E. de Minister van Landbouw, Handel en Nijverheid heeft in de aanvulling en wijziging van de wet van 21 Juni 1901, houdende bepalingen betreffende de staatszorg voor de fokkerij geen wijziging gebracht in de bepalingen omtrent cornage. Het kwam den Minister niet wenschelijk voor eenige verandering te brengen in den leeftijdsgrens van 7½ jaar, welke niet dan uit een utiliteitsoogpunt in 1901 in de wet is opgenomen.

Onze Iersche remontepaarden worden op 3, 4 en 5 jarigen leeftijd aangekocht. In het Remontedepôt is het voorgekomen, dat cornage als gevolg van borstziekte nog op 6 jarigen leeftijd optrad. Verlaging van den betreffenden termijn moet dus als niet raadzaam worden geacht. Voor zoover mij bekend is er buiten Nederland geen enkele streek waar bij de dekhengsten zoo geregeld het onderzoek op cornage wordt ingesteld. Dank zij de desbetreffende bepaling der wet zijn wij in Nederland met de bestrijding van cornage op den goeden weg.

Wegens de groote waardevermindering, welke paarden als cornards ondergaan, moet het mijns inziens voor de fokkerij als zeer gewenscht beschouwd worden, dat de bedoelde leeftijdsgrens uit de wet wordt gelicht en vervangen wordt door de bepaling, dat hengsten welke cornard blijken te zijn onherroepelijk van de fokkerij worden uitgesloten, onverschillig op welken leeftijd.

Uit vorenstaande volgt tevens, dat keuring op cornage op 3-jarigen leeftijd ter opname in het stamboek als een onvoldoende maatregel moet worden beschouwd. In verband met het mogelijk optreden van cornage als gevolg van borstziekte na 3-jarigen leeftijd moet het wenschelijk worden geacht deze opname niet vóór den 6-jarigen leeftijd als definitief te doen geschieden.

In den laatsten tijd is de operatieve behandeling van cornage zeer op den voorgrond getreden en heeft de door Prof. Williams te Ithaca (N.Y.) aangegeven operatie grooten opgang gemaakt en veel navolging gevonden. Prof. Hobday te Londen verricht deze operatie op groote schaal en noemt ze een der meest waardevolle operaties. Volgens zijn mededeeling in „the Veterinary" Journal April 1912 heeft hij reeds ruim 500 paarden geopereerd en zeer velen met gunstig resultaat.

Een hengst, waarbij de cornageoperatie met succes is geschied, vertoont bij onderzoek op cornage geen afwijkingen in de ademhaling. Van afkeuring wegens cornage kan aldus geen sprake meer

zijn, niettegenstaande ook na de operatie zonder twijfel de erfelijkheid blijft bestaan.

Alhoewel in den regel aan het litteeken in de keelstreek, dat als gevolg van de operatie rest, vermoedelijk zal kunnen worden afgeleid, dat de operatie van WILLIAMS is geschied, lijkt het mij ter voorkoming van fraude zeer gewenscht dienaangaande nadere bepalingen in de aanvulling en wijziging van de Wet van 21 Juni 1901 alsnog op te nemen. Bij den aankoop van hengsten in het buitenland zij men voortaan eveneens op zijn hoede.

Volgens waarnemingen in het Remontedepôt is gebleken, dat het optreden van cornage bij borstziekte plotseling plaats vindt, zoodat de algemeene veronderstelling, dat het recurrens-verlammingsproces 4 weken duurt (waarborgtijd), onjuist is.

De hemiplegia laryngis komt bij jonge veulens gewoonlijk niet voor. Met eenige zekerheid mogen wij aannemen, dat gedurende de jeugd een zekere graad van natuurlijke immuniteit voor verschillende lagere organismen aanwezig is.

Zoowel bij den mensch als bij het dier komt het herhaaldelijk voor, dat gedurende de voeding met moedermelk infectieziekten slechts sporadisch optreden.

Voor pneumonie-streptococcen bepaalde ik het agglutininegehalte van het serum van een veulen, waarvan met zekerheid bekend was, dat het steeds gezond was geweest. De reactie viel bij een verdunning van 1:100 positief uit. Vermoedelijk bevatte het serum dus normaal agglutinine voor pneumonie-streptococcen evenals dit voor normaal serum van den mensch (1:50) voor typhus het geval is. Volgens REYNOLDS hebben pasgeboren biggen van tegen varkenspest immune moedervarkens gewoonlijk een hooge mate van immuniteit tegen die ziekte, welke eerst na 12—14weken grootendeels verdwenen is.

De mogelijkheid is mijns inziens niet uitgesloten, dat met behulp van deze in de jeugd voorhanden zijnde immuniteit door enting met speciaal gepraepareerde culturen van streptococcen en andere bacteriën, welke in den regel in associatie met streptococcen voorkomen permanente immuniteit tegen bedoelde lagere organismen kan verkregen worden. Van een zoodanige actieve immunisatie verwacht ik, dat het optreden van cornage mogelijk kan voorkomen worden zelfs bij die paarden, bij welke voor dit euvel een praedispositie bestaat, om reden van erfelijke belasting. Alhoewel ik dergelijke vaccins gepraepareerd en de onschadelijkheid op eigen paarden beproefd had, gelukte het mij niet t estemming te verkrijgen deze bij jonge remontepaarden aan te wenden, waardoor mij de

gelegenheid ontnomen werd de juistheid mijner opvatting omtrent de aetiologie van cornage door experimenten eventueel nader te kunnen bevestigen.

Venlo, December 1912.

Necrologie.

E. A. KOK. †

Wederom verloor Nederland een zijner verdienstelijke veeartsen, als het ware te midden van zijn bedrijvig leven. EDUARD ADOLPH KOK, te Rotterdam geboren, overleed aldaar 20 Februari 1913 op 62-jarigen leeftijd. Hij begon zijn studie aan 's Rijks Veeartsenijschool in 1867 en werd er 21 Juni 1873 tot veearts bevorderd. Hij vestigde zich in zijn geboortestad en mocht er zich weldra in een drukke praktijk verheugen.

Bij Koninklijk besluit van 23 Maart 1878, n°. 13, werd KOK benoemd tot plaatsvervanger van den districtsveearts wien 's-Gravenhage als standplaats was aangewezen. In 1894 werd hem bij Koninklijk besluit van 9 Mei de titel toegekend van gouvernements-keurmeester van vee en werd hij als zoodanig belast met de visitatie van vee te Rotterdam (gedeelte ten zuiden van de rivier de Maas) vóór de inlading in een schip naar het buitenland bestemd.

KOK was een ijverig lid der Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde, in het bijzonder van de afdeeling Zuid-Holland, welke hij, nadat de Nieuwe afdeeling Zuid-Holland zich hiervan had afgescheiden, getrouw bleef. Hij was zelfs eenigen tijd haar secretaris en bracht er dikwijls practische onderwerpen ter sprake. Ook de algemeene vergaderingen der Maatschappij bezocht hij meermalen. Intusschen heeft hij, zoover mij bekend is, zijn ervaringen op veterinair gebied nimmer aan de pers toevertrouwd.

In den laatsten tijd werd de vroeger zoo werkzame man door ziekte verhinderd zijn arbeid te verrichten. Dit ziekbed sloopte zijn krachten en werd weldra zijn sterfbed. Zijn verscheiden laat een groote leegte achter, vooral bij zijn weduwe en drie dochters, waarvan één, Mr. ADOLPHINE, gehuwd met Mr. J. VAN DEN HOEK, te Rotterdam de juridische praxis uitoefent.

De teraardebestelling geschiedde 24 Februari 1913 onder veel deelneming op de begraafplaats te Crooswijk.

W. C. SCHIMMEL.

Berichten.

Tarief voor de entstoffen en sera van de Rijksseruminrichting te Rotterdam.
De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel heeft goedgevonden met ingang van 15 Februari 1913:

I. vast te stellen het navolgende tarief voor de levering door de Rijksseruminrichting van de hieronder genoemde stoffen:

Vlekziekteserum Serum tegen de septische pleuropneumonie der kalveren Serum tegen de colibacillose der kalveren en andere ziekten Vogelcholeraserum	10 c.M.³ 50 c.M.³ 100 c.M.³	f 0.15 0.50 0.75
Vlekziektecultuur	5 c.M³. 10 c.M³.	f 0.08 0.10
Serum tegen de besmettelijke borstziekte der varkens Miltvuurserum (paard of rund) met of zonder cultuur Tetanusserum (paard of rund) Abortusserum (rund) Pyogenesserum Streptococcenserum (rund) Serum tegen de pneumonie-streptococcen van het paard Serum tegen de ovale pneumoniebacillen van het paard Serum tegen den goedaardigen droes	10 c.M³. 50 c.M.³ 100 c.M³.	f 0.30 1.— 2.—
Abortusentstof	20 c.M³. 100 c.M³.	f 0.25 1.—
Boutvuurentstof	Watjes per dosis f 0.20 Poeder (1ste en 2de entstof) per pakje voor 10 runderen ..... f 2.—	
Entstof tegen de secundaire infectie bij varkenspest (varkenspestwatjes)	dosis voor een big f 0.10.	
Entstof tegen de piroplasmose (infectieus bloedwateren van het rund)	5 c.M³. 10 c.M³. 20 c.M³.	f 0.25. 0.50. 1.—.
Tuberculine	(onverdund) 1 c.M³. f 0.20 (verdund) 5 c.M³. 0.20	
Malleïne	(onverdund) 1 c.M³. 0.50 (verdund) 2.5 c.M³. 0.25	

Diagnostische sera	1 c.M³.	f 1.—.
Middel ter verdelging van ratten en muizen	100 c.M³.	0.25.
Reincultuur van melkzuurbacteriën	200 c.M³.	0.25.
	1000 c.M³.	0.60.

II. te bepalen:

De aanvragen behooren schriftelijk of telegraphisch te geschieden aan den directeur der Rijksseruminrichting, Vinkendwarsstraat, Rotterdam.

De sera en entstoffen worden alleen verstrekt aan in Nederland gevestigde veeartsen.

De verzending heeft plaats per post op kosten en voor risico van de aanvragers.

Iedere veearts ontvangt gedrukte formulieren, welke, zoodra de werking der inenting is afgeloopen, behoorlijk ingevuld en onderteekend portvrij moeten worden teruggezonden aan de Rijksseruminrichting.

Na afloop van ieder kwartaal wordt eene afrekening gezonden, terwijl 14dagen later over het bedrag wordt gedisponeerd.

Het middel ter verdelging van ratten en muizen alsmede de reincultuur van melkzuurbacteriën worden alleen bij vooruitbetaling of tegen rembours afgeleverd, waarbij het risico en de onkosten van verzending voor rekening van de aanvragers komen.

De vroegere bekendmakingen van den directeur-generaal van den landbouw, betreffende het verstrekken van bovengenoemde stoffen, zijn hiermede vervallen.

Deze beschikking geldt niet voor leveringen ten behoeve van inentingen en onderzoekingen, welke van Rijkswege worden verricht.

's Gravenhage, 5 Februari 1913.

Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
H. Fievez v. Ginkel, lo.-S.-G.

Ontvangen bijdragen ten behoeve van het Van Esveld-Fonds. (15de lijst.)

J. F. C. Raabe, Kediri	f	5.—
D. H. van den Bosch, Doorn	-	5.—
D. Hubertus, Oss	-	5.—
G. H. van der Leeden, Oss	-	2.50
A. Marcus, Zevenaar	-	1.—
G. Hannema, Zaandam	-	5.—
Dr. J. Swierstra, Zaandam	-	5.—
H. Anker, Oudewater	-	5.—
Dr. G. G. J. Westholz, Rotterdam	-	5.—
A. H. Steenbergen, Emmen	-	5.—
J. J. W. Urlings, Heerlen	-	5.—
J. Attema, Kollum	-	12.50
J. Vlaskamp, Deventer	-	5.—
H. Venema, Bedum	-	5.—
G. Muys, Schagen	-	3.—
H. H. Huizinga, Appingedam	-	3.—

J. B. F. Solkes, Hilversum	f	5.—
Th. H. L. Arntz, Nijmegen	-	5.—
Jos. G. Th. Arntz, Nijmegen	-	5.—
J. Schuurman, Bolsward	-	5.—
A. D. Oosterbaan, Lochem	-	10.—
J. C. van Veen, Avereest	-	5.—
W. ten Hoopen, Hardegarijp	-	2.50
totaal	f	114.50
Bedrag van vorige opgaven	-	2415.75
totaal	-	f2530,25

Dr. H. A. Vermeulen, Nieuwe Gracht 165. Utrecht.

Wet op de vleeschkeuring in Nederland. Naar de dagbladen vermelden is een wetsontwerp ingediend, *houdende bepalingen tot wering van vleesch en vleeschwaren, die voor de volksgezondheid schadelijk zijn.* Voorloopig moge met deze mededeeling worden volstaan. Markus.

Personalia. Belast met den burgelijken veeartsenijkundigen dienst in het ressort residentie Kediri, de gouvernements-veearts J. F. C. Raabe.

De paardenarts 1ste kl. J. C. Numans, van het 1ste reg. huzaren, is 27 Februari voor onbepaalden tijd gedetacheerd bij het Remontedepôt te Milligen.

De paardenarts 1ste kl. J. C. Numans, van het 1ste reg. huzaren te Amersfoort, is 27 Februari gedetacheerd bij de Rijksseruminrichting te Rotterdam.

Benoemd tot veearts-keurmeester 1ste klasse aan het abattoir te Utrecht, C. Eykman, veearts te IJsselstein.

Benoemd tot directeur van den gemeentelijken keuringsdienst te Tilburg, Dr. G. L. J. Gooren, adjunct-directeur van het abattoir te Nijmegen.

Benoemd tot veearts te Winterswijk (Winterswijksche Coöperatieve zuivelfabriek) A. J. Holtz, gemeenteveearts te Ruurlo.

Overleden te Rotterdam de heer E. A. Kok, veearts aldaar, in den ouderdom van 62 jaar.

Gevestigd te Enschede J. Eshuis, veearts te Delden.

Schornagel.

STAAT van de gevallen van besmettelijke veeziekten, in Nederland geconstateerd gedurende de maand Januari 1913.

Opgemaakt door het Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel.

(*De cijfers tusschen haakjes duiden het aantal eigenaren aan onder wier vee de ziekte werd geconstateerd*).

Provincie.	Veepest.	Longziekte.	Mond- en klauwzeer.	Kwade droes en huidworm.	Schurft bij paard en schaap.	Schaapspokken.	Rotkreupel.	Vlekziekte.	Trichinenziekte.	Miltvuur.	Hondsdolheid.	
											Bij hond en kat.	Bij alle vee.
Friesland	—	—	—	—	—	—	—	2(1)	—	11(3)	—	—
Groningen	—	—	(2)	—	—	—	2(2)	—	—	—	—	—
Drenthe	—	—	(1)	—	5(1)	—	17(13)	—	—	—	—	—
Overijsel	—	—	—	—	6(2)	—	—	—	—	—	—	—
Gelderland	—	—	(2)	—	—	—	—	—	—	6(5)	—	—
Utrecht	—	—	(1)	1(1)	—	—	—	—	—	2(2)	—	—
Noord-Holland	—	—	(1)	2(2)	—	—	13(4)	—	—	7(6)	—	—
Zuid-Holland ..	—	—	(8)	—	1(1)	—	—	18(8)	—	6(6)	—	—
Zeeland	—	—	—	—	—	—	—	1(1)	—	1(1)	—	—
Noord-Brabant	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5(5)	—	—
Limburg	—	—	(1)	—	—	—	—	—	—	2(2)	—	—
Het Rijk.....	—	—	(16)	3(3)	12(4)	—	32(19)	21(10)	—	40(30)	—	—

SCHORNAGEL.

Lies- en scrotaalbreuken bij het paard,

DOOR

DR. J. VAN DER VEEN.

Alvorens tot het eigenlijke onderwerp over te gaan, eenige anatomische bizonderheden vooraf, welke haar nut kunnen hebben.

Bij een loodrechte snede door scrotum en de vliezen, welke den testikel inhullen, ontmoeten we van buiten naar binnen:

1° de uitwendige huid, daarmede zeer innig verbonden,

2° de tunica dartos, als voortzetting van de tunica flava;

3° de tunica vaginalis communis, bestaande uit de uitwendige lamina fibrosa en de inwendige lamina serosa. Uitwendig en lateraal daarop, vindt men innig met dit vlies verbonden de musc. cremaster externus en de dunne arteria spermatica externa.

T. vaginalis comm. en T. dartos zijn door zeer los bindweefsel met elkander verbonden, wat in normale gevallen stomp is te scheiden.

Lateraal buiten het gemeenschappelijk scheedevlies vindt men in het lieskanaal de arteria pudenda externa.

De tunica vaginalis propria, welke testikel, epididymis en verder alle deelen van de zaadstreng insluit, is langs een lijn, welke loopt van den inwendigen liesring naar de cauda epididymidis, met de T. vaginalis comm. verbonden. Deze verbinding is bij den bijbal zeer sterk. Knipt men hier de verbinding door, dan scheurt het mesorchium verder heel gemakkelijk los. Het mesorchium voert ons in het lieskanaal.

De uitwendige liesring ligt op de grens van de buik- en bekkenpees van de uitwendige schuine buikspier. De inwendige liesring aan den achterrand van de inwendige schuine buikspier. Het lieskanaal is te beschouwen als een conische ruimte tusschen de twee genoemde buikspieren. De basis vormt de uitwendige liesring. De lengte van het lieskanaal is bij volwassen dieren ongeveer 12 c.M., bij veulens belangrijk korter.

Voor de praktijk komt deze anatomische gesteldheid er op neer, dat men te doen heeft met twee lagen, welke den bal bedekken; één gevormd door de huid en tunica dartos, welke altijd samen doorgesneden worden en een tweede gevormd door de T. vaginalis comm, welke met de cauda epididymidis is verbonden. Volgt men het gemeenschappelijk scheedevlies, dan komt men steeds in het lieskanaal, wat men zich vooral niet te lang moet voorstellen.

Daar een gedeelte van de bekkenpees van den Musc. obliquus ext. abdom. zich als lamina femoralis met de fascia femoralis verbindt, komt het er op neer, dat de T. vaginalis comm. lateraal aan de binnenvlakte van de dij grenst, mediaal aan 't septum scroti en hooger aan de inwendige schuine buikspier.

Bij aanwezigheid eener scrotaalbreuk is de T. vaginalis comm. breukzak, de inwendige liesring breukpoort. Bij een liesbreuk is het overblijfsel van de T. vaginalis comm. breukzak, de inwendige liesring weer de breukpoort, bal en bijbal zijn dan verwijderd.

Het is theoretisch mogelijk ook bij den hengst van een liesbreuk te spreken, voor de practische behandeling is dit echter hetzelfde als een scrotaalbreuk.

De meest voorkomende lies- en scrotaalbreuken zijn de entero- en omentocele, waartoe dit onderwerp zich in hoofdzaak bepaalt.

De diagnose dezer breuken levert in den regel weinig moeilijkheden op. Het constateeren van een darmbreuk bij een hengst is vrij gemakkelijk. Men vindt in het scrotum een zwelling, welke nu eens aanwezig is en dan vrij plotseling kan verdwijnen n.l. wanneer de darmen in de buikholte terug schieten. Bij vergroeide darmbreuken is dit niet het geval, doch deze kwamen nooit onder mijn behandeling. Bij palpatie voelt men een elastische zwelling, welke zich in de buikholte laat terugdrukken en waarbij dan tevens de breukpoort is te voelen. De netbreuk bij den hengst is lastiger te diagnostiseeren. Ook almede, omdat veulens en enters niet rectaal zijn te exploreeren.

Deze netbreuken zijn dikwijls heel klein. Men ontdekt ze in den regel bij het castreeren, waarbij het net dan prolabeert. Het komt ook dikwijls voor, dat dit pas meerdere uren na de castratie plaats vindt.

Anders is het met een netbreuk bij den ruin. Hier vindt men dikwijls een permanente, deegachtige zwelling. Moeielijker wordt het wanneer de netbreuk is vergezeld van een hydrocele. Hierbij krijgt men licht den indruk van een darmbreuk. Palpeert men echter flink hoog in het lieskanaal boven de vloeistofzwelling, dan voelt men weer de deegachtige massa. Eenmaal vond ik bij een ruin in

de deegachtige zwelling harde knobbels. Bij de operatie bleek, dat de netbreuk gecompliceerd was door funiculitis botryomycotica; een fistelopening was echter niet aanwezig.

De darmbreuk bij den ruin levert in haar wezen uit diagnostisch oogpunt weinig verschil met die van den hengst. Rectale exploratie kan, indien mogelijk, de diagnose nog bevestigen, beslist noodig acht ik deze manupulatie daarvoor niet.

Wat de frequentie dezer breuken betreft het volgende. Gedurende een tijdsverloop van 5 jaar was ik in de gelegenheid tot het opereeren van scrotaalbreuken bij 27 hengsten en liesbreuken bij 11 ruinen.

Hieronder waren 25 hengstveulens van 1 tot 6 maanden oud, alle met darmbreuken, waarbij 5 dubbel gebroken; 4 met dubbele darmbreuk en 1 met darmbreuk rechts en netbreuk links. De grootte dezer breuken wisselde van een kleine vuist tot een kinderhoofd. Verder was er een enterhengst met een linker netbreuk en een oude hengst met dezelfde afwijking.

Van de 11 ruinen had 1 twenter een darmbreuk links, 9 stuks allen 2 jaar of ouder, een netbreuk links en 1 een dubbele netbreuk. Nog 3 ruinen kwamen een dag na de castratie in behandeling met geprolabeerd net. De netbreuken zoowel als de darmbreuken kwamen het meest links voor, terwijl men bij ruinen het meest heeft te doen met netbreuken. Dit laatste is vrij gemakkelijk te verklaren, daar bij de castratie netbreuken nog al eens den aandacht ontsnappen.

Wanneer het net niet prolabeert en de castratiewond geneest, bemerkt men er eerst heel weinig van; naderhand schijnt het net al meer en meer naar onderen te zakken en dan wordt de breuk voor ieder zichtbaar.

De scrotaaldarmbreuken bij hengstveulens kunnen, wanneer ze niet te groot zijn, b.v. niet grooter dan een vuist, spontaan genezen. Ik heb hiervan twee gevallen kunnen waarnemen. Na de castratie was bij deze veulens de breuk nog aanwezig, als enter kon geen breuk meer geconstateerd worden.

Sommige collega's prefereeren het dan ook deze gebroken hengstveulens tot enter te laten loopen; de breuk is dan dikwijls genezen en dan kan op gewone wijze de castratie worden verricht. Intusschen is deze handeling gevaarlijk. Er schijnt heel weinig noodig te zijn om de breukpoort weer te doen opengaan. Het nederwerpen en het uitbinden van een been kunnen dit vrij zeker veroorzaken. Menige collega is er de dupe van geworden en heeft bij castratie de onaangename verrassing gehad, dat de darmen hem over zijn handen gleden.

Ik opereer deze gebroken veulens dan ook steeds zoo vroeg mogelijk. Ten eerste omdat bij eventueelen dood de schade zoo gering mogelijk is en tevens om mij voor de bovengenoemde verrassing te vrijwaren.

De behandeling bestaat in de castratie met bedekte zaadstreng en inkorten van den breukzak. Jonge veulens worden op een tafel gelegd; oudere van een maand of zes als bij de castratie op den grond. Bij aanwezigheid van een linker breuk wordt het dier gelegd op de linkerzijde met stevig uitgebonden rechter achterbeen. De testikel wordt op de manier als bij de gewone castratie gefixeerd en de huid en de tunica dartos doorgesneden; deze snede maakt men ongeveer een decimeter groot. Is de geelgrijze tunica vaginalis comm. zichtbaar, dan prepareert men stomp de tunica vaginalis los. Iets wat in gewone omstandigheden gemakkelijk gaat, zonder dat een schaar behoeft te worden gebruikt en zonder, dat er belangrijke bloeding optreed. Is het scheedevlies tot in het lieskanaal los gemaakt, dan wordt de breukzak flink hoog afgebonden. De juiste plaats voor de ligatuur wordt in de meeste gevallen aangegeven door een ader, welke, als de breukzak flink hoog is losgemaakt, zichtbaar is lateraal van de breuk op de dijvlakte. De ader is soms zoo dik als een griffel en verloopt $\pm$ 2 c.M. ongeveer horizontaal. Deze ader behoort waarschijnlijk tot het stroomgebied van de vena pudenta ext. Bij aanleggen van de ligatuur ligt het dier op den rug; men drukt de darmen in de buikholte en legt met een helper een chirurgische lis aan, welke flink stevig wordt aangetrokken. De buiten de ligatuur uitstekende deelen worden afgeknipt. Staat het dier weer, dan mag geen breukzwelling meer aanwezig zijn. Is dit wel het geval, dan moet de ligatuur hooger (ligt het dier dan dieper) worden aangelegd.

De uiteinden van de ligatuur worden zoo lang gelaten, dat ze buiten de huidwond uitsteken; men controleert daarmee gemakkelijk of de ligatuur is afgevallen. Is de breukzak met de omgeving vergroeid, in den regel door het aanwenden van scherpe zalven of smeersels, dan wordt de zaak ingewikkelder en is het goed de operatie eenigszins te wijzigen en te handelen als bij de liesbreuk (net- of darmbreuk) bij een ruin.

De moeielijkheid zit hier in het meer of minder vergroeid zijn van den breukzak en het gevaar, dat bij een darmbreuk de breukzak wordt geopend, waardoor de darmen te voorschijn kunnen schieten, met de soms zeer onaangename gevolgen van dien. Ook kunnen hierbij bloedingen optreden in het gebied van de art. pudenda externa.

Nadat het dier op de beschreven wijze is neergelegd, wordt de breukzak gefixeerd door middel van een koordje, dat met een naald door het onderste gedeelte van den breukzak is gestoken. Een helper kan dan het koord vasthouden.

Enkele centimeters van de insteekplaats maakt men een ringsnede door de huid en zoo goed mogelijk door de tunica dartos. Daarna prepareert men vandaar den breukzak los. Het komt er op aan langs het gemeenschappelijk scheedevlies te prepareeren. Wanneer men let op de geelgrijze weefsellaag is men goed georienteerd en gelukt het losmaken van den breukzak vrij spoedig. Is een netbreuk aanwezig, dan wordt de breukzak geopend, het net zoo ver mogelijk uitgetrokken en daarna de ligatuur als boven beschreven aangelegd. De buiten de ligatuur uitstekende deelen worden weer afgeknipt. De operatie is dan geëindigd. Het gebruik van de klem, heb ik verlaten. Ten eerste omdat het aanleggen van de klem lang zoo eenvoudig niet is als dat van een ligatuur en ook omdat de klem wanneer zij hoog aangelegd moet worden drukgangreen veroorzaakt van het omliggende weefsel, wat aanleiding geeft tot een vuile, dikwijls ernstig geïnfecteerde wond, waarvan uitgebreide zwelling van den koker en omgeving het gevolg zijn.

Nog een enkele opmerking over de behandeling van de ruinen, welke eenigen tijd na de castratie met geprolabeerd net worden aangetroffen. Deze behandeling is zeer eenvoudig. Het net wordt zoover uit de castratiewond getrokken tot men weerstand ondervindt en dan bij de huidwond afgeknipt. Het omentum trekt zich dan in het lieskanaal terug en in den regel verloopt de genezing verder zonder stoornis. Vele collega's handelen zoo en met succes.

Intusschen is deze methode toch eenigzins gevaarlijk. De mogelijkheid is niet uitgesloten, dat het net zich na deze behandeling in de buikholte terug trekt.

Men krijgt dan gevaar voor peritonitis en ook voor darmeventratie, daar de breukpoort, welke eerst door het net was verstopt nu open wordt.

Een geval van peritonitis door het terugschieten van het net in de buikholte is mij bekend. Een ruin werd wegens netbreuk geopereerd. Bij een periode van hevig verzet van de zijde van het dier scheurde de klem met de breukzak af en schoot het net in de buikholte. Hoewel geen darmeventratie volgde, stierf het dier aan peritonitis.

Ontdek ik de netbreuk tijdens de castratie, dan leg ik ook altijd de ligatuur aan. Om onhandige manupulatie tijdens hevig verzet van het dier te voorkomen, en zoo men wil ook uit oogpunt van

dierenbescherming, is narcose gewenscht. Bij enters en oudere paarden pas ik vrij regelmatig de chloroform-narcose toe. Verder wordt er gewerkt onder antiseptische voorzorgen.

Het resultaat, verkregen bij de 38 geopereerde gevallen, was in 33 gevallen gunstig.

Een twenter-ruin met netbreuk, geopereerd met een klem, stierf aan peritonitis.

Een twenter-ruin met darmbreuk, ook geopereerd met een klem, stierf eveneens aan peritonitis, echter vier weken nadat de klem was afgevallen en de operatiewond zoo goed als genezen was

Een ruin, waarbij de netbreuk gecompliceerd was met funiculitis botryomycotica stierf aan tetanus, tewijl nog twee veulens aan dezelfde ziekte bezweken.

In 1910 was ik nog in de gelegenheid drie gevallen van tetanus te constateeren bij veulens, welke door een castreerder van beroep waren geopereerd met bedekte zaadstreng; twee dezer veulens stierven. Ik wijs hierop om te doen uitkomen, dat tetanus nog al eens als zeer ongewenschte complicatie optreedt.

Met het gebruik van tetanusserum had ik het volgende resultaat.

In 1910 werden 7 patiënten geopereerd. Na de eerste operatie trad tetanus op. In de 6 overige gevallen werd prophylactisch serum geïnjicieerd, waarbij tetanus achterwege bleef.

In 1911 opereerde ik 11 gevallen. Bij alle werd serum aangewend; tetanus bleef weg!

In 1912 werd geen antitoxine gebruikt bij 9 patiënten. waarbij weer één geval van tetanus optrad.

Ik vind hierin een aanwijzing om het gunstig resultaat in 1911 verkregen, toe te schrijven aan het gebruik van tetanusserum. Het is om deze reden, dat ik het nalaten der prophylactische injectie van tetanus-serum als een verzuim beschouw.

RODEN, November 1912.

Boekaankondigingen.

Jaarboek 1910. *Departement van Landbouw. Buitenzorg. Burgerlijke Veeartsenijkundige Dienst.*

Wat parasitaire resp. infectieziekten betreft is aan het verslag het volgende te ontleenen:

Tetanus komt veel voor, verloopt op de hoofdplaatsen meestal doodelijk, op andere, b.v. Lombok, treedt dikwijls genezing op. *Goedaardige droes* verloopt meestal goedaardig. *Osteomyelitis enzoötica, farcin du boeuf* en *boosaardige kopziekte* werden hier en daar bij runderen waargenomen. Op Java en Madoera gaf vooral bij Hollandsch vee de *vaginitis infectiosa* dikwijls aanleiding tot steriliteit.

Fasciola hepatica en *Dicrocoelium lanceatum* komen dikwijls voor bij runderen, buffels en schapen, eveneens *Paramphistomum conicum* bij runderen en buffels. *Runderpest* nam in 1910 af en was gedurende het laatste halfjaar beperkt tot Samosir, en werd verder driemaal uit Achter-Indië ingesleept te Belawan. Telkens kon verspreiding worden voorkomen. Verbod van invoer uit Azië werd als afdoend bestrijdingsmiddel aanbevolen.

Miltvuur trad in verschillende residenties, meer of minder boosaardig op, tastte vooral buffels aan.

Haemorrhagische septicaemie eischte vrij veel offers. Een proef met inenting te Buitenzorg genomen gaf geen resultaten, die toepassing op uitgebreide schaal toelieten.

Mond- en klauwzeer was over geheel Java en Madoera verbreid.

Malleus werd bestreden door afmaken onder schadeloosstelling, waardoor aangifte werd bevorderd, terwijl overal de ophthalmoreactie als diagnosticum werd toegepast. Energieke bestrijding is noodig, wil men resultaten krijgen.

Sarcoptesschurft komt vrij veel voor bij geiten en bij buffels, doch wordt bijna nimmer gerapporteerd.

Sacharomycose neemt voortdurend in omvang af.

Surra kwam zeer verspreid op Java voor, en werd vooral bestreden door tusschen zonsop- en zonsondergang het weiden te verbieden. De bevolking kant zich echter daartegen. Op Java werden in 1910 niet minder dan 10990 sterfgevallen bij runderen en buffels gerapporteerd.

Dourine kwam niet voor, werd ten minste niet geconstateerd.

Babesiosis kwam in verschillende vormen sporadisch voor, vooral bij geïmporteerde, niet immune dieren.

Tuberculose werd te Solo en te Soerabaya waargenomen. In een melkerij te Soerabaya reageerden zes Australische runderen, en ook op andere plaatsen werd tuberculose door middel der tuberculinatie onderkend.

Lyssa werd 139 maal door gouvernementsveeartsen op Java geconstateerd en verder herhaaldelijk in de buitenbezittingen. In Lagoeboti maakte de bevolking alle honden in de streek af; dat vond ze eenvoudiger dan opsluiting. Practisch volk daar in Indië!

Longziekte werd uit Melbourne ingevoerd. Eerst later werd de ziekte onderkend, toen zij slachtoffers begon te eischen op een fokkerij, waarheen een der ingevoerde dieren was gebracht. Op dezelfde wijze werd de ziekte te Kediri ingesleept.

DE JONG.

Toen ik het vorige jaarverslag besprak kon ik er op wijzen hoe verschillende hoofdstukken blijk gaven van den veelzijdigen arbeid der Gouvernementsveeartsen op zoötechnisch gebied. Ook nu weer is hetzelfde waar te nemen.

Door de maatregelen ter bestrijding der malleus was de uitvoer van paarden uit Soembawa wat kleiner dan andere jaren; Soemba, Savoe, Rotti, Timor en Lombok voerden daarentegen meer paarden uit. De uitvoer van buffels van Soembawa nam toe, de uitvoer van runderen van Bali bleek bij den tegenwoordigen stand der fokkerij het hoogtepunt bereikt te hebben, terwijl de uitvoer van varkens van dit laatste eiland tot ruim 40000 stuks steeg.

De runderuitvoer van Madoera bleef stationnair, die van geiten en schapen is steeds toenemende.

Naar het buitenland, vooral naar Singapore en Penang werden gezonden 788 paarden, 31963 varkens, 807 geiten en 250 schapen, en verder groote hoeveelheden huiden, uit het buitenland werden aangebracht 390 paarden (284 uit Australië en 122 uit Britsch-Indië), ruim 2800 runderen (fok- en slachtrunderen), 347 varkens, 123 schapen en geiten.

Met de pogingen tot verbetering van den paardenstapel werd op dezelfde wijze voortgegaan als in vorige jaren. In de Preanger-Regentschappen waren ultimo 1909 aanwezig 52 dekstations met 87 hengsten, welke 3877 merriën dekten. In de Padangsche Bovenlanden kwamen er drie dekstations bij, in de Padangsche Benedenlanden een. Als dekhengsten voldoen de Sandelhouts, bij doelmatige verpleging en gebruik, zeer goed. Het verslag van de stoeterij te Padalarang, in het jaarverslag opgenomen, verschaft bijzonderheden omtrent de fokkerij in deze inrichting.

Ter verbetering van het rundvee worden steeds nog veel Bengaalsche stieren (zebu's) ingevoerd. Behalve stieren worden ook Bengaalsche koeien geïmporteerd om in het vervolg zelf raszuivere Bengaalsche stieren te kunnen fokken. Het Ongole-slag blijkt het beste te voldoen. Het Mysore-slag is niet zwaar genoeg van bouw, het Hissarvee heeft weinig immuniteit tegen piroplasmose. Gujratvee zou wel geschikt zijn, doch is evenals Ongolevee moeilijk te krijgen. Gebrek aan veevoeder en weinig lust in de veefokkerij vormen groote bezwaren bij de pogingen tot verbetering van den veestapel.

Aan de fokkerij van geiten en schapen is in onderscheidene streken veel gedaan, de varkensfokkerij bloeit daar, waar de Mohammedaansche godsdienst niet beleden wordt, vooral op Bali.

De fokkerij van raskippen blijkt slecht te gaan, de kippen leggen slecht en vele kuikens sterven, de Leghorns houden zich nog het best. Door selectie in de goede inheemsche rassen, zooals in de residentie Kedoe, op het eiland Banka en in sommige streken van Madoera voorkomen, kan men uitstekende nuthoenders verkrijgen.

De verslagen van de inspectiereizen zijn zeer lezenswaard en geven den Europeeschen lezer dikwijls een goeden kijk op de verschillende toestanden.

Veetentoonstellingen werden gehouden in Salatiga, Singaradja (Bali) en Fort de Kock. Enkele afbeeldingen zijn aan het verslag toegevoegd.

Wie het verslag aandachtig leest krijgt waardeering voor den arbeid onzer collega's in de tropen. Zij hebben daar als veeteeltkundigen nog een groot veld te bewerken.

KROON.

Referaten.

Cause déterminante de la fièvre typhoïde du cheval (influenza, pasteurellose, Pferdestaupe, typhoid-fever.)

Studies on the étiologie of equine influenza.

BOSSET bedoelt de ziekte, die zich kenmerkt door besmettelijkheid, enzoötics optreden, hcoge koorts, neerslachtigheid, hyperaemie en oedeem van conjunctiva, verminderde of opgehouden eetlust, oedemen aan beenen en buik, en soms koliekverschijnselen.

Met gedefibrineerd bloed van een aan die ziekte lijdend paard kon hij een gezond paard infekteeren — incubatietijd was daarbij 4 dagen.

Ook met gedefibrineerd bloed met 10 × het volume physiologische keuken zoutoplossing verdund en gefiltreerd door Berkefeldfilter V, gelukte de infektie (met 200 gram filtraat).

B. concludeert hieruit dat de oorzaak van de ziekte een filtreerbaar virus is. Enten van het bloed op kunstmatige voedingsbodems gaf geen cultuur.

Doorstaan van de ziekte geeft immuniteit.

Bosset stelde verder experimenteel vast: dat het virus zijner fièvre typhoide in de ijskist minstens 3½ maand en misschien veel langer virulent blijft — dat de genezen paarden minstens 4 maanden (of langer) immuun zijn en dat ze minstens 3 maanden (misschien veel langer) smetstofdrager blijven.

Het inspuiten van gefiltreerd bloed van een *ziek* of *hersteld* paard, in een *gezond* dier, kan nu dienen om te weten of men in een gegeven geval met fièvre typhoide of met een andere ziekte te doen heeft. Bosset wijst echter op een andere ziekte, waarmee de fièvre typhoide veel overeenkomst heeft en wel met het acute stadium der *pernicieuze* (infektieuze) *anaemie* van *het paard* (typho-anaemie) — welke ziekte vooral in Frankrijk, Zwitserland en N. Amerika voorkomt en volgens de onderzoekingen van Carré en Vallée ook door een filtreerbaar virus wordt veroorzaakt. Nadere onderzoekingen moeten uitmaken of de beide ziekten identies zijn. Tot zoover Bosset.

Hij maakt bij het opnoemen van de cardinaal-symptomen van zijn fièvre typhoide geen melding van catarrhale verschijnselen van den kant der luchtwegen en men zou geneigd zijn te gelooven dat hij werkelijk te doen heeft gehad met dieren in het acute stadium van pernicieuze anaemie — de verschijnselen zijn typies voor bloedziekten en b.v. ook eigen aan sommige trypanosen. De identiteit van fièvre typhoide met pernicieuze anaemie is wel niet waarschijnlijk. Het verder verloop (chroniese vorm) der laatste ziekte met toenemende anaemie en vermagering, wijst daarop.

Waren de door Bosset waargenomen ziektegevallen werkelijk fièvre typhoide (influenza) dan was hij ook niet de eerste, die de filtreerbaarheid van het virus ontdekte. Andere onderzoekers waren reeds tot die conclusie gekomen, o.a. Jensen en Poels.

Poels kon met sperma van een van de ziekte herstelden hengst en met gefiltreerd bloed de ziekte overbrengen.

In de *Veterinary Journal* publiceert nu Ferry (Detroit U S. Amer.) zeer belangwekkende onderzoekingen over influenza bij paarden. Zijn doel was, vast te stellen, welke mikroben voornamelijk bij influenza een rol spelen en het verband te onderzoeken tussen deze ziekte, contagieuze pneumonie en goedaardige droes.

Hij merkte op dat de ziekte gewoonlijk begint met temperatuurverhooging Verschijnselen van den kant der diepere luchtwegen (een lichte hoest en versnelde ademhaling) zag hij optreden nog voordat aan oogen- en neusslijmvlies iets abnormaals te zien was. Zoo spoedig mogelijk, dikwijls nog vóór de *locale* ziekteverschijnselen, trachtte hij uit slijm van trachea en neus bacteriën te kweeken, evenzoo uit bloed (uit jugularis) en uit absces-etter (in gevallen van droescomplicatie).

Voor het verzamelen van tracheaslijm werd aan de hals zoo laag mogelijk een huidincisie gemaakt en een kleine trocar tussen twee kraakbeenringen in de trachea gestoken. Door de canule werd aan een lange stijve metaaldraad een steriel watje naar beneden gelaten en met slijm weer opgehaald — alles natuurlijk asepties.

De uitslag van FERRY's proeven was:

Bij 12 dieren in het beginstadium der ziekte werd tracheaalslijm onderzocht; bij 5 daarvan ook neussekreet. Gevonden werd:

in trachea 7 maal streptococcen alleen (bij 3 van deze dieren in neusslijm alleen staphylococcen, bij 1 in neus alleen streptococcen.)

in trachea 1 maal geen cultuur (in neusslijm staphylococcen.)

in trachea 2 maal staphylococcen alleen,

in trachea 2 maal streptococcen + staphylococcen.

Van oudere (herstellende) gevallen werden bij vijf dieren trachea en neusslijm onderzocht en gevonden:

in trachea 2 maal streptococcen alleen (in neus 1 × staphyloc. en 1 × streptoc. + staphyloc.)

in trachea 2 maal geen cultuur (in neus 1 × staphyloc. en 1 × streptoc. + staphyloc.)

in trachea 1 maal streptococcen en staphylococcen (in neus streptoc. en staphyloc.)

Een dier, dat een paar weken een lichte hoest had gehad en daarna een klein droes-absces, had in trachea: streptococcen en in de abscesetter streptococcen en staphylococcen.

Bij drie dieren, welke *na* influenza goedaardige droes kregen werden in de abscesetter eenmaal staphylococcen en 2 maal streptococcen + staphylococcen gevonden.

Voor de bloedculturen werd bij 30 influenzapaarden van ieder 10—20 c.c.m. jugularisbloed genomen en in bouillon-buisjes gedaan. In 10 van de 30 buisjes ontwikkelden zich streptococcen in reincultuur, in 10 andere streptococcen en andere bacteriën (die voor verontreinigng gehouden werden) in één, een groote bacillus (verontreiniging) terwijl 9 buisjes steriel bleven. — De dieren waarbij alleen streptococcen in 't bloed gevonden werden, waren deels in het eerste, deels in een later stadium der ziekte en al of niet gecompliceerd met pneumonie.

FERRY merkte op, dat in de bloedbouillonculturen de streptococcen zeer weelderig groeiden in tegenwoordigheid van de staphylococcen. Overeenkomstig met deze symbiose, werden ook in de gevallen met de zwaarste ziekte-verschijnselen, streptococcen en staphylococcen beide gevonden.

De streptococcen passeerden dikwijls het Berkefeldfilter en enkele malen het Chamberlandfilter, moesten dus in sommige ontwikkelingsstadia zeer klein zijn. Ook waren ze zeer resistent — een cultuur op ascites-agar was na 8 maanden in de ijskist nog in leven, eveneens na 2 uur verhitting op 58° C.

In de meeste gevallen gelukte het dus aan FERRY, om bij acute influenza uit de trachea en uit het bloed streptococcen te cultiveeren.

De bacillus equisepticus, door LIGNIÈRES voor de oorzaak der influenza gehouden werd in geen geval gevonden.

Een reincultuur van de streptococcen intraveneus ingespoten bij een *paard*, had tengevolge: koorts, depressie, hoest, neusuitvloeiing — dus *influenza-verschijnselen*. *Subcutane injektie* veroorzaakte alleen een *locale* zwelling.

Tussen de streptococcen uit trachea en bloed en die van de goedaardige droesabscessen, was geen verschil te constateeren.

FERRY voelt zich niet gerechtigd de streptococcen voor de oorzaak der influenza te verklaren, maar vindt zulks toch waarschijnlijk, daar ook door vele andere onderzoekers in de bovenste luchtwegen streptococcen zijn gevonden.

Indien de streptococcus dezelfde is als die gevonden bij contagieuze pneumonie en bij goedaardige droes, dan zijn de twee laatste aandoeningen geen zelfstandige ziekten, maar complicaties van het symptomen-complex, dat wij influenza noemen.

FERRY stelt zich voor door cultuurproeven, de eigenschappen van die streptonoemen nader te bestudeeren.

Omtrent het begrip „*influenza*" bij het paard heerst nog veel verwarring, evenals over de oorzaak dier ziekte. SCHÜTZ houdt een diplo- (strepto)coccus; BABES en LIGNIÈRES een ovoide (bipolaire)bacterie (pasteurella), anderen een ultramicroscopies (filtreerbaar) virus, voor de oorzaak.

HUTYRA en MAREK, en vóór hen SYDAMGROTSKY, nemen voorloopig aan, dat de paardenziekten, die onder de namen „influenza, Brustseuche, Pferdestaupe, fièvre typhoide, pasteurellose, pinkeye, typhoid fever in de literatuur voorkomen, eenzelfde ziekte zijn, met nog onbekende oorzaak. Zij spreken van: *influenza catarrhalis* en *influenza pectoralis* — de verschillende vormen der ziekte hangen af van de verschillende localisaties van het virus in het lichaam of van secundaire infecties (meestal met streptococcen, ovoïde bacteriën of bact. coli).

Worden de onderzoekingen van FERRY bevestigd, dan moeten waarschijnlijk toch streptococcen voor de oorzaak der ziekte worden gehouden. De aanwezigheid van die mikroben in het bloed in een vroeg stadium der ziekte, pleit daar sterk voor. De staphylococcen komen dan als complicatie-oorzaak in de eerste plaats in aanmerking. Interessant is het feit dat de streptococcen van FERRY het Berkefeld- en Chamberlandfilter passeerden. Ook HEYMANS (Deut. med. Wochenschr. 1912. S. 1081) maakt er op attent dat het in den laatsten tijd gebleken is, dat de meeste bacterie-soorten niet alleen door gewone porcelein-filters gaan, maar ook door het ultra-filter van BECHHOLD en door collodium- en perkamentfilters groeien, ofschoon de poriën kleiner dan 0.1 micron zijn. Dit naar buiten groeien der bacteriën is te vergelijken met de diapedesis der leucocyten door de bloedvatwand en ook met het groeien van schimmels door de wattenprop der reageerbuisjes.

Het passeeren der filters is dus niet een eigenschap, die speciaal eigen is aan de ultravisibele mikroben, zooals meestal werd aangenomen.

Recueil de médecine vétérinaire. 1911. 15 *sept.* 1912. 15 *février.*

Veterinary Journal 1912. *vol.* 68, *p.* 185. VRIJBURG.

Een geneesmiddel tegen arthritis urica.

BRAND had bij *jicht* succes met *uitwendig gebruik* van *bicarbonas sodae* — met water gemengd tot een dikke brij, ½ c.m. dik op een doek smeren en daarmee

het zieke gewricht en omgeving inwikkelen — daaromheen een windsel. Zoodra het droog wordt, weer nat maken; dit zoo noodig meermalen herhalen.

Gewoonlijk binnen 24 uur verdwijnen de ziekteverschijnselen. Bij eenige patiënten die langen tijd geobserveerd werden, trad geen recidieve op.

Ned. Tijdschrift voor Geneeskunde. April 1912. *n°.* 14. VRIJBURG.

Vaccination for typhoid fever by living sensibilised bacilli typhosi.

Immuniseeringsproeven met *gedoode* typhusbacillen zijn reeds dikwijls gedaan.

METSCHNIKOFF en BESZEDKA spoten bij chimpanzees subcutaan *levende* gesensibiliseerde typhusbacillen in. Twee doses, met 10 dagen tussenpoos, bleken voldoende om de dieren te beschutten tegen een orale infectie met typhusbacillen die de contrôledieren typhus bezorgde.

BROUGHTON-ALCOCK pastte aan het Inst. Pasteur te Parijs deze methode ook toe bij den mens in de hoop een meer absolute immuniteit te verkrijgen dan door de inspuiting met gedoode bacillen het geval is. De typhusbacillen (24 uur oude culturen op agar (zonder pepton) werden gemengd met *antityphoid paardenserum* (1 c.c. serum op 1 agarcultuur). *na* 24 *uur* gewassen en ingespoten in doses van 500 millioen bacillen — na 10 *dagen* een tweede (dubbelgroote) dosis.

B. was niet in staat het resultaat van deze entingen te controleeren, (daar hij de menschen natuurlijk niet als proefdier kon gebruiken).

Referent deed eenige jaren geleden entingen met immuunserum-bacterieculturen, bij een op Sumatra voorkomende runderziekte. De ziekte kenmerkt zich door abscessen in huid en lymphwegen als bij farcin de boeuf en wordt door een kleine bacil veroorzaakt.

Hoogimmuun-serum, waarvan 1 c.c. op 5 K.G. diergewicht bij runderen een passieve immuniteit gaf, die tussen 14 en 22 dagen duurde, werd gemengd met virulente bacterie-cultuur (welke laatste bij vatbare runderen, bij subcutane inspuiting na 10—21 dagen een absces veroorzaakte). 8 c.c. immuun-serum + 2 c.c. virulente bouilloncultuur vlak voor de inspuiting gemengd, werden subcutaan bij een koe ingespoten. Reaktie: geringe locale, spoedig verdwijnende zwelling na 22 dagen had inspuiting van een virulente cultuur geen reactie tengevolge.

Er bestond dus actieve immuniteit. —

Een weinig immuunserum werd in een buisje voedingsbouillon bijgegoten en daarin de (virulente) bacil geënt. Na 2 dagen (bij 28—30° C) overvloedige cultuur, waarvan een öse overgeënt werd in een buisje gewone bouillon; twee dagen later werd van deze laatste cultuur 2 c.c. subcutaan bij een koe ingespoten. Geen reaktie. Na 7 *weken* had bij dit dier een *contrôle-enting* met *virulente cultuur*, na 16 dagen een absces tengevolge. (de actieve immuniteit bij deze ziekte duurt eenige maanden). De bacil had dus door *het verblijf in het immuun-serum zijn virulentie verloren* en ook *zijn vermogen immuniteit te veroorzaken*. Die eigenschappen waren zelfs in de volgende bouillonpassage bewaard gebleven.

(Een ander rund waarbij subcutaan een virulente stam ingespoten werd, die in gewone serum-bouillon was gekweekt en daarvan in bouillon overgeënt, kreeg een absces en was later immuun).

Uit deze proeven blijkt dus, dat het zaak is, de virulente bacillen niet lang in

contact te laten met immuun-serum — de tijd van 24 uur, door BROUGHTON-ALCOCK genoemen lijkt mij te lang — het zou zeer goed mogelijk zijn, dat na dien tijd het vermogen om immuniteit te veroorzaken, verloren is geraakt.

Lancet, 24 Aug. 1912. VRIJBURG.

Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

Notulen van de 53ste Algemeene Vergadering, gehouden op Vrijdag 13 en Zaterdag 14 September 1912, in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen te Utrecht. [1])

Voorzitter: de heer Dr. H. MARKUS.

Eerste gedeelte. *Vrijdag 13 September 1912, des namiddags te één uur.*

I. *Openen der vergadering.* De Voorzitter opent de bijeenkomst met een woord van welkom tot de aanwezige leden en de afgevaardigden. Hij vestigt er de aandacht op, dat deze algemeene vergadering een bijzonder karakter draagt, daar de Maatschappij thans haar 50-jarig bestaan viert; hij brengt in herinnering het treurig verlies dat haar in het afgeloopen jaar heeft getroffen door het overlijden van de heeren D. F. VAN ESVELD te Utrecht, H. BILLEKENS te Weert, H. DE JONG te Ginneken en T. MOS te Elburg en verzoekt de aanwezigen als stille hulde aan de nagedachtenis dezer overleden collega's zich voor een oogenblik van hun zetels te verheffen.

De Voorzitter deelt mede, dat de verschillende afdeelingen zijn vertegenwoordigd als volgt:

Utrecht	door den heer	T. VAN HEELSBERGEN	met	14	st.
Zuid-Holland	,, ,, ,,	Dr. P. VERMAAT	,,	7	st.
Gelderland-Overijssel	,, ,, ,,	E. A. L. QUADEKKER	,,	6	st.
Limburg	,, ,, ,,	J. BECKERS	,,	16	st.
Groningen-Drenthe	,, ,, ,,	Dr. J. STAAL	,,	19	st.
Nieuw-Zuid-Holland	,, ,, ,,	A. F. MULLER	,,	16	st.
Zeeland	,, ,, ,,	Dr. H. J. VAN NEDERVEEN	,,	8	st.
Noord-Brabant	,, ,, ,,	A. VAN DE SANDE	,,	6	st.
Noord-Holland	,, ,, ,,	J. MAZURE	,,	17	st.
Friesland	,, ,, ,,	W. TEN HOOPEN	,,	17	st.

gezamenlijk dus uitbrengende 126 stemmen.

Verder zijn bij den aanvang o.a. aanwezig 13 stemgerechtigde leden.

II. *Ingekomen stukken:* Bericht is ingekomen van den Minister van Landbouw Nijverheid en Handel, dat hij verhinderd is de feestvergadering bij te wonen; Zijne Excellentie zal echter aan het diner deelnemen; van den Directeur-Generaal

[1]) Zie, in het bijzonder voor de toelichtingen tot en de praeadviesen op de voorstellen, het programma in deel 39, bladzijde 568 en volgende.

van den Landbouw, dat hij noch aan de vergadering, noch aan het diner zal kunnen deelnemen. De Inspecteur van den Landbouw, de Inspecteur van het Landbouwonderwijs en de Inspecteur van den Veeartsenijkundigen dienst, zoomede het erelid Dr. W. P. RUIJSCH, zullen gaarne tegenwoordig zijn.

De eereleden Prof. Dr. MAC GILLAVRY en Dr. WIRTZ alsook het correspondeerend lid SCHMIDT te Kolding hebben bericht van verhindering gezonden.

III. *Verkiezing van een ondervoorzitter, wegens periodieke aftreding van den heer* F. W. VAN DULM. (De ondervoorzitter is niet terstond herkiesbaar).

Door de afdeeling *Noord-Holland* is als candidaat gesteld de heer J. MAZURE Czn. te Amsterdam en door de afdeelingen *Friesland, Gelderland-Overijsel, Groningen-Drenthe* en *Utrecht* de heer Dr. D. L. BAKKER te Enschedé.

De Voorzitter verzoekt de afgevaardigden van de afdeelingen Noord-Brabant, Friesland en Gelderland-Overijsel het stembureau te vormen. Wordt benoemd de heer Dr. D. L. BAKKER, met 107 stemmen tegen 31 op den heer MAZURE en 1 blanco. De heer BAKKER, later ter vergadering komende, verklaart de benoeming aan te nemen, waarop de Voorzitter hem en de Maatschappij gelukwenscht.

IV. *Verkiezing van een lid der redactie van het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde, wegens periodieke aftreding van den heer* H. M. KROON. (Aftredende redactieleden zijn terstond herkiesbaar.) Wordt benoemd de heer H. M. KROON, met 114 stemmen tegen 17 op den heer A. F. MULLER, 7 op den heer C. F. VAN OIJEN, 1 op den heer Dr. D. A. DE JONG en 2 blanco. De heer KROON verklaart de benoeming aan te nemen, waarmede de voorzitter hem en de Maatschappij gelukwenscht.

V. *Verkiezing van een lid der redactie voornoemd, wegens het bedanken van den heer* Prof. Dr. D. A. DE JONG.

De heer STAAL: De afdeeling Groningen-Drente betreurt het ten zeerste, dat de heer DE JONG als redacteur voor het Tijdschrift verloren gaat. Zij heeft mij opgedragen, toch weer op hem te stemmen en dit den anderen afgevaardigden mede aan te raden om den heer DE JONG daardoor te bewegen op zijn besluit terug te komen.

De heer VAN DE SANDE is het geheel met den vorigen spreker eens.

De heer QUADEKKER merkt op, dat het niet bekend is waarom de heer DE JONG heeft bedankt.

DE VOORZITTER: Bepaalde redenen zijn in den brief niet genoemd. Wel heeft de heer DE JONG mij medegedeeld, wat hem daartoe heeft geleid, maar dit onderhoud droeg een vertrouwelijk karakter.

De heer DE JONG geeft in overweging, niet op hem te stemmen, daar hij geen herbenoeming zal aannemen. Als iemand ongeschikt is voor lid van de redactie, dan is hij het wel. Hij wenscht nu op zich zelf te staan en op zijn wijze de veeartsenijkunde te dienen. Voorts zegt hij, een zeer slecht redactielid te zijn, daar hij met zijn werk zéér ten achter is; bovendien zond hij aan andere bladen herhaaldelijk mededeelingen, die hij ook in het Tijdschrift had kunnen doen opnemen. Spreker zal een ev. herbenoeming, hoe vereerend die voor hem ook moge zijn, dan ook niet aanvaarden.

De heer QUADEKKER dankt voor de verkregen inlichtingen. Namens zijn afdeeling geeft hij in overweging de keuze op den heer DOMMERHOLD te vestigen.

De heer VERMAAT stelt den heer C. F. VAN OIJEN, de heer VAN DE SANDE den heer ARNTZ Jr., de heer MULLER den heer LOURENS, de heer VAN NEDERVEEN den heer DHONT candidaat.

Na twee vrije stemmingen en één eindstemmng wordt gekozen de heer VAN OIJEN met 71 stemmen, terwijl 46 stemmen zijn uitgebracht op den heer ARNTZ en 23 blanco.

De Voorzitter drukt er zijn leedwezen over uit, dat de heer DE JONG bij zijn weigering bleef volharden. Hij dankt hem voor hetgeen hij in het belang der Maatschappij als redactielid heeft verricht. (Applaus).

VI. *Verkiezing van een lid van de Commissie voor de Beroepsbelangen.*

DE VOORZITTER: De naam van den heer J. EGGINK is abusievelijk uitgevallen.

De heer HOOGKAMER: De heer P. C. MUIJZERT wenscht voor een eventueele benoeming niet in aanmerking te komen.

De heer OVERBEEK: Ik zou gaarne in overweging willen geven in het vervolg het stemmen op een andere wijze te doen geschieden, b.v. zóó, dat er voor iedere vacature een stembus aanwezig is. Men zou op deze wijze veel tijd kunnen winnen.

De VOORZITTER zegt overweging toe.

Na twee vrije stemmingen en één eindstemming wordt gekozen de heer A. J. ABSPOEL met 91 stemmen, terwijl 53 stemmen op den heer J. M. KNIPSCHEER zijn uitgebracht en 2 blanco.

De Voorzitter wenscht den heer ABSPOEL en de Maatschappij geluk met deze benoeming en hoopt, dat de heer ABSPOEL een werkzaam lid zal zijn.

VII. *Verkiezing van een bibliothecaris, ter voorziening in de vacature, ontstaan door het overlijden van den heer* D. F. VAN ESVELD.

De heer OVERBEEK durft niet met zekerheid te zeggen of deze aangelegenheid in alle afdeelingen ernstig is behandeld; hij is van meening dat de vergadering aan banden wordt gelegd, als men, waar de Maatschappij over voldoende krachten voor het vervullen van de betrekking van bibliothecaris beschikt, niet vrij meer in zijn keuze is. Indien men met het voorstel van het Hoofdbestuur medegaat, zal men de verwezenlijking van een wensch van de Nieuwe afdeeling Zuid-Holland om de functie van secretaris en bibliothecaris in één hand te vereenigen, voor langen tijd verschuiven. Spreker zou de vergadering daarom in overweging willen geven het voorstel bij acclamatie aan te nemen, onder voorbehoud, dat de benoeming slechts voor den tijd van één jaar zal gelden; de afdeelingen zullen dan voldoende gelegenheid tot kalm overleg hebben; hij zou in dit geval gaarne den heer SCHORNAGEL benoemd zien.

De heer MULLER zegt, dat hem is opgedragen te verklaren, dat een der pia vota van de Nieuwe afdeeling Zuid-Holland is, de functiën van secretaris, bibliothecaris en redacteur van het Tijdschrift in één persoon te vereenigen; overigens kan de afdeeling zich vereenigen met de candidatuur-SCHORNAGEL; zij betreurt het evenwel, dat het Hoofdbestuur den schijn op zich geladen heeft pressie te willen uitoefenen op de benoeming zelve.

De heer VAN HEELSBERGEN moet namens de afdeeling Utrecht zijn leedwezen uitdrukken over de wijze waarop de heer SCHORNAGEL door het Hoofdbestuur is aanbevolen.

De heer QUADEKKER deelt hetzelfde mede namens de afdeeling Gelderland-Overijsel.

De VOORZITTER: Ik doe den heer OVERBEEK opmerken, dat volgens art. 42 H.R. de bibliothecaris wordt benoemd voor den tijd van *drie* jaar; de Algemeene vergadering is geheel vrij in haar keuze. Mede naar aanleiding van de woorden van de heeren MULLER, VAN HEELSBERGEN en QUADEKKER wensch ik hier met nadruk te verklaren, dat het Hoofdbestuur geenerlei pressie wil uitoefenen op de benoeming. Toen de heer VAN ESVELD was gestorven en de bibliotheek dus moest worden verplaatst, heeft het Hoofdbestuur gaarne het aanbod aanvaard, om de boeken, gelijk ook vroeger het geval was, te plaatsen in een der gebouwen van de Rijksveeartsenijschool en wel in het Pathologisch Instituut. En nu is het Hoofdbestuur van meening, dat de prosector aan genoemd instituut, de heer SCHORNAGEL, een geschikte candidaat is voor het bibliothecariaat; vandaar de brief aan de afdeelingen.

De heer DE JONG kan zich geheel aansluiten bij de afdeeling Utrecht en zou dan ook het woord niet hebben gevraagd, indien door den Voorzitter niet onduidelijk te kennen was gegeven, dat naar zijn meening de bibliotheek van de Maatschappij in de toekomst moet worden ondergebracht in de Veeartsenijschool. Dit vindt spr. een richting aangeven voor de toekomst, dat op het oogenblik achterwege moet blijven. De bibliotheek kan veilig worden geborgen op een zolder, al is het ook de zolder van het Pathologisch Instituut en wanneer men een bibliothecaris benoemt, dan doet men dit, dat de boeken in zijn handen veilig zijn. Laat men dus den heer SCHORNAGEL benoemen, omdat men van hem kan verwachten, dat hij een uitstekende bibliothecaris zal zijn.

Indien men prijs stelt op een eigen bibliotheek, laat men haar dan niet bij anderen, maar in een eigen gebouw van de Maatschappij, waar men van niemand afhankelijk is, onder brengen. Hoe het ook zij, ik geef in overweging den heer SCHORNAGEL te kiezen; men kan gereede verwachtingen koesteren, dat de bibliotheek bij hem veilig is. (Applaus).

De heer OVERBEEK stelt voor, den heer SCHORNAGEL bij acclamatie voor den tijd van drie jaar tot bibliothecaris te benoemen. (Applaus).

Alzoo geschiedt.

VIII. *Verkiezing van een lid der notulencommissie.*

De VOORZITTER: Ik stel U voor den heer HOOGKAMER uit te noodigen zitting te willen nemen als lid der notulencommissie.

Aldus wordt besloten.

De Heer HOOGKAMER verklaart deze functie met genoegen op zich te willen nemen. (Applaus).

IX. *Verslag over den toestand der Maatschappij en haar geldmiddelen.*

De Secretaris brengt het eerstgenoemde verslag uit (zie Tijdschrift voor Veeartsenijkunde, 39ste deel, bladz. 890).

De heer BARENDRECHT vraagt, of dit niet vóór de vergadering in het Tijdschrift zou kunnen worden geplaatst.

De Voorzitter antwoordt, dat art. 20 H.R. voorschrijft, dat het verslag *in* de algemeene vergadering wordt uitgebracht.

De Penningmeester brengt alsnu verslag uit (zie Tijdschrift voor Veeartsenijkunde, 39ste deel, bladz. 892).

De VOORZITTER: De rekening over 1911 is voor 1 September jl. nagezien door het bestuur van de afdeeling Friesland. Is dit bestuur bereid het resultaat van zijn onderzoek mee te deelen?

De heer HUIZINGA, voorzitter van de afdeeling Friesland, zegt, dat het bestuur de boeken heeft gecontroleerd en niet aarzelt, de vergadering in overweging te geven de rekening goed te keuren en den penningmeester te déchargeeren.

Den penningmeester wordt onder applaus der vergadering décharge verleend; de Voorzitter dankt hem voor zijn nauwkeurig beheer.

X. *Mededeeling omtrent het aftreden van een lid van het hoofdbestuur.*

De VOORZITTER: Dato 31 December 1913 treedt de voorzitter van het hoofdbestuur periodiek af en is als zoodanig niet herkiesbaar. Tot 1 Juni 1913 kunnen aan het hoofdbestuur candidaten worden opgegeven.

XI. *Voorstel van de afdeeling Utrecht.*

Het Hoofdbestuur wordt uitgenoodigd tot het rondzenden van een circulaire aan alle praktizeerende veeartsen in ons land, waarin wordt gevraagd welke misstanden in de praktijk hun ontevredenheid opwekken, om daarna de meest urgente zaken aan een nauwkeurig onderzoek te onderwerpen en eventueel voorstellen tot opheffing of verbetering van gebleken misstanden te doen.

De heer VAN HEELSBERGEN: Op de laatste vergadering van de afdeeling Utrecht verklaarden zich 10 leden tegen en 4 leden vóór haar voorstel.

De heer MAZURE: Namens Noord-Holland stel ik voor, eerst punt 14 der agenda in behandeling te nemen; de bespreking van punt 11 zal er door bekort worden. Overigens is de afdeeling tegen het voorstel vermeld onder punt 11.

De heer MULLER moet er zijn groote verwondering over uitspreken, dat door den afgevaardigde van Utrecht wordt medegedeeld, dat zijn afdeeling zich met 10 tegen 4 stemmen tegen haar eigen voorstel verklaard heeft. Spr. is tegen het voorstel-MAZURE; het is beter het programma in de gestelde volgorde af te werken, te meer, omdat Nieuw-Zuid-Holland een amendement wenscht in te dienen op het voorstel van Utrecht.

De heer VERMAAT zegt: Door Zuid-Holland is een amendement ingediend strekkende om ook mondeling inlichtingen te kunnen geven.

De VOORZITTER bevestigt zulks, onder opmerking dat het te laat inkwam om nog in het programma te worden opgenomen. De bedoeling was, om zoo dit wenschelijk wordt geacht ook de gelegenheid te openen voor mondeling overleg.

De heer QUADEKKER: De afdeeling Gelderland-Overijsel is in beginsel niet tegen het rondzenden van een circulaire, doch wenscht het onderzoek niet opgedragen te zien aan het Hoofdbestuur maar aan de Commissie voor de Beroepsbelangen, daar het Hoofdbestuur toch al overladen is met werkzaamheden en het haars inziens bovendien beter is, dat klachten van praktizeerende veeartsen door genoemde Commissie worden behandeld. Mocht men hiertoe niet overgaan, dan ziet de afdeeling zich gedwongen tegen het voorstel te stemmen.

De heer MULLER vraagt, of het niet beter zou zijn eerst een beslissing in zake de volgorde van het programma te nemen.

De VOORZITTER: Ik zal eerst de verschillende afgevaardigden laten spreken over punt II. Uit hun mededeelingen is misschien af te leiden, of zij voor of tegen het voorstel Noord-Holland zijn.

De heer QUADEKKER zou het programma in de voorgestelde volgorde behandeld wenschen te zien.

De heer BECKERS merkt op, dat Limburg vóór het voorstel is, doch de bezwaren eerst bij de afdeelingsbesturen zou willen zien ter sprake gebracht en eerst daarna zoo noodig bij het Hoofdbestuur.

De heer STAAL: Groningen-Drenthe verklaart zich vóór het behandelen der punten in volgorde. Zij zal tegen punt 11 stemmen. Blijkens mededeeling van een der afgevaardigden zal daarop echter een amendement worden ingediend, hetgeen mij aanleiding geeft voorloopig een afwachtende houding aan te nemen.

De heer VAN NEDERVEEN verklaart zich vóór behandeling in de gewone volgorde. De afdeeling Zeeland voelt niets voor het rondzenden eener circulaire; de meerderheid der leden wenscht, in verband met punt 14 der agenda, mede te gaan met het praeadvies van het Hoofdbestuur.

De heer VAN DE SANDE verklaart zich namens Noord-Brabant vóór het voorstel, doch zou het nog gaarne mondeling toegelicht wenschen te zien.

De heer MAZURE: De afdeeling Noord-Holland gaat met het praeadvies van het Hoofdbestuur mede. De meeste leden waren van meening, dat werkelijke misstanden niet bestaan; enkelen daarentegen voelden zeer veel voor het voorstel. Men wilde dan ook, door zich vóór het preaeadvies te verklaren, laten blijken, dat er geen aanleiding bestaat tot het instellen van een dergelijke actie.

De heer TEN HOOPEN: Friesland is vóór het voorstel-Utrecht. Herhaaldelijk blijkt, dat allerlei klachten, aanvragen en grieven van leden en afdeelingen, gericht tot het Hoofdbestuur via den weg van de Commissie voor de Beroepsbelangen jaren en jaren onderweg zijn. De afdeeling vreesde, dat ook in dit geval de zaak op de lange baan zal worden geschoven en men was van oordeel, dat wil men tot verbetering der positie van de praktizeerende veeartsen geraken, het Hoofdbestuur gereorganiseerd zal moeten worden.

De heer MULLER: Onze afdeeling meende, dat er omtrent de bestaande misstanden klaarheid moet komen; er moet niet méér verspeeld worden, dan reeds is verspeeld. De afdeeling heeft het dan ook betreurd, dat het Hoofdbestuur niet uit eigen beweging een onderzoek als de afdeeling Utrecht bedoelt, ter hand heeft genomen. Het Hoofdbestuur wenscht nu een grootere uitbreiding te geven aan de bevoegdheid van de Commissie voor de Beroepsbelangen, maar daarmede geeft het steeds meer uit handen datgene, wat de afdeeling zoo gaarne in handen van het Hoofdbestuur zag blijven. Zeer zeker heeft de Commissie voor de Beroepsbelangen eenmaal reden van bestaan gehad, doch het is de vraag, of dit nog zoo is.

De VOORZITTER verzoekt den spreker met het oog op den tijd, zich tot het voorstel Utrecht te willen bepalen en niet uit te weiden over de bestaansredenen van de Commissie voor de Beroepsbelangen.

De heer MULLER: Deze Commissie wordt genoemd in het praeadvies van het Hoofdbestuur. In elk geval heeft het Hoofdbestuur zich niet bewogen in de lijn,

die onze afdeeling de eenige juiste acht. Utrecht heeft haar voorstel ingetrokken; spreker is nu zoo vrij het van haar over te nemen.

De VOORZITTER: Het voorstel-Utrecht is niet ingetrokken; wel hebben zich in die afdeeling 10 leden er tegen en 4 er voor verklaard.

De heer MULLER wenscht dan namens de Nieuwe afdeeling Zuid-Holland een amendement op het voorstel-Utrecht in te dienen, luidende: De 53ste Algemeene Vergadering benoemt een commissie van drie leden met het recht van assumtie, tot het doen van een onderzoek bij de praktizeerende veeartsen, waarbij wordt gevraagd, enz. De bedoeling is slechts deze, het onderzoek niet door het Hoofdbestuur te doen geschieden, doch daar een commissie van drie leden aan welke zal worden overgelaten, op welke wijze het onderzoek zal worden verricht.

De heer DE JONG heeft in de afdeeling Utrecht vóór het voorstel gestemd, maar niet, omdat het hem duidelijk voor oogen stond, waarvoor het voorstel eigenlijk noodig was. Zeer zeker heeft ook spr. van „ontevredenheid" gehoord, doch hij meent, dat die misstanden toch wel duidelijk geformuleerd ter kennis van de leden kunnen worden gebracht buiten het Hoofdbestuur, de Commissie voor de Beroepsbelangen en een enquête om. Die „misstanden" staan spr. niet duidelijk voor oogen; zijn zij aanwezig dan zou hij ze behoorlijk willen zien aangegeven en toegelicht. De personen, die reden tot klagen hebben, zouden dan het initiatief daartoe dienen te nemen. Dan zou het spr. niet overkomen zijn, dat hij eigenlijk niet wist, hoe zich ten opzichte van het voorstel in zijn eigen afdeeling te houden. Hij wil nergens den domper op zien gezet en wil daarom het voorstel wel steunen, doch hij is van meening, dat in korten tijd niet het gewenschte licht over al die misstanden zal opgaan. Indien ze er zijn — wat spr. niet ontkent — dan zou de behandeling van één enkele door de commissie reeds een lijvig rapport vormen. Zou het dan ook niet beter zijn, dat zij, die grieven hebben, zich in groot of klein comité vereenigen? De praktizeerende veeartsen hebben nu eenmaal de meerderheid in de Maatschappij; wanneer zij zeggen, dat zij de kracht van de Maatschappij uitmaken, dan hebben zij gelijk, maar dan moeten zij ook de kracht hebben om hun wenschen duidelijk te formuleeren. Spr. ziet niet veel gevaar in het zich vereenigen van de praktizeerende veeartsen; hij gelooft, dat hij voor zich ook al heel gauw geneigd zou zijn om lid van zoo'n vereeniging te worden. Het lidmaatschap van de Maatschappij moeten zij evenwel behouden..

Spr. hoopt, dat er eenige misstanden aan het licht zullen worden gebracht van een duidelijke toelichting voorzien. Hij weet niet, dat er zooveel grieven bestaan en het is dan ook niet met geheel zijn hart geweest, dat hij voor het voorstel heeft gestemd. Op zijn vraag, welke grieven er zoo al zijn heeft spr. een onvoldoend antwoord gehad; men heeft er slechts enkele opgenoemd, die hij al lang kende. Bovendien is de Maatschappij niet in staat, om alle misstanden op te heffen; wel kan zij bevorderen, dat sommige worden opgeheven.

Dit wenscht spr. even op te merken, omdat hem geen voldoende licht omtrent deze zaak is verschaft, terwijl hij géén gebruik wenscht te maken van de gegevens, die hem zijn verschaft in een ingezonden artikel in het Tijdschrift. Dat artikel heeft zeer zeker doen zien, dat er ontevredenheid is, doch het heeft dingen toegelicht, die spr. reeds lang wist. Men wil thans over een zaak beslissen, die nog erg

verward is en daarom wenscht hij in overweging te geven, de beslissing een jaar uit te stellen. De praktizeerende veeartsen kunnen dan worden uitgenoodigd, om hun grieven op papier toe te lichten, doch men moet geen besluit nemen, dat niet in staat is om een spoedige oplossing te geven. Daardoor zou de zaak op de lange baan kunnen worden geschoven en dat is toch zeer zeker niet de bedoeling van de praktizeerende veeartsen.

De heer KROON: Langzamerhand komt men op den goeden weg. Wel hoort men in de laatste jaren veel klachten, maar spr. weet niet precies welke de bezwaren zijn. Het mompelen over allerlei misstanden doet niets anders dan de zaak vertroebelen; daarom juist is het gewenscht in deze tot klaarheid te komen. Wat de heer DE JONG zeide zou kunnen gebeuren, maar het gebeurt toch niet, zoodat men steeds in de zelfde impasse blijft. Gaarne zag spr. dan ook dat er een enquête werd ingesteld, doch niet overeenkomstig het voorstel van Utrecht, daar men dan een verward onderzoek zou krijgen. Het is onverschillig of de enquête geschiedt door een speciale commissie of door de Commissie voor de Beroepsbelangen. Ongetwijfeld bestaan vele der bezwaren enkel en alleen in de verbeelding. Spr is er echter voor, in deze het kaf van het koren te scheiden, dan zal het Hoofdbestuur wel weten, hoe het verder moet handelen.

De heer BARENDRECHT: Als alle menschen waren als de heer DE JONG, zou een enquête niet noodig zijn. Wanneer de menschen ronduit zeiden, wat voor bezwaren zij als praktizeerende veeartsen hebben, dan zou het zoo ver niet zijn gekomen; de meesten durven echter met hun grieven niet voor den dag komen, ook niet met het oog op de omstandigheden, waarin zij zijn geplaatst. Niemand kan er echter tegen zijn, dat de praktizeerende veeartsen hun bezwaren eens op papier zetten. Spr. was er aanvankelijk vóór, dat de enquête-commissie uitsluitend uit praktizeerende veeartsen zou bestaan, maar hij voelde later het bezwaar, dat men een deel van de leden der Maatschappij daarvan niet kan uitsluiten. De commissie behoort echter het recht te hebben, zich andere personen toe te voegen. Zij zou zonder twijfel in een half jaar tijd heel wat nuttig werk kunnen verrichten en dan zou haar rapport nog vóór de volgende algemeene vergadering kunnen verschijnen, terwijl zij tevens dient aan te geven de hervormingen, die de Maatschappij ev. heeft te ondergaan.

De VOORZITTER: Het is mij niet duidelijk, wat de geachte afgevaardigde van Friesland bedoelt met „allerlei klachten, aanvragen en grieven van leden en afdeelingen, gericht tot het Hoofdbestuur via den weg van de Commissie voor de Beroepsbelangen." Hierdoor wordt de indruk gewekt, alsof het Hoofdestuur met klachten etc. wordt overstroomd en dat is toch in geenen deele het geval. De quaestie van de plaatsvervangende districtsveeartsen, door Friesland aanhangig gemaakt, heeft het Hoofdbestuur lang onder zich gehouden in verband met een voorgenomen wijziging van de besluiten in zake de reis- en verblijfkosten, welke wijziging, voor zoover mij op dit oogenblik bekend, nog niet haar beslag heeft gekregen. Op bedoelde wijziging heeft het Hoofdbestuur, naar ik meen, mede invloed ten goede uitgeoefend.

Ik ben het niet eens met den afgevaardigde van Friesland, dat „reorganisatie" van het Hoofdbestuur" een conditio sine qua non is voor „verbetering der positie

van de praktizeerende veeartsen." Op die positie werken tal van zaken die buiten den invloedsfeer van éénig hoofdbestuur liggen, hoe het ook moge georganiseerd zijn.

Wat de Nieuwe afdeeling Zuid-Holland wil, is van verdere strekking dan het voorstel-Utrecht; het kan eigenlijk bezwaarlijk als amendement daarop worden aangemerkt. Het Hoofdbestuur zou gaarne van den afgevaardigde van Utrecht vernemen, hoe hij over deze wijziging denkt.

De heer VAN HEELSBERGEN: Ik heb geen vrij mandaat, doch ik kan mij persoonlijk wel met het amendement van Nieuw-Zuid-Holland vereenigen; ik trek het voorstel-Utrecht in.

De VOORZITTER vraagt of de Nieuwe afdeeling Zuid-Holland haar voorstel gesteund door twee andere afgevaardigden, wenscht in te dienen.
Dit blijkt het geval te zijn.

De VOORZITTER: Het door de Nieuwe afdeeling Zuid-Holland ingediende voorstel luidt: *De 53ste Algemeene Vergadering benoeme een commissie van drie leden, met het recht van assumptie, tot het doen van een onderzoek bij de praktizeerende veeartsen, waarbij wordt gevraagd welke misstanden in de praktijk hunne ontevredenheid opwekken, om daarna de meest urgente zaken aan een nauwkeurig onderzoek te onderwerpen en eventueel voorstellen tot opheffing of verbetering van gebleken misstanden te doen.* Dit voorstel is ingediend door de afgevaardigden van Nieuw-Zuid-Holland, Zuid-Holland en Noord-Brabant.

In stemming gebracht wordt het voorstel aangenomen met algemeene (141) stemmen.

De VOORZITTER: stelt voor thans onmiddellijk tot het verkiezen van de drie leden dezer commissie over te gaan.

De heer STAAL heeft daartegen bezwaar, omdat de afdeelingen daarin niet zijn gekend.

De heer VAN HEELSBERGEN deelt de bezwaren van den heer STAAL.

De heer OVERBEEK geeft in overweging, het Hoofdbestuur uit te noodigen de commissie samen te stellen.

De VOORZITTER merkt op, dat het voorstel bepaalt, dat de algemeene vergadering de commissie benoemt. Zij ga thans dus daartoe over.

De heer STAAL merkt op, dat de Nieuwe afdeeling Zuid-Holland aan het voorstel Utrecht een verder strekkende beteekenis geeft. Hij acht zich niet verantwoord, nu onmiddellijk te gaan kiezen.

De heer MULLER begrijpt niet, welke bezwaren er tegen zijn, dat de vergadering thans de commissie benoemt; zooeven is met algemeene stemmen het besluit daartoe genomen.

De VOORZITTER is het met den heer MULLER eens en stelt voor, onmiddellijk tot de benoeming over te gaan.

De heer DE JONG wil een poging doen, om een groot aantal stemmingen te voorkomen. Hij stelt voor de vergadering een oogenblik te schorsen, ten einde de afgevaardigden der afdeelingen in de gelegenheid te stellen een voordracht van drie personen op te maken en deze ter vergadering aan te bieden.

De vergadering vereenigt zich hiermede gaarne.

Na ± 10 min. wordt de vergadering heropend.

De heer MAZURE deelt mede, dat de afgevaardigden der afdeelingen voorstellen in de commissie te benoemen de heeren J. DOMMERHOLD, W. TEN HOOPEN en A. F. MULLER.

De VOORZITTER: Kunnen de leden zich hiermede vereenigen? (Applaus). Zoo ja, dan is de commissie benoemd.

De drie heeren verklaren zich bereid in deze commissie zitting te nemen.

De VOORZITTER: M.H. Ik stel U voor thans over te gaan tot behandeling van punt 19, benoeming van eereleden, daar de geheele agenda met het oog op de hedenavond te geven feestvoorstelling, wel niet afgehandeld zal kunnen worden. De overige punten zullen dan op een buitengewone algemeene vergadering worden behandeld.

Aldus wordt besloten.

Tot *eereleden* worden benoemd:

De Heer A. S. TALMA, *Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel*, te 's Gravenhage;

De Heer Dr. D. P. F. DRIESSEN, *Oud-Inspecteur van den Burgerlijken Veeartsenijkundigen Dienst in Ned. Oost-Indie*, te Nijmegen;

De heer Dr. D. A. DE JONG, *Hoogleeraar aan de Rijksveeartsenijschool te Utrecht, Buitengewoon Hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden*, te Leiden;

De Heer Dr. J. D. VAN DER PLAATS, *Leeraar aan de Rijksveeartsenijschool*, te Utrecht;

De Heer Dr. J. POELS *Directeur van de Rijksseruminrichting, Buitengewoon Hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden*, te Rotterdam;

De Heer W. C. SCHIMMEL, *Directeur van de Rijksveeartsenijschool*, te Utrecht.

De VOORZITTER: M.H. Ik wensch onze Maatschappij geluk met deze benoemingen en ik ben overtuigd, dat zij het zich tot groote eer rekent, deze eminente mannen onder hare eereleden te mogen opnemen.

De installatie dezer eereleden zal, indien mogelijk, morgen in de feestvergadering plaats vinden, de installatie van den heer TALMA zal zeer waarschijnlijk gedurende den feestmaaltijd geschieden.

Ik dank de leden en de Afgevaardigden voor hun belangstelling in deze vergadering en wensch hun heden een genoegelijken avond toe.

Ik verklaar het eerste gedeelte der 53ste Algemeene Vergadering voor gesloten.

De Commissie voor het vaststellen der notulen:

L. J. HOOGKAMER.

H. A. KROES.

H. J. C. VAN LENT.

(*Wordt vervolgd*).

Berichten.

De inspecteur van den veeartsenijkundigen dienst en de wet. De heer Mr. Dr. K. J. FREDERIKS heeft in het Ned. Landb. Weekbl. van 25 Januari jl. no. 4 mijn stukje, opgenomen in het orgaan van 11 Januari jl., bestreden. Ik verheug mij er over, dat mijne beschouwingen tegenspraak hebben uitgelokt: dat geeft gelegenheid om de ontwikkeling van zijn gevoelen nog wat aan te dikken, wanneer men — zooals met mij het geval is — door de bestrijding niet overtuigd is geworden.

Voor de lezers, die het niet mochten weten, zij vermeld, dat de heer FREDERIKS commies is bij de directie van den Landbouw. Hier treedt dus de schildknaapcommies voor zijn ridder-minister, die de ongelukkige resolutie van 14 October 1912 onderteekende, in het krijt. Slechts in schijn, want ieder, die de verantwoordelijke positie van den heer FREDERIKS bij de directie van den Landbouw kent, weet, dat hij hier preekt voor zijn eigen parochie.

Door mij zijn twee argumenten gebezigd om de onwettigheid der resolutie te betoogen: 1°. de woorden en het stelsel der wet; 2°. hare geschiedenis. Uit een en ander kon slechts deze conclusie worden getrokken, dat de Minister, als chef der districts-veeartsen, aan deze wel bevelen, doch geen bevelhebber mag geven.

De aanval van den heer FREDERIKS gaat langs deze beide betooggronden, die hij met geen enkel woord betwist. Ware er dus in 1909, bij de behandeling der begrooting voor 1910, niets gebeurd, dan zoude mijn betoog ook voor den heer FREDERIKS onaantastbaar zijn.

De volle nadruk wordt door hem gelegd op de geschiedenis der begrooting voor 1910, omdat krachtens die begrooting, bij de wet vastgesteld, het ambt en de werkkring van den inspecteur van den veeartsenijkundigen dienst werden geschapen. Door die begrootingswet onderging de Veewet van 1870 een principeele wijziging, die de mogelijkheid geopend zoude hebben om — onder den minister — een chef over de districts-veeartsen te benoemen. Ziedaar, het wankele uitgangspunt van mijn bestrijder.

Op enkele punten dient de aandacht gevestigd te worden:

1. Welke is de wettelijke bepaling, bij de bedoelde begrootingswet vastgesteld, die de Veewet van 1870 hare kracht in dit opzicht heeft doen verliezen? Die wettelijke bepaling is er n i e t, want bij de wet werd alleen een begrootingspost voor een hooger bedrag dan ten vorigen jare uitgetrokken. Alles, waarop beroep wordt gedaan, behoort tot de toelichting of beraadslaging, doch is geen deel van de wet zelve. En bij de schriftelijke gedachtenwisseling gaf de Regeering in de Memorie van Antwoord te kennen, dat zij beoogde om „v o o r z o o v e r m o g e l i j k, m e t i n a c h t n e m i n g d e r w e t t e l i j k e b e p a l i n g e n, zoodanige algemeene leiding te geven aan dezen dienst, dat het groote belang van de gezondheid van den veestapel geen schade lijdt."

Wil dit door mij gespatieerde zeggen, dat men bedoelt de bestaande wettelijke bepalingen omver te werpen, of mag daaruit worden afgeleid, dat de bestaande wet ongerept wordt gelaten? M. i. is het antwoord niet moeilijk.

2. In de Landbouwbegrooting 1910 wordt onder A de „algemeene dienst"

artt. 6 tot en met(9) en onder D de „veeartsenijkundige dienst" (art. 30 en volg.) behandeld.

Nu is het merkwaardig, dat de gelden voor den veeartsenijkundigen inspecteur werden ondergebracht in den algemeenen post art. 6 van de bureau-ambtenaren bij den algemeenen dienst. Dus niet bij D, veeartsenijkundige dienst. En toch zoude de aanneming van den onderwerpelijken begrootingspost art. 6 een wijziging van den veeartsenijkundigen dienst beoogd hebben!

3. Toen nu de begrooting voor 1910 was aangenomen en de nieuwe titularis aan de districts-veeartsen moest worden voorgesteld, is hun absoluut niet gezegd, dat er een nieuwe schakel was gekomen in het corps der ambtenaren van het veeartsenijkundig Staatstoezicht: wat ook — gelet op de geschiedenis, zooals ik die onder 2 mededeelde — bezwaarlijk had gekund. De minister heeft, na de benoeming van Dr. REMMELTS tot inspecteur van den veeartsenijkundigen dienst, aan de districts-veeartsen in een rondschrijven bericht, dat deze was „opgetreden „als chef van de afdeeling van de Directie van den „Landbouw, waaraan de behandeling van alle veterinaire aangelegenheden, „behalve die ten aanzien van 'sRijks-Veeartsenijschool, is opgedragen en als zoo„danig belast is met het toezicht op den veeartsenijkundigen dienst."

De minister beschouwde toen den inspecteur als den bureau-ambtenaar, door wien hij zich bij de uitoefening van zijn gezag of zijn toezicht deed bijstaan. Een volkomen juiste beschouwing, die vermoedelijk niet de goedkeuring van den heer FREDERIKS zal wegdragen, doch van den tegenwoordigen minister te verwachten was. Want onder zijn bewind 1909 is ook de functie van directeur generaal van den arbeid geschapen, welke functie niet paste in de termen van art 12 der Arbeidswet 1889. De minister heeft een wetsontwerp ingediend tot verhooging van het Xde hoofdstuk der Staatsbegrooting 1909, teneinde de reorganisatie der arbeidsinspectie tot stand te brengen. Toen in het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer de meening van verscheidene leden werd aangetroffen, dat aan die reorganisatie wijziging der wet diende vooraf te gaan, zeide de minister in de Memorie van Antwoord 27 Maart 1909 : „De vraag of de ontworpen reorganisatie bij een begrootingspost kan worden tot stand gebracht, is ook naar het oordeel van den ondergeteekende ontkennend te beantwoorden."

Inderdaad gulden woorden, waarvan het te betreuren is, dat de minister ze niet voor oogen heeft gehad, toen hij zijn resolutie van October 1912 teekende, en dat Mr. Dr. FREDERIKS er niet aan gedacht heeft, toen hij zijn stukje schreef

De heer FREDERIKS schrikt zelf terug voor de consequenties van zijn revolutionaire leer. Hij geeft toe wat mij wel eenigszins verwonderde, doch genoegen deed, dat de bevoegdheid van den inspecteur niet in de wet wortelt en meent op dien grond, dat de inspecteur slechts in enkele gevallen aanwijzingen aan de districts-veeartsen mag geven. Vergeet mijn geëerde bestrijder dan niet, dat de resolutie ik schreef bijna de „scherpe resolutie" in art.II gehoorzaamheid aan de aanwijzingen van den inspecteur gebiedt en in art. III gelast om te voldoen „alle opdrachten", welke door den inspecteur aan de districts-veeartsen worden verstrekt?

Ten slotte. De heer FREDERIKS meent, dat de kwestie practische beteekenis mist, omdat hij zich geen geval kan denken, dat de gewone rechter geroepen zal zijn haar te beslissen. Afgescheiden daarvan, dat een kwestie ook practische beteekenis kan hebben buiten verband met een rechterlijke uitspraak, zoude ik den geachten schrijver willen herinneren aan de bepalingen in het Strafwetboek, waarbij wel de wettige uitoefening van eenig gezag, doch niet de onwettige beschermd wordt. Ook zoude ter illustratie van de practische beteekenis dezer kwestie het wellicht aanbeveling verdienen om een vergadering van districtsveeartsen en hunne plaatsvervangers te beleggen en aldaar de vraag ter tafel te brengen of, naar het inzicht dezer vergadering, aan de resolutie van October 1912 al dan niet een practische beteekenis mag worden toegekend.

Gelukkig vond mijne uiteenzetting in zoover genade bij mijn bestrijder, dat hij ze wilde inlijven bij een reeks doctorale stellingen. Het onderwerp is dus, naar zijn oordeel, van dien aard, dat het voor verdediging van weerszijde vatbaar is. Maar dan ware deze proefneming in een ministerieele resolutie beter achterwege gebleven, want zoo ergens, dan geldt daar, dat men, in geval van betwistbare wettigheid, zich behoort te onthouden.

Den Haag, 3 Februari 1913. Mr. C. P. ZAAYER.

Orgaan van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw, van 8 Febr. 1913.

De inspecteur van den veeartsenijkundigen dienst en de wet. In het „Orgaan van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw", bijvoegsel van het „Nederlandsch Landbouw-Weekblad" 22e jaargang, No. 5, d.d. 8 Februari 1913, heeft Mr. C. P. ZAAYER zijn beschouwingen over de wettigheid der ministerieele beschikking van 14 October 1912 „Staatscourant" 17 October 1912, No. 243, tot regeling van de verhouding tusschen den inspecteur van den veeartsenijkundigen dienst en de ambtenaren van het veeartsenijkundig Staatstoezicht, nader ontwikkeld en mijn afwijkend gevoelen bestreden. Hij heeft zich daarbij niet weten te bepalen tot een zakelijke discussie, doch zijn verweer ingeleid met een zuiver persoonlijken aanval.

Ik zal Mr. ZAAYER op dezen weg niet volgen, daar ik niet wensch mede te werken, het peil van het debat te verlagen tot een wederzijdsch gekijf in den toon van gekwetste majesteit. Ik zal mij daarom bepalen tot het zakelijke gedeelte van het betoog.

Mr. ZAAYER heeft zijn stelling, dat de beschikking van 14 October 1912 onwettig zou zijn, gegrond op:

1°. de woorden en het stelsel der wet;

2°. haar geschiedenis.

In plaats van op deze twee argumenten een frontaanval te doen, zou ik ze met stilzwijgen zijn voorbijgegaan en allen nadruk hebben gelegd op de geschiedenis der begrooting van het dienstjaar 1910.

De geachte schrijver besluit hieruit, dat, ware in 1909 bij de behandeling der begrooting niets gebeurd, het door hem geleverde betoog ook voor mij onaantastbaar zou zijn. Ik moet beginnen met Mr. ZAAYER deze illusie, die mij overigens na mijn vorig betoog onverklaarbaar is, te ontnemen. Ook al ware in het najaar

van 1909 over de onderhavige quaestie in de Staten-Generaal niets voorgevallen, toch zou de wettigheid der door Mr. ZAAYER aangevallen beschikking boven twijfel verheven zijn.

In de eerste plaats doet de geachte schrijver een beroep op de letter en het stelsel der wet, die wel zou gedoogen, dat de met de uitvoering der wet belaste Minister, als chef der districts-veeartsen, dezen bevelen, doch niet, dat hij hun een bevelhebber geeft. Het delegatiespook in optima forma. Waarop steunt echter het argument, dat het bevoegd-verklaren van den inspecteur van den veeartsenijkundigen dienst, om den districtsveeartsen aanwijzingen te geven, zou inhouden verboden delegatie van macht? Geeft de Minister zijn macht, om zelf te bevelen, uit handen? Draagt hij met het recht, om aanwijzingen te geven, den grond van de verbindbaarheid der bevelen over? Immers neen, en toch kan slechts dàn in het moderne staatsrecht sprake zijn van verboden delegatie van macht.

Staan om deze reden de letter en het stelsel der wet van 1870 aan de aanstelling van een inspecteur van den veeartsenijkundigen dienst niet in den weg, evenmin is dat het geval met haar geschiedenis. Uit de door Mr. ZAAYER aangehaalde parlementaire bescheiden blijkt, dat de wetgever van 1870 geen schakel wilde invoegen tusschen den met de uitvoering der wet belasten Minister en de districtsveeartsen. Dit is echter geheel iets anders dan dat zij het opnemen van zulk een schakel langs administratieven weg zou verbieden, en daarover alleen loopt de geheele twistvraag.

Afgescheiden van haar onjuistheid, heeft de op letter en geschiedenis der wet van 1870 gebaseerde interpretatie van Mr. ZAAYER geen practische beteekenis, met het oog op hetgeen bij de parlementaire behandeling der begrooting voor het dienstjaar 1910 is voorgevallen. Mr. ZAAIJER wil mij de enormiteit laten debiteeren, dat in 1910 de wet van 1870 principieel zou zijn gewijzigd. Ik heb daarover eenvoudig niet gedacht en mijn vorig betoog geeft geen aanleiding, mij dit argument op te dringen.

Naar mijn meening, even goed als Mr. ZAAIJER, is in de wet van 1870 in 1910 noch formeel, noch materieel een tittel of jota veranderd. Wat is dan de beteekenis van mijn door Mr. ZAAIJER niet begrepen beroep op de parlementaire behandeling der begrooting voor 1910? De begrootingswetgever heeft de wet van 1870 geïnterpreteerd; niets meer, maar ook niets minder. De wetgevende macht heeft de wet van 1870 geïnterpreteerd in dien zin, dat deze het invoegen van een schakel in het verband van den veeartsenijkundigen dienst tusschen den met de uitvoering der wet belasten Minister en de districtsveeartsen n i e t i n d e n w e g s t o n d. Naast deze interpretatie van den wetgever zelf heeft een afwijkende interpretatie, van wien ook, tenzij van een administratieven rechter, geen practische beteekenis.

Daarmede staat en valt de geheele quaestie.

Toch wil ik niet nalaten, met enkele woorden de door Mr. ZAAIJER in zijn tweede betoog te berde gebrachte argumenten te bespreken.

In de eerste plaats noemt de geachte schrijver het merkwaardig, dat de gelden voor den inspecteur van den veeartsenijkundigen dienst op de begrooting voor het dienstjaar 1910 werden ondergebracht in den algemeenen post (art. 6) van

het personeel, werkzaam bij de Directie van den Landbouw, en niet onder D, veeartsenijkundige dienst. Merkwaardig is het geval in geen enkel opzicht: Mr. ZAAIJER verliest slechts uit het oog, dat de betrekking van inspecteur van den veeartsenijkundigen dienst, evenals bijvoorbeeld die van de inspecteurs van den landbouw en van het landbouwonderwijs, een tweeledig karakter vertoont: eensdeels is hij ambtenaar bij de Directie van den Landbouw en anderdeels hoofd van het verband van den veeartsenijkundigen dienst. Tot het jaar 1909 werd de bezoldiging van het technisch personeel, werkzaam bij de Directie, uitgetrokken in de afdeelingen, waartoe zij, wat hun technische werkzaamheden betreft, behooren. Mede in overeenstemming met den door de Algemeene Rekenkamer uitgedrukten wensch (Verslag der Algemeene Rekenkamer nopens haar werkzaamheden over het jaar 1906, blz. 18 en 19) is daarin bij de Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1909 verandering gebracht en werden de bezoldigingen van *alle* bij de Directie van den Landbouw werkzame inspecteurs ondergebracht in de algemeene posten van de ambtenaren bij de Directie zelve, zonder dat daarvan eenige wijziging in den aard van hun werkkring het gevolg was.

Voorts heeft Mr. ZAAIJER een nieuw argument geput uit een rondschrijven, waarin de Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel aan de districtsveeartsen heeft bericht, dat Dr. REMMELTS, benoemd tot inspecteur van den veeartsenijkundigen dienst, was „opgetreden als chef van de afdeeling van de Directie van den Landbouw, waaraan de behandeling van alle veterinaire aangelegenheden, behalve die ten aanzien van 's Rijks Veeartsenijschool, is opgedragen, en als zoodanig belast is met het toezicht op den veeartsenijkundigen dienst." Mr. ZAAIJER trekt uit deze circulaire de gevolgtrekking, dat de Minister den inspecteur toen beschouwde als den bureau-ambtenaar, door wien hij zich bij de uitoefening van zijn gezag of zijn toezicht deed bijstaan. Ik moet eerlijk bekennen, dat mij het heeft verrast, Mr. ZAAIJER een dergelijke futiliteit te zien aanvoeren. Duidelijk en klaar heeft de Minister in het najaar van 1909 bij de behandeling der begrooting voor het dienstjaar 1910 medegedeeld, dat de bedoeling was, aanstelling van een ambtenaar, „aan wien de leiding van en het toezicht op den veeartsenijkundigen dienst zou zijn opgedragen." Duidelijker kon de werkkring van den nieuwen functionaris niet zijn aangeduid. In dat licht moet dan ook worden beschouwd het rondschrijven van 1910, bij gelegenheid van de uitvoering der begrooting. En, wat meer zegt, in die lijn passen ook de bewoordingen van het rondschrijven, waarin de inspecteur van den veeartsenijkundigen dienst weer voor het voetlicht verschijnt in zijn tweeledige functie, die als chef eener afdeeling van de Directie van den Landbouw, en die als hoofd van den technischen dienst van het veeartsenijkundig Staatstoezicht.

Mr. ZAAIJER heeft gemeend, dat ik ben teruggeschikt voor de consequenties mijner „revolutionaire leer". Het epitheton „revolutionair" laat ik voor wat het is, in dezen een woord zonder zin; doch, dat ik voor de consequenties mijner interpretatie zou zijn teruggedeinsd, is een los daarheen geworpen woord. Integendeel, mijn betoog was, men moge het er mede eens zijn of niet, logisch opgebouwd. Als Mr. ZAAIJER dan ook vraagt: „Vergeet mijn geëerde bestrijder dan niet, dat de resolutie (ik schreef bijna de „scherpe resolutie") in art. II gehoorzaamd aan

de aanwijzingen van den inspecteur gebiedt, en in art. III gelast om te voldoen aan „*alle* opdrachten", welke dan door den inspecteur aan de districtsveeartsen wordt verstrekt?", kan ik volstaan met een verwijzing naar mijn vorig betoog, waarin ik neerschreef: „De administratie heeft louter en alleen verordend, dat de inspecteur den districtsveeartsen aanwijzingen mag geven, aanwijzingen, die zich uiteraard bewegen binnen de grenzen der bestaande wettelijke voorschriften." Het doel is, te verkrijgen eenheid in de toepassing der wettelijke voorschriften, voor zoover de wet van 1870 zulks toelaat.

Ten slotte herinnert Mr. ZAAIJER mij, ter weerlegging van mijn opvatting, dat zich geen enkel geval denken laat, waarin de gewone rechter geroepen zal zijn, de quaestie te beslissen, aan de bepalingen in het Strafwetboek, waarbij wel de wettige uitoefening van eenig gezag, doch niet de onwettige beschermd wordt. Ik vermoed, dat de geachte schrijver hierbij het oog heeft op het eerste lid van artikel 184 Swb., dat luidt: „Hij, die opzettelijk niet voldoet aan een bevel of eene vordering krachtens wettelijk voorschrift gedaan door een ambtenaar, met de uitoefening van eenig toezicht belast, of door een ambtenaar, belast met of bevoegd verklaard tot het opsporen of onderzoeken van strafbare feiten, alsmede hij, die opzettelijk eenige handeling, door een dier ambtenaren ondernomen ter uitvoering van eenig wettelijk voorschrift belet, belemmert of verijdelt wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste drie maanden of geldboete van ten hoogste zes honderd gulden." Inderdaad zou in theorie van dit artikel gebruik kunnen worden gemaakt, om een districtsveearts, die niet voldoet aan een hem door den inspecteur van den veeartsenijkundigen dienst gegeven aanwijzing, te treffen. Máár stelt Mr. ZAAIJER zich voor, dat in een strafvervolging uitkomst zal worden gezocht, indien een ambtenaar eenvoudig niet voldoet aan een bevel van het hoofd van zijn dienstverband? Zou in dat geval toepassing eener disciplinaire straf niet het aangewezen middel zijn? Van den jurist ZAAIJER had ik dit argument niet verwacht.

Het denkbeeld, om de quaestie ter oplossing voor te leggen aan een vergadering van districtsveeartsen en hun plaatsvervangers, zal Mr. ZAAIJER wel ondoordacht uit de pen zijn gevloeid. Hoe hoog deze ambtenaren in hun vak mogen staan, hun competentie, om de onderhavige, zuiver juridische quaestie op te lossen ontken ik uiteraard zonder meer. Iedere schoenmaker houde zich bij zijn eigen leest.

's Gravenhage, 17 Februari 1913. Mr. Dr. K. J. FREDERIKS.

Nederlandsch Landbouwweekblad van 22 Febr. 1913.

Wet op de paardenfokkerij. 1901 Bij Koninklijk besluit van 13 Februari 1913, (Staatsblad n°. 56) is tusschen de artikelen 18 en 19 van het Koninklijk besluit van den 14den Augustus 1901 (*Staatsblad* n°. 204) ter uitvoering van de artikelen 8, 11, 13, 19 en 21 van de Wet op de paardenfokkerij 1901, gewijzigd bij de besluiten van 3 Februari 1902 (*Staatsblad* n°. 15) en 6 November 1906 (*Staatsblad* n°. 278) een nieuw artikel opgenomen, luidende:

Artikel 18*bis*.

Aan de toekenning van premiën en onderhoudsbijdragen kan door de provinciale regelingscommissiën, onder goedkeuring van onzen Minister van Landbouw,

Nijverheid en Handel, de voorwaarde worden verbonden, dat de hengsten moeten worden gestationneerd in de door die commissiën aan te wijzen gemeenten of moeten worden gebezigd voor het dekken van een door die commissiën te bepalen getal merriën, behoorende tot een door haar aangewezen type.

Het Besluit treedt den 22sten Februari 1913 in werking.

Eerste Kamer der Staten-Generaal. Uit de beraadslaging over Hoofdstuk X der Staatsbegrooting, dienstjaar 1913.

De heer VAN PALLANDT. Het tweede punt, waarover ik gaarne met een enkel woord zou willen spreken, is de landbouwtentoonstelling die dit jaar in den Haag zal worden gehouden.

In het programma van die tentoonstelling heb ik tot mijn leedwezen gemist een rubriek voor instrumenten en geneesmiddelen die bij den landbouw en veeteelt kunnen voorkomen. Op de meeste groote buitenlandsche tentoonstellingen wordt aan die afdeeling een zeer belangrijke plaats gegeven; men ziet daar uitgestald, en men kan daar ook verkrijgen zoogenaamde medicijnkisten die allerlei instrumenten bevatten en een groot getal geneesmiddelen die in minder ernstige ongevallen of ziekten bij het vee te pas kunnen komen. Iedereen zal begrijpen van hoeveel waarde het is voor den verafwonenden landbouwer, die niet dadelijk beschikken kan over de hulp van een veearts, wanneer hij een dergelijke kist met geneesmiddelen en instrumenten in zijn bezit heeft; ik heb bij verschillende gelegenheden deze gezien. Op iedere groote Engelsche tentoonstelling ziet men deze installaties, die aan de markt worden gebracht door de firma Day-sons Hewitt met gebruiksaanwijzingen, waarbij ook een vertaling in het Hollandsch. Dit laatste is geschied met het oog op Zuid-Afrika. Honderden van die medicijnkisten zijn verkocht voor Zuid-Afrika, omdat ook daar op de verafgelegen boerderijen die kisten prachtig werken.

Ik heb gemeend dit in het midden te moeten brengen om eenigszins een aanwijzing te geven wat bedoeld wordt.

De Minister heeft de zaak verwezen naar het Nederlandsche Landbouwcomité. Ik hoop nu maar, dat dit comité zich in deze niet zal laten influenceeren door veeartsen, want ieder zal begrijpen dat veeartsen aan dergelijke installaties en inrichtingen schrikkelijk het land hebben.

Brief van den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel in zake vergoeding van schade, geleden na de enting van varkens.

's Gravenhage, 14 Februari 1913.

Aan den Heer Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Onder terugzending van het bij nevensvermeld schrijven met verzoek om inlichtingen in mijne handen gesteld adres van G. C. MOORS c.s. te Steenbergen, d.d. 19 October 1912, zij het navolgende medegedeeld

Nadat op kleine schaal met de prophylactine, de nieuwe entstof tegen vlekziekte met gunstig resultaat proeven waren genomen, werden, tengevolge van een verzoek van den Directeur-Generaal van den Landbouw, gericht tot enkele vereenigingen van veehouders, bij wijze van practische proefneming, 280 varkens van 20

eigenaren met prophylactine ingespoten, welke dieren alle gezond bleven, zooals uit bijgevoegden staat blijkt.

Toen bedoelde entstof vervolgens algemeen verkrijgbaar was gesteld, werd zij door vele veeartsen in de practijk aangewend, over het geheel met goeden uitslag, zooals bijgaande staat II aanwijst. Enkele der behandelde dieren werden kort na de inenting aangetast door vlekziekte: het meerendeel herstelde, doch sommige bezweken aan de ziekte. Onder deze laatste categorie bevonden zich varkens, die aan de adressanten toebehoorden. Een onderzoek, door ambtenaren der Rijksseruminrichting ter plaatse ingesteld, bracht niet voldoende licht. Hoewel vermoed werd, dat de oorzaak van het optreden der ziekte buiten de inenting was gelegen, kon het bewijs daarvan niet worden geleverd.

In verband hiermede werd den belanghebbenden de helft van de door hen geleden schade uit 's Rijks kas vergoed.

Ten slotte worde opgemerkt, dat, hoewel de Regeering voor en na termen aanwezig achtte om de ten gevolge van eene vrijwillige inspuiting met van Rijkswege verstrekte entstof berokkende vermogensnadeelen geheel of gedeeltelijk op te heffen, hieruit geenszins mag worden afgeleid, dat zij zich in die gevallen kweet van eene op haar rustende verplichting.

De Minister van Landbouw,
Nijverheid en Handel,
A. S. Talma.

Tarief betreffende inentingen tegen de vlekziekte der varkens, vastgesteld in de vergadering der praktizeerende Veeartsen in Noord-Holland boven het Y gehouden op 21 Februari 1913.

a. Preventieve entingen.

1ste enting (serum en cultuur) f 0.60 per varken.
2de enting (cultuur) f 0.40 „ „

b. Noodentingen.

Voor biggen ..... f 0.60 per varken.
Voor oudere varkens ..... f 1.— „ „

Een bedrag voor visite zal naar omstandigheden in rekening kunnen worden gebracht.

Het berekenen van vergoeding bij het doen van noodherentingen wordt vrijgelaten.

Verslag van het Veeartsenijkundig examen.

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Landbouw,
Nijverheid en Handel.

De commissie belast met het afnemen van het veeartsenijkundig examen, ingevolge art. 12 der wet van 8 Juli 1874 (*Staatsblad* n°. 99), voor de 3 jaren 1911, 1912 en 1913, benoemd bij Koninklijk besluit van 7 Maart 1911 n°. 28, heeft de eer ter voldoening aan art. 15 der voornoemde wet, aan Uwe Excellentie verslag te doen van hare zitting in Januari 1913.

Deze zitting was noodig geworden, doordat de commissie in hare vergadering

van 13 Juli 1912 besloot 2 der candidaten voor het practisch gedeelte af te wijzen voor den tijd van 6 maanden.

Het examen heeft plaats gehad aan 's Rijks veeartsenijschool op 8 dagen, namelijk van 13 Januari tot en met 21 Januari 1913.

De volgende staat geeft aan de practische vakken, waarin de beide candidaten zijn geëxamineerd, den tijd per candidaat en de namen der examinatoren.

Vakken	Tijd per candidaat.	Examinatoren
1. Cliniek	onbepaald	Wester en Jakob
2. Operatie- en verbandleer	idem	Wester, Kroon, Paimans en Hartog
3. Heelkundige ontleedkunde	idem	Vermeulen en Wester
4. Verloskunde	idem	Paimans en Kroon
5. Artsenijmengkunde	idem	Sjollema en Jakob
6. Voederkennis	25 min.	Kroon en Sjollema
7. Toegepast exterieur van van het paard	50 min.	Kroon en Paimans
idem van het rund	50 min.	Kroon en Paimans.

Dit examen bestond voor iederen candidaat uit de volgende onderdeelen:

Voor cliniek: het onderkennen en daarna bespreken van de ziekten en gebreken van 3 huisdieren en bovendien het opmaken van een beredeneerd verslag aangaande het onderzoek van een 4de ziektegeval, zonder voorafgaande bespreking waarover evenwel bij de beoordeeling van het verslag de candidaat door de commissie werd gehoord;

voor operatie- en verbandleer: het verrichten van minstens 4 operatiën, waaronder een hoefoperatie en het aanleggen van 2 verbanden, een en ander door loting aangewezen;

voor heelkundige ontleedkunde: het gereed maken van een door loting aangewezen chirurgisch-anatomisch praeparaat, en het demonstreeren van een dusdanig praeparaat, dat onmiddellijk te voren door het lot bepaald, doch niet door den candidaat zelf gereed gemaakt was;

voor verloskunde: het gedeeltelijk onderhuidsch ontleden van een in het phantoom geplaatst onmiddellijk te voren gedood kalf;

voor artsenijmengkunde: het schrijven, het lezen en gereed maken van 2 bij loting aangewezen recepten in verschillende artsenijvormen;

voor voederkennis: het beredeneerd beoordeelen van verschillende graan- en hooisoorten, peulvruchten en voederkoeken;

voor toegepast exterieur der huisdieren: het beredeneerd beoordeelen van 2 paarden en van 2 runderen, waarbij den candidaat telkenmale gedurende 10 minuten gelegenheid werd gegeven tot het nauwkeurig onderzoek van het daarna met hem te bespreken dier.

Alle operatiën, met uitzondering van de aderlatingen en luchtpijpsnede, zijn op het doode dier verricht.

Aan beide candidaten is het diploma van veearts uitgereikt.

Utrecht, 21 Januari 1913.

W. C. Schimmel, *Voorzitter*,
J. J. Wester, *Secretaris*.

De namen der geslaagden zijn: J. Koopmans van Amsterdam en H. Veenendaal van Woudenberg.

Vaststelling der Staatsbegrooting 1913. Bij Wet van den 31sten December 1912 (Staatsblad 469) is vastgesteld de verhooging van Hoofdstuk X der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1911 (zie dit Tijdschrift, Deel 39, bldz. 936).

Bij Wet van den 18den Februari 1913 (Staatsblad n°. 61) is vastgesteld Hoofdstuk X der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1913. (zie dit Tijdschrift, Deel 39, bldz. 959).

Maatregelen tegen de trichinenziekte. De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel:

Gelet op de artikelen 88 en 89 van het Koninklijk besluit van 10 Juli 1896 (*Staatsblad* n°. 104), laatstelijk gewijzigd bij het Koninklijk besluit van 25 Juli 1911 (*Staatsblad* n°. 260), waarbij nader wordt bepaald, welke ziekten van het vee voor besmettelijk worden gehouden en welke der in de wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 131) genoemde maatregelen bij het heerschen of bij het dreigen van elke dier ziekten moeten toegepast worden;

Heeft goedgevonden:

met ingang van 27 Februari 1913 in te trekken zijne beschikking van 7 November 1912, Directie van den Landbouw, n°. 10942, 3de Afdeeling (*Nederlandsche Staatscourant* van 8 November 1912, n°. 262), waarbij verboden werd het vervoeren of doen vervoeren van levende of doode varkens uit, naar of binnen een kring in de gemeente Amsterdam.

's Gravenhage, 26 Februari 1913.

Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
VERSTEEG.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel:

Gelet op de artikelen 88 en 89 van het Koninklijk besluit van 10 Juli 1896 (*Staatsblad* n°. 260), waarbij nader wordt bepaald, welke ziekten van het vee voor besmettelijk worden gehouden en welke der in de wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 131) genoemde maatregelen bij het heerschen of bij het dreigen van elke dier ziekten moeten toegepast worden;

Heeft goedgevonden:

met ingang van 5 Maart 1913 in te trekken zijne beschikking van 19 November 1912, Directie van den Landbouw, n°. 11255, 3de Afdeeling (*Nederlandsche Staatscourant* van 20 November 1912, n°. 272), waarbij verboden werd het vervoeren of doen vervoeren van levende of doode varkens uit, naar of binnen een kring omvattende de gemeente Zandvoort.

's Gravenhage, 4 Maart 1913.

Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
VERSTEEG.

Vervolgcursus afdeeling Friesland. *Voordracht van den Heer* J. J. WESTER *op 9 November 1912 over „Diagnostiek van kreupelheden."*

Na een definitie van het begrip kreupelheid te hebben gegeven gaat spreker

achtereenvolgens de afwijkingen na die bij kreupelheid optreden in *gang, stand vorm, temperatuur* en *gevoeligheid.*

Als afwijkingen in *stand* worden o.m. besproken: *het pointeeren, overkoot staan, bokbeenig staan, stand bij bursitis intertubercularis* (carpus naar voren, onderbeen naar achteren; om de biceps te ontspannen en zoodoende een druk op de bursa te voorkomen)

stand bij omarthritis (de schouder is eenigzins opgetrokken, 't dier rust niet op de verzenen).

't *voorbeen in abductie* bij een bursitis infraspinatus of verlamming van de suprascapularis.

stand bij spatkreupelheid (sterke buiging van het spronggewricht).

stand bij gonitis (rechte stand van het achterbeen in knie- en spronggewricht; vaak iets doorzakken in den kogel.

afwijkingen in vorm: deze zijn te constateeren met 't oog of met de maatband. Na afknippen van de haren of na bestrijken met water of vet.

afwijkingen in temperatuur: constateeren met de hand (door vergelijke van overeenkomstige plaatsen van het zieke- en het naaststaande lidmaat). of door vochtig maken (de warmste plaats is 't eerst droog);

Afwijkingen in gang: *a.* afwijkingen in draf. Om te zien aan welk been 't dier kreupel is.

b. afwijkingen in stap. Om de wijze van afwijken te zien en hierop mede de diagnose te maken.

De cinematograaf zou hier zeer goede diensten kunnen bewijzen. Aan de verschillende houdingen zou men beter de afwijkingen kunnen constateeren. Bij verkorten van de pas naar achteren zit de kreupelheid met vrij groote zekerheid beneden den carpus of het spronggewricht, bij verkorten van de pas naar voren als regel daarboven.

Dit verkorten van de pas wordt versterkt door het laten draaien op 't zieke en op 't gezonde been.

Gang van het onderzoek:

Anamnese — draven heen en terug — stappen — draaien op 't zieke en 't gezonde been — draven op harden bodem (steenen) en zachten bodem (zand) — terugzetten van het dier — event. achteruit trekken van het lidmaat bij aandoening van een voorbeen — nagaan in den vorm — en ten slotte onderzoek van het been van onder tot boven.

Vervolgens werden voor- en nadeelen van het anaestheseeren besproken.

Spr. heeft in moeilijke gevallen geen bezwaar daartegen, maar wil 't als regel er zonder stellen, omdat dit meer prikkelt tot nauwkeurig onderzoek.

Het dier is bovendien lang niet altijd behoorlijk ongevoelig; terwijl gevaar voor 't krijgen van een fractuur niet buitengesloten is.

Hierna worden een 30-tal projecties gedemonstreerd van afwijkingen in stand en afwijkingen bij sectie gevonden.

Ook op dit gebied hebben wij afgedaan met het maken van een diagnose à distance, omdat ook hier 't nauwkeurig en systematisch onderzoek ons behoedt voor talrijke misslagen en teleurstelling.

Voordracht van den Heer J. J. WESTER *op* 30 *November* 1912 *over „Clinische Diagnostiek in verband met Gerechtelijke Veeartsenijkunde."*

De Heer WESTER begint met, in 't kort de *Arbitrage*, zooals die door de Geldersch-Overijselsche Mij. van Landbouw is ingesteld, te bespreken.

Een dergelijke arbitrage heeft volgens sprekers meening geen toekomst omdat geen dwang kan worden uitgeoefend. Als bewijs van zijn meening haalt spreker aan dat van het inwerkingtrede af van 1 Juli 1912—30 November 1912 nog geen aanvrage tot beslechting van zaken zijn ingekomen.

Vervolgens worden enkele koopvernietigende gebreken nader besproken met 't oog op de diagnostiek ervan.

1. *Nymphomanie.*

Oorzaken zijn gelegen in cysteuze ontaarding van de eierstokken, volgens Deensche en Zwitsersche opvatting; en niet zooals in ons land werd gedacht in een tuberculeuze degeneratie. Volgens hem komt deze slechts in ½ % van de gevallen voor. Deze cysten zijn rectaal te voelen en moeten volgens hem worden uitgedrukt.

2. *Baarmoedercatarrh* (witvloeien).

Hierbij is 't ostium dat normaal bleek (anaemisch) droog en gesloten is, sterk vergroot, gelapt, hyperaemisch, vochtig en niet gesloten; met een tang (door ALBRECHTSEN aangegeven) is 't ostium bij een van de plooien te vatten, naar achteren te trekken en aldus te bezien.

Spreker demonstreert hierbij een normaal en eenige abnormale ostii. In dit verband bespreekt de inleider ook in 't kort de onderkenning van drachtigheid. Volgens de methode van ALDERHOLDE door dyalisatie van allantoiseiwit en de optische methode.

4. *Chronische diarrhee bij koeien.*

De diagnose is moeilijk vaak, vooral wat betreft 't chronisch zijn van het lijden.

Een 5-tal soorten van chronische diarrhee zijn in Nederland bekend:

a. darmaandoening bij jonge runderen door strongyluswormen (microscop. aantoonen van strongyluseieren).

b. chronische darmaandoening bij runderen, de chronische hypertropische enteritis, enteritis pseudotuberculosa; diagnose door middel van vogeltuberculine (thermoreactie) en door microscopisch onderzoek der faeces op zuurvaste bacillen.

c. chronische diarrhee tengevolge van leverbotten (microscop. aantoonen van eieren).

d. chronische diarrhee waarbij atrophie van den darm (dunne darmen) optreedt en welk lijden ongeneeslijk is. Oorzaak is niet bekend.

e. chronische (recidiveerende) diarrhee in verband met een chron. indigestie.

Vervolgens wordt door spreker een laryngoscoop gedemonstreerd, die vooral bij 't onderzoek op cornage zeer practisch blijkt te zijn. Hiermede toch is duidelijk 't afhangende kraakbeen te zien. De laryngoscoop werd bij een paard, lijdende aan cornage in toepassing gebracht waarna spreker ook de door hem aangegeven methode demonstreert, om 't afhangen van het ary-kraakbeen te voelen.

M. J. VEENSTRA.

Vergadering der afdeeling Utrecht op Zaterdag 22 Februari 1913. Voorzitter: de heer H. ANKER; aanwezig 15 leden en 2 introducés.

Als candidaten voor lid van het Hoofdbestuur werden verkozen de heeren F. W. VAN DULM, als voorzitter (heeft bedankt) en L. J. HOOGKAMER als 1ste secretaris.

Door meerdere leden werd geklaagd over de uitbreiding der werkzaamheden van de hulpkeurmeesters van vee en vleesch. Er werd gewezen op het feit, dat deze hulpkeurmeesters in verschillende gemeenten benoemd worden als hoofd der plaatselijken keuringsdienst, hoewel zij noch door hun algemeene, noch door hun speciale opleiding in staat geacht kunnen worden een dergelijke verantwoordelijke betrekking naar behooren te kunnen vervullen. In verband hiermede werd een voorstel aangenomen voor de 54ste Algemeene Vergadering waarin het Hoofdbestuur wordt uitgenoodigd een onderzoek in te stellen naar den werkkring der hulpkeurmeesters van vee en vleesch.

Door den heer dr. E. A. R. F. BAUDET werden levende en gekleurde trypanosomen van de Dourine gedemonstreerd.

Vervolgens hield de heer J. H. HARTOG een voordracht over de operatie van WILLIAMS ter genezing van de cornage van het paard. Spr. gaf eerst een historisch overzicht over de verschillende operatie-methoden welke tegen dit lijden zijn aangegeven, welke echter voor het meerendeel onbetrouwbare resultaten geven. Dan werd een uitvoerige beschrijving gegeven van de operatie zooals die door WILLIAMS is aangegeven. W. verwijdert de mucosa van het stemzakje; bij de nu volgende litteekenvorming ontstaat een vergroeiing van den stemband en de cartilago arytaenoidea met de cartilago thyreodea, waardoor de cart. arytaenoidea in extensiepositie komt te staan en het cornagegeluid wordt opgeheven. Spr. verrichtte deze operatie op een uitgesneden larynx en demonstreerde daarbij de verschillende zeer practische instrumenten.

Het is te betreuren dat niet meer praktizeerende veeartsen bij de demonstratie dezer belangrijke operatie aanwezig waren. SCHORNAGEL.

Invoer Argentijnsch vleesch. Naar de dagbladen melden is door de Vereeniging van directeuren van gemeentelijke slachthuizen in Nederland in hare op Zaterdag 22 Februari j.l. te Utrecht gehouden vergadering de volgende conclusie met algemeene stemmen aangenomen:

De Vereeniging van directeuren van gemeentelijke slachthuizen in Nederland:

gelet op den omvang dien de invoer van Argentijnsch vleesch in Nederland heeft aangenomen;

overwegende, dat de keuring van bedoeld vleesch op de plaats van herkomst, mede blijkens de hier te lande opgedane ervaring, geen voldoende waarborgen biedt omtrent de deugdelijkheid van dit vleesch;

van oordeel zijnde, dat de aanwezigheid der organen bij den invoer van het vleesch, met het oog op eene keuring hier te lande, een gebiedende eisch der hygiëne is;

spreekt op grond van bovengemelde hygiënische overwegingen, als haar gevoelen uit, dat de invoer van Argentijnsch vleesch, anders dan bij geheele dieren (resp. halve dieren of vierendeelen) met de organen daaraan op de natuurlijke wijze verbonden, in alle gemeenten dient te worden verboden.

Geneeskundige Courant. Blijkens een mededeeling der uitgevers is de verdere uitgave van den „*Geneeskundige Courant*" gestaakt.

Ontvangen bijdragen ten behoeve van het Van Esveld-Fonds. (16e lijst.)

Dr. W. Luxwolda, Zwolle	f 2.—
W. de Beyl, Coevorden	- 2.50
J. A. Verheul, Oudenbosch	- 5.—
H. Wolters, Nieuw-Buinen	- 5.—
K. Waal Voorschoten	- 2.50
B. A. Barmen 't Loo, Barneveld	- 5.—
J. H. Hartog, Utrecht	- 3.—
Dr. J. Staal, Assen	- 10.—
W. H. van Haselen, Amersfoort	- 2.50
G. Bulk, Ommen	- 2.50
Dr. J. M. J. E. Duysens, Kerkrade	- 5.—
M. J. H. Duysens, Heerlen	- 5.—
R. Nijhoff, Hoogeveen	- 5.—
Dr. J. Eggink, Milligen	- 5.—
G. P. F. Munnik, Alfen	- 5.—
K. R. Kuipers, Alfen	- 5.—
Dr. W. Stuurman, Leiden	- 5.—
totaal	f 75.—
Bedrag van vorige opgaven	- 2530.25
totaal	f 2605.25

Dr. H. A. Vermeulen, Nieuwe Gracht 165 Utrecht.

Personalia. Geplaatst te Banjoe-Biroe, de militaire paardenarts 2de klasse F. H. Sardemann.

Overgeplaatst van Batavia naar Salatiga de militaire paardenarts 2de klasse W. M. P. Pulle.

Voor den dienst in Ned-Indië is bestemd Dr. W. van den Akker, om te worden benoemd tot leeraar aan de veeartsenijschool te Buitenzorg.

Aan de Universiteit te Bern werd bevorderd tot *doctor medicinae veterinariae* de veearts J. C. Witjens, militair-paardenarts 1ste klasse N.O.I.leger, op een proefschrift getiteld: „*Das Tuscheverfahren.*"

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel;

Gelet op art. 2 der wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 131), alsmede op de wet van 28 April 1906 (*Staatsblad* n°. 100);

Heeft goedgevonden:

1°. met ingang van 1 April a.s. den districtsveearts dr. A. A. Overbeek, te Groningen, nader als standplaats aan te wijzen de gemeente Rotterdam en als werkkring de Zuidhollandsche gemeenten:

a. gelegen ten Zuiden van Lek, Nieuwe Maas, Scheur en Nieuwen Waterweg;

b. Ammerstol, Bergambacht, Capelle aan den IJssel, 's Gravenzande, Hillegersberg, Kethel, Krimpen aan de Lek, Krimpen aan den IJssel, Lekkerkerk, de Lier, Maasland, Maassluis, Naaldwijk, Overschie, Rotterdam, Schiebroek, Schiedam, Schoonhoven, Vlaardingen en Vlaardinger-Ambacht;

2°. met ingang van 1 April a.s. den bij Koninklijk besluit van 3 Februari 1913 n°. 86 benoemden districtsveearts dr. D. G. UBBELS, te Haarlem, als standplaats aan te wijzen de gemeente Leiden en als werkkring de provincie Zuidholland, met uitzondering van de sub 1°. bedoelde gemeenten;

3°. met ingang van 1 April a.s. den districtsveearts J. A. KLAUWERS, te Teteringen, nader als standplaats aan te wijzen de gemeente Amsterdam en als werkkring de provincie Noordholland, met uitzondering van:

a. het sub 4°. bedoelde gedeelte;

b. de gemeenten Terschelling, Vlieland en Urk;

4°. met ingang van 15 Maart a.s. den bij Koninklijk besluit van 3 Februai 1913 n°. 86 benoemden districtsveearts dr. D. L. BAKKER, te Enschedé, als standplaats aan te wijzen de gemeente Alkmaar en als werkkring het gedeelte van de provincie Noordholland, ten Zuiden begrensd door en met inbegrip van de gemeenten Heemskerk, Uitgeest, Wormer, Wijde Wormer, Beemster, Oosthuizen Kwadijk, Middelie en Warder, met uitzondering van de gemeenten Terschelling, Vlieland en Urk;

5°. met ingang van 1 April a.s. den districtsveearts A. VAN LEEUWEN te Utrecht, nader als werkkring aan te wijzen de provincie Utrecht, alsmede het gedeelte van de provincie Gelderland, ten Oosten begrensd door en met inbegrip van de gemeenten Kesteren, Echteld, Druten, Horssen en Appeltern;

6°. met ingang van 1 April a.s. den districtsveearts F. S. J. VEEZE, te Zutphen, nader als standplaats aan te wijzen de gemeente Arnhem en als werkkring de provincie Gelderland met uitzondering van het sub. 5°. bedoelde gedeelte;

7°. met ingang van 15 Maart a.s. den bij Koninklijk besluit van 3 Februari 1913 n°. 86 benoemden districtsveearts dr. P. SCHAT, te Coevorden, als standplaats aan te wijzen de gemeente Zwolle en als werkkring de provincie Overijssel, alsmede de Noordhollandsche gemeente Urk;

8°. met ingang van 15 Maart a.s. den bij Koninklijk besluit van 3 Februar. 1913 n°. 86 benoemden districtsveearts W. TEN HOOPEN, te Hardegarijp, gemeente Tietjerksteradeel, als standplaats aan te wijzen de gemeente Groningen en als werkkring de provinciën Groningen en Drenthe;

9°. met ingang van 1 April a.s. den districtsveearts Th. G. VAN RIJSSEL, te Dordrecht, nader als standplaats aan te wijzen de gemeente Breda en als werkkring;

a. de provincie Zeeland;

b. het gedeelte van de provincie Noordbrabant, ten oosten begrensd door en met inbegrip van de gemeenten Hooge en Lage Zwaluwe, Terheyden, Teteringen, Ginneken c.a. en Chaam;

10°. met ingang van 15 Maart a.s. den bij Koninklijk besluit van 3 Februari 1913 n°. 86 benoemden districtsveearts K. DE VINK, te Leiden, als standplaats aan te wijzen de gemeente Venlo en als werkkring:

a. de Noordbrabantsche gemeenten Beers, Beugen c.a., Boxmeer, Cuyk c.a., Escharen, Gassel, Haps, Linden, Maashees c.a. Mill c.a., Oeffelt, Oploo c.a., Sambeek, Vierlingsbeek en Wanroy;

b. het gedeelte van de provincie Limburg, ten zuiden begrensd door en met inbegrip van de gemeenten Nederweert, Heythuizen, Nunhem, Neer en Beesel;

11°. met ingang van 15 Maart a.s. den bij Koninklijk besluit van 3 Februari 1913 n°. 86 benoemden districtsveearts P. J. 't Hooft P. Jzn., te Almkerk, als standplaats aan te wijzen de gemeente 's Hertogenbosch en als werkkring de provincie Noordbrabant, met uitzondering van:

a. het sub 9°., *b* bedoelde gedeelte;

b. de sub 10°., *a.* bedoelde gemeenten;

12°. met ingang van 15 Maart a.s. den districtsveearts G. B. Goossens, te Roermond, nader als werkkring aan te wijzen de provincie Limburg, met uitzondering van het sub 10°., *b*, bedoelde gedeelte.

Schornagel.

Aan de praktizeerende veeartsen.

De ondergeteekende brengt ter kennisse van de praktizeerende collega's, dat hij, ten behoeve van zijn onderwijs en onderzoek, zijn laboratorium beschikbaar stelt voor het chemisch en microscopisch onderzoek van se- en excreta der huisdieren, zooals urine, faeces, uiersecretum, sputum etc.

Dit onderzoek geschiedt gratis.

Zoo spoedig mogelijk na ontvangst van het materiaal, krijgt de inzender bericht omtrent de bevinding; desgevraagd met advies.

Urine dient men te conserveeren met een weinig chloroform (1 c.M.³ op 50 gram urine). Faeces moet men in gesloten busjes of fleschjes verzenden.

De zendingen moeten franco geschieden aan de *Afdeeling voor inwendige ziekten* van 's Rijksveeartsenijschool.

Utrecht, 27 Februari 1913. J. Wester.

Een vleeschkeuringswet ingediend.

Bij Koninklijke Boodschap van 22 Februari 1913 is aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangeboden een *ontwerp van wet houdende bepalingen tot wering van vleesch en vleeschwaren, die voor de volksgezondheid schadelijk zijn.*

Daar het hier een wetsontwerp geldt, dat zooals van zelf spreekt, in buitengewone mate de aandacht heeft van de veeartsen in Nederland, acht de Redactie het aangewezen bedoeld ontwerp van wet en de memorie van toelichting volledig in dit tijdschrift te doen afdrukken, teneinde ieder veearts in de gelegenheid te stellen van beide stukken nauwkeurig kennis te kunnen nemen.

De Redactie.

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Mijne Heeren!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet, houdende bepalingen tot wering van vleesch en vleeschwaren, die voor de volksgezondheid schadelijk zijn.

De toelichtende memorie, die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen wij U in Godes heilige bescherming.

's Gravenhage, den 22 Februari 1913.

WILHELMINA.

ONTWERP VAN WET.

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overwegeng genomen hebben, dat het wenschelijk is, bepalingen vast te stellen tot wering van vleesch en vleeschwaren, die voor de volksgezondheid schadelijk zijn;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Algemeene Bepalingen.

ARTIKEL 1.

1. Deze wet verstaat onder slachtdieren: eenhoevige dieren, runderen, schapen, geiten en varkens.

2. Bij algemeenen maatregel van bestuur kan deze wet geheel of ten deele voor ten hoogste twee jaren op andere dieren dan de in het eerste lid bedoelde van toepassing worden verklaard.

ARTIKEL 2.

1. Deze wet verstaat onder:

a. vleesch: gestorven of gedoode slachtdieren of deelen van deze, daaronder begrepen ongeboren vruchten, mits die dieren of die deelen noch verduurzaamd, tenzij door afkoeling, noch toebereid zijn.

Van de voorgaande bepaling zijn uitgezonderd hoornen, hoeven, klauwen, borstels, wol, huiden, voor zoover deze laatste niet afkomstig zijn van varkens, en andere bij algemeenen maatregel van bestuur aan te geven, voor technische doeleinden bestemde, deelen;

b. vleeschwaren: verduurzaamd, tenzij door afkoeling, of toebereid vleesch, ook indien het met andere stoffen vermengd is.

2. Bij algemeenen maatregel van bestuur worden voorschriften gegeven betreffende het verduurzamen en toebereiden van vleesch en wordt bepaald, welke stoffen bij het bereiden van vleeschwaren niet mogen worden gebruikt.

ARTIKEL 3.

Deze wet verstaat onder dooden in nood: het dooden van een slachtdier,

a. dat door een ongeval ernstig is getroffen;

b. dat door ziekte in onmiddellijk dreigend levensgevaar verkeert;

c. dat onmiddellijk gevaar oplevert voor de veiligheid van personen of goederen.

Van de keuring.

ARTIKEL 4.

1. Slachtdieren zijn vóór en ná het slachten aan keuring onderworpen.

2. Gestorven en in nood gedoode slachtdieren zijn aan de keuring ná het slachten onderworpen.

3. Doodgeboren dieren; ongeboren vruchten; gestorven eenhoevige dieren en runderen, welke jonger zijn dan zeven dagen; en gestorven schapen, geiten en varkens, welke jonger zijn dan dertig dagen, worden vernietigd, tenzij het vleesch overeenkomstig de voorschriften van de plaatselijke verordening, bedoeld in artikel 21, voor voedsel voor mensch en dier onbruikbaar wordt gemaakt.

ARTIKEL 5.

1. Een slachtdier wordt geslacht en ná het slachten gekeurd in de gemeente waar het vóór het slachten gekeurd is.

2. Gestorven of in nood gedoode slachtdieren worden gekeurd in de gemeente, waar zij gestorven of in nood gedood zijn, tenzij zij ter keuring en verdere slachting overeenkomstig de voorschriften van de plaatselijk verordening worden vervoerd naar het slachthuis van een naburige gemeente.

ARTIKEL 6.

Hij, die een slachtdier wil slachten of doen slachten, geeft daarvan vooraf kennis overeenkomstig de voorschriften van de plaatselijke verordening, bedoeld in artikel 21.

ARTIKEL 7.

De eigenaar, houder of hoeder van een slachtdier, dat gestorven of in nood gedood is, geeft daarvan kennis overeenkomstig de voorschriften van de plaatselijke verordening, bedoeld in artikel 21.

ARTIKEL 8.

1. Indien vleesch, gekeurd volgens de bepalingen van deze wet of van de „wet op de uitvoerkeuring van vleesch 1907 (*Staatsblad* n°. 217)" in eene andere gemeente wordt ingevoerd, kan het in die gemeente uitsluitend onderworpen worden aan een onderzoek om na te gaan of het nog verkeert in den toestand, waarin het volgens het keuringsmerk moet verkeeren. Verkeert het vleesch niet meer in dien toestand, dan wordt het, voor zooveel mogelijk aan keuring onderworpen en in overstemming met de bepalingen

dezer wet en de te harer uitvoering gegeven voorschriften goedgekeurd, voorwaardelijk goedgekeurd of afgekeurd.

2. De voor het onderzoek en de keuring, bedoeld in het eerste lid, te vorderen vergoeding mag naar geen hoogere maatstaf geheven worden dan dien, waarnaar het keurloon voor keuring van uit de gemeente herkomstig vleesch wordt geheven.

ARTIKEL 9.

1. Het bepaalde in art. 4, eerste lid, is niet van toepassing op slachtdieren, waarvan het vleesch bestemd is of gebezigd wordt voor het gebruik uitsluitend van den eigenaar en zijne, met hem samenwonende, bloedverwanten en dienstboden, indien de eigenaar niet werkzaam is in het slagersbedrijf, in het bedrijf der verduurzaming of bereiding van vleesch of in den handel in vleesch of vleeschwaren.

2. Vleesch, dat gekeurd is volgens de bepalingen van deze wet of van de „wet op de uitvoering van vleesch 1907 (*Staatsblad* n°. 217)" kan bij eene hoeveelheid van ten hoogste vijf kilogram in een andere gemeente zonder onderzoek of keuring worden ingevoerd, indien de persoon, voor wien het bestemd is, en zijne, met hem samenwonende, bloedverwanten en dienstboden niet werkzaam in het slagersbedrijf, in het bedrijf der verduurzaming of bereiding van vleesch of in den handel van vleesch of vleeschwaren.

ARTIKEL 10.

Door Ons kan tot wederopzegging ten aanzien van één of meer gemeenten ontheffing worden verleend van het bepaalde in de artikelen 4, eerste lid, en 6. Ons besluit, waarbij ontheffing wordt verleend, is met redenen omkleed en wordt geplaatst in de *Nederlandsche Staatscourant.*

ARTIKEL 11.

1. Bij de keuring vóór het slachten wordt, schriftelijk, vergunning of voorwaardelijke vergunning tot slachten gegeven.

2. De vergunning vervalt, indien het dier niet geslacht is binnen tweemaal vier een twintig uren na den dag, waarop de keuring plaats vond. Deze termijn kan tweemaal telkens met ten hoogste tweemaal vier en twintig uren verlengd worden.

ARTIKEL 12.

Bij de keuring na het slachten wordt het vleesch goedgekeurd, voorwaardelijk goedgekeurd of afgekeurd.

ARTIKEL 13.

1. De eigenaar, houder of hoeder van een slachtdier kan in geval van voorwaardelijke vergunning tot slachten, en de eigenaar kan in geval van voorwaardelijke goedkeuring of van afkeuring van het vleesch, herkeuring vorderen op kosten van ongelijk.

2. Met betrekking tot de herkeuring geldt hetgeen in de artikelen 11 en 12 is bepaald met betrekking tot de keuring.

ARTIKEL 14.

1. Indien bij de keuring het vleesch voorwaardelijk is goedgekeurd, niet binnen den bij de goedkeuring gestelden termijn aan de voorwaarden is voldaan en herkeuring niet is gevorderd, wordt het vleesch onbruikbaar gemaakt voor voedsel voor mensch en dier.

2. Indien bij de herkeuring het vleesch voorwaardelijk is goedgekeurd en niet binnen den daarbij gestelden termijn aan de voorwaarden is voldaan, wordt het vleesch onbruikbaar gemaakt voor voedsel voor mensch en dier.

ARTIKEL 15.

Indien bij de keuring het vleesch is afgekeurd en herkeuring is niet gevorderd, of indien bij de herkeuring het vleesch wordt afgekeurd, wordt het onbruikbaar gemaakt voor voedsel voor mensch en dier.

ARTIKEL 16.

1. Bij de keuring of herkeuring vóór het slachten wordt het slachtdier en bij de keuring of de herkeuring na het slachten wordt het vleesch voorzien van één of meer merken.

2. Indien bij invoer in eene andere gemeente het vleesch wordt bevonden nog te verkeeren in den toestand, waarin het volgens het keuringsmerk nog moet verkeeren, wordt het van een merk voorzien.

ARTIKEL 17.

1. Indien een der, bij de artikelen 32 of 36 strafbaar gestelde, feiten is opgespoord, wordt het vleesch, waarmede dat feit is gepleegd, in beslag genomen, en op kosten van den overtreder, voor zooveel mogelijk, gekeurd of herkeurd.

2. Indien het vleesch wordt goedgekeurd of voorwaardelijk goedgekeurd, wordt het met goedkeuring van den betrokken ambtenaar van het openbaar ministerie, aan den belanghebbende teruggegeven, nadat deze de kosten der keuring zal hebben voldaan.

3. Indien het vleesch wordt afgekeurd, of indien, in geval van voorwaardelijke goedkeuring, niet binnen den, bij de keuring ge-

stelden, termijn aan de voorwaarden is voldaan, wordt het vleesch, in het laatste geval, na andermaal in beslag te zijn genomen, evenwel tijdens den loop der strafzaak niet dan na verkregen goedkeuring van den betrokken ambtenaar van het openbaar ministerie, onbruikbaar gemaakt voor voedsel voor mensch en dier.

4. Indien een der, bij de artikelen 33, 34 of 37 strafbaar gestelde feiten is opgespoord, worden het vleesch of de vleeschwaren, waarmede het feit is gepleegd, in beslag genoemen en onbruikbaar gemaakt voor voedsel voor mensch en dier, welke onbruikbaarmaking evenwel tijdens den loop der procedure niet kan geschieden dan na verkregen goedkeuring van den betrokken ambtenaar van het openbaar ministerie.

ARTIKEL 18.

1. Bij algemeenen maatregel van bestuur wordt bepaald:

a. wat bij de keuring onderzocht moet worden;

b. in welke gevallen moet worden afgekeurd of voorwaardelijk goedgekeurd;

c. in welken toestand een slachtdier, dat ter keuring wordt aangeboden, moet verkeeren;

d. op welke wijze voorwaardelijk goedgekeurd vleesch bruikbaar mag worden gemaakt voor voedsel;

e. op welke wijze slachtdieren en vleesch bij de keuring en de keuring worden gemerkt;

f. aan welke voorwaarden bij het vervoer van vleesch van de eene gemeente naar de andere, uitgezonderd het vervoer, bedoeld in art. 9, tweede lid, moet worden voldaan.

2. Bij algemeenen maatregel van bestuur kunnen voorschriften worden gegeven met betrekking tot de wijzen, waarop slachtdieren mogen worden geslacht.

ARTIKEL 19.

Bij algemeenen maatregel van bestuur worden met betrekking tot ligging, inrichting, licht, luchtverversching, reinheid en ruimte eischen gesteld, waaraan slachterijen, slachthuizen, slachtplaatsen, vleeschwinkels, bewaarplaatsen van vleesch, vleeschwarenfabrieken, vilderijen, penserijen, drogerijen, rookerijen, zouterijen van dierlijke stoffen, vetsmelterijen en inrichtingen, bestemd tot bewaring of verwerking van bloed of dierlijken afval, moeten voldoen.

Van den keuringsdienst.

ARTIKEL 20.

1. De gemeenteraad regelt den keuringsdienst bij verordening.

2. De kosten van den keuringsdienst worden, voor zoover zij niet door de heffing van een keurloon worden bestreden, gedragen door de gemeente.

ARTIKEL 21.

1. De verordening op den keuringsdienst bevat, behalve andere bepalingen, die de raad te dien aanzien wil maken, voorschriften met betrekking tot:

a. plaats en vorm voor de kennisgeving, bedoeld in de artikelen 6 en 7;

b. het model voor de vergunning en de voorwaardelijke vergunning tot slachten, bedoeld in artikel 11;

c. de plaats voor de keuring vóór en ná het slachten en voor het onderzoek en de keuring bedoeld in artikel 8, eerste lid;

d. het onbruikbaar maken voor voedsel van vleesch of vleeschwaren, die ingevolge deze wet, met uitzondering van artikel 28, voor voedsel voor mensch en dier onbruikbaar moeten worden gemaakt;

e. den termijn, binnen welken herkeuring van vleesch gevraagd moet worden;

f. de benoeming, de schorsing en het ontslag van de ambtenaren, die met de keuring en die met herkeuring belast zijn.

ARTIKEL 22.

1. De besluiten tot vaststelling, aanvulling, wijziging of intrekking van de verordening op den keuringsdienst zijn onderworpen aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten. De artikelen 196 en 197 der Gemeentewet zijn van toepassing met dien verstande, dat de daar genoemde termijn wordt gesteld op twee maanden.

2. Alvorens te beslissen winnen Gedeputeerde Staten eerst het advies in van den inspecteur, belast met het toezicht op de naleving van deze wet.

3. Het besluit van Gedeputeerde Staten, waarbij de goedkeuring wordt geweigerd, wordt met redenen omkleed. Van dit besluit kan de gemeenteraad binnen dertig dagen, te rekenen van de dagteekening der beslissing, bij Ons in beroep komen. Artikel 201 der Gemeentewet is van toepassing.

4. Wordt, buiten het geval van voorziening, bedoeld in het derde lid, het besluit van Gedeputeerde Staten door Ons vernietigd, dan hebben deze opnieuw uitspraak te doen met in achtneming van Onze beslissing.

5. De artikelen 166 en 169—173 der Provinciale Wet en de artikelen 166, 168, 172 en 174—177 der Gemeentewet zijn van toepassing, met dien verstande, dat de dagteekening van het besluit, waarbij de goedkeuring is verleend, en dat het formulier van afkondiging bij algemeenen maatregel van bestuur wordt vastgesteld.

ARTIKEL 23.

Onder voorwaarden, bij algemeenen maatregel van bestuur te stellen, kunnen uit 's Rijks kas aan gemeenten, afzonderlijk of gezamenlijk:

a. rentedragende voorschotten worden verstrekt voor de oprichting van openbare slachthuizen;

b. bijdragen worden verleend in de voor rekening der gemeenten blijvende kosten van de keuringsdiensten.

ARTIKEL 24.

Met de herkeuring van slachtdieren en van vleesch worden alleen belast personen, die in het bezit zijn van het diploma van veearts, bedoeld in artikel 13 van de wet van 8 Juli 1874 (*Staatsblad* n°. 99); met de keuring kunnen, in de bij algemeenen maatregel van bestuur aan te wijzen gevallen, behalve de bedoelde personen mede worden belast personen, die volgens regels, bij algemeenen maatregel van bestuur vast te stellen, bevoegd zijn als hulpkeurmeester van vee en vleesch op te treden.

ARTIKEL 25.

1. Een gemeenteraad kan verbieden het oprichten, hebben of gebruiken van slachterijen, slachtplaatsen en slachthuizen, vilderijen, penserijen, drogerijen, rookerijen, zouterijen van dierlijke stoffen, vetsmelterijen en inrichtingen, bestemd tot bewaring of verwerking van bloed of dierlijken afval, indien de ingezetenen van die gemeente krachtens eene regeling het bedrijf kunnen uitoefenen in een slachthuis in eene naburige gemeente.

2. Het bepaalde in artikel 22 is op de verordening en op de regeling, bedoeld in het eerste lid, van toepassing.

Van den invoer van vleesch en vleeschwaren.

ARTIKEL 26.

1. Invoer van vleesch heeft plaats langs de door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken in overleg met Onzen Minister van Financiën aan te wijzen eerste kantoren, waar het op kosten van den invoerder door een door Ons aan te wijzen ambtenaar wordt gekeurd.

2. Het eerste lid is in de bij algemeenen maatregel van bestuur aan te wijzen gevallen niet van toepassing op kleine hoeveelheden vleesch, bestemd uitsluitend voor huishoudelijk gebruik van aan de grenzen wonende personen.

ARTIKEL 27.

Bij algemeenen maatregel van bestuur worden voorschriften gegeven, waaraan bij het invoeren van vleesch moet worden voldaan.

ARTIKEL 28.

1. Ingevoerd vleesch wordt goedgekeurd of afgekeurd en als zoodanig gemerkt.

2. Afgekeurd vleesch wordt volgens door Ons te geven voorschriften door de zorg van den ambtenaar, bedoeld in artikel 26, eerste lid, onbruikbaar gemaakt voor voedsel voor mensch en dier, tenzij het binnen tweemaal vier en twintig uren door de belanghebbenden wordt uitgevoerd naar het land van herkomst.

3. Onbruikbaarmaking voor voedsel voor mensch en dier geschiedt onverwijld, indien het vleesch dreigt in ontbinding over te gaan.

ARTIKEL 29.

1. Bij algemeenen maatregel van bestuur wordt bepaald:

a. welke vleeschwaren ingevoerd mogen worden;

b. aan welke voorwaarden bij den invoer van die vleeschwaren moet worden voldaan.

2. Onze Minister van Binnenlandsche Zaken kan den invoer toestaan van vleeschwaren, die niet in den algemeenen maatregel van bestuur zijn genoemd, indien zij zich bevinden in of op middelen van vervoer en bestemd zijn uitsluitend voor het persoonlijk gebruik van hen, die daarin of daarop verblijven.

Strafbepalingen.

ARTIKEL 30.

Hij die de kennisgeving, voorgeschreven in de artikelen 6 en 7

niet of niet overeenkomstig de daar bedoelde voorschriften doet, wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste acht dagen of geldboete van ten hoogste vijftig gulden.

ARTIKEL 31.

Hij die een aan keuring onderworpen slachtdier zonder vergunning slacht, of bij het slachten handelt in strijd met voorwaarden, waaronder de vergunning tot slachten is verleend, wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste dertig dagen of geldboete van ten hoogste driehonderd gulden.

ARTIKEL 32.

1. Hij die vleesch, dat aan keuring is onderworpen, doch niet van het voorgeschreven merk is voorzien, of vleesch, dat niet is gekeurd, verkoopt, te koop aanbiedt, vervoert, doet vervoeren, aflevert, ten geschenke geeft, tot vervoer of aflevering voorhanden heeft, of, tenzij in afwachting van de keuring, in voorraad heeft, wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste drie maanden of geldboete van ten hoogste driehonderd gulden.

2. Hij, die uit een gemeente, ten aanzien van welke de ontheffing, bedoeld in artikel 10, is verleend, vleesch vervoert of doet vervoeren, wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste drie maanden of geldboete van ten hoogste driehonderd gulden.

ARTIKEL 33.

Hij die vleesch invoert in strijd met het bepaalde in artikel 26, of in strijd met de bepalingen van den algemeenen maatregel van bestuur, bedoeld in artikel 27, wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste dertig dagen of geldboete van ten hoogste driehonderd gulden.

ARTIKEL 34.

Hij, die wederrechtelijk of zonder inachtneming der te dien aanzien gegeven voorschriften, vleeschwaren invoert, of, wetende dat zij aldus zijn ingevoerd, vleeschwaren verkoopt, te koop aanbiedt, aflevert, ten geschenke geeft, tot vervoer of aflevering voorhanden heeft, in voorraad heeft, vervoert of doet vervoeren, wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste dertig dagen of geldboete van ten hoogste driehonderd gulden.

ARTIKEL 35.

Het hoofd of de bestuurder van een bedrijf of eene onderneming van verduurzamen en toebereiden van vleesch of van bereiden van vleeschwaren, waarin een der voorschriften van den algemee-

nen maatregel van bestuur, bedoeld in artikel 2, tweede lid, wordt overtreden, of het hoofd of de bestuurder van eene inrichting, als bedoeld in artikel 19, welke niet voldoet aan de eischen, gesteld bij den algemeenen maatregel van bestuur, bedoeld in artikel 19, wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste dertig dagen of geldboete van ten hoogste driehonderd gulden.

ARTIKEL 36.

Hij, die vleesch wederrechtelijk onttrekt aan keuring, herkeuring of onbruikbaarmaking voor voedsel voor mensch en dier, wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste dertig dagen of geldboete van ten hoogste driehonderd gulden.

ARTIKEL 37.

Hij, die vleesch, dat afgekeurd is, of onbruikbaar gemaakt is voor voedsel voor mensch of dier, of dat bedorven of op andere wijze ondeugdelijk geworden is, of vleeschwaren, die bereid zijn, in strijd met de voorschriften van den algemeenen maatregel van bestuur, bedoeld in artikel 2, tweede lid, of die bedorven of op andere wijze ondeugdelijk geworden zijn, verkoopt, te koop aanbiedt, aflevert, ten geschenke geeft, tot vervoer of aflevering voorhanden heeft, in voorraad heeft, of, tenzij ter naleving van eenig wettelijk voorschrift, vervoert of doet vervoeren, wordt gestraft met hechtenis van ten hoogste dertig dagen of geldboete van ten hoogste driehonderd gulden.

ARTIKEL 38.

Het maximum van de straffen, bij de artikelen 30—37 bepaald, wordt verdubbeld, indien tijdens het plegen van de overtreding nog geen jaar is verloopen, sedert eene veroordeeling van den overtreder wegens een der in die artikelen strafbaar gestelde feiten onherroepelijk is geworden of de bij die veroordeeling opgelegde geldboete is betaald.

ARTIKEL 39.

1. Bij eene eerste veroordeeling wegens een der in de artikelen 31, 32, 34, 36 of 37 strafbaar gestelde feiten kan de rechter de openbaarmaking van zijn uitspraak gelasten.

2. Indien de overtreder binnen vijf jaren, nadat de eerste veroordeeling onherroepelijk is geworden of de opgelegde boete is betaald, andermaal wegens een dier feiten wordt veroordeeld, gelast de rechter de openbaarmaking van zijne uitspraak.

ARTIKEL 40.

De bij deze wet strafbaar gestelde feiten worden beschouwd als overtredingen.

ARTIKEL 41.

Met het opsporen van, in deze wet en in de, bij deze wet bedoelde, plaatselijke verordeningen strafbaar gestelde feiten, zijn, behalve de ambtenaren, aangewezen bij artikel 8 van het Wetboek van Strafvordering, belast de marechaussee, de ambtnaren van de Rijks- en gemeentepolitie, de ambtenaren, belast met de keuring van slachtdieren, en de inspecteurs, belast met het toezicht op de naleving van deze wet.

ARTIKEL 42.

1. De personen, bedoeld in artikel 41, zijn bevoegd binnen den kring, waarin zij werkzaam zijn, erven, weiden, diergaarden, stallen, middelen van vervoer, slachterijen, vleeschwinkels, bewaarplaatsen van vleesch, vleeschwarenfabrieken, vilderijen, penserijen, drogerijen, rookerijen, zouterijen van dierlijke stoffen, vetsmelterijen en inrichtingen, bestemd tot bewaring of verwerking van bloed of dierlijken afval, en voorts alle lokalen of plaatsen, waar een der, in artikel 41 bedoelde, strafbare feiten plaats vindt of waar redelijkerwijze vermoed kan worden, dat zoodanig feit plaats vindt, binnen te treden. Wordt hun de toegang geweigerd, dan verschaffen zij zich dien desnoods met inroeping van den sterken arm.

2. In plaatsen, in het eerste lid bedoeld, die tevens woningen zijn, of alleen door eene woning toegankelijk zijn, treden zij tegen den wil van den bewoner niet binnen dan op vertoon van een schriftelijken bijzonderen last van den burgemeester of den kantonrechter. Van dit binnentreden wordt door hen procesverbaal opgemaakt, dat binnen tweemaal vier en twintig uren aan dengene, in wiens woning is binnengetreden, in afschrift wordt medegedeeld.

Overgangs- en slotbepalingen.

ARTIKEL 43.

Door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken kan ten aanzien van eene gemeente voor ten hoogste vijf jaren na het in werking treden van deze wet ontheffing worden verleend van de keuring vóór het slachten van schapen, geiten en varkens, onder voorwaarde, dat vleesch van die dieren niet uit die gemeente wordt uitgevoerd.

ARTIKEL 44.

Inrichtingen, bedoeld in artikel 19, welke op 1 Januari 1913 bestonden, zijn gedurende vijf jaren na het in werking treden van den, in dat artikel bedoelden, algemeenen maatregel van bestuur vrijgesteld van de daarin te stellen eischen. Het bepaalde in artikel 35 is, voor zooveel die eischen betreft, op de houders van die inrichtingen gedurende dien termijn niet van toepassing.

ARTIKEL 45.

1. De verordeningen op den keuringsdienst worden in gemeenten, waar zij nog niet bestaan, vastgesteld binnen een door Ons te bepalen termijn.

2. Voorschriften van plaatselijke verordeningen, regelende het onderwerp, waarin deze wet voorziet, worden binnen een door Ons te bepalen termijn in overeenstemming gebracht met de bepalingen van deze wet.

3. De ontheffing, bedoeld in artikel 10, wordt gevraagd binnen een door Ons te bepalen termijn.

ARTIKEL 46.

Alle stukken, uit deze wet voortvloeiende, zijn vrij van rechten en kosten en van de formaliteit van registratie.

ARTIKEL 47.

Deze wet is niet van toepassing op dieren, welke voor wetenschappelijk onderzoek zijn bestemd of krachtens de „Wet op de uitvoerkeuring van vleesch, 1907, (*Staatsblad* n°. 217)", gekeurd worden.

ARTIKEL 48.

Deze wet kan aangehaald worden onder den titel van „Vleeschkeuringswet".

ARTIKEL 49.

Deze wet treedt in werking op een nader door Ons te bepalen dag.

Voor met name aan te wijzen artikelen kan de in werkingtreding vroeger worden bepaald dan voor het overige gedeelte der wet.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst en dat alle Ministerieele Departementen, Autoriteiten,

Colleges en Ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel,

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Het aangeboden wetsontwerp strekt ter voldoening aan een zoowel in als buiten de Tweede Kamer der Staten-Generaal herhaaldelijk uitgesproken wensch.

De algemeene overwegingen, die bij de samenstelling van het wetsontwerp gegolden hebben, zijn de volgende.

Vleesch is reeds lang en wordt bij toenemen van den welstand meer en meer een belangrijk onderdeel van de volksvoeding. Het is evenwel een onafwijsbare eisch, dat het deugdelijk zij; wat aan dezen eisch tekort komt, wreekt zich aan de volksgezondheid. De ondeugdelijkheid kan een gevolg zijn van den toestand van het dier, waarvan het vleesch afkomstig is; zij kan een gevolg zijn van de behandeling van het vleesch na de slachting; zij kan ten slotte ook een gevolg zijn van bereiding, van vermenging met schadelijke bestanddeelen. Ieder van deze oorzaken kan op zich zelve staan, maar kan ook samentreffen met eene andere oorzaak. Het mag als bekend worden aangenomen, hoe met name bij het toebereide vleesch, bij de vleeschwaren, zoowel de ondeugdelijkheid van het vleesch op zich zelf als de menging met schadelijke bestanddeelen ernstig gevaar voor de volksgezondheid meermalen reeds heeft opgeleverd.

De mate van schade voor de volksgezondheid is in verschillende gevallen uiteenloopend en wisselt van vrij gering tot hoogst ernstig, maar voor alle gevallen geldt de eisch, dat zij zooveel mogelijk geweerd worde.

Ware het mogelijk, dat de consumenten zich in deze zelven beschermden, dan zou de overheid tegenover dit onderdeel van de hygiène zich kunnen bepalen tot voorlichting. De mogelijkheid van eigen bescherming is ten deze evenwel uitgesloten. De leek kan, tenzij in de uiterste gevallen van bederf, de hoedanigheid van vleesch of vleeschwaren niet beoordeelen. Het dagelijksch inroepen van deskundige voorlichting is daarbij van zelf uitgesloten. Overheidshulp is dus onmisbaar.

Eenige repressieve bescherming wordt thans reeds beoogd in de artt. 174, 175 en 330 van het Wetboek van Strafrecht, maar daargelaten nog de vraag, of deze artikelen, tenzij in sommige zeer ernstige gevallen, inderdaad eenige bescherming geven, moet repressie in deze ontoereikend worden geacht. Van de vele gevallen van benadeeling van de volksgezondheid zullen er slechts enkele zóó zijn, dat een strafbaar feit behoorlijk geconstateerd en vervolgd kan worden. En toch hebben de knoeierijen met vleesch en vleeschwaren dagelijks op uitgebreide schaal plaats.

Voor eene werkelijke bescherming van de volksgezondheid is dan ook een pre-

ventief stelsel noodig, waarbij eene behoorlijke keuring plaats heeft vóór dat het vleesch verkocht wordt.

De gemeenten zijn in deze reeds voorgegaan. In onderscheidene gemeenten bestaan reeds gemeentelijke keuringsdiensten voor slachtvee en vleesch. Over het algemeen gaan de gemeenten evenwel niet vlug over tot het instellen van dergelijke hygiënische diensten en zoo neemt het aantal gemeentelijke diensten, ondanks het loffelijk voorbeeld van eenige, traag toe. Dit levert voor den handel groote bezwaren van tweeërlei aard. Gemeenten met een keuringsdienst moeten zich, naar mate die dienst beter is ingericht en werkt, scherper te weer stellen tegen den handel in vleesch, dat afkomstig is uit gemeenten, waar geen of een onvoldoende keuringsdienst bestaat. Herhaaldelijk hebben zich hierdoor moeilijkheden voorgedaan, die zoowel van de zijde der gemeenten als van die der belanghebbenden den wensch deden opkomen, dat de rijkswetgever in deze uitkomst zou bieden.

Deze loop van zaken wijst, naar de ondergeteekenden meenen, den weg dien de rijkswetgever heeft in te slaan. Ten eerste: waar onderscheidene gemeenten de zaak reeds ter hand namen, dient dit te worden geëerbiedigd. Slechts worde gestreefd naar uitbreiding, door te bepalen, dat de gemeenten — behoudens voor zoover het niet noodig of mogelijk mocht blijken — een keuringsdienst hebben.

Ten tweede: Eenerzijds zullen de gemeenten in de uitvoering en in de organisatie van den dienst vrij moeten worden gelaten, maar anderzijds moet de wetgever waarborgen, dat 1°. de wering van ondeugdelijk vleesch overal naar gelijken maatstaf geschiede, zal het doel, waarvoor de wetgever moet ingrijpen, bereikt worden; 2°. de gemeenten onderling den handel in vleesch niet meer bemoeilijken dan noodig is, wanneer eenmaal de gelijkheid van maatstaf voor keuring voor alle gemeenten gewaarborgd is.

De gelijkheid van maatstaf zal volgens het wetsontwerp verkregen worden, doordat keuring vóór en na het slachten overal verplicht zal zijn en doordat bij algemeenen maatregel van bestuur bepaald zal worden, wat bij de keuring onderzocht moet worden en in welke gevallen een slachtdier of vleesch moet worden afgekeurd of voorwaardelijk goedgekeurd (art. 18, *a* en *b*). Met betrekking tot vleeschwaren (zie art. 2, 1ste lid, *c*) zal worden bepaald, bij algemeenen maatregel van bestuur, op welke wijze verduurzamen en toebereiden van vleesch mag geschieden en welke stoffen bij het bereiden van vleeschwaren niet mogen worden gebruikt (art. 2, 2de lid). Voorgesteld wordt, keuring vóór en na slachten verplicht te stellen, omdat de eerste de noodzakelijke grondslag is voor de tweede. Iedere keuring op zich zelve is nuttig, maar voor eene doeltreffende bescherming van de volksgezondheid moeten beide keuringen samengaan. Art. 43 van het ontwerp opent de mogelijkheid van eene uitzondering, die door de praktijk wellicht hier en daar voorshands geboden zal zijn.

Onnoodige belemmering van den handel tusschen de gemeenten wordt geweerd door art. 8 van het wetsontwerp.

De geheele regeling beoogt wering van voor de volksgezondheid schadelijk vleesch (vleeschwaren). Hierbij moet natuurlijk gedacht worden aan den handel

in vleesch, aan vleesch, dat ten verkoop wordt geboden. Op dit publiek terrein kan en moet de overheid maatregelen nemen. Daarnaast ligt een particulier terrein, waarop naar de meening van de ondergeteekenden de overheid zich niet mag begeven. Wanneer een particulier een dier slacht om het vleesch voor zich en zijn gezin te gebruiken, geschiedt iets, dat de volksgezondheid niet raakt en heeft bovendien de particulier alle gelegenheid, zich te beschermen tegen ondeugdelijke waar. Voor de z.g. huisslachting is bescherming van overheidswege misplaatst. Daarom is zij in art. 9 van het wetsontwerp van de keuring uitgezonderd. Kennisgeving zal volgens het ontwerp wel verplicht zijn, opdat er gelegenheid tot wering van wetsontduiking zij.

Zal dus volgens het wetsontwerp de keuringsdienst overal een gemeentelijke zijn, en het Rijk zich niet met de keuring belasten, toezicht van Rijkswege, — al ware het slechts op de wijze, waarop de, op uniformiteit van keuring gerichte, bepalingen worden toegepast — zal niet gemist kunnen worden. Dat toezicht zal moeten worden toevertrouwd aan enkele personen, die de veterinaire studie volbracht hebben en die deel zullen uitmaken van het staatstoezicht op de volksgezondheid.

Ter toelichting van de artikelen diene het volgende.

Artikel 1. De in dit artikel genoemde dieren zijn de dieren, van welke het voor menschelijk gebruik bestemde vleesch afkomstig is. Onder „eenhoevige dieren" zijn in de eerste plaats begrepen paarden; er wordt evenwel ook vleesch van ezels en muilezels verbruikt.

Het tweede lid van het artikel houdt rekening met de mogelijkheid, dat vleesch van andere dieren voor voeding van den mensch wordt gebruikt. Of de wet eventueel geheel van toepassing zal moeten of kunnen zijn, is niet vooraf te zeggen. De bepaling zal de gelegenheid laten, slechts een deel der voorschriften, naar gelang van de behoefte, van toepassing te verklaren.

Artikel 2. De onder *a* gegeven omschrijving van „vleesch" stemt in hoofdzaak overeen met die, in art. 1 van de wet op de uitvoerkeuring wordt gegeven Volgens laatstbedoeld artikel worden niet als vleesch beschouwd de „geheel van spieren ontdane, voor technische doeleinden bestemde beenderen"; volgens dit ontwerp zullen bij algemeenen maatregel van bestuur de deelen nader worden aangegeven. Deze afwijking is wenschelijk, omdat voor het doel van dit ontwerp keuring van het voor binnenlandsch verbruik bestemde vleesch, de toestand, waarin de voor technische doeleinden bestemde deelen zich moeten bevinden, zeer nauwkeurig moet worden omschreven, opdat gevaar van ontduiking van de keuring zooveel mogelijk geweerd worde.

Volgens de omschrijving zal afgekoeld (bevroren) vleesch in het afgetrokkene wel worden beschouwd als vleeschwaar (verduurzaamd vleesch), maar voor de practijk worden gelijkgesteld met vleesch. Naar het schijnt behoeven de practische gronden, die hiervoor pleiten, niet nader te worden ontwikkeld.

Artikel 3. De regel, dat een slachtdier vóór het slachten moet worden gekeurd, kan niet voor alle gevallen gelden. In de drie, in dit artikel genoemde gevallen, zal men met den besten wil de keuring niet kunnen afwachten, maar

onverwijld tot afmaken moeten overgaan. In die gevallen zal van keuring vóór het slachten geen sprake kunnen zijn, maar zal de keuring van het vleesch scherper moeten zijn dan in andere gevallen.

Artikel 5. Indien het mogelijk ware, dat een slachtdier in de eene gemeente en het vleesch van dat dier in eene andere gemeente werd gekeurd, dan zou het verband tusschen de beide keuringen verbroken en de eerste keuring goeddeels vruchteloos worden. Bovendien is vervoer na de slachting of na het dooden in nood ongewenscht, omdat daardoor allicht voor de keuring noodige deelen te loor gaan. Een uitzondering moet evenwel worden toegelaten voor het geval, dat in de gemeente gelegenheid tot afslachting en keuring ontbreekt. Voor dat geval zal de plaatselijke keuringsverordening het vervoer moeten regelen.

Artikel 7. Deze bepaling is noodig voor het toezicht op de naleving van art. 4, tweede lid. Zie hierbij art. 30.

Artikel 8. Dit artikel is noodig om te voorkomen, dat de handel in vleesch noodeloos belemmerd wordt, wat ter wille van plaatselijke belangen anders allicht zou geschieden. De voorwaarde daarvoor: eenheid van keuring in het geheele land, zal volgens dit wetsontwerp worden vervuld (Zie art. 18). Voor de keuring zal de gemeente een keurloon mogen heffen, waarvoor in het tweede lid een redelijke grens wordt gesteld. Zonder die bepaling zou te vreezen zijn, dat de kosten hoog zouden worden opgevoerd ter wering van vleesch van elders.

Artikel 9. Het eerste lid van dit artikel zondert de z.g. huisslachtingen uit. Het motief hiervoor werd reeds ontwikkeld in de algemeene beschouwingen van deze memorie. De uitzondering kan niet gelden voor slagers en andere vleeschhandelaren, omdat bij deze personen de ontduiking te gemakkelijk zou zijn. Aangezien huisslachtingen in de steden weinig of niet meer voorkomen, zal de uitzondering in hoofdzaak alleen gelden voor het platteland, waar door de verplichte kennisgeving de contrôle op ontduiking niet al te moeilijk zal zijn. De z.g. noodslachtingen zullen wel aan keuring onderworpen zijn, omdat zij anders een al te gemakkelijk middel voor wetsontduiking zou aanbieden.

Het tweede lid berust op soortgelijke overweging als het eerste lid. Het vleesch, dat een particulier zich van elders laat toezenden, zal bovendien in de gemeente van afzending reeds gekeurd zijn. De beperkingen, in de bepaling geformuleerd, zijn noodig, om ontduiking van art. 8 te voorkomen.

Artikel 10. Er zijn kleine gemeenten, waar toepassing van de wet geen zin zou hebben, omdat er geen of nagenoeg geen handel in vleesch wordt gedreven. Het is ook denkbaar, dat andere plaatselijke omstandigheden, b.v. zeer afgezonderde ligging, de toepassing van de wet eene overtolligheid zouden doen zijn. In het algemeen zal deze bepaling toepassing moeten vinden ten aanzien van die gemeenten, waar, door welke oorzaak dan ook, doorvoering van den wettelijken regel niet noodig of mogelijk is.

Ter voorkoming van wetsontduiking zal uitvoer van vleesch uit zoodanige gemeente verboden moeten worden. Daartoe strekt het bepaalde in art. 32, tweede lid.

Van de ontheffing moeten worden uitgezonderd gestorven en in nood gedoode dieren. Het vleesch van deze dieren zal, hetzij door overtolligheid hetzij door

andere oorzaken, gereedelijk in den handel gebracht worden. Werd het niet gekeurd, dan zouden de vrijgestelde gemeenten een lustoord voor wetsontduikers kunnen worden, met, voor de volksgezondheid niet onbedenkelijke, gevolgen. Art. 5, tweede lid, laat de gelegenheid, dat eene vrijgestelde gemeente met eene andere een accoord treft voor de keuring.

Artikel 11. De in het tweede gestelde termijn is noodig om te waarborgen, dat de beteekenis van de keuring niet te loor ga door een tijdsverloop, waarin de toestand van het dier geheel kan veranderen.

Artikel 14. Op welke wijze de in dit artikel voorgeschreven onbruikbaarmaking moet geschieden, moet aan plaatselijke inzichten worden overgelaten. Eene algemeen geldende regeling is bezwaarlijk te geven; plaatselijke mogelijkheden moeten hier beslissend zijn. Daarom is dit onderwerp genoemd in art. 21, letter *d*.

Artikel 16. Het voorzien van merken zal in de praktijk het constateeren van overtredingen vergemakkelijken. Reeds thans is het veelal gebruikelijk.

Tweede lid. Het behoeft geen betoog, dat het gemerkte, van elders afkomstige, vleesch op gelijken voet met het uit de gemeente zelve afkomstige vleesch moet worden behandeld.

Artikel 18. De in dit artikel genoemde onderwerpen zijn die, welke voor uniforme regeling vatbaar zijn en van welke zoodanige regeling noodig is, ter bereiking van het, in de algemeene beschouwingen van deze memorie aangegeven, doel.

Volgens het tweede lid zal aan de Kroon slechts eene bevoegdheid worden gegeven. Naar het schijnt, is het vraagstuk van de wijze, waarop moet worden geslacht, voor eene oplossing nog niet rijp. Daarom kan een plicht tot regeling bezwaarlijk worden opgelegd. Het vraagstuk zal wel tot rijpheid komen, wellicht, om te beginnen, voor eene regeling in negatieven zin; de behoefte aan zoodanige regeling kan zich doen gevoelen. Daarom is eene bevoegdheid tot regeling opgenomen.

Artikel 19. Voor eene hygiënische behandeling van vleesch en vleeschwaren is de toestand van de, in dit artikel bedoelde, inrichtingen van overwegende beteekenis. Voor zoover de verschillende bewerkingen niet in slachthuizen plaats vinden, laten de omstandigheden waaronder zij geschieden, dikwijls veel te wenschen over. De voorgestelde bepaling zal daaraan tegemoet komen.

Artikel 21. Artikel 21 somt de onderwerpen op, waarvan de regeling noodzakelijk is, en ten aanzien waarvan, behoudens punt *f*, de slagers en andere belanghebbende handelaren zekerheid moeten hebben.

Artikel 23. Voor eene goede werking van de vleeschkeuring zijn slachthuizen van onschatbaar nut. Toch is het begrijpelijk, hoewel te betreuren, dat de gemeenten in den regel niet dan schoorvoetend tot de oprichting van openbare slachthuizen overgaan; de geldelijke risico is niet zonder beteekenis. Aanmoediging van rijkswege ten deze moet aan het doel der wet ten goede komen. De ondergeteekenden meenen, dat de Woningwet daarvoor een gezond voorbeeld geeft, door de gemeenten op te wekken, maar aan haar verantwoordelijkheid te laten. Het onder *a* voorgestelde wordt hierdoor verklaard.

Met betrekking tot het onder *b* geformuleerde wordt op het volgende gewezen.

Vermoedelijk zullen de keuringsdiensten bij goed beheer geene of hoogst onbeduidende nadeelige saldi opleveren, maar vooral in kleine gemeenten bestaat daar toch kans op. De geldelijke lasten, welke die gemeenten zich zullen moeten getroosten, zijn niet in de eerste plaats te haren, maar ten algemeenen nutte. De andere gemeenten des lands zullen er door beschermd worden. Het is daarom billijk, dat de wetgever, die dwingt tot deze lasten, ook uitzicht op hulp opent.

Artikel 24. Voor het doel van het wetsontwerp is naast eenheid van regeling ook noodig bekwaamheid van toepassing. Stond het de gemeenten vrij, met de keuring te belasten wie zij maar wilden, dan zou te vreezen zijn, dat in vele plaatsen de toepassing der wet alles te wenschen zou overlaten. De veeartsen zijn de personen, die met de keuring belast moeten worden. Verschillende gemeenten kunnen gezamenlijk een veearts voor de keuring in dienst nemen. Vooral in een complex van, wellicht tamelijk verspreid liggende, kleinere gemeenten evenwel zal een veearts niet alles zelf kunnen en behoeven te doen. Onder zijne verantwoordelijkheid zal men hulpkeurmeesters in dienst moeten nemen voor de eenvoudige keuringen. Van wege het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel is de meer eenvoudige opleiding van hulpkeurmeesters reeds sinds eenigen tijd bevorderd; daarmede zal kunnen worden voortgegaan.

Artikel 25. Ingevolge art. 4, 3°, van de Hinderwet heeft de gemeenteraad de bevoegdheid, het hebben of gebruiken van slachterijen enz. te verbieden, indien in de gemeente een slachthuis aanwezig is. Geleidelijk gaan meer gemeenten tot oprichting van een slachthuis over; wordt dit ontwerp wet, dan zal het aantal dier gemeenten allicht sterker toenemen. Voor die gemeenten is art. 4, 3° van de Hinderwet toereikend. Er zijn evenwel gemeenten, die er niet licht aan zullen kunnen denken, zelven een slachthuis op te richten, maar die zich bevinden in de nabijheid van eene gemeente, waar een slachthuis is, en waarvan zonder bezwaar gebruik zou kunnen worden gemaakt. Aangezien een goed slachthuis voor de bereiking van het doel van dit ontwerp beteekenende hygiënische voordeelen biedt, is het wenschelijk, de in dit artikel geformuleerde, nieuwe bevoegdheid, aan de gemeenten te geven. De voorwaarden, waarop van het slachthuis gebruik kan worden gemaakt, zullen vast moeten staan, en dus bij de regeling bepaald moeten zijn.

Artikelen 26—29. Het doel van het wetsontwerp zou goed deels kunnen worden verijdeld, indien de invoer van vleesch en vleeschwaren vrij bleef. Dat bovendien toezicht op den invoer van vleesch en vleeschwaren op zichzelf reeds gewenscht is, behoeft geen betoog. Het toezicht is alleen mogelijk, indien de invoer gebonden wordt aan bepaalde kantoren, waar het vleesch door een rijksambtenaar aan eene strenge keuring moet worden onderworpen (art. 26, eerste lid). De uitzondering, die het tweede lid van art. 26 maakt, behoeft geen toelichting.

Zal het toezicht mogelijk zijn, dan moet aan zekere voorwaarden worden voldaan. (art. 27). Hierbij komt allereerst in aanmerking overlegging van een bewijs, dat het vleesch op de plaats van herkomst reeds behoorlijk werd onderzocht en goedgekeurd. In de tweede plaats moet het vleesch in zoodanigen vorm ter keuring worden aangeboden en zoodanig voorzien zijn van, voor de keuring onmisbare

organen, dat van een degelijk onderzoek sprake kan zijn. Voor versch vleesch zal als voorwaarde moeten worden gesteld, dat het bij geheele of halve dieren wordt ingevoerd en dat de noodige ingewanden er nog aan bevestigd zijn. Herkeuring en voorwaardelijke goedkeuring zijn hier praktisch niet wèl mogelijk.

De vele knoeierijen met vleeschwaren maken het noodig ten aanzien van den invoer van die waren vrij gestrenge maatregelen te treffen. De voorschriften (art. 29) zullen vooral ten doel moeten hebben, alleen die vleeschwaren toe te laten, waarvan onderzoek mogelijk is, en door de voorwaarden, waaraan voldaan moet worden, dat onderzoek zooveel mogelijk te vergemakkelijken.

Artikelen 30—40. In het verkeer brengen van ondeugdelijk vleesch — en aan de keuring onttrokken vleesch zal daarmee in beginsel gelijk zijn te stellen — is een winstgevend bedrijf, dat ernstig gevaar oplevert voor de volksgezondheid. Bedreiging met geldboete alleen zou dan ook niet voldoende zijn.

De ervaring, in verschillende gemeenten ten opzichte van overtredingen der vleeschverordeningen opgedaan, heeft geleerd, dat, wanneer als straf boete wordt opgelegd, veel patroons de overtredingen door hun ondergeschikten doen uitvoeren, die zich daartoe leenen, omdat de patroon de boete betaalt. De eigenlijke dader gaat zoo vrij uit. De willigheid van de ondergeschikten zou ten deze geringer worden, wanneer hun hechtenis te wachten stond. Hiertegenover staat, dat het hard zou zijn den ondergeschikte streng te straffen, waar eigenlijk de patroon de schuldige is; daarom wordt naast hechtenis ook geldboete genoemd.

Bij deze strafbepalingen valt nog te letten op art. 17. In de gevallen van de artt. 32 en 36 kan de keuring nog worden toegelaten; in de gevallen van de artt. 33, 34 en 37 daarentegen schijnt onbruikbaarmaking voor voedsel het eenige middel om de volksgezondheid te beschermen.

Artikel 43. Waarschijnlijk zal, indien dit ontwerp wet wordt, niet van den aanvang af in alle gemeenten voldoende personeel aanwezig kunnen zijn voor alle keuringen; bovendien kan het zijn, dat plaatselijke omstandigheden aanvankelijk een beletsel zijn om alle keuringen te verrichten. Na verloop van eenigen tijd zal de wet ook in die gemeenten geheel doorgevoerd moeten worden, tenzij er termen mochten zijn voor toepassing van art. 10.

De mogelijkheid van uitzondering is beperkt tot schapen, geiten en varkens. Het belang van de volksgezondheid laat niet toe, daaronder ook eenhoevige dieren en runderen te betrekken. Bij deze dieren komen ziekten, die leiden tot noodslachtingen en sterfgevallen, veelvuldig voor. Werd de ontheffing nu ook ten aanzien van deze dieren gegeven, dan zouden belanghebbenden die noodslachtingen en sterfgevallen, waarbij voor de volksgezondheid toezicht zoo noodig is, als gewone slachtingen kunnen doen doorgaan en aan toezicht onttrekken.

Ook ten aanzien van schapen, geiten en varkens zal intusschen de voorwaarde moeten gelden, dat het vleesch niet worde uitgevoerd. Werd uitvoer toegelaten, dan zouden allicht mingezonde dieren naar die gemeenten worden gebracht om na slachting daar in andere gemeenten in den handel te worden gebracht.

Naar het schijnt, vorderen de andere overgangsbepalingen geen toelichting.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

De Minister van Landbouw,
Nijverheid en Handel,
A. S. TALMA.

Een geval van rondcellig sarcoom bij een paard,

DOOR

DR. GALLANDAT HUET, *Paardenarts.*

Den 24sten October 1912 kwam des morgens te 9 uur in behandeling het Rijkspaard N°. 147, een 8-jarige donkerbruine merrie van Inlandsch ras, dienstdoende als rijpaard bij het Depôt van het 1ste Reg. Veld-Artillerie. De anamnese luidde dat het paard des nachts los was gebroken en vermoedelijk in de knel was geraakt zich gekneusd had aan hals en voorborst.

Patiënt vertoonde een zwelling vanaf de keel over de geheele voorvlakte van den hals verloopende en op de voorborst overgaande.

Overigens waren geen ziekteverschijnselen te constateeren, de temperatuur was normaal, zoo ook de eetlust, en het slikken was niet bemoeilijkt. De therapie bestond in een degelijk zeepbad, waarbij gemasseerd werd, van de gekneusde en gezwollen huid en na droog gewreven te zijn, werd de zwelling ingewreven met vaseline. Een uur afstappen, verder vrije beweging in een box en des avonds slobbering, waren de overige maatregelen. Den volgenden dag was de zwelling toegenomen en ook de keel erin betrokken; in de nu volgende dagen nam de zwelling steeds toe, breidde zich ook uit op de halsadergroeven en vertoonde oedeem, vingerindruksels waren aan te brengen.

De keel zelf was warmer dan de omgeving en pijnlijk bij betasten. Het slikken ging nog, hoewel blijkbaar moeilijk wat het vaste voedsel betrof, daar alleen water en dunne slobbering werden opgenomen.

Er werden nu warme waterdouches verstrekt, eenige malen daags, daarop inhullingen van hals en voorborst, om door middel van broeien te trachten resorptie te verkrijgen. De temperatuur bleef normaal tot op 1 November, toen plotseling des morgens 39.8 C werd waargenomen. Totale voedselweigering en versnelde ademhaling gingen hiermee gepaard. Er werd nu volstrekte rust gegeven en inplaats van douches, uitsluitend Priessnitz'sche omslagen om hals en voorborst. De temperatuur bleef nu als volgt:

	1 Nov.	2 Nov.	3 Nov.	4 Nov.	5 Nov.	6 Nov.	7 Nov.
ochtend 7 uur	39.8	40.4	40.2	39.5	39.5	39.1	39.2
middag 12 uur		40.5	39.9	39.1	39.6	38.1	
avond 7 uur	40.4	40.7	40.3	39.4	39.4	38.8	39,1

Percussie gaf demping aan in een horizontale lijn aan weerszijden van de borstkas zoodat pleuritis als complicatie was opgetreden.

Er werd een Priessnitz' verband aangelegd om de borstkas en daar de pols zeer zwak en frequent was, 2 × daags een camphorinjectie gegeven van 3 gram camphor in olie.

Op 3 November was de dempingsgrens hooger en werd punctie verricht aan de linkerzijde en 1.5 Liter sero-haemorrhagisch vocht afgetapt. Op 4, 5 en 6 November werd dagelijks 10 Liter vocht afgetapt van beide zijden, welk vocht steeds een meer haemorrhagisch aspect ging vertoonen.

Een bacteriologisch onderzoek van dit vocht gaf een negatief resultaat, alle geënte media bleven steriel. Daar nu het vermoeden rees met een transsudaat te doen te hebben, werd een eiwitreactie toegepast die een zoodanig positief resultaat gaf, dat men stellig kon aannemen dat het afgetapte vocht een exsudaat was.

De toestand van patiënt werd gestadig minder, vermoeidheid trad sterk op den voorgrond en de camphorinjecties werden verdubbeld om de hartswerking nog meer aan te zetten. Nu en dan ging de patiënt even liggen, doch stond spoedig weer op en rustte uit vermoeidheid met het hoofd op de krib.

Op 7 November werd nogmaals punctie gedaan, doch daar het vocht nu zeer haemorrhagisch was en patiënt uiterst zwak, werd slechts 1.5 Liter vocht afgetapt.

De pols was moeilijk meer te voelen, slechts bij tusschenpoozen en was te voorzien dat de dood spoedig zou intreden.

Op 8 November des morgens te half 7 stierf patiënt; vijf uur later had de sectie plaats.

Bij het openen van de borstholte kwam veel sterk haemorrhagisch vocht te voorschijn; de longen waren normaal, alleen dat gedeelte long, dat onder de vloeistof had gelegen was samengedrukt. De pleura costalis vertoonde links verscheidene brides, terwijl overigens op andere plaatsen het borstvlies verrassend normaal bleek. Van fibrine neerslagen was geen spoor te ontdekken.

De parenchymateuse organen waren zeer sterk vettig gedegenereerd en gezwollen.

De zwelling, die bij het leven bestaan had van keel, hals en voorborst kwam nu te voorschijn als een groot gezwel, dat verliep vanaf de keelholte tot in de apertura anterior van de borstholte

Trachea, oesophagus, v. jugularis en a. carotis van beide zijden, werden door dit tumorweefsel omvat en onderling verbonden; in de breedte had het echter een betrekkelijk geringe uitbreiding aangenomen.

Macroscopisch vertoonde de tumor een grauw, tamelijk week, zeer saprijk en vaatrijk weefsel, op de sneevlakte waarvan cirkelvormige en ovale gedeelten promineerden, welke meer rose gekleurd waren en in grootte tusschen een dubbeltje en een gulden varieerden.

In het bijzonder deze promineerende gedeelten op de sneevlakte deden eenigszins aan actinomycose denken. Uitstrijkpreparaten vertoonden echter niets van dien aard, wat reeds voorshands was te verwachten daar bij druk op het weefsel niets ontweek, dat aan pus deed denken.

Alle regionnaire lymphklieren waren belangrijk vergroot, hun weefsel was fibreus geworden. De retropharyngeale lymphklieren waren zoo gezwollen, dat ze de grootte van een ganzenei bereikt hadden en het is niet onwaarschijnlijk dat deze nog ten slotte aanleiding hebben gegeven tot den dood van patiënt door dispnoe.

Bij microscopisch onderzoek van het weefsel bleek men niet te doen te hebben met ontstekingsweefsel doch inderdaad met een gezwel en wel een rondcellig sarcoom. Dit onderzoek had plaats aan het Instituut voor Parasitaire en Besmettelijke Ziekten van Prof. Dr. DE JONG, wien ik hier gaarne dank zeg voor de groote bereidwilligheid hiermee betoond. Hoogstwaarschijnlijk heeft dus deze tumor langer bestaan zonder opgemerkt te zijn, doch is plotseling snel in groei toegenomen, mogelijk dat trauma hiertoe de prikkel is geweest.

UTRECHT, November 1912.

Een geval van anthrax bij een paard,

DOOR

Dr. GALLANDAT HUET, *Paardenarts.*

In het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde en Veeteelt, 24ste deel, 4de aflevering blz. 263 beschrijven KNIPSCHEER en HOEFNAGEL een geval van miltvuur bij het paard.

Bij dit ziektegeval kon eerst na den dood en wel met zekerheid eerst na enting van proefdieren de diagnose anthrax gesteld worden.

Een analoog geval deed zich voor bij een remontepaard van het 1ste Regiment Veld-Artillerie te Utrecht.

Den 11den Juli l.l. des morgens te 10 uur werd ter behandeling aangeboden het Rijkspaard n° 235, een 4-jarige ruin van Inlandsch

ras. Dit paard was slechts korten tijd alhier in onderhoud en uit het Remontedepôt te Milligen afkomstig. Terwijl het des morgens met andere paarden afgestapt werd nabij het Suikerterrein aan den Leidschen weg, vertoonde het lichte koliekverschijnselen, ging eenige malen liggen en weer opstaan, keek herhaaldelijk naar den buik en vertoonde bovendien een snelle ademhaling.

Des morgens onder staltijd was niets bijzonders aan het paard bemerkt, het had goed gegeten en gedronken en ook defaecatie en urineloozing waren normaal geweest.

Het onderzoek van den in zeer goeden voedingstoestand verkeerenden patiënt gaf het volgende te zien.

Temperatuur 40 ° C., pols 100 en zeer zwak, slijmvliezen anaemisch en de ademhaling versneld en benauwd, de blik loom, neus vochtig, werpt eenig mukeus vocht uit, absoluut ongevoelig in de keelstreek.

Auscultatie en percussie van de borstkas geven geen afwijkingen te hooren, evenmin de auscultatie van den buik. Defaecatie en urineloozing hebben normaal plaats, voedsel wordt, in welken vorm ook, geweigerd, daarentegen wordt water gretig opgenomen en zonder eenige moeite doorgeslikt. Aanvankelijk werd gedacht aan een inwendige verbloeding door de zeer anaemische slijmvliezen, zwakke pols en benauwde ademhaling; met de hooge temperatuur was dit echter niet te rijmen. Een diagnose werd dan ook niet gesteld en patiënt in observatie gehouden in een box met turfstrooisel, ruim en frisch, en voorzien van drinkwater. De behandeling bestond overigens in een injectie van 40 gram spiritus camphoratum en 350 gram sulfas natricus per os. De koliekverschijnselen waren gering, wel ging patiënt voort met afwisselend liggen en opstaan, zonder hevige verschijnselen echter als rollen en slaan met de beenen.

Het lichaam was in de middaguren steeds bedekt met nat, klam zweet en de ademhaling bleef zeer frequent, zonder nochtans dyspnoe te vertoonen.

Des namiddags te 5 uur werd de temperatuur opnieuw opgenomen en was weer 40 ° C; de slijmvliezen waren nu niet bleek meer, doch licht rose van kleur, hoewel geen petechiën waren waar te nemen, de pols uiterst zwak en zeer onregelmatig te voelen, de ademhaling hoogst frequent, de blik angstig en dof en het geheele lichaam nog steeds bedekt met klam zweet. Hoewel nog geen diagnose gesteld kon worden was de prognose infaust. Een injectie van camphorspiritus 50 gram werd toegediend en een warme slobbering klaargemaakt welke echter niet aangeroerd werd. Spoedig hierop werd patiënt merkbaar onrustiger, bleef liggen, rolde over den rug en

sloeg woest met de beenen, daarbij een hevige benauwdheid vertoonende. Deze verschijnselen namen steeds toe, daarbij den indruk gevende niet veroorzaakt te worden door koliek doch uitsluitend door hevige benauwdheid. Te 6 uur stierf patiënt.

Eerst den volgenden morgen om 12 uur kon de sectie aan het abattoir verricht worden. Het buitengewoon heete weer was aanleiding, dat ontbinding zeer spoedig en zeer hevig was ingetreden en van een eigenlijke sectie kwam niet veel terecht. De borstholte vertoonde eenig haemorrhagisch vocht, overige ontstekingsverschijnselen van de zijde van borst- en buikholte ontbraken geheel. Lever en hart waren zeer bleek en merkbaar gedegenereerd en de milt was zeer vergroot.

De rotting was zoo sterk ingetreden, dat de stank die het cadaver verspreidde, een nauwkeurige beschouwing van de organen vrijwel onmogelijk maakte. De milt werd ter onderzoek medegenomen naar het laboratorium van het abattoir alwaar een microscopisch en bacteriologisch onderzoek werd ingesteld. Het orgaan bleek belangrijk te zijn gezwollen en vergroot, terwijl de miltpulpa zeer week was. In uitstrijkpreparaten van deze pulpa konden onder het microscoop wel talrijke rottings- en cadaverbacillen worden aangetoond, doch door geen der toegepaste verschillende kleurmethoden mocht het gelukken iets te voorschijn te brengen, dat eenigszins op een miltvuurbacil geleek. Daarop werd het materiaal op agar uitgestreken en werden twee cavia's ermede geënt. In de daaropvolgende dagen groeiden op de agar wel talrijke koloniën doch geen daarvan geleek ook maar in het minst op een miltvuurkolonie. Ook cavia's bleven gezond, tot plotseling ruim 96 uur na de enting een der proefdieren bezweek. In het bloed en in alle organen van deze cavia konden reeds onder het microscoop miltvuurbacillen in groote massa worden aangetoond, terwijl de met bloed en orgaandeelen aangelegde culturen ten duidelijkste alle kenmerken droegen, die den miltvuurbacillen eigen zijn. Vermeld zij nog, dat de andere cavia volkomen gezond bleef.

Blijkbaar heeft men hier dus te doen gehad met zeer snel verloopend miltvuur bij het paard. Aan het ruime tijdsverloop tusschen den dood van het dier en de sectie vooral in verband met het zeer warme weder, is het te wijten, dat de miltvuurbacillen door de rottingsbacteriën zoodanig waren geschaad, dat het aantoonen dier bacillen niet dan met de grootste moeite en men mag wel bijna zeggen bij toeval, gelukte.

UTRECHT, Augustus 1912.

Atropine-vergiftiging bij een paard,

DOOR

F. A. A. VAN DIERMEN.

Daar in de meeste gevallen vergiftigingen met atropine volgens FRÖHNER het gevolg zijn van de morphine-atropine-injectie tegen schouderkreupelheden, wil ik dit geval mededeelen als het gevolg van een meermalen voorkomende maatregel van bedrog door den verkooper.

Bij een 8-jarige merrie werd hulp ingeroepen wegens koliek, waaraan het dier lijdende was. De anamnese was onvolledig; daar de eigenaar pas dienzelfden dag eigenaar van het paard was geworden en dus kon hij alleen mededeelen, dat het paard in zijn bezit niets had gegeten, geen ontlasting had gehad, dikwijls kleine hoeveelheden urineerde, en hoestte.

Het viel mij dadelijk op, dat de koliekverschijnselen niet de gewone waren. In plaats van krabben met de voorbeenen en rollen bleef het dier staan, doch stond geen oogenblik stil; dan vooruit tegen de krib dringen, dan achteruit gaan staan, dan op 't eene been rustend dan weer op 't andere. Daarbij droomerig en suf. Nu en dan steunen en hoesten, een vrij lange, droge hoest.

Verdere verschijnselen: Temperatuur 40 ° C.; pols 104, p.m., hartslag zwak; ademhaling 40 p.m.; slijmvliezen normaal. Vrij sterke darmgeruischen en toch een gevulde, gespannen buik; mestballen in 't rectum, hard en vast, gewone grootte. Strangurie, urine donkerbruin en taai-slijmig.

Auskultatie longen: verzwakt vesiculair ademen, piepen, giemen.

Tijdens dit onderzoek vertelde de eigenaar nog, dat hij het dier gekocht had, met de mededeeling, dat het vroeger dampig was geweest. Van die dampverschijnselen was echter niets waar te nemen. Nu is een bij paardenkoopers bekende bedrogmaatregel om dampigheid gedurende enkele uren of een dag te doen verdwijnen, het ingeven van bladen of zaden van doornappel (Datura strammonium).

Dit gaf mij aanleiding het dier verder te onderzoeken, wat nog opleverde: Sterk verwijde pupillen, droge mond; droge huid, ondanks hooge temperatuur en dek.

Diagnose: Atropine-vergiftiging door zaden eventueel bladen van atropine-houdende planten.

Opvallend waren vooral de onrust van het dier en de hooge pols, die toch niet werd teweeggebracht door vermoeidheid of pijn.

De behandeling bestond in een injectie van 80 mgr. hydrobrom. arecolini als antidotum.

Deze injectie bleef absoluut verschijnselloos, wat de diagnose bevestigde. Geen speekselen, niet zweeten, geen ontlasting, enz.

Den volgenden morgen was de toestand vrijwel dezelfde; alleen was de pols gedaald op 90 p.m., temp. 39 °,8 C en was het dier eenige harde mestballen kwijt geraakt.

Teneinde de oorzaak te verwijderen, kreeg het dier toen 30 gram extractum aloes in 3 keer, telkens na twee uur ingegeven. Daarop geen ontlasting. Des avonds weer een injectie van 80 mgr. hydrobrom. arecolini.

Nu bleef de werking niet verschijnselloos. Speekselen, zweeten, enz. Den morgen daarop zeer dunne ontlasting, de onrust was verdwenen, het dier begon hooi te eten, pupillen normaal en reageerend, temp. 37.°9 C, pols 60, ademhaling 20; nu was ook de dampigheid goed waar te nemen. Bij auskultatie longemphyseem en bronchiaalkatarrh.

In de dunne, waterige ontlasting werden door den eigenaar de zaden van Datura strammonium, deels nog onverteerd, teruggevonden.

Volgens HUTYRA en MAREK bewerkt atropine bij dampigheid een *afname* van de ademfrequentie, terwijl atropine het ademhalingscentrum *prikkelt*. In dit vergiftigingsgeval bleek mij, dat de ademfrequentie door atropine was verhoogd.

Waar bij dampigheid de exspiratie is bemoeilijkt door verminderde elasticiteit van de longen, adhaesies met de pleura, enz., kan de invloed van atropine tot vergemakkelijking der exspiratie leiden, omdat atropine niet alleen het ademhalingscentrum prikkelt en de frequentie der ademhalingen verhoogt, maar vooral de ademhalingen meer oppervlakkig maakt. De longen worden dus minder uitgezet bij inspiratie en behoeven ook minder lucht uit te ademen, wat de exspiratie verlicht en de medewerking der buikspieren overbodig maakt.

Peekoppen-vergiftiging(?),

DOOR

J. S. HOOGSTRA.

Na 't lezen van 't artikel van den Heer M. VAN DER VLIET (aflevering 2, 40ste deel) herinnerde ik me in den maand October een dergelijke patiënte als de beschrevene in behandeling te hebben

gehad. 't Betrof nl. een koe, die 2 dagen te voren gekalfd had en nu de vermelde verschijnselen vertoonde. Aangezien het symptomenbeeld mij deed denken aan een ziekte, bij runderen in de weide, in sommige deelen van Zuid-Holland nogal eens voorkomende en daar „kopziekte" genoemd en deze dikwijls tot genezing komt door luchtinsufflatie in den uier, werd hier door mij genoemde therapie in toepassing gebracht. Reeds korten tijd nadien kwam 't dier tot bedaren en is volkomen hersteld.

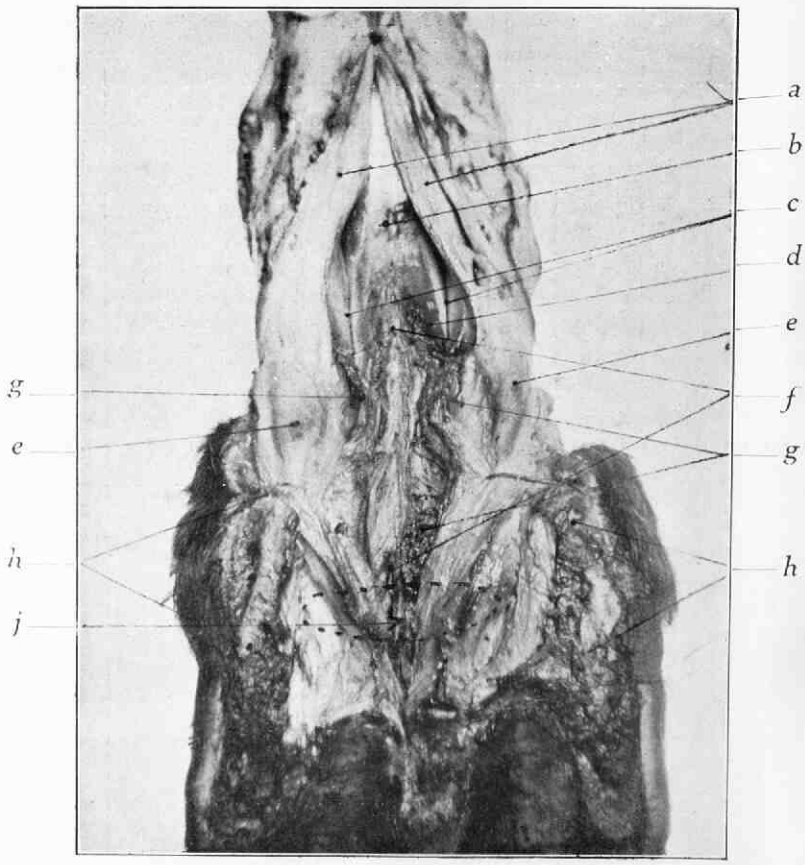
Mij schijnt 't, evenals ook collega Dr. J. VAN DER VEEN, waarschijnlijk, hier te doen te hebben met „eclampsia puerperalis". 't Voorkomen alleen bij melkkoeien en korten tijd na den partus, dragen bij tot dit vermoeden. Dat de ziekte hier in Zeeland voorkomt in den tijd, dat de koeien volop in de gelegenheid zijn peekoppen te gebruiken, geeft aanleiding te denken aan vergiftiging daardoor; de coïncidentie vindt echter mijns inziens zijn oorzaak hierin, dat de meeste koeien hier in denzelfden tijd kalven.

In den tijd der bietencampagne zijn door mij ziektegevallen waargenomen, volgens mijn meening toe te schrijven aan het (overmatig?) gebruik van genoemde peekoppen.

't Eerste geval betreft een rund, voor de eerste maal loopend op een wei waarop peekoppen ter voedering gebracht waren. 's Middags 12 uur was er niets aan 't dier te zien geweest, 't gaf zijn gewone hoeveelheid melk; 's avonds 7 uur werd 't liggende in de wei aangetroffen, niet in staat op te staan. Verder werden geen afwijkingen waargenomen. Na onderdak gebracht te zijn, zei ik den eigenaar, mij te waarschuwen, indien de toestand slechter werd. Den volgenden morgen kreeg ik de boodschap direct naar de koe te komen daar haar toestand slechter was. Had 't dier eerst nog op zijn voorbeenen gesteund met 't hoofd flink opgericht nu was ze plat uit gaan liggen. Toen ik ongeveer een uur later aankwam was patiënte gestorven. Gemeld rund was nog ongeveer een maand voor 't kalven.

Drie andere gevallen betreffen koeien eveneens in de gelegenheid rijkelijk peekoppen te genieten. Deze vertoonden een slingerende gang en diarrhee, temperatuur 39.7,, pols normaal. Een ervan ging, binnengebracht, liggen en was gedurende 2 dagen niet bij machte overeind te komen. Na op stal gebracht te zijn en na toediening van flinke hoeveelheden middenzouten verdwenen de verschijnselen binnen weinige dagen, de eetlust herstelde zich en ook de melkgift kwam op den norm terug.

Verder is mij door verschillende eigenaars medegedeeld dat veel koeien in den tijd dat ze peekoppen gebruiken als 't ware duizelig worden; ze vertoonen ook een slingerenden gang.

Dr. M. H. J. C. THOMASSEN. Peesverscheuring van den hoefbeenbuiger na neurectomie der beide pijpzenuwen.

Zoodra de dieren op stal worden gehouden en de peekoppen als voedsel niet meer toegediend, verdwijnen ook de ziekte-verschijnselen.

Mijns inziens hebben we hier te doen met vergiftigingsverschijnselen, veroorzaakt door in de koppen der bieten en 't loof aanwezige stoffen.

ZIERIKZEE, 7 Februari 1913.

Peesverscheuring van den hoefbeenbuiger na neurectomie der beide pijpzenuwen,

DOOR

DR. M. H. J. C. THOMASSEN.

Den 7den September 1909 was ik in de gelegenheid sectie te verrichten bij een paard der Treinafdeeling van het 3de Reg. Veldartillerie, waarvan de beide pijpzenuwen van het rechter voorbeen den 12den April 1906 waren doorgesneden. Het paard verrichtte trekdiensten toen het plotseling in den kogel doortrad en de hoef met het toongedeelte ophoog wipte. Het paard stond in dezen houding, welke een verscheuring van de pees van den hoefbeenbuiger deed vermoeden, zonder de minste pijn te verraden. De kogel raakte den bodem niet.

Nevenstaande foto geeft weer hetgeen bij de sectie is gevonden.

De pees van den hoefbeenbuiger was op de grens van de groote en kleine sesamscheede over een lengte van drie à vier centimeter uitgerafeld en zag er daar ter plaatse als gekookt uit.

VERKLARING DER AFBEELDING.

a. gekliefde kroonbeenbuiger; b. hoefbeenbuiger; c. groote sesamscheede; d. met bloed geïmpregneerd peritendineum; e. verdikte kootbeen-hoefkraakbeenband; f. uitgerafelde pees; g. bloeduitstortingen in de pees; h. hoefkraakbeen; j. ligging straalbeentje.

Onderzoek, ten einde na te gaan of in het bloedserum van een aan typische borstziekte lijdend remonte paard, waarbij chronische cornage restte, complementbindende stoffen aanwezig waren ten opzichte van een strepto-coccenextract.

Gevolg gevende aan het verzoek der Redactie tot omgaande terugzending der drukproef van mijn artikel over cornage, bemerkte ik in verband hiermede te laat, dat een verkeerde staat was ingestuurd.
Bovenstaand onderzoek verliep aldus.

Streptococcen-extract met *Serum borstziekte-patiënt* n° 417.

N°.	Complement	Streptococcen-extract	Inactief serum patiënt n° 417	Steriele physiol. NaCl solutie	5% gesensibiliseerde roode schapen-bloedlichaampjes	Resultaat.
1	0.05 cc	0.2 cc	0.2 cc			Remming
2	,,	,,	0.1 ,,			,,
3	,,	,,	0.05 cc			,,
4	,,	,,	0.01 ,,			,,
5	,,	0.1 cc	0.2 ,,			,,
6	,,	,,	0.1 ,,			,,
7	,,	,,	0.05 ,,			,,
8	,,	,,	0.01 ,,			,,
9	,,	0.2 cc	—			Haemolyse
10	,,	0.1 cc	—			,,
11	,,	—	0.2 cc			,,
12	,,	—	0.1 ,,			,,
13	,,	—	0.05 ,,			,,
14	,,	—	0.01 cc			,,
15	,,	—	—			Remming
16	—	—	—			,,
17	—	0.2 cc	—			,,
18	—	0.1 cc	—			,,
19	—	0.2 cc	0.2 cc			,,
20	—	0.1 cc	0.2 ,,			,,
21	—	—	0.2 ,,			,,
			Inactief normaal paardenserum			
22	0.05 cc	0.2 cc	0.2 cc			Haemolyse
23	,,	,,	0.1 ,,			,,
24	,,	,,	0.05 ,,			,,
25	,,	,,	0.01 ,,			,,
26	,,	0.1 cc	0.2 ,,			,,
27	,,	,,	0.1 ,,			,,
28	,,	,,	0.05 ,,			,,
29	,,	,,	0.01 ,,			,,
30	,,	—	0.2 ,,			,,
31	,,	—	0.1 ,,			,,
32	,,	—	0.05 ,,			,,
33	,,	—	0.01 ,,			,,
34	—	—	0.2 ,,			Remming
35	—	0.2 cc	0.2 ,,			,,
36	—	0.1 ,,	0.2 ,,			,,

Bijvullen tot gelijke volumina

1 cm³

Het was naar aanleiding van dit resultaat, dat wij concludeerden dat het aan typische borstziekte lijdende remontepaard n°. 417, waarbij chronische cornage restte, tijdens de borstziekte-aandoening door streptococcen was geïnfecteerd.

VENLO, 5 Maart 1913.

Dr. E. BEMELMANS.

Verslag van het 1ste Internationale Congres voor Vergelijkende Pathologie,

door

T. VAN HEELSBERGEN.

Conservator aan het Instituut voor Parasitaire en Infectieziekten te Utrecht.

Het eerste Internationale Congres voor Vergelijkende Pathologie werd den 17den October 1912 te Parijs in het gebouw der Medische Faculteit door den *Minister van Onderwijs* geopend. Daarna voerde de president Prof. ROGER het woord. In zijn rede wees hij er op, dat, waar op dit congres *medici, veterinairen* en *phytopathologen* waren bijeengekomen, uitsluitend onderwerpen van wetenschappelijken aard zouden worden behandeld.

Niet alleen zouden hier ziekten van mensch en dier ter bespreking komen, doch ook aan plantenziekten, welke in eenige relatie mochten staan tot de dierpathologie in het algemeen zou een plaats worden ingeruimd. Hij was overtuigd dat dit congres de onderlinge samenwerking zou bevorderen, hetgeen zeer zeker de wetenschap ten goede zou komen. Nadat de afgevaardigden der verschillende landen (voor Nederland Prof. Dr. D. A. DE JONG en Prof. Dr. RITSEMA BOS) hadden gesproken, werd overgegaan tot de behandeling der rapporten en mededeelingen. Al dadelijk bleek, dat het te verwerken materiaal zoo talrijk en omvangrijk was, dat moest worden afgezien van het voorop gezette plan om alle onderwerpen gezamelijk te behandelen. Hoewel noode werd daarom besloten de *phytopathologie* in een afzonderlijke sectie onder te brengen.

Het ligt niet in de bedoeling van dit verslag uitvoerig op alle besproken onderwerpen in te gaan, slechts de meest belangrijkste rapporten zullen een bespreking vinden.

Zoo viel op het gebied der *tuberculose* op te merken dat er langzamerhand meer eenheid van gedachten en opvatting gaat komen, betreffende het wezen van deze zoo belangrijke ziekte. Door CALMETTE, VALLEÉ, CHAUSSEÉ en LIGNIÈRES en DE JONG werden over dit onderwerp rapporten uitgebracht.

Prof. DE JONG, die deze druk bezochte zitting presideerde zeide inzijn rapport „Sur la fréquence du bacille tuberculeux du boeuf chez l'homme et sur l'inconstance des types du bacille de la tuberculose" het volgende:

„Sinds de geruchtmakende verklaring van ROBERT KOCH in 1901, dat de bacil van de menschentuberculose een geheel andere zou zijn dan die van het rund, hebben tal van onderzoekers zich met deze belangrijke questie bezig gehouden. We mogen aannemen dat onze kennis te dier zake een goed eind gevorderd is, doch de geheele oplossing van het vraagstuk is nog niet bereikt.

In navolging van KOCH zijn het vooral de Duitschers, die zijn blijven vasthouden aan het bestaan van *verschillende soorten van tuberkelbacillen.* Deze *soorten of typen* zouden zich door standvastige eigenschappen van elkaar onderscheiden.

Niet alleen het verschil in cultuur doch vooral het onderscheid in pathogeniteit zou voldoende zijn om van 2 verschillende soorten te mogen spreken.

Op grond van eigen onderzoekingen en mede die van ARLOING is DE JONG de meening toegedaan dat al die zoogenaamde karaktersitieke verschillen tusschen

runder- en *menschenbacil* niet standvastig zijn, m. a. w. dat we slechts met een enkele soort te doen hebben. Wat de *culturieele* en *pathogene* eigenschappen betreft, heeft ARLOING aangetoond, dat men langs experimenteelen weg de cultuureigenschappen en den virulentiegraad van de tuberkelbacillen kan wijzigen. Eveneens was *hij* het, die de droge, schubbige culturen der tuberkelbacillen van den mensch en andere zoogdieren wist te veranderen in vochtige en slijmige, voor zoover het vaste voedingsbodems betrof; die de bacillen, die in den regel op bouillon aan de oppervlakte groeien, ook leerde zich in de diepte van den bouillon te vermenigvuldigen. Het verkrijgen van die zoogenaamde *homogene* culturen uit culturen van den mensch, het rund en andere dieren, was een *meesterstuk*, hetwelk bewees dat de eigenschappen die men in den regel bij de tuberkelbacillen waarneemt, *allerminst standvastig zijn.*

Bovendien is het DE JONG, DAMMANN, MÜSSEMEIER, EBER en ARLOING gelukt om langs experimenteelen weg de *virulentie* van den *menschelijken* tuberkelbacillen dermate op te voeren, dat ze gelijk werd aan die van den *runderbacillus.*

DE JONG wees er op, dat het niet opging, deze questie van al of niet identisch zijn van beide typen, uitsluitend en alleen als een *theoretisch* vraagstuk te beschouwen.

Wanneer bewezen is dat de eigenschappen der verschillende typen van tuberkelbacillen niet constant zijn dan is het zeer wel mogelijk dat een runderbacil, welke den mensch heeft geïnfecteerd, zich in dat lichaam van dien mensch tot een typus humanus kan transformeeren. In een dergelijk geval zal men dus de schuld aan een menschenbacil wijten, hetgeen in werkelijkheid dan niet het geval is. Op die manier wordt *het gevaar van de zijde van het rund onderschat*, hetgeen zeer zeker verkeerd is.

In het rapport van CALMETTE: „*Les tuberculoses animales et leur rôle dans la contamination de l'homme.*" scheidt deze geleerde de tuberculose der *koudbloedige dieren* van die der *zoogdieren* en voert daarvoor het volgende aan:

1° is het nooit gelukt om met tuberkelbacillen der koudbloedige dieren de zoogdieren te besmetten.

2° zijn alle pogingen om uit de tuberkelbacillen der koudbloedige dieren een vaccin tegen de zoogdierentuberculose te bereiden totaal mislukt.

Waar het ging om het agens der zoogdier- en vogeltuberculose, daar wenschte CALMETTE de tuberculose bij deze beide diersoorten aan één en dezelfde bacil toe te schrijven nl. aan de *tuberkelbacil van* KOCH. Al naarmate de virulentie van deze bacil voor een bepaalde diersoort, spreekt hij van een *typus humanus*, een *typus bovinus* en een *typus avium*. Het eerste zou voornamelijk pathogeen zijn voor den mensch, het tweede voor het rund, terwijl het aviaire type zich in 't bijzonder aan het vogellichaam zou hebben aangepast.

Dat neemt echter volgens CALMETTE niet weg, dat hoewel geen regel, het *typus bovinus* in sommige gevallen in staat is den mensch te infecteeren. Het omgekeerde komt eveneens voor, doch daaromtrent staat onze kennis nog in de kinderschoenen. Het is verder in sommige gevallen gelukt om uit milttuberkels van den mensch *vogeltuberkelbacillen* te kweeken. Doch niet alleen bij den mensch, doch ook bij het paard, varken, muis, rat en aap is het *typus avium* aangetoond.

CALMETTE komt in zijn rapport tot de volgende conclusies:

1°. Spontaan zijn alleen de mensch en het rund vatbaar voor tuberculose. Andere dieren krijgen tuberculose doordat ze met den mensch of met het rund in contact komen.

2°. We mogen volgens CALMETTE aannemen dat de tuberculose van den volwassen mensch vrijwel als regel wordt veroorzaakt door een bacil van den mensch afkomstig m.a.w. dat de infectie van mensch op mensch plaats vindt. Dat echter jeugdige individuen in meerdere mate voor den bacil van het rund gevoelig zijn.

3°. Dat de rundertuberculose als regel ontstaat door besmetting van af een ander tuberculeus rund; dat het echter niet is buitengesloten, dat runderen door bacillen van den mensch worden geïnfecteerd.

4°. dat men de *vogeltuberkelbacil* moet beschouwen als een *zoogdierenbacil* welke zich geheel aan het vogelorganisme heeft aangepast; dat het echter mogelijk is dat menschen zich infecteeren met tuberkelbacillen, welke van vogels afkomstig zijn.

VALLÉE: *Des voies de pénétration du bacille de Koch.*"

In dit rapport, waarin VALLÉE een overzicht geeft van de verschillende wijzen waarop de tuberkelbacil het lichaam kan invadeeren, worden de volgende conclusies getrokken:

Afgezien van de verschillende toevallige wijzen van infectie, wordt het lichaam meestal langs drie hoofdwegen door den tuberkelbacil besmet. Deze drie wegen loopen respectievelijk langs de *trachea*, den *digestietractus* en de *lymphoglandulae van mond- en keelholte*. Deze laatste wijze van infectie speelt bij kinderen een voorname rol. Bij den volwassen mensch en het rund is het echter de *inhalatie-infectie* welke het meest op den voorgrond treedt, terwijl de overige dieren het veelvuldigst langs den *digestietractus* worden geïnfecteerd.

CHAUSSÉ in zijn rapport „*La pathogenie de la tuberculose*" sluit zich in hoofdzaak bij de conclusies van VALLÉE aan.

Ook hij acht de inhalatie-infectie voor den mensch en het rund de belangrijkste. Hij wil er echter nog een diersoort aan toegevoegd zien nl. *den hond*. Ook bij dit dier zou de tuberkelbacil het veelvuldigst langs de trachea naar binnen dringen.

Waar het gaat om de tuberculose van het varken, hecht hij aan de besmetting langs den digestietractus de grootste waarde.

De conclusie van LIGNIÈRES in zijn rapport „*Les dangers de la tuberculose bovine pour l'homme*", loopen vrijwel parallel met die van CALMETTE zoodat deze hier verder geen bespreking zullen vinden.

Een tweede zeer belangrijk onderwerp was het *diphterie-vraagstuk*. Hierbij ging het in hoofdzaak om de vraag; — is de *vogeldiphterie* besmettelijk voor den mensch?

Zij die deze meening aanhangen baseeren ze voornamelijk op de volgende feiten.

1°. Diphteriebacillen worden zoowel bij gezonde als bij zieke vogels aangetroffen.

2°. Het is gelukt om door middel van menschendiphteriebacillen diphteritische processen bij vogels op te wekken.

3°. Het diphterieserum van den mensch zou in sommige gevallen gunstig bij vogels hebben ingewerkt.

Hiertegenover staan zij, die aan den diphteriebacil van den mensch niet de minste waarde toekennen, waar het gaat om de genese der vogeldiphterie.

Zij stellen tegenover die gevallen van vogeldiphterie, waarbij met het diphterieserum van den mensch gunstige resultaten werden verkregen een reeks van andere gevallen, waarbij de goede werking van het serum totaal uitbleef. Volgens hen zou daarentegen het *vaccin* van Loir en Ducloux, hetwelk met den menschendiphteriebacil in geen enkel verband staat, gunstige resultaten opleveren.

Tal van andere bacteriën waaronder de *bacillus diphteriae columbarum* van Löffler 1884, de *bacil* van Loir en Ducloux 1894, de *coccobacil* van Guérin 1901, de *micrococcus* van Bordet en Fally 1907—'09 de voornaamste zijn, heeft men voor en na als de oorzaak der vogeldiphterie aangemerkt.

Arloing komt in zijn rapport „*La diphterie aviaire et diphterie humaine*" tot de volgende conclusies:

De ware diphterie bij vogels wordt veroorzaakt door de bacil van Klebs-Löffler (menschendiphteriebacil). Hij voegt er echter aan toe, dat deze ware diphterie niet veelvuldig bij vogels wordt aangetroffen. In het meerendeel der gevallen zouden andere, hetzij specifieke, hetzij niet specifieke bacteriën aan de diphteritische beslagen bij vogels ten grondslag liggen.

Prof. Bordet over dit onderwerp het woord voerende, sprak als zijn meening uit, dat een zeer kleine *coccus* als oorzaak der vogeldiphterie moet worden aangemerkt.

Hij en Fally konden dit micro-organisme steeds in de aangedane epitheelcellen waarnemen. Of deze nauwelijks zichtbare coccus filtreerbaar is, wist Bordet niet te zeggen, aangezien hij dienaangaande geen gegevens bezat. Aan de Klebs-Löffler'sche bacil als oorzaak der vogeldiphterie hechtte deze geleerde geen waarde.

Professor Rappin in zijn rapport „*Diphterie humaine et aviaire*" sloot zich in hoofdzaak bij de conclusies van Arloing aan.

Hij is van oordeel dat een bepaald aantal specifieke bacteriën, waaronder de bacil van Löffler, *de bacil van* Loir en Ducloux en de *coccobacillen van* Guérin aan de pseudomembranen bij vogels ten grondslag liggen.

Dit neemt echter volgens Rappin niet weg dat er zeer veel gevallen van vogeldiphterie voorkomen, waarbij de Klebs-Löffler'sche bacil als oorzaak van het proces moet worden aangemerkt.

Het volgende onderwerp, de *hondsdolheid* trok, gelijk het voorgaande veler belangstelling.

Hierover werden rapporten uitgebracht door Delaunay, Remlinger, Babès en Mme Negri-Luzzani.

Delaunay in zijn rapport, „*La fréquence probable de la rage humaine méconnue*" is van meening dat hondsdolheid veelvuldiger bij den mensch voorkomt dan men tot nu toe heeft gedacht. Hij beredeneert deze questie aldus:

Door onze tegenwoordige kennis betreffende het *virus* van de hondsdolheid weten we, dat dit vrius vrij verspreid in de natuur voorkomt. Niet alleen dat in sommige streken de ziekte hevig onder honden en katten kan huishouden en jaarlijks honderden slachtoffers eischt, doch het is gebleken dat ook *ratten* en *muizen* spontaan door het virus kunnen worden aangetast.

Wanneer we dit alles weten is dus de kans om met het virus in aanraking te komen vrij groot. Nemen we daarbij in aanmerking, zegt DELAUNAY, dat de mensch voor het virus uiterst gevoelig is, dan is het waarschijnlijk dat de ziekte bij den mensch vaker voorkomt dan men tot nu toe heeft gedacht en het zijn de *atypische* gevallen van hondsdolheid, welke aan de aandacht ontsnappen.

Waar het gaat om het ziekteverwekkende agens van deze gevreesde ziekte, is REMLINGER de meening toegedaan dat men een uiterst klein micro-organisme als oorzaak moet aannemen. In zijn rapport zegt hij woordelijk: La rage est causée par un microorganisme ultra-microscopique ou presque ultra-microscopique, susceptible de passer à travers les filtres. Cet organisme parait constitué par ces éléments d'un diamètre d'o.1 à o.2 μ, se colorant en noir ou en bleu par le CAJAL-GIEMSA, ont été décrits par BABÈS dans le protoplasme des cellules dégénérées des parties les plus atteintes du système nerveux ou ils donnent l'apparence d'une fine poussière.

De *Negrische lichaampjes* beschouwt hij als zeer belangrijk voor de *diagnostiek*, doch hij vat ze op als *reactieproducten* der aangedane cellen.

Ook BABÈS liet zich ongeveer in denzelfden geest uit.

Hij zeide tenopzichte van de NEGRI'sche *lichaampjes* een zeer gereserveerde houding te willen aannemen en ze voorloopig niet als specifieke oorzaak van de *rabies* te beschouwen.

Waar we bij de z.g.n. *hondenziekte*, welke mede door een *filtreerbaar virus* wordt veroorzaakt, ook dergelijke lichaampjes in de aangedane hersen- en epitheelcellen waarnemen, zoo gaat het voor het oogenblik nog niet aan om in de NEGRI'*sche lichaampjes* het *protozoaire* agens der hondsdolheid te willen zien. Wel kende hij aan genoemde lichaampjes een zeer belangrijke *diagnostische waarde* toe. Hoogst interessant was het Mevrouw NEGRI-LUZZANI over deze questie het woord te hooren voeren. In haar rapoort „*Sur l'étiologie et le diagnostic de la rage*" kende zij de NEGRI'sche *lichaampjes* een veel grootere aetiologische waarde toe dan BABÈS of REMLINGER hadden gedaan.

Volgens haar is het aan geen twijfel onderhevig of we hebben deze lichaampjes als het protozoaire agens der hondsdolheid te beschouwen. Waar de *protozoën* zich doen kennen als eencellige organismen, welke in het bezit zijn van kern en protoplasma, daar was het NEGRI gelukt om door middel van de ROMANOWSKY-GIEMSA-kleuring deze essentieele bestanddeelen ook bij de NEGRI'*sche lichaampjes* aan te toonen. Naast de eigenlijke volwasssen parasiet, in casu het NEGRI'*sche lichaampje* zou dan een ultravisibele en filtreerbare tusschenvorm voorkomen,

Omtrent *variolae* en *vaccine* werden zoo al geen nieuwe vindingen medegedeeld, dan toch meer dan voldoende feiten aangevoerd om te bewijzen, dat zij voor de praktijk zeer gewichtige onderwerpen blijven en de studie van *variolae* en *vaccine* uit een experimenteel oogpunt nog steeds van het hoogste belang is.

In zijn rapport „*La variole et la vaccine*" worden door CHAUMIER achtereenvolgens de *menschen-, de koe- en de schapenpok* besproken.

Op grond van onze tegenwoordige kennis mogen we vrijwel aannemen dat deze drie pokkentypen *identisch* zijn en in één en hetzelfde virus hun oorsprong vinden Experimenteel is het nl. gelukt om bij runderen met het virus van den mensch, pokken op te wekken. Ook de omzetting van de *schaapspok* in de *vaccine* is door proeven aangetoond, over de *serumtherapie* bij deze ziekte valt op heden nog niet veel positiefs te vermelden.

Proeven van BÉCLÉRE, CHAMBON en MÉNARD hebben aangetoond dat het bloedserum van gevaccineerde en daarna genezen kalveren een preventieve immuniseerende werking bij kalveren uitoefent. De resultaten van dit serum bij den mensch moeten voorloopig nog als twijfelachtig worden beschouwd. CHAUMIER heeft getracht om door middel van *schaapspokkenserum* den *menschenpok* te genezen, doch met negatief resultaat.

Dit neemt echter niet weg, dat het wellicht eenmaal zal gelukken een pokkenserum te bereiden, al moeten daarvoor, dit dient worden erkend, nog tal van technische bezwaren uit den weg worden geruimd.

La Mélitoccie (Maltakoorts, Mittelmeerfieber).

Over deze ziekte, welke uit een oogpunt van vergelijkende pathologie van het hoogste belang is, werd door DUBOIS rapport uitgebracht.

Zooals uit de naam „*Mittelmeerfieber*" reeds valt op te merken, heerscht deze ziekte voornamelijk in de landen rondom de *Middellandsche zee*. Dit neemt echter niet weg dat behalve in *Australië*, dat lijden in bijna alle werelddeelen is waargenomen.

Van huis uit een geiten- en schapenziekte is het virus echter ook in staat andere dieren aan te tasten. Over de oorzaak is men langen tijd in het onzekere geweest, totdat BRUCE op het eind der vorige eeuw heeft aangetoond, dat we een zeer kleine *coccus* als het aetiologische agens van deze ziekte hebben te beschouwen. Het verloop bij geit en schaap is meestal goedaardig. Een symptoom trekt echter bij deze dieren bijzonder de aandacht nl. *het verwerpen der vruchten*. Reeds van uit een oeconomisch standpunt beschouwd zou de bestrijding van deze ziekte al van het hoogste belang zijn. Hoeveel te meer wordt dit echter het geval, sinds is gebleken, dat ook *de mensch* door het virus kan worden geïnfecteerd. In tegenstelling met het goedaardige verloop bij geit en schaap, treedt de ziekte bij den mensch onder veel ernstiger verschijnselen op.

Meestal is een pijnlijk en langdurig lijden het gevolg van de infectie.

Waar gebleken is dat in de *melk van zieke geiten en schapen het virus* meestal in groote hoeveelheid wordt aangetroffen, zoo lijdt het geen twijfel of we hebben dit voedingsmiddel als de hoofdbron van infectie voor den mensch te beschouwen. In zijn rapport „*La mélitococcie en France*" zegt DUBOIS dat in *Frankrijk* de eerste gevallen van deze ziekte in 1901 werden waargenomen. Na dien tijd zijn voor en na mededeelingen over dit onderwerp verschenen en is het gebleken dat de ziekte in sommige departementen van *Frankrijk* in vrij hevige mate heerschende is. Als bestrijdingsmaatregel raadt DUBOIS aan, den *invoer van geiten* en *schapen*

te verbieden, daar het gevaar van besmetting van deze dieren uitgaat. Om dezelfde redenen zou hij den verkoop van schapen- en geitenvleesch in ongekookten toestand van regeeringswege verboden willen zien.

Ook waar het geldt de bestudeering der *zenuwziekten*, heeft de vergelijkende pathologie haar sporen verdiend en reeds tal van duistere punten opgehelderd. In een desbetreffend rapport bespreken MARCHAND en Prof. PETIT eenige door hen, bij dieren waargenomen gevallen van *meningo-encephalitis*, welke zoowel *klinisch* als *histologisch* met die bij den mensch overeenkomen.

1°. de *meningo-encephalitis subacuta.*

Deze vorm treedt n.l. op in het verloop der z.g.n. *„hondenziekte"* en wordt gekenmerkt door eene *subacute ontsteking* van hersenen en vliezen. Vooral de *vaten* zijn bij dezen vorm van ontsteking sterk aangedaan.

Interessant is het, dat in het verloop van de *syphilis* een volkomen gelijk beeld bij den mensch wordt waargenomen, hetwelk ook klinisch groote overeenkomst vertoont.

PETIT en MARCHAND zeggen hierover het volgende:

Quoi qu'il en soit nos recherches démentrent que, chez l'animal, un virus autre que le virus syphilitique (et il serait curieux que l'on démentrât qu'il est représenté par des spirilles) est capable, par sa localisation sur les centres nerveux, de provoquer un ensemble de lésions et de symptômes identiques a ceux qui caractérisent la paralysie générale de l'homme.

Wat betreft de *meningo-encephalitis chronica*, deze vorm is door PETIT slechts 3 maal bij dieren waargenomen. De gevallen betroffen een *hond*, een *hyena* en een *paard*. Bij sectie bleken de hersenen en vliezen van deze dieren in een *chronischen* ontstekingstoestand te verkeeren. In tegenstelling met de *subacute* vorm waren de vaten niet of uiterst gering in het proces betrokken. De beelden kwamen overeen met diegene, welke men bij den mensch in sommige gevallen van krankzinnigheid kan waarnemen.

Het geval van het paard was vooral uiterst interessant. Bij dit dier waren de *hersenlaesies* van zoodanigen omvang, dat ze bij den mensch voorzeker tot volslagen *idiotisme* zouden hebben geleid. Desniettemin had het paard tijdens zijn leven geen enkel ziekteverschijnsel vertoond.

Waar het alzoo de ziekten van het zenuwstelsel betreft is het dus raadzaam *niet al te spoedig* tusschen mensch en dier zijn parallellen te trekken.

(Wordt vervolgd).

Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

Het Hoofdbestuur heeft de eer ter kennis der leden te brengen, dat het, naar aanleiding van een ingekomen schrijven van de Commissie voor de Beroepsbelangen betreffende een door Dr. H. C. F. L. WARNECKE, veearts-keurmeester aan de Gemeente-slachtplaats te Utrecht, ingezonden stuk, dat is opgenomen in de Amersfoortsche Courant van 20 Augustus 1912, een met redenen omkleed schrijven heeft gericht tot den heer WARNECKE voornoemd, waarin het Hoofdbestuur zijn afkeuring over dit artikel uitspreekt.

Het Hoofdbestuur:

Dr. H. MARKUS, *Voorzitter*,

H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris*.

Het Hoofdbestuur heeft de eer hierbij ter kennis der leden te brengen een dato 30 November 1912 tot de Commissie van Enquête gericht schrijven.

N°. 199. Utrecht, 30 November 1912

Het Hoofdbestuur der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland, heeft de eer U, naar aanleiding van de bij schrijven van 4 October 1912 door den Voorzitter ontvangen circulaire, welke in een daarna gehouden Hoofdbestuursvergadering is besproken geworden, het navolgende mede te deelen, mede in verband met de door Uwe Commissie gewenschte publicatie in het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde, den 2den November j.l. aan den Voorzitter van het Hoofdbestuur, tevens Secretaris van de Redactie, ter hand gesteld. Het heeft het Hoofdbestuur ten zeerste bevreemd, dat aan het hoofd van bedoelde circulaire kortweg de naam van de Maatschappij wordt genoemd, zonder de ondertitel „Enquête-Commissie", de circulaire doet daardoor veronderstellen, dat zij onder medewerking van het Hoofdbestuur dier Maatschappij is tot stand gekomen, terwijl dit Hoofdbestuur van den inhoud volkomen onkundig was en zelfs niet aan ieder lid van het Hoofdbestuur bij het verschijnen een exemplaar is toegezonden.

Het voorstel, dat door de 53ste Algemeene Vergadering werd aangenomen en waarvan de benoeming Uwer Commissie een gevolg

was, spreekt van: het doen van een onderzoek bij de praktizeerende veeartsen, waarbij wordt gevraagd welke misstanden in de praktijk hunne ontevredenheid opwekken etc.

In de door Uwe Commissie verspreide circulaire neemt U evenwel de navolgende punten in de enquête op: De opleiding; Veeartsenijkundig Staatstoezicht; Tijdschrift voor Veeartsenijkunde; Rijksseruminrichting; Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde; Op welke wijze meent U dat de belangen van de praktizeerende veeartsen in de toekomst duurzaam behartigd kunnen worden?; Welke bezwaren heeft U nog bovendien?; Wenscht U nog mondeling door de Commissie gehoord te worden?

Het Hoofdbestuur wil voor het oogenblik in het midden laten, of Uwe Commissie haar bevoegdheid niet wat al te ruim opvat, doch het is beslist van meening, dat bij *zulk* een enquête *ieder* lid der Maatschappij zijn meening moet kunnen zeggen. En wel om de navolgende redenen: Ieder lid heeft gelijke belangen bij de opleiding; bij het Tijdschrift en bij de Maatschappij. Vele leden, die thans geen praktizeerend veearts meer zijn, hebben een rijke ervaring over het Veeartsenijkundig Staatstoezicht; de Rijksseruminrichting; etc. men denke b.v. aan verschillende abattoirdirecteuren, die vroeger een groote practijk hadden. Blijkbaar heeft Uwe Commissie naderhand deze bezwaren ook wel gevoeld, want in de door haar gewenschte publicatie in het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde zegt zij: „Waar „volgens de meening van de Commissie de taak, welke haar is „opgedragen, niet alleen de belangen van de praktizeerende vee„artsen zal moeten dienen, maar ten slotte ook de Maatschappij ter „bevordering der Veeartsenijkunde ten goede zal moeten komen, „zoo zullen ook wenschen en opmerkingen van niet-praktizeerende „veeartsen door ondergeteekenden in welwillende overweging „worden genomen en wordt men verzocht zijn advies vóór 1 Decem„ber a.s. bij den voorzitter der Commissie te willen inzenden."

Het Hoofdbestuur meent hieruit te moeten opmaken, dat tot heden alleen de praktizeerende veeartsen de circulaire hebben ontvangen. Het zou daarom van Uwe Commissie gaarne antwoord ontvangen op de vraag: Aan welke leden der Maatschappij is tot heden de circulaire verzonden?, terwijl het U, voor het geval de verzending tot heden slechts mocht hebben plaats gehad aan de praktizeerende veeartsen, met den meest ernstigen aandrang verzoekt deze zoo spoedig mogelijk te doen geschieden aan *alle* leden der Maatschappij. Het Hoofdbestuur is van meening, dat een zoo uitgebreide enquête alleen mag geschieden door het hooren van *alle* leden der Maatschappij terwijl het er tevens van overtuigd

is, dat het prestige der enquête en van hare resultaten ten ernstigste zal worden geschaad, indien een groot aantal leden op willekeurige wijze van medewerking worden uitgesloten.

Aan de Commissie van Enquête:
p. adres den Weled. Heer E. J. DOMMERHOLD, *Secretaris*,
Hengelo (O.)

Het Hoofdbestuur:
Dr. H. MARKUS, *Voorzitter*.
H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris*.

Het Hoofdbestuur heeft de eer ter kennis der leden te brengen, dat in antwoord op zijn schrijven van 25 April 1910, N°. 42, de navolgende missive van den Minister van Koloniën is ontvangen.

Het Hoofdbestuur:
Dr. H. MARKUS, *Voorzitter*,
H. J. C. VAN LENT, 1sie *Secretaris*.

's Gravenhage, den 11 Januari 1913.

Met verwijzing naar Uw schrijven van 25 April 1910, N°. 42, heb ik de eer U mede te deelen dat bij het Koninklijk besluit van 2 Januari 1913, No. 28, artikel 5, sub. I, van het „Besluit op de Indische Bestuursopleiding" onder andere is aangevuld met de volgende bepaling:

„f. het natuurkundig examen voor aanstaande veeartsen."

Door deze aanvulling is dus de mogelijkheid geopend om hen, die in genoemd examen zijn geslaagd aan te wijzen als candidaat Indisch ambtenaar.

Aan
het Hoofdbestuur der Maatschappij tot bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland.
Tiel.

De Minister van Koloniën,
Voor den Minister:
De Secretaris-Generaal,
STAAL.

Ingevolge een verzoek aan het Uitvoerend Comité van het Xde *Internationaal Landbouwcongres* (*Président*: J. MAENHAUT, Président de la Société Centrale d'Agriculture, Membre de la Chambre des Représentants, Lemberge-Lez-Gand; *Secrétaire-Général*: P. DE VUYST, Directeur-Général au Ministère de l'Agriculture, 22 Avenue des Germains, Bruxelles), heeft het Hoofdbestuur de eer onderstaand communiqué ter kennis der leden te brengen.

Het 10*de Internationaal Landbouwcongres*, te Gent (België) den 8—13n Juni 1913 te houden belooft schitterend te zijn. *Z. M. de Koning der Belgen* heeft zijne hooge bescherming toegezegd, talrijke regeeringen, landbouwvereenigingen en -inrichtingen zullen officiëele afgevaardigden sturen. Het congres zal geopend worden

door den *Heer Senator* MELINE, oud-minister van landbouw in Frankrijk, voorzitter-stichter der Internationale Commissie voor landbouwcongressen. Uitmuntende landbouwkundigen hebben uit alle landen verslagen ingezonden over de onderwerpen die voorkomen op het programma der vijf afdeelingen: *Landhuishoudkunde, Landbouwkundige Wetenschappen, Veeteelt, Landbouwtechniek, Boschbouw.* Die verslagen, met de handelingen van het Congres, zullen zes boekdeelen beslagen en een algemeen overzicht geven over alle actueele vraagstukken. De inschrijvers op het Congres zullen die boekdeelen ontvangen: na het Congres zijn zij enkel in den boekhandel te bekomen aan den handelsprijs.

De deelnemers zullen voordeelige voorwaarden worden voorbehouden bij de uitstappen, zij zullen vrijen toegang hebben in de Wereldtentoonstelling en in het „Toekomstdorp." De inschrijvingen (20 fr) moeten zonder uitstel worden opgestuurd daar M. VANDERVAEREN, opziener, 228, Alsembergsche steenweg, Brussel. Al wie inschrijft, krijgt al de noodige inlichtingen één maand voor de opening van het Congres.

Afdeeling Friesland: Aangenomen als lid de veearts K. EDEL te Balk, eerder lid van de afdeeling Noord-Holland. Bedankt als lid de veearts Dr. S. FERWERDA te Oldebroek, wegens overgang naar de afdeeling Overijsel.

Afdeeling Overijsel. Aangenomen als lid de veearts. S. A. VAN DER MAST te Staphorst. Het bestuur is thans als volgt samengesteld: Dr. W. B. LUXWOLDA. Zwolle, *voorzitter*; Dr. P. SCHAT. Coevorden, *ondervoorzitter*; Dr. S. R. FERWERDA, Oldebroek, *secretaris*; B. DE JONG, Olst, *penningmeester.*

Afdeeling Noord--Brabant. Als leden zijn aangenomen de veeartsen H. HENDRIKS, te Hapert, Dr. G. M. VAN DER PLANK, te Uden, C. M. VAN ROOIJEN, te Boxtel en Dr. C. A. VAN DER VELDEN te Zevenbergen. Als lid heeft bedankt de veearts J. M. VAN NIEUWENHUIJZEN te Steenbergen.

Afdeeling Groningen-Drenthe. Bedankt als lid wegens overgang naar de Nieuwe afdeeling Zuid-Holland de veearts J. GOEDHART te Leiden.

Afdeeling Noord-Holland. Aangenomen als lid de veearts H. W. SCHIPHORST te Alkmaar.

Nieuwe afdeeling Zuid-Holland. Tot voorzitter der afdeeling is gekozen de heer Prof. Dr. J. POELS te Rotterdam.

De Heer W. G. VAN DER WAL, gepensionneerd kapitein-paardenarts, te Heemstede, heeft als lid der Maatschappij bedankt.

De *vervolgcursus te Roermond* is 1 Februari j.l. aangevangen; voor het programma wordt verwezen naar bladzijde 135 van dezen jaargang.

Vereeniging van Rijkskeurmeesters in algemeenen dienst.

Verkort verslag over het jaar 1912.

Leden der vereeniging: N. H. M. VAN ALTENA, Hoek van Holland; Dr. H. C. L. E. BERGER, Zwolle; J. BUITENHUIS, Hardenberg; D. HUBERTUS, Oss; J. KETS, Gieten; G. P. Th. MUNNIK, Utrecht; J. M. A. VAN NES, Assen; S. STUURMAN, Hoek van Holland; C. TENHAEFF, 's-Gravenhage; H. VEENSTRA, Leeuwarden; H. VLEMING Hoek van Holland; Dr. H. J. DE VRIES, Harlingen; H. A. WELMAN, Vlissingen; Dr. A. J.. WINKEL, Akkrum; J. ZWEERS, Wolvega.

Gehouden voordrachten:

Toepassing der wetten en voorschriften geldende bij de import van vleesch in Engeland, door Dr. H. C. L. E. BERGER.

Uniforme beoordeeling van vleesch van tuberculeuze dieren, (met demonstratie van pathologisch-anatomische en histologische preparaten), door Dr. A. J. WINKEL.

De Secretaris:
A. J. WINKEL.

Berichten.

Wereldtentoonstelling te Gent 1913, en Xde Internationaal Landbouwcongres. Het Tiende Internationaal Landbouwcongres zal gehouden worden te Gent van 8 — 13 Juni 1913, tijdens de wereldtentoonstelling aldaar. Men treedt als lid van het congres toe door 20 *francs* te zenden aan den heer VANDERVAEREN, Secrétaire général adjoint, 228 Chaussée d' Alsemberg, Bruxelles. Het congres heeft 5 Afdeelingen, n.l.: 1. Landhuishoudkunde; 2. Landbouwwetenschappen en Landbouwonderwijs; 3. *Veeteelt*; 4. Landbouwtechniek; 5. Boschbouw. Congrestalen zijn Fransch, Duitsch en Engelsch. In de afdeeling *Veeteelt* komen de navolgende vragen in bespreking: 1. Grondslagen voor de rangschikking der rassen van huisdieren; 2. Komt de opbrengstwaarde door KELLNER toegekend aan de voornaamste voedingsstoffen voor het vee, overeen met de waarnemingen der praktijk? 3. Belang der uitlezing voor de veeteelt; 4. Belang der rechtstreeksche afstamming; 5. Erfelijkheid der haarkleur bij onze huisdieren; 6. Waarde der bekomen eigenschappen. MARKUS.

Staat van dekkingen door goedgekeurde hengsten gedurende het jaar 1912.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel;

Gelet op artikel 12 der Wet op de paardenfokkerij 1901;

Gezien de verzamelstaten, welke door de secretarissen der provinciale regelingscommissiën voor de paardenfokkerij in de onderscheidene gewesten ingezonden zijn ter voldoening aan het voorschrift van artikel 12, derde lid, van het Koninklijk besluit van 14 Augustus 1901 (*Staatsblad* n° 204), laatstelijk gewijzigd bij Koninklijk besluit van 6 November 1906 (*Staatsblad* 278);

Brengt ter kennis van belanghebbenden, dat onderstaande tabel een, aan voornoemde verzamelstaten ontleend, overzicht behelst van het aantal dekkingen door goedgekeurde hengsten in Nederland, gedurende het jaar 1912.

PROVINCIËN.	Aantal der in de provincie thuis behoorende merriën:		Totaal aantal van de gedekte merriën in de provincie thuis behoorend
	Gedekt binnen de provincie.	Gedekt buiten de provincie.	
Noordbrabant	9 109	382	9 491
Gelderland	10 778	394	11 172
Zuidholland	8 164	406	8 570
Noordholland	4 231	122	4 353
Zeeland	13 192	38	13 230
Utrecht	2 052	344	2 396
Friesland	4 106	301	4 407
Overijssel	1 689	429	2 118
Groningen.....	6 388	257	6 645
Drenthe	3 393	341	3 734
Limburg	3 185	35	3 220
	66 287	3 049	69 336

's Gravenhage, 12 Maart 1913.

Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
VERSTEEG.

Rijkshengstenkeuring. De Vereeniging „Het Geldersch Paardenstamboek" zegt in een adres aan de Tweede Kamer:

dat de uitvoering van de verplichte Rijkshengstenkeuring niet geschiedt, zooals zij meent, dat dit zou moeten plaats hebben;

dat noch in de Wet op de paardenfokkerij 1901 noch in de voorgestelde aanvullingen en wijzigingen, aan den hengsthouder voldoende zekerheid wordt gegeven, dat zijn eigendom wordt gekeurd door personen die voldoende kennis bezitten van het ras of soort — waartoe de hengst behoort — om te kunnen oordeelen of deze in dit soort als fokdier geschikt is;

dat dit grootendeels een gevolg is van de aan sub-commissie B opgedragen taak om de hengsten van alle rassen of soorten te keuren;

dat er in geen land ter wereld personen zijn te vinden, die alle rassen of soorten daartoe voldoende kennen;

dat er zelfs zeer weinigen zullen gevonden worden, die de beide soorten, welke het meest in ons land voorkomen — de Oldenburger-Oostfries en de Belg — naar eisch kunnen beoordeelen, hetgeen in de praktijk dikwijls aanleiding heeft gegeven tot onbillijkheid, zonder dat daarvoor aan de juryleden een verwijt aan willekeur zou gemaakt kunnen worden;

dat, wanneer de stand der fokkerij in een provincie als basis wordt aangenomen bij de beoordeeling van den hengst, dit in strijd is met art. 7 van genoemde Wet, waarin wordt voorgeschreven, dat „wordt onderzocht of de hengsten, het ras in aanmerking genomen, geschikte fokdieren zijn en de fokinrichting vrij zal blijven";

dat bovendien van stand der fokkerij moeilijk kan gesproken worden in die provinciën, waar meer dan één soort paarden wordt gefokt;

dat echter zelfs daar, waar dit het geval is, geen hengst, die in zijn ras geschikt fokdier is, mag worden afgekeurd, zelfs al past hij volstrekt niet in de bestaande fokkerij, daar dit evenzeer in strijd zou zijn met vrijheid van fokrichting;

dat adr. wanneer zulks wordt verlangd, voorbeelden kan aanhalen welke aantoonen, dat het hengstenmateriaal in tal van gevallen niet werd beoordeeld door personen, die de verschillende soorten voldoende kenden, welke zij moesten beoordeelen;

dat inmiddels in vier provinciën reeds voor enkele stamboek- en premiekeuring twee afzonderlijke jury's worden benoemd, één voor de trek- en één voor de tuigpaarden;

dat dit voorbeeld ook gevolgd zou dienen te worden bij de verplichte hengstenkeuring;

dat, wanneer dit echter voor elke provincie afzonderlijk geschiedde het nu reeds veel te groot aantal keurmeesters nog zeer vermeerderd zou worden;

dat deze bezwaren zouden kunnen worden voorkomen, indien één commissie werd benoemd om voor het geheele land, de hengsten van een bepaald soort of aanverwante soorten te keuren;

dat alsdan zekerheid kan bestaan dat men een voldoend aantal personen zal vinden, berekend voor hun taak;

dat het aantal sub-commissiën B dan niet grooter zou behoeven te zijn dan vier, één voor het trekpaard, één voor het type landbouwtuigpaard (meer de „Groningsche" fokinrichting), één voor het type luxetuigpaard (meer de „Gelder-sche" fokinrichting) en één voor harddravers, volbloeds en rijpaarden;

dat de keuze van de leden der sub-commissiën B voor de keuring van tuig- en trekpaardenhengsten zou kunnen geschieden door de provinciale regelingscommissiën onderling;

dat de Regeering de leden zou benoemen van de sub-commissie A, die van de sub-commissie B voor de keuring van volbloed van harddravers en van rijpaarden

en den adviseur der Regeering, welke regeeringsadviseur geen lid der jury en geen lid van een der beroepscommissies zou behooren te zijn.

Redenen waarom adr. de Kamer verzoekt het daarheen te willen leiden, dat de wet zoodanig worde gewijzigd, dat de dekhengsten van elk soort of van enkele aanverwante soorten, voor het geheele land door één commissie worden gekeurd, waardoor een betere rechtstoestand en een betere werking van de Wet op de paardenfokkerij zouden kunnen worden verkregen.

(*Nieuwe Rotterdamsche Courant* 15 *Maart* 1913).

Friesch vee naar Brazilië. Tot nu toe kon de uitvoer van Friesch stamboekvee naar Brazilië niet van grooten omvang worden, aangezien de dieren bij aankomst groote kans hadden te worden aangetast door een besmettelijke ziekte, de piroplasmose, waaraan veel koeien te gronde gingen. Thans heeft dr. CARLOS BOTELHO, directeur van de Posto Zootechnico Central, aan het Friesch Rundveestamboek bericht, dat het gelukt is het vee tegen deze ziekte te immuniseeren. Dientengevolge wordt verwacht, dat niet alleen de staat San Paulo zijn aankoopen zal voortzetten, doch dat tevens particuliere fokkers den invoer ter hand zullen nemen, zoodat er goede kans bestaat, dat ook Brazilië een vast afnemer van Friesch vee zal worden.

(*Nieuwe Rotterdamsche Courant van* 14 *Februari* 1913).

Nederlandsche Melkhygiënische Vereeniging. In de vergadering van 27 Februari j.l. hield de heer M. DE RIDDER, veearts te Arnhem, een inleiding ter bespreking van de vraag, *hoe de veeartsenijkundige contrôle aan de melkinrichtingen moet zijn ingericht.* MARKUS.

Xde Internationaal Woningcongres. In het *Voorbereidend Comité* van dit congres, dat op 8 September 1913 en volgende dagen te Scheveningen zal worden gehouden, heeft o.a. zitting de heer JAC. Z. RISCH te Goes, vertegenwoordiger (Secretaris) van de Gezondsheidscommissie aldaar. MARKUS.

Ontvangen bijdragen ten behoeve van het Van Esveld-Fonds. (17e lijst).

A. J. ABSPOEL, Ede	f	5.—
H. VAN DER WAL, Grijpskerk	-	2.50
A. VAN MANSFELD, Bergen op Zoom	-	5.—
F. F. REICHMAN, Hengelo (G.)	-	5.—
M. LUCIEER, Oostburg	-	2.50
H. H. NIJSSEN, Eindhoven	-	2.50
Dr. G. L. J. GOOREN, Nijmegen	-	5.—
J. REMPT, Ouder-Amstel	-	2.50
Dr. J. Roos, Leiden	-	2.50
totaal	f	32.50
Bedrag van de vorige opgaven	-	2605.25
Totaal	f	2637.75

Dr. H. A. VERMEULEN. Nieuwe gracht 165, Utrecht.

Staat van de gedurende de maand Januari 1913 in de Rijkskeuringsdiensten van voor uitvoer bestemd vleesch verrichte keuringen.

	Graskalveren.	Nuchtere kalveren.	Runderen.	Schapen.	Varkens.	Vette kalveren.
Ter keuring aangeboden	301	4 701	19	1574	46 163	2 805
Voor uitvoer goedgekeurd	294	4 583	12¾	15712	44 854	2 795
Voor uitvoer ongeschikt bevonden	7	118	6¼	34	1 309	10
Na voortgezette keuring voor consumtie goedgekeurd	5	105	1¼	31	1 149	6
Na voortgezette keuring voorwaardelijk goedgekeurd	2	—	—	—	108	—
Na voortgezette keuring afgekeurd	—	13	5	3	52	4
Voor consumtie afgekeurde organen en deelen:						
Baarmoeders	—	—	—	155	—	—
Beenderen (in K.G.)	—	—	—	—	10	—
Borstorganen (alle)	1	—	—	—	143	1
Borstvliezen	—	—	—	1	35	—
Buikorganen (alle)	1	—	—	—	138	—
Buikvliezen	—	—	1	11	19	—
Darmen (partijen)	—	—	—	—	—	—
Darmscheilen	1	—	—	—	268	1
Gewrichten	—	—	—	—	2	—
Harten	—	—	—	1	437	1
Huid in K.G.	—	—	—	—	68	—
Koppen	—	—	—	—	55	1
Levers	5	2	1½	2106	1070	13
Longen	166	22	4	1254	2001	63
Lymphklieren	—	—	—	—	946	—
Magen	—	—	—	—	—	—
Maag en darmen	—	—	—	—	252	—
Milten	1	—	—	—	81	—
Nieren	—	—	—	13	217	22
Ondervoeten	2	4	—	—	16	1
Ooren	—	—	—	—	—	—
Tongen	—	—	—	—	—	—
Uiers	—	—	2	—	—	—
Vet (in K.G.)	—	—	—	—	18	—
Vleesch (in K.G.)	—	1	—	8	518½	—
Vruchten	—	—	—	85	—	—
Zwezeriken	—	—	—	—	—	1

Voorts werden 11 619 K.G. afzonderlijke organen en deelen ter keuring aangeboden, waarvan 176 stuks voor de consumtie werden afgekeurd.

(*Staatscourant*).

Vereeniging voor Mikrobiologie. De gewone wintervergadering kwam Donderdag 19 December 1912 in de Rijksseruminrichting bijeen. De navolgende voordrachten werden gehouden: J. POELS, *Over gewrichtsontstekingen bij schapen door vlekziekte-bacillen*; H. E. REESER, *Over tetanusbacillen*; A. VRIJBURG. *Over trypanosomen, en het voorkomen ervan bij Hollandsche runderen.* Daar de tijd reeds te ver verstreken was om vóór het middaguur de Rijksseruminrichting nog te kunnen bezichtigen, werd besloten dit terstond na het déjeuner te doen. Men begaf zich toen naar het Restaurant-Loos, waar eenige Rotterdamsche leden der Vereeniging de vergadering een noenmaal aanboden, dat in alle opzichten voortreffelijk slaagde.

Aan de Rijksseruminrichting teruggekomen, werd geruimen tijd aan de bezichtiging daarvan besteed, welke met groote belangstelling plaats vond. De namiddag was na afloop hiervan reeds zóóver gevorderd, dat de voordrachten en demonstraties, welke nog in groot aantal op de agenda stonden, niet alle meer konden worden gehouden. Het waren de volgende: J.G. SLEESWIJK, *Over haemolyse door bacteriën*; N. L. SÖHNGEN, *De invloed van het koolzuur op de alcoholgisting*; S. TYMSTRA FZN., a. *De sterktebepaling van chemische desinfectiemiddelen*; b. *Demonstratie van een nieuwe uricolytische bacterie*; M. W. BEIJERINCK, *Over het indringen van methyleenblauw, molybdeenzuur en loodzouten in de levende gistcel*; H. C. JACOBSEN, *De invloed van spanning op den groei van Bac. Zopfii.*

De zomervergadering zal te Arnhem worden gehouden. MARKUS.

Het doctoraat in de veeartsenijkunde in Frankrijk. Naar Fransche bladen dezer dagen vermeldden, is er groote kans, dat in Frankrijk spoedig een doctoraat in de veeartsenijkunde wordt ingesteld. In *Paris-Journal* kon men daaromtrent het volgende lezen:

La Fédération des associations françaises de vétérinaires avait, à maintes reprises, émis des voeux tendant à obtenir que les élèves et anciens élèves diplômés de nos écoles nationales vétérinaires reçoivent, à l'instar de leurs camarades étrangers, le titre de „docteur vétérinaire."

M. DARIAC, député de l'Orne, a demandé ces jours derniers au ministre de l'agriculture s'il comptait donner satisfaction à ces voeux.

Le ministre a répondu qu' un décret instituant le titre de „docteur en médecine vétérinaire, et fixant les conditions de sa délivrance, est actuellement à l'étude: M. PAMS a déclaré que les raisons qui ont amené le ministre de l'instruction publique à créer le doctorat en pharmacie militent en faveur de la création du doctorat vétérinaire.

Non, seulement, a dit le ministre, les étudiants en médecine vétérinaire ne sont admis dans les écoles nationales que pourvus du diplôme de bachelier, mais ils doivent encore subir un concours qui assure une sélection sévère entre bacheliers. Ils font quatre années d'études avec de nombreux et sévères examens. Leur situation à l'égard de la valeur des études poursuivies, est semblable à celle des médecins, des pharmaciens et des docteurs de l'Université. L'attribution du titre de docteur aux vétérinaires diplômés des écoles nationales ne saurait donc amoindrir le prestige légitime qui s'attache en France

Indien de voorteekenen niet bedriegen zal, ook in Nederland dit doctoraat spoedig verkrijgbaar worden gesteld. De door Minister PAMS gesproken woorden zijn ook op onze toestanden volkomen toepasselijk en zij kunnen niet anders dan ook Nederland aansporen, om ten spoedigste aan de billijke wenschen der veeartsen te voldoen. MARKUS.

Genootschap ter bevordering van Melkkunde. De gewone najaarsvergadering werd Zaterdag 14 December 1912 te Amsterdam gehouden. Ter vervanging van het periodiek aftredende en niet herkiesbaar zijnde bestuurslid Prof. J. POELS werden gekozen: 1°. Prof; Dr. D. A. DE JONG; 2°. Dr. C. J. RAB. Daar Prof. DE JONG bedankte heeft thans Dr. RAB als bestuurslid zitting genomen. Als nieuwe leden werden benoemd: J. BOERSMA te Rotterdam; TH. J. A. DIEPHUIS te Amsterdam; W. H. VAN HASELEN te Amersfoort; H. W. DE KRUIJFF te Leeuwarden, Prof. Dr. H. P. WYSMAN te Huis ter Heide.

Een concept-adres aan gemeenten in zake een *melkcentrale* (voorstel Dr. VAN RAALTE) werd gelezen en goedgekeurd. De heeren DE GRAAFF en GORTER van Leiden hielden resp. voordrachten over *Het aldehydegetal der melk* en: *Over de methode van Budde voor het steriliseeren van melk*. Deze methode bleek in de door GORTER genomen experimenten typhusbacillen wel, tuberkelbacillen *niet* te dooden. MARKUS.

Euquête-Commissie. De Commissie, benoemd bij besluit van de 53ste Algemeene Vergadering van de Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland, met de opdracht een onderzoek in te stellen naar de grieven der praktizeerende veeartsen, zal ook gaarne van collegae niet praktizeerende veeartsen, die dus geen vragenlijst hebben ontvangen, wenschen en opmerkingen in welwillende overweging nemen.

Collegae, die in dit opzicht tot het bereiken van het doel met de instelling van bovengenoemde commissie beoogd, willen medewerken, wordt verzocht hun schrijven te zenden vóór 15 April aanstaande aan den secretaris der commissie

De Secretaris:
E. J. DOMMERHOLD.
Hengelo. (O.)

Personalia. Gevestigd te Sluis de veearts L. F. VAN DIXHOORN van Zuidzande.

Benoemd tot ambtenaar van den keuringsdienst te Schoonhoven, in verband met de onlangs vastgestelde verordening op den melkhandel en -verkoop, de veearts Dr. S. I. M. MOGENDORFF, aldaar.

Bij resolutie van den Minister van Koloniën, van 17 Maart 1913, afd. D, n°. 16. is Dr. W. VAN DEN AKKER ter beschikking gesteld van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, om te worden benoemd tot leeraar aan den opleidingscursus voor inlandsche veeartsen te Buitenzorg.

Bij resolutie van den Minister van Koloniên, van 19 Maart 1913, afd. D, n°. 34, is Dr. P. A. VAN VELZEN ter beschikking gesteld van Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, om te worden benoemd tot veearts bij den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst daar te lande.

Bij beschikking van den Minister van landbouw. Nijverheid en Handel, van 26 Maart 1913, Directie van den Landbouw, n°. 2458 1ste afdeeliug, is, met ingang van 1 Mei a. s., aan C. J. G. VAN DER KAMP, te Utrecht, op zijn verzoek, eervol ontslag verleend als assistent bij de cliniek en de heelkundige leervakken aan 'sRijks Veeartsenijschool aldaar.

Benoemd tot gemeenteveearts te Barneveld, D. H. VAN DEN BOSCH, veearts te Doorn.

SCHORNAGEL.

Nieuw uitgekomen boeken. H. VEENSTRA en A. VAN LEEUWEN, *Handleiding ten dienste van cursussen in paardenkennis.* Tweede, herziene druk.' sGravenhage, 1913. A. DE JAGER Prijs f 1.15.

Dr. J. POELS *Verslag van de werkzaamheden der Rijksseruminrichting over* 1911. Rotterdam, WED. S. BENEDICTUS, 1912.

Prof. Dr. R. DISSELHORST, *Die Anatomie und Physiologie der grossen Haussäugetiere mit besonderer Berücksichtigung der Beurteilungslehre des Pferdes.* Für Landwirte und Tierzüchter bearbeitet. 2te Auflage, mit Abbildungen. Prijs f 2.30

Dr. ROLAND GRUSSBERGER, *Die Desinfektion in Theorie und Praxis.* Für Ärzte, Chemiker und Ingenieure. Mit 94 Abbildungen. Prijs f 7.80.

Dr. CARL KRONACKER, *Grundzüge der Züchtungsbiologie. Fortpflanzung, Vererbung, Anpassung und Züchtung, unter besonderer Berücksichtigung der Vererbungslehre nach dem derzeitigen Stande der Forschung.* Berlin, PAUL PAREY, 1912 Prijs 13 Mark.

Rapports du *Premier Congrès International de Pathologie comparée,* organisé par la Société de Pathologie Comparée, tenu à la Faculté de Médecine de l'Université de Paris 17—23 Cctobre 1912. Tome premier, 2e fascicule. Paris, MASSON ET CIE, 1913.

L. MONTANÉ et E. BOURDELLE, *Anatomie régionale des animaux domestiques.* I. *Cheval.* Paris, J. B. BAILLIÈRE et FILS, 1913. Prijs 32 francs.

MARKUS.

STAAT van de gevallen van besmettelijke veeziekten, in Nederland geconstateerd gedurende de maand Februari 1913.

Opgemaakt door het Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel.

(*De cijfers tusschen haakjes duiden het aantal eigenaren aan onder wier vee de ziekte werd geconstateerd*).

Provincie.	Veepest.	Longziekte.	Mond- en klauwzeer.	Kwade droes en huidworm.	Schurft bij paard en schaap.	Schaapspokken.	Rotkreupel.	Vlekziekte.	Trichinenziekte.	Miltvuur.	Hondsdolheid.	
											Bij hond en kat.	Bij alle vee.
Friesland	—	—	(1)	—	32(4)	—	—	3(2)	—	7(5)	—	—
Groningen	—	—	—	—	—	—	1(1)	—	—	3(3)	—	—
Drenthe	—	—	—	—	—	—	3(3)	—	—	2(2)	—	—
Overijsel	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gelderland	—	—	(2)	—	—	—	—	2(2)	—	5(5)	—	—
Utrecht	—	—	—	1(1)	—	—	—	—	—	—	—	—
Noord-Holland	—	—	(1)	—	—	—	23(2)	—	—	4(2)	—	—
Zuid-Holland ..	—	—	(6)	1(1)	—	—	—	23(14)	—	3(3)	—	—
Zeeland	—	—	(1)	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Noord-Brabant	—	—	(2)	—	—	—	—	—	—	6(6)	—	—
Limburg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6(6)	—	—
Het Rijk.....	—	—	(13)	2(2)	32(4)	—	27(6)	28(18)	—	36(32)	—	—

Stand van het mond- en klauwzeer in Nederland op 1 *Maart* 1913:

PROVINCIËN,	Aantal besmette hoeven.
Noordbrabant	2
Gelderland	2
Zeeland	1

Stand van het mond- en klauwzeer in Nederland gedurende de week van 2 tot 9 Maart 1913.

PROVINCIËN.	Bestaande gevallen op 2 Maart.		Nieuwe gevallen.		Voorkomende gevallen op 9 Maart.	
	Aantal gemeenten.	Aantal hoeven.	Aantal gemeenten.	Aantal hoeven.	Aantal gemeenten.	Aantal hoeven.
Zeeland	1	1	—	—	1	1
Gelderland	—	—	1	*) 1	1	1
Zuidholland	—	—	1	*) 1	—	—

* De dieren zijn afgemaakt.

Stand van het mond- en klauwzeer in Nederland gedurende de week van 9 tot en met 15 Maart 1913.

PROVINCIËN.	Bestaande gevallen op 9 Maart.		NIEUWE GEVALLEN.												Voorkomende gevallen op 15 Maart.	
			9 Maart.		10 Maart.		11 Maart.		12 Maart.		13 Maart.		14 Maart.		15 Maart.	
	Aantal		Aantal		Aantal		Aantal		Aantal		Aantal		Aantal		Aantal	
	gemeenten.	hoeven.	gemeenten.	hoeven.	gemeenten.	hoeven.	gemeenten.	hoeven.	gemeenten.	hoeven.	gemeenten.	hoeven.	gemeenten.	hoeven.	gemeenten.	hoeven.
Utrecht	,,	,,	,,	,,	1	1 *)									,,	,,
Gelderland . . .	1	1	,,	,,	,,	,,									1	1
Noordholland . .	,,	,,	1	1 *)	,,	,,									,,	,,
Friesland	,,	,,	,,	,,	1 *)	1 *)									,,	,,

*) De dieren zijn afgemaakt.

Stand van het mond- en klauwzeer in Nederland gedurende de week van 16 tot en met 22 Maart 1913.

PROVINCIËN.	Bestaande gevallen op 16 Maart.		NIEUWE GEVALLEN												Voorkomende gevallen op 22 Maart.	
			16 Maart.		17 Maart.		18 Maart.		19 Maart.		20 Maart.		21 Maart.		22 Maart.	
	Aantal		Aantal		Aantal		Aantal		Aantal		Aantal		Aantal		Aantal	
	gemeenten.	hoeven.	gemeenten.	hoeven.	gemeenten.	hoeven	gemeenten.	hoeven.	gemeenten.	hoeven.	gemeenten.	hoeven.	gemeenten.	hoeven.	gemeenten.	hoeven.
Gelderland . . .									1)*		1)*	1)*				

*) De dieren zijn afgemaakt.

Op het abbattior te Arnhem werd 19 Maart de ziekte bij een geslacht rund geconstateerd, afkomstig van de hoeve in de gemeente Ede, waarvan het vee op den 20sten werd afgemaakt.

Hoefkraakbeen-exstirpaties volgens Bayer,

DOOR

J. H. HARTOG.

De gunstige resultaten, welke aan de chirurgische cliniek van 's Rijksveeartsenijschool met deze operaties zijn verkregen, geven mij aanleiding mededeeling te doen van de wijze van opereeren, zooals ze aan genoemde cliniek geschiedt, van het genezingsproces en den duur der nabehandeling.

Ik vond gelegenheid deze hoefkraakbeen-exstirpaties te verrichten bij vier paarden; het betroffen alle verouderde gevallen van hoefkraakbeenfistel, waarbij te voren reeds een langdurige behandeling had plaats gevonden.

De ervaring aan de cliniek opgedaan, heeft mij genoodzaakt de medicamenteuse behandeling van verouderde hoefkraakbeenfistels te laten varen en onmiddellijk over te gaan tot exstirpatie van het grootendeels necrotische kraakbeen, daar dit, naar mijn meening, het snelst tot het gewenschte doel leidt.

Het verdient aanbeveling om op den dag vóór de operatie den hoef voor te bereiden. Het ijzer wordt afgenomen, de zool, straal en straalgroeven worden nauwkeurig besneden, terwijl de geheele hoornwand oppervlakkig wordt afgeraspt. Verder worden de haren aan de kroon, den bal en den koot tot aan den kogel weggeschoren. Vervolgens wordt de verzenwand aan die zijde, waar zich de fistel bevindt, dun geraspt, totdat de witte hoorn doorschemert. Dan volgt een grondige reiniging van den geheelen hoef en de kootstreek, bestaande uit het flink borstelen met warm zeepwater en opvolgende desinfectie met sublimaat- of creoline-oplossing.

Om de operatie te bekorten, is het mijn gewoonte daarna het te verwijderen gedeelte hoornwand te begrenzen, hetgeen geschiedt door het maken van de halfcirkelvormige rainure tot nagenoeg op den vleeschwand. Vervolgens wordt het geheele onderbeen gedurende ongeveer 24 uur in een sublimaatverband gewikkeld.

Den volgenden dag wordt, nadat bij het staande dier het onderbeen gevoelloos is gemaakt door inspuiting nabij elke pijpzenuw van 7.5 gram eener 5 % alypine-oplossing, het paard op de matras neergelegd; de plaats van de fistel bepaalt de zijligging. Nadat met chloroform-inhalatie voldoende narcose is ontstaan (deze wordt alleen gebezigd ten behoeve van de rust van het dier), wordt het te opereeren been zoodanig gefixeerd, dat een gemakkelijk te bereiken operatieveld is verkregen. De hoef wordt door het aanleggen boven den kogel van een ESMARCH'sche lis bloeddig gemaakt en het provisoir verband verwijderd.

Nogmaals worden de hoef en omgeving met sublimaat gedesinfecteerd, waarna met gesteriliseerde instrumenten en steriele handen de operatie als volgt geschiedt.

De van te voren gemaakte rainure wordt met een fijne renet dieper gemaakt, totdat de vleeschplaatjes zichtbaar worden. Dan is het mogelijk het halvemaanvormige stuk hoornwand te verwijderen. Dit geschiedt het best met den snaveltang; het gedeelte wand wordt met dit instrument gefixeerd en van zijn matrix in de richting van de vleeschplaatjes los getrokken. Wanneer er voor gezorgd is, dat de rainure over haar geheele uitgebreidheid diep genoeg is, gaat dit gemakkelijk. Op deze wijze is de keratogene membraan op de gewenschte plaats ongeschonden vrij te leggen, hetgeen door middel van raspen bijna niet mogelijk is.

Vervolgens wordt parallel met den hoornrand en 1 c.M. daarvan verwijderd, de vleeschwand ingesneden; deze incisie wordt verlengd door de vleeschkroon en de huid tot den bovenrand van het hoefkraakbeen. De vleeschkroon is hiermede tweemaal dwars doorgesneden. Deze omschreven lap vleeschwand en vleeschkroon wordt nu dicht op het kraakbeen voorzichtig los geprepareerd en naar boven omgeslagen. Door een assistent wordt de lap in die positie vastgehouden.

Nu is het mogelijk om den toestand van het kraakbeen te overzien en met behulp van de sonde de uitbreiding van het necrotische proces te onderzoeken.

Waar BAYER, uit vrees voor recidieve, in alle gevallen het geheele kraakbeen exstirpeert, heb ik bij twee mijner patiënten kunnen opmerken, dat het voldoende bleek alleen het zieke stuk en een ruim deel der omgeving te verwijderen. In verband hiermede is deze methode van opereeren ook zeer geschikt, aangezien men kan zien, waar de necrotische haard is gelegen.

Het is mij het gemakkelijkst gebleken het kraakbeen bij gedeelten te verwijderen. De hiervoor te gebruiken instrumenten zijn salie-

bladen, pincetten en scherpe haken; een curette bewijst hierbij ook onschatbare diensten.

Met groote voorzichtigheid moet worden geopereerd aan het voorste gedeelte van het kraakbeen, dus juist op de plaats waar in de meeste gevallen de necrotische haard aanwezig is. Dan zorge men er voor, dat de toon sterk gestrekt wordt, ten einde laesie van de hoefgewrichtskapsel te voorkomen.

Als constant aanwezig heb ik in het necrotische kraakbeen aangetroffen de doode lichtgroen gekleurde partikels kraakbeen, hetzij geïsoleerd, hetzij nog adherent aan de omgeving.

Is, voor zoover gewenscht, het kraakbeen verwijderd, dan worden de randen van de fistelopening aan de kroon weggesneden en vervolgens de wondvlakten gereinigd met een warme zwakke sublimaat-solutie; daarna worden deze weer droog gemaakt met steriele tampons.

De lap vleeschwand en vleeschkroon wordt op haar plaats gelegd en met knoophechtingen van fijne antiseptische zijde zorgvuldig gehecht; vooral moet er op gelet worden, dat de wondranden aan de vleeschkroon nauwkeurig aaneensluiten. Om prolabeeren van de keratogene membraan te vermijden, is het van groot belang, dat de hoorn der omgeving zeer glooiend in het wond gemaakte weefsel overgaat, zoodat deze met de renet moet worden verdund.

Nadat de geheele wondvlakte met jodoformaether is besproeid, voor welk doel ik een spray gebruik, wordt nauwkeurig een verband aangelegd. Aan de wondranden worden rolletjes jodoformgaas gelegd en verder wordt de geheele wond met gaas en gesteriliseerde watten bedekt, zoodanig, dat het ontstaan van holten buiten gesloten is. Daarna worden eenige verbanden vrij vast aangelegd. Ten einde deze minder doordringbaar te maken, kunnen ze desgewenscht met teer worden bestreken. Met het wegnemen van de elastische lis is de operatie voltooid en kan het paard opstaan. Hoewel het verband spoedig met bloed is doordrenkt, wordt dit niet verwijderd vóór den tienden dag na de operatie, tenzij bijzondere omstandigheden, als hooge temperatuur of hevige pijnlijkheid een vroegere vernieuwing van het verband noodzakelijk maken. Daarom is het gewenscht, dat dagelijks de temperatuur wordt gemeten; deze kan de eerste dagen, als gevolg van de pijn een weinig verhoogd zijn; bij een aseptisch beloop keert zij al spoedig binnen de grenzen van het normale terug. Bij een gunstig genezingsproces is gedurende het tijdsverloop van 10 dagen genezing per primam tot stand gekomen, zelfs zoo, dat dank zij het sterk ontwikkeld regeneratievermogen van de hoefmatrix, de gemaakte

sneden in den vleeschwand nauwelijks meer zichtbaar en dikwijls reeds met hoorn bedekt zijn. De hechtingen worden nu ook verwijderd, eveneens het mogelijk aanwezig ingedikt secretum.

De verdere wondbehandeling betreft het drooghouden van de wond en het bevorderen van regelmatige hoornvorming. Tamponneeren met droog steriel gaas en een verband, voorzien van een opdrogend antiseptisch poeder, zijn voldoende. Als poeder bleek mij xeroform uitstekend geschikt. De vernieuwing van het verband en het behandelen der wond geschieden om de drie dagen. Bij deze wondgenezing is het opmerkelijk, hoe snel de vorming van jonge plaatjeshoorn tot stand komt. In een tijdsverloop van drie weken is de geheele wondvlakte met hoorn bedekt.

Het kan voorkomen, dat hier of daar in den pas gevormden hoorn een spleetje zichtbaar wordt; dit betreft dan plaatsen, waar de snede in den vleeschwand of de vleeschkroon is aangebracht en bij het hechten geen voldoende aaneensluiting is verkregen. Dit hindert evenwel voor een gelijkmatige hoornvorming niets, wanneer men het groefje eenvoudig uitsnijdt en de omgeving ervan verdunt. Na verloop van enkele dagen is dit wondje weer van een hoornlaagje voorzien.

Intusschen wordt de bovengemelde nabehandeling zoolang voortgezet, tot het geheele defect in den hoef met hoorn is bedekt; dit kan in 3 à 4 weken zijn bereikt. Dan mag het verband achterwege blijven en is het nuttig den pas gevormden hoorn dagelijks met unguentum aegyptiacum in te smeren. Daardoor wordt meer vastheid van den hoorn verkregen en is het al heel spoedig mogelijk den hoef met een balkijzer te doen beslaan.

De bezwaren, welke tegen de operatie van BAYER worden ingebracht, betreffen het tweemaal klieven van de vleeschkroon, waardoor, als gevolg van de vernietiging van enkele papillen wanddifformiteiten, namelijk scheurtjes, zullen ontstaan. Wanneer de dwarse wonden in de vleeschkroon evenwel per primam zijn genezen en de hoornvorming voortdurend in de goede richting is geleid, zullen deze afwijkingen al uiterst gering zijn en tot geen stoornissen aanleiding geven.

Naar mijn meening wegen deze nadeelen niet op tegen de groote voordeelen, welke deze methode biedt, namelijk, dat men niet in den blinde opereert, zooals bij enkele andere methoden, maar een open operatieveld wordt verschaft, waardoor een goed overzicht over den toestand van het kraakbeen wordt verkregen.

Het beloop van de door mij verrichte hoefkraakbeen-exstirpaties wil ik hier kort vermelden.

1°. Den 29sten September 1911 werd aan de cliniek ter behandeling aangeboden een 10-jarige merrie, vos, van gekruist inlandsch ras. Het dier was reeds geruimen tijd kreupel aan het linker voorbeen, ten gevolge van een hoefkraakbeenfistel aan de binnenzijde. Getracht werd om door inspuiting met bijtende middelen (lotio VILLATI, solutie van GAMGEE) genezing te verkrijgen. Deze behandeling werd 4 weken lang voortgezet, zonder dat eenige verbetering in den toestand werd waargenomen. Daarom werd besloten het ontstoken hoefkraakbeen te exstirpeeren, hetgeen geschiedde den 2den November. Bij de operatie bleek een uitgebreid necrotisch proces te bestaan, zoodat het kraakbeen in toto werd verwijderd.

Bij de vernieuwing van het verband (in dit geval 6 dagen na de operatie) was het reeds zichtbaar, dat genezing per primam zou tot stand komen. Dit bleek op 14 November inderdaad het geval, zoodat de hechtingen konden worden verwijderd. Verder schreed de hoornvorming regelmatig voort, waardoor het mogelijk was, het dier den 2den December te doen beslaan en naar den eigenaar terug te zenden.

2°. Den 14den November 1911 werd in de stationnaire cliniek opgenomen een 10-jarige schimmel van Belgisch ras. Het dier had aan het linker voorbeen van buiten een zeer oude hoefkraakbeenfistel en een zijbeen van grooten omvang. Ook hier werd getracht door splijten en inspuitingen herstel te verkrijgen, evenwel zonder het gewenschte resultaat.

Hoefkraakbeen-exstirpatie had derhalve plaats en wel op den 5den Januari 1912. Aangezien het kraakbeen sterk verbeend was, moest de verwijdering er van met behulp van een beitel geschieden.

Dit is mogelijk ook de oorzaak geweest, dat bij dezen patiënt de wondgenezing ongunstig was te noemen. De lap vleeschwand groeide met haar onderlaag niet aaneen, integendeel de randen er van krulden zich om, en er volgde een sterke woekering van de geheele wondvlakte. Daar ook de wondsecretie sterk was, moest een geheel andere nabehandeling plaats hebben. Begrijpelijker wijze werd de genezing zeer vertraagd, aangezien zich een nieuwe keratogene membraan moest vormen.

Den 28sten Maart kon het dier worden beslagen en naar den eigenaar terugkeeren. Evenwel liep het op harden bodem niet rad, hetgeen werd toegeschreven aan de sterk verbeende hoefkraakbeenderen.

3°. Den 18den December 1912 kwam in behandeling een 7-jarige merrie, waarvan de eigenaar mededeelde, dat zij reeds een jaar

lang kreupel was aan een hoefkraakbeenfistel links voor binnen. Veeartsenijkundige behandeling had geen verandering in den toestand kunnen brengen.

Den 19den December werd het dier op de aangegeven wijze geopereerd. Het kraakbeen werd partiëel geëxstirpeerd. Bij de eerste vernieuwing van het verband op 28 December bleek dat genezing per primam was tot stand gekomen, zoodat de hechtingen werden verwijderd. Over een groot gedeelte was van de incisie in den vleeschwand niets meer te bemerken; zelfs had zich daar ter plaatse reeds hoorn gevormd.

De gewone nabehandeling werd voortgezet, waarbij het een enkele maal noodig bleek een klein spleetje, dat zich in den wand vormde, uit te snijden.

Den 18den Januari was het geheele defect in den hoef met hoorn bedekt, zoodat een balkijzer werd ondergelegd en het dier den eigenaar werd teruggezonden. Een zeer geringe kreupelheid was nog aanwezig, als gevolg van de onvoldoende hardheid van den jongen hoorn.

4°. Den 13den Januari 1913 werd in de chirurgische stationnaire cliniek opgenomen een 12-jarige zwarte merrie. Het dier was reeds een half jaar hevig kreupel als gevolg van een hoefkraakbeenfistel aan de binnenzijde van het linker voorbeen. Veeartsenijkundige behandeling had reeds plaats gevonden.

Besloten werd onmiddellijk over te gaan tot exstirpatie van het hoefkraakbeen. Dit had plaats den 15den Januari.

Aangezien het necrotische proces zeer uitgebreid bleek, werd het kraakbeen in toto verwijderd. Wegens de verbeening er van moest dit voor een groot deel met behulp van den beitel geschieden.

Bij het afnemen van het eerste verband, den 25sten Januari, was genezing per primam tot stand gekomen; slechts op een klein plekje aan de vleeschkroon was dit niet het geval, blijkbaar door het inscheuren van eenige hechtingen. Overigens was op de wondvlakte reeds hoornvorming waar te nemen.

Aangezien het verband een sterk secerneerende drukwond onder den kogel had veroorzaakt, moest, in afwijking van de boven beschreven nabehandeling, de vernieuwing van het verband eenige dagen achter elkander dagelijks plaats hebben.

De hoogste temperatuur bij deze patiënte waargenomen, was 38.9° en wel op den dag na de operatie.

Het wondgenezingsproces was verder van dien aard, dat het mogelijk was, het dier den 13den Februari, dus 4 weken na de operatie

met een balkijzer te doen beslaan en eenige dagen daarna volkomen rad naar den eigenaar terug te zenden.

De mooie resultaten, welke ik met de operatie van BAYER heb verkregen, noodzaken mij stelling te nemen tegenover de bewering van HOFFMANN, waar deze zegt: „Die weitere Ausbildung „der Operation von BAYER hätte Bedeutung, sobald dadurch „Heilung per primam erzielt werden könnte. Leider ist das „unmöglich. Die dünne Fleischwand und die Krone über den Hohl„raum (in dem der Knorpel war) zu decken und an den Rändern „anzunähen, hat keinen Sinn, weil mit Lösung der Torsionsbinde „und beim Aufstehen des Pferdes der Blutstrom so stark eintritt, „dass das angenähte Velum hervorgebläht wird und platzt. Tam„ponade und Verband, die gegen die Blutung Bedeutung hätten, „erzeugen aber Nekrose. Den ersten Verband länger liegen zu lassen, „als zur Blutstillung nötig ist, 2 — 3 Tage, hat keinen Nutzen, aber „den Nachteil, dass er sehr übelriechend wird, ev. Schlimmeres „hervorruft. (*Atlas der Tierärtzlichen Operationslehre*, 1908, Seite „479)."

Hoe een ervaren operateur als HOFFMANN, die de beschikking had over de meest modern ingerichte operatiezaal en hulpmiddelen, kan komen tot een critiek als deze, is mij een raadsel.

UTRECHT, Februari 1913.

Korte mededeelingen.

Dr. E. BERGER. *Vlekziekte-arthritis bij varkens.*

Niet zelden trof ik bij voor uitvoer naar Engeland geslachte varkens, gewrichtsontstekingen aan, in 't bijzonder der beide achterkniegewrichten. Vooral in het najaar. Ik heb steeds gedacht aan een niet-parasitaire aandoening; aan een van traumatischen oorsprong. Evenwel deden puntbloedingen in de nieren, die ik tegelijk met de gewrichtsontsteking in sommige gevallen waarnam, mij denken aan een infectieuse aandoening. Na lezing van het hoogst belangrijke artikel van Prof. POELS in dit tijdschrift aflevering 21. 1912 (de arthritis bij de huisdieren, inzonderheid de metastatische arthritis, uit een aetiologisch oogpunt), in 't bijzonder de vermelding van vlekziekte-arthritis bij het schaap, ontstond bij mij het vermoeden dat de hierboven bedoelde gewrichtsontstekingen bij de varkens ook door vlekziektebacillen zouden kunnen zijn veroorzaakt. Bovendien vermeldde Dr. POELS reeds, dat arthritis door deze bacteriën veelvuldig bij het varken voorkomt en dat de aandoening veel overeenkomst heeft met de arthritis der lammeren.

Ik kan zulks bevestigen. Bij het levende dier constateerde ik stijven gang met de achterbeenen, korte stappen. Bij het geslachte dier meerdere of mindere verdikking der achterkniegewrichten, uitzetting der beursbanden, fluctuatie. Bij insnijding der gewrichten vaak haemorrhagisch exsudaat, waarin vlokvormige coagula. Met en zonder usuur van het kraakbeen — met en zonder woekeringen op het endocardium. Daar in geen der beide, onder mijn leiding staande keurings diensten microscoop, noch eenige utensiliën voor bacteriologisch onderzoek aanwezig zijn, zond ik een ontstoken kniegewricht naar de Rijksseruminrichting, tegelijk met het hart van dit varken, waarin zich een verrukeuse endocarditis bevond. Natuurlijk werd het gewricht zoodanig uitgenomen dat de beurszak niet geraakt kon worden. Dr. POELS berichtte mij dat in de woekeringen op het endocardium verbazend veel vlekziekte-bacillen voorkwamen; ook werden in het gewricht exemplaren van dezen bacil gevonden.

Meer belang stelde ik in een tweede geval, *biarticulaire gonitis*, waarbij aan het geslachte dier geen andere opvallende afwijkingen voorkwamen dan zwelling der correspondeerende lymphoglandulae en puntvormige haemorrhagieën, vooral aanwezig aan de oppervlakte van de bastzelfstandigheid; geen endocarditis verrucosa. Ook een dergelijk gewricht zond ik aan de Rijksseruminrichting ter onderzoek. Al spoedig werd mij bericht dat uit dit gewricht een reincultuur van vlekziektebacillen was gegroeid.

Daar deze soort van gewrichtsontstekingen geen zeldzame vondst zijn bij onze exportvleeschkeuring, meende ik goed te doen hierop te wijzen. — het betreft gevallen van chronische vlekziekte.

C. F. VAN OYEN. *Trichinose bij ratten.*

Heden werd bij een op het Openbaar Slachthuis te Haarlem gevangen bruine rat, *trichinose* vastgesteld. Dit feit wint aan beteekenis, wanneer men bedenkt. dat dit pas de derde rat is die onderzocht kon worden.

Een onderzoek op trichinen van alle geslachte varkens, zooals hier thans hier wordt verricht, blijft dus noodzakelijk.

4 April 1913.

Boekaankondigingen.

Dr. CARL KRONACKER. *Grundzüge der Züchtungsbiologie, Fortpflanzung, Vererbung, Anpassung und Züchtung, unter besonderer Berücksichtigung der Vererbungslehre nach dem derzeitigen Stande der Forschung.* Verlag: PAUL PAREY. Berlin 1912. Prijs 13 Mk.

Ieder, die zich op zoötechnisch gebied beweegt, weet, dat de

studie der erfelijkheidsleer en wat de wetenschap op dit gebied in de laatste jaren aan het licht bracht, voor hem zeer noodig is, vooral omdat hij daardoor een klaarder inzicht krijgt in allerlei vraagstukken, die tot nu toe niet of onvoldoende waren opgelost. Om te ontkomen aan het volgen van den ouden sleur, aan het napraten van wat tot in het begin van deze eeuw alle veeteeltkundigen elkaar nazegden en naschreven, zal iemand, die zelfstandig wil oordeelen, verplicht zijn, de „Züchtungsbiologie" tot onderwerp zijner studie te maken. Hij,die daarmede aanvangt, bemerkt dadelijk, dat hij zich begeeft op een vrij moeilijk terrein, waar velen met succes arbeiden en veel aan het licht wordt gebracht, doch waar nog veel duisters is, wat op oplossing wacht. Een goede gids is voor hen noodig om wegwijs te worden in wat hem eerst een warwinkel toeschijnt. Tot nu toe waren het vooral de door botanici geschreven werken over erfelijkheidsleer, welke geraadpleegd moesten worden en waaruit de zoötechnicus de beginselen moest leeren. Het is natuurlijk heel wat aangenamer en gemakkelijker een zoötechnicus, en wel voor ons veeartsen speciaal, een zoötechnicus-veearts tot leidsman te hebben.

Prof. KRONACKER heeft een uitstekend werk verricht, door een boek over „Züchtungsbiologie" samen te stellen. Hij, bekend zoötechnicus, en geheel ingewerkt is de „Züchtungsbiologie", kan beter dan iemand anders, juist het meest naar voren brengen, wat ook voor de praktijk der veeteelt het belangrijkste is. Wat men in andere werken mist, vindt men hier, namelijk een toelichting door voorbeelden uit de fokkerij der huisdieren en een beschouwing over allerhande vraagstukken op zoötechnisch gebied, van het standpunt der biologische wetenschap. Men meene nu niet, dat KRONACKER's werk wetenschappelijk lager staat dat de meeste bekende werken over erfelijkheidsleer; ik bedoel met het vorenstaande alleen aan te geven, dat behalve zuivere wetenschap, hier ook de toepassing behandeld wordt.

Prof. KRONACKER heeft voldoende helderheid in zijn betoog, al stel ik daarin de werken van JOHANNSEN en BAUR hooger.

De verschillende hoofdstukken van het boek zal ik hier niet nagaan, het zij genoeg te vermelden, dat alle belangrijke zaken der erfelijkheidsleer grondig worden behandeld. De voortplanting, uit de erfelijkheidshypothesen, variatie, mutatie, progressieve overerving, en overerving bij bastaardeering, worden uitvoerig nagegaan en, waar mogelijk, met voorbeelden uit de dierenteelt verduidelijkt. Tal van mooie afbeeldingen, grootendeels uit andere werken overgenomen, dienen ter verdere toelichting.

In het laatste hoofdstuk tracht de schrijver voor zoover het in andere hoofdstukken nog niet geschied is, aan te geven, in hoeverre de resultaten van het nieuwere biologische onderzoek, vooral op het gebied der erfelijkheidsleer, nu of in de toekomst practische toepassing zullen kunnen vinden in de veeteelt.

Prof. KRONACKER noemt zijn boek „Eine Einführung für Studierende der Landwirtschaft und Veterinärmedizin und für Züchter"; ik zou er gaarne bij willen voegen „und für Tierärzte."

KROON.

FRIEDBERGER UND FROHNER's *Lehrbuch der klinischen Untersuchungsmethoden für Tierärzte und Studierende, herausgegeben von* PROF. DR. E. FRÖHNER *unter Mitwirkung von* PROF. DR. KITT, PROF. DR. VON SUSSDORF, PROF. A. H. DEXLER *und* PROF. DR. REINHARDT. Fünfte neubearbeitete Auflage, mit 185 teils farbigen Abbildungen. Stuttgart. FERD. ENKE 1912. Preis 22.40 Mark.

Dat het boek van FRIEDBERGER en FRÖHNER voor het clinisch onderzoek bij interne ziekten heel goed is, blijkt wel daaruit, dat nu reeds de 5de druk verschenen is, terwijl het in 1892 voor het eerst werd uitgegeven.

Wanneer men echter nagaat, dat in de laatste jaren veel onderzoekingen zijn verricht en veel gewijzigd is, in de eerste plaats met betrekking tot de diagnostiek der ziekten veroorzaakt door microörganismen, hetzij dan bacteriën of protozoën, maar ook wat betreft het onderzoek van zenuwstelsel, bloed, melk, urine en faeces, en van rectaal onderzoek, enz., dan zou men geneigd zijn te vreezen, dat het boek begint te verouderen, ware het niet, dat men eenigszins werd gerustgesteld door den naam van den bewerker en de lijst der medewerkers.

Bij het doorlezen blijkt dan ook, dat de vrees geheel ongegrond is.

Het eerste gedeelte van het boek, bevattende het physisch onderzoek der verschillende organen, alsmede het physisch, chemisch en microscopisch onderzoek van se- en excreta behoefde uit den aard der zaak geen groote, ingrijpende veranderingen te ondergaan; het is door FRÖHNER zelf behoorlijk bijgewerkt en vooral bij het rectaal onderzoek, bij het onderzoek van hart, temperatuur en urine bemerkt men dat met de nieuwste gegevens rekening werd gehouden.

Het hoofdstuk, betreffende het onderzoek van bloed, exsudaten en transsudaten is door FRÖHNER geheel opnieuw bewerkt, vooral wat het bloed aangaat, veel uitvoeriger dan vroeger.

Het melkonderzoek is in dezen druk bewerkt door Prof. REINHARDT. Bij de beoordeeling hiervan moet men er rekening mee houden, dat het hier niet geldt het volledig melkonderzoek, maar slechts het melkonderzoek voor zoover dat voor de diagnostiek van beteekenis is.

Het onderzoek van het zenuwstelsel is eveneens in deze editie voor het eerst door Prof. DEXLER bewerkt. De naam van deze specialiteit is een voldoende waarborg voor de kwaliteit van de niet overdreven uitvoerige behandeling.

Dit geldt ook voor het laatste gedeelte van het boek. Dit is evenals vroeger van de hand van Prof. KITT, maar wijl dit betreft de diagnostiek der ziekten veroorzaakt door microörganismen, spreekt van zelf, dat het geheel opnieuw bewerkt en aanzienlijk uitgebreid moest worden.

Na een algemeen gedeelte, waarin het microscopisch onderzoek, het kweeken van microörganismen op verschillende voedingsbodems, het verrichten van diagnostische entingen en de serodiagnostiek worden besproken, wordt van dertig verschillende ziekten het onderzoek in het bijzonder behandeld.

Het werk verdient mijns inziens wel aanbeveling. Het is vrijwel volledig, zonder al te groote uitvoerigheid. Evenals alle werken van FRÖHNER laat het zich gemakkelijk lezen; door de practische en overzichtelijke inrichting kan men zich gemakkelijk er in oriënteeren en kan men gemakkelijk vinden wat men zoekt. Het topografisch-anatomisch overzicht, dat Prof. SUSSDORF geeft vóór de bespreking van hart, longen, buikholte en bekkenholte, zal niet alleen door de studenten maar ook door de practici worden gewaardeerd. Van groote practische waarde is het, dat van de verschillende afwijkingen duidelijk wordt aangegeven, bij welke ziekten ze worden waargenomen, terwijl behoorlijk de aandacht wordt gevestigd op hetgeen uit een differentiëel-diagnostisch oogpunt van beteekenis moet worden geacht. Bovendien wordt speciaal van deze editie de practische waarde nog aanzienlijk verhoogd door de hoofdstukken van DEXLER en KITT. Natuurlijk zou hier en daar wel een kleine aanmerking kunnen worden gemaakt, maar welk boek is volmaakt?

W. J. PAIMANS.

Referaten.

Attenuation of virus in the blood of cholerahogs to prepare a vaccine.

Verschillende onderzoekers in Amerika probeerden door verhitting van varkenspestbloed een vaccine te maken tegen die ziekte. DORSET en NILES entten 12 varkens met virulent bloed, een half uur op 60 °° C. verhit; elf der dieren stierven aan acute pest, de 12de kreeg de chroniese vorm der ziekte.

PETERS verwarmde pestbloedserum ½ uur op 60 ° en mengde het dan met carbol. Hij entte varkens van 23—91 K.G. met 2—3 cc., zwaardere dieren voor iedere 45 K.G. 1 cc. serum meer. In verscheidene kudden werden gunstige resultaten verkregen.

GRAHAM gebruikte gedefibrineerd varkenspestbloed in ERLEMEYER'se kolven in waterbad ½—1 uur op 50—60 ° verhit en entte intramusculair ½—2 cc. per varken. Hij entte 60 varkens en vond, dat enting met virus ½ uur op 60 ° C. verhit gewoonlijk de dieren pest bezorgt — enting met 1 uur verhit virus kan ook nog pest veroorzaken en geeft gewoonlijk geen voldoende immuniteit. De vatbaarheid voor de ziekte is bij de varkens zeer verschillend: *dezelfde dosis vaccine* aan *drie dieren* van dezelfde grootte en onder dezelfde omstandigheden toegediend, zal misschien *één immuniseeren, één dooden* en het *derde niet* eens *immun* maken. De virulentie van de verschillende stammen is ook niet dezelfde. Het verhitte virus (niet met carbol gemengd) bleef minstens 24 dagen zijn virulente eigenschappen behouden.

American veterinary Review. June 1912. *XLI.* 3. VRIJBURG.

Tracheal plastic operation on making an aluminium wind-pipe for a horse.

STEVENSON kreeg een paard in behandeling met belemmerde ademhaling, tengevolge van stenose van de trachea, veroorzaakt door een vroegere slecht uitgevoerde tracheotomie. Hij legde de trachea langs de vroegere wondlijn (10 c.m. lang) open, en bracht een (aan de voorzijde opene) aluminiumbuis in van 12½ c.m. lengte en 4 1/8 c.m. in doorsnee, zoodat ze boven en beneden het vernauwde gedeelte instak. Daar overheen hechtte hij de doorgesneden kraakbeenringen met zilverdraad en haalde de hechtingen meteen door gaatjes in de aluminiumbuis — 23 dagen na de operatie was de wond genezen en het paard volkomen bruikbaar en normaal ademhalende.

Id. Id. Juli 1912, 4. VRIJBURG.

Het doorzakken van de ballen bij hengstveulens.

Bij hengstveulens keeren, gelijk bekend is, de in den balzak doorgezakte ballen weer in de buikholte terug, om op lateren leeftijd weer en nu voor goed in het scrotum te zakken. Hierover en de tijden waarop een en ander plaats heeft, vond GROENEVELD bij de verschillende schrijvers zeer uiteenloopende opgaven. Hij deed in de gouvernements-stoeterij te Padalarang een reeks van waarnemingen en vond het volgende:

Bij de geboorte waren de ballen hoogst zelden in het scrotum — reeds den

1sten of 2den dag zijn ze in het scrotum te voelen — tussen 1 *en* 5 *maanden* leeftijd keeren de ballen weer door het lieskanaal in de buikholte terug — tusschen de 1½ en 2 jaar zakken ze weer in de balzak.

De beide ballen zakken niet altijd op denzelfden tijd — soms met een verschil van eenige maanden.

Veeartsenijkundige Bladen voor Ned.-Indië. 1912 *XXIV*, 1 2. VRIJBURG.

Die Sero-diagnose der Echinohokkus-infektion.

De diagnose van Echinococcuscysten is dikwijls zeer moeilijk. HAHN vond in de komplementbindingsmethode een kostbaar hulpmiddel.

Positieve reaktie wijst op infectie met Taenia echinococcus of T. saginata. Kan de laatste uitgesloten worden, dan is de diagnose met vrij groote zekerheid te maken. Echter kan negatieve reactie bij bestaande echinococcose voorkomen.

Münchener Medizinische Wochenschrift. 27 Juli 1912. VRIJBURG.

An investigation of an outbreak of septicaemie in poultry.

WHITING nam *septicaemia haemorrhagica* bij *gevogelte* waar onder de volgende omstandigheden. Een koe werd ziek — hooge koorts, nerveuse verschijnselen, diarrhee, zwakte, coma — en stierf na 2 dagen. Het lijk werd gedeeltelijk verorberd door varkens, die den volgenden dag ziek werden. Slechte eetlust en diarrhee gedurende eenige dagen, doch herstelden.

Kuikens en *kalkoenen* aten de mest der zieke varkens, die nog slecht verteerde deelen van de doode koe bevatte en werden ook ziek — 90 % stierf nl. 70 kuikens en 12 kalkoenen. Sommigen binnen enkele uren, anderen na een of meer dagen. Verschijnselen: sufheid, geen eetlust, diarrhee, zwakte, later coma. Sectieverschijnselen deden denken aan haemorrhagische septicaemie: hyperaemiese slijmvliezen petechien op peri- en endocardium, pleura en buikorganen. Bij direct microscopisch onderzoek van bloed en op agarplaten met hartebloed aangelegd, werden twee bacteriesoorten gevonden, een bewegelijke, die als colisoort werd gedetermineerd en een onbewegelijke zich bipolair kleurend staafje tot de septicaemia-haemorrhagica-groep behoorende. *Entproeven*: *konijnen* met de coli-soort geënt werden ziek, maar herstelden — de met septicaemie-bacterieën geënten stierven in 12—16 uren met verschijnselen van koorts, zwakte, sopor en coma. Een reincultuur uit hartebloed van konijn gekweekt en bij kuikens ingespoten had na 1—2 dagen den dood tengevolge (aan septicaemie).

Kuikens subcutaan geënt met de septicaemie-bacil stierven na 16—21 uren.

Een oude *hen*, subcutaan geënt met cultuur uit hartebloed van deze kuikens stierf na 2 dagen. Gemengde culturen van de coli- en septicaemie-bacil subcutaan bij een oude hen ingespoten hadden in 16 uren den dood tengevolge.— Een jong kuiken in één hok met de geënte vogels, stierf na 6 dagen, een hen bleef onder dezelfde omstandigheden gezond.

De ingespoten culturen waren van de 4de tot 12de generatie en bij 37° in bouillon gekweekt. Dosis 1 c.c. van 24 uur oude culturen. Het scheen dat de virulentie voor kuikens eenigszins verzwakt werd door de konijnenpassage en ook door kippenpassage. Gelijktijdige enting met de colibacil scheen den dood der entdieren te bespoedigen.

De bacteriën die de borstziekte der varkens (Schweineseuche), de haemorrhagiese septicaeme van rund en buffel (Wildseuche), de konijnensepticaemie en de kippen-cholera veroorzaken, worden algemeen als varieteiten van eenzelfde bacil beschouwd, de *bacillus bipolaris septicus* (ovoide bacil, pasteurella van LIGNIÈRES).

Vatbaarheid van verschillende *diersoorten* voor *elkaars* haemorrhagiese-septicaemie-bacil zooals in het hier beschrevene geval van WHITING voorkwam, is geen regel, maar is toch meermalen waargenomen; zoo besmetting van varkens door Wildseuche, van schapen met Schweineseuche- en van kippen door voedering met Schweineseuche-materiaal.

American veterinary review July 1912, *XLI* 4. VRIJBURG.

Hog-cholera.

MC. GILVRAY nam in Winnipeg een enzoötie waar van varkenspest, waarbij de eerst aangetaste dieren besmet waren door het eten van keuken-afval van een hotel. In die afval waren veel resten van produkten van het varken afkomstig (worst) die zeer zeker de besmetting hadden overgebracht. In een paar andere districten nam men dergelijke feiten waar.

Id. Id. July 1912 *XLI.* 4. VRIJBURG.

Über Tuberkulose-Schutzimpfung mittels toten in Schilfrohrsäckchen eingeschlossenen Tuberkelbazillen.

HEYMANS deed proeven met tuberkelbacillen in biezenzakjes ingesloten, in het dierlijk organisme gebracht. Om te verhinderen, dat de bacillen door de zakjes groeiden, werden deze vooraf met glycerine-collodium bestreken. Het bleek, dat de *typus humanus*, wat vorm en virulentie betreft, zich zelfs na een 5-jarig verblijf in het runderorganisme, niet in de *typus bovinus* veranderd had.

Ook als enting werd de methode geprobeerd. Hiertoe werd 0.1 gram volvirulente cultuur, met alcohol gedood en in zakjes gedaan, die subcutaan of intraperitoneaal bij dieren werden geplaatst. Gezonde caviae en konijnen verdroegen ze zonder reactie. De diffusie uit het zakje in het dierlijk organisme had de *caviae* echter *niet resistenter* gemaakt tegen een volgende tuberculose-infectie, de konijnen wel, in zoover, dat ze aan een volgende infectie met tuberkelbacillen later stierven (na 64 dagen) dan de contrôledieren (na 26 dagen).— Tuberculeuze caviae en konijnen, die met zakjes met tuberkelbacillen werden geënt, stierven niet vroeger dan de contrôledieren (eenige konijnen zelfs later en één konijn bleef in leven).

Ook bij gezonde en tuberculeuze runderen werden proeven genomen. Over de *preventieve* werking bij deze dieren zal later worden bericht. Bij tuberculeuze dieren gaven verschillende, die vroeger positief reageerden, eenige maanden na de enting met zakjes doode bacillen, een negatieve tuberculinereactie. Bij eenige dieren, die later geslacht werden, spraken de gevonden laesies ten gunste van de enting. Of deze methode in de praktijk aanbeveling verdient en bij den mensch toegepast kan worden, moeten verdere onderzoekingen leeren. —

(Men heeft bij deze methode een doorloopende diffusie-proces van het zakje in het dierlijk organisme en dus een voortdurende enting van het organisme met kleine hoeveelheden toxine. Juist het *voortdurende* van het proces is niet in den

geest van de opsonogeen-(vaccine) therapie, die wil, dat men de enting in de hand heeft en op de juiste oogenblikken ingrijpt, als het dier-organisme daartoe gedisponeerd is.

Theoreties is dus de *methode niet rationeel* en nadere proeven en contrôle zijn zeker noodig. — Moussu probeerde reeds vroeger en *tevergeefs*, door deponeeren van collodionzakjes met tuberkelbacillen in het organisme, dieren tegen tuberkelbacillen te immuniseeren.—Ref.)

Deutsche medizinische Wochenschrift 1912. 38. 23. S 1081. VRIJBURG.

Experimentelle Untersuchung über das Bacterium-Coli als Eitererreger,

De vraag of Bact.coli tot de ettering veroorzakende bakteriën moet gerekend worden is verschillend beantwoord. Om dit uit te maken nam HESS met vier Coli-stammen van den mens, proeven bij konijnen. Het gelukte hem zoowel in nieren als pleura en subcutis, ettering te verwekken.

Id. Id. 1912. 38. 30. VRIJBURG

Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

Het Hoofdbestuur heeft, in verband met het ingediende ontwerp eener *vleeschkeuringswet*, de eer hierbij ter kennis van de leden te brengen, dat bij besluit van de 48ste Algemeene Vergadering, gehouden in 1907, *een commissie van drie leden is ingesteld, welke een eerlang in te dienen ontwerp van wet op de keuring van vee en vleesch hier te lande aan een onderzoek zal hebben te onderwerpen*, en dat, ingevolge opdracht dier vergadering, het Hoofdbestuur korten tijd daarna tot leden dier commissie heeft benoemd de Heeren J. J. F. DHONT te Rotterdam, D. KRUYT te Delft en M. VAN DER VLIET te Kruiningen, resp. in de qualiteiten van abattoir-directeur, hoofd van een gemeentelijke keuring zonder abattoir en veearts ten platten lande.

Deze commissie onderzoekt thans het ingediende ontwerp van wet en zal omtrent de resultaten van dat onderzoek een rapport uitbrengen, hetwelk door het Hoofdbestuur ter kennis van de leden zal worden gebracht, die op nader te bepalen wijze in de gelegenheid zullen worden gesteld van hun meening omtrent wetsontwerp, memorie van toelichting en commissierapport te doen blijken.

Het Hoofdbestuur:

Dr. H. MARKUS, *Voorzitter.*

H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris.*

Het Hoofdbestuur heeft de eer ter kennis van de leden te brengen dat op 5 April 1913 bij het Hoofdbestuur is ingekomen *het rapport der commissie voor het veeverzekeringswezen*, hetwelk binnenkort in druk aan de leden zal worden toegezonden.

Het Hoofdbestuur:
Dr. H. MARKUS, *Voorzitter*,
H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris*.

Het Hoofdbestuur heeft de eer ter kennis der afdeelingsbesturen en der leden te brengen, dat het onderstaand schrijven heeft verzonden aan *Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken* en aan *Zijne Excellentie den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel.*

Het Hoofdbestuur:
Dr. H. MARKUS, *Voorzitter*.
H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris*.

Nos. 40 en 41. UTRECHT, 2 April 1913.

Het Hoofdbestuur der Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland heeft de eer Uwe Excellentie beleefd te verzoeken, wel te willen bevorderen dat in elk geval geen hulpkeurmeesters van vee en vleesch meer worden opgeleid, alvorens een wettelijke regeling van de vee- en vleeschkeuring in Nederland is tot stand gekomen.

Bij zulk een regeling zal tijdig, vóór haar inwerkingtreding, kunnen blijken of het dan beschikbare aantal veeartsen en hulpkeurmeesters van vee en vleesch voldoende is voor de uitvoering dier wettelijke maatregelen.

Het Hoofdbestuur meent, mede in verband met het groote aantal studenten aan de Rijksveeartsenijschool, dat er over enkele jaren een aanzienlijk getal veeartsen voor de vee- en vleeschkeuring beschikbaar zal kunnen zijn.

Bovendien is het bekend, dat thans in meerdere gemeenten hulpkeurmeesters van vee en vleesch aan het hoofd van den vleeschkeuringsdienst worden geplaatst, zelfs dáár waar een gediplomeerd veearts beschikbaar is.

Door deze handelwijze wordt dien hulpkeurmeesters een zelfstandigheid verleend, die absoluut niet in overeenstemming is met hunne, krachtens de zeer beperkte algemeene en bijzondere

opleiding, scherp gelimiteerde bevoegdheid en daardoor niet bevorderlijk is aan de doeltreffendheid en het prestige der vleeschkeuring.

Het Hoofdbestuur:
Dr. H. MARKUS, *Voorzitter.*
H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris.*

Afdeeling Gelderland-Overijssel. Buitengewone vergadering op Zondag 27 April a. s. des namiddags half twee uur in Musis Sacrum (Directiekamer) te Arnhem.

Voordracht van PROF. DR. D. A. DE JONG,

Onderwerp: „*Immuniteit.*"

De Secretaris,
DR. H. C. L. E. BERGER.

Notulen van de 53ste Algemeene Vergadering, gehouden op Vrijdag 13 en Zaterdag 14 September 1912, in het gebouw voor Kunsten en Wetenschappen te Utrecht.

Voorzitter: de heer Dr. H. MARKUS.

Tweede gedeelte: Zaterdag 14 September 1912, des voormiddags 10 uur. Terwijl in het eerste gedeelte der vergadering, behalve de afgevaardigden, aanwezig waren 18 stemgerechtigde en 22 niet-stemgerechtigde leden, waren in het tweede gedeelte naast de afgevaardigden 55 leden op het appèl verschenen.

De *Voorzitter* opent de vergadering met een welkomstgroet aan de aanwezige leden. Den heer C. F. VAN OIJEN, ter vergadering aanwezig, wordt mededeeling gedaan van zijn benoeming tot lid van de redactie van het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde en gevraagd of hij deze benoeming aanneemt.

De heer VAN OIJEN: Zeer gaarne, mijnheer de Voorzitter.

Alsnu wordt het woord verleend aan Dr. H. JAKOB te Utrecht voor zijn voordracht: *Acaruserkrankung bei Hunden und ihre Behandlung.* (Zie T. v. V. 39ste deel, bladz. 969).

Prof. DE JONG: Zijn bij de behandeling ook Röntgen-stralen toegepast en is de radium-therapie ook beproefd?

Dr. JAKOB: Tot mijn spijt heb ik geen Röntgen- noch radium-apparaat ter mijner beschikking zoodat ik deze behandelings-methoden niet heb kunnen toepassen.

De heer VLASKAMP: Met beslistheid kan ik verklaren, dat mijn eigen hond op 4-jarigen leeftijd is besmet geworden.

Dr. JAKOB: Het behoort toch beslist tot de hooge uitzonderingen, wanneer oudere honden besmet worden.

De *Voorzitter* dankt Dr. JAKOB voor zijn interessante voordracht.

Den heer K. J. LAMÉRIS wenscht hij geluk met zijn 50-jarig jubileum als veearts en de Koninklijke onderscheiding hem verleend; evenzoo den heer J. MAZURE met zijn 40-jarig jubileum als veearts.

Den Heer WESTER wordt nu gelegenheid gegeven voor zijn voordracht: *Retropharyngeale abscessen en tumoren bij runderen.*

Wegens het vergevorderd uur verklaart de heer WESTER zich bereid na afloop der vergadering nadere demonstraties te geven der aanwezige praeparaten.

De *Voorzitter* dankt den heer WESTER voor zijn belangrijke voordracht en geeft het woord aan Prof. Dr. J. POELS voor zijn verhandeling over: *De arthritis bij de verschillende huisdieren, inzonderheid de metastatitische arthritis, uit een aetiologisch oogpunt.* (Zie T. v. V. 39ste deel, bladz. 905).

Deze voordracht wordt door tal van teekeningen, photo's, anatomische praeparaten, en culturen van microben toegelicht. Jammer, dat het reeds zéér ver gevorderde uur den spreker noopte tot aanzienlijke bekorting.

De VOORZITTER brengt den dank der vergadering aan den geachten spreker.

Aangezien voor de *vrije mededeelingen* niemand zich heeft opgegeven, sluit de voorzitter de vergadering onder dankzegging voor de trouwe opkomst.

In den namiddag van dien dag werd een feestvergadering met dames gehouden, waarin de Voorzitter een feestrede uitsprak en de aanwezige nieuwe eereleden installeerde. Voor de feestrede moge worden verwezen naar dit tijdschrift, 39ste deel, bladzijde 837 en voor de feestviering ter herenking van het 50-jarig bestaan der Maatschappij in het algemeen (*tooneelvoorstelling, feestvergadering en feestmaaltijd*) naar het artikel van den heer SCHIMMEL op bladzijde 875 van hetzelfde deel.

De Commissie voor het vaststellen der notulen:

L. J. HOOGKAMER.

H. A. KROES.

H. J. C. VAN LENT.

(*Wordt vervolgd*).

Tenth International Veterinary Congress, London, 1914. [1])

Organising Committee for Great-Britain and Ireland.

Chairman — SIR JOHN MC.FADYEAN, LL.D. M.R.C.V.S.
Royal Veterinary College, Camden Town, London, N. W.

Hon. Secr .SIR STEWARD STOCKMAN, M.R.C.V.S.; 10, Red Lion Square, London, W.C.

Hon. Treasurer: F. W. GARNETT, M.R.C.V.S., Dalegarth, Windermere England.

Official Address of the Committee: Royal College of Veterinary Surgeons, 10 Red Lion Square, London W.C. England.

Honoured Colleague, March 1913.

In accordance with the decision of the meeting of the Permanent Commission at Lyons I am sending you copies of the list of subjects for discussion at the Xth: International Veterinary Congress, which is to be held in London in 1914.

[1]) Op verzoek van den heer W. C. SCHIMMEL. lid van de Permanente Commissie voor de Internationale Veeartsenijkundige Congressen geplaatst.

To meet recommendations from the members of the Permanent Commission the original arrangement of subjects has been amended by the British Committee of Organisation, and the date for the opening of the Congress has been fixed for August 3rd: 1914, the closing meeting taking place on Saturday, August 8th.

I am desired by the British Committee of Organisation to express through you to your countrymen interested in the Congress the pleasure it will give the veterinary profession of Great Britain to meet and offer hospitality to their colleagues from other countries, and to ask you to be good enough to do your best in the way which seems to you most advisable to advertise the Congress in your country and to assure a large attendance of your countrymen.

The British Committee of Organisation have decided that the organisers in each country should be asked to recommend from amongst their countrymen suitable reporters for the various subjects which are to be discussed. The British Committee proposes to select the reporters from the list of recommendations, and as it may happen that more names than are necessary will be proposed for certain subjects, it will be convenient that, when gentlemen are considered qualified to report on more than one subject, this should be mentioned together with the subjects upon which they are qualified to report.

May I ask you to be good enough to recommend reporters at the earliest date possible.

Believe me, with regards,
Yours sincerely,
S. STOCKMAN,
Honorary Secretary.

General Meetings.

(1) Foot and mouth disease.
(2) Tuberculosis, including the relationship of the so-called types of tubercle bacilli.
(3) Epizootic abortion.
(4) Public control of the production, distribution, and sale of milk in the interest of public health.

Section 1. *Veterinary science in relation to public health.*

(1) Meat poisening its pathogenesis and the measures necessary to guard against it.

(2) General principles to be observed in the inspection of the carcases and organs of tuberculous animals with a view to determining their safety as articles of human food.
(3) Desinfection of wagons.

Section II. *Pathology and bacteriology.*

(1) Johne's disease.
(2) Bovine piroplasmoses (European), with special reference to their etiology.
(3) Ultra-visible viruses.
(4) Distemper — etiology and vaccination.

Section III. *Epizootiology.*

(1) Anthrax.
(2) Swine fever.
(3) Glanders.
(4) Sarcoptic mange of the horse.

Section IV. *Veterinary medicine and surgery.*

(1) Anaesthesia — local and general.
(2) Laminitis.
(3) The surgical treatment of roaring.
(4) The use of drugs in the treatment of disease caused by nematodo worms.

Section V. *Tropical diseases.*

(1) Diseases transmitted by ticks; their classification, treatment and prevention.
(2) Diseases transmitted by winged insects; their classification treatment and prevention.

Berichten.

Veeartsenijkundige Hygienische Vereeniging. Op Zaterdag 15 Februari j.l. werd in Hôtel de l'Europe te Utrecht een vergadering gehouden onder voorzitterschap van den heer VAN DULM. De vergadering was vrij goed bezocht.

Na afdoening der huishoudelijke werkzaamheden hield de heer BUSING-Naarden een korte inleiding over de wenschelijkheid dat voorwaarden werden vastgesteld, waaraan het veeartsenijkundig toezicht van melkinrichtingen moet voldoen, wil dit toezicht waarde hebben en geen schijnvertoon zijn. Besloten wordt een terzake kundig lid der vereeniging uit te noodigen om in een volgende vergadering een uitvoerig advies te geven, een plan uit te werken, wat dan nader kan worden behandeld.

Daarna kwam in behandeling het ontwerp „Leiddraad voor een ontwerp eener verordening regelende de vleeschkeuring in gemeenten waar geen openbaar

slachthuis bestaat." Deze door een daarvoor benoemde commissie ontworpen ontwerp-verordening was te voren aan de leden rondgezonden. Bij de algemeene beschouwingen werd er door den heer OVERBEEK-Groningen op gewezen, dat zijns inziens niet voldoende maatregelen waren aangegeven om te voorkomen, dat hulpkeurmeesters zelfstandig als keurmeesters optreden. Dat gemeenten zulk een hulpkeurmeester als hoofd van de keuringsdienst aanstellen, geschiedt vooral in de Noordelijke provinciën veel te veel.

Nadat de heer REMMELTS meegedeeld heeft dat binnen enkele dagen het Ontwerp-Rijksvleeschkeuringswet bij de 2de Kamer wordt ingediend, wordt besloten de verdere behandeling uit te stellen, de commissie diligent te verklaren en een volgende vergadering het ontwerp der commissie weer ter tafel te brengen. Men acht het beter eerst met den inhoud der ontworpen wet kennis te nemen voor men deze ontwerp-verordening nader ging vaststellen.

De vleeschaanvoer in Argentinië maakt daarna een punt van beschouwing uit. De heer OVERBEEK vraagt of het niet nuttig zou zijn om in Argentinië het naar Nederland te zenden vleesch te laten keuren door daartoe uit te zenden Nederlandsche veeartsen. De heer DHONT-Rotterdam en ook tal van andere leden blijken van meening, dat een invoer van geslachte dieren met de daaraan verbonden ingewanden, op de wijze als dit nu geschiedt, een deugdelijke keuring ten onzent mogelijk maakt en is te prefereeren.

In afwachting van het ons door den Secretaris toegezegde verslag geef ik een kort overzicht van wat ter vergadering na de pauze, behandeld werd.

KROON.

Koloniaal Verslag 1912.

A. Veeartsenijkundige dienst.

Op ult. 1911 waren bij den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst in functie 1 inspecteur, chef van den dienst, 1 adjunct-inspecteur, 28 Europeesche veeartsen, 7 inlandsche veeartsen van de oude en 2 van de nieuwe opleiding, benevens 85 veematri's, van wie 30 in vasten dienst. Een Europeesche veearts werd in het begin van dat jaar ter beschikking gesteld van de gemeente Batavia, ten einde op te treden als gemeente-veearts, een werd werkzaam gesteld aan het veeartsenijkundig laboratorium, terwijl er een werd benoemd tot derden leeraar aan de inlandsche veeartsenschool. Een adjunct-inspecteur en vier Europeesche veeartsen vertoefden bij het einde van 1911 met verlof in Europa.

Het aantal Europeesche veeartsen[1]) en mantri's is respectievelijk op 35 en 129 gebracht (Ind. St. 1911 n°. 496 en 1912 n°. 116).

Ingevolge Gouv. Bt. 23 Maart 1911 n°. 4 is te Buitenzorg een cursus opgericht tot opleiding van inlanders, bestemd om te worden werkzaam gesteld als mantri of als keurmeester van slachtvee en vleesch.

Aan de twee leerlingen van de vierde klasse der inlandsche veeartsenschool werd het diploma van inlandsch veearts uitgereikt, waarna zij tot die functie benoemd en op Madoera en te Soerabaja geplaatst werden. Tot de vierde klasse

1) Voor wijzigingen in de ressorten en standplaatsen van enkele gouvernements-veeartsen zie men Bijbl. Ind. St. nos 7461 en 7463.

van de genoemde school werd bevorderd de eenige leerling der derde klasse; naar de derde klasse gingen over 6 van de 8 leerlingen en naar de tweede klasse 7 van de 9 leerlingen. Toegelaten werden 12 nieuwe leerlingen, van wie er in den loop van 1912 twee naar de landbouwschool overgingen; 1 leerling vroeg ontslag, terwijl er 1 overleed. Van de landbouwschool ging 1 leerling over naar de inlandsche veeartsenschool.

Aan 4 leerlingen van den cursus voor hoefbeslag te Bandoeng werd een diploma afgegeven.

De gezondheidstoestand van den veestapel was in het verslagjaar vrij bevredigend. Mond- en klauwzeer kwam wel is waar op bijna geheel Java en Madoera zeer verspreid voor, doch, aangezien de inheemsche veestapel niet voor melkproductie gehouden wordt en de ziekte meestal zeer goedaardig verloopt, veroorzaakte zij geen belangrijke verliezen. Sporadische gevallen werden geconstateerd te Palembang, ter Oostkust van Sumatra, op Celebes, Banka en Bali. Met het opsporen van kwaden droes werd, evenals in 1910, krachtig voortgegaan. Door de gouvernements-veeartsen werden in geheel Nederlandsch-Indië, met uitzondering van het eiland Soembawa, 1683 gevallen van malleus geconstateerd; van de aangetaste dieren werden er 1312 afgemaakt, terwijl er 286 stierven. Op het eiland Soembawa werden 1612 paarden aan malleus lijdende bevonden, die alle werden afgemaakt. Van de dieren waren er 1311 klinisch ziek, terwijl bij 1984 de ziekte met behulp van de ophthalmo-malleinatie werd aangetoond [1]). Gedurende het verslagjaar werden geen gevallen van runderpest meer waargenomen, zoodat thans met vrij groote zekerheid mag worden aangenomen, dat deze ziekte in Nederlandsch-Indië geheel geweken is. Enkele gevallen van miltvuur kwamen voor in Djambi en Palembang, zoomede in de afdeeling Krawang (Batavia). Van septichaemia epizoötica hadden voornamelijk de residentiën Batavia en Bantam te lijden; ook werd deze ziekte geconstateerd in Tapanoeli en op Celebes. Verder kwamen nog gevallen van saccharomycose onder paarden voor (voornamelijk op Madoera), terwijl surra zeer verbreid in geheel Nederlandsch Indië werd waargenomen, en vooral in hevige mate optrad in de residentie Djambi en op het eiland Soembawa. Op Java werd door toepassing van tuberculinatie bij 88 runderen tuberculose geconstateerd (in 70 gevallen op melkerijen te Soerabaja) van deze 88 runderen stierven er 4 en werden er 71 afgemaakt. Ter Oostkust van Sumatra werd de ziekte bij 5 koeien geconstateerd, die alle werden afgemaakt. Hondsdolheid deed zich op Java 115 maal en in de buitenbezittingen 6 maal voor. Voorts werden nog gevallen geconstateerd van goedaardigen droes, koliek, tetanus, farcin du boeuf, boosaardige kopziekte, vaginitis contagiosa, distomatose, acute gastro-enteritis, zoogenaamde grasvergiftiging bij (paarden vooral langs de kust van noord-Java en in Madioen) en sarcoptes-schurft.

Ter uitvoering van de in Ind. St. 1911 n°. 485 opgenomen bepalingen op den invoer, het bezit, enz., van verdoovende middelen (vgl. hoofdst. K, afd. V kol. 134) is door den directeur van landbouw, nijverheid en handel in December 1911 (Bijbl. Ind. St. n°. 7596) een model vastgesteld van het door veeartsen aan te

1) Bij Gouv. Bt. 27 April 1911 no. 34 is een bedrag van f 61 000 beschikbaar gesteld tot het uitkeeren van schadeloosstellingen voor wegens malleus afgemaakte paarden.

houden register van de restantvoorraden van verdoovende artikelen voor geneeskundig gebruik.

Bij Gouv. Bt. 9 Sept. 1911 n°. 24 (Ind. St. n°. 508) is de invoer mogelijk gemaakt van runderen afkomstig van het gedeelte van Australië, niet behoorende tot de staten Queensland, Nieuw-Zuid-Wales en Victoria, bestemd om als fokdieren te worden gebezigd tot verbetering van den inheemschen veestapel.

De in Ind. St. 1908 n°. 127 met betrekking tot het eiland Soemba uitgevaardigde verbodsbepalingen op uitvoer van paarden en den invoer van vee zijn voor alle eilanden van de residentie Timor en onderhoorigheden van toepassing verklaard (Ind. St. 1912 n°. 1).

Tegen het einde van het verslagjaar werd aan den chef van het veeartsenijkundig laboratorium opgedragen zich naar Australië te begeven om zich op de hoogte te stellen van de inrichting en de werking van den veeartsenijkundigen dienst daar te lande, zoomede van de aldaar voorkomende besmettelijke veeziekten en de bestrijding daarvan, ten einde in Indië de noodige maatregelen tegen insleping te kunnen nemen.

In 1911 werd ten behoeve van den veeartsenijkundigen dienst uitgegeven f 500.195, waaronder f 59.849 voor uitgaven in verband met de maatregelen tegen hondsdolheid en ter voorkoming of beteugeling van besmettelijke ziekten. Over 1910 bedroegen deze kosten respectievelijk f 464.650 en f 59.535 (verbeterde opgaven).

B. Veeteelt.

§ 1. *Java en Madoera.*

Gedurende 1911 was de gezondheidstoestand van de paarden in de stoeterij te Padalarang [1]) wederom over het algemeen gunstig. Bij het einde van het jaar waren aanwezig 3 dekhengsten, 72 Sandelhout- en 12 Australische fokmerries; het aantal veulens vermeerderde door geboorte met 44 en bedroeg op ult. 1911 112.

In de Preanger-Regentschappen waren op ult. 1911 aanwezig 78 dekhengsten; gedekt werden 3602 merries [2]), tegen 3877 in 1910. Voor 1011 veulens, waarvan de geboorte werd gerapporteerd, werden evenveel afstammingsbewijzen afgegeven, tegen 737 in 1910, terwijl 167 hengsten gecastreerd werden. Het totaal aantal in de residentiën Batavia, Cheribon, Pekalongan, Semarang, Banjoemas, Kedoe, Djokjakarta en Madioen en in het district Tengger der residentie Pasoeroean aanwezige hengsten bedroeg 42, die 1714 merries dekten. De hengst in de residentie Rembang werd teruggenomen, omdat er nagenoeg geen gebruik meer van werd gemaakt.

Van de van het leger overgenomen afgekeurde en op de stoeterij verpleegde Australische merries werden 14 bezette dieren aan de inlandsche bevolking verkocht; van de op het remonte-depôt geboren, jonge Australische merries werden

1) Voor de in Juli 1911 tot zelfstandige inrichting verheven tak ne stoeterij te Padalarang (vgl. K. V. 1911, kol. 243) is door den directeur van landbouw, nijverheid en handel in December 1911 (zie Bijbl. Ind. St: no. 7551) een reglement vastgesteld.

2) Bij Gouv. Bt. 30 Febr. 1912 no. 44 is een bedrag van f 4600 beschikbaar gesteld voor den aankoop van fokmerries op de eilanden Soembawa en Soemba ten behoeve van de inlandsche bevolking der afdeeling Tjiandjoer (Preanger-Regentschappen).

er 6 bezet aan de bevolking overgegeven. In het geheel waren op ult. 1911 in de Preanger-Regentschappen verstrekt 87 Australische merries, waarvan 60 veulens werden verkregen.

In de residentie Cheribon werden door de bevolking 50 Sandelhout-fokmerries aangeschaft, die met vergunning van den directeur van landbouw, nijverheid en handel van Soemba waren uitgevoerd.

In de residentie Djokjakarta waren op ult. 1911 25 Australische fokmerries aanwezig.

Aan de bevolking van de dessa's Pasir en Kalibangkong in het regentschap Karanganjar (Kedoe) werden met behulp van de afdeelingsbank 96 Bimaneesche fokmerries verstrekt. Van de 57 aan de bevolking in dat regentschap verstrekte Australische merries werden in 1911 18 veulens verkregen.

In de afdeeling Soemedang der Preanger-Regentschappen bevonden zich op ult. 1911 793 Madoereesche en 2 Bengaalsche fokkoeien, 4 Madoereesche en 8 Bengaalsche springstieren en 1513 kalveren; in de afdeeling Soekapoera 154 Madoereesche fokkoeien, 4 Madoereesche stieren en 180 kalveren. In het ressort van den gouvernements-veearts te Soekaboemi werden in de jaren 1910 en 1911 in het geheel 12 Bengaalsche koeien ingevoerd, waarvan 12 kalveren verkregen werden.

Evenals in vorige jaren, werd ook in 1911 over geheel Java voortgegaan met het verstrekken van fokvee aan de bevolking op gemakkelijke voorwaarden van afbetaling. Uit Britsch-Indië werden voor dit doel o.a. ingevoerd 124 stieren en 271 koeien, voornamelijk van het Ongole-ras; de stieren om te dienen tot verbetering van den inheemschen veestapel en de koeien om op den duur zelf de noodige volbloedstieren te kunnen fokken, omdat de aanvoer uit Britsch-Indië niet alleen bezwaarlijk, maar ook, met het oog op de aldaar veelvuldig voorkomende runderpest, aan groote risico onderhevig is.

Op ult. 1911 waren aan de bevolking in onderscheidene gewesten verstrekt: 1343 uit Britsch-Indië geïmporteerde stieren en 472 van daar aangevoerde koeien, zoomede 346 Balineesche, 1625 Javaansche, 393 Madoereesche en 113 Australische en Europeesche stieren.

Op de fokkerij van Bengaalsch vee te Petjorottan in het regentschap Karanganjar (Kedoe) bestond de veestapel op ult. 1911 uit 3 stieren, 30 koeien, 6 vaarzen, 9 stierkalveren en 11 koekalveren, terwijl 6 jonge stieren aan de bevolking werden afgestaan. Onder toezicht van de gouvernements-veeartsen en na door hen gehouden selectie, werden in Kedoe gecastreerd 167 hengsten, 513 buffelstieren en 23 012 runderstieren.

Bij Gouv. Bt. 18 Sept. 1911 n°. 25 is een bedrag van f 3400 toegestaan voor eene proefneming met de verbetering van den geitenstapel in eenige gewesten op Java. Uit deze fondsen zijn opgericht fokstations voor geiten te Soebah (Pekalongan) en te Petjorottan en Djiladri (Kedoe) Ook te Wonogiri (Soerakarta) is met behulp van fondsen uit de soenans-kas, een geitenfokstation opgericht.

Te Salatiga werd in het afgeloopen jaar wederom eene veetentoonstelling gehouden.

§ 2. *Buitenbezittingen.*

Op ult. 1911 bedroeg het aantal hengsten ter Sumatra's Westkust 72, verdeeld over 33 dekstations, waarvan er thans 9 tot het ressort van den gouvernements-veearts te Padang behooren. In het geheele gewest werden 4291 merries gedekt. In de Padangsche bovenlanden werd opgave ontvangen van de geboorte van 588 veulens. In de afdeeling XIII en IX Koto werden 124 hengsten en 162 stieren gecastreerd.

De twee ten behoeve van de bevolking in Palembang gestationneerde hengsten stierven. In de afdeeling Simeloengoen en Karolanden der residentie Oostkust van Sumatra waren op ult. 1911 2 Batak- en 11 Sandelhout-hengsten gestationneerd op 7 stations; 770 merries werden gedekt en 122 geboortebewijzen uitgereikt.

Op de hoogvlakte van de residentie Tapanoeli zijn, uit de fondsen van de negri-kas, 2 hengsten aangeschaft.

Het in den aanvang van 1911 op Soemba aanwezige aantal van 3 Arabische dekhengsten vermeerderde met 5 (waaronder 1 halfbloed). In het geheel werden gedurende de jaren 1910 en 1911 83 veulens verwekt.

Ter verbetering van den paardenstapel op Soembawa werden zoowel op dat eiland als op Soemba eenige hengsten aangekocht, die aan de bevolking in de onderafdeelingen Soembawa en Bima werden verstrekt om als dekhengsten dienst te doen.

In de residentie Palembang werden 15 Ongole-stieren ingevoerd, waarvan er 1 stierf. Verder werden in de afdeeling Palembangsche Benedenlanden nog ingevoerd 3 in Banjoemas aangekochte Javaansche springstieren.

Op Bali werden door den gouvernements-veearts 694 stieren uitgezocht om als springstieren dienst te doen, terwijl, op zijne aanwijzing en onder zijn toezicht, 5662 minderwaardige stieren werden gecastreerd. Op dezelfde wijze werden op Lombok 200 stieren uitgezocht en 1397 gecastreerd. Ten behoeve van den runderstapel op laatstgenoemd eiland werden bovendien 12 stieren in Boeleleng aangekocht.

Van de in 1910 ten behoeve der emigratie-kolonie in de Lampongsche districten ingevoerde 22 Bengaalsche fokkoeien werden in 1911 20 kalveren verkregen, terwijl 3 koeien en 3 kalveren stierven. Verder waren in die kolonie nog aanwezig: 5 dekstieren, 191 Javaansche fokkoeien, 79 stierkalveren, 90 koekalveren en 31 ossen, die alle in zeer goeden stand verkeerden.

De in de onderafdeeling Moesi Hilir (Palembang) ingevoerde Bengaalsche bokken zijn bijna alle door tijgers gedood.

Op de hoogvlakte ter Oostkust van Sumatra worden van wege het Bataksch instituut eenige Merino-schapen (12 ooien en 2 rammen) gehouden.

Op het varkensfokstation te Kebon Djahe (Oostkust van Sumatra) waren op ult. 1911 5 bastaard Yorkshire- en 2 Australische zeugen en 1 Australische beer aanwezig. Ook door den controleur op de hoogvlakte in Tapanoeli worden eenige Berkshire-varkens voor de fokkerij gehouden.

Te Singaradja (Bali) werd een proef op kleine schaal genomen ter kruising van

inheemsche met uit Australië geïmporteerde Berkshire-varkens, tot welk doel 3 zeugen en 2 beeren werden aangeschaft.

Veetentoonstellingen werden gehouden te Singaradja, te Menado (van wege de sportclub „Vooruit") en te Moearobeliti (Palembang); aan die te Singaradja was tevens eene landbouwtentoonstelling verbonden.

Vergadering der afdeeling Groningen-Drenthe gehouden 5 Maart j.l. Aanwezig 17 leden en het lid der afd. Gelderland-Overijsel: Dr. D. L. BAKKER.

Door den secretaris wordt verslag uitgebracht van den toestand der afdeeling over 1912, welk verslag aan het Tijdschrift zal worden opgezonden. De penningmeester doet rekening en verantwoording, en de correcte boekhouding wijst een batig saldo aan van f 36.55.

De 1ste secretaris, die aan de beurt is voor periodieke aftreding, wordt als zoodanig herbenoemd en neemt die functie weer op zich. Bij de bespreking der voorstellen voor de algemeene vergadering wordt door Dr. VAN DER VEEN gewezen op de wenschelijkheid om bij een eventueele wetsherziening maatregelen te nemen ter voorkoming van de onregelmatigheden, welke zich op de laatstgehouden algemeene vergadering hebben voorgedaan ten opzichte van de stemmingen.

Door den heer KROES wordt gewezen op een in deze afdeeling genomen besluit ter indiening van een voorstel omtrent reorganisatie van het hoofdbestuur, indien niet door een andere afdeeling een dergelijk voorstel werd ingediend. Van Gelderland-Overijsel had men zoo iets verwacht echter tot nog toe kwam ons van die afdeeling niets ter oore.

De heer BAKKER gelooft, dat Gelderland-Overijsel het voorstel op tijd zal indienen, waarom besloten wordt dit af te wachten.

Als voorloopige candidaten voor het voorzitterschap worden genoemd: de heeren OVERBEEK, HEIDEMA BUCHLI, VAN HEUSDEN, HOUBA, KROES.

OVERBEEK en KROES wenschen geen candidatuur te aanvaarden. Als candidaten voor 1ste secretaris werden genoemd: de heeren HOOGKAMER, PICARD VAN DER SLOOTEN, Dr. VERMEULEN, VAN ALTENA.

De secretaris zal zich met enkelen der genoemde heeren in contact stellen waarna in een volgende bijeenkomst een keuze zal worden gedaan.

Dr. OVERBEEK houdt een voordracht over vee-arbitrage. Na gewezen te hebben op de duurte en langdurigheid van onze Burgerlijke rechtspraak, op de moeilijkheden welke zich voordoen bij het toepassen van de artikelen van het B.W. op levende koopwaar, de quaestie van het verborgen zijn van een gebrek, de belangrijkheid, het bewijsleveren van het reeds bestaan hebben van het gebrek vóór den verkoop — komt spreker op het wenschelijke van vee-arbitrage — zooals met een kort woord zal worden aangeduid; het beslechten van de geschillen in zake veehandel door een scheidsgerecht.

Deze zaak is door onderscheidene lichamen ter hand genomen. Spreker wenscht zich te bepalen tot het reglement dat is vastgesteld door het Ned. Landb. Comité en aangeeft, dat door groote landbouwmaatschappijen verschillende commissies van 3 personen zullen worden benoemd, terwijl als leden daarvan be-

noembaar zijn: veeartsen, juristen en veehouders. zonder dat in iedere commissie elke rubriek behoeft vertegenwoordigd te zijn.

Met te meer gerustheid kan op dergelijke arbitrage worden aangestuurd, omdat in onze wetgeving is vastgelegd, dat uitspraken van arbitrage-commissies rechtsgeldigheid bezitten en de gewone rechter zich van rechtspraak onthoudt, wanneer door arbiters een uitspraak is gedaan.

Enkele artikelen uit het ontworpen reglement worden besproken en er op gewezen — dat onder gebreken bij de vee-arbitrage ook zullen worden verstaan zaken, die op het oogenblik tusschen de mazen der wet kunnen doorsluipen, omdat ze niet als ziekelijke afwijkingen zijn te beschouwen, doch wel degelijk van groot belang zijn voor den handel (b.v. drachtigheid bij slachtvee, gust zijn van een fokmerrie, etc.).

De actie moet ingesteld worden binnen 6 weken na levering of 6 weken nadat de kooper het gebrek heeft *kunnen* constateeren. Wanneer kooper en verkooper bij hun handel vooraf hebben bepaald zich aan arbitrage te zullen onderwerpen bij eventueele geschillen, behoeft er geen schriftelijke overeenkomst te bestaan. is geen hooger beroep (misschien is dat niet goed, doch na 3 jaar wordt — Er het reglement herzien.).

In het arbitrage-reglement wordt voor enkele ziekten en gebreken voor paarden en runderen (geen slachtdieren) een waarborgtijd van 14 dagen vastgesteld; d.w.z. wanneer het gebrek binnen dien tijd na den koop wordt geconstateerd, zal worden aangenomen, dat het ook reeds bij den verkoop bestond — altijd wanneer het geldt een *verborgen* gebrek. Bedoelde gebreken zijn voor paarden: 1. Dampigheid (chron. aandoeningen van de longen of van het hart, die aanleiding geven tot afwijking in de ademhaling.) 2. Kwade droes. 3. Chron. aandoeningen der voorste luchtwegen, welke aanleiding geven tot een abnormaal geluid bij de ademhaling. 4. Chron. neusuitvloeiing (b.v. bij boezemcatarrh) 5. Chron. hersenaandoening (niet enkel stille kolder) 6. Intermitteerende kreupelheid; 7. Kribbebijten, luchtzuigen, lucht happen; 8. Chron. aandoeningen van het inwendige van het oog; 9. Kopschudden; 10. Chron. baarmoederontsteking.

Voor runderen: 1. Klinische. tuberculose, voor zooverre daarbij ziekteverschijnselen kunnen worden waargenomen, zonder gebruikmaking van tuberculine; 2. Chron. longaandoeningen, 3. Krampigheid, 4. Chron. baarmoederontsteking, 5. Chron. nier- en nierbekkenontsteking, 6. Potlijven, 7. Melkzuigen: 8. Brulziekte (stierzucht); 9. Chron. diarrhee.

Deze korte waarborgtijden zullen er toe bijdragen dat de eigenaars hun dieren spoedig na den koop zullen laten onderzoeken, wanneer ze afwijkingen meenen te zien; het ontlast de veeartsen van de groote moeilijkheid bij het leven de tijdsduur van een gebrek te moeten vaststellen bij een dier, dat vele weken na den koop ter onderzoek wordt aangeboden; het is een voorrecht voor den kooper, zonder dat er belangrijke bezwaren van de zijde des verkoopers aan verbonden kunnen zijn.

Het is wenschelijk, dat de arbitrage algemeen wordt toegepast opdat zij, die slechte bedoelingen bij den handel hebben, er zich niet aan kunnen onttrekken; daarom wekt spreker de veeartsen dezer afdeeling op, krachtig tot het goede doel mede te werken.

Enkele op- en aanmerkingen worden door spreker welwillend beantwoord, waarna de voorzitter Dr. OVERBEEK dankt voor de duidelijke uiteenzetting van zijn onderwerp.

Hierna komt aan de orde: Het vaststellen van enttarieven in verband met het feit, dat voortaan de entstoffen der seruminrichting zullen moeten worden betaald.

De voorzitter wijst op de moeilijke positie, waarin de praktizeerende veeartsen te dezen opzichte zijn geplaatst. Aanvankelijk zijn ze moreelgedwongen geworden een bepaald tarief te volgen, thans zal dat tarief moeten worden verhoogd, en daarvoor is samenwerking noodig.

Sommige leden zijn tegen tarieven en zeggen: ons is een 30-cents tarief opgedrongen, laten we thans, ons zelf niet aan banden leggen, doch laten we vrij zijn. De voorzitter wijst op de vrijheid tegenover de veehouders, die eischt, dat we ons onderling verbinden, niet door alles vast te stellen, doch door bepalingen van minimum-tarieven. Er wordt gewezen op het feit, dat ook betalingen worden gevorderd voor entstoffen, welke nog niet hare sporen verdiend hebben. Op de wenschelijkheid om de veehouders in kennis te stellen met het feit, dat ze de entstoffen zullen moeten betalen, terwijl ten slotte eene commissie van 5 leden wordt benoemd om de tarieven-quaestie zoo mogelijk in een goed spoor te leiden.

Nadat de voorzitter den heer OVERBEEK, die ons gaat verlaten, een waardeerend afscheidswoord heeft toegesproken en deze zijn blijvende sympathie voor deze afdeeling hare leden en speciaal voor den voorzitter heeft betuigd, wordt de bijeenkomst gesloten. KROES.

De landbouwtentoonstelling en het mond- en klauwzeer. In verband met de aanstaande Nationale en Internationale Landbouwtentoonstelling te 's Gravenhage in 1913 en meer in het bijzonder met het oog op de Afdeelingen Groot- en Kleinvee, meenen wij het volgende onder aller aandacht te moeten brengen. Zooals bekend is komen hier en daar in den lande, sporadisch, nog steeds enkele gevallen van mond- en klauwzeer voor. De Inspectie van den veeartsenijkundigen Dienst meent, dat, mits de belanghebbenden in alle opzichten hun plicht doen, de toekomst vrij gerust kan worden tegemoet gezien, aangezien in hoofdzaak de jonge dieren, die in 1912 aan de besmetting ontkwamen, werden aangetast. Zulks neemt niet weg, dat de veeartsenijkundige dienst met bijzondere, wij zouden bijna zeggen, met dubbele waakzaamheid, optreedt, teneinde deze enkele gevallen, te localiseeren. Dat de medewerking van de fokkers in deze van overwegend groote beteekenis is, behoeven wij, ook in het bijzonder met het oog op de tentoonstelling, niet te zeggen.

Dat ook onzerzijds alles gedaan wordt wat mogelijk is, moge blijken uit het feit, dat in de eerste plaats aan den Heer Dr. H. REMMELTS, Inspecteur van den Veeartsenijkundigen Dienst, het verzoek is gericht, in deze als raadgever van het Dagelijksch Bestuur op te treden en zich te belasten met de leiding en uitvoering van alle te nemen maatregelen. De Heer Dr. H. REMMELTS heeft zich daartoe welwillend beschikbaar gesteld.

Na gepleegd overleg is thans vastgesteld:

1°. Dat op de tentoonstelling geen runderen, varkens, schapen of geiten zullen worden toegelaten uit bedrijven, waar sedert 1 September 1912 mond- en klauwzeer heeft geheerscht.

2°. Dat, wanneer de stand van de ziekte in Nederland zulks mettertijd onverhoopt noodzakelijk mocht maken, alle runderen van twee jaar en jonger niet tot de tentoonstelling zullen worden toegelaten.

3°. Dat het Dagelijksch Bestuur der K.N.L. zich het recht voorbehoudt, in overleg met den raadgever voornoemd, alle zoodanige maatregelen te nemen, die wenschelijk mochten blijken om het beoogde doel te bereiken.

Waar het belang van alle veehouders medebrengt, dat op de aanstaande tentoonstelling een volledig overzicht gegeven kan worden van den stand der veefokkerij, dringt de K.N.L. er bij alle veehouders ten sterkste op aan, dat ieder verdacht geval ten spoedigste ter bestemder plaatse (den burgemeester) wordt aangegeven en dat iedere handeling, die in strijd is met den geest van de door ons genomen of nog te nemen maatregelen, wordt nagelaten.

(*De Landbouwtentoonstellingscourant, Maart* 1913).

Tarief betreffende inentingen tegen de vlekziekte der varkens.

Ouder-Amstel, Maart 1913.

Collega!

Naar aanleiding van een besluit van Collega's uit Noord-Holland boven het IJ, zijn verscheidene Veeartsen ten zuiden van die lijn opgeroepen tot eene bijeenkomst op 16 Maart j.l. te Amsterdam.

Na overleg is men unaniem overeen gekomen het minimum tarief voor het voorbehoedend enten tegen de varkensvlekziekte vast te stellen op 60 cts. per stuk voor een aantal tot en met tien, en 50 cents per stuk voor meerderen; dus 10 varkens f 6.—, 11 varkens f 6.50 enz.

Geoorloofd is het, het tarief door omstandigheden als b.v. nood-enting naar eigen goedvinden te verhoogen.

Gelieve me per omgaande te melden of ge met deze regeling accoord gaat.

Namens de bijeenkomst,

J. Rempt Dzn.

den Heer.....

Veearts te.....

Stand van het mond- en klauwzeer in Nederland gedurende de week van 23 tot en met 29 Maart 1913.

PROVINCIËN.	Bestaande gevallen op 23 Maart.		NIEUWE GEVALLEN												Voorkomende gevallen op 29 Maart.	
			23 Maart.		24 Maart.		25 Maart.		26 Maart.		27 Maart.		28 Maart.		29 Maart.			
	Aantal		Aantal		Aantal		Aantal		Aantal		Aantal		Aantal		Aantal		Aantal	
	gemeenten.	hoeven.	gemeenten.	hoeven.	gemeenten.	hoeven	gemeenten.	hoeven.	gemeenten.	hoeven.	gemeenten.	hoeven.	gemeenten.	hoeven.	gemeenten.	hoeven,	gemeenten.	hoeven.
Overijsel . . .													1	1)*				
Gelderland . . .													1	1)*				

*) De dieren werden afgemaakt.

Stand van het mond- en klauwzeer in Nederland gedurende de week van 30 Maart tot en met 5 April 1913.

PROVINCIËN.	Bestaande gevallen op 30 Maart.		NIEUWE GEVALLEN.														Voorkomende gevallen op 5 April.	
	30 Maart.		31 Maart.		1 April.		2 April.		3 April.		4 April.		5 April.					
	Aantal		Aantal		Aantal		Aantal		Aantal		Aantal		Aantal				Aantal	
	gemeenten.	hoeven.	gemeenten.	hoeven.	gemeenten.	hoeven.	gemeenten.	hoeven.	gemeenten.	hoeven.	gemeenten.	hoeven.	gemeenten.	hoeven.	gemeenten.	hoeven.	gemeenten.	hoeven.
Drenthe . . .					1 *)	1 *)	„	„										
Zuidholland . .					1 *)	1 *)	1 *)	1 *)										

*) De dieren werden afgemaakt.

Personalia. Bij Koninklijk besluit van 17 Maart 1913 n°. 50 zijn de in onderstaande lijst vermelde veeartsen, met ingang van de achter ieders naam in kolom 2 vermelde data, tot wederopzegging benoemd tot plaatsvervangers van de districtsveeartsen wier standplaatsen achter ieders naam in kolom 3 zijn aangegeven, onder toekenning van gelijktijdig eervol ontslag als plaatsvervangers van de districtsveeartsen wier standplaatsen achter ieders naam in kolom 4 zijn aangeduid.

Kolom 1.		Kolom 2.	Kolom 3.	Kolom 4.
Naam.	Standplaats.			
B. Bierman	Helmond	15 Mrt. 1913	's Hertogenb.	Teteringen.
W. F. Hilwig	Heusden	idem	idem	idem
F. van Hootegem	's Hertogenb.	idem	idem	idem
D. Hubertus	Oss	idem	idem	idem
A. de Jong	Capelle (N. br.)	idem	idem	idem
J. Köhler	Almkerk	idem	idem	idem
C. A. v. d. Leeden	Oss	idem	idem	idem
H. H. Nijssen	Eindhoven	idem	idem	idem
P. den Ouden	Tilburg	idem	idem	idem
M. F. Plankeel	's Hertogenb.	idem	idem	idem
C. M. van Rooijen	Boxtel	idem	idem	idem
Th. F. Wismans	Cuyk c.a.	idem	's Hertogenb. Venlo	idem
K. Bosma	Zevenbergen	1 April 1913	Breda	idem
J. C. E. v. Looveren	Princenhage	idem	idem	idem
A. A. v. Mansfeld	Berg. op Zoom	idem	idem	idem
C. H. Molendijk	Dinteloord c.a.	idem	idem	idem
J. M. van Nieuwenhuyzen	Steenberg c.a.	idem	idem	idem

Kolom 1.		Kolom 2.	Kolom 3.	Kolom 4.
Naam.	Standplaats.			
A. van de Sande	Steenberg c.a.	1 April 1913.	Breda.	Teteringen.
L. Boogaert	Axel	idem	idem	Dordrecht.
J. W. Brouwer	Kortgene	idem	idem	idem
C. Davidse	Renesse	idem	idem	idem
J. A. de Graaff	Scherpenisse	idem	idem	idem
J. Kooyman	Hontenisse	idem	idem	idem
L. Louter	IJzendijke	idem	idem	idem
M. Luciëer	Oostburg	idem	idem	idem
Dr. H. J. van Nederveen	Middelburg	idem	idem	idem
J. Z. Risch	Goes	idem	idem	idem
A. Risseeuw	Heinkenszand	idem	idem	idem
M. van der Vliet	Kruiningen	idem	idem	idem
D. G. de Vries	Clinge	idem	idem	idem
H. A. Welman	Vlissingen	idem	idem	idem
J. van Zijverden	Zierikzee	idem	idem	idem
D. Akkerman	Brummen	idem	Arnhem	Zutphen
Th. H. L. Arntz	Nijmegen	idem	idem	idem
P. Baerends	Arnhem	idem	idem	idem
F. W. van Dulm	Arnhem	idem	idem	idem
B. Eggink	Voorst	idem	idem	idem
G. J. Eggink	Voorst	idem	idem	idem
A. Feberwee	Eibergen	idem	idem	idem
A. Feberwee	Eibergen	15 Mrt. 1913	Zwolle	—
A. van Heusden	Nijmegen	1 April 1913	Arnhem	Zutphen
S. Heimans	Zutphen	idem	idem	idem
G. L. Hinrichs	Nijmegen	idem	idem	idem
A. J. Holtz	Ruurlo	idem	idem	idem
J. Hoogland Gzn.	Bergh	idem	idem	idem
J. Th. v. Lohuizen	Winterswijk	idem	idem	idem
A. Marcus	Zevenaar	idem	idem	idem
D. Nieburg	Wisch	idem	idem	idem
H. J. Odé	Aalten	idem	idem	idem
A. D. Oosterbaan	Lochem	idem	idem	idem
E. A. L. Quadekker	Nijmegen	idem	idem	idem
Dr. C. J. Rab	Renkum	idem	idem	idem
A. F. Reichmann	Steenderen	idem	idem	idem
H. C. Reimers	Wageningen	idem	idem	idem
M. de Ridder	Arnhem	idem	idem	idem
J. H. Rutgers	Valburg	idem	idem	idem
D. Schurink	Hummelo	idem	idem	idem
Dr. S. G. Zwart	Arnhem	idem	idem	idem
R. A. Barmen 't Loo	Barneveld	idem	idem	—
S. Ferwerda	Oldebroek	idem	idem	Utrecht
B. van Goor	Epe	idem	idem	idem
J. W. G. Meerstadt	Nijkerk	idem	idem	idem
H. v. d. Nieuwenhuizen	Putten	idem	idem	idem
C. Schilperoort	Apeldoorn	idem	idem	idem
J. Harp	Veenendaal	idem	idem	—
W. H. v. Haselen	Amersfoort	idem	idem	—

Kolom 1.		Kolom 2.	Kolom 3.	Kolom 4.
Naam.	Standplaats.			
N. H. M. v. Altena	Hoek v. Holl.	1 April 1913	Rotterdam	's Gravenh.
J. J. F. Dhont	Rotterdam	idem	Rotterdam	's Gravenh.
C. Fauël	Rotterdam	idem	idem	Dordrecht
J. M. Fillekes	Hillegersberg	idem	Rotterdam Leiden	's Gravenh.
J. D. Keukenmeester	Vlaardingen	idem	Rotterdam	idem
D. Kruyt	Delft	idem	Rotterdam Leiden	idem
J. M. Kerkhoven	Rotterdam	idem	Rotterdam	Dordrecht
C. M. Mazure Czn.	Rotterdam	idem	Rotterdam	's Gravenh.
E. Overbosch	Gouda	idem	Rotterdam Leiden	's Gravenh. Dordrecht
Dr. H. W. Overbosch	Gouda	idem	Leiden Rotterdam	's Gravenh.
Dr. J. Poels	Rotterdam	idem	Rotterdam	idem
J. F. Velde	Naaldwijk	idem	Rotterdam Leiden	idem
A. J. van Velzen	Schiedam	idem	Rotterdam	's Gravenh.
G. C. Verkaik	Woerden	idem	Leiden	idem
J Burggraaf	Bodegraven	idem	idem	idem
M. Flohil	's Gravenh.	idem	idem	idem
D. van Gruting	Leiden	idem	idem	idem
H. G. v. Harrevelt	's Gravenh.	idem	idem	idem
Dr. D. A. de Jong Jzn.	Leiden	idem	idem	idem
K. R. Kuipers	Alphen (Z.H.)	idem	idem	idem
J. L. Moerkerken van der Meulen	Zoetermeer	idem	idem	idem
A. F. Muller	Lisse	idem	idem	idem
Dr. J. C. van der Slooten	's Gravenhage	idem	idem	idem
Dr. W. Stuurman	Leiden	idem	idem	idem
W. F. Altevogt	Klaaswaal	idem	Rotterdam	Dordrecht
E. H. Bergh Gravenhorst	Leerdam	idem	idem	idem
D. de Bruyn	Strijen	idem	idem	idem
M. C. van Buuren	Zuidland	idem	idem	idem
J. C. Colder	Gorinchem	idem	idem	idem
H. L. Ellerman	Dordrecht	idem	idem	idem
P. A. Goedhart	Meerkerk	idem	idem	idem
C. de Graaf	Dirksland	idem	idem	idem
A. J. van Hemert	Sommelsdijk	idem	idem	idem
J. J. Hendrikse	Groot-Ammers	idem	idem	Dordrecht 's Gravenh.
J. Kleyburg	Nieuw Lekker land	idem	idem	's Gravenh
J. Laay	Ridderkerk	idem	Rotterdam	Dordrecht
M. C. van der Poel	Nieuwenhoorn	idem	idem	idem
K. T. Smits	Poortugaal	idem	idem	idem
P. Stehouwer	Dubbeldam	idem	idem	idem
Dr. P. Vermaat	Oud-Beijerland	idem	idem	idem
J. A. Vreeswijk	Oude-Tonge	idem	idem	idem
B. M. Busing	Naarden	idem	Amsterdam	Haarlem

Kolom 1.		Kolom 2.	Kolom 3.	Kolom 4.
Naam.	Standplaats.			
J. W. H. Geerlings	Purmerend	1 April 1913.	Amsterdam.	Haarlem.
J. W. H. Geerlings	Purmerend	15 Mrt. 1913	Alkmaar	—
A. L. J. Goethals	Amsterdam	1 April 1913	Amsterdam	Haarlem
G. Hannema	Zaandam	idem	idem	idem
G. Hannema	Zaandam	15 Mrt. 1913	Alkmaar	—
Dr. F. P. Keyser	Alkmaar	idem	idem	Haarlem
D. C. Kruymel	Haarlem	1 April 1913	Amsterdam	idem
C. A. Leenheer	Weesp	idem	idem	idem
F. M. de Leur	Hoorn	15 Mrt. 1913	Alkmaar	idem
H. van der Linden	Amsterdam	1 April 1913	Amsterdam	idem
J. Mazure Czn.	Amsterdam	idem	idem	idem
G. Muys	Schagen	15 Mrt. 1913	Alkmaar	idem
J. W. Roeloffs	Texel	idem	idem	idem
C. Roodzant	Alkmaar	idem	idem	idem
D. van der Sluys	Amsterdam	1 April 1913	Amsterdam	idem
W. S. Stüven	Amsterdam	idem	idem	idem
Dr. H. C. L. E. Berger	Zwolle	15 Mrt. 1913	Zwolle	Zutphen
P. Boonstra	Steenwijk	idem	idem	idem
A. A. Bosch	Rijssen	idem	idem	idem
G. Bulk	Stad-Ommen	idem	idem	idem
E. J. Dommerhold	Hengelo (O)	idem	idem	idem
J. W. B. Egberts	Kampen	idem	idem	idem
J. Eshuis	Delden	idem	idem	idem
B. de Jong	Olst	idem	idem	—
B. de Jong	Olst	1 April 1913	Arnhem	Zutphen
R. Kattenwinkel	Kampen	15 Mrt. 1913	Zwolle	idem
Dr. W. Luxwolda	Zwolle	idem	idem	idem
G. H. J. Tervoert	idem	15 Mrt. 1913	idem	idem
G. H. J. Tervoert	idem	1 April 1913	Arnhem	Utrecht
W. Vleming	Stad-Almelo	15 Mrt. 1913	Zwolle	Zutphen
J. C. H. Boots	Cuyk c.a.	idem	Venlo	Teteringen
J. Billekens	Horst	idem	idem	Roermond
L. J. H. Bloemen	Roermond	idem	idem	Teteringen
L. Jenniskens	Helden	idem	idem	—
H. J. H. Sala	Venray	idem	idem	Teteringen

Bij Koninklijk besluit van 22 Maart 1913 n°. 71, is, met ingang van dien datum:

a. op zijn verzoek eervol ontslagen als Rijkskeurmeester in bijzonderen dienst te Utrecht, dr. H. C. F. L. WARNECKE, veearts-hoofdkeurmeester aan het openbaar slachthuis, te 's Gravenhage.

b. eervol ontslagen als Rijkskeurmeester in bijzonderen dienst te Leiden, de paardenarts 2de klasse, dr. J. EGGINK, te Milligen, gemeente Apeldoorn;

c. tot wederopzegging benoemd tot Rijkskeurmeester in bijzonderen dienst te Utrecht, C. EYKMAN, veearts-keurmeester aan de gemeenteslachtplaats, te Utrecht;

d. tot wederopzegging benoemd tot Rijkskeurmeester in bijzonderen dienst te Leiden, J. GOEDHART, adjunct-directeur van het gemeentelijk slachthuis te

Leiden, onder toekenning van gelijktijdig eervol ontslag als Rijkskeurmeester in bijzonderen dienst te Groningen.

Gevestigd te Exloo de veearts H.C. DE WAAL; te Leens de veearts R. BERGEMA.

De paardenarts 1e kl. J. VAN ZIJVERDEN, van het 3e reg. huzaren gedetacheerd bij het remontedepot in de legerplaats bij Milligen, wordt 12 April overgeplaatst bij het 2e reg. veld-art. te 's Gravenhage.

De adjunct-directeur van het abattoir te Utrecht, J. P. VAN DER SLOOTEN, is tevens benoemd tot veearts bij den gemeentelijken keuringsdienst van eet- en drinkwaren aldaar.

Met ingang van 1 Mei 1913 is de Rijkskeurmeester in algemeenen dienst C. TENHAEFF, werkzaam gesteld bij den districtsveearts te Leeuwarden.

H. SCHORNAGEL.

Nieuw uitgekomen boeken. Dr. med. BERNHARD FISCHER, *Kurzgefasste Anleitung zu den wichtigeren hygienischen Untersuchungen.* Zweite Auflage. Berlin, AUGUST HIRSCHWALD, 1912. Prijs f 3.65.

Dr. K. VON BUCHKA, *Die Nährungsmittelgesetzgebung im deutschen Reiche.* Zweite Auflage. Berlin, JULIUS SPRINGER, 1912. Prijs f 3.25.

Dr. JULIUS CITRON, *Die Methode der Immunodiagnostik und Immunotherapie und ihre praktische Verwertung,* Zweite Auflage. Leipzig, GEORG THIEME, 1912. Prijs f 5.20.

Dr. A. DARIER, *Vaccins, serums et ferments dans la pratique journalière.* Paris OCTAVE DOIN ET FILS, 1912. Prijs f 4.40.

Dr. ETIENNE BURNET, *Microbes and Toxins.* London, WILLIAM HEINEMANN, 1912. Prijs f 3.50.

Prof. Dr. CARL KLIENEBERGER und Dr. WALTER CARL. *Die Blut-Morphologie der Laboratoriums-Tiere.* Leipzig, J. A. BARTH, 1912. Prijs f 6.50.

METELMIKOFF, SACQEPÉE, REMLINGER, LOUIS MARTIN, VAILLARD, DOPHER, BESREDKA, DUJARDIN-BEAUMETZ, SALIMBENHI, CALMETTE; *Médicaments microbiens; Bactériothérapie, Vaccination, Sérothérapie.* Deuxième édition. Paris, J.B. BAILLIÈRE et Fils, 1912. Prijs f 6.60. (*Bibliothèque de thérapeutique*, publiée sous la direction de A. GILBERT et P. CARNOTT.

Prof. Dr. H. BECHHOLD, *Die Kolloide in Biologie und Medizin.* Dresden, THEODOR STENIKOPFF, 1912. Prijs f 9.10.

Dr. WOLFGANG WEICHARDT, *Uber Ermüdungsstoffe.* Zweite Auflage. Stuttgart, FERDINAND ENKE, 1912 Prijs f 1.30.

Prof. Dr. G. HERXHEIMER, *Technik der Pathologisch-histologischen Untersuchung.* Wiesbaden, J. F. BERGMANN, 1912. Prijs f 6.50.

Dr. ROLF SCHREIBER, *Die gesetzliche und polizeiliche Regelung des Milchverkehrs in Deutschland.* Kemphen und München, Jos. KÖSEL'schen Buchhandlung, 1912. Prijs f 1.85.

E. MACÉ, *Traité pratique de bactériologie.* 6e Edition II. Classification et description. Bactériacées (suite). Etude spéciale des principaux milieux. Les bactéries de l'air, de l'eau, du sol, du corps. Sommaire de bactériologie clinique. Paris, J. B. BAILLIÈRE et Fils, 1913. Prijs f 11.—

Dr. med. et phil. LUDWICH PINCUSSOHN, *Medizinisch-chemisches Laboratoriums-Hilfsbuch*. Leipzig, F. C. W. VOGEL, 1912. Prijs f 8.80.

Prof. Dr. K. B. LEHMANN und Prof. Dr. med. et phil. R. O. NEUMANN, *Bakteriologie und Bakteriologische Diagnostik* (*Text*). 5te Auflage; München, J. F. LEHMANNS VERLAG, 1912. Prijs 20 Mark.

Prof. F. GLAGE, *Kompendium der angewandten Bakteriologie für Tierärzte*. Zweite Auflage. Berlin, R. SCHOETZ, 1913. Prijs 9.50 Mark.

Dr. R. DE JOSSELIN DE JONG, *Nieuwere begrippen over de beteekenis der Constitutie*. N°. 1 van de Zeventiende Reeks der Geneeskundige bladen. Haarlem, erven F. BOHN, 1913. Prijs f 0.50.

Prof. Dr. med. A. STRUBELL, *Zur Klinik der Opsonine*. Jena, GUSTAV FISCHER 1913. Prijs f 5.20.

EUGEN FRÖHNER, *Lehrbuch der Allgemeinen Therapie fur Tierärzte*. Vierte Auflage. Stuttgart, FERDINAND ENKE, 1913. Prijs 7 Mark.

Dr. med. vet. WILHELM ERNST, *Grundriss der Milchhygiene für Tierärzte*. Stuttgart, FERDINAND ENKE, 1913. Prijs 8 Mark.

MARKUS.

Therapeutische, casuïstische en statistische mededeelingen uit de Kliniek voor Kleine Huisdieren van 's Rijks Veeartsenijschool,

DOOR

Dr. HEINRICH JAKOB.

In het afgeloopen cliniekjaar (1 September 1911 tot 31 Augustus 1912) werden in de Policliniek voor Kleine Huisdieren, die geregeld dagelijks van 10—12 uur v.m. behalve op Zondagen, wordt gehouden, 2088 honden, 393 katten, 61 konijnen, en 448 kippen en andere vogels, waaronder vooral duiven en kanarievogels domineeren, ter behandeling aangeboden. Doordat enkele honden aan twee of meer verschillende en van elkaar geheel onafhankelijke ziekten lijdende waren, wordt de totale stand van het aantal patiënten, zooals uit de bijgaande statistische overzichtstabel blijkt, nog met 49 gevallen vermeerderd.

Het aantal stationnair opgenomen dieren, bijna uitsluitend honden, bedroeg met het aantal patiënten, dat van het vorige cliniekjaar werd overgenomen 306. In het geheel werd dus aan 3296 dieren geneeskundige hulp verleend.

In doorsnee werden de policlinisch aangebrachte dieren twee maal behandeld, hetgeen dus in 5980 gevallen geschiedde. Voor de stationnaire patiënten waren dagelijks ongeveer 25, dus in het geheel 7650, behandelingen en onderzoekingen noodig.

Het totale aantal behandelingen en onderzoekingen bedraagt pro anno dus 13630.

In het belang van een goed overzicht en een gemakkelijke vergelijking in welke jaargetijden de inwendige ziekten vooral optreden, geven de statistische tabellen ook aan, welke en hoeveel ziektegevallen maandelijks werden geconstateerd. Over het verloop en den afloop der ziekten kan van de policlinische patiënten niet veel worden gezegd, waarom in de statistiek over de Policliniek een daarop betrekking hebbende rubriek dan ook achterwege blijft.

Ook over de meerdere of mindere waarde van de toegepaste therapie konden bij policlinische patiënten slechts onzekere conclusies worden getrokken.

Wat eerstens de *Parasitaire en Infectieziekten* betreft, onder deze staat de *Hondenziekte* (*Febris catarrhalis et nervosa infectiosa*) met 206 gevallen boven aan. De ziekte werd in alle stadiën en met alle denkbare complicaties waargenomen, vanaf een eenvoudige bilaterale sereuze neuscatarrh tot de zwaarste laesies van het centrale zenuwstelsel, met haar variable symptomen.

De therapie was bij hondenziekte hoofdzakelijk slechts diaetetisch en symptomatisch, ten deele ook prophylactisch. Naast krachtige voeding, waarbij vleesch, melk en eieren in diverse combinaties en in bepaalde hoeveelheden, de hoofdrol speelden, werden bijv. bij lichte maag- en darmcatarrhen droge warme inwikkelingen en inpakkingen, of ook PRIESSNITZ'sche omslagen voorgeschreven. Van de geneesmiddelen werd bijv. calomel met saccharum lactis (gemiddeld m.g. 50 calomel met m.g. 500 saccharum lactis) nog al gegeven. Bestond er aanleiding om aan een *hypochlorhydrie* te denken, een dyspepsie die op een gebrek aan zoutzuur berust, dan werd Acidum hydrochloricum dilutum toegediend. Dit werd in kleine hoeveelheden in het drinkwater gegeven om de dieren het spontaan te laten opnemen, uitgaande van de gedachte om door deze kunstmatige toevoer van zoutzuur aan micro-organismen, die vanuit het darmkanaal pathogeen zouden werken, doch die voor hondenziekte nog niet met zekerheid zijn aangetoond, hun pathogeniteit te ontnemen en dus meer of minder antiseptisch op het slijmvlies van maag en darmen te werken. Het voorschrift luidde dan meestal zóó, dat 5 gr. acidum hydrochloricum dilutum met 50 gr. aqua moesten worden verdund en dat van deze oplossing 1 eetlepel (15 gr.) op 250 water moest worden gegeven.

In deze zwakke concentraties, die voor therapeutische doeleinden ruimschoots voldoende zijn, nemen de meeste honden, die geen ander drinkwater ter beschikking hebben, het zoutzuur spontaan op. Doen zij dit niet, dan kan men de zieke dieren van bovenbedoelde oplossing elk uur een of twee eetlepels, of, naar gelang van de grootte van den hond, theelepels, laten ingeven.

Tot een *hyperchlorhydrie* kan uit de sterk zure lucht van het braaksel, dat niet bijzonder is gekleurd, uit de anamnese worden geconcludeerd. Een enkele maal braakte de zieke hond in de cliniek en kon het braaksel op de aanwezigheid van vrij zoutzuur, (met Kongopapier) worden onderzocht en een hyperchlorhydrie op deze wijze worden aangetoond. Wanneer het vermoeden zich op zulk een

hyperchlorhydrie richtte, werd ter neutralisatie van het overvloedige zuur, bicarbonas natricus, een of twee gram pro die, gecombineerd met saccharum lactis, voorgeschreven. Ook salinische laxantia en stomachica als sal carolinum factitium of sulfas natricus werden aangewend, meestal in 2 — 3 % waterige oplossingen met wat sirupus simplex, thee- of eetlepelsgewijze (2 — 4).

Hevige maagcatarrhen, waarbij aan ulcereuze veranderingen van het maagslijmvlies werd gedacht, of deze uit een voorhanden zijnde haematemesis waren te concludeeren, werden, afgezien van diaetetische maatregelen, bestreden met subnitras bismuthi m.g. 500 dagelijks 2 × maal met dezelfde hoeveelheid saccharum lactis. Acute gastro-enteritiden, vaak met een haemorrhagisch karakter, werden bestreden met tannoform (0.5 — 2 gr.), tannalbine en bolus alba in dezelfde dosis, terwijl ook nog werd aangeraden, de dieren meer droog voedsel te geven, voornamelijk vleesch, meerdere malen per dag. Nu en dan, vooral bij een croupeuze proctitis, kregen de dieren locale, rectale infusies, hetzij met een 2 % aluinsolutie of een slappe (1 : 1500) kaliumpermanganaatoplossing op bloedtemperatuur.

Eenige malen werden bij deze infectieuze maag- en darmontstekingen, ten deele per os, ten deele rectaal langs den weg der infusie, een 1 % creolineoplossing of liquor kresoli saponatus in dezelfde concentratie toegediend. Per os werden aan groote honden dan 2 of 3 eetlepels, aan kleine honden 2 — 3 theelepels gegeven, terwijl voor de infusie, die een maal daags werd gegeven, 150 — 300 c.c. als voldoende werd beschouwd.

Wanneer de nerveuze vorm van de hondenziekte moest worden bestreden, werden al naar het ziektebeeld, sedatief werkende geneesmiddelen of excitantia gebruikt. Ter verkrijging van een sedatieve werking werden in hoofdzaak broompraeparaten voorgeschreven, meestal de drie broomzouten (broomkalium, broomnatrium en broomammonium) in stroophoudende oplossingen.

In eenige gevallen werd ook in kleine dosis (m.g. 150 — 1 gr.) acidum diaethylobar bituricum (Veronal) met m.g. 500 saccharum lactis gebruikt.

Met het oog op onaangename stoornissen in de defaecatie en in de urineloozing gedurende de slaap, luidde het voorschrift meestal zoo, dat na twee dagen met de toediening van het geneesmiddel moest worden gepauzeerd.

Bij eventueele verlammingsverschijnselen werden excitantia nervina toegepast. In de eerste plaats dan wel nitras strychnini, dat subcutaan, gedurende het policlinisch spreekuur werd geap-

pliceerd, nadat de patiënt gewogen was, per K.G, lichaamsgewicht kregen de dieren iets meer dan $^1/_{10}$ m.g. Zoodat bij honden, die 30 K.G. wogen voor de eerste maal 3.5 m.g. werd ingespoten. Om de drie dagen steeg de dosis aan met $^2/_{10}$ m.g., tot een maximum van 4.5 m.g. Dan ging de dosis op dezelfde wijze als zij was gestegen weer naar beneden, totdat men tot de eerste dosis was teruggekeerd. Intoxicaties zijn, zoover mij bekend is, niet opgetreden en werden evenmin waargenomen bij stationnaire patiënten, die op dezelfde wijze werden behandeld.

Ook inductiestroomen en massage werden bij verlammingsverschijnselen toegepast.

Als roborans en plasticum kregen de dieren verder dan nog phosphas calcicus (soms gecombineerd met carbonas calcicus) al naar de grootte van het dier $\frac{1}{2}$ — 1 theelepel pro die.

Eveneens werd aan zwakke honden nog wel liq. arsenicalis Fowleri druppelsgewijze gegeven. De doseering begon met 3 — 4 druppels per dag; om de drie dagen liet men de dosis stijgen tot een maximum van 12 bij groote, van 8 bij kleinere dieren, waarna het aantal druppels weer daalde tot op de beginquantiteit.

Deze twee laatste geneesmiddelen verdienen ook als prophylatica den aandacht en werden nu en dan ook als zoodanig voorgeschreven. Van de jodiumpreparaten werd in de eerste plaats wel gegeven joodkalium per os, tot 1 gram pro die, opgelost in sirupus simplex en water. Dit werd als resorbens en inwendig desinficiens gegeven wanneer myelitische processen werden aangenomen. Ook jodium trichloratum (10 c.c. van een 1 % solutie subcutaan) werd wel toegepast.

In heel enkele gevallen werd ook het serum tegen de hondenziekte van de Rijksseruminrichting te Rotterdam ingespoten.

Daar er tot nu toe nog geen aparte gelegenheid is om patiënten met hondenziekte in stationnaire behandeling te nemen, moesten experimenteele en therapeutische proeven met de verschillende sera achterwege blijven.

Het is opvallend, dat juist in het koude jaargetijde, in de maanden Januari tot April minder patiënten met hondenziekte in de policliniek ter behandeling werden aangeboden. De reden hiervan kan voornamelijk daarin liggen, dat de meeste honden in de laatste maanden van het jaar, November en December, worden geboren. Deze jonge honden worden binnenshuis opgevoed en eerst in het warme jaargetijde, op een leeftijd van 5 — 10 maanden, op welken leeftijd de hondenziekte ook het meest voorkomt, nemen zij het virus van de ziekte op. Bij deze honden worden door een leek méér

in het oog vallende symptomen van de hondenziekte opgemerkt dan bij die dieren, welke in het voorjaar worden geboren en in de buitenlucht kunnen worden gehouden, waardoor het resistentievermogen ongetwijfeld wordt verhoogd en aan het virus van de hondenziekte meer weerstand kan worden geboden.

Anderdeels kan het meerdere voorkomen van de ziekte in het warme jaargetijde ook worden teruggebracht op een meer intensieve ontwikkeling van het virus in de warmere maanden.

In de tweede plaats moet onder de parasitaire en infectieziekten worden genoemd de *Helminthiasis*, waarvan in het afgeloopen cliniekjaar 112 gevallen werden gediagnostiseerd. Den eigenaar werd steeds verzocht faeces van den hond in kwestie mee te brengen of de wormen, die werden uitgebraakt of in de ontlasting voorkwamen, te toonen. Kon aan dit verzoek niet worden voldaan, dan werd langs den weg der rectale exploratie een weinig mest afgenomen en dit op de aanwezigheid van wormeieren microscopisch onderzocht. Bij honden, jonger dan 6 maanden, (de jongste was 16 dagen oud), had men meestal te doen met Ascaris mystax, bij oudere dieren met verschillende taeniae, waaronder vooral Dipylidium caninum (Taenia cucumerina) en Taenia serrata de hoofdrol speelden.

Afgezien van een voorbereidingskuur, die hierin bestond, dat de dieren een halven of een heelen dag moesten vasten, kregen de honden, hetzij een kleine en stijgende dosis liquor arsenicalis Fowleri als protraheerend anthelmiticum, hetzij een sneller werkend middel, wanneer zij in goeden voedingstoestand verkeerden. In dit laatste geval werd meestal m.g. 30 tot 150 santonine met 0.5 gr. saccharum lactis voorgeschreven. Een of twee uren na de santonine kregen de dieren een zacht laxans, al naar de grootte van het dier 5 — 15 gr. ol. ricini met 10 gr. mucilago gummi arabici, 0.5 — 1 gr. chloornatrium en 50 — 80 gr. aqua. Deze emulsie werd aan de jonge honden in twee maal gegeven.

Als antitaenicum werd voornamelijk kamala gegeven, hetzij met wat suiker, hetzij in melk als mixtura agitanda. Ook werd het wel gegeven in gehakt van vleesch of leverworst. Al naar de grootte en den leeftijd van het dier was de dosis 0.5 — 8 gr.

Meer dan 8 gr. werd niet gegeven. De wormdrijvende en tegelijkertijd laxatieve werking treedt dan, wanneer het praeparaat goed is en aan het dieet streng de hand wordt gehouden, op na 3 — 6 uur. Zelfs bij de grootste honden, zooals bij de stantionnair behandelde dieren kon worden opgemerkt, liet de werking niet langer op zich wachten. In enkele gevallen werd kamala gegeven

met een gelijke hoeveelheid pulvis seminis arecae. Ook in deze combinatie is het nageven van een laxans onnoodig.

Verscheidene wormkuren bevredigden slechts ten deele. Door verschillende eigenaren werden de wormen die afkwamen, den volgenden dag in de policliniek gebracht. De scolices waren daar dan in de meeste gevallen niet bij.

Dit kan in verschillende gevallen echter zeer zeker ook daarin zijn oorzaak hebben, dat bij het verzamelen van de parasieten de teere en dunne scolics van de overige strobila afscheuren.

Onder de honden, die aan *hondenziekte* lijdende waren, kon in 102 policlinische gevallen en bij 28 stationnaire honden, dus in het geheel in 130 gevallen *Acariasis* worden geconstateerd. Onder de huidziekten is het procentcijfer van acariasis 24.2 %. De ziekte kon vooral bij jonge honden, van twee maanden tot 1½ jaar oud, worden waargenomen. De meeste gevallen kwamen voor op een leeftijd van 5 — 10 maanden; een leeftijd, waarop ook de hondenziekte bij de jonge dieren een zeer groote rol speelt. Bij de behandeling van de acariasis, die natuurlijk verschillend moet zijn al naar den aard van het bestaande eczeem, werden geneesmiddelen gebruikt, die de huid min of meer prikkelden en de gedestrueerde huid dus tot restitutie vermochten aan te zetten. Vooral werd veel gebruikt het balsamum peru vianum syntheticum (Perugeen) als spiritueus liniment (1 : 5 — 9 spiritus fortior (95 %)) of als zalf (1 deel perugeen op 9 deelen adeps suillus) en verder een liniment bestaande uit een 2 % oplossing van liq. kresoli saponatus met spiritus en sapo kalinus ana volgens het volgende recept: solutio liquoris kresoli saponatus (2 %) 100, spiritus et sapo kalinus āā 50. De hoeveelheid die werd voorgeschreven, hing af van den graad van het lijden en van de grootte van het dier. Met dit liniment werd niet het geheele dier in eens, doch steeds slechts de helft ingesmeerd. Nadat het dier 3 maal geheel is ingesmeerd, waarvoor dus 6 dagen noodig zijn, wordt één dag niets gedaan en op den 8sten dag het dier gewasschen en de huid weer microscopisch op de aanwezigheid van parasieten en eventueele eieren onderzocht. Bij kleine honden werd een zwakkere concentratie van liq. kresol. saponat. (1—1½ %) aangewend. Met dit liniment, dat door BRANDL en GMEINER tot het bestrijden van Scabies sarcoptica, in dezelfde concentraties, in de dermatotherapie is ingevoerd, werden zoowel bij lichtere gevallen van Acariasis als bij Scabies sarcoptica gunstige resultaten verkregen, en bij policlinische èn bij stationnaire patiënten. Bij sarcoptesschurft is het meestal noodig de dieren 3 weken lang de bovenbeschreven behandeling te laten ondergaan.

om volkomen genezing te verkrijgen. Ook zwavelpreparaten in den vorm van zalven (5 — 10 %) werden aangewend, vooral bij gelocaliseerde acariasis van de ooglidstreek. Met het liniment van GMEINER, oleum carvi en spiritus āā 10 met ol. ricini 150, werden lichtere graden van acariasis behandeld. Bij ernstiger gevallen, die in stationnaire behandeling waren, liet het liniment in den steek. Ook pix liquida, hetzij in zalfvorm hetzij in spiritueuse solutie, verder liquor kresoli saponatus in zalfvorm met axungia porci (1 %), in eenige gevallen van circumscripten aard tinct. jodii of alleen alcohol, verder spiritus saponatus, slappe soluties van solutio hydratis kalici bij verdikte huid en stilstand in den haargroei, met voorzichtigheid ingesmeerd, terwijl het aflikken moet worden verhinderd, werden bij acariasis voorgeschreven. Ook werd nog beproefd een liniment bestaande uit sapo kalinus en spiritus āā 100, waarbij ter verhooging van de alkalescentie en voor het dieper inwerken 0.5 gr. hydras kalicus werd gevoegd. Dit liniment moet met een borstel op de huid worden gesmeerd.

Inwendig kregen vooral die honden, waarbij de acariasis met hondenziekte werd gecompliceerd, druppelsgewijze stijgende en dan weer dalende dosis liquor arsenicalis Fowleri. Verder werd joodkalium (2 — 3 % solutie, 2 — 3 eetlepel pro die) en phosphas calcicus in zulke gevallen deels als resorbens, deels als plasticum gegeven.

Ter behandeling van de *Phthiriasis*, meestal veroorzaakt door Puliciden, in mindere gevallen door Haematopinen en Trichodecten, werden lauwwarme wasschingen met 1 — 2 % liquor kresoli saponatus aanbevolen. Dit moest 3 malen worden uitgevoerd om de twee of drie dagen. Bij de stationnair behandelde patiënten bleek deze behandeling afdoende te zijn. Het voorschrift voor policlinische patiënten kon het best zoo worden gegeven, dat door den eigenaar een eetlepel liquor kresoli saponatus in een liter lauwwarm water moest worden opgelost. Voor kleine honden tot de grootte van een fox-terrier werd een L. oplossing als voldoende beschouwd, voor honden van gemiddelde grootte en groote kortharige honden 2 L. terwijl voor langharige groote honden, bijv. St. Bernardshonden 5 L. oplossing moest worden genomen. Volgens dit voorschrift was de oplossing dus ongeveer 1½ % sterk.

Van de niet-parasitaire huidziekten kwamen vooral *Eczemen* in de policliniek (293 in getal) in de stationnaire kliniek (52 in getal) ter onderzoek en ter behandeling. Meestal moest de oorzaak dan worden gezocht in een slechte verpleging van de huid. Van

vele waren ook mechanische en chemische prikkels de oorzaak, terwijl in enkele gevallen het eczeem een symptoom was van een chronische nephritis, waarvan het bestaan door een chemisch en microscopisch onderzoek van de urine kon worden vastgesteld. Alle denkbare eczeemstadia konden worden waargenomen. Het zal zeker geen verwondering wekken dat de meeste eczemen, zooals uit de statische tabellen blijkt, in den zomer en in de warmere maanden voorkwamen. Gedurende deze tijd toch zijn de dieren meer aan verontreinigingen door stof, etc. blootgesteld, doordat zij zich meer in de vrije natuur bewegen. Men kan vaak waarnemen, dat de hond juist de smerigste plaatsen opzoekt en zich met een soort wellust daarin rolt, vooral wanneer zijn uiterst sensible neus wordt geprikkeld door een vaak penetrante stank van meest dierlijke afvalproducten, die zich in sterke rotting bevinden. Nadat hij de rotte massa intensief heeft besnuffeld, begint het dier men den kop te wrijven en te schuren om zich ten slotte te laten verleiden om in de massa te gaan liggen rollen en keeren.

De behandeling der eczemen was natuurlijk al naar den aard daarvan verschillend. Een *Eczema madidans et impetiginosum* werd bijv. op de volgende wijze aangepakt. De haren die aan de rand van het gedestrueerde huidgebied zaten en die meestal waren samengekleefd, werden verwijderd. Vervolgens werd alles met een 2 % oplossing van liquor kresol. saponat. grondig gereinigd. Daar hierbij sterk gewreven moet worden, gaat het gedestrueerde huidgedeelte er dan vuurrood uitzien, veel lijkende op een huidulcus. Dan wordt alles weer goed afgedroogd en het aangetaste huidgedeelte bedekt met een laagje talcum venetum of bolus alba. Dit moet er op worden gepoederd en vooral niet geblazen, daar de dieren anders veel te onrustig zouden worden.

Deze behandeling werd gedurende 3 — 4 dagen dagelijks herhaald. Dan moest er vooral op worden gelet, of het aangetaste huidgedeelte, dat met een korst werd bedekt, niet meer etterde. Wanneer dit laatste wel het geval was, werd de korst onmiddellijk weer weggewreven. Op deze wijze kon, zooals bij stationnair behandelde dieren was waar te nemen. een groot gedestrueerd, impetigineus stuk van de huid in zeer korten tijd weer worden voorzien van een gladde laag epidermis, vooral wanneer het gewenschte crusteuze eczeem, dat op de desinfectie volgde, met zalven als ungt. oxyd. zincici, of ungt. acidi borici voorzichtig, doch in rijkelijke hoeveelheid werd behandeld.

Verscheidene malen werden policlinisch (81 gevallen) en stationnair (17 gevallen) honden, vooral langharige, in behandeling

genomen, voor een meest *chronische Otitis externa* en *Otorrhoe*. De therapie beperkte zich al naar gelang het stadium van de ontsteking op een eenvoudige applicatie van zalven (ungt. acid borici, ungt. oxydi zincici) pasta acidi borici met bolus alba, bacilla van butyrum cacao met acidum boricum volgens het volgende recept: „acid boric. exact, pulv. m.g. 100, butyr. cacao 5, m.f. massa e.q. form. bacilla N°. V crassitud. 0.5 c.m.," of het aanwenden van oliën (oleum amygdal., oleum olivarum, ol. oliv. en acid. salicylic), of op grondige reinigingen en desinfecties van den gehoorgang met uitspuitingen (sublimaat 1 ‰ liq. kresol. saponat., 1 % , acid. boric., 2 — 3 %, kaliumpermanganaat ½ %), ook werden wel spiritueuse oplossingen en mengsels gebruikt, resorcine spiritus (1 — 2 %), salicylspiritus (3 %), alcohol (90 — 99 %). Bij zeer ver voortgeschreden gevallen werd de geheele oorschelp en de gehoorgang eerst gedesinfecteerd. Vervolgens werd een watteprop van 2 — 3 c.m. lengte, gedrenkt in een of ander desinficiens en in elkaar gedraaid met een pincet langs de plica antitragica, over de laatste dwarsplooien heen, in de meatus acusticus externus gebracht, waarin men de watteprop gedurende de nacht, of minstens gedurende eenige uren liet liggen.

Bij de stationnaire patiënten kon deze behandeling zeer goed worden uitgevoerd. Na het inbrengen van het watteprop werden de ulcereuze huidgedeelten nog met een laagje talcum venetum of bolus alba bedekt, terwijl de oorranden en de huidgedeelten, die de ulcereuze veranderingen omgaven, goed werden ingevet met vaseline, boor- of zinkzalf. Gedurende de 8 eerste dagen werd deze behandeling twee maal daags toegepast, de daarop volgende week slechts een maal daags, en vervolgens net zoo vaak als in verband met den graad der ontsteking noodzakelijk werd geacht. Zeer ver voortgeschreden graden van Otitis externa konden door deze behandelingsmethode gunstig worden beïnfluenceerd, zoodat vele in genezing overgingen.

Onder de *ziekten van het respiratie-apparaat* werd policlinisch (in 27 gevallen) de *Laryngitis* het meest waargenomen. De ziekte trad vooral op in de maanden Mei, Juli en September, die in het afgeloopen jaar zeer stormachtig en regenachtig waren. Afgezien van diaetetische en physikalisch therapeutische maatregelen, die op zichzelf vaak reeds voldoende waren, kregen honden bij welke de laryngitis met hevig en blijkbaar pijnlijk hoesten gepaard ging ook nog phosphoszure of zoutzure codeïne in den vorm van een oplossing met sirupus simplex, thee- of eetlepelsgewijze. (phosphas codeïne mg. 200, sirup. simplex et aqua āā 60)

Eveneens werd aanbevolen om de dieren bij betrekkelijk gunstig weer een matige beweging in de vrije natuur zonder ketting toe te staan. Ook werd den eigenaar opmerkzaam gemaakt op een eventueel verergeren of langer duren van de ziekte, wanneer het blaffen der dieren niet zooveel mogelijk werd tegengaan.

Van de ziekten van de *Digestie-organen* kwamen veel voor acuut verloopende *Gastritiden* en *haemorrhagische Gastro-enteritiden*. Deze traden vooral op in het warmere jaargetijde, gedurende welke afvalprodukten van dierlijken oorsprong, die op straat liggen, eerder in omzetting en rotting overgaan. Door het opslikken van zulke rottende substraten, die zelfs door de meest verwende honden als delicatesse graag worden opgenomen, treden vaak zware, doodelijk verloopende toxische Gastro-enteritiden op, waarbij alle therapeutische maatregelen, die reeds bij de gastro-enteritische vorm van de hondenziekte werden besproken, soms in den steek laten.

Wat betreft de 6 policlinisch en twee stationnair behandelde gevallen van *Hydrops ascites*, die waren grootendeels het gevolg van leveraandoeningen (chronische hepatitis, tumoren), terwijl een geval, dat gepaard ging met Hydrops anasarka, kon worden teruggevoerd op een dilatatio cordis. Een ander geval van Hydrops ascites verdient nog vermeld te worden, omdat de punctio abdominis in dit geval met minder als 12 maal met tusschenpoozen van 8, eenmaal van 14 dagen, moest worden uitgevoerd, om het gevaar voor het leven door de sterke vulling van de buikholte tegen te gaan. Het geval eindigde letaal, maar op deze wijze kon de eigenares een arme vrouw, voor wie het diertje het liefste was, dat zij op de wereld bezat, de hond nog 4 maanden lang houden. Het protraheerend verloop moet echter misschien ook nog hieraan worden toegeschreven, dat 10 maal intraperitoneaal 40 c.c. van een steriele Lugolsche solutie werd ingespoten. (0.5 jodium, 2.5 jodet. kalic. en 100 aqua.) Dit werd gedaan door de scheede van de trocart nadat het transudaat was afgetapt, terwijl het dier zich in rugligging bevond. Als diuretica werd bij deze gevallen van Hydrops ascites gegeven 0.5 — 1 gr. salicylas natricus cum theobromino-natrio (Diuretine) pr. die, en in enkele gevallen acetas natricus cum theobromino (Agurine) in dezelfde dosis of iets hooger.

Onder de ziekten van het *Circulatie-apparaat* kon meerendeels bij aandoeningen van het hart een Endocarditis valvularis mitralis clinisch worden vastgesteld. Het snorrende, zagende endocardiale geruisch, dat bij sterke insufficientie en stenose over den geheelen thoraxwand, zelfs bij auscultatie van den buikwand in vele gevallen

bij rustige peristaltiek nog in de regio mesogastrica is te hooren, en waarvan het punctum maximum in de linker onderste en middelste hartstreek is gelegen, moest uit een stenose en insufficientie van de valvula mitralis worden verklaard. In enkele gevallen werd tinctura strophanti (5 — 20 druppels pr. die) met sirupus simplex en aqua voorgeschreven, in andere gevallen wel eens Digitalistinctuur in denzelfden vorm en concentratie.

Van de *ziekten van het Urogenitaalapparaat* kwamen policlinisch verschillende gevallen voor van Endometritis catarrhalis purulenta in meerderen of minderen graad. Stationnair kwamen hiervan twee ver voortgeschreden gevallen in behandeling, die letaal eindigden. Zonder uitzondering waren deze gevallen terug te voeren op een niet normaal verloopen partus. De lokale therapie bestond hierbij uit irrigaties of infusies met 2 % boorzuuroplossing, 2 % aluinsoluties, 1 — 2 % oplossingen van liquor kresoli saponatus en oplossingen van permanganas kalicus 1 — 1½ pro mille. Bovendien werden Priessnitzsche omslagen om het abdomen aanbevolen en verder moesten de dieren uiterst krachtig worden gevoed. Bij groote hartszwakte kregen de dieren subcutane injecties van spiritus camphoratus (2 — 3 c.c.), oleum camphoratum (2 — 3 c.c.) of aether (1 — 2 c.c.).

Bij gevallen van *Nephritis*, of wanneer een *Cystitis* werd gediagnosticeerd, kregen de dieren behalve een melkdieet en Priessnitzsche omslagen nog kleine hoeveelheden (0.5 gr.) hexamethylen tetramin (Urotropine) als inwendig disinficiens.

De *Lactatio abnormalis*, die foutief ook wel *Pseudo-lactatio* wordt genoemd, werd op deze wijze behandeld dat de sterk gevulde melkklieren eenige malen per dag goed werden uitgemolken, terwijl verder adstringeerende middelen, als aluin (3 — 5 %), azijn, aqua plumbi en ungt. plumbi werden toegepast. De naam Pseudo-lactatio vind ik verkeerd, omdat bij het betreffende lijden, ongetwijfeld lactatie, soms zelfs in zeer hoogen graad, bestaat en van een schijnbare lactatie dus geen sprake is, wel van een „pseudo partus". De patiënten brengen hierbij als abnormaliteit geen vruchten ter wereld, terwijl zij toch melk geven.

In eenige gevallen van *Mastitis* werden ook de Bier'sche zuigklokjes beproefd.

Betreffende de *ziekten van het centrale en periphere zenuwstelsel* valt in de eerste plaats de *Epilepsie* op, die 15 maal policlinisch en 4 maal bij stationnaire patiënten werd gediagnosticeerd. De diagnose Epilepsie is meestal moeilijk te maken en men moet hiermede zeer voorzichtig zijn. Bij policlinische en ook bij stationnaire

patiënten, moet men vaak slechts afgaan op de anamnese van den eigenaar met zijn meer of minder waarnemingsvermogen, indien niet toevallig een typische aanval gedurende het onderzoek of de observatie optreedt. In vele gevallen gaat het ook meer om reflex-epilepsieën dan wel om de echte epilepsie.

Dat inderdaad ook de echte epilepsie, onafhankelijk van anatomische veranderingen van andere organen (hersenaandoeningen) die clinisch zijn waar te nemen en van parasitaire ziekten (Helminthiasis), als echte neurose, voorkomt, kon toevallig bij een stationnair opgenomen, 2jarigen hond, worden waargenomen. De epileptische aanval werd bij dit dier aangekondigd, door heel kort durende voorboden. Een lichte stoornis trad eerst op in het evenwichtsvermogen. Het staande dier wankelde met het lichaam naar voren, naar achteren en een weinig zijdelingsch. Verder traden er lichte trekkingen op van beide oogleden, van de gezichtsspieren en ten slotte van alle huidspieren. Kort daarop traden er plotseling tonisch-tetanische krampen op van alle spieren, ook van de musculatuur van de extremiteiten, waardoor de hond haast momentaan op zij viel. Het dier liet daarbij een steunend geluid hooren. Gedurende het liggen werd het ziektebeeld meer beheerscht door tonische spierkrampen, waardoor het dier ruksgewijze heen en weer schudde. Ook traden er tonisch-clonische krampen op van de kauwspieren, een meer of minder sterke salivatie, en hevige rotaties van de beide bulbi. Het bewustzijn was totaal gestoord, en de ademhalingsfrequentie verhoogd. Ook ging de ademhaling gepaard met steunende in- en exspiratiegeruischen, die tot op zeer grooten afstand waren te hooren. Verder was gedurende zulk een aanval die slechts 1½ minuut duurde de mondholte half geopend. Na het ophouden der clonische krampen stond het dier weer langzaam op, en bleef het wankelend met den kop tegen den muur gedrukt, c.a. ½ minuut staan. Vervolgens rilde de hond tamelijk sterk, toonde toen bij het loopen nog eenige wankelende bewegingen en een stoornis in het gezichtsvermogen, maar ongeveer 5 minuten na het begin van den aanval was het dier weer heel en al normaal.

Broompreparaten en salinische laxantia werden hiervoor voorgeschreven. Bovendien werd rust en een geregelde voeding aanbevolen. Het resultaat van de therapie kon zelfs bij den stationnair behandelden hond niet goed worden getaxeerd. Wanneer na een behandeling van 4 — 6 weken de dieren geen aanval meer vertoonen in den tijd gedurende welke zij worden geobserveerd (c.a. 8 uur per dag) en zij als genezen de cliniek kunnen verlaten, hoeft het toch geen verwondering te wekken, wanneer naderhand de eigenaar

die haast voortdurend zijn hond in zijn omgeving heeft, toch weer recidieven bij het dier waarneemt.

De *Compressio medullae spinalis* kan wanneer zij in het halsmerg optreedt, worden betiteld met den naam *Neuralgia cervicalis*. Zij geeft n.l. aanleiding tot hevige, plotseling en aanvalsgewijze optredende pijnen, die zich door luid schreeuwen van de daaraan lijdende dieren openbaren. Verder schijnt zij afhankelijk te zijn van eventueele bewegingen van de hals, waardoor een meer of minder sterke druk op de medulla cervicalis en de periphere zenuwen, die daarvan uitstralen, wordt uitgeoefend. Hierbij treden dan wel tonische, ja zelfs tetanische krampen op, die intermitteeren en meestal synchron zijn met een voorzichtig uitgevoerde beweging van den hals. De halsmusculatuur voelt, wanneer zij in tonisch-tetanische kramp verkeert, hard en gespannen aan. Zelfs door zeer sterke druk op deze spieren wordt geen pijn opgewekt. De hals schijnt verkort en van grooteren omvang De dieren zijn koortsvrij en in het aanvalvrije stadium schijnen zij zich zelfs goed gezond te voelen.

Vaak wordt dit ziektebeeld ten onrechte op rekening van een spierrheumatisme, een myositis rheumatica geschreven. Dit lijden echter gaat vooral in het beginstadium gepaard met hooge temperatuurstijgingen. De spiergroepen die in ontsteking verkeeren, voelen warmer aan dan in normale omstandigheden. Bij druk op de spieren en ook spontaan treedt pijn op in verschillenden graad. De pijn, die spontaan optreedt, is bij den hond bij myositis rheumatica echter niet zoo intens als die welke aanvalsgewijze optreedt, bij neuralgie.

Ook zien we verder dat bij myositis rheumatica de aangetaste spiergroepen niet in tonisch- tetanischen kramp verkeeren, terwijl het sectie-beeld bij myositis typische degenerative spierveranderingen laat zien, welke geheel ontbreken bij een neuralgie die door een compressio medullae cervicalis wordt veroorzaakt. Het geval van compressio medullae cervicalis in de statische overzichtstabel klassificeerde zich clinisch als een cervicaal-neuralgie. De patiënt, een 4-jarige Pinscher, die in goede voedingstoestand verkeerde, werd geseceerd en hierbij werd een ossificeerende pachymeningitis spinalis cervicalis gevonden. Zoowel macroscopisch als microscopisch was aan de halsmusculatuur niet de minste verandering waar te nemen.

Bij honden, die policlinisch ter behandeling werden aangeboden, moest op grond van de aanwezige symptomen (een hooge leeftijd, een gespannen, wijdbeensche, voorzichtige, spastische doch tevens paretische gang van de achterste extremiteiten, van tijd tot tijd

pijnlijkheid bij snelle bewegingen van het lichaam, licht opgebogen en stijf gehouden rug, stoornissen in de defaecatie en in de urineloozing) hetzij een *ossificeerende lumbale pachymenigitis* of ook een *lumbale enchondrose* of *exostose* worden aangenomen. Het laatste schijnt wat meer voor te komen dan het eerste.

Een geval van *compressio medullae spinalis lumbalis* bij een Fox-terrier die policlinisch ter behandeling werd aangeboden en die naar aanleiding van de ongunstig gestelde prognose op wensch van den eigenaar dadelijk met 200 miligram nitras strychnini intrapulmonaal, werd gedood, wordt hierachter in het kort beschreven.

De policlinisch behandelde gevallen van *intoxicaties* waren meestal hevige vleesch-, resp. ptomainenvergiftigingen, die onder het beeld van een peracute, vaak haemorrhagische gastro-enteritis verliepen en die meestal letaal eindigden. De therapie kwam in hoofdzaak overeen met die bij den gastro-intestinalen vorm van hondenziekte. In een geval bestond ook het vermoeden, dat een hond een tweejarige krachtige Airdale-terrier, een groot stuk lood had opgeslikt. Om het gevaar van een eventueele loodvergiftiging tegen te gaan, kreeg de hond op wensch van den eigenaar, een arts, om dadelijk therapeutische maatregelen te nemen, 5 m.g. hydrochloras apomorphini subcutaan. Zes minuten na de injectie vertoonde de hond een lichte nausea. Het dier werd stiller, keek angstig om zich heen, en liet het hoofd een weinig hangen. Een minuut later traden eenige hevige braakbewegingen op en direct daarna werd onder licht gekreun de waterige maaginhoud uitgebraakt. In het geheel braakte de hond twaalf maal in een tijd van 20 minuten. De braakbewegingen namen telkens af in intensiteit en de hoeveelheid braaksel werd ook telkens kleiner. De laatste 4 malen was de uitgebraakte massa groen-geel van kleur galachtig en ook wat schuimig. Van een stuk lood was echter niets te zien. Dit werd naderhand thuis onder de sofa gevonden.

Bij zeer magere honden, die verdacht werden van *tuberculose* werd in 7 gevallen eenige druppels Bovotuberculol (Merck) conjunctivaal geïnstilleerd. Dit *Bovotuberculol* is een oplossing die klaar is voor het gebruik, en die dient voor de conjunctivale reactie bij het rund. In 7 gevallen was de reactie negatief, maar bij de sectie bleken alle 7 honden ook vrij te zijn van tuberculose.

De hoogste *lichaamstemperatuur* werd opgenomen bij een Boxer met Gastro-enteritis n.l. 42.1° C., de laagste 31.8° C. bij een Tax met Icterus catarrhalis.

Het grootste *aantal polsslagen* werd waargenomen bij een 9-jarige

Dog met Pleuritis sicca, n.l. 220 pro minuut, het minste aantal polsslagen 38, bij een tweejarige Fox-terrier met Endo-metritis.

De grootste *ademhalingsfrequentie*, 210 in de minuut, werd waargenomen bij een trekhond van gemiddelde grootte met Emphysema pulmonum, de kleinste ademhalingsfrequentie n.l. 8 pro minuut bij een 4 jarige boxer-bastaard met een Compressio cerebri.

Van de *chirurgische ziekten*, die eveneens in groot aantal ter behandeling werden aangeboden, wil ik nog een kort woord wijden aan de *tumoren*.

Kleine tumoren op de huid, in het onderhuidsche bindweefsel of op de slijmvliezen, bij policlinische patiënten, die in korten tijd konden worden weggenomen, en waarvoor de honden niet in de stationnaire kliniek behoefden te worden opgenomen, werden in de meeste gevallen niet histo-pathologisch onderzocht. Van deze tumoren kan de ware aard dus niet worden opgegeven.

Van de honden, die voor de operatie stationnair werden opgenomen, werden de tumoren, die van de huid, van de subcutis, van de mamma, van de vagina, resp. van het vestibulum vaginae, van het praeputium en van het rectum afkomstig waren, als naar gewoonte in het Pathologisch Instituut, onderzocht. Het microscopisch onderzoek der tumoren en de secties der afgemaakte of gestorven dieren zijn verricht in het Pathologisch Instituut van de Rijksveeartsenijschool te Utrecht. (Directeur Dr. H. MARKUS; Prosector H. SCHORNAGEL). Beide collega's breng ik daarvoor mijn dank. Van 21 tumoren, die in de stationnaire kliniek werden weggenomen, waren 15 van malignen aard. Het maligne karakter der tumoren, vooral bij carcinomen, kon in de meeste gevallen klinisch reeds worden vastgesteld of met zekerheid vermoed, wanneer de verschillende punten, die voor een maligne tumor typisch zijn, in het oog vielen. (Vergroeiingen met de huid, doorbraak door de huid, vergrooting van de adnexe lymphklieren, metastaseering en eventueele recidieve). Van de 21 tumoren, die werden onderzocht, waren 9 sarcomen en 6 carcinomen. De overige waren fibromen en misvormingen aan den uier. Van de sarcomen waren er twee rondcellig en afkomstig van het subcutane bindweefsel; 4 waren rondcellig en afkomstig van het vestibulum vaginae. resp. van de vagina. Deze laatste voelden bij de palpatie allen week en brokkelig aan. Verder waren twee sarcomen afkomstig van het rectum en een rondcelling sarcoom van het praeputium. De carcinomen waren meest adenocarcinomen van den uier, 5 waren n.l. tumoren aan de mamma en een was een tumor perinei. De tumoren werden steeds na lokale anaesthesie

met inachtneming van andere chirurgische voorschriften geheel pijnloos verwijderd. Als lokaal goed werkend anaestheticum werd alypine genomen in 1 % solutie met eenige druppels van de vaatcontraheerende zoutzure adrenaline- of suprareninoplossing (1 : 1000), een en ander volgens het volgende recept: alypin m.g. 100, solutio hydrochloras suprarenini (adrenalini) gtt. V. Aq. dest. 10. Bij het verwijderen van groote tumoren, werd in deze concentratie en deze verhouding zonder nadeel tot 40 c.c. van de oplossing geïnjiceerd. De anaestheseerende werking trad dadelijk na de injectie op, en bleef bestaan zoolang de operatie(± 30 minuten) duurde. Heel ver van de geïnjiceerde plaats strekte de anaesthesie zich niet uit; meestal was het huidgebied dat ongeveer 2 c.M. van de geïnjiceerde plaats af lag niet meer anaesthetisch. De plaats, waar de hechtingen zaten, werd met jodiumtinctuur gepenseeld en om de wond werd een verband aangelegd dat hetzij in 1 % sublimaat oplossing, hetzij in 2 % liq. kresol saponat. oplossing, werd gedrenkt. Het verband bleef dan twee dagen liggen voordat het werd verwisseld. De hechtingen bleven gewoonlijk 7 dagen zitten. Overmatige granulaties werden met nitras argenticus in verschillende concentraties getoucheerd en de wondranden goed ingevet. In enkele gevallen trad na 3 — 4 weken genezing per primam op, in andere gevallen werd ten gevolge van het verschuiven van het verband, eventueele recidieve en een lichte wondinfectie, eerst na 4 — 6 weken door een grondige nabehandeling genezing verkregen.

Wanneer bij maligne tumoren van een genezing werd gesproken, werd hiermede natuurlijk slechts een wondgenezing bedoeld. Met uitzondering van een sarcoomvorming in het vestibulum vaginae, die terug is gekomen, zijn recidieven mij tot op heden (December 1912) onbekend gebleven.

Een geval van zeer uitgebreide carcinomatose dat letaal eindigde, wordt hierachter uitvoerig beschreven.

Bij een ongeveer 5 jarigen langharigen taxhond, die in de stationnaire kliniek werd opgenomen, was de linker anaalzak (Sinus of bursa paranalis) die evenals de rechter een zakvormige instulping is van de aarshuid, resp. van de Zona cutanea (volgens ZIMMERMAN e.a.), door een aantal papillomateuse excrescenties sterk vergroot en veroorzaakte bij het dier daardoor vooral stoornissen in de defaecatie. Deze kleine tumoren waren deels gesteeld, deels hadden zij een breede basis. Zij zaten op de huid, die de anaalzak bekleedt en die uit gelaagd epitheel bestaat.

De bursa werd eerst met een mes geopend, waarna een eenigszins roodgele vloeistof zich ontlastte. Na cocainiseering van de anaalzak

konden toen met de schaar een groot aantal van bovenbeschreven tumoren uit de inwendige ruimte van de anaalzak worden weggenomen. De tumoren kwamen het meest overeen met de papillomen, die vaak op het mondslijmvlies zitten en waren evenals deze ook gebladerd. Zij hadden hier dus te doen met een *Papillomatosis bursae paranalis*, gepaard gaande met een lichte *paranale bursitis*.

Bij *Katten*, waarvan in het afgeloopen jaar slechts 3 in de stationnaire kliniek konden worden opgenomen, omdat voor dit doel nog geen aparte ruimte beschikbaar is, kwam onder de parasitaire en infectie-ziekten *Scabies sarcoptica* het meest voor. Daarbij kon eenige malen worden waargenomen dat de ziekte op den mensch en ook op den hond was overgegaan. Naast een streng isolement werden voor deze patiënten zwavel- en perugeenzalven voorgeschreven.

De *Eczemen* die onder de huidziekten het meest voorkwamen, en die in alle stadiën konden worden waargenomen, werden op dezelfde wijze behandeld als bij den hond. Alleen werden zwakkere concentraties aangewend. Ook zwakke oplossingen van liquor kresoli saponatus ($^1/_4$ tot $\frac{1}{2}$ %) werden zonder nadeel voor de dieren voorgeschreven. Ook werden katten in enkele gevallen wel geheel gewasschen met lauwwarme, slappe zeepwateroplossingen. Wanneer de dieren na zoo'n bad in warme drooge doeken worden gewikkeld en in een warm vertrek worden gehouden, verdragen zij zoo'n behandeling heel goed. Bij een kat, die in de stationnaire kliniek werd opgenomen, en lijdende was aan Phthiriasis (Trichodectes subrostratus) en die 4 maal om den anderen dag met een lauwwarme oplossing ($\frac{1}{2}$ %) van liquor kresoli saponatus geheel werd gewasschen, kon ik waarnemen dat het dier van deze wassching geen nadeelige gevolgen onderging. Hetzelfde had ik trouwens elders reeds meermalen gezien.

Evengoed als een kat een lauwwarm bad of liever een lauwwarme wassching onder de noodige voorzorgsmaatregelen goed verdraagt, even goed, zoo niet beter, zal een lauwwarme reinigende wassching, onder dezelfde voorzorgsmaatregelen een jonge hond bekomen.

Vooral in leekenkringen heerscht vaak de ingewortelde, doch verkeerde meening, dat katten en jonge honden beneden een jaar oud niet mogen worden gewasschen, daar zij dan ten gronde zouden gaan. In al deze gevallen komt het er maar op aan, *hoe* de wassching geschiedt.

Voor de *inwendige ziekten* werden dezelfde geneesmiddelen ge-

bruikt als bij de honden, slechts in relatief geringere concentraties.

Het is in Holland niet opvallend, dat de meeste corpora aliena vischgraten waren, die uit de tong, uit de lippen en uit het gehemelte eens ook uit het rectum moesten worden geëxtraheerd.

De ziekten, die bij *konijnen* in poliklinische behandeling kwamen, betroffen in de eerste plaats de *uitwendige gehoorgang*, die door een bestaande *Scabies dermatocoptika* in verschillend hoogen graad veranderingen liet zien. De binnenvlakte van de oorschelp en de uitwendige gehoorgang, meest bilateral, in enkele gevallen ook unilateraal, waren daarbij met deels geelbruine, af en toe ook bloederig gekleurde lamellaire, brokkelige korsten bezet, die vergeleken konden worden met een uitwas van Cetraria Islandica, IJslandsch mos, die slingerend uit de meatus acusticus externus scheen te groeien.

De therapie bestond daarin, dat de korsten met oliën (ol. olivarum, ol. amygdalar, 2 — 3 % liq. kresol. saponat. met ol. olivar.) werden verweekt, waarna antiparasitaire zalven (3 — 5 % liq. kresol. saponat. met adeps suillus, 5 % creoline zalf, 10 % Perugeenzalf met adeps suillus) werden geappliceerd. De zalf moest dagelijks een- of tweemaal in de gehoorgang worden ingesmeerd.

Eenmaal werd een *coenurusblaas* ter grootte van een billartbal langs operatieven weg uit het bindweefsel van de hals verwijderd. De blaas was op enkele plaatsen ondoorzichtig, promineerend en wit-geel gekleurd. Op deze plaatsen was de blaaswand verdikt en voelde zij ruw aan. Uit het microscopisch onderzoek bleek dat hier tal van scolices zaten, die met een dubbele hakenkrans gewapend waren.

In de *etter* van *abscedeerende lymphklieren*, die meestal nog al dik, roomachtig was, werden microscopisch streptococcen en ook enkele necrosebacillen gevonden.

Onder de *kippen en andere vogels*, kwam, wat de infectieziekten betreft, het meest *Diphterie* voor. De therapeutische maatregelen waren hierbij in de eerste plaats de desinfectie van de hokken en kooien, terwijl de gezonde dieren van de zieke moesten worden gescheiden. Het desinficeeren geschiedde evenals bij andere infectieziekten met kalkmelk. In de tweede plaats werd voor een weeke en voldoende, eventueel ook kunstmatige voeding gezorgd. Wanneer de voeding werd verwaarloosd, gingen de dieren veel eerder ten gronde. Verder werd de diphterische massa mechanisch met een pincet of met een scherpe lepel verwijderd en de aangetaste plaatsen hierna met joodtinctuur of ook met joodtinctuur en glycerine āā gepenseeld.

De oogen werden met boorwater behandeld, of wanneer geen Ulcera corneae aanwezig waren, ook met aq. plumbi of met tinct. acetatis plumbici basici.

Inwendig kregen de kippen ook bij andere infectieziekten, bijv. Cholera gallinarum acid. hydrochloric. of acid. sulfuricum (1 %). Een theelepel van deze 1 % solutie moest in 1 L. drinkwater worden gedaan. Ander water mochten de dieren niet te drinken krijgen. Ook een 1 % solutie van sulf. cupric. (een theelepel op ½ L. water) werd gebruikt.

Als expectorans en anticatarrhalicum, ten deele ook als stomachicum, werden bij hevige bilaterale rhinitiden die vaak ook in het verloop van diphterie en andere catarrhale ziekten optraden, kleine hoeveelheden (voor een kip een theelepel vol) gegeven van een mengsel van bicarb. natric. met wat chloret. natric. wat pulv. semen foenigraeci en wat pulv. fruct. anisi. (bicarbonat. natric. en chloret. natric. aa 100, pulv. semen. foenigraeci en pulv. fruct. anisi aā 50).

De *kropaandoeningen* (*Ingluviitis catarrhalis* of *weeke krop* en *Obstructio ingluviei* of *harde krop*) kwamen ook niet zelden in poliklinische behandeling. De therapeutische maatregelen waren bij Ingluviitis een doeltreffend dieet (weinig voedsel meermalen per dag, droog voedsel en het drinken beperken), en het ontledigen van de onaangenaam ruikende, meer vloeibare kropinhoud. Dit gebeurde op de volgende wijze. Het abdomen van het dier werd in de hoogte gehouden, de voeten tegen het lijf gefixeerd, terwijl de krop voorzichtig werd gekneed naar de afhangende hals en kop toe. Verder werd locaal een 2 % aluinsolutie met de spuit geappliceerd. In plaats van deze injectie werd aan den eigenaar ook wel eens aangeraden om 3 — 4 eetlepels van de solutie per dag het dier in te geven.

De *Obstructio ingluviei* werd afgezien van diaetetische maatregelen (meer vloeibaar, geen droog voedsel) op de volgende wijze behandeld. oc.c.m. ol. olivarum werd in de krop gespoten, terwijl de hals van het dier gestrekt werd gehouden, opdat de olie beter in de slokdarm kon vloeien. Daarna werd de harde kropinhoud gemasseerd. In andere gevallen, wanneer deze therapie in den steek liet, en de kropinhoud steenhard aanvoelde, werd de krop, nadat de veeren waren afgeknipt en de huid was gedesinfecteerd opengesneden. De wondranden werden daarop gehecht en met tinct. jodii gepenseeld.

Vaak werden ook gevallen waargenomen van paresen en paralysen van zekere lichaamsdeelen, bijv. de hals, de vleugels, en de

voeten. Deze gevallen berusten ten deele niet op een infectieuse basis en vaak bestond het lijden slechts bij een dier uit een heele fokkerij.

Om kippen gedurende het klinisch onderzoek zoo rustig mogelijk te houden en verschillende punten, die voor de diagnostiek van belang zijn, bijv. de ademhalingsfrequentie, goed te kunnen opnemen, kan men de dieren, volgens mijn ervaring, het best op de volgende manier laten houden. De kip wordt met een hand op een zijde gelegd. Met de andere hand wordt de kip op de volgende wijze gefixeerd; de duim wordt achterop de kam gedrukt, de wijsvinger omgeeft de onderste snavelstreek voor de lellen, terwijl de 3 andere vingers achter de lellen om de keelstreek worden geslagen. en de kop van het dier matig gestrekt. Bij de meeste kippen is deze eene kop- en halsgreep reeds voldoende, om hen rustig te kunnen onderzoeken. Om het aantal slagen van het hart goed te kunnen tellen, is het noodig, steeds slechts tot 10 te tellen, en dan weer met een te beginnen. Daar bij enkele kippen het aantal wel 340 en meer pro minuut bedraagt, is de telling anders niet mogelijk.

Op deze wijze kunnen 380 slagen nog worden geteld, vooral wanneer een persoon ausculteert en bij iedere hartslag met den vinger op tafel klopt, terwijl een andere op de aangegeven wijze telt.

Van de groote hoeveelheid interessant materiaal, dat in den loop van het jaar aan de kliniek voor Kleine Huisdieren ter onderzoek of ter behandeling werd gebracht, zal ik eenige gevallen in het kort in woord en beeld beschrijven. Aan alle collega's die aan de Kliniek voor Kleine Huisdieren materiaal voor het onderwijs stuurden betuig ik gaarne op deze plaats mijn dank en hoop, dat onze kliniek zich in hun belangstelling zal mogen blijven verheugen.

I

Een driejarige Colly, in goeden voedingstoestand, met een vrij levendig temperament werd op 14 November 1911 in de stationnaire kliniek gebracht met de anamnese, dat bij den overigens gezonden hond sedert anderhalf jaar een eigenaardig strengvormig aanhangsel aan beide zijden van de achterste oorstreek aanwezig was. De eigenaar dacht, dat deze aanhangsels van de oorschelpen uitgingen en met de ooren vergroeid waren. Hij betitelde ze met den naam „bijooren". Bij de overigens geregelde verpleging van de huid en van het lichaam van het dier, werden deze „bijooren"

als een heilig vuur gemeden, uit vrees, dat men de lieveling van het geheele huis zeer zou doen, wanneer men er aan kwam.

Met het verzoek om deze „bijooren" op de meest pijnlooze wijze te verwijderen, werd het dier in de stationnaire kliniek opgenomen.

Uit het nauwkeurig onderzoek bleek, dat men hier te doen had met een sterk samen gedraaide, aan de ventrale zijde zeer verwarde haarstreng. De haren waren door vuil hard aaneengekleefd.

Beide haarstrengen waren ongeveer even lang. Zij hingen van af de oorbasis bijna symmetrisch langs de bovenste halsstreek naar beneden. Zij waren ongeveer 20 c.M. lang en de breedte wisselde van 2 — 4 c.M. Bij het liggende dier raakten zij tot op den bodem.

Nadat beide haarbossen in het bovenste gedeelte waar zij met de huid van het oor samenhingen, en waar de haren ook reeds een weinig verward waren, waren afgeknipt, leken zij wel op z.g. hazenpooten. Het afknippen kon natuurlijk worden gedaan zonder dat het dier er de minste pijn van had.

Het ging in dit geval dus om een *bilaterale trichoom*. In fig. 1 ziet men den hond met de trichomen, fig. 2 stelt de trichomen voor, nadat zij waren afgeknipt.

II

Een $2^1/_2$ jarige, mannelijke, gladhaarige Fox-terrier, kwam op 5 Juli 1912 voor het eerst in policlinische behandeling met de anamnese, dat de hond sedert twee dagen braakte en dat het braaksel wit, schuimig, hier en daar geel was gekleurd. Het dier kreeg heel geen vast voedsel, integendeel meer vloeibaar voedsel, dat dadelijk nadat het was opgenomen weer door het dier werd teruggegeven. Verder had de hond een lichte diarrhee en schreeuwde hij nu en dan. Na het onderzoek werd policlinisch de diagnose gemaakt: „acute gastro-enteritis met enteralgie." Naast uitsluitend vleeschvoedering (in kleine hoeveelheden, meerdere malen per dag) werden warme droge omslagen om het abdomen, verder kleine hoeveelheden bicarbonas natric. en 2 % broomkalioplossing voorgeschreven. De toestand van het dier verbeterde niet, vooral de pijnen namen toe, en traden vooral in sterke mate den 25sten Juli op, op welke datum het dier in de policliniek op nieuw werd onderzocht. De eigenaar verzocht, wanneer de prognose slecht was, het dier zoo spoedig mogelijk uit zijn lijden te verlossen.

De voornaamste ziekteverschijnselen waren de volgende. De beweging van het dier was bemoeilijkt. Het loopen ging met groote bezwaren gepaard en moest zeer voorzichtig gebeuren. Daarbij

werd door het dier een soort kattepochel gemaakt. Vooral de beide achterbeenen konden niet goed vooruit gebracht worden. Van tijd tot tijd bleef het dier plotseling in een krampachtige, half zittende houding op een plaats staan, waarbij de beide achterbeenen in een min of meer matig gebogen houding, een weinig bodemwijd tegen het abdomen werden opgetrokken. De staart werd krampachtig tegen het perineum gedrukt en tusschen de achterbeenen door gehouden. Op het oogenblik van zulk een tetanischen krampaanval, die van de buikspieren uitging, begon het dier luid te janken (Dit moment is in fig. 3 weergegeven). Bij de daarop volgende oppervlakkige palpatie van het abdomen, konden in alle drie abdominale streken (epi- meso- en hypogastrium) zelfs bij zeer geringen druk op de buikmusculatuur tonische krampen van die spieren van verschillend langen duur worden opgewekt. Die krampen veroorzaakten aan het dier hevige pijnen. Wanneer de spieren zich reeds in kramptoestand bevonden, kon men bij druk op de gespannen buikspieren, die zeer voorzichtig werd uitgeoefend en langzamerhand in intensiteit toenam, geen pijnen opwekken ten minste niet in opvallende mate. Bij een diepere palpatie van het abdomen, die wegens de talrijk optredende krampen en de daardoor veroorzaakte spanning van de buikspieren, slechts nu en dan kon worden uitgevoerd gedurende de relaxatie van zulk een kramp, kon niets abnormaals worden geconstateerd. Bij een systematisch, palpatorisch onderzoek van den rug en van de lendenen, kon op de overgangsplaats van de eerste in de tweede lendenwervel door sterke druk en door passive bewegingen van de lendenwervels naar boven, naar beneden en naar terzijde, min of meer hevige pijn worden opgewekt, die werd gevolgd door clonische krampen van de buikspieren. Deze krampen waren verschillend van graad, al naar de intensiteit van de pijn. Krepitatie in de voorste ledenstreek kon hier worden waargenomen. De sensibiliteit van de huid was in de buikstreek, in de achterste schenkelstreek en in de kniestreek vooral verhoogd. Bilateraal bestond ook een verhoogde patellairreflex. De lichaamstemperatuur was een weinig febriel. Door de pijn was ook de hartswerking en de ademhalingsfrequentie verhoogd.

Op grond van het onderzoek moest de klinische diagnose luiden: Compressio medullae spinalis lumbalis (Enchondrosis intervertebralis, pachymeningitis ossificans, tumor, trauma?) gepaard gaande met een abdominale neuralgie met krampen van de buikspieren. De prognose moest ongunstig worden gesteld. Aan den wensch van den eigenaar, om het dier zoo spoedig mogelijk uit zijn lijden te

verlossen, werd met een intrapulmonale injectie van 0.2 gr. nitras strychnini voldaan.

De pathologisch-anatomisch diagnose was een hyperplasie van de tusschenwervelschijf tusschen de 1ste en 2de lendenwervel. Tusschen de dura mater en de woekerende tusschenwervelschijf bevond zich een ronde, bruine necrotische massa, ter grootte van een halve gulden en ongeveer ½ c.M. dik. Deze massa zat op de dura en was hiermede ten deele vergroeid. Op die wijze ontstond een compressie van de medulla spinalis lumbalis. De buikspieren waren intact maar ook bestond een gastro-enteritis catarrhalis (Fig. 4a stelt een klein stukje voor van de dura mater met de daarop zittende necrotische massa, b de eerste lendenwervels in het midden waarvan zich de granuleerende intervertebraalschijf bevindt).

III

Op 24 April 1912 werd in de stationnaire kliniek, een achtjarige vrouwelijke trekhond opgenomen, die in goeden voedingstoestand verkeerde. De eigenaar, die het dier sedert vijf jaren gebruikte, om een melkkar te laten trekken, wist te vertellen, dat sedert 1½ jaar langzaam groeiende gezwellen bij het dier optraden, die thans zoo'n grootte hadden bereikt, dat het dier er last van had.

Het klinisch onderzoek had afgezien van een bilaterale, gedissemineerde, lichte demping in het percussie gebied der longen en een ietwat verhoogde ademhalingsfrequentie (20 per minuut) het volgende resultaat. Hoofdzakelijk in het gebied van den uier waren een aantal gezwelvormige veranderingen aanwezig. Deze bevonden zich ook op de achtervlakte van de linkerdij en bij het rechter ellebooggewricht. De geheele uierstreek, vanaf de mamma bij het schaambeen tot aan die bij het borstbeen, was bezet met gezwellen van verschillende grootte en van verschillende qualiteit. De grootste tumor (c.a. ter grootte van een kinderhoofd) hing links van het voorlaatste caudale paar mammae, slingerde bij de beweging, kwam bij het zittende dier tot op den bodem, en reikte bij den staanden hond tot aan het spronggewricht. De tumor zelf hing met een matig breede basis aan het mammaire weefsel. Van hier uit breidde het gezwel zich ventraalwaarts naar alle zijden uit tot op bovengenoemde grootte. Het nam dus eenigszins den kegelvorm aan.

De huid van de tumor, die matig warm aanvoelde, was vooral in het ventrale gedeelte met het tumorweefsel vergroeid. Ten deele was de huid ook geperforeerd, en op deze doorgebroken plaatsen

bedekt met bloedige roodbruine korsten en etterige partikeltjes. De consistentie van de tumor was hoofdzakelijk nog al vast, wat elastisch. Hier en daar konden bij de palpatie kraakbeenharde plekjes, maar ook weekere gedeelten worden geconstateerd. Met het onderliggende weefsel, vooral met de buikspieren en ook met de overige uiertumoren was dit gezwel niet vergroeid en daarom ook goed verschuifbaar.

Bijzondere pijnlijkheid, zelfs bij zeer sterken druk met de hand, bestond er niet. De correspondeerende mamma van de rechter kant had in zijn heele omvang de grootte van een kindervuist. De huid was hier slechts aan de basis van de tepel in een omtrek van 1 c.M. straal, met de tumormassa vergroeid, overigens goed verschuifbaar. Deze tumor bestond uit deels knobbelige, deels gladde conglomeraten van gezwelvormingen, die van verschillende grootte waren (tot de grootte van een walnoot).

Zij voelden verschillend aan, vast, elastisch, kraakbeenhard, zelfs beenhard. Op grond van de palpatie kon dus een gemengde gezwelvorming worden aangenomen. Op dezelfde wijze, slechts in geringere mate, deden ook de overige mammaire afdeelingen aan dit prolifereerend proces mee. Bij enkele tumoren schenen naast een weeke en elastische massa nog kleine weefselvervormingen aanwezig te zijn, die kraakbeenhard waren.

De op een na de grootste tumor aan de achtervlakte van de linkerdijstreek had de grootte van een dubbele mannenvuist. Dit gezwel reikte van af de achterdijstreek tot aan de knieholte. De huid was haast overal met de tumor vergroeid. Aan de oppervlakte bestonden eenige excoriaties. Het gezwel voelde op de meeste plaatsen vast, stijf-elastisch, een weinig hard aan. Eveneens kon duidelijk fluctuatie worden waargenomen. In het onderste gedeelte was de tumor verschuifbaar, echter slechts in zeer beperkte mate. De lymphoglandulae popliteae waren bilateraal een weinig vergroot. Een sterke druk op deze achterste tumor scheen de hond door vooruit brengen van het been te willen vermijden. De huid voelde op het gezwel wat warmer aan dan op een ander gedeelte van de dijstreek.

Bij het rechter elleboog gewricht bestond ook nog een nieuwvormig. Deze had de grootte van een kippenei, voelde deels hard aan, deels fluctueerend. De huid, die het gezwel bedekte was sterk geplooid, verdikt en vertoonde excoriaties. De tumorvorming ging uit van de Bursa olecrani. En was dus een chronische Bursitis olecrani.

De tumoren, 2 groote en 1 kleine, werden op twee volgende dagen na lokale anaesthesie met alypine volkomen pijnloos verwijderd.

Pathologisch histologisch werd het volgende gevonden:

Tumor mammae ter grootte van een kinderhoofd: Carcinoom, centraal degenereerend,

Tumor mammae ter grootte van een vuist: Fibro-adeno-chondroma ossificans,

Cysteuze tumor aan de dij ter grootte van een dubbele vuist: Carcinoom.

Daar gedurende de operatieve verwijdering van de laatste tumor, een rijkelijke hoeveelheid bloederige vloeistof uit het fluctueerend gedeelte van het gezwel vloeide, hadden wij hierbij dus tegelijkertijd te doen met een haematoom.

Niettegenstaande een goede wondbehandeling en een krachtige voeding, stierf het dier 12 dagen na de operatie. Nadat de hond onder het mes was geweest, vermagerde hij dagelijks meer en meer. De laatste dagen voor zijn dood vertoonde het dier verschijnselen van een hevige dyspnoe, die uit het bestaan van een metastatische pneumonie, hoogstwaarschijnlijk van carcinomateus karakter, moest worden verklaard. Een nauwkeurig klinisch onderzoek van het dier bleef de twee laatste dagen achterwege.

De pathologisch-anatomische diagnose werd gesteld op een purulente broncho-pneumonie met abscesvorming in de longen. Kleine absceshaardjes waren spontaan naar de pleura toe geperforeerd en hadden op die manier een consecutieve bilaterale pleuritis (vooral rechts) gegeven. Verder bestond er een acute endocarditis valvularis semilunares aortae.

In de longen waren tumoren aanwezig (adenocarcinomen), eveneens in de lymphoglandulae iliacae. In de milt en in deli nker nier werden anaemische infarcten gevonden.

(fig. 5 is de hond voor de operatie).

IV

Een Hollansche herdershond van 6 maanden oud werd op 26 Januari 1912 in de stationnaire kliniek ter behandeling aangeboden met de anamnese, dat de hond sedert 5 dagen zeer terneergeslagen was, geen voedsel, hoogstens water of een weinig melk tot zich nam, en de laatste twee dagen een opvallend dikke kop had.

Status praesens: Middelmatige voedingstoestand, sterke apathie, tremor musculorum. De hond blijft op dezelfde plaats zitten, waar hij wordt neergezet. Het hoofd hangt daarbij naar beneden. De haren zijn ten deele recht overeind gerezen, ten deele liggen zij glad en glanzen. Een lichte haaruitval bestaat. De huid is in aangezichts-, lip-, keelgangs- en parotisstreek sterk oedemateus veranderd,

zeer warm. Overigens is de huidtemperatuur gelijkmatig verdeeld. De oogleden zijn haast gesloten. In beide mediale ooghoeken zit een druppel dikke etter. De conjunctiva palpebralis is hoogrood gekleurd. Het mondslijmvlies is sterk hyperaemisch. Het openen van de mondholte gaat tengevolge van de sterke oedemateuse zwelling van de lip- en aangezichtsspieren zeer moeilijk en gaat met pijnen gepaard. De lichaamstemperatuur is 40.8° C. De keelgangslymphklieren (lymphoglandulae submaxillares (mandibulares) hebben de grootte van een walnoot). Bij druk zijn zij pijnlijk. De consistentie is elastisch. De parotideale lymphklieren zijn zoo groot als een kippenei. Bij druk zijn zij pijnlijk, de consistentie is stijf elastisch. Ook bestaat een weinig fluctuatie, die echter door het sterke huidoedeem niet goed te palpeeren is. Alle andere voelbare lymphklieren zijn intact. Bilateraal bestaat een geringe sereus-etterige neusuitvloeiing. De ademhalingsfrequentie is een weinig verhoogd (28 ademhalingen pro minuut). Een nasaal reutelend ademhalingsgeruisch is aanwezig. Aandoeningen van de diepere luchtwegen zijn niet aanwezig. 124 zwakke en een weinig onregelmatige polslagen. Het abdominale onderzoek geeft geen bevindingen

Diaetetische maatregelen werden voorgeschreven, (melkvoeding) kataplasmata en joodzalven werden geappliceerd.

Den volgenden dag waren 2 parotideale lymphklierabscessen spontaan doorgebroken. De opening werd met een mes vergroot. Eveneens werden de mandibulaire lymphklieren, die ook in abscedeering waren overgegaan, geopend.

De lichaamstemperatuur daalde daarop tot 39° C. het aantal polsslagen op 116 en de ademhalingsfrequentie op 20. De oedemateuse zwelling van den kop ging snel achteruit en na 2 dagen waren de oedemen verdwenen.

De hond was geheel veranderd. De houding was weer fier en kloek. De blik was levendig en het dier toonde een opvallend goede eetlust. Na een antiseptische wondbehandeling was het dier na verloop van 8 dagen genezen.

Wij hadden hierbij te maken met een *Lymphadenitis acuta apostematosa*, die in het verloop van hondenziekte nu en dan kan worden waargenomen en die bij oppervlakkige beschouwing wel lijkt op den goedaardigen droes der paarden en op de parotitis, de bof, van den mensch.

In de geelbruine, roomachtige etter konden geen streptococen, wel staphylococeen en diplococcen worden aangetoond.

(fig. 6 is de hond met het oedeem en zijn sterke apathie, fig. 7 is dezelfde hond twee dagen later.

a. is het onderste deel van de rechter parotideale lymphklier.)

POLIKLINIEK.

HONDEN.

Ziekten.	September.	October.	November.	December.	Januari.	Februari.	Maart.	April.	Mei	Juni.	Juli.	Augustus.	Totaal.
arasitaire en Infectie-ziekten.													
ariasis	10	8	13	14	7	6	6	5	7	7	7	12	102
abies sarcoptica		3		1					1	1	1		7
thiriasis	2		5	4	4	3	2	2		5	15	3	45
lminthiasis	8	9	17	9	7	1	1 1	3 4	1	1 8	6	9	112
bris catarrhalis et ervosa infectiosa	33	21	22	18	5	9	12	9	20	22	18	17	206
tanus	1												1
vus				1									1
kten van de Haren, de Huid, de Oogen en Ooren.													
pecia		1		1				1		2			5
dema cutis											4		4
ne follicularis dorsi narium											1		1
ythema cutis										1	1		2
zema	40	30	27	20	12	13	21	21	22	19	28	40	293
ronychia				1	3	2	2				1	5	14
epharitis				1		1		2		2	1	2	9
njunctivitis catarrhalis	9	9	7	4	3	3	1	6	3	10	2	3	60
ratitis et ulcus corneae	4	1	3	5	3	5	2	3	6		3	3	38
aphyloma corneae			1				1			1			3
taracta					1	1					1		3
uritis nervi optici	1	1				1							3
naurosis								1					1
nophtalmia			1										1
binismus oculi							1						1
ralysis nervi vestibularis	1												1
orrhoea et Otitis terna	12	8	8	5	2	5	6	5	9	8	3	10	81
itis media												1	1
kten v. d. Respiratie-Organen.													
initis catarrh	1			1							1		3
ryngitis catarrh	5	1	2	3	3	2	1	1	4	1	4		27
aryngo- laryngitis	3	3	3	3	2		1	1	2			3	19
nchitis et broncheoli-is		4	2	3		2	3	1	3	1		1	20
ncho-pneumonia	1	4			1			1				1	8
eumonia				1				1		1	2	1	6
physema pulmonum				1	1				1				3
uritis		1				1			1				3

Ziekten.	September.	October.	November.	December.	Januari.	Februari.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Augustus.	Totaal.
Ziekten v. d. Digestie-organen													
Stomatitis		2	2	3	1	3	4	1	1	1	2	1	21
Pharyngitis		1	1	2						1		5	10
Catarrhus ventriculi	3	12	1	3	2	2	1	5			1		30
Catarrhus intestinalis		1	1	2									4
Cat. ventriculo-intestinalis	3	9	2	8	5	5	2	5	1				40
Gastritis acuta	2	2	7	3	7	2	6	4	4	8	11	15	71
Enteritis acuta	4		2	2	5	2		1	1	1	4	3	25
Gastro-enteritis acuta		5	8	7	5	7	8	4	11	7	11	6	79
Koprostatss	3			1	3	2	1	1	1	2	2	3	19
Proctitis				1									1
Peritonitis											1		1
Hydrops ascites			1	1	1		1	1				1	6
Icterus catarrhalis	1				1								2
Ziekten v.d. Circulatie-Organen.													
Myodegeneratio cordis	1								1				2
Hydrops pericardii	1										1		2
Endocarditis valvularis		2		1		2	1					1	7
Dilatatio cordis					1								1
Thrombosis arteriae axillaris		1											1
Ziekten van het uro-genitaalapparaat.													
Nephritis			2			1						1	4
Cystitis					1								1
Colpitis	1												1
Endometritis		1		1	1			1	1		2		7
Lactatio abnormalis	1						1				2	1	5
Mastitis	1	1				2	2			1			7
Hypertrophia prostatae	1			1				1					3
Posthitis catarrhalis purulenta	2	1	1	1			1			2			8
Ziekten van het centrale en Pertiphere Zenuwstelsel.													
Leptomeningitis cerebri												1	1
Encephalitis							1						1
Contusio cerebri												1	1
Epilepsia	1	2	1	1		1	1	2	1	1	3	1	15
Vertigo									1				1
Neurasthenia						1				1		1	3
Compressio medullae spi-													

Ziekten.	September.	October.	November.	December.	Januari.	Februari.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Augustus.	Totaal.
nalis (Enchondrosis intervertebralis en Pachymeningitis spinalis ossificans			1			1			1	1	2	2	8
uritus cutaneus	1						1	1				2	5
rampen	1				1			1		2			5
yelitis spinalis	1				1	1		3				1	6
euritis	2	1		1		1	1						6
aresis	1		2	4						1	1	2	11
araplegia		2	3	2		2	1			2		1	13
Ziekten van het bloed en v.d. stofwisseling.													
naemia	1						1	2			1		5
hachitis	3	2	4	1	1		3	4	6	3	1		28
Intoxicatio.	1		1		1								3
Ter onderzoek	5	7	2	5	12	1	1	2	1	5	3	1	45
Chirurgische Ziekten													
lcera cutis	1		2		1	4	1						9
ecrosis cutis										1			1
aematoma cutis					1		1		1		1	1	5
ntropium									1				1
ypertrophia glandulae alpebrae tertiae superficialis et membranae nictitantis								1					1
xophtalmus						1							1
icarnatio unguis		1	5	2								1	9
nucleatio unguis							2						2
lcus conchae auris					2								2
thaematoma										1	1	1	3
ries et cremor dentium.			3						2		1	1	7
olapsus recti cum invaginatione									1				1
icae polyposac-recti								1					1
rsitis paranalis apostematosa									1	1	2	1	5
rtus			1			1	2				2		6
olapsus et inversio vaginae					1		1	1				1	4
olapsus uteri									1				1
raphimosis	1												1

Ziekten.	September.	October.	November.	December.	Januari.	Februari.	Maart.	April.	Mei	Juni.	Juli.	Augustus.	Totaal.
Tendinitis	1							1			1	1	4
Tendovaginitis												1	1
Myositis		2	2	5	2			2	2				15
Ruptura musculorum					1		1						2
Ostitis			1									1	2
Periostitis					3							1	4
Fissura		1					1						2
Fractura	1	4	2	1	1	4	2	12	4	9	6	3	49
Distorsio		1	3				1	2		1	1		9
Luxatio	2					1	2	1	1				7
Arthritis et periarthritis	5	3	1	1		6	2	2	3	1	1	3	28
Bursitis		1				1		1			1		4
Vulnus	30	10	8	12	11	10	11	12	10	20	19	8	161
Contusio musculorum	1	3	1	6		5	4	9	6	3	3	6	47
Abscessus	3						1		1			2	7
Phlegmone					1							1	2
Caro luxurians							1						1
Tyloma		1										1	2
Sruma	1	2		1			1	1	1			1	8
Epulis	1	1	1										3
Kystoma et dermoides		1			1					1	1		4
Condyloma penis												1	1
Papilloma	2	2	4	3			1	3	3	2		1	21
Lipoma				1									1
Sarcoma				1									1
Carcinoma							1			1	1		3
Andere tumoren	3	1	4	4	1	1	2	4	4	2	1	2	29
Hernia umbilicalis	3	1		2	2	1	1	2		2	1	1	16
Hernia inguinalis									1				1
Hernia ventralis			1									1	2
Corpora aliena	1		1	3		1			1		2	1	10
Monstrum											1		1
Kreupelheid	1		4	1	2	3	2	2	1	2	6	8	32

Totaal 2138

Katten.

Ziekten.	September.	October.	November	December.	Januari.	Februari.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Augustus.	Totaal.
Parasitaire en Infectie-ziekten.													
berculosis											1	1	2
thiriasis	1									1		1	3
abies sarcoptica	5	4	4	2	5	3	2	2	2	3	4	5	39
lminthiasis		1	2							1			4
bris catarrhalis													
infectiosa	1	1								1	1		4
Ziekten v.d. Huid, de Oogen en de Ooren													
zema	3	5	2	7	5	2	9	4	6	4	2	2	51
ronychia				1	3	2	2				1	5	13
njunctivitis			1		3			2	1	2	1		10
ratitis												1	1
itis interna									1	1			2
orrhoe et Otitis externa		2	3	2	1		1		3	2	2	1	17
Ziekten van de Respiratie-organen													
istaxis		1											1
initis catarrh.	1				2			1	2		1	1	8
ryngitis catarrh.							1						1
onchopneumonia			1			1	1						3
eumonia crouposa		1											1
aphysema pulmonum					1								1
uritis		2	1		2	1	1						7
iekten van de Digestie-Organen.													
ssitis						1							1
matitis				1	1								2
tarrhus ventriculi	1		1					2				1	5
tarrhus ventriculo intestinalis	3	2		1				1		1			8
stritis					3		2			1	2		8
teritis								1	1	1	1	2	6
stro-enteritis	4	2	2	3	3	4	2	4	2	2	3	1	32
stipatio						1							1
drops ascites	1												1
Ziekten van het Uro-genitaal-apparaat													
hritis						1							1
lometritis				2				1			1		4
metra										1			1

Ziekten.	September.	October.	November.	December.	Januari.	Februari.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Augustus.	Totaal.
Ziekten van het Zenuwstelsel													
Hyperaemia cerebri	1												1
Myelitis spinalis	1										1		2
Contusio medullae spinalis			1										1
Paralysis					1								1
Ziekten van de Stofwisseling													
Rhachitis		1											1
Intoxicatio		2					1			1	1	2	7
Ter onderzoek								1	3	3	1		8
Chirurgische Ziekten													
Ulcera cutis	2	1	1	2	2	1	2	2		1		1	15
Haematoma cutis							1						1
Prolapsus membranae nictitantis					1		1		1			1	4
Otorrhoe et Otitis externa		2	3	2	1		1		3	2	2	1	17
Othaematoma										1		1	2
Paronychia						1							1
Cremor et caries dentium								1				1	2
Prolapsus recti										1		1	2
Empyema sinus maxillaris		2											2
Atresia vulvae.....		2										1	1
Funiculitis		1											1
Fetus emphysematicus ..										1			1
Contusio		1				2	1		2	1		2	9
Vulnus		1	4	3	2	1	5	3	1	4	3	3	33
Abcessus	3	1			1	1	2		1		2		9
Phlegmone	1				2								2
Myositis		1	2										3
Periostitis							1						1
Fissura							1						1
Fractura			2			2	3	2	1		3	2	15
Arthritis												1	1
Papilloma							1						1
Tumor (histol. niet onderzocht)					1								1
Hernia umbilicalis					1					1	1		5
Hernia inguinalis	2							1	1				2
Hernia ventralis									1				1
Corpora aliena.....		3	2	2	2	1	1	3	2	2	2	2	22
Ad castrandum		1		2	1								6
Diverse kreupelheden ..	2			1	2								3

KONIJNEN.

Ziekten.	September.	October.	November.	December.	Januari.	Februari.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Augustus.	Totaal.
...endi...e en Chirurgische ...iekten.													
...bies psoroptika	2	2		1	3		1		1	1	2	1	4
...murosis subcutanea ..	2	2		1	3		1		1	1	2	1	4
...zema	1												1
...ijunctivitis		1											1
...cryocystitis										1			1
...taurosiss						1							1
...initis catarrhalis										1			1
...arrhus ventriculi	1				1			1			1		4
...arrhus ventriculo-intes-...inalis	1												1
...stritis			1	1	1							1	4
...stro-enteritis									1				1
...stipatio											1		1
...drops ascites		1											1
...elitis spinalis						1	1						2
...resis						1				1			2
...talysis						1	1			1		1	4
...talepsia											1		1
...aemia		1											1
...er onderzoek		1	1					1					3
...superantia dentis						2				1		1	4
...stitis										1			1
...cessus			2				1					1	4
...ntusio		1										1	2
...torsio			1										1
...xatio			1										1
...mor		1	1										2
...egkreupel							1						1
													Totaal 61

KIPPEN.

Ziekten	September.	October.	November.	December.	Januari.	Februari.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Augustus.	Totaal.
Inwendige en Chirurgische Ziekten.													
Coryza.				1				2		2	1		6
Diphtheria	3	5	10	11	6	4	6	2	5	6	2	6	66
Cholera gallinarum	1	3											4
Tuberculosis	3									1		2	6
Dermatomycosis				1								2	3
Scabies dermatoryctica					1	4	1		2		1		9
Phtiriasis							1	2		1			4
Helminthiasis							1						1
Epithelioma contagiosum		5	1					1					7
Alopecia					1								1
Pruritus										1			1
Conjunctivitis									1				1
Cataracta								1					1
Prolapsus bulbi						1							1
Otitis interna										1			1
Paral. nerv. vestibularis							1	1	1				3
Ingluviitis	3	3	2	1	2	5	5	9	14	13	4	3	64
Obstructio ingluviei					1	1		4	6	3		1	16
Stenosis ocsophagi			1										1
Catarrhus ventriculi		2						1	1				4
Catarrhus ventriculo-intestinalis					2			1				1	1
Enteritis	3		1	1	2	3	1	2	1	3	1	2	20
Obstructio cloacae							1						1
Cloacitis								1				1	2
Prolapsus cloacae					1	1	1	6	4	3	2		18
Icterus catarrhalis										1			1
Sinusitis						1							1
Rhinitis		1				1					1		3
Laryngitis		1							1				2
Emphysema pulmonum				1									1
Oophoritis								1					1
Compressio cerebri							1						1
Commotio cerebri							1						1
Hydrops ventriculi cerebri	1												1
Myelitis spinalis	2		1		4	2		2	1	2	1	3	18
Meningitis spinalis											1		1
Paresis							1				1		2
Paralysis					1	1					1		3
Paraplegia					2	3	3	1	1	1		1	12
Anaemia		1	1				1				1		1
Rhachitis				2									2
Obesitas						1				1			2
Ter onderzoek			1		2	1	2	1	2	2		1	12

Ziekten.	September.	October.	November.	December.	Januari.	Februari.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Augustus.	Totaal.
crosis cutis					1							1	2
ilnus						1			1	1	3		6
ntusio										2	1		3
oscessus	1			2				2			1		6
stula		1											1
ronychia						1							1
storsio										1			1
ixatio	2												2
thritis	1							1		2	2		6
actura		2			1		1					2	6
yositis	1		1										2
ntractura		3				1							4
mor			2			1		1		2	1	2	9
onstrum					1	1	3						5

Totaal 367

Andere Vogels.

Ziekten.	September.	October.	November.	December.	Januari.	Februari.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Augustus.	Totaal.
Inwendige en Chirurgische Ziekten													
iphteria		6	3	2		1	1			1	1		15
holera gallinarum	1												1
pithelioma contagiosum			1	1									2
thiriasis			1									1	2
zema										1			1
gluviitis			1	1	2		1		1		1		7
astritis	1		1			1			1			1	5
astro enteritis							1		1				2
oacitis									1	1			2
olapsus Clocae			1										1
bstipatio								1					1
enosis narium								1					1
hinitis					1								1
neumonia							1						1
phoritis							1						1
ncephalitis									1				1
eningitis spinalis									1				1

Ziekten.	September.	October.	November.	December.	Januari.	Februari.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Augustus.	Totaal.
Paralysis nervi verstibularis											1		1
Rhachitis		1										1	2
Ulcus cutis		1			1								2
Vulnus	1	2		1	1		1	2	1	1	2	2	14
Abscessus	1												1
Luxatio	1												1
Arthritis					1		2					1	4
Fractura			1		2		1					1	5
Myositis												1	1
Monstrum			1									1	2
Glossotomia												1	1
Ter onderzoek					1								1

Totaal 81

STATIONNAIRE KLINIEK.

HONDEN

Ziekten.	September.	October.	November.	December.	Januari.	Februari.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Augustus.	Genezen.	Verbeterd.	Gestorven.	Afgemaakt.	Totaal.	Opmerkingen.
Febris catarrhalis et nervosa infectiosa									1						1		1	
Acariasis	1	4	3	1	5	6	3	2	1	1	1		18	2	1	7	28	
Taeniasis					1	2		3	1				7				7	
Phtiriasis										1			1				1	
Trichoma			1										1				1	
Acne follicularis dorsi narium											1		1				1	
Dermoid	1												1				1	
Pachydermia			1										1				1	
Eczema	8	11	5	4	4	1	6	2	4	3	4		48	3	2	1	52	
Ulcus conchae auris						1		1					2				2	
Otorrhoe en Otitis externa	2	3	3	1		1		1	5		1		12	4			17	
Blepharitis									1				1				1	
Conjunctivitis	1								1				2				2	
Entropium	2	1											3				3	
Hypertrophia glandulae palpebrae tertiae superficialis	2	1											3				3	

Ziekten.	September.	October.	November.	December.	Januari.	Februari.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Augustus.	Genezen.	Verbeterd.	Gestorven.	Afgemaakt.	Totaal.	Opmerkingen.
Chemosis conjunctivae ..					1								1				1	
Keratitis et ulcus corneae		1				1			1				3				3	
Staphyloma corneae							1							1			1	
Neuritis nervi optici		1												1			1	
Lymphomatosis						1									1		1	
Lymphadenitis					1								1				1	
Stomatis ulcerosa		1					1						1		1		2	
Epulis								1					1				1	
Caries dentium		1												1			1	
Catarrhus ventriculi	1												1				1	
Gastritis						1			2				3				3	
Enteritis						1		1					1	1			2	
Gastro-enteritis				1	3	4	1	2	1				8	1	2	1	12	
Koprostasis	1						1						2				2	
Icterus catarrhalis	1														1		1	
Ectasia recti			1													1	1	
Prolapsus et invaginatio recti				1					3	1			3		2		5	
Hydrops ascites					1						1			1		1	2	
Laryngitis						1	1	1		2			1		4		5	
Broncho-pneumonia		1		1									1		1		5	
Envocarditis valvularis mitralis		1		1										2			2	
Nephritis					1		1							1		1	2	
Posthitis catarrhalis purulenta			1					2					2	1			3	
Posthitis condylomatosa						1								1			1	
Ulcus praeputii	1															1	1	
Papillomatosis bursae paranalis										1			1				1	
Eczema scrotalis.....									1			1			2		2	
Metritis et Envometritis catarrh. purulenta										1		1			2		2	
Colpitis						1							1				1	
Prolapsus vaginae				1	1					1			3				3	
Mastitis									1				1				1	
Encephalitis		1	1		1			1							4		4	
Compressio cerebri												1			1		1	
Epilepsia	2								1	1				4			4	
Katalepsia	1												1				1	
Pachymeningitis cervicalis ossificans					1										1		1	
Neuralgia cervicalis					1											1	1	
Neuritis nervi ischiadici		1											1				1	
Neuritis nervi ulnaris....								1								1	1	
Ticachtige krampen.		1			1	1							1	1		1	2	

Ziekten.	September.	October.	November.	December.	Januari.	Februari.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Augustus.	Genezen.	Verbeterd.	Gestorven.	Afgemaakt.	Totaal.	Opmerking
Paralysis nervi axillaris									1					1			1	
Paraplegia				1			1			1			2	1			3	
Ulcus cutis				1		2	1						2	2			4	
Necrosis caudae									1				1				1	
Haematoma cutis											1		1				1	
Othaematoma									1				1				1	
Contusio									1	1				2			2	
Vulnus	2	1	1	1	3	1	3	2	3	1	1	1	18	2			20	
Abscessus	1		1		1	2	1		1	1			6		1	1	8	
Phlegmona										1				1			1	
Bursitis olecrani	1									1			1			1	2	
Tendovaginitis					1								1				1	
Subluxatio articulationis mandibularis		1											1				1	
Luxatio vertebrae cervicalis									1				1				1	
Arthritis et periarthritis humero-radio-ulnaris			1													1	1	
Periarthritis carpi			1										1				1	
Fractura	1	1		1		1		1					4	1			5	
Amputat-pollicis				1									1				1	
Hernia umbilicalis	1		2					1					4				4	
Hernia ventralis	1									1			2				2	
Fibroma molle vaginae				1									1				1	
Fibroma durum cutis								1					1				1	
Fibro-sarcoma mammae					1								1				1	
Sarcoma recti vaginae et cutis	3			1	2			1	1				4	2	1	1	8	
Sarcomatosis generalisata	1															1	1	
Fibro-adenoma mammae							1						1				1	
Chondro-cyst-adenoma-mammae								1					1				1	
Cyst-adenoma-mammae								1					1				1	
Adeno-carcinoma mammae			1	1			1						2			1	3	
Carcinoma mammae						1		1					3				2	
Carcinoma perinei													1				1	
Carcinomatosis generalisata										1					1	1	2	
Haemato-cystoma cutis	1															1	1	
Tumor mammae							1					1				1		niet hist. on
Corpora aliena						1							1				1	
Ter onderzoek	1			1				1		1							4	

Fig. 1.

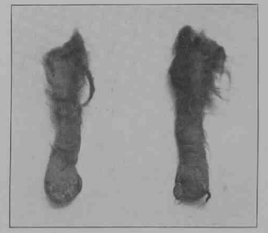

Fig. 2.

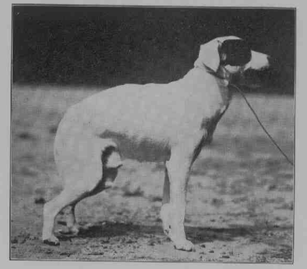
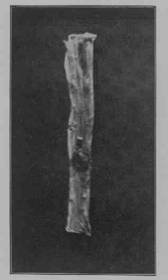

Fig. 3.

a

b

Fig. 4.

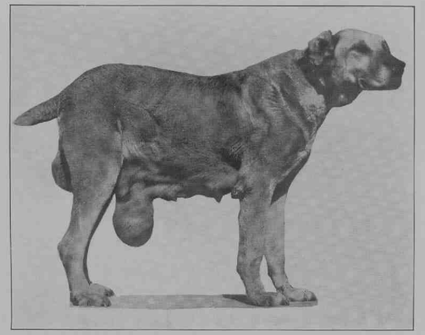

Fig. 5.

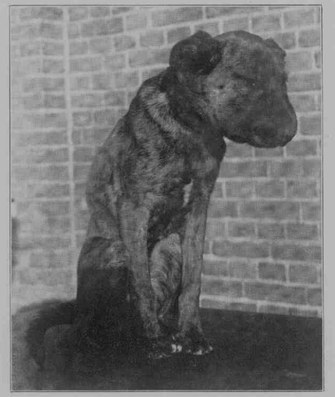

Fig. 6.

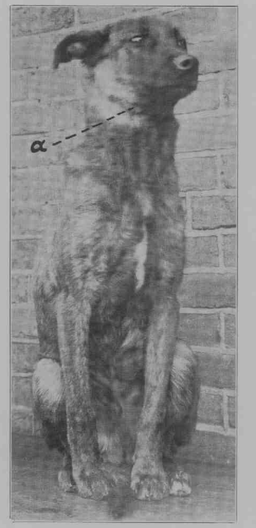

Fig. 7.

Dr. HEINRICH JAKOB, Therapeutische, casuïstische en statistische mededeelingen uit de Kliniek voor Kleine Huisdieren van 's Rijks Veeartsenijschool.

Ziekten.	September.	October.	November.	December.	Januari.	Februari.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Augustus.	Genezen.	Verbeterd.	Gestorven.	Afgemaakt.	Totaal.	Opmerkingen
						Katten												
iasis						1											1	
es sarcoptika							1						1				1	
la maxillaris														1			1	
						Kippen												
theria					2						2		1	1	2		4	
ysis									1	1			1		1		2	
ikatio						1							1				1	

Totaal 306

Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

Het Hoofdbestuur heeft de eer hierbij, volgens art. 29 van het huishoudelijk reglement, de *voorstellen* voor de aanstaande algemeene vergadering ter kennis der leden te brengen.

Amendementen op deze voorstellen kunnen alleen dan in het programma dier vergadering worden opgenomen, indien zij, voorzien van een toelichting, *voor* 15 *Juni a.s.* bij het Hoofdbestuur zijn ingezonden.

Het Hoofdbestuur:

Dr. H. MARKUS, Voorzitter;

H. J. C. VAN LENT, 1ste Secretaris.

1. VOORSTEL VAN DE NIEUWE AFDEELING ZUID-HOLLAND om art. 46 van het huishoudelijk reglement te wijzigen en te lezen als volgt.

„Wijziging en uitbreiding van dit reglement geschiedt alleen krachtens een daartoe vóór 1 April aan het hoofdbestuur ingediend voorstel met toelichting en onder voorbehoud, dat dit in de eerste daarop volgende algemeene vergadering met minstens 2/3 der uitgebrachte stemmen wordt aangenomen.

„De wijziging en uitbreiding treedt in werking op den 1sten der maand, volgende op die, waarin zij goedgekeurd is geworden.

Toelichting: Verandering en uitbreiding van het huishoudelijk

reglement zal, in verband met het voorgeschrevene in artikel 46 eerst 15 maanden nadat ze zijn voorgesteld geworden, in werking kunnen treden. Zulks achten wij onnoodig lang en strijdig met de belangen der maatschappij, en waarvan de ongegrondheid te eerder in het licht treedt bij de overweging, dat verandering der statuten in veel korter tijd tot stand kan komen. (beleefde verwijzing naar art. 25 der statuten).

Bij verandering van het ontwerp-artikel is de wijziging — uitbreiding — 5 maanden na de indiening van kracht, terwijl daarin op afdoende wijze is gewaakt tegen het nadeel van minder goed doordachte en onvoorbereide voorstellen.

2. Voorstel van de Afdeeling Utrecht.

Het hoofdbestuur worde uitgenoodigd, een onderzoek in te stellen naar den werkkring der hulpkeurmeesters van vee en vleesch in Nederland in verband met de meermalen gehoorde klachten, dat aan deze personen dikwijls verantwoordelijke betrekkingen worden toevertrouwd, welke niet in overeenstemming kunnen worden geacht met de opleiding, welke zij hebben genoten.

Toelichting. Door benoemingen van hulpkeurmeesters in zelfstandige, verantwoordelijke betrekkingen, worden deze personen in posities geplaatst, waarvoor zij niet werden opgeleid. Aan de opleidng van hulpkeurmeesters, van wie als voorbereidende kennis wordt verlangd de meest eenvoudige kennis van lezen, schrijven en rekenen en bovendien eenige bekendheid met het slagersvak, lag de bedoeling ten grondslag, om ten behoeve van de uitvoerkeuring en van een eventueel in te voeren algemeene keuring van vee en vleesch, te kunnen beschikken over hulpkrachten, die onder leiding en toezicht van *veeartsen* goede diensten zouden kunnen bewijzen, ter beoordeeling van *zeer* eenvoudige gevallen. Geenszins was het de bedoeling deze personen geschikt te verklaren voor zelfstandig werkende deskundigen, wat met het oog op de onvolkomen voorbereidende kennis en het gemis aan wetenschappelijke opleiding vanzelf buitengesloten was.

Nu komen echter uit onderscheidene deelen van ons land, met name uit de noordelijke provinciën, klachten, als zouden aan deze hulpkeurmeesters, hetzij uit financieele overwegingen, hetzij als gevolg van onkunde omtrent de kwaliteiten van deze personen, dikwijls zelfstandige betrekkingen van keurmeester van vleesch of zelfs van andere dierlijke voedingsmiddelen, worden toevertrouwd; betrekkingen dus, waarbij zij niet onder voortdurend toezicht en leiding van veeartsen staan. Daarmede wordt de hy-

giëne al zeer slecht gediend, daar de hulpkeurmeersters niet als deskundigen, zelfs voor de weinig moeilijke gevallen zijn te beschouwen, bovendien niet in staat moeten worden geacht om de meest eenvoudige bacteriologische of chemische onderzoekingen op eigen verantwoordelijkheid te kunnen uitvoeren. De volksgezondheid eischt, dat dergelijke gewichtige onderzoekingen aan deugdelijke deskundigen worden toevertrouwd, en dat èn het publiek èn de gemeentebesturen, voor zoover zulks noodig is, beter worden ingelicht.

Met het oog daarop acht de afdeeling Utrecht het wenschelijk, dat een nauwkeurig onderzoek wordt ingesteld omtrent de functies, welke door hulpkeurmeesters van vee en vleesch worden bekleed, ten einde te kunnen optreden tegen misstanden, welke eventueel op dit gebied mochten bestaan.

3. Voorstel van de Afdeeling Gelderland-Overijsel.

De algemeene vergadering of het Hoofdbestuur benoeme eene Commissie van drie of meer leden met de opdracht, een statuten- en reglementswijziging voor te bereiden, ten einde tot een reorganisatie van het Hoofdbestuur te komen.

Toelichting. De afdeeling G. O. benoemde destijds uit haar leden een commissie om een omschreven voorstel voor reorganisatie van het Hoofdbestuur te ontwerpen. Het komt deze commissie voor, dat het zeer gewenscht zou zijn, dat het hoofdbestuur meer dan tot nu toe het geval is, een afspiegeling ware van de verschillende werkkringen, waartoe de veeartsen tegenwoordig geroepen zijn. In den loop der jaren toch, zijn tal van veeartsen als het ware specialiteiten voor een bepaald onderdeel der veeartsenijkunde geworden.

De meerdere kennis der speciale belangen dier veeartsen maakt een vertegenwoordiging daarvan in het hoofdbestuur wenschelijk. De afdeeling is van meening, dat hierdoor wellicht de ontevredenheid, die nu bij vele practiseerende veeartsen over den gang der zaken voorkomt, kan worden opgeheven.

Een door de algemeene Vergadering of door het Hoofdbestuur te benoemen commissie zou deze zaak in ernstige studie kunnen nemen en daardoor zoodanige reorganisatie kunnen ontwerpen, dat aan aller wensch werd voldaan.

4. Voorstel van de Afdeeling Gelderland-Overijssel.

De algemeene vergadering of het Hoofdbestuur benoeme eene Commissie tot het instellen eener enquête naar de werkzaamheden en wijze

van optreden van hulpkeurmeesters voor de keuring van vee en vleesch in gemeenten, waar zij werkzaam zijn buiten leiding van veeartsen.

Toelichting. De afd. G. O. is van meening, dat het aantal gemeenten waar hulpkeurmeesters aan het hoofd der vee- en vleeschkeuring staan gestadig toeneemt. In tal van gemeenten reeds heeft men de veeartsen geheel buiten die keuring gehouden of roept men hen slechts bij noodslachtingen. Het gevolg hiervan is, dat de keuring niet naar behooren geschiedt, daar niet aan te nemen is, dat slagersgezellen, die een cursus van 2 maanden gevolgd hebben, voldoende onderlegd zijn om een grondig en wetenschappelijk oordeel te hebben over de veranderingen, die door de verschillende ziekten der dieren te weeg gebracht worden. Daar ook in de wet op de vleeschkeuring aan deze hulpkeurmeesters een niet onaanzienlijke plaats wordt toegekend, komt het der Afdeeling hoogst gewenscht voor, dat eens een degelijk onderzoek worde ingesteld naar den aard van doen van deze hulpkeurmeesters.

5. Voorstel van de afdeeling Noord-Holland.

Het Hoofdbestuur dringe er bij de Regeering op aan, het bedrag der vacatiegelden, toegekend aan de geëxamineerde veeartsen en de plaatsvervangende districtsveeartsen wanneer zij werkzaam zijn in 's Rijks dienst, te verhoogen.

Toelichting. Sedert het in werking treden van de wet van 20 Juli 1870, waarbij als vacatiegeld voor plaatsvervangende districtsveeartsen en geëxamineerde veeartsen f 3. per etmaal werd toegekend, is in dit bedrag geen verandering gekomen, ofschoon sedert dien tijd alle salarissen, ook die van de districtsveeartsen, aanmerkelijk zijn verhoogd. Aanvankelijk werd dit te lage bedrag van f 3. eenigszins verbeterd door de vergoeding der reiskosten, die per kilometer werden uitbetaald, maar sedert vele jaren is de bepaling betreffende het berekenen van kilometergeld ingetrokken. Bovendien was vroeger het aantal veeartsen veel kleiner dan tegenwoordig, zoodat men veel meer den thans diensten ten behoeve van het Rijk had te verrichten, in groote districten soms dagen achtereen, waardoor, met de bijkomende verblijfkosten, een voldoend honorarium werd genoten. Thans is dit niet meer het geval. Het aantal veeartsen is sedert 1870 meer dan verdubbeld; het aantal districtsveeartsen is vergroot; hun districten zijn kleiner geworden, wat tengevolge heeft, dat in vele districten sporadisch voor 't Rijk diensten worden verricht. Ook zijn in de laatste jaren op eigenaardige wijze veeopzichtersdiensten aangewend, die aan geëxami-

neerde veeartsen en aan plaatsvervangende districtsveeartsen behooren te worden opgedragen.

Verder mag niet onvermeld blijven, dat de administratieve bezigheden, die meestal na het verrichten der werkzaamheden thuis worden afgedaan, in de laatste jaren zeer zijn toegenomen, terwijl voor de zeer vele brieven, aanschrijvingen, circulaires en mededeelingen, die de geëxamineerde veeartsen en de plaatsvervangende districtsveeartsen vooral tijdens het dreigen of heerschen van besmettelijke veeziekten ontvangen en moeten verwerken, nimmer eenig honorarium wordt genoten.

De afdeeling Noord-Holland meent daarom, dat de aandacht der Regeering hierop dient te worden gevestigd en dat het vacatiegeld dient te worden verhoogd.

6. Voorstel van het Hoofdbestuur.

De Algemeene Vergadering, drage der Enquête-commissie op, de door haar uitsluitend aan de praktizeerende veeartsen gezonden vragenlijst te doen toekomen aan alle leden der Maatschappij en bij de samenstelling van haar eindrapport met de ook langs dien weg verkregen antwoorden rekening te houden.

Toelichting: In de door de Enquête-commissie aan de praktizeerende veeartsen toegezonden circulaire worden de navolgende onderwerpen tot een punt van behandeling gemaakt: *De opleiding; Veeartsenijkundig Staatstoezicht; Tijdschrift voor Veeartsenijkunde; Rijksseruminrichting; Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde; Op welke wijze meent U dat de belangen van de praktizeerende veeartsen in de toekomst duurzaam behartigd kunnen worden? Welke bezwaren heeft U nog bovendien? Wenscht U nog mondeling door de Commissie gehoord te worden?*

Het behoeft wel geen nader betoog, dat deze onderwerpen voor *alle* leden der Maatschappij van groot belang zijn; dus niet alleen voor de praktizeerende veeartsen, onder die leden. Het komt daarom het Hoofdbestuur billijk voor, dat *alle* leden der Maatschappij *op volkomen dezelfde wijze* in de gelegenheid worden gesteld van hun meening te doen blijken; ter bereiking hiervan is toezending aan de bedoelde vragenlijst aan *alle* leden noodzakelijk.

7. Voorstel van het Hoofdbestuur.

Het Hoofdbestuur stelt voor artikel 19 der Statuten der Maatschappij als volgt te wijzigen:

Het Hoofdbestuur is bevoegd in spoedeischende gevallen met afgevaardigden van elke der bijzondere afdeelingen overleg te plegen in een bijzondere vergadering.

Het Hoofdbestuur is verplicht, minstens tweemaal per jaar, alsook indien drie afdeelingen het verlangen, zulk een bijzondere vergadering te beleggen.

Toelichting: Op het programma der 53ste Algemeene Vergadering in 1912 kwam een vrijwel gelijkluidend voorstel voor van de afdeeling Noord-Holland. Het Hoofdbestuur preaeadviseerde tot aanneming van bedoeld voorstel. Na een mededeeling der afdeeling Gelderland-Overijsel omtrent bij haar in bewerking zijnde reorganisatieplannen trok de afgevaardigde van Noord-Holland het voorstel zijner afdeeling in.

Het komt het Hoofdbestuur ongewenscht voor langer met de bedoelde statutenwijziging te wachten, daar het, gelijk het reeds het vorige jaar mededeelde in zijn praeadvies op het voorstel-Noord-Holland, tot de overtuiging is gekomen, dat door minstens twee verplichte bijzondere vergaderingen per jaar, op afdoende en weinig kostbare wijze aan de wenschen der afdeelingen en der leden kan worden tegemoet gekomen; in welke overtuiging het na de op 5 April j.l. gehouden eerste bijzondere vergadering in 1913 nog zeer is versterkt geworden.

8. Voorstel van het Hoofdbestuur.

Het Hoofdbestuur stelt voor art. 16 van het huishoudelijk reglement in dien zin te wijzigen, dat de leden der algemeene afdeeling, in Nederlandsch-Indië woonachtig, als contributie betalen een bedrag, gelijk aan den handelsprijs van het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde voor het buitenland.

Toelichting: Het komt het Hoofdbestuur gewenscht voor dezen maatregel te nemen, teneinde de leden der algemeene afdeeling, in Nederlandsch-Indië woonachtig, die zonder twijfel minder van de Maatschappij profiteeren dan de in Nederland wonende leden, te onttrekken aan onvermijdelijke, niet onaanzienlijke contributiestijging en daardoor zooveel mogelijk als lid der Maatschappij te behouden. Indien bedoelde leden voortaan als contributie betalen een bedrag, gelijk aan den handelsprijs van het Tijdschrift voor het buitenland, (welke met ingang van 1914 ook zal dienen te worden verhoogd) meent het Hoofdbestuur te mogen aannemen, dat eventueele moeilijkheden in dit opzicht zullen worden voorkomen.

9. Voorstel van het Hoofdbestuur.

Het Hoofdbestuur stelt voor, de leden der Algemeene afdeeling, in Nederlandsch-Indië woonachtig, te ontheffen van den hoofdelijken

omslag, welke in 1912, *ten behoeve van de herdenking van het vijftigjarig bestaan der Maatschappij, van de leden is geheven.*

Toelichting: Daar verschillende der bovenbedoelde leden bezwaar maakten tegen de betaling van dien hoofdelijken omslag, op grond van het feit, dat zij uit den aard der zaak niet konden deelnemen aan de herdenking van het vijftigjarig bestaan, enkelen in de heffing ervan zelfs een reden vonden om voor het lidmaatschap te bedanken, meent het Hoofdbestuur dit voorstel in het belang der Maatschappij te moeten doen, daar de gegrondheid van het bezwaar redelijkerwijze niet kan worden ontkend.

Tevens deelt het Hoofdbestuur hierbij mede, dat op verzoek aan de afdeeling *Groningen-Drenthe* in de aanstaande algemeene vergadering een bespreking zal worden gehouden van het navolgende onderwerp:

De verhouding van de veeartsen ten opzichte van de Rijksserum-inrichting en van de veehouders, in verband met het vastgestelde tarief voor de sera en de entstoffen.

Deze bespreking zal door den afgevaardigde dier afdeeling worden ingeleid.

Het Hoofdbestuur:

Dr. H. Markus, *Voorzitter*;

H. J. C. van Lent, *1ste Secretaris*.

Berichten.

Staat van de gedurende de maand Februari 1913 in de Rijkskeuringsdiensten van voor uitvoer bestemd vleesch verrichte keuringen.

	Graskalveren.	Nuchtere kalveren.	Runderen.	Schapen.	Varkens.	Vette kalveren.
Ter keuring aangeboden	65	26 215	9	1393	48 577[1]	3 103
Voor uitvoer goedgekeurd	63	25 646	1	1382	47 371½	3 089
Voor uitvoer ongeschikt bevonden	2	569	8	11	1 205½	14
Na voortgezette keuring voor consumtie goedgekeurd	1	527	4a	9	1 032½	9
Na voortgezette keuring voorwaardelijk goedgekeurd	—	1	—	—	132	1
Na voortgezette keuring afgekeurd	1	41	4	2	41	4
Voor consumtie afgekeurde organen en deelen:						
Baarmoeders	—	—	—	83	—	—
Beenderen (in K.G.)	—	—	—	—	14	—
Borstorganen (alle)	—	—	—	—	161	—
Borstvliezen	—	—	1	—	22	2
Buikorganen (alle)	—	—	—	—	151	—
Buikvliezen	—	1	1	1	11	1
Darmen (partijen)	—	—	—	—	—	—
Darmscheilen	1	5	1	—	347	1
Gewrichten	—	1	—	—	8	—
Harten	1	4	1	—	442	—
Huid in K.G.	—	—	—	—	68	—
Koppen	—	1	1	—	75½	1
Levers	3	22	1	194	1136	13
Longen	27	138	2	155	2087	70
Lymphklieren	—	—	—	—	835	8
Magen	—	—	—	—	—	—
Maag en darmen	1	1	—	—	260	3
Milten	1	1	—	—	87	3
Nieren	—	8	2	—	208	42
Ondervoeten	—	2	—	—	30	—
Ooren	—	—	—	—	—	—
Tongen	—	1	—	—	2	—
Uiers	—	—	2	—	—	—
Vet (in K.G.)	—	—	—	—	15	4
Vleesch (in K.G.)	—	10½	25	—	431	10
Vruchten	—	—	—	49	—	—
Zwezeriken	—	—	—	—	—	—

[1]) Hiervan werden voor „bacon" bereid 2 017 varkens.

Voorts werden 17 534 K.G. afzonderlijke organen en deelen ter keuring aangeboden, waarvan 204 stuks voor de consumtie werden afgekeurd.

(*Staatscourant*).

Ontvangen bijdragen ten behoeve van het Van Esveldfonds (18e lijst.)

Dr. J. H. PICARD, Zeist	f	10.—
J. ESHUIS, Enschede	-	5.—
G. DAAMS, Baarn	-	2.50
M. D. BOOY, Krommenie	-	2.50
Dr. R. H. J. GALLANDAT HUET, Utrecht	-	2.50
B. HARTOG, Diemen	-	2.50
totaal	f	25.—
Verantwoord als bijdrage van Dr. W. LUXWOLDA te Zwolle f 2.—, moet zijn f 2.50, rest	-	0.50
totaal	f	25.50
Bedrag van vorige bijdragen	-	2637.25
totaal	f	2662.75

Dr. H. VERMEULEN, Nieuwe Gracht 165, UTRECHT.

Examens aan 's Rijks Veeartsenijschool. Het veeartsenijkundig examen zal aanvangen op Woensdag 14 Mei e.k.; het natuurkundig examen voor a.s. veeartsen op Maandag 26 Mei e.k. (Staatscourant n°. 89).

Het admissie-examen zal aanvangen op 30 Juni a.s.; aangifte tot deelname bij den directeur van 's Rijksveeartsenijschool vóór 15 Mei e.k. (Staatscourant No. 96).

Personalia. Overleden de veearts W. F. A. GANTVOORT, te Borculo.

Benoemd tot lid van de gezondheidscommissie te 's Gravenhage in de plaats van wijlen den heer J. F. LAMÉRIS, dr. H. REMMELTS, inspecteur van den veeartsenijkundigen dienst.

Bij Koninklijk besluit van 18 April 1913 n°. 39 is, met ingang van 1 Mei 1913, op zijn verzoek, eervol ontslagen als assistend aan de Rijksseruminrichting te Rotterdam, DR. W. VAN DEN AKKER, aldaar.

De paardenarts 2e klasse A. J. ABSPOEL van het 4e regiment veld-artillerie te Ede, wordt wegens tijdelijke ongeschiktheid op non-activiteit gesteld.

Bij Koninklijk besluit van 21 April 1913 n°. 76 zijn benoemd: tot paardenarts der 1ste klasse, met ingang van 12 Mei 1913, bij hun tegenwoordig korps, de paardenartsen der 2de klasse H. P. E. VERBERNE, van het 2de regiment huzaren, en A. J. ABSPOEL, van het 4de regiment veld-artillerie, bij de Koninklijke Militaire Academie de paardenarts der 2de klasse DR. M. H. J. C. THOMASSEN, van die inrichting.

Benoemd tot veearts-keurmeester aan het abattoir te Groningen, de veearts C. J. G. VAN DER KAMP te Utrecht.

SCHORNAGEL.

STAAT van de gevallen van besmettelijke veeziekten, in Nederland geconstateerd gedurende de maand Februari 1913.

Opgemaakt door het Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel.

(*De cijfers tusschen haakjes duiden het aantal eigenaren aan onder wier vee de ziekte werd geconstateerd*).

Provincie.	Veepest.	Longziekte.	Mond- en klauwzeer.	Kwade droes en huidworm.	Schurft bij paard en schaap.	Schaapspokken.	Rotkreupel.	Vlekziekte.	Trichinenziekte.	Miltvuur.	Hondsdolheid.	
											Bij hond en kat.	Bij alle vee.
Friesland	—	—	(1)	—	5(3)	—	25(1)	1(1)	—	5(5)	—	—
Groningen	—	—	—	—	—	—	29(1)	—	—	—	—	—
Drenthe	—	—	(1)	—	—	—	—	—	—	2(1)	—	—
Overijsel	—	—	(1)	—	—	—	—	—	—	2(1)	—	—
Gelderland	—	—	(4)	—	—	—	—	—	—	9(5)	—	—
Utrecht	—	—	(1)	—	—	—	—	—	—	2(2)	—	—
Noord-Holland	—	—	(1)	—	—	—	13(2)	—	—	1(1)	—	—
Zuid-Holland ..	—	—	(2)	3(1)	—	—	—	10(6)	—	6(6)	—	—
Zeeland	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2(2)	—	—
Noord-Brabant	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12(12)	—	—
Limburg	—	—	(1)	—	—	—	—	—	—	11(9)	—	—
Het Rijk.....	—	—	(12)	3(1)	5(3)	—	67(4)	11(7)	—	52(44)	—	—

Geconstateerde gevallen van mond- en klauwzeer in Nederland van 6 tot en met 19 April 1913:

10 April, 1 hoeve, Gelderland;
11 April, 1 hoeve, Zuid-Holland;
12 April, 1 hoeve, Gelderland;
18 April, 1 hoeve, Overijsel.
De dieren zijn afgemaakt.

SCHORNAGEL.

Over tetanusbacillen en tetanustoxine, [1])

DOOR

DR. H. E. REESER.

Voor de bereiding van een hoogwaardig tetanusserum is het bezit van een zeer toxischen tetanusstam een eerste vereischte. Toen dan ook een jaar of 5 geleden met de bereiding van tetanusserum aan de Rijksseruminrichting een aanvang werd genomen was het noodzakelijk een dergelijke stam te verkrijgen.

Nu wordt als *uitgangsmateriaal* voor het isoleeren van tetanusbacillen veelal tuinaarde of paardefaeces gebruikt. Het laatste materiaal heeft dit voor, dat de tetanusbacil (tenminste volgens meerdere onderzoekers) een parasiet der dieren, speciaal van het paard, is en dat ze zich slechts in het dierlijk lichaam zou kunnen vermeerderen en haar virulentie behouden of verhoogen. Met het oog hierop gebruikte ik als uitgangsmateriaal paardefaeces waarmede meerdere *witte muizen subcutaan* werden *geënt*. Na eenige vruchtelooze pogingen gelukte het bij eenige muizen tetanusverschijnselen, gevolgd door den dood, te verwekken.

De entplaats van deze muizen werd verwijderd en hierna getracht een reinkultuur van tetanusbacillen te verkrijgen, waarbij gebruik gemaakt werd zoowel van de methode van KITASATO, die ter verwijdering van de niet-sporenvormende bacteriën, een verhitting van het materiaal aangeeft van ± 1 *uur op* 80° *C.* als die in NICOLAIER die een temperatuur van 100° *C.* gebruikt — deze 3 *minuten* laat inwerken. Op geen dezer beide methoden konden direct reinkulturen verkregen worden, daar andere anaërobe sporenvormende bacteriën een struikelblok vormden. Overgegaan werd daarom tot het gieten van *gelatineplaten*, die in een groot speciaal daarvoor vervaardigd BOTKIN's apparaat geplaatst werden, daarna werd verscheidene uren achter elkaar waterstof doorgevoerd en ten slotte het geheele apparaat 10 dagen in het broedapparaat van 22° C. gezet. Op deze wijze gelukte het een tetanusstam te verkrijgen, die eindstandige, groote ronde sporen vormde. Het geheel, bacil en spoor, had de bekende trommelstokvorm waarbij de spoor 2 — 3 maal dikker was dan de bacil. De sporen kleurden zich zeer fraai bij verhitting met carbolfuchsine.

Wat de sporenkleuring volgens MÖLLER aangaat, wil ik er hier even op wijzen, dat er twee fouten aan deze methode kleven waardoor men in den regel negatieve resultaten verkrijgt.

[1]) Voordracht, gehouden in de vergadering der Nederlandsche Microbiologische Vereeniging van 19 December 1912.

Eerstens is de verhitting met carbolfuchsine te kort aangegeven, MÖLLER spreekt van 1 — 5 min. terwijl voor een fraaie sporenkleuring met carbolfuchsine een verhitting van ½ — 1 uur noodig is. Maakt men gebruik van anilinewaterfuchsine dan voldoet een verhitting van ± 20 min. reeds.

De tweede fout zit in de ontkleuring met 5% zwavelzuur; door deze concentratie neemt men vaak een geheele of gedeeltelijke ontkleuring waar (ook bij zeer korte inwerking) — Door een ontkleuring met ½ — 1% zwavelzuur houdt men fraaie roode sporen. In het nieuwe artikel over *Tetanus* in KOLLE en WASSERMANN van VON LINGELSHEIM van 1912 wordt nog gesproken over een ontkleuring van 25% H_2SO_4. Ook hangt de sporenkleuring af van de soort van sporen. Zoo kleuren bijv. tetanussporen zich moeilijker als miltvuursporen.

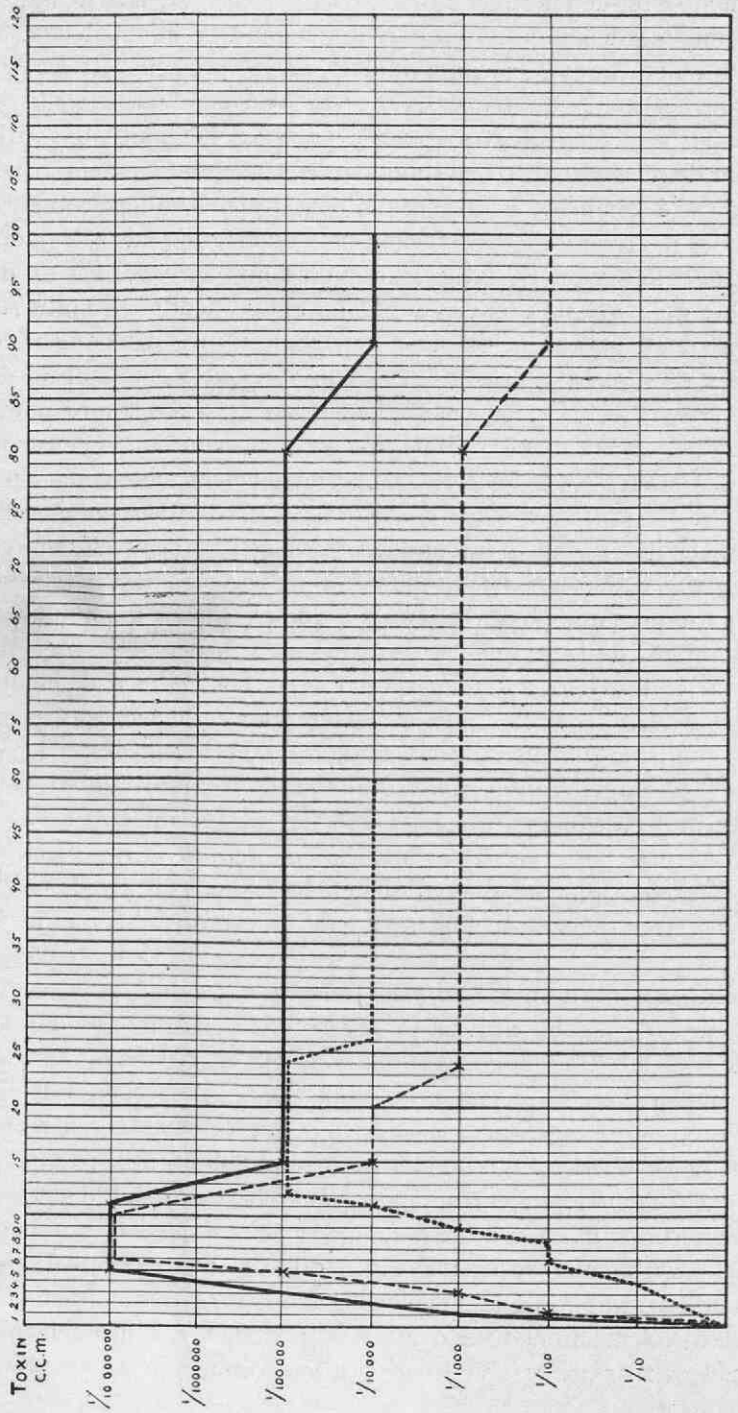
Wat de *toxinvorming* in de door mij uit paardefaeces geïsoleerde stam betreft kan ik U op de curve (stippellijn) der bijgevoegde teekening wijzen. Van de cultuur, die zich onder waterstof bij 37° C. bevond, werd telkens op steriele wijze wat genomen, dit gefiltreerd door een klein MAASSEN's filtertje en daarna weer opnieuw waterstof doorgevoerd

Na	4	dagen	doodde	$^1/_{10}$	cm³.	toxin muizen.
Na	6	,,	,,	$^1/_{100}$	,,	,, ,,
Na	8	,,	,,	$^1/_{100}$	,,	,, ,,
Na	9	,,	,,	$^1/_{1000}$	,,	,, ,,
Na	11	,,	,,	$^1/_{10.000}$	,,	,, ,,
Na	12	,,	,,	$^1/_{100.000}$	,,	,, ,,
Na	14	,,	,,	$^1/_{100.000}$	,,	,, ,,
Na	16	,,	,,	$^1/_{100.000}$	,,	,, ,,
Na	20	,,	,,	$^1/_{100.000}$	,,	,, ,,
Na	24	,,	,,	$^1/_{100.000}$	,,	,, ,,
Na	26	,,	,,	$^1/_{10.000}$	,,	,, ,,
Na	28	,,	,,	$^1/_{10.000}$	,,	,, ,,
Na	50	,,	,,	$^1/_{10.000}$	,,	,, ,,

Uit deze curve blijkt dus, dat de stam zijn toxin langzaam vormde, daar eerst op den 12den dag het maximum van toxiciteit bereikt was, dat de toxiciteit 12 dagen op haar maximum bleef en daarna slechts langzaam afnam.

De curve is niet verder vervolgd dan tot den 50sten dag toen de toxiciteit nog $^1/_{10.000}$ cm³ bleek te zijn.

De tetanus bij muizen, ook de experimenteele door de subcutane injectie van toxin, treedt op in den vorm van *tetanus ascendens*, het eerst neemt men de verschijnselen waar op die plaatsen, die

Toxin
c.c.m.
1/10 000 000
1/1 000 000
1/100 000
1/10 000
1/1 000
1/100
1/10

het dichtst bij de plaats van injectie zijn gelegen en daar de muizen door mij worden ingespoten aan de rughuid dicht bij den staart is altijd het eerste verschijnsel, dat aan de muizen valt waar te nemen, het loodrecht naar boven gaan van den staart, welk verschijnsel direct optreedt als men even tegen het muizenglas tikt. Zetten de dieren zich in beweging dan ziet men dat ze achter wijd gaan en één of beide achterbeenen achter zich aanslepen met de voetzool naar boven en de teenen uit elkaar gespreid (zeehondenhouding). Langzamerhand gaan de verschijnselen ook over op den voorhand en het middenrif, de ademhaling wordt bemoeilijkt zoodat de dood voornamelijk door verstikking intreedt. Langen tijd kunnen de muizen dan nog liggen *schijnbaar dood*, meestal op den rug, terwijl slechts door een tik tegen het glas kan waargenomen worden aan een diepe ademhaling of een plotselinge beweging, met den staart of een achterbeen, dat het leven nog niet gevloden is.

Bij die *toxininjecties bij muizen* werd steeds waargenomen dat de muizen die $^1/_{10}$ en $^1/_{100}$ cm³ hadden ontvangen binnen 1 dag stierven en *wel die met de grootste dosis het eerst*. Daarna stierven gewoonlijk achtereenvolgens de $^1/_{1000}$ cm³ en de $^1/_{10.000}$ cm³ gewoonlijk na 2 dagen en de $^1/_{100.000}$ cm³ in het verloop van den 3den dag. Hoe grooter de dosis toxin die ingespoten werd, hoe geringer de incubatieperiode was. Toch kan men deze niet, door het nemen van groote doses toxin, zoo klein mogelijk maken, nooit zag ik de *eerste verschijnselen vlugger intreden dan* 5 *uur na* de toxininjectie en nooit zag ik muizen vlugger *sterven dan* 8 *uur na die* injectie.

De *kleinste dosis toxin die muizen nog doodde*, (L +) bleek bij nauwkeurige proeven juist te liggen bij $^1/_{100.000}$ cm³ zooals ook in de curve is aangegeven, (bij $^1/_{200.000}$ cm³ bleven de muizen in leven) (L o).

Welke was nu de nog *minimale ziekmakende dosis?*

Bij dezen stam bleek deze te liggen bij $^1/_{1000.000}$ cm³, zoodat dus de doodelijke dosis 10 × grooter was dan de ziekmakende dosis. Bij een anderen stam, waar ik straks over zal spreken, was deze 20 × grooter. De *differenz-waarde*, d.i. het verschil tusschen ziekmakende en doodelijke dosis, blijkt dus ook afhankelijk te zijn van den gebezigden stam en kan dus niet voor een bepaalde diersoort door een constant cijfer worden aangegeven. Zoo leest men in handboeken dat bij muizen de doodelijke dosis 3 × grooter als de ziekmakende terwijl mijn cijfers veel grooter zijn en met den stam wisselen. Er aan toegevoegd moet nog worden dat het gebruikte toxin door filtratie was verkregen en geen antisepticum eraan was toegevoegd.

Deze stam, speciaal zijn toxin,werd gebruikt voor de *immunisatie onzer paarden*. Er diende dus voor gezorgd te worden *dat de stam in het laboratorium niet verzwakte*, omdat het een bekend feit is dat bij voortgezette kweeking op kunstmatige voedingsbodems de virulentie van alle pathogene anaëroben belangrijk afneemt. Nu zijn voor het virulent houden van tetanusbacillen verschillende methoden aangegeven (melkzuur 1:1000; $CaSO_4$ enz.). De methode, die mij het best bevallen is en die ook het gemakkelijkst is, is het om de 7 dagen overzetten der kultuur in hooge steekagar. Op deze wijze neemt de virulentie slechts uiterst langzaam af; toch was de afname van dien aard, dat na een verblijf van 4 jaar in het laboratorium de minimale dosis toxin van $^1/_{100.000}$ cm³ tot $^1/_{1000}$ cm³ gedaald was.

Alle proeven om te trachten de stam zijn *oorspronkelijke virulentie weer terug te geven* mislukten. Ook het kweeken op versch konijnenbloed, welke methode door TIZZONI en CATHANI was aangegeven en het kweeken op paardenserum en konijnenserum, methode VON HIBLER gaven een negatief resultaat.

Er werd toen een nieuwe stam aangevraagd aan het door KRAUS voortgezette laboratorium van KRAL te Weenen en daarop werd ontvangen een steekkultuur, waaruit na enting op gewone schuine agar *aan de lucht* zich een reinkultuur ontwikkelde van bacillen, die geen ronde, maar *ovale sporen* vormden, welke wel eindstandig waren, doch lang zoo fraai niet als dat bij een gewone tetanuskultuur het geval is. Vaak kon men zelfs aan de andere zijde van de spoor nog een gedeelte van de bacil waarnemen. Het geheel deed dan ook meer aan boutvuur dan aan tetanus denken. Mede doordat de spoor bij deze kultuur niet veel breeder was dan de bacil en de bacil aan de spoor spoedig degenereerde, was van een fraaien trommelstokvorm geen sprake. Ook deed het aëroob groeien van de gezonden kultuur (reeds na 18 uur ontwikkelde zich op de schuine agar oppervlakte een flinke kultuur) mij vragen of hier misschien een *vergissing in het spel was*. Om dit uit te maken werd een *bouillonkolf* geënt met dezen bacil, deze *aëroob 7 dagen bij* 37°C. geplaatst, daarna een gedeelte gefiltreerd door een MAASSEN's filtertje en met dit filtraat *muizen subcutaan geënt*.

Reeds binnen 1 dag waren de muizen, die $^1/_{10}$, $^1/_{100}$ en $^1/_{10.000}$ cm³ filtraat hadden ontvangen aan typischen tetanus overleden, de $^1/_{100.000}$ en $^1/_{1000.000}$ stierven na 2 dagen terwijl zelfs de muis, die $^1/_{10.000.000}$ cm³ had ontvangen nog op den 3^{den} dag stierf, wel een bewijs voor de verbazende toxiciteit der ontvangen kultuur. Toch werd, alvorens de serumpaarden met dezen stam werden

behandeld, de proef nog uitgebreid doordat een *proefpaard* intraveneus 30 cm³ van een op dezelfde wijze verkregen filtraat werd ingespoten. De eerste verschijnselen, die men bij het paard in den regel op praedilectieplaatsen waarneemt, traden op *na* 50 *uur;* er bestond toen een geringe klem en een stijve hals, het dier bewoog de hals noch naar rechts noch naar links. Na eenige uren nam de klem meer en meer toe, terwijl ook de ademhaling een sterke afwijking vertoonde, ze was bemoeilijkt en stootend hetwelk steeds verergerde. Binnen 24 uur na het eerste verschijnsel was het dier reeds aan asphyxie overleden. Het *bloed* van dit paard werd opgevangen en met het serum *muizen geënt*; de muizen, die subcutaan 1 cm³ hadden verkregen stierven reeds binnen 1 dag aan tetanus, terwijl die van 0.5 en 0.3 cm³ na 1½, die van 0.1 na 2 dagen en die van 0.01 cm³ na 4 dagen aan tetanus stierven. De met lagere doses serum behandelde muizen bleven alle in leven. Het serum van den tetanuspatiënt bevatte dus in een hoeveelheid van 0.01 cm³ nog tetanustoxinen.

Agglutinatieproeven met serum van tetanuspatiënten waarmede reeds COURMONT proeven had genomen met negatief resultaat, werden ook door mij ingesteld. Voor dit doel werden aan verschillende bouillonkulturen van tetanus dalende hoeveelheden van het toxische serum van den tetanuspatiënt toegevoegd. In geen enkel buisje, ook niet in dat waaraan ½ cm³ serum was toegevoegd, was agglutinatie te bespeuren. Trouwens ook met *hoogwaardig immuunserum* kon ik, zelfs met hoeveelheden van ½ cm³, in tetanusbouillonkulturen geen spoor van agglutinatie verwekken. Kan men dus, zooals WIDAL bij typhus, bij tetanus in dit opzicht niet van een *serodiagnose* spreken, dit mag men wel, wanneer men op de resultaten let, verkregen door injectie van serum van tetanuspatiënten bij muizen.

Wat de *komplementbindingsreactie* betreft, hiermede kreeg ik zoowel met het serum van den tetanuspatiënt als met het immunserum negatieve resultaten. Naast de krampverwekkende stof, tetanospasmin, bleek ook tetanolysin in de kultuur voorhanden te zijn. Proeven met een 5% emulsie van roode bloedlichaampjes van het schaap wezen dat voldoende uit.

Met volle vertrouwen konden, met het oog op de gedane proeven onze hoog geïmmuniseerde *tetanuspaarden met deze kultuur*, speciaal met het toxin, *behandeld worden*. De *paarden*, die *te voren intraveneus* 500 *cm³ toxin* van den door mijzelf gekultiveerden stam hadden ontvangen, verdroegen nu 500 cm³ van het nieuwe toxin zonder opvallende reactieverschijnselen.

De ontvangen stam was dus een *aërobe, zeer toxische* tetanusstam, die gekenmerkt was door zijn ovale, niet volkomen eindstandige *sporen*.

Wat die *vormverandering der sporen* nu aangaat dienaangaande kan opgemerkt worden dat VON HIBLER aantoonde dat men door toevoeging van *suiker en glycerine* (boven 1%) aan den voedingsbodem de gedaante der tetanussporen kan veranderen, waardoor de kogelvorm in den elliptischen vorm overgaat. Zeer plotseling zou die vormverandering plaats vinden in een *keukenzout-ryst-lakmoeswater-pepton-voedingsbodem*, hierop zouden alle pathogene anaëroben zeer lang gestrekte elliptische sporen vormen, in de eerste dagen tenminste; later wanneer de zuurgraad van den voedingsbodem sterk is toegenomen en de kleur dientengevolge van blauw in rood is omgeslagen houdt de sporenvorming op en neemt de virulentie sterk af.

Aangaande een glycerinetoevoeging van boven 1% kan ik het volgende mededeelen:

In steekagar-kulturen met $1^1/_5$ % *glycerine* was de vorm der sporen van den door mij geïsoleerden stam geheel dezelfde als in voedingsbodems zonder glycerine. Hetzelfde nam ik waar in steekagar kulturen met 2% — met 3% *glycerine*, de sporen bleven volkomen rond, van een ovaal worden was geen sprake. Met den *ryst-voedingsbodem* van VON HIBLER, waar het ovaal worden der sporen plotseling zou geschieden, kreeg ik evenmin positieve resultaten. De sporenvorming geschiedde hierin niet normaal en ook de bacillen vertoonden degeneratieve veranderingen. Wel moet erkend worden, dat zich in dezen voedingsbodem enkele sporen vormden, die niet volkomen rond en ook niet volkomen eindstandig waren, doch bij overzetting van de rijstkultuur in gewone steekagar had weer de normale sporenvorming van geheel ronde, volkomen eindstandige sporen plaats. Het is mij dus op deze wijze niet gelukt ronde sporen in elliptische om te zetten; nu kan, wat de rijstbodem betreft, dit misschien zijn oorzaak vinden in de bereiding, welke door VON HIBLER zeer onnauwkeurig wordt medegedeeld. Zoo spreekt hij van in een *weinig rijst* maar de hoeveelheid geeft hij niet aan, ook spreekt hij van *sterk alkalisch lakmoeswater* maar hoe sterk dat is wordt niet aangegeven. Wel nam ik waar dat de voedingsbodem door den groei der tetanusbacillen van blauw in rood werd omgezet zooals ook door VON HIBLER was aangegeven.

Wat de toxin-vorming aangaat wordt algemeen opgegeven dat voor het verkrijgen van een sterk tetanusgift slechts kulturen zijn te gebruiken, die onder *streng anaërobe* condities hebben verkeerd

en dat de aëroob verkregen giften minderwaardig zijn (het gift zou door de O. der lucht vernietigd worden). Met het oog op onze aërobe tetanuskultuur, die een toxin leverde waarvan reeds $^1/_{10\cdot000\cdot000}$ cm³ witte muizen binnen 3 dagen doodde, mag hier dus zeker wel een vraagteeken geplaatst worden. Opgemerkt kan hier nog worden, dat de minimale doodelijke dosis op dit oogenblik $^1/_{100\cdot000\cdot000}$ cm³ bedraagt. Misschien is de toename van toxiciteit toe te schrijven aan het elke week overzetten der kultuur.

Het verloop van de toxinvorming is in de curve (doorloopende lijn) weergegeven. (bladz. 401).

6 *uur na de enting*, toen de bouillon nog volkomen helder was, werd een geringe hoeveelheid gefiltreerd en hiermede muizen behandeld. De muis, die 0.1 cm³ had ontvangen, vertoonde eenige dagen vrij hevige lokale tetanusverschijnselen (staart en r. achterbeen) doch herstelde terwijl de muis, die 0.5 cm³ had ontvangen na 3 dagen aan tetanus bezweek. Reeds na 6 uur, toen nog absoluut geen troebeling aan de bouillon viel waar te nemen, was de bouillon al toxisch.

Na 1 dag doodde $^1/_{1000}$ cm³ nog muizen.
Na 4 dagen „ $^1/_{1000\cdot000}$ cm³ „ „
Na 5 dagen „ $^1/_{10\cdot000\cdot000}$ cm³ „ „

waarmede het maximum van toxiciteit bereikt bleek te zijn. Dit bleef hetzelfde op den 6 — 11den dag.

Na 11 dagen doodde $^1/_{10\ 000\cdot000}$ nog muizen.
Na 13 „ „ $^1/_{1000\cdot000}$ „ „
Na 15 „ „ $^1/_{100\cdot000}$ „ „
Na 18 „ „ $^1/_{100\cdot000}$ „ „
Na 24 „ „ $^1/_{100\cdot000}$ „ „
Na 30 „ „ $^1/_{100\cdot000}$ „ „
Na 40 „ „ $^1/_{100\cdot000}$ „ „
Na 50 „ „ $^1/_{100\cdot000}$ „ „
Na 60 „ „ $^1/_{100\cdot000}$ „ „
Na 70 „ „ $^1/_{100\cdot000}$ „ „
Na 80 „ „ $^1/_{100\cdot000}$ „ „
Na 90 „ „ $^1/_{10\cdot000}$ „ „
Na 100 „ „ $^1/_{10\ 000}$ „ „

Om na te gaan of *andere bacteriën*, die aan de lucht groeien, de toxiciteit der kultuur nog zouden doen toenemen en wellicht het maximum van toxiciteit met eenige dagen zouden verlengen, werd een bouillonkolf geënt met den aëroben tetanustam en een *streptococcenstam*. Beide bacteriën bleken zich uitstekend samen te kunnen ontwikkelen.

Het verloop van de toxinvorming in die mengkultuur is in de *curve* (streeplijn) zichtbaar. (bladz. 401.)

Na 1 dag doodde $^1/_{100}$ cm³ nog muizen.
„ 3 dagen „ $^1/_{1000}$ „ „ „ .
„ 5 „ „ $^1/_{100.000}$ „ „ „ .
„ 6 „ „ $^1/_{10.000.000}$ „ „ „ .

waarmede tevens het maximum bereikt was, welk maximum dus hetzelfde was als dat van de reinkultuur. Wel werd dit maximum 1 dag later bereikt doch dat kan aan toevallige omstandigheden worden toegeschreven.

Na 8 dagen doodde nog $^1/_{10.000.000}$ cm³ muizen.
„ 10 „ „ „ $^1/_{10\,000\,000}$ „ „ .
„ 13 „ „ „ $^1/_{100.000}$ „ „ .
„ 15 „ „ „ $^1/_{10.000}$ „ „ .
„ 18 „ „ „ $^1/_{10.000}$ „ „ .
„ 20 „ „ „ $^1/_{10.000}$ „ „ .
„ 24 „ „ „ $^1/_{1000}$ „ „ .
„ 28 „ „ „ $^1/_{1000}$ „ „ .
„ 30 „ „ „ $^1/_{1000}$ „ „ .
„ 40 „ „ „ $^1/_{1000}$ „ „ .
„ 50 „ „ „ $^1/_{1000}$ „ „ .
„ 60 „ „ „ $^1/_{1000}$ „ „ .
„ 70 „ „ „ $^1/_{1000}$ „ „ .
„ 80 „ „ „ $^1/_{1000}$ „ „ .
„ 90 „ „ „ $^1/_{100}$ „ „ .
„ 100 „ „ „ $^1/_{100}$ „ „ .

Teneinde uit te maken of de *O. der lucht bij voortdurende inwerking de toxiciteit van den stam zou doen afnemen*, werd de stam behalve in *steekagar* ook voortgekweekt op *schuine agar* en beide elke week overgezet gedurende 4 maanden lang. Wat bleek nu? De steekagarstam was na 4 maanden nog even toxisch als tevoren, ($^1/_{10.000.000}$ cm³ toxin doodde nog muizen) doch zeer belangrijk was het feit dat de schuine-agarstam *geheel avirulent was geworden*. Zelfs met 0.5 cm³ kultuurfiltraat kon ik subcutaan geen muizen meer tetanus bezorgen. Door het voortdurend kweeken aan de lucht was de stam atoxisch geworden. We bezitten dus in dien schuinen agarstam een tetanuskultuur, die in 3 opzichten verschilt van een gewone tetanuskultuur:

a. ze is *atoxisch.*
b. ze is *aëroob.*
c. ze wijkt *morphologisch* af.

Nu zijn in de literatuur meermalen aërobe, atoxische tetanus-

bacillen beschreven. Zoo kweekten o. a. CARBONE en PERRERO zoo'n aërobe, avirulente tetanusbacil uit het bronchiaalsecreet van een tetanuskadaver terwijl VON FAVEL er een kultiveerde uit een weggenomen blindedarm-uitsteeksel. Ook KRUSE gelukte het in een geval een avirulente atoxische bacterie te kultiveeren die, morphologisch met den tetanusbacil overeenkwam.

Waar nu dergelijke bacillen in de literatuur meermalen als „pseudotetanusbacillen" worden aangeduid, zoo hebben we in onzen schuin-agarstam het bewijs dat deze zoogenaamde pseudotetanusbacillen in direct verband met de echte tetanusbacillen kunnen staan.

Daar de werkzaamheid van serum in vloeibaren toestand na verloop van tijd afneemt zoo verdient het aanbeveling, daar waar bijv. sera jarenlang bewaard moeten worden, het vloeibare serum in *poedervorm* om te zetten, daar de titer van gedroogde sera in verloop van tijd lang niet zoo afneemt.

Nu worden voor het drogen van sera voornamelijk twee procédé's gevolgd; de methode van BRIEGER & FRÄNKEL door middel van $(NH_4)_2SO_4$ en die van COURMONT & DOYON door het indampen in *vacuum*. Deze laatste methode werd door Dr. SINNIGE, de scheikundige aan de seruminrichting, gevolgd bij het indrogen van tetanusserum, welk indrogen plaats vond om na te gaan of het serum door het drogen soms letsel ondervond m.a.w. of de titer van het serum vóór en na het drogen dezelfde was. Het spreekt vanzelf dat alle voorzorgen in acht werden genomen om het serum zoo min mogelijk te laedeeren. Er werd ingedampt bij een luchtdruk van ± 10 m.M. bij een temp. van ± 25° C. (voor hoogere temp. moet men bij het indampen voorzichtig zijn.) Het op deze wijze verkregen poeder werd nu nader in den vacuumexsiccator boven H_2SO_4 gedroogd. Van 100 gram serum werd juist 7 gram poeder verkregen.

Met dit poeder en het vloeibare serum (dat uit dezelfde proefflesch afkomstig was als het serum, dat het poeder had geleverd en dat gedurende den tijd van drogen koel en donker was bewaard) werden proeven op muizen genomen. Als *toxindosis*, waarvan de minimale doodelijke dosis vooraf op $^1/_{1000.000}$ cm³ was bepaald, werd gebruikt $^1/_{10.000}$ cm³ d.i. 100 × *de letale dosis.*, en deze dosis werd telkens gemengd met dalende hoeveelheden serum en poeder en wel van elk $^1/_{10}$, $^1/_{100}$, $^1/_{1000}$, $^1/_{10.000}$, $^1/_{100.000}$, $^1/_{1000.000}$ cm³ (het poeder in gewichtseenheden overeenkomende met het volume serum) Het oplossen van het poeder had heel langzaam en uiterst voorzichtig

plaats, terwijl de verdunningen gemaakt werden met gedestilleerd water, daar in NaCl. oplossingen het neutraliseeringsvermogen verhoogd wordt. De binding van toxin en antitoxin vond in kleine puntvormige glaasjes ½ uur bij 37° C. plaats, waarna witte muizen subcutaan werden ingespoten. Deze proef viel in zooverre negatief uit, dat alleen de contrôlemuis, die $^1/_{10\cdot000}$ cm³ toxin had ontvangen na 2 dagen stierf. Alle andere muizen bleven in leven hoewel de muis die $^1/_{1000\cdot070}$ poeder had ontvangen 1 dag ziek was en tetanische verschijnselen vertoonde, maar tenslotte toch geheel herstelde.

Deze proef pleitte echter wel voor de hoogwaardigheid van het tetanusserum daar $^1/_{1000\cdot000}$ cm³ serum nog in staat was 100 × de letale dosis toxin te neutraliseeren.

De proef werd nu herhaald op dezelfde wijze met een grootere hoeveelheid toxin en wel $^1/_{1030}$ cm³ of 1000 × de letale dosis.

De contrôlemuis stierf na 2 dagen evenals de muizen, die tegelijk $^1/_{1000\cdot000}$ serum en $^1/_{1000\cdot0000}$ poeder hadden ontvangen. De $^1/_{1000\cdot000}$ poeder stierf na 3 dagen en de $^1/_{100\cdot0000}$ cm³ serum na 4 dagen. Alle andere muizen bleven in leven.

Hoewel dus bij beide proeven een uiterst gering verschil in werkzaamheid ten nadeele van het poeder niet valt te ontkennen, is dit verschil toch zoo klein dat praktisch mag worden aangenomen dat bij het prepareeren van vloeibaar serum tot poeder, mits dit onder alle voorzorgen geschiedt, de werkzaamheid van het serum niet lijdt.

Boekaankondigingen.

H. M. KROON. *De tegenwoordige richtingen in de fokkerij der landbouwhuisdieren in Nederland* (1913). Met vele afbeeldingen. Uitgave van de firma LEITER-NYPELS te Maastricht, uitgeefster van „De Veldbode", geïllustreerd weekblad voor land- en tuinbouw, enz.

„Dit boek wil slechts een aanvulling zijn van de groote werken over veeteelt", zegt de schrijver in het voorbericht. Daarmede zijn natuurlijk bedoeld de groote werken over veeteelt in andere talen, want de Hollandsche literatuur kan zich te dezer zake op geen groote werken beroemen. Bovendien laat de heer KROON volgen, „dat in de bestaande werken de fokkerij in Nederland niet uitvoerig genoeg wordt behandeld."

„Ik heb", zegt hij verder, door de behandeling der fokrichtingen en door toelichting met een zeer groot aantal afbeeldingen willen vergemakkelijken, dat men een overzicht kan krijgen van de tegenwoordige fokkerij der voornaamste landbouwhuisdieren in ons land." Dit is hem volkomen gelukt. Na een korte inleiding, waarin achtereenvolgens wordt gehandeld over het aantal huisdieren in de onderscheidene provinciën, over wijziging van fokrichting, over fokmethoden, over teelt in eigen ras en over kruising, komt het eerst de paardenfokkerij in Nederland aan de beurt. Daarbij wordt niets verzuimd; niet enkel provinciesgewijze passeeren de paarden de revue, doch ook wordt meer in het bijzonder de fokkerij van tuig- en trekpaarden besproken, terwijl zelfs die van harddravers, van volbloeds en van remontepaarden niet wordt vergeten.

Daarna komen op overeenkomstige wijze aan de orde de rundveefokkerij, de schapenfokkerij, de geitenteelt en de varkensfokkerij. Uitvoerig wordt ook stil gestaan bij de kruisingen met buitenlandsche rassen, welke laatste den lezer worden voorgesteld niet door langdradige, dorre beschrijvingen, doch door fraaie afbeeldingen. Deze zijn zoo menigvuldig en zoo goed uitgevoerd, dat zij het boek bijna tot een *plaatwerk* stempelen. Iets dergelijks bestond tot heden in Nederland niet.

Het is niet mogelijk om in een kort bestek, als deze aankondiging beoogt, uit te weiden over den tekst. Den lezer zal blijken, dat deze vlot geschreven en gemakkelijk te volgen is; hij zal ongetwijfeld in het boek veel ontmoeten, dat, al betreft het ons eigen land, tot heden zijn aandacht ontging.

De Hollandsche veeartsen, en vooral de jongere, moeten met dezen arbeid kennis maken; zij dienen op de hoogte te zijn van hetgeen in eigen boezem bestaat, te meer daar het boek ook door de fokkers zal worden gelezen.

Het is fraai gedrukt op photographiepapier, bevat 191 bladzijden in 4°. formaat, met 64 groote afbeeldingen van paarden, 59 van runderen, 27 van schapen, 11 van geiten en 23 van varkens, en kost slechts f 2.25, fraai gebonden f 2.75. Het is dus te verwachten dat de 1ste druk spoedig zal zijn uitverkocht.

W. C. SCHIMMEL.

VETERINAIRE STUDENTEN-ALMANAK VOOR HET JAAR 1913, uitgegeven door het *Veterinaire Studentencorps „Absyrtus."* 26ste jaargang. Utrecht, L. E. BOSCH EN ZOON, 1912.

Deze almanak vangt aan met een voorwoord der Redactie en een warm en hartelijk gesteld *In Memoriam*, D. F. VAN ESVELD

door J. D. VAN DER PLAATS; het bekende portret van VAN ESVELD vergezelt dit artikel. Zooals elk fotografisch portret geeft het den indruk van een oogenblik en naar mijne meening geeft het ons meer den beslisten, gestrengen, VAN ESVELD dan den warmen en toegenegenen vriend.

Een zeer goed geslaagde foto van den Senaat van Absyrtus (de Heeren P. DE JONG, E. RUTGERS, H. A. DINGEMANS, W. F. VAN BEEK en J. C. A. GUIJT) versiert het boekje; uit het daarop volgende, vlot en zakelijk geschreven *Verslag over het Corpsjaar* 1911—1912 wil ik memoreeren de *Besprekingen over den groentijd teneinde te geraken tot afschaffing daarvan.* Het resultaat der „reusachtige discussie" was, dat de groentijd bleef bestaan; het groenreglement zal worden herzien. Absyrtus bloeit; dat is de grondtoon van het verslag.

Het *Verslag van de Commissie van Beheer van de Veterinaire Studenten-Societeit „Absyrtus"* (de Heeren A. KOOL, J. H. KNAPE, D. HENDRIKSE, H. J. H. VULLINGHS en P. A. OOSTING) is zeer lezenswaardig; het leert ons, dat ook „de kroeg" vooruit gaat. Na dit verslag volgt dat van de *Commissie van Studiebelangen,* van het *College van ordecommissarissen* en van het *Veterinair Studenten-Maandblad;* dit maandblad heeft, blijkens het verslag, gebrek aan copy. Als *erkende* veterinaire vereenigingen treffen wij aan: *Demosthenes, Houdt Moed, N. I. A., Elector, Klaveraas, Investigemus* en de *Veterinaire Studenten-Rijvereeniging.* In Demosthenes traden gedurende het vereenigingsjaar 1911—1912 géén leden-studenten als sprekers op; ik vind dat jammer, want het houden van een voordracht, de voorbereiding daartoe, het debat er na, zijn ook voor den student zeer leerzaam. M.i. ware het verkieslijk boven den thans gevolgden gang van zaken, voordrachten door studenten als regel te stellen en bij de keuze van sprekers buiten de leden, een verfijnde selectie te betrachten. Wie schrijft eens de volledige geschiedenis dezer vereeniging, welke slechts negen jaren jonger is dan Absyrtus? Bij Houdt Moed is het entweder—oder, ijs of bier, nog in zwang; de teekenaar J. v. d. H., die de almanak zoo verdienstelijk illustreerde, zou méér de waarheid, nabij zijn gekomen, wanneer hij naast elkaar had gesteld: *bier mèt* en *bier zónder ijs.* De jongste onder de erkende vereenigingen, de Rijvereeniging, kan in haar verslag met trots wijzen op de schitterende uitvoering van 25 Maart 1912.

Als *niet-erkende* vereenigingen zijn vermeld *Hercules* en *Ketoepat.*

Tegen den *Terugblik* heb ik een ernstig principiëel bezwaar. In geen enkel opzicht blijkt eruit, dat hij de communis opinio weer-

geeft van de veterinaire studenten. In de almanakken der universiteitsstudenten vindt men onder een dergelijk verslag de mededeeling, dat het aldus is vastgesteld in een vergadering van de betreffende faculteit van het Corps. Daar de veterinaire studenten allen behooren tot dezelfde faculteit zou hier dus de corpsvergadering de faculteitsvergadering kunnen vervangen. Waar er evenwel een officieele Commissie van Studiebelangen is, komt het mij aangewezen voor, dat deze den terugblik vaststelt, nadat ieder der leden vooraf ruggespraak heeft gehouden met de studenten van zijn studiejaar. Dan zal het uitgesloten zijn dat de lezer, gelijk bij dezen terugblik, den schrijver niet steeds au sérieux kan nemen.

Een *In Memoriam* — W. A. H. VAN HORSEN (met portret) door H. M. KROON zal voor het nageslacht de verdiensten van dezen kundigen man in het licht blijven stellen.

Uit het door v. d. P. samengestelde overzicht blijkt, dat van de 73 gewone promoties tot *Doctor Medicinae Veterinariae* er 3 geschiedden te Giessen, 69 te Bern en 1 te Zürich. Wanneer men in aanmerking neemt, dat al deze promoties op twee na plaats vonden na 1900, dus gedurende 12 jaar, mag haar aantal ongetwijfeld hoog genoemd worden in verhouding tot het aantal Nederlandsche veeartsen. Het blijft te betreuren, dat de Nederlandsche veearts ter verkrijging van het doctoraat in de veeartsenijkunde zijn schreden nog steeds naar het buitenland moet richten.

Nieuw en interessant is het door W. C. SCHIMMEL samengestelde overzicht van het onderwijzend personeel aan de Rijksveeartsenijschool sedert haar oprichting in 1821.

Waar in vorige almanakken alleen de gebruikelijke gegevens voorkwamen omtrent de *Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland*, heeft de Redactie thans, naar aanleiding van het vijftigjarig bestaan dier Maatschappij, de vriendelijkheid gehad, de portretten der hoofdbestuursleden op te nemen, alsmede een kort bijschrift door v. d. P. En daarop volgen gegevens betreffende de *Vereeniging van Districtsveeartsen, de Militair-Veterinaire Vereeniging, de Vereeniging van Directeuren van Gemeentelijke Slachthuizen in Nederland, de Veeartsenijkundige Hijgiënische Vereeniging, de Vereeniging van Rijkskeurmeesters in algemeenen dienst, de Vereeniging tot bevordering der Veeartsenijkunde in Nederlandsch-Indië*, voor een deel vergezeld van naam-en ranglijsten. Ten slotte nog *Naamlijst, standplaatsen enz. van alle gediplomeerde veeartsen in Nederland en zijne Koloniën, Alphabetische lijst der plaatsnamen, waar Nederlandsche veeartsen gevestigd zijn, Merkwaardige data uit de geschiedenis der veeartsenij-*

kunde in Nederland en Nederlandsch-Indië, Mengelwerk en Varia.

De Almanak-1913 opent op waardige wijze het tweede 25-tal; met dit succes wensch ik de Redactie, bestaande uit de Heeren D. J. KOK, E. RUTGERS, R. BAKKER, H. A. ZWYNENBERG en J. VAN DER HOEDEN, hartelijk geluk.

MARKUS.

Ingezonden.

DE INSPECTEUR VAN DEN VEEARTSENIJKUNDIGEN DIENST EN DE VEEWET.

Sedert de mond- en klauwzeer-invasie van 1911 hebben in tallooze nieuws- en vakbladen de verschillende voor- en tegenstanders der diverse bestrijdingsmethoden hun licht over deze belangrijke quaestie doen schijnen en met meer of minder hardnekkigheid de door hen voorgestane methode van bestrijding verdedigd.

Aan wien in dezen niet altijd zeer vreedzamen pennenstrijd de eerepalm moet worden toegekend kan voor ons hier onbeantwoord blijven, te meer daar het onbevooroordeelden duidelijk zal zijn, dat de quaestie der bestrijdingsmethode (afmaak- of afscheidingssysteem) meer eene quaestie van plaatselijkheid en utiliteit, dan van doctrine is.

Immers, wordt de bestrijdingsmethode der afmaking nuttig en noodig geacht bij sporadisch optredende besmetting, bij plotselinge algemeene invasie zal wel niemand — zelfs niet de grootste voorstander van het afmaaksysteem — voor slachting van den veestapel zijn te vinden.

Het moge hier natuurlijkerwijze als eene „*conditio sine qua non*" worden aangenomen, dat de diagnose omtrent het sporadisch of epidemisch voorkomen der ziekte juist wordt gesteld.

Nu heeft echter de verscheidenheid van inzicht bij de bestrijdingswijze dezer en ook van andere veeziekten door de districtsveeartsen, in de vétérinaire wereld en ook daar buiten, een soort storm teweeggebracht, welke ten slotte met het tooverwoord van centralisatie is bedaard geworden.

Centralisatie, dat was het sambuc, het panacée voor alle kwalen, welke den vétérinairen dienst aankleefden; dat was tegelijk het cement, dat het vétérinaire staatsgebouw zoude versterken èn dat oeconomische eenheid der werkzaamheden bij verschillende takken van dienst met gelijkvormigheid van ziektebestrijding zoude samenhechten.

In staatsstukken, op congressen en vergaderingen werd de wenschelijkheid van centralisatie betoogd en hare noodzakelijkheid aangetoond, steeds onder verwijzing naar bovenbedoelde bestrijding van het mond- en klauwzeer.

Maar die theoretische en bureaucratische oplossing van het moeilijke probleem der veeziekten-bestrijding heeft jammerlijk schipbreuk geleden en is gestrand

op eene klip, die de voorstanders dier centralisatie niet hadden vermoed.

Wat is namelijk het geval?

Gevolg gevende aan den van verschillende zijden uitgedrukten en bij het Departement van Landbouw ondersteunden wensch, heeft de Minister in 1910 bij de Begrooting een post uitgetrokken voor een aan te stellen Inspecteur van den Veeartsenijkundigen Dienst en, deze bewilligd zijnde, terstond dien ambtenaar aangesteld in den persoon van Dr. REMMELTS, een op vétérinair gebied zeer verdienstelijk en in vétérinaire kringen zeer geacht man.

Nu kwam het er evenwel op aan dien nieuwen ambtenaar binnen de grenzen der bestaande wettelijke voorschriften, zooals het bij de behandeling in de Tweede Kamer heette, zijn plaats in den ambtelijken werkkring aan te wijzen en zijne bevoegdheid te regelen.

En nu heeft de Ministeriëele resolutie van 14 October 1912 deze in dien geest aangewezen: dat 1° de leiding van en het toezicht op het Veeartsenijkundig Staatstoezicht onder de bevelen van den Minister worden opgedragen aan den Inspecteur van den Veeartsenijkundigen dienst en 2° dat de districtsveeartsen zich bij de uitoefening van hun taak hebben te gedragen naar de aanwijzingen van dien Inspecteur, aan wiens opdrachten zij zullen hebben te voldoen. Niet alleen dus centralisator en raadgever van den bevelenden Minister, maar ook zelf bevelen gevende aan de districtsveeartsen, die zijn aanwijzingen hadden te volgen.

Terstond, en zeer terecht, is tegen deze *algemeene* macht van den nieuwen functionaris opgekomen door Mr. ZAAYER, die met een beroep op de geschiedenis en letter der wet regelende den Veeartsenijkundigen Dienst, die geen bevelenden Inspecteur kent doch alleen districtsveeartsen onder den bevelenden Minister, de onwettigheid der bovenbedoelde Ministeriëele resolutie betoogde.

Het is hier niet de plaats om nader op de verschillende door den bestrijder te berde gebrachte argumenten in te gaan; genoeg zij het te constateeren, dat deze m. i. ons genoegzaam zwaarwichtig moeten voorkomen, om ons aan zijn zijde te scharen.

Als verdediger der bestreden resolutie heeft zich daarna opgeworpen Mr. Dr. FREDERIKS, commies bij de Directie van den Landbouw en wellicht de geestelijke vader van deze beschikking.

Eerst heeft deze verdediger het aldus voorgesteld alsof de wetgever van 1910 den begrootingspost goedkeurende, daardoor de wet, regelende den veeartsenijkundigen dienst heeft geïnterpreteerd in dien zin, dat deze het invoegen van een schakel in het verband van den veeartsenijkundigen dienst tusschen den met de uitvoering belasten Minister en de districtsveeartsen niet in den weg stond.

Na herhaalde bestrijding door Mr. ZAAYER liet hij deze interpretatieve bedoeling des wetgevers vallen en beweerde, dat de Tweede Kamer zich niet alleen het ambt, doch ook den werkkring van dien ambtenaar *als leider en toezichthebber* van de districtsveeartsen helder heeft voorgesteld, doch hij voegt er terstond bij, dat de Inspecteur alleen aanwijzingen en *bevelen* mag geven, welke zich bewegen binnen de grenzen der bestaande wettelijke bepalingen.

Nu zou een ieder, die niet maar zoo klakkeloos zich met een hoop groote woor-

den en juridische draaierijen en spitsvondigheden de oogen laat begoochelen, zeggen: Soit, geachte bestrijder, maar de wet regelende den veeartsenijkundigen dienst kent geen Inspecteur-*bevelhebber* en dus is een *bevel* zijnerzijds tot uitvoering van daden, rechtstreeks verband houdend met de uitoefening van dien veeartsenijkundigen dienst niet gegeven binnen de grenzen der wet. Hij heeft dan niets anders te doen, dan den Minister te adviseeren, die dan *beveelt*. — „Clair comme le beau jour".

En nu komt als het slotakkoord van Mr. Dr. FREDERIKS juist een prachtig voorbeeld, dat bewijst, dat hij met zijne verdediging van de resolutie en de bestrijding van Mr. ZAAYER, feitelijk dezen laatste heeft in het gelijk gesteld en dat ons brengt tot de conclusie, die m. i. uit deze regelen is te trekken.

Mr. Dr. FREDERIKS zegt namelijk: „Indien de districtsveearts afmaking van een stuk vee in een bepaald geval noodig oordeelt, kan de inspecteur hem niet bevelen den burgemeester in anderen zin te adviseeren. Maar indien de inspecteur noodig acht, dat de districtsveearts een bepaalde veemarkt bezoekt, dan zal ook Mr. ZAAYER het recht om dit te gelasten niet ontkennen."

Daargelaten nog het min verheffend voorbeeld, dat Mr. Dr. FREDERIKS geeft van den werkkring van den Inspecteur, voor zooverre hij als bevelhebber van den districtsveearts optreedt, toont de voorafgaande zinsnede ten duidelijkste aan, dat juist de zoozeer gewenschte centralisatie van *veeziekten bestrijding* met de instelling van den Inspecteur niet is bereikt, terwijl toch zooals wij boven zagen de instelling van dit ambt met het oog op eene eenvormige bestrijding noodzakelijk werd geacht.

In het belang van het algemeen kan ik niet anders dan mij verheugen over die uitlegging, omdat ik overtuigd ben, dat een eenvormige bestrijding van veeziekten, vooral met name van het mond- en klauwzeer, (welke zooals wij in den aanvang zagen, de eerste oorzaak tot de instelling van het ambt is geweest) wel mogelijk, doch niet steeds doelmatig is en hier meer de plaatselijke omstandigheden den doorslag moeten geven bij de keuze van het bestrijdingssysteem, zoolang niet met zekerheid de ziekteoorzaak wetenschappelijk is vastgesteld.

Maar waar nu vaststaat, dat de Inspecteur, den districtsveeartsen bevelen gevende niet die onbeperkte macht bezit, welke de algemeene bewoordingen van de Ministeriëele resolutie zou doen vermoeden, daar dunkt ons, dat het noodzakelijk is, dat door betere omschrijving van de bevoegdheden van den functionaris, van meet af alle botsingen tusschen Inspecteur en Districtsveeartsen worden buitengesloten.

Want de verdediger van de resolutie heeft in antwoord op het door Mr. ZAAYER te berde gebrachte bezwaar, dat het gezag van den Inspecteur als uit een onwettige resolutie voortspruitende, niet door den strafrechter beschermd zou kunnen worden, er niet onduidelijk op gewezen, dat men in een strafvervolging wel geen uitkomst zou gaan zoeken, als de ambtenaar (in casu de districtsveearts) weigerde te voldoen aan een bevel van het hoofd van het dienstverband (in casu de Inspecteur), doch dat in zulk geval toepassing eener disciplinaire straf het aangewezen middel zal zijn.

Welnu, waar zoo duidelijk en zoo dreigend door een jurist en ambtenaar als

Mr. Dr. FREDERIKS, tegenover de aan den districtsveearts door de wet toegekende rechten, de handhaving eener met die wet strijdige resolutie met disciplinaire straf wordt in het uitzicht gesteld, daar kunnen de districtsveeartsen en hunne plaatsvervangers *met recht* verwachten, dat de bevoegdheden van het hoofd van het dienstverband naar behooren en scherp worden omschreven.

En het ware zelfs te verwachten, dat diezelfde districtsveeartsen met kracht optraden tegenover eene bedreiging, waardoor men hun door de onschendbare wet toegekende rechten wil doen ontnemen.

In dezen gedachtengang heeft ook Mr. ZAAYER een middel aan de hand gedaan om over de praktische toepassing der resolutie en hare praktische gevolgen eene uitspraak van de daarbij belanghebbenden te verkrijgen, door voor te stellen de districtsveeartsen en hun plaatsvervangers daarover te hooren.

En nu is het typisch, dat juist deze uitspraak der voornaamste belanghebbenden door Mr. Dr. FREDERIKS met tamelijk „d é d a i n" wordt afgewezen.

Nu moge Mr. Dr. FREDERIKS wellicht bij zich zelf hebben vastgesteld — zeggen met zooveel woorden doet hij het niet — dat de meeste Rijksveeartsen niet in staat zijn om over zijn geesteskind een *zuiver juridisch* betoog te leveren, doch vast staat, dat zij eene *juridisch zuivere praktische* toepassing der bepalingen zeer juist en beter dan de theoreticus zullen weten te construeeren en te beoordeelen.

In dien gedachtengang aanvaardde ook de Directeur-Generaal van den Landbouw op het Landhuishoudkundig Congres van verleden jaar, eene uitspraak der commissie uit de veehouders als voornaamste belanghebbenden, over de bestrijding van het mond- en klauwzeer.

Alleszins aanbevelenswaardig schijnt mij dus het voorstel van Mr. ZAAYER alsnog te zijn, nu gebleken is, dat door regeling der bevoegdheid van den Inspecteur van den Veeartsenijkundigen Dienst niet datgene bereikt kan worden, wat men bereiken wilde; integendeel daardoor een bron van eventueele botsingen is geopend.

Deze zooveel mogelijk te voorkomen, ze desnoods door betere omschrijving der bevoegdheden geheel buiten te sluiten, zal zijn in het belang van den veeartsenijkundigen dienst, in het belang van het prestige van den nieuw opgetreden Inspecteur, in het belang eindelijk van de districtsveeartsen en hunne plaatsvervangers zelven.

K. HOUBA, *plaatsvervangend-districtsveearts.*

Maastricht, April 1913.

Necrologie.

W. F. A. GANTVOORT. †

WILLEM FREDERIK ARNOLD GANTVOORT werd 25 April 1868 te Neede geboren. Hij begon zijn studie aan 's Rijks Veeartsenijschool in September 1886, werd 6 Juli 1889 candidaat-veearts en kreeg op 27 Juli 1893 zijn diploma als veearts. Daarna vestigde hij zich te Borculo, waar hij zich weldra in een drukke praktijk mocht verheugen en als veearts zeer gezien was.

GANTVOORT overleed aldaar, ongehuwd, op 3 April 1913, nadat hij in de laatste jaren ernstig lijdende was geweest (sarcomatose) en zich reeds vóór twee jaar aan een operatie had onderworpen.

De burgemeester huldigde zijn verdiensten in een vergadering van de afdeeling Borculo der Geldersch—Overijselsche Maatschappij van Landbouw.

W. C. SCHIMMEL.

Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

Het Hoofdbestuur heeft de eer hierbij den leden mede te deelen dat de 54ste Algemeene Vergadering te Utrecht zal worden gehouden op *Vrijdag* 12 *en Zaterdag* 13 *September* 1913.

Het Hoofdbestuur:

Dr. H. MARKUS. *Voorzitter;*
H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris.*

Het Hoofdbestuur heeft de eer hierbij de afdeelingsbesturen te herinneren aan het bepaalde bij artikel 12 van het Huishoudelijk Reglement, wat betreft de candidaatstellingen voor leden van het Hoofdbestuur. Men leest daar o.a.

Deze opgaven worden, wat de periodieke aftreding betreft, in het programma der algemeene vergadering vermeld, indien zij:

1°. vóór 1 Juni zijn ingezonden;
2°. vergezeld zijn van een schrijven van den secretaris der betreffende afdeeling, waaruit nadrukkelijk blijkt, dat het af-

deelingsbestuur zich heeft overtuigd van de bereidwilligheid van het opgegeven lid tot het eventueel aanvaarden van bovenbedoeld lidmaatschap van het Hoofdbestuur

Het Hoofdbestuur:

DR. H. MARKUS, *Voorzitter.*

H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris.*

Vervolgcursus — Zuid-Holland. Data, sprekers en onderwerpen voor dezen cursus zijn de volgende:

30 Juli 1913, Dr. H. JAKOB, *Nieuwe geneesmiddelen;* 20 of 21 Augustus 1913, E. QUADEKKER, *Practisch melkonderzoek;* ?, J. J. WESTER, *Diagnostiek van kreupelheid.*

De cursus in vee- en vleeschkeuring voor veeartsen uit de provincie Noord-Brabant is van 16 October 1912 tot 5 Februari 1913 in het gemeenteslachthuis te 's-Hertogenbosch gehouden onder leiding van den directeur van dat slachthuis den heer F. VAN HOOTEGEM en gevolgd door de navolgende veeartsen: J. BOUWMAN te Oosterhout, H. HILWIG te Heusden, E. KORTMAN te Roosendaal, M. F. PLANKEEL te 's-Hertogenbosch, C. M. VAN ROOYEN te Bokstel A. VAN DE SANDE te Steenbergen, J. DE JONG te 's-Grevelduin-Cappele en P. SCHULTZE te 's-Hertogenbosch.

Notulen van de 53ste Algemeene Vergadering, gehouden op Vrijdag 13 en Zaterdag 14 September en 2 November 1912, in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen te Utrecht.[1])

Voorzitter: de heer Dr. H. MARKUS.

Derde gedeelte. *Zaterdag 2 November 1912, des voormiddags te tien uur.*

DE VOORZITTER: M. H. Ik open de vergadering en heet de aanwezigen welkom. Deze vergadering moet worden beschouwd als een voortzetting van die van 3 September l.l. toen slechts een deel van de agenda kon worden afgedaan. Voor het meerendeel zijn de afdeelingen weer door dezelfde afgevaardigden vertegenwoordigd [2]); met uitzondering evenwel van de afdeelingen *Zuid-Holland, Limburg* en *Gelderland—Overijsel,* die thans resp. vertegenwoordigd worden door de Heeren W. C. VAN DE STOLPE, Dr. E. DUIJSENS en A. VAN HEUSDEN.

De afgevaardigedn brengen gezamenlijk 126 stemmen uit; verder zijn aanwezig 6 stemgerechtigde en 3 niet-stemgerechtigde leden; in totaal worden dus 132 stemmen uitgebracht.

1) Zie in het bijzonder voor de toelichtingen tot ende praeadviezen op de voorstellen, het programma in deel 39, bladzijde 568 en volgende.

2) Zie bladzijde 236 van dit deel.

Aan de orde is punt 12 van de agenda, luidende:

12. De afdeeling Noord-Holland stelt voor, artikel 19 der statuten der Maatschappij als volgt te wijzigen:

Het Hoofdbestuur is verplicht, minstens tweemaal per jaar, alsook indien drie afdeelingen dit verlangen, met afgevaardigden van elke der bijzondere afdeelingen overleg te plegen in een bijzondere vergadering.

De Voorzitter deelt mede, dat in den loop van de maand Augustus een schrijven is ingekomen van de afdeeling Gelderland-Overijsel, ten doel hebbende dit voorstel aan te houden, daar in genoemde afdeeling een commissie bezig is een volledig reorganisatieplan van de Maatschappij te ontwerpen.

Het Hoofdbestuur kan zich daarmede wel vereenigen en zegt gaarne voor 1913 twee bijzondere vergaderingen toe, in afwachting van nadere voorstellen.

De heer MULLER, afgevaardigde van Nieuw-Zuid-Holland, kan zich daarmede zeer goed vereenigen.

De heer VAN DE SANDE: de afd. Noord-Brabant eveneens.

De heer TEN HOOPEN: de afd. Friesland ook.

In gelijken zin spreken de afgevaardigden van de overige afdeelingen.

De heer VAN HEUSDEN: (afd. Gelderland-Overijsel), vraagt hoe het komt, dat van de bijzondere vergadering, die in Februari l.l. is gehouden, geen verslag is verschenen in het tijdschrift. Als er weer zoo'n vergadering gehouden wordt, dan verzoekt de afdeeling een verslag daarvan.

Daar de afgevaardigde van Noord-Holland geen bezwaar heeft tegen het voorstel van Gelderland-Overijsel wordt conform besloten.

De VOORZITTER: In antwoord op de vraag van de heer VAN HEUSDEN moet ik opmerken, dat het niet in het reglement is voorgeschreven, dat het verslag van de bijzondere vergadering gepubliceerd moet worden; het Hoofdbestuur heeft er echter principieel geen bezwaar tegen. Het is evenwel steeds de gewoonte geweest, dergelijke verslagen niet openbaar te maken, omdat er wel eens zaken worden besproken, die men liever binnen den boezem der Maatschappij houdt. Met het reglement in de hand is de bijzondere vergadering eigenlijk een uitbreiding van de Hoofdbestuursvergadering. Ik doe den heer VAN HEUSDEN evenwel gaarne de toezegging, dat het Hoofdbestuur de publicatie voor elk geval zal overwegen.

Aan de orde is thans punt 13 van de agenda, luidende:

VOORSTEL VAN DE AFDEELING GELDERLAND-OVERIJSEL.

13. *De binnen het gebied der Maatschappij werkende permanente en tijdelijke commissies brengen jaarlijks vóór den 1sten Mei een verslag uit over hare werkzaamheden in het afgeloopen jaar, welk verslag vóór den 1sten Juli in het Tijdschrift ter kennis van de leden wordt gebracht.*

De VOORZITTER: Wenscht de afgevaardigde van Gelderland-Overijsel het voorstel nog nader toe te lichten?

Er is n. l. nog een brief ingekomen van Gelderland-Overijsel, inhoudende de mededeeling, dat het voorstel in dezen vorm is gedaan, maar dat het mogelijk de meening van de afdeeling niet juist weergeeft.

De heer VAN HEUSDEN: M. D. V. Ik heb geen andere opdracht, dan die van het voorstel te blijven handhaven.

De heer MULLER: De Nieuwe afdeeling Zuid-Holland deelt de bezwaren van het Hoofdbestuur. Zij begrijpt volkomen, dat zich wel eens aangelegenheden voordoen, die men beter doet met onder zich te houden. Daárom geeft ze in overweging, het voorstel te wijzigen in dien geest, dat achter de woorden „welk verslag" wordt gelezen: „Vóór of op 1 Juli, vergezeld van een advies van het Hoofdbestuur ter kennis van de verschillende afdeelingen zal worden gebracht". Hiermede wordt tegemoet gekomen aan het verlangen van Gelderland—Overijsel en het bezwaar van het Hoofdbestuur ondervangen.

De heer VAN DE SANDE: Laat men de vraag der plaatsing in ons vakblad aan de Commissie, in overleg met het Hoofdbestuur, overlaten. Meent men, dat het in een bepaald geval niet gewenscht is, dan kan zulks op de algemeene vergadering worden medegedeeld.

De heer TEN HOOPEN: Mijnheer de Voorzitter. Friesland kan geheel meegaan met het voorstel van het Hoofdbestuur.

De heer VAN DE STOLPE: Zuid-Holland gaat mee met het voorstel, gewijzigd als door Nieuw-Zuid-Holland wordt voorgesteld.

De heer VAN HEELSBERGEN: Namens de afdeeling Utrecht, wensch ik een amendement in te dienen op het voorstel, door n.l. achter „1 Juli" bij te voegen: „of, indien de Commissie zulks wenscht, op een lateren datum."

Overigens gaat de afdeeling mee met de voorgestelde wijziging van Nieuw-Zuid-Holland.

De heer DUIJSENS heeft namens Limburg opdracht, zich aan te sluiten bij het voorstel Gelderland—Overijsel, doch gelooft dat deze afdeeling wel geen bezwaar zal hebben tegen de voorgestelde wijziging van Nieuw-Zuid-Holland.

De heer MAZURE: Noord-Holland heeft geen bezwaar te stemmen vóór het voorstel van het Hoofdbestuur, doch meent, dat als men de verschillende opmerkingen van de afgevaardigden nagaat, toch eigenlijk wordt verkregen, wat het Hoofdbestuur wenscht. Het Hoofdbestuur belooft, dat het de publicatie van de verslagen van de commissies zooveel mogelijk zal bevorderen, terwijl uit hetgeen de afgevaardigden hebben gezegd, is gebleken, dat het ook hun meening is, dat het gedaan worde, wanneer het mogelijk is en niet, wanneer het niet wenschelijk is.

De heer STAAL: Groningen-Drente zal vóór het voorstel stemmen, echter met deze wijziging, dat in stede van in het tijdschrift wordt gelezen: „ter kennis van de leden wordt gebracht".

De heer VAN HEUSDEN heeft geen bezwaar, hierin mede te gaan.

De VOORZITTER: Tegen het eerste gedeelte van het voorstel is geen bezwaar, maar omtrent het tweede gedeelte kan men opmerken: Voorzoover „dit niet reeds in het reglement is bepaald." Voor enkele verslagen geldt het voorschrift dat ze moeten worden gepubliceerd zonder meer en voor deze kan men niet voorschrijven, hetgeen Nieuw-Zuid-Hollland wenscht. Men zou deze moeilijkheid wel kunnen ondervangen door te zeggen: „welk verslag, voorzoover daaromtrent niet reeds in het reglement een en ander is bepaald, vóór 1 Juli in het Tijdschrift ter kennis van de leden wordt gebracht." Dan geldt de publicatie dus ook voor de andere verslagen, waarvan het reglement thans niet spreekt.

De reserve van het Hoofdbestuur zou dan echter minstens deze moeten zijn: tenzij het Hoofdbestuur en de commissie, die het verslag heeft uitgebracht, in meerderheid van meening zijn, dat publicatie in het Tijdschrift niet gewenscht is.

De heer VAN DULM acht het van belang, nu de leden van het Hoofdbestuur niet in de gelegenheid zijn geweest vooraf onderling van gedachten te wisselen, op een bezwaar te wijzen. Het kan zich voordoen, dat de commissie een onderzoek heeft ingesteld, waarbij eer en goede naam van een of meer collega's betrokken zijn. Daarom moet de mogelijkheid blijven bestaan, dat aan het Hoofdbestuur de eindbeslissing blijve omtrent de publicatie.

Dr. OVERBEEK: Blijft het voorstel van Gelderland-Overijsel gehandhaafd, dan zou spr. er de voorwaarde aan toegevoegd willen zien, dat de publicatie geschiedt, als de commissie zulks wenscht. Het zou immers kunnen zijn, dat deze er tegen en het Hoofdbestuur er vóór is, waardoor dan een besluit zou kunnen worden genomen tegen den wil der commissie.

Wanneer een commissie een verslag uitbrengt aan het Hoofdbestuur met verzoek dit in het Tijdschrift op te nemen, is dit niet in strijd met welke bepaling ook.

De heer MULLER meent te begrijpen, dat het den wensch is van de verschillende afdeelingen, dat de werkzaamheden van de commissies ter kennis komen van de leden. Nu heeft de heer MAZURE wel gezegd, dat dit al opgesloten ligt in het voorstel van het Hoofdbestuur, maar het verschil is, dat het Hoofdbestuur het belooft, terwijl de afdeelingen het reglementair vastgelegd wenschen te zien. Er kunnen zaken zijn, heeft de heer VAN DULM straks gezegd, die geheim moeten blijven tusschen de commissie en het Hoofdbestuur, maar een geheim, dat twee weten, is geen geheim meer. Wanneer in het voorstel nauwkeurig de werkzaamheden van de commissies worden omschreven, kan de afdeeling Nieuw-Zuid-Holland zich er wel mee vereenigen. Als zulks voor verschillende commissies reeds het geval is, kan in het voorstel worden ingevoegd: „voor zoover het Huishoudelijk Reglement hierin niet voorziet."

De VOORZITTER: Tot goed begrip der zaak meen ik op het volgende te moeten wijzen. Artikel 2 van het H. R. spreekt van commissies, benoemd door de *algemeene vergadering* of het *hoofdbestuur*. Artikel 3, 2de lid spreekt over de bevoegdheid dier commissies; *in de hoedanigheid van adviseerend lichaam*, is de bevoegdheid beperkt tot het indienen aan het *hoofdbestuur* of aan de *algemeene vergadering* van zoodanige *voorstellen* als in het belang van het betreffend onderwerp wenschelijk worden geacht etc. Meerdere zelfstandigheid moet door de algemeene vergadering worden bepaald. Een tijdelijke commissie behandelt dus een bepaald onderwerp, zooals thans b.v. de enquête-commissie, is de commissie *met haar arbeid gereed*, dan komt zij met *voorstellen* bij haar lastgever, dat is algemeene vergadering of hoofdbestuur.

Maar — het is mogelijk, dat de commissie *meerdere* jaren werkt aan het onderwerp; voor dat geval bepaalt art. 3, dat de commissie jaarlijks vóór 1 Mei aan het hoofdbestuur *verslag* uitbrengt omtrent haar werkzaamheden in het afgeloopen jaar. Natuurlijk geldt dat ook voor de *permanente* commissies.

Men moet dus wel onderscheiden tusschen *voorstellen* en *verslagen*. Gelderland-Overijsel doelt alleen op de verslagen.

Voor de commissie van redactie van het tijdschrift gelden afzonderlijke bepalingen; de publicatie van haar verslag is daarbij voorgeschreven. (art. 38 H. R.)

Namens het Hoofdbestuur kan ik U mededeelen, dat het zijn praeadvies handhaaft, doch dat het gaarne wil medewerken om aan de geuite wenschen tegemoet te komen. Het Hoofdbestuur zal daartoe een aanvulling van bedoeld art. 3 overwegen en daarbij rekening houden met het feit, dat publicatie van commissieverslagen soms ongewenscht kan zijn.

Ik zou daarom gaarne in de eerste plaats van den afgevaardigde der voorstellende afdeeling en vervolgens ook van de andere afgevaardigden en van de leden willen vernemen, of zij tegen deze oplossing bezwaar hebben.

Daar niemand hiertegen bezwaren heeft, *wordt aldus besloten.*

Thans is aan de orde punt 14 van de agenda.

VOORSTELLEN VAN HET HOOFDBESTUUR.

14. *Het hoofdbestuur stelt der algemeene vergadering voor, overeenkomstig artikel 4 van het huishoudelijk reglement aan de Commissie voor de beroepsbelangen, een zoodanige permanente opdracht te verstrekken, dat deze Commissie voortdurend alle zaken, waarvoor haar zulks noodzakelijk of gewenscht voorkomt, in onderzoek kan nemen, hetzij op eigen initiatief, hetzij op verzoek van leden, die zich daartoe schriftelijk en rechtstreeks tot de Commissie wenden, of wel op verzoek van het Hoofdbestuur.*

De heer VAN NEDERVEEN, afd. Zeeland, heeft opdracht te stemmen voor het voorstel van het Hoofdbestuur.

De heer VAN HEUSDEN, afd. Gelderland-Overijsel gaat mee met het Hoofdbestuur, doch vraagt waarom nooit gevolg is gegeven aan het besluit, genomen op voorstel van Dr. VAN DER PLAATS betreffende de commissie voor de beroepsbelangen.

De heer STAAL, afd. Groningen-Drente, vereenigt zich met het Hoofdbestuur.

De heer MAZURE, afd. Noord-Holland, is voor het voorstel.

Ook Limburg, Utrecht en Zuid-Holland stemmen vóór het voorstel van het Hoofdbestuur.

De heer TEN HOOPEN, afd. Friesland, deelt mede, dat dit punt in zijn afdeeling nogal uitvoerig besproken is.

In 1908 is een schrijven gezonden naar het Hoofdbestuur, om zoo mogelijk te bevorderen, dat werd opgericht een bureau voor plaatsvervanging, omdat het voor praktizeerende veeartsen, dikwijls moeilijk is een plaatsvervanger te krijgen. Voor de medici bestaat in verschillende steden zulk een bureau.

Intusschen werd daaromtrent door ons niets meer vernomen, waaruit wij de conclusie hebben getrokken, dat de commissie, zooals ze nu is samengesteld, niet aan haar doel beantwoordt en de vraag is gerezen, of hierin, bij het verleenen van meerdere bevoegdheid, verandering ten goede zal komen. Friesland zal om die reden blanco stemmen.

De heer VAN DER SANDE, afd. Noord-Brabant, is voor het voorstel van het Hoofdbestuur.

De heer MULLER: In Nieuw-Zuid-Holland is lang over deze kwestie gesproken. Spr. zal zich echter bepalen tot de mededeeling dat zij mede gaat met het Hoofd-

bestuur, op voorwaarde, dat de commissie voor de beroepsbelangen binnen afzienbaren tijd uit de organisatie van de Maatschappij verdwijne. Er is wel opgemerkt, dat de taak van het Hoofdbestuur dan te omvangrijk zou worden, maar het moet betwijfeld worden of deze commissie bij de tegenwoordige vak-organisatie nog wel reden van bestaan heeft. Bovendien meende men, dat zij nu niet juist bevorderlijk was aan de eenheid onder de leden der Maatschappij; een eenheid, die zoo zeer noodig is.

De heer PLET wil bij dit punt eenige inlichtingen aan het Hoofdbestuur vragen ter rechtvaardiging tevens van de geringe resultaten betreffende den arbeid der hierbedoelde commissie. In de toelichting zegt het Hoofdbestuur, dat art. 4 van het Huishoudelijk Reglement zóódanig *kan* worden opgevat, maar spr. ziet geen mogelijkheid het anders op te vatten. Er staat duidelijk aangegeven dat de commissie een opdracht ontvangt en bij de behandeling van het vorige punt is door den voorzitter gezegd, dat zij aan de commissie *kan* worden gegeven. Nu weet spr. zeker, dat hij bij zijn installatie als lid der commissie volstrekt geen opdracht heeft gekregen. De commissie heeft steeds gemeend, dat zij een opdracht moest afwachten van het Hoofdbestuur of van de Algemeene Vergadering en spr. heeft herhaaldelijk zijn medeleden verzocht, te willen vergaderen, als hij in Holland was. In Januari j.l. hadden wij een bijeenkomst, die aanleiding gaf tot een correspondentie met het Hoofdbestuur, waarbij verzocht werd, de zienswijze van de commissie openbaar te maken in het tijdschrift. Eerst op 5 Juni kregen wij ten antwoord, dat het verslag van 1910 nog in het tijdschrift van 1 Juni zou worden opgenomen, onder mededeeling, dat het Hoofdbestuur het voornemen had, een voorstel betreffende de werking van de commissie voor de beroepsbelangen aan de algemeene vergadering voor te stellen. Spr. had gehoopt, dat het Hoofdbestuur de reden zou hebben meegedeeld, waarom het het schrijven der commissie niet had gepubliceerd. Ware dit gebeurd, de leden zouden het weinige werken van de commissie hebben kunnen billijken.

De VOORZITTER: Het besluit, door den afgevaardigde van Gelderland-Overijsel bedoeld, is mij op het oogenblik niet in bijzonderheden bekend. Tot mijn spijt kan ik daarover thans dus niet nader spreken. Evenmin weet ik, welke opdracht door mijn voorganger in het voorzitterschap, aan de commissie voor de beroepsbelangen bij haar installatie is gegeven.

Het is duidelijk gebleken, dat de commissie zich steeds op het standpunt heeft gesteld, dat zij *telkenmale* een opdracht moest ontvangen en naar de meening van het hoofdbestuur is zij daarmede volkomen gedechargeerd. Het Hoofdbestuur was evenwel van meening, dat art. 4 in ruimeren zin moest worden opgevat en teneinde voor de toekomst elken twijfel te voorkomen, doet zij thans dit voorstel.

Het Hoofdbestuur betreurt dit misverstand en deszelfs gevolgen ten zeerste; het is evenwel overtuigd van het goed recht van bestaan der commissie en kan dan ook absoluut niet medegaan met de voorwaarde door Nieuw-Zuid-Holland gesteld.

Het Hoofdbestuur zal zich tegen opheffing der commissie voor de beroepsbelangen krachtig verzetten; men bevordere liever haar werkzaamheid zooveel

mogelijk. Alhoewel die opheffing thans niet aan de orde is, wil ik hier, tegenover de door Nieuw-Zuid-Holland gestelde voorwaarde, welke onaangenaam is voor de commissie, constateeren, dat het Hoofdbestuur *het misverstand omtrent te verstrekken opdrachten zéér betreurt en dat het Hoofdbestuur de werkzaamheden der commissie op hoogen prijs stelt.*

De heer MULLER, Nieuw-Zuid-Holland, wijt het aan beknoptheid, dat zijn woorden niet goed zijn begrepen. Het is niet gegaan om de commissie alszoodanig, maar om het instituut. Als de afdeeling had geweten, wat zooeven door den heer PLET is meegedeeld, zou haar oordeel veel gunstiger zijn geweest. Het is juist, dat de commissie voor de beroepsbelangen is ingesteld door de algemeene vergadering, maar nu de rijkskeurmeesters, de districtveeartsen, enz. allen hun eigen organisaties hebben, zullen dezen zich wenden tot hun vakorganisaties en niet tot de commissie voor de beroepsbelangen. Voor de commissie voor de beroepsbelangen blijven dan over de praktizeerende veeartsen en is het daarom de vraag, of die commissie dan nog wel reden van bestaan heeft. De afdeeling wilde dus niet reageeren tegen deze commissie, maar was van meening, dat de commissie niet langer moest blijven bestaan. Toen in de afdeeling de vraag gesteld werd, wát men dan wenschte, is geantwoord, dat met het oog op de verdeeldheid en de ontevredenheid, een reorganisatie het meest gewenscht was. Er zijn hier verschillende voorstellen gedaan, die alle goed bedoeld zijn, maar als er telkens een stukje in het reglement en de statuten wordt gezet, dan wordt het een bedeldeken, die er niet uitziet, zooals het voor een 50-jarige jubilaresse als deze Maatschappij, past. Er zal waarschijnlijk door de afdeeling wel een voorstel tot reorganisatie van de Maatschappij worden gedaan.

De heer MAZURE is het geheel met den heer MULLER eens en heeft ook reeds bij punt 11 gezegd, dat voor de commissie voor de beroepsbelangen alleen overblijven de praktizeerende veeartsen. Als men nu punt 14 had behandeld vóór punt 11, dan was misschien die commissie van enquête niet noodig geweest en als men in de commissie voor de beroepsbelangen dan uitsluitend praktizeerende veeartsen had benoemd, zou men gekregen hebben, wat men wenscht. Een districtsveearts, een slachthuisdirecteur, een rijkskeurmeester behooren thans niet meer in deze commissie; zij hebben hun eigen vereeniging. Ik raad dus aan punt 14 aan te nemen, onder voorbehoud, dat in de c. v. b. uitsluitend praktizeerende veeartsen zitting zullen hebben.

De VOORZITTER: Ik acht het onjuist het standpunt te verdedigen, dat de Maatschappij geen rekening meer behoeft te houden met de belangen dier leden, welke ook nog een aparte vereeniging hebben. Ik kan dan ook niet meegaan met de voorstelling door den heer MULLER gegeven en door den heer MAZURE gesteund. Wanneer wij zien naar onze zustervereeniging, de Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der Geneeskunst, dan vinden wij ook daarin *alle* categorieën van artsen vereenigd, ofschoon er tal van speciale vereenigingen zijn. Doch die Maatschappij zal zich ook wel wachten, te verkondigen, dat zij met de belangen van de specialisten onder haar leden niet meer behoeft te rekenen; alleen reeds dáárom, dat na zulk een uitspraak tal van specialisten voor het lidmaatschap zouden bedanken, waardoor de moreele invloed der corporatie ten zeerste zou

worden geschaad. Naar mijn besliste overtuiging *moet* er blijven een Maatschappij, welke *alle* veeartsen vereenigt en daardoor krachtig staat om primo op te komen voor de *algemeene* veeartsenijkundige belangen; terwijl zij ook haar invloed dient aan te wenden, indien daarmede ten behoeve van bepaalde groepen van vakgenooten nuttigs kan worden bereikt. De heer MULLER vergeleek het reglement en de statuten bij een bedeldeken, der Maatschappij onwaardig. Tot mijn spijt moet ik hem de illusie ontnemen, ooit een organisatie te zullen stichten met zoodanige statuten en reglementen, dat daarin *nimmer* wijziging noodig zij; wie dat meent, jaagt idealen na.

Ik breng dus punt 14 in stemming.

Punt 14 wordt aangenomen met 111 stemmen voor en 18 blanco.

Aan de orde zijn thans de punten 15 en 16; de Voorzitter stelt voor, die te behandelen tegelijk en in verband met de begrooting.

15. *Het Hoofdbestuur stelt der algemeene vergadering, ingevolge artikel 16 van het huishoudelijk reglement der Maatschappij voor, de bijdrage, door de bijzondere afdeelingen voor ieder gewoon lid in de kas der Maatschappij te storten, voor het jaar 1913 te bepalen op f 10.—.*

16. *Het Hoofdbestuur stelt der algemeene vergadering voor, den bibliothekaris, met ingang van 1 Januari 1913, een jaarlijksche toelage van f 100.— toe te kennen.*

De heer MULLER: N.-Z.-Holland gaat met de punten 15 en 16 mee, doch is van meening, dat de toelage van f 100 niet bijzonder groot is. Met betrekking tot het tijdschrift, wil hij er op wijzen, dat de advertenties een belangrijke bron van inkomsten zijn, en zou hij gaarne willen vernemen, hoe men denkt over de verschillende referaten, die worden overgenomen uit de Telegraaf en de Nieuwe Rotterdammer Courant. Onze afdeeling is van meening, dat, aangezien de veeartsen kunnen geacht worden te behooren tot het krantenlezend publiek, zulke berichten kunnen vervallen en vervangen behooren te worden door meer wetenschappelijke mededeelingen. In de derde plaats wenscht spreker te vragen, wat de reden is van de ontslagname van den heer WESTER en wat het Hoofdbestuur in dezen denkt te doen.

De heer VAN DE SANDE: Noord-Brabant wil met genoegen meer betalen, als dit maar ten goede komt aan het tijdschrift. Men zou ook gaarne zien, dat een lijst van de namen en adressen van de secretarissen van de verschillende afdeelingen daarin werd opgenomen.

Friesland, Zuid-Holland, Utrecht, Limburg, Noord-Holland, Groningen-Drente, Gelderland-Overijsel en Zeeland stemmen allen voor de punten 15 en 16 en voor de begrooting zonder een enkele aanmerking.

De heer VRIJBURG wenscht als gewoon lid eenige opmerkingen te maken over het Tijdschrift. Met leedwezen heeft hij van het Hoofdbestuur vernomen, dat de middelen ten behoeve van het Tijdschrift niet voldoende zijn. Er is door vele leden geklaagd over het Tijdschrift en de schuld is natuurlijk bij de redactie gelegen, doch spr. gelooft, dat voor het grootste gedeelte de schuld is gelegen bij de leden zelf, door hun gebrek aan medewerking. Als ieder de meest vermeldenswaardige voorvallen uit zijn praktijk noteerde en inzond, dan zou dit voor velen interessante lectuur geven. Een groote fout is ook, dat wegens plaatsgebrek som-

mige referaten maanden moeten blijven liggen. Het Hoofdbestuur zal wel trachten in een en ander verbetering aan te brengen, maar dan zal dit moeten komen door contributieverhooging. De vrees is geopperd, dat bij contributieverhooging vele leden zouden bedanken, maar spr. heeft een te hoog idee van de Nederlandsche veeartsen, om dit te verwachten. Het is treurig, dat men geen tijdschrift kan maken, dat met het buitenland kan wedijveren, doch met goede medewerking en een goede redactie moet dat kunnen. Op het oogenblik is het een beetje kruidenierswerk. Als er offers voor noodig zijn, waarom dan niet dadelijk daarin voorzien. Spr. zou het zeer op prijs stellen, wanneer in deze vergadering nog werd besloten, het Tijdschrift zoo goed mogelijk te doen zijn, en daarvoor meer geld toe te staan. Mocht de begrooting van 1913 dan worden overschreden, welnu dan haalt men toch het tekort in 1914 weer in.

De heer VAN NEDERVEEN geeft in overweging den prijs van het Tijdschrift in den handel dus voor niet-leden van de Maatschappij, te stellen op f 10.

De VOORZITTER wil gaarne de verschillende sprekers beantwoorden. Ten aanzien van berichten, overgenomen uit dagbladen, kan spr. slechts mededeelen, dat de redactie vrijheid heeft op te nemen, wat zij daarvoor geschikt acht; omtrent de waarde van den inhoud zullen de meeningen wel steeds blijven uiteenloopen.

Wat betreft de reden van de ontslagname van den heer WESTER als redactielid, hebben de leden in het Tijdschrift kunnen lezen, dat zij gelegen is in oneenigheid met den secretaris der Redactie, als hoedanig ik zelf de eer heb te fungeeren. De oorzaak dier oneenigheid kwam voort uit de circulatie van een ingezonden artikel bij de redactieleden, ter beoordeeling voor opname. Daar het reglement aan de Redactie volkomen vrijheid laat een ingezonden stuk al dan niet op te nemen, en het ook niets bepaalt omtrent de wijze, waarop zij haar oordeel wil vormen, gevoel ik mij op het oogenblik niet gerechtigd omtrent een en ander te dezer plaatse nadere mededeelingen te doen.

Het Hoofdbestuur is in deze zaak reeds werkzaam geweest. In zijn vergadering van 4 September j.l. heeft het de ontslagname besproken; daar het geschil was voortgekomen uit een zaak van zuiver redactioneelen aard, meende het Hoofdbestuur zich buiten een beoordeeling te moeten houden; het droeg evenwel aan mij als voorzitter op, daarvan in de redactievergadering van 5 September d.a.v. mededeeling te doen, het leedwezen van het Hoofdbestuur over de ontslagname uit te drukken en den wensch te kennen te geven, dat de heer WESTER op zijn besluit mocht terugkomen. Die opdracht heb ik zéér gaarne aanvaard; ik heb er mij naar mijn beste weten van gekweten en in bedoelde redactievergadering er mij zeer uitdrukkelijk ook *persoonlijk* bij aangesloten.

In die redactievergadering, welke door den heer WESTER werd geleid, is zoowel door hem als door mij verklaard, volkomen te goeder trouw te hebben gehandeld, meenende aldus te moeten handelen in het belang der goede zaak; deze verklaringen zijn door geen der beide partijen gewraakt geworden.

Een bepaald resultaat werd evenwel in die vergadering niet verkregen; men ging zonder verdere discussie uiteen.

In October d.a.v. kwam er echter bij het Hoofdbestuur een schrijven in van

den heer WESTER, aansluitende aan de door mij in de redactievergadering namens het Hoofdbestuur gedane verklaring. De heer WESTER stelde daarin den eisch, dat ik als secretaris der Redactie schriftelijk zou verklaren, dat een handelwijze als de door hem gewraakte, in de toekomst niet meer zou voortkomen; werd hem die verklaring door mij gegeven, dan zou hij op zijn ontslagname terugkomen.

Daar het mij niet mogelijk was, aan dien eisch te voldoen, werd den heer WESTER in dien zin geantwoord; daarna verzocht hij de Redactie om plaatsing van een bericht vermeldende zijn ontslagname met ingang van 1 October 1912, in het Tijdschrift. Dit bericht is te vinden op bladzijde 897 van deel 39.

Den heer VAN DE SANDE doe ik opmerken, dat de namen en adressen der afdeelingssecretarissen eenmaal per jaar verschijnen met de ledenlijsten der Maatschappij; zijn verzoek ware dus te richten tot het Hoofdbestuur, alhoewel ook de Redactie de zaak kan overwegen.

Naar aanleiding van de opmerking van den heer VAN NEDERVEEN kan ik hem mededeelen, dat de quaestie van de prijs van het Tijdschrift reeds door het Hoofdbestuur en ook reeds door de Redactie is besproken. Zeer waarschijnlijk zal een volgend jaar een verandering kunnen worden voorgesteld.

In verband met het door den heer VRIJBURG omtrent het Tijdschrift gesprokene wil ik het volgende zeggen. Het Hoofdbestuur heeft nimmer aan de Redactie gezegd,dat de middelen voor het Tijdschrift — niet voldoende — zijn; tot zulk een uitspraak is het Hoofdbestuur niet bevoegd. Indien ik als lid van het Hoofdbestuur ten dezen opzichte een uitspraak zou hebben te doen, zou deze niet anders dan als volgt kunnen luiden: *het Tijdschrift moet in overeenstemming zijn met onze middelen.* Het gaat bezwaarlijk de zaak om te draaien en te vragen: zijn onze middelen voor het Tijdschrift voldoende; want het begrip — voldoende — is zeer vaag begrensd, en zeer rekbaar en bovendien zijn de opvattingen daaromtrent zeer individueel.

Wat de heer VRIJBURG gezegd heeft over de medewerking der praktizeerende veeartsen aan het Tijdschrift, beaam ik ten volle. Ik hoop met hem, dat in de toekomst de artikelen van die zijde, der Redactie mogen toestroomen; hoopt deze copy zich dan op, omdat er geen geld voor drukken is, dan is er zeer zeker grond om te zeggen, dat de middelen — onvoldoende — zijn; maar zoover zijn we, ook blijkens den heer VRIJBURG zelf, nog niet. De heer VRIJBURG heeft gesproken als *gewoon* lid, dus *niet* als redactielid, en hij vindt het treurig, dat men geen tijdschrift kan maken, dat met het buitenland kan wedijveren. Op het oogenblik is het volgens hem een beetje kruidenierswerk. Ik zal zoo vrij zijn ook *niet* te spreken als redactielid, doch als lid van het Hoofdbestuur, liever nog als *gewoon* lid; en dan moet het mij tot mijn spijt van het hart, dat ik het — treurig — vind, dat er bij een gewoon lid van de Maatschappij zoo weinig waardeering bestaat voor het werk der Redactie.

Over de referaten denk ik als volgt. *Goede* referaten kunnen zeer belangrijk zijn, maar in een Tijdschrift als het onze, komen ze pas in de tweede plaats. Het zal *nimmer* doenlijk zijn, *alles* in ons Tijdschrift te refereeren zooals de heer VRIJBURG wil; groote tijdschriften in het buitenland, die dat hebben beproefd, hebben het spoedig laten varen, omdat het niet te betalen was en zich bepaald tot enkele,

zeer belangrijke referaten en opgaven van titels; zoo o.a. het Tijdschrift van JOEST en OSTERTAG, dat zich enkel bezighoudt met parasitaire en infectieziekten.

Niemand zal er iets op tegen kunnen hebben, wanneer deze vergadering besluit — het Tijdschrift zoo goed mogelijk te doen zijn —, maar ik ben er als voorzitter wel tegen, dat er thans meer geld voor wordt toegestaan. Dat meerdere geld kan alleen worden gevonden door contributieverhooging en daar een voorstel daartoe thans niet in het programma voorkomt, kan zij in deze vergadering niet worden aangenomen. Bovendien is dit punt te belangrijk om zonder voorafgaande bespreking in de afdeelingen hier te beslissen. Het Hoofdbestuur liet thans een voorstel tot contributieverhooging achterwege in verband met den hoofdelijken omslag over 1912; daarbij komt nog dat het volgend jaar een beter overzicht over den totalen financieelen toestand mogelijk zal zijn dan thans, mede naar aanleiding van de meerdere kosten, welke in de laatste jaren de verschillende commissies medebrengen. Het Hoofdbestuur geeft aan een flinke contributieverhooging de voorkeur boven tal van kleinere, welke jaarlijks terugkomen. Ook moeilijkheden, die zich in de laatste maanden hebben voorgedaan met meerdere leden in Nederlandsch-Indië woonachtig, naar aanleiding van den bovengenoemden hoofdelijken omslag, deden, het Hoofdbestuur besluiten thans niet zoodanige voorstellen te doen, als de heer VRIJBURG zoo gaarne zou zien. Ik geef den heer VRIJBURG de verzekering, dat het Hoofdbestuur de belangen van het Tijdschrift niet uit het oog verliest,maar boven die belangen stelt het Hoofdbestuur de belangen der Maatschappij, wier integriteit de hechte grondslag is van het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde.

De heer OVERBEEK zegt naar aanleiding van de ontslagname van den heer WESTER als redactielid, dat deze met het Hoofdbestuur, ook door de leden der Maatschappij wordt betreurd. Men heeft nu de toelichting gekregen van één zijde, zoodat de vergadering over de kwestie niet kan oordeelen. Spr. meent bijv. dat de heer WESTER de verklaring van den secretaris niet zou hebben gevraagd, wanneer daarvoor geen aanleiding was geweest.

Spreker stelt daarom de vergadering de volgende motie voor: De bijzondere algemeene vergadering der Maatschappij, kennis genomen hebben de van de mededeeling van den heer J. J. WESTER omtrent de reden van zijn bedanken als lid der redactie van het Tijdschrift; het uittreden van genoemd redactielid ten zeerste betreurende; noodigt het Hoofdbestuur uit in verband met de door den heer WESTER vermelde reden tot ontslagname een onderzoek in te stellen en zoo mogelijk te bevorderen, dat hij voor het Tijdschrift behouden blijft.

De VOORZITTER: Het Hoofdbestuur is gaarne bereid bedoeld onderzoek in te stellen; het hoopt, dat het tot het gewenschte resultaat zal leiden. De motie van den heer OVERBEEK wordt bij acclamatie *aangenomen*.

De heer VRIJBURG vraagt toestemming om de begrooting van het Tijdschrift voor 1913 stilzwijgend te mogen overschrijden.

De heer PAIMANS, Penningmeester, zegt, dat alle begrootingsposten voor 1913 tamelijk scherp zijn gesteld; bovendien is in 1911 de begrooting van het Tijdschrift ook al overschreden en heeft het drukken van den klapper veel geld ge-

kost. Spr. kan den heer VRIJBURG dan ook niet steunen in zijn verzoek en meent integendeel er bij de redactie op te moeten aandringen, in 1913 binnen de begrooting te blijven.

De punten 15 en 16 en de begrooting worden *aangenomen.*

Aan de orde is punt 18:

Bepaling van de plaats waar de 54ste algemeene vergadering zal worden gehouden.

Door de afdeelingen Friesland en Groningen—Drente, wordt den Haag aanbevolen, in verband met de aldaar te houden landbouwtentoonstelling; alle overige afdeelingen verkiezen echter Utrecht, zoodat de 54ste Algemeene vergadering in Utrecht zal worden gehouden.

De VOORZITTER: Ik wensch nog een enkele mededeeling te doen in verband met punt 10, het Hoofdbestuur betreffende. Zooals u reeds bekend is, treedt aan het einde van het jaar 1913 de voorzitter af, terwijl de 1ste secretaris, de heer VAN LENT, den wensch te kennen heeft gegeven, tusschentijds en wel met ultimo December 1913 zijn taak neer te leggen. Ik verzoek daarom de afgevaardigden, de candidaatstellingen voor deze vacatures in hunne afdeelingen ter sprake te willen brengen. Om in het programma te kunnen worden opgenomen moeten zij voor 1 Juni 1913 het Hoofdbestuur bereiken.

Punt 19 (*eereleden*) is reeds in September behandeld, zoodat we aan het einde van de agenda zijn; daarom vraag ik of iemand nog het woord verlangt.

De heer MAZURE zou graag willen weten, of het besluit van den 1ste secretaris onherroepelijk is. Hij betreurt het besluit ten zeerste en als het mogelijk mocht zijn, dat daarop kon worden teruggekomen door een algemeene sympathiebetuiging, zou hij deze gaarne wenschen. (Applaus).

De heer VAN LENT dankt de vergadering voor haar sympathiebetuiging doch voegt er aan toe, dat zijn besluit absoluut vast staat. In de eerste plaats zijn het persoonlijke overwegingen, die hem daartoe hebben geleid en ten tweede acht hij het in het belang van de Maatschappij.

De heer OVERBEEK wenscht nog iets te vragen naar aanleiding van de Landbouwtentoonstelling, die het volgend jaar in den Haag zal worden gehouden, en waarbij ook een voordrachtenreeks op het programma staat. Deze Maatschappij is niet vertegenwoordigd in de commissie van voorbereiding, toch zou spr. wel willen weten, of het niet mogelijk zou zijn, dat de Nederlandsche veeartsen op de een of andere wijze iets voor de tentoonstelling konden doen.

De VOORZITTER zegt overweging van dit punt door het Hoofdbestuur toe.

Voorts dankt hij de aanwezigen voor hun welwillende aandacht en sluit hij de vergadering met den wensch, dat het nieuwe maatschappelijke jaar dat staat aan te breken, voor deze Maatschappij alleszins vruchtbaar moge zijn.

De Commissie voor het vaststellen der notulen:

L. J. HOOGKAMER,

H. A. KROES,

H. J. C. VAN LENT.

Berichten.

Ontwerp van Wet ter verhooging van Hoofdstuk X der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1912.

IIde AFDEELING.

Landbouw.

B. Onderwijs.

	wordt verhoogd met:	en mitsdien gebracht op:
Artikel 22. Gebouwen, meubelen, hulpmiddelen voor het onderwijs, lokaalbehoeften, reiskosten, kosten wegens het uitoefenen van de buitencliniek, aankoop en onderhoud van dieren en verdere uitgaven ten behoeve van de Rijksveeartsenijschool	f 77 400.—	f 172 923.—
C. Veeteelt, Akkerbouw en Tuinbouw.		
Artikel 30. Subsidiën en kosten in verband met de uitvoering der wet op de paardenfokkerij 1901, zoomede subsidiën en andere uitgaven voor de paardenfokkerij in het algemeen	15 500.—	161 500.—
D. Veeartsenijkundige dienst.		
Artikel 38. Reis-, bureel- en verplaatsingskosten; reiskosten en vacatiegelden van plaatsvervangende districtsveeartsen; reiskosten en beloningen van gouvernementskeurmeesters en geëxamineerde veeartsen; vergoeding voor het gebruik van rijwielen bij reizen ten behoeve van 's Rijks dienst	27 000.—	102.000 —
Artikel 40. Gebouwen, meubelen, benoodigdheden voor de te verrichten werkzaamheden, lokaalbehoeften, reiskosten, aankoop en onderhoud van dieren en verdere uitgaven ten behoeve van de Rijksseruminrichting.....	20 500.—	121 292.—

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Artikel 22. Zooals reeds in den uitgewerkten en toelichtenden staat, behoorende bij het ontwerp van wet tot vaststelling van hoofdstuk X 1912 is medegedeeld, wordt een algemeen bouwplan ten behoeve van de Rijksveeartsenijschool voorbereid. Intusschen is in verband met de toename van het aantal leerlingen in het begin van 1912 de noodzakelijkheid gebleken, ter voorziening in het gebrek aan ruimte voor de studeerenden, over te gaan tot eene uitbreiding van het onderwijsgebouw der Rijksveeartsenijschool. Met de uitvoering van dit werk was eene uitgaaf gemoeid van f 18 755. Daar voor dit doel geene gelden op de begrooting waren uitgetrokken, is op het artikel een tekort ontstaan.

Voorts kon eerst in 1912 een aanvang worden gemaakt met den bouw van

enkele paardenstallen en het bouwen van stallen voor proefdieren, waarvoor reeds in 1911 een bedrag van f 15 000 beschikbaar was gesteld (Gedrukte stukken, Zitting 1910—1911, 244, n°. 5). Het bleek evenwel noodig, ten einde in het dringend gebrek aan meer stalruimte behoorlijk te voorzien, een grooter aantal paardenstallen te bouwen dan waarop in 1911 kon worden gerekend, terwijl het gewenscht voorkwam in de ter zake te sluiten overeenkomst tevens den voorgenomen verbouw der droesstallen op te nemen. Een en ander heeft er toe geleid, dat voor de uitvoering dezer werken een bedrag werd gevorderd van f 44 002.07.

Tot de overschrijding van het artikel heeft voorts bijgedragen de omstandigheid, dat bij het opmaken der begrooting niet was gerekend op eene uitgaaf van ± f 6 200 voor de laatste kosten van inrichting van de voormalige directeurswoning tot instituut voor parasitaire- en infectieziekten en op een bedrag van f 6 400 noodig voor eene verbouwing in de afdeeling voor interne kliniek en runderkliniek en de aanschaffing van voor dat onderwijs noodige leermiddelen. Ten slotte is voor kosten van instrumenten en andere hulpmiddelen voor het onderwijs in het algemeen ± f 2 000 meer noodig gebleken, dan waarop gerekend was.

Het artikel ware op grond van een en ander te verhoogen met f 18 755 + + f 44 002.07 + f 6 200 + f 6 400 + f 2 000 = f 77 357.07, of rond f 77 400.00

Artikel 30. Verhooging van dit artikel is noodig in verband met de omstandigheid, dat de kosten, welke krachtens de wet op de paardenfokkerij 1901 voortvloeien uit de keuringen, zoowel voor het gebruik van dekhengsten als voor de toekenning van premiën en bijdragen uit de Rijkssubsidiën voor de paardenfokkerij de raming hebben overschreden.

Artikel 38. De overschrijding van dit artikel is een gevolg van de omstandigheid, dat in verband met de geheerscht hebbende mond- en klauwzeer-epidemie in het begin van 1912 op ruimer schaal dan gewoonlijk, stalinspecties moesten worden gehouden en voorts het bezoeken der besmette hoeven door de ambtenaren van het veeartsenijkundig Staatstoezicht veelvuldig noodig was voor het houden van toezicht op de naleving der voorgeschreven bestrijdingsmaatregelen.

Artikel 40. De overschrijding van het op dit artikel voor de Rijksseruminrichting toegestaan bedrag, houdt verband met de gestadige uitbreiding van het bedrijf dezer inrichting.

Ten einde aan alle aanvragen om sera en entstoffen te kunnen voldoen, moest voor den aankoop en het onderhoud van dieren meer worden uitgegeven dan daarvoor was toegestaan, terwijl eveneens voor de aanschaffing van instrumenten, chemicaliën en verdere benoodigdheden een hooger bedrag werd gevorderd, dan bij het opmaken der begrooting was te voorzien.

Tot de nadere toelichting van de aangevraagde verhooging volgt hier een overzicht van de verschillende ten laste van het artikel gedane uitgaven.

Huur van gebouwen	f 4 096.—
Onderhoud en aankoop van meubelen, instrumenten, chemicaliën en materialen, mitsgaders vuur, water en licht	24 493.73[5]
Aankoop van dieren	10 200.36
Onderhoud van dieren	49 036.—
Bereiding van serum tegen het mond- en klauwzeer	24 568.41[5]
Schrijfbehoeften, drukkosten, reiskosten, vrachten en verdere uitgaven	8.538.88
	f 120 933.39

Het toegestane bedrag ad f 100 792 is derhalve overschreden met eene som van f 20 141.39. Met het oog op enkele nog te doene betalingen wordt een verhooging voorgesteld van f 20 500.

Necrologie. Den 10den April 1913 overleed na langdurig lijden, in den ouderdom van 52 jaar, Dr. WILHELM SCHLAMPP, professor in algemeene therapie, bijzondere pathologie en therapie, oogheelkunde en cliniek aan de veterinaire hoogeschool te Munchen.

Op denzelfden dag stierf te Weenen na een langdurige longaandoening, op den leeftijd van 64 jaar, hofraad Dr. HUGO SCHINDELKA professor in bijzondere pathologie en therapie, in infectieziekten en clinische propaedeusis aan de veterinaire hoogeschool aldaar. W. C. S.

Huldeblijk aan Dr. D. L. Bakker. Door de Coöperatieve Fokvereeniging Lonneker Enschedé is aan haren vroegeren adviseur en medebestuurslid, DR. D. L. BAKKER, thans districtsveearts te Alkmaar, een fraai bureau-ministre en een inkstel met inscriptie aangeboden, als bewijs van erkentelijkheid, voor hetgeen hij gedurende zijn verblijf te dezer stede voor de reorganisatie en verbetering van den veestapel heeft verricht.

Tarief voor vlekziekte-entingen. Nu, naar aanleiding van het ministerieele besluit van 11 Februari 1913 n°. 30, noodzakelijk de tarieven voor het inenten der varkens tegen vlekziekte zijn verhoogd, schijnt het voor te komen, dat veehouders trachten hun varkens te doen enten tegen lager tarief, dan in hun omgeving door de veeartsen, die daar gewoonlijk praktizeeren, was aangenomen.

Op de vergadering van praktizeerende veeartsen in Noord-Holland boven het IJ, is dit besproken en was men van gevoelen, dat het gehoor geven aan dergelijke pogingen, niet in het belang was van het aanzien van den veeartsenijkundigen stand en zij verzoekt daarom den veeartsen, in het belang van allen, geen gevolg te geven aan dergelijke pogingen en alleen te enten in de streek, waar zij de praktijk uitoefenen. ROODZANT.

Mond- en klauwzeer in Nederland. Gedurende de week van 27 April tot en met 3 Mei 1913 werden geen gevallen van mond- en klauwzeer geconstateerd, zoodat Nederland sedert 20 April 1913 vrij van genoemde veeziekte is.

(*Staatscourant van 6 Mei* 1913)

Vereeniging van praktizeerende veeartsen in Noord-Holland boven het IJ. 25 April j.l. is een vereeniging van dezen naam opgericht. Voorzitter is F. M. DE LEUR te Hoorn, Secretaris C. ROODZANT te Alkmaar, Penningmeester G. HANNEMA te Zaandam. C. ROODZANT.

Personalia. Aan den heer D. VAN DER SLUYS is op zijn verzoek eervol ontslag verleend als directeur van de veemarkt en het abattoir te Amsterdam.

Bij Koninklijk besluit van 28 April 1913 n°. 56 is, met ingang van 1 Mei 1913, benoemd tot Rijkskeurmeester in algemeenen dienst 1ste klasse,de Rijkskeurmeester in algemeenen dienst 2de klasse J. M. A. VAN NES, te Assen.

Benoemd tot directeur van het abattoir te Haarlem, C. F VAN OYEN, thans adjunct-directeur dezer inrichting. SCHORNAGEL.

Welk standpunt moet gedeeltelijk en kan zoo noodig de veearts ten opzichte der veefokkerij innemen, [1])

DOOR

Dr. S. R. FERWERDA.

Mijne Heeren! In onze vorige vergadering werd door enkele leden de meening uitgesproken, dat men in het algemeen in zake veefokkerij te weinig rekening hield met ons, veeartsen. Die meening is niet nieuw. Ik herinner U b. v. aan de rede van KROON „Langs de grenzen van het veeartsenijkundig gebied", en gehouden op de 48ste Algemeene vergadering waarin hij zegt: „er zijn zeker menschen die meenen, dat wij veeartsen ons alleen dienen te bepalen tot de behandeling van zieke dieren, het voorkomen van veeziekten, en het keuren van vleesch, en die ons verder incompetent achten om, in zake fokkerij, extérieur c.a. van advies te dienen."

Ook een artikel van KROES in het Tijdschrift, waarin deze voor een eventueele aanstelling van den veearts tot veeteelt-consulent een pleidooi houdt, wordt hem mijns inziens in de pen gegeven door hetzelfde gevoelen.

Persoonlijk deel ik dat gevoelen ten deele ook. Ik zeg echter ten deele, omdat mijns inziens de houding, die niet weinig veeartsen ten opzichte van landbouwbelangen innemen, als direct gevolg deze gewraakte houding der landbouwers ten onzen opzichte uitlokt.

Ik meende me dan ook het best van mijn taak te kwijten door een antwoord te zoeken op deze vraag: „welk standpunt moet gedeeltelijk en kan zoo noodig de veearts ten opzichte der veefokkerij innemen?"

Ik stel mij voor mij in mijn bespreking te beperken tot den mijns inziens belangrijksten tak der veeteelt, de rundveefokkerij, en zal er daarbij zooveel mogelijk rekening mee houden, dat ik spreek tot de leden der afdeeling Overijssel.

Als ik in mijn vraagpunt spreek van de houding, die de veearts ten opzichte der fokkerij in moet nemen aan de eene zij, en in kan nemen aan den anderen kant, dan voelt ge, dat naar mijn meening hier eensdeels op hem rust een plicht, en anderendeels zich voor hem een werkkring ontsluit naar persoonlijke kennis en ambitie.

---

[1]) Voordracht, gehouden in een vergadering der afdeeling Overijsel van de Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

En dit vaststaande, heb ik U dus eerstelijk te wijzen op de plicht, die hier door ons te vervullen is.

Als onze plicht nu beschouw ik het, om in onze naaste omgeving, laten wij zeggen in onze praktijk, in zaken veeteelt betreffende, op te treden, onderwijzend en zoo noodig waarschuwend.

Nu moet U mij goed begrijpen. Ik zou het niemand onzer, die zich ergens vestigt aanraden, zich direct in deze dingen te mengen. Behalve dat men in de allereerste plaats onder de bevolking eenigszins „thuis" moet wezen, dient men zich zelve vooraf ook klaarheid verschaft te hebben over allerlei zaken. Ik noem U daarvoor b.v. de toestand van den bodem, de aard van het bedrijf, de draagkracht der bevolking, de toestand der stallen, voorkomende heerschende ziekten, de aard van het aanwezige vee, wat men vroeger aan de fokkerij deed, enz.

Eerst als ons dat alles bekend is, kunnen wij werkzaam optreden.

Wie nu denkt, dat die taak gemakkelijk is, en van zijn bemoeienissen spoedig resultaat verwacht, vergist zich deerlijk. Vele teleurstellingen zelfs ontmoet ieder, die zich voor deze kwestie inspant, maar ook hier wint hij die aanhoudt, en in den regel is het 't opgroeiende geslacht, dat begint te luisteren en raad en onderwijzing gaat waardeeren. Is men nu eenmaal zoover, dan ook kunnen mede door hun hulp de ouderen gewonnen worden.

Waarin nu moet ons onderwijs bestaan?

Stuurt men aan op de rationeele fokkerij, dan moet die, zal het wel zijn, samengaan met rationeele hygiëne.

Uitgezochte hoofdstukken uit de hygiëne zijn daarom van het allergrootste belang.

Ik noem U daarvoor de volgende onderwerpen:

1. stalbouw — waarna men als practisch uitvloeisel ervan een stalwedstrijd kan bevorderen;
2. de voeding van het kalf in de eerste levensweken;
3. over het nut van beweging voor jonge dieren;
4. over de rationeele behandeling van het pasgeboren dier, met het oog op mogelijke infectieziekten;
5. over het nut van kalkbemesting voor de fokkerij enz. enz.

Maar hierbij moeten wij het niet laten.

Toen ik, spoedig zes jaar geleden, in Oldebroek kwam, vond ik daar ten opzichte van de fokkerij den volgenden toestand. Veel oude raslooze koeien en een betrekkelijk klein aantal stallen, waar door import uit Holland een veestapel aanwezig was van het F. H. veeslag. De Hollandsche koeien ontwikkelden zich hier,

dank zij de kunstmest, voldoende, zoodat alles op het fokken van dit veeslag aangewezen scheen.

Tot mijn niet geringe verbazing ging men echter invoeren stierkalvers van het zwartblaarde veeslag, en de vele zwartblaarde koeien in mijn gemeente bewijzen, dat ze in den smaak vielen. Men kreeg in eerste kruising direct eenheid van kleur en een rund, dat door zijn afgeronde vormen gunstig bij het zwartbonte afstak en goede prijzen op de markt opleverde. De melkproductie gaf bij de eerste kruislingen nog niet direct reden tot ontevredenheid.

Men ging echter kruisen: Zwartbonte koeien van onbekende afstamming en eigenschappen, maar toch in 't algemeen behept met de eigenschappen aan het F. H. veeslag × eigen stieren, eveneens van onbekende afstamming, van een ander veeslag en met andere eigenschappen dan het vrouwelijke materiaal.

Het resultaat van een dusdanige kruising moest m. i. noodzakelijk zijn een product, waarin de enkele gemeenschappelijke eigenschappen vast gelegd werden, maar voorts met een menigte onzuivere factoren, waarmee men, zoo men ooit tot een rationeele fokkerij kwam, niets dan last en moeite kreeg.

Hier nu ligt het op den weg van den veearts te waarschuwen, en als men er niet naar luistert te blijven waarschuwen, en bij iedere gelegenheid den z. i. juisten weg aan te wijzen.

Te wijzen op het groote belang van raszuiver fokken, op het groote belang van een gecontroleerden veestapel, op het groote belang van een stier wiens afkomst niet in het duister ligt, enz.

Ik heb dat toen ook gedaan. Eerst te vergeefs, tot men bij voortgezette kruising met de zwartblaarden uitkomsten kreeg die teleurstelden. Toen was het ijzer heet, en toen verleden jaar een collega in een landbouwlezing het door ons gepropageerde nog eens kwam aandikken, deed men den eersten stap in de goede richting door de oprichting eener contrôle-vereeniging, in 't najaar gevolgd door de oprichting eener stierhouderij. Men besloot het zwartbonte vee te fokken en kocht daarvoor twee stieren van bekende afstamming.

Ik gaf U de geheele geschiedenis om U te toonen hoe lang men soms moet blijven praten, maar ook om te bewijzen dat men eindelijk toch gaat luisteren.

En ik wil wel erkennen, dat het voor mij een onbehaaglijke gedachte zou zijn, als dit alles was gepasseerd, zonder dat ook mijn aandeel in de totstandkoming ervan vaststond, omdat het m. i. de plicht van den veearts is, ook hierin den veehouders den rechten weg te wijzen, en dat ook later te blijven doen.

Nog even dien ik stil te staan bij de manier, waarop men zich van een en ander kan kwijten.

Van het allergrootste belang acht ik daartoe het bezoeken der plaatselijke landbouwvergaderingen, waar allerlei onderwerpen van belang ter sprake komen, waar meerderen kunnen luisteren, en een discussie over het onderwerp somtijds tot een vruchtbare conclusie kan leiden. En verder noem ik persoonlijke gesprekken, voordrachten, landbouwwintercursussen, populaire courantenartikeltjes enz.

En van het allergrootste belang schijnt het mij tevens dat we ons in dezen niet te zeer laten beheerschen door financieele overwegingen.

We kunnen niet klagen over het feit, dat we dikwijls worden buitengesloten, wanneer we niet altijd weer toonen, dat het de belangen der veehouders in de eerste plaats zijn, die ons mee doen spreken. Blijkt dit, des te eerder worden onze adviezen gewaardeerd en dan eerst kan de raad van den veearts bijzonder gunstig werken in vele opzichten.

Ik kom thans tot het tweede punt mijner inleiding, namelijk over de positie die men kan innemen, zoo de noodige kennis en ambitie daartoe aanwezig is.

Ik wil reeds dadelijk opmerken, dat dit punt in zeer nauw verband staat met het eerste, in dien zin namelijk, dat men met het eerste moet beginnen om tot het tweede te komen.

Heeft men toch een open oog voor de belangen der fokkerij in de naaste omgeving, dan vloeit daaruit onwillekeurig voort, dat men zich langzamerhand op de hoogte stelt van den uitwendigen bouw van het veeslag dat gefokt wordt.

En wanneer dit inderdaad het geval is, wie is dan beter dan de veearts competent, zijn oordeel uit te spreken over samengebrachte dieren, hetzij op plaatselijke of naburige keuringen of tentoonstellingen? Wie zal dan beter dan hij mee kunnen werken, tot den aankoop van waardevolle fokdieren?

Echter mooier nog schijnt mij het arbeidsveld voor den praktizeerenden veearts, als hij mee kan spreken in zake fokkerijbelangen, waar het de gansche provincie geldt.

Eensdeels om U dit duidelijk te maken, maar ook omdat het U misschien zonder meer zal interesseeren wil ik daarom thans eerst iets mee gaan deelen over de organisatie der rundveefokerij in Gelderland en Overijssel en wat ter verbetering ervan gedaan wordt.

Gij weet dat èn in Gelderland èn in Overijssel onder Gedeputeerde

Staten een provinciale commissie zich bezig houdt met de verbetering van den rundveestapel.

Deze commissies bestaan respectievelijk uit 13 en uit 12 leden. In die commissies vind ik in die voor Gelderland den veearts J. Hoogland te Zeddam, in die voor Overijsel ontbreekt de veearts geheel.

Voor Gelderland zit voorts de zaak zoo. Men heeft deze provincie in 12 districten verdeeld, en in ieder district woont één keuringslid. Voorts worden voor de keuringen drie districten bijeengevoegd en in die districten wordt dan gekeurd door de leden uit die districten afkomstig. Zoo komen er dus vier keuringscommissies en aan elk van die commissies heeft de Minister nu een veearts toegevoegd, die de wijze waarop de Rijksbijdrage wordt besteed heeft te controleeren. Aan het hoofd van deze keuringscommissies staat de door Gedeputeerde Staten benoemde voorzitter. Hier hebt ge dus de commissie van dertien leden, wat Gelderland betreft. Behalve hun keuringsarbeid hebben ze tevens Gedeputeerde Staten voor te lichten en zoo noodig advies te geven.

Vergis ik mij niet dan zijn aan hen als adviseerende leden door den Minister toegevoegd de Rijks-Landbouwleeraar en de Zuivelconsulent.

Het is gansch geen onaanzienlijk bedrag waarover deze commissie jaarlijks heeft te beschikken om de rundveefokkerij in Gelderland te steunen.

De provinciale subsidie toch voor dit doel uitgetrokken bedraagt 15 — 16000 gulden, terwijl bovendien een Rijks-subsidie wordt ontvangen dat in 1910 6000 gulden bedroeg.

Allereerst worden deze gelden gebruikt als premiën voor de bekroonde stieren, 2°. wordt met een klein deel ervan het vereenigingsleven gesteund 3°. worden de onkosten voor de keuringscommissies eruit betaald.

Uit de laatste alinea van art. I van het Rijks-Reglement toch blijkt: „dat uit de gelden voor bijdragen en premiën bestemd, ook gekweten mogen worden de noodzakelijke onkosten vallend, op de toekenning dier bijdragen en premiën."

En nu wil ik me ditmaal liefst geheel onthouden van eenige critiek, maar wat zegt ge er wel van dat in 1910 voor reis-en verblijfkosten en algemeene onkosten *f* 5112 werd uitgegeven of wel *f* 2000 meer dan in Friesland, zoo ongeveer *f* 3500 meer dan in Zuid-Holland en royaal *f* 4500 meer dan in Overijssel.

Wat nu de stierenkeuringen betreft, zoo ik reeds meedeelde,

is Gelderland verdeeld in 12 keuringsdistricten. In 1910 werden op 125 plaatsen 1031 stieren gekeurd.

Hiervan werden 201 stuks bekroond met 188 provinciale premiën van 50 — 150 gulden en 21 Rijkspremiën.

Van deze bekroonde dieren waren:

169 10 — 20 maanden oud.
28 20 — 32 maanden ,,
4 32 — 36 maanden ,,

We zullen niet naar aanleiding van deze opgaaf een oordeel vellen over de waarde van een dergelijk premiestelsel, maar er alleen deze conclusie uittrekken, dat de Geldersche veehouder schijnbaar nog altijd zijn ongelukkige vrees voor oudere stieren blijft volhouden.

Van de niet bekroonde stieren zullen natuurlijk een bepaald aantal niet een knoop hebben gekregen, en die dieren mogen dan volgens het bekende Reglement in Gelderland niet geweid en niet geleid worden.

Voor dat ik nu van het mannelijk fokmateriaal afstap, moet ik nog opmerken, dat de gelukkige eigenaar van een bekroonden stier, het dier een bepaalde tijd moet houden, een lijst der aangeboden koeien moet aanhouden, en nota bene het dekgeld niet hooger mag stellen dan één heele Hollandsche gulden.

Wat nu de bemoeiingen ten opzichte van het vrouwelijk fokvee in Gelderland betreft, keuringen ervan als in Utrecht en Groningen worden hier niet gehouden.

Wel is, zooals ik reeds opmerkte, een deel der aanwezige gelden beschikbaar gesteld voor aanmoediging van het vereenigingsleven. Voor het eerst is daartoe subsidie gevraagd en verleend in 1907. Thans kan aan een stierhouderij een subsidie worden verleend van ƒ 50.— voor den eenjarigen; van ƒ 75.— voor den tweejarigen en van ƒ 100.— voor den driejarigen of ouderen goedgekeurden stier.

Fokvereenigingen kunnen bovendien gesubsidieerd worden met één gulden voor iedere koe, ingeschreven in het melkcontrôleregister der vereeniging en behoorende tot het veeslag waarin volgens de statuten gefokt wordt en waarvan de melklijst voor 1 Januari bij den secretaris der commissie is ingezonden en wel tot een maximum van ƒ 75.—.

De voorwaarden waaraan voor een en ander moet voldaan worden, zijn kort samengevat de volgende.

De statuten der vereeniging moeten door het Dagelijksch Bestuur der commissie worden goedgekeurd en onder meer bepalingen

bevatten, waaruit blijkt dat de vereeniging is, een stieren- of een fokvereeniging en de raszuivere teelt bevordert. De stieren moeten het eigendom der vereeniging zijn of volgens overeenkomst door derden gehouden worden en mogen geen onderhoudsbijdrage of premie genieten. Zij moeten telken jare aan de commissie ter keuring worden aangeboden en door de commissie zijn goedgekeurd.

Bij de fokvereeniging moet het regelmatig onderzoek der melk op hoeveelheid en vetgehalte om de veertien dagen onafgebroken gedurende minstens een volle lactatieperiode zijn uitgevoerd.

In 1910 werden in Gelderland 12 stierenvereenigingen en 20 fokvereenigingen gevonden. Hiervan waren er bij de eerste 7 waar stieren van het M. R. IJ. veeslag, 5 waar stieren van het F-H. veeslag aanwezig waren. Van de 20 fokvereenigingen fokten 9 M. R. IJ. vee, de overigen legden zich toe op het verkrijgen van Hollandsch vee.

Thans iets over den toestand in Overijssel. Voor deze provincie bestaat de veeverbeteringscommissie uit twaalf leden, waaraan als adviseerende leden zijn toegevoegd de Rijks-Landbouwleeraar voor Overijssel en de Provinciale Zuivelconsulent.

Hier bestaat, en ik voor mij vind het waar dit kan zeer juist, tevens een aparte keuringscommissie uit drie leden bestaande, waarin collega BAKKER zitting had, (thans collega DOMMERHOLD) en waarvan als plaatsvervangend lid onze penningmeester fungeert.

Voor de keuringen is Overijssel verdeeld in tien kringen, terwijl op 39 plaatsen gekeurd wordt.

In twee van de keuringskringen (Steenwijk en Enschedé) mogen alleen stieren van het F-H. veeslag aan de keuring deelnemen. In den keuringskring Deventer wordt alleen vee van het M. R. IJ. slag toegelaten. In de overige kringen mogen de drie erkende Nederlandsche rundveeslagen worden voorgevoerd.

De subsidiën van Rijk en Provincie, die in Overijssel ten goede van den rundveestapel kunnen worden aangewend, zijn bij lange na niet zoo groot als in Gelderland.

In 1910 toch bedroegen het Rijkssubsidie *f* 4300, het provinciale subsidie *f* 1500.

Maar zooals ik reeds zeide, de algemeene onkosten waren voor Overijssel heel wat minder als voor Gelderland. Een en ander zit o. m. natuurlijk ook in de eigenaardige regeling der keuringen in laatstgenoemde provincie, maar het neemt toch niet weg, dat Overijssel er daardoor met zijn kleinere subsidiën naar verhouding toch weer gunstiger komt voor te staan.

Van de beschikbare gelden wordt in iederen kring een bedrag, berekend naar $3\frac{3}{4}$ cent per officieel geteld stuks hoornvee, beschikbaar gesteld.

In 1911 waren hierdoor in iederen keuringskring beschikbaar gesteld:

1°. een prijs van *f* 100 voor stieren met twee of meer breede tanden.

2°. een prijs van *f* 100 voor jongere stieren.

Voorts waren lagere prijzen beschikbaar gesteld voor stieren, die naar het oordeel der commissie, gezien het verslag der keuringscommissie, voor bekroning in aanmerking kwamen. De voorwaarden voor de uitkeering der premiën verschillen eenigszins met die in Gelderland.

De eigenaar van een bekroonden stier is verplicht dezen te sparen voor overdreven diensten, met zorg op te passen en te voederen, terwijl hij den stier voor een dekgeld niet hooger dan tien gulden beschikbaar moet stellen. De springlijsten moeten naar genoegen der commissie bijgehouden worden.

De stier moet worden gehouden tot de volgende voorjaarskeuring, daarop worden gepresenteerd en minstens vijftig koeien hebben gedekt. Bij minder dan dit aantal, maar meer dan vijf en twintig, kan de helft worden uitbetaald.

Ook in Overijssel wordt het vereenigingsleven door de provinciale commissie onder bepaalde voorwaarden financieel gesteund.

Voor de fokvereenigingen zijn deze voorwaarden in het kort samengevat de volgende:

a. Zij moeten 10 leden tellen, welke minstens 50 koeien moeten laten inschrijven in het register der vereeniging, die behooren tot de fokrichting in de statuten aangegeven.

b. Het regelmatig onderzoek der melk op hoeveelheid en vetgehalte om de 14 dagen van de koeien en het bijhouden der melkstaten.

c. Op de statuten, goedgekeurd door de verbeteringscommissie is de Koninklijke goedkeuring verkregen.

d. Het Huishoudelijk Reglement, de instructie voor den stierhouder, de wijze van bijhouden van de melklijsten en de registers moeten de goedkeuring van de veeverbeteringscommissie wegdragen.

e. Huishoudelijk Reglement en Statuten moeten stiptelijk worden nagekomen.

f. De stier moet afstammen van een moeder, welke een gemiddeld vetgehalte van 3.10% in de melk heeft.

g. De stier moet op de provinciale voorjaarskeuring minstens 73 punten op extérieur behaald hebben, en een geheel jaar ter dekking hebben gestaan, en op de volgende voorjaarskeuring weer gepresenteerd worden.

Ook een stierhouderij, die subsidie wenscht te ontvangen moet daarvoor aan bepaalde voorwaarden voldoen:

Ik noem u als de voornaamste:

1°. De vereeniging moet 10 leden tellen, welke te zamen minstens 60 vrouwelijke runderen boven 2 jaar moeten bezitten.

2°. Op iedere 150 vrouwelijke runderen moet een stier gehouden worden.

3° Door de leden mogen slechts fokdieren voor hare leden worden aangehouden van zoodanig veeslag als door de veeverbeteringscommissie voor de streek passend wordt geacht.

4°. De stieren moeten minstens 73 punten op de provinciale keuring hebben verkregen.

In de vergadering van 26 Februari 1912 heeft de verbeteringscommissie het subsidie opnieuw geregeld en bepaald dat:

Fokvereenigingen en stierhouderijen zullen ontvangen:

f 40.— voor iederen goedgekeurden éénjarigen volbloed stier,

f 60.— voor een tweejarigen.

f 100.— voor een driejarigen of ouderen volbloed.

Is de stier niet volbloed dan zijn deze gelden respect. 30 — 50 en *f* 75.—.

Bovendien krijgt een stierenhouderij nog *f* 25.— voor oprichtingskosten en een fokvereeniging *f* 1.50 voor iedere koe, waarvan dat jaar de botervet-opbrengst is gecontroleerd, met dien verstande, dat het dier moet goedgekeurd en in het register der fokvereeniging zijn ingeschreven.

Voor oprichtingskosten van een fokvereeniging kan bovendien nog *f* 50.— worden geschonken.

Ook, en dat is m. i. vooral in deze streken een zeer goed ding, kunnen contrôlevereenigingen subsidie ontvangen en wel *f* 50.— voor oprichtingskosten en één gulden gedurende drie achtereenvolgende jaren voor iedere koe, die aan bepaalde eischen betreffende extérieur en productie voldoet.

In het laatst van December 1910 waren in Overijssel 10 fokvereenigingen waarvan drie M. R. IJ. vee, en de overige F-H. vee fokten.

Voorts bestonden 19 stierhouderijen waarvan 5 stieren van M. R. IJ. vee en 14 er één van het F-H. vee hadden.

Een enkel woord wil ik wijden aan de vereeniging het Nederlandsch Rundvee-Stamboek, en haar arbeid. Zooals we weten heeft er in de organisatie van dit langen tijd kwijnende lichaam een heele verandering plaats gegrepen. Toen de Nederlandsche Regeering besloot een post op de begrooting te brengen ter bevordering der Rundveefokkerij, werden de Provinciale commissies belast met veel, dat vroeger aan het N. R. S. was opgedragen. Daardoor bleef aan het stamboek alleen het inschrijven van vee over. Toen is er een malaise gevolgd en sprak men zelfs over ontbinding. Maar een reorganisatie greep plaats waarbij wel de voornaamste verandering deze was, dat de macht in handen der fokkers gelegd werd, en drie bonden van fokkers gevormd werden, die tot op zekere hoogte zelfstandig waren.

't Gevolg hiervan was dat het geheel, al naar de veeslagen die gefokt werden, verdeeld werd in drie groepen: H., M. R. IJ. en G. Groep H. is onderverdeeld in 9 districten. District III omvat Overijssel, district 4 omvat Gelderland en Utrecht. Groep M. R. IJ. is verdeeld in drie districten. District I omvat Groningen, Overijssel en Drenthe. In district II komt o. m. Gelderland voor. Groep G. is verdeeld in twee districten. In district I komt onder meer ook Overijssel en Gelderland voor.

Het doel van het N. R. S, is de instandhouding en de verbetering der drie rundveeslagen, welk doel ze tracht te bereiken door slechts zuivere teelt toe te laten en door het nauwkeurig te boek stellen van de door haar Inspecteurs goedgekeurde runderen de beste families in elk veeslag op te sporen.

Voor die keuringswerkzaamheden zijn aanwezig twee inspecteurs in algemeenen dienst, drie in tijdelijken dienst, twee in buitengewonen dienst.

Boven hen staat de Hoofd-Inspecteur, aan wien al hetgeen met de techniek der stamboekverhouding verband houdt is toevertrouwd. Hij heeft bovendien de leiding van en het toezicht op de aangesloten fokvereenigingen, adviseert omtrent erkenning van een fokvereeniging door het N. R. V. S. enz.

Het N. R. S. ontvangt een Regeeringssubsidie van 15000 gulden.

En nu in verband met het vraagpunt een terugblik op dit alles. Het Nederlandsch Rundveestamboek kan ik daarbij gevoegelijk passeeren, zooals ge begrijpt. Hoofd-Inspecteur worden zal zeker voor weinigen der veeartsen zijn weggelegd.

Wat nu betreft de eigenlijke provinciale organisatie, zie ik goed, dan hangt het wel besteed zijn der subsidiën en in verband daarmee de geheele leiding, die wordt gegeven af van de provinciale commissiën. Waarin wij bijna ontbreken. Te streven naar het bezetten van een plaats in die commissies lijkt me zeer wenschelijk.

Hoewel zeker niet zonder waarde, lijkt het me van meer beteekenis, dan door den Minister toegevoegd te worden tot de keuringscommissies. Uit een financieel oogpunt misschien niet, maar om invloed op de gang van zaken uit te oefenen zeker.

Niet van belang ontbloot acht ik het lidmaatschap der vaste keuringscommissie zoo ze in Overijssel werkt. Temeer waar adviezen van deze commissie uitgaande, door de provinciale commissie zeer zeker zullen worden gewaardeerd.

Adviseerende leden te zijn van die commissies zooals de Zuivelconsulent en de Rijks-Landbouwleeraar kan wel eens reden tot voldoening zijn, of het nooit teleurstelling brengt betwijfel ik.

Plaatselijk bestuurslid te zijn van een fokvereeniging lijkt me om 't geheel in goede banen te houden uitstekend. Men kan ook buiten de vereeniging staande op den gang van zaken inwerken, als lid zelve daaraan deelnemend heeft meestal meer effect, ook zoo men in aanraking komt met andere corporaties.

Voorts lid wezen van landbouwafdeelingen niet alleen, maar ook aanwezig zijn op Hoofdbestuurs- en Algemeene Vergaderingen der Provinciale Landbouw-Maatschappij en altijd zooveel mogelijk ageeren, daar waar we meenen in 't algemeen belang der fokkerij werkzaam te kunnen zijn.

Kort genomen, waar invloed kan worden uitgeoefend, trachten binnen te komen om mee te spreken.

Nu weet ik wel, ieder voelt zich daartoe niet geroepen. Men contenteert zich met zijn praktijk en naaste omgeving, schuwt zelfs heel vaak vergaderingen, die eenige opoffering kosten.

Maar dan kunnen we ook niet klagen als we achteruit worden gezet. Dan moeten we ook niet morren, als we merken dat we geen invloed hebben.

Ik heb me in mijn inleiding onthouden van twee dingen. In de eerste plaats van de financieele kant der zaak, en in de tweede plaats van een vergelijking tusschen de toestand in Gelderland en die in Overijssel of 't maken van critiek.

Hoe ik persoonlijk over het eerste denk, liet ik wel doorschemeren, maar ik ga er niet op in, omdat een bespreking in extenso lastig is. Er zijn menschen, die zich ergens voor interesseeren als 't hun financieel geen bepaalde schade doet, er zijn ook naturen,

die voor niets warm zijn te krijgen als 't hun geen goede inkomsten oplevert.

Wat het tweede punt betreft, dat is mijns inziens thans niet aan de orde.

Ik wensch te eindigen met deze beide conclusies

1°. Het is de plicht van den praktizeerenden veearts in zijn naaste omgeving begrippen omtrent rationeele hijgiëne en rationeele fokkerij zooveel mogelijk ingang te doen vinden.

2°. Hij, die het ambiëert zoeke zijn invloed tevens in ruimeren kring te doen gelden. Het is zijn geheele opleiding en daarbij zijn dagelijkschen omgang met veehouders, die hem daartoe het recht geeft.

De medewerking der veeartsen bij de organisatie der veeteelt,

DOOR

H. A. KROES.

In het Berliner Tierärztliche Wochenschrift van 31 Oct. 1912 n°. 44 is opgenomen een voordracht van den regeeringsraad Dr. ATTINGER te München, gehouden in de 13de algemeene vergadering van den Duitschen Veeartsenijkundigen Raad.

Dr. A. geeft daarin een duidelijke uiteenzetting van de verhouding van den veearts tot de veeteelt en constateert het feit dat, niettegenstaande de veearts in zeer uiteenloopende functies werkzaam kan zijn, hij toch steeds in de gelegenheid is, in zake veeteelt, zeer zaakkundig en nuttig op te treden.

Hij zegt o.a. dat de *vraag of* en *in hoeverre* de veearts geroepen en gerechtigd is op het gebied der veeteelt werkzaam te zijn, van den laatsten tijd dateert. Vroeger was men het, vooral in Zuid-Duitschland, daarover eens dat de veearts als deskundige in de veeteelt van beteekenis was en dat hem bij de maatregelen ter behartiging van de veeteeltbelangen een gepaste plaats moest worden toegekend. Eerst in den jongsten tijd komt, ook in Zuid-Duitschland, bovengenoemde vraag aan de orde en bij de beantwoording daarvan wordt niet steeds objectief gehandeld.

De veeartsenwereld heeft zich in de laatste jaren dikwijls met die zaak bezig gehouden. Niet in den zin dat de veeartsen aan-

spraak maken *alleen* zaakkundigen in zake veeteelt te zijn, doch meer om den wensch uit te spreken, dat hun een plaats worde ingeruimd bij de openbare behartiging der veeteeltbelangen.

Men schijnt te vergeten wat de veeartsen op 't gebied der wetenschappelijke en practische veeteelt gepresteerd hebben! Een groot aantal leerboeken op dat gebied, zijn door hen geschreven, ze hebben aan veeartsenijkundige- en landbouw-hoogescholen, zoowel als aan middelbare landbouwscholen, aan cursussen enz. met succes gewerkt, en zoo is aan de veeartsen is in 't algemeen de verheffing der veeteelt te danken. Geen andere stand dan de veeartsenijkundige kan er zich op beroepen, *zoo goed in alle verhoudingen* met het huisdier bekend te zijn.

De embryologie geeft den veearts een kijk in het ontstaan van het dierlijk organisme; de anatomie — en vooral ook de practische anatomie (het praepareeren) — maakt hem vertrouwd met den opbouw en de samenstelling van het dierenlichaam; de physiologie leert hem de levensvoorwaarden en de levensverrichtingen van het gezonde dier; de hygiëne wijst hem den weg om de veebeslagen gezond en voordeelgevend te houden; zijn studiën betreffende veeteelt en biologie geven hem de noodige inzichten in zake fokkerij, fokmethoden, raskennis, overerving; de pathologie maakt hem bekend met de ziekten der huisdieren, met de oorzaken der ziekten, (welke niet zelden berusten op fouten in de fokkerij), op ondoelmatige voeding en verpleging.

In de klinieken en in de praktijk heeft de veearts ruimschoots gelegenheid zich te oefenen in den omgang met dieren en ze te bestudeeren in al hun levensuitingen en eigenaardigheden.

De verloskunde maakt hem vertrouwd met hetgeen er bij de geboorte van de vrucht, de behandeling van de moeder en het jong, de navelbehandeling enz. te pas komt. In het practische leven heeft de veearts, beter dan iemand anders, gelegenheid, door aanhoudenden omgang met de landbouwhuisdieren, als ook met de veehouders en fokkers, kennis te maken met de fouten bij de verpleging, voeding en het gebruik der dieren en voor hem biedt zich de beste gelegenheid aan, met de verkregen kennis tijdens zijn studiën als basis, zich met de algemeene veeteeltkundige verhoudingen van het land en met die der fokkers in zijn ambtsgebied vertrouwd te maken. Zonder overdrijving mag worden gezegd, dat de veeartsen beste, bevoegde en goedkoope veeteeltkundige raadgevers der veehouders voor hun stallen zijn.

Niet alleen de praktizeerende veearts, doch ook de veearts-ambtenaar (districtsveearts b.v.) heeft ruime gelegenheid om de vee-

teeltkundige verhoudingen van zijn district te leeren kennen. Immers bij de bestrijding van veeziekten, toezicht op markten, tentoonstellingen, stalinspecties, grenscontrôle enz. heeft hij volop gelegenheid zich met den stand der veeteelt in zijn gebied en in het land op de hoogte te houden.

Zelfs de veearts die uitsluitend met de vleeschkeuring is belast, kan medewerken ter oplossing van hangende vragen ten opzichte van de theoretische en practische veeteelt, b.v. verhouding van het extérieur tot de inwendige organen, de vleeschwaarde van verschillende veeslagen enz.

Zoo zou men eigenlijk moeten aannemen, dat nergens twijfel bestond omtrent het goed recht der veeartsen om een werkzaam aandeel te hebben in de veeteeltkundige aangelegenheden. Toch doen zich meer en meer gevallen van het tegendeel voor. Ja zelfs van af de katheder wordt aan de jongelui, die landbouwkunde studeeren, een tegenzin in de veeartsen gekweekt.

We willen met dit alles niet beweren dat den veeartsen in zake veeteelt niets ontbreekt. Er zullen zijn die te veel naar gebreken kijken, die niet veel kijk hebben op het boerenbedrijf en daarom moet het niet zoo ver getrokken worden dat de, veearts *omdat hij veearts is*, ook beslist veeteeltkundige moet zijn, doch dat neemt niet weg dat hij, in verband met z'n opleiding en z'n verhouding tot vee en den veehoudenden stand, een macht van zaken voor heeft bij zoovele anderen, die in de veeteelt een rol spelen en *geenszins* is het te verdedigen, den veearts van de veeteeltaangelegenheden uit te sluiten *omdat hij veearts is*, zoo als tegenwoordig meer en meer gebruikelijk wordt.

Dr. A. maakt in z'n voordracht melding van zeer bevoegde uitspraken van landbouwkundigen als anderen, die den invloed der veeartsen op de veeteeltaangelegenheden zeer gewenscht achten, ja hen gaarne aan het hoofd van de beweging geplaatst willen zien.

Dr. A. wijst verder op de beteekenis van den veearts voor de koloniale veeteelt. De pionier der koloniale veeteelt is de veearts en wel speciaal de veearts-bacterioloog. Gebrek aan geschikte veeartsen is dan ook de oorzaak van het mislukken der veeteeltbewegingen in de koloniën. De bestrijding der zeer veel schade veroorzakende veeziekten, staat daar vooral vooraan in de veeteelt en moet aan de veeartsen worden overgelaten.

Professor Dr. HOFER te München, een bekend zoöloog en bioloog, zeide, in een door hem gehouden feestrede, dat de veeteelt met het beste gevolg zal worden gedreven op hygiënische basis en slechts

hij leider en leeraar op het gebied der veeteelt kan zijn, die tevens bekend is met de dierenziekten.

Het kan niet de bedoeling en het belang van den veeartsenijkundigen stand zijn, dat de veeartsen uitsluitend de veeteelt zouden leiden, doch ze mogen, in verband met hun opleiding en hun plaats in de landhuishoudkunde, met recht eischen, dat zij bij de veeteeltvragen, welke op het gebied van hun werkkring betrekking hebben, gehoord worden en daar een woord mogen meespreken.

Waar thans de billijke vleeschverzorging van geheele volkeren op groote moeilijkheden stuit en deze toch zeker ook verband houdt met de veeteelt en de hygiëne, is het toch onverantwoordelijk dat men den geheelen veeartsenstand, met zijn weten en kunnen, uitsluit, om aan de oplossing van dergelijke groote vraagstukken mede te werken!

Moet de staat het kapitaal, aan de vorming der veeartsen besteed, in die richting onbenut laten?

En dat alles ter wille van vooroordeel! Ja vooroordeel is het dikwijls! B. v. een vertegenwoordiger van een Pruisische landbouwkamer verzocht aan Dr. A. dringend voor die kamer beschikbaar te stellen een, als zeer bekwaam bekend staand, Beiersche veeteeltconsulent. Toen Dr. A. zijn verwondering er over uitsprak, dat de Pruisische ambtenaar een veearts als veeteeltconsulent begeerde, trok deze zijn verlangen terug, omdat hij niet geweten had, dat de persoon in quaestie *veearts* was!

Wanneer men in den lande de veeteelt wil bevorderen dan make men van alle beschikbare krachten gebruik en daartoe behooren zeker in niet geringe mate de veeartsen.

De pogingen om de veeartsen te verdringen uit de veeteeltaangelegenheden zijn in Duitschland dikwijls gelegen in den strijd om het dagelijksch brood. De overvulling voor alle academische soorten van beroep heeft zich daar ook doen gevoelen op de landhuishoudkundige betrekkingen. Er zijn te veel academisch gevormde landbouwkundigen voor de beschikbare betrekkingen, daarom trachten zij betrekkingen te verkrijgen die tot nog toe in handen van anderen waren.De quaestie wie in de veeteelt werkzaam zullen zijn, heeft dus haar zuivere zakelijkheid verloren en het is een profane broodstrijd geworden.

Ook heeft er toe bijgedragen de werkzaamheid van de veeartsen als ambtenaren bij het veeartsenijkundig staatstoezicht. Daardoor is de veehouder zoo vaak geneigd in den veearts een kwelgeest te zien, die hem met politie-maatregelen het leven zuur wil maken.

Dat de veearts hierbij slechts z'n plicht als ambtenaar doet, wordt uit het oog verloren.

Een veehouder is over 't algemeen nog al onhandelbaar wanneer het aankomt op het toepassen van wettelijke maatregelen ten dienste van het algemeen belang, doch waarvan hij lasten ondervindt.

Dr. A. wenscht ten slotte den veearts meer opgenomen in de officieele lichamen waar veeteeltkundige en aanverwante vraagstukken aan de orde komen. Voor het onderwijs in veeteelt aan veeartsenijkundige- en landbouw-hoogescholen, kieze men, ook in die richting geschoolde, veeartsen, terwijl hun *uitsluitend* het onderwijs in hygiëne moet worden opgedragen. Ook bij stalinrichting moet met de hygiënische inzichten van den veearts rekening worden gehouden; men doe ze vertegenwoordigen in fokvereenigingen, stamboekvereenigingen en vrage hun medewerking bij alle maatregelen die genomen kunnen worden ten behoeve van de stijging der inlandsche veeproductie. Landbouwkundigen, landbouwers, fokkers en veeartsen moeten samenwerken tot verheffing van de veeteeltbelangen.

Bovenstaand uitvoerig referaat van een artikel uit het Berl. T. Wochenschrift is m. i. zóó actueel en past, met uitzondering van enkele zaken misschien, zóó juist voor de toestanden in ons land, dat ik de verzoeking niet kon weerstaan het ter plaatsing in ons tijdschrift aan te bieden.

Er is in den boezem van den veeartsenijkundigen stand en elders reeds tegen die achteruitzetting geprotesteerd. Ik noem slechts enkele zaken die me het meest bekend zijn en waarin ik deels persoonlijk betrokken was; b. v. het verhandelde op het Landhuishoudkundig congres te Veendam in 1905 en een daarop betrekking hebbend artikel in het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde van 1906, blz. 69; de besprekingen op het Landhuishoudkundig congres te Heerenveen in 1908; een artikel in het T. v. V. van 1912 blz. 98, waaruit we de volgende, met het Duitsche artikel zoo zuiver kloppende, aanhaling overnemen:

„Is het niet eigenaardig dat wij (veeartsen) in fokstreken gevestigd, dagelijks met de fokkers, die wij onder onze cliënten hebben, allerlei vraagstukken (de fokkerij betreffende) bespreken, onnoemlijk dikwijls advies geven in vertrouwelijk gesprek en dat diezelfde personen, vereenigd in provinciale vereenigingen enz. daar onzen invloed geheel uitschakelen."

Zijn hier te lande feiten geconstateerd waaruit blijkt dat men

gaarne den veearts uitsluit van de veeteeltaangelegenheden? Zeer vele!

Wil men enkele?

In elk der verschillende commissies voor de centrale paardenkeuring te Groningen, evenals in elke der commissies voor de voorkeuringen der veulens had een veearts zitting. Succesievelijk zijn de veeartsen uitgeschakeld en vervangen door paardenfokkers of eigenaars van paarden. Slechts is er overgebleven één algemeen veearts-lid, wien juist, door die algemeenheid, het uitoefenen van invloed ontnomen is. Toch worden de Rijkssubsidies gegeven onder voorwaarde dat een veearts zitting heeft in de commissies; waaruit blijkt dat het niet een algemeene regeeringsbedoeling is, den veearts uit te stooten. Bij het aftreden van den inspecteur van het Groningsch paardenstamboek, de veearts A. W. HEIDEMA, werd deze vervangen door een *niet-veearts*.

Na het aftreden van den veearts G. A. REIMERS als Rijkslid voor de stierenkeuringscommissie in Drenthe, werd ik daarmee tijdelijk belast en vervulde die functie, volgens betuigingen van de regelingscommissie, zeer naar genoegen van dat lichaam. Toch werd een kleine door mij voorgestelde wijziging in de data der keuringen gereede aangenomen, om mij los te laten en iemand — geen veearts — in mijn plaats te stellen. Dit was geen persoonlijke questie doch een vrij algemeene wensch om den veearts als Rijkslid uit de keuringscommissies te elimineeren, zooals blijkt uit het verhandelde in de vergadering van afgevaardigden van alle provinciale commissies ter bevordering van de veefokkerij d. d. 27 April 1906, waarvan gerapporteerd is: De vergadering achtte het tevens wenschelijk, dat bij de alinea: „Aan elke keuringscommissie wordt door onzen Minister v. L. N. en H. een lid toegevoegd." werden ingelascht de woorden: „gehoord de commissie". Tot dusverre was het regel, dat door den Minister een Rijksveearts werd benoemd, en het meerendeel der aanwezigen was tegen een benoeming van een veearts als Rijkslid. Aldus werd dan ook vastgesteld bij K. B. van 2 April 1907 n°. 61."

De secretaris der regelingscommissie in zake paardenfokkerij in Gelderland, de veearts F. W. VAN DULM, werd toen hij voor die funktie bedankte, niet door een veearts vervangen.

De afd. Zuid-Holland ter bevordering der paardenfokkerij, keurt voor haar stamboeken zonder veearts in de jury. Ook uit Limburg kwamen in die richting mededeelingen. De statuten van het Nederlandsch Rundveestamboek zijn herzien, de veearts werd daarover niet gehoord!

In het programma voor de nationale en internationale landbouwtentoonstelling te 's Gravenhage, (September 1913) vinden we noch in het hoofdbestuur, noch in de hoofdcommissie voor de uitvoering, noch in de bijzondere commissies voor rundvee, varkens, schapen en geiten een veearts en is de veeartsenstand in die voor de paarden, door één persoon vertegenwoordigd. Alleen in de afdeeling *Hoefbeslag*, die in het programma *ver* van die der paardenfokkerij is verwijderd, schijnt men nog den veearts noodig te hebben. Hoef en hoefbeslag zijn moeilijk te scheiden; het beslag moet zich aanpassen aan den anatomischen bouw en de physiologische verrichtingen van den hoef. Alzoo de veeteeltcommissies voor de tentoonstelling van 1913 gevoelen zich, zonder veeartsen, voldoende autoor ophet gebied der huisdierenteelt, met uitzondering van den paardenhoef.

Ziedaar enkele feiten, welke met tallooze kunnen worden vermeerderd, waardoor m.i. ten duidelijkste wordt bewezen, dat men den veearts terugdringt uit de veeteeltzaken, vooral uit de practische aangelegenheden. Wanneer wij daartegen protesteeren dan is hier niet aan de orde „broodnijd". Immers waar een veearts hier te lande, de veeteelt als vak kiest en daarvoor de praktijk verlaat, zal hij meestal zijn financieele positie niet verbeteren. Dit geeft dan ook meerdere vrijmoedigheid om de zaak naar voren te brengen als bewijs, dat er voor de veeartsen andere, dan geldelijke motieven werkzaam zijn, waarom ze aandringen op zeggingskracht in de veeteeltkundige zaken.

Voor uitsluiting moeten gegronde redenen zijn! Zijn ze aanwezig ? Ik zou zeggen „neen" en wijs b.v. op de terugzetting bij de practische aangelegenheden 't geen zeer verkeerd moet worden geacht, omdat het toch hoogst wenschelijk is, dat zij die tot nog toe voor een goed deel met het veeteeltkundig onderwijs zijn belast, ter wille van dit onderwijs, ook in de practische veeteelt betrokken worden.

Al dat terugdringen der veeartsen geschiedt, van de zijde der uitvoerders, zoowat met stille trom.

Er wordt weinig geantwoord wanneer de veearts vraagt: *Waarom dit alles?* De Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde heeft, in haar algemeene vergadering van September 1911 een voorstel aangenomen, om aan de regeering te verzoeken tot het doen instellen van een examen voor veeteeltkundige, zooals dat ook in Duitschland het geval is. Veeartsen en landbouwkundigen konden zich dan daar meten, wat hun kennis der veeteeltkundige zaken betreft.

Voor zooverre mij bekend, is bij het bestuur der Maatschappij bovengenoemd, nooit een antwoord ingekomen op dat verzoek.

M.i. was dit verzoek een zeer kiesch protest tegen de in den lande heerschende neigingen.

Wat kan er thans nog meer worden gedaan?

Wat mij betreft zou ik gaarne een antwoord willen hebben op deze vraag:

„Is de gaandeweg toenemende uitsluiting der veeartsen uit de veeteeltkundige aangelegenheden in den lande gewenscht?"

Deze vraag werd het vorige jaar door mij toegezonden aan de Commissie voor de agenda der vergadering van het Landhuishoudkundig Congres. Ze werd niet op de agenda geplaatst, en toch is een neutrale beantwoording dezer vraag m.i. wenschelijk en heeft de veeartsenijkundige stand recht op de zakelijke weerlegging van de argumenten, die zijn aangevoerd voor het recht van erkenning in zake de veeteeltkundige aangelegenheden in den lande!

GRONINGEN, Dec. 1912.

Korte mededeelingen.

Mededeelingen uit de praktijk, door W. TEN HOOPEN.

Diagnose boutvuur.

Het constateeren van boutvuur levert bij eenige ervaring geen moeilijkheden op, wanneer de boutvuurzwelling uitwendig waarneembaar is aan extremiteiten, kop, hals of rug. Zijn de diepere spierlagen van schouder of kruis aangedaan, dan is wel geen crepiteeren te voelen, maar bij percussie is de trommeltoon toch een gemakkelijk beslissend criterium.

Moeilijk wordt de diagnose, wanneer het lijden zich bepaalt tot inwendige organen, waarvan als regel aangedaan zijn: middenrif, maag-darmkanaal, hart. De symptomen, die zich daarbij voordoen, in de handboeken in hoofdzaak ook aangegeven, zijn: verhoogde temperatuur (39.5—41° C.), stijve gang, bij stilstaan dikwijls een gestrekte houding; de dieren weigeren te eten, herkauwen niet, zijn meer of minder tympanitisch. De oogopslag is mat, pols en ademhaling zijn versneld. De dieren kreunen, liggen veel meer dan normaal en zijn moeilijk tot opstaan te bewegen. Soms ziet men koliekverschijnselen. Leeftijd, jaargetijde, weide — er zijn boerderijen waar boutvuur slechts in bepaalde weiden voorkomt — en het ontbreken van aanwijzingen in een andere richting doen den ervaren practicus dan wel de waarschijnlijkheidsdiagnose „boutvuur" stellen, doch zekerheid heeft men niet.

Een symptoom, naar ik meen velen practici niet onbekend, is dan steeds beslissend. Bij een dier, lijdende aan boutvuur, laat zich n.l. in de mondholte de-

zelfde eigenaardige zuurachtige reuk waarnemen, die het boutvuurvleesch kenmerkt. Dit verschijnsel is specifiek en van oeconomische waarde. Nog kort geleden liet ik een kalf afmaken, waarbij de diagnose boutvuur gesteld werd op den reuk in de mondholte en waarbij na het slachten slechts een weinig uitgebreide boutvuur-aandoening van middenrif en dunne darmen bleek te bestaan. Het vleesch was door het vroegtijdig slachten voor de consumptie behouden. Daar de handboeken, die mij ten dienste staan, dit symptoom niet vermelden, komt me deze mededeeling niet overbodig voor.

Een geval van torsio uteri bij een koe, ongeveer 2 maanden voor 't voleindigen der dracht.

Op 4 December 1912 kwam bij mij L. B. uit O., voor een zieke koe. Omtrent den aard der ongesteldheid kon hij me alleen mededeelen, dat de koe reeds ruim 3 dagen wat abnormaal was; niet zwaar ziek, doch traag in het eten, eenigszins pijnlijk, wat perste op den mest, die bij kleine hoeveelheden werd uitgeworpen. Dien morgen had het dier alle voedsel geweigerd. Hij vreesde een loodvergiftiging, omdat de koe afkomstig was van een familielid, bij wien voor enkele weken twee koeien aan een dergelijke vergiftiging gestorven waren.

Bij mijn komst tegen den middag vond ik het volgende: Patiënte was een koe in goede conditie, ruim 2½ jaar oud, kalftijd begin Februari. Temperatuur rectaal 38.5, ademhaling normaal, pols een weinig versneld. Hoornen en ooren normaal warm, evenals de voorste lichaamshelft. Staart, dijen en kruis voelden koud aan. Scheedeslijmvlies anaemisch; oogopslag normaal. Achter het dier staande trof me, dat de buik rechts niet het gevulde aspect had, dat men bij een koe in het begin der 8ste drachtigheidsmaand kan verwachten. De linker buikhelft was veel gevulder; van tympanitis geen spoor, terwijl die vulling niet aan opnemen van veel voedsel kon worden toegeschreven. Urineloozing was door den eigenaar niet waargenomen. Het dier trippelde wat heen en weer, begon te persen en deponeerde een weinig mest, in afgeplatten cylindervorm. De banden waren vast, van scheede-uitvloeiïng geen sprake. 'k Besloot tot exploreeren, eerst natuurlijk vaginaal. Hierdoor kon onmiddellijk de diagnose gesteld worden: torsio uteri. De torsi was naar links. Met eenige moeite gelukte het me, tot het ostium door te dringen. De cervix bleek gesloten te zijn. De blaas was niet te palpeeren, door de sterke plooien in het vestibulum.

Bij rectale exploratie stuitte ik spoedig op eene vernauwing, die niet passabel was voor mijn hand. Het rectum was ingeklemd tusschen de baarmoederbanden.

Patiënte werd toen van den stal genomen, neergelegd en op de bekende wijze over den rug gewenteld, herhaalde malen, zonder eenig resultaat.

Daar afwachten me niet gewenscht voorkwam, stelde ik den eigenaar als laatste redmiddel laparotomie voor. Hij had me al te kennen gegeven, dat het dier voor hem groote fokwaarde had en gaf me dan ook volle vrijheid tot handelen.

De toebereidselen tot de operatie, bestaande in steriliseeren van instrumenten, afscheren van mijn armen en het mij verzekeren van hulp (een medicus) vorderden enkele uren.

Bij mijn terugkomst ter plaatse werd gehandeld als volgt.

Pes os werd patiënte 60 Gram chloralhydraat toegediend. Een paar stevige

touwen werden aan den zolder vastgemaakt, onder het staande dier doorgehaald, om een balk geslagen en vastgehouden, om te beletten, dat het zich zou laten vallen tijdens de operatie. Met de linkerzijde was het tot steun tegen den wand van een hok geplaatst. Intusschen was het dier reeds flink afgeborsteld en met doeken, gedrenkt in bacillol-oplossing het haar glad gestreken, om stuiven te voorkomen. In de rechterflank werd vervolgens een plek ter grootte van 30 bij 20 c.M. kaal geschoren en gejodeerd. Mijn handen en armen werden eveneens nauwkeurig met jodiumtinctuur bestreken. Hierna werd, op de aangegeven plaats, de huidsnede gemaakt ter lengte van ± 15 c.M., in eenigszins oro-ventrale richting; de bovenste spierlaag vervolgens scherp gekliefd, de diepere lagen stomp, manueel. Na het doorstooten van het buikvlies, wat zich liet constateeren door het onmiddellijk er op volgend zuigend geluid van intredende lucht, stuitte ik op het omentum, waarachter ik de pens meende te voelen, afgaande op den vrij vasten, niet-elastischen tegenstand bij druk. Het omentum werd vervolgens geperforeerd en na eenige moeite, die het oriënteeren me gaf, drong ik over den bevruchten uterushoorn, — dat was hetgeen den vasten, niet-elastischen tegenstand had geboden, — heen in de diepte, waar de onbevruchte hoorn zich gemakkelijk liet vinden. De bedoeling was dezen naar boven en buitenwaarts te trekken om zoo de torsie op te heffen. Dit bleek echter niet doenlijk te zijn. De wand was n.l. zoo oedemateus, dat bij mijn poging de serosa scheurde. Intusschen was me reeds gebleken, dat in de buikholte een vrij aanzienlijke hoeveelheid sereus vocht aanwezig was. De koe had n.l. de buikpers een keer aangespannen, bij welke gelegenheid helder sereuse vloeistof langs mijn arm uit de buikwond afvloeide.

De arm werd toen teruggetrokken, de vlakke hand op den bevruchten hoorn gezet en nu krachtig naar beneden en naarbuiten gedrukt; met succes: de uterus kantelde. Thans bleek, dat in de normale ligging der onbevruchte hoorn rechts, de bevruchte links lag. De torsie had dus 270° bedragen.

Omdat de diepste lagen stomp gekliefd waren, achtte ik hechten daarvan overbodig. Om de spieren, die zich gecontraheerd hadden, met de scheidingsvlakten zoo dicht mogelijk tegen elkaar te krijgen, werd de huid — deze werd alleen gehecht — door middel van stevig pikdraad met breeden opstaanden rand gehecht. Over het operatie-veld werd met jodoformcollodium een stuk jodoformgaas vastgekleefd.

Om me te overtuigen, dat de torsie werkelijk opgeheven was, werd vaginaal nog even geëxploreerd: 't bleek, dat de plooien verdwenen waren. Het ostium werd zonder moeite bereikt. Tijdens mijn onderzoek in de buikholte had ik de blaas gepalpeerd en ze volkomen gecontraheerd bevonden.

Patiënte stond intusschen suf, met gesloten oogen. Als excitans werd koffie gegeven en het dier daarna voorzichtig neergelegd, op de linker zijde, om te voorkomen, dat het zou neervallen of in de touwen gaan hangen en daardoor een druk op de wond zou ontstaan. Om dezelfde reden werd het achterstel wat hooger gelegd.

Alles was binnen een uur afgeloopen.

Den volgenden morgen nam patiënte met graagte wat hooi — er werd natuurlijk niet veel gegeven — en krachtvoederen herkauwde bij mijn komst. De temperatuur

was toen 38.8, het achterstel natuurlijk-warm, het scheedeslijmvlies rood gekleurd. Ook den 6den December 's avonds was alles nog normaal, geen teeken van aborteeren, waar ik natuurlijk voor vreesde, daar niet verwacht kon worden, dat de vrucht bij een zoodanig gestoorde circulatie was blijven leven.

Op den voormiddag van den 7den December aborteerde de koe, zonder hulp. De vrucht was oedemateus, reeds in ontbinding. De temperatuur was 's middags 39.6, ademhaling normaal, pols wat versneld. De secundinae werden niet uitgedreven. Per os werd pulv. herb. sabin. gegeven, de uterus geïrrigeerd met bakkersgist (Saccharomyces cerevisiae) opgelost in lauwwarme physiologische keukenzoutsolutie. Patiënte bleef gezond, is thans, 10 Januari 1913, volkomen normaal, reeds verbeterd in voedingstoestand. De wond is genezen. Uit een der hechtwonden werd een weinig etter afgescheiden, dik en reukeloos.

In verband met bovenbehandeld geval een kort naschrift. In het voorjaar van 1912 werd door collega Dr. Nauta te Witmarsum met goed gevolg laparotomie verricht, een torsio uteri opgeheven en een verlossing getermineerd bij een koe.

Door wentelen der patiënte was het hem niet mogen gelukken, de torsi te verwijderen.

Nu is m.i. de torsie als zoodanig nooit oorzaak, dat men vaginaal exploreerend den uterus en de daarin aanwezige vrucht niet zou kunnen bereiken, onverschillig hoe groot de torsie is, en kan de torsie zonder laparotomie ook steeds worden opgeheven, tenzij een vergroeiïng mocht bestaan. Dit is mijn ervaring in ± 60 gevallen, waarbij 2 × vergroeiïng werd waargenomen. De meening, dat bij een torsie van 360° de uterus zou zijn afgesloten — dit wordt in het handboek van De Bruin ook aangegeven — is ongegrond. Bij het liggende dier of indien men door het opheffen van den buik *de plooien ontspant*, kan men, de plooien volgend, de vernauwing steeds met de hand passeeren. Men kan de proef gemakkelijk nemen b.v. met een zak of een broekspijp.

Eveneens berust m.i. op een dwaling de opvatting, dat torsio uteri bij het rund vooral zou ontstaan bij het opstaan, omdat de koe als regel eerst achter, dan voor rijst. Staat de koe achter en ligt ze voor nog op de knieën, dan zullen — aldus de redeneering — debuikorganen naar voren zakken, in de achterste buikhelft dus vrije ruimte komen en de uterus heeft gelegenheid tot draaien. Maar is de zwaartekracht, waardoor magen en darmen naar voren zakken, niet tevens oorzaak, dat de baarmoeder, aan diezelfde kracht onderworpen, ook zoo ver mogelijk naar voren komt, m.a.w. zich zelf en de ophangbanden zal spannen en daardoor het ontstaan van een torsie zeer zal bemoeilijken! Me dunkt, hier valt niet aan te twijfelen

Hoe de torsio uteri dan wel tot stand komt? Dat blijft ook voor mij een vraag. Toch geloof ik, dat er wel eenige aanwijzingen zijn.

Praedisponeerend is in de allereerste plaats het bevrucht zijn van één hoorn. Is bijv. de linkerhoorn bevrucht, dan zal de linker-baarmoederband den last moeten dragen, de bevruchte hoorn allicht wat lager zakken dan de onbevruchte en er is dus strikt genomen reeds een begin van torsie, naar links. Is der echter bevrucht, dan naar rechts. Hiermee in overeenstemming is het feit, dat in de

meeste gevallen de rechter hoorn bevrucht is end ato ok de meeste torsie 's naar rechts zijn. Ook dit: 2 maal zag ik torsio uteri bij een schaap, beide malen bij enkelvoudige drachtigheid. Bij meervoudige dracht komt ook een enkele maal torsio voor. De beide vruchten kunnen daarbij echter wel in één hoorn zich ontwikkeld hebben.

In de tweede plaats is het toedienen van weinig volumineus voedsel van invloed. In jaren, waarin de hooivoorraad gering is, onvoldoende, het vee dus veel krachtvoeder en weinig buikvulling krijgt, komen er in mijn praktijk zeer veel gevallen van torsie voor. Voor eenige jaren 11 van de ± 70 door mij in dat jaar verrichte verlossingen. Afgaande op ervaringen mij bekend van collega's komt torsie op de klei, waar meer krachtvoeder en minder hooi wordt gegeven, naar verhouding meer voor dan op zandgrond.

Directe oorzaken zouden kunnen zijn: druk tegen den bevruchten hoorn, b.v. als het de linker is de pens, vooral bij het liggen op de linkerzijde bij het maken eener plotselinge beweging, of, indien de rechter, bij het liggen op de rechterzijde, waarbij de bevruchte hoorn, geholpen door toevallig gunstige peristaltiek der pens of foetale bewegingen naar binnen en naar boven zou kunnen worden gedrukt. Vlak voor den partus zal de kanteling van het bekken en de daarmee gepaard gaande spanning van den M. rectus abdominis — waardoor de uterus naar boven gedrukt, de breede baarmoederbanden ontspannen en de uterus ook minder zwaar zal hangen aan vestibulum en collum uteri — benevens de wenteling van het kalf, de torsio kunnen veroorzaken of bevorderen.

Hardegarijp, 17 Januari 1913.

Een geval van hersentuberculose bij het rund. door S. Stuurman en E. Vleming.

Bij het onderzoek van eenige, ter keuring aangeboden runderen, werd onze aandacht getrokken door een 6-jarige koe, welke eigenaardige verschijnselen vertoonde, wijzende op een stoornis van het coördinatie-vermogen.

Bij het loopen bleek het dier nooit een rechte lijn te volgen, doch steeds een cirkellijn te beschrijven, waarbij de linker lichaamszijde naar het middelpunt van den cirkel was gericht. Bij pogingen, om de koe naar rechts te laten draaien, verzette ze zich hardnekkig, en het mocht slechts met moeite gelukken haar afwijkend van de dwangbeweging voort te bewegen.

Pogingen om het dier om te werpen, door het met beide handen bij de horens te vatten en het hoofd dan te draaien (d.w.z. wringen om de horizontale as), gelukten gemakkelijk naar rechts (d.i. rechterzijde van de koe); naar links bleek hetzelfde niet mogelijk te zijn.

In het oog vallend was de slechte voedingstoestand waarin patiënte verkeerde; ze was buitengewoon mager, en dor in 't haar. Ze hoestte herhaaldelijk droog en mat had frequente ademhaling, terwijl bij auscultatie droge reutelgeluiden hoorbaar waren. Deze verschijnselen maakten het niet onwaarschijnlijk dat het dier lijdende was aan tuberculose, terwijl een metastatische tuberculeuze haard in de hersenen vermoed werd. De onmiddellijk volgende sectie gaf het beeld van een algemeene tuberculose: longen, pleura, peritoneum, darmscheil, nier, lever, baarmoeder en één lichaamsklier bevatten tuberculeuze haarden, deels verkaasd, deels verkalkt. Na opening van den schedel (wij hadden de voorzorg genomen het dier

niet met het schietmasker te doen neervellen), konden hersenen en verlengde merg onderzocht worden, en inderdaad vonden wij een hazelnootgroote verkalkte tuberkel, gedeeltelijk zetelend in de pons varoli, gedeeltelijk in het corpus trapezoideum, en wel aan de rechterzijde. Kleine tuberkels erom heen waren niet zichtbaar aanwezig, zoodat we waarschijnlijk met een afgeloopen proces te doen hadden. De hersenvliezen vertoonden geen afwijkingen. Daar de tuberkel bijzonder groot was, heeft deze ongetwijfeld een sterke druk op de omringende deelen (cerebellum) uitgeoefend, vandaar de symptomen.

Hoewel vermoedelijk de 4de hersensventrikel een sterke druk (n.l. dichtdrukking) ondervonden had, bléék ons bij opening van de 1ste en 2de ventrikel geen hydrops interna, welke wij verwacht hadden, te bestaan.

Hoek v. Holland, Januari 1913.

Mededeeling uit de praktijk, door W. DE BEIJL.

Dezer dagen kreeg ik een patiënt onder handen waarvan ik vermeen, dat het geval niet alledaagsch is en dus vermelding verdient, vooral met het oog op de jonge collega's.

Donderdag 20 Feb. l.l. 's avonds omstreeks 9 uur werd mijn hulp ingeroepen voor een rund bij A. P. te Klooster bij Coevorden ± een half uur van mijn woning. De boer vertelde mij, dat een goed gevoed 3 jarig rund, hetwelk 14 dagen geleden gekalfd had, onder het voeren, plotseling zoo heel erg benauwd was geworden, dat het wel dood kon zijn als wij er waren, en dat zij vermoedden dat het dier een vreemd voorwerp in den slokdarm had.

Toen ik na ± 15 min. het dier zag, was de toestand als volgt: In de eerste plaats viel mij op, dat er géén plas speeksel voor het dier op den grond lag. Vervolgens dat het dier de kop hoog hield; bovendien kreeg ik den indruk dat het dier in de verte iets zich bewegends zag, waar het bang voor was. Ondertusschen vertelde mij de eigenaar, dat onder het eten het dier plotseling hevig benauwd was geworden, een enkele keer hoestte en diarrhee kreeg. Verder vertoonde het dier de volgende verschijnselen: Schuim op mond en neus; blik onrustig en angstig. Pols zeer frequent en klein, dus moeilijk duidelijk waar te nemen. Temp. 39.°5.

Bij nader onderzoek kreeg ik den indruk, dat het dier niet ziek was; doch bang!

Bij verdere ondervraging van den eigenaar bleek mij inderdaad, dat de runderen alle min of meer, doch vooral dit rund, misschien ook door een lichtflikkering door een ruitje, hevig waren geschrokken van een voorbijkomende automobiel, vooral toen de auto voor de tweede maal voorbijkwam, speciaal deze koe, zelfs in de verte toen de overige runderen en de eigenaar er nog weinig of niets van bespeurden.

De weg waar de boer onmiddellijk aan woont is pas verhard en de eigenaar van het rund heeft daar nog nooit een auto gezien.

Daar ik vroeger ook al iets dergelijks had waargenomen raadde ik den eigenaar aan: rust, kalmte en duisternis; ik zou spoedig terug komen en hij moest zich maar niet te ongerust maken.

Toen ik den volgenden dag de patiënte weer onderzocht, was het dier inderdaad weer in orde.

Coevorden, Februari 1913.

Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

Het Hoofdbestuur heeft de eer hierbij ter kennis der leden te brengen:

a. het antwoord van de *Enquête-Commissie* op zijn schrijven van 30 November 1912, N°. 199, (zie bladzijde 300 van dit deel);

b. het antwoord van het *Hoofdbestuur* op vorenbedoeld schrijven.

Het Hoofdbestuur:
Dr. H. MARKUS, Voorzitter,
H. J. C. VAN LENT, 1ste Secretaris.

Onderwerp: antwoord op schrijven van 28 Januari j. l. n°. 13.

Naar aanleiding van Uw in margine vermeld schrijven, hebben wij de eer U alsnog mede te deelen, dat onze commissie van oordeel was, Uwe missive van 30 November j.l. voor kennisgeving te moeten aannemen, om bij het door onze commissie uit te brengen rapport Uwe opmerkingen aan een nadere beschouwing te onderwerpen.

Wanneer Uw Hoofdbestuur echter reeds thans onze meening wenscht te vernemen, zijn we hiertoe gaarne bereid.

Wat Uwe opmerking betreft, dat aan het hoofd van de door ons verzonden circulaire de naam der Maatschappij is geplaatst, doen wij U opmerken, dat onze Commissie, benoemd door de algemeene vergadering van die Maatschappij, daarop het volste recht meent te hebben, omdat het onderzoek van de Maatschappij uitgaat. Onmiddellijk onder het opschrift volgt een nadere uiteenzetting, waaruit duidelijk blijkt, dat het onderzoek door de „Commissie van enquête" wordt ingesteld. Hoe door onze wijze van uitvoering de veronderstelling gewekt kan worden, dat het onderzoek geschiedt met medewerking van het Hoofdbestuur is ons onbegrijpelijk, daar de onderteekening zeer duidelijk luidt: „De Commissie van enquête", gevolgd door de namen van de leden.

In verband met Uwe vraag aan welke leden der Maatschappij een circulaire is toegezonden, deelen wij U mede, dat deze toezending geschied is, overeenkomstig onze opdracht, welke spreekt van een onderzoek *„bij de praktizeerende veeartsen"*, dus uitsluitend aan de praktizeerende veeartsen, terwijl verder een exemplaar ter ken-

nismaking is toegezonden aan het Hoofdbestuur, met een kort begeleidend schrijven van den secretaris der Commissie.

Onze Commissie stelt zich voor de haar opgedragen taak strikt eerlijk en onpartijdig en wars van alle eenzijdigheid uit te voeren; hare opvatting der opdracht schijnt echter eenigszins af te wijken van die van Uw Hoofdbestuur.

Onze Commissie is niet bereid aan alle leden der Maatschappij een circulaire te zenden, omdat dit volgens haar opvatting buiten haar opdracht ligt en bovendien acht zij zulks onnoodig, omdat na het uitbrengen van haar rapport, alle leden der Maatschappij volop gelegenheid zullen hebben, hun oordeel in deze zaken uit te spreken. Een uitbreiding van hare werkzaamheden, als door U bedoeld, wenscht onze Commissie, zonder nadere opdracht der Algemeene Vergadering, niet te aanvaarden.

Zeer gaarne zal de Commissie ook wenken en opmerkingen van niet-praktizeerende veeartsen in welwillende overweging nemen; dit verlangen onzer Commissie blijkt ook uit een heden verzonden verzoek tot opname van een desbetreffende oproeping in het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde, nadat een hierop betrekking hebbende mededeeling door den voorzitter der Commissie aan den secretaris der redactie op 2 November j.l. ter hand gesteld, niet is geplaatst.

Wu meenen thans Uw college voldoende te hebben ingelicht, op welk standpunt onze Commissie zich bij haar onderzoek wenscht te plaatsen, en wij houden ons bij alle verschil in opvatting zeer gaarne van Uw medewerking verzekerd.

Voor de commissie van enquête,
DOMMERHOLD, Secretaris.

Aan
het Hoofdbestuur van de Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland, adres: den heer H. J. C. VAN LENT, 1ste Secretaris, te Tiel.

Hengelo, 12 Maart 1913.

MAATSCHAPPIJ TER BEVORDERING DER VEEARTSENIJKUNDE IN NEDERLAND.

De Commissie van onderzoek naar de grieven van de praktizeerende veeartsen, benoemd bij besluit van de 53ste algemeene vergadering van de Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland, heeft de eer U onderstaande vragenlijst toe te zenden met verzoek deze *vóór* 20 *October a. s.* kort en zaakrijk ingevuld, *aan den Voorzitter van de Commissie*, den Heer A. F. MULLER te Lisse, te willen toezenden.

Het ligt bovendien in het voornemen van de Commissie op eenige plaatsen van ons land de gelegenheid te openen met haar te confereeren. Wanneer U van deze gelegenheid gebruik wenscht te maken, wordt U verzocht onder punt 8 Uw verlangen kenbaar te maken, of op andere wijze hiervan schriftelijk mededeeling te willen doen. Plaats en tijd van deze conferenties zullen nader tijdig bekend worden gemaakt, hetzij in het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde, hetzij per circulaire.

Na afloop van het onderzoek zal door de Commissie een op feiten gebaseerd rapport worden samengesteld, waarbij uit den aard der zaak het noemen van namen vermeden zal worden.

De Commissie van enquête:
A. F. MULLER, *Voorzitter.*
E. J. DOMMERHOLD, *Secretaris.*
W. TEN HOOPEN.

September 1912.

Vragenlijst ingevuld door den Heer.....
praktizeerend veearts te.....

Wat heeft U op te merken en op welke wijze wenscht U verbetering ten opzichte van:

1. De opleiding?
2. Veeartsenijkundig Staatstoezicht. (Werking, onderlinge verhouding enz.)
3. Tijdschrift voor Veeartsenijkunde.
4. Rijksseruminrichting.
5. Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde.
6. Op welke wijze meent U dat de belangen van de praktizeerende veeartsen in de toekomst duurzaam behartigd kunnen worden?
7. Welke bezwaren heeft U nog bovendien? (Gemeente-, provinciale besturen, landbouwmaatschappijen enz.
8. Wenscht U nog mondeling door de commissie gehoord te worden?

Woonplaats: Naam:

Bericht op schrijven 12 Maart 1913 2 April 1913.

Het Hoofdbestuur der Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland heeft de eer U in antwoord op bovengenoemd schrijven het navolgende mede te deelen:

Het is naar de meening van het Hoofdbestuur *onvruchtbaar* en *onpractisch* tevens, om de al- of niet- toezending van de vragenlijst aan de leden der Maatschappij, die geen praktizeerend veearts zijn, in het *rapport* Uwer Commissie aan een nadere beschouwing te onderwerpen.

Wat betreft het hoofd van de circulaire, blijft het Hoofdbestuur bij de opvatting, in zijn schrijven van 30 November 1912, N°. 199 aan Uwe Commissie te kennen gegeven.

Door Uwe Commissie wordt terecht gesproken van het doen van een onderzoek bij de *praktizeerende veeartsen;* doch het voorstel, zooals het door de 53ste algemeene vergadering is aangenomen, zegt ook zeer duidelijk: *„waarbij wordt gevraagd welke misstanden in de praktijk hunne ontevredenheid opwekken"* (zie de notulen op pag. 244 van het loopende deel van het Tijdschrift).

Het behoeft wel geen nader betoog, dat een aldus geformuleerd voorstel speciaal *die* misstanden op het oog heeft, welke door den praktizeerenden veearts bij de uitoefening van zijn praktijk worden gevoeld en het Hoofdbestuur is van meening, dat de enquête zooals zij blijkens de vragenlijst is ingesteld, de perken van het voorstel overschrijdt.

Het zal Uwe Commissie dan ook wel niet verwonderen, dat het Hoofdbestuur het ten zeerste blijft betreuren, dat tot heden de vragenlijst alléén aan de praktizeerende veeartsen is verzonden en het is het Hoofdbestuur onbegrijpelijk, waarom Uwe Commissie eensdeels angstvallig aan het geformuleerde voorstel vasthoudt, anderdeels de enquête veel ruimer doet zijn dan het voorstel beoogde, doch ten slotte wel gaarne ook wenken en opmerkingen van niet-praktizeerende veeartsen in welwillende overweging zal nemen.

Aan
de Commissie van Enquête, adres:
Den Heer E. J. Dommerhold.
Secretaris, Hengelo (O.v.)

Namens het Hoofdbestuur,
H. Markus, Voorzitter,
H. J. C. van Lent, 1ste Secretaris.

Afdeeling Friesland. Als lid is aangenomen de veearts K. T. de Boer te Drachten.

Commissie voor de Beroepsbelangen.

Het Hoofdbestuur heeft de eer ter kennis der leden te brengen, dat als *secretaris* dezer Commissie is opgetreden de heer A. J. Abspoel te Ede, ter vervanging van den heer Dr. Y. van der Sluis.

Het Hoofdbestuur:
Dr. H. Markus, Voorzitter;
H. J. C. van Lent, 1ste Secretaris.

Berichten.

Staat van de gedurende de maand Maart 1913 in de Rijkskeuringsdiensten van voor uitvoer bestemd vleesch verrichte keuringen.

	Graskalveren.	Nuchtere kalveren.	Runderen.	Schapen.	Varkens.	Vette kalveren.
Ter keuring aangeboden	38	50 566	4	1 421	50 452[1])	5 605
Voor uitvoer goedgekeurd	38	49 180	3	1 380	49 097	5 591
Voor uitvoer ongeschikt bevonden	—	1 386	1	41	1 355	14
Na voortgezette keuring voor consumtie goedgekeurd	—	1 172	1	40	1 135	11
Na voortgezette keuring voorwaardelijk goedgekeurd.....	—	—	—	—	169	2
Na voortgezette keuring afgekeurd.....	—	214	—	1	51	1
Voor consumtie afgekeurde organen en deelen:						
Baarmoeders	—	—	—	30	—	—
Beenderen (in K.G.)	—	—	—	—	16	—
Borstorganen (alle).....	—	—	—	—	196	—
Borstvliezen	—	3	—	—	51	—
Buikorganen (alle)	—	—	—	—	186	—
Buikvliezen	—	—	—	—	26	—
Darmen (partijen)	—	—	—	—	—	—
Darmscheilen	—	11	—	—	327	14
Gewrichten	—	2	—	—	2	4
Harten	—	10	1	—	472	1
Huid in K.G.	—	—	—	—	27	—
Koppen.....	—	3	—	—	90	2
Levers	3	28	—	176	1 237	36
Longen	18	188	1	188	2 278	95
Lymphklieren	—	—	—	—	982	14
Magen	—	—	—	—	—	—
Maag en darmen	—	—	—	—	272	6
Milten	—	2	—	—	101	5
Nieren	—	27	—	4	229	84
Ondervoeten.....	—	—	—	—	9	—
Ooren	—	—	—	—	—	—
Tongen	—	—	—	—	3	—
Uiers	—	—	—	17	—	—
Vet (in K.G.)	—	—	—	—	15	1
Vleesch (in K.G.).....	—	26½	—	—	396½	—
Vruchten	—	—	—	35	—	—
Zwezeriken	—	—	—	—	—	1

[1]) Hiervan werden voor „bacon" bereid 5150 varkens.

Voorts werden 21 705½ K.G. afzonderlijke organen en deelen ter keuring aangeboden, waarvan 232 stuks voor de consumtie werden afgekeurd.

(*Staatscourant*).

Hooger onderwijs in de veeartsenijkunde en in de landbouwkunde. Naar de dagbladen melden, is bij de Tweede Kamer ingediend een ontwerp van wet tot regeling van het hooger onderwijs in de veeartsenijkunde en in de landbouwkunde. De Rijks Hoogere Land-, Tuin- en Boschbouwschool te Wageningen wordt daarbij verheven tot *Landbouwhoogeschool*, de Rijksveeartsenijschool te Utrecht tot *Veeartsenijkundige Hoogeschool*. Aan beide hoogescholen wordt het *jus promovendi* verleend. MARKUS.

Negende Internationaal Physiologen-Congres. Betreffende dit Congres dat van 2 tot 6 September 1913 te Groningen wordt gehouden, is een 2de publicatie verschenen. De samenstelling van het comité is als volgt :

Comité-Directeur International : (élu à Vienne le 30 Septembre 1910). H. J. HAMBURGER, *Président du Congrès*. L. FREDERICQ (Liège) ; P. HEGER (Bruxelles); A. KOSSEL (Heidelberg) ; H. KRONECKER (Berne) ; † A. MOSSO (Turin) ; S. EXNER (Vienne), *Présidents des Congrès précédents*. † BOHR (Copenhague) ; † BOWDITCH (Boston) ; CYBULSKI (Cracovie); EINTHOVEN (Leyde); HENSEN (Kiel) ; JOHANNSEN (Stockholm) ; LANGLEY (Cambridge); LUCIANI (Rome); MISLAWSKY (Kasan); NIKOLAÏDES (Athènes); OCAÑA (Madrid); PRÉVOST (Genève); RICHET (Paris) ; TIGERSTEDT (Helsingfors); WEDENSKY (Saint-Petersbourg); *Membres du Comité*. DASTRE (Paris) ; FANO (Florence) ; VON GRÜTZNER (Tübingen) ; PORTER (Boston) ; STARLING (Londres), *Secrétaires généraux*.

Voor het lidmaatschap van het Congres wende men zich onder toezending van 25 *francs*, tot Dr. J. DE HAAN, Physiologisch Laboratorium, Groningen. Dameskaarten worden te Groningen aan het congresbureau verstrekt. Van 1 tot 7 September zal een expositie van instrumenten ten behoeve der physiologie, plaats hebben.

In de sluitingszitting van 5 September zal Professor J. P. PAWLOW (St. Petersburg) spreken over : *Die Erforschung der höheren Nerventätigkeit*.

De publicatie bevat voorts gegevens omtrent *mededeelingen en demonstraties, logies, damescomité, excursies, reisroutes, reiskosten*, etc.

MARKUS.

Personalia. Bij Koninklijk besluit van 13 Mei 1913 n°. 55 is, met ingang van dien dag, benoemd tot assistent aan de Rijksseruminrichting te Rotterdam, dr. K. BÜCHLI, te Gouda, onder toekenning van gelijktijdig eervol ontslag als tijdelijk assistent van den districtsveearts te 's Gravenhage en als Rijkskeurmeester in bijzonderen dienst.

De paardenartsen 2de kl. H. J. WEEKENSTROO en T. D. SIGLING, beiden gedetacheerd bij de rij- en hoefsmidschool te Amersfoort, worden 2 Juni resp. geplaatst bij het 4e reg. huzaren te Deventer en het 3e reg. veld-artillerie, te Breda.

De paardenarts 2de kl. P. H. A. VAN AELST, van het 3de reg. veld-artillerie te Breda, wordt 2 Juni overgeplaatst bij het 1e reg. veld-art. te Amersfoort, ter vervanging van den paardenarts 2de kl. H. W. KLERK DE REUS, die overgeplaatst wordt bij het 1ste reg. huzaren aldaar.

Geplaatst te Batavia de militaire paardenarts der 2de klasse dr. J.C. WITJENS.

Benoemd door den Groninger Landbouwbond tot leden der arbitragecommissie inzake den paarden- en veehandel, overeenkomstig de bedoeling van het Nederlandsch Landbouwcomité, de heeren: R. P. DOJES, lid der Eerste Kamer, te Uithuizen, W. TEN HOOPEN, districtsveearts te Groningen en MR. J. G. HOLTHUIS, advocaat te Groningen en tot hun plaatsvervangers de heeren: A. REINDERS te Usquert, R. BOSSCHER, rijksveearts te Veendam en E. J. HERES-DIDDENS, advocaat te Winschoten.

SCHORNAGEL.

Nieuw uitgekomen boeken. M. J. HENGEVELD G.J.ZN. EN J. A. ZAALBERG, *Vétérinaire Politie*, Derde uitgave, Prijs *f* 5.90. (Voor bezitters van de tweede uitgave bij inruiling, met de bijbehoorende aanvullingen, vóór 1 Juli 1913, *f* 3.75).

M. J. G. NUMANS, *Experimentelle und vergleichend-therapeutische Untersuchungen über die Wirkung einzelner Antiparasitika mit besonderer Berücksichtigung der Bekämpfung der Akariasis beim Hund.* Inaugural- Distertation- Bern, 1912.

Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel Veeartsenijkundige mededeelingen.

IV. C. BUBBERMAN, *Hoendercholera op Java.*

Dr. H. J. SMIT, *Fistula stercoralis bij een paard, Fistula entero-vesico-vaginalis bij een koe.*

V. Dr. L. DE BLIECK en J. A. KALIGIS, *Pseudokustkoorts en Anaplasmosis bij buffels op Java.*

VI. Dr. L. DE BLIECK en C. BUBBERMAN, *Immunisatie tegen malleus.*

VII. Dr. G. KREDIET, *Aanplanten van gras.*

MARKUS.

STAAT van de gevallen van besmettelijke veeziekten, in Nederland geconstateerd gedurende de maand April 1913.

Opgemaakt door het Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel.

(*De cijfers tusschen haakjes duiden het aantal eigenaren aan onder wier vee de ziekte werd geconstateerd*).

Provincie.	Veepest.	Longziekte.	Mond- en klauwzeer.	Kwade droes en huidworm.	Schurft bij paard en schaap.	Schaapspokken.	Rotkreupel.	Vlekziekte.	Trichinenziekte.	Miltvuur.	Hondsdolheid.	
											Bij hond en kat.	Bij alle vee.
Friesland	—	—	—	—	—	—	12(5)	3(3)	—	5(4)	—	—
Groningen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Drenthe	—	—	(1)	—	—	—	10(10)	—	—	2(2)	—	—
Overijsel	—	—	(2)	—	—	—	—	—	—	2(2)	—	—
Gelderland	—	—	—	—	2(2)	—	—	1(1)	—	5(4)	—	—
Utrecht	—	—	—	1(1)	—	—	—	—	—	1(1)	—	—
Noord-Holland	—	—	—	—	—	—	29(3)	6(1)	—	1(1)	—	—
Zuid-Holland ..	—	—	(3)	—	—	—	135(2)	18(7)	—	4(4)	—	—
Zeeland	—	—	—	—	—	—	183(6)	—	—	—	—	—
Noord-Brabant	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10(10)	—	—
Limburg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10(10)	—	—
Het Rijk.....	—	—	(6)	1(1)	2(2)	—	369(26)	28(12)	—	40(38)	—	—

SCHORNAGEL.

Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

L. S.

Het Hoofdbestuur der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland heeft de eer hierbij het rapport der *Commissie in zake het veeverzekeringswezen*, dat 5 April j.l. bij het Hoofdbestuur inkwam, ter kennis van de leden te brengen.

Het Hoofdbestuur:
Dr. H. MARKUS, *Voorzitter*,
H. J. C. VAN LENT, *1ste Secretaris*.

Utrecht, 1 Juni 1913.

Ondergeteekenden, vormende de Enquête-Commissie in zake het veeverzekeringswezen in Nederland, door het Hoofdbestuur benoemd in gevolge besluit van de 50ste Algemeene Vergadering der Maatschappij en geïnstalleerd den 29sten Januari 1910, hebben de eer U hierbij het rapport hunner werkzaamheden aan te bieden.

Ten einde het overzicht te vergemakkelijken volgt hier een korte mededeeling van de wijze, waarop de Commissie gearbeid heeft.

In de eerste plaats werd aan alle leden der Maatschappij een vragenlijst toegezonden. Toen de Commissie zich uit de ingekomen antwoorden een denkbeeld had gevormd van de verschillende zaken, waarvan een nadere regeling gewenscht was, werd eveneens een vragenlijst gezonden aan de directies der speculatieve of z.g. „Onderlinge" Veeverzekeringsmaatschappijen.

Uit de ingekomen antwoorden vestigde zich de overtuiging, dat op vele punten overeenstemming kon worden verkregen en werden de verschillende directies uitgenoodigd tot bijwoning eener vergadering.

Op deze vergadering werd een subcommissie benoemd, die omtrent verschillende ter sprake gebrachte punten nadere voorstellen zou doen.

Deze subcommissie vergaderde hierop tweemaal.

Daarop vergaderde de Commissie nog tweemaal met de Directeuren der bovengenoemde Maatschappijen.

Vervolgens werd aan de hand van de bulletins du bureau des institutions économiques et sociales het veeverzekeringswezen

Aan

de leden der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

in het buitenland in studie genomen, waarna ondergeteekenden van oordeel waren, dat zij ten slotte de bij hen gevestigde denkbeelden op de beste wijze in den vorm van een advies te Uwer kennis konden brengen.

In verband met het hierboven medegedeelde hebben ondergeteekenden hun Rapport ingedeeld in de volgende onderdeelen:

I. Conclusies, getrokken uit de van veeartsen ingekomen antwoorden,—

II. Conclusies, getrokken uit de antwoorden der Maatschappijen,—

III. Rapport van het verhandelde in de vergaderingen gehouden met de Directeuren der Veeverzekeringsmaatschappijen,—

IV. Overzicht van het veeverzekeringswezen in het buitenland,—

V. Overzicht van het Veeverzekeringswezen in Nederland,

VI. Slotconclusies.

Utrecht, Maart 1913.

D^R. K. BUCHLI, Voorzitter.
W. J. PAIMANS, Lid.
D^R. D. L. BAKKER, Secretaris.

I

CONCLUSIES GETROKKEN UIT DE VAN VEEARTSEN INGEKOMEN ANTWOORDEN.

Uit de van ongeveer honderd veeartsen ingekomen antwoorden blijkt algemeen, dat men weinig of niet ingenomen is met de wijze, waarop de groote speculatieve of z.g. ,,onderlinge" veeverzekeringsmaatschappijen arbeiden.

Door de vele gevallen, door hen genoemd, wordt in sterke mate de indruk gewekt, dat sommige maatschappijen al een zeer zonderlinge opvatting hebben van de begrippen ,,recht" en ,,billijkheid."

Vrij algemeen heeft men klachten over de wijze, waarop de veeartsen door die maatschappijen vaak behandeld worden,

't zij door het op handige wijze misbruiken vanaf gegeven verklaringen,

't zij door het optreden van inspecteurs of agenten,

't zij door inmenging in de behandeling van zieke dieren buiten den behandelenden veearts om enz.

Ook schijnen enkele veeartsenijkundige adviseurs nog wel eens op minder aangename wijze op te treden.

Aanleiding tot een groot aantal klachten en tot mededeeling van vele gevallen, waarin het optreden der betreffende maatschappij allerminst te billijken is, gaf de vraag ,,of men ook bekend was met onbillijke of minder nette handelwijzen tegenover verzekerden"—

't Zou te ver voeren en het is ook niet noodig hier verschillende krasse staaltjes, die aan ons werden medegedeeld, te releveeren. De meesten zijn bij de praktizeerende veeartsen uit eigen ervaring voldoende bekend.

De vele mededeelingen ten dezen opzichte deden bij ons de vraag rijzen of er nog één motief méér te vinden zou zijn, waarop uitkeering geheel of gedeeltelijk zou kunnen worden geweigerd.

Sommige maatschappijen hebben de stof volkomen uitgeput.

Dat de weinig coulante wijze, waarop verschillende maatschappijen vaak tegenover verzekerden optreden, in verreweg de meeste gevallen veel last, onaangenaamheden en schade voor den behan-

delenden veearts medebrengt, zal wel niet nader betoogd behoeven te worden. Dit is dan ook mede één der hoofdredenen, waarom van de zijde der praktizeerende veeartsen algemeen verlangd wordt naar verbetering in de verhouding met de groote veeverzekeringsmaatschappijen.

Een tweede reden is gelegen in het groot aantal attesten, verklaringen en borderellen, dat in verreweg het grootst aantal der gevallen, waarin de veearts met een maatschappij in aanraking komt, moet ingevuld worden. En niet alleen het aantal dier attesten geeft reden tot klagen, ook het groot aantal vragen, waarvan verschillende zelfs niet eens behoorlijk beantwoord kunnen worden en mede het feit, dat het invullen dier attesten door de maatschappijen absoluut niet gehonoreerd wordt, geven er gereede aanleiding toe, dat de praktizeerende veearts front maakt tegenover de steeds toenemende eischen, die de maatschappijen aan den behandelenden veearts stellen en waarbij zij als dwangmiddel gebruik maken van de bepaling, dat geen uitkeering kan plaats hebben, wanneer niet door den verzekerde aan alle verlangde formaliteiten is voldaan. De behandelende veearts wordt hierdoor voor het feit geplaatst, dat wanneer hij niet alle gevraagde attesten nauwkeurig invult de belanghebbende verzekerde geen schadevergoeding ontvangt. Wanneer men nu hierbij in het oog houdt, zooals hierboven reeds is opgemerkt, dat de beantwoording van verschillende vragen valt buiten de competentie van den veeartsenijkundige, (b.v.: is de eigenaar betrouwbaar?, waarvoor werd het pand gebruikt? enz.) terwijl de beantwoording van andere vragen zonder het bezit van de noodige fantasie feitelijk onmogelijk is (b.v.: wanneer is het lijden ontstaan?, zijn de voorschriften goed opgevolgd? enz.), dan is het duidelijk, dat aan dezen toestand noodzakelijk een einde dient te komen.

Ook de vraag wie het afgeven der attesten dient te honoreeren (de verzekeringsmaatschappij of de verzekerde) dient tot oplossing te worden gebracht.

Verschillende opmerkingen, die ons wel eens ter oore waren gekomen, gaven ons aanleiding vragen te stellen ten opzichte van de verhouding tusschen den „veeartsenijkundigen adviseur" eener maatschappij en „den behandelenden veearts." In de op deze vragen ingekomen antwoorden wordt algemeen gewezen op de wenschelijkheid, dat de adviseur zich vooraf in verbinding stelt met den behandelenden veearts omtrent het tijdstip van zijn komst. Ook wij zijn de meening toegedaan, dat het van groot belang is ook voor de maatschappijen, wanneer adviseur

en veearts zooveel mogelijk overleg plegen. Immers is het voor den adviseur, en dus ook voor de maatschappij, die hij vertegenwoordigt, van groot gewicht, dat hij zoo volledig mogelijk kan worden ingelicht omtrent verloop en behandeling van het lijden en den behandelenden veearts kan het tegenover zijn cliënt niet onverschillig zijn of alles achter zijn rug om geschiedt, dan wel of hij door de veeverzekeringsmaatschappij behoorlijk in het geval gekend wordt.

Ook acht men het algemeen gewenscht, dat door de maatschappijen de namen harer veeartsenijkundige adviseurs bekend worden gemaakt. Hier is niets op tegen, te meer omdat het publiceeren van den naam van een goed ter naam en faam bekend staanden veearts reclame is voor de betreffende maatschappij.

Algemeen is men van oordeel, dat het aanbeveling zou verdienen, wanneer de veeartsenijkundige adviseurs geen particuliere praktijk uitoefenden. Afgezien van het groote finantieele bezwaar, dat hierin voor de maatschappij gelegen zou zijn, wil het ons voorkomen, dat het de vraag is of een dergelijke regeling wel zoo wenschelijk is. Een adviseur, die uitsluitend of in elk geval grootendeels gesalarieerd wordt door een maatschappij, zou buitengewoon groote moeilijkheden ondervinden en slechts met inspanning van alle krachten onafhankelijk kunnen blijven.

Unaniem is men het er over eens, dat de maatschappijen het recht hebben een bepaalde behandelingswijze van bij haar verzekerde, lijdende dieren voor te schrijven met dien verstande echter, dat dit namens die maatschappijen uitsluitend mag geschieden door den veeartsenijkundigen adviseur na gepleegd overleg met den behandelenden veearts. Ook wanneer de behandelende veearts eenmaal advies tot onteigening van een verzekerd dier heeft gegeven is de betreffende maatschappij volkomen gerechtigd eventueel de behandeling van het dier in kwestie aan een anderen veearts op te dragen.

Aan den anderen kant dient er uitdrukkelijk op gewezen te worden, dat de verzekerden zelf volkomen vrij moeten zijn in de keuze van een veearts en in dezen door de maatschappijen op geen enkele wijze invloed mag worden uitgeoefend.

De steeds ingewikkelder en spitsvondiger inrichting der reglementen en verzekeringsvoorwaarden, die vaak den indruk geven alsof ze er op zijn ingericht de verzekerden in de war te brengen en hen daardoor niet te laten voldoen aan de vele vereischte formaliteiten (waardoor eventueel uitbetaling van schadevergoeding kan worden geweigerd) en in het algemeen te groote moeielijkheden, die een verzekerde ondervindt, wanneer hij — meenende door een

maatschappij niet rechtmatig behandeld te zijn— tracht recht te verkrijgen, terwijl hieraan tevens groote kosten verbonden zijn, gaven ons aanleiding de vraag te stellen: ,,of het gewenscht geacht werd bij verschil van meening tusschen een verzekerde en een maatschappij de uitspraak op te dragen aan een commissie van drie veeartsen één te benoemen door den verzekerde, één door de maatschappij en één door deze beiden." Dit meeningsverschil zou dan, dit spreekt van zelf, van zuiver veeartsenijkundigen aard moeten zijn.

Verreweg het grootste deel der antwoorden luiden bevestigend, waarbij er door sommigen op gewezen wordt, dat het gewenscht zou zijn niet impératief voor te schrijven, dat de arbiters veearts moeten zijn. 't Komt ons voor, dat dit echter wel gewenscht is, daar het toch zuiver veeartsenijkundige kwesties geldt en het in het belang eener rechtvaardige uitspraak is, dat hierover alléén door deskundigen geoordeeld wordt.

Het spreekt van zelf, dat hier met het woord ,,veearts" niet bedoeld wordt uitsluitend den praktikus. Men kan zich zeer goed voorstellen, dat het meeningsverschil, loopend over een pathologisch-anatomische zaak, onderworpen wordt aan het oordeel van bijv. een drietal slachthuisdirecteuren.

Teneinde —mede in verband met de beantwoording der verschillende gestelde vragen een inzicht te hebben in de meening der veeartsen over de bestaande verzekeringsstelsels en de wijzen, waarop naar hun gevoelen in verschillende verkeerde toestanden verbetering zou kunnen worden gebracht zijn ten slotte nog eenige vragen gesteld omtrent de beantwoording waarvan het volgende kan worden opgemerkt:

Algemeen is men de meening toegedaan, dat een goed georganiseerd stelsel van onderlinge veeverzekering verre de voorkeur zou verdienen. Het onderlinge stelsel van kleine, locale fondsen heeft ook inderdaad veel voor.

1° werkt het veel goedkooper, omdat het weinig administratie- en contrôlekosten meebrengt,

2° is de contrôle er veel scherper, omdat de deelnemers elkander goed kennen en er belang bij hebben elkander te controleeren,

3° werken die fondsen met een vaste premie en vormen ze een reservefonds, dan behouden ze alle winst aan zich, zoodat deze geheel ten goede komt aan de leden zelf. Geld aan personeel, commissarissen en aandeelhouders behoeft niet te worden uitgekeerd. Wordt geen reservefonds gevormd, dan wordt in elk geval door de verzekerden niet meer betaald dan strikt noodig is,

4° ligt de groote kracht van het onderling veeverzekeringsstelsel in de mogelijkheid, welke het biedt om te komen tot een goede herverzekering en wordt hierdoor tevens de gelegenheid geopend voor steun van overheidswege en

5° heeft men bij het onderlinge stelsel niet de groote schaduwzijde van het speculatieve stelsel: dat het den eigenaar in groote mate onverschillig maakt voor zijne zieke dieren. Elke verzekering — van welken aard ook — brengt mede, dat het den verzekerde in meerdere of mindere mate (dit hangt af van het percentage der schadevergoeding) onverschillig maakt voor verlies; moreele overwegingen buiten bespreking latende. Doch dit nadeel wordt door het onderlinge stelsel, mits goed georganiseerd, voor een groot deel te niet gedaan door het feit, dat goede behandeling van het verzekerde in het belang is van den verzekerde zelf, omdat deze voor zijn aandeel mede de risico draagt; en tevens door de contrôle, die de leden onderling op elkander uitoefenen.

Behalve de bevordering en ontwikkeling van het onderlinge stelsel zou ingrijpen van overheidswege, ten opzichte vooral van het speculatieve stelsel, veel verbetering kunnen brengen. Staatscontrôle op de speculatieve en z.g. „onderlinge" veeverzekeringsmaatschappijen zou vele fouten, die deze maatschappijen aankleven, kunnen opheffen.

Ook acht men verbetering mogelijk wanneer de groote maatschappijen over het algemeen meer deskundige en vooral soliede agenten aanstelden,

deze agenten verantwoordelijk stelden voor een juiste taxatie en leeftijdsbepaling,

duidelijker en eenvoudiger reglementen en verzekeringsvoorwaarden zonder spitsvondigheden opstelden en

wanneer zij de te verzekeren paarden vooraf door een veearts lieten keuren.

Hierdoor alléén reeds zouden in het groote meerendeel van de gevallen voorkomen worden alle kwesties omtrent leeftijd en gebreken, die bij het aangaan der verzekering reeds zouden hebben bestaan. Hiermede is in algemeene trekken een overzicht gegeven van hetgeen in de verschillende ontvangen antwoorden aan ons werd medegedeeld.

II.

CONCLUSIES GETROKKEN UIT DE ANTWOORDEN DER MAATSCHAPPIJEN.

Antwoorden zijn ingekomen van:

I. De Eerste Nederl. Onderl. Paarden- en Veeverzekerings Mij. te 's Gravenhage (*direct.* FOLKERTS).

II. „de Groningen". Algemeene Onderl. Mij. tot verzekering van paarden van hooge waarde te Groningen. (*direct.* J. J. LEOPOLD).

III. Onderl. verzekerings Mij. voor paarden en rundvee „Almelo" te Almelo. (*direct.* SNEL).

IV. Algemeene Paarden- en Veeverzekering Mij. te 's Gravenhage, opgericht te Zwolle. (*direct.* LINTHOUT).

V. Onderlinge Veeverzekering Mij. uitsluitend voor de Provincie Groningen te Baflo. (*direct.* J. DOORNBOS & ZN.).

VI. Centrale Verzekering Mij. voor Paarden en Vee te Zwolle (*direct.* Mr. CH. F. M. DE WITT.).

Geen antwoord is ingekomen van de Veeverzekering Mij. te Leeuwarden, terwijl aan de nieuwe Mij. te Zwolle, onder directie van den Heer G. H. J. TERVOERT, *geen vragenlijst* is toegezonden.

Later heeft de Heer TERVOERT nog een vragenlijst ter beantwoording ontvangen.

Vraag N°. 1.

1. Hebt gij grieven — en zoo ja welke, — ten opzichte van de wijze, waarop de veeartsen als adviseurs Uwer Maatschappij optreden?

Met uitzondering van N°. 1. heeft geen enkele Mij. veel klachten ten opzichte van de wijze, waarop de praktizeerende veeartsen als adviseurs der Maatschappijen optreden. De meesten spreken van enkele klachten; terwijl N°. IV en VI (de laatste pas opgericht) zelfs in het geheel geen klachten hebben. N°. IV is blijkbaar zeer tevreden. Eigenaardig is, dat juist N°. I, te wier opzichte

zeker de meeste klachten worden geuit, zelf veel klachten heeft en spreekt van partijdigheid, onbetrouwbaarheid, enz.

Natuurlijk moet elke Mij. klachten hebben, want zooals N°. III het zeer juist uitdrukt: „In een zoo groot corps zijn natuurlijk „zonderlingen."

We kunnen echter in elk geval nota nemen van de beantwoording dezer vraag. Eén der Mijen. begint bij deze vraag al te schermen met het woord „geheimhouding." Deze Mij. is blijkbaar de meening toegedaan, dat de veearts behalve inlichtingen van technischen aard in zekere mate verplicht is tot het geven van inlichtingen behoorende tot het terrein van den agent en dat hij voor wat betreft deze laatste inlichtingen gaarne geheimhouding zag in acht genomen.

Vraag N°. 2.

II. Kunt ge speciale gevallen noemen, waarin de belangen Uwer Maatschappij niet voldoende door een veearts, die een ter overname aangeboden dier behandelde, zijn behartigd?

De beantwoording dezer vraag, het noemen van speciale gevallen, waarin de Mij. zich kan beklagen over een veearts, maakte ons, hetgeen wel te voorzien was, niet veel wijzer. Alléén N°. II, die verschillende gevallen mondeling wil komen toelichten onder overlegging van schriftelijke bewijzen, kan ons op weg helpen om te wijzen op verkeerde handelingen van collega's. De aanmerking gemaakt door N°. I „het afgeven van attesten zonder het dier gezien te hebben" kan juist zijn. Zoo'n optreden moest gesignaleerd worden, al was het alléén maar om daardoor te voorkomen, dat op het geheele corps een blaam geworpen wordt.

De tweede opmerking van N°. I „onvolledige attesten bij sterfte" is zeer onbepaald en zonder nadere aanduiding moeielijk op hare juiste waarde te schatten. Ook hier hebben de N°s. IV en VI geen enkele klacht!, terwijl N°. III spreekt van drift, hooghartigheid en geldzucht, wat natuurlijk ook wel eens zal voorkomen. Bepaalde klachten worden echter niet genoemd.

Vraag N°. 3.

III. Acht ge het noodzakelijk of gewenscht — en zoo ja waarom — dat in het attest, afgegeven door den behandelenden veearts inlichtingen worden verstrekt omtrent de waarde der verze-

kerde dieren, de betrouwbaarheid van den eigenaar en andere niet direct met de veeartsenijkunde verband houdende zaken?

Bij de beantwoording van deze vraag, of het gewenscht is, dat door den veeartsen allerlei inlichtingen gegeven worden omtrent betrouwbaarheid, waarde der dieren, enz. wordt weer van geheimhouding gesproken; men schijnt te denken, dat dit de reden is, waarom de vraag gesteld wordt. Men vindt deze inlichtingen blijkbaar algemeen noodig; terwijl N°. VI ze alléén vraagt bij de keuring van te verzekeren dieren, doch niet bij het z.g.n. schadeborderel.

N°. IV voelt blijkbaar waar de schoen knelt, want deze merkt op, dat de inlichtingen niet gebruikt worden om de verzekerden te korten in de uitbetalingssom of om uitbetaling te weigeren, doch *alléén* om verzekerden en agenten er op te kunnen wijzen, dat niet boven handelswaarde verzekerd worden mag. N°. III acht de inlichtingen wel gewenscht, doch merkt op, dat ze in hun waarde niet overschat mogen worden, omdat de veeartsen hun eigen belang voorop stellen!

Vraag N°. 4.

IV. Zijt ge bereid om, wanneer ge daartoe zoudt worden uitgenoodigd, mede te werken tot het tot stand brengen eener uniforme regeling, wat betreft attesten, formulieren enz.?

Alle antwoorden luiden, dat men „gaarne" „in principe" enz. bereid is om mede te werken tot het tot stand komen eener uniforme regeling wat betreft attesten enz. Enkele opmerkingen worden erbij gemaakt. Zoo zegt N°. III, dat goedkoope dieren tegen een goedkoop tarief gekeurd moeten worden; N°. IV meent, dat hare attesten al eenvoudig genoeg zijn; N°. V zegt, dat op de attesten alléén behoort ingevuld te worden het signalement en de naam der ziekte in de Hollandsche taal en N°. VI juicht het toe, dat het voorstel van eene neutrale Mij. uitgaat en wijst er op, dat de tarieven voor de keuringen billijk moeten zijn. Zij laat dit van een breedvoerige toelichting gepaard gaan, waaruit kan blijken, dat door sommige collega's nogal raar gerekend wordt b.v. *f* 5.— zonder dat hierin nog het afstandsgeld begrepen is.

Vraag N°. 5.

V. Kunt ge U vereenigen met de stelling, dat attesten, formulieren enz., wier invulling door U $\frac{\text{verlangd}}{\text{geëischt}}$ wordt, door U bekostigd worden, zijnde de inhoud voor U van belang?

N°. I vereenigt zich onvoorwaardelijk met de stelling, dat alle attesten enz. door de Mijen. moeten betaald worden, N°. II zegt het te zullen doen als alle Mijen. het doen. Ook N°. III uit zich in dien zin. N°. IV zegt, de keuringskosten van de te verzekeren dieren te betalen; doch merkt op, dat de andere attesten betaald moeten worden door de eigenaren, omdat zij de belanghebbenden zijn Deze Mij. redeneert zóó: Is een dier eenmaal verzekerd en gaat het dood, dan moet ik het betalen. Mijn belang is dus, dat ik het eerst laat keuren vóór ik het verzeker. Is het echter eenmaal verzekerd, dan moet de eigenaar alle verdere kosten betalen of hij krijgt geen geld. N°. V zegt het kort en bondig: „geen attest, geen uitkeering" dus is het in het belang van den eigenaar, dus moet deze het attest betalen. Wij kunnen ons nog voorstellen, dat de eigenaar er belang bij heeft, wanneer hij een chronisch ziek dier heeft; 't kon anders wel eens heel lang duren eer onteigening volgde. Maar als het dier dood is heeft de eigenaar er, meenen wij, geen enkel belang meer bij. N°. VI merkt hetzelfde op als N°. IV, doch voegt er aan toe, dat ze misschien wel geneigd zou zijn de attesten te betalen, als ze onze argumenten kende en deze billijken kon.

Vraag N°. 6.

VI. Zoudt ge U kunnen vereenigen met de bepaling, dat bij geschillen van veeartsenijkundigen aard tusschen Uwe Maatschappij en een eigenaar de beslissing werd gelaten aan een commissie van drie veeartsen, één te benoemen door U, één door den eigenaar en de derde door de beide gekozen veeartsen?
Een regeling als onder sub. 6 genoemd zou in vele gevallen spoedig tot een oplossing voeren en biedt aan beide partijen voldoende zekerheid.

Algemeen werd deze vraag toestemmend beantwoord. Hier is dus waarschijnlijk een resultaat, en wel een zeer belangrijk, te bereiken. Wanneer de arbitrage door drie veeartsen algemeen aanvaard werd, zou o.i. al heel veel bereikt zijn. De reserve door N°. IV gemaakt n.l.,

dat ze zich het recht voorbehoudt om zieke dieren te laten opsturen en in haar ziekenstal te laten behandelen behoeft geen bezwaar te zijn, mits alle kosten slechts voor rekening der Mij. komen (vracht, onderhoud en behandeling). N°. II zou liever de clinici van 's Rijks Veeartsenijschool aangewezen zien. Dit lijkt ons onnoodig en zou zeker heel duur uitkomen.

Vraag N°. . 7

VII. Zoudt U bij Uw antwoord willen opgeven hoe hoog de premie is, die Uwe Maatschappij gedurende de laatste drie jaren (1907, 1908, en 1909) in de verschillende klassen, zoowel wat betreft de verzekerde paarden als de runderen, heeft laten betalen?

Hieronder volgen de door de verschillende Mijen. geheven premiën. Hierbij beteekent:

L.P. luxe paarden, landbouwpaarden enz.
B.P. bedrijfspaarden.
D.H. dekhengsten.
R.V. rundvee.
S.V. slachtvee.
C. cornage.
U. uitkeeringsprocent der verzekerde waarde.

Vooraf de opmerking dat de variatie in de premie en in het uitkeeringsprocent voor dezelfde groep samenhangt met verschil in leeftijd en in waarde der dieren. Zoo is de premie voor goedkoope, heel jonge (beneden 1½jaar) en heel oude dieren hooger en het uitkeeringsprocent lager dan dit voor de overige dieren is vastgesteld.

N°.I.

L.P.	3—6%.	*U.*	90—65%.
B.P.	4—6%.	*U.*	80—65%.
D.H.	3%.	*U.*	80—70%.
R.V.	3%.	*U.*	90%.

S.V. ƒ 1.—per stuk; uitkeering alléén bij afkeuring tengevolge van tuberculose.

C.	2%.	*U.*	85%.

Bovendien hief deze Mij. gedurende de drie laatste jaren nog een omslag per jaar van ƒ 0.33⅓ per ƒ 100.— verzekerde waarde.

Alle hierboven en verder nog te noemen % zijn berekend per jaar.

N°. II. Deze Mij. verstrekt zeer onduidelijke inlichtingen, geeft op voor 2 afdeelingen, waarschijnlijk L.P. en B.P. en geeft niet op of de procenten per jaar of half jaar berekend zijn; waarschijnlijk lijkt het ons, dat ze per jaar bedoeld zijn.

afd. I.	(*L.P.* ?)	2.43%—2.73%.
afd. II.	(*B.P.* ?)	3.81%—4.50%.

Ook het uitkeeringsprocent wordt niet vermeld.

N°. III. geeft op 4% voor landbouwpaarden en 6% voor bedrijfspaarden per jaar. Deze vaste opgave werpt een eigenaardigen blik op het „onderlinge" van deze Mij.

No. IV.

D.H.	3 — 4%.	*U.*	80—70%.
R.V.	3%.	*U.*	80%.
L.P.	3 — 4%.	*U.*	90—70%.
B.P.	4.3—5%.	*U.*	80—70%.

N°. V. Deze Mij. wenscht geen inlichtingen te verstrekken. Zij beschouwt dit als haar ambtsgeheim en zegt er een eerlijk stuk brood door te verdienen.

N°. VI.

R.V.	2.75%.	*U.*	80%.
L.P.	3—4 %.	*U.*	90—70%.
D.H.	3%.	*U.*	80—70%.
B.P.	minimum 3.5%.	*U.*	80%.
C.	2%.	*U.*	80%.

Deze Mij. noemt bij de afdeeling Bedrijfspaarden wel het minimum% der premie, doch niet het maximum%. Dit hangt blijkbaar van te veel omstandigheden af.

Ten slotte zij hier nog opgegeven hetgeen hier omtrent is vastgesteld bij de nieuwe Mij. te Zwolle, waarvan Collega G. H. J. TERVOERT directeur is.

R.V.	2.8%.	*U.*	80%.
L.P.	2.8—4%.	*U.*	90—70%.
D.H.	3—4%.	*U.*	80—70%.
B.P.	4—5%.	*U.*	80—70%.

Vraag N°. 8.

VIII. Zoo er nog opmerkingen zijn, die U zoudt willen maken, dan zult U ons met een zoo volledig mogelijke uiteenzetting een grooten dienst bewijzen.

N°. I meent nog te moeten opmerken, dat in het algemeen onpartijdige medewerking in aller belang zou zijn.

N°. II juicht het streven der Mij. om uniformiteit in het verzekeringswezen te brengen toe.

N°. III zegt, dat de veeartsen niet moeten verlangen, dat hunne adviezen letterlijk worden opgevolgd; zij zijn de adviseurs, doch de Mij. moet het recht houden naar betere inzichten te beslissen Hier de erkenning, dat de attesten schrijvende en inlichtingen gevende veearts is:..... de adviseur der Mij. Deze erkenning (is van belang ten opzichte van vraag N°. 5).

N°. IV raadt een conferentie aan, te houden door ons en de Directeuren der Mijen.; „niets mag onbeproefd gelaten worden om de onderlinge verstandhouding te verbeteren".

N°. V meent, dat de veearts onzijdig moet zijn waar het het aanbevelen eener Mij. betreft, tenzij er een zwendel Mij. mee gemoeid is.

N°. VI heeft geen bijzondere opmerkingen.

III.

RAPPORT VAN HET VERHANDELDE IN DE VERGADERINGEN GEHOUDEN MET DE DIRECTEUREN DER VEEVERZEKERING-MAATSCHAPPIJEN.

Uit de conclusies getrokken uit de van veeartsen ingekomen antwoorden blijkt voldoende, dat aan het speculatieve veeverzekeringswezen verschillende meer of minder groote fouten vastkleven. De volgende zaken trekken hierbij vooral de aandacht.

1. De redactie, het honoreeren en het aantal der attesten;
2. De wenschelijkheid van het instellen van arbitragecommissies;
3. De oprichting eener permanente commissie ter bespreking der belangen van veeartsen en Veeverzekerings maatschappijen wederzijds;
4. Een uniforme regeling van de verplichtingen der verzekerden bij ziekten, spoedeischende gevallen enz. en van de bevoegdheden, die de veearts in dergelijke gevallen heeft;
5. De regeling van de verhouding tusschen den veeartsenijkundigen adviseur der maatschappij en den behandelenden veearts;
6. De in de verschillende verzekeringsvoorwaarden voorkomende bepalingen, die door de meer of minder ingewikkelde en spitsvondige redactie aanleiding tot moeilijkheden kunnen geven.

Wij meenden, dat wanneer deze kwesties afdoende geregeld waren een flinken stap in de goede richting zou zijn gedaan en, waar ons een onbeperkte opdracht was verleend, besloten wij zoo mogelijk met de directies der groote Maatschappijen tot overeenstemming te komen.

De eerste vergadering, waarop alle directies vertegenwoordigd waren— met uitzondering van die der „Onderlinge Veeverzekerings Maatschappij „Almelo",— had plaats op 25 Januari 1911 te Utrecht.

De hier gehouden besprekingen, die meer in algemeene termen, bij wijze van wederzijdsche verkenning, gevoerd werden, gaven den indruk, dat mogelijk wel overeenstemming kon worden verkregen. Er werd dan ook besloten de genoemde kwesties te doen onderzoeken door een subcommissie, welke bestond uit de H.H. F. F. Leopold, Mr. Ch. F. M. de Witt en onze commissie.

Aan deze subcommissie werd de opdracht verstrekt voorstellen gereed te maken, die dan later besproken zouden kunnen worden. Zij vergaderde hierop den 21sten Juni en den 4den Juli en kwam in deze beide vergaderingen met de haar verstrekte opdracht gereed.

Ontworpen werden:
een keuringsattest,
een onteigeningsattest,
een ziekteattest en
een sectieverslag,
waarbij de honoraria geregeld werden en tevens werd aangegeven, dat deze honoraria door de *maatschappijen* aan de veeartsen verschuldigd waren. Ook werd geadviseerd alle te verzekeren paarden vooraf door een veearts te doen onderzoeken, ten einde later tal van kwesties te kunnen voorkomen.

Voorts werd geadviseerd tot het aanvaarden van arbitrage op de volgende basis:

Elk der beide partijen zou één arbiter benoemen en honoreeren, terwijl de derde arbiter door beide reeds aangewezen arbiters of door de Rechtbank zou benoemd worden en gehonoreerd door de verliezende partij.

Als honorarium werd voorgesteld:
tien gulden vacatiegeld, acht gulden verblijfkosten, en reiskosten 1e klasse.

Dan werd de vergadering uitgenoodigd uit te spreken de wenschelijkheid over oprichting eener *Permanente Commissie* in zake het Veeverzekeringswezen. Deze commissie zou bestaan uit twee directeuren eener veeverzekerings-maatschappij, twee veeartsen en een door deze vier leden te benoemen rechtsgeleerde. De kosten dezer commissie zou door beide partijen gelijkelijk gedragen worden.

Vervolgens werden de directies uitgenoodigd de namen harer veeartsenijkundige adviseurs officieel bekend te maken en tevens den behandelenden veearts tijdig vooraf in kennis te stellen met dag en uur van de komst van dien adviseur, wanneer de directies zijn komst noodig achten.

Voorgesteld werd de zoo algemeen door de veeartsen gewraakte „bepaling, dat een paard niet wordt uitbetaald zoolang het nog geschikt „is voor stapvoets werk" te vervangen door de volgende bepaling: „Bij kreupelheden, die een paard blijvend ongeschikt doen zijn „voor het werk, waarvoor het bestemd is, doch die het niet geheel „ongeschikt maken voor *alle* werk, wordt door de maatschappij „uitgekeerd de helft van het verschil tusschen de waarde, die bij

„dood zou zijn uitgekeerd en de waarde, die het na het ontstaan „van de kreupelheid nog heeft."

Ten slotte werd geadviseerd in de te houden vergadering te komen tot een uniforme regeling van de verplichtingen en rechten van verzekerden en veeartsen als boven bedoeld onder punt 4 van dit rapport.

Hierna hadden op 23 November en 7 December 1911 vergaderingen met de directies der verschillende maatschappijen plaats. Op de vergadering van 23 November was de heer TERVOERT, Directeur der Zwolsche Paarden- en Veeverzekering Maatschappij afwezig. Het resultaat der gehouden vergaderingen was zeer klein. In de voorgestelde redactie der verschillende attesten werden tal van wijzigingen aangebracht, terwijl het aantal onveranderd werd vastgesteld. De vraag, of alle paarden zouden worden gekeurd voor den aanvang der verzekering, gaf aanleiding tot uitgebreide discussies. Besloten werd, mits ook de Heer TERVOERT hiertoe overging, alle paarden te laten keuren en per verzekerd paard voor die keuringskosten aan den eigenaar één gulden in rekening te brengen en toen in de vergadering van 7 December de Heer TERVOERT mededeelde ook hiertoe te zullen overgaan was dit punt aangenomen. Tot op dit moment scheen het of er een flink resultaat bereikt zou worden. Al het beslotene werd op losse schroeven gezet toen de Heer LINTHOUT, directeur der Algemeene Paarden en Veeverzekering-Maatschappij te 's Gravenhage, mededeelde niet te kunnen medegaan en zijn medewerking op de vorige vergadering toegezegd, weer terugnam. Daar vooraf besloten was, dat alleen besluiten, met algemeene stemmen genomen, bindend zouden zijn, werd het reeds behaalde succes weer te niet gedaan. Waarschijnlijk hadden wij toen gevoegelijk van verdere besprekingen kunnen afzien.

't Geheel maakte sterk den indruk, de uitvoering van een goed beraamd plan te zijn, daar behalve de Heer F. F. LEOPOLD, directeur van de „Groningen", die krachtig tegen de door den Heer LINTHOUT aangenomen houding protesteerde, niemand der directeuren feitelijk tegen deze houding stelling nam. Wij meenden echter tot het slot te moeten volhouden en werd overgegaan tot bespreking der arbitrage-commissies. Ook dit punt werd niet aangenomen.

Men was daarentegen algemeen voor de instelling eener *Permanente Commissie*, waarvan men de voorstelling had, dat het zou zijn een wederzijdsch klachtenbureau en een bureau, waar voorbereid en behandeld zouden worden alle zaken, die het veeverzekeringswezen in het algemeen raken. Besloten werd aan de Mij. van Vee-

artsenijkunde machtiging te verzoeken tot het ontwerpen van een reglement voor deze Permanente Commissie.

Door de directeuren werd toegezegd, dat zij zouden trachten een uniforme regeling te treffen ten opzichte van de verplichtingen der verzekerden en de rechten der veeartsen vooral in spoedeischende gevallen.

Daar wij niets vernamen, werd nader geïnformeerd en deelde de Heer CH. F. M. DE WITT ons bij particulier schrijven van 29 Februari 1912 mede, dat de volgende regeling getroffen was:„ Wanneer de veearts afmaking van het dier noodzakelijk, doch niet spoedeischend acht, te zorgen, dat onmiddelijk bij de directie machteging tot afmaking wordt aangevraagd op het daarvoor be-
„stemde attestformulier;
„wanneer de veearts het geval *spoedeischend* oordeelt:
„*a* bij *runderen* op zijn advies tot afmaking over te gaan;
„*b* bij *paarden* te zorgen, dat de machtiging tot afmaking *onmidde-*
„*lijk* wordt aangevraagd in een door den veearts onderteekend
„*telegram* met vermelding van de ziekte of van het ongeval, daar
„afmaking van *paarden* zonder machtiging der directie niet ge-
„oorloofd is;
„wanneer hij ziet, dat een rund *stervend* is, het dier, onder toezicht
„van twee buren als getuigen, af te maken, om zoodoende het vleesch
„voor consumptie te bewaren; hiervan onmiddellijk bij de directie
„eene verklaring in te zenden, door de beide getuigen mede onder-
„teekend en na de afmaking het dier door een veearts te laten
„schouwen."

Waar deze mededeeling van geheel particulieren aard is en verder niets van de directies vernomen werd, staat ook omtrent dit punt officieel niets vast evenmin voor wat betreft de beslissing omtrent de bepaling, „dat een paard niet wordt uitbetaald zoolang „het nog geschikt is voor stapvoets werk." Tenminste in het hierboven aangehaald schrijven van den Heer Mr. DE WITT heet het: „*2 schadevergoeding bij blijvende, gedeeltelijke ongeschiktheid.* „ad. 2° de wijze van schadevergoeding *geheel* over te laten voor „ieder geval aan de betreffende directie m.a.w. de toestand te „laten, zooals ze tot dusverre was."

Ten slotte werd in de vergadering van 7 December 1911 door de directies nog toegezegd publicatie van de namen der veeartsenijkundige adviseurs alsmede, dat „zoo mogelijk" dag en uur van zijn komst aan den behandelenden veearts vooraf zouden worden gemeld.

Tot heden heeft echter publicatie van nog geen enkelen naam van een veeartsenijkundigen adviseur plaats gehad.

't Succes van de besprekingen met de directies der groote veeverzekerings-maatschappijen kan dus nihil genoemd worden.

Met uitzondering van de instelling eener Permanente Commissie is op geen enkel punt overeenstemming gekregen en op het oogenblik is elk contact met de directies verbroken, terwijl er volgens onze overtuiging absoluut geen kans bestaat langs dezen weg verder iets te bereiken.

IV.

OVERZICHT VAN HET VEEVERZEKERINGSWEZEN IN HET BUITENLAND.

We hebben gemeend, nadat wij verschillende besprekingen hadden gehouden met de directeuren van meerdere veeverzekeringsmaatschappijen in ons land, besprekingen, waarvan het resultaat U thans bekend is, dat het zijn nut zou kunnen hebben dit vraagstuk meer in het algemeen te bestudeeren.

Wij hebben getracht ons daarom ook eenigszins op de hoogte te stellen met hetgeen daaromtrent in het buitenland geschiedt. Voor literatuur hebben wij ons gewend tot het Departement van Landbouw, waar wij van de Directie en vooral ook van den Inspecteur, den Heer F. B. Löhnis, alle medewerking ontvingen, waarvoor wij ook op deze plaats onze groote erkentelijkheid betuigen.

In 1903 verscheen van de hand van den Heer Löhnis onder den titel „verschillende stelsels van veeverzekering" een belangrijk artikel in het Landbouwkundig tijdschrift.

Aan de hand daarvan en met behulp van gegevens uit de „Bulletins du Bureau des Institutions économiques et sociales" hebben wij een kort overzicht samengesteld van hetgeen in het buitenland op veeverzekeringsgebied plaats vindt.

In het algemeen kan men de maatregelen, die door de verschillende staten ten opzichte van het veeverzekeringswezen zijn genomen, indeelen in drie klassen:

I *Landen*, waarin men centrale contrôlelichamen heeft ingesteld, waarin men een gestrenge reglementeering van het verzekeringscontract heeft ingevoerd en waarin de Staat zelf aan de veeverzekeringsfondsen subsidie verleent of waarin zelfs Staatsverzekeringsinstituten gevestigd zijn.

Hiertoe behooren Duitschland, Oostenrijk en Zwitserland.

II *Landen*, waarin er hoofdzakelijk op wordt aangestuurd de kleine onderlinge veefondsen te ondersteunen, terwijl de grootere veeverzekeringen zijn onderworpen aan het gemeene recht of aan speciale wetten, zonder echter onderworpen te zijn aan speciale Staatscontrôle.

Tot deze landen behooren: Frankrijk, Italië en België.

III *Landen*, waarin een speciale regeling van het veeverzekeringswezen ten eenenmale ontbreekt en waar dit veeverzekeringswezen is onderworpen aan de bepalingen van het gemeene recht. Hiertoe behoort o.a. Nederland.

DUITSCHLAND.

De wet van 12 Mei 1901 heeft het aanzijn geschonken aan een Staatsinstelling tot contrôle van verzekeringsgenootschappen (Oostenrijk 5 Maart 1896 en Zwitserland 25 Juni 1885, terwijl de wet van 30 Mei 1908 het verzekeringscontract

reglementeert (Zwitserland 2 April 1908, terwijl in Oostenrijk een dusdanige wet door de regeering is ingediend).

De voornaamste bepalingen van de wet van 1908 zijn:

vee, dat gestorven is aan een ziekte, waarvoor het Rijk vergoeding geeft, behoeft niet te worden vergoed,—

vee, gestorven tengevolge van een oorlog behoeft niet te worden vergoed,—

de verzekeraar mag voor zijn rekening verzekerd vee doen bewaken,—

vee gestorven tengevolge van verwaarloozing of van slechte verpleging, behoeft niet te worden vergoed,—

van eenigzins ernstige ziekten enz. behoort mededeeling te worden gedaan aan den verzekeraar,—

behalve in urgente gevallen mag noodslachting niet plaats hebben zonder toestemming van den verzekeraar,—

de verzekeraar is nog gehouden een dier te vergoeden, wanneer het sterft of onteigend moet worden binnen twee weken na afloop van de verzekering, wanneer de oorzaak van die onteigening, of dien dood is ontstaan toen het nog verzekerd was,—

zijne verplichtingen eindigen evenmin bij verkoop van een verzekerd dier, wanneer dit sterft gedurende den tijd, waarin de verkooper nog voor het dier moet instaan, enz., enz.

De bepalingen van de Zwitsersche en Oostenrijksche wetten zijn vrijwel analoog met de Duitsche. Geven de wetten van 1901 en 1908 meer algemeene voorschriften, daarnaast hebben verschillende Duitsche Staten het veevezekeringswezen meer in onderdeelen geregeld, waarbij zooals nader zal blijken kardinale verschillen zijn waar te nemen.

ELZAS-LOTHARINGEN.

De in 1889 aan de Landbouwraad aangeboden wet, die veel overeenkomst vertoonde met de Badensche, werd verworpen omdat ze de bepaling, bevatte, dat onder zekere voorwaarden de oprichting van locale fondsen *moest* plaats hebben. Deze locale fondsen zouden dan in één federatie worden samengevoegd. Deze *verplichte* oprichting wilde men niet.

In 1906 werd de zaak nogmaals aangepakt en stond de regeering 30.000 Mark toe ter ondersteuning van locale fondsen en werd tevens een federatie opgericht, waarvan het bestuur bestond uit een voorzitter en vier leden.

Deze federatie had en heeft nog tot taak:

het verleenen van subsidies aan locale fondsen,

het vormen van een reservefonds,

het brengen van uniformiteit in de reglementen,

het financieel beheer enz. der locale fondsen,

het oprichten van nieuwe locale fondsen,

het nemen en bevorderen van hygiënische maatregelen ten behoeve van den veestapel, enz.

De aangesloten fondsen kunnen de normaal-statuten overnemen of de eigen statuten ter goedkeuring onderwerpen aan het Bestuur der Federatie. De fondsen kunnen ten allen tijde uit de Federatie treden.

Ze kunnen om subsidie vragen, welke subsidie eerst na onderzoek kan worden verleend, terwijl deze uitkeeringen permanent of tijdelijk kunnen zijn.

Aan het einde van 1909 waren bij de Federatie aangesloten 5 districtsfondsen en 65 locale fondsen. Verzekerd waren 20.415 dieren à 6.423.270 Mark.
Over 1909 werden onteigend: 614 dieren à 196.382 Mark.

In deze 196.382 Mark was het honorarium van den veearts inbegrepen.

De Federatie verleende over 1909 een bedrag van 14.000 Mark aan subsidies, terwijl ze sinds de oprichting in totaal een bedrag van 173.000 Mark uitkeerde.

Verzekerd waren 9% van den veestapel bij de districtsfondsen en 36% bij de locale fondsen.

Niettegenstaande de regeeringssubsidie tot 10.000 mark verminderd is, beschikt de Federatie over een reservefonds van 134.000 Mark.

WURTEMBERG.

Het aantal locale veefondsen is in den loop der jaren in Wurtemberg zeer gestegen. Bestonden er in 1880 330 fondsen, dit aantal klom, mede door de ondersteuning door de regeering verleend, tot 844 rundveefondsen met 77.619 leden en 29 paardenfondsen met 3186 leden in het jaar 1907. Voor het grootste gedeelte (736) genieten deze fondsen staatssubsidie.

Sinds ± 1890 bevorderde het Centraal Bureau van den Landbouw in opdracht van de Regeering de oprichting dier locale fondsen, door het verleenen van subsidies voor bestrijding van de oprichtingskosten en voor de vorming van een reservefonds; ook werden gratis modelstatuten, formulieren en boeken ten behoeve van het financieel beheer ter beschikking dier fondsen gesteld.

Toch bleef een goede verdeeling van de staatsondersteuning en een juiste regeling van het evenwicht in de jaarlijksche onkosten moeilijk.

Het Centraal Bureau, van Regeeringswege om advies gevraagd, verklaarde zich evenals Elzas-Lotharingen sterk tegen het Badensche stelsel van *verplichte* verzekering. Algemeen voelde men meer voor de Beiersche regeling. En in 1896 ontwierp het dan ook een sterk op het Beiersche gelijkend stelsel met als hoofdprincipe: vrijwillige herverzekering der eveneens *vrijwillig* opgerichte locale fondsen,

Dit ontwerp vond algemeen bijval; doch in 1898 werd besloten eerst eens de resultaten van de Beiersche wet van 1896 af te wachten en eerst in 1900 werd het ontwerp, gedeeltelijk gewijzigd, tot wet.

De regeering verleende aan het Centraal Bureau over 1901 10000 mark en over 1902 20000 mark subsidie ter bevordering van de ontwikkeling van het veeverzekeringswezen.

Deze subsidie klom geregeld en bedroeg over het jaar 1908 50000 mark.

De locale fondsen, die subsidie willen aanvragen, moeten goed georganiseerd zijn, —
de modelstatuten in hoofdzaak hebben overgenomen, —
bepaalde voorschriften omtrent de wijze van uitbetaling in acht nemen, —
en bereid zijn jaarlijks rekening en verantwoording af te leggen.

In 1907 vroegen 736 fondsen subsidie aan.

Aan een drietal werd geen subsidie verleend, omdat zij niet voldeden aan bovengenoemde voorwaarden.

21 *paardenfondsen* kregen te zamen 5.590 Mark, 673 *runderfondsen* 36.260 Mark, 20 *geitenfondsen* 405 Mark, 4 *paarden- en runderfondsen* 680 Mark, 11 *runder- en geitenfondsen* 580 Mark en 4 *runder- en varkensfondsen* 385 Mark.

De grootte der subsidie werd steeds bepaald in verband met het aantal der gestorven, der voor consumptie afgekeurde en der in totaal verzekerde dieren, met de finantieele positie van het betreffende fonds en met het aan den veearts betaalde honorarium.

BEIEREN.

In dezen Staat zijn de Elzas-Lotharingsche en Wurtembergsche stelsels meer in bijzonderheden geregeld. Men vindt er twee federaties naast elkander; de eene regelt de runder- en geitenverzekering en de andere geheel onafhankelijk van de eerste de paardenverzekering.

In 1896 werd de federatie voor de runder- en geitenverzekering gesticht.

Deze federatie vereenigt vrijwillig de locale veefondsen, die meerendeels spontaan tot de federatie toetraden en hare normaalstatuten accepteerden.

De federatie betaalt aan de fondsen het halve bedrag der uitkeeringen terug.

Deze uitkeeringen bedragen zooals nader zal blijken 70% bij den dood van een verzekerd dier en 80% bij noodslachting; voor dit laatste geval echter alléén dan, wanneer het afgemaakte dier nog 15% van zijn geschatte waarde opbrengt.

Aan de federatie werd een stamkapitaal van 500.000 Mark verleend. Uit de rente van dit kapitaal en uit de door de fondsen betaalde toetredingsgelden (waarover nader) wordt een reservefonds gevormd, waarvan de jaarlijksche rente mede helpt tot bestrijding der kosten met de jaarlijksche staatssubsidie, die 100.000 Mark bedraagt.

Op 1 November 1910 bedroeg dit reservefonds 497.669 Mark.

In 1910 waren 1692 locale fondsen met 83062 leden aangesloten. Verzekerd waren 306.851 dieren vertegenwoordigende een waarde van 84.436.245 Mark.

In 14 jaren tijds (1896—1910) werden in het geheel uitgekeerd 22.271.037 Mark ten behoeve van 134.356 gevallen.

De federatie voor de paardenverzekering werd opgericht 1 November 1900. Zij ontving eveneens een stamkapitaal van 500.000 Mark en ontvangt jaarlijks een subsidie van 40.000 Mark.

Haar reservefonds bedroeg op 1 November 1910 422.977 Mark.

In 1910 waren 480 fondsen met 37574 leden aangesloten. Deze leden hadden gezamelijk 84753 paarden verzekerd tot een totaalwaarde van 59.996.460 Mark.

In 10 jaren tijds (1900—1910) is uitgekeerd een bedrag van 11.879.322 Mark ten behoeve van 30694 verzekerde veulens en paarden.

Overigens geschiedt alles als bij de federatie voor rundvee- en geitenverzekering

Niet verzekerd worden veulens jonger dan 8 maanden en paarden ouder dan 15 jaar.

De hoogste verzekerde waarde bedraagt 1000 Mark, terwijl bij dood of noodslachting 70% der geschatte waarde wordt uitbetaald.

Van groot belang bleek in den loop der jaren de keuring van de ter verzekering aangeboden dieren door veeartsen. Hierop wordt met nadruk gewezen evenals

op de steun, die door den veearts verleend wordt bij lijkschouwingen en ten behoeve van stalling, voeding en verpleging enz.

Het Beiersche stelsel is belangrijk genoeg— èn met het oog op den duur van zijn bestaan èn met het oog op de resultaten— om de belangrijkste punten betreffende de regeling in zijn geheel hier verkort weer te geven.

Beiersche wet van 11 Mei 1896.

art. 1. De verzekering betreft:

gestorven vee, vee uit nood afgemaakt, voor de consumptie geheel of gedeeltelijk afgekeurd vee.

art. 2. De regeling wordt opgedragen aan een federatie, waarbij de locale fondsen onder aanvaarding der normaalstatuten zich kunnen aansluiten.

art. 3. De locale fondsen worden vrijwillig opgericht voor één of meer gemeenten of voor één of meer dorpen van eenzelfde gemeente.

Het Gemeentebestuur is bevoegd een vergadering, met het doel een locaalfonds op te richten, uit te schrijven.

Het moet dit doen als minstens 10 veehouders eener gemeente hiertoe het verzoek doen.

art. 4 De normaalstatuten moeten bepalingen bevatten over:

1. de oprichting, het bestuur en de ontbinding der vereenigingen:
2. de toetreding, de uittreding en de uitsluiting der veehouders;
3. het voorwerp der verzekering;
4. de vaststelling van de verzekeringswaarde en van het verzekeringsboek;
5. de kennisgeving, het ontstaan en de vaststelling van schade;
6. de veeartsenijkundige behandeling en de noodslachting;
7. de voldoening der schadeloosstelling;
8. het verlies van de aanspraak op de schadeloosstelling;
9. het te gelde maken van gestorven en uit nood afgemaakte dieren;
10. entreegelden en bijdragen;
11. de beslissing van geschillen tusschen de fondsen en de verzekerden.

art. 6. De federatie betaalt de helft der schadeloosstelling.

art. 9. komt de federatie geld te kort, dan wordt dit over de fondsen omgeslagen in verhouding tot de totaal verzekerde waarden.

art. 10. Deze omslag wordt door de fondsen van de aangesloten leden gevorderd eveneens in verhouding tot de totaal verzekerde waarden hunner veestapels.

art. 13. Het bestuur der federatie oefent de contrôle over de locale fondsen uit.

Wanneer de fondsen hunne verplichtingen niet nakomen kan het federatiebestuur boeten opleggen.

art. 15. Naast het federatiebestuur wordt een commissie van toezicht en advies ingesteld, waarvan de leden gedeeltelijk door de veehouders gekozen worden.

NORMAALSTATUTEN,

Doel en oprichting der fondsen. Voorwerp der verzekering.

§ 2. Iedere veehouder kan toetreden tot het in zijn gemeente bestaande locale fonds.

Hij moet al zijn daarvoor in aanmerking komend vee verzekeren en mag het niet elders nogmaals verzekeren.

§ 3. Uitgesloten van de opname in de verzekering zijn:

a. dieren, welke jonger zijn dan 3 maanden;

b. dieren, welke ouder zijn dan 12 jaren. Verzekerde dieren, welke dezen leeftijdsgrens overschrijden, zijn om deze reden niet van de verzekering uitgesloten;

c. dieren, welke ziek zijn en die welke van een ziekte verdacht worden, totdat hunne genezing of hunne gezondheid door een veearts is geconstateerd;

d. opvallend slecht gevoede en buitengewoon uitgeputte dieren, zoolang deze toestand duurt;

e. dieren, die verkregen zijn met uitsluiting der vrijwaring voor wettelijke gebreken, zoolang de termijn voor de vrijwaring loopt;

f. in gebruik genomen vee, alsmede dieren in stallen, waarin gewoonlijk handelsvee wordt ondergebracht.

Toetreding, waardeering, verwisseling van bezit enz.

§ 4. Men kan ten allen tijde lid worden van een fonds.

§ 5. Van de toetreding tot het fonds zijn uitgesloten, en, zoo zij reeds lid zijn, moeten worden uitgesloten:

a. veehouders wier vee, wat betreft oppassing, verpleging en voeding, kennelijk wordt verwaarloosd;

b. veehandelaren van beroep;

c. veehouders, die vee van dezelfde soort, zich bevindende binnen den kring van het fonds, reeds elders verzekerd hebben;

d. veehouders, die zich jegens het fonds hebben schuldig gemaakt aan bedrog of poging tot bedrog.

§ 6. De waardetaxatie geschiedt door drie bestuursleden met in acht name van den leeftijd en de algemeene toestand van het dier. (§ 3.).

§ 7. Neemt de eigenaar met de taxatie geen genoegen, dan geschiedt de taxatie door het scheidsgerecht (§ 40).

§ 10. Over de toetreding van nieuwe leden beslist het bestuur v.h. fonds behoudens het recht van beroep op het federatiebestuur.

§ 11. De verzekering vangt aan 8 dagen na de opname.

§ 12. Verkoop en aankoop van dieren moet binnen 8 dagen aan het fondsbestuur worden medegedeeld.

Eveneens het overschrijden van den jeugd-leeftijdsgrens.

§ 13. Jaarlijks in het voor- en najaar worden de verzekerde dieren gecontroleerd en hertaxeerd behoudens beroep op het scheidsgerecht (§ 40)

§ 14. Bij verandering van eigenaar wordt het verzekerde dier eenvoudig overgeschreven, als de kooper lid is van het fonds.

§ 15. Bij dood gaan de rechten en verplichtingen der leden over op de erfgenamen.

§ 16. Uittreding kan alléén geschieden in de laatste maand van het vereenigingsjaar.

Schadevergoeding, veeartsenijkundige behandeling, noodslachting.

§ 17. Van ziekten enz. moet onmiddellijk kennis worden gegeven aan het fondsbestuur.

§ 18. Drie bestuursleden gaan het zieke dier zien en ontbieden zoo noodig een veearts.

§ 19. Het bestuur kan een verzekerd dier laten behandelen voor rekening van het fonds.

§ 20. Het bestuur kan noodslachting gelasten, wanneer een dier ervan verdacht wordt te lijden aan een ongeneeslijke aandoening.

De eigenaar mag slechts met toestemming van het fondsbestuur hiertoe overgaan.

§ 21. De waarde van een ziek of gestorven dier wordt geschat door 3 bestuursleden. Waardevermindering tengevolge der ziekte of van het ongeval mag niet in aanmerking genomen worden

De waarde mag niet hooger zijn dan 110% van de verzekerde waarde.

Bij geiten blijft de waarde bepaald op 15 Mark.

§ 22. Ten opzichte der taxatie bedoeld in § 21. heeft de eigenaar recht van beroep op het scheidsgerecht (§ 40).

Dit doet binnen 3 dagen uitspraak.

§ 23. Het fondsbestuur beslist of er aanspraak op schadevergoeding bestaat behoudens beroep op het federatiebestuur.

§ 24. De schadeloosstelling bedraagt:

a. bij gestorven dieren: zeven tiende gedeelten en

b. bij uit nood geslachte dieren, acht tiende gedeelten van de door de schatting bepaalde waarde.

§ 25. Er wordt geen schade vergoed:

a. Wanneer de dood, de verwonding of de ziekte is veroorzaakt van hooger hand, bij oorlog of oproer, of door brand of bliksem;

b. wanneer een dier sterft of gedood wordt tengevolge eener besmetting of ziekte, waarvoor het Rijk of de Staat schade vergoedt; of wanneer wegens overtreding der politie-voorschriften, betreffende de bestrijding van besmettelijke ziekten, de aanspraak op vergoeding uit de Rijks- of Staatkas is vervallen;

c. wanneer de dood, de verwonding of de ziekte van een dier het gevolg is van gebrekkige voeding, van onvoldoende verpleging, of van andere achtelooze behandeling of mishandeling van den kant des veehouders, of der personen aan wie de verpleging of bewaking van het dier was opgedragen;

d. wanneer de dood, de verwonding of ziekte van een door den verzekerde

verkregen dier tengevolge van een koopvernietigend gebrek ontstaat binnen den wettelijken termijn van vrijwaring;

e. wanneer een dier elders verzekerd is;

f. wanneer de veehouder van de ziekte of het ongeval niet tijdig aangifte doet (§ 17), tenzij het blijkt, dat hij geen schuld heeft aan de vertraging;

g. Wanneer de veehouder opzettelijk handelt tegen de hem omtrent de behandeling van het zieke of gewonde dier gegeven bevelen (§ 19.);

h. wanneer hij onbevoegd een noodslachting gedaan, of de door het bestuur van het fonds bevolen noodslachting niet toegelaten heeft (§ 20.);

i. wanneer de verzekerde met betrekking tot de geledene schade wegens bedrog of poging tot bedrog is veroordeeld.

Slachtveeverzekering.

§ 26. Bij afkeuring wordt 70% van de waardevermindering van het dier vergoed.

De eigenaar moet de afkeuring terstond aan het fondsbestuur melden.

De waardevermindering moet blijken uit een attest van 2 deskundigen, waar van zoo mogelijk één veearts is.

Geen vergoeding wordt gegeven:
in de gevallen bedoeld in § 25;
als het dier niet binnen 10 dagen na de verkoop geslacht is;
wanneer niet is voldaan aan alle betreffende bepalingen.

De eigenaar heeft ten opzichte van de uitspraak het recht van beroep op het federatiebestuur.

De waardeeringskosten worden gelijkelijk gedragen door het fonds en den verzekerde.

Uitbetaling der schadeloosstelling enz.

§ 27. Elke schadevaststelling moet terstond bericht worden aan het federatiebestuur, dat het recht tot contrôle heeft.

§ 28. Het gestorven of uit nood afgemaakte dier behoort aan het fonds. De opbrengst komt voor de helft aan de federatie, voor de andere helft aan het fonds.

Entrêegelden, bijdragen.

§ 29. Voor elk dier wordt een entrêegeld betaald van 2‰ der verzekerde waarde; behalve in de gevallen bedoeld in de §§ 14 en 15.

Deze entréegelden worden gestort in het reservefonds der federatie.

§ 32. De fondsen hebben de bevoegdheid zelf ook een reservefonds te vormen.

Bestuur, rekening en verantwoording.

§ 33. Het fondsbestuur bestaat uit 6 leden.

Niemand kan voor een bestuursfunctie bedanken en evenmin voor het scheidsgerecht (§ 40).

§ 35. Alléén de Secretaris-Penningmeester (kassier) wordt gesalarieerd door de Algemeene Vergadering van het fonds, die de grootte van het salaris bepaalt.

§ 39. Het fonds doet jaarlijks rekening en verantwoording aan het federatiebestuur

Scheidsgerecht.

§ 40. Het scheidsgerecht bestaat uit 3 leden van het fonds.

Het fondsbestuur en de betrokken verzekerde benoemen ieder één lid en deze beiden benoemen den superarbiter of deze wordt benoemd door het Gemeentebestuur

Zij vervullen hunne functie kosteloos.

Algemeene vergadering.

§ 41. Algemeene Vergaderingen worden gehouden:

a. aan het eind van het verzekeringsjaar;

b. op verzoek van minstens $^1/_5$ der leden;

c. op bevel van het federatiebestuur.

§ 42. Alle leden zijn stemgerechtigd.

§ 43. Tot de bevoegdheid der Algemeene Vergadering behoort:

a. de keuze van het bestuur;

b. de goedkeuring der jaarrekening;

c. de beslissing over de toetreding tot en de uittreding uit de federatie;

d. de beslissing over het salaris enz. van den kassier;

e. de beslissing over de ontbinding van het fonds;

f. de beslissing over andere zaken van het fonds, welke op de agenda mochten geplaatst zijn.

Toezicht.

§ 44. De fondsen staan onder toezicht van de federatie en zijn verplicht de door deze gegeven voorschriften uit te voeren.

Ontbinding.

§ 46. Bij ontbinding kan het aanwezige fondsvermogen alléén verdeeld worden in verhouding tot de verzekerde waarde van de veestapels der leden.

De groote voordeelen van het Beiersche stelsel zijn gelegen in de vrijwillige verzekering, de gemakkelijke bepalingen omtrent toetreding en uittreding en de eigenaardige wijze van herverzekering, die voor de deelnemers zoo buiten gewoon goedkoop is, omdat het grootste deel der hier voor benoodigde gelden stamt uit de jaarlijksche staatssubsidie en de renten van het grootendeels ook van den Staat verkregen reservefonds. De leden zelve leveren immers aan dat resevefonds slechts $2^0/_{00}$ van de verzekerde waarde van elk nieuw verzekerd dier.

De bepalingen omtrent de vorming van dit reservefonds maken het tevens mogelijk het eens ontvangen stamkapitaal binnen afzienbaren tijd aan den Staat terug te geven.

Een schaduwzijde en zeker de meest belangrijke van het Beiersche stelsel is echter, dat het slechts kan uitgaan van den Staat en dat deze vorm van verzekering onmogelijk is, wanneer de Staat niet uit zichzelf tot de invoering overgaat of desgevraagd die invoering weigert.

SAKSEN.

In dit rijk bestaat nog geen bij de wet geregelde rundveeverzekering. Wel bestaat sinds het jaar 1898 een verplichte slachtveeverzekering.

In 1909 verscheen een ministriëele beschikking waarbij besloten werd tot de oprichting van een vrijwillige onderlinge verzekering tegen verliezen van paarden, ezels, muilezels en muildieren.

De bedoeling was, dat de veehouders zich spontaan zouden vereenigen in olcale fondsen, terwijl het slachtveeverzekeringsinstituut op zijn beurt deze fondsen dan weer zou vereenigen in een centrale herverzekering.

De reglementen dezer fondsen moesten behalve aan de voorschriften van de wetten van 12 Mei 1901 en 30 Mei 1908 nog voldoen aan de volgende bepalingen:

a. Bepalingen, die in de reglementen der locale fondsen moeten worden opgenomen.

I Men mag een eigenaar het lidmaatschap slechts ontzeggen op grond van het dienaangaande bepaalde in het reglement.

II Royement van een lid mag slechts plaats hebben als één der in het reglement daarvoor bepaalde motieven aanwezig is.

III Bepaald moet worden den datum, waarop het vereenigingsjaar aanvangt.

IV De commissie voor waardeering der te verzekeren dieren en voor de hertaxatie moet bestaan uit twee fondsleden en een veearts.

V Eventueele verschillen moeten onderworpen worden aan een arbritage commissie.

VI Ontbinding van een fonds kan slechts plaats hebben op de wijze voorgeschreven in het reglement.

b. Bepalingen, die in het verzekeringscontract der locale fondsen moeten worden opgenomen:

I Alle paarden, ezels, muilezels en muildieren boven den leeftijd van zes maanden kunnen verzekerd worden.

Ieder lid moet al zijn paarden enz. verzekeren.

II Verzekerd wordt: tegen dood en tegen alle ziekten en gebreken, die het dier totaal ongeschikt maken voor den dienst, behalve tengevolge van brand en hemelvuur.

Men mag de verzekering verder uitstrekken, doch dan met uitsluiting van de herverzekering.

III verzekerd wordt in 6 klassen:

1. landbouwpaarden en veulens.
2. gemengd bedrijf (landbouwwerk en arbeid in een molen b.v.).
3. paarden van bakkers, slagers, hôtels, molenaars, rijtuigverhuurders enz.
4. paarden van brouwerijen, fabrieken, mijnen enz.

5 paarden verhuurd aan venters, van steenbakkers, arbeidende in steengroeven enz.

6. gevaarlijker arbeid.

Zijn er omstandigheden, die een bepaald bedrijf gevaarlijker maken dan normaal, dan komt het dier in een hoogere klasse. Met het oog op deze bepaling is is de 6e klasse gecreëerd.

IV Hengsten kunnen verzekerd worden tot een maximum waarde van f 1800.-

Luxepaarden tot een maximum waarde van *f* 1200.—

en andere dieren tot een maximum van *f* 720.—

V. Uitgesloten van verzekering zijn:

a. Renpaarden,

b. Paarden van paardehandelaren, paardenslagers en vilders,

c. Zieke paarden gedurende den duur hunner ziekte,

d. Paarden onder een getaxeerde waarde van *f* 90.—.

VI Bestaat tijdens de schatting een gebrek dat, of een ziekte die, de verzekering niet ongewenscht maakt, dan kan het betreffende dier onder speciale voorwaarden verzekerd worden.

VII Lieden, die hun dieren slecht verzorgen of ze mishandelen, kunnen uitgesloten worden.

De eigenaar is in deze mede verantwoordelijk voor handelingen van familie of personeel.

VIII Wanneer een nieuw lid toetreedt moeten alle werkzaamheden (schatting enz.) binnen 14 dagen zijn afgeloopen.

Dieren kunnen zonder hertaxatie van het eene in het andere fonds worden overgeschreven mits beide fondsen zijn aangesloten bij de herverzekering.

Veulens kunnen zonder taxatie op een waarde van *f* 120.— worden ingeschreven.

IX De verzekering begint den 15en dag na den datum, waarop de eigenaar als lid is aangenomen of het dier is ingeschreven.

X De premie bedraagt in procenten van de verzekerde waarde:

in de 1e klasse	1½%.
in de 2e klasse	2 %.

en zoo vervolgens 3, 4, 5 en 6%

XI In de laatste maanden van het werkjaar heeft de hertaxatie ten opzichte van de waarde en van de gevaarklasse plaats.

XII De schadevergoeding bedraagt 80% der verzekerde waarde. Men is bevoegd tot uitkeering van een hooger percentage, doch de meerdere uitkeering kan niet herverzekerd worden.

XIII Schadevergoeding wordt geweigerd:

a. Wanneer de ziekte of het ongeval is ontstaan door schuldige nalatigheid van den eigenaar of door slechte verzorging,

b. wanneer deze tekortkomingen vallen ten laste van familie of personeel en de eigenaar dit heeft kunnen weten.

Men beschouwt ook als nalatigheid het niet tijdig inroepen van veeartsenijkundige hulp en het niet opvolgen van een veeartsenijkundig advies.

Elke ziekte en elk ongeval moet terstond aan den fonds-voorzitter gemeld worden.

XIV Schadevergoeding wordt eveneens geweigerd:

wanneer bij de opname van het dier of bij een hertaxatie het bestaan van een ziekte of een gebrek, bij den eigenaar bekend, verzwegen is.

XV Verder wordt schadevergoeding geweigerd:

wanneer een dier zonder toestemming van den fonds-voorzitter is afgemaakt.

Een dier mag zonder toestemming worden afgemaakt als het bij een hevig lijden onherstelbaar is en twee getuigen van de noodzakelijkheid ervan mede overtuigd zijn.

XVI Ook wordt schadevergoeding bij dood of noodslachting ten gevolge eener castratie alléén uitgekeerd als de castratie met toestemming van den voorzitter geschied is door een veearts.

XVII Het fonds betaalt de helft van de kosten van het eerste onderzoek van den veearts.

XVIII Het is geoorloofd een extra toelage te geven voor veeartsenijkundige hulp, wanneer bijzondere zorgen noodig zijn geweest voor het herstel van het dier. Dit bedrag mag 15% der verzekerde som of de helft van de totale kosten der behandeling niet overschrijden.

Herverzekering.

De herverzekering is van kracht als een voldoend aantal locale fondsen aansluiting heeft aangevraagd. Dit is ter beoordeeling van den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De Gemeentebesturen zijn verplicht mede te werken tot de stichting van nieuwe locale fondsen en tot hunne aansluiting bij de herverzekering.

De fondsen kunnen hunne aansluiting bij de herverzekering aanvragen.

De aansluiting kan geweigerd worden als niet voldaan is aan alle bepalingen betreffende het reglement.

Van deze weigering staat beroep open bij den Minister van Binnenlandsche Zaken.

De fondsen kunnen intreden aan het einde van elk vereenigingsjaar met een opzegtermijn van 3 maanden.

De herverzekering betaalt de helft der schadevergoedingen en van de honoraria der veeartsen.

De fondsen moeten elke nieuwe verzekering en elk schadegeval terstond berichten.

Schadevergoeding mag slechts worden uitgekeerd met toestemming der herverzekering.

De herverzekering heeft het recht:

1e. bepalingen vast te stellen ten opzichte der taxatie, ten behoeve van het signalement, voor de opname in de verzekering van zieke dieren,

2e. lieden, die hunne dieren slecht verzorgen, uit te sluiten,

3e. het ontslag te eischen van verkeerde taxateurs,

4e. de administratie der fondsen te doen controleeren,

5e. hertaxatie van bepaalde dieren te bevelen, en

6e. de fondsen in hun reglement of in hun verzekeringscontract nieuwe bepalingen te doen opnemen of oude te doen schrappen.

Tot op heden nemen nog slechts weinige personen aan deze verzekering deel, zoodat de herverzekering nog niet van kracht geworden is.

BADEN.

In Baden was de rundveeverzekering geregeld bij de wetten van 26 Juni 1890 en 12 Juni 1898.

Deze regeling bestond hoofzakelijk hierin, dat de locale fondsen gemeentelijke instellingen waren, vereenigd in een herverzekeringsfederatie, terwijl onder bepaalde voorwaarden de deelname aan de verzekering verplicht was.

De bepalingen van de wet van 26 Juni 1890, hoewel veel verbeterd bij de wet van 12 Juni 1898, gaven echter nog geen aanleiding tot algemeene deelname. Immers in 1909 waren nog 24 paardenfondsen, 527 rundveefondsen en 20 gemengde fondsen, te zamen 571 fondsen niet aangesloten bij de herverzekeringsfederatie tegenover 426 fondsen, die wel aangesloten waren.

Deze betrekkelijk geringe deelname gaf de regeering aanleiding in October 1910 een nieuwe wet op de veeverzekering af te kondigen, waarvan de bepalingen in verkorten vorm hieronder volgen:

Wet op de veeverzekering in het Groot-Hertogdom Baden.

Eerste afdeeling: *Locale veefondsen.*

art. 1. (Oprichting en gebied).

Gemeenteraden kunnen met medewerking van de veehouders een veefonds oprichten.

Verschillende gemeenten kunnen zich combineeren, terwijl in groote gemeenten meerdere fondsen kunnen worden opgericht.

art. 2. (Stichting der locale fondsen).

De medewerking der veehouders is verkregen, wanneer het $\frac{2}{3}$ gedeelte van alle veehouders zich vóór de oprichting heeft verklaard. Wordt dit aantal stemmen niet verkregen, dan kan $^1/_3$ gedeelte der veehouders een fonds oprichten en kan dit fonds erkend worden door de Districtsadministratie (D. A.).

art. 3. (Juridische rechten).

De fondsen kunnen rechten verkrijgen, verplichtingen aangaan en in rechten optreden.

art. 4. (Administratie en contrôle).

Het bestuur der gemeentelijke fondsen bestaat uit den burgemeester of zijn plaatsvervanger als voorzitter en twee door de veehouders gekozen leden.

Weigeren de burgemeester en zijn plaatsvervanger, dan wordt door de veehouders ook de voorzitter gekozen.

Het bestuur benoemt de schatters onder goedkeuring der D. A.

De administratie wordt gecontroleerd door den Staat.

art. 5. (Verzoek tot oprichting en stemming).

Het voorstel tot oprichting van een fonds kan door veehouders worden ingediend bij den gemeenteraad.

Veehouders zijn zij, die als zoodanig op de laatste veetellingslijst voorkomen. Zij worden volgens plaatselijk gebruik of per briefje ter stemming opgeroepen.

art. 6. (Opheffing).

Opheffing van een fonds kan geschieden op voorstel van $^1/_5$ en bij besluit van de helft der veehouders.

Deze opheffing gaat in aan het einde van het vereenigingsjaar.

art. 7. (Vergaderingskosten).

De kosten der vergaderingen ter oprichting en ter opheffing van een fonds komen voor rekening van de gemeentekas.

art. 8. (Uitgesloten veehouders).

Veehouders kunnen door den Districtsraad (D. R.) tijdelijk of definitief van deelname worden uitgesloten.

art. 9. (Uitgesloten dieren).

Van verzekering uitgesloten zijn:

a. dieren jonger dan drie maanden;

b. handelsvee, en

c. dieren, gekocht of geruild onder afstand van de garantie voor koopvernietigende gebreken.

art. 10. (Inschrijving der dieren).

Verzekerd zijn alléén de in het verzekeringsboek ingeschreven dieren.

De inschrijving bevat: de naam van den eigenaar, het geslacht, de leeftijd, de kleur en de kenteekenen, het ras, de waarde en het gebruiksdoel (voor de fokkerij, de melk-, de vleesch-, de wolproductie) van het dier.

De waarde wordt afgerond op 10.

art. 11 (Nieuwe inschrijvingen).

Inschrijving van nieuwe dieren kan geschieden op speciaal verzoek van den eigenaar of bij de inspecties, die tweemaal 's jaars gehouden worden.

Veranderingen in de waarde heeft alléén bij die inspecties plaats.

art. 12. (Tijdelijk uitgesloten dieren).

Van verzekering tijdelijk uitgesloten zijn:

a. dieren, die slechts voorloopig in de gemeente zijn,

b. dieren ouder dan 12 jaar (reeds ingeschreven dieren blijven op dien leeftijd verzekerd),

c. slecht gevoede, afgebeulde en kennelijk zieke dieren (vooral die, lijdende aan een besmettelijke ziekte of ervan verdacht),

d. dieren in beslag genomen als onderpand.

Heerscht een besmettelijke ziekte (ook tuberculose) onder een kudde, dan mogen ook gezonde dieren van die kudde niet ingeschreven worden voor de ziekte verdwenen is.

Het bestuur kan slecht gevoede of afgebeulde reeds ingeschreven dieren tijdelijk uitsluiten.

art. 13. (Verwisseling van vee).

Vee, dat de gemeente verlaat, wordt geschrapt.

Vee, dat binnen de gemeente van eigenaar verwisselt, wordt overgeschreven.

art. 14. (Uitvoeringsreglement).

Het reglement van uitvoering der wet zal voorschriften bevatten omtrent de aanleg van het verzekeringsboek en de waardeering der dieren.

art. 15. (Openbaarmaking van het verzekeringsboek).

Inschrijvingen, uitsluitingen en veranderingen moeten worden bekend gemaakt.

Reclames moeten drie dagen daarna bij het bestuur worden ingediend, waarna de D. A. uitspraak doet.

art. 16. (Verpilchte aangifte).

De eigenaren zijn verplicht aan het bestuur te melden:

a. onmiddellijk: ziekten, ongelukken, sterfte, noodslachtingen, afkeuringen van vleesch van verzekerde dieren,

b. binnen 2 dagen: invoer van vee in de gemeente of uitvoer van vee uit de gemeente voor langer dan twee dagen of definitief, aankoop of verkoop van vee en overschrijding van den leeftijd van drie maanden.

art. 17. (Boeten).

Het bestuur kan overtreding van het bepaalde in art: 16 straffen met een boete van ten hoogste 5 Mark.

Reclames moeten binnen drie dagen worden ingediend bij de D. A.

art. 18. (Veeartsenijkundige behandeling).

Op last van het bestuur is de eigenaar verplicht veeartsenijkundige hulp in te roepen.

De kosten van het eerste onderzoek zijn voor rekening van het fonds.

Bij meerderheid van stemmen kan het fonds besluiten alle behandelingskosten te betalen.

De verzekerde is verplicht de hulp van den door het bestuur aangewezen veearts in te roepen, alle verlangde hulp te verleenen en de gegeven voorschriften op te volgen.

art. 19. (Noodslachting op last van het bestuur).

Bij moeielijk geneesbare en ongeneeselijke ziekten kan het bestuur, den veearts gehoord, slachting gelasten.

Het bestuur kan ook een dier levend verkoopen, als dit voordeeliger uitkomt, desverlangd onder voorwaarde van slachting onmiddellijk na den verkoop.

art. 20. (Andere gevallen van noodslachting).

Zonder toestemming van het bestuur mag geen ziek dier gedood worden. De noodzakelijkheid van een noodslachting is ter beoordeeling van den veearts.

art. 21. (Aanspraak op schadevergoeding).

Bij sterfgevallen wordt 70% der getaxeerde waarde uitbetaald

art. 22. (Vaststelling der schadevergoeding).

Alvorens het bedrag der schadeloosstelling wordt vastgesteld, onderzoekt het bestuur of de eigenaar aan alle verplichtingen heeft voldaan. Van dit onderzoek wordt proces-verbaal opgemaakt.

art. 23. (Wanneer niet wordt uitbetaald).

a. in gevallen van overmacht: oorlog, oproer, aardbeving en brand (wanneer het dier door een brandwaarborgmaatschappij moet worden uitbetaald);

b. wanneer de oorzaak voortkomt uit een gebrek gedurende het garantie

tijdperk ontstaan (voor zoover voor dit gebrek in gevolge de wet gegarandeerd moet worden);

c. wanneer slechte voeding of verkeerde verpleging door den eigenaar of zijn personeel mede oorzaak zijn, dat het dier is gestorven of afgemaakt moet worden;

d. wanneer een andere verzekering een vergoeding geeft hooger dan 20% (of in geval van dood 30%) van de schadevergoeding, die het fonds zou geven; —

e. wanneer het dier door het Rijk wordt uitbetaald; —

f. wanneer het dier in beslag genomen is en deze in beslagname meer dan twee weken heeft geduurd.

art. 24. (Vervolg: weigering of reductie der schadevergoeding).

Geen of minder schadevergoeding wordt gegeven wanneer:

a. van de ziekte, het gebrek enz. niet tijdig kennis gegeven is;

b. de voorschriften, door het bestuur of den veearts gegeven, niet zijn opgevolgd;

c. noodslachting heeft plaats gehad in strijd met het bepaalde in art: 20;

d. de eigenaar in verzet is gekomen tegen het bepaalde in art: 19;

e. de dieren zonder toestemming van het bestuur buiten de gemeente verblijf houden.

art. 25. (Recht van beroep en betaling der schadevergoeding).

Het bestuur beslist onmiddellijk omtrent de rechtmatigheid van de aanspraak op schadevergoeding of omtrent de motieven tot weigering van de uitbetaling daarvan. Van deze beslissing kan de eigenaar binnen drie dagen in beroep gaan bij de D. R. en van diens beslissing kan de eigenaar binnen veertien dagen in beroep gaan bij de administratieve rechtbank.

De schadevergoeding wordt binnen acht dagen door de gemeentekas bij voorschotacte uitbetaald.

art. 26. (Gebruik der doode en geslachte dieren).

Het onteigende dier behoort aan het fonds. Het bestuur tracht er zooveel mogelijk voordeel uit te trekken. Wanneer voor geslachte dieren geen 30% der waarde van gezond vleesch kan gemaakt worden, moeten ze tegen betaling onder de leden van het fonds procentsgewijze verdeeld worden.

Levende verkoop mag slechts plaats hebben wanneer het dier de hiervoren bedoelde 30% kan opbrengen.

art. 27. (Kosten van administratie).

De honoraria voor bestuur en schatters worden bij afzonderlijke ordonnantie vastgesteld.

Ze kunnen door de gemeente verhoogd worden.

art. 28. (Financieele regeling).

Het reglement op de uitvoering van deze wet zal mede voorzien in de regeling der financieele verhouding tot de gemeentekas.

art. 29. (Vaststelling van de premie).

In Februari begroot het bestuur de netto uitgaven voor het komende jaar, teneinde hiernaar te kunnen bepalen de grootte der heffing aan premies.

art. 30. (Wijze van premieheffing).

De heffing der premies geschiedt op korten termijn op dezelfde wijze als bij de gemeentebelasting.

art. 31. (Regeling bij weigering van premiebetaling).

De gedingen betreffende de premiebetaling ressorteeren onder de administratieve rechtbank.

Tweede afdeeling: *Federatieve verzekering.*

art. 32. (Samenstelling der federatie).

De locale fondsen worden vereenigd in een federatie. De helft der schadevergoedingen — naar verhouding verdeeld over alle aangesloten fondsen — wordt door de federatie betaald.

Wanneer een fonds zeer veel vergoeding moet uitkeeren, tengevolge van het optreden eener besmettelijke ziekte b.v., dan kan met toestemming van den Minister van Binnenlandsche Zaken aan dit fonds teruggegeven worden de helft der door dit fonds aan de federatie gestorte gelden.

art. 33. (Uittreding van fondsen).

Op voorstel van het Bestuur, de D. R. gehoord, kan een fonds uit de federatie terugtreden.

art. 34. (Toetreding van fondsen).

Met goedvinden van den Minister van Binnenlandsche Zaken kunnen bestaande fondsen toetreden, mits ze hun reglement pasklaar maken aan de bepalingen van deze wet. Dit geldt eveneens ten opzichte van veehouders in de koloniën.

art. 35. (Rechtspositie).

De federatie kan rechten verkrijgen, verplichtingen aangaan enz.

art. 36. (Bestuur v.d. federatie).

Het Bestuur wordt benoemd door de Regeering. De administratie staat onder Staatscontrôle.

art. 37. (Raad van beheer).

De administratie wordt bijgestaan door den Raad, samengesteld uit 1 lid per district en gekozen door de districtsvergadering.

Deze Raad (D. R.) komt minstens éénmaal per jaar bijeen en de administratie doet dan verantwoording van de resultaten over het afgeloopen jaar.

Leden van den Raad, wonende buiten de zetel van de federatie hebben recht op reis- en verblijfkosten.

art. 38. (Werking der administratie)

De organisatie wordt vastgesteld bij algemeenen maatregel van bestuur.

art. 39. (Verplichting tot schadevergoeding).

a. In geval van verplaatsing van vee.

In dit geval is het fonds van de nieuwe verblijfplaats verplicht tot schadevergoeding, indien de oorzaak ontstaan is in den tijd verloopen tusschen de aankomst en de inschrijving of in de eerste veertien dagen na de opname (met uitsluiting van geweldsoorzaken) mits de dieren zijn aangegeven binnen 24 uur na hunne aankomst.

art. 40.

b. Bij in beslagname van vleesch van geslachte dieren.

Wanneer vleesch van bij de slachting oogenschijnlijk gezonde dieren wordt in beslag genomen als ongeschikt ter consumptie of omdat het onder bepaalde

voorwaarden moet worden verkocht. Deze vergoeding bedraagt 80% der waardevermindering en wordt gegeven onder voorwaarde:

1. dat de verzekerde het dier zelf heeft geslacht;

2. dat het dier óf wordt geslacht in de gemeente zelf, óf binnen veertien dagen na het vertrek uit de gemeente op een andere plaats binnen het keizerrijk óf wordt verkocht als slachtdier en geslacht binnen veertien dagen na de levering;

3. dat de verzekerde een veeartsenijkundige verklaring kan overleggen;

4. dat de identiteit is vastgesteld en dat de in beslagname voortvloeit uit wettelijke bepalingen.

De goedgekeurde deelen blijven het eigendom van den verzekerde en hij draagt de kosten van slachting, keuring, bewerking en vernietiging van het vleesch.

art. 41. (Federatieve contrôle en boeten).

De administratie oefent contrôle uit op de handelwijze der fondsen hoofdzakelijk om te constateeren: plaats gehad of de waardeering van het vee op de juiste wijze heeft

of men goed zorg draagt voor de zieke dieren en voldoende voordeel tracht te trekken uit de onteigende dieren en hunne overblijfselen.

Wanneer de administratie fouten of gebreken ontdekt, kan ze deze door de fondsbesturen doen wegnemen of herstellen.

Blijven de fondsbesturen in gebreke aan deze opdracht te voldoen, dan kan de administratie boeten opleggen tot een maximum van 20 Mark.

De boeten komen ten bate van de administratie.

art. 42. (Betaling der schadevergoeding).

De fondsen zenden de noodige stukken ter bepaling der schadevergoeding aan de administratie, die spoedig voor de betaling zorgdraagt.

art. 43. (Weigering van betaling).

Wanneer het fonds de zaken niet voldoende geregeld heeft, kan de federatie geheel of gedeeltelijk uitkeering weigeren.

art. 44. (Verdeeling der federatieve gelden).

De administratie bepaalt de wijze van verdeeling op grond van het onderzoek omtrent de jaarlijksche uitgaven en inkomsten der fondsen.

Hiertoe moeten de fondsen in de maand Januari aan de federatie toezenden:

1e. de opgaven der beide jaarlijksche inspecties,

2e. een opgave van de baten over het afgeloopen jaar,

3e. een opgave van de uitgaven voor veeartsenijkundige hulp en

4e. een opgave van de kosten van administratie.

De baten bedoeld in art. 26 zijn voor de eene helft voor het fonds, voor de andere helft voor de federatie.

Wanneer het fondsbestuur niet voldoende voordeel heeft getrokken van de onteigende dieren, wordt het nadeel door de federatie hierdoor geleden aan het fonds in rekening gebracht.

Schadevergoedingen, die de verzekerden van derden ontvangen, komen eveneens half ten bate van het fonds, en half ten bate van de federatie.

De fondsen ontvangen hun aandeel van de federatie in verhouding tot de bij die fondsen verzekerde totaal-waarde.

art. 45. (Invordering der federatieve heffingen).

De heffingen voor de federatie geschieden door de locale fiskale agenten op dezelfde wijze als de rijksbelastingen.

art. 46. (Terugbetaling van voorschotten).

Wanneer door de gemeentekas voorschotten zijn gedaan kunnen deze van de ontvangen federatieve heffingen worden ingehouden.

art. 47. (Verhooging en reductie der federatieve bijdrage).

Wanneer een fonds gedurende twee jaren het dubbele van de gezamenlijke gemiddelde contributie heeft moeten uitbetalen kan voor één jaar het dubbele van de gewone bijdrage van de federatie aan dit fonds worden toegekend.

Wanneer een fonds gedurende verscheidene jaren de helft van de gezamelijke gemiddelde contributie heeft moeten uitbetalen kan de federatieve bijdrage voor één jaar naar verhouding verminderd worden.

De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft de beslissing ten opzichte dezer verhoogingen en verminderingen der federatieve bijdrage.

art. 48. (Voorziening door den Staat).

Wanneer de federatieve bijdrage voor honderd Mark de twintig Pfennig overschrijdt, wordt het meerdere door den Staat gefourneerd.

art. 49. (Regeling der rechtsgedingen).

Het administratieve hof beslist over geschillen gerezen tusschen de fondsen en de federatie in eerste en laatste instantie.

Derde afdeeling: *Slotbepalingen*,

art. 50. (Vrijstelling van rechten en onkosten).

De beslissingen, die de autoriteiten nemen, zijn—voor zoover zij vallen ten laste van fondsen en federatie— vrij van rechten en onkosten.

art. 51. (Inwerkingtreding).

De wet zal bij ordonnantie van den souverein van kracht worden verklaard. De Minister van Binnenlandsche Zaken is belast met de zorg voor de uitvoering.

OOSTENRIJK-HONGARIJE.

In 1905 waren in Oostenrijk-Hongarije 253 onderlinge veeverzekeringen. Hiertoe behooren twee groote vereenigingen n. l.

„die Viehversicherungsverein des Landes Vorarlberg" in Feldkirch en

„die Wechselseitige Pferdenversicherungsverein" te Salzburg.

De andere zijn kleinere *locale* vereenigingen, waarvan dus het aantal 251 bedraagt. Ook hier zijn het weer de kleinere veehouders, welke de leden vormen van deze onderlinge verzekeringen. Het aantal verzekerde dieren bedroeg in 1905 totaal 76016 stuks van 24727 eigenaren.

Het meest floriseert de onderlinge veeverzekering in de provinciên Tyrol en Vorarlberg; de 73 vereenigingen, welke daar reeds in 1905 bestonden, hadden 54.759 stuks vee verzekerd van 16762 eigenaren voor eene waarde van 17.268.453 kronen.

In datzelfde jaar bestonden er 3 vereenigingen in Bohemen en 1 in Tyrol voor de onderlinge verzekering tegen sterfte van geiten.

In 1907 heeft de provinciale regeering van Tyrol een nieuwe stoot gegeven aan de oprichting van onderlinge veeverzekeringsmaatschappijen. Zij heeft model statuten ontworpen en een provinciaal instituut in 't leven geroepen voor de veeverzekering, waarbij de locale vereenigingen zich kunnen herverzekeren.

ZWITSERLAND.

In Zwitserland hebben in 1909 slechts drie groote veeverzekeringmaatschappijen met toestemming van het Federaal Bestuur gewerkt n.l. de „Mutuelle chevaline Suisse", de „Badische Pferdeversicherungs-Anstalt" en de „Garantie fédérale". De twee eerste zijn, zooals de namen reeds aanduiden, alleen voor paarden, de laatste ook voor runderen.

Zij hebben in 1909 respectievelijk fr. 113.272.60, fr. 894.371.09 en fr. 542.966.60 uitbetaald.

Wat de onderlinge veeverzekeringen betreft wordt in Zwitserland overal waar door het Cantonaal bestuur of door de vereeniging zelf de verzekering van het vee verplichtend wordt gesteld voor alle veehouders van een district (een of meer gemeenten) en waar de cantons die verzekering steunen, volgens de wet van 1893 door de Federatie evenveel bijgedragen als door het canton. In 1910 hebben 17 cantons hiervan geprofiteerd en van de fr. 2.674.259. —, welke daar zijn uitbetaald, werden fr. 792.434 door de cantons en evenveel door de Federatie bijgedragen of door elk gemiddeld fr. 1.22 per verzekerd rund.

Bovendien zijn er in enkele cantons nog een aantal kleine plaatselijke verzekeringen, welke niet onder federaal toezicht staan.

FRANKRIJK.

Gesteund en aangemoedigd door het Departement van Landbouw heeft de *onderlinge* verzekering in de laatste jaren in Frankrijk groote vorderingen gemaakt. Tot het jaar 1898 gaf de Staat geen ondersteuningen aan deze onderlinge maatschappijen, maar vanaf dien tijd wordt daarvoor jaarlijks eene som op de begrooting geplaatst, die van ongeveer 1 ton is gestegen tot ruim 3½ ton.

Deze som is bestemd ter tegemoetkoming aan de onkosten van oprichting van nieuwe vereenigingen, is in overeenstemming met het aantal leden en is in den regel zoo groot, dat er ook nog een weinig geld in de kas blijft. Het bedraagt ongeveer 250 gulden.

Ook wordt veelal steun verleend aan vereenigingen, welke het vorige jaar groote verliezen leden, waarbij dan rekening wordt gehouden met de grootte van het verlies, met de betaalde premies en in 't algemeen met de pogingen en prestaties van de leden om de benoodigde gelden bij elkaar te krijgen.

Om de oprichting van dergelijke vereenigingen gemakkelijk te maken, werden sommige administratieve moeielijkheden, welke zich daarbij voordeden, door eene wet opgeheven en daarvoor vrijheid van zegel en registratierechten ingesteld.

In 1902 zond de minister van Landbouw een rondschrijven aan de departementale landbouwleeraren. Hierin wekte hij deze ambtenaren op tot belangstelling in deze vereenigingen en noodigde hij hen uit om alles, wat in hunne macht stond, aan te wenden ter bevordering van de oprichting ervan.

Dat deze pogingen succes hadden blijkt uit het volgende staatje:

aantal vereenigingen;		aantal leden;	verz. kapitaal.
Dec. 1897:	1469	87072	± f 28.000.000
Mei. 1907:	6730	355600	± f 185.000.000

Dit maakt ongeveer 53 leden per vereeniging en per lid ongeveer 500 gulden verzekerd kapitaal. Het aantal verzekerde dieren wordt niet opgegeven, maar dit bedraagt waarschijnlijk 3 à 4 stuks voor ieder lid, zoodat het geheele aantal dan ongeveer 1.250000 stuks zou bedragen.

De vereenigingen zijn niet uitgebreid; het wordt wenschelijk beschouwd, dat als algemeene regel dient te gelden het niet verder uitstrekken harer werkzaamheden dan tot de grenzen eener gemeente.

De ondervinding heeft geleerd, dat kleine maatschappijen het meeste succes hebben, omdat hierbij alle leden kunnen nagaan of aanvragen voor schadevergoeding gerechtvaardigd zijn, en omdat hierbij de leden zelf de administratie in handen kunnen houden.

Wat de premies en schadevergoedingen en de organisatie der vereenigingen betreft, loopt dat in de verschillende districten eenigszins uiteen.

Bij *de eene groep* betalen de leden *geene* vaste premie (afhankelijk van de waarde van hun verzekerd kapitaal,) maar worden de benoodigde gelden driemaandelijks of halfjaariijks omgeslagen over de leden. De uitbetaling der verliezen en de incasseering der inschrijvingen wordt in ééne vergadering afgedaan. De Fransche minister van landbouw wijst op het voordeel van deze methode voor personen, die niet op de hoogte zijn van coöperatieve handelingen en tracht hij daardoor het gevoel van wantrouwen, dat hier en daar bestaat, weg te nemen.

Een *andere groep* is gegrondvest op het stelsel van een jaarlijksche *vaste* premie. De leden van deze vereenigingen betalen een entrée van 60 cent per verzekerd dier, dat veelal voor het eerste jaar wordt verlaagd tot 30 cents. De jaarlijksche premie is 1% van de verzekerde waarde, doch ze mag verhoogd worden, indien ze onvoldoende blijkt. Er wordt 80% schadeloosstelling uitgekeerd, verminderd met de som, die de eigenaar heeft ontvangen voor het vleesch enz. van het gestorven dier. Schadevergoeding voor dieren jonger dan 3 maanden en ouder dan 12 jaren wordt niet gegeven.

Het Fransche landbouwministerie bevordert zeer de vorming van *federaties* van de locale verzekeringen met het doel van herverzekering. Er waren in 1907 van deze herverzekeringsmaatschappijen 44 aanwezig, omvattende 2200 locale vereenigingetjes en met een verzekerde som van ruim 50.000.000 gulden.

De premie door de locale verzekeringen betaald loopt van $^1/_{10}$ tot $^1/_5$%.

Systemen van herverzekering tegen veesterfte in het Departement Meurthe-et-Moselle.

In dit departement zijn de onderlinge verzekeringen in de laatste jaren zeer toegenomen, zooals blijkt uit onderstaand staatje

1897	2	onderl.	veeverz.	met	79	leden,	verz. een kapitaal v.	411.900 fr.
1900	12	„	„	„	621	„	„ „ „	1.206.175 fr.
1902	28	„	„	„	915	„	„ „ „	1.586.080 fr.
1904	67	„	„	„	2414	„	„ „ „	2.523.908 fr
1906	117	„	„	„	4119	„	„ „ „	4.363.020 fr.
1908	158	„	„	„	5733	„	„ „ „	5.541.805 fr.

1909 (31 Juli) 173 onderlinge veeverzekeringen met 6164 leden, verzekerd een kapitaal van 5.881.030 fr.

Ieder van deze afzonderlijke onderl. veeverzekeringmaatschappijtjes bestond in 1909 gemiddeld uit 36 leden met een verzekerd kapitaal van 34.000 francs. Bij sommige daalt dit cijfer tot 20.000 francs zelfs tot 10.000. Hunne hulpbronnen zijn daarom bij groote sterfte te zwak; reden, waarom velen zich hebben herverzekerd bij een centrale kas.

Er bestaan nu in het Departement Meurthe-et-Moselle, twee systemen:

1e. *Système de la compensation.*

Dit systeem, bekend als *Caisse de secours ou de compensation,* is het meest verbreid.

Om eene centrale kas te vormen betalen de onderlinge vereenigingen eene herverzekeringspremie van 0 fr. 15. tot 0. fr. 25 Met gelden uit deze kas wordt nu iedere afdeeling ondersteund, wanneer de uitkeeringen daarvan het bedrag van 1% van het verzekerd kapitaal te boven gaat. Dit systeem is aangenomen door de *Caisse départementale de réassurance de Meurthe-et-Moselle*, waarbij 117 onderlinge zijn aangesloten met een kapitaal van 3.797.760 francs. Het waarborgt den verzekerden de volledige uitkeering van de door de statuten gegarandeerde vergoeding.

Ongelukkig is hierbij noodzakelijk eene nauwkeurige contrôle om de onderlinge vereenigingen te verplichten volkomen volgens de reglementen te handelen en te verhinderen, dat minder serieuse afdeelingen hun te vorderen bedrag te hoog opgeven, teneinde de herverzekeringskas te exploiteeren. En nu is eene dergelijke contrôle maar zelden goed mogelijk over de geheele uitgestrektheid van een departement, zoodat er telkens abuizen ontstaan ondanks den goeden wil der administrateurs. Die onderlinge verzekeringen, welke goed beheerd worden, waar het vee goed wordt verzorgd en weinig sterfte is, worden ontevreden, omdat zij steeds moeten betalen voor andere afdeelingen en nooit ontvangen. Soms heeft dit ook tengevolge, dat zij eveneens de zaken laten verwaarloozen.

Om al deze redenen zijn dit soort van kassen niet aan te bevelen en kunnen zij slechts bestaan met behulp van toelagen van den Staat.

Hieronder volgt een staat gedurende drie jaren van hare werkzaamheden in 1907, 1908 en 1909.

	aantal verz.	verz. kapt.	premie en onderst.	schadeverg.
1907	103	3.336.820	6.477	8.146
1908	107	3.520.065	9.713	12.251
1909	117	3.797.760	10.631	12.138

Aan het einde van 1907 was in kas 6.738 fr. 80
„ „ „ „ 1908 „ „ „ 5.339 „ 75
„ „ „ „ 1909 „ „ „ 2.723 „ 30

Uit dit overzicht blijkt, dat de uitbetaalde vergoedingen steeds meer bedroegen dan de som van de premies en de tegemoetkomingen en dat ondanks het aangroeiend verzekerd kapitaal het in casso van 1907 tot 1909 steeds is verminderd. Zoodat het systeem van compensatie ons dan ook niet kan bevredigen.

2e. *Système de la proportionnalité!*

Dit systeem door een twintigtal onderlinge vereenigingen aangenomen is dat van de *Réassurance proprement dite ou de la proportionnalité.*

De herverzekeringskas ontvangt het één vierde van de premies, gestort bij de verbonden afdeelingen en betaalt daarentegen bij uitkeeringen ook het vierde deel van de vergoedingen. Deze methode schijnt zeer eenvoudig en juist, maar zij heeft dit tegen, dat de afdeelingen bij groote verliezen toch niet voldoende worden ondersteund, zoodat ze in even slechte conditie bleven.

Nemen wij b.v. de onderlinge veeverzekeringsmaatschappij van Boux.ères-aux—Dames, die met een verzekerd kapitaal van 12.725 francs in 1908 een verlies heeft geleden van 350 francs.

Passen wij nu hierop het principe toe van de proportionnalité als volgt:

Door de verzekerden gestorte premies....	127.25×1.20		= 152.70
Hiervan ontvangt de onderlinge.....	$\frac{152.70 \times 3}{4}$		= 114.55
Hiervan ontvangt de herverzekering	$\frac{152.70}{4}$		= 38.15
Bedrag van de uit te keeren vergoeding ..	$\frac{350 \times 3}{4}$	—10	= 252.50
Deel, dat de herverzekering vergoedt	$\frac{252.50}{4}$		= 63.10
Deel, dat de onderlinge vergoedt.....	$\frac{252.50 \times 3}{4}$		= 189.40

De onderlinge bezit slechts 114.55 om den 189.40 francs te betalen en heeft dus aan het einde van 1908 een tekort van fr. 74.85.

In 1909 met een verzekerd kapitaal van 12.825 fr. had zij weder twee verliezen, te zamen 600 francs. De cadavers etc. brachten op 80 francs.

De rekening van 1909 ziet er aldus uit:

Premies door de verzekerden betaald	128.25×1.20		= 153.90
Hiervan ontvangt de onderlinge	$\frac{153.90 \times 3}{4}$		= 115.45
Hiervan ontvangt de herverzekering	$\frac{153.90}{4}$		= 38.45
Bedrag v.d. uitgekeerde vergoeding	$\frac{600 \times 3}{4}$	— 80	= 370.—
Deel, dat de herverzekering vergoedt ..	$\frac{370}{4}$		= 92.50
Deel, dat de onderlinge vergoedt.....	$\frac{370 \times 3}{4}$		= 277.50

En voor het uitbetalen van deze som van 277.50 francs zijn slechts 115.45 francs aanwezig. Wederom een tekort dus, en het is gemakkelijk na te gaan, dat, indien de verliezen zoo doorgaan bij deze vereeniging, de herverzekering haar niet kan redden van dien ondergang.

Trouwens eene eenvoudige berekening veroorlooft ons om juist te bepalen wanneer het door de herverzekeringskas betaalde gedeelte v.d. vergoeding onvoldoende zal worden. De onderlinge verzekering behoudt het ¾ deel van hare premies, d.i. 0.90% van het kapitaal, en zij betaalt ¾ van de vergoeding bij verliezen. Nu is deze vergoeding gelijk aan ¾ van het geleden verlies. (geene rekening houdend met terugontvangen gelden voor huid enz.).

Dus is het door het onderlinge te betalen deel fonds gelijk aan ¾ van het ¾ van

het verlies, d.i. $^{9}/_{16}$ van het verlies. Indien dus $^{9}/_{16}$ van het verlies gelijk is aan $^{3}/_{4}$ van de premies of aan 0.90% van het kapitaal, dan is het $^{16}/_{16}$ van het verlies, of het verlies zelf, gelijk aan $\frac{0.90 \times 16}{9} = 1.60\%$ van het kapitaal. En in dit geval sluit het budget van de onderlinge. Telkens wanneer het geleden verlies 1.60% van het verzekerd kapitaaal overschrijdt, zal de onderlinge hare verplichtingen niet kunnen nakomen, zonder achteruitgang van de kas.

Nu gebeurt dit nogal eens in de praktijk en het is voldoende om de rekeningen van de departementale herverzekeringskas van Meurthe-et-Moselle na te gaan, om op te maken, dat het systeem de la proportionnalité talrijke kassen in verlegenheid zal brengen.

Trots zijne eenvoudige inrichting voldoet deze methode dus nog niet aan alle eischen.

Voorgesteld systeem,

De schrijver (CARILLON) zegt: „het komt mij voor, dat het meest bruikbare systeem voor eene herverzekeringskas moet berusten op deze basis": de onderlinge, locale vereenigingen betalen daaraan *variëerende premies, die in overeenstemming zijn met de schadevergoeding,* welke zij ontvangen. Het is niet rechtvaardig, dat eene vereeniging, welke de herverzekeringskas niets kost, (welke dus geene verliezen heeft) evenveel moet storten in den vorm van eene herverzekeringspremie als eene andere vereeniging, die veel verliezen heeft en dus ook veel profiteert van de centrale kas.

C. stelt nu het volgende systeem voor, dat wel overeenkomst vertoont met dat, 't welk reeds gedurende een tiental jaren in het departement van de Yonne wordt in praktijk gebracht:

De herverzekeringspremie zal variëeren naar gelang van de ondersteuningen van de departementale kas.

Wanneer de onderlinge locale vereeniging gedurende drie jaren geene vergoeding van de herverzekeringskas ontvangt stort zij voor het volgende jaar eene premie van 0.15% van het verzekerd kapitaal.

Wanneer de vergoeding, uitbetaald door de herverzekeringskas, ligt tusschen 0 en 0.50% van het gemiddeld verzekerd kapitaal der drie jaren, voorafgaand aan het boekjaar, stort de onderlinge locale verzekering voor het loopende boekjaar eene premie van 0.20%van het kapitaal.

Ligt deze vergoeding tusschen 0.50 en 1.—%, dan betaalt de *onderl.* 0.25% v.h. kapitaal.

Ligt deze vergoeding tusschen 1.— en 1.50%, dan betaalt de *onderl.* 0.30% v.d. kapitaal.

Ligt deze vergoeding tusschen 1.50 en 2.—%, dan betaalt de *onderl.* 0.35% v.h. kapitaal.

Ligt deze vergoeding tusschen 2.— en 2.50%, dan betaalt de *onderl.* 0.40% v.h. kapitaal.

Ligt deze vergoeding tusschen 2.50 en 3.—%, dan betaalt de *onderl.* 0.45% v.h. kapitaal.

Met dit systeem zullen de aangesloten vereenigingen verplicht zijn om nauwkeurig de administratie bij te houden, zij zullen trachten nog zooveel mogelijk te redden van de gestorven dieren (huid, vleesch enz.) en zij zullen niet beproeven hunne verliezen grooter op te geven dan ze werkelijk zijn, want *allen* zijn erbij geïnteresseerd om zoo weinig mogelijk schade te hebben, teneinde geen te hooge premie te moeten betalen.

De fouten, welke kleven aan de *Caisse de compensation*, zoowel als aan de *Caisse de proportionnalité*, komen bij dit stelsel niet voor. In elk geval zal de hulp, door de herverzekering verleend, geheel haar doel bereiken, zonder dat de aangesloten vereenigingen zullen beproeven af te wijken van eene nauwgezette en loyale handelwijze, die steeds haar stelregel moet wezen!

BELGIE.

In West-Vlaanderen bestaat sinds 1837 een landbouwfonds, bestaande in algemeene en verplichte verzekering van paarden, runderen, ezels en schapen.

In 1892 heeft men in de provincie Antwerpen een verplichte verzekering van runderen ingesteld, maar reeds in 1896 heeft men de verplichting laten vallen.

Overal elders heeft men veel vrijwillige onderlinge veeverzekeringen. Deze vindt men echter ook in de provinciën West-Vlaanderen en Antwerpen; in de eerste om de geringe uitbetaling aan te vullen, in de tweede omdat sinds 1896, toen de verplichting is opgeheven, de verzekering niet algemeen meer is.

In West-Vlaanderen wordt schadevergoeding slechts gegeven, wanneer het vleesch wordt afgekeurd voor de consumptie of wanneer de dieren worden begraven of verbrand op bevel van de Regeering en dan nog niet veel; circa frs 100 voor een rund, c.c. 60 frs. voor een paard en c.c. frs 20.— voor een ezel of muildier. In de provincie Antwerpen daarentegen wordt bij alle sterfgevallen schadevergoeding gegeven; alleen de veehandelaars zijn uitgesloten.

In West-Vlaanderen waren in 1908 verzekerd 38.011 paarden, minstens 1 jaar oud, 286 552 runderen, minstens 3 maanden oud, 2 238 muildieren en 482 ezels, minstens 1 jaar oud en 17 000 schapen, minstens 3 maanden oud, tezamen 344 283 dieren.

Voor 1.871 dieren werd in 1908 fr. 139.515.19 uitbetaald. In Antwerpen waren in 1908 in de algemeene verzekering opgenomen 19.119 runderen met minstens 2 breede tanden; voor 635 runderen werd fr. 114.995.— uitbetaald.

Van veel meer beteekenis zijn in België de vrijwillige plaatselijke onderlinge veeverzekeringen. Deze hebben ten doel, den leden een schadeloosstelling te geven bij het sterven van runderen en somtijds ook om de veeartsenijkundige hulp te betalen. In den regel worden alleen landbouwers toegelaten; veehandelaren, mesters en branders zijn wegens de herhaalde veranderingen in hun veestapel uitgesloten.

Meestal wordt niets uitgekeerd voor verliezen veroorzaakt door oproer, oorlog, brand, bliksem en dergelijke of door nalatigheid of schuld van den eigenaar. Ook niet in geval van fraude of wanneer de verzekerde niet meer aansprakelijk is voor een verkocht of geruild dier, of wanneer hij op de eene of andere wijze het recht heeft op schadevergoeding van iemand anders.

Bij het heerschen van een besmettelijke ziekte kan de algemeene vergadering bepalen, dat verliezen alleen dan worden uitbetaald, wanneer ze niet door de heerschende ziekte worden veroorzaakt.

Het bestuur wordt in het algemeen gevormd door buurtcommissarissen, die toezicht houden op de stallen en het vee en waken voor de belangen der vereeniging, wanneer verzekerde dieren slecht worden behandeld of verpleegd. Het vee van een buurtcommissaris staat onder toezicht van een of meer collega's of van den voorzitter.

Bij de oprichting betaalt men een inleggeld voor elk dier, dat opgenomen wordt; bij latere toetreding een inleggeld voor elk dier in verhouding tot den inhoud van den kas, maar in elk geval niet minder dan bij de oprichting.

De betaling der premies wordt verschillend geregeld. Meestal wordt percentsgewijs naar de geschatte waarde betaald. Somtijds een vast bedrag per verzekerd dier en enkele malen worden de dieren in 2 of 3 klassen verdeeld.

De schadevergoeding is ook verschillend geregeld. Meestal wordt een bepaald bedrag, dikwijls $^2/_3$ of $^3/_4$ van de geschatte waarde of ook wel een vast bedrag uit de kas betaald. Somtijds echter wordt alleen uit de kas betaald, wanneer het vleesch wordt afgekeurd voor de consumptie; indien het vleesch wordt goedgekeurd, moeten de leden dan voor elk verzekerd rund een bepaalde hoeveelheid vleesch tegen een bepaalden prijs nemen. In andere gevallen is er geen kas en moet op dezelfde wijze vleesch worden genomen, wanneer het goedgekeurd is, terwijl hetzelfde bedrag moet worden betaald zonder dat men iets ontvangt, indien het vleesch werd afgekeurd.

Het geld in de kas komt behalve van de premies, menigmaal ook van bijdragen van begunstigers en, voor zoover het zoogenaamd erkende vereenigingen betreft, ook van subsidies van de Regeering.

De onderlinge veeverzekeringen zijn de laatste jaren in België sterk toegenomen. In 1895 waren er slechts 4, in 1900 echter 641 met 179.807 runderen en in 1908 niet minder dan 1073 met 282.282 runderen ter waarde van meer dan 100 millioen francs.

In 1908 zijn hiervan 7.211 runderen gestorven, waarvoor uit de kassen der verzekeringen fr. 900.163 is betaald terwijl door het Rijk fr. 122.434 is betaald en voor fr. 463.221 vleesch werd genomen.

Wat de verschillende provinciën betreft, waren in Antwerpen 109, in Brabant 199, in West-Vlaanderen 29, in Oost-Vlaanderen 253, in Henegouwen 53, in Luik 109, in Limburg 169, in Luxemburg 75 en in Namen 76 onderlinge veeverzekeringen.

De verzekering der *paarden* is ook zeer belangrijk, vooral in Vlaanderen en breidt zich sterk uit. In erkende onderlinge verzekeringen mogen alleen landbouwpaarden opgenomen worden. Niet alle paardenverzekeringen zijn zuiver plaatselijk; sommige werken in een iets grootere streek.

In 1908 waren 51.030 paarden in 203 onderlingen verzekeringen opgenomen. Voor 1449 ongevallen werd fr. 750.962.— uitbetaald.

De *varkens*verzekering is nog niet algemeen; in 1908 waren in 75 onderlinge verzekeringen 13.054 varkens ter waarde van fr. 1.123.210.— opgenomen.

*Geiten*verzekeringen waren in de provinciën Antwerpen, Limburg en de beide Vlaanderen ten getale van 389 met 49 632 geiten ter waarde van fr. 965.479.—

Van groote beteekenis bij de Onderlinge Veeverzekering is in België de *herverzekering*. Verschillende plaatselijke onderlinge verzekeringen vormen een federatie, meestal in elke provincie een; alleen Brabant, Luik en Antwerpen hebben er elk twee. Alle erkende verzekeringen kunnen zich bij de federatie aansluiten wanneer zij zich aan het reglement daarvan onderwerpen. Deze federaties worden door de Regeering finantieel krachtig gesteund. Volgens beschikking van 28 Januari 1903 wordt door het Departement van Landbouw evenveel bijgedragen als door de verzekeringen wordt gestort.

Als regel wordt door de Federatie 30% van het verlies aan de leden vergoed. Door die herverzekering loopen de onderlinge verzekeringen niet zoo gauw gevaar bij wat groote verliezen in moeielijkheden te komen.

Het nut daarvan wordt dan ook algemeen ingezien, zoodat van de 1073 onderlinge rundveeverzekeringen 772, van de 203 paardenverzekeringen 186, van de 389 geitenverzekeringen 313 en van de 75 varkensverzekeringen 72 door herverzekering worden gesteund.

ZWEDEN.

In Zweden heeft de veeverzekering zich in de 2e helft der vorige eeuw ontwikkeld.

Vóór 1880 waren er slechts 38 veeverzekeringen; in 1908 waren er 46 nationale 107 provinciale en 542 cantonale of gemeentelijke.

Van de 574.872 paarden en 2.685.000 runderen, welke in 1908 in Zweden waren, waren 156.523 paarden en 222.334 runderen verzekerd bij de nationale slechts 88.503 paarden en 42.629 runderen bij de provinciale en ook slechts 89.119 paarden en 43.144 runderen bij de locale tezamen dus 334.145 paarden en 308.107 runderen of ruim de helft van de aanwezige paarden en slechts het achtste deel van de runderen. Bovendien blijkt, dat van de verzekerde dieren, de meeste verzekerd zijn bij meer algemeen werkende vereenigingen en betrekkelijk weinig bij locale.

ENGELAND.

In Engeland wordt de onderlinge veeverzekering voornamelijk aangetroffen bij de kleine veehouders. Hoewel ook in andere graafschappen vindt, men ze meest in Lincolnshire. Het juiste aantal is niet precies op te geven, maar het Ministerie van Landbouw gaf voor 1905 aan, dat er 1021 varkensverzekeringen (Pig-Clubs) waren.

In de Labour Gazette van December 1907 wordt vermeld, dat slechts 58 van deze verzekeringen onder de bepaling van de Friendly Societies Act van 1906 waren geregistreerd. Deze 58 hadden een ledental van 3718 of gemiddeld 68.

De contributie der leden steeg tot £ 1758 en de betaalde schadevergoeding beliep vrijwel dezelfde som. De saldi in kas aan het einde van het jaar beliepen £ 7899 of ongeveer £ 136 voor elke vereeniging. Volgens een berekening van

de runder- en varkensverzekeringsmaatschappijen in Lincolnshire (Mei 1905) bedraagt de premie in den regel een vaste som (voor runderen ongeveer 6 sh. per stuk en per jaar). Bij deze diersoort wordt daarbij de waarde niet in aanmerking genomen. Deze premie, vermeerderd met de inleggelden, is voldoende om 75% schadevergoeding uit te betalen en bovendien nog een reservefonds te stichten. Het gemiddelde sterftecijfer per jaar bedraagt ongeveer 3%. Voor varkens wordt ongeveer 1d per stuk en per week betaald, maar wordt iets extra berekend voor drachtige zeugen, terwijl zuigende biggen niet verzekerd worden. De schadevergoeding loopt van 75% tot 100%.

De vereenigingen steunen in den regel op onderlinge hulp der leden, ofschoon er vele onder zijn, die geholpen worden door bijdragen van eereleden.

De uitbreiding van de afgifte van land en kleine boerderijen, welke in de naaste toekomst zal plaats grijpen, zal de oprichting van bovengenoemde vereenigingen nog in de hand werken.

In Engeland rekent men er op, dat deze eenvoudige en krachtige vorm van coöperatie, die op het platte land wel gewild is, daardoor zal uitgebreid worden.

V.

OVERZICHT VAN HET VEEVERZEKERINGSWEZEN IN NEDERLAND.

Zooals reeds bij het overzicht betreffende het buitenland is opgemerkt, behoort Nederland tot de landen, waarin een speciale regeling van het veeverzekeringswezen ten eenenmale ontbreekt. Alles wordt overgelaten aan het particulier initiatief. En dat dit in zijn taak te kort schiet moge blijken uit de volgende gegevens, ontleend aan N°. 4 van de Verslagen en mededeelingen van de Directie van den Landbouw 1912 behelzende het verslag over den Landbouw in Nederland over 1911.

In 1906 waren in Nederland aanwezig ± 300.000 paarden. Hiervan waren 56.814 verzekerd = ± 19%. Deze 56.814 paarden waren verzekerd bij 377 fondsen, tellende 30.447 leden, voor een gezamenlijke waarde van *f* 14.791.116.—. Voor 1692 paarden werd aan schadevergoeding uitgekeerd 1.97% der verzekerde waarde.

Het getal runderen bedroeg in datzelfde jaar ± 1.700.000 stuks, waarvan verzekerd 273.099 stuks = 16 ½ %. Het aantal fondsen bedroeg 748 met 72.797 leden. Die 273.099 runderen vertegenwoordigden een waarde van *f* 17.049.910.—. Over 8 provinciën werden voor 2828 runderen uitgekeerd 1.78% der verzekerde waarde.

In 1906 waren in vier provinciën (Overijssel, Gelderland, Zeeland en Noordbrabant) van ongeveer 400.000 varkens ouder dan zes weken er 14198 = ± 3½ % verzekerd. Deze varkens waren verdeeld over 56 fondsen met 4357 leden, die 9096 verzekerde varkens bezaten, terwijl in Gelderland nog 5102 varkens bij rundveefondsen verzekerd waren.

Deze 56 varkensfondsen keerden te zamen voor 582 varkens = 6.4% der verzekerde dieren schadevergoeding uit.

Geven deze cijfers feitelijk reeds voldoende inzicht hoe treurig het nog met het veeverzekeringswezen in Nederland gesteld is, wanneer we meer in bijzonderheden afdalen, dringt deze overtuiging zich nog meer aan ons op.

In 1906 was in Nederland gemiddeld door iederen deelnemer verzekerd: 1.9 paard, 3.7 rund, 2.1 varken en 1.7 schaap of geit.

Vooral in de zandstreken met kleine veehouderijen zijn de vee-

fondsen het talrijkst. Dat de verhoudingen over de verschillende provincies zeer uiteenloopen, moge blijken uit de volgende cijfers, die ons naast vele meerdere gegevens door den Heer F. B. Löhnis bereidwillig zijn verstrekt. In Drenthe waren verzekerd 46% der paarden en 39% der runderen, terwijl voor Utrecht deze cijfers respectievelijk 0.7% en 1.7% bedroegen, waar tegenover Limburg weer met 41% en 40% en Zuid-Holland met 2% en 2.5%.

Gedeeltelijk worden deze groote verschillen verklaard door de omstandigheid, dat verschillende private veeverzekeringmaatschappijen hare werkzaamheden zeer onregelmatig over de verschillende provincies hebben verdeeld.

Betrouwbare gegevens zijn hieromtrent echter niet te verstrekken.

Dat het aantal onderlinge veefondsen stijgende is, moge blijken uit onderstaande vergelijking tusschen de jaren 1903 en 1906.

	1903.	1906.
	verzekerde	dieren.
paardenfondsen:	41.410.	56.814.
runderfondsen:	208.309.	237.099.
varkensfondsen:	9.609.	14.198.
schapenfondsen:	2.053.	3.727.
geitenfondsen:	1.506.	2.635.

Men mag hierbij echter niet uit het oog verliezen, dat de veestapel in het verloop dier jaren eveneens is toegenomen, al is het dan ook niet in die mate.

Zijn de meeste onderlinge veefondsen zelfstandige vereenigingen, in sommige streken van ons land, vooral in het Zuiden, komen verschillende fondsen voor, opgericht door landbouwbonden, die tevens bijstand verleenen voor de administratie.

Aan herverzekering wordt nog niet gedaan. Dit kan aanleiding geven tot groote bezwaren in jaren van groote sterfte, doch ook in gewone tijden veroorzaakt het ontbreken eener herverzekering groote schommelingen in de premiën, welke betaald moeten worden. Tegen plotselinge groote schade dekken de meeste fondsen zich door niet uit te keeren bij het heerschen van besmettelijke veeziekten, bij oorlog, overstroomingen enz.

Ook dekken de fondsen zich tegen fraude, nalatigheid of verwaarloozing door in de reglementen daarop betrekking hebbende bepalingen op te nemen.

Ten einde de schade zoo klein mogelijk te doen blijven, behouden vele fondsbesturen zich het recht voor dieren lijdende aan een slepende of ongeneeselijke ziekte over te nemen.

Hier en daar worden paarden en vee in één fonds verzekerd, doch dit ziet men slechts een enkele maal. Runderen en varkens in één fonds komt meer voor.

Ten opzichte van de verzekering der verschillende diersoorten zijn nog de volgende opmerkingen te maken:

a. Paardenverzekering.

De meeste paardenfondsen verzekeren alléén paarden ouder dan één jaar. Ze worden getaxeerd door een commissie uit de leden, die ook zorgt voor contrôle en hertaxatie. Als regel wordt 70—90% der handelswaarde bij sterfte of onteigening uitbetaald.

Soms worden de paarden nog verdeeld in klassen, waarbij dan voor de minderwaardige dieren een naar verhouding hoogere premie moet betaald worden, omdat deze categorie de meeste verliezen oplevert.

De benoodigde kasgelden worden doorgaans verkregen door het heffen eener vaste premie of een jaarlijks variëerende premie. Soms ziet men een combinatie dezer beide methoden, waarbij een lage vaste premie aan het eind van het jaar zoo noodig wordt aangevuld door een hoofdelijken omslag.

De premie schommelt in het algemeen tusschen 1.5 en 3.5% der verzekerde waarde.

Een reservefonds treft men bijna nergens aan; wel bestaat veelal de bepaling, dat, wanneer in de kas meer dan een bepaald bedrag overblijft, de premie verlaagd moet worden.

b. Rundveeverzekering.

Ook hierbij treft men weer groote verschillen aan. Sommige fondsen verzekeren alle vee boven een zekeren leeftijd, anderen weer alléén melkkoeien en drachtig vee.

Taxatie vóór de inschrijving heeft soms wel, soms niet plaats, doch geschiedt in een kleiner aantal gevallen dan bij de paardenfondsen. Somtijds wordt pas getaxeerd, wanneer het betreffende dier gestorven is of onteigend moet worden, een natuurlijk totaal verkeerde methode.

Bij enkele fondsen worden de ingeschreven dieren gemerkt, terwijl eveneens door enkele verzekeringen een gedeelte der kosten voor veeartsenijkundige hulp mede wordt gedragen; vaak alléén voor wat betreft verloskundige hulp met het doel den eigenaar er toe te brengen bij moeilijke verlossingen spoedig deskundige hulp in te roepen.

De uitkeeringen schommelen doorgaans tusschen 75 en 90% der verzekerde waarde.

De kasgelden worden op één der volgende wijzen verkregen:

1. door heffing van een bepaald % der verzekerde waarde in verband met het geleden verlies;
2. door heffing van een bepaald bedrag per verzekerd dier, eveneens in verband met het geleden verlies;
3. door heffing van een vast % der verzekerde waarde;
4. door heffing van een vast bedrag per stuk;
5. door heffing van een lage vaste premie, zoo noodig aangevuld door een hoofdelijken omslag;
6. door de leden te verplichten het vleesch van de onteigende dieren tegen een bepaald bedrag per K.G. te koopen.

Bij vaste premie bedraagt deze gewoonlijk 1 a 2% der verzekerde waarde.

De premie voor jong vee is doorgaans lager dan die voor melkkoeien en dragend vee. Bij sommige fondsen treft men de heffing van entréegelden aan, al of niet in verband met den toestand van de kas. Deze entréegelden nemen soms de vorm aan van een verhoogde premie voor de eerste verzekeringsjaren.

In tegenstelling met de meeste paardenfondsen treft men in de rundveeverzekering vaak reservefondsen aan dikwijls met de bepaling, dat bij gebruik uit dit fonds het geleden verlies door een hoogere premieheffing weer moet worden aangevuld.

Gestorven en onteigende runderen vervallen meestal geheel aan het fonds; terwijl in sommige streken de huid het eigendom blijft van den verzekerde.

c. Varkensverzekering.

Varkensverzekeringsfondsen treft men hoofdzakelijk aan in Zeeland en Gelderland; in de laatste provincie nog al eens verbonden met een rundveefonds.

Verzekerd worden gewoonlijk alle varkens boven de 2 à 3 weken, terwijl de schadevergoeding veelal berekend wordt naar het aantal K.G., hetwelk het doode of onteigende dier weegt, waarbij zich de prijs per K.G. dan regelt naar de geldende marktprijs.

De premie wordt meestal per maand of per week geïnd en bedraagt per jaar en per varken van *f* 1.75 tot *f* 2.50.

d. Schapen- en geitenverzekering.

De leden dezer fondsen zijn bijna uitsluitend landarbeiders en kleine veehouders.

De groote schapenfokkers nemen er geen deel aan.

In Friesland bestaan een paar maatschappijen, die alléén uitkeeren bij diefstal of bij dood tengevolge van verwondingen door honden aangebracht en waarbij somtijds groote verwoestingen in een kudde worden aangericht.

In sommige gevallen worden ook hier weer de dieren vóór de opname getaxeerd; in andere gevallen wordt steeds een vaste som uitgekeerd zonder voorafgaande taxatie.

De premie is in verhouding tot die voor paarden en runderen zeer hoog. Er zijn jaren, dat het sterftecijfer bij de schapen tot 6% en bij de geiten tot 10% stijgt.

De premie variëert dan ook van 4—13% der verzekerde waarde.

Heffing eener vaste premie, zoo noodig aangevuld door een hoofdelijken omslag, treft men veel aan.

Door de meerdere aandacht, welke tegenwoordig aan de geitenfokkerij geschonken wordt, neemt het aantal geitenfondsen sterk in aantal toe en bedroeg het in het jaar 1912 reeds ± 78, tegen 55 in 1906.

Uit hetgeen hierboven is opgemerkt blijkt voldoende, dat èn wat de verspreiding der veefondsen over de verschillende provinciën van Nederland aangaat èn wat de inwendige inrichtingen betreft een zeer groote onregelmatigheid bestaat, terwijl dit wel vaststaat, dat in die provincies, waar de landbouworganisatie op een lagen trap van ontwikkeling staat, ook het kleinst aantal fondsen en verzekerde dieren wordt aangetroffen.

Resumeerende mogen we dus de opmerking maken, dat er op het gebied van het veeverzekeringswezen in ons land nog veel te doen valt en dat dit met succes kan geschieden, daarvoor behoeven we maar te wijzen niet alléén op Drente, waar ongeveer 50% van alle vee verzekerd is, maar ook b.v. op Noord-Holland, waar het betrekkelijk groot aantal veeverzekeringsfondsen het bewijs levert, dat het onderling veeverzekeringswezen ook populair kan worden dáár, waar het klein grondbezit, dus de kleinveehouderij, niet op den voorgrond treedt.

Hoe wij ons de wijze voorstellen, waarop het onderling veeverzekeringswezen in Nederland tot meerdere ontwikkeling kan worden geacht, zullen we in de volgende bladzijden trachten uiteen te zetten.

VI.

SLOTCONCLUSIES.

In sommige streken van Nederland staat de veeteelt op vrij hoogen trap en in meerdere provincies steekt een groot deel van het nationaal vermogen in „dierlijke waarden".

Deze waarden zijn evenwel „leicht zerstörbar" en eene verzekering tegen verliezen is nu zeker in vele gevallen van groot belang, vooral voor minder kapitaalkrachtige veehouders.

De veeverzekering in ons land, is —zooals we gezien hebben— nog weinig krachtig ontwikkeld. Voor een deel berust ze in handen van enkele particuliere maatschappijen, voor een ander deel zijn hier en daar onderlinge veeverzekeringen opgericht, die met meer of minder succes werken.

Löhnis zegt hieromtrent: „Wanneer men zoo hier en daar in-„formeert naar de wijze waarop de veefondsen werken, dan zullen „de inlichtingen omtrent het succes nog al uiteenloopen. Veilig „kan men aannemen, dat tal van fondsen een lijdensgeschiedenis „achter den rug hebben en dat het bij velen nog niet is zooals „het zijn moest. Nu eens werd het bestaan van het fonds ernstig „in gevaar gebracht tengevolge van een bijzonder groot aantal „sterfgevallen van vee, waardoor de omslag buitengewoon hoog „werd, hetgeen ontstemming te weeg bracht. Dan weer wordt er „geklaagd, en dit is vooral het geval bij fondsen, die over grooter „uitgestrektheid werken, dat de schatter zijn taak niet naar be-„hooren waarneemt of dat de noodige contrôle om misbruiken der „leden te voorkomen, ontbreekt. Dat er veel misbruiken bestaan „is zeker en *vooral voor de veeartsen levert de bestaande toestand „menigmaal groote bezwaren.* Het komt toch maar al te vaak voor, „dat de eigenaar van een ziek dier ongenegen is de noodige zorg „aan de verpleging te besteden wijl hij in noodslachting meer „voordeel ziet. Noodslachting nu kan niet plaats hebben zonder „attest van den veearts en maar al te dikwijls wordt op deze „onzedelijke pressie uitgeoefend en wordt hij alzoo geplaatst „tusschen beurs en geweten."

In jaren met kleine verliezen werken die locale fondsen vrij goed maar in tijden van groote sterfte, juist wanneer hulp het meest noodig is, schieten ze vaak te kort.

Wellicht kan ondersteuning door het Rijk verleend, of herverzekering, hierin voorzien.

Ten dezen opzichte merkt LÖHNIS op: „Door het in het leven „roepen van provinciale of interprovinciale bonden van veefondsen, „ieder met een herverzekeringskas als middelpunt, worden de risi„co 's voor iedere vereeniging veel minder groot, daar een deel dier „risico's voor gemeenschappelijke rekening loopt. De herverze„keringskas wordt bovendien een middelpunt van actie en oefent „bovendien op de plaatselijke vereenigingen een heilzamen invloed „uit. Door het aannemen van een met zorg opgemaakt normaal„statuut worden de aangesloten veefondsen verplicht hun regle„ment op goeden leest te schoeien."

en verder:

„Voor de Regeering zou dunkt mij het tot stand komen van zoo„danige organisatie ook van beteekenis kunnen zijn. Niet alleen „dat een goed geordend verzekeringswezen de veefokkerij in hooge „mate zal ten goede komen, zoodat dit geheel past bij de maat„regelen thans door Rijks- en Provinciaal bestuur genomen om „de veefokkerij te bevorderen, maar de Regeering zou bovendien „op die wijze een krachtige bondgenoot in den strijd tegen be„smettelijke ziekten, met name tuberculose, kunnen verkrijgen."

Men kan de veeverzekering in twee groepen indeelen:

1e. de vee*levens*verzekering, waarbij schadevergoeding wordt gegeven voor gestorven en voor uit nood of wegens een ongeneeslijke ziekte afgemaakte dieren en

2e. de vees*lacht*verzekering, waarbij schadevergoeding wordt uitgekeerd, wanneer na slachting een dier geheel of gedeeltelijk voor consumptie ongeschikt wordt verklaard.

Over het algemeen heeft de levensverzekering voor den veehouder de meeste waarde.

In ons land werken in hoofdzaak de volgende slachtveeverzekeringen:

Plaatsnaam.	Premie.			Waarvoor verzekerd.			Welke ingewanden.		Welk stelsel.		Opmerkingen
	Runderen.	Varkens	Diversen.	Alle ziekten.	Alléén Tuberculose,		Welke.	Geen ingewanden.	Onderling.	Groote Mij.	
Winterswijk.	—	0,20.	kalveren 0,25.	—	—	—	—	—	—	—	De exportslachterij verzekert zich zelf door dit bedrag onder de koopsom te betalen.
Nijmegen.	½ %.	boven f 75. — 0.25. beneden f 75. — 0.20.	kalveren ½ % schapen geiten n. kalveren } 0,10.	alle verborgen ziekten.	—	is het gebrek niet verborgen dan al léén op advies v/d keuringsveearts	alle, behalve maag en darmen, (ook bij bezoedeling).	—	+	—	Sommige slagers verzekeren zich ook hier zelf. Enkele verzekeringen betalen pas uit als de schade minstens f 1,50 bedraagt.
Den Helder.	1.-	0.40.	—	+	—	tenzij na den koop ontstaan.	levers en deelen van dieren { vet / vleesch }	—	+	—	
Roermond.	2.40.	0.50.	kalveren 0.25.	+	—	—	levers, vet enz.	—	+	—	
Oud Beyerland	1.— tot 2.—			+ (wrakken niet)	—	—	ook gedeelten, als de schade iets beteekent.		+	Delftsche veefonds.	Het verschil in premie voor de runderen hangt er van af of de eigenaar lid is van het fonds (contributie f 1.50) of niet (premie f 1.— of f 1.50). Moet de koe aan huis verzekerd worden zooals weivee, dan f 2.— (anders geschiedt de verzekering op de markt).
Midwolda.	1 %.	0.15.	—	—	varkens +.	—	—	—	—	—	De exportslachterij neemt hiervoor de risico over. Voor groot vee bestaat hier blijkbaar een onderlinge verzekering v/d slagers.
Maastricht.	1 %	0.10 tot 0.25 al naar er geld in kas is.	—	+	—	—	alléén van runderen hart f 0.60 — f 0.75 lever f 1.50.	—	+	—	
Amsterdam.	tot f 100. — f 5.50 „ f 150. — f 4.50 er boven — f 2.25 stieren en ossen f 1.50 jongvee tot twee jaar f 2.— f 1.— tot f 1.50	— Amstelsvereeniging. (andere fondsen.)	vette kalveren 0.10.	+	—	Amstelsvereeniging. Purmerender vereeniging.	alle deelen boven f 1.— waarde (geen contusiones). alle deelen boven f 3.— en verder bij afkeuring v/h geheele dier f 3,— boven de koopsom.	—	+	Delftsche veefonds.	acht fondsen en 1 Mij. Van enkele kunnen ook slagers lid zijn. Tegen een extra premie van f 0.30 wordt de halve accijns uitbetaald.
Utrecht.	koe stier f 1.50 vaars pink f 1.—	0.25. 0.30.	kalf 0.25.	+	—	—	varkens veeverzekering alleen boven f 1.50 Tegen toeslag van f 0.10 wordt alle schade vergoed. Een runderfonds alléén boven f 3.— Een ander runderfonds alles.	—	+	—	Deze varkens verzekering verzekert ook voor f 0.10 : slacht- en keurloonen. Bij de runderen is hiervoor bij enkele fondsen ook de accijns verzekert.
Delden.	1.—	0.50.	kalf 0.25.	+	—	—	Alle vanaf Januari 1911	—	+	—	
Groningen.	1—. — 1.50.	0.25 — 0.50 — 1.—	kalf 0.25.	—	+	—	runderlevers alleen.	—	+	—	Varkens uitbetaald naar 't aantal K.G. slachtgewicht. Runderen gekocht te Leeuwarden f 1.50; alle andere f 1.— Varkens in de provincie: jong f 0.25; oud f 0,50. Varkens buiten de provincie f 1.—.
Zaandam.	als Amsterdam.	0.40.	—	+	—	—	ook ingewanden; bij sommige fondsen alléén b.v. als alle buikingewanden zijn afgekeurd.	—	+	—	Van runderen beneden f 100.—. wordt slechts 75% vergoed. Hier werken drie fondsen.
Meppel.	1.50.	0.50.	—	+	—	—	runderlevers, nieren, harten, vleesch en vet.	—	+	—	
Zwolle.	1.50.	0.25.	kalf. 0.05.	+	—	—	varkensvleesch en vet. ingewanden van waarde; uiers alléén als uitwendig niets te zien was.	—	+	—	
Winschoten.	1%.	0.15.	—	varkens.	runderen	—	—	+	+	—	op 5400 varkens slechts 1 geheel afgekeurd en drie gedeeltelijk. Dit is zeer weinig; de premie (f 0.15) is echter ook niet hoog.
Arnhem.	½ %.	0.20. en 0.50	vet kalf 0.25.	+	—	—	alle	—	+	—	runderen worden geheel vergoed; van varkens 80%. De verzekering, die f 0.50 voor een varken vraagt, wordt herzien zoodra een reservefonds gevormd is.
Haarlem.	0.25.	0.40.	vet kalf 0.20.	varkens + kalveren +	— —	— —	varkens alle. kalveren alle.	—	+	+	De onkosten bedroegen voor de varkensverzekering + f 0.70 per varken. Voor runderen alléén, die schaden, die niet op den verkooper verhaalbaar zijn. (beenbreuken. kneuzingen enz.). De verkoopers verzekeren zich zelf bij een groote Mij. (Amsterdam, Leiden, Purmerend).
Hengelo.	1.—	0.50.	—	+	—	—	alle	—	+	—	
Enschede.	1.—	0.50.	—	+	—	—	alle	—	+	—	In Enschede keeren sommige vereenigingen ook voor ingewanden uit; andere niet. Varkens moeten indien mogelijk ter sterilisatie worden opgezonden.
Alkmaar.	1.25 — 1.75	0.40.	—	+	—	—	alle	—	+	—	Bij de runderverzekering f 1.25 of f 1,75 = leden of niet leden.
Gieten.	—	0.15 beneden 70 K.G. 0.25 boven }	—	+	—	—	—	—	+	—	

Het komt ons voor, dat voor beide categorieën van verzekering doch vooral voor wat betreft de veelevensverzekering, de kleine veehouder meer geïnteresseerd is dan de groote. Of deze laatste „zich zelf" dan wel zich bij het een of het andere fonds zal verzekeren is hoofdzakelijk een kwestie van berekening. Veel hangt hierbij af van de hoogte der veeprijzen, de grootte der te betalen premiën en eveneens voor een groot deel van de vraag of de vleeschkeuring voor het geheele land zal geregeld worden. Wanneer toch de gestorven en uit nood afgemaakte dieren niet meer zoo gemakkelijk en vaak nog voor goeden prijs aan koudslachters kunnen worden van de hand gedaan, zal ook voor den grooteren veehouder de schade bij sterfte of noodslachting grooter worden en hem eveneens drijven in de armen der veeverzekering.

De kleine veehouder evenwel zal steeds op verzekering van zijn vee zijn aangewezen, omdat hij door het verlies van een paar zijner dieren kan te gronde gaan.

Een goede veeverzekering, hetzij dan onderling of speculatief moet onder meer voldoen aan de volgende eischen:

1e. de jaarlijksche premie moet zoo laag en zoo constant mogelijk zijn en in elk geval niet meer bedragen dan hoogstens 2% van de verzekerde waarde;

2e. de premie moet zooveel mogelijk worden bepaald naar de waarde van het verzekerde dier en in verband met de grootte van het gevaar, waardoor het wordt bedreigd;

3e. geen der deelnemers mag een bepaald voorrecht bezitten, terwijl verliezen door nalatigheid veroorzaakt niet moeten worden vergoed.

4e. het bedrag, dat in gevallen van schade vergoed wordt, moet steeds blijven beneden de werkelijke waarde; de eigenaar moet er belang bij hebben, dat het zieke dier behouden blijft;

5e. een ter verzekering aangeboden dier moet zoo spoedig mogelijk worden ingeschreven. Wanneer gezorgd wordt voor goed der zake kundige schatters, is quarantaine in den regel onnoodig en dus ongewenscht;

6e. uitbetaling van geleden verliezen moet zoo spoedig mogelijk geschieden;

7e. het bestuur moet ten allen tijde het recht hebben een ziek dier te onteigenen en te doen afmaken, ten einde de schade, welke het fonds lijdt, zoo gering mogelijk te doen zijn, behoudende de eigenaar voor zich het recht het dier niet te doen onteigenen, wanneer hij zelf verder de risico wil overnemen;

8e. de administratie moet eenvoudig zijn en de kosten daarvan

zoo gering mogelijk; terwijl de bestuursfuncties in den regel gratis moeten worden waargenomen;

9e. een goede contrôle op de wijze van verpleging van het gezonde en zieke vee moet mogelijk zijn;

10e. de verschillende bepalingen van het huishoudelijk reglement moeten duidelijk zijn. Er moeten geen spitsvondigheden in voorkomen en de verschillende voorwaarden, bepalingen en voorschriften moeten niet voor meedere uitlegging vatbaar zijn;

11e. in het algemeen is het noodzakelijk iedere diergroep afzonderlijk te verzekeren; d.w.z. geen paarden en runderen in één gemeenschappelijke kas.

Wanneer we nu nagaan in hoeverre de in Nederland bestaande speculatieve maatschappijen en onderlinge fondsen aan bovengenoemde voorwaarden voldoen, dan behoeven we slechts te verwijzen naar al hetgeen reeds is opgemerkt, om het antwoord in geheel of ten minste grootendeels ontkennenden zin te ontvangen.

Wel wordt zoo hier en daar aan enkele der hier genoemde voorwaarden voldaan, doch voor het meerendeel ontbreken ze voor het grootste gedeelte of geheel.

Uit de conclusies, getrokken uit de van veeartsen ingekomen antwoorden en uit het rapport van het verhandelde in de vergaderingen gehouden met de Directeuren der Veeverzekerings-maatschappijen, is voldoende gebleken, dat aan het speculatief veeverzekeringswezen verschillende grove fouten kleven, dat zij in het algemeen genomen absoluut niet voldoen aan de eischen, die men aan een goed veeverzekeringswezen mag stellen en tevens, dat van deze maatschappijen alléén en uitsluitend op die punten medewerking is te verwachten, waar zij er persoonlijk voordeel in zien (permanente commissie) of waar zij zonder eenige opoffering harerzijds medewerking kunnen verleenen (het openbaar maken van de namen harer veeartsenijkundige adviseurs en het „zooveel mogelijk" tijdig zenden van bericht aan den betreffenden praktizeerenden veearts omtrent dag en uur van de overkomst van dien adviseur). Voor het overige verkregen we op geen enkel punt ook maar de geringste overeenstemming.

De door ons ontworpen redactie der attesten werd op de vergaderingen, met de Directie's gehouden, dusdanig aangevuld en gewijzigd, dat ten slotte deze attesten er ongeveer precies hetzelfde uitzagen als de bestaande.

Ons voorstel over te gaan tot instelling van arbitrage-commissies kon geen instemming verwerven en ook op andere punten liepen de besprekingen op niets uit.

Wij geven daarom den leden der Maatschappij ter Bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland het volgende in ernstige overweging:

1e. De Algemeene Vergadering stelle de redactie' vast van de de volgende formulieren:

a. het Keuringsformulier,

b. het Ziekteattest,

c. het Schadeformulier en

d. het Sectieverslag.

Wij hebben ons hierbij de navolgende inrichting en redactie voorgesteld, terwijl we tevens het minimum honorarium hebben aangegeven. Hierbij dient in het oog gehouden te worden, dat ziekteattest en schadeformulier geen specialen gang naar den patiënt voor de invulling noodig maken en het honorarium voor deze beide verklaringen dus gering kan zijn;

PAARDEN- EN VEEVERZEKERING MAATSCHAPPIJ.
Gevestigd te .....
Keuringsformulier.

Ondergeteekende, veearts te ....., verklaart $\frac{\text{het}}{\text{de}}$ hieronder omschreven $\frac{\text{paarden}}{\text{runderen}}$ toebehoorende aan ..... te ..... nauwkeurig te hebben onderzocht en gezond bevonden en dit formulier naar waarheid te hebben ingevuld.

Soort.	Geslacht.	Ouderdom jaren	Ouderdom maand.	Kleur.	Bijzondere kenteekenen	Gebreken
paard. 1. pony. rund.	mannelijk vrouwel. castraat					
2. enz.						

Zijn er nog bijzondere omstandigheden, die ge U verplicht acht mede te deelen of waarvan mededeeling U gewenscht voorkomt?

..... den ..... 19.....

Handteekening van den veearts voornoemd,

Kosten dezes bedragen f.....

Honorarium:
f 1.— voor het eerste dier.
f 0.75 » » tweede » van denzelfden eigenaar en tegelijkertijd door de Mij. aan den veearts ter keuring aangeboden.
f 0.50 per stuk voor meerdere dieren van denzelfden eigenaar en tegelijkertijd door de Mij. aan den veearts ter keuring aangeboden.
(Bovendien f 0.05 per afgelegden K. M. tot een maximum van twintig afgelegde K. M.'s.)

PAARDEN- EN VEEVERZEKERING MAATSCHAPPIJ.
Gevestigd te .....

Ziekte attest.

Ondergeteekende, veearts te ....., verklaart, dat het hieronder omschreven $\frac{\text{paard}}{\text{rund}}$ toebehoorende aan ..... te ....., lijdende is aan ..... (volgt diagnose) ....., dat zijn hulp $\frac{\text{tijdig}}{\text{telaat}}$ is ingeroepen en wel den ..... 19 ..... en, dat de toestand van den patiënt op heden $\frac{\text{vooruit}}{\text{achteruit}}$ gaande is.

Soort.		invullen als op het keuringsformulier
1. paard. pony. rund.		
2. enz.		
Zijn er nog bijzondere omstandigheden, die ge U verplicht acht mede te deelen of waarvan mededeeling U gewenscht voorkomt?		

..... den ..... 19 .....

Handteekening van den veearts voornoemd,

Kosten dezes bedragen ƒ 0.60.

PAARDEN- EN VEEVERZEKERING MAATSCHAPPIJ
Gevestigd te .....

Schade formulier.

Ondergeteekende, veearts te ..... verklaart naar beste weten, dat het hieronder omschreven $\frac{\text{paard}}{\text{rund}}$ toebehoorende aan .....
te .....

a. gestorven is den ..... 19.....
b. afgemaakt is moeten worden.
c. lijdende is aan ..... (volgt diagnose). ....., tengevolge waarvan hij U adviseert dit dier te onteigenen omdat .....
..... (volgt motiveering).

Soort.		invullen als op het keuringsformulier.
paard. 1 pony. rund.		
2 enz.		

Verder verklaart hij, dat zijn hulp $\frac{\text{tijdig}}{\text{te laat}}$ is ingeroepen en wel den .....

Zijn er nog bijzondere omstandigheden, die ge U verplicht acht mede te deelen of waarvan U mededeeling gewenscht voorkomt.	

....., den ..... 19.....

Handteekening van den veearts voornoemd,

Kosten dezes bedragen f 0.60.

PAARDEN- EN VEEVERZEKERING MAATSCHAPPIJ.
Gevestigd te .....

Sectieverslag

Ondergeteekende, veearts te ....., verklaart het cadaver van het hieronder omschreven $\frac{\text{paard}}{\text{rund}}$, toebehoorende aan ..... te ..... te hebben onderzocht. Bij dit onderzoek is hem gebleken, dat de dood vermoedelijk veroorzaakt is door ..... (volgt diagnose) .....

In verband met deze bevinding heeft hij de eer U mede te deelen, dat, ... (volgt motiveering).

Soort.		invullen als op het keuringsformulier.
paard. pony. rund.		

..... den ..... 19.....

Handteekening van den veearts voornoemd,

Kosten dezes bedragen f 2.50.
(Bovendien f 0.05 per afgelegden K.M. tot een maxinum van twintig afgelegde K.M.'s).

2e. Zij verklare zich tegen de instellingen eener permanente commissie, omdat deze commissie zeer waarschijnlijk spoedig zou blijken niets anders te zijn dan een klachtenbureau. Van de breedere taak, die wij aanvankelijk deze commissie hebben toegedacht, (adviseerend lichaam voor alle zaken, het veeverzekeringswezen betreffend) zou, gezien de weerstrevende houding door de maatschappijen aangenomen, niets terecht komen;

3e. Zij noodige de veeverzekeringsmaatschappijen uit de namen harer veeartsenijkundige adviseurs officieel bekend te maken en stelle het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde hiertoe te harer beschikking en

4e. Zij dringe er bij deze maatschappijen op aan steeds dag en uur van de komst van den veeartsenijkundigen adviseur vooraf bekend te maken aan den betreffenden praktizeerenden veearts.

Voorts noodige de Algemeene Vergadering de leden der Maatschappij ter Bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland uit:

1e. nooit andere dan de door haar vastgestelde attesten en formulieren in te vullen;

2e. hiervoor nooit minder in rekening te brengen dan het honorarium voor elk dier attesten door haar vastgesteld;

3e. de invulling van attesten te weigeren, indien de betreffende maatschappij weigert het sub. 2 vastgestelde honorarium te voldoen aan hem, die het attest afgeeft en

ten slotte besluite de Algemeene Vergadering van alle genomen besluiten mededeeling te doen aan de in Nederland gevestigde speculatieve en z.g. onderlinge maatschappijen, die op het oogenblik, waarop de besluiten genomen zijn, in Nederland gevestigd zijn of zich na dien zullen vestigen.

Wij ontveinzen ons de moeilijkheden, die bovengenoemde voorstellen met zich mede kunnen brengen, niet; doch meenen, dat er geen andere weg op te vinden zal zijn paal en perk te stellen aan de steeds veeleischender verplichtingen, welke de veeverzekeringsmaatschappijen aan de praktizeerende veeartsen trachten op te dringen.

Veel komt hierbij aan op den gemeenschapszin der leden van onze maatschappij en op de vraag of deze gemeenschapszin sterk genoeg zal zijn om gezamelijk het hoofd te bieden aan de dikwijls onaangename wijze van optreden van verschillende veeverzekeringsmaatschappijen.

Afgezien echter van bovengenoemde voorstellen, die uitsluitend beoogen den praktizeerenden veearts een vrij en onafhankelijk standpunt tegenover de veeverzekerings-maatschappijen te verschaffen, zijn we de overtuiging toegedaan, dat de, voor een land met zoo groote veehoudende bevolking, hoognoodige, krachtige ontwikkeling van het veeverzekeringswezen alléén bereikt kan worden door een oordeelkundig opgezette onderlinge veeverzekering.

Wanneer we naar het buitenland zien, dan moet het ons opvallen, dat men er overal naar gestreefd heeft — zij het dan ook langs verschillende wegen — om het onderling veeverzekeringsstelsel zich krachtig te doen ontwikkelen.

Reeds is er op gewezen, dat de Inspecteur van den Landbouw, de Heer F. B. Löhnis dit stelsel voorstaat. Vooral ook, omdat afgezien van alle andere redenen, de speculatieve maatschappijen veel te duur werken door hare groote administratiekosten, waarbij hij er in een noot op wijst, dat volgens Buchenberger's Agrarwesen und Agrarpolitik de kosten dier groote maatschappijen in Zuid-Duitschland gemiddeld 44% der inkomsten beliepen (van 24% tot 72%).

Ook de commissie uit de Geldersch-Overijsselsche Mij. van Landbouw (F. W. v. DULM, voorzitter, A. MOLL, H. GIETEMA Gz., W. v. DOORNINCK, secretaris) verwacht hiervan alléén verbetering en wijst hierbij op het in Beieren gevolgde systeem, dat zij in haar geheel overneemt en waarbij herverzekering een groote rol speelt.

Ook de heer TJ. KUPERUS drong er, in een door hem bij gelegenheid van de Friesche Landbouwtentoonstelling in 1912 te Leeuwarden gehouden lezing, op aan het onderling veeverzekeringswezen te organiseeren; al lijkt ons de wijze, waarop hij zich voorstelt dit te doen, administratief veel te omslachtig en al meenen we, dat de door hem voorgestelde quarantainetijd van één maand veel te lang en daarbij, zooals reeds opgemerkt, ook als regel onnoodig is.

In het onlangs verschenen „Overzicht van het Landbouwbedrijf in Nederland", uitgebracht door de Staatscommissie van den Landbouw wordt er op blz. 291 op gewezen, „dat het vooral „voor het klein bedrijf zoo uiterst noodig is, dat de kleine fondsen „zich tot herverzekering onderling verbinden, maar dat jammer „genoeg zulks nog veel te weinig wordt ingezien en nog veel minder „toegepast."

En ten slotte zij er nog op gewezen, dat de Minister van Landbouw in Pruisen in October van het vorige jaar den kamers van landbouw heeft verzocht hare gedachten te laten gaan over de kwestie eener algemeene veeverzekering. De minister heeft daarbij medegedeeld van oordeel te zijn, dat *locale fondsen* den grondslag moeten vormen, omdat hierdoor alleen scherpe contrôle der belanghebbenden mogelijk is. Evenwel moet er een band tusschen de plaatselijke vereenigingen zijn om haar risico minder te doen worden.

De minister heeft hierbij dit schema voor oogen: locale fondsen, vereenigd in een „Kreisverband" en deze Kreisverbände ten slotte weer vereenigd in een provinciaal verbond.

Wij zijn van meening, dat het onderling veeverzekeringswezen in Nederland het best volgens het volgende schema tot een krachtige ontwikkeling zou te brengen zijn:

Uitgaande van locale fondsen, zouden deze locale fondsen vereenigd moeten worden in een gemeentelijk veefonds, (behalve in kleinere gemeenten, waar het gemeentelijk veefonds zelve het uitgangspunt zou kunnen zijn), terwijl deze gemeentelijke fondsen zich zouden moeten vereenigen in een provinciale herverzekering. De inrichting dier gemeentelijke veefondsen hebben wij ons daarbij als volgt gedacht:

Afzonderlijke afdeelingen worden gevormd door:

a de verzekering van rundvee (niet weidevee),
b ,, ,, ,, paarden,
c ,, ,, ,, weidevee,
d ,, ,, ,, slachtvee,
e ,, ,, ,, varkens en
f ,, ,, ,, schapen en geiten.

Elk dezer afdeelingen (te zamen vereenigd in het gemeentelijk veefonds) zou weer naar behoeften gesplitst kunnen worden in twee of meer buurtfondsen, teneinde de werkzaamheden van de commissarissen (taxateurs) te vergemakkelijken en ook de onderlinge contrôle beter tot haar recht te doen komen.

Zooals reeds opgemerkt zouden we het dan gewenscht achten deze gemeentelijke veefondsen te vereenigen in provinciale herverzekeringen, waarbij ons dan de verhouding tusschen de gemeentelijke fondsen en de herverzekering, zooals die in ons overzicht over het buitenland beschreven is in het ,,systeem Carillon", als zeer aanbevelenswaardig voorkomt, omdat door dit systeem de gemeentelijke fondsen er belang bij hebben de schade zoo gering mogelijk te doen zijn, dus zoo economisch mogelijk te werken.

Waar echter deze herverzekering en de vorm waarin zij gegoten zal worden eerst nader geregeld zal kunnen worden, hebben wij gemeend geen nadere reglementeering te moeten ontwerpen, terwijl we wel een ontwerp statuten en reglement voor een gemeentelijk veefonds hebben ontworpen, hetwelk we hierbij laten volgen en waarbij uit de redactie der verschillende artikelen voldoende blijkt hoe wij ons de regeling en de arbeid dier fondsen gedacht hebben.

CONCEPT.

STATUTEN

VAN HET

Gemeentelijk Veefonds

TE

.....

Naam, Zetel en Doel.

ART. 1.

De Vereeniging draagt den naam van „Gemeentelijk Veefonds en is gevestigd te .....

ART. 2.

Het doel der Vereeniging is: Het onderling dragen van schade voortvloeiende uit sterfte, ziekten, gebreken of ongelukken, den dood of onbruikbaarheid van vee of paarden tengevolge hebbende, en afkeuringen van slachtvee; de wijze waarop voor elke afdeeling bij huishoudelijk reglement nader te regelen.

Onder vee wordt in dit artikel verstaan:
runderen, schapen, geiten en varkens.

ART. 3.

Het veefonds omvat de navolgende afdeelingen:

a. de verzekering van rundvee niet weidevee),
b. de verzekering van paarden,
c. de verzekering van weidevee,
d. de verzekering van slachtvee,
e. de verzekering van varkens, en
f. de verzekering van schapen en geiten.

ART. 4.

Ter toelichting van dit artikel diene, dat dus elke afdeeling haar eigen onkosten betaalt. Als dus de afdeeling der paardenverzekering een tekort in de kast heeft en de afdeeling slachtveeverzekering een overschot, wordt met dit overschot het tekort in de paardenafdeeling *niet* gedekt, doch zou dit tekort door een tijdelijke premieverhooging gevonden moeten worden

Elk der afdeelingen genoemd in art. 3 dezer statuten regelt haar eigen financiën en wordt afzonderlijk geadministreerd.

De wijze, waarop voor deze afdeelingen de premiën of andere gelden geheven zullen worden, wordt nader bij huishoudelijk reglement bepaald.

Duur en Dienstjaar.

ART. 5.

Die tijd van 29 jaren vindt men gewoonlijk steeds in dergelijke statuten aangegeven. Dit sluit echter niet uit, dat de vereeniging na twee jaar b.v. reeds ontbonden kan worden ; met andere woorden: die 29 jaren binden tot niets.

De vereeniging wordt aangegaan voor den tijd van 29 jaren aanvangende op den dag der oprichting zijnde .....

Het dienstjaar loopt van 1 Januari tot en met 31 December; voor het eerst tot het einde dezes jaars.

Leden.

ART. 6.

De buurtfondsen blijven dus baas in eigen huis in zeer bijzondere gevallen moet echter het Dagelijksch Bestuur het recht hebben om ook enkele buiten de gemeente wonende personen als lid aan te nemen.

Leden van het Gemeentelijk Veefonds kunnen zijn houders van vee, wonende in de gemeente
met uitsluiting van voor elke afdeeling in haar reglement nader aan te geven categorieën van personen.

De leden worden ingedeeld bij de na te noemen buurtfondsen.

De buurtfonds-besturen beslissen over de al of niet aanname van nieuwe leden behoudens het recht van beroep op het Dagelijksch Bestuur.

Het Dagelijksch Bestuur heeft het recht om in zeer bijzondere gevallen ook buiten de gemeente wonenden als leden van het Gemeentelijk Veefonds aan te nemen.

ART. 7.

Bij overlijden van een lid van het Gemeentelijk Veefonds treden de erfgenamen tot de eerst volgende premiebetaling in diens rechten.

ART. 8.

Met in achtname van het bepaalde bij art. 7, eindigt het lidmaatschap door bedanken, overlijden, wanbetaling of royeering door het Hoofdbestuur.

Buurtfondsen.

ART. 9.

De afdeelingen genoemd in art. 3 dezer statuten kunnen worden gesplitst in verschillende buurtfondsen.

ART. 10.

Ook hier weer het buurtfonds baas in eigen huis.

Het Bestuur van elk buurtfonds, uit en door de bij dat buurtfonds ingedeelde leden bij meerderheid van stemmen gekozen, bestaat uit een Voorzitter en minstens twee Commissarissen voor elke afdeeling.

De Voorzitter is lid van het Hoofdbestuur. Hij treedt om de .... jaren af, doch is telkens terstond herkiesbaar.

Van de Commissarissen treden telken jare minstens twee af volgens op te maken rooster; deze zijn (niet) terstond herkiesbaar.

Hoofdbestuur.

ART. 11.

Het Hoofdbestuur bestaat uit de Voorzitters der Buurtfondsen en de leden van het na te noemen Dagelijksch Bestuur.

ART. 12.

Het is gewenscht naast het Hoofdbestuur een Dagelijksch Bestuur te hebben teneinde niet voor de dagelijksche regeling telkens het Hoofdbestuur te behoeven bijeen te roepen, terwijl de redactie van dit artikel de neutraliteit van het Dagelijksch Bestuur waarborgt.

Het Hoofdbestuur kiest zich een Voorzitter buiten zijne leden om en twee leden, die geen lid van een der buurtfondsbesturen mogen zijn. Deze twee leden vormen met den Voorzitter het Dagelijksch Bestuur.

ART. 13.

Bij geschillen beslist het Dagelijksch Bestuur, behoudens het

recht van beroep op het Hoofdbestuur.

Het Dagelijksch Bestuur zorgt verder voor de uitvoering der besluiten genomen door Hoofdbestuur en Algemeene Vergadering en vertegenwoordigt de Vereeniging in en buiten rechten.

Administrateur.

ART. 14.

Men heeft den titel „administrateur" gekozen hoewel het algemeen gevoelen is, dat men met een klerk, die 's avonds een paar uren werk heeft, kan volstaan. Een groote bezoldiging zal dus allerminst noodig zijn.

Het Hoofdbestuur wordt bijgestaan door een Administrateur. Deze wordt benoemd door het Hoofdbestuur, dat hem ook schorst of ontslaat behoudens zijn recht van beroep op de Algemeene Vergadering. Zijn salaris wordt door het Hoofdbestuur, dat tevens zijne werkzaamheden regelt, bepaald.

Vergaderingen.

ART. 15.

Dagelijksch Bestuur en Hoofdbestuur vergaderen telkens wanneer de Voorzitter dit noodig oordeelt of wanneer, voor wat het Dagelijksch Bestuur betreft, beide leden, of voor zoover het 't Hoofdbestuur aangaat, drie leden het houden eener vergadering wenschen.

ART. 16.

Elk lid eener in art. 3 genoemde afdeeling is daardoor tevens lid van het Gemeentelijk Veefonds.

Jaarlijksch vóór 1 April wordt eene algemeene vergadering gehouden, waarin ieder lid van het Gemeentelijk Veefonds stemgerechtigd is.

Bovendien kunnen buitengewone algemeene vergaderingen worden belegd, wanneer het Hoofdbestuur zulks noodig oordeelt of wanneer minstens 20 leden daartoe schriftelijk den wensch te kennen geven.

ART. 17.

De oproepingen voor de vergaderingen geschieden door of namens den Voorzitter en moeten, voor zoover het Algemeene Vergaderingen of Vergaderingen van het Hoofdbestuur betreft, minstens 8

dagen te voren plaats hebben onder vermelding van de te behandelen onderwerpen.

Omtrent andere dan aan de orde gestelde onderwerpen kan geen besluit worden genomen dan met goedkeuring van het Hoofdbestuur.

ART. 18.

Tot verandering dezer statuten of tot ontbinding dezer vereeniging kan alleen worden besloten bij eene meerderheid van $\frac{3}{5}$ der stemmen van de leden van het Gemeentelijk Veefonds in eene vergadering daarvoor veertien dagen van te voren bijeengeroepen door plaatsing eener advertentie in de meest gelezen plaatselijke bladen. Zoodanige algemeene vergadering wordt belegd. indien het Hoofdbestuur zulks noodig oordeelt of wanneer minstens 20 leden daartoe schriftelijk aan den Voorzitter van het Hoofdbestuur den wensch te kennen geven.

ART. 19.

Wanneer op de in art 18 bedoelde vergadering geen voldoend aantal leden aanwezig is, wordt binnen veertien dagen een tweede vergadering belegd, welke bevoegd is het betrekkelijke besluit met eene meerderheid van $\frac{3}{4}$ der geldig uitgebrachte stemmen te nemen, ongeacht het aantal der opgekomen leden.

Slotbepaling.

ART. 20.

Deze statuten alsmede de eventueel later daarin aan te brengen wijzigingen of aanvullingen treden in werking telkens direct nadat de Koninklijke goedkeuring daarop zal zijn verleend.

Huishoudelijk Reglement

VOOR DE

Buurtfondsen aangesloten bij het Gemeentelijk Veefonds

Het Bestuur van elk buurtfonds beslist dus zelf over het aannemen van nieuwe leden ; ook hier dus weer eigen baas. Uitgesloten van het lidmaatschap zijn alléén die personen, die door hun beroep gevaar opleveren, dat de premie hoog zou moeten worden en die personen, die het Bestuur van het buurtfonds niet wenscht aan te nemen als lid.

ART. 1.

Buurtfondsen bestaan uit personen, die in elkanders buurt wonen en die hun vee wenschen te verzekeren volgens de voorwaarden, neergelegd in de Statuten van het Gemeentelijk Veefonds en in dit reglement. Zooveel mogelijk zal bij de samenstelling dezer buurtfondsen rekening gehouden worden met de grenzen der buurtschappen. Over de toetreding als lid beslist het bestuur met inachtneming van het bepaalde bij al. 4 van art. 6 der Statuten van het Gemeentelijk Veefonds en van de volgende bepalingen ;

Van het lidmaatschap zijn uitgesloten :

a. voor wat betreft de Afd. Rundvee (niet weidevee), handelaren in vee, beroepsslagers inbegrepen ;

b. voor wat betreft de Afd. Paarden : vrachtrijders, rijtuig-verhuurders, voerlieden, venters en personen, die den paardenhandel als bedrijf uitoefenen, beroepsslagers inbegrepen ;

c. voor wat betreft de Afd. Weidevee : handelaren in vee, beroepsslagers inbegrepen ;

d. voor wat betreft de Afd. Slachtvee : handelaren in vee, beroepsslagers inbegrepen ;

e. voor wat betreft de Afd. Varkens : handelaren in varkens (beroepsslagers inbegrepen) ;

f. voor wat betreft de Afd. schapen en geiten : handelaren in deze dieren (beroepsslagers inbegrepen).

Bovendien zijn van alle afdee-

lingen uitgesloten personen, wier toetreding om bijzondere redenen door het Bestuur van het Buurtfonds niet wenschelijk wordt geacht.

ART. 2.

Het Bestuur van elk Buurtfonds wordt bij volstrekte meerderheid van stemmen gekozen uit en door de leden en bestaat uit een voorzitter en minstens 2 commissarissen voor elke afdeeling. De commissarissen regelen onder leiding van den voorzitter onderling hunne werkzaamheden in de afdeelingen met dien verstande, dat voor elke afdeeling minstens twee commissarissen worden aangewezen. Wanneer in een afdeeling de werkzaamheden meer dan 2 commissarissen vorderen, kan die afdeeling in onderdeelen worden gesplitst en zal voor ieder onderdeel een tweetal commissarissen noodig zijn. Bij geschillen gerezen tusschen de commissarissen van de afdeeling of een onderdeel daarvan, beslist de Voorzitter, behoudens het recht van beroep op het Dagelijksch Bestuur van het Gemeentelijk Veefonds.

Ook uit deze artikelen blijkt, dat zooveel mogelijk de toestand, zoo als ze nu reeds hier en daar is, gehandhaafd blijft n.l. het zooveel mogelijk in stand houden der buurtfondsen, die hunne zaken geheel zelfstandig regelen; met dien verstande, dat die regeling voor alle buurtfondsen gelijk gemaakt wordt.

ART. 3.

Het Bestuur van elk Buurtfonds vergadert zoo vaak de Voorzitter dit noodig oordeelt of 2 commissarissen hiertoe den wensch te kennen geven. Jaarlijks in de maand Januari wordt een algemeene vergadering gehouden. Buitendien kunnen buitengewone algemeene vergaderingen worden belegd, wanneer het Bestuur zulks noodig oordeelt of minstens 10 leden hiertoe den wensch te kennen geven. In alle algemeene vergaderingen zijn de leden stemgerechtigd, terwijl alle besluiten genomen en alle benoemingen gedaan worden bij meerderheid van stemmen. De Voorzitter roept alle vergaderingen bijeen door middel van een convocatiebiljet.

ART. 4.

Wijzigingen in dit reglement kunnen alléén aangebracht worden op een algemeene vergadering van het Gemeentelijk Veefonds. Voorstellen hiertoe kunnen ingediend worden bij het Hoofdbestuur van het Gemeentelijk Veefonds, welk Hoofdbestuur beslist omtrent de wenschelijkheid van behandeling.

Afdeeling Rundvee (niet weidevee) verzekering

ART. 5.

Door deze bepaling krijgt men een *gelijkmatige premieheffing op vaste vooruit bekende tijdstippen*. Het is verder natuurlijk billijk, dat, wanneer een vorig jaar er in de kas van een der afdeelingen b.v. die van de paarden een overschot aanwezig was, een nieuw toegetreden lid een inleggeld betaalt in verband met dat overschot van verleden jaar. Waar er het eerste jaar geen overschot is, betalen nieuwe leden natuurlijk in het eerste jaar geen inleggeld.

Voor zoover noodig wordt bij den aanvang van elk kwartaal minstens ½% der verzekerde waarde als premie geheven. Nieuwe leden betalen een door het Hoofdbestuur van het Gemeentelijk Veefonds te bepalen inleggeld. Dit inleggeld wordt vastgesteld naar verhouding van het eventueel batig saldo van het vorige jaar. Zij, die in het aanvangsjaar lid worden, betalen geen inleggeld. Nieuwe leden betalen bij hun intrede buiten hun inleggeld minstens ½% premie over het loopend kwartaal.

ART. 6.

De Commissarissen innen de premiën telken kwartale en dragen ze aan den administrateur af vóór den 10en dag van de eerste maand van elk kwartaal. Voor deze inning ontvangen de Commissarissen een vergoeding berekend naar ƒ 0.01 per koe, welke vergoeding boven de premie geheven wordt.

ART. 7.

In sommige veefondsen is nu een koe gedurende de droogstand, wanneer die koe tot het kalven in de weide wordt gedaan, niet verzekerd. Aan deze onjuiste bepaling wordt hier nu een einde gemaakt.

De leden zijn verplicht al hun bedrijfsvee boven den leeftijd van twee jaren te verzekeren. Bedrijfsvee, dat voor een bepaalden tijd dag en nacht in de weide wordt gehouden, blijft in deze afdeeling verzekerd. Vee, dat vetgeweid wordt, wordt niet tot het bedrijfsvee gerekend.

Men kan de waarde, waarvoor verzekerd kan worden, natuurlijk ook op een andere wijze regelen.

Deze manier leek ons de beste. Ook het hooge maximum bedrag behoeft natuurlijk niet af te schrikken omdat aan de duurste (dat zijn de krachtigste en de gezondste dieren, die ook het beste opgepast worden) de minste risico verbonden is.

ART. 8.

Verzekerd kan worden tot een maximum waarde van f 250.—. Onder deze maximum waarde wordt verstaan het gemiddelde tusschen de waarde als neurende en als afgemolken koe te bepalen door de Commissarissen in overleg met den eigenaar. De uit te betalen waarde wordt alsnu vastgesteld op 90% dezer gemiddelde waarde naar boven af te ronden op een veelvoud van tien en wordt de premie van dit laatste bedrag geheven.

ART. 9.

Commissarissen hebben, zooveel mogelijk in overleg met den eigenaar, ten allen tijde het recht van hertaxatie van gezonde dieren.

ART. 10.

Het branden in romeinsche cijfers is het eenvoudigste, omdat hiervoor slechts één streepijzer noodig is; dus weinig kosten en weinig moeite (I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X).

De belooning voor de commissarissen voor hunne werkzaamheden is vastgesteld in verband met hier en daar reeds bestaande regelingen.

Opname van vee kan ten allen tijde plaats hebben. Zij geschiedt door de Commissarissen, die het taxeeren en branden met een door het Hoofdbestuur van het Gemeentelijk Veefonds nader vast te stellen merk en een volgnummer in romeinsche cijfers. Zij ontvangen te zamen hiervoor, wanneer het de opname van een geheelen stal betreft, *f* 0.10 per koe; wanneer het de opname van later ter verzekering aangeboden dieren betreft *f* 0.20 per stuk.

ART. 11.

Nieuw gekochte koeien zijn in afwachting van de taxatie voorloopig verzekerd, zoodra door den eigenaar het verzoek tot verzekering van dit dier onder opgave van den koopprijs tot één der commissarissen is gericht.

ART. 12.

Met inachtneming van het bepaalde bij art. 2 van de statuten, wordt de verzekerde waarde uitbetaald volgens de onderstaande bepalingen:

a. Bij dood de volle verzekerde waarde, vastgesteld ingevolge art. 8 van dit reglement.

b. Bij ziekten, gebreken of ongelukken (tengevolge van brand en hemelvuur ingesloten), waarbij involge verklaring van den behandelenden veearts genezing uitgesloten is of totale onbruikbaarheid van het dier volgt, de volle verzekerde waarde, vastgesteld ingevolge art. 8 van dit reglement.

Deze bepaling is overgenomen van het veefonds te Zuid-Eschmarke, gemeente Lonneker, omdat het der ons voorkwam, dat ze zeer nuttig is. Men bevordert zoo de overname en slachting van dieren op een oogenblik, dat ze door de verzekering nog zonder veel schade kunnen worden overgenomen, terwijl de eigenaar nu zoo'n dier, dat gewoonlijk geen of weinig melk meer geeft, niet meer behoeft te onderhouden.

c. Wanneer een verzekerd dier, zonder duidelijke ziekteverschijnselen te vertoonen, langzaam achteruitgaat in voedingstoestand, is de eigenaar verplicht zoo spoedig mogelijk veeartsenijkundige hulp in te roepen en de commissarissen daarvan kennis te geven. Bij nalatigheid kan zoodanig veehouder door het Hoofdbestuur geroyeerd worden.

d. Wanneer de eigenaar van een onder letter c van dit artikel bedoeld rund van dit dier afstand wil doen, kan hem door het afdeelingsbestuur, na gepleegd overleg met den behandelenden veearts, 90% der verzekerde waarde, vastgesteld ingevolge art. 8 van dit reglement, worden uitbetaald.

Deze bepaling is gemaakt ten einde de verzekering voor onnoodige kosten te behoeden. Ze zal echter wel bijna nooit toegepast behoeven te worden.

e. Wanneer het aldeelingsbestuur en de behandelende veearts de onteigening van een verzekerd dier noodzakelijk achten, moet de verzekerde hiermede genoegen nemen; tenzij deze verder alle risico zelf op zich wenscht te nemen, in welk geval het betreffende dier uit de verzekering geroyeerd wordt. Wenscht hij dit niet, dan wordt de volle verzekerde waarde, vastgesteld ingevolge art. 8 van dit reglement, uitbetaald.

Verkochte beesten zijn dus nog verzekerd, wanneer de verkooper zoo'n dier moet terugnemen. Verkoop voor de slachtbank is hiervan uitgesloten.

f. Moet iemand een verkocht dier wegens het bestaan hebben van een verborgen gebrek terug nemen, of terugbetalen, zoo ontvangt hij, indien dit gebrek behoort tot de gevallen genoemd onder b. van dit artikel, of wanneer het dier er reeds aan gestorven is, de volle verzekerde waarde, vastgesteld ingevolge art. 8 van dit reglement, uit de verzekeringskas.

ART. 13.

In geval van ziekten, gebreken of ongelukken is de eigenaar verplicht zoo spoedig mogelijk de hulp van een gediplomeerd veearts in te roepen. Voor wat betreft verloskundige hulp, melkziekte en opgeblazenheid is de eigenaar vrij in het inroepen van hulp onder latere goedkeuring van het afdeelingsbestuur.

De leden zijn verplicht hun bedrijfsvee tegen boutvuur te laten inenten, indien het Hoofdbestuur zulks gewenscht voorkomt. De termijn binnen welke deze inenting moet geschieden wordt mede door bedoeld Hoofdbestuur bepaald.

ART. 14.

Door dit artikel is de verzekerde gewaarborgd tegen veronachtzaming door de commissarissen.

Wanneer door den behandelenden veearts een onteigeningsverklaring is afgegeven en het afdeelingsbestuur kan zich met de noodzakelijkheid der onteigening niet vereenigen, dan is dit Bestuur verplicht binnen 2 maal 24 uur op kosten der verzekering het advies van een gediplomeerd veearts in te roepen. Wanneer dit advies afwijkt van de meening den behandelenden veearts, wordt het dier op kosten der verzekering in gemeen overleg verder behandeld.

ART. 15.

In dringende gevallen hebben commissarissen het recht een dier zonder voorafgaand advies van een veearts te laten slachten.

ART. 16.

Gestorven of onteigende dieren zijn het eigendom der verzekering. Van gestorven of ten huize van den eigenaar geslachte dieren moet de huid door dien eigenaar naar den door het Hoofdbestuur aan te wijzen persoon worden gebracht. De eigenaar ontvangt voor dit transport een vergoeding van ƒ 0.50 uit de kas der verzekering.

Wanneer het noodzakelijk is een dier ten huize of in de schuur van

den eigenaar te slachten, is deze verplicht dit toe te staan en hierbij zooveel mogelijk behulpzaam te zijn. De eigenaar van een geslacht of gestorven dier is verplicht zoo noodig voor de begraving zorg te dragen.

Afdeeling Paardenverzekering

ART. 17.

Zie de toelichting van art. 5.

Voor zoover noodig, wordt bij den aanvang van elk $\frac{\text{half jaar}}{\text{kwartaal}}$ minstens ½% der verzekerde waarde als premie geheven. Nieuwe leden betalen een door het Hoofdbestuur van het Gemeentelijk Veefonds te bepalen inleggeld. Dit inleggeld wordt vastgesteld naar verhouding van het eventueel batig saldo van het vorige jaar. Zij, die in het aanvangsjaar lid worden, betalen geen inleggeld. Nieuwe leden betalen bij hun intrede buiten hun inleggeld minstens ½% over het loopend $\frac{\text{halfjaar}}{\text{kwartaal}}$

ART. 18.

De commissarissen innen de premiën elk half jaar (kwartaal) en dragen ze aan den administrateur af vóór den 10en dag van de eerste maand van elk half jaar (kwartaal). Voor deze inning ontvangen de commissarissen een vergoeding berekend naar ƒ 0.05 per paard ; welke vergoeding boven de premie geheven wordt.

ART. 19.

Verzekerd moeten worden alle paarden boven den leeftijd van één jaar met inachtneming van het bepaalde bij al: b. van art. 1 van dit reglement en van in volgende artikelen gemaakte bijzondere bepalingen.

ART. 20.

Men krijgt dus 90% der getaxeerde volle waarde uitbetaald.

Verzekerd kan worden tot en maximum waarde van .....

vast te stellen door de commissarissen in overleg met den eigenaar. De uit te betalen verzekerde waarde wordt alsnu vastgesteld op 90% der taxatiewaarde met een maximum van ..... en wordt de premie van dit laatste bedrag geheven.

ART. 21.

Veulenmerries leveren eenig meerder gevaar op en worden dus met 80% uitbetaald, wanneer ze tengevolge van het veulenen of het dekken moeten onteigend worden.

Voor veulenmerries, die tengevolge van het veulenen sterven of ongeneeslijk ziek worden, of die bij dekking een ongeluk krijgen, dat tot totale onbruikbaarheid voert, wordt het uit te betalen bedrag met 10% verminderd.

ART. 22.

Zie de toelichting van Art. 21.

Voor hengsten, die bij of tengevolge van de castratie sterven, ongeneeslijk ziek worden of een ongeluk krijgen, dat tot den dood of totale onbruikbaarheid voert, wordt het uit te betalen bedrag met 20% ver minderd.

ART. 23.

Deze bepaling is overgenomen van het paardenfonds in Lonneker, waar ze uitstekend bevalt. De termijn van 7 dagen is misschien beter op 2 of 3 weken te brengen. Een dergelijke betaling van kostgeld brengt weinig meerdere kosten mede, die echter terugkomen, omdat de paarden meerder rust zullen krijgen en dus vaker genezing zal volgen, wat voor de kas dervereeniging een voordeel is. 't Is bovendien een groot gemak voor veehouders, die slechts één paard hebben, wanneer ze bij een eenigszins langdurige ziekte een tegemoetkoming ontvangen in de te maken kosten voor het huren van een ander paard.

Wanneer een paard door een of ander gebrek of ziekte volgens verklaring van den behandelenden veearts langer dan zeven dagen onbruikbaar is, ontvangt de eigenaar per week een vergoeding van vier gulden. Deze vergoeding gaat in zeven dagen nadat van de ziekte kennis is gegeven aan de commissarissen en veeartsenijkundige hulp is ingeroepen en wordt uitbetaald per volle week.

ART. 24.

Twee (een) maal's jaars bij de premieheffing heeft de hertaxatie plaats ; deze geschiedt zooveel mogelijk in overleg met den eigenaar.

ART. 25.

Beneden den leeftijd van een half jaar kunnen geen veulens verzekerd worden.

ART. 26.

Opname van paarden kan ten allen tijde plaats hebben. Zij geschiedt door commissarissen, die ze taxeeren onder aanteekening van ouderdom en signalement. Zij ontvangen hiervoor te zamen ƒ 0.50.

ART. 27.

Van nieuw gekochte paarden gaat de verzekering eerst in na opname en taxatie door de commissarissen; deze taxatie moet geschieden uiterlijk binnen drie dagen, nadat daartoe het verzoek onder opgave van de koopsom is gedaan. Sterft het paard voor dien tijd, dan wordt $\frac{2}{3}$ der koopsom vergoed.

ART. 28.

Zie de toelichting van art. 12.

Met in achtneming van het bepaalde bij art: 2 van de Statuten wordt de verzekerde waarde uitbetaald volgens de onderstaande bepalingen:

a. Bij dood de volle verzekerde waarde vastgesteld ingevolge art. 20 van dit reglement.

b. Bij ziekten, gebreken of ongelukken (tengevolge van brand en hemelvuur ingesloten), waarbij ingevolge verklaring van den behandelenden veearts genezing uitgesloten is of totale onbruikbaarheid van het dier volgt, de volle verzekerde waarde, vastgesteld ingevolge art. 20 van dit reglement.

c. Wanneer een verzekerd dier zonder duidelijke ziekteverschijnselen te vertoonen, langzaam achteruitgaat in voedingstoestand, is de eigenaar verplicht zoo spoedig mogelijk veeartsenijkundige hulp in te roepen en de commissarissen daarvan kennis te geven. Bij nalatigheid kan zoodanig veehouder door het Hoofdbestuur geroyeerd worden.

d. Wanneer de eigenaar van een

onder letter c. van dit artikel bedoeld paard van dit dier afstand wil doen, kan hem door het afdeelingsbestuur, na gepleegd overleg met den behandelenden veearts 90% der verzekerde waarde, vastgesteld ingevolge art. 20 van dit reglement, worden uitbetaald.

e. Wanneer het afdeelingsbestuur en de behandelende veearts de onteigening van een verzekerd dier noodzakelijk achten, moet de verzekerde hiermede genoegen nemen tenzij deze verder alle risico zelf op zich wenscht te nemen, in welk geval het betreffende dier uit de verzekering geroyeerd wordt.

Wenscht hij dit niet, dan wordt de volle verzekerde waarde, vastgesteld ingevolge art. 20 van dit reglement uitbetaald.

f. Moet iemand een verkocht dier wegens het bestaan hebben van een verborgen gebrek terug nemen of terug betalen, zoo ontvangt hij, indien dit gebrek behoort tot de gevallen genoemd onder b. van dit artikel, of wanneer het dier er reeds aan gestorven is, de volle verzekerde waarde vastgesteld ingevolge art. 20 van dit reglement, uit de verzekeringskas.

ART. 29.

Gestorven en onteigende dieren zijn het eigendom der verzekering. Van gestorven of ten huize van den eigenaar geslachte dieren moet de huid door den eigenaar naar den door het Hoofdbestuur aan te wijzen persoon worden gebracht.

De eigenaar ontvangt voor dit transport eene vergoeding van *f*o.50 uit de kas der verzekering. Wanneer het noodzakelijk is een dier ten huize, of in de schuur van den eigenaar te slachten, is deze verplicht dit toe te staan en hierbij zooveel mogelijk behulpzaam te zijn. De eigenaar van een geslacht of gestorven dier is verplicht zoo noodig voor de begraving zorg te dragen.

ART. 30.

Ingeval van ziekten, gebreken of ongelukken is de eigenaar verplicht zoo spoedig mogelijk de hulp van een gediplomeerd veearts in te roepen.

ART. 31.

Wanneer door den behandelenden veearts een onteigeningsverklaring is afgegeven en het afdeelingsbestuur kan zich met de noodzakelijkheid der onteigening niet vereenigen, dan is dit Bestuur verplicht binnen 2×24 uur op kosten der verzekering het advies van een gediplomeerd veearts in te roepen. Wanneer dit advies afwijkt van de meening van den behandelenden veearts wordt het dier op kosten der verzekering in gemeen overleg verder behandeld.

ART. 32.

Commissarissen hebben zooveel mogelijk in overleg met den eigenaar ten allen tijd het recht van hertaxatie van gezonde dieren.

ART. 33.

In dringende gevallen hebben commissarissen het recht een dier zonder voorafgaand advies van een veearts te laten slachten.

Afdeeling Weidevee-verzekering.

ART. 34.

Bij verkoop eindigt de verzekering, omdat dit vee verkocht wordt voor de slachtbank en dan in de slachtveeverzekering opgenomen kan zijn.

Verzekerd kunnen worden alle runderen bestemd om gedurende een geheel of een gedeelte van het weideseizoen geweid te worden. Het weideseizoen wordt gerekend in te gaan 15 April en te eindigen 15 November. Bij verkoop eindigt de verzekering.

ART. 35.

Verzekering tegen wrang leek de commissie na uitvoerige besprekingen onmogelijk:
1e. is de contrôle zeer moeielijk

Het weidevee wordt ingedeeld in de volgende klassen:

a. jong vee tot het eerste afkalven,

en zou in den druksten tijd van het bedrijf den commissarissen veel tijd kosten,
2e. komt de ziekte zoo algemeen voor, dat de premie zeer hoog zou worden, en
3e. gaan de dieren, die er aan lijden, soms in zeer korten tijd erg achteruit, in andere gevallen weer niet. Het wordt dus zeer moeilijk om na te gaan of de eigenaar het geval tijdig heeft aangegeven.

b. vee van het eerste afkalven tot na afloop der tandwisseling,
c. oudere koeien,
d. stieren en ossen.

Verzekerd kan worden tegen alle ziekten, gebreken of ongelukken (tengevolge van hemelvuur ingesloten) die den dood tengevolge hebben, of die naar het oordeel van den behandelenden veearts of de commissarissen onteigening noodzakelijk maken, met uitsluiting van de wrang.

ART. 36.

Bij het aangaan van de verzekering, wat ten allen tijde plaats kan hebben tusschen 15 April en 15 November, wordt een premie geheven, welke premie voor de in art. 35 genoemde klassen als volgt wordt vastgesteld:
van het onder letter a. bedoelde jongvee en de onder d. bedoelde stieren en ossen, wordt geheven een premie groot 1%, der ingevolge art. 37 getaxeerde waarde;
van het onder b. bedoelde vee 1¼% en van het onder letter c. bedoelde vee 1½% der ingevolge art. 37 getaxeerde waarde. Deze premiën worden bij de taxatie door de commissarissen geïnd, zij dragen de ontvangen gelden aan den administrateur af en ontvangen te zamen per verzekerd dier een vergoeding van ƒ 0.10 voor de verrichte werkzaamheden. Nieuwe leden betalen een door het Hoofdbestuur van het Gemeentelijk Veefonds te bepalen inleggeld. Dit inleggeld wordt vastgesteld naar verhouding van het eventueel batig saldo van het vorige jaar. Zij, die in het aanvangsjaar lid worden, betaleng een inleggeld.

ART. 37.

Het weidevee wordt verzekerd voor de volle waarde, die het heeft op het oogenblik, waarop het ter verzekering aan de Commissarissen wordt aangeboden. Deze waarde wordt vastgesteld door de Commissarissen in overleg met den eigenaar.

Deze administratie is zeer eenvoudig, wanneer hiervoor formulieren aan de commissarissen worden gegeven.

ART. 38.

Bij de taxatie noteeren de Commissarissen van elk dier de klasse, den leeftijd, de kleur en minstens twee bijzondere kenteekenen. Zij zijn verplicht de door hen genoteerde bijzondere kenteekenen geheim te houden.

ART. 39.

De in art. 36 genoemde premiën, die hoog genomen zijn, gelden dus alléén voor het eerste jaar.

Telken jare wordt de premie voor de in art. 35 genoemde klassen opnieuw vastgesteld in verband met het batig saldo over het vorige jaar.

ART. 40.

Zie de toelichting van art: 12.

Wanneer het afdeelingsbestuur en de behandelende veearts de onteigening van een verzekerd dier noodzakelijk achten, moet de verzekerde hiermede genoegen nemen, tenzij deze verder alle risico zelf op zich wenscht te nemen, in welk geval het betreffende dier uit de verzekering geroyeerd wordt. Wenscht hij dit niet, dan wordt de volle verzekerde waarde, vastgesteld ingevolge art. 37 van dit reglement uitbetaald.

ART. 41.

Ingeval van ziekten, gebreken of ongelukken is de eigenaar verplicht zoo spoedig mogelijk de hulp van een gediplomeerd veearts in te roepen. Voor wat betreft verloskundige hulp, melkziekte en opgeblazenheid is de eigenaar vrij in het inroepen van hulp onder latere goedkeuring van het afdeelingsbestuur. Wanneer een verzekerd dier, zonder duidelijke ziektoverschijnselen te vertoonen, langzaam achteruitgaat in voedingstoestand, is de eigenaar verplicht zoo spoedig mogelijk veeartsenijkundige hulp in te roepen en de commissarissen daarvan kennis te geven. Bij nalatigheid kan zoodanige veehouder door het Hoofdbestuur geroyeerd worden.

Zie de toelichting van art. 14.

ART. 42.

Wanneer door den behandelenden veearts een onteigeningsverklaring is afgegeven en het afdeelingsbestuur kan zich met de noodzakelijkheid der onteigening niet vereenigen, dan is het Bestuur verplicht binnen 2 maal 24 uuur op kosten der verzekering het advies van een gediplomeerden veearts in te roepen. Wanneer dit advies afwijkt van de meening van den behandelenden veearts, wordt het dier op kosten van de verzekering in gemeen overleg verder behandeld.

ART. 43.

In dringende gevallen hebben commissarissen het recht een dier zonder voorafgaand advies van een veearts te laten slachten.

ART. 44.

Gestorven of onteigende dieren zijn het eigendom der verzekering. Van gestorven of ten huize van den eigenaar geslachte dieren moet de huid door dien eigenaar naar den door het Hoofdbestuur aan te wijzen persoon worden gebracht. De eigenaar ontvangt voor dit transport een vergoeding van *f* 0.50 uit de kas der verzekering.

Wanneer het noodzakelijk is een dier ten huize of in de schuur van den eigenaar te slachten, is deze verplicht dit toe te staan en hierbij zooveel mogelijk behulpzaam te zijn. De eigenaar van een geslacht of gestorven dier is verplicht zoo noodig voor de begraving zorg te dragen.

Afdeeling Slachtvee-verzekering.

ART. 45.

De leden moeten *al* hun voor de slachtbank verkocht vee verzekeren ten einde te voorkomen, dat iemand alléén de goedkoope dieren verzekert en de dure niet. 't Is toch in de practijk der vleeschkeuring al-

Alleen de leden van de slachtveeverzekering kunnen hun slachtvee verzekeren. Zij kunnen zich als lid aanmelden bij den administrateur. Zij betalen voor éénmaal een entrée-geld van *f* 0.25 en ont-

gemeen bekend, dat aan de goedkoopste dieren de grootste, aan de dure dieren de kleinste risico verbonden is.

In verband hiermede zal het in de toekomst misschien gewenscht zijn de premiën in verhouding tot den koopprijs vast te stellen. Trouwens in deze afdeeling zullen in de eerste jaren nog wel meer veranderingen worden aangebracht. Men heeft ten dezen opzichte nog te weinig ondervinding; alleen heeft men wel voldoende gegevens ten opzichte van de kosten.

De premiën moeten wat hoog genomen worden om het eerste jaar een kleine kas te kunnen vormen voor onvoorziene omstandigheden. Evenals bij de weideveeverzekering zullen ook voor de slachtvee-verzekering de premiën telken jare worden vastgesteld.

Deze bepaling lijkt wel wat lastig. Ze zal echter in de practijk meevallen en is waarschijnlijk nog wel in enkele onderdeelen zoo te wijzigen, dat ze nog aanmerkelijk vereenvoudigd wordt. B.v. het afdragen der premiën kan in de toekomst misschien geschieden ten huize der commissarissen. Zooals reeds bij de toelichting van art. 45 is gezegd zal in het reglement der slachtveeverzekering nog wel menige verandering moeten worden aangebracht.

vangen daarvoor alle benoodigd heden, (als bonboekjes enz.) Zij zijn verplicht al hun verzekerbaar vee, dat ter slachtbank gevoerd wordt, met uitzondering van de varkens, bestemd voor export, te verzekeren.

ART. 46.

Verzekerd kunnen worden runderen boven den leeftijd van 6 maanden en varkens.

ART. 47.

De premie bedraagt voor runderen ren ..... en voor varkens .....

Telken jare wordt deze premie opnieuw vastgesteld in verband met het saldo over het vorige jaar. Nieuwe leden betalen een door het Hoofdbestuur van het Gemeentelijk Veefonds te bepalen inleggeld. Dit inleggeld wordt vastgesteld naar verhouding van het eventueel batig saldo van het vorige jaar. Zij, die in het aanvangs jaar lid worden betalen geen inleggeld.

ART. 48.

Bij de aflevering van een rund moet de daarvoor door het Hoofdbestuur vast te stellen bon door of vanwege den eigenaar worden ingevuld en onderteekend, medeonderteekend worden door twee andere soliede personen, zooveel mogelijk leden der slachtveeverzekering en daarna zoo spoedig mogelijk, doch uiterlijk binnen 24 uur, ten kantore van den administrateur onder betaling der verschuldigde premie bezorgd worden.

ART. 49.

De verzekering blijft van kracht gedurende ..... etmalen na den datum van aflevering.

ART. 50.

Het is verboden vee — ter slachtbank bestemd te — verzekeren wanneer de eigenaar heeft kunnen weten, dat het dier in kwestie lijdende was aan een of andere ziekte of gebrek. Mocht na de slachting ingevolge een deskundige uitspraak blijken, dat in strijd met dit verbod gehandeld is, dan kan door het Hoofdbestuur de verzekering ongedaan verklaard en de overtreder als lid geroyeerd worden.

Dit artikel is noodig teneinde het verzekeren van zieke of wrakke dieren te voorkomen.

ART. 51.

Bij de aflevering van varkens moeten deze op een nader door het Dagelijksch Bestuur te bepalen wijze van een merk worden voorzien en moet overigens gehandeld worden als in art. 48 voor de runderen is bepaald.

Bij de runderen heeft men kleur en signalement bij de varkens is dit moeilijk en zal men bij de commissarissen in elke buurtschap een stempel kunnen deponeeren ten gebruike van de leden.

ART. 52.

Alle schade, voortvloeiende uit ziekten of gebreken, blijkende uit een deskundige verklaring, wordt aan den belanghebbende vergoed.

Afdeeling Varkens (Schapen en Geiten.)

ART. 53.

Voor zoover noodig wordt elke 2 maanden minstens ¼ % der verzekerde waarde als premie geheven. Nieuwe leden betalen een door het Hoofdbestuur van het Gemeentelijk veefonds te bepalen inleggeld. Dit inleggeld wordt vastgesteld naar verhouding van het eventueel batig saldo van het vorige jaar.

Zij die in het aanvangsjaar lid worden betalen geen inleggeld. Nieuwe leden betalen bij hun intrede buiten hun inleggeld minstens ¼ % premie over de loopende 2 maanden.

ART. 54.

De verschuldigde premie moet in de eerste week van elk 2 maand-periode betaald worden ten huize van één der buurtcommissarissen. Deze dragen de ontvangen gelden aan den administrateur af vóór het einde van de 2e week van de betreffende 2 maand-periode. De commissarissen ontvangen voor hunne bemoeiingen in dezen voor elke 2 maand-periode ieder een gulden.

ART. 55.

Verzekerd moeten worden alle varkens (schapen en geiten) in het bezit van de leden met uitzondering van zuigende biggen (lammeren). Niet gespeende biggen (lammeren) kunnen niet verzekerd worden.

ART. 56.

Bij den aanvang der verzekering worden de varkens (schapen of geiten) door één der buurtcommissarissen getaxeerd. De eventueel uit te betalen (verzekerde) waarde wordt alsdan vastgesteld op 80% der getaxeerde waarde en wordt de premie van dit laatste bedrag geheven.

Bij den aanvang van elke 2 maand-periode heeft de eigenaar het recht één of meer varkens (schapen of geiten) te doen taxeeren. Voor taxatie of hertaxatie ontvangt de commissaris van het eerste dier ƒ 0.10, voor meerdere dieren van denzelfden eigenaar tegelijkertijd gekeurd per stuk ƒ 0.02½.

Na de taxatie kunnen de varkens, (schapen of geiten) op een nader door het Hoofdbestuur van het Gemeentelijk Veefonds te bepalen wijze gemerkt worden.

ART. 57.

Opname van nieuw aangekochte of gespeende dieren kan bij den aanvang van elke 2 maand-periode geschieden.

ART. 58.

Met inachtneming van het bepaalde bij art 2 der Statuten wordt de in art. 56 bedoelde verzekerde waarde uitbetaald volgens de onderstaande bepalingen:

a. Bij dood de volle verzekerde waarde.

b. Bij ziekten, gebreken of ongelukken (tengevolge van brand en hemelvuur ingesloten), waarbij ingevolge verklaring van den behandelenden veearts genezing uitgesloten is of totale onbruikbaarheid van het dier volgt, de volle verzekerde waarde.

Wanneer het afdeelingsbestuur en de behandelende veearts de onteigening van een verzekerd dier noodzakelijk achten, moet de verzekerde hiermede genoegen nemen; tenzij deze verder alle risico zelf op zich wenscht te nemen, in welk geval het betreffende dier uit de verzekering geroyeerd wordt.
Wenscht hij dit niet, dan wordt de volle verzekerde waarde uitbetaald.

ART. 59.

Ingeval van ziekte, gebreken of ongelukken of wanneer een verzekerd dier, zonder duidelijke ziekteverschijnselen te vertoonen, langzaam achteruitgaat in voedingstoestand, is de eigenaar verplicht zoo spoedig mogelijk hiervan kennis te geven aan één der buurtcommissarissen. Deze beslist of de hulp van een gediplomeerd veearts af of niet moet worden ingeroepen onverminderd de bevoegdheid, die elke eigenaar heeft, om zelf bedoelde hulp in te roepen.

ART. 60.

Wanneer door den behandelenden veearts een onteigeningsverklaring is afgegeven en het afdeelingsbestuur kan zich met de noodzakelijkheid der onteigening niet vereenigen, dan is dit Bestuur verplicht binnen 2 × 24 uur op kosten

der verzekering het advies van een gediplomeerd veearts in te roepen. Wanneer dit advies afwijkt van de meening van den behandelden veearts, wordt het dier op kosten der verzekering in gemeen overleg verder behandeld.

ART. 61.

In dringende gevallen hebben commissarissen het recht een dier zonder voorafgaand advies van een veearts te laten slachten.

ART. 62.

De leden zijn verplicht al hunne varkens tegen vlekziekte te laten inenten indien het Hoofdbestuur der Centrale Veeverzekering zulks gewenscht voorkomt. De termijn binnen welke deze inenting moet geschieden wordt mede door bedoeld Hoofdbestuur bepaald.

ART. 63.

Gestorven of onteigende dieren zijn het eigendom der verzekering. Van gestorven of ten huize van den eigenaar geslachte schapen of geiten moet de huid door dien eigenaar naar den door het Hoofdbestuur aan te wijzen persoon worden gebracht. De eigenaar ontvangt voor dit transport een vergoeding van ƒ 0.25 uit de kas der verzekering.

Wanneer het noodzakelijk is een dier ten huize of in den schuur van den eigenaar te slachten, is deze verplicht dit toe te staan en hierbij zooveel mogelijk behulpzaam te zijn. De eigenaar van een geslacht of gestorven dier is verplicht zoo noodig voor de begraving zorg te dragen.

Slotbepalingen.

1e. Het is niet geoorloofd vee tweemaal te verzekeren. Vee, dat tweemaal verzekerd is, wordt niet uitbetaald.

2e. In gevallen, waarin bepaalde ziekten heerschend optreden, heeft het Hoofdbestuur het recht om

Het kan natuurlijk voorkomen, dat b.v. mond- en klauwzeer eerst in geringe mate optreedt en er

slechts 2 runderen tengevolge van deze ziekte moeten worden uitbetaald. Plotseling echter krijgt de ziekte een buitengewone uitbreiding en zouden opeens b.v. 200 dieren onteigend moeten worden. In dergelijke gevallen moet het Hoofdbestuur (bestaande uit de Voorzitters der Buurtschapfondsen en het Dagelijksch bestuur) het recht hebben de uitbetaling tijdelijk te stoppen. Natuurlijk zal slechts in het uiterste geval zóó gehandeld mogen worden en dient elk geval op zich zelf beoordeeld te worden. Vandaar, dat dit artikel in algemeene termen is opgesteld.

dieren, die tengevolge van een zoodanige ziekte onteigend zouden moeten worden, niet of slechts gedeeltelijk uit te betalen.

3e. Vee, toebehoorende aan een commissaris, moet getaxeerd worden door den anderen commissaris en den voorzitter der buurtschapsverzekering.

4e. Wanneer een lid een dier met een koopvernietigend gebrek koopt, wordt de kooper, indien hij de zaak tijdig ter kennis van het Dagelijksch Bestuur brengt, in zijn actie tegen den verkooper door het Gemeentelijk Veefonds gesteund; deze steun mag niet financiëel zijn

5e. Wanneer een in het vorig artikel bedoeld dier reeds aan den eigenaar door het Gemeentelijk Veefonds is uitbetaald, is de eigenaar niettemin verplicht zijn volle medewerking bij een eventueele actie tegen den verkooper te verleenen.

6e. Wanneer een lid op een of andere wijze (b.v. van het Rijk) een geheele of gedeeltelijke schadevergoeding ontvangt, wordt het door de verzekering te betalen bedrag verminderd met het reeds ontvangen of nog te vorderen bedrag. Dit zal ook plaats hebben wanneer wegens overtreding der betreffende voorschriften de aanspraak op een dusdanige vergoeding is vervallen.

't Zij ons nog vergund op enkele punten, het onderling veeverzekeringswezen rakende, de aandacht te vestigen.

Het principe van verplichte verzekering lijkt ons niet aanbevelenswaardig en wel in de eerste en voornaamste plaats, omdat verplichting tot verzekering niet noodzakelijk is te achten voor den bloei van het verzekerinswezen zelf.

Die bloei is veel meer afhankelijk van de goede werking der verzekering en van het bedrag der premie. Werkt de verzekering goed en is de premie niet te hoog, dan bloeit de verzekering van zelf en hiermede is de verplichting tot verzekering feitelijk reeds veroordeeld, want wanneer de verzekering niet goed werkt en de premie te hoog is, zal verplichting tot verzekering de zaak toch niet kunnen redden.

De deelname aan de verzekering dient dan ook naar onze overtuiging geheel vrij te zijn, hetgeen ook in overeenstemming is met den Nederlandschen volksaard, die over het geheel genomen bitter weinig voor verplichte zaken voelt.

Een punt van groot gewicht is, dat de fondsen, die zich voor herverzekering aanmelden, een genoegzaam groot aantal dieren verzekerd moet hebben. 't Is wel voor de herverzekering zelf van geen groot belang of een nieuw fonds weinig of veel verzekerde dieren aanbrengt, doch er dient niet uit het oog verloren te worden, dat het fonds zelf zijn eigen verplichtingen eveneens moet kunnen nakomen. En het is juist de fout van vele tegenwoordig bestaande fondsen, dat zij te weinig draagkracht bezitten door het kleine gebied, waarbinnen zij werken. Er dient dus gewaakt te worden tegen de oprichting en in elk geval tegen de aansluiting bij de herverzekering van te kleine fondsen.

Wij meenden dit het best te kunnen bereiken, door de oprichting van gemeentelijke veefondsen, die allicht aan het euvel van te klein zijn niet mank zullen gaan.

Een ander punt van overweging is, dat men het aandeel, hetwelk de fondsen zelf in de geleden verliezen moeten bijdragen niet te klein moeten maken; daar anders het fonds en zijne leden er te weinig belang bij hebben, dat de zieke dieren, bij dit fonds herzekerd, herstellen. Eerst wanneer de fondsen een belangrijk percentage zelf moeten dragen en ook wanneer volgen het „systeem Carillon" hunne bijdrage aan de herverzekeringskas stijgt naarmate ze meer aan ondersteuning uit deze kas ontvangen hebben, zullen de fondsen voldoende geïnteresseerd zijn bij een goede oordeelkundige behandeling hunner zieke dieren.

Een belangrijk punt is de noodslachting. Naar onze overtuiging (en ook in het buitenland heeft men deze ervaring in ruime mate opgedaan) is tijdige noodslachting een krachtig middel om de geleden schade zoo gering mogelijk te maken en in elk reglement dient dan ook de bepaling voor te komen, dat het bestuur ten allen tijde het recht moet hebben over te gaan tot onteigening en slachting van zieke dieren. Het zou misschien overweging verdienen of het niet gewenscht zou zijn bij noodslachting méér uit te keeren dan wanneer het dier gestorven is. Waar een uit nood geslacht dier in vele gevallen nog wat kan opbrengen, is de waarde van een gestorven dier doorgaans beperkt tot die van de huid en bestaat er dus kans, dat een uit nood geslacht dier geringere schade veroorzaakt. Men zou er ook door voorkomen, dat de eigenaar het dier maar eenvoudig laat sterven; waar tegenover staat, dat men

het wel eenigszins zou in de hand werken, dat sommige eigenaren wat al te gauw op ontéigening van hunne zieke dieren zouden aandringen. De vraag in hoeverre ingrijpen door den Staat gewenscht is hebben wij ook overwogen en komt het ons verkieselijk voor te trachten langs anderen weg het doel te bereiken, uitgaande van de veronderstelling, dat hetgeen door de belangstellenden zelf wordt gedaan, allicht beter geschiedt, zeer zeker goedkooper zal kunnen geschieden en bovendien meer kans heeft de algemeene sympathie der belanghebbenden, in dezen veehouders, te verkrijgen.

Een andere kwestie is in hoeverre financiëele steun van Rijk en Provincie gewenscht en gemotiveerd is.

Gewenscht zeer zeker: hoe meer financiëele steun verleend wordt hoe lager de premie kan zijn en tot op zekere hoogte kan dit niet anders dan gewenscht zijn.

En gemotiveerd ook alleszins. Waar de veehouderij één der belangrijkste zoo niet de belangrijkste tak van ons volksbestaan is en een groot gedeelte dier veehouderij berust in de handen van minder kapitaalkrachtige lieden, kan men dit zeer zeker aanmerken als een krachtig motief voor financiëelen steun door Rijk en Provincie te verleenen.

En dan lijkt ons de Beiersche regeling alleszins aan te bevelen.

Daar heeft men de financiëele steun op twee verschillende manieren verleend:

a. een jaarlijksche subsidie van 100.000 Mark als bijdrage in de jaarlijksche schadevergoedingen en

b. een renteloos voorschot van 500.000 Mark, waarvan de jaarlijksche rente dient tot vorming van een reservefonds, tot welks vorming tevens wordt bijgedragen door de entréegelden, welke door nieuwe leden worden betaald. De rente van dit reservefonds dient weer tot bestrijding der jaarlijksche onkosten.

Dit systeem heeft alles voor, omdat het reservefonds steeds grooter wordt en de baten, die het oplevert, dus eveneens.

Men kan nu de bepaling maken, dat na verloop van tijd, wanneer b.v. het reservefonds het dubbele bedraagt van het gegeven renteloos voorschot, dit renteloos voorschot, wederom aan den Staat moet worden teruggegeven, terwijl met het grooter worden van het reservefonds de jaarlijksche bijdragen, door het Rijk en de Provincie verleend, allengs verminderd kunnen worden tot ten slotte de veeverzekering geheel zelfstandig haar zaken drijven kan.

Komende tot het einde van ons rapport hebben wij de eer de Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland

te adviseeren zich op de basis van het hiervoor betoogde ter verkrijging van een goed georganiseerd onderling veeverzekeringswezen te wenden tot de Hoofdbesturen der in Nederland bestaande Landbouwmaatschappijen en Boerenbonden, hetzij onmiddellijk, hetzij middellijk onder inroeping van den steun van de Directie van den Landbouw, van de Kon. Ned. Landbouwvereeniging of van het Nederlandsch Landbouwcomité om te komen tot een gemeenschappelijk optreden over geheel Nederland ter bereiking van het beoogde doel.

Ter voldoening aan het verzoek van den Secretaris der Hoefbeslag-Commissie van den Algemeenen Nederlandschen Wielrijdersbond, heeft het Hoofdbestuur de eer den leden mede te deelen, dat de heer H. J. C. VAN LENT, Rijksveearts te Tiel, in de hieronder genoemde gemeenten lezingen zal houden over *het vraagstuk van een voor paard en weg meer oordeelkundig hoefbeslag dan thans veelal gebruikelijk is.*

Het hoofdbestuur wekt hierbij de leden op tot bijwoning dier lezingen en tot deelneming aan de gedachtenwisseling.

Het Hoofdbestuur,

DR. H. MARKUS, *Voorzitter.*

H. A. KROES, *2de Secretaris.*

De lezingen zijn voor alle belangstellenden toegankelijk, terwijl het stellen van vragen en het doen van mededeelingen, ontleend aan de practijk of anderszins, zeer zal worden op prijs gesteld.

Groningen: Dinsdag 17 Juni, 12 uur 's middags, Café-Restaurant „Piel", Gr. Markt.

Assen: Woensdag 18 Juni, 1.30 n.m., Hotel-Pension „De Moriaan", tegenover het postkantoor.

Emmen: Donderdag 19 Juni, 3 u. n.m., Café „Boer", Stationsstraat.

Leeuwarden: Vrijdag 20 Juni, 2 u. n.m., Hotel „Nieuw-Duinkerken", Groot-Schavernek.

Utrecht: Woensdag 25 Juni, 6 u. n.m., Haagsche Koffiehuis, Vreeburg.

Hengelo (O.): Donderdag 26 Juni, 5 u. n.m. .....

Zwolle: Vrijdag 27 Juni, 12 uur 'smiddags .....

Sittard: Maandag 30 Juni, 7 u. n.m., Hotel W. Kissels.

's Hertogenbosch: Donderdag 3 Juli, 6 u. n. m. Café-Restaurant „Palais Royal."

Arnhem: Vrijdag 4 Juli, 12 u. 's middags, Café-Restaurant „Riche".
Middelburg: Donderdag 10 Juli, 2 u. n.m. „Schuttershof".
Roosendaal (N.-B.): Vrijdag 11 Juli, 5 u. n.m., Hotel „Neerlandia".
Sommelsdijk: Zaterdag 12 Juli, 2 u. n.m., Hotel „Spee".
Hoorn: Zondag 13 Juli, 2 u. n.m. „De Witte Engel".
Den Haag: Maandag 14 Juli, 6 u. n.m., ...
Haarlem: Dinsdag 15 Juli, 6 u. n.m., ...

Korte mededeelingen.

Trichinose bij varkens.

In de aflevering van 15 April van dezen jaargang meldde ik, dat op 4 April bij een hier gevangen rat trichinen waren gevonden en sprak het vermoeden uit, dat er ook trichineuze varkens te vinden zouden zijn.

Bij drie varkens werd op 29 Mei deze ziekte vastgesteld. Het bleek, dat deze dieren op enkele honderden meters van het slachthuis waren gemest. Er is zeer waarschijnlijk verband aan te nemen tusschen deze trichineuze rat en de aan deze ziekte lijdende varkens.

De vraag is gerezen of de oorzaak van deze invasie kan gezocht worden in het hier verbranden van een trichineus varken uit Zandvoort afkomstig. (10 Nov. 1912). Ik meen deze vraag ontkennend te moeten beantwoorden, omdat dit laatste dier direct na aanvoer is vernietigd en houd staande, dat trichinose een ziekte is, die, zij het zeldzaam, dan toch regelmatig in dezen omtrek voorkomt.

Als klemmend bewijs hiervan mag gelden, dat heden bij nog twee andere varkens uit Haarlemmermeer afkomstig trichinen werden gevonden.

Vleeschkeuring zonder onderzoek naar trichinen is op grond van deze feiten niet volledig meer te noemen voor die plaatsen, waar varkens uit Noord- en Zuid-Holland worden geslacht.

Haarlem, 2 Juni 1913. C. F. VAN OYEN.

Ingezonden.

De Inspecteur van den Veeartsenijkundigen Dienst en de Wet.

In het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde, aflevering van 15 Mei 1913, bl. 413 vlgg., is de wettigheid der Ministerieele beschikking van 14 October 1912 (Staatscourant 17 October 1912 No 243), die reeds zooveel stof heeft opgejaagd, opnieuw betwist. Alle argumenten, welke voor deze stelling zouden kunnen wor-

den aangevoerd, heeft Mr. ZAAYER in het Orgaan van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw, bijvoegsel van het Nederlandsch Landbouw-Weekblad (22e jaargang Nos. 2 en 5), ontwikkeld. De heer HOUBA, plaatsvervangend districtsveearts te Maastricht, heeft geen nieuwe gezichtspunten geopend, noch op de argumenten van Mr. ZAAYER een nieuw licht laten schijnen. Deze omstandigheid in verband met den toon, waarin het betoog van den heer HOUBA geschreven is, heeft mij, hoewel ik bij eene uitdaging niet gaarne op het appèl mankeer, doen aarzelen nogmaals voor de aangevochten beschikking in het krijt te komen. Ik ben over mijne aanvankelijke bezwaren heengestapt, doch meen mij op genoemde gronden, onder verwijzing naar mijn betoog in het Nederlandsch Landbouw-weekblad (22e jaargang Nos. 4 en 8), te mogen bepalen enkele punten in het betoog van den heer HOUBA recht te zetten en het vraagpunt tot zijne juiste verhoudingen terug te brengen.

De heer HOUBA heeft zich, mijn juridisch betoog niet begrijpende, laten verleiden tot eene woordenkeus, die door haar tendentieus karakter meer den aanvaller dan mij laedeert. Of voelt de heer HOUBA niet, dat een jurist, die zichzelf acht en zijn wetenschap lief heeft, in een wetenschappelijk betoog er niet naar streeft" met een hoop groote woorden en juridische draaierijen en spitsvondigheden" anderen de oogen te „begoochelen", om daardoor het pleit te winnen? De eerbied voor het recht stelt, althans naar mijne opvatting hoogere eischen.

Op bladzijde 414 van zijn betoog schrijft de heer HOUBA: „Eerst heeft deze verdediger (d. i. Mr. FREDERIKS) het aldus voorgesteld alsof de wetgever van 1910 den begrootingspost goedkeurende, daardoor de wet, regelende den veeartsenijkundigen dienst heeft geïnterpreteerd in dien zin, dat deze het invoegen van een schakel in het verband van den veeartsenijkundigen dienst tusschen den met de uitvoering belasten Minister en de districtsveeartsen niet in den weg stond.

Na herhaalde bestrijding door Mr. ZAAYER liet hij deze interpretatieve bedoeling des wetgevers vallen en beweerde, dat de Tweede Kamer zich niet alleen het ambt, doch ook den werkkring van dien ambtenaar *als leider en toezichthebber* van de districtsveeartsen helder heeft voorgesteld, doch hij voegt er terstond bij, dat de Inspecteur alleen aanwijzingen en *bevelen* mag geven, welke zich bewegen binnen de grenzen der bestaande wettelijke bepalingen".

Hoe onverdedigbaar eene dergelijke wijze van bestrijding ook moge zijn, het lijdt geen twijfel, of de heer HOUBA heeft slechts door te vluchtige lezing van mijn betoog in het Nederlandsche Landbouw-Weekblad (22e jaargang, No. 8), deze onwaarheid neergeschreven, te meer betreurenswaardig, daar het niet betreft eene bijzaak, doch een der hoofdargumenten uit mijn debat met Mr. ZAAYER. Het interpretatieve karakter der begrootingswet van 1910 is door mij in mijn dupliek tegen Mr. ZAAYER — het laatste woord in de gedachtenwisseling tusschen Mr ZAAYER en mij — zoo scherp mogelijk ontwikkeld en wel verre dat ik na herhaalde bestrijding van Mr. ZAAYER het argument zou hebben laten vallen, heeft mijn scherpzinnige tegenstander van toen dat interpretatieve karakter in het geheel niet aangetast. In de dupliek schreef ik: „Naar mijn

meening, even goed als Mr. ZAAYER, is in de wet van 1870 in 1910 noch formeel, noch materieel een titel of jota veranderd. Wat is dan de beteekenis van mijn door Mr. ZAAYER niet begrepen beroep op de parlementaire behandeling der begrooting voor 1910? De begrootingswetgever heeft de wet van 1870 geïnterpreteerd; niets meer, maar ook niets minder. De wetgevende macht heeft de wet van 1870 geïnterpreteerd in dien zin, dat deze het invoegen van een schakel in het verband van den veeartsenijkundigen dienst tusschen den met de uitvoering der wet belasten Minister en de districtsveeartsen niet in den weg stond. Naast deze interpretatie van den wetgever zelf heeft een afwijkende interpretatie, van wien ook, tenzij van een administratieven rechter, geen practische beteekenis. Daarmede staat en valt de geheele quaestie". De heer HOUBA begrijpt, hoe onaangenaam het voor mij is op deze wijze te moeten debateeren.

Mijne bestrijding van het delegatie-argument van Mr. ZAAYER, het bezwaar, dat de inspecteur geen bevelen mag geven, omdat de wet van 1870 dezen functionnaris niet kent, heeft de heer HOUBA blijkbaar niet begrepen. Eene uitputtende bespreking van het zuiver Staatsrechtelijk delegatievraagstuk ware meer in een juridische periodiek dan in het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde op hare plaats. Ik moet mij er daarom toe beperken aan te voeren — en wil de heer HOUBA hierin weer een groot woord of eene juridische spitsvondigheid zien, het is mij wel —, dat volgens de moderne opvattingen in het Staatsrecht geen verboden delegatie van macht aanwezig is — indien, als in casu, het geven van aanwijzingen en bevelen wordt opgedragen aan een ambtenaar, die zelf rechtstreeks onder de bevelen van den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel werkzaam is, doch slechts indien de grond van de verbindbaarheid dier bevelen wordt overgedragen, indien de Minister zijne bevoegdheid om bevelen te geven zou verliezen door de bevoegdverklaring van den inspecteur.

„Indien de districtsveearts afmaking van een stuk vee in een bepaald geval noodig oordeelt, kan de inspecteur hem niet bevelen den burgemeester in anderen zin te adviseeren. Maar indien de inspecteur noodig acht, dat de districtsveearts een bepaalde veemarkt bezoekt, dan zal ook Mr. ZAAYER het recht om dit te gelasten niet ontkennen". Door dit voorbeeld zou ik met mijne verdediging der beschikking en de bestrijding van Mr. ZAAYER dezen laatste feitelijk in het gelijk hebben gesteld. Ik moet tot mijn leedwezen bekennen, dat ik de conclusie niet begrijp. De zoozeer gewenschte centralisatie van bestrijding van veeziekten zou door de instelling van het ambt van inspecteur van den veeartsenijkundigen dienst en de aangevallen beschikking niet zijn bereikt. Alsof ik ooit het tegendeel zou hebben beweerd! Deze conclusie staat echter in geen enkel verband met de vraag over de *wettigheid* der beschikking. De heer HOUBA verwart de quaestie van de *wettigheid* der beschikking met die harer *doelmatigheid*. Tast hij de doelmatigheid aan, dan sta ik aan zijne zijde, maar wijs er tevens op, dat, zoolang de wet van 1870 vigeert, geen inderdaad doeltreffende regeling is te scheppen.

De heer HOUBA heeft gemeend, dat ik het denkbeeld van Mr. ZAAYER om de quaestie ter oplossing voor te leggen aan eene vergadering van districts-

veeartsen met „dédain" zou hebben afgeslagen. Mijn betoog gaf tot deze meening geen aanleiding. Wat zou echter de heer HOUBA er van denken, als een veterinair twistpunt werd onderworpen aan het oordeel van eene commissie van juristen. Het zou immers te stupide zijn! In geen enkel opzicht verschilt deze casuspositie van de onderwerping van een zuiver juridisch twistpunt aan eene commissie van veterinaire deskundigen. In tegenstelling met de exacte wetenschap lijdt de rechtsgeleerdheid aan het euvel, dat ieder meent er verstand van te hebben. De gevolgen blijven meestal niet uit. Slechts een enkel voorbeeld. De heer HOUBA spreekt op bladzijde 416 van de „onschendbare" wet. Indien dit woord geen toast moet voorstellen, wat is dan de zin? Vermoedelijk heeft de heer HOUBA het woord ontleend aan het tweede lid van artikel 121 der Grondwet „De wetten zijn onschendbaar". Jammer genoeg voor den heer HOUBA, — want daarmede verliest de uitdrukking alle beteekenis in zijn betoog, — beteekent dit voorschrift niets anders, dan dat de rechterlijke macht niet mag toetsen, of de wet in harmonie is met de grondwet. Iets anders zou ook nimmer in de bepaling kunnen worden gelezen, zonder te vervallen in een onzinnigheid of eene tautologie.

Dat de veeartsen eene practische toepassing der voorschriften tot bestrijding van besmettelijke veeziekten zeer juist en beter dan de theoreticus kunnen beoordeelen ligt in den aard der zaak. Of echter deze toepassing juridisch zuiver is, de opgedane ervaring laat mij de beslissing dezer vraag niet zoo vol vertrouwen in handen der districtsveeartsen leggen, als de heer HOUBA zou wenschen.

's Gravenhage, 3 Juni 1913. Mr. Dr. K. J. FREDERIKS.

Berichten.

Vergadering van de afdeeling Groningen - Drenthe op 17 Mei 1913. Aanwezig 19 leden. Als nieuwe leden werden aangenomen de heeren: W. TEN HOOPEN, C. J. G. VAN DER KAMP, beiden te Groningen en R. BERGEMA te Leens.

Den heer BEUNDERS bracht verslag uit van het verhandelde ter bijzondere vergadering van het hoofdbestuur met gedelegeerden van de verschillende afdeelingen (5 April j.l.).

Bij monde van den heer BRUIJEL werd door de commissie van de enttarieven verslag uitgebracht en een voorstel gedaan van minimum-prijzen voor het enten van gezonde en zieke varkens tegen vlekziekte, kalveren tegen boutvuur en runderen tegen abortus. Ten opzichte van het gebruik van entstoffen tegen andere veeziekten, meende de Commissie geen bepaald minimum te moeten aangeven.

Na langdurige bespreking werd besloten zich zooveel mogelijk te houden aan het tarief zooals door de veeartsen in N. Holland is vastgesteld, n.l. 60 cent voor gezonde en f 1.— voor zieke varkens. Het tarief voor boutvuur-entingen zal zooveel mogelijk ongewijzigd blijven n.l. f 1.— per kalf, terwijl voor abortus-

entingen 60 cents per rund en per keer zal worden berekend, benevens de kosten der entstoffen voor deze laatste entingen.

Inmiddels zal de Commissie werkzaam blijven en ook aan een herziening onderwerpen het voor onze afdeeling geldende tarief voor castraties, verlossingen, cornage-onderzoek etc.

Uit de ingekomen stukken blijkt, dat de heer A. W. HEIDEMA zich bezwaard gevoelt eene candidatuur als voorzitter der Maatschappij te aanvaarden, dat de afdeeling Limburg als zoodanig gesteld heeft de heer K. HOUBA, die deze candidatuur heeft aanvaard, terwijl Dr. H. A. VERMEULEN te Utrecht candidaat werd gesteld voor de vacature van 1ste secretaris, dat de afdeeling Friesland zich op onze afdeelingsvergaderingen wil doen vertegenwoordigen wanneer daar belangrijke wetenschappelijke onderwerpen worden ingeleid.

Op de in het Tijdschrift van 1 Mei j.l. vermelde voorstellen voor de algemeene vergaderingen werden twee amendementen voorgesteld en aangenomen. n.l.:

Voorstel 2. van de afd. Utrecht als volgt te wijzigen:

Het hoofdbestuur worde uitgenoodigd een onderzoek in te stellen naar de werkkring van de hulpkeurmeesters van vee en vleesch in Nederland, in verband met de meermalen gehoorde klachten dat aan deze personen dikwijls verantwoordelijke betrekkingen worden toevertrouwd *en werkzaamheden van allerlei aard worden opgedragen*, welke niet in overeenstemming kunnen worden geacht met de opleiding welke zij hebben genoten *en de hun toegekende bevoegdheden*. Berusten die klachten op feiten, dan verzoekt de afdeeling aan het Hoofdbestuur daartegen zooveel mogelijk te ageeren.

Voorstel 7. van het Hoofdbestuur, als volgt te doen luiden:

Het Hoofdbestuur op te dragen in 1914, evenals in 1913, weer twee bijzondere vergaderingen met gedelegeerden van de bijzondere afdeelingen te beleggen en een definitieve regeling dezer aangelegenheid aan te houden totdat de Commissie van enquête haar rapport zal hebben ingediend.

Op voorstel van Dr. VAN DER VEEN wordt besloten dat de afdeeling zich tot de Commissie van standsbelangen zal wenden met verzoek een onderzoek in te stellen naar de strekking van sommige artikelen in de wetten, regelende de pensioenen voor gemeenteambtenaren, resp. hunne weduwen en weezen.

Omdat de besprekingen van huishoudelijken aard in onze vergaderingen veel tijd in beslag nemen en er dikwijls te weinig gelegenheid bestaat om ten opzichte van waarnemingen in de praktijk voldoende met elkaar van gedachten te wisselen, zal beproefd worden het aantal onzer vergaderingen met twee te vermeerderen en alzoo te stellen op zes per jaar.

Aan den goed bezetten gemeenschappelijken maaltijd na afloop der vergadering werd door voorzitter LAMERIS een welkomsgroet gebracht aan den nieuw benoemden districtsveearts voor Groningen — Drenthe, den heer W. TEN HOOPEN die voor het eerst in ons midden was.

KROES.

Staat van de gedurende de maand April 1913 in de Rijkskeuringsdiensten van voor uitvoer bestemd vleesch verrichte keuringen.

	Graskalveren.	Nuchtere kalveren.	Runderen.	Schapen.	Varkens.	Vette kalveren.
Ter keuring aangeboden	44	37 286	21	3 034	51 578	7 186
Voor uitvoer goedgekeurd	40½	36 400	16¾	3 026	50 343	7 174
Voor uitvoer ongeschikt bevonden	3½	886	4¼	8	1 235	12
Na voortgezette keuring voor consumtie goedgekeurd	3½	700	2¼	7	1 041	9
Na voortgezette keuring voorwaardelijk goedgekeurd.....	—	—	—	1	145	1
Na voortgezette keuring afgekeurd.....	—	186	2	-	49	2
Voor consumtie afgekeurde organen en deelen:						
Baarmoeders	—	—	—	—	—	—
Beenderen (in K.G.)	—	—	—	—	27	—
Borstorganen (alle).....	—	—	—	—	210	—
Borstvliezen	1	1	2	—	46	—
Buikorganen (alle)	—	—	—	—	200	—
Buikvliezen	—	—	—	1	18	1
Darmen (partijen)	—	—	—	—	—	—
Darmscheilen	—	8	1	1	328	6
Gewrichten	—	3	—	—	8	4
Harten	—	1	—	1	540	3
Huid in K.G.	—	—	—	—	29½	—
Koppen.....	—	4	2	—	95½	2
Levers	3	20	2	417	1 392	29
Longen	7	137	4	295	2 184	164
Lymphklieren	—	—	—	—	852	—
Magen	—	—	—	—	—	—
Maag en darmen	—	1	—	—	271	1
Milten	—	1	—	1	95	4
Nieren	2	23	2	2	185	76
Ondervoeten.....	—	2	—	2	11	25
Ooren	—	—	—	—	—	—
Tongen	—	—	—	—	—	—
Uiers	—	—	—	—	—	—
Vet (in K.G.)	—	—	—	—	12	—
Vleesch (in K.G.).....	—	19	10	—	415	—
Vruchten	—	—	—	—	—	—
Zwezeriken	—	—	—	—	—	3

[1]) Hiervan werden voor „bacon" bereid 15 480 varkens.

Voorts werden 25 056½ K.G. afzonderlijke organen en deelen ter keuring aangeboden, waarvan 104 stuks voor de consumtie werden afgekeurd.

(*Staatscourant*).

Maatregelen tegen de trichinenziekte. De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel;

Gelet op de artt. 88 en 89 van het Koninklijk besluit van 10 Juli 1896 (*Staatsblad* n°. 104), laatstelijk gewijzigd bij het Koninklijk besluit van 25 Juli 1911 (*Staatsblad* n°. 260), waarbij nader wordt bepaald, welke ziekten van het vee voor besmettelijk worden gehouden en welke der in de wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 131) genoemde maatregelen bij het heerschen of bij het dreigen van elke dier ziekten moeten toegepast worden;

Heeft goedgevonden:

A. met ingang van 1 Juni 1913, het vervoeren of doen vervoeren van levende en doode varkens te verbieden uit een kring in de gemeente Haarlem, omvattende het gedeelte gelegen ten Zuiden van den straatweg langs de Zomervaart en ten Westen begrensd door de dubbele buurt en den Schalkwijkerweg;

B. te bepalen, dat, wanneer bijzondere redenen afwijking van het sub A bedoelde verbod noodzakelijk maken, zoodanige afwijking kan worden toegestaan door den burgemeester van Haarlem, onder de door den districtsveearts te Amsterdam aan te geven voorwaarden.

's Gravenhage, 31 Mei 1913.

Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
H. Fievez v. Ginkel, *l°. S. -G.*

Hoefbeslagcommissie van den Algemeenen Nederlandschen Wielrijdersbond. Zoo als men weet, werd verleden jaar door onzen Bond een Commissie ingesteld, teneinde de beschadiging na te gaan, welke onoordeelkundig hoefbeslag aan de wegen toebrengt, en om de middelen te bespreken om hieraan een einde te maken. Het bleek door een uitgebreide enquête, dat de kalkoenen van het hoefbeslag der paarden in het algemeen zeer nadeelig voor den weg zijn. De hoegrootheid der schade, door het onnoodig gebruik der kalkoenen veroorzaakt, loopt voor de verschillende wegen zeer uiteen. Bij vele wegen in ons land wordt het nadeel niet opgemerkt, om de eenvoudige reden, dat aan deze niets meer te bederven valt. Men denke daarbij aan onze vele grintwegen gedurende het ongunstige jaargetijde en vooral gedurende de bietencampagne. Maar hoe beter een weg, des te grooter wordt de door de kalkoenen toegebrachte schade. Een goede steenslagweg vereischt op het paardenspoor voortdurende zorg, terwijl de teersteenslag, een ideale weg voor wat betreft geruischloosheid en stofvrijheid, niet bestand is te maken tegen het gebruik met paarden, waarvan het hoefbeslag voorzien is van kalkoenen. Dit is duidelijk, als men eens bedenkt met welk een groote kracht en hoe onophoudelijk een paard zijn met punten bewapende hoeven op den weg neerslaat. Buitengewone slijtage van den weg door het hoefbeslag van de paarden is dan ook alleen te voorkomen door het gebruik der kalkoenen tot de gevallen van hooge noodzakelijkheid te beperken. Oók in het belang van het paard zelf moet dit zeer wenschelijk worden geacht, zooals meermalen in deskundige bladen werd betoogd. Om nu ten deze met goed gevolg te kunnen werken, is het vooral, noodig, dat de hoefsmeden de beteekenis inzien van een goed hoefbeslag, daar zij in deze de raadgevers zijn van de landbouwers. De Hoefbeslag-Commissie wendde zich

in deze dan ook tot den Bond van Smeden-Patroons in Nederland, gevestigd te Amsterdam, J. J. Cremerplein 15, teneinde tot een onderlinge samenwerking te komen, welke in alle opzichten werd bereikt.

Men was het algemeen eens, dat in de verschillende provinciën een reeks lezingen gehouden moeten worden over het hoefbeslag. Men kan dan de mannen der practijk hooren, en van hen vernemen waarom zij zoo veelvuldig hoefbeslag met kalkoenen toepassen en welke voordeelen zij vermeenen, dat daaraan verbonden zijn. De heer H. J. C. VAN LENT, Rijksveearts te Tiel, stelde zich voor het houden dier lezingen beschikbaar, en zeer dankbaar werd zijn medewerking aanvaard. Het ligt verder in de bedoeling van de Hoefbeslag-Commissie, om na afloop van de lezingen van den heer VAN LENT over het hoefbeslag der paarden en wat daarmede samenhangt, een brochure uit te geven, en om deze op ruime schaal te verspreiden op de in September te houden Landbouwtentoonstelling te Scheveningen.

Overdruk van „De Kampioen" No. 23, 1913.

Geconstateerde gevallen van mond- en klauwzeer in Nederland:

27 Mei, Gelderland, 1 hoeve.
27 Mei, Drenthe, 1 hoeve.
30 Mei, Drenthe, 1 hoeve.
De dieren werden afgemaakt.
In de week van 1-7 Juni zijn geen nieuwe gevallen geconstateerd.

Personalia Gepromoveerd te Bern tot *Doctor medicinae veterinariae*: H. SCHORNAGEL. Prosector aan het Pathologisch Instituut van de Rijksvee artsenijschool te Utrecht, op een proefschrift getiteld: *Anatomische und bakteriologische Untersuchungen über elf Fälle von Hundetuberkulose.*

Benoemd tot adjunct-directeur van het abattoir te Nijmegen: C. EIJKMAN, thans veearts-keurmeester aan het abattoir te Utrecht.

Benoemd tot gouvernements-veearts bij den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst, DR. P. A. VAN VELZEN; tot assistent bij het laboratorium voor veeartsenijkundig onderzoek bij het departement van Landbouw J. CH. F. SOHNS, ambtenaar van verlof teruggekeerd.

Ontslagen op verzoek, met ingang van 2 Mei 1913,. eervol, de leeraar aan de inlandsche veeartsenijschool te Buitenzorg, dr. G. KREDIET.

Bij Koninklijk besluit van 26 Mei 1913 n°. 46 is, met ingang van dien dag, tot wederopzegging benoemd tot Rijkskeurmeester in bijzonderen dienst te Groningen, C. J. G. VAN DER KAMP, veearts-keurmeester aan het openbaar slachthuis aldaar.

Bij Koninklijk besluit van 26 Mei 1913 n° 61 is, met ingang van 1 Juni 1913 aan den paardenarts der 1ste klasse A. J. ABSPOEL, van het 4de regiment veld-artillerie, ter zake van lichaamsgebreken, en alzoo krachtens de artikelen 39 2*b* en 40 der Bevorderingswet voor de landmacht 1902, onder toekenning van pensioen, eervol ontslag uit den militairen dienst verleend.

Bij beschikking van den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, van 27 Mei 1913, Directie van den Landbouw, n°. 4330, eerste Afdeeling, is,

met ingang van 15 Juli a.s., aan A. DE RONDE, te Utrecht, op zijn verzoek, eervol ontslag verleend als assistent bij de cliniek en de verloskunde aan 'sRijks veeartsenijschool aldaar.

Bij beschikking van den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, van 30 Mei 1913, Directie van den Landbouw, n°. 4391, 1ste afdeeling, is, met ingang van 15 Juli a.s., aan M. VAN DER LINDE te Utrecht, op zijn verzoek, eervol ontslag verleend als assistent bij de cliniek en de heelkundige leervakken aan 's Rijksveeartsenijschool aldaar.

Bij beschikking van den Minister van Lanbouw, Nijverheid en Handel, van 6 Juni 1913, directie van den Landbouw, n°. 4730, Iste afdeeling, is, met ingang van 15 Juli a.s., aan G. VAN SOEST, te Oudenrijn, op zijn verzoek, eervol ontslag verleend als assistent bij de cliniek en de bijzondere ziektenkunde en geneesleer aan 'sRijks veeartsenijschool te Utrecht.

Benoemd, met ingang van 1 Juni 1913, tot hoofd van den nieuw ingestelden keuringsdienst op vleesch, visch, wild en melk te Steenbergen, de veearts A. VAN DE SANDE aldaar.

SCHORNAGEL.

Veeartsenijkundig hoger onderwijs.

Bij Koninklijke Boodschap van 17 Mei 1913 is aan de Tweede Kamer der Staten Generaal aangeboden een *ontwerp van wet tot regeling van het landbouw- en het veeartsenijkundig hooger onderwijs.*

Daar het hier een wetsontwerp geldt, dat in niet mindere mate dan het wetsontwerp op de vleeschkeuring, de belangstelling heeft van de Nederlandsche veeartsen, acht de Redactie het aangewezen bedoeld ontwerp en de memorie van toelichting volledig in dit Tijdschrift te doen afdrukken.

DE REDACTIE.

KONINKLIJKE BOODSCHAP.

Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

MIJNE HEEREN!

Wij bieden U hiernevens ter overweging aan een ontwerp van wet tot regeling van het landbouw- en het veeartsenijkundig hooger onderwijs.

De toelichtende memorie (en bijlagen), die het wetsontwerp vergezelt, bevat de gronden waarop het rust.

En hiermede, Mijne Heeren, bevelen Wij U in Godes heilige bescherming.

Het Loo, den 17 Mei 1913.

WILHELMINA.

ONTWERP VAN WET.

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat volgens art. XXV der Wet van 22 Mei 1905 (*Staatsblad* n°. 141) het van Rijkswege te geven hooger landbouwonderwijs moet worden geregeld bij de wet en dat herziening van de wet van 8 Juli 1874 (*Staatsblad* n°. 99), gewijzigd bij de wet van 3 Februari 1902 (*Staatsblad* n°. 14) noodzakelijk en regeling van het veeartsenijkundig onderwijs op den voet van hooger onderwijs een eisch des tijds is;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord en met gemeen overleg der Staten-Generaal hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

TITEL I.

Algemeene Bepalingen.

Artikel 1.

Landbouw- hooger onderwijs en veeartsenijkundig hooger onderwijs omvatten de vorming tot zelfstandige beoefening der landbouw- en der veeartsenijkundige wetenschappen en tot het bekleeden van maatschappelijke betrekkingen, waarvoor opleiding in die wetenschappen vereischt wordt.

Artikel 2.

Voor zooverre niet uitdrukkelijk anders is aangegeven, geldt alles wat in deze wet wordt geregeld gelijkelijk voor de beide hoogescholen in artikel 4 genoemd.

Artikel 3.

Waar in deze wet wordt gesproken van Onzen Minister, wordt bedoeld de Minister, met de uitvoering dezer wet belast.

TITEL II.

Van de scholen.

HOOFDSTUK I.

Algemeene bepalingen.

Artikel 4.

Behalve waar zulks noodig geacht wordt aan Rijksuniversiteiten, wordt van Rijkswege landbouw hooger onderwijs gegeven aan een landbouwhoogeschool en veeartsenijkundig hooger onderwijs aan eene veeartsenijkundige hoogeschool.

Artikel 5.

De Rijks hoogere land-, tuin- en boschbouwschool te Wageningen wordt de landbouwhoogeschool en de Rijksveeartsenijschool te Utrecht wordt de veeartsenijkundige hoogeschool.

Artikel 6.

Voor zooverre niet door deze wet bepaald, worden bij algemeenen maatregel van bestuur vastgesteld:

a. de inwendige inrichting der hoogescholen in artikel 4 genoemd;

b. de werkkring van het college van curatoren;

c. de werkkring van den administrateur;

d. de voorwaarden voor het verleenen van den doctorstitel, de promotiën, de wijze van afnemen, de omvang en de duur der examens, de tijdstippen waarop zij worden gehouden en al wat verder daarop betrekking heeft.

HOOFDSTUK II.

VAN HET ONDERWIJS.

Artikel 7.

1. Aan de landbouwhoogeschool wordt onderwijs gegeven in:
a. de wiskunde en werktuigkunde;
b. de natuurkunde en meteorologie;
c. de plantkunde;
d. de dierkunde;
e. de scheikunde;
f. de delfstof- en aardkunde;
g. de rechts- en staatswetenschap;
h. de wetenschap van akker- en weidebouw;
i. de veeteeltwetenschap;
k. de leer der zuivelbereiding;
l. de tuinbouwkunde;
m. de boschbouwkunde;
n. de plantenziektenkunde;
o. de gezondheids- en ziekteleer der huisdieren;
p. de technologie;
q. de bouwkunde en cultuurtechniek;
r. de tuinarchitectuur;
s. de leer en de geschiedenis van het land-, tuin- en boschbouwbedrijf.
t. de handelskunde;
u. de kennis der Indische landen en volkeren;
v. de belangrijkste Indische talen;
w. de beschavingsgeschiedenis;
x. de paedagogiek en methodiek van het landbouwonderwijs;
ij. de gezondheidsleer van den mensch en de verbandleer;

Voor zooverre daarvoor aanleiding bestaat wordt bij het onderwijs rekening gehouden met de studie der landbouwwetenschap, zoowel voor de gematigde luchtstreek als voor de tropen.

2. Door Ons wordt bepaald, hoe de vakken, bovengenoemd, worden onderverdeeld of samengevoegd en door welke docenten zij worden onderwezen, zulks in verband met den ontwikkelingsgang der verschillende wetenschappen en met de eischen aan het onderwijs gesteld.

3. Het theoretisch onderwijs wordt aangevuld door practische oefeningen op de terreinen en in de laboratoria en stallen der landbouwhoogeschool, zoomede door excursiën en door oefeningen in de seminaria der hoogleeraren.

Artikel 8.

1. Aan de veeartsenijkundige hoogeschool wordt onderwijs gegeven in:

a. de natuurkunde;
b. de scheikunde;
c. de dierkunde;
d. de plantkunde;
e. de ontleedkunde der huisdieren;
f. de weefselleer en de physiologie der huisdieren;
g. de ziektekundige ontleedkunde en ziektekundige weefselleer der huisdieren;
h. de ziektekunde der huisdieren;
i. de geneeskunde der huisdieren;
k. de heelkunde der huisdieren;
l. de verloskunde der huisdieren;
m. de kennis der geneesmiddelen, de geneesmiddel- en vergiftleer;
n. de artsenijbereidkunde;
o. de gezondheidsleer der huisdieren en de veeteeltwetenschap;
p. de kennis der menschelijke voedingsmiddelen van dierlijken oorsprong;
q. de Staatsbemoeiing op veeartsenijkundig gebied en de gerechtelijke veeartsenijkunde;
r. de geschiedenis der veeartsenijkunde;
s. de landhuishoudkunde;

Voor zooverre daarvoor aanleiding bestaat wordt bij het onderwijs rekening gehouden met de studie der veeartsenijkundige wetenschap, zoowel voor de gematigde luchtstreek als voor de tropen.

2. Door Ons wordt bepaald, hoe de vakken, bovengenoemd, worden onderverdeeld of samengevoegd en door welke docenten zij worden onderwezen, zulks in verband met den ontwikkelingsgang der verschillende wetenschappen en met de eischen aan het onderwijs gesteld.

3. Het theoretisch onderwijs wordt aangevuld door practische oefeningen in de laboratoria, klinieken en stallen en door de buitenpraktijk der veeartsenijkundige hoogeschool, zoomede door excursiën en door oefeningen in de seminaria der hoogleeraren.

Artikel 9.

Wanneer Wij het noodig oordeelen, kan van Rijkswege onderwijs worden gegeven in vakken niet vermeld in de artikelen 7 en 8.

HOOFDSTUK III.

VAN DE HULPMIDDELEN VOOR HET ONDERWIJS, DE PRIJSVRAGEN EN DE BEURZEN.

Artikel 10.

1. Ten behoeve van de huisvesting en de verzorging van het onderwijs en het wetenschappelijk onderzoek worden jaarlijks de vereischte gelden van Rijkswege beschikbaar gesteld.

2. Het beheer en het gebruik der verzamelingen, hulpmiddelen, inrichtingen en terreinen worden door Ons, curatoren gehoord, geregeld.

Artikel 11.

1. Telken jare worden door den senaat eene of meer prijsvragen uitgeschreven, het aantal te bepalen door Onzen Minister, curatoren gehoord.

2. Voor het meest voldoende antwoord van een der studeerenden aan eene Nederlandsche instelling voor hooger onderwijs, dat de senaat of eene commissie uit zijn midden der bekroning waardig keurt, wordt een gouden eerepenning toegekend.

Artikel 12.

Telken jare wordt voor elke der beide hoogescholen een bedrag van ten hoogste *f* 3000 van Rijkswege beschikbaar gesteld, ten einde daaruit, op voordracht van curatoren, aan studeerenden gelden voor het ondernemen van eene buitengewone buitenlandsche studiereis te verstrekken en een bedrag van ten hoogste *f* 2400, om, voor zooveel noodig, aan onvermogende studenten van buitengewonen aanleg beurzen, ten bedrage van niet meer dan *f* 800 per jaar, toe te kennen.

HOOFDSTUK IV.

VAN DE DOCENTEN, DE AMBTENAREN EN DE BEAMBTEN.

Artikel 13.

1. De docenten der hoogescholen bestaan uit gewone hoogleeraren, buitengewone hoogleeraren, lectoren en privaatdocenten.

2. Waar in de artikelen 14, 15, 18, 19 en 20 van hoogleeraren gesproken wordt, zijn hieronder buitengewone hoogleeraren niet begrepen.

Artikel 14.

1. De hoogleeraren worden door Ons benoemd en ontslagen.

2. Voor elke te vervullen plaats wordt door curatoren eene

met redenen omkleede aanbevelinsglijst aan Onzen Minister aangeboden.

3. Bij deze aanbevelingslijst wordt het advies van den senaat overgelegd.

4. Ontslag wordt niet verleend dan op eigen verzoek, of nadat curatoren zijn gehoord; deze geven deswege den belanghebbende gehoord of opgeroepen, hun advies.

5. Eervol ontslagen hoogleeraren behouden den titel van hoogleeraar.

Artikel 15.

De hoogleeraren genieten een jaarwedde uit 's Rijks kas, waarvan het bedrag door Ons is vast te stellen.

Artikel 16.

1. Elk hoogleeraar wordt benoemd tot het geven van onderwijs in bepaalde vakken, in zijn aanstelling uitgedrukt. Deze kunnen door Ons worden verminderd of gewijzigd.

2. Tegen zijnen wil kan een hoogleeraar niet met het onderwijs in andere vakken worden belast.

Artikel 17.

Het staat iederen hoogleeraar vrij, met goedkeuring van curatoren, den senaat gehoord, behalve de hem opgedragen lessen nog andere te geven.

2. De besluiten van curatoren tot het verleenen of weigeren dier goedkeuring worden aan Onzen Minister medegedeeld en kunnen door Ons vernietigd worden.

3. Aan de hoogleeraren kan met Onze goedkeuring, curatoren gehoord, worden toegestaan de hun opgedragen vakken van onderwijs met elkander te verwisselen.

Artikel 18.

De hoogleeraren bekleeden geene ambten of bedieningen dan met Onze toestemming.

Artikel 19.

1. Zonder schriftelijke vergunning van Onzen Minister mogen de hoogleeraren der landbouwhoogeschool niet optreden als technisch adviseur, of zich belasten met het ontwerpen of uitvoeren van of toezicht houden over werken.

2. Behoudens kostelooze behandeling van patiënten ten behoeve van het onderwijs, het uitoefenen van consultatieve praktijk en het geven van adviezen mogen de hoogleeraren der veeartsenijkundige hoogeschool geene praktijk uitoefenen.

Artikel 20.

1. Met het einde van het studiejaar, waarin een hoogleeraar

den ouderdom van zeventig jaren bereikt, wordt hem ontslag verleend.

2. Op voorstel van den senaat kan aan den hoogleeraar, wien op grond van het eerste lid van dit artikel ontslag is verleend, door curatoren worden toegestaan lessen te blijven geven in aan te wijzen vakken. Deze worden op de gewone wijze aangekondigd.

3. Voor de toepassing van de artikelen 7 en 8 tellen deze lessen niet mede.

Artikel 21.

1. De buitengewone hoogleeraren en lectoren worden door Ons, curatoren en den senaat gehoord, benoemd.

2. Zij genieten eene jaarwedde uit 's Rijks kas, waarvan het bedrag door Ons is vast te stellen.

3. Het bepaalde in artikel 14, vierde lid, is op hen van toepassing.

Artikel 22.

1. Tot het geven van hooger onderwijs aan de landbouw- en aan de veeartsenijkundige hoogeschool kunnen privaatdocenten door onzen Minister, curatoren en den senaat gehoord, tot wederopzeggens worden toegelaten.

2. Van de inrichtingen, verzamelingen en hulpmiddelen voor het onderwijs kunnen curatoren, onder door hen te stellen voorwaarden, aan privaat-docenten het gebruik vergunnen.

Artikel 23.

Bij verhindering of ontstentenis van een hoogleeraar of lector worden door Ons tijdelijke maatregelen tot voorziening bevolen, indien het belang van het onderwijs dit vordert.

Artikel 24.

1. Op voorstel van curatoren kunnen telken jare onder goedkeuring van Onzen Minister, den senaat gehoord, door een of meer deskundigen buiten de hoogeschool voordrachten of cursussen worden gehouden over onderwerpen, van welke zij eene bijzondere studie hebben gemaakt of waarin zij zeer ervaren zijn.

2. Eveneens op voorstel van curatoren kunnen door hoogleeraren, lectoren en privaatdocenten, of door deskundigen buiten de hoogeschool, leergangen worden gehouden voor belangstellenden, die niet als student zijn ingeschreven, of voor die categoriën van personen, die, hoezeer niet bestemd voor het bekleeden van maatschappelijke betrekkingen, waarvoor opleiding in de landbouw of de veeartsenijkundige wetenschappen in haren vollen omvang vereischt wordt, niettemin voor de vervulling van hun ambt een

hoogere opleiding in enkele dier wetenschappen niet kunnen ontberen.

3. Voor deze leergangen wordt eene regeling door Ons vastgesteld, curatoren gehoord. Het programma wordt jaarlijks in Juni door den senaat opgemaakt en vastgesteld door Onzen Minister, curatoren gehoord.

4. Ter bestrijding van de kosten dezer voordrachten, cursussen en leergangen wordt jaarlijks een voldoend bedrag van Rijkswege beschikbaar gesteld.

Artikel 25.

1. Het beheer van de bibliotheek wordt gevoerd door een bibliothecaris, volgens regelen door Ons, curatoren gehoord, te stellen.

2. Hij wordt door Ons benoemd en ontslagen, curatoren gehoord.

Artikel 26.

1. De ambtenaren en beambten worden benoemd en ontslagen door Onzen Minister, die bevoegd is deze taak, wat de lagere beambten betreft, op te dragen aan curatoren of aan den administrateur.

2. De werkzaamheden van deze personen, behalve die van den administrateur, worden bij instructie door curatoren, den senaat gehoord, geregeld.

HOOFDSTUK V.

Van het bijwonen der lessen.

Artikel 27.

1. Hij, die het onderwijs der hoogleeraren of lectoren eens of meermalen bijwoont, is deswege voor elk studiejaar eene som van *f* 200 verschuldigd, welke in 's Rijks schatkist wordt gestort.

2. Terugbetaling dezer gelden geschiedt uitsluitend, indien door overlijden vóór den aanvang der lessen van deze geen gebruik is gemaakt en alsdan op aanvraag van de erfgenamen.

3. Behalve voormelde *f* 200 wordt terzake van het onderwijs, door hoogleeraren en lectoren gegeven, geenerlei betaling gevorderd.

4. Hij, die zijne studiën aan eenige universiteit of hoogeschool heeft voltooid, òf een Rijksbeurs geniet, òf ter zake van het onderwijs der hoogleeraren en lectoren eene som van *f* 800 heeft betaald, òf door den rector-magnificus van eene der Rijksuniversiteiten of hoogescholen voor volledig onderwijs is ingeschreven, is van

betaling, bij het eerste lid van dit artikel voorgeschreven, vrijgesteld.

Artikel 28.

1. Het recht tot het bijwonen van het onderwijs wordt verkregen door inschrijving bij den rector-magnificus, behoudens het bepaalde bij artikel 29.

2. De inschrijving geschiedt kosteloos; de rector-magnificus geeft daarvan een door hem onderteekend bewijs af in den vorm door Onzen Minister te bepalen; zij geldt voor het studiejaar, waarin zij is geschied en geeft voor dat jaar recht op toegang tot alle lessen, alsmede tot alle inrichtingen, verzamelingen en terreinen der hoogeschool, behoudens het bepaalde bij het tweede lid van de artikelen 10 en 45.

3. De rector magnificus gaat niet over tot de inschrijving, dan op vertoon van het bewijs, dat de belanghebbende de gelden, bedoeld bij artikel 27, eerste lid, heeft betaald, of op grond van het bepaalde bij artikel 27, vierde lid, van het betalen dier gelden is vrijgesteld.

Artikel 29.

1. Onze Minister, de daartoe door hem aan te wijzen personen, de curatoren, hoogleeraren, lectoren, privaatdocenten, ambtenaren en beambten der hoogeschool zijn te allen tijde bevoegd alle lessen aan de hoogeschool bij te wonen.

2. De hoogleeraren en lectoren zijn, ieder voor zooveel hunne lessen betreft, bevoegd gedurende enkele uren aan personen, die niet volgens artikel 28 zijn ingeschreven, toegang tot hunne lessen te verleenen.

Artikel 30.

1. Aan hem, die slechts enkele lessen van de hoogleeraren of lectoren wenscht te volgen, kan daartoe door curatoren telkens voor één studiejaar verlof worden verleend. In dat geval is ter zake van dit onderwijs verschuldigd voor lessen, die gegeven worden:

eenmaal per week	ƒ 10.—;
tweemaal per week	ƒ 20.—;
driemaal per week	ƒ 30.—;
vier of meermalen per week	ƒ 40.—.

2. Het tweede en derde lid van artikel 27 zijn op deze gelden van toepassing.

3. Het recht tot het bijwonen van dit onderwijs wordt verkregen door inschrijving bij den rector-magnificus, die daartoe niet overgaat dan op vertoon van het bewijs, dat het verlof van

curatoren, bedoeld bij het eerste lid van dit artikel, verkregen is en de voormelde gelden betaald zijn.

4. De rector-magnificus geeft van de inschrijving een door hem onderteekend bewijs af, in den vorm door Onzen Minister te bepalen.

5. Curatoren verstrekken den belanghebbende op vertoon van dat bewijs eene verklaring tot welke der inrichtingen en verzamelingen, in het tweede lid van artikel 28 vermeld, hij mag worden toegelaten, behoudens het bepaalde bij het tweede lid van de artikelen 10 en 45.

Artikel 31.

Hij, die zonder daartoe gerechtigd te zijn, eens of meermalen het onderwijs aan de hoogeschool bijwoont, wordt gestraft met eene geldboete van ten hoogste *f* 250.

Het strafbare feit wordt als overtreding beschouwd.

HOOFDSTUK VI.

Van het beheer en het toezicht.

Artikel 32.

1. Aan de landbouwhoogeschool en aan de veeartsenijkundige hoogeschool gezamenlijk is een college van curatoren, bestaande uit drie of vijf leden. Zij worden door Ons benoemd en ontslagen.

2. Om de twee jaren treedt een hunner af; de aftredende is weder benoembaar.

3. Het college van curatoren stelt een huishoudelijk reglement voor zijne werkzaamheden vast en onderwerpt dit aan de goedkeuring van Onzen Minister.

Artikel 33.

1. Curatoren worden bijgestaan door een bezoldigden secretaris hij wordt door Ons benoemd en ontslagen.

2. Curatoren zenden te zijner benoeming eene aanbevelingslijst van twee personen aan Onzen Minister.

3. De secretaris treedt om de vijf jaren af en is weder benoembaar.

4. Voor bureaukosten wordt hem een jaarlijksch abonnement toegestaan. Hij ontvangt vergoeding voor reis- en verblijfkosten.

Artikel 34.

1. De curatoren genieten geene jaarwedde.

2. Zij ontvangen vergoeding voor reis- en verblijfkosten;

Artikel 35.

Curatoren waken voor de getrouwe naleving van deze wet en

van alle krachtens haar uitgevaardigde verordeningen, voor zooveel de landbouwhoogeschool en de veeartsenijkundige hoogeschool betreft.

Artikel 36.

Maken de hoogleeraren, lectoren, ambtenaren of beambten zich aan plichtsverzuim of wangedrag schuldig, dan nemen curatoren de vereischte maatregelen van spoedeischenden aard, waaronder schorsing voor ten hoogste zes weken, en doen aan Onzen Minister de noodige voorstellen, zelfs tot ontslag.

Artikel 37.

Curatoren doen jaarlijks vóór 1 November aan Onzen Minister een uitvoerig verslag van den staat der hoogescholen gedurende het afgeloopen studiejaar en zenden hem vóór 15 Mei eene begrooting der uitgaven voor het volgend burgerlijk jaar.

Artikel 38.

1. De gezamelijken gewone hoogleeraren vormen den senaat der hoogeschool.

2. De buitengewone, alsmede de eervol ontslagen hoogleeraren bedoeld bij artikel 20, hebben in den senaat zitting met raadgevende stem.

3. De senaat stelt een reglement vast voor zijne vergaderingen.

4. De hoogleeraar, die het voorzitterschap bekleedt, draagt den titel van rector-magnificus.

5. Hij wordt voor den duur van elk studiejaar door Ons benoemd uit eene door den senaat opgemaakte voordracht van drie gewone hoogleeraren, waarbij de aftredende rector-magnificus buiten aanmerking blijft.

Artikel 39.

1. Bij den senaat is een secretaris.

2. Elk hoogleeraar is op zijn beurt, volgens een rooster door den senaat vast te stellen, gedurende een jaar met deze betrekking belast.

3. Hij treedt af op hetzelfde tijdstip als de rector-magnificus.

Artikel 40.

De rector-magnificus en de secretaris ontvangen ieder voor de waarneming van hunne betrekking eene toelage, door Ons te bepalen. Uit die van den secretaris worden tevens de bureaukosten bestreden.

Artikel 41.

1. Bij verhindering of ontstentenis van den rector-magnificus worden zijne werkzaamheden door den oudste in jaren der gewone hoogleeraren waargenomen.

2. Bij verhindering of ontstentenis van den secretaris treedt zijn laatste aanwezige voorganger op.

Artikel 42.

De senaat, de rector-magnificus en elk hoogleeraar in het bijzonder geven aan Onzen Minister en curatoren alle noodige inlichtingen en berichten.

Artikel 43.

1. Het geldelijk en administratief beheer der hoogeschool wordt, volgens regelen door Ons te stellen, gevoerd door een administrateur.

2. Hij wordt door Ons benoemd en ontslagen, curatoren gehoord.

Artikel 44.

De handhaving der tucht onder de studenten is opgedragen aan den rector-magnificus.

Artikel 45.

1. Bij overtreding der tucht of bij wangedrag waarschuwt of berispt de rector-magnificus.

2. In buitengewone gevallen, ter beoordeeling van den senaat, alsmede indien een student, bij den rector-magnificus of bij den senaat ontboden, moedwillig niet verschijnt, is de senaat bevoegd den overtreder den toegang tot de hoogeschool voor een tijdvak van ten minste een jaar en ten hoogste vijf jaren te ontzeggen.

3. Van de uitspraak van den senaat kan door den belanghebbende bij Onzen Minister in hooger beroep worden gekomen.

TITEL III.

VAN DE WETENSCHAPPELIJKE GRADEN, GETUIGSCHRIFTEN EN DIPLOMA'S.

Artikel 46.

1. Aan de landbouwhoogeschool is het diploma van landbouwkundig ingenieur verkrijgbaar.

2. Nader wordt bij dezen titel aangeduid:

a. door de letter L, dat de gediplomeerde studie heeft gemaakt van den landbouw in de gematigde luchtstreek, meer in het bijzonder van dien in Nederland

b. door de letters K L, dat hij studie heeft gemaakt van den landbouw in de tropische gewesten, meer in het bijzonder van dien in de Nederlandsche koloniën;

c. door de letter T, dat hij studie heeft gemaakt van den tuinbouw;

d. door de letter B, dat hij studie heeft gemaakt van den boschbouw in de gematigde luchtstreek, meer in het bijzonder van dien in Nederland;

e. door de letters K B, dat hij studie heeft gemaakt van den boschbouw in de tropische gewesten, meer in het bijzonder van dien in de Nederlandsche koloniën.

3. Aan de veeartsenijkundige hoogeschool is het diploma van veearts verkrijgbaar.

4. Aan de bezitters van het diploma van landbouwkundig ingenieur kan door den senaat der landbouwhoogeschool en ten overstaan van dit lichaam of van eene commissie uit zijn midden, na verdediging van een proefschrift, het doctoraat in de landbouwkunde worden verleend en aan de bezitters van het diploma van veearts door den senaat der veeartsenijkundige hoogeschool of eene commissie uit zijn midden op dezelfde wijze het doctoraat in de veeartsenijkunde.

5. Hij, die in het bezit is van het diploma, in het derde lid bedoeld, is bevoegd tot het uitoefenen der veeartsenijkunde in haren vollen omvang.

6. De diploma's in het eerste en derde lid bedoeld geven in het algemeen de daaraan bij deze en andere wetten verbonden of te verbinden bevoegdheden tot het geven van onderwijs en het uitoefenen van ambten en bedieningen.

Artikel 47.

1. De examens aan de hoogescholen worden afgenomen door de hoogleeraren en lectoren, zoo noodig aangevuld met een of meer deskundigen aan of buiten de hoogeschool, door Onzen Minister daartoe aan te wijzen. De hoogleeraren, lectoren en verdere deskundigen worden daartoe vereenigd in commissiën volgens de vakken, waarover elk examen loopt.

2. De deskundigen buiten de hoogeschool genieten uit 's Rijks kas vergoeding voor reis- en verblijfkosten, benevens vacatiegelden.

Artikel 48.

1. Van het afleggen van de in het vorige artikel bedoelde examens kan geheel of gedeeltelijk worden vrijgesteld de bezitter:

a. van een doctoralen graad of eenig ander bewijs van met goed gevolg afgelegd examen, afgegeven door eene Nederlandsche universiteit of hoogeschool;

b. van een diploma of getuigschrift, afgegeven door een buitenlandsche universitaire instelling van onderwijs of onderzoek of door een buitenlandsche hoogeschool, mits hij op het tijdstip,

waarop het diploma of getuigschrift werd verkregen, geen ingezetene van het Rijk was.

2. Van de bij het voorgaande lid, onder *b*, gestelde voorwaarde kan door Ons in bijzondere gevallen vrijstelling worden verleend.

3. De vrijstellingen, bedoeld bij het eerste lid van dit artikel, worden door ons, na ingewonnen advies van curatoren en van den senaat der betreffende hoogeschool, verleend.

Artikel 49.

1. Tot het afleggen van de bij artikel 47 bedoelde examens wordt ieder, onverschillig waar hij de daarvoor vereischte kundigheden heeft opgedaan, toegelaten, mits hij in het bezit is van het getuigschrift van met gunstig gevolg afgelegd eindexamen van de hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus, van het getuigschrift van bekwaamheid tot de studie aan eene universiteit in de faculteit der wis- en natuurkunde, of van het getuigschrift van bekwaamheid tot de studie aan de technische hoogeschool.

2. Hij, die den leeftijd van vijf en twintig jaren heeft bereikt en volgens eene verklaring van den senaat voldoende algemeene ontwikkeling en geschiktheid bezit voor de door hem gekozen studie, kan door Onzen Minister worden vrijgesteld van den in het vorige lid gestelden eisch.

3. Voor de toelating tot het laatste examen ter verkrijging van het diploma, bedoeld bij artikel 46, eerste lid, wordt bovendien vereischt de overlegging van een bewijs, dat de belanghebbende een leertijd van eenen door Ons, curatoren en den senaat gehoord, vast te stellen duur in de praktijk van landbouw, tuinbouw of boschbouw heeft doorloopen.

4. Voor de toelating tot het laatste examen ter verkrijging van het diploma bedoeld bij artikel 46, derde lid, wordt bovendien vereischt de overlegging eener verklaring, dat de belanghebbende gedurende minstens twee en een half jaar aan de veeartsenijkundige hoogeschool de genees- en heelkundige behandeling van zieke dieren gevolgd heeft, alsmede dat hij, in tegenwoordigheid van een veearts, bij de grootere huisdieren (paard of rund) minstens tien gewone verlossingen bijgewoond en minstens vijf buitengewone verlossingen verricht heeft.

5. Door Ons wordt, na ingewonnen advies van den senaat, curatoren gehoord, bepaald, welke getuigschriften, afgegeven door buitenlandsche instellingen van onderwijs of onderzoek met de getuigschriften, bij het eerste lid van dit artikel bedoeld, worden gelijkgesteld.

Artikel 50.

1. Voor het afleggen van elk examen aan de landbouw- of de veeartsenijkundige hoogeschool wordt een som van *f* 50 betaald.

2. In geval van afwijzing wordt voor de eerste herhaling van een examen geene betaling gevorderd.

3. Deze gelden worden in 's Rijks schatkist gestort.

4. De toekenning van den doctoralen graad geschiedt kosteloos.

Artikel 51.

De senaat heeft het recht, op voordracht van ten minste vijf zijner leden, wegens zeer uitstekende verdiensten, aan Nederlanders of vreemdelingen het doctoraat in de landbouwkunde der landbouwhoogeschool of het doctoraat in de veeartsenijkunde der veeartsenijkundige hoogeschool honoris causa te verleenen.

TITEL IV.

Van de bijzondere leerstoelen.

Artikel 52.

Door Ons kunnen, bij besluit, den Raad van State gehoord, na ingewonnen advies van curatoren, den senaat gehoord, instellingen, stichtingen of rechtspersoonlijkheid bezittende vereenigingen worden aangewezen als bevoegd, om een of meer leerstoelen te vestigen, met opgave van de vakken, waarin door hen, die deze leerstoelen bekleeden, onderwijs zal worden gegeven. De opgave van de vakken kan op gelijke wijze worden gewijzigd.

Artikel 53.

De aanwijzing geschiedt op een daartoe tot Ons gericht verzoekschrift van het bestuur der instelling, stichting of vereeniging.

Bij het verzoekschrift moeten worden overgelegd de statuten, de akte of het reglement betreffende de oprichting van een of meer leerstoelen.

Artikel 54.

Behalve hetgeen daarin overigens ter voldoening aan wettelijke voorschriften moet worden opgenomen, zullen de statuten, de akte of het reglement moeten bevatten:

a. het voorschrift, dat de leerstoel staat onder het toezicht van een college van curatoren, bestaande uit drie of vijf leden;

b. voorschriften omtrent aanstelling, schorsing of ontslag der hoogleeraren.

Artikel 55.

Om eenen bijzonderen leerstoel te kunnen bekleeden, wordt vereischt het bezit van een doctoralen graad in de wetenschap, waarin de aangestelde onderwijs geeft of zal geven, verkregen aan eene Rijksuniversiteit of hoogeschool, of aan eene universiteit of hoogeschool, die ten aanzien van de door haar te verleenen doctorale graden gelijke rechten heeft als de Rijksuniversiteiten of -hoogescholen, of van een bewijs, dat de aanstelling door Ons is bekrachtigd.

Artikel 56.

Onze bekrachtiging van de aanstelling van een hoogleeraar, bedoeld in artikel 55, wordt geacht te zijn verleend, indien binnen twee maanden na de onvangst der aanvrage daarop geene beschikking is genomen of de beslissing daarop niet is verdaagd. De beslissing kan slechts eenmaal voor den tijd van ten hoogste twee maanden worden verdaagd en de bekrachtiging kan slechts bij een met redenen omkleed besluit, den senaat der hoogeschool gehoord, worden geweigerd.

Artikel 57.

De besturen van aangewezen instellingen, stichtingen of vereenigingen zijn verplicht zorg te dragen, dat uitsluitend onderwijs wordt gegeven door hoogleeraren, die bevoegd zijn, een bijzonderen leerstoel te bekleeden. Van elke aanstelling van een hoogleeraar geven zij binnen eene maand kennis aan Onzen Minister, met overlegging van eene opgave van de diploma's en akten van bekwaamheid, die de aangestelde bezit, van zijne geschriften, alsmede van een staat van zijne vorige betrekkingen.

Artikel 58.

De besturen van aangewezen instellingen, stichtingen of vereenigingen zijn verplicht, elk wijziging of aanvulling van de statuten, de akte of het reglement onverwijld ter kennis van Onzen Minister te brengen. Zij doen jaarlijks vóór 1 November aan Onzen Minister een uitvoerig beredeneerd verslag van den leerstoel of de leerstoelen gedurende den afgeloopen cursus toekomen, met bijvoeging van een overzicht van den financieelen staat, een en ander opgemaakt volgens model vast te stellen door Onzen Minister.

Artikel 59.

De besturen van aangewezen instellingen, stichtingen of vereenigingen, het college van curatoren en de hoogleeraren zijn gehouden, aan Onzen Minister de noodige inlichtingen te geven omtrent de leerstoelen en het onderwijs.

Artikel 60.

De lessen, gegeven door de hoogleeraren, die bijzondere leerstoelen bekleeden, moeten te allen tijde voor hen, die gerechtigd zijn de lessen aan de hoogeschool bij te wonen, toegankelijk zijn.

Artikel 61.

1. De hoogleeraren, die bijzondere leerstoelen bekleeden, mogen onder door curatoren der hoogeschool te stellen voorwaarden, voor zooveel de plaatsruimte en de beschikbare hulpmiddelen dit gedoogen, gebruik maken van de college-lokalen, inrichtingen, verzamelingen en hulpmiddelen voor het onderwijs. Hunne lessen worden aangekondigd op het programma der lessen.

2. Door curatoren der hoogescholen kan hun, op voorstel van den senaat der hoogeschool, toegang tot en raadgevende stem in de vergaderingen van den senaat worden verleend. Zij hebben bij plechtigheden rang en zitting na de hoogleeraren der hoogeschool.

3. Met goedvinden van den senaat mogen zij bij de examens in de door hen onderwezen vakken examineeren. De te dezen opzichte vast te stellen regeling wordt aan de goedkeuring van curatoren der hoogeschool onderworpen.

Artikel 62.

De in artikel 52 bedoelde aanwijzing kan door Ons, bij besluit, den Raad van State gehoord, na ingewonnen advies van curatoren der hoogeschool, te allen tijde worden ingetrokken. Komt eene aangewezen instelling, stichting of vereeniging het bepaalde bij de artikelen 57 en 60 niet of niet langer na, dan wordt de aanwijzing op gelijke wijze ingetrokken.

TITEL V.

Overgangs- en slotbepalingen.

Artikel 63.

Bij algemeenen maatregel van bestuur wordt door Ons bepaald van welke der examens, af te nemen aan de landbouwhoogeschool en aan de veeartsenijkundige hoogeschool, geheel of gedeeltelijk zijn vrijgesteld zij, die vóór het in werking treden dezer wet één of meer examens aan de Rijks hoogere land-, tuin- en boschbouwschool te Wageningen of aan de Rijksveeartsenijschool te Utrecht met gunstig gevolg hebben afgelegd.

Artikel 64.

1. Zij, die vóór het in werking treden dezer wet, krachtens

de wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 50), een diploma van landbouwkundige of eene akte van bekwaamheid tot het geven van middelbaar schoolonderwijs in de landbouwkunde, den tuinbouw of de houtteelt hebben verkregen, worden op vertoon van dat diploma of die akte toegelaten tot de verdediging van een proefschrift ter verkrijging van het doctoraat in de landbouwkunde, bedoeld in het vierde lid van artkel 46.

2. Zij, die vóór het in werking treden dezer wet krachtens de wet van 8 Juli 1874 (*Staatsblad* no. 99) het diploma van veearts hebben verkregen, worden op vertoon van dat diploma toegelaten tot de verdediging van een proefschrift ter verkrijging van het doctoraat in de veeartsenijkunde, bedoeld in het vierde lid van artikel 46.

3. Het bepaalde bij het eerste lid is van toepassing op hen, die krachtens het bepaalde in artikel 66, na het in werking treden dezer wet, eene akte van bekwaamheid tot het geven van middelbaar schoolonderwijs in de landbouwkunde, den tuinbouw of de houtteelt verwerven.

Artikel 65.

In de hooger-onderwijswet worden de volgende wijzigingen gebracht:

1°. In artikel 52, derde lid, wordt tusschen de woorden „Rijksuniversiteit" en „voor" gelezen: „der landbouwhoogeschool of der veeartsenijkundige hoogeschool";

2°. In artikel 99, derde lid, wordt tusschen de woorden „hoogeschool" en „voor" gelezen: „der landbouwhoogeschool of der veeartsenijkundige hoogeschool".

Artikel 66.

Vijf jaren na het in werking treden dezer wet vervalt artikel 73 der wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* n°. 50), houdende regeling van het middelbaar onderwijs, laatstelijk gewijzigd bij de wet van 14 Juni 1909 (*Staatsblad* n°. 173), terwijl in plaats van de in artikel 81, eerste lid, dier wet voorkomende woorden: „*twintig gulden* voor eene der acten B, vermeld in artt. 70, 71, 72 en 73:" worden gelezen de woorden: „*twintig gulden* voor eene der akten vermeld in artt. 70, 71 en 72;"

en voorts in plaats van de in datzelfde lid voorkomende woorden: „*tien gulden* voor de acte A, vermeld in artikel 73 of voor eene der acten, vermeld in artt. 76 en 77" de woorden: „*tien gulden* voor eene der acten, vermeld in artt. 76 en 77."

Artikel 67.

Zij, die vóór het in werking treden dezer wet het diploma van veearts aan de Rijksveeartsenijschool hebben verkregen, alsmede zij, aan wie een bewijs van toelating tot uitoefening der veeartsenijkunde is uitgereikt, behouden de bevoegdheden aan dat diploma of bewijs verbonden.

Artikel 68.

Bij het in werking treden dezer wet vervallen alle voorschriften en verordeningen betreffende de Rijks hoogere land-, tuin- en boschbouwschool.

Artikel 69.

1. Bij het in werking treden dezer wet vervallen de wet van 8 Juli 1874 (*Staatsblad* n°. 99), gewijzigd bij de wet van 3 Februari 1902 (*Staatsblad* n°. 14) en alle krachtens haar uitgevaardigde verordeningen.

2. In artikel 18 der wet van 8 Juli 1874 (*Staatsblad* n°. 98), gewijzigd bij de wetten van 4 April 1875 (*Staatsblad* n°. 37), 15 April 1886 (*Staatsblad* n°. 64) en 3 Februari 1902 (*Staatsblad* n°. 14) wordt in plaats van de woorden „16 der wet regelende het onderwijs in de veeartsenijkunde en de voorwaarden tot verkrijging van het diploma van veearts," gelezen: „46 der wet op het landbouw- en veeartsenijkundig hooger onderwijs 191 . .".

3. De bepalingen der wet van 20 Juli 1879 (*Staatsblad* n°. 131) zijn niet van toepassing op de terreinen der veeartsenijkundige hoogeschool. De maatregelen, aldaar te nemen bij het voorkomen van bij die wet bedoelde besmettelijke veeziekten, alsmede de schadevergoeding, uit te keeren aan belanghebbenden, wanneer aldaar vee, aan die ziekten lijdende of daarvan verdacht, moet worden afgemaakt, worden door Onzen Minister, curatoren en den senaat gehoord, geregeld.

4. In art. 10 der wet van 5 Juni 1875 (*Staatsblad* n°. 110) wordt in plaats van de woorden „het terrein van 's Rijksveeartsenijschool" gelezen: „de terreinen der veeartsenijkundige hoogeschool" en in plaats van de woorden „den directeur der school": „curatoren en den senaat der hoogeschool".

Artikel 70.

1. Deze wet treedt in werking op den

2. Zij kan worden aangehaald onder den titel „Wet op het landbouw- en veeartsenijkundig hooger onderwijs 191 ."

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst en dat alle Ministerieele Departementen, Autoriteiten

Colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

De Minister van Landbouw,
Nijverheid en Handel,

De Minister van Binnenlandsche Zaken,

MEMORIE VAN TOELICHTING.

Bij de behandeling der wet van 22 Mei 1905 (*Staatsblad* n°. 141) is na uitvoerige discussie vastgesteld het artikel XXV: „Het van Rijkswege te geven hooger landbouw- en handelsonderwijs wordt nader bij de wet geregeld."

Aangezien de zorg voor het landbouwonderwijs in zijn vollen omvang is toevertrouwd aan het Departement van den ondergeteekende, is door hem aan de uitvoering van dat artikel alle aandacht geschonken en is dit wetsontwerp door hem ingediend na overleg met zijn ambtgenoot van Binnenlandsche Zaken, wiens handteekening onder deze Memorie voorkomt en onder de Wet zal voorkomen, wijl bij deze Wet uitvoering wordt gegeven aan bovengenoemd artikel XXV der wet van 22 Mei 1905 (*Staatsblad* n°. 141) en wijl enkele artikelen der Hoogeronderwijswet en der wet op het Middelbaar Onderwijs verandering ondergaan.

De vraag of landbouw-hooger-onderwijs noodig is, werd feitelijk beantwoord door de vaststelling van het meergenoemde artikel XXV, en bij de behandeling van dat artikel in de Staten-Generaal is daarover reeds uitvoerig van gedachten gewisseld.

Er thans nog veel over te zeggen, schijnt dus overbodig, doch het mag wenschelijk worden geacht eenige hoofdpunten, die den ondergeteekende hebben geleid, naar voren te brengen; het zijn deze:

1°. Zoo goed als de reusachtige vooruitgang der hedendaagsche techniek pas mogelijk is geweest door het volgen van wetenschappelijke methoden, door het toepassen van alles, wat de wetenschap vond over den samenhang der verschijnselen, zoo zeer moet men ook overtuigd zijn, dat de landbouw eerst dan zijne volle ontwikkeling kan verkrijgen, wanneer hij bij zijne practische beoefening door werkelijke wetenschap wordt voorgelicht, wanneer al de ingewikkelde verschijnselen, die er zich bij voordoen, worden geordend en in hunne onderlinge betrekking worden bestudeerd.

Reeds nu zijn er bewijzen te over voor de juistheid dezer opvatting; de belangrijke verhooging van de productiviteit van onzen bodem is goeddeels te verklaren door deze wijze van werken.

In het buitenland is op vele plaatsen reeds in de duidelijke behoefte aan centra van landbouwwetenschap voorzien; Nederland, waar de uitoefening van het landbouwbedrijf in al zijne schakeeringen zulk eene overwegende beteekenis heeft als tak van volkswelvaart, en dat diezelfde behoefte in steeds stijgende mate gevoelt, mag niet langer verstoken blijven van zulk een centrum, officieel als zoodanig gekenmerkt. En het heeft ook behoefte aan een eigen instituut, zoowel wegens zijne vele eigenaardige omstandigheden, gevolgen van bodem, klimaat en rechtstoestanden, als wegens zijne groote belangen in de koloniën, waar het landbouwbedrijf van groote en steeds stijgende beteekenis is.

2°. De landbouw, in zijn vollen omvang, biedt voor den wetenschappelijken onderzoeker een zeer ruim gebied van studie.

Hij heeft dan ook aanleiding gegeven tot de vorming van een tak van wetenschap, waarvan de grondslagen reeds in het begin der 19de eeuw door ALBRECHT THAER zijn gelegd.

Sedert is die wetenschap in den loop dier eeuw geleidelijk opgebouwd.

Zij wortelt zoowel in de economische- als in de natuurwetenschappen en maakt gebruik van de resultaten en de methoden dier beide, doch past ze op hare eigene wijze toe.

In de samengroeiing van beide tot een organisch geheel ligt juist het specifieke karakter der landbouwwetenschap.

De landbouw produceert door middel van cultuurorganismen uit het planten- en dierenrijk. De natuurwetenschappelijke- of technische zijde van de landbouwwetenschap ligt derhalve in de studie van bouw en leven dier organismen en van de maatregelen, die strekken om de hoeveelheid en de hoedanigheid van hunne voortbrengselen te beheerschen; de economische zijde in de leiding van de voortbrenging op zoodanige wijze, dat zij de hoogste winst afwerpt voor de maatschappij in 't algemeen.

De overtuiging, dat dit alles een eigen gebied van studie vormt, dat er dus een zelfstandige landbouwwetenschap bestaat, is thans wel algemeen doorgedrongen.

Zij, die zich tot deze studie aangetrokken gevoelen, moeten in hun eigen land een plaats vinden, waar zij er zich aan kunnen wijden, en waar alle hulpmiddelen, welke die studie vereischt, te vinden zijn. Levert hun werk straks directe voordeelen van stoffelijken aard, zoo zullen die gaarne worden aanvaard, doch ook zonder die is vermeerdering van wetenschap een vooruitgang in zich zelve, en dien vooruitgang te bevorderen is een algemeen belang.

3. De vorming van personen, die den landbouw hebben voor te lichten, niet het minst ook van hen, die later door het geven van onderwijs de kennis der landbouwwetenschap onder de practische landbouwers zullen hebben te verspreiden, of daarop toezicht zullen hebben uit te oefenen, moet in verband met het voorafgaande geschieden op breeden wetenschappelijken voet, dus door hooger onderwijs.

4. Hoewel het grootbedrijf in onzen landbouw weinig wordt aangetroffen, zoo is toch gebleken, dat verschillende zonen van grootgrondbezitters neiging

toonen om wetenschappelijke studie van den landbouw te maken, zij het dan dat zij later zelf als landbouwer willen optreden of niet.

Bij het ontbreken van een landbouwhoogeschool in ons land zijn dezulken in het buitenland gaan studeeren; het is noodig dat hun de gelegenheid voor wetenschappelijke studie, te bekronen door promotie, ook hier wordt geboden.

En men mag aannemen, dat, wanneer zoodanige gelegenheid er is, ook verschillenden hunner, die thans eene universiteit bezoeken, de landbouwkundige studie aan eene hoogeschool zullen verkiezen, omdat die hun in hunne latere positie in de maatschappij meer zal te stade komen.

De behoefte aan landbouw-hoogeronderwijs is bij ons te lande reeds lang gevoeld; verschillende malen is er op aangedrongen en met verschillende argumenten. Voor een overzicht van wat achtereenvolgens te dezen opzichte is gedaan en gewenscht, meent ondergeteekende te mogen verwijzen naar de bekende brochure „Hooger Landbouwonderwijs" van den tegenwoordigen Directeur-Generaal van den landbouw, waarin zulks op bladz. 48—59 kortelijk is geschetst.

Op grond van al het voorafgaande is de ondergeteekende van meening, dat er gronden te over zijn, en daaronder uit een oogpunt van Staatsbelang zeer gewichtige, voor het scheppen eener plaats voor landbouw-hooger-onderwijs, en na alles wat daarover reeds is besproken en overwogen, acht hij den tijd rijp om er toe over te gaan, en eene wettelijke organisatie aan dat onderwijs te geven.

Ten opzichte van het veeartsenijkundig onderwijs geldt veel van wat in het voorafgaande is gezegd. Was de geneeskunde van het vee eerst eene zaak van eenvoudigen opzet, van empirie, gaandeweg heeft zij zich ontwikkeld tot eene zelfstandige wetenschap in de volle beteekenis van het woord.

In de erkenning van dit feit is het buitenland ons lang vooruit; het overzicht, dat als bijlage B bij de Memorie is gevoegd, geeft daarvan de duidelijkste bewijzen.

Onze veeartsenijkundigen hebben reeds geruimen tijd gepleit voor het invoeren van hooger onderwijs in hunne wetenschap, o.a. zeer nadrukkelijk bij de behandeling van het bovenvermelde artikel XXV.

Het is hun toen niet mogen gelukken de uitspraak in beginsel te verkrijgen, dat zulks door de wetgevende macht werd toegegeven. Wanneer men echter de bij behandeling van artikel XXV gewisselde stukken nagaat, dan blijkt wel, dat zulks niet is te wijten aan het bestaan eener opvatting als zou de veeartsenijkunde geen behoefte hebben aan hooger onderwijs, maar meer aan de onzekerheid, hoe dit dan zou moeten worden gegeven.

Het wil den ondergeteekende voorkomen, dat deze omstandigheid geenszins een beletsel mag zijn om thans de zaak van het veeartsenijkundig hooger onderwijs aan de orde te stellen.

De wetenschappelijke werkzaamheid van vele Nederlandsche veeartsen is in de laatste jaren van zoodanige beteekenis, ook voor de maatschappij, geweest, dat wel niemand, die op dit gebied slechts eenigszins bekend is, kan betwijfelen of er bestaat eene zelfstandige veeartsenijkundige wetenschap. Wij bezitten in-

stellingen, waar ze beoefend wordt, en organisaties, die er op zijn gebaseerd, welke het buitenland ons benijdt, maar geene eigene inrichting van hooger onderwijs. De drang om in den vreemde te gaan promoveeren mag geacht worden te bewijzen, dat de neiging der studeerenden tot wetenschappelijke studie in hun vak in hooge mate aanwezig is.

Dit alles, en de geheele aard van het veeartsenijkundig onderwijs, toonen op overtuigende wijze aan, dat het hooger onderwijs is, en de officieele sanctie als zoodanig door de wet mag het niet langer worden onthouden.

Alleen dan toch kan het ten volle de verzorging krijgen, die het behoeft om zich verder te ontwikkelen en om ons te geven de wetenschappelijk gevormde veeartsen, die noodig zijn, niet alleen in het belang van de gezondheid, van onzen zoo belangrijken veestapel, welke verband houdt met onze economische verhouding als exporteerend land tot het buitenland, maar ook, en dat niet minder, met het oog op de volksgezondheid.

Een en ander heeft den ondergeteekende geleid tot de overtuiging, dat thans ook het veeartsenijkundig onderwijs als hooger onderwijs moet worden geregeld bij de wet. Zulks dringt te meer, wijl de tegenwoordig voor het veeartsenijkundig onderwijs bestaande wettelijke bepalingen van 8 Juli 1874 in zoodanige mate verouderd zijn, dat eene herziening niet kan worden uitgesteld.

Dat onderwijs van den aard als het in deze wet bedoelde van zeer bevoegde zijde als hooger onderwijs wordt beschouwd, blijkt wel uit een betoog, hetwelk in het rapport der Ineenschakelingscommissie op bladz. 23 en 24 voorkomt, zij het dan in een eenigszins ander verband.

Volledigheidshalve zij dit hier aangehaald.

„Het hooger onderwijs in het algemeen draagt een wetenschappelijk karakter, d.w.z. het geeft aan zijne leerlingen vorming en voorbereiding, die noodig zijn, om hen in staat te stellen zelfstandig wetenschap te beoefenen of een maatschappelijke betrekking te vervullen, waarvoor eene wetenschappelijke opleiding vereischt wordt. Ofschoon het dus ook een practische vorming kan beoogen en op de voorbereiding tot bepaalde ambten, betrekkingen en bedrijven kan gericht zijn, geeft toch dat practische doel niet het onderscheidende kenmerk aan het hooger onderwijs; dat doet alleen het wetenschappelijke, waarop het practische gegrond is.

Eene wetenschappelijke vorming is zulk eene, die de leerlingen in staat stelt den ontwikkelingsgang eener wetenschap uit de bronnen na te gaan, de gronden, waarop zij rust, te kennen, de vraagstukken, die zij voor het heden stelt, in hunne beteekenis en strekking te verstaan en de methoden, die tot de oplossing kunnen leiden, toe te passen, en alzoo de wetenschap vooruit te brengen.

De wetenschap op zichzelf, als weten, draagt een theoretisch karakter, maar staat daarom niet los naast de praktijk. Ze heeft integendeel de praktijk noodig voor contrôle, zoowel als voor de verschaffing van materiaal, dat zij verwerken kan. Omgekeerd wordt de praktijk door de wetenschap voor dwalen behoed, tot juist inzicht van haar doen gebracht en op nieuwe wegen geleid.

Het is noodig, bij de bespreking van het hooger- of wetenschappelijk onderwijs

daaraan te denken, om alle hinderlijke eenzijdigheid te vermijden; het is waarlijk geene nieuwe waarheid, die in de bovenstaande woorden ligt uitgesproken. Een ingenieur of een officier kan even goed een wetenschappelijk man zijn, wanneer hij aan de boven gestelde voorwaarden voldoet, als een philoloog of een jurist een niet wetenschappelijk man, wanneer hij aan die eischen niet beantwoordt. Is dit zoo, dan kan het hooger onderwijs evenzeer de polytechnische school, de landbouw- en de handelsacademie als de universiteit omvatten, wanneer namelijk het onderwijs aan deze scholen in den bovengenoemden zin wetenschappelijk is. Maar dan volgt daaruit ook, dat het wetenschappelijk onderwijs niet alleen zijne eischen stelt aan de leeraren, maar ook aan de leerlingen. Wie wetenschappelijk onderwijs wil volgen, heeft bepaalde kundigheden en eene zekere denkkracht en denkoefening noodig, die in den regel, althans in den tegenwoordigen tijd, bij den omvang, dien de wetenschap heeft verkregen, niet zonder langdurige en doelmatige voorbereiding worden verkregen".

Toetst men de thans bestaande inrichtingen voor het hoogste landbouwkundig- en voor het veeartsenijkundig onderwijs aan het bovenstaande, hetwelk door den ondergeteekende in hoofdzaken wordt onderschreven, dan blijkt het, dat zij in beginsel aan de daar voor hooger onderwijs gestelde eischen voldoen, èn wat den aard en den inhoud van het onderwijs, èn wat de voorbereiding der leerlingen betreft.

Het gaat er dus niet zoozeer om, door eene wet landbouw- en veeartsenijkundig hooger onderwijs in het leven te roepen; wat beoogd wordt, is slechts dit: de wettelijke sanctie van hooger onderwijs te geven aan iets wat in beginsel reeds hooger onderwijs is, en daarmede aan dat onderwijs eene gezonde en doeltreffende ontwikkeling te waarborgen.

De vorm, die voor dit onderwijs wordt voorgesteld, n.l. het te brengen aan afzonderlijke hoogescholen, is geen novum.

Door de oprichting det technische hoogeschool en opneming van de wettelijke regeling er van in de hooger-onderwijswet is het beginsel, dat ook thans is gevolgd, in onze wetgeving ingevoerd.

Van verschillende zijden is het denkbeeld verdedigd, landbouw- en veeartsenijkundig hooger onderwijs in te lijven bij eene der bestaande universiteiten, hetzij door het te voegen bij eene der vijf faculteiten, hetzij door afzonderlijke faculteiten er voor te stichten.

Noch het een, noch het ander komt den ondergeteekende goed voor.

Bij de landbouwkunde is een onoverkomenlijk bezwaar voor het eerste, dat deze wetenschap werkt met grondwetenschappen, welke aan de universiteiten onder verschillende faculteiten zijn ondergebracht; het technische deel zou meer bij de philosophische, het economische bij de juridische faculteit behooren.

De veeartsenijkunde zou bij de medische faculteit moeten gevoegd worden, doch volgens de besliste uitspraak van deskundigen zijn de punten van afwijking tusschen de studie der geneeskunde van den mensch en van de huisdieren zóó vele, zijn ook de gevolgde onderzoekingsmethoden zóó uiteenloopend, dat de vereeniging van beide in ééne faculteit feitelijk geheel op de vorming van eene

nieuwe faculteit zou neerkomen en in geen geval tot eene besparing zou leiden.

Ook wordt door bevoegde beoordeelaars gevreesd, dat de veeartsenijkundige belangen bij oplossing van het veeartsenijkundig onderwijs in de medische faculteit in het gedrang zouden kunnen geraken en dit bezwaar komt den ondergeteekende niet geheel ongegrond voor.

In het buitenland zijn er enkele voorbeelden van de vereeniging, doch verreweg de meeste inrichtingen van veeartsenijkundig hooger onderwijs zijn zelfstandige instituten.

Het vormen van eene afzonderlijke faculteit aan ééne der bestaande universiteiten zou beteekenen het invoeren van eene ingrijpende nieuwigheid bij het universitair onderwijs, en hoe men er ook over moge denken, dat er veel zou moeten worden onderzocht en overwogen en dat er dus een belangrijke tijd zou moeten verloopen, eer men tot zoo iets zou komen, is wel zeker.

Om practische redenen is dus reeds afgezien van eene dezer beide wijzen van oplossing en is het denkbeeld van afzonderlijke hoogescholen gekozen naar het voorbeeld der technische hoogeschool.

Het is den ondergeteekende bijzonder aangenaam te mogen verwijzen naar de adviezen der ineenschakelingscommissie, welke in haar rapport de stichting van hoogescholen voor beide deelen van onderwijs bepleit met motieven, die ten deele ook in het voorafgaande voorkomen en waarmede de ondergeteekende zich overigens vereenigt.

Op al deze gronden is in dit wetsontwerp de stichting van eene landbouw- en van eene veeartsenijkundige hoogeschool voorgesteld.

Voor beide inrichtingen bestaan in ons land scholen, waarvan de eene, de Rijks hoogere land-, tuin- en boschbouwschool, onder het middelbaar onderwijs is gerangschikt, terwijl de andere, de Rijksveeartsenijschool, is vastgelegd door de wet op het veeartsenijkundig onderwijs.

Aan beide is met ernst gestreefd, het onderwijs op het peil te brengen en te houden, dat door de ontwikkeling van de wetenschap op haar gebied werd geboden.

De Rijks hoogere land-, tuin- en boschbouwschool is met dit doel herhaaldelijk gereorganiseerd, voor zoover zulks binnen de perken der wet mogelijk was, en geleidelijk van betere uitrusting voorzien, terwijl aan de Rijksveeartsenijschool, ook door uitbreiding van het getal docenten en verbetering van de hulpmiddelen, in dezelfde richting is gewerkt.

Aan beide scholen wordt naar de meening van den ondergeteekende, zooals reeds vroeger is betoogd, in beginsel hooger onderwijs gegeven, niet minder dan zulks aan de polytechnische school onmiddellijk voor hare verheffing tot technische hoogeschool het geval was.

Wat er aan beide inrichtingen nog ontbreekt is eene zaak van verbetering en aanvulling (en inderdaad moet daaraan nog heel veel gedaan worden), niet van verandering van methode.

Er is dus alle reden voor om hier denzelfden weg te kiezen, die bij de omzetting der polytechnische school is gevolgd, en de nieuwe hoogescholen te verkrijgen door de bestaande hoogste inrichtingen van onderwijs op het gebied te verhef-

fen tot den rang van hoogescholen en zulks is dan ook in het wetsontwerp geschied.

Bijzondere bespreking eischt hier de vraag, of de landbouwhoogeschool zal gevestigd blijven op de plaats waar thans de Rijks hoogere land-, tuin- en boschbouwschool is. Voor de Rijksveeartsenijschool doet zich te dezen opzichte geene kwestie voor. Het door den ondergeteekende gekozen standpunt nu is dat van opportuniteit. Zijn gedachtengang is geweest, dat de gronden, die pleiten voor vestiging van de landbouwhoogeschool in of in de onmiddellijke nabijheid van eene universiteitsstad, niet zóó overwegend zijn, dat daarvoor al het te Wageningen bestaande aan gebouwen, terreinen en verdere vaste hulpmiddelen moet worden opgeofferd.

Reeds is bij de behandeling van het wetsontwerp tot verplaatsing en splitsing der Rijkslandbouwschool over dit punt een en ander gezegd en zijn eenige gegevens verstrekt over wat te Wageningen in den loop van den tijd is vastgelegd, en daaruit mag gebleken zijn, dat dit inderdaad van niet geringe beteekenis is; de waarde van wat zich nu aan terreinen en gebouwen voor de Rijks hoogere land-, tuin- en boschbouwschool te Wageningen bevindt, bedraagt meerdere tonnen gouds, en deze waarde zou bij verplaatsing grootendeels verloren zijn. Wordt de Rijks hoogere land-, tuin- en boschbouwschool landbouwhoogeschool, dan zal in den loop der tijden nog veel meer noodig zijn, en het behoeft wel geen betoog, dat met name grond in de omgeving van eene plaats als Wageningen voordeeliger te krijgen is dan bij een der groote steden. Uit een financieel oogpunt is dus het voordeel geheel aan de zijde van het door den ondergeteekende voorgestelde.

En nu de voordeelen van het brengen der landbouwhoogeschool in of bij eene universiteitsstad, welk denkbeeld van verschillende zijden wordt voorgetrokken, met name ook door de inceenschakelingscommissie.

Vooreerst zij opgemerkt, dat de afstand van Wageningen tot de dichtstbijgelegen universiteitsstad niet zoo heel groot is; de afstand van Delft tot Leiden is niet veel kleiner dan die van Wageningen tot Utrecht. Ook is er geenerlei bezwaar tegen, de hoogleeraren en lectoren der landbouwhoogeschool in ruime mate in de gelegenheid te stellen zich te verplaatsen; dat moet toch geschieden om de zoo noodige voeling met de praktijk van den landbouw te onderhouden.

Ook mag hier wel worden opgemerkt, dat het licht zal voorkomen, dat een onderzoeker juist voeling wil zoeken met een deskundige van eene andere universiteit dan de naastbijgelegene; dit kan worden bepaald door den aard van de onderwerpen, welke hij behandelt.

En de studeerenden? De vraag is zeker gewettigd of zij, wanneer de landbouwhoogeschool in eene universiteitsstad was gevestigd, zich met die der universiteit werkelijk tot één maatschappij zouden oplossen, en gebeurde dat niet, dan zou elke aanraking, wel verre van bevorderd te worden, op de scherpste wijze worden tegengegaan, en invloed hierop te willen uitoefenen is bij voorbaat uitgesloten.

De ondergeteekende is dus, hoewel hij in theorie de denkbeelden van voorstanders der vereeniging niet wil bestrijden, wel eenigermate sceptisch gestemd ten opzichte van wat er in de werkelijkheid van zou worden verwezenlijkt.

Al deze overwegingen hebben gevoerd tot het voorstel om de in landbouwhoogeschool veranderde Rijks hoogere land-, tuin- en boschbouwschool te Wageningen te laten.

In het wetsontwerp zijn de landbouwhoogeschool en de veeartsenijkundige hoogeschool gezamenlijk behandeld; er is zelfs een band tusschen de twee inrichtingen gelegd door het gemeenschappelijk college van curatoren.

De motieven, die den ondergeteekende tot dit laatste geleid hebben, zijn van verschillenden aard; overwegend acht hij deze: dat beide onder één departement zijn gebracht en daar ook zijns inziens behooren; dat beide overeenkomstige belangen hebben: dat het overgroote deel van de leerlingen der beide hoogescholen later den landbouw en de landbouwers zullen hebben voor te lichten en veelal in het practische leven zullen moeten samenwerken, zoodat het zeer gewenscht moet worden geacht, waar het kan, daarop steeds het oog gevestigd te houden; dat het economisch te achten is het onderwijs aan beide instituten, waar dit er aanleiding toe geeft, naar elkander te richten. De meening van den ondergeteekende is te dezen opzichte zóó gevestigd, dat hij, wanneer niet het overwegende bezwaar bestond, dat òf op de eene plaats, òf op de andere, vele en kostbare zaken moesten worden opgeofferd, niet zou aarzelen, eene landbouw- en veeartsenijkundige hoogeschool voor te stellen.

De inrichting van de wet is voor het grootste deel wel zonder meer duidelijk; ze is gevolgd naar de bepalingen voor de technische hoogeschool.

Evenals daar zijn de regeling van het opmaken van het programma der lessen, de wijze van afnemen, de omvang en de duur der examens, de promotiën en al wat verder daarop betrekking heeft, verwezen naar een algemeenen maatregel van bestuur.

De bevoegdheden door de studie verkregen, zullen bij beide hoogescholen moeten verbonden worden aan den titel van landbouwkundig ingenieur, respectievelijk veearts, niet aan den doctorstitel.

Deze laatste zal daardoor meer alleen een wetenschappelijke beteekenis erlangen.

De ondergeteekende is van meening, dat aan het verlangen naar de gelegenheid tot promotie, welk verlangen reeds lang is uitgesproken, vooral van veeartsenijkundige zijde, doch ook door de landbouwkundigen, moet worden voldaan, ook al reeds omdat daardoor eerst ten volle het onderwijs aan de beide inrichtingen naar buiten den stempel van hooger onderwijs zal verkrijgen.

Doch hij is daarbij van oordeel, dat de promotie met zoodanige waarborgen moet worden omgeven, dat zij eene werkelijk wetenschappelijke waarde verkrijgt en behoudt; het zal zijn streven zijn, daarop toe te zien bij de nadere regeling der examens en promotiën.

Omtrent de afzonderlijke artikelen zij nog het volgende opgemerkt:

In den titel is gevolgd het voorstel der ineenschakelingscommissie, wat de landbouwhoogeschool betreft; de naam „veeartsenijkundige hoogeschool" is verder gekozen op overeenstemmend advies van eenige letterkundige hoogleeraren.

Ad art. 4. De strekking van dit artikel is om, waar aan universiteiten de wenschelijkheid mocht blijken, onderwijs te geven, dat naar de strekking als landbouwhoogeronderwijs is op te vatten, zulks niet bij deze wet uit te sluiten.

Het is duidelijk dat hierbij vooral is gedacht aan de cursussen van hooger landbouwonderwijs, welke tegenwoordig aan de Groningsche universiteit worden gegeven.

De ondergeteekende volgt de ontwikkeling van dit onderwijs met veel belangstelling.

Mogen sommigen hebben gemeend, dat het werk der „Vereeniging voor hooger landbouwonderwijs" tot gevolg zou hebben het verzwakken der overtuiging, dat hooger landbouwonderwijs aan een bijzonderlijk daartoe te stichten inrichting noodzakelijk is, en in dien gedachtengang de instelling aan de Groningsche universiteit hebben beschouwd als een bedreiging van de gezonde ontwikkeling van ons landbouw-hoogeronderwijs, de ondergeteekende deelt deze opvatting in het geheel niet; hij acht het werk van bovengenoemde vereeniging zeer nuttig en meent, dat er zeer zeker plaats is in ons land, en dan wel in de eerste plaats in het landbouwkundig zoo ontwikkelde noorden, voor zulk een instituut. Het ontworpen artikel geeft niets dan een vage aanduiding. Vóór alles scheen het noodig deze instelling haar eigen, volkomen vrije ontwikkeling te laten volgen en er niet van de zijde der Regeering invloed op uit te oefenen, al scheen een bepaalde erkenning op deze plaats gewenscht.

Ad art. 6. Zooals reeds hiervoor werd opgemerkt, is in dit wetsontwerp dezelfde regel gevolgd als bij de technische hoogeschool en bijzondere toelichting zou dit artikel dus niet vereischen. Echter moge hier een enkele opmerking worden gemaakt, ten aanzien van den administrateur.

Het ligt in de bedoeling aan dezen functionnaris alle zaken betreffende de materieele huishouding der hoogescholen op te dragen, bepaaldelijk hem het geheele comptabele beheer te geven.

Door hem daarbij voldoende administratieve hulp ter beschikking te stellen, kunnen de docenten en ook hunne technische hulpkrachten van alles wat met administratie verband houdt, worden ontheven.

Bovendien zal de taak van den secretaris van het college van curatoren daardoor een veel beperktere worden dan bij de universiteiten; ze kan zich geheel bepalen tot het werkelijke secretariaat.

Bij dit artikel dient ook vermeld te worden, dat het wenschelijk is geacht, alles wat betrekking heeft op afzonderlijke instituten, die met de hoogeschool zijn verbonden, en hunne verhouding tot de hoogeschool, bij algemeenen maatregel van bestuur te regelen.

En voorts, om, wanneer het wenschelijk mocht blijken aan de landbouwhoogeschool afdeelingen in den geest van faculteiten in het leven te roepen, iets waarover de meeningen thans nog eenigszins verdeeld zijn, ook dit voorloopig bij algemeenen maatregel van bestuur te regelen.

Dit heeft het voordeel, dat beter rekening kan gehouden worden met veranderende omstandigheden en met de ontwikkeling der wetenschap.

Ad artt. 7 en 8. De omschrijving der vakken, waarin aan de landbouwhoogeschool onderwijs zal worden gegeven, is eenigszins algemeen gehouden.

Ook dit is geschied om de reden zooeven genoemd.

Met name de afzonderlijke onderdeelen van de landbouwkunde, tuinbouwkunde en boschbouwkunde ondergaan geleidelijk wijziging, naarmate deze wetenschappen intensiever worden beoefend, en het zal op ieder tijdstip moeilijk zijn, eene indeeling te geven, die volkomen allen bevredigt.

Ook zal dikwijls de vraag of een vak afzonderlijk zal worden gedoceerd, worden beheerscht door de beschikbaarheid van bepaalde wetenschappelijke leerkrachten.

De ineenschakelingscommissie wijst op pag. 705 van haar rapport reeds op moeilijkheden, die zich bij de technische hoogeschool ten opzichte van datzelfde punt voordoen, en voor de universiteiten heeft zij in het ontwerp van wet tot wijziging van de hooger-onderwijswet, zelfs de opsomming vervangen door een korte, algemeen gestelde formule.

Overwogen is, of dit ook voor de landbouwhoogeschool en de veeartsenijkundige hoogeschool zou geschieden, doch het scheen wenschelijker, zulks thans niet te doen.

Bij de universiteiten is er minder bezwaar tegen, omdat het beschaafde publiek mag worden geacht in hoofdzaken te weten, wat er wordt gedoceerd.

Bij de onderwerpelijke hoogescholen is dit nog niet het geval en eene voldoende duidelijke omschrijving van den aard en omvang van het onderwijs mag dus wel in de wet zelve voorkomen.

Om boven aangegeven redenen dient ze echter eenigszins algemeen gehouden te worden.

Volgens het ontwerp zal ook bij Koninklijk Besluit worden geregeld, door welke docenten de verschillende vakken en onderdeelen zullen worden gegeven.

Het ligt n.l. niet in de bedoeling, alle vakken aan de landbouwhoogeschool en de veeartsenijkundige hoogeschool door hoogleeraren te bezetten, maar sommige te doen geven door lectoren.

En nu is het noodig, dat ook te dezen opzichte de wet geene bindende bepalingen bevat, want het is te voorzien, dat hierin bij herhaling wijzigingen zullen moeten komen.

Vooreerst, wanneer een onderdeel, waarvan b.v. thans mag worden aangenomen, dat het voldoende is wanneer het als hulpvak wordt beschouwd en dat volledigheidshalve gegeven wordt, door dieper onderzoek zich ontwikkelt tot een onderdeel der landbouw- of der veeartsenijkundige wetenschap, waarvan aan de hoogeschool zelfstandige beoefening noodig is.

En verder, omdat een samenvoeging van meer ondergeschikte deelen met zulke, die zelfstandige beoefening vereischen, bij een bepaalde bezetting wel mogelijk is, doch met andere personen niet.

Zonder hier nu in bijzonderheden te willen afdalen ten opzichte van de beginselen voor een splitsing van de vakken in zulke, die door hoogleeraren en die door lectoren zullen moeten worden bezet, meent ondergeteekende het volgende er over te kunnen zeggen.

Er zijn onderwerpen in het volledige plan van het onderwijs aan de hoogescholen, die er in opgenomen moeten worden, omdat de studeerenden later in het leven aan de daarbij bedoelde kennis behoefte zullen hebben, doch die niet kunnen worden beschouwd als onderdeelen der landbouw- of veeartsenijkundige wetenschap.

Zulke onderdeelen kunnen door lectoren worden gegeven, of als toevoegsel worden vereenigd met de taak van een hoogleeraar in een aanverwant vak.

Ook kan het wenschelijk zijn, dat een hoogleeraar wordt ontheven van een gedeelte van zijn studievak, in ruimer zin genomen, omdat hij daardoor meer ongehinderd zijn volle werkkracht kan aanwenden op andere gedeelten; ook in dat geval zal een lector goede diensten kunnen bewijzen.

Dit zijn dus twee verschillende gezichtspunten, die beide het lectoraat wenschelijk maken. Van het aangeven van voorbeelden meent ondergeteekende zich hier te moeten onthouden, omdat hij ten opzichte van dit, uit den aard der zaak eenigszins netelige, onderwerp vrij meent te moeten blijven.

Overigens behoeft het geen betoog, dat er verschillende gevallen zijn, waarin een scherpe scheidingslijn niet kan getrokken worden en waarin dus met inachtneming van alle omstandigheden zal zijn te beslissen.

Een enkel woord nog over de in het laatste lid van artikel 7 en 8 genoemde seminaria.

Deze van de Duitsche universiteiten overgenomen instellingen hebben ten doel, de meer gevorderde studenten in nauwere aanraking te brengen met de hoogleeraren, bij het bestudeeren van moeilijker onderwerpen; zij moeten hoofdzakelijk oefening verschaffen in zelfstandig wetenschappelijk onderzoek, en kunnen naar den aard van de studievakken zeer eenvoudig van opzet zijn, of, wat aan deze hoogescholen ook wel zal voorkomen, een meer omvangrijk apparaat noodzakelijk maken.

Ad art. 18. Het overeenkomstige artikel uit de hoogeronderwijswet (art. 91) is niet geheel overgenomen; wat in het tweede lid van dat artikel is bepaald zou, in verband met artikel 16 van het ontwerp en met de vaak zeer beperkte keuze van speciale deskundigen in strijd kunnen komen met de belangen van het landbouw- en het veeartsenijkundig hooger onderwijs.

Ad art. 24. In dit artikel zijn drie verschillende zaken voorzien:

a. aanvulling van het onderwijs aan de hoogescholen zelve met onderdeelen, die eene afzonderlijke bezetting niet, of voor alsnog niet, noodzakelijk maken, of met onderdeelen waaromtrent iemand, die in de volle praktijk van het leven staat, veel ervaring en kennis heeft verzameld en waarover hij belangrijke mededeelingen kan doen, terwijl hij zich toch niet beschikbaar zou willen stellen als vaste leerkracht aan een hoogeschool;

b. meer algemeene verspreiding van kennis door de hoogescholen, als men wil „university extension", of ook het openen van eene gelegenheid voor vroegere leerlingen om op de hoogte gehouden te worden van den stand der wetenschap. Dit laatste zal b.v. zeer nuttig kunnen zijn voor hen, die in hun ambt of hunne betrekking niet zooveel gelegenheid overhouden voor studie, dat zij zelfstandig al het nieuwe kunnen opnemen en verwerken.

c. het houden van leergangen voor categorieën van personen, voor wie een zekere mate van kennis van sommige landbouwvakken ten behoeve eener goede vervulling van hun ambt noodig is. Hier wordt b.v. gedacht aan de officierenleerlingen voor de intendance-studiën, die reeds sedert jaren een gedeelte hunner opleiding aan de Rijks hoogere land-, tuin- en boschbouwschool ontvangen.

Met het oog op het onder *b* en *c* genoemde zullen de in lid 2 van dit artikel bedoelde leergangen van groote waarde zijn.

Ad art. 26. In het tweede lid is de administrateur uitgezonderd, omdat diens werkkring volgens artikel 6 bij algemeenen maatregel van bestuur wordt vastgesteld.

Ad art. 27. Het lesgeld bedraagt thans aan de Rijks hoogere land-, tuin- en boschbouwschool f 80 en aan de Rijksveeartsenijschool f 100 per jaar. Er is echter geen afdoende grond voorhanden, waarom het voor de landbouwhoogeschool en de veeartsenijkundige hoogeschool niet gelijk zou worden gemaakt aan dat van de universiteiten en de technische hoogeschool.

Ad art. 32. Ten opzichte van het gemeenschappelijk curatorium heeft de ondergeteekende zijn standpunt reeds uiteengezet in de inleidende beschouwingen.

Hieraan kan nog worden toegevoegd, dat door aan elke hoogeschool een eigen college van curatoren te geven het gevaar zal ontstaan, dat ieder college zal trachten voor zijne inrichting zooveel mogelijk te verkrijgen, en het hangt dan maar van omstandigheden (dikwijls niet volkomen zakelijke) af, wie het meeste verovert. Dit gevaar wordt vermeden door de instelling van één college, dat de zaken der beide hoogescholen objectief zal behandelen.

Ad art. 33. In verband met wat bij artikel 6 is opgemerkt, is het niet noodig voor te schrijven, dat de woonplaats van den secretaris van het college van curatoren wordt beperkt.

Ad art. 38. Er is gedacht aan een driejarig rectoraat, evenals dit thans bij de technische hoogeschool bestaat, doch de adviezen van de verschillende senaten pleiten voor het éénjarige; alleen meent de senaat der technische hoogeschool, dat voor den eersten tijd een driejarig rectoraat eenige voordeelen kan hebben.

Na overweging van de vóór- en nadeelen is het éénjarige gekozen.

Ad art. 43. Omtrent de wenschelijkheid van het aanstellen van een administrateur met vrij uitgebreide bevoegdheid is bij art. 6 reeds een en ander gezegd.

Dat in den in dat artikel voorgeschreven algemeenen maatregel van bestuur ook zal moeten worden omschreven de verhouding van dezen hoofdambtenaar tot den senaat en de hoogleeraren en verdere docenten eenerzijds en het college van curatoren en diens secretaris anderzijds, is duidelijk en dat die omschrijving wel enkele moeilijkheden zal opleveren, eveneens.

Doch de functie is naar de meening van ondergeteekende voor de beide hoogescholen met hare vele en kostbare inrichtingen voor onderwijs en onderzoek, waarbij er zijn, die veel comptabel en practisch inzicht noodig maken, onmisbaar, en daarbij zal den administrateur eenige macht moeten worden gegeven, welke wel schijnbaar aan die van de afzonderlijke hoogleeraren wat te kort doet,

maar die hen ook ontlast van vele beslommeringen welke hun in hunne wetenschappelijke werkzaamheden allicht ernstig konden hinderen.

Ad art. 49. Het is niet noodzakelijk geacht, ook voor deze hoogescholen nog afzonderlijke toelatingsexamens in te stellen; de drie in de wetten op het hooger en middelbaar onderwijs aangegevene zijn voldoende te achten.

De toelating volgens het tweede lid is een novum.

Het denkbeeld om volwassen personen, die in het algemeen de bewijzen leveren van voldoende algemeene ontwikkeling, tot de studie en de examens toe te laten, zonder de verplichting om allerlei elementaire en verdere schoolkennis in alle bijzonderheden op nieuw te gaan aanleeren, is ook bepleit door de aaneenschakelingscommissie en de ondergeteekende vertrouwt, dat hij bij de Volksvertegenwoordiging algemeen bijval zal vinden.

Natuurlijk is het noodig een waarborg te behouden, dat niet allerlei onbevoegden langs dezen weg binnen zouden kunnen komen de senaat zal zich daarbij ongetwijfeld op het hier bedoelde en gewenschte ruime standpunt weten te stellen.

Ad art. 69. Het is noodig geoordeeld de geheele wet van 20 Juli 1870 niet van toepassing te verklaren op de terreinen der veeartsenijkundige hoogeschool, wijl bij de studie der meest uiteenloopende besmettelijke veeziekten volledige vrijheid moet worden gelaten.

Bezwaren kunnen daaruit niet voortkomen; vooreerst wijl de hoogleeraren dezer inrichting zeker volkomen bevoegd mogen worden geacht om te beoordeelen welke maatregelen tegen besmettingsgevaar zijn te nemen en voorts, wijl bij elke verspreiding, hoe gering ook, buiten de terreinen, de wet van 1870 dáár geheel van toepassing is.

De regeling der schadevergoedingen bij afmaking, die in meergemelde wet voorkomt, moest nu natuurlijk hier worden aangegeven.

De niet genoemde artikelen zullen naar de meening van den ondergeteekende geen bijzondere toelichting behoeven.

Bij het instituut der bijzondere leerstoelen is de regeling, welke in de hooger-onderwijswet voorkomt, mutatis mutandis, overgenomen.

De Minister van Landbouw,
Nijverheid en Handel,
A. S. TALMA.

De Minister van Binnenlandsche Zaken,
HEEMSKERK.

Bijlage A.

OVERZICHT van de inrichtingen voor hooger landbouw- en boschbouwonderwijs in het buitenland.

(De gegevens voor dit overzicht zijn voor het grootste gedeelte getrokken uit „Hooger Landbouwonderwijs door P. VAN HOEK," voor het overige gedeelte uit „Minerva, Jahrbuch der Gelehrten Welt, 1911".

Bijzondere aanhalingen uit het eerste werk zijn aangeduid met (*), gedeelten aan het tweede ontleend, met (**).

DUITSCHLAND.

De inrichtingen voor hooger *land*bouwonderwijs zijn in 4 groepen te verdeelen:

I. Leerstoelen van landbouwkunde, met instituten aan de universiteiten:

in Pruisen: te Halle, Breslau, Göttingen, Kiel en Koningsbergen;

in Hessen: te Giessen;

in Sachsen: te Leipzig;

in Mecklenburg-Schwerin: te Rostock;

(te Rostock is alleen een leerstoel; instituten zijn daar niet).

II. Zelfstandige hoogere landbouwonderwijsinrichtingen in zekere betrekking tot een universiteit:

in Pruisen: de landbouwhoogeschool te Berlijn, de landbouwacademie te Poppelsdorf bij Bonn en (sedert enkele jaren) het Keizer-Wilhelm-Instituut voor Landbouw te Bromberg;

in Sachsen-Weimar-Eisenach: het instituut der universiteit te Jena;

III. Zelfstandige inrichtingen voor hooger landbouwonderwijs zonder eenige betrekking tot andere inrichtingen van onderwijs;

in Beieren: de landbouw- en brouwerijakademie te Weihen-Stephan;

in Würtemberg: de landbouwakademie te Hohenheim.

IV. Landbouwafdeelingen aan technische hoogescholen;

in Beieren: te München.

I. *Leerstoelen voor landbouwkunde met instituten aan de universiteiten.*

Deze staan onder het „Ministerium der geistlichen-, Unterrichts- und Medizinal-Angelegenheiten", in tegenstelling met de tot groep II behoorende inrichtingen, die onder het „Ministerium für Landwirtschaft, Domänen und Forsten" ressorteeren.

De leerstoelen voor landbouwkunde behooren tot philosophische faculteit, in welke de studenten voor landbouwkunde worden ingeschreven en waarin zij dezelfde rechten hebben als de overige studenten.

Wat betreft de eischen van toelating tot de universiteit, is er een zeer belangrijk verschil tusschen die, gesteld aan de landbouw-studenten en die aan de andere studeerenden.

De laatsten moeten, om te worden toegelaten als *gewone hoorders* met het recht, aan de verschillende examens deel te nemen en te promoveeren, de studie aan het gymnasium of aan eene „Realschule" met 9 klassen met vrucht hebben voleindigd. Van de landbouwstudenten wordt hiervoor slechts gevraagd het bewijs van goed afgelegd examen voor het een-jarig-vrijwilligerschap, een examen, dat volgens den heer VAN HOEK (*) niet hooger mag worden gesteld dan ons eindexamen aan eene 3-jarige H. B. S. Buitendien moeten zij het bewijs overleggen van ten minste twee jaren in de landbouwpraktijk werkzaam te zijn geweest. Zij kunnen echter evenals als de andere studenten promoveeren, maar tot docter in de *philosophie*. Een doctoraat in *landbouwkunde* bestaat tot nog toe niet.

Het onderwijs wordt gegeven ten deele door professoren voor landbouwvakken, voor een ander deel door universiteitsprofessoren. Volgens VAN HOEK (*) waren

er te Halle in 1900 van de eersten 13 met 6 vaste assistenten, terwijl van 19 der andere professoren de colleges ook door landbouwstudenten werden gevolgd.

Een der professoren in de landbouwvakken is directeur van het landbouwkundig instituut. Hij wordt in het beheer ter zijde gestaan door het „Engere Lehrercollegium", welks leden door de Regeering daartoe worden aangewezen.

„In het midden van elk semester worden de colleges en practische oefeningen in de philosophische faculteit voor het volgende semester vastgesteld. Hieruit worden die colleges en oefeningen bijeengezocht, welke in het bijzonder van belang zijn voor de landbouwstudenten. Ze worden in een afzonderlijk leerplan bekend gemaakt. Intusschen dient ieder student, in verband met zijne ontwikkeling en den voor studie beschikbaren tijd, overleg te plegen met de hoogleeraren en docenten over de door hem te volgen colleges en oefeningen". (*)

Behalve de gewone studenten kunnen ook nog buitengewone hoorders worden toegelaten en verder hospitanten. Landbouwers worden echter als zoodanig slechts toegelaten, wanneer zij kunnen aantoonen, dat de omstandigheden hun niet toelaten, de studie in haar geheel te volgen,

Elk instituut is, het eene in rijkere mate en op grooteren voet dan het andere, uitgerust met voor wetenschappelijke landbouwstudie noodige hulpmiddelen.

Dat te Halle, het oudste en meest bekende, staat daarin wel vooraan. Het heeft een landbouwkundig laboratorium, een landbouwplantentuin met vegetatiehuis, een dito dierentuin, een veeartsenijkundige kliniek, een proefveld (in 1900 110 H.A. groot) en verzamelingen van landbouwwerktuigen.

II. *Zelfstandige hoogere landbouwonderwijsinrichtingen, in zekere betrekking tot een universiteit.*

Het hoofdonderscheid tusschen deze inrichtingen en die onder I ligt in hare volstrekte zelfstandigheid, tevens daarin, dat hare studenten niet kunnen promoveeren, tenzij zij zich aan de philosophische faculteit eener universiteit hebben laten inschrijven. In dat geval kan het aantal semesters aan eene landbouwhoogeschool doorgebracht, door de faculteit ten volle of gedeeltelijk in rekening worden gebracht.

De hoogescholen hebben hare eigen professoren, onder wie er echter ook college geven aan de universiteit. Zij zijn daarbij toegerust met alle hulpmiddelen, noodig voor wetenschappelijke studie der landbouwkunde.

De eischen voor toelating zijn dezelfde als onder I genoemd. De studenten hebben het recht, de colleges aan de universiteit ter plaatse, die van Poppelsdorf de colleges aan de universiteit te Bonn, te bezoeken. Te Berlijn zijn eveneens de colleges aan de overige daar aanwezige vak-hoogescholen voor hen toegankelijk.

Volgens den heer Van Hoek (*) wordt echter van deze vrijheid door het overgroote deel der studenten geen of zeer weinig gebruik gemaakt. Datzelfde geldt ook voor de studenten aan de onder I genoemde instituten.

(**) De jongste der hier besproken inrichtingen, het „Kaiser-Wilhelm-Institut für Landwirtschaft" onderscheidt zich (ten minste tot 1911 was dit het geval) van hare beide zusterinrichtingen in belangrijke mate. Het onderwijs

wordt daar nog niet semestersgewijze gegeven, zoodat er niet de opleiding kan worden verkregen als aan de andere inrichtingen van hooger landbouwonderwijs. Het instituut is verdeeld in 4 afdeelingen: I. Agricultuur-chemie, bacteriologie en zaadteelt; I. Dierhygiëne; III. Plantenziekten; IV. Grondverbetering.

Tot I behoort de 80 H.A. groote proefboerderij te Möcheln en een proefveld van 5 H.A.

Aan het hoofd van ieder der afdeelingen staat een wetenschappelijke leider met den titel van professor, terwijl die van afdeeling I tevens directeur is.

De inrichting heeft, althans tot dusver, ten doel, akademisch (landbouwkundig of natuurwetenschappelijk) gevormde personen — praktikanten — gelegenheid te geven, zich verder te ontwikkelen in speciale richting. Daartoe worden er jaarlijks kortere of langere „voordrachtscursussen" gegeven. Buitendien worden er andere voordrachten gehouden, waaraan alle belangstellenden van minstens 18 jaar oud onder zekere voorwaarden kunnen deelnemen.

Bij het verlaten der inrichting ontvangt de praktikant een getuigschritt.

III. *Zelfstandige inrichtingen voor hooger landbouwonderwijs zonder eenige betrekking tot andere inrichtingen van onderwijs.*

(**) De studeerenden aan de hieronder ressorteerende inrichtingen, de akademie Weihen-Stephan, staande onder het Beiersche „Ministerium für Kirchen- und Schulangelegenheiten" en de akademie Hohenheim, staande onder het Wurtenburgsche „Ministerium für Kirchen- und Schulwesen", zijn voor hunne wetenschappelijke studie geheel aangewezen op de colleges der respectievelijk door hen bezochte inrichting en de daar aanwezige hulpmiddelen.

De akademie Weihen-Stephan wordt bestuurd door een directeur, tevens professor, en een „Lehrerrat", behoorende tot de docenten „des engeren Lehrkörpers", 14 in aantal, de vaste professoren.

De akademie Hohenheim wordt bestuurd door een directeur, die professor moet zijn in een der landbouwvakken en tevens is „ordentliches Mitglied der Königlichen Centralstelle für die Landwirtschaft" in Stuttgart en bijgestaan wordt door het „Lehrerconvent", waarvan hij voorzitter is. Dit „Lehrerconvent" bestaat buiten hem uit 10 der vaste professoren en 2 door den Koning benoemde hoogleeraren der akademie.

Beide akademiën zijn ruim voorzien van hulpmiddelen, waaronder talrijke instituten, en beschikken ieder over een landgoed, respectievelijk 304 en 303 H.A.

De eischen van toelating zijn ook voor deze inrichtingen dezelfde als voor al de onder I en II genoemde. Om te promoveeren moeten de studenten denzelfden weg volgen als die der onder II genoemde inrichtingen; zij moeten zich daartoe dus bij de philosophische faculteit eener Duitsche universiteit laten inschrijven.

Buitengewone hoorders en hospitanten kunnen onder vrijwel dezelfde voorwaarden worden toegelaten als voor I en II.

Aan beide akademiën worden evenals te München, aan het einde van elk semester „Semestralprüfungen" afgenomen.

Te Weihen-Stephan worden tevens aan het einde van elk zomersemester „Absolutorialprüfungen" afgenomen, waartoe alleen die landbouwstudenten worden toegelaten, die gedurende ten minste 2 semesters de inrichting hebben bezocht.

Studenten van andere Duitsche inrichtingen voor hooger landbouwonderwijs kunnen aan dit examen deelnemen na overlegging van het bewijs van een studie van 4 semesters.

IV. *Landbouwafdeelingen aan technische hoogescholen.*

(**) De landbouwstudenten aan de „Technische Hochschule te München nemen tegenover hunne collega's aan de inrichtingen voor hooger landbouwonderwijs in Duitschland eene bijzondere en bevoorrechte positie in, daar de eischen voor hunne toelating dezelfde zijn als voor andere studeerenden aan de hoogeschool en deze gelijk staan met die voor toelating tot de universiteiten. Zij moeten dus met goed gevolg het eind-examen aan een Gymnasium, Real-gymnasium of Oberrealschule (Realschule met 9 klassen) hebben afgelegd. Daarvoor genieten zij ook dezelfde voordeelen als hunne overige mede-studeerenden, waarvan het voornaamste is, dat zij worden toegelaten tot het examen voor „Diplomingenieur" in hun geval „Diplomlandwirt", om daarna aan dezelfde school te kunnen promoveeren.

Voor buitengewone hoorders en hospitanten geldt ook hier weer hetzelfde als reeds voorheen vermeld.

De hierna te noemen examens, dezelfde als aan alle technische Duitsche hoogescholen, worden afgenomen door de docenten der inrichting zelve.

„Semestralprüfugen", examens aan het einde van elk semester, staan open voor alle toehoorders, maar de deelneming is vrijwillig. De uitgereikte getuigschriften dienen als bewijs, dat de houder zekere colleges heeft bezocht.

Voor de ingeschreven studenten, degenen, die aan de eischen tot toelating hebben voldaan, zijn de „Diplomprüfungen", n.l. een „Vorprüfung" en een „Hauptprüfung". Voor de eerste wordt in het algemeen een studietijd van 4 semesters, voor de laatste een van 8 semesters gevorderd, iets meer of iets minder naar gelang van de studierichting. Het getuigschrift na de „Hauptprüfung" uitgereikt, geeft recht op den titel van „Diplomingenieur" resp. „Diplomlandwirt" en geeft toegang tot den hoogeren technischen Staatsdienst.

Ter verkrijging van den titel Doctor-Ingenieur moet door den „Diplomlandwirt" een verder examen worden afgelegd en moet hij tevens een dissertatie inreiken.

Aan al de bovengenoemde inrichtingen, behalve die onder IV, is het onderwijsprogramma verdeeld over 6 semesters. Voor de gewone (ingeschrevenen) hoorders staat na 4 semesters de toegang open tot een examen, de „Abgangsprüfung". Zij, die zich daaraan onderwerpen, kunnen bij welslagen worden aangesteld, tot landbouwleeraar van eene vereeniging en zijn benoembaar tot directeur van of leeraar aan een winterschool.

Om tot het examen voor „Lehrer der Landwirtschaft an den Landwirtschaftsschulen" te worden toegelaten, is eene verdere studie van nog minstens 2 semesters noodig. Ten behoeve der zoodanigen is aan ieder der onder II genoemde instituten een „Landwirtschaftliches Seminar" verbonden. Terwijl zij de eerste 4 semesters samen hebben gestudeerd met hen, die zich voor de „Abgangsprüfung" voorbereiden, is de studie aan het „Seminar" uitsluitend voor hen toegankelijk.

(**) Verder worden nog aan verschillende inrichtingen, o.a. te Berlijn, Poppelsdorf en Hohenheim, de volgende examens afgenomen:

a. wetenschappelijk examen voor veeteelt-inspecteur. Toegelaten worden zij, die de beide evengenoemde examens met goed gevolg hebben afgelegd;

b. examen voor landmeter voor hen, die 4 semesters hebben gevolgd;

c. cultuur-technisch examen voor hen, die het onder *a.* genoemde examen met goed gevolg hebben afgelegd.

Te Berlijn worden daarbij nog examens afgenomen ter verkrijging der graden van bierbrouwerij- en van suikerfabriekingenieur.

Volgens den heer VAN HOEK, die daartoe een nauwkeurig onderzoek instelde aan de inrichtingen te Berlijn, Halle en Breslau, zijn de resultaten van het Duitsche hooger landbouwonderwijs bij lange niet zoo schitterend als zoude mogen worden verwacht, zelfs zonder de lage eischen van toelating uit het oog te verliezen. Verreweg de meeste studenten verblijven slechts één — meestal een wintersemester — ,hoogstens twee semesters aan de door hen bezochte inrichting. In verhouding tot het aantal studeerenden is het getal van hen, die een examen aflegden of den doctorstitel behaalden, bedroevend klein.

Het onderwijs, dat zich noodzakelijk moet richten naar de ontwikkeling van het gros der studenten, dat dus zelfs niet kan voldoen aan de lage eischen tot toelating, komt daarvoor beneden het peil van hooger onderwijs te staan.

(**) Het hooger *boschbouw*onderwijs wordt gegeven aan vier zelfstandige akademiën, niet verbonden dus aan eenige andere inrichting van onderwijs:

in Pruisen: te Eberswalde en te Hannover-Münden:

in Sachsen: te Tharandt;

in Sachsen-Weimar: te Eisenach.

Buitendien wordt de boschbouwwetenschap onderwezen aan de universiteiten te Giessen (Hessen), te München en te Tübingen.

De beide akademiën van Pruisen staan onder het „Ministerium der Landwirtschaft, Domänen und Forsten", die te Eberswalde onder het onmiddellijk toezicht der „Central Forstbehörde".

De akademiën te Tharandt en te Eisenach staan onder de resp. Ministeries van Financiën van Sachsen en Sachsen-Weimar.

De eischen voor toelating zijn voor alle vier akademiën dezelfde als die voor de universiteiten: met vrucht voleindigde studie aan Gymnasium, „Realgymnasium" of „Oberrealschule". Bovendien moeten de aanstaande boschbouwstudenten het bewijs leveren eener éénjarige werkzaamheid in de praktijk van den boschbouw. Dit geldt voor hen, die zich wenschen voor te bereiden voor de hoogere betrekking bij den Staatsboschbouw.

Als hospitanten worden aangenomen zij, die het éénjarig vrijwilligersexamen met goed gevolg hebben afgelegd en tevens in de praktijk zijn werkzaam geweest.

De studie strekt zich uit over 6 semesters, behalve aan de akademie te Eisenach, waar ze slechts 4 semesters duurt.

OOSTENRIJK.

Het hooger landbouwonderwijs in dezen Staat wordt gegeven:

I. aan de Keizerlijk-Koninklijke Hoogeschool voor bodemcultuur te Weenen en

II. aan het Universiteits-Instituut te Krakau.

Verder bestaat aan elk der technische hoogescholen te Weenen, Gratz, Praag, Brünn en Lemberg een leerstoel voor landbouwkunde.

I. De *K.-K. Hoogeschool voor bodemcultuur* te Weenen, staande onder het Departement van „Cultur und Unterricht", met mede-toezicht van het Ministerie van Landbouw. Aan de school zijn drie afdeelingen, een voor landbouw, een voor boschbouw en een ter opleiding van cultuurtechnici.

Het beheer der school is opgedragen aan het college van professoren, waaruit de rector van één jaar wordt gekozen. In 1905 telde de school 17 gewone en 3 buitengewone professoren, 24 lectoren en privaat-docenten en 15 assistenten.

Als gewoon student worden toegelaten zij, die het eind-examen van een gymnasium of een „Oberrealschule" met goed gevolg hebben afgelegd. Als buitengewoon hoorder kunnen worden toegelaten allen, die 18 jaren oud en behoorlijk ontwikkeld zijn. Als „Gäste" kunnen enkelen met medeweten van den rector tot het volgen van enkele colleges worden toegelaten. De studietijd is thans 4 jaren, elk van 2 semesters. Het eerste semester is uitsluitend, het tweede hoofdzakelijk aan de propaedeutische, natuurwetenschappelijke vakken gewijd. In de volgende semesters komt naast de op de natuurwetenschappen gebaseerde vakstudie eerst die der Staathuishoudkunde en daarna die der rechtswetenschappen aan de rij en in aansluiting daarmede in overeenkomstige volgorde de daarop gebaseerde vakstudie.

Voor elk der studierichtingen worden 3 staatsexamens afgenomen, het eerste na het eerste studiejaar, het tweede na het derde en het derde aan het einde van het vierde jaar. De examens worden in hoofdzaak door de docenten der inrichting afgenomen en zijn mondeling.

Aan deze examens kunnen slechts zij, die aan de vorengenoemde eischen voldoen, deelnemen.

Zij, die het derde examen met goed gevolg hebben afgelegd, kunnen een examen ter verkrijging van den doctorstitel afleggen onder overlegging eener dissertatie.

Van 1872, het jaar der oprichting der eerste (landbouw-) afdeeling, tot 1902, werd de inrichting door 4170 landbouwstudenten bezocht, waarvan 70% *gewone* hoorders waren. Van deze onderwierpen zich 147 met goed gevolg aan de Diplomprüfung".

2. *Het universiteits-instituut voor landbouw te Krakau.*

Het instituut maakt een onderdeel van de philosophische faculteit der universiteit uit, maar wordt bestuurd door een directeur. Alle bepalingen, welke ten aanzien van de leerkrachten, enz. voor de genoemde faculteit geldig zijn, zijn ook toepasselijk op het landbouwinstituut. Voor toelating als gewoon student wordt

dus, evenals voor de andere studenten, vereischt het bewijs van met goed gevolg het eind-examen van een gymnasium te hebben afgelegd. Zij, die het eind-examen aan eene „Oberrealschule" met goed gevolg hebben afgelegd, worden dan alleen tot de voor de gewone studenten geopende examens toegelaten, wanneer zij de colleges, op het studieplan vermeld, geregeld hebben bezocht.

Na eene vierjarige studie kunnen de landbouwstudenten tot doctor in de philosophie promoveeren.

HONGARIJE. (**)

Hooger landbouwonderwijs wordt thans in Hongarije gegeven aan 5 landbouw-akademies: te Magyar-Ovàr (Ungarisch Altenburg), Debreczen, Kaschau (Kassa), Ketzthely en Klausenburg.

De inrichtingen te Debreczen, Keszthely en Klausenburg werden van gewone of hoogere landbouwscholen respectievelijk in 1906, 1907 en 1909 tot hun tegenwoordigen rang verheven. Alle 5 akademies ressorteeren onder het Ministerie van Landbouw en hebben eene zelfde organisatie.

Voor de toelating der studenten, den duur der studie en de examens gelden voor alle dezelfde regelen.

Om als gewoon student te worden ingeschreven, moet men 18 jaren oud zijn, het bewijs kunnen overleggen van met goed gevolg afgelegd eind-examen aan een gymnasium of „Realschule" en minstens één jaar in de praktijk werkzaam te zijn geweest.

De studietijd loopt over 3 jaren of 6 semesters. Er worden 3 examens afgenomen: aan het einde van het 1ste studiejaar de „Grundprüfung", aan het einde van het 2de jaar de „Fachprüfung" en aan het einde van het 3de jaar de „Schlussprüfung".

Verder wordt er aan het einde van elk semester een mondeling examen afgenomen.

(*) „In 1905 waren er 253 gewone studenten aan de school te Altenburg en 9 toehoorders. De meerderheid der studenten, die hunne studiën aan de akademie voltooien (55—60 pct.), keert terug in het ouderlijk bedrijf, 25—30 pct. treedt in dienstbetrekking bij den landbouw, terwijl de overigen bij het landbouwonderwijs of in andere betrekkingen werkzaam zijn".

Tot de akademie Altenburg behoort een boerderij van 60 H.A. benevens een akademietuin van 20 H.A. Een proefstation voor landbouwwerktuigen, een scheikundig proefstation en een voor zaadcontrôle, buitendien een veterinair station en een meteorologisch laboratorium zijn te Altenburg aanwezig.

Aan de 4 overige akademiën zijn vrij uitgestrekte landgoederen verbonden: aan die te Debreczen een van 345 H.A., aan die te Kaschau (een internaat) een van 330 H.A., aan die te Klausenberg een van 428 H.A.

RUSLAND.

In Rusland wordt thans hooger landbouwonderwijs gegeven aan 3 inrichtingen:

I. Het landbouwinstituut te Moskou, staande onder het Ministerie van Landbouw;

2. Het instituut voor land- en boschbouw te Nieuw-Alexandrië (gouv. Lublin), staande, evenals de volgende inrichting, onder het Ministerie van onderwijs;

3. de landbouwafdeeling der polytechnische school te Riga.

Het instituut te Moskou heeft twee studierichtingen: landbouw en landbouwwerktuigkunde. De eischen tot toelating zijn: het bewijs een der volgende scholen met vrucht te hebben doorloopen: eene hoogere school, eene onder het Ministerie van landbouw ressorteerende landbouwschool, een humanistisch gymnasium of eene middelbare school, die eene voldoende opleiding geeft voor het volgen der lessen aan het instituut.

Zij, die aan de inrichtingen, genoemd onder 2 en 3, wenschen te worden toegelaten, moeten voldoen aan de eischen, die voor toelating tot inrichtingen voor hooger technisch onderwijs zijn gesteld.

De studieduur is voor de drie inrichtingen dezelfde, n.l. 4 jaar. Zij, die voor het na afloop daarvan afgenomen examen slagen, ontvangen: aan het instituut te Moskou den titel van Landbouwkundige of Landbouwwerktuigkundige, aan de beide andere inrichtingen dien van Landbouwkundige der 1ste of der 2de klasse.

Aan de drie scholen zijn boerderijen verbonden voor praktisch onderricht en praktische oefeningen.

ZWEDEN.

Het hoogste landbouwonderwijs voor Zweden wordt gegeven aan twee zelfstandige instituten, één te Ultuna, nabij Upsala, en één te Alnarp, tusschen Malmö en Lund. Beide instituten zijn op Staatsdomeinen van grooten omvang gelegen, die aan het demonstratief onderwijs dienstbaar worden gemaakt en zoo rationeel mogelijk worden geëxploiteerd.

Aan beide inrichtingen zijn de leerlingen intern. Tot leerling worden toegelaten zij, die minstens 18 jaar oud zijn, één jaar in de praktijk zijn geweest en het bewijs van toelating tot de 7de klasse van een Zweedsch gymnasium bezitten of door een examen of getuigschriften toonen, de daarvoor noodige kennis te bezitten.

De duur van het onderwijs is twee jaar. Het onderwijs is verplichtend voor hen, die willen deelnemen aan het eind-examen. Het slagen daarvan geeft geen recht op een titel.

Aan het instituut te Alnarp is een inrichting voor onderwijs in zuivelbereiding verbonden, waaraan alleen worden toegelaten zij, die het eindexamen met goed gevolg hebben afgelegd of de daartoe noodige kennis bezitten. De duur van dit onderwijs is één jaar.

NOORWEGEN.

Noorwegen bezit ééne inrichting voor hooger landbouwonderwijs, de „Höjere Landbrugsskole" te Aas bij Christiania. Aan de hoogeschool is een boerderij verbonden van 130 H.A.

Zij heeft 5 afdeelingen: voor landbouw, boschbouw, tuinbouw, landmeten en zuivelbereiding.

Eischen voor toelating zijn voldoende vertrouwdheid met de praktijk, mini-

mum-ouderdom van 19 jaren en voldoende algemeene ontwikkeling. Deze algemeene ontwikkeling moet worden bewezen door een admissie-examen of door het overleggen van met vrucht volbrachte studie aan een akkerbouw-, boschbouw-, tuinbouw- of zuivelschool.

De duur der studie is 2 jaar, waaraan voor de boschbouwers een praktische cursus van 1 jaar is toegevoegd.

Gedurende het 1ste jaar ontvangen de leerlingen der 5 afdeelingen gezamenlijk onderwijs in de grondleggende vakken. Daarna komt de scheiding.

DENEMARKEN.

Te Kopenhagen is de eenigste hoogeschool voor landbouw en aanverwante vakken.

De inrichting is zelfstandig en omvat 5 vakscholen: veeartsenijschool, landbouwschool, landmeterschool, boschbouwschool en tuinbouwschool. De inrichting beschikt over vele hulpmiddelen. De terreinen zijn echter klein.

Om als gewoon leerling te worden ingeschreven (aan toehoorders worden geen eischen gesteld) wordt vereischt het bewijs van bevoegdheid, aan de universiteit te worden ingeschreven, bij gebreke waarvan een examen wordt afgenomen. Ook kan het Ministerie verlof geven tot inschrijving.

De landbouwstudenten hebben in de meeste gevallen reeds een landbouwschool bezocht of zijn geruimen tijd in de praktijk geweest.

Verschillende colleges worden voor de vijf vakscholen gemeenschappelijk gegeven.

De duur der studie is voor de veeartsen $4\frac{1}{2}$, voor de landbouwers $1\frac{2}{3}$ voor de tuinbouwers $2\,{}^{1}/_{6}$, voor de landmeters $3\frac{3}{4}$ en voor de boschbouwers $3\frac{1}{2}$ jaar.

De landbouwstudenten ontvangen gedurende de eerste 8 maanden college in de grondwetenschappen. Zij leggen achtereenvolgens 2 examens af. Gunstig afgelegd eind-(2de) examen geeft recht op den titel „candidaat".

De candidaten kunnen zich aan 3 cursussen, elk van 1 jaar, verder bekwamen in de grondwetenschappen, in akkerbouw of in veeteelt en verkrijgen, na met goed gevolg afgelegd examen aan het einde van den cursus, den titel van ingenieur.

Het groote aantal beschikbare beurzen maakt, dat ook vele zoons van kleine landbouwers aan de inrichting studeeren. In den regel worden deze landbouwleeraren, consulenten, enz.

BELGIE.

Hooger landbouwonderwijs wordt gegeven aan:

I. Het „*Institut agricole de l'Etat à Gembloux*". Aan de school is behalve een proeftuin een boerderij van 65 H.A. verbonden.

Als gewoon leerling kunnen worden ingeschreven zij, die de bevoegdheid bezitten tot het volgen van het onderwijs aan eene universiteit of aan daarmede in rang gelijkstaande inrichtingen.

Toehoorders worden slechts in beperkt aantal toegelaten, maar moeten eene middelbare school met goed gevolg hebben afgeloopen.

De studie duurt 3 jaren. Aan het einde daarvan wordt na goed afgelegd examen de titel verkregen van „Ingénieur agricole".

De ingénieurs agricoles kunnen in een vierde studiejaar zich bekwamen in de richting van boschbouw, van scheikunde en landbouwindustriën of van landhuishoudkunde en onderwijs.

De school werd van 1860 (het jaar der oprichting) tot 1900 bezocht door 1342 leerlingen, waarvan bijna $\frac{2}{3}$ zoons van grondeigenaars, landbouwers en beheerders van landgoederen waren.

Van het totale aantal volbrachten 38 pct. met goed gevolg hun studiën.

II. Het „*Institut agronomique de l'Université de Louvain*".

Het instituut maakt een onderdeel uit van de faculteit „des sciences" (wiskunde, etc.), de professoren aan het instituut behooren tot deze faculteit.

De leerlingen moeten aan dezelfde eischen voldoen als de andere universiteitsstudenten en genieten dezelfde rechten. Zij, die op grond van hunne getuigschriften geen toegang hebben, moeten zich aan een toelatingsexamen onderwerpen.

De studie duurt 3 jaren. Na afloop van het 1ste jaar moeten de studenten zich aan een tweede toelatingsexamen onderwerpen, waaraan gewoonlijk slechts 60 à 70 pct. voldoen. Toehoorders zijn vrij.

Terwijl de beide eerste jaren hoofdzakelijk aan de grondleggende vakken zijn gewijd, verdeelt zich reeds na het 1ste jaar de studie in 2 richtingen, die van den eigenlijken landbouw en die van chemie en landbouwtechnologie. Goed volbrachte studie in de eerste richting geeft recht op den titel van „Ingénieur agricole", in de tweede op dien van „Expert chimiste agricole".

Evenals te Gembloux staat voor de dragers dezer titels de toegang tot een 4de studiejaar open met vier studierichtingen, waaronder ook die voor den kolonialen landbouw, na afloop waarvan bij welslagen speciale ingenieurstitels worden verleend.

FRANKRIJK.

Frankrijk heeft slechts eene inrichting voor hooger landbouwonderwijs het „Institut national agronomique de Paris".

Tot de hulpmiddelen behooren eene in de nabijheid van Parijs gelegen boerderij benevens proefveld.

Zij, die zich als gewoon leerling willen laten inschrijven, moeten zich, daar de inrichting in totaal slechts voor 220 leerlingen ruimte biedt, aan een vrij moeilijk *vergelijkend* examen onderwerpen, dat in verschillende departementale hoofdplaatsen wordt afgenomen. De beste leerlingen van de lycea (klassieke studiën), die voor het eindexamen daarvan zijn geslaagd, moeten zich voor het vergelijkend examen nog wel een jaar prepareeren.

De studie duurt 2 jaren. In de 3 maanden lange vacanties moeten de leerlingen zich in de practijk bekwamen.

Na afloop van elk jaar wordt een examen afgenomen, terwijl buitendien talrijke malen onderzoek wordt gedaan naar de vorderingen der leerlingen. Op grond van den uitslag der examens en van de resultaten der onderzoekingen wordt aan de besten het diploma van „Ingénieur agricole" uitgereikt, terwijl zij, die daarvoor

niet in aanmerking komen, maar toch voldoende kennis hebben opgedaan, een „certificat d'études" ontvangen.

Van de eersten kunnen telken jare ongeveer twintig in een derde jaar hunne studiën voortzetten in landbouwkunde in engeren zin, waartoe ook de koloniale landbouw behoort, in natuurwetenschappen of in landbouwwerktuigkunde en technologie.

PORTUGAL.

Te Lissabon bestaat het instituut voor landbouw- en veeartsenijkunde, dat 17 leerstoelen heeft en verdeeld is in 3 afdeelingen: landbouw, boschbouw en veeartsenijkunde. Voor het praktisch onderricht beschikt het instituut over eene in de nabijheid van Lissabon gelegen boerderij.

Om als student te worden ingeschreven, moet men een lyceum met vrucht hebben afgeloopen.

De studie duurt 5 jaren. Het laatste jaar is gewijd aan de praktijk. Na afloop van elk studiejaar wordt een examen afgenomen, terwijl aan het einde der studie door den student een dissertatie wordt ingediend, die door den directeur en vier professoren wordt beoordeeld.

SPANJE.

Hooger landbouwonderwijs wordt in Spanje gegeven aan eene inrichting op een aan den Staat behoorende boerderij, gelegen in de nabijheid van Madrid.

Zij, die als gewoon leerling wenschen te worden ingeschreven, moeten den graad van „bachelier" hebben verworven of zich aan een toelatingsexamen onderwerpen. Dit examen loopt over rekenkunde, gewone- en hoogere algebra, vlakke- en analytische meetkunde, trigonometrie, teekenen en Fransch.

De studie duurt 6 jaren. Zij die hunne studiën hebben voltooid, verwerven den titel van „Ingeniero agronomo".

ITALIE.

(*) „In Italië wordt hooger landbouwonderwijs gegeven aan 5 instituten, waarvan 3, die te Milaan, Portici en Pérouse, ressorteeren onder het Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel, en 2, die te Pisa en Bologne, als onderdeel van de wis- en natuurkundige faculteit der universiteiten onder het ministerie van onderwijs. Hunne organisatie is niettemin dezelfde.

Om als student te worden ingeschreven, moet men met goed gevolg een lyceum, de landbouw- en geodetische afdeeling van een technisch instituut, een school voor mijnbouw of het boschinstituut de Vallombroso hebben doorloopen.

De duur van de studie is 4 jaren, waarvan het laatste jaar in het bijzonder aan de praktijk is gewijd. De studievakken worden in twee groepen, grondleggende en toegepaste, verdeeld. Het onderwijs loopt in het eerste deel van den studietijd over de grondleggende vakken.

Zij, die met vrucht het onderricht aan de instituten hebben gevolgd, ontvangen den titel van doctor in de „agrarische wetenschappen".

ZWITSERLAND.

Aan de polytechnische school is eene afdeeling voor land- en boschbouw. Zij die als leerling wenschen te worden toegelaten, moeten een examen afleggen in de vakken voor algemeene ontwikkeling, wiskunde, schei- en natuurkunde. Vrijgesteld daarvan zijn zij, die in het bezit zijn van behoorlijke getuigschriften of reeds langen tijd in de practijk zijn werkzaam geweest.

Het onderwijs is verplichtend. Met het derde studiejaar kan de leerling uit de lessen van het programma eene keuze doen, waarna deze dan voor hem verplichtend zijn.

Bijlage B.

OVERZICHT van de inrichtingen voor hooger veeartsenijkundig onderwijs in het buitenland.

1. *Duitschland:* Sedert meer dan 20 jaren overal veterinaire hoogescholen, allengs gecompleteerd met rector-magnificus en jus promovendi.

Berlijn: 15 professoren, 12 docenten (repetitoren en privaat-docenten).

Hannover: 10 professoren, 7 docenten (repetitoren en privaat-docenten).

Dresden: 10 gewone- en 12 buitengewone professoren en docenten, 5 privaat-docenten.

Munchen: 13 professoren, 2 docenten, 1 privaat-docent.

Giessen: veterinair-medische faculteit der universiteit.

2. *Oostenrijk-Hongarije,* veterinaire hoogescholen te Weenen, Buda-Pest en Lemberg, alle met rector-magnificus en jus promovendi.

In Hongarije wordt jaarlijks een vrij groote som aan studiebeurzen besteed. Zoo werd in 1902 aan 8 studenten een beurs van 1000 Kronen, aan 68 een van 750, aan 11 een van 500 en aan 21 een van 375 Kronen toegekend (*).

3. *Rusland:* veterinaire hoogescholen te Warschau, Dorpat, Charkow en Kasan. Te Petersburg is een veterinaire faculteit verbonden met de universiteit. Alle met jus promovendi.

De directeur heeft den graad en de rechten van den dekaan eener universiteitsfaculteit, en de professoren staan gelijk in rang met die der universiteiten (*).

Voor de toelating worden 6 klassen van een gymnasium of het eind-examen van een reaalschool geëischt. De studie duurt 4 jaar. Voor hen, die den titel van doctor (magister) willen behalen, wordt daaraan nog één jaar toegevoegd (*).

4. *Turkije:* veterinaire hoogeschool te Constantinopel.

5. *Rumenië:* veterinaire hoogeschool te Bukarest.

6. *Servie:* veterinaire afdeeling der medische faculteit van de universiteit te Belgrado.

(*) Poging tot reorganisatie van 's Rijksveeartsenijschool door het Hoofdbestuur en eene Commissie uit de leden van de Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland 1904.

7. *Zwitserland:* veterinair-medische faculteit der universiteiten te Bern en te Zürich. Deze faculteiten rouleeren met die der universiteiten in zake het rectoraat. Zelfstandig jus promovendi.

Voor de natuurkundige vakken volgen de veterinairen de colleges der philosophische faculteit en zelfs krijgen zij de algemeene physiologie samen met de medici. Aan de veeartsen wordt daarenboven ter aanvulling nog speciale physiologie der huisdieren gegeven (*).

8. *Italië:* veterinaire hoogescholen te Turijn, Milaan en Napels. Voorts met de universiteiten verbonden veterinair-medische faculteiten te Bologna, Parma, Modena en Pisa. Alle met jus promovendi.

Te Parma maakt de veterinaire faculteit een onderdeel uit der medische faculteit (*).

De professoren zijn in elk opzicht gelijk gesteld met de universiteitsprofessoren. De gewone en buitengewone hoogleeraren worden bij concours benoemd, geheel volgens het vigeerend reglement voor de benoeming der universiteitsprofessoren (*).

De Italiaansche veeartsenijscholen kunnen den titel van „dottore in zoojatria" verleenen (*).

Men wil den duur der veterinaire studie brengen van 4 op 5 jaar en voor de toelating niet als thans (1904) 7 jaar, maar 8 jaar gymnasium vorderen (*).

9. *Spanje:* veterinaire hoogescholen te Madrid, Saragossa, Santiago en Leon.

De eischen voor toelating zijn minder zwaar dan in andere landen. De school te Madrid heeft een vijfjarigen cursus en alleen de daar gediplomeerde veeartsen komen in aanmerking voor Staatsbetrekkingen (*).

10. *Portugal:* veterinaire hoogeschool verbonden met de landbouw-hoogeschool.

De duur der studie is vijf jaar; voor de toelating wordt het diploma eindexamen gymnasium gevorderd. (*)

11. *België:* Staatsveeartsenijschool te Brussel.

Om toegelaten te worden moet de candidaat overleggen het diploma van candidaat in de natuurkundige wetenschappen, dat verkregen kan worden na een verblijf van minstens 2 jaar aan een der universiteiten, waar voor de toelating eindexamen gymnasium vereischt wordt. (*)

De duur der studie aan de veeartsenijschool bedraagt dan nog 7 semester of $3\frac{1}{2}$ jaar. (*)

12. *Frankrijk:* Staatsveeartsenijscholen te Alfort, Lyon en Toulouse.

De studietijd duurt voor al de drie inrichtingen 4 jaar.

Voor toelating hebben de candidaten zich aan een vergelijkend examen te onderwerpen. Voor de school te Lyon worden alleen toegelaten de bezitters van het „diplôme de bachelier de l' enseignement secundaire classique ou moderne."

(*) Poging tot reorganisatie van 's Rijksveeartsenijschool door het Hoofdbestuur en eene Commissie uit de leden van de Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland 1904.

In België, doch vooral in Frankrijk, schijnt de hervorming tot hoogeschool met jus promovendi niet ver meer verwijderd. Onlangs erkende de Minister van Landbouw het recht der veterinaire hoogescholen op het jus promovendi, krachtens de eischen van toelating tot deze inrichtingen.

13. *Denemarken:* veterinaire hoogeschool te Kopenhagen, verbonden met de Landbouw-hoogeschool.

Het veterinair onderwijs wordt, met inbegrip der propaedeusis, gegeven door 12 docenten, ten deele professoren. Recht tot toegang geeft het diploma eindexamen gymnasium, maar bovendien kan een admissie-examen worden afgelegd, waarvoor behalve 3 moderne talen ook latijn vereischt wordt.

14. *Zweden:* veterinaire hoogeschool te Stockholm en te Skara.

15. *Groot-Britannië en Ierland:* veeartsenijschool te Londen, Edinburg, Glasgow en Dublin, met een veterinaire afdeeling der universiteit te Liverpool. Het zijn alle private inrichtingen. Men streeft er echter naar, ze te reorganiseeren tot Staats-veterinaire hoogescholen met jus promovendi.

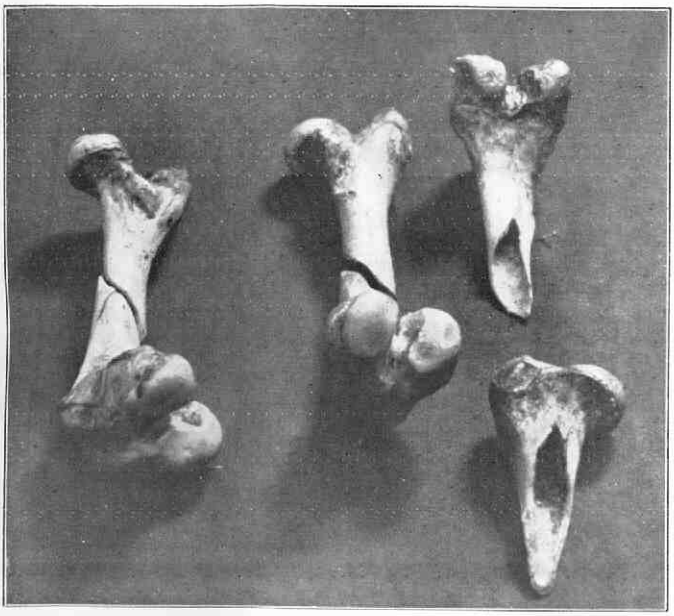
16. *Vereenigde Staten van Noord-Amerika:* hier, evenals in Canada, bevinden zich zeer veel veeartsenijscholen en veterinaire faculteiten van universiteiten, alle van privaten aard en met jus promovendi. Daarvan zijn er 22 erkend door het „Bureau of Animal Industrie" te Washington, in zooverre dat de in die scholen gediplomeerden zijn toegelaten om mede te dingen naar de betrekking van veterinair inspecteur bij gemeld „Bureau".

17. *Cuba:* veterinaire faculteit der universiteit te Havana.

18. *Argentinië:* veterinaire afdeeling der universiteit te Buenos-Ayres.

19. *Japan:* veterinaire afdeeling van de faculteit van Landbouw der universiteit te Tokio. Voorts veterinaire hoogescholen te Sapporo (Jesso) en te Iwate.

De scholen buiten Europa zijn in het algemeen primitief ingericht, maar ook die in de Zuidelijke landen van Europa (Portugal, Spanje, Turkije en enkele in Italië) laten veel te wenschen over.

Dr. H. C. L. E. BERGER. Losse aanteekeningen over beenbreuken bij varkens.

Typische vormen van dijbeenbreuk bij het varken.

Losse aanteekeningen over beenbreuken bij varkens,

(uit de exportvleeschkeuring),

DOOR

DR. H. C. L. E. BERGER, Zwolle.

In de keuringsdiensten van voor uitvoer bestemd vleesch te Hoek van Holland, maakten de tamelijk veelvuldig waargenomen fracturen bij varkens mijn belangstelling gaande, in 't bijzonder uit een oogpunt van handelsbelang voor de vleeschmarkten te Londen. Drie jaren geleden maakte ik aanteekeningen omtrent de zitplaats der fracturen en over de bewerking welke het geslachte dier moest ondergaan (afzetten van hammen, uitnemen van sommige beenderen, enz).

Door omstandigheden heb ik niet eerder dan tot voor een half jaar mijn bijzondere aandacht opnieuw aan de beenbreuken gewijd, thans bij varkens aangevoerd en geslacht in een tweetal exportslachterijen in de provincie Overijsel.

Mijn belangstelling bepaalde zich evenwel nu niet alleen tot de hierboven genoemde zaken, maar ik ging tevens na de verschillende vormen der fracturen, hun zitplaats, de veelvuldigheid van voorkomen bij bepaalde beenderen, de diagnose der fracturen zoowel bij het levende dier als bij het geslachte varken; ik zocht naar minder bekende oorzaken.

Mogen mijn aanteekeningen, die loopen over de vier laatste maanden van het vorige jaar en betrekking hebben op 12454 gekeurde varkens, tevens een bijdrage zijn tot de kennis omtrent beenbreuken bij deze diersoort.

Alleen die fracturen zijn genoteerd waarbij abnormale gesteldheid van het geheele beenderenstelsel (rachitis, osteomalacie), die tot breken praedisponeert, *niet* aanwezig was.

Van de 12454 gekeurde varkens noteerden wij er 297 met fracturen en wel verdeeld over de navolgende beenderen:

dijbeen	174	maal	= 60%.
darmbeen	52	,,	= 17%.
opperarmbeen	24	,,	= 8%.
ribben	20	,,	
schenkelbeen	11	,,	
zitbeen	4	,,	
elleboogbeen	4	,,	

hielbeen	4	maal
rugwervel	2	,,
lendenwervel	1	,,
kruiswervel	1	,,

Vorm der beenbreuken.

Geen enkele gecompliceerde, alle subcutane breuken.

Dijbeen. Overwegend komt voor de *schuine breuk* (fractura obliqua) zeer vaak naderende tot *den spiraalvorm*, dus tevens in de lengterichting. Van af de onderste epiphyse vormt het breukstuk aan de voorvlakte (meermalen voor-binnen-vlakte) een driehoek, waarvan de punt kan reiken tot de bovenste epiphyse; van af de bovenste epiphyse vormt het bovenste beenfragment aan de achtervlakte ook een langwerpige driehoek waarvan de punt kan reiken tot de onderste epiphyse (meermalen achter-buitenvlakte); bijgaande photo geeft hiervan voorbeelden. De breuklijn kan men vaak spiraalsgewijze vervolgen van buiten beneden naar achter boven tot voor boven.

Van de 174 dijbeenbreuken trof ik 129 × dezen vorm aan.

Afwijkingen waren:

10 × dwarse breuk (fractura transversa) op de grens van het bovenste en middelste $^1/_3$ gedeelte.

30 × gesplinterd (fr. comminutiva).

3 × dwars in 't midden.

2 × dwars op de grens van het middelste en onderste $^1/_3$ gedeelte.

Bij 52 varkens vond ik het *darmbeen* gebroken, waarvan 48 malen hetzelfde type n.l. dwarse breuk der darmbeenszuil onmiddellijk boven den heupkom.

De 4 uitzonderingen waren:

3 × dwars door het midden der zuil.

1 × dwars onmiddellijk onder de darmbeenplaat.

Van de 3 zitbeenfracturen waren in 2 gevallen de *zitbeensknobbels* dwars afgebroken; éénmaal vond ik een dwarse breuk van het zitbeen achter den heupkom.

Ribfracturen werden bij 20 varkens genoteerd; ik dien evenwel hieraan toe te voegen dat slechts die gevallen werden aangeteekend waarbij duidelijk zichtbare bloeduitstorting had plaats gehad; eenvoudige *infracties* met weinig of geen verbloeding kwamen niet in aanmerking; evenmin genezen of bijna genezen breuken.

Staartwervelbreuken, die ik niet zelden aantrof, waren uit een oogpunt van vleeschkeuring van geen belang.

Kruiswervel. Soms komen fracturen of infracties van het kruisbeen voor, tegelijk met fracturen van het bekken. Als zoodanig heb ik er geen afzonderlijke vermelding van gemaakt. Wel van een op zich zelf voorkomend geval, een breuk van lichaam en boog van den 3den kruiswervel.

Rug- en lendenwervel. Dwarse breuk van het lichaam van de wervels in het voorste gedeelte.

Schenkelbeen. 5 × trof ik een dwarse breuk aan, op de grens van het bovenste en middelste $^1/_3$ gedeelte; niet steeds was het kuitbeen mede gebroken.

4 × bevond de breuk zich op de grens van het middelste en onderste $^1/_3$ gedeelte, dwars.

2 × was het been gesplinterd.

Hielbeen. Steeds afgebroken onmiddellijk boven de gewichtsverbinding met het katrolbeen; dwarse breuk.

Opperarmbeen vonden we 5 × gesplinterd.

5 × spiraalbreuk.

14 × dwarse breuk, steeds in de diaphyse, nu eens in 't midden, dan weer meer naar boven of naar beneden.

Elleboogbeen. In alle 4 de gevallen hadden wij te doen met een dwarse breuk van het proximale gedeelte, van af het haakuitsteeksel.

Diagnose der beenbreuken bij het levende en bij het geslachte dier.

De onderkenning van beenbreuken is over 't algemeen niet moeilijk. Dezelfde symptomen die wij bij andere dieren waarnemen, vinden we ook bij het varken; o.a. wat betreft de ledematen: zwelling, pijn, bij onderzoek abnormale beweeglijkheid, crepiteeren, kreupelheid, meermalen hinken, ook wel totaal onvermogen tot voortbewegen.

Al deze verschijnselen zijn bij de z.g. levende keuring waar te nemen. Op enkele bijzonderheden wil ik wijzen.

De diagnose *rugwervelbreuk* is niet gemakkelijk te stellen. Het dier in quaestie vertoonde een waggelenden gang, waggelend in het voorstel. ZBIRANSKI die van de 311 door hem geconstateerde fracturen bij varkens 2 × breuk van een lendenwervel aantrof, vond hevige verlammingsverschijnselen. Daarbij waren zoowel lichaam als boog gebroken, het lendenmerg beschadigd, bloeduitstorting in het wervelkanaal.

Bij de door mij geconstateerde gevallen van rugwervelfractuur resp. laatste en 6de rugwervel was slechts een dwarse fissuur in het lichaam van den wervel aanwezig in het eéne geval, in het andere

vond ik een totale breuk, dwars door het lichaam, resp. geringe en meerdere bloeduitstorting in de omgeving.

Door noteering van het nummer van het oormerk werd bij de keuring van het geslachte dier gezocht naar eventueel zichtbare oorzaak van den waargenomen abnormalen gang; immers meermalen trof ik tuberculeuse woekering van de wervels aan, zoodanig, dat het ruggemerg samengedrukt was, terwijl het dier een oormerk had gekregen wegens verlammingsverschijnselen.

Men dient bij exportvarkens die waggelend loopen, nog om iets te denken n.l. dat varkens, tengevolge van lange spoorwegtransporten, door uitputting, ook niet zelden een zoodanigen gang hebben na de lossing; zulks heb ik indertijd vooral kunnen constateeren bij varkens uit Frankrijk verzonden, die ruim 48 uren in den wagon hadden doorgebracht.

Het varken met *breuk van den lendenwervel* had een min of meer slingerenden gang.

De vier gevallen van *zitbeenfractuur* zijn ons bij de levende keuring ontgaan. Het heeft mij getroffen dat evenmin breuken van het darmbeen (vooral die van de zuil onmiddellijk dwars boven den heupkom) steeds aan het levende dier zijn waar te nemen. En vooral is de diagnose lastig te stellen, wanneer vele varkens in een hok verzameld zijn, zoodat men ze niet kan noodzaken eens rond te loopen.

Evenwel meermalen bestaat het *vermoeden* van bekkenbreuk door een onzekeren gang in het achterstel en verkorting van den stap van het achterbeen aan de overeenkomstige zijde.

Breuk van het elleboogbeen was niet met zekerheid bij het onderzoek van het levend dier vast te stellen; wel bestond het vermoeden. Ter plaatse was de omgeving gezwollen; groote pijnlijkheid, hinken; het aangedane been was omhoog getrokken; crepiteeren niet waar te nemen.

Het 2de geval was bij de levende keuring niet te ontdekken geweest, eenvoudig omdat het toen nog niet bestond.

De fracturen van het hielbeen werden voor de slachting geconstateerd; verschijnselen: kreupelheid, zwelling, pijnlijkheid en sterke buiging van het spronggewicht.

Al de aangeteekende fracturen waren versche breuken; hetzij dat zij enkele uren vóór de slachting waren ontstaan, (tijdens het vervoer, ook bij en na de lossing) hetzij één of 2 dagen daarvoor, of wel onmiddellijk vóór of tijdens het dooden; bij uitzondering nà het dooden.

Bij het geslachte dier levert de onderkenning van beenbreuken over 't algemeen ook geen moeilijkheden op; dit geldt in de eerste plaats voor de ribben. Ook de dijbeen- en darmbeenbreuken zijn gemakkelijk vast te stellen, tenzij deze onmiddellijk vóór of tijdens het dooden zijn ontstaan en de dieren direct gestoken worden. In dit geval toch is de bloeduitstorting zeer gering, soms is zij in 't geheel niet aanwezig, wij zien dan ook niet de donker roode verkleuring der correspondeerende lymphklieren. Maar toch worden ook deze fracturen door ons onderkend; en wel door de volgende manipulatie: de duimen worden geplaatst op de inwendige dijschenkelvlakte, de vingers op de buiten dijvlakte, lager dan de duimen; vervolgens wordt een drukking uitgeoefend zóó, dat het bovenste gedeelte van elke ham van den onderzoeker af wordt geduwd door den druk der duimen, terwijl het onderste gedeelte naar voren komt door den druk der vingers. Is geen fractuur aanwezig, dan voelt men een elastischen weerstand; bij aanwezigheid van één of beiderzijdsche dijbeenbreuk is die weerstand veel geringer; de elasticiteit is dan òf aan eene zijde, of aan beide hammen verminderd — bovendien is zoo'n ham in te buigen. Om zoodoende tot de diagnose te komen, is eenige oefening noodig.

Breuk van het darmbeen ging steeds gepaard met bloeduitstorting in de omgeving en infiltratie en zwelling der darmbeensklieren.

Zij leverden voor de onderkenning geen moeilijkheden op.

Bij *fracturen van het zitbeen* werd bloeding waargenomen in de omgeving, onder het uitgesneden rectum.

Groot is vaak de verwoesting van het spierweefsel bij dijbeenbreuk; geweldige bloeduitstortingen worden meermalen aangetroffen; infiltratie van het spierweefsel, en niet zelden verscheuring hiervan door de scherpe beenstukken. Soms gebeurt het, dat van de geheele ham niets meer bruikbaar is voor consumptie.

Elleboogbeen. Zooals ik reeds opmerkte bestond het vermoeden van breuk van dit been bij de levende keuring. Bij het geslachte dier werd bij insnijding aan de mediale zijde in 't geheel geed bloed aangetroffen;wel aan den lateralen kant, reeds onmiddellijk onder de huid, verder tusschen de spieren en zoo vervolgens insnijdende, kwam ik tot aan de breuk.

Het geval dat *niet* bij de levende keuring was geconstateerd, week bij het geslachte dier slechts af door een lichte blauwschemering van het zwoerd aan de buitenzijde van het ellebooggewricht; bovendien viel waar te nemen dat het been in strekpositie stond. Ook hier weer aan de binnenzijde geen, aan de buitenzijde wel bloeduitstorting.

Evenals we een manipulatie toepassen om dijbeenbreuken te onderkennen, worden breuken van *opperarm-* en *onderarmbeen* opgemerkt door de voorbeenen aan te vatten bij de carpi en daarna een beweging uit te voeren, een soort *wringen* binnen- en buitenwaarts. Hierdoor zullen ook die breuken onderkend worden, waarbij geen verschijnselen in het oog springen.

De *hielbeenfractuur* werd ontdekt door zwelling ter plaatse en roodblauwe verkleuring onder de huid. Bij insnijding werd tamelijk groote bloeduitstorting geconstateerd en kneuzing der omringende weeke deelen.

Rugwervelbreuk. Bij het varken met het oormerk wegens den waggelenden gang, trof ik een tamelijk groote bloeduitstorting aan onder het borstvlies, zich uitstrekkende over een 4 tal wervellichamen en ter zijde van den wervelkolom langs de ribbenbogen ongeveer ter breedte van een hand.

Bij het andere varken was maar zeer weinig bloed in de omgeving van den gebroken wervel aanwezig; hier bestond eenig vermoeden van de fractuur, doordat zich op de huid zeer duidelijk de vorm van een bedwelmingshamer afteekende. Op de plaats van de breuk was de wervelkolom in één geval gemakkelijk inknikbaar.

Bij den lendenwervelbreuk zagen we bloeduitstorting in de mediaanlijn tusschen het niervet.

Oorzaken der beenbreuken. Ik laat hier buiten beschouwing de omstandigheid dat het beenderenstelsel der cultuurvarkens door de verfijning, levenswijze, opfok, meer gepraedisponeerd is tot het krijgen van beenbreuken dan dat van eenige andere diersoort. Als tegenstelling diene, dat ik bij de honderdduizenden schapen, te Hoek van Holland gekeurd, slechts een enkele maal een beenbreuk bij deze diersoort zag. Dat goede verpleging der varkens in deze een gunstigen invloed uitoefent, moge uit het navolgende blijken.

Bij een vergelijking van het percentage der beenbreuken, opgeteekend in de maanden Februari, Maart en April 1910 in den keuringsdienst Hoek van Holland, met de in den aanvang genoemde cijfers, blijkt dat het percentage beenbreuken in de twee exportslachthuizen in de provincie Overijsel belangrijk hooger is. 2.38% Overijsel — 1.6% Hoek van Holland.

Te meer moet zulks opvallen, waar de aanvoer der varkens in genoemde provincie voor een gedeelte slechts per spoor geschiedt, op betrekkelijk korten afstand (uit eigen provincie) en overigens per boerenwagen of met een veewagen (daarvoor ingerichte z.g. varkenswagens); terwijl in den keuringsdienst Hoek van Holland II,

de varkens uitsluitend per spoor werden aangevoerd, over lange trajecten (o.a. uit Friesland, Groningen, Noord- en Zuid-Holland, Utrecht en voor een klein gedeelte uit Overijsel, Drenthe en Gelderland)

De oorzaken van het groot percentage beenbreuken in de beide keuringsdiensten in de provincie Overijsel moeten wij zoeken in de groote fouten, die ook thans nog kleven aan de varkenshouderij bij de zandboeren in deze provincie. Nòch bij de stalhouding, nòch bij den opfok der varkens wordt rekening gehouden met eischen van hygiëne en verpleging, terwijl bovendien de voeding in vele gevallen ondoelmatig is. Van voldoende beweging in de open lucht — ik bedoel in 't bijzonder weidegang — is geen sprake. Zelfs ontbreken meermalen loopplaatsen totaal, terwijl als zij er zijn, dan zijn ze nog menigmaal ondoelmatig. Stellen we daarentegenover het percentage beenbreuken in den keuringsdienst Hoek van Holland, en letten wij op de provincies uit welke de varkens betrokken worden, dan wordt veel duidelijk als we bedenken, dat juist in die provinciën de varkenshouderij veel beter is en de varkens wel degelijk weiden.

Dezelfde ervaring die ik in dit opzicht opdeed, vernam ik ook van exportslachters die naar Duitschland verzenden. Zij zeggen: krijgen wij varkens van de Rotterdamsche markt (n.b. verzonden naar Overijsel) dan hebben wij daaronder maar zelden een beenbreuk; uit eigen provincie (O.) betrokken, hebben we bij deze varkens er veel meer last van, ofschoon het vervoer maar heel kort van duur is over kleinen afstand.

Van de *directe oorzaken* van fracturen zijn verreweg in de meerderheid de z.g. uitwendige (slaan, vallen, stooten, springen, uitglijden). Wij zien dan ook niet zelden de z.g. *contusie-fractuur*, waarbij de omliggende deelen mede gekwetst zijn. Maar ook door *eigen spierwerking* ontstaan meermalen beenbreuken; zoo zag ik door verhoogde spiercontracties, dijbeenfracturen ontstaan.

Het betrof varkens waaraan tijdens het leven in het geheel geen afwijking te zien was; zij werden na de levende keuring dadelijk in het z.g. steekhok gedreven, bedwelmd door kopslag en onmiddellijk daarna gestoken. Tegen het tijdstip dat zij bijna uitgebloed zijn ontstaan hevige contracties van het geheele lichaam en zeer sterke, herhaalde strekkingen, vooral van de achterbeenen. Nu zullen beenbreuken kunnen ontstaan in die gevallen, waarbij de ruimte in het steekhok te klein is en de dieren dientengevolge met de achterbeenen bij de zoo even bedoelde sterke krampachtige bewegingen steun vinden tegen den muur. Ik ben meer

dan eenmaal in de gelegenheid geweest aan zoo'n varken tijdens den doodstrijd een merkteeken te geven; bij onderzoek van het geslachte dier constateerden wij dan dijbeenbreuk, en steeds ontbrak de bloeding totaal.

Zoo'n steekhok, geeft ook nog op andere wijze aanleiding tot beenbreuken; o. a. wanneer het bloed niet of slechts ten deele kan afvloeien, of indien de roosters te glad zijn.

Door uitglijden zagen we breuken van bekken en dijbeen ontstaan; de varkens gleden herhaaldelijk uit met één of beide achterbeenen onder het lichaam naar voren, of zijwaarts.

Bij het bedwelmen door kopslag ontstaan nog al eens fracturen tengevolge van misslaan. Zoo weet ik heel zeker dat één der fracturen van de ulna en van het opperarmbeen aldus ontstonden.

Het steekhok waarin de bedwelming plaats heeft, moet vooral voldoende afmetingen hebben; de persoon die belast is met het bedwelmen, moet ruimte hebben om den hamer te kunnen hanteeren, zoo niet, dan wordt de man te haastig, hij wil van elke gelegenheid die hem maar eenigszins gunstig voorkomt profiteeren om den slag aan te brengen — hij kan het juiste moment niet afwachten. Dat bedwelmen is vooral geen werk voor zenuwachtige personen.

De breuk van den rugwervel is ook zonder twijfel ontstaan door een klap met den hamer.

Bovendien, wanneer de varkens bij het drijven naar het steekhok of bij aanwezigheid aldaar niet spoedig genoeg naar den zin van den „bedwelmer" zich verplaatsen, dan is hij al te spoedig geneigd hen „den hamer op den rug te leggen" — m.a.w. hen onzacht te verjagen.

Trouwens bij het voortdrijven vallen er meer klappen en schoppen dan noodig is — in de slachtplaats en op het terrein wordt er onzerzijds zooveel mogelijk tegen gewaakt. Dat daardoor beenbreuken kunnen ontstaan, ook fractuur van het hielbeen, is duidelijk Tijdens het vervoer ontstaan de meeste fracturen; die van rug- en lendenwervels en van bekken kunnen o.a. door de volgende oorzaak ontstaan. Het gebeurt dat, vooral op boerenwagens, de varkens opgepropt zitten als haringen in een ton; sommigen geraken nu onder de anderen; zij trachten zich omhoog te werken, met veel inspanning gelukt hun dit met het voorstel — ze doen het soms plotseling met een ruk — op het achterstel hangt het volle gewicht van een kameraad.

Reeds eenige jaren geleden, nog te Hoek van Holland zijnde, waar alle varkens, zooals reeds is gezegd, per spoor werden aange-

voerd, wees ik den afzenders op het groote nut van voldoend en practisch strooisel in de wagons. Kneuzingen, ontstekingen van de huid en roodkleuring van het spek (ook door slaan ontstaan) namen wij dikwijls waar; verwondingen ontstaan door vallen, stooten en bijten geraakten soms in hevige ontsteking — en wel in die wagons, waarin zich geen of ondoelmatig strooisel bevond. Op den bodem lag een vuile, papperige massa, bestaande uit mest en urine, waarbij nog een geringe hoeveelheid zand of een handje vol gewone aarde.

Niet alleen dat bij afwezigheid of bij onvoldoend strooisel, door mest en urine die glibberige massa zich in den wagon vormt, maar zulks wordt vaak nog bevorderd door regen, die bij vele wagons gemakkelijk kan binnendringen. Dan komt uitglijden, neerstorten herhaaldelijk voor, vooral als de trein zich in beweging zet of stil gaat staan, terwijl het niet voorzichtig rangeeren ook in deze van beteekenis is. Als goed strooisel zag ik aanwenden: kort gesneden stroo, kaf en zaagsel (vooraf een weinig te bevochtigen) turfstrooisel, fijn zand in dikke lagen.

Bij het lossen der varkens ontstaan ook beenbreuken, hetzij dat de dieren gelost worden uit een spoorwegwagon, hetzij van een boerenwagen of veewagen. Dit geldt vooral voor die losplaatsen waarvan de bodem niet op gelijke hoogte is met den bodem van den wagon, wanneer dus van een z.g. brug moet worden gebruik gemaakt; en in 't bijzonder wanneer we te doen hebben met een étage-wagen. Als brug dienen vaak een paar gladde planken, die als ze nog niet glad genoeg zijn, met een emmer water worden bevochtigd, opdat de varkens beter zullen glijden. En dat glijden geschiedt soms heel vlug, vooral als de dieren aarzelen, zich op die sterke helling te wagen, en zij daartoe niet altijd even zachtzinnig gedwongen worden. Bij het neerkomen — beenbreuken. Soms ook tuimelen eenigen ter zijde eraf. Laat ik onmiddellijk hier verklaren dat deze methode niet gebruikelijk is aan de slachterijen waar ik thans door den aard mijner werkzaamheden veel kom; maar ik heb ze voorheen elders waargenomen.

Breede, niet stijle bruggen, met terzijde voldoende hekwerk, bovenaan een ruim platform ter hoogte van den bodem van den wagon, zal de lossing gemakkelijker doen plaats hebben; vooral door dat het boveneinde voor een gedeelte op hetzelfde niveau ligt van den bodem van den wagon, zullen de dieren met meer vertrouwen de brug betreden.

Beenbreuken komen echter ook voor bij lossing van varkens aangevoerd met boerenwagens, die nog al hoog zijn. Men trekt

de varkens eraf, hetzij aan voorbeen of ooren, hetzij aan achterbeenen of staart (staartfracturen). Nu ontglippen de dieren soms aan de handen der werklieden; zij komen met een smak op den grond terecht — en op deze wijze zagen we eenige keeren fracturen van bekken, dijbeen en opperarmbeen ontstaan.

Thans heeft men ter voorkoming hiervan aan een der slachtplaatsen een brug gemaakt die aansluit aan den bodem der boerenwagens, hetgeen werkelijk eene verbetering is. En tegen de overbelading zoowel van de wagons als van de boerenwagens, waarschuw ik de afzenders ook steeds.

Een indirecte oorzaak van beenbreuk moet ik ten slotte nog aangeven, het is de *torsie;* deze komt vooral ook in aanmerking bij het lossen der varkens. Ik heb zulks meermalen geconstateerd — ook ZBIRANSKI maakt hiervan melding in zijn „Inaugural-Dissertation — Beiträge zur Kenntnis der Knochenbrüche beim Schwein".

Ik bedoel vooral die gevallen, waarin het slachtpersoneel na lossing den dieren den weg wil wijzen naar de stallen, hetgeen zij plegen te doen op eene, in 't dagelijksch leven minder gebruikelijke manier, n.l. door de varkens tegen kop of hals te schoppen. We zien herhaaldelijk dat het varken precies een andere weg uit wil dan wij voor hem bestemd hebben. Moet het varken nu b.v. den linker kant uit, maar het heeft zijn lichaam reeds gekeerd naar rechts, dan krijgt het aan dien kant een schop. Wat gebeurt nu? Het dier zal zich plotseling naar links wenden, in de allereerste plaats met het voorstel, terwijl de achterkant niet zoo spoedig kan volgen; door de spiraalvormige draaiing kan het dijbeen breken.

Een eigenaardige oorzaak van beenbreuk *na* het slachten is de volgende. Zij betreft den humerus. Bij het uithalen der varkens uit de broedkuip werd het armbeen gebruikt als hefboom op den rand der kuip, om het varken zoodoende te wentelen op de schraptafel; gevolg — dwarse breuk. Zulks nam ik 3 maal waar.

Het financieel nadeel, dat door beenbreuken veroorzaakt wordt, is niet gering

Ik heb eene ruwe becijfering gemaakt — globaal, maar toch steunende op cijfers en feiten; ik heb daarbij in aanmerking genomen de omstandigheid dat het overige vleesch van een varken, waarvan een ham of een been is afgezet, of waaruit beenderen zijn verwijderd, op de Londensche markt in waarde vermindert.

Aan varkens met meer dan ééne beenbreuk moet het goedkeuringsmerk onthouden worden. Het is hier niet de plaats om mijne berekening in détails uit te leggen; ik heb zulks elders gedaan. Genoeg zij te vermelden dat het nationaal vermogen, dat in de

genoemde vier maanden in de twee exportslachterijen voor Engeland, tengevolge van beenbreuken bij varkens, verloren is gegaan, door mij berekend is op / 2000.—

Het is zeker overbodig nader te wijze op het lijden der dieren; de keuringsambtenaren doen juist onder gevoelsinloeden het mogelijke de oorzaken zooveel mogelijk weg te nemen,

Mijn ervaring is dat bij vele belanghebbenden in de allereerste plaats het financieele motief geldt. Sinds de uitvoerkeuring is ingesteld is de behandeling der slachtdieren steeds beter geworden. Ik hoop dat ook direct financieel-belanghebbenden deze aanteekeningen onder oogen zullen komen, waarmede ik beoog, door op de geldelijke nadeelen te hebben gewezen, nog zorgvuldiger behandeling van het slachtvee te verkrijgen.

Dient alle vleesch van in nood geslacht vee aan de consumptie onttrokken?

DOOR

Dr. A. J. WINKEL, Rijkskeurmeester.

In het Tijdschrift voor Geneeskunde, jaargang 1912, 2de helft, N°. 21, komt van de hand van Prof. De Jong een artikel voor over het verband tusschen paratyphus-infecties bij mensch en dieren, waarin voorgesteld wordt op grond van de omstandigheid, dat het vleesch van in nood geslacht vee een gunstigen voedingsbodem vormt voor de bacteriën der paratyphus B-enteritisgroep, al dergelijk vleesch aan de consumptie te onttrekken.

Het zij mij vergund de conclusies weer te geven, welke Prof. De Jong uit zijn voorafgaand betoog trekt, om ten slotte tot bovenvermeld voorstel te komen.

1°. De ziekten onzer slachtdieren, veroorzaakt door bacillen uit de paratyphus B-enteritisgroep kunnen slechts bij hooge uitzondering de oorzaak zijn van de vrij talrijke vleeschvergiftigingen.

2°. De bacillen dezer groep komen in de natuur als saprophyt voor, en gedeeltelijk als uitscheidingsproducten van zieke of genezen dieren en menschen (bacillendragers).

3°. Zij kunnen zelfs normaal voorkomen bij menschen of dieren, die niet ziek geweest zijn.

4°. Zij kunnen in die gevallen gemakkelijk de oorzaak worden van secundaire infecties.

5°. Zij kunnen zich eveneens gemakkelijk in de cadavers of dierlijke producten gaan vermenigvuldigen, zelfs wanneer die afkomstig zijn van gezonde dieren, maar vooral wanneer zij afstammen van zieke dieren, omdat, in dit laatste geval, de cadavers of producten een bijzonder gunstigen voedingsbodem voor bacteriën vormen.

Uit deze conclusies kan men dus lezen, dat dierziekten als zoodanig voor het ontstaan van paratyphus bij den mensch zoo goed als geen rol spelen, terwijl men in het voorkomen van de vertegenwoordigers der paratyphus B-enteritisgroep, als saprophyt in de natuur, tot zelfs in den gezonden darm, een verklaring heeft te zien voor de wijze van besmetting van het vleesch, afkomstig van in nood geslacht vee.

Het is dus de infectie post mortem, waaraan het vleesch, waarmede voor en na vergiftigingen worden geconstateerd, zijn giftige eigenschappen ontleent.

Als afdoend bewijs voor het zeer twijfelachtige verband tusschen vleeschvergiftigingen en infectie met paratyphus B-bacillen, afkomstig van zieke dieren, noemt Prof. De Jong verschillende dierziekten, waarvan, voorzoover men weet, in geen enkel opzicht het gevaarlijke karakter voor den mensch is aangetoond; het zijn de paracolibacillosis der kalveren, de varkenspest (Bac. suipestifer). psittacosis, mastitis bij het rund door Zwick beschreven, pleuropneumonie bij het kalf (Schmidt en Zeller), de necrotische haarden in de lever bij kalveren beschreven door Langge, Brugge en Ledschbor, bij epizoötischen abortus bij merriën door Th. Smith, Lignières, Kilborn en De Jong waargenomen, paratyphus bij musschen (Tartakowsky), bij de kat (Nori), bij den aap (Tromsdorff), bij den hond (Klimenko), bij een z.g. pseudotuberculose der Guineesche biggetjes, bij de parathypheuse infecties van ratten en muizen en bij de geit (De Jong).

De paratypheuse ziekten dezer dieren zijn niet berucht als ziekten, die het vleesch der dieren gevaarlijk maken op de wijze als zulks in de gewone gevallen van vleeschvergiftiging wordt waargenomen.

Ook andere ziekten van paratypheusen aard zijn niet bekend, zoodat Prof. De Jong het verstandig oordeelt, indien men zich met de studie van dit vraagstuk niet langer bezig houdt.

Het lijkt mij, de geschiedenis der vleeschvergiftigingen in het

algemeen beschouwend en zoekend naar een verklaring van het eigenaardig verschijnsel, dat juist het vleesch van in nood geslacht of gestorven vee in de rij van paratypheuse menschziekten zoo'n rol speelt, niet overbodig op het voorkomen van deze ziektegevallen zelf een blik te slaan.

In de allereerste plaats wensch ik er op te wijzen, dat in verhouding tot het enorme vleeschverbruik, het voorkomen van vleeschvergiftiging zeldzaam dient genoemd te worden.

In de tweede plaats, dat in verhouding tot het aantal geconstateerde vleeschvergiftigingen het aantal vergiftigingen met Bac. paratyphosus B of Bac. Gaertner enteritidis door middel van andere voedingsmiddelen b.v. visch, oesters, mosselen, vanille-ijs en spijzen, taart etc. zeer klein is en dat dus de meeste paratyphusepidemieën aan vleeschvergiftiging gebonden zijn.

Is dit verschijnsel werkelijk te verklaren uit het feit, dat het vleesch tot in nood geslacht vee een bijzonder geliefd medium vormt voor de vegetatie der bedoelde bacteriën?

Maar dan toch moet het verwonderen, dat de ziekte niet belangrijk meer wordt waargenomen, in aanmerking genomen, het, blijkens de bacteriologische onderzoekingen der laatste jaren zoo verspreid voorkomen dezer lagere organismen en gezien het feit, dat een groot aantal in nood geslachte dieren zonder meer aan de menschelijke consumptie wordt prijsgegeven.

Het moet echter nog meer verwonderen, als men ziet, dat het gebruik van vleesch van gezonde dieren slechts zeer zelden tot vergiftiging heeft aanleiding gegeven, terwijl toch het vermogen van bacteriën, in gezond vleesch binnen te dringen niet gering is, blijkens de onderzoekingen op dit gebied verricht.

Indien wij nagaan, wat het resultaat van deze belangrijke onderzoekingen is geweest, dan zien wij, dat, hoewel in den eersten tijd, dat men zich met het onderzoek bezig hield, de meening werd uitgesproken, dat bacteriën slechts zeer langzaam indringen in het vleesch van gezonde dieren, achtereenvolgens MEYER, AMAKO, ZWICK en WEICHEL en onlangs nog GRUNT hebben bewezen, dat dit vermogen der bacteriën zeer groot kan zijn.

Wijzen de resultaten van deze onderzoekers ook al verschillen aan, voor zoover het betreft de verschillende diepten, waarin zij de lagere organismen aantroffen, men is gerechtigd uit hun proefnemingen te besluiten, dat het vleesch van af de slachting blootstaat aan een infectie, die niet tot de oppervlakte beperkt blijft.

GRUNT komt aan het eind van een zeer uitvoerig onderzoek o.a. tot de conclusie, dat reeds eenige minuten na het slachten

zich bacteriën ophouden onder de oppervlakte van de vleeschmassa.

MEYER kwam bij zijn proefnemingen ten opzichte van de infectie met Bac. paratyphus B tot het resultaat, dat deze nog sneller het vleesch doorwoekeren dan bacteriën van andere soort, zoodat hij na 24—48 uur reeds op een diepte van 11—14 c.M. in frisch slachtvleesch deze lagere organismen kon aantoonen.

Hoewel het vleesch van in nood geslacht vee de invasie van bacteriën wellicht nog minder weerstand biedt, zal men op grond van vorengenoemde onderzoekingen niet de gedachte mogen koesteren, dat vleesch van gezond vee dit gevaar in veel minder mate bedreigt.

De kans van postmortale infectie van gezond zoowel als van ziek vleesch is dus uit een practisch oogpunt, voor beide gelijk.

Met deze wetenschap voor oogen, en nogmaals wijzend op het geringe aantal geconstateerde vleeschvergiftigingen in verband met het enorme verbruik van vleesch, zal men dus met recht mogen vermoeden, dat er naast de postmortale infectie, nog andere bronnen kunnen zijn, waaraan het vleesch van in nood geslache vee zijn infectieus karakter ontleent.

Ik wil daartoe een oogenblik stilstaan bij de reeds aangehaalde serie van ziekten door Prof. DE JONG genoemd en waarvan niet bekend is, dat het vleesch van dergelijke dieren ooit aanleiding gaf tot vergiftiging.

Mag men echter uit het feit, dat men niet weet, dat vergiftiging heeft plaats gehad na het gebruik van vleesch b.v. van runderen met een mastitis van paratyheusen aard, of van kalveren met necrotische leverhaarden en varkens met abscessen in het spierweefsel, waarin de Bac. paratyphosus B in reincultuur voorkwam, concludeeren, dat paratyphusbacillen, die dergelijke algemeene of locale infecties veroorzaken voor den mensch niet pathogeen zijn?

Kunnen b.v. de naar verhouding talrijke worstvergiftigingen niet zeer wel afkomstig zijn van het gebruik van vleesch, vermengd met bedoelde kalverlevers of met den inhoud van spierabscessen?

Hoewel het niet in mijn bedoeling ligt, dit als groote waarschijnlijkheid te verkondigen, wil ik er slechts op wijzen, dat niemand het bewijs in handen heeft, dat dergelijke vleeschvergiftigingen tot de onmogelijkheden behooren.

In dit verband wensch ik er nog de aandacht op te vestigen, hoe het tal van onderzoekers gelukt is, paratypheuse ziekten bij dieren op te wekken met de bacteriën uit de paratyphus B-enteritisgroep en geïsoleerd uit materiaal van menschelijken oorsprong.

GAERTNER is de eerste geweest, die met de Bac. enteritidis,

door hem geïsoleerd bij de vleeschvergiftigingsepidemie te Frankenhausen, bij geiten per os een ernstige enteritis opwekte en de dieren door intraveneuse injectie doodelijk infecteerde.

POELS en DHONT konden eveneens na intraveneuse injectie met Bac. enteritidis geïsoleerd uit post-mortaal geïnfecteerd vleesch een enteritis opwekken bij twee koeien, waarvan het vleesch ook bij den mensch wederom paratyphus veroorzaakte.

REINHARDT en SEIBOLD hebben het experiment bij een reeks geiten toegepast en kwamen tot de gevolgtrekking, dat de geit door galactophore, intraperitoneale en orale toediening van den Bac. paratyphosus B en Bac. enteritidis GAERTNER doodelijk was te infecteeren. Ook na uterusinfectie werden de dieren zwaar ziek.

Deze experimenten wijzen er op, dat er vertegenwoordigers van de groep der paratyphus B-enteritidis bacillen zijn, die pathogeen zijn voor mensch en dier beiden en in staat zijn paratypheuse verschijnselen op te wekken.

Het ligt in den aard van de zaak, dat waar de vertegenwoordigers der paratyphus B-enteritis groep ook zijn aangetroffen in den gezonden darm, secundaire infectie van een in agone verkeerend dier plaats kan vinden en dat ook op deze wijze geïnfecteerd vleesch wellicht meermalen de oorzaak is geweest van vergiftigingen bij den mensch.

Als men ten slotte nagaat door welke omstandigheden men is gaan twijfelen aan het directe verband tusschen intravitale dierinfecties en vleeschvergiftiging, dan is het vooral door het aantoonen van de Bac. paratyphosus B, of Bac. GAERTNER-enteritidis in media, die niets met vleesch te maken hebben.

Is het echter gewaagd de vraag te opperen, waar het bewijs is, dat de Bac. paratyphosus B. gevonden in natuurijs, in den bodem, op groenten, in den darm van den gezonden mensch, steeds de Bac. paratyphosus B., pathogeen voor den mensch, is geweest?

Hoewel het niet in mijn bedoeling ligt te twijfelen aan de door tal van onderzoekers uitgesproken meening, dat de Bac. paratyphosus B. veel meer voorkomt, dan men tot voor korten tijd dacht, lijkt het me toch voorzichtig, overwegende onze, in zeker opzicht, onvoldoende middelen, de juiste plaats aan te geven van een zeker lager organisme, behoorende tot een der groepen van de Ba.c paratyphosus-B. of de Bac. enteritidis GAERTNER niet elk daartoe behoorend lager organisme als voor den mensch pathogeen aan te zien, ook de bacil der para-colibacillosis der kalveren en de Bac. suipestifer en nog zoovele, zullen den mensch niet kunnen ziek maken.

Wij dienen steeds voor oogen te houden de veelzijdige eigenschappen van deze bacteriën, die het vermogen hebben de meest verschillende anatomische afwijkingen op te wekken, die zoowel als locale als algemeene ziekten kunnen optreden en die in hun virulentie en pathogeniteit tal van verschillen aanwijzen.

Uit de voorgaande opmerkingen moge blijken, dat het niet aangaat zonder meer de postmortale infectie van het vleesch aan te zien als de zoo goed als eenige wijze, waardoor het vleesch giftige eigenschappen verkrijgt en het nog zijn nut kan hebben de studie van het vraagstuk, van het verband tusschen dierziekten en vleeschvergiftiging alsnog niet op te geven.

Bij toepassing van de maatregelen van hygiënischen aard, door Prof. De Jong in zijn hiervoren genoemd artikel voorgesteld en door toepassing van het bacteriologisch vleeschonderzoek zal men het vergiftigingsgevaar, dat dreigt door gebruik van vleesch tot een minimum kunnen beperken en dus een groote hoeveelheid vleesch van in nood geslacht vee, dat onschadelijk is, tot menschelijk voedsel kunnen bestemmen.

Literatuur.

L. Meijer. Ueber Auszeninfection des Fleisches. Zeitschr. für Fleisch- u. Milchhygiëne Bd. XX.

Amako. Untersuchungen über das Conradische Oelbad und den Bakteriengehalt der Organen gesunder Tiere. Zeitschr. für Hygiene u. Infectionskrankheiten. Bd. LXVI. H. 1.

Zwick u. Weichel. Bakteriologische Untersuchungen über die Erreger des Mastitis acuta des Rindes. Arb. a.d. Kaiserlichen Gesundheitsamte. Bd. 34.

Grunt. Beitrag zur Frage des physiologischen Vorkommens von Bakterien im Fleische gesunder Schlachtrinder. Zeitschr. für Fleisch- u. Milchhygiene Bd. XXIII. Heft 9.

Gaertner. Ueber die Fleischvergiftungsepidemie in Frankenhausen und den Erreger derselben. Breslauer. ärtzl. Zeitschrift 1888.

Poels en Dhont. Vleeschvergiftiging. Tijdschrift voor Veeartsenijkunde Jaargang XX.

Reinhardt u. Seibold. Über den Wert der verschiedenen Untersuchungsmethoden saeptichaemieverdächtigen Fleisches. Centralblatt für Bakteriologie u.s.w. Iste. Abteil. Orig. Bd. 66. H. 1.

Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

Het Hoofdbestuur heeft de eer hierbij den leden mede te deelen, dat, in afwijking van een vorig bericht, de 54ste Algemeene Vergadering te Utrecht zal worden gehouden op **Vrijdag 26** en **Zaterdag 27 September 1913.**

Het Hoofdbestuur:
Dr. H. MARKUS, *Voorzitter.*
H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris.*

Afdeeling Zeeland. Als secretaris is benoemd Dr. H. J. VAN NEDERVEEN te Middelburg.

Berichten.

Xme Congrès International d'Agriculture te Gent 8 —13 Juni. Dit congres was vrij druk bezocht en in verschillende secties waren ook uit Nederland rapporten gezonden. Ik zal in het kort iets meedeelen over hetgeen behandeld werd in de sectie „zoötechnie"

De openingsvergadering van het congres werd te Brussel gehouden om de leden in de gelegenheid te stellen het „concours national du cheval de trait" in het Cinquantenairepaleis te kunnen bezoeken. De verdere vergaderingen hadden plaats in het Palais des fêtes op de wereldtentoonstelling te Gent.

De sectie „zoötechnie" werd geopend door Baron de la FAILLE D' HUYSSE en vervolgens gepresideerd door GOUIN (Frankrijk), KROON (Nederland), DE MALSBOURG (Duitschland) en DOUGLAS (Engeland).

Achtereenvolgens werden de volgende rapporten behandeld:

„Étude du minimum d'albumine nécessaire pour nos différentes spéculations animales" van GOUIN en ANDOUARD (Paris).

„La valeur productive attribuée aux principaux aliments du bétail par Kellner correspond-elle aux observations de la pratique" van GOUIN en ANDOUARD (Paris).

„Determination de la valeur productive des différents aliments et des meilleures rations" van GOUIN en ANDOUARD (Paris).

„Der Wert der verschiedenen Füttermittel bei der Milchproduktion" van NILS HANSSON (Stockholm).

„The reliability of the Starch equivalents (Kellner) of feeding stuffs as a guide to their relative feeding values in farm practice" van CROWTHER (Leeds).

Er ontspint zich een levende discussie over de waarde der door KELLNER aangegeven voedervormen, en het was vooral GOUIN, die deze bestreed.

Men komt niet tot overeenstemming, de wensch wordt uitgedrukt, dat de vele proefnemingen worden voortgezet en een volgend congres deze zaak weer aan de orde wordt gesteld.

Hierna komt aan de orde:

„Methodes pratiques pour juger les animaux reproducteurs" door KROON. (Utrecht), waarin vooral de proefparingen, de waarde der beoordeeling van de nakomelingen en de stamboeken behandeld worden. Na uitvoerige bespreking van de verschillende onderdeelen spreekt de sectie den wensch uit, dat bij de beoordeeling van fokdieren niet alleen wordt gelet op het exterieur, maar ook op biologische gegevens en uitkomsten van de contrôle der productie.

In het rapport „Selecting and Breeding for Milkproduction with particular reference to the Ayrshire Breed", komt A. SLOAN (Crosshouse Ayrshire). vooreerst tot de conclusie dat de uiterlijke kenmerken bij de melkkoe, langen tijd als melkteekens beschouwd, weinig waarde blijken te bezitten nu het door de contrôle der productie mogelijk is deze te toetsen. Verder deelt hij mede, dat zijn onderzoek aantoont, dat middelmatig groote koeien betere melkgeefsters zijn dan de grootsten, dat bepaalde familiën dikwijls een groot productievermogen bezitten, dat rustige koeien beter zijn dan levendige en dat het maximum der productie gemiddeld bereikt wordt op 8-jarigen leeftijd.

Vooral over de waarde van het exterieur ter beoordeeling van het productievermogen van de melkkoe wordt uitvoerig van meening gewisseld. Ook hier zijn enkele pursang exterieuristen, die van hun „melkteekens" nog geen afstand kunnen doen, niettegenstaande van verschillende zijden bewijzen worden bijgebracht voor de zeer geringe waarde van de beoordeeling van het productievermogen naar het exterieur. Wel wil men het exterieur niet verwaarloozen, doch meer ter beoordeeling van rastype, weerstandsvermogen, kracht, geschiktheid voor baring.

MULLIE brengt van GINEIS een rapport uit over „La sélection consanguine", waarvan de invloed van enge familieteelt op vruchtbaarheid en weerstandsvermogen bij varkens, schapen, runderen, vogels, en konijnen wordt nagegaan. Bij varkens nam GINEIS meermalen waar, dat een zeug minder vruchtbaar was als zij door een naverwanten beer en meer vruchtbaar als zij door een vreemden beer werd gedekt. Bij schapen zag hij vooral vermindering van taille en vermindering van weerstand. Bij runderen was geen nadeelige invloed waar te nemen.

Er wordt opgemerkt, dat men voorzichtig moet zijn met dit alles toe te schrijven aan enge verwantschapsteelt; experimenteel onderzoek is hier nog zoo noodig.

DE MALSBOURG en DECHAMBRE (Alfort) brengen rapporten uit betreffende „Bases de la classification des races animales domestiques." Beiden zijn het er overeens, dat de indeeling der rassen moet gebaseerd zijn op goede gronden en dat een herziening noodig is, nu de biologische wetenschap meer gegevens verschaft. Vroeger had men een geografische indeeling, een indeeling naar schedelafmetingen, naar bepaalde anatomische of physiologische eigenschappen en naarafkomst, doch geen dezer grondslagen zijn juist. FRATEUR meent dat de weg open ligt. Het in het wild levende dier is het meest gecompliceerde. Door verlies aan erfelijke factoren ontstaan daaruit verschillende vormen van huisdieren; wij kunnen

nu de rassen indeelen naar het verlies van verschillende factoren. Experimenteel onderzoek kan dan de kwestie mee helpen oplossen.

Van AINSWORTH DAVIS wordt een rapport voorgelezen over „Fecondity of sheep". De rapporteur deed onderzoekingen betreffende de fokkerij met tweelingen. Worden tweelingen geboren, dan hebben wij in den regel een ooi- en een ramlam nooit twee ramlammeren, wel eens twee ooilammeren. De schapen van de gemengde tweelingen brachten wel tweelingen, doch ook wel eenlingen voort. Telt men alle lammeren van gemengde tweelingen afstammend samen, dan is het percentage ooilammeren het grootst, onder de lammeren van ooien uit vrouwelijke tweelingen is het percentage ramlammeren grooter.

Aan het einde van de laatste (3de) sectievergadering wordt meegedeeld dat in 1914 in Parijs een internationaal zoötechnisch congres zal worden gehouden, waarvoor nu reeds de medewerking van allen wordt gevraagd.

Tot mijn spijt werden de vergaderingen van de sectie: „Economie rurale" gelijktijdig gehouden met die van de zoötechnische sectie. Ik was daardoor niet in de gelegenheid de behandeling bij te wonen van twee rapporten betreffende onderlinge veeverzekering, welke daar werden uitgebracht.

KROON.

Rijksnajaarskeuringen van dekhengsten. De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel;

Gelet op de Wet op de Paardenfokkerij 1901, gewijzigd bij de wet van 28 April 1906 (*Staatsblad* no. 100) en op het Koninklijk besluit van 14 Augustus 1901 (*Staatsblad* no. 204), gewijzigd bij de Koninklijke besluiten van 25 Juni 1906 (*Staatsblad* no. 135) en 6 November 1906 (*Staatsblad* n . 278);

Gezien de ingekomen ambtsberichten;

Heeft goedgevonden:

te bepalen, dat de gewone Rijksnajaarskeuringen van tot dekking bestemde hengsten in 1913 gehouden zullen worden:

voor Drenthe:

op 18 September a.s. te Assen;

voor Overijssel:

op 20 September a.s. te Zwolle;

voor Zeeland:

op 22 September a.s. te Middelburg;
„ 23 „ „ „ Oostburg;
„ 24 „ „ „ Kattendyke;
„ 25 „ „ „ Hulst;
„ 26 „ „ „ Bergen op Zoom;
„ 27 „ „ „ Zierikzee;

voor Utrecht:

op 1 October a.s. te Utrecht;

voor Noordholland:

op 2 October a.s. te Hoofddorp;
„ 3 „ „ „ Schagen en Wieringen;
„ 4 „ „ „ Texel en Terschelling;

voor Friesland:

op 7 October a.s. te Oranjewoud;
„ 8 „ „ „ Leeuwarden;
„ 9 „ „ „ Ameland;

voor Gelderland:

op 14 October a.s. te Zutphen;
„ 15 „ „ „ Elst;
„ 16 „ „ „ Tiel;
„ 17 „ „ „ Zaltbommel;
„ 26 November a.s. te Zevenaar;

voor Noordbrabant:

op 21 October a.s. te Eindhoven;
„ 22 „ „ „ 's Hertogenbosch;
„ 23 „ „ „ Bergen op Zoom;
„ 24 „ „ „ Zevenbergen;

voor Zuidholland:

op 28 October a.s. te Leiden;
„ 29 „ „ „ Rotterdam;
„ 30 „ „ „ Dirksland;
„ 27 November a.s. te Dordrecht;

voor Groningen:

op 4 November a.s. te Groningen;
„ 5 „ „ „ Winschoten;
„ 6 „ „ „ Appingedam;
„ 7 „ „ „ Groningen;

voor Limburg:

op 11 November a.s. te Venlo;
„ 12 „ „ „ Maastricht;
„ 13 „ „ „ Roermond.

's Gravenhage, 16 Juni 1913.

Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
VERSTEEG.

Gemeentelijke melkcentrale. In de jongste vergadering van het genootschap ter bevordering van melkkunde is, na eene bespreking van de beginselen, waarop een gemeentelijke melkcentrale behoort te berusten, en van de wijze, waarop zulk een inrichting moet werken, met algemeene stemmen uitgesproken, dat het naar de meening van het genootschap in hooge mate wenschelijk is, dat een proef worde genomen met het stelsel eener gemeentelijke melkcentrale in een niet te groote gemeente.

In opdracht van het genootschap heeft thans het bestuur, bestaande uit dr. A. LAM, voorzitter, Rotterdam; dr. B. P. B. PLANTENGA, secretaris, 's-Gravenhage; dr. A. G. BREEN, penningmeester, Zwolle; dr. H. MARKUS, Utrecht en dr. C. J. RAB, Oosterbeek, zich tot de besturen van alle gemeenten met meer dan 5000 zielen gewend met een adres, waarin mededeeling van deze beslissing wordt gedaan, onder toevoeging van een korte memorie, waarin bedoeld stelsel, zooals dr. A. VAN RAALTE, directeur van den gemeentelijken keuringsdienst van eet- en drinkwaren te Dordrecht, heeft aangegeven, nader wordt toegelicht.

Staat van de gedurende de maand Mei 1913 in de Rijkskeuringsdiensten van voor uitvoer bestemd vleesch verrichte keuringen.

	Graskalveren.	Nuchtere kalveren.	Runderen.	Schapen.	Varkens.	Vette kalveren
Ter keuring aangeboden	63	15 168	29	8 790	38 050	8 666
Voor uitvoer goedgekeurd	59	14 850	23	8 779	37 198	8 629
Voor uitvoer ongeschikt bevonden	4	318	6	11	852	37
Na voortgezette keuring voor consumtie goedgekeurd	2	256	¾	11	694	22
Na voortgezette keuring voorwaardelijk goedgekeurd.....	—	—	—	—	120	6
Na voortgezette keuring afgekeurd.....	2	62	5¼	-	38	9
Voor consumtie afgekeurde organen en deelen:						
Baarmoeders	—	—	—	—	—	—
Beenderen (in K.G.)	—	—	—	—	19	—
Borstorganen (alle).....	—	2	—	—	149	5
Borstvliezen	—	—	—	—	30	1
Buikorganen (alle)	—	—	—	—	146	5
Buikvliezen	—	—	—	2	16	4
Darmen (partijen)	—	—	—	—	—	—
Darmscheilen	—	4	—	1	243	10
Gewrichten	—	5	—	—	1	—
Harten	—	6	—	—	516	5
Huid in K.G.	—	—	—	—	11	—
Koppen.....	—	—	1	—	68½	1
Levers	1	10	6	650	1 126	38
Longen	3	87	2	533	1 511	246
Lymphklieren	—	—	—	—	729	5
Magen	—	—	—	—	—	—
Maag en darmen	—	—	—	—	155	9
Milten	—	—	—	—	69	5
Nieren	4	19	1	2	173	152
Ondervoeten.....	1	—	—	1	—	1
Ooren	—	—	—	—	—	—
Tongen	—	—	—	—	4	—
Uiers	—	—	3	—	—	—
Vet (in K.G.)	—	—	—	—	12	—
Vleesch (in K.G.).....	—	11½	—	2	246	—
Vruchten	—	—	—	—	—	—
Zwezeriken	—	—	—	—	—	1

[1]) Hiervan werden voor „bacon" bereid 20 799 varkens.

Voorts werden 25 056½ K.G. afzonderlijke organen en deelen ter keuring aangeboden, waarvan 104 stuks voor de consumtie werden afgekeurd.

(*Staatscourant*).

Personalia. Benoemd tot Directeur van de Veemarkt en het Abattoir te Amsterdam Dr. Y. VAN DER SLUIS, keurings-veearts, plaatsvervangend directeur.

Bij beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken, van 10 Juni 1913, n°. 5052, afdeeling Volksgezondheid en Armwezen, is, voor het tijdvak van 1 Juli 1913 tot en met 30 Juni 1914, belast met het onderzoek van de aan het Rijks-Parc vaccinogène te Utrecht, tot kweeking van koepokstof gebezigde entkalveren, K. HOEFNAGEL, veearts, directeur der gemeenteslachtplaats te Utrecht.

Bij Koninklijk besluit van 14 Juni 1913 n°. 73 is, met ingang van dien datum:

1°. aan J. BILLEKENS, te Horst, op zijn verzoek, eervol ontslag verleend als plaatsvervanger van den districtsveearts wien Venlo als standplaats is aangewezen;

2°. tot wederopzegging benoemd tot plaatsvervanger van den districtsveearts, wien:

a. Leeuwarden als standplaats is aangewezen, C. TENHAEFF, Rijkskeurmeester in algemeenen dienst te Leeuwarden, onder toekenning van gelijktijdig eervol ontslag als plaatsvervanger van den districtsveearts, wien Utrecht als standplaats is aangewezen;

b. Zwolle als standplaats is aangewezen, J. BUITENHUIS, Rijkskeurmeester in algemeenen dienst te Hardenberg, en J. C. VAN VEEN, geëxamineerd veearts te Avereest;

c. Arnhem als standplaats is aangewezen, J. W. F. BLOEMKOLK, geëxamineerd veearts te Gendringen, D. H. VAN DEN BOSCH, geëxamineerd veearts te Barneveld, E. J. A. A. QUAEDVLIEG, geëxamineerd veearts te Zevenaar, en W. SCHEUTER, geëxamineerd veearts te Apeldoorn;

d. Amsterdam als standplaats is aangewezen, C. J. FOLMER, geëxamineerd veearts te Haarlemmermeer, J. REMPT DZN., geëxamineerd veearts te Ouder-Amstel, en dr. IJ. VAN DER SLUIS, onder-directeur van het openbaar slachthuis te Amsterdam;

e. 's Hertogenbosch als standplaats is aangewezen, dr. G. M. VAN DER PLANK, geëxamineerd veearts te Uden;

f. Venlo als standplaats is aangewezen, J. M. R. F. BECKERS, geëxamineerd veearts te Venlo;

g. Roermond als standplaats is aangewezen, W. G. SCHEPENS, geëxamineerd veearts te Beek, en K. J. VROEMEN, Rijkskeurmeester in bijzonderen dienst te Weert;

h. Rotterdam als standplaats is aangewezen, dr. K. BÜCHLI, assistent aan de Rijksseruminrichting te Rotterdam.

Benoemd tot lid der commissie, belast met het examineeren van hen, die een akte van bekwaamheid verlangen tot het geven van middelbaar onderwijs in den landbouw, den tuinbouw of den boschbouw, de veearts H. A. KROES, leeraar aan de middelbare landbouwschool te Groningen.

Gepromoveerd te Bern tot *doctor medicinae veterinariae* C. J. G. VAN DER KAMP, veearts te Groningen, op een proefschrift, getiteld: *Ueber Filtration des Vakzinevirus und Immunisierung mittels Vakzinefiltrats.*

Overleden B. EYSENBURGER, gouvernementsveearts op Soembawa.

Benoemd, met ingang van 1 Juni 1913, tot veearts-keurmeester der gemeente Ede, de veearts A. J. ABSPOEL, aldaar.

SCHORNGEL.

Nieuw uitgekomen boeken. *Statistisch overzicht der bij het Nederlandsche leger hier te lande in het jaar* 1911 *behandelde zieke paarden.* 's-Gravenhage, Algemeene Landsdrukkerij, 1913.

J. C. WITJENS, *Das Tuscheverfahren.* Mit acht Abbildungen. Inaugural-Dissertation — Bern. Utrecht, Drukkerij J. ZIMMER, 1913.

Dr. med. vet. W. BECKER, *Erfahrungen aus der tierärztlichen Geburtshilfe.* Zusammenstellung von bemerkenswerten Fällen aus 27-jähriger Praxis. · Nebst einem Anhange über die Reposition, Retention und Amputation des prolabierten Uterus und über das Zurückhalten der Nachgeburt. Berlin, RICHARD SCHOETZ, 1913. Prijs 3,50 Mark.

Prof. Dr. B. MALKMUS, *Grundriss der klinischen Diagnostik der inneren Krankheiten der Haustiere.* 5te Auflage, Leipzig, Dr. MAX JÄNECKE, 1913.

Vereeniging voor Hooger Landbouwonderwijs te Groningen. Haar werk en doel. Groningen, 1913, Gebroeders HOITSEMA.

Nederlandsch Landbouw-comité 1912. N°. 2. *Arbitragevoorschriften in zake den paarden- en veehandel.* (Opzeeearbitrage). Historisch overzicht. Inleiding. Reglement en Memorie van Toelichting. MARKUS.

STAAT van de gevallen van besmettelijke veeziekten, in Nederland geconstateerd gedurende de maand Mei 1913.

Opgemaakt door het Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel.

(*De cijfers tusschen haakjes duiden het aantal eigenaren aan onder wier vee de ziekte werd geconstateerd*).

Provincie.	Veepest.	Longziekte.	Mond- en klauwzeer.	Kwade droes en huidworm.	Schurft bij paard en schaap.	Schaapspokken.	Rotkreupel.	Vlekziekte.	Trichinenziekte.	Miltvuur.	Houdsdoiheid. Bij hond en kat.	Houdsdoiheid. Bij alle vee.
Friesland	—	—	—	—	5(2)	—	2(1)	20(13)	—	4(4)	—	—
Groningen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1(1)	—	—
Drenthe	—	—	(2)	—	53(16)	—	14(11)	—	—	1(1)	—	—
Overijsel	—	—	—	—	1(1)	—	—	—	—	5(5)	—	—
Gelderland	—	—	(1)	—	—	—	—	3(3)	—	6(6)	—	—
Utrecht	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1(1)	—	—
Noord-Holland	—	—	—	1(1)	—	—	89(4)	—	3(1)	6(6)	—	—
Zuid-Holland ..	—	—	—	1(1)	—	—	6(1)	27(13)	—	—	—	—
Zeeland	—	—	—	—	—	—	—	1(1)	—	—	—	—
Noord-Brabant	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11(6)	—	—
Limburg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6(6)	—	—
Het Rijk.....	—	—	(3)	2(2)	59(19)	—	111(17)	51(30)	—	41(36)	—	—

SCHORNAGEL.

Carbonaatafzettingen in de blaas der koe,

DOOR

DR. J. VAN DER VEEN.

I. *Incrusteerende cystitis bij een koe.*

Reeds eenigen tijd geleden werd mijn hulp ingeroepen bij een koe van G. T. te P.

De eigenaar deelde mede, dat het dier sedert eenigen tijd afwijkingen vertoonde bij het urineeren. Het gebeurde n.l., dat de urine soms onwillekeurig afliep, vooral wanneer het dier ging liggen. Gedurende de laatste weken was de toestand verergerd.

Bij navraag bleek, dat de koe ± zes maanden geleden zeer zwaar had gekalfd. Vijf menschen hadden aan de blijkbaar te groote vrucht, welke in 't kruis was blijven zitten, getrokken. Sedert deze verlossing had de koe urinebezwaren vertoond. Eerst had het dier dikwijls onder verschijnselen van pijn geurineerd; langzamerhand was dit verdwenen en de toestand geworden zooals hij nu was.

Bij vaginaal onderzoek bleek het bekende blinde zakje onder de urethra-opening (diverticulum suburethrale) verdwenen. De bovenwand van het zakje was blijkbaar verscheurd en de toestand geworden als bij de merrie. De vinger was zeer gemakkelijk in de urethra te brengen en vervolgens in den hals der blaas. Het achterste gedeelte der urethra en het gedeelte der blaas, dat met den vinger kon worden gepalpeerd, waren bedekt met een harde korst, welke min of meer steenachtig aanvoelde.

Ik vermoedde hier met een incrustatie door carbonaten te doen te hebben, waardoor het symptoom incontinentia urinae volkomen werd verklaard; immers door de vrij stevige korstvorming op de aangegeven plaatsen werd het duidelijk, dat de werking van de sphincter vesicae was opgeheven.

De behandeling bestond in dagelijksche irrigatie der blaas met 5% zoutzuuroplossing, hetgeen onder een sterke opbruising van koolzuur plaats had. Hoewel de toestand verbeterde en de carbonaatkorst althans uit de urethra verdween, werd geen genezing verkregen, misschien doordat de sphincter vesicae blijvend verlamd was.

II. *Blaassteen bij een koe.*

Den 21sten Februari 1912 werd mijn hulp ingeroepen bij een koe van J. E. te P. De eigenaar had de koe enkele dagen geleden gekocht en bemerkte nu urinebezwaren. Het dier ontlastte de urine

onder sterk persen bij kleine gedeelten. Nu eens vloeide er vrij veel urine, dan weer heel weinig af.

Bij navraag bleek, dat de koe gekocht was van een zekere T. te N. Bij dezen persoon had ik het dier wegens kruis-darmbeenluxatie behandeld na afloop van den partus in 1911. Het dier was toen met een windas verlost en had eenige weken lang niet kunnen staan. Ik had het dier toen rectaal geëxploreerd en het promontorium van het kruisbeen duidelijk gezakt bevonden.

Hoewel niet speciaal in de richting van urethra en blaas onderzocht, vertoonde het dier toen geen opvallende urinebezwaren en was ook van een blaassteen niets gebleken.

De eigenaar wenschte nu te weten of het gebrek vóór den koop had bestaan. Bij vaginaal onderzoek bleek de diverticulum suburethrale verdwenen. Onder den vaginaalwand was op den bekkenbodem een hard voorwerp te voelen, in vorm en grootte ongeveer overeenkomende met een klein kippenei. Het voorwerp was verplaatsbaar. De vinger kon gemakkelijk in den hals der blaas worden gebracht en wanneer het voorwerp van te voren vaginaal in den blaashals gedrukt was, kon het met den vinger daar ter plaatse gemakkelijk verder onderzocht worden. Het voorwerp was onregelmatig eivormig en glad; echter met een stomp uitstekend gedeelte, dat ruw aanvoelde.

Uit de aanwezigheid van dezen verplaatsbaren blaassteen was het urinebezwaar duidelijk te verklaren en kon ik den eigenaar mededeelen, dat het gebrek vóór den koop had bestaan. T. te N. nam daarop het dier terug. De koe had inmiddels 14 dagen te vroeg, doch overigens normaal gekalfd.

De bij T. ingestelde behandeling bestond in verbrijzeling van den steen. Hoewel ik eerst pogingen tot extractie aanwendde, bleek mij spoedig dat het gevaar voor verscheuring van het collum vesicae zeer groot was, juist door de aanwezigheid van het bovengenoemde ruwe uitsteeksel. Het gelukte mij met een vrij groote pelikaan mijn doel te bereiken. Het inbrengen der tang werd zeer vergemakkelijkt door de afwezigheid van het blinde zakje, waardoor ook hier de toestand was als bij de merrie. Na de operatie was het urinebezwaar, zooals te verwachten was, verdwenen. Ik kon eenige schilfers en gruis van den steen bemachtigen. In zoutzuur losten deze schilfers bijna geheel op onder sterk opbruisen van koolzuur. Er bleef een weinig amorphe weeke stof over, welke ik als organisch beschouwde.

De vraag van J. E. te P. of het urinebezwaar der door hem gekochte koe vóór den koop had bestaan, leidde er toe te overwegen,

hoe en wanneer de carbonaatafzetting (in dit geval de steen) had plaatsgevonden.

Nu komt het mij zeer waarschijnlijk voor, dat in de twee bovengenoemde gevallen de carbonaatafzettingen zich hebben gevormd in aansluiting aan een cystitis, ontstaan door de abnormaal zware verlossing. Waar in beide gevallen de diverticulum suburethrale verdwenen was, (m.a.w. zonder twijfel bij de verlossing verscheurd was), kan ik mij niet anders voorstellen of de blaas en vooral de hals der blaas, moet ook onder de inwerking van het hevig trauma sterk hebben geleden. Wanneer men zich denkt, hoe de blaas, en vooral het collum, bij het in het kruis blijven zitten van te groote vruchten op den rand van het schaambeen in de knel moet komen, zal men begrijpen dat zich gemakkelijk een traumatische cystitis ontwikkelt.

De in normale omstandigheden, door aanwezigheid van $Ca H^2 (CO^3)^2$, alcalisch reageerende urine der herkauwers, wordt sterker alcalisch door de ammoniakale gisting van ureum.

$CO<\begin{matrix}NH^2\\NH^2\end{matrix} + 2\ H^2O = (NH^4)^2 CO.^3$ Voor deze omzetting zijn lagere organismen noodig, b.v. de micrococcus urae. Dit nu is bij cystitis als regel het geval. Bij aanwezigheid van ammoniumcarbonaat slaan kalkverbindingen neer, in deze gevallen dus calciumcarbonaat en hiermede is de voorwaarde voor carbonaatafzetting aanwezig. Of zich een carbonaatkorst, dan wel een steen zal vormen, hangt af van omstandigheden, welke hier onbesproken kunnen blijven.

Dit betoog bedoelt geenszins een bewijs te zijn, doch geeft m.i. een zeer plausible verklaring voor het ontstaan der beschreven carbonaatafzettingen. Het is in verband hiermede mijn meening, dat het ontstaan van dergelijke carbonaatformatie's in de blaas der koe, gepaard gaande met verschijnselen, welke er op wijzen, dat een zware verlossing heeft plaats gehad (een gezakt promontorium en het ontbreken van de diverticulum suburethrale), met groote waarschijnlijkheid is terug te voeren tot deze verlossing.

RODEN, Maart 1913.

Boekaankondigingen.

Lehrbuch der Allgemeinen Therapie für Tierärzte von EUGEN FRÖHNER, Dr. med. und Dr. med. vet. h.c. Geh. Regierungsrat und Professor an der Tierärztlichen Hochschule zu Berlin. 4te neubearbeitete Auflage. Stuttgart, Verlag von FERDINAND ENKE 1913.

In deze nieuwe uitgave heeft de schrijver vooral de hoofdstukken over chemotherapie, entingen en desinfectie aan een nieuwe en moderne bewerking onderworpen. Op de Therapia sterilisans magna, die door EHRLICH werd aangegeven, wordt nauwkeurig ingegaan; verder heeft de schrijver de waarde en onwaarde van eenige sera nauwkeurig nagegaan, terwijl het hoofdstuk over de moderne toepassing van de desinficientia werd uitgebreid.

De indeeling van het werk wijkt overigens niet af van de vorige uitgaven. Hoewel ik het boek doelmatiger zou vinden, wanneer het vaak te uitvoerig behandelde hoofdstuk over de algemeene werking van geneesmiddelen een weinig werd ingekort ten gunste van de algemeene therapeutische maatregelen bij de zieke organen, kan ik het werk aan studenten in de veeartsenijkunde toch ten zeerste aanbevelen.

JAKOB.

Grundrisz der Klinischen Diagnostik der inneren Krankheiten der Haustiere von DR. B. MALKMUS, Professor der Pathologie und Direktor der medizinischen Klinik an der Tierärztlichen Hochschule in Hannover, 5te vervollständigte Auflage mit 67 in den Text gedrückten Abbildungen und einer Farbentafel. Leipzig DR. MAX JAENECKE, Verlagsbuchhandlung, Hannover 1913.

In den loop van 15 jaar is de „Grundrisz" van Prof. MALKMUS, waarin op meesterlijke wijze alles wordt beschreven wat voor het symptomatisch onderzoek van onze huisdieren noodig is, voor de 5de maal in een verbeterde uitgave verschenen. Het werk, dat 225 pagina's telt, kan ik aan studenten in de veeartsenijkunde als oriënteerende gids op het gebied van de diagnostiek der inwendige ziekten, ten zeerste aanbevelen.

JAKOB.

Statistisch overzicht der bij het Nederlandsche leger hier te lande in het jaar 1911 behandelde zieke paarden. Bewerkt op last van den Inspecteur van den Geneeskundigen dienst der landmacht. 's-Gravenhage, Algemeene Landsdrukkerij 1913.

Gaarne voldoe ik weder aan het verzoek van de Redactie van

dit Tijdschrift, om boven vermeld Statistisch overzicht aan te kondigen en iets omtrent den inhoud daarvan mede te deelen.

Het 102 bladzijden beslaand Overzicht, voorzien van tabellen, graphische staten en afbeeldingen, begint met een beknopt verslag van den algemeenen gezondheidstoestand der legerpaarden gedurende het jaar 1911. Deze was gunstig, niettegenstaande er meer gevallen van influenza en besmettelijke borstziekte voorkwamen dan in 1910, en deze ziekten niet alleen in het remontedepôt te Milligen, doch ook in enkele garnizoensplaatsen werden waargenomen. Evenzoo was het aantal uitwendige ziektegevallen hooger dan het jaar te voren, hoofdzakelijk veroorzaakt door het heerschen van trichorrhexis nodosa in sommige garnizoenen, en de talrijke kneuzingen en verwondingen te Milligen.

Het verlies aan paarden, hetzij door den dood of door onbruikbaarheid voor het leger, overtrof dat in 1910 wel is waar met 12 stuks, doch dit was aan geheel bijzondere omstandigheden te wijten; 3 paarden namelijk verdronken en 4 werden door den bliksem getroffen. Laat men deze gevallen buiten rekening, dan bedraagt het verlies 1.94% der behandelde paarden tegen 2.1 % in 1910.

Vergelijking met het verlies bij het Pruisisch en het Engelsch leger over hetzelfde jaar valt ten voordeele van het Nederlandsche uit.

Van besmettelijke ziekten volgens de wet werd slechts één geval waargenomen, namelijk sarcoptes-schurft.

De bladzijden 5—50 worden ingenomen door tabellen en graphische overzichten van de behandelde, herstelde, verkochte, gestorven en afgemaakte legerpaarden, gerangschikt naar de korpsen, de garnizoenen, de wapens, de ziektevormen, het percentage, enz. Deze geven blijk van met veel zorg te zijn uitgevoerd.

In de volgende bladzijden worden enkele bijzondere in- en uitwendige ziektegevallen nader besproken; daarvan moge het volgende hier een plaats vinden. De paardenarts VAN ZIJVERDEN vestigt er de aandacht op hoe de jonge remonten prophylactisch met verschillende sera uit de Rijksseruminrichting te Rotterdam werden behandeld. Het gevolg was, dat goedaardige-droes in het remonte-depôt niet meer werd gezien, terwijl hij er vroeger altijd een stal vol van had. „Thans loopt het met, of zelfs zonder, een geringen neus- of neuskeelcatarrh af". „Als voorbehoedmiddel tegen de borstziekte helpt het niet", merkt hij verder op; toch meent hij dat het serum een gunstigen invloed uitoefent op het beloop der ziekte. Ook als curativum verwerpt hij het, „maar het behoedt het dier voor de zoo gevaarlijke secundaire uitbreiding".

Voor het onderkennen der besmettelijke borstziekte acht de paardenarts GOOSSEN het herhaaldelijk opnemen van de temperatuur nuttig; paarden welke schijnbaar nog niet ziek waren, hadden reeds belangrijke verhooging van temperatuur.

De paardenarts MAAS zag tetanus herstellen na behandeling met tetanusserum, waarbij clysmata met chloralhydraat. De heer VAN ZIJVERDEN was in dit opzicht minder gelukkig, niettegenstaande hij herhaaldelijk groote doses (300—400 gram) tetanusserum intraveneus aanwendde.

DR. THOMASSEN nam acute encephalitis waar, vermoedelijk uitgaande van het zeefbeen of van de longen; dit kon niet worden opgelost. De belangstellende lezer zij verwezen naar de vrij uitvoerige historia morbi.

De paardenarts KUIPERS verrichtte de operatie van BOCCAR met het gevolg: „hanetred zoo goed als verdwenen". De heer SCHULTZE was in dit opzicht minder gelukkig; hij zag geen „noemenswaardig resultaat".

Aangaande het inslaan van den bliksem in een stal te Milligen, waarbij 4 paarden werden gedood, doet de heer VAN ZIJVERDEN uitvoerige mededeelingen, waaromtrent naar het origineel zij verwezen.

Bij een geval van angina met hooge koorts en dyspnoe zag de heer GOOSSEN een gunstig resultaat van inspuitingen met goedaardige-droesserum. Evenzoo nam DR. GALLANDAT HUET waar, dat de aanwending van sera een goed gevolg opleverde bij neuscatarrh, klierzwelling, koorts en lusteloosheid.

De heer VIXSEBOXSE behandelde, aanvankelijk met het gewenschte resultaat, een geval van purulente kaakboezemontsteking door middel van trepanatie en desinfectie.

De paardenarts KUIPERS beschrijft als pericarditis een gecompliceerd ziektegeval, dat onder koliekverschijnselen met den dood eindigde.

Dat haemoglobinurie, hoewel zelden, ook bij het leger (een officierspaard) voorkomt, vermeldt de heer GOOSSEN; gelukkig was de ziekte van lichten aard en volgde spoedig herstel.

Koliek was ook in 1911 een menigvuldig voorkomende ziekte. Vooral in het remonte-depôt werd dit waargenomen, meestal in den vorm van zandkoliek. Het droge en aanhoudend warme weder achtte men een indirecte oorzaak, vooreerst vanwege het stof en vervolgens door de in verband hiermede bevolen vermindering der oefeningen, waardoor verstopping werd teweeggebracht.

Bij een paard (windzuiger) met windkoliek zag de paardenarts

KUIPERS slechte gevolgen van de subcutane aanwending van 80 mgr. hydrobromas arecolini; hierna ontstond dyspnoe en de dood.

Een 3-tal graphische staten geeft een overzicht van het voorkomen van koliek over enkele jaren, naar de korpsen en garnizoenen en de maanden van het jaar.

Ook de uitwendige ziekten zijn graphisch en tabellarisch weergegeven.

Betrekkelijk veel werden waargenomen ontstekingen van pezen en peesscheeden; van de eerste werd verreweg het meest de hoefbeenbuiger aangetast, van de laatste de sesamscheede. Van de gewrichtsaandoeningen leed meestal het kootgewricht, daarop volgde het spronggewricht. Spat kwam menigvuldig voor; schuifel en overhoef in gelijk aantal, doch zeldzamer dan eerstgenoemd lijden. In 4 gevallen werd bij overhoef met goed gevolg neurectomie gedaan (3 maal door den heer LAMÉRIS en 1-maal door den heer SCHULTZE). DR. THOMASSEN zag bij twee gevallen van spatkreupelheid herstel ontstaan na de operatie van ABILDGAARD. Bij schuifel sneed hij met goed gevolg de inwendige pijpzenuw door; het wil referent echter toeschijnen, dat deze operatie geen kreupelheid door een schuifel veroorzaakt zal kunnen opheffen. Dat de schuifel rechts achter voorkwam, zal wel een drukfout zijn; trouwens de drie laatste alinea's van blz. 76 zien er niet correct uit.

In 1911 was het aantal drukkingen en schavingen van rug en lenden door het harnachement bij de cavalerie lager (13.6%) dan bij de artillerie (27.4%), terwijl het in 1910 bij beide wapens ongeveer gelijk, namelijk 25% was. Daarentegen was bij de artillerie het getal drukkingen en schavingen van den ribwand belangrijk minder dan het vorig jaar, te weten resp. 22.5% en 38.7%. Oorzaken voor deze verschillen worden niet vermeld.

Van kneuzingen en verwondingen kwamen 438 gevallen meer voor dan in 1910; hiertoe droeg het remonte-depôt bij met toeneming van 184 gevallen. De reden hiervan was, dat in het remontedepôt de paarden wegens gebrek aan plaats te veel opeengehoopt moesten worden.

De paardenarts GOOSSEN merkt op, dat hij vele verwondingen van den staartwortel zag, doordat de dieren met hun gecoupeerde staarten vruchtelooze pogingen deden om de vele vliegen te verwijderen. Over hetzelfde klaagt de heer VAN ZIJVERDEN.

Het getal verwondingen van lagen en voorknie, dat vóór 1911 geregeld aan het afnemen was, is in dit jaar belangrijk toegenomen, namelijk van resp. 6 en 25 op 11 en 42.

Het verlies van paarden aan beenbreuken bedroeg 16 stuks,

terwijl 1 paard op 31 December 1911 in behandeling bleef. Drie gevallen van fractuur herstelden, namelijk van de achterkaak, den uitwendigen darmbeenshoek en van het onderarmbeen.

Distorsies kwamen 41-maal voor tegen 56 keer in de beide voorgaande jaren; zij betroffen in 21 gevallen het kroongewricht.

Van de 51 zwellingen en gezwellen in 1911 behandeld, maakten de haematomen de meerderheid uit (70.5%); van maligne tumoren is geen gewag gemaakt.

In het 3de kwartaal werden vele gevallen waargenomen van conjunctivo-keratitis, welke ziekte door de heeren RIJNENBERG, GOOSSEN, VAN ZIJVERDEN en GALLANDAT HUET werd toegeschreven aan de felle zonnewarmte, het stof en de vliegenplaag.

De paardenarts KUIPERS opereerde met goed gevolg entropium van het bovenooglid.

Hoefziekten vormen, evenals in het civiele, bij de militaire paarden immer den hoofdschotel; bij de cavalerie kwamen hiervan 482 gevallen voor tegen 492 in het vorig jaar, bij de artillerie 449 tegen 500 in 1910. Bij 9 paarden werd tegen hoefziekte aan een voorbeen neurectomie verricht, waarna bij 6 de kreupelheid werd opgeheven en bij 2 paarden verbetering tot stand kwam. Het ware nuttig, indien de paardenartsen eens mededeelden hoe lang de dieren waarbij deze operatie is gedaan, bruikbaar zijn gebleven. Bij het leger is een dergelijke contrôle beter mogelijk dan bij de niet-militaire paarden.

De correctie der drukproeven van het Statistisch overzicht is beter dan in voorgaande jaren; toch zij het geoorlootd den corrector op het hart te drukken, om er in de toekomst vooral wat het latijn betreft, nog meer zorg aan te besteden. Allicht zou een nurks kunnen beweren, dat de paardenartsen meenen „Sulf. ezerine", „hydrobroom-arecolini", „nervi volari", enz. goed geschreven te hebben, doch het behoeft wel geen betoog, dat slechts het drukfouten-duiveltje in casu weer zijn parten heeft gespeeld.

W. C. SCHIMMEL.

Verzameling van Wetten, Koninklijke besluiten, Ministeriëele beschikkingen en aanschrijvingen, betreffende het Veeartsenijkundig Staatstoezicht en de Veeartsenijkundige Politie, de Tuberculose onder het rundvee, de Rijksseruminrichting en het Veeartsenijkundig onderwijs door M. J. HENGEVELD G.Jz. en J. A. ZAALBERG. *Derde Uitgave*, bij N. SAMSOM. Alphen Z. H. 1913. Prijs f 5.90.

Zooals de schrijvers in hun inleiding opmerken, kwamen na het verschijnen van de tweede aanvulling op de tweede uitgave van dit werk, verschillende ministeriëele besluiten en aanschrijvingen

af, waardoor het wenschelijk werd tot een nieuwe, derde uitgave over te gaan. Deze is, evenals de vorige, volledig en systematisch bewerkt. Met het oog op een aanstaande wijziging van de wet van 1901 op de paardenfokkerij, is deze niet opgenomen, maar zal ze later, als aanvulling, worden uitgegeven.

Voor ieder die met wetten en besluiten aangaande de veeartsenijkunde in Nederland te maken heeft, is dit werk zeer zeker zeer nuttig, zelfs bijna onmisbaar, daar men er alles in vindt, wat men op dat gebied noodig kan hebben. Door een practische inhoudsopgave is het zeer gemakkelijk er den weg in te vinden en terstond de goede plaats op te slaan. VRIJBURG.

Necrologie.

B. EIJSENBURGER †

BERNARD EIJSENBURGER werd 1 December 1885 te Salatiga, residentie Semarang, geboren. Op 5 December 1905 begon hij, krachtens zijn diploma Hoogere Burgerschool met 5-jarigen cursus, zijn studie aan 's Rijks Veeartsenijschool. Dat hij ijverig was en goed kon werken, bewijst het feit dat hij jaarlijks in een hooger studiejaar overging. Over zijn veeartsenijkundig examen deed hij echter 2 jaar, zoodat hij eerst in 1910 tot veearts werd bevorderd.

Reeds op 28 November 1910 werd hij tot gouvernementsveearts in Nederlandsch-Indië benoemd; de geboortegrond was hem, hoeveel Europa ook mocht bieden, immer blijven aantrekken. Eerst werd hij geplaatst te Poerwokerto, doch hij verhuisde al in het begin van 1911 naar Soembawa-besar, waar hij zich hoofdzakelijk wijdde aan de bestrijding van kwade-droes en surra.

Op 6 Juni 1913 werd hij met zijn echtgenoote door een inlander aangevallen, met het gevolg dat zijn vrouw dadelijk aan de bekomen wonden overleed en hij een paar dagen later.

Het is bedroevend, dat een jong, ijverig veearts, die bij zijn collega's zeer gezien was en nog zooveel voor de toekomst beloofde, aldus met zijn liefdevolle gade om het leven moest komen. Wat den inlander er toe heeft gebracht, om op zoo snoode wijze aan dit echtpaar het leven te benemen, blijft mogelijk altijd een raadsel.

1 Juli 1913. W. C. SCHIMMEL.

Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland.

Het Hoofdbestuur heeft de eer hierbij den leden mede te deelen, dat het, ingevolge de besprekingen in de 53ste Algemeene Vergadering, een onderzoek heeft ingesteld betreffende de ontslagname van den heer J. J. WESTER als lid der Redactie van het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde, en dat het omtrent de resultaten van dat onderzoek mededeeling zal doen in de aanstaande Algemeene Vergadering.

Het Hoofdbestuur:

Dr. H. MARKUS, *Voorzitter.*

H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris.*

21 Juni 1913.

Het Hoofdbestuur heeft de eer hieronder te publiceeren:

Het *verslag* der *Redactie* van het *Tijdschrift voor Veeartsenijkunde*, over deel 39 (1912).

Naar aanleiding daarvan zij hier medegedeeld, dat van géén der andere Commissies tot heden het *jaarverslag over* 1912 is ingekomen.

Het Hoofdbestuur:

DR. H. MARKUS, *Voorzitter.*

H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris.*

21 Juni 1913.

Ter voldoening aan artikel 38 van het huishoudelijk reglement der Maatschappij heeft de Redactie van het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde de eer U hierbij een verslag uit te brengen omtrent den toestand van het tijdschrift over het jaar 1912.

Gedurende het verslagjaar viel over medewerking aan het tijdschrift niet te klagen; zoo kwamen ook voor het feestnummer, dat 15 September 1912 verscheen ter gelegenheid van de herdenking van het vijftigjarig bestaan der Maatschappij, talrijke bijdragen in. Niettemin zou de Redactie gaarne zien, dat vooral ook de medewerking der praktizeerende veeartsen aan het tijdschrift grooter

Aan
het Hoofdbestuur der Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland.

ware; teneinde deze zooveel mogelijk te bevorderen, heeft de Redactie sedert 1 Januari 1913 een rubriek van korte of casuïstische mededeelingen geopend en daarop in de eerste aflevering van den loopenden jaargang gewezen.

Door den grooten omvang van bovenbedoeld feestnummer, dat door veel platen en tabellen tamelijk duur was, en mede door het feit, dat de advertentievellen niet in de pagineering vanhet tijdschrift zijn opgenomen, waardoor dus het aantal bladzijden gedeeld door 16 nimmer het totaal aantal verbruikte vellen weergeeft, is de toegestane bijdrage voor het tijdschrift uit de Maatschappelijke kas, in niet onaanzienlijke mate overschreden moeten worden, gelijk U uit de hierbij overgelegde rekening van deel 39 zal blijken. De Redactie betuigt over deze noodzakelijk geworden overschrijding haar leedwezen; voor het loopende deel zijn bereids maatregelen getroffen, om een herhaling hiervan te voorkomen.

De rekening over deel 39 (1912) en een concept-begrooting voor deel 41 (1914) gaan hierbij. Wat de laatste betreft merkt de Redactie het volgende op.

De verhooging der begroote kosten wordt veroorzaakt door de uitbreiding, welke de Redactie gaarne aan het Tijdschrift zou willen geven. Naar hare meening is het noodzakelijk voor de eerstvolgende jaren over 85 vel te kunnen beschikken, omdat de copy voor de verschillende rubrieken in steeds ruimer mate blijft vloeien. De Redactie heeft gemeend in éénmaal een flinke verhooging van het aantal vellen (thans 68) te moeten voorstellen; mochten de aangevraagde 85 vellen niet alle noodig zijn, dan blijft het daarvoor uitgetrokken bedrag in de kas der Maatschappij; eenige speelruimte in dit opzicht acht de Redactie gewenscht. De Redactie beveelt dit punt ten zeerste in Uwe welwillende overweging aan.

De Redactie:

A. Vrijburg, *Voorzitter.*

H. Markus, *Secretaris.*

Rekening over deel 39 (1912).

INKOMSTEN.

Aan advertentiën	ƒ	534.18⁵
,, verkochte exemplaren en afleveringen	-	349.20
Uit de kas der Maatschappij	-	4.048.03⁵
Totaal	ƒ	4.931.42

UITGAVEN.

Aan den uitgever	ƒ	3.493.19⁵
,, honorarium-medewerkers	-	638.—
,, honorarium-redactie en administrateur	-	700.—
,, voorschotten der Redactie	-	48.17⁵
,, Staatscourant, Handelingen etc.	-	52.05
Totaal	ƒ	4.931.42

Concept-begrooting voor deel 41 (1914).

Aan zetten, drukken, extra-correctie, innaaien, verzenden, tabellen, platen, overdrukken, frankeerkosten voor 85 vel à ƒ 48.— per vel	ƒ	4.080.—
Aan honorarium-medewerkers	-	750.—
,, honorarium-redactie en administrateur	-	800.—
,, schrijfloonen, porto's, drukwerk, Staatscourant, Handelingen etc.	-	150.—
	ƒ	5.780.—
Vermoedelijke opbrengst van advertentiën, verkochte exemplaren en afleveringen	ƒ	850.—
	ƒ	4.930.—

Vastgesteld in de Redactievergadering van 28 Mei 1913.

A. Vrijburg, *Voorzitter.*
H. Markus, *Secretaris.*

Programma van de 54ste Algemeene Vergadering op Vrijdag 26 en Zaterdag 27 September 1913 in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen te Utrecht.

EERSTE GEDEELTE. VRIJDAG 26 SEPTEMBER 1913.

AANVANG DER VERGADERING DES NAMIDDAGS **een uur precies.**

Huishoudelijke werkzaamheden.

1. *Openen der vergadering* [1]).
2. *Ingekomen stukken.*
3. *Verkiezing van een Voorzitter der Maatschappij,* wegens periodieke aftreding van den heer Dr. H. MARKUS.
   De Voorzitter is niet terstond herkiesbaar.
   Door de afdeelingen *Limburg* en *Friesland* is als candidaat gesteld de heer K. HOUBA te Maastricht; door de afdeelingen *Gelderland-Overijsel* en *Noord-Brabant* de heer Dr. A. A. OVERBEEK te Rotterdam.
4. *Verkiezing van een 1ste Secretaris der Maatschappij,* wegens tusschentijdsche aftreding van den heer H. J. C. VAN LENT.
   Door de afdeeling *Gelderland-Overijsel* is als candidaat gesteld de heer N. H. M. VAN ALTENA te Hoek van Holland; door de afdeelingen *Utrecht, Zeeland, Noord-Brabant* en *Nieuw-Zuid-Holland* de heer L. J. HOOGKAMER te 's-Gravenhage; door de afdeeling *Zuid-Holland* de heer Dr. J. H. PICARD te Zeist; door de afdeelingen *Friesland, Noord-Holland* en *Limburg* de heer Dr. H. A. VERMEULEN te Utrecht.
5. *Verkiezing van een lid der Redactie van het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde,* wegens periodieke aftreding van den heer Dr. H. MARKUS.
   Aftredende redactieleden zijn terstond herkiesbaar.
6. *Verkiezing van een lid der Redactie voornoemd* (vacature-WESTER).
7. *Verkiezing van een lid van de Commissie voor de Beroepsbelangen* (vacature-ABSPOEL).
   Daar den heer A. J. ABSPOEL eervol ontslag is verleend als militair-paardenarts, heeft hij zijn mandaat ter beschikking der Algemeene Vergadering gesteld; deze zal dus wederom een keuze moeten doen uit die militaire paardenartsen, welke lid zijn der Maatschappij, n.l. de heeren J. N. BALLENGEE te 's-Gravenhage, Dr. J. EGGINK te Milligen, J. M.

---

[1]) De volmachten der afgevaardigden, ingericht overeenkomstig art. 27 van het huishoudelijk reglement, behooren vóór den aanvang der vergadering bij den secretaris te zijn ingekomen.

KNIPSCHEER te 's-Gravenhage, P. C. MUIJZERT te Leiden, T. D. SIGLING te Breda en H. J. WEEKENSTROO te Amersfoort.

8. *Verkiezing van een lid der Commissie tot reorganisatie van het veeartsenijkundig onderwijs* (vacature-HENGEVELD).
Na het overlijden van den heer M. J. HENGEVELD bestaat deze commissie uit de vier navolgende personen: Dr. D. L. BAKKER te Alkmaar, A. W. HEIDEMA te 's-Gravenhage, Prof. Dr. D. A. DE JONG te Leiden en J. M. KNIPSCHEER te 's-Gravenhage. Daar de heer BAKKER, bij zijn benoeming tot lid dezer commissie praktizeerend veearts, thans districtsveearts is en als zoodanig dus gevoegelijk de plaats van den heer HENGEVELD kan innemen, meent het Hoofdbestuur in ernstige overweging te moeten geven, in de vacature te voorzien door de benoeming van een *praktizeerend veearts.*

9. *Verkiezing van een lid der Notulencommissie.*

10. *Verslag over den toestand der Maatschappij en haar geldmiddelen.*

11. *Mededeeling omtrent het aftreden van een lid van het Hoofdbestuur.*

12. VOORSTEL VAN HET HOOFDBESTUUR.
De Algemeene Vergadering drage der Enquête-commissie op, de door haar uitsluitend aan de praktizeerende veeartsen gezonden vragenlijst te doen toekomen aan alle leden der Maatschappij en bij de samenstelling van haar eindrapport met de ook langs dien weg verkregen antwoorden rekening te houden.
Toelichting: In de door de Enquête-commissie aan de praktizeerende veeartsen toegezonden circulaire worden de navolgende onderwerpen tot een punt van behandeling gemaakt:
De opleiding; Veeartsenijkundig Staatstoezicht; Tijdschrift voor Veeartsenijkunde; Rijksseruminrichting; Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde; Op welke wijze meent U dat de belangen van de praktizeerende veeartsen in de toekomst duurzaam behartigd kunnen worden? Welke bezwaren heeft U nog bovendien? Wenscht U nog mondeling door de Commissie gehoord te worden?
Het behoeft wel geen nader betoog, dat de meeste dezer onderwerpen voor *alle* leden der Maatschappij van groot belang zijn; dus niet alleen voor de praktizeerende veeartsen onder die leden. Het komt daarom het Hoofdbestuur billijk

voor, dat *alle* leden der Maatschappij *op volkomen dezelfde wijze* in de gelegenheid worden gesteld van hun meening te doen blijken; ter bereiking hiervan is toezending van de bedoeld vragenlijst aan *alle* leden noodzakelijk.

13. Voorstel van de Afdeeling Gelderland-Overijsel.

De Algemeene Vergadering of het Hoofdbestuur benoeme een Commissie van drie of meer leden met de opdracht, een statuten- en reglementswijziging voor te bereiden, ten einde tot een reorganisatie van het Hoofdbestuur te komen.

Toelichting. De afdeeling G. O. benoemde destijds uit haar leden een commissie om een omschreven voorstel voor reorganisatie van het Hoofdbestuur te ontwerpen. Het komt deze commissie voor, dat het zeer gewenscht zou zijn, dat het Hoofdbestuur meer dan tot nu toe het geval is, een afspiegeling ware van de verschillende werkkringen, waartoe de veeartsen tegenwoordig geroepen zijn. In den loop der jaren toch, zijn tal van veeartsen als het ware specialiteiten voor een bepaald onderdeel der veeartsenijkunde geworden. De meerdere kennis der speciale belangen dier veeartsen maakt een vertegenwoordiging daarvan in het hoofdbestuur wenschelijk.

De afdeeling is van meening, dat hierdoor wellicht de ontevredenheid, die nu bij vele praktizeerende veeartsen over den gang der zaken voorkomt, kan worden opgeheven.

Een door de Algemeene Vergadering of door het Hoofdbestuur te benoemen commissie zou deze zaak in ernstige studie kunnen nemen en daardoor zoodanige reorganisatie kunnen ontwerpen, dat aan aller wensch werd voldaan.

Praeadvies van het Hoofdbestuur.

Het Hoofdbestuur ontraadt de aanneming van dit voorstel, indien de Algemeene Vergadering haar goedkeuring aan het voorafgaande voorstel heeft gehecht. In dat geval toch, zal de reeds werkzaam zijnde Enquête-commissie allen leden o. m. vragen, welke wenschen zij hebben ten opzichte van „de Maatschappij" en het is naar de meening van het Hoofdbestuur noodig eerst een dergelijke enquête in te stellen, teneinde daardoor gegevens voor de richting van bedoelde reorganisatie te verkrijgen. Wanneer dan na het verschijnen van het rapport der Enquête-commissie, deze leidmotieven in principe de goedkeuring der Algemeene Vergadering hebben verworven, is het oogenblik aangebroken om over te gaan

tot het realiseeren dier beginselen in de statuten en het reglement, overeenkomstig de voor dergelijke wijzigingen geldende bepalingen.

Wordt het voorafgaande voorstel verworpen, dan adviseert het Hoofdbestuur tot aanneming van het voorstel-Gelderland-Overijsel, onder voorwaarde dat „de Maatschappij" van het programma der Enquête-commissie worde geschrapt en de wijziging van de statuten en het reglement tot stand kome overeenkomstig de daarvoor bestaande voorschriften.

14. VOORSTEL VAN DE AFDEELING UTRECHT.

Het Hoofdbestuur worde uitgenoodigd, een onderzoek in te stellen naar den werkkring der hulpkeurmeesters van vee en vleesch in Nederland, in verband met de meermalen gehoorde klachten, dat aan deze personen dikwijls verantwoordelijke betrekkingen worden toevertrouwd, welke niet in overeenstemming kunnen worden geacht met de opleiding, welke zij hebben genoten.

Toelichting. Door benoemingen van hulpkeurmeesters in zelfstandige, verantwoordelijke betrekkingen, worden deze personen in posities geplaatst, waarvoor zij niet werden opgeleid. Aan de opleiding van hulpkeurmeesters, van wie als voorbereidende kennis wordt verlangd de meest eenvoudige kennis van het lezen, schrijven en rekenen en bovendien eenige bekendheid met het slagervak, lag de bedoeling ten grondslag, om ten behoeve van de uitvoerkeuring en van een eventueel in te voeren algemeene keuring van vee en vleesch, te kunnen beschikken over hulpkrachten, die onder leiding en toezicht van *veeartsen* goede diensten zouden kunnen bewijzen, ter beoordeeling van *zeer* eenvoudige gevallen. Geenszins was het de bedoeling deze personen geschikt te verklaren voor zelfstandig werkende deskundigen, wat met het oog op de onvolkomen voorbereidende kennis en het gemis aan wetenschappelijke opleiding vanzelf buitengesloten is.

Nu komen echter uit onderscheidene deelen van ons land, met name uit de noordelijke provinciën, klachten, als zouden aan deze hulpkeurmeesters, hetzij uit finantieele overwegingen, hetzij als gevolg van onkunde omtrent de kwaliteiten van deze personen, dikwijls zelfstandige betrekkingen van keurmeester van vleesch of zelfs van andere dierlijke voedingsmiddelen, worden toevertrouwd; betrekkingen dus, waarbij zij niet onder voortdurend toezicht en leiding van veeartsen staan. Daarmede wordt de hygiëne al zeer slecht gediend, daar de hulpkeurmeesters niet als

deskundigen, zelfs voor de weinig moeilijke gevallen zijn te beschouwen, bovendien niet in staat moeten worden geacht om de meest eenvoudige bacteriologische of chemische onderzoekingen op eigen verantwoordelijkheid te kunnen uitvoeren. De volksgezondheid eischt, dat dergelijke gewichtige onderzoekingen aan deugdelijke deskundigen worden toevertrouwd en dat én het publiek én de gemeentebesturen, voor zoover zulks noodig is, beter worden ingelicht.

Met het oog daarop acht de afdeeling Utrecht het wenschelijk, dat een nauwkeurig onderzoek wordt ingesteld omtrent de functies, welke door hulpkeurmeesters van vee en vleesch worden bekleed, ten einde te kunnen optreden tegen misstanden, welke eventueel op dit gebied mochten bestaan.

Amendement van de Afdeeling Groningen-Drenthe.

De afdeeling *Groningen-Drenthe* stelt voor bovenstaand voorstel als volgt te doen luiden:

„Het Hoofdbestuur worde uitgenoodigd een onderzoek in te stellen naar „den werkkring van de hulpkeurmeesters van vee en vleesch in Nederland, in „verband met de meermalen gehoorde klachten, dat aan deze personen dik„wijls verantwoordelijke betrekkingen worden toevertrouwd *en werkzaamheden „van allerlei aard worden opgedragen*, welke niet in overeenstemming kunnen „worden geacht met de opleiding welke zij hebben genoten *en de hun toege„kende bevoegdheden*".

„*Berusten deze klachten op feiten, dan verzoekt de afdeeling aan het Hoofd„bestuur daartegen zooveel mogelijk te ageeren*".

Toelichting. De dikwijls gehoorde klachten hebben niet alle betrekking op de aanstelling van hulpkeurmeesters aan het hoofd van keuringsdiensten, doch ook op de werkzaamheden, welke aan deze personen worden opgedragen door de districtsveeartsen ten behoeve van het veeartsenijkundig staatstoezicht, waarom het wenschelijk moet worden geacht, ook in die richting een deugdelijk onderzoek te doen instellen. Het verzoek om tegen een en ander te ageeren is wel in de toelichting door de afdeeling uitgesproken, doch niet in het voorstel belichaamd.

Praeadvies van het Hoofdbestuur.

Het Hoofdbestuur adviseert tot aanneming van het voorstel *Utrecht* en van het amendement-*Groningen-Drenthe*, omdat het van meening is, dat zooveel mogelijk dient te worden opgetreden tegen het euvel, door *Utrecht* bedoeld en door *Groningen-Drenthe* in zijn beteekenis aanzienlijk verhoogd.

15. VOORSTEL VAN DE AFDEELING GELDERLAND-OVERIJSEL.

De Algemeene Vergadering of het Hoofdbestuur benoeme een commissie tot het instellen eener enquête naar de werkzaamheden en wijze van optreden van hulpkeurmeesters voor de keuring van vee en vleesch in gemeenten, waar zij werkzaam zijn buiten leiding van veeartsen.

Toelichting. De Afdeeling G. O. is van meening, dat het aantal gemeenten waar hulpkeurmeesters aan het hoofd der vee- en vleeschkeuring staan, gestadig toeneemt. In tal van gemeenten reeds heeft men de veeartsen geheel buiten die keuring gehouden of roept men hen slechts bij noodslachtingen. Het gevolg hiervan is, dat de keuring niet naar behooren geschiedt, daar niet aan te nemen is, dat slagersgezellen, die een cursus van 2 maanden gevolgd hebben, voldoende onderlegd zijn om een grondig en wetenschappelijk oordeel te hebben over de veranderingen, die door de verschillende ziekten der dieren te weeg gebracht worden. Daar ook in de wet op de vleeschkeuring aan deze hulpkeurmeesters een niet onaanzienlijke plaats wordt toegekend, komt het der Afdeeling hoogst gewenscht voor, dat eens een degelijk onderzoek worde ingesteld naar den aard van doen van deze hulpkeurmeesters.

PRAEADVIES VAN HET HOOFDBESTUUR.

Daar de met dit voorstel beoogde enquête ook vervat is in het voorafgaande voorstel-Utrecht en laatstbedoeld voorstel bovendien van wijdere strekking is, moet het voorstel Gelderland-Overijsel thans als overbodig worden beschouwd en ontraadt het Hoofdbestuur derhalve de aanneming ervan.

16. VOORSTEL VAN DE AFDEELING NOORD-HOLLAND.

Het Hoofdbestuur dringe er bij de Regeering op aan, het bedrag der vacatiegelden, toegekend aan de geëxamineerde veeartsen en de plaatsvervangende districtsveeartsen, wanneer zij werkzaam zijn in 's Rijks dienst, te verhoogen.

Toelichting. Sedert het in werking treden van de wet van 20 Juli 1870, waarbij als vacatiegeld voor plaatsvervangende districtsveeartsen en geëxamineerde veeartsen ƒ 3. per etmaal werd toegekend, is in dit bedrag geen verandering gekomen, ofschoon sedert dien tijd alle salarissen, ook die van de districtsveeartsen, aanmerkelijk zijn verhoogd. Aanvankelijk werd dit te lage bedrag van ƒ 3. eenigszins verbeterd door de vergoeding der reiskosten, die per

kilometer werden uitbetaald, maar sedert vele jaren is de bepaling betreffende het berekenen van kilometergeld ingetrokken. Bovendien was vroeger het aantal veeartsen veel kleiner dan tegenwoordig, zoodat men veel meer dan thans diensten ten behoeve van het Rijk had te verrichten, in groote districten soms dagen achtereen, waardoor, met de bijkomende verblijfkosten, een voldoend honorarium werd genoten. Thans is dit niet meer het geval. Het aantal veeartsen is sedert 1870 meer dan verdubbeld, het aantal districtsveeartsen is vergroot; hun districten zijn kleiner geworden, wat tengevolge heeft, dat in vele districten sporadisch voor 't Rijk diensten worden verricht. Ook zijn in de laatste jaren op eigenaardige wijze veeopzichters diensten aangewezen, die aan geëxamineerde veeartsen en aan plaatsvervangende districtsveeartsen behooren te worden opgedragen.

Verder mag niet onvermeld blijven, dat de administratieve bezigheden, welke meestal na het verrichten der werkzaamheden thuis worden afgedaan, in de laatste jaren zeer zijn toegenomen, terwijl voor de zeer vele brieven, aanschrijvingen, circulaires en mededeelingen, die de geëxamineerde veeartsen en de plaatsvervangende districtsveeartsen vooral tijdens het dreigen of heerschen van besmettelijke veeziekten ontvangen en moeten verwerken, nimmer eenig honorarium wordt genoten.

De afdeeling Noord-Holland meent daarom, dat de aandacht der Regeering hierop dient te worden gevestigd en dat het vacatiegeld dient te worden verhoogd.

PRAEADVIES VAN HET HOOFDBESTUUR.

Het Hoofdbestuur stelt voor het voorstel-Noord-Holland voorloopig aan te houden, omdat, naar men meent te weten, een *Wet op den Veeartsenijkundigen Dienst* in vergevorderden staat van voorbereiding is.

17. VOORSTEL VAN HET HOOFDBESTUUR.

Het Hoofdbestuur stelt voor, de leden der Algemeene afdeeling, in Nederlandsch-Indië woonachtig, te ontheffen van den hoofdelijken omslag, welke in 1912, *ten behoeve van de herdenking van het vijftigjarig bestaan der Maatschappij, van de leden is geheven.*

Toelichting. Daar verschillende der bovenbedoelde leden bezwaar maakten tegen de betaling van dien hoofdelijken omslag, op grond van het feit, dat zij uit den aard der zaak niet konden

deelnemen aan de herdenking van het vijftigjarig bestaan, enkelen in de heffing ervan zelfs een reden vonden om voor het lidmaatschap te bedanken, meent het Hoofdbestuur dit voorstel in het belang der Maatschappij te moeten doen, daar de gegrondheid van het bezwaar redelijkerwijze niet kan worden ontkend.

18. VOORSTEL VAN HET HOOFDBESTUUR.

Het Hoofdbestuur stelt voor art. 16 *van het huishoudelijk reglement in dien zin te wijzigen, dat de leden der algemeene afdeeling, in Nederlandsch-Indië woonachtig, als contributie betalen een bedrag, gelijk aan den handelsprijs van het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde voor het buitenland.*

Toelichting: Het komt het Hoofdbestuur gewenscht voor dezen maatregel te nemen, teneinde de leden der algemeene afdeeling, in Nederlandsch-Indië woonachtig, die zonder twijfel minder van de Maatschappij profiteeren dan de in Nederland wonende leden, te onttrekken aan onvermijdelijke, niet onaanzienlijke contributiestijging en daardoor zooveel mogelijk als lid der Maatschappij te behouden. Indien bedoelde leden voortaan als contributie betalen een bedrag, gelijk aan den handelsprijs van het Tijdschrift voor het buitenland, (welke met ingang van 1914 ook zal dienen te worden verhoogd) meent het Hoofdbestuur te mogen aannemen, dat eventueele moeilijkheden in dit opzicht zullen worden voorkomen.

AMENDEMENT VAN DE AFDEELING ZUID-HOLLAND.

„De prijs van het Tijdschrift worde gesteld op het bedrag der bijdrage, bedoeld in artikel 11, 2de lid van het Huishoudelijk Reglement der Maatschappij".

Toelichting. Reeds meermalen, laatstelijk op de bijzondere vergadering van 5 April j.l. is namens de afdeeling gewezen op het feit, dat bij een beduidend verschil in den handelsprijs van het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde en het bedrag van de contributie der afdeeling, groot gevaar bestaat om leden te verliezen.

Dit gevaar is niet denkbeeldig en volkomen te beamen voor dat groote deel der leden, dat nimmer of slechts zelden de afdeelingsvergaderingen bezoekt. Zij blijven lid *om* het Tijdschrift.

Wanneer, zooals op dit oogenblik, het Tijdschrift bij abonnement voor f 6.50 is te verkrijgen en voor het lidmaatschap der afdeeling f 12.50 moet worden betaald, besparen zij, bij bedanken als lid en abonnent worden van het Tijdschrift, een bedrag van f 6.00. Voor hen, die meenen om welke reden ook de afdeelingsvergaderingen niet te behoeven te bezoeken, is dit voorwaar geen klein bedrag en de afdeeling Zuid-Holland zal de laatste zijn dit niet te erkennen. Nu het Hoofdbestuur gemeend heeft voor de Nederlandsch-Indische leden een voorstel

te moeten doen om hen als contributie te laten betalen het bedrag, dat door het Hoofdbestuur voor het Tijdschrift voor het buitenland zal worden vastgesteld, acht de afdeeling Zuid-Holland de tijd gekomen om voor het Tijdschrift den prijs voor het binnenland zoodanig te bepalen, dat het groote verschil, als in den aanhef dezer toelichting genoemd wegvalt.

Volgens de mededeelingen van het Hoofdbestuur ligt het in de bedoeling om de bijdragen der afdeelingen per lid voor 1914 op f 14.— te brengen; de contributiën voor de leden der bijzondere afdeelingen zullen dus moeten worden verhoogd en minstens gebracht op f 15.—. Een groot aantal afdeelingen zal hare contributie echter aanzienlijk hooger moeten stellen om de huishoudelijke onkosten te dekken en de vrees, waardoor de afdeeling Zuid-Holland wordt bevangen, dat een, zij het ook klein, deel der leden zal meenen te moeten bedanken, acht zij niet ongegrond.

Het Hoofdbestuur rekent voor 1914 op de bijdragen van 450 leden, doch zou het zoo te verwonderen zijn dat, bij de aanzienlijke verhooging der bijdrage, dit aantal slechts 400 zou bedragen als de prijs van het Tijdschrift niet op gelijk bedrag werd gesteld?

Mocht tegemoet worden gevoerd, dat dan de contributie voor de Indische leden te hoog zou worden, dan zou, op de door het Hoofdbestuur bij zijn voorstel aangevoerde gronden, aan deze leden voor het lidmaatschap een reductie van 40 of 50% kunnen worden toegestaan.

Eindelijk meent de afdeeling te mogen aannemen:

dat alle veeartsen prijs stellen op het bezit van het Tijdschrift, te meer nu door de Redactie getracht wordt hetzelve te doen beantwoorden aan de door de veeartsen gestelde eischen;

dat zij die, om den inhoud van het Tijdschrift, hetzelve tot dusverre hebben aangeschaft, dit niet zullen nalaten omdat uitbreiding en meer zakelijken inhoud verhooging van den prijs noodzakelijk maken en

dat het belang der afdeelingen, die de kracht der Maatschappij vormen, medebrengt dat de jaarlijksche bijdrage per lid niet hooger is dan den prijs, waarvoor het Tijdschrift voor het binnenland verkrijgbaar wordt gesteld.

Het Hoofdbestuur gaat mede met de strekking van het amendement-Zuid-Holland en met de daarbij gegeven toelichting, en het wijzigt daarom zijn voorstel als volgt:

Het Hoofdbestuur stelt voor art. 16 *van het huishoudelijk reglement in dien zin te wijzigen dat:*

a. De handelsprijs van het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde in Nederland gelijk zij aan de jaarlijks door de algemeene vergadering te bepalen bijdrage, bedoeld in het 1ste *lid van art.* 16.

b. de leden der algemeene afdeeling, woonachtig in de Nederlandsche Koloniën, als contributie betalen een bedrag, ter grootte van 75% *van bovenbedoelde bijdrage.*

Voor de toelichting meent het Hoofdbestuur naar hetgeen hier boven daaromtrent is gezegd, te mogen verwijzen.

19. VOORSTEL VAN HET HOOFDBESTUUR.

Het Hoofdbestuur stelt voor artikel 19 der Statuten der Maatschappij als volgt te wijzigen:

Het Hoofdbestuur is bevoegd in spoedeischende gevallen met afgevaardigden van elke der bijzondere afdeelingen overleg te plegen in een bijzondere vergadering.

Het Hoofdbestuur is verplicht, minstens tweemaal per jaar, alsook indien drie afdeelingen het verlangen, zulk een bijzondere vergadering te beleggen.

Toelichting: Op het programma der 53ste Algemeene Vergadering in 1912 kwam een vrijwel gelijkluidend voorstel voor van de afdeeling Noord-Holland. Het Hoofdbestuur praeadviseerde tot aanneming van bedoeld voorstel. Na een mededeeling der afdeeling Gelderland-Overijsel omtrent bij haar in bewerking zijnde reorganisatieplannen, trok de afgevaardigde van Noord-Holland het voorstel zijner afdeeling in.

Het komt het hoofdbestuur ongewenscht voor langer met de bedoelde statutenwijziging te wachten, daar het, gelijk het reeds het vorige jaar mededeelde in zijn praeadvies op het voorstel-Noord-Holland, tot de overtuiging is gekomen, dat door minstens twee verplichte bijzondere vergaderingen per jaar, op afdoende en weinig kostbare wijze aan de wenschen der afdeelingen en der leden kan worden tegemoet gekomen; in welke overtuiging het na de op 5 April j.l. gehouden eerste bijzondere vergadering in 1913 nog zeer is versterkt.

AMENDEMENT VAN DE AFDEELING GRONINGEN-DRENTHE.

Het Hoofdbestuur op te dragen in 1914, *evenals in* 1913, *weer twee bijzondere vergaderingen (met gedelegeerden van de bijzondere afdeelingen) te beleggen en een definitieve regeling dezer aangelegenheid aan te houden, totdat de Commissie van enquête haar rapport zal hebben ingediend.*

Toelichting. Reeds in 1912 is in onze afdeeling ernstig sprake geweest van een voorstel tot reorganisatie van het Hoofdbestuur, doch tot nog toe nam de afdeeling een afwachtende houding aan, omdat èn van de zijde van het Hoofdbestuur èn daarna van wege de afdeeling Gelderland-Overijsel, bevredigende voorstellen in deze werden verwacht. Nu de afdeeling in die verwachting is teleurgesteld, zou zij zeker met een eigen voorstel zijn gekomen, indien niet inmiddels een Commissie van enquête was ingesteld, waarvan binnen betrekkelijk korten tijd een rapport mag worden tegemoet gezien, resp. voorstellen kunnen worden verwacht, ook met betrekking tot de reorganisatie van het Hoofdbestuur.

In het voorstel van de afdeeling Gelderland-Overijsel is nog weer speciaal te dien opzichte een wensch uitgesproken en nu vindt de afdeeling Groningen-Drenthe

het ongewenscht om, in afwachting van hetgeen het onderzoek der enquête-commissie enz. ons zal brengen, in de statuten weer vast te leggen een artikel, veel gelijkende op dat van het Reglement van vóór 1906 (art. 27) en daar uit verwijderd, omdat er van de daarin bedoelde vergaderingen geen kracht uitging voor de Maatschappij.

Moge al bij een meerderheid van het Hoofdbestuur de vergadering van 5 April j.l. hebben bijgedragen tot versterking van de overtuiging, dat met bedoelde bijeenkomsten aan de wenschen der afdeelingen en hare leden wordt tegemoet gekomen, aan laatstgemelde zijde is dit, voor zoover onze afdeeling bekend is, niet erkend.

De afdeeling Groningen-Drenthe acht het daarom wenschelijk, in afwachting van definitieve reorganisatie-voorstellen, het mandaat der bijzondere vergaderingen voor 1914 te verlengen.

Indien voorstel 12 of 13 van dit programma door de Algemeene Vergadering is aangenomen, trekt het Hoofdbestuur zijn voorstel in en doet het daarbij tevens gaarne de toezegging ook in 1914 twee bijzondere vergaderingen te zullen houden, zonder evenwel geacht te willen worden in alle deelen in te stemmen met de toelichting, door Groningen-Drenthe op haar amendement gegeven.

Het komt het Hoofdbestuur bij nadere overweging dan gewenscht voor, het rapport der Enquête-commissie af te wachten.

20. Voorstel van de Nieuwe afdeeling Zuid-Holland om art. 46 van het huishoudelijk reglement te wijzigen en te lezen als volgt:

> *„Wijziging en uitbreiding van dit reglement geschiedt alleen krachtens een daartoe voor 1 April aan het Hoofdbestuur ingediend voorstel met toelichting en onder voorbehoud, dat dit in de eerste daarop volgende algemeene vergadering met minstens $^2/_3$ der uitgebrachte stemmen wordt aangenomen.*
>
> *„De wijziging en uitbreiding treedt in werking op den 1sten der maand, volgende op die, waarin zij is goedgekeurd geworden.*

Toelichting: Verandering en uitbreiding van het huishoudelijk reglement zullen, in verband met het voorgeschrevene in artikel 46, eerst 15 maanden nadat ze zijn voorgesteld geworden, in werking kunnen treden. Zulks achten wij onnoodig lang en strijdig met de belangen der Maatschappij, waarvan de ongegrondheid te eerder in het licht treedt bij de overweging, dat verandering der statuten in veel korter tijd tot stand kan komen. (beleefde verwijzing naar art. 25 der statuten).

Bij aanneming van het ontwerp-artikel is de wijziging — uitbreiding — 5 maanden na de indiening van kracht, terwijl daarin

op afdoende wijze is gewaakt tegen het nadeel van minder goed doordachte en onvoorbereide voorstellen.

PRAEADVIES VAN HET HOOFDBESTUUR.

Indien voorstel 12 of 13 van dit programma door de Algemeene Vergadering is aangenomen, adviseert het Hoofdbestuur tot aanhouden van het voorstel van de Nieuwe afdeeling Zuid-Holland, omdat het Hoofdbestuur het rationeel acht eerst het rapport der Enquête-commissie af te wachten.

21. *Het Hoofdbestuur stelt der Algemeene Vergadering, ingevolge artikel* 16 *van het Huishoudelijk Reglement der Maatschappij voor, de bijdrage, door de bijzondere afdeelingen voor ieder gewoon lid in de kas der Maatschappij te storten, voor het jaar* 1914 *te bepalen op veertien gulden.*

22. *Begrooting voor het jaar* 1914.

23 *Bepaling van de plaats waar de* 55ste *Algemeene Vergadering zal worden gehouden.*

24. *Bespreking van het navolgend onderwerp.*
De verhouding van de veeartsen ten opzichte van de Rijksseruminrichting en van de veehouders, in verband met het vastgestelde tarief voor de sera en de entstoffen.
In te leiden door den afgevaardigde der afdeeling *Groningen-Drenthe.*

TWEEDE GEDEELTE. ZATERDAG 27 SEPTEMBER 1913.

AANVANG DER VERGADERING DES VOORMIDDAGS **10 uur precies**

1. *Openingsrede door den Voorzitter.*
2. *Mond- en klauwzeerbestrijding;* in te leiden door den heer Dr. A. A. OVERBEEK te Rotterdam.

PAUZE.

(Voortzetting der vergadering ten **1 uur precies.**

3. Prof. Dr. J. POELS.
   De varkenspest en de besmettelijke borstziekte der varkens, uit een aetiologisch, epizoötisch, prophylactisch en serotherapeutisch oogpunt.
4. Prof. Dr. D. A. DE JONG.
   a. Vogeltuberculose bij het rund. (mede namens Dr. W. STUURMAN).
   b. Trichophytie bij het rund.
5. G. KAPSENBERG en Dr. J. ROOS.
   a. De reactie van ABDERHALDEN *(algemeen).*
   b. De reactie van ABDERHALDEN *(bij het rund).*
6. J. J. WESTER.
   Steriliteit bij rundvee en paarden.
7. *Vrije mededeelingen.*
8. *Sluiting der vergadering.*

Vastgesteld in de Hoofdbestuursvergadering van 21 Juni 1913.

Het Hoofdbestuur:
Dr. H. MARKUS, Voorzitter.
H. J. C. VAN LENT, 1ste Secretaris.

Begrooting voor het jaar 1914.

INKOMSTEN.

Rente van belegde gelden	ƒ 50.—
Vermoedelijke ontvangst aan contributiën	- 6300.—
	ƒ 6350.—

UITGAVEN.

Vermoedelijk nadeelig saldo op 1 Januari 1914	ƒ 500.—
Aan het tijdschrift	- 4500.—[1])
,, reis- en verblijfkosten van het hoofdbestuur ..	- 200.—
,, den 1ste secretaris van het hoofdbestuur	- 100.—
,, schrijfloonen en porto's van het hoofdbestuur ..	- 150.—
,, verschillende commissies	- 150.—
,, onderhoud en assurantie van de bibliotheek ..	- 200.—
,, den bibliothecaris	- 100.—
,, kosten van de algemeene vergadering	- 125.—
,, lokaalhuur	- 75.—
,, contributiën en vertegenwoordiging	- 150.—
,, drukwerk	- 50.—
,, onvoorziene uitgaven.....	- 50.—
	ƒ 6350.—

Vastgesteld in de Hoofdbestuursvergadering van 21 Juni 1913.

Het Hoofdbestuur:
Dr. H. Markus, Voorzitter.
H. J. C. van Lent, 1ste Secretaris.

[1]) De specificatie van dezen post bevindt zich op de volgende bladzijde.

Concept—rekening van het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde, Deel 41.

Aan zetten, drukken, extra-correctie, innaaien, verzenden, tabellen, platen, overdrukken en frankeerloon, voor 76 vel	ƒ 3650.—
,, honorarium-medewerkers	- 750.—
,, honorarium-redactie en administrateur	- 800.—
,, schrijfloonen, porto's, drukwerk, staatscourant, handelingen etc.	- 150.—
	ƒ 5350.—
Vermoedelijke opbrengst van advertentiën, verkochte exemplaren en afleveringen	- 850.—
Vermoedelijke kosten	ƒ 4500.—

Zij, die wenschen deel te nemen aan den gemeenschappelijken maaltijd in Maison Okhuijzen, Kromme Nieuwe Gracht 20, op 27 September 1913 des namiddags zes uur, worden verzocht daarvan dien dag voor 12 uur te doen blijken door te teekenen op de lijst, welke aan den ingang der vergaderzaal gereed zal liggen.

Xde Internationaal Veeartsenijkundig Congres. LONDEN — 1914.

Nederlandsch Comité voor het 10de *Internationaal Veeartsenijkundig Congres te Londen in* 1914.

In hun hoedanigheid van leden van de permanente commissie voor de internationale veeartsenijkundige congressen hebben de heeren W. C. SCHIMMEL, directeur van 's Rijks Veeartsenijschool te Utrecht en Dr. D. A. DE JONG, buitengewoon hoogleeraar aan de Rijks-Universiteit te Leiden, hoogleeraar aan 's Rijks Veeartsenijschool te Utrecht, wonende te Leiden, de volgende personen uitgenoodigd met hen deel uit te maken van een Nederlandsch comité tot steun van het bovenbedoelde congres, terwijl het de bedoeling is dat de heer SCHIMMEL als voorzitter, de heer DE JONG als secretaris van dat comité zal fungeeren.

A. Nederland.

1. De voorzitter van de Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland.

2. De voorzitter van de Veeartsenijkundige Hygiënische Vereeniging.
3. De voorzitter der Militaire Veterinaire Vereeniging.
4. De voorzitter van de Vereeniging van directeuren van gemeentelijke slachthuizen.
5. De voorzitter van de vereeniging van districtsveeartsen.
6. De voorzitter van de vereeniging van rijkskeurmeesters in algemeenen dienst.
7. De luitenant-kolonel, dirigeerend paardenarts te 's-Gravenhage.
8. De inspecteur van den veeartsenijkundigen dienst.
9. De directeur van de Rijksseruminrichting.

B. Nederlandsch Oost-Indië.

1. De voorzitter van de Vereeniging tot bevordering der Veeartsenijkunde in Nederlandsch-Indië.
2. De majoor, inspecteur-paardenarts in Nederlandsch Oost-Indië.
3. De inspecteur van den veeartsenijkundigen dienst in Nederlandsch Oost-Indië.
4. De directeur van het veeartsenijkundig laboratorium te Buitenzorg.

Van alle heeren in Nederland is een toestemmend antwoord ingekomen; van die in Nederlandsch-Indië wordt het nog ingewacht, doch in elk geval is het Nederlandsche comité als gevormd te beschouwen.

Belangstellenden in het congres kunnen zich derhalve om inlichtingen wenden tot dit comité en meer in het bijzonder tot den secretaris D. A. DE JONG, Morschsingel 3, Leiden.

Ingezonden.

De Inspecteur van den Veeartsenijkundigen Dienst en de Veewet.

Het antwoord van Mr. Dr. FREDERIKS in het nummer van 15 Juni van dit Tijdschrift op mijn onder bovenstaanden titel geplaatst opstel in het nummer van 15 Mei, eischt mijnerzijds eenige woorden van repliek, al was het oorspronkelijk niet mijn plan aan mijn overigens duidelijk eindbetoog iets toe te voegen.

Ik moet vooraf echter zeggen, dat ik ernstig in beraad heb gestaan over den te kiezen vorm van mijn nadere uiteenzetting en verweer, vooral nu mijn tegenstander op het „Tournooiveld" is verschenen, gestoken in het harnas der juridische

wetenschappelijkheid, en hij zich in die uitrusting beschouwt als het incarnaat van bureaucratische teergevoeligheid en wetenschappelijke onaantastbaarheid, wien elke afwijkende meening een aanslag op den goeden toon, een soort ontheiliging zijner majesteit en een belaging zijner wetenschappelijkheid dunkt.

Ik ben mij niet bewust in mijn genoemd opstel den goeden toon ten opzichte van Mr. Dr. FREDERIKS te hebben overschreden, evenmin als ik zulk een overtreding heb kunnen vinden in de door Mr. ZAAIJER over bovenstaande geleverde beschouwingen, welke overgenomen zijn in het no. van 15 Maart van dit Tijdschrift.

En toch wordt zoowel Mr. ZAAIJER als mij zulk een overtreding der wetten van den goeden toon voor de voeten geworpen.

Dat mijn schrijven tendentieus zou zijn geweest, zal zeker geen enkel onbevooroordeeld lezer kunnen toegeven en wanneer er van laedeeren sprake kan zijn, zal men dit zeker in verband dienen te brengen met een *„crime de lèse majesté."*

De met veel emphase en pathos neergeschreven lofrede op de door Mr. Dr. FREDERIKS geachte en geliefde rechtswetenschap, die ik had voorgesteld als een goochelaarster met „juridische draaierijen en spitsvondigheden", zoude ik even goed en met evenveel recht op de door mij beoefende vétérinaire wetenschap kunnen toepassen, waar getracht wordt deze tot proefkonijn der goocheltoeren te maken.

Dat Mr. Dr. FREDERIKS zijn juridisch betoog door mij niet begrepen acht, heeft blijkbaar ook niet veel méér te beteekenen dan een gemakkelijk middel om lastige argumentatie te smoren, daar ik in het antwoord van mijn tegenstander een dertigtal regels verder bemerk, dat ook Mr. ZAAIJER — een rechtsgeleerde dus, evenals mijn geachte bestrijder — diens juridisch betoog ook al niet begrepen heeft.

Wat zeide ik van juridische spitsvondigheden? Mij dunkt, waar een jurist als Mr. ZAAIJER (door Mr. Dr. FREDERIKS zelf nog wel een *„scherpzinnig tegenstander"* genoemd) het juridisch betoog van zijn eigen juridischen collega naar diens oordeel niet begrepen schijnt te hebben, daar mag een leek toch wel — om geen erger woord te gebruiken — van spitsvondigheden spreken.

Ik bevind mij dus ten opzichte van de twee mij door Mr. Dr. FREDERIKS ten laste gelegde beschuldigingen, van gebrek aan goeden toon en gebrek aan juist begrip, in goed gezelschap en zal dus verder over die aanklacht het zwijgen doen.

Ik wil liever nog even de quaestie, waarover mijn eerste opstel liep, kortelings preciseeren, waaruit zal blijken, dat Mr. Dr. FREDERIKS den gang en het doel van mijn betoog ten eenenmale miskent en negeert, alleen en uitsluitend daardoor, dat hij zich blind heeft gestaard op eene in mijn bedoeld opstel vermoede tendentieuse strekking.

Ik zeide, om kortelings te memoreeren, het volgende:

Men heeft oorspronkelijk van alle zijden — en laat ik het met nadruk er bij voegen, vooral van achter de groene tafels der regeeringsbureaux — geroepen om *centralisatie van ziektebestrijding* en om dat doel te bereiken, achtte men noodzakelijk de aanstelling van een Inspecteur van den Vétérinairen Dienst.

Het had dus, toen men in 1910 den post voor dien Inspecteur op de begrooting bracht, moeten worden voorzien, dat hij *centralisator der ziektebestrijding* moest

worden en als zoodanig ook de macht moest hebben om alle bevelen te geven, noodig om zoodanige centralisatie tot stand te brengen.

Nu gaf ik als mijn opinie te kennen — en ik verdedigde die opinie door korte aanhaling der te berde gebrachte argumenten — dat Mr. ZAAIJER terecht de wettigheid der ministeriëele resolutie had bestreden, waarbij de werkkring van dien Inspecteur werd geregeld als algemeen bevelhebber der districtsveeartsen en waardoor hem — niettegenstaande de Veewet een bevelenden Inspecteur niet kent — de macht werd verleend ook ter uitvoering daarvan bevelen te geven.

Zulks beteekende dus, dat, *waar het betrof de uitvoering der Veewet* en dus bij bestrijding van besmettelijke veeziekten, het centralisatiepogen was mislukt en de verhouding van den Inspecteur tegenover de districtsveeartsen gewrongen moest schijnen, aan welke scheeve verhouding zoo spoedig mogelijk in het belang der betrokken personen en in het algemeen belang een einde moest worden gemaakt.

En ten slotte gaf ik als mijne meening te kennen, dat de districtsveeartsen en hun plaatsvervangers in deze voor hen zoo gewichtige quaestie zouden gehoord moeten worden tot bepaling dier verhouding, omdat zij beter in staat waren die verhouding van den Inspecteur in het vétérinair wetsstelsel aan de praktijk te toetsen en daarmede in overeenstemming te brengen, dan de theoretische bureauambtenaar.

Zelfs de aandachtigste lezer zal van deze grondlijn van mijn betoog in het antwoord van Mr. Dr. FREDERIKS niets meer terugvinden, omdat hij zich heeft uitgeput in het vervaardigen van allerhande troebele distillaten, welke het vraagstuk zelf noodzakelijkerwijze uit elkaar hebben doen vallen.

In den aanhef van zijn artikel begint Mr. Dr. FREDERIKS reeds te constateeren, dat ik geen *nieuwe juridische gezichtspunten* heb geopend, doch ik kan daartegen opmerken, dat, wie mijn gedachtengang juist en onbevooroordeeld heeft gevolgd, het aanbrengen van nieuwe argumenten geenszins heeft kunnen verwachten.

Immers ik deed niets anders dan de door Mr. ZAAIJER tegen de wettigheid der resolutie te berde gebrachte argumenten herhalen, ten einde het feit te verdedigen, dat ik mij bij die bestrijding aan zijne zijde schaarde.

Hadde ik naar *nieuwe juridische gezichtspunten* gezocht, dan hadde Mr. Dr. FREDERIKS mij met recht kunnen tegenwerpen, dat ik mij bewoog op een gebied, dat voor mij met glad ijs gelijk moest staan.

Mr. Dr. FREDERIKS beweert op de tweede plaats, dat ik ten onrechte en door gebrek aan juist begrip der te berde gebrachte argumenten, het heb voorgesteld, alsof hij de interpretatieve bedoeling van den begrootingswetgever na bestrijding door Mr. ZAAIJER heeft laten varen.

Tot staving van het tegendeel beroept hij zich er op, dat hij juist die interpretatieve bedoeling heeft volgehouden en dat Mr. ZAAIJER dat karakter niet heeft ontkend.

Toen ik dat laatste las heb ik mij de oogen moeten uitwrijven, want in het orgaan van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw van 8 Februari 1913, heeft juist Mr. ZAAIJER een drietal punten ontwikkeld tot bestrijding dezer interpretatieve bedoeling.

En als ik dan beweer, dat mijn geachte tegenstander feitelijk Mr. ZAAIJER in het gelijk heeft gesteld door het door hem gegeven voorbeeld van de macht van den Inspecteur, dan zegt hij zulks niet te begrijpen.

Het is dus noodig wederom eens logisch mijn gedachtengang na te gaan.

Mr. Dr. FREDERIKS beweerde, dat de begrootingswetgever van 1910 de wet van 1870 had geïnterpreteerd in dien zin, dat zij het invoegen van een Inspecteur in den Veeartsenijkundigen Dienst niet in den weg stond.

Aangenomen dat zulks zoo is, dan redeneert Mr. Dr. FREDERIKS verder, dat er volgens de moderne opvatting van het Staatsrecht geen verboden delegatie aanwezig is, indien de macht, aan den Minister in die Wet toegekend, aan dien Inspecteur wordt overgedragen.

Ik zeg nog eens: gesteld dat in 1910 werd aangenomen, dat de wet van 1870 zich niet verzette tegen de aanstelling van den Inspecteur, is dan ook aangenomen, dat hij aan het hoofd van den Vétérinairen Dienst zou komen te staan *„als bevelhebber"* en niet als *toezichthebber* (Inspecteur)?.

Mijn geachte tegenstander zegt het duidelijk, dat de Kamer zich het ambt van dien Inspecteur als *„leider"* en *„toezichthebber"* van den Vétérinairen Dienst heeft voorgesteld, maar heeft men het zich dan als de *„chef"* voorgesteld ter uitvoering der wet?

Mr. Dr. FREDERIKS zal mij deze vragen bevestigend beantwoorden en dus die interpretatie zonder eenig nader bewijs als dogma vooropstellen en dan met zijn delegatie-argument concludeeren, dat de Ministerieële Resolutie de macht om *alle* bevelen te geven aan den Inspecteur mocht overdragen.

Goed en wel, de resolutie is wettig, de Inspecteur mag *alle* bevelen geven, maar hoe komt mijn geachte bestrijder dan ertoe te concludeeren, dat hij den Districtsveearts *niet* mag bevelen den burgemeester te adviseeren een stuk vee af te maken, indien hij dat noodig oordeelt?

Zie, geachte bestrijder, juist deze restrictie bracht mij tot de conclusie, dat de resolutie hare kracht verloor, waar zij zich bewoog op het terrein der Veewet, omdat daar alleen de Minister mag bevelen, en dat gij dus zelf indirect de onuitvoerbaarheid en onwettigheid der resolutie hadt erkend.

Dat is klaar als de dag en ik verwonder mij, dat mijn intelligente tegenstander dien overigens logisch opgebouwden gedachtengang niet heeft kunnen volgen.

Waar verder Mr. Dr. FREDERIKS dan nog de *ondoelmatigheid* der resolutie maar grif erkent, daar kan ik dus constateeren, dat de zoozeer gewenschte centralisatie der veeziektenbestrijding met de aanstelling van den zoo zeer gewenschten Inspecteur niet is bereikt.

Het is evenwel eigenaardig, dat men tot deze conclusie reeds is gekomen nu de resolutie nog geen half jaar heeft bestaan en hare werking dus nog maar eene zeer korte geweest is.

Nog eigenaardiger is het evenwel, dat mijn geachte tegenstander ook al dadelijk er bij voegt, dat geen doeltreffende regeling is te vinden, zoolang de Wet van 1870 niet is veranderd.

Ik zou kunnen vragen: Waarom dan in 1910 bij begrootingspost eene *interpretatie* gevraagd van een reeds 40 jaar bestaande wet? Waarom dan toen niet die oude — *niet verouderde* — wet veranderd?

Neen, geachte bestrijder, ook deze meening, dat er geen doeltreffende regeling is te vinden zonder verandering der met veel succes beproefde wet van 1870 is ten eenenmale valsch en wel omdat gij — (de theoreticus) — haar stelt in plaats van de districtsveeartsen — (practici) —, die alleen in staat zijn u in te lichten over een practische bestrijdingsmethode en over de verhouding van den Inspecteur tot den Districtsveearts, waar het betreft de bestrijding der veeziekten.

Waar gij zoo er op staat, toch geen geschilpunten van juridischen aard aan de veeartsen te onderwerpen, evenals gij het „*stupide*" vindt een vétérinair twistpunt aan juristen ter beslissing voor te leggen, daar hadt gij toch zeker in de beoordeeling van een zoo bij uitstek practisch vétérinair vraagstuk wat voorzichtiger moeten zijn.

Juist de beoordeeling dier practische verhouding is immers door Mr. ZAAIJER en door mij opgeëischt voor eene vergadering der districtsveeartsen en hun plaatsvervangers, wier aanwijzingen en practische raadgevingen dan kunnen leiden tot eene door den jurist samen te stellen, practisch uitvoerbare en practisch doelmatige resolutie, welke den toets eener gezonde critiek kan doorstaan. Zie geachte bestrijder, dat is zoo duidelijk en zoo logisch, dat ik verder geen woorden daaraan verspillen zal en thans eindig met de hoop uit te spreken, dat men eindelijk eens inzie, dat met alle resoluties en besluiten, of hoe al die opdrachten en delegaties heeten mogen, het karretje in het zand vastraakt, wanneer daaraan de practische vingerwijzing ontbreekt.

MAASTRICHT, Juli 1913.

K. HOUBA,
Plaatsvervangend districtsveearts.

Berichten.

Mededeeling van de Redactie.

De Redactie heeft de eer hierbij den schrijvers mede te deelen, dat de *drukproef* van een artikel slechts wordt toegezonden, indien de Redactie, liefst bij de inzending van het artikel, een desbetreffend verzoek ontvangt.

Voorts verzoekt de Redactie den Nederlandschen veeartsen beleefd doch met aandrang om toezending van:

a. *autoreferaten* van artikelen van hun hand, welke in *buitenlandsche* tijdschriften zijn verschenen;

b. de *copy* van *voordrachten* of *lezingen*, in de afdeelingen of elders gehouden, of, indien zulks niet mogelijk is, van een *beknopt overzicht* daarvan.

Een en ander zal zoo spoedig mogelijk in het tijdschrift worden gepubliceerd.

DE REDACTIE.

Ontvangen bijdragen ten behoeve van het Van Esveld-fonds. (19de lijst).

H. G. VAN HARREVELT, 's-Gravenhage	ƒ 5.—
Dr. H. MARKUS, Utrecht	ƒ 25.—
Bedrag van vorige bijdragen	ƒ 2662.75
Totaal	ƒ 2692.75

Dr. H. A. VERMEULEN, Nieuwe Gracht 165, Utrecht.

Natuurkundig examen voor a.s. veeartsen. Den 24sten Juni 1913 is het diploma van candidaat-veearts uitgereikt aan de volgende studenten van de Rijksveeartsenijschool:

G. G. VAN DEN AKKER, geb. te Hazerswoude; G. ALBERS, geb. te Vorden; W. DE BOER, geb. te Langezwaag, gem. Opsterland; L. A. BOM, geb. te Fijnaart en Heijningen; B. J. BRÜMMER, geb. te Barkly East (Zuid Afrika); J. G. BUITENHUIS, geb. te Utrecht; A. BURGGRAAF, geb. te Bodegraven; W. F. G. VAN CAPELLE, geb. te Oldenzaal; A. CLARENBURG, geb. te Utrecht; C. P. A. DIEBEN, geb. te Leiden; K. DEKENGA, geb. te Lekkum, gem. Leeuwarderadeel; H. A. DINGEMANS, geb. te Rossum; L. J. J. GELDOF, geb. te Oostkapelle; P. L. H. HAMELEERS, geb. te St. Pieter; H. A. HAYTINK, geb. te Curaçao; G. J. VAN HEUVEN, geb. te Arnhem; H. HOFSTRA, geb. te Oldeboorn, gem. Utingeradeel; J. G. H. HOLSHEIMER, geb. te Arnhem; J. HOOGLAND, geb. te Bergh; J. HORDIJK, geb. te Charlois; J. JANSEN, geb. te Venray; J. JONGKIND, geb. te Utrecht; J. A. J. M. KIRCH, geb. te Almelo-Stad; H. J. KLASEN, geb. te Zwolle; J. KRANENBURG, geb. te IJselmonde; D. LAGAS, geb. te Utrecht; H. LUBBERTS, geb. te Midlum, gem. Franekeradeel; S. B. LUITJENS, geb. te Harssens, gem. Adorp; D. VAN DER MAAS, geb. te Zierikzee; J. MERKENS, geb. te Cothen; G. VAN DER MOST, geb. te Schiedam; F. W. K. DE MOULIN, geb. te Gombong-Karanganjar, resid. Bagalen; D. MULDER, geb. te Hummelo en Keppel; CHR. MUS, geb. te Edam; W. H. L. NEVEN, geb. te Meerssen; A. H. J. PINKSE, geb. te Nieuwerkerk a.d. IJssel; A. REILINGH, geb. te Arnhem; H. REXWINKEL, geb. te Wisch; H. DE RONDE, geb. te Kethel en Spaland; J. G. SCHOON, geb. te Schiedam; J. J. SCHOON, geb. te Schiedam; M. P. SWINKELS, geb. te Schijndel; E. A. SIEBELINK, geb. te Wouw; A. H. G. UNGERER, geb. te Batavia; B. J. J. VERSELEWEL DE WITT HAMER, geb. te Utrecht; A. VOORDERMAN, geb. te Aalten; J. L. VORKINK, geb. te Amsterdam; H. J. H. VULLINGHS, geb. te Horst; J. B. WILLEMSEN, geb. te Herwen en Aerdt; F. YNTEMA, geb. te Bolsward.

Zeven examinandi werden afgewezen voor 3 maanden, *tien* voor 1 jaar.

MARKUS.

Reglement op den Veeartsenijkundigen Dienst in de provincie Zeeland. Toen op 13 September 1912 de Provinciale veearts der 2de klasse te Zierikzee, de heer J. P. L. GOEMANS met eervol ontslag den dienst verliet, is het Ged. Staten aanvankelijk onnoodig voorgekomen, deze betrekking weder te vervullen, daar zich onmiddellijk na het vertrek van den heer GOEMANS reeds een andere veearts in zijn plaats had gevestigd. Daar intusschen het reglement betreffende den veeartsenijkundigen dienst, zich wel is waar niet tegen de niet-vervulling verzet, maar toch van het standpunt uitgaat, dat er een volledig korps Provinciale veeartsen bestaat, rees bij G. S. de vraag, of dit Reglement niet behoorde te worden herzien.

Vóór het jaar 1897 had een uitgebreid preventief toezicht plaats, dat door de Provinciale veeartsen werd uitgeoefend en waarvoor zij eene jaarwedde genoten.

In 1897 is het toezicht opgeheven, doch is de betrekking van Provinciaal veearts met de daaraan verbonden jaarwedde tot het bestaande bedrag gehandhaafd, omdat de vrees bestond, dat zich anders geen genoegzaam aantal vee-

artsen in de Provincie zou vestigen. Het kwam Ged. Staten echter twijfelachtig voor, of voor deze vrees thans nog voldoende grond aanwezig was, althans voor zoover het meerendeel der standplaatsen betrof. Daarom waren zij van meening, dat er reden was een stelsel in overweging te nemen, waarbij de verleening van steun uit de Provinciale kas van de behoefte afhankelijk werd gemaakt. In deze meening werden zij versterkt door de omstandigheid, dat in 1911 in Noord-Brabant, waar tot dusver ook subsidie werd verstrekt zonder onderscheid van standplaats, dit stelsel was ingevoerd. Thans heeft alleen Limburg nog een vaste districten-indeeling, terwijl onze Provincie de eenige is, waar een korps veeartsen met ambtelijk karakter bestaat.

Zoowel de Districtsveearts als de Provinciale veearts der 1ste klasse, door ons gehoord, waren blijkens hun berichten van oordeel, dat voor de instandhouding van dit korps geen gronden aanwezig waren en dat het voldoende zou zijn, evenals in Noord-Brabant, provinciale toelagen tot ten hoogste *f* 400 per jaar te verleenen, mits de behoefte daaraan bleek door de omstandigheid, dat de betrokken gemeente of gemeenten ook hunnerzijds den veearts bezoldigden.

De bepaling is facultatief gesteld, om duidelijk te doen uitkomen, dat Ged. Staten zelf ook van de wenschelijkheid der vestiging van den veearts overtuigd moeten zijn, omdat het zou kunnen voorkomen, dat de wensch der gemeentebesturen, om een eigen veearts te verkrijgen, meer uit plaatselijken naijver voortkwam, dan uit werkelijke behoefte.

Het komt hun college voor mogelijke gevallen niet ongewenscht voor, een bepaling op te nemen, waardoor het c.q. nog mogelijk zal zijn, aan gesubsidiëerde veeartsen opdrachten te verstrekken, al zal ook hiervan in de praktijk weinig gebruik worden gemaakt, daar de veterinaire politie nu eenmaal geheel tot Rijkszaak geworden is.

Billijkheidshalve behoort in de geldelijke aanspraken der thans in functie zijnde veeartsen geenerlei verandering te worden gebracht. Daartoe is een overgangsbepaling opgenomen.

Ged. Staten stellen voor in dien geest te besluiten.

VAN DER VLIET.

Personalia. Benoemd tot Directeur van het Gemeenteslachthuis te Venlo, de veearts J. M. R. F. BECKERS aldaar.

De Inspecteur van den Veeartsenijkundigen Dienst en de Veewet.

Nu in de afleveringen 3, 4, 6 en 10 van dit deel de al of niet wettigheid van het ambt van inspecteur van den veeartsenijkundigen dienst in verband met de veewet van 1870 ter sprake is gekomen, is het uit een historisch oogpunt van belang te releveeren, hoe de oorspronkelijke wetsontwerper zich de organisatie van den veeartsenijkundigen dienst heeft voorgesteld.

Uit een in de Fransche taal gesteld, lijvig manuscript, met den titel „La peste bovine" van wijlen den veearts J. B. SNELLEN, gedateerd Chaam, Februari 1907, hetwelk ik kort geleden in handen kreeg, schrijf ik vrij letterlijk, (behoudens kleine wijzigingen, die geen afbreuk doen aan den tekst), de volgende brokstukken af:

Après avoir délivré le pays du fléau de la peste bovine [1]), il [2]) comprit tout de suite que c'était alors le moment propice pour introduire en Néerlande une législation vétérinaire convenant aux besoins de nos conditions agricoles.

Plusieurs tentatives dans cette voie avaient été faites, mais sans résultat. On n'en voulait pas.

Donc une loi sur la police vétérinaire et sur l'exercice de la pratique, avec une loi spéciale réglant la surveillance de l'Etat à cet égard, voilà ce que se proposa M. HEEMSKERK à introduire parmi nous.

Pour accélérer autant que possible le travail, un comité avait été nommé par le Ministre dont les membres étaient M. M. VAN IJSSELSTEYN, Docteur en droit, VAN CAPELLE, Docteur en médecine et SNELLEN, Médecin vétérinaire.

Dans la première séance M. M. VAN IJSSELSTEYN et VAN CAPELLE après quelques discussions préalables sur le caractère général de notre commission, m' invitèrent à rédiger un projet de loi, comprenant trois chapitres, ainsi que le désirait le Ministre.

Ayant accepté cette charge je me mis tout de suite à l'œuvre, et le résultat de mon travail était, sauf quelques modifications peu importantes, la législation, qui règle encore aujourd'hui nos intérêts vétérinaires.

Les vétérinaires de district sont nommés par le Roi. Ils jouissent d'un salaire fixe annuel, et en plus d'une indemnité variable pour leurs frais de voyage et de séjour.

[1]) de epizoötie van 1865—1869.

[2]) de minister HEEMSKERK.

En cas d'urgence le Ministre devait avoir le droit de nommer des aide-vétérinaires de district et des vétérinaires de district temporaires, ayant, pendant la durée de leurs fonctions, les mêmes droits et compétences que leurs collègues à vie.

Tous les employés que la législation vétérinaire vise, auraient à exercer leur service sous les ordres du Ministre de l' Intérieur, qui leur désignerait leurs places respectives ainsi que l'étendue de leurs ressorts, et sous la surveillance d'un Inspecteur chargé:

1°. d'avoir l'œil sur les faits, gestes et procédés des employés vétérinaires;

2°. de veiller à l'unité du service;

3°. de décider en cas de questions douteuses;

4°. de donner au Ministre son avis en cas de dispute entre les autorités civiles et vétérinaires, et

5°. de servir le Ministre en qualité de conseiller-expert.

Ayant terminé mon ouvrage je soumis le projet provisoire au jugement de M.M. VAN IJSSELSTEYN et VAN CAPELLE.

Tous deux s'en disaient contents et après quelques discussions et quelques explications et renseignements ils avaient l'obligeance d'y donner leur adhésion.

Si ces messieurs ont donné leur adhésion au projet provisoire et s'ils l'ont fait adopter par le Ministre, je dois en grande partie ce succès à feu M. le Procureur Général près la Haute Cour des Pays-Bas, M. G. A. G. VAN MAANEN, dont plus tard en secondes noces j'épousai une des filles.

Le Ministre n'y changea que très peu, et l'approuva tant en principe que dans la plupart des détails.

Bientôt Son Excellence présenta le projet de loi vétérinaire à la Seconde Chambre des Etats Généraux.

Accueilli assez favorablement, il fut voté dans les deux Chambres de notre corps législatif à majorité très satisfaisante et ce fut en date du 20 Juillet 1870 que le Roi signa la première de ces lois.

Le contre-seing ministériel cependant ne porte point le nom de M. HEEMSKERK, mais celui de M. FOCK.

Une crise ministérielle, assez fréquente parmi nous, avait interrompu pour quelque temps la vie politique du premier.

Heureusement son successeur avait le bon esprit de se charger de la présentation réitérée et de la défense des lois vétérinaires de M. HEEMSKERK, non toutefois sans y avoir fait par ci et par là

quelques modifications pour la plupart de peu d'importance, mais qu'en général on ne pouvait guère considérer comme étant des améliorations.

La modification la plus marquante que M. FOCK fit subir à l'œuvre de son prédécesseur fut incontestablement celle-ci, que, dans le projet nouvellement présenté par lui, il n'était plus question d'un Inspecteur du service vétérinaire civil.

Aux yeux du nouveau Ministre l'inspectorat n'avait pas de raison d'être, n'étant nullement nécessaire, ni même utile, et conséquemment un faix injustifiable sur le Trésor public.

Parmi les on-dit de ces jours cependant, le bruit courut, que le Ministre avait encore une autre raison, dont il ne fit pas mention, pour ne pas vouloir d'un Inspecteur.

Le public en général était d'opinion, que parmi les médecins vétérinaires du temps de M. FOCK, il n'y en avait qu'un seul [1]) ayant assez de prestige pour occuper ce poste. Malheureusement ce désigné du public était — horribile dictu — conservateur, dévoué à M. HEEMSKERK ainsi qu'à son parti.

Nommer un tel à un emploi aussi important eut été trop fort pour un Ministre sortant des rangs du parti libéral, ami et élève de THORBECKE.

Le libéralisme alors professait le maxime:

„Nul n'a d'esprit que nous et nos amis".

En est-il encore ainsi de nos jours?

Quoi qu'il en soit, je regrette l'élimination de l'Inspecteur, qui à mes yeux aurait pu rendre des services très réels, tout en relevant tout le corps vétérinaire, maintenant sous la surintendance d'un docteur en médecine, par conséquent d'un non-expert."

JERONIMUS.

---

[1]) Vermoedelijk SNELLEN zelf.

Bepalingen tot wering van vleesch en vleeschwaren, die voor de volksgezondheid schadelijk zijn,

DOOR

C. F. VAN OIJEN.

In de volgende bespreking van bovenbedoeld wetsontwerp, stel ik mij ten doel: de naar mijn meening juiste opvattingen

daaruit, naar voren te brengen, om de totstandkoming ervan zoo mogelijk te bevorderen, doch tevens te wijzen op de leemten en de naar mijn oordeel onpractische deelen, om door aandrang op tijdige wijziging te verhoeden, dat een dergelijke wet na aanneming onpopulair en moeilijk te hanteeren zou blijken te zijn.

Het lijkt mij niet overbodig, dat naast de commissie in het leven geroepen door het Hoofdbestuur der Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland om deze wet te bestudeeren ook anderen hun stem doen hooren en ik gevoel het als een plicht, dat een lid der redactie van dit tijdschrift de lezers met de details der wet in kennis brengt. Ik hoop echter, dat ook een dergenen, die als veeartsen practici met de keuring in hunne standplaatsen zijn belast, openlijk zijn meening zal uitspreken, ten einde eenige contrôle over mijn inzichten te verkrijgen. Vooral op deze heeren zal bij het tot stand komen der wet een zware taak komen te rusten, zoodat hunne opmerkingen in de eerste plaats gehoord moeten worden.

Heeft men eenmaal een schifting gemaakt tusschen de grondslagen der wet, welke toejuiching verdienen en die welke niet direkt instemming kunnen verwerven, dan is de beoordeeling der artikelen eenvoudiger en overzichtelijker. Deze grondslagen worden uiteengezet in de slechts 1½ kolom lange algemeene beschouwingen van de memorie van toelichting.

Als een eerste zeer hoog te schatten principe zij hier aangevoerd, dat slechts een *preventief* toezicht op vleesch en vleeschwaren tot eenig effect kan leiden en dat elk alleenstaand *repressief* toezicht onvoldoende moet worden geacht. Hiermede is de kern van elke „vleeschkeuring" aangegeven, en blijkt het verschil tusschen dezen dienst en den keuringsdienst op voedingsmiddelen, die bijna altijd repressief werkt. Telkens en telkens dient dit verschil te worden genoemd en toegelicht, omdat het publiek beide diensten voor identisch verklaart en het verschil in methoden en resultaat niet waardeert.

Een tweede zeer juist geziene grondslag is, dat de bestaande gemeentelijke keuringsdiensten moeten worden geëerbiedigd, zeer terecht mag al hetgeen, dat door persoonlijk initiatief verkregen werd, vaak ten koste van groote opofferingen, niet met één slag belemmerd worden in zijn ontwikkeling. Men streve naar uniformiteit met juiste waardeering van locale toestanden. De inrichting van den keuringsdienst blijft gemeentezaak (Art. 20), terwijl de staat daarop contrôle uitoefent door Ged. Staten, gehoord het advies van speciale staatsambtenaren.

Ten derde mag hier met groote ingenomenheid worden begroet, dat de mogelijkheid wordt geopend van Rijkssteun in de geldelijke bezwaren, die de uitvoering dezer wet voor armere gemeenten medebrengt. (Art. 23).

Het schoonste principe komt echter tot uiting in Art. 25. Hierdoor zal het mogelijk zijn, dat een aantal gemeenten samengaan bij het oprichten van een centrale slachtplaats, met uitsluiting van elke andere plaats waar geslacht mag worden. Hoe groot is niet het aantal kringen van gemeenten, die een prachtigen gemeenschappelijken keuringsdienst kunnen inrichten met een eenvoudig slachthuis en alle voordeelen van dien, doch die daartoe thans niet overgaan omdat elke rechtsgrond voor nuttige dwangbepalingen ontbreekt.

Vraagt men zich af, of op grond van deze hoofdgedachten, voldoende bepalingen tot wering van vleesch en vleeschwaren, die voor de volksgezondheid schadelijk zijn, kunnen worden opgesteld, dan dient volop erkend, dat geen rationeeler en volledige basis denkbaar is. Te meer is het te betreuren, dat de technische regelen in deze wet gegeven, zoo weinig practisch, en zoo moeilijk vol te houden zijn.

Om dit aan te toonen, is het noodig een scheiding te maken tusschen de artikelen, die de inrichting van den keuringsdienst bepalen en die welke de techniek van de keuring beheerschen, terwijl deze laatste het eerst zullen worden behandeld.

Art. 18 is hiervan een der best geslaagde. Het zegt dat bij Algem. Maatr. van Bestuur zal worden bepaald, wat onderzocht moet worden, wat moet worden afgekeurd [1]) en voorwaardelijk goedgekeurd, hoe dit laatste geschikt wordt gemaakt voor voedsel, het merken bij keuren en herkeuren, voorwaarden bij invoer van vleesch in eene andere gemeente. Ook art. 19 verdient toejuiching. Hierdoor zullen plaatsen, waar vleesch of vleeschwaren worden bewaard, bereid, of verwerkt, aan zekere minimale eischen van hygiène moeten beantwoorden.

Het is jammer, dat de regeling bij Alg. Maatr. van Bestuur, van het dooden van slachtvee slechts facultatief wordt gesteld (Art. 18 sub 2). Bij flinken aandrang van belanghebbenden (o.a. Vereeniging tot bescherming van dieren) zal een regeling wel niet te lang uitblijven. De clausule in de memorie van toelichting, die dit facultatieve verdedigt, rept zelfs niet van den scherpen strijd

[1]) Merkwaardig is dat de vernietiging van doodgeboren en „nuchtere" jonge dieren reeds bij de wet wordt geregeld Art. 4 sub. 3 en dus op de Alg. Maatr. van bestuur wordt vooruitgeloopen. Is dat wel noodig ?

over het toelaatbare van de ritueele methode, en de tot zoogenaamde grondwettige rechten teruggebrachte argumenten, die door de voorstanders wel worden aangevoerd. Men zij dus op zijn hoede en verlange daaromtrent bij de behandeling nadere inlichtingen.

Bij de groep bepalingen bedoeld in Art. 18 sub c, regelende den toestand waarin een ter keuring aangeboden slachtdier moet verkeeren, vraagt men zich af, of deze alleen voorschriften voor het keuren na slachting zal bevatten, of dat ook regelen voor de keuring vóór het slachten zijn bedoeld. Het is mogelijk, dat beide keuringen hieronder vallen, doch het wordt er niet bij vermeld. Hiermede stuit men op dat onderdeel der wet, dat haar zoo uiterst moeilijk toepasselijk maakt, n.l. het handhaven van het begrip „keuring vóór het slachten". In Art. 4 sub 1. wordt voorgeschreven „slachtdieren zijn vóór en na het slachten aan keuring onderworpen". De maker der wet heeft het niet noodig geoordeeld ook maar één woord te verliezen over de reden waarom keuring vóór het slachten geëischt moet worden. Hij verdedigt zijn standpunt in deze niet. Is het omdat het in de Duitsche wetgeving ook voorkomt, of omdat het in de handboeken staat?

Wat is keuring vóór het slachten? Een klinisch onderzoek van het slachtdier. Kan daarbij met zekerheid worden vastgesteld, dat een dier afgekeurd moet worden, terwijl deze uitspraak na het slachten niet meer mogelijk is? Bij de beantwoording van deze vraag moet eerst worden opgemerkt, dat alleen voor den leek gezonde dieren, ter levende keuring komen. In gevallen van voor elkeen zichtbare ziekte zal elke eigenaar zijn dier rekenen tot de in Art. 3 sub b. bedoelde en het in nood dooden, omdat volgens hem onmiddellijk dreigend levensgevaar aanwezig is. Volgens Art. 4 sub 2. vervalt dan de keuring vóór het slachten.

Er is onder de oogenschijnlijk gezonde dieren géén geval denkbaar, waarbij afkeuring vóór het slachten kan plaats hebben, terwijl in zoo'n geval bij keuring na het slachten kans op een onjuist oordeel zou bestaan, waardoor de volksgezondheid zou kunnen worden benadeeld. Uit een oogpunt van preventieve vleeschkeuring is deze „levende keuring" geheel waardeloos.

De wetgever heeft dit begrepen en vastgesteld, dat bij de keuring vóór het slachten geen afkeuring kan plaats hebben, en bij den invoer van vleesch of vleeschwaren over 's lands grenzen, den eisch van levende keuring laten vallen. Alleen kunnen bij de levende keuring voorwaarden gesteld worden, waaronder de slachting mag plaats hebben (Art. 11 sub 1.) Van de redenen, die tot dit

principe hebben geleid, vermeldt de Mem. van toelichting niets, nog minder welk voordeel met deze voorschriften zal worden bereikt. Het is dan ook zeer moeilijk te voorspellen welk nut er uit een oogpunt van vleeschkeuring, van de levende keuring zal worden getrokken. Zoolang de voorstanders dezer wet, mij dit nut niet met redenen omkleed duidelijk maken, handhaaf ik het standpunt, dat de keuring vóór het slachten nutteloos is, en dat elke afwijking bij oogenschijnlijk gezonde dieren, vlugger, juister, en gemakkelijker is vast te stellen na den dood, en zeer zeker niet over het hoofd zal worden gezien *omdat* het dier niet levend werd gekeurd

Wat zijn de gevolgen van deze „levende keuring" voor de slachters?

1°. dat zij hun dier binnen korten termijn na de aangifte moeten slachten. Art. 11 sub 2.

2°. dat de slachting en eigenlijke keuring moeten plaats hebben in de gemeente, waar de dieren vóór de slachting werden gekeurd. d.i. aangegeven. Art. 5.

Het behoeft geen betoog, dat dit den handel belemmert, en de vrije beschikking over eigendom aan banden legt.

Wat zijn de gevolgen van deze levende keuring voor de keuringsambtenaren.

1°. dat zij zich voor elke keuring tweemaal naar de plaats moeten begeven waar de slachtdieren zijn.

2°. dat zij een veel uitgebreider administratie moeten voeren dan noodig is.

De wetgever begreep, dat zulk een lastige en nuttelooze maatregel vaak onuitgevoerd zal blijven en dus bepaalde hij, dat hiervan ontheffing kan worden verleend (Art. 43). Zeer terecht heeft men de keuring na het slachten van alle dieren in zulke gemeenten behouden. Er is dan ook geen reden om vleesch uit een dergelijke gemeente te schuwen. De keuringsambtenaar zal daar evengoed als elders, van noodgeslachte, gestorven, en gezonde dieren (voor de beide eerste geldt nooit levende keuring) kunnen nagaan of zij kunnen worden goedgekeurd. Verbod van uitvoer uit zulk een gemeente is dan ook absoluut onrechtvaardig. De geheele toelichting bij de vaststelling van dit verbod (Art. 43 laatste 11 woorden) is dan ook foutief. Zulk een verbod en toelichting is op zijn plaats wanneer Art. 10 wordt toegepast, waarbij een gemeente geheel geen keuringsdienst behoeft in te richten. Deze laatste bepaling moet in de wet worden opgenomen om de invoering geleidelijker te maken, zij mag echter slechts bij hooge uitzondering en juist onder bepalingen die de omliggende gemeenten bescher-

men, worden toegepast. De keuring vóór het slachten is dus nutteloos en hinderlijk, de wet geeft slechts schijnbaar ontheffing, die den handel tusschen personen in verschillende gemeenten woonachtig, onnoodig belemmert. Er is nog slechts een reden te bedenken, waarom deze bepaling gehandhaafd werd; de redactie van de wet zal er zooveel gemakkelijker door geworden zijn.

Wat is het gevolg van het principe der levende keuring, voor de redactie der wet.

1°. dat een definitie voor noodslachting moet worden vastgelegd Art. 3.

2°. dat in de Artt. 4, 5 en 7 bijzondere bepalingen voor noodslachtingen worden opgesteld en in 11- 13 - 16. voor de levende keuring.

Vaak zullen, gedekt door deze definitie, dieren als noodslachting worden geslacht, dus zonder levende keuring, terwijl de wetgever dit zeer beslist niet bedoelde. Het bewijs dat een geslacht dier, waaraan misschien enkele geringe afwijkingen worden waargenomen, vlak vóór den dood niet in dreigend levensgevaar verkeerde, is zoo moeilijk, dat het wel nooit geleverd zal worden. Deze definitie werkt dus de ontduiking der levende keuring reeds in de hand, en maakt Art. 31, dat tegen slachten zonder kennisgeving met straf dreigt, bijna waardeloos, De andere bepalingen vallen weg, met het verlaten van het principe der levende keuring. Door dit laatste principe wordt de wet dus langer en niet eenvoudiger, er kan geen reden zijn om de levende keuring om der redactie wille aan te houden.

Wil een vleeschkeurwet aan haar doel kunnen beantwoorden, zonder onnoodige lasten mede te brengen, dan moet de „keuring *voor het* slachten daaruit verdwijnen [1]).

De artikelen 12, 13, 14 en 15 regelen op afdoende wijze, welke uitspraak, bij keuring en herkeuring geschiedt, hoe met voorwaardelijk goedgekeurd vleesch wordt gehandeld, in de gevallen, waarin aan de voorwaarden niet wordt voldaan. Het wordt dan evenals het afgekeurde voor menschelijk voedsel ongeschikt gemaakt. Art. 16 regelt het merken van goedgekeurd of ter herkeuring bestemd vleesch.

Het is thans gewenscht te onderzoeken, *wat* aan deze keuring onderworpen is.

De wet zegt, dat slachtdieren aan keuring onderworpen zijn en bepaalt in Art. 1, wat slachtdieren zijn. De gelegenheid wordt

[1]) In de wet op uitvoerkeuring van vleesch is van levende keuring geen sprake.

opengelaten deze lijst bij Algem. Maatreg. van Bestuur uit te breiden. Deze regeling kan afdoende genoemd worden.

Zeer te betreuren is dat in Art. 9 sub 1, de huisslachtingen worden vrijgesteld. Zieke dieren, zullen in deze gevallen door de eigenaars *niet* als noodslachtingen worden beschouwd (zij waren dan wel aan keuring onderhevig), er zal van worden genuttigd zonder deskundig onderzoek en de inwonende dienstbaren, zullen de gezegende gevolgen mogen ondervinden van de ongebreidelde persoonlijke rechten van het gezinshoofd. Wel wordt in Art. 32, vervoer en wegschenken van ongekeurd vleesch strafbaar gesteld, maar dit is zoo gemakkelijk te ontduiken, dat deze bepaling voor de naleving der wet weinig waarborg geeft. Een huisman bij wien een ongekeurd dier wordt aangetroffen, dekt zich nu achter de vrijstelling van huisslachting, en schenkt ongemerkt en ongestraft weg, misschien in ruil voor andere reeds lang genoten voordeelen. Is een huisslachting niet vrij van keuring, dan is het aantreffen van ongekeurd vleesch reeds strafbaar te stellen. De wet is door deze vrijstelling, voor de volksgezondheid op zeer gevaarlijke wijze te slap gehouden, en zal niet bereiken dat daarvoor schadelijk vleesch wordt geweerd. *Men neme de huisslachtingen dus in de keuring op!!!*

De bepalingen tot wering van schadelijke vleeschwaren en vleesch, omvatten echter niet alleen de keuring van slachtdieren. Zeer benepen komt nog iets voor over het toezicht op bereide vleeschwaren. In art. 2 sub 2 wordt bepaald, nadat sub 1 een zeer goede definitie van vleesch en vleeschwaren werd gegeven, dat hij algemeenen maatregel van bestuur zal worden vastgesteld, welke stoffen bij het bereiden van vleeschwaren en het verduurzamen van vleesch niet mogen worden gebruikt.

Dat dit veel te weinig is, zal wel iedereen toegeven, die de gevaren kent, welke de volksgezondheid juist van de toebereide vleeschwaren dreigen. In het tweede gedeelte van dit artikel zal worden besproken, wat hiervoor nog meer dient te worden gedaan.

Art. 8 sub 1 bepaalt, dat bij invoer in een andere gemeente, gekeurd vleesch nogmaals aan een onderzoek moet worden onderworpen, „om na te gaan of het nog verkeert in den toestand, waarin het volgens het keuringsmerk zich moet bevinden". Is het ongeschikt voor voedsel geworden, dan wordt het afgekeurd, of voorwaardelijk goedgekeurd. Is het goed gebleven, dan wordt het van een nieuw merk voorzien (Art. 16 sub 2.) In art. 9 sub 2 wordt vastgesteld, dat partijen tot 5 K.G. voor persoonlijk gebruik, van dit onderzoek zijn vrijgesteld. Deze bepaling zal, hoewel zij te

betreuren is, om practische redenen wel altijd moeten blijven bestaan. Het is jammer, dat ook toebereide vleeschwaren van dit onderzoek zijn uitgesloten. Welke hoeveelheden ondeugdelijke waren nog worden verwerkt en gegeten, ontgaat elke schatting, maar volgens mijn eigen, korte ervaring is het zeer belangrijk.

De bepaling, dat de voor dit onderzoek te heffen rechten, gelijk moeten zijn aan de keurloonen in de gemeente van herkomst (Art. 8 sub 2). lijkt mij niet geheel rechtvaardig en onpractisch.

Waarom niet in de wet of bij Algem. Maatr. van Bestuur een *maximum* per K.G. bepaald?

Nadat werd onderzocht, hoe gekeurd zal worden, en wat aan keuring is onderworpen, blijven nog enkele artikelen over, die aangeven, hoe de dienst zal worden ingericht en welke personen de keuring zullen verrichten.

De regeling van den keuringsdienst is gemeentezaak (Art. 20). De raad stelt een verordening op (Art. 21) waarin naast vrijgelaten onderwerpen ook verplichte moeten worden geregeld. Tot deze laatste behoort, de wijze van kennisgeving, dat geslacht, d.i. gekeurd zal moeten worden, welke kennisgeving in art. 6 en 7 der wet verplichtend is gesteld, regeling van herkeuring, onbruikbaarmaken van afgekeurd vleesch, en plaats van keuring. Ook de benoeming, het schorsen en het ontslag van de keuringsambtenaren is geheel aan den raad overgelaten. Art. 24 bepaalt echter, dat herkeuring alleen door veeartsen mag geschieden; keuring kan in de bij algem. Maatr. van Bestuur aan te wijzen gevallen, ook door hulpkeurmeesters worden verricht doch in den regel zal ook hier de veearts optreden. De redactie van dit artikel is zeer zeker goed gekozen.

De rechten der keuringsambtenaren worden vastgelegd in art. 42, en zijn hoofdzakelijk zoodanige, dat zij toegang hebben tot de plaatsen, waar zij vermoeden, dat overtredingen der wet kunnen geschieden. Over de wenschelijkheid van uitbreiding dezer rechten zie men het tweede deel van dit artikel.

De artikelen 26, 27, 28 en 29 regelen de keuring bij den invoer van vleesch en vleeschwaren over 's lands grenzen. Zij lijken mij practisch en goed gekozen en geven tot geen andere opmerking aanleiding, dan dat hierbij het principe der levende keuring achterwege is gelaten.

De strafbepalingen art. 30 tot 40 dreigen met straf hem, die vleesch uitvoert uit gemeenten waarop art. 10 van toepassing is, of uitvoert over 's lands grenzen zonder keuring, die vleesch ongekeurd of ongestempeld vervoert, die vleesch onttrekt aan keuring,

herkeuring of aan het onbruikbaar maken voor voedsel, en hem die als hoofd van een vleeschwarenfabriek niet voldoet aan de gestelde eischen van hygiène of stoffen gebruikt, die daarbij niet gebruikt mogen worden.

In art. 17 werd reeds bepaald, dat het vleesch waarmede een der in art. 32 en 36 strafbaar gestelde feiten wordt gepleegd (vervoer ongekeurd, onttrekken aan keuring of onbruikbaarmaken), in beslag wordt genomen. Het wordt gekeurd op kosten van den belanghebbende. Is het goedgekeurd, dan kan het met goedvinden van den ambtenaar van het openbaar ministerie aan den belanghebbende worden teruggegeven. Wanneer de bij art. 33, 34 of 37 strafbaar gestelde feiten zijn geconstateerd (ongekeurd invoer over 's lands grens, ten verkoop houden enz. van afgekeurd vleesch), dan wordt dit vleesch onherroepelijk in beslag genomen.

Van de overgangs- en slotbepalingen verdient vermelding en toejuiching, dat deze wet niet van toepassing is op dieren, die voor wetenschapeplijk onderzoek zijn bestemd art. 47.

Ik heb mij in het bovenstaande strikt gehouden aan den inhoud van het ingediende ontwerp, en niets besproken, dat ik er gaarne aan toegevoegd zou zien. In het tweede gedeelte van dit artikel zal ik de wenschen bespreken, die dit ontwerp onvervuld heeft gelaten.

Hieronder worden die punten nader toegelicht, die niet in de wet geregeld zijn en die er naar mijn oordeel zeer beslist in thuis hooren. Deze opmerkingen kunnen echter nooit eenig beletsel zijn om de wet aan te nemen. Men herinnere zich dat het beste de vijand van het goede is! Ik kies met opzet den vorm van een artikelsgewijs gerangschikt betoog, om te laten zien, dat mijn wenschen zich zonder meer in het ontwerp laten invlechten. Ook laat ik het te voren als ongewenscht aangemerkte weg en rangschik de stof iets anders, in mijn oog logischer. Men beschouwe het volgende echter niet als een uitvloeisel van een gevaarlijk dilettantisme op wetgevend gebied, doch als een ter overweging gegeven voorstel.

Algemeene Bepalingen.

ARTIKEL 1. (Art. 1. Wetsontw.)

1. Deze wet verstaat onder slachtdieren: eenhoevige dieren, runderen, schapen, geiten en varkens.

2. Bij algemeenen maatregel van bestuur kan deze wet geheel of ten deele voor ten hoogste twee jaren op andere dieren, dan de in het eerste lid bedoelde van toepassing worden verklaard.

ART. 2. (Art. 2 Wetsontw.)

Deze wet verstaat onder:

a. vleesch: gestorven of gedoode slachtdieren of deelen van deze; daaronder begrepen ongeboren vruchten, mits die dieren of die deelen noch verduurzaamd, tenzij door afkoeling, noch toebereid zijn.

Van de voorgaande bepaling zijn uitgezonderd hoornen, hoeven, klauwen, borstels, wol, huiden, voor zoover deze laatste niet afkomstig zijn van varkens, en andere bij algemeenen maatregel van bestuur aan te geven, voor technische doeleinden bestemde deelen;

b. vleeschwaren. verduurzaamd, tenzij door afkoeling, of toebereid vleesch, ook indien het met andere stoffen vermengd is.

Van de keuring.

ART. 3. (Art. 4 Wetsontw.)

1. Alle binnen het Rijk gedoode of gestorven slachtdieren, zijn aan keuring onderworpen.

2. Het verduurzamen van vleesch en het bereiden van vleeschwaren is aan een toezicht onderworpen.

ART. 4. (Art. 5 Wetsontw.)

De keuring geschiedt in de gemeente, waarin het dier werd gedood of waarin het is gestorven.

ART. 5. (Artt. 6 en 7 Wetsontw.)

Hij die een dier wil slachten, en de eigenaar, houder of hoeder van een gestorven dier, geeft hiervan kennis overeenkomstig de voorschriften van de plaatselijke verordening bedoeld in Art. 20.

ART. 6. (Art. 10 Wetsontw.)

Door ons kan tot wederopzeggen ten aanzien van één of meerdere gemeenten ontheffing worden verleeend van het bepaalde in Art. 3.

Ons besluit, waarbij de ontheffing wordt verleend, is met redenen omkleed en wordt geplaatst in de Nederlandsche Staatscourant.

ART. 7. (Artt. 12 en 13 Wetsontw.)

1. Bij de keuring wordt het vleesch goedgekeurd, voorwaardelijk goedgekeurd of afgekeurd.

2. De eigenaar van het gekeurde kan van deze uitspraak herkeuring vorderen op kosten van ongelijk.

3. Met betrekking tot de herkeuring geldt hetgeen in het eerste lid van dit artikel is bepaald met betrekking tot de keuring.

ART. 8. (Art. 16 Wetsontw.)

Bij de keuring en herkeuring wordt het vleesch telkens voorzien van stempelmerken overeenkomstig de bij algemeenen maatregel van Bestuur vast te stellen regelen.

ART. 9. (Artt. 14 en 15 Wetsontw.)

Vleesch wordt onbruikbaar gemaakt voor voedsel voor mensch en dier.

1°. wanneer het bij de keuring is afgekeurd en herkeuring niet is gevorderd.

2°. wanneer het bij de herkeuring is afgekeurd.

3°. wanneer het bij keuring of herkeuring voorwaardelijk werd goedgekeurd en niet binnen den daarbij gestelde termijn aan de voorwaarden is voldaan.

ART. 10. (Artt. 18, 19, 2 sub 2 Wetsontw.)

Bij algemeenen maatregel van Bestuur wordt bepaald:

1. wat bij de keuring onderzocht moet worden.

2. in welke gevallen moet worden afgekeurd of voorwaardelijk goedgekeurd.

3. in welken toestand een ter keuring aangeboden dier zich moet bevinden.

4. op welke wijze voorwaardelijk goedgekeurd vleesch, bruikbaar mag worden gemaakt voor voedsel.

5. op welke wijze de slachtdieren zullen worden gedood.

6. aan welke eischen met betrekking tot ligging, inrichting, licht, luchtverversching, reinheid, en ruimte, de hierna te noemen inrichtingen moeten voldoen.

slachterijen
slachthuizen
slachtplaatsen
vleeschwinkels
bewaarplaatsen van vleesch
vleeschwarenfabrieken
vilderijen
penserijen
bloeddrogerijen
rookerijen
zouterijen van dierlijke stoffen
vetsmelterijen
inrichtingen bestemd tot bewaring of verwerking van bloed en dierlijken afval.

7. welke stoffen bij het bereiden van vleeschwaren niet mogen worden gebruikt en worden voorschriften gegeven betreffende het verduurzamen en toebereiden van vleesch.

Van het toezicht bij den invoer van vleesch in de gemeente.

ART. 11. (Art. 8 Wetsontw.)

Indien vleesch, gekeurd volgens de bepalingen van deze wet, of van de wet op de uitvoerkeuring van vleesch 1907 (Staatsblad N°. 217) in een gemeente wordt ingevoerd, kan het in die gemeente uitsluitend onderworpen worden aan een onderzoek om na te gaan, of het sedert de keuring niet zoodanig is veranderd, dat het ongeschikt is voor voedsel.

ART. 12.

Indien vleeschwaren in een gemeente worden ingevoerd, zijn zij aan een onderzoek onderworpen om na te gaan of zij sedert de bereiding niet zoodanig zijn veranderd, dat zij ongeschikt zijn voor voedsel, en of bij de bereiding geen stoffen zijn aangewend, die krachtens de algemeene maatregel van Bestuur, bedoeld in Art. 10 sub 7, verboden zijn.

ART. 13.

Het vleesch en de vleeschwaren worden na het onderzoek bedoeld in Art. 11 en 12 goedgekeurd, voorwaardelijk goedgekeurd of afgekeurd en in overeenstemming daarmede van een merkteeken voorzien.

ART. 14.

Met betrekking tot deze uitspraak geldt hetgeen in Art. 7 sub 2 en 3 is bepaald met betrekking tot de keuring.

ART. 15. (Art. 8 sub 2 Wetsontw.)

De voor het in artikel 11 en 12 bedoelde onderzoek te heffen rechten zullen aan den handel geen belemmering mogen geven en zullen niet hooger mogen zijn dan de bij algemeenen maatregel van bestuur vast te stellen bedragen.

ART. 16.

1. De besturen van aangrenzende gemeenten kunnen een overeenkomst treffen, waarbij wordt bepaald, dat het wederkeerig invoeren van vleesch en vleeschwaren zal geschieden zonder het onderzoek bedoeld in artt. 11 en 12 dezer wet.

2. Het besluit tot vaststelling van zulk een overeenkomst is onderworpen aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten, terwijl ook van toepassing is hetgeen in Art. 21 dezer wet wordt bepaald.

ART. 17. (Art. 9 sub 2 Wetsontw.)

Vleesch, dat gekeurd is volgens de bepalingen van deze wet, of van de „wet op de uitvoerkeuring van vleesch 1907 (St.bl. N°. 217)" of toebereid vleesch, kan bij een hoeveelheid van ten hoogste vijf kilogram in een gemeente zonder onderzoek of keuring worden ingevoerd, indien de persoon, voor wien het bestemd is, en zijne met hem samenwonende bloedverwanten en dienstboden niet werkzaam zijn in het slagersbedrijf, in het bedrijf der verduurzaming of bereiding van vleesch of in den handel voor vleesch of vleeschwaren.

Van den keuringsdienst.

ART. 18. (Art. 20 Wetsontw.)

1. De gemeenteraad regelt den keuringsdienst en het toezicht, bedoeld in Art. 3 sub 2 dezer wet bij verordening.

2. De kosten van den keuringsdienst en van dit toezicht, worden voor zoover zij niet door de heffing van een keurloon worden bestreden, gedragen door de gemeente.

ART. 19. (Art. 23 Wetsontw.)

Onder voorwaarden bij algemeenen maatregel van bestuur vast te stellen kunnen uit 's Rijks kas aan gemeenten, afzonderlijk of gezamelijk

a. rentedragende voorschotten worden verstrekt voor de oprichting van openbare slachthuizen.

b. bijdragen worden verleend in de voor rekening der gemeenten blijvende kosten van de keuringsdiensten.

ART. 20. (Art. 21 Wetsontw.)

De verordening op den keuringsdienst bevat behalve andere bepalingen die de raad te dien aanzien wil maken, voorschriften met betrekking tot:

a. plaats en vorm voor de kennisgeving bedoeld in artikel 5.

b. de wijze waarop het toezicht bedoeld in art. 3 sub 2 wordt gehouden.

c. de termijn binnen welke en de wijze waarop herkeuring moet worden aangevraagd.

d. het onbruikbaar maken voor voedsel van vleesch of vleeschwaren, die ingevolge deze wet, met uitzondering van art. 25, voor voedsel voor mensch en dier onbruikbaar moeten worden gemaakt.

e. de plaats waar en den tijd waarop het onderzoek bedoeld in artt. 11 en 12 zal plaats hebben.

ART. 21. (Art. 22 wetsontw.)

1. De besluiten tot vaststelling, wijziging of intrekking van de verordening op den keuringsdienst zijn onderworpen aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten. De artikelen 196 en 197 der Gemeentewet zijn van toepassing met dien verstande, dat de daar genoemde termijn wordt gesteld op twee maanden.

2. Alsvorens te beslissen winnen Gedeputeerde Staten het advies in van den inspecteur belast met het toezicht op de naleving van deze wet.

3. Het besluit van Gedeputeerde Staten, waarbij de goedkeuring wordt geweigerd, wordt met redenen omkleed. Van dit besluit kan de gemeenteraad binnen dertig dagen, te rekenen van de dagteekening der beslissing bij Ons in beroep komen. Art. 201 der Gemeentewet is van toepassing.

4. Wordt, buiten het geval van voorziening bedoeld in het derde lid het besluit van Gedeputeerde Staten door Ons vernietigd, dan hebben deze opnieuw uitspraak te doen, met inachtneming van Onze beslissing.

5. De artikelen 166 en 169 - 173 der Provinciale Wet, en de artikelen 166, 168, 172, en 174 - 177 der Gemeentewet zijn van toepassing, met dien verstande, dat de afkondiging geschied binnen veertien dagen na de dagteekening van het besluit, waarbij de goedkeuring is verleend, en dat het formulier van afkondiging bij algemeenen maatregel van bestuur wordt vastgesteld.

ART. 22 (ART. 25 Wetsontw.)

1. Een gemeenteraad kan verbieden het oprichten, hebben of gebruiken van slachterijen, slachtplaatsen en slachthuizen, vilderijen, penserijen, drogerijen, rookerijen, zouterijen van dierlijke stoffen, vetsmelterijen en inrichtingen, bestemd tot bewaring of verwerking van bloed en dierlijken afval, indien de ingezetenen van die gemeente krachtens eene regeling het bedrijf kunnen uitoefenen in een slachthuis in eene naburige gemeente.

2. Het bepaalde in artikel 22 is op de verordening en op de regeling bedoeld in het eerste lid van toepassing.

Van de ambtenaren, belast met den keuringsdienst, en het toezicht, bedoeld in art. 3 sub 2.

ART. 23. (Art. 21 sub *f* en 24 Wetsontw.)

1. De benoeming, de schorsing en het ontslag van deze ambtenaren geschiedt door het gemeentebestuur met dien verstande, dat in elke gemeente het verantwoordelijke hoofd van dezen tak van dienst in het bezit is van het diploma van veearts, bedoeld in art. 13 van de wet van 8 Juli 1874 (Staatsbl. N°. 99), terwijl personen, die volgens regels, bij algemeenen maatregel van bestuur vast te stellen, bevoegd zijn als hulpkeurmeester van vee en vleesch op te treden, met de keuring kunnen worden belast in de bij algemeenen maatregel van bestuur aan te wijzen gevallen.

2. Met de herkeuring worden alleen belast personen, die in het

bezit zijn van het diploma van veearts, bedoeld in artikel 13 van de wet van 8 Juli 1874 (Staatsbl. N°. 99).

ART. 24. (Art. 42 Wetsontw.)

1. De ambtenaren, bedoeld in Art. 22 en 24 zijn bevoegd binnen den kring waarin zij werkzaam zijn, erven, weiden, diergaarden, stallen, middelen van vervoer, slachterijen, vleeschwinkels, bewaarplaatsen van vleesch, vleeschwarenfabrieken, vilderijen, penserijen, drogerijen, rookerijen, zouterijen van dierlijke stoffen, vetsmelterijen en inrichtingen, bestemd tot bewaring en verwerking van bloed of dierlijken afval, en voorts alle lokalen of plaatsen waar een der in artikel 41 bedoelde, strafbare feiten plaats vindt of waar redelijkerwijze vermoed kan worden, dat zoodanig feit plaats vindt, binnen te treden. Wordt hun de toegang geweigerd, dan verschaffen zij zich dien desnoods met inroeping van den sterken arm.

2. In plaatsen in het eerste lid bedoeld, die tevens woningen zijn of alleen door eene woning toegankelijk zijn, treden zij tegen den wil van den bewoner niet binnen dan op vertoon van een schriftelijken bijzonderen last van den burgemeester of den kantonrechter. Van dit binnentreden wordt door hen procesverbaal opgemaakt, dat binnen tweemaal vier en twintig uren aan degene, in wiens woning is binnengetreden, in afschrift wordt medegedeeld.

3. De ambtenaren, bedoeld in Art. 22 zijn bevoegd, binnen den kring waarin zij werkzaam zijn, in de ter keuring aangeboden slachtdieren en vleeschwaren insnijdingen te maken, die bij het onderzoek, bedoeld in Art. 10 sub 1, noodig zijn, en tegen afgifte van ontvangbewijs van het ter keuring aangebodene, monster te nemen ter onderzoek.

Van den invoer van vleesch en vleeschwaren.

ART. 25 tot en met ART. 27.

Men zie de artikelen 26 tot en met 29 van het wetsontwerp.

Strafbepalingen.

ART. 29 tot en met ART. 39.

Men zie de artikelen 30 en 32 tot en met 38 van het wetsontwerp.

ART. 40 (Art. 17 Wetsontw.)

Overgangs- en slotbepalingen.

ART. 41 ART. 42 wetontwerp.
ART. 42 ART. 45 wetsontwerp.
ART. 43 ART. 46 wetsontwerp.
ART. 44 ART. 47 wetsontwerp.
ART. 45 ART. 48 wetsontwerp.
ART. 46 ART. 49 wetsontwerp.

Het is duidelijk, dat in de door mij slechts aangeduide artikelen 25—46, welke den inhoud weergeven van de artikelen 17 en 26,

tot en met 49 van het wetsontwerp wel eenige veranderingen zullen moeten worden aangebracht, betreffende de nummers der artikelen waarnaar wordt verwezen. Dit is evenwel niet zoo belangrijk, dat zij daarom nogmaals afgedrukt moeten worden.

Overgaande tot de toelichting van de door mij aangebrachte wijzigingen meen ik op den voorgrond te moeten stellen, dat het voornaamste is een scherper wettelijk toezicht op bereide vleeschwaren, zoowel bij de bereiding als bij het invoeren in de gemeente. Dit vindt zijn uitdrukking in Art. 3 sub 2 en Art. 10 sub 6 en 7.

Aan het zoo moeilijke onderwerp van het toezicht op vleeschwaren bij invoer in gemeenten, heb ik gemeend een afzonderlijk hoofdstuk te moeten wijden. De in Art. 8 sub 2 (Wetsontw.) voorgeslagen regeling van de rechten die bij dit onderzoek mogen worden geheven, meen ik eenvoudiger te vervangen door een bij K. B. vast te stellen maximum.

De wet zou niet volkomen beantwoorden aan hetgeen bepaalde groepen van handelaars in vleeschwaren er zich van voorstellen, wanneer niet zooveel mogelijk het vrije verkeer met deze artikelen werd in de hand gewerkt. In een groep van gemeenten, die één veearts als hoofd van den keuringsdienst hebben, waar keurloonen en keurmethode overal gelijk zijn is geen enkele reden om de invoer van vleesch aan elkaars grenzen door herkeuring te bemoeilijken. Bij overeenkomst kunnen gemeenten, die zulk een gelijkwaardige keuringsdienst hebben,alle bezwaren aan de grenzen opheffen (Art. 16). Dat juist bij invoer in de gemeente de bereide vleeschwaren aan een toezicht zijn onderworpen, spreekt vanzelf (Art 12), de contrôle op ongeoorloofde bijmengsels moet dan worden verricht. Mede voor het scherpere toezicht op de bereide vleeschwaren, moeten de ambtenaren van den keuringsdienst het recht hebben, monsters te nemen en insnijdingen te maken voor hun onderzoek. Het lijkt mij gewenscht, dit recht reeds in de wet vast te leggen, zooals in Art. 24 sub 3 is gedaan.

Aan het slot van deze beschouwingen gekomen, wensch ik de hoop uit te spreken, dat de politieke toestand, geen beletsel zal zijn om deze wet tot stand doen komen, dat ook anderen in het openbaar hunne op- en aanmerkingen ten beste zullen geven, en dat men ter bevoegder plaatse eerst na rijp overleg, deze opmerkingen ter zijde zal leggen of zoo mogelijk overnemen.

HAARLEM, Juni 1913.

Een minder bekende vorm van abortusverspreiding bij het rund en haar eventueele bestrijding,

DOOR

A. A. BARENDREGT. [1])

M. H. Het ligt allerminst in mijn bedoeling Uwe vergadering lastig te vallen met een uitgebreid relaas der verschillende vormen van smetstofverbreiding bij het door veehouders en veeartsen gevreeesde besmettelijk verwerpen van het rund.

Waar evenwel tot nu toe steeds werd aangenomen, dat de stier daarbij geen actieve rol vervulde, en ik meen dat zulks wel degelijk het geval is, achtte ik die kwestie hier eene bespreking waard te zijn.

Vooraf ga de beschrijving van eenige ziektegevallen bij stieren, waarvan het eerste mij destijds de oogen opende voor dezen vorm van smetstofverbreiding.

Den 24sten Januari 1910 werd mijn hulp ingeroepen voor een vijfjarigen stier, die dien morgen plotseling een geweldig dikken balzak had gekregen. Bij mijn komst ter plaatse vond ik den stier, dien ik vanaf April 1909 tot dien datum herhaaldelijk had gezien,staan met een geweldig gezwollen,glimmend gladden balzak, die bijna den grond raakte. Ik behoef U niet te zeggen, dat het dier gedeprimeerd was, hevige pijn verraadde en niet wilde eten. De temperatuur was $\pm$ 39°. C.

Hoewel ik eigenlijk geen reden had den stierhouder van kwaadwilligheid te verdenken, kon ik niet nalaten bij herhaling te vragen of niet door uitwendige beleediging zijnerzijds de zwelling kon zijn ontstaan.

Wellicht immers had hij uit zelfverdediging gehandeld, te meer omdat de stier voor menschen, die geen blauwen kiel droegen, niet lekker was, en ikzelf b.v. nooit in het hok durfde komen alvorens hem eerst solide in een hoek te doen vastbinden. Hij ontkende evenwel pertinent, dat er iets bijzonders zou zijn voorgevallen en volgens hem was uitwendige beleediging volkomen uitgesloten.

Ook aan de huid was niets te vinden van schrapjes of schrammen of plaatselijke kleursverandering, die op contusie duidden. Ik adviseerde den balzak in een daarvoor uitgedacht linnen zakje met banden over de lendenen van den stier te bevestigen om het dragen aan de zaadstrengen te verhinderen. Dit laatste hielp merkbaar voor de pijn, want 's middags ging de bul weer wat eten en bewoog zich ietwat vrijer.

Den volgenden dag besloot ik door jood-tinctuur op den zak te laten inwrijven den onbekenden oorzaak te bestrijden, daar het mij voorkwam hier met een infectie te doen te hebben, al begreep ik totaal niet welke hier in het spel was.

Waar het een zeer waardevol fokdier gold, wendde ik mij tot Dr. POELS om advies, waarna besloten werd den stier te tuberculineeren. De eerste dagen bleef de temperatuur evenwel te hoog, meestal 's avonds boven 39.5°.

Den 5den Februari durfde ik evenwel afgaande op den temperatuurstaat, die dalende was, tot tuberculinatie overgaan. Het resultaat gemeten met een Dauerthermometer was evenwel negatief.

[1]) Lezing voor de Nieuwe afd. Zuid-Holland gehouden te Rotterdam den 6en Februari 1913.

Hierna werden onderhandelingen aangeknoopt met de verzekeringsmaatschappij, directeur LINTHOUT, om den stier te doen overnemen, als zijnde voor *dekstier*, zeker blijvend ongeschikt.

Den 11den Februari werd de stier, wiens balzak nog steeds veel te groot was, doch waar de acute ontstekingsverschijnselen van verdwenen waren, opgezonden naar den Haag. Na eenige dagen had slachting plaats en was collega DE LA VIETER zoo goed den balzak op te zenden ter onderzoek aan de Rijksseruminrichting.

Het resultaat van het bacteriologisch onderzoek was, dat in de testikels een reincultuur werd aangetroffen van kleine staafjesvormige bacteriën. Dr. POELS was zoo welwillend door laboratoriumproeven te trachten de identiteit dezer staafjes vast te stellen en meent daarin te moeten zien de Bang'sche bacterie van runderabortus. Hoe en waarlangs die bacterie in het scrotum van den stier is terecht gekomen bleef evenwel een raadsel, ook al komt het mij waarschijnlijk voor, dat door herhaald dekken van runderen, die geaborteerd hebben de smetstof langs den weg der continuïteit kan terecht gekomen zijn in den manlijke geslachtsklieren en daar wie weet hoelang latent blijven, tot ze door een plotseling optredende, wellicht kleine oorzaak het boven omschreven ontstekingsproces is gaan verwekken.

Bij nadere informatie bleek bij den vorigen eigenaar van den stier abortus veelvuldig te zijn voorgekomen, terwijl de groote meerderheid der runderen, die hij op zijn tweede standplaats dekte, ook aborteerden.

Waar nu door het optreden van fokvereenigingen en het daarmee gepaard gaan van langer aanhouden der stieren, ook de abortus bij het rund sterk is toegenomen, zoodat dit laatste eigenlijk de grootste schaduwzijde dezer overigens zeer nuttige vereenigingen is, spreekt het vanzelf, dat mijn aandacht steeds meer en meer op die stieren werd geconcentreerd. Het overvloedig gebruik van bacillolen pyoktaninezalf, ter ontsmetting van den penis van den stier in de vagina der te dekken koeien gestreken, gaf mij geen resultaat bij de bestrijding, zoodat ik deze methode heb vaarwel gezegd.

Een tweede geval van afwijking bij een 3jarigen stier volge hier. Het vorig jaar werd in behandeling genomen een stier, die de eigenaardige gewoonte heeft zijn beide testikels bijna altijd hoog tegen den buikwand te dragen, en wanneer hij dat doet veel koeien te weigeren. Bij betasten voelt men in den linker-scrotaal helft boven den bal een dikte, hard op het aanvoelen en bij doordrukken eenigszins pijnlijk, maar niet zoo, of de bul laat geregeld toe er aan te komen.

Wanneer nu die stier voortdurend werd gemasseerd en daarbij de testikels onder in den zak getrokken, dan bleven ze daar en geschiedde het dekken regelmatiger en vlugger.

Terloops zij opgemerkt dat het bevruchtingsvermogen hieronder niet lijdt, en bijna alle koeien ± 120 van de 130 getrokkene bevrucht werden.

Volgens de anamnese zou deze stier op jarigen leeftijd achterover van een koe zijn gevallen, waaraan verder geen aandacht werd geschonken tot bleek dat de stier achter pijnlijk liep en bij onderzoek de dikte boven den bal ontdekt werd en door massage getracht verbetering te brengen. Merkwaardig is dat deze stier ook abortus heeft gebracht in koppels, waar tot nu toe besmettelijk verwerpen niet voorkwam en geen andere reden van het optreden is te vinden.

De nauwkeurige plaatsbepaling der dikte durf ik niet best aan. Het komt mij voor te zijn den top van den bijbal, of de zaadstreng en hoewel ik meer neig tot de eerste plaats, geloof ik intra vitam de juiste plaats nooit te kunnen bepalen. Ook in dit geval meen ik, hoewel pas na den dood een nauwkeurige sectie en bacteriologisch onderzoek de al of niet juistheid mijner meening zal moeten bevestigen, te doen te hebben met een smetstofhaard van abortus en wel zoo, dat de smetstof daar ter plaatse reeds latent aanwezig was, toen het van de koe vallen plaats had, en door eenige rekking ter plaatse de infecteuse ontsteking is opgetreden en de dikte van nu het litteekenvormig restant daarvan is.

Van dezen stier heb ik bloed opgevangen en dat aan de seruminrichting door complementbindingsreactie doen onderzoeken op verschillende bacteriën, natuurlijk ook abortus, doch zonder resultaat, wat mij nu juist niet sterk verwonderde, omdat in dat groote stierenlichaam slechts een klein plaatsje smetstof zou bevatten, waardoor de kans op resultaat veel geringer is dan b.v. bij het vrouwelijk rund, waar de groote baarmoedervlakte met smetstof is bezaaid en wel degelijk op die wijze resultaat kan worden verkregen.

Nog een andere 3 jarige stier heeft op jarigen leeftijd ± 180 koeien gedekt, waarvan vele herdekt, zoodat hij in den loop van het jaar zeker ± 500 maal de dekking van een rund volbracht, en hoewel de eigenaren door mij te voren waren gewaarschuwd, dat dit moordend moest werken op zijn bevruchtingsvermogen, was het resultaat betrekkelijk gunstig, hoewel veel koeien gust bleven, die te voren geaborteerd hadden en besmet waren door den ouden stier, na wiens dood abortusbacteriën in de geslachtsklieren waren gevonden.

Het volgend jaar, dus op 2 jarigen leeftijd begon reeds de misère, en brengt deze stier ook telkens en telkens abortus over op de door hem gedekte runderen, terwijl andere koeien op dezelfde stallen door andere stieren gedekt, niet die droevige ervaringen geven.

De vraag hoe zekerheid te krijgen of de stier dit werkelijk deed, kwam mij voor eenvoudig te zijn, al is het voor mij als praktizeerend veearts helaas onuitvoerbaar. Ik heb n.l. geadviseerd om, op de wijze, zooals dat beschreven wordt bij de kunstmatige bevruchtingsproeven in Rusland, zaad op te vangen en dit bacteriologisch te verwerken, doch om dit uit te voeren zou noodig zijn kostelooze regeeringshulp, omdat anders het middel duurder wordt dan de kwaal, en men om de hooge kosten voordeeliger den stier kan verkoopen voor de slachtbank, vooral ook omdat het mij voorkomt dat genezing vrijwel mag worden uitgesloten.

Voor de levering van het absolute bewijs moest evenwel dit kostenbezwaar niet gelden. Ik heb getracht te voren ook dezen stier te helpen genezen door de gewone abortusenting van runderen, evenwel zonder merkbaar gevolg.

Een andere tamelijk veelvuldig voorkomende kwaal bij oudere stieren wil ik nog even aanstippen, wellicht omdat ze meer verband houdt hiermee, dan wij oppervlakkig vermoeden, het is het plotseling niet meer willen dekken zonder eenige nawijsbare oorzaak en het even raadselachtig na enkele weken soms weer den dienst hervatten. Zou ook hier niet een infectie in het spel kunnen zijn van die deelen, die wij van buitenaf niet grondig kunnen betasten?

Resumeerende meen ik, meer nog op grond van praktische ervaring dan weten-

schappelijk onomstootelijke bewijzen, dat het overbrengen van abortus bij het rund door den stier veelvuldig voorkomt, dat het niet alleen verklaard kan worden als te zijn middellijke overbrenging door de bezoedeling van den penis en zoo overenten bij andere dieren, doch dat de stier hier wel degelijk een onmiddellijke, actieve rol speelt en in zijn genitaalapparaat in vele gevallen abortussmetstof herbergt, die met het zaad kan worden uitgestrooid en zijn noodlottige werking op moeder en vrucht gaat beginnen.

Dat tegen een dergelijke ziekte onze gewone uitwendige applicatie van desinfectantia geen resultaat geeft is begrijpelijk en het komt mij dan ook voor dat het eenige wat beproefd zou kunnen worden is een tot op zekere hoogte verwekte actieve immuniteit van den stier op jeugdigen leeftijd.

Afdoende zou natuurlijk in theorie zijn geen runderen bij een waardevollen stier toe te laten, die eenmaal besmet zijn, doch in de praktijk der fokvereenigingen stuit dit op onoverkomelijke bezwaren, zoodat de rationeele veeteelt niet zou kunnen worden beoefend.

Een hulpmiddel dat ik heb aangeraden toe te passen is de koe niet toe te laten ter dekking dan ten minste drie maanden na het normaal einde der drachtigheidsperiode, dus ± 1 jaar na de laatste dekking, doch zekerheid dat de smetstof dan afwezig zal zijn is er nog niet, hoewel het gevaar veel geringer wordt.

Er blijft dus m.i. niets anders doeltreffend over dan te trachten om jonge stieren, waarvan men op grond hunner afstamming en exterieur goede resultaten voor de fokkerij mag verwachten, voorbehoedend te immuniseeren en dat wel liefst met gedoode bacteriënculturen, in stijgende hoeveelheid in te spuiten.

In hoeverre zulks mogelijk is en tot welke hoogte men bij die inspuiting zou moeten gaan laat ik evenwel gaarne aan meer bevoegde personen, en dat wel met name ook aan ons geacht medelid Dr. POELS ter beoordeeling over.

Korte mededeelingen.

Chronische boezemcatarrh door Dr. TH. J. VAN CAPELLE.

Bovengenoemd'lijden betrof een 14 jarig Iersch rijpaard, dat reeds gedurende een 6 tal jaren eene linkszijdige etterige neusuitvloeiïng had vertoond, welke nu in mindere, dan weer in sterkere mate optrad. Op verschillende wijzen, zoo deelde de eigenaar mede, was door geneesmiddelen en dampbaden getracht de uitvloeiïng te doen ophouden.

25 Februari j.l. werd bedoeld paard mij in behandeling gegeven. Er werd door mij voorgesteld door trepanatie de zetel der aandoening op te sporen. Daar percussie der diverse boezems mij niet nader tot een diagnose kon helpen, werd op goed geluk af de linker groote kaakboezem, getrepaneerd. Het dier werd daartoe op een stroobed neergelegd en werd na reiniging in bacteriologischen zin en inspuiting in de huid en in 't onderhuidsche weefsel van cocaïne-adrenaline-solutie een kleine huidsnede gemaakt, daar waar gemeenlijk de groote kaakboezem wordt

getrepaneerd. Door middel van het boortje, dat naast de trefinen in de meeste trepanatiedoozen aanwezig is, werd vervolgens een klein gaatje in de boezem geboord. Na doorstooten van het slijmvlies met de canule van een wondspuit werd deze met etter volgezogen. Het gat werd nu door trepanatie verwijd en bleek, dat de mucosa door de jarenlange aanwezigheid van etter in chronische ontsteking was overgegaan, en zich vanuit de plaats waar de communicatie met de neusholte bestaat veel weefsel nieuwgevormd had. Dit werd getracht met behulp van een koorntang te verwijderen, maar daar de trepanatie-opening geen voldoende ruimte voor de manipulatie overliet, werd de opening vergroot door 'n tweede gat te boren en de brug hiertusschen weg te beitelen. Totaal kon nu een circa 400 gram groote hoeveelheid weefsel, dat bij microscopisch onderzoek ontstekingsweefsel bleek te zijn, verwijderd worden. Enkele dunne schilfers been afkomstig van het bovenste neusschelpje waren mede in de weefselmassa aan te toonen.

Het dier liet ik nu opstaan en de boezem werd met een 3% aluinoplossing uitgespoeld en met physiologische NaCl. solutie nagespoeld.

Elken dag werd dit herhaald en bleek er een uitstekende communicatie door den neus te bestaan.

Allengs werd de aluinoplossing in sterkte verminderd en medio Maart werd alleen nog met physiologische NaCl oplossing geïrrigeerd. De etterige afscheiding was al spoedig opgehouden. De mucosa van den boezem had een normaal rose kleur gekregen, zoodat 18 Maart met het irrigeeren van physiologische NaCl solutie werd opgehouden. De trepanatie-opening, die geregeld met watten werd afgesloten, belette ik nu ook niet meer om zich te sluiten, welke dan ook in een 4 tal dagen zoo goed als dichtgegroeid was. De neus bleef droog, wat ik dezer dagen nog weer mocht constateeren. De prognose had ik aanvankelijk niet gunstig durven stellen. Naar mijne meening is echter het goede resultaat dezer behandeling te danken aan de ruime communicatie met den neus, die door het stompweg verwijderen van het nieuwgevormde weefsel was teweeg gebracht, waardoor een ruim afvloeien van het secretum met de irrigatie vloeistof werd verzekerd. Het wil mij voorkomen, dat in dergelijke gevallen een eerste eisch is niet te scrupuleus te zijn. Een gemaakte communicatieopening vertoont uit zich zelf toch al neiging genoeg om zich te herstellen of in elk geval kleiner te worden.

Ede, 9 April 1913.

Boekaankondigingen.

Erfahrungen aus der tierärztlichen Geburtshilfe. Zusammenstellung von bemerkenswerten Fällen aus 27-jähriger Praxis. Nebst einem Anhange über die Reposition, Retention und Amputation des prolabierten Uterus und über das Zurückhalten der Nachgeburt. Von Dr. med. vet. W. Becker, prakt. Tierarzt in Bevensen (Hannover); Berlin, 1913, Richard Schoetz. Prijs M. 3.50.

Aldus de volledige titel van een boekje van 123 bladzijden dat, zooals de schrijver in de voorrede zegt, geen zuiver wetenschappelijk werk is, maar, zooals de titel aangeeft, de mededeeling van hetgeen hij in zijn praktijk gedurende 27 jaren op het gebied van verloskunde heeft waargenomen. Het is echter geen statistiek, geen dorre opsomming van alle verlossingen door hem verricht; hij geeft in 9 hoofdstukken een zeer beknopte, maar duidelijke en prettig te lezen beschrijving van die verlossingen, welke hij om de eene of andere reden de vermelding waard acht en welke hij daarvoor in evenzooveel groepen verdeelt.

Na een korte inleiding beschrijft hij in de vijf eerste hoofdstukken achtereenvolgens de bemoeilijking der geboorte: 1°. door de abnormale ligging van enkele lichaamsdeelen bij gewone ligging; 2°. door de abnormale ligging van enkele lichaamsdeelen bij stuitligging; 3°. door de aanwezigheid van twee of meer kalveren; 4°. door te sterke ontwikkeling van het kalf en bijzonder van het achterstel bij gewone ligging en 5°. door te sterke ontwikkeling van het kalf bij stuitgeboorte. Uit den aard der zaak zijn deze vijf groepen van abnormale verlossingen de voornaamste; zij nemen dan ook twee derden van het boekje in beslag.

Daarna volgen in vier hoofdstukken, de bemoeilijking der verlossing door abnormale ligging van het geheele lichaam van het foetus, door monstervorming en door verandering van het gestorven foetus, door nieuwvormingen in den geboorteweg, vernauwing van den cervix en torsio uteri en ten slotte door enkele andere oorzaken, waarbij ook enkele nadeelige gevolgen van den partus worden besproken.

In deze negen hoofdstukken worden circa 150 gevallen besproken; verreweg de meeste bij het rund, maar ook enkele bij het paard, het varken, de geit, den hond en de kat en zelfs bij een paar kippen, een eend en een gans, welke het ei niet kwijt konden raken.

Behalve dat de verschillende gevallen in deze negen groepen worden verdeeld, heeft geen systematische bespreking plaats; ook geeft hij alleen de behandeling aan welke in de speciale gevallen werd ingesteld, zonder te wijzen op andere behandelingsmethoden, welke eveneens hadden kunnen worden toegepast.

Menige andere practicus zal dan ook na de lezing ervan zeggen, dat hij zoo'n boekje ook wel had kunnen schrijven. Maar hij heeft het niet gedaan en toch acht ik een dergelijk werkje voor de jonge practici wel nuttig, al was het maar alleen, omdat zij er in kunnen zien, dat de jonge veearts met lust en ambitie, later nog wel een

goed verloskundige kan worden, al heeft hij in het begin van zijn praktijk wel eens een kalf, zelfs onnoodig, laten zitten en al heeft hij ook een paar flaters gemaakt; want ook deze worden door den schrijver als waarschuwende voorbeelden aangehaald. Nu, zij kunnen hem ook wel worden vergeven, want toen hij de praktijk inging, had hij „noch niemals einer normal, geschweige dann „einer anormal verlaufenden Geburt beigewohnt. Es hiess also „zu zeigen, dass der junge Tierarzt auf Grund seiner durch das „Studium erworbenen theoretischen Kentnisse im Stande ist, „practisch Brauchbares zu leisten."

Dit is hem inderdaad gelukt, doch meermalen blijkt, vooral uit zijn oudere mededeelingen, dat het toch beter zou zijn geweest, dat hij eerst ook behoorlijk practisch onderricht had gehad.

Zeer zeker zullen ook oudere practici het boekje met genoegen lezen, maar ik zou het toch vooral den jongen collega's willen aanbevelen. Zij zullen er menigen practischen wenk in vinden en er nog een beter inzicht door krijgen in hetgeen hen te wachten staat in de praktijk.

Deze aanbeveling sluit echter volstrekt niet in, dat ik het in alle deelen eens ben met den schrijver. Het verschil van opinie begint reeds in de inleiding, waar hij beweert, dat een modern veearts de embryotoom en vooral den extractor van PFLANZ niet kan missen en dat hij zich niet goed zou kunnen redden, „ohne die Lindthorst'sche Embryotomkrücke mit den verschiedenen auf- und abschraubbaren Platten, Gabeln (Kaiser's Geburtskrücke) u.s.w." Maar ook bij de bespreking der afzonderlijke gevallen kan ik mij lang niet altijd met hem vereenigen.

In hoofdstuk X behandelt de schrijver de prolapsus uteri, namelijk de repositie, de retentie daarna, en de amputatie van den geprolabeerden uterus. Hij bespreekt circa twintig gevallen bij verschillende huisdieren, maar ik kan mij noch met zijn methode van repositie, noch met de wijze waarop hij daarna de retentie bewerkt, noch met de manier waarop hij zoo noodig de amputatie verricht, vereenigen.

Wel practisch schijnt mij de door hem aangegeven methode van NUTT om de koe gedurende het reponeeren achter staande te houden; althans, wanneer niet al te dikwijls de heele stellage door de koe wordt omvergeworpen. Deze methode bestaat daarin, dat men een dikke stevige plank of ladder onder den buik der koe brengt en de beide uiteinden elk op een stoel of iets dergelijks laat rusten, terwijl men de voorbeenen buigt, zoodat de koe voor op de knieën gaat zitten.

In het elfde en laatste hoofdstuk wordt een vijftal bladzijden gewijd aan de retentio secundinarum, maar daarin wordt niet veel nieuws of belangrijks medegedeeld.

W. J. PAIMANS.

Referaten.

Experience with Anti-Hogcholera Serum.

BLACK roemt zeer de prophylactische enting met varkenpest-serum. Hij entte drie kudden die nog gezond waren, maar waar in de onmiddellijke nabijheid pest heerschte — alle dieren bleven gezond.

In kudden waar de ziekte al was uitgebroken en waar de gezonde dieren geënt werden, bleven de geënte dieren bijna alle gezond.

Hij merkte op dat in besmette kudden, sommige geënte dieren later ziek werden, maar herstelden.

De eigenaars vonden dat na de enting hunne varkens beter groeiden en gedijden dan te voren. — B. is van meening dat de passieve (serum) immuniteit langer duurt dan 3 weken (de meestal aangenomen tijd) — hij zag in 5 kudden een duur van meer dan 4 maanden en verschillende malen 2 à 3 maanden.

Volgens CRAIG duurt de passieve (serum) immuniteit 4 à 6 weken.

REYNOLDTS zegt ook, dat het Dorset-Niled-antivarkenspestserum, doelmatig gebruikt en goed bereid, een praktisch beschuttingsmiddel is.

Met simultaan (serum-virus) enting zijn de resultaten verschillend.

Een veearts had bij een kudde van 1000 varkens nog geen 2% verlies, een andere had met dezelfde entstof bij een kudde een verlies van 76%. Oorzaken van slechte resultaten kunnen zijn: te lang bewaard en daardoor onwerkzaam serum, te zwak serum of, in verhouding tot het virus, te kleine dosis, slordige enting, onzuiver, verontreinigd virus, te late enting (reeds te sterk geïnfecteerde kudde).

R. concludeert, dat de simultaan-enting in enkele gevallen aanzienlijke verliezen kan veroorzaken, maar dat in het algeeen de risico klein is, als voldoende beproefd serum in *passende* dosis gegeven wordt met een dosis virus. Enting met serum alleen dient beperkt te worden tot pas geïnfecteerde kudden, of varkens, die binnen zeer korten tijd aan besmetting kunnen blootstaan.

R. mengt het serum, verkregen door de herhaalde aderlatingen van een hypergeïmmuniseerd varken, en controleert het, door het in bepaalde dosis in te spuiten bij twee proefvarkens, tegelijk met een bepaalde dosis virus.

Deze (*normaal*)*doses* zijn: *serum* 10-60 c.c. al naar de grootte der varkens, en *virus* 0.5-2 *c.c.*

Voor inspuitingen in kudden, dus voor de praktijk, schrijft R. grootere dosis serum voor en wel: voor serumenting alleen: $1\frac{1}{2}$ × de normaaldosis — en voor simultaanenting: *de dubbele* dosis serum + enkelvoudige dosis virus.

Ook CRAIG is van meening dat de zware verliezen bij de simultaan-entmethode

tegen varkenspest dikwijls zijn toe te schrijven aan onvoldoende gecontroleerd, (te zwak) serum of te kleine dosis serum. Voor de contrôle van het serum moeten hoogvirulent bloed en zeer vatbare jonge varkens gebruikt worden. C. raadt aan biggen beneden de 23 K.G. niet simultaan te enten, maar alleen met serum en desnoods later simultaan. Hij wil in besmette kudden de dieren, die geen temperatuurs-verhooging hebben, simultaan enten en de overige met serum. Van die geënte kudden waarvan vertrouwbare rapporten inkwamen, waren de resultaten als volgt: tot 1 Juli 1911: 73 niet besmette kudden (4609 varkens) simultaan geënt hadden een verlies van 104 stuks = 2.25%., bij 51 andere (niet besmette) kudden was het verlies 0%.

Van de besmette kudden hadden 25 geen sterfgevallen onder de geënte dieren, terwijl van 115 andere besmette kudden (8071 varkens) na de behandeling, 766 dieren = 9.5% sterven.

Van 1 Juli 191—11 Juli 1912 werden 85 niet besmette kudden (4036 varkens) simultaan geënt, met 37 = 0.91% sterfgevallen (die alleen in 10 van de kudden te zamen 1272 varkens, voorkwamen).

101 besmette kudden (5478 varkens) hadden na de behandeling 701 = 12.8% sterfgevallen.

Reichel werkte bij de enting tegen varkenpest met 19 verschillende stammen virus. Hij vond dat de stammen door herhaalde passages door vatbare varkens, na eenige maanden in virulentie toegenomen hadden. Sommige hadden een „maximum virulentie" bereikt. Varkens, subcutaan met dit *virus fixe* ingespoten in dosis van 2-5 c.c. hadden op den 5den of 6den dag ziekteverschijnselen: verlies van eetlust, roodheid der huid, koorts en sterven op den 7den of 8den dag.

Om 1181 varkens te hyperimmuniseeren, werd het virulente bloed van 1720 varkens gebruikt. Het werd bijna altijd intraveneus toegediend. Om het serum te controleeren werden 6 vatbare varkens (van niet minder dan 23 K.G. gewicht) met 2 c.c. virus fixe ingespoten, 2 kregen dan 15 c.c. en 2 kregen 20 c.c. serum, de 2 overige (getuigen) kregen geen serum. Deze laatste behoorden binnen 21 dagen te sterven, terwijl de met serum behandelde dieren gezond moesten blijven.

Starr kon pestzieke varkens met serum niet genezen, hoogstens hun leven verlengen. Hij beveelt aan in besmette kudden eerst met serum te enten en 20 dagen later de simultaan-methode toe te passen. Alle gezonde dieren moeten geënt worden; in geënte kudden moet men de later geboren biggen ook (simultaan) enten. Drachtige varkens aborteeren na simultaan-enting en moeten daarom alleen met serum geënt worden, evenzoo zoogende zeugen, op wier melkafscheiding de serum-virus-enting een slechten invloed heeft.

Buxton schat het verlies door varkenpest in de Staat Jowa alleen, op 15 millioen dollar in één jaar.

Hij is ook voorstander van de simultaan-entmethode en meent dat de slechte resultaten en het uitbreken van de ziekte, een paar maanden na de enting, toe te schrijven zijn aan onvoldoende immuniteit, door gebruik van te zwak virus.

De serum leverende dieren moeten behandeld worden met *virulent* virus van varkens in het acute stadium der ziekte verkeerende. De verliezen door enting zijn dan in gezonde kudden zelden boven 3%.

BAUGHMAN raadt aan bij toepassing der simultaan-methode zich goed te overtuigen (door temperatuuropname van alle eenigszins verdachte dieren) dat de kudde werkelijk gezond is. Verder moet men wel bedenken, dat men met deze methode nieuwe infectiehaarden schept, daar de geënte reageerende dieren, gezonde dieren kunnen besmetten. In streken waar geen varkenspest is, is zulks zeer bedenkelijk. Heerscht de ziekte echter in erge mate of komt ze in de onmiddellijke nabijheid voor, dan telt dat bezwaar minder.

In besmette kudden is de serumenting op haar plaats, na die enting moeten natuurlijk de gezonde bij de zieke worden gelaten, opdat de eerste gelegenheid hebben zich tijdens hunne passieve immuniteit te besmetten.

In Holland wordt tot nog toe alleen de serumenting (als noodenting) toegepast met goed gevolg.

In Arkansas U. S. (Journal of comp. Path. a. Ther. 1913 XXVI 1. p. 77) werden proeven genomen aangaande de virulentie van het serum en van de roode bloedlichaampjes bij varkenspest; de bloedlichaampjes werden door centrifugeeren en herhaaldelijk wasschen met 0.9% NaCl.solutie serumvrij gemaakt en afzonderlijk bij vatbare dieren ingespoten — andere proefdieren kregen injecties met serum, verkregen door centrifugeeren of filtreeren. Men kwam tot de conclusie dat het virus der varkenspest hoofdzakelijk in de roode bloedlichaampjes zetelt, maar dat het ook in het serum voorkomt. Het gaat bij het bewaren van het bloed uit de bloedlichaampjes over in het serum, met of zonder optredende haemolyse. Verder beweren de onderzoekers, in de roode bloedlichaampjes bij varkenspest, *haematozoën* gevonden te hebben. Zij laten in het midden, in hoever deze met de ziekte in verband staan. Het feit dat de erythrocyten een bekende woonplaats zijn van protozoën, en niet van bacteriën, maakt het volgens hen waarschijnlijk dat de oorzaak der ziekte een protozoë is. Nadere onderzoekingen zijn noodig om deze bevindingen en conclusies te controleeren.

American veterinarian Review. 1912. *XLII* 1. 2. 3. 5. *XLI.* 6. 1913 *XLIII* 1.

VRIJBURG.

Stumbling.

MAC. DONOUGH vestigt in een lezenswaardig artikel de aandacht er op, dat bij paarden die dikwijls aanstooten of struikelen, de oorzaak veelal gezocht wordt in het been aan de struikelende kant (dat op dat oogenblik nog zweeft en bezig is de lichaamslast over te nemen, natuurlijk afgezien van in het terrein gelegen oorzaken: zooals oneffenheden, enz.) Meestal ligt echter de oorzaak in het andere been dat op dat oogenblik op den grond rust, maar, dat door een of andere oorzaak niet in staat is de lichaamslast lang genoeg te dragen, en ze daarom te vroeg op het andere been overbrengt. Staat dat andere been op dat oogenblik nog te ver naar achteren, dan is het paard niet in staat het snel genoeg vooruit te brengen en stooten of struikelen is het gevolg. Dikwijls ligt de oorzaak in den hoef. Doelmatig besnijden en passend beslag kan dan veelal beterschap brengen.

Idem 1912 XLI. 6.

VRIJBURG.

Tincture of Jodine in Contagious Vaginitis.

TAGLIARDINI beproefde verschillende behandelingsmethoden van contagieuze vaginitis bij runderen: bougies met 10% jodol of 2% protargol, irrigaties met 10% steriele zoutoplossing, irrigaties met slappe sulphas cupri oplossing, met lysoform, en penseeling met tinctura jodii.

De behandeling met joodtinctuur had verreweg het beste resultaat en gaf veel snellere genezing dan de andere middelen. Het joodtinctuur werd alle 4 à 5 dagen geappliceerd met een penseel met lange steel.

In de Berl. Tier. Wochenschr. 1913 n°. 24 geeft RITZER voor de contagieuze vaginitis (Knôtchenseuche) een behandeling aan met *antiformin*, dat 2 maal per week als 10% antiforminzalf in de vagina wordt gebracht, terwijl de besmette dieren en omgeving eenmaal per week met 1% antiforminoplossing worden gewasschen. R. vermeldt genezing bij een kudde die tevoren met onvoldoende succes met bacillol was behandeld.

FAMBACH raadt in het D. Tier. Wochenschr. 1913. 21 2°. 24, aan, om de 3 dagen *chinosolpoeder* te blazen in de vagina. Bij volwassen dieren wordt daarbij nu en dan een scheedespanner gebruikt, om het middel beter in de plooien te kunnen blazen. Genezing meest in 4 weken. Verder spuit F. ook wel 2% carbolwater op verschillende plaatsen in het zieke slijmvlies. Zijn beide methoden kunnen gecombineerd worden.

MEIER schrijft in de D. Tier. Wochenschr. 18 Jan. 1913 over de behandeling dezer ziekte, en zegt dat het noodig is de behandeling nu en dan (om de 2 à 4 maanden) te herhalen, om duurzame genezing te krijgen. Als de aandoening zich tot aan den uterus uitstrekt is genezing zeer moeilijk.

M. had succes met 2% pyoctanine, eenmaal daags gedurende 8 dagen op het slijmvlies gepenseeld. De oppervlakkige laag der mucosa wordt door de pyoctaninewerking afgestooten, daarna wordt het slijmvlies eenmaal daags gedurende eenige dagen bepoederd met een mengsel van bismuth, boorzuur en tannine. De behandeling werd om de 3 à 4 maanden herhaald en gaf duurzame genezing.

Bij deze, evenals bij alle moeilijk te genezen ziekten zijn alle middelen, die maar eenigszins in aanmerking kunnen komen reeds geprobeerd en aangeraden.

De joodtinctuurpenseeling lijkt mij nog het meest praktisch.

Idem 1912 XLI. 6. VRIJBURG.

Recherches experimentales sur le developpement de la douve hépatique, (Fasciola hepatica. L.)

Traitement de la distomatose par l'extrait éthéré de fougère male.

RAILLIET, MOUSSU en HENRY publiceeren interessante proeven over de ontwikkeling van, en besmetting met de leverbot. De door deze parasiet veroorzaakte ziekte was al lang bekend; de eerste enzoötie waarvan melding is gemaakt was in Holland in 1552. De ontwikkelingsgeschiedenis is eerst sedert de publicaties van LEUCKART en THOMAS (1881 en volgende jaren) in hoofdzaak bekend.

De eieren worden met de faeces van het waard-dier gedeponeerd. Bij niet te lage buitentemperatuur komen na 3-6 weken de embryo's vrij. Deze hebben voor hunne ontwikkeling vochtigheid noodig en bewegen zich met hun trilharen snel in het water. Zij kunnen maar korten tijd (hoogstens 3 dagen) vrij leven en zijn

dan op een gastheer aangewezen. Deze laatste was in 't begin onbekend. WEINLAND ontdekte dat een kleine huisjesslak *Limnaea truncatula* die rol vervult. Deze slak komt aan slootkanten en waterplanten op weilanden voor. Het embryo dringt in het lichaam der slak en encysteert zich. De cyste groeit en daarin vormen zich 8 *rediën*, die de wand der moedercyste doorboren. Ze zijn cylindervormig en 2 m.m. lang. In het lichaam der *redia* vormen zich *cercariën*, die uit de redia vrij komen. Ze zijn ovaal, 280 μ. lang, met een staartvormig aanhangsel van tweemaal de lichaamslengte. De *cercariën* komen vrij uit het lichaam der slak, leven korten tijd zelfstandig, encysteeren zich en verliezen hun staart. Deze cysten vindt men op vochtige plaatsen in weilanden, aan grashalmen.

Verder waren LEUCKART en THOMAS met hun proeven niet gekomen. LEUCART probeerde tevergeefs een konijn te besmetten met geëncysteerde cercariën.

Men nam echter algemeen aan dat de schapen en runderen zich besmetten door met het gras of drinkwater geëncysteerde cercariën op te nemen of slakken die cercariën bevatten. De parasieten zouden in de maag vrijkomen en dan waarschijnlijk van uit het duodenum langs de galwegen naar de lever kruipen. Een andere mogelijkheid zou zijn, dat ze maag- of darmwand doorboren en dan op eigen gelegenheid, of wel met den bloedstroom, in den lever geraken.

De Fransche onderzoekers trachtten nu door proeven uit te maken, welke van deze veronderstellingen juist zijn. In een weiland waar distomateuze schapen graasden werden exemplaren van *Limnaea truncatula* uit een drinkplaats verzameld. De slakken bevatten rediën van fasciola hepatica, in de rediën waren cercariën te zien. Men liet nu een 14 weken oud lam 18 slakken eten, nadat men eerst de huisjes gebroken had, 52 dagen na dezen maatlijd werd het gezond uitziende lam gedood. De lever was broos, in de linkerkwab was het parenchym doorgraven met gangen, waarin een tiental jonge (geen eieren bevattende) leverbotten, van 6-9 m.m. lang en 3-4 m.m. breed. *Deze jonge botten zaten niet in de galgangen, maar in het leverparenchym*, het is daarom waarschijnlijk dat de invasie van uit de bloedvaten en niet langs de galwegen heeft plaats gehad. Deze zienswijze wordt versterkt door andere feiten. Zoo vindt men bij uitgebreide distomatose dikwijls phlebitiden van kleine en grootere aderen in de lever. Ook heeft men herhaaldelijk fasciola gevonden bij zuigende lammeren en nuchtere kalveren. waar aan intra-uterine infectie gedacht moet worden. FROMMANN vond zelfs leverbotten (waarschijnlijk Dicrocoelium lanceolatum) bij een schaapsfoetus.

Verder zijn in bloedvaten, in hart en in verschillende organen dikwijls leverbotten gevonden.

(Ref. vond eens bij een os een leverbot in den wand der pisblaas, met perforatie van den blaaswand en instorting van urine in de buikholte).

De proef van RAILLIET *c.s. heeft dus bewezen, dat dieren zich door het eten van cercariën houdende slakken, met fasciola hepatica kunnen besmetten.*

De gevonden parasieten waren zeer klein, gemiddeld 8 m.m., terwijl de volwassen fasciola 25 - 32 m.m. meet. THOMAS nam aan dat de parasiet in het schaap zich in ongeveer 6 weken (vanaf de infectie) ontwikkelt tot volwassen vorm. Deze tijd is veel te kort gerekend en moet zeker minstens op 3 maanden gesteld

worden [1]), daar de jonge parasieten van het proeflam reeds 52 dagen oud waren.

Een os, die 6 weken uit een besmette streek was, had bij slachting nog botten van 4—9 m.M. lengte.—

Ook de levensduur der parasieten in het zoogdierlichaam is tot nu toe te kort gerekend. Men neemt gewoonlijk aan, dat de botten in de herfst in de lever komen en in Mei of Juni 't volgend jaar die weer verlaten. RAILLIET vond bij een schaap, dat in 3 jaar niet besmet kon zijn, nog fasciolae.

Het encysteeren van de cercariën is gemakkelijk onder het microscoop te vervolgen: als men de slak (in water) uit elkaar trekt, komen de cercariën vrij en zwemmen rond; na 6 - 30 minuten verliezen ze hun staart en worden cyste. Deze cysten zijn 255—345 μ lang en 250—325 μ breed. Plaatst men grashalmen in een glas met cercariën, dan ziet men vele cercariën zich daaraan vasthechten en zich encysteeren, zoowel aan, als dicht onder de oppervlakte, bij eenige beweging in het water raken ze weer los. Schapen zullen zich dan gemakkelijk kunnen infecteeren niet alleen als ze op de besmette plaatsen drinken, maar ook met water, dat daar vandaan komt.

Het zou denkbaar zijn dat de schapen, behalve per os zich nog op andere manier besmetten, dat n.l. de parasieten-embryo's door de huid dringen (zooals men dat ziet bij Bilharzia-wormen en Anchylostomum duodenale van den mensch Ref.) De Fransche onderzoekers lieten embryo's van fasciola- hepatica, pas uit de eieren gekomen, eenige uren in contact met de geschoren huid van konijnen — ook spoten zij de subcutaan in bij konijnen en bij een geit — bij al deze dieren werden na 25 à 265 dagen geen fasciolae gevonden.

Als prophylacticum raden RAILLIET c.s. aan kalkbemesting in het voorjaar. [2])

Als therapeuticum *filix mas*. Dit middel werd door BLAUCHARD met veel succes toegepast. Alle leverbotten verdwijnen en de dieren herstellen als ze reeds niet te anaemisch zijn. Het middel moet echter niet te oud zijn, daar dan de werkzame bestanddeelen verloren gegaan zijn. Dosis voor een rund 10 - 25 gram, voor een schaap 3 - 5 gram, gedurende 5 achtereen volgende dagen te geven gemengd met 10—20 gram slaolie. Men geeft het 's morgens 2 uren voor dat de dieren te eten krijgen.

Recueil de médecine vétérinaire 1913 XC. 1. pag 1; 3 pag. 122. VRIJBURG.

[1]) Dit klopt niet met het geval BÜCHLI-DE JONG in (1911, 38, 17, bl. 663) dit tijdschrift vermeld, waarbij in de galgangen van 1—3 dagen oude kalveren bijna volwassen leverbotten werden aangetroffen (tot 22 m.m lang) DE JONG neemt aan dat de parasieten in een paar dagen tot vollen wasdom zijn gekomen en langs den ductus choledochus zijn binnen gewandeld, daar de zitplaats der parasieten en de pathologische veranderingen in de lever, daarop wezen. Hij vindt een intra-uterine infectie zeer onwaarschijnlijk. RAILLET zal zeer zeker in dit geval toch aannemen dat de kalveren als foetus besmet zijn.

[2]) Zie referaat WESTER, blz. 511. Jaargang 1911 van dit tijdschrift.

Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland.

Het Hoofdbestuur heeft de eer hierbij ter kennis van de leden te brengen:

een schrijven van de *Redactie van het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde,* dato 31—10—1912, inzake de vervulling van de vacature-WESTER.

Het Hoofdbestuur:
Dr. H. MARKUS, *Voorzitter;*
H. J. C. VAN LENT, *1ste Secretaris.*

De Redactie van het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde heeft in haar vergadering van 30 October j.l. o.a. de vervulling van de vacature-WESTER besproken. Op grond van de overweging, dat in deze plaats moet worden gekozen een clinicus van rijpe ervaring en van bezonken kennis, die een veeljarige clinische werkzaamheid achter den rug heeft, meent zij de aandacht van Uw bestuur te mogen vestigen op den heer W. J. PAIMANS, Leeraar aan de Rijksveeartsenijschool te Utrecht, die als leeraar in de verloskunde en in buitenpraktijk geheel op de hoogte mag worden geacht van deze voor den praktizeerenden veearts zoo belangrijke gebieden, en die tevens, krachtens zijn 22-jarige werkzaamheid in een uitgebreide veeartsenijkundige praktijk, ook uit een algemeen clinisch oogpunt voor deze vacature zeer aanbevelenswaardig mag worden genoemd.

De Redactie beveelt daarom deze candidatuur ten zeerste bij U aan en verzoekt U beleefd de a.s. algemeene vergadering (2 Nov.) van dit schrijven in kennis te stellen, alvorens tot de verkiezing van een redactielid wordt overgegaan.

Namens de Redactie:
A. VRIJBURG, *Voorzitter;*
H. MARKUS, *Secretaris.*

Programma van de 54ste Algemeene Vergadering op Vrijdag 26 en Zaterdag 27 September 1913 in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen te Utrecht.

SUPPLEMENT.

Het Hoofdbestuur heeft de eer de navolgende voorstellen alsnog aan het programma toe te voegen.

VOORSTEL VAN HET HOOFDBESTUUR.

20*a*. *Het Hoofdbestuur stelt voor een bedrag van honderd gulden aan het van Esveldfonds te schenken.*

Toelichting: Daar de Maatschappij groote dankbaarheid verschuldigd is aan wijlen den heer VAN ESVELD, ligt het, naar de meening van het Hoofdbestuur, alleszins op haar weg van haar erkentelijkheid te doen blijken, door een bijdrage te storten in het fonds, bijeengebracht om de herinnering aan VAN ESVELD ook bij het nageslacht te doen voortleven.

20b. *Het Hoofdbestuur stelt voor de gelden, indertijd voor een hulpbehoevend collega verzameld, doch door diens overlijden niet geheel verbruikt, in het van Esveld-fonds te storten.*

Toelichting. Korten tijd nadat de jaarlijksche inzameling der toegezegde bijdragen had plaats gehad, stierf de collega tot wiens steun de gelden bestemd waren. Op voorstel van den toenmaligen penningmeester der Maatschappij werd besloten de bijeengebrachte som voorloopig afzonderlijk te beheeren; dit is tot heden regelmatig geschied en het bedrag is daardoor aangegroeid tot ± f 900.

Naar de meening van het Hoofdbestuur is het gewenscht aan deze gelden binnen afzienbaren tijd een definitieve bestemming te geven en het wil het Hoofdbestuur toeschijnen, dat het oogenblik daarvoor thans zeer gunstig is, nu de stichting van het VAN ESVELD-fonds aanstaande is.

Naar het Hoofdbestuur vernam, zal dit fonds als prijsvraagfonds worden geconstitueerd, uit welks rente de verschillende uitgaven moeten worden bestreden; een bedrag van ± f 2700.— is daarvoor reeds bijeen; bovenbedoelde f 900.— zullen dus een niet onaanzienlijke toename van het kapitaal veroorzaken, een omstandigheid, waardoor het fonds beter aan zijn bestemming zal kunnen beantwoorden.

Het prijsvraagfonds-VAN ESVELD zal medewerken aan de bevordering der veeartsenijkunde; het zal dus zijn roeping vervullen. geheel in den geest van hem, wiens naam het draagt en tot wiens aandenken het is gesticht; versterking van het fonds zal bijdragen tot betere vervulling van den aangewezen taak en daardoor tot meerdere huldiging van VAN ESVELD'S nagedachtenis. Ter bereiking van dat doel zal deze Maatschappij ongetwijfeld alles willen doen wat in haar vermogen is en het Hoofdbestuur, krachtig door deze overtuiging, brengt daarom vol vertrouwen bovenstaand voorstel voor de Algemeene Vergadering.

20c. *Het Hoofdbestuur stelt voor, dat de Maatschappij zich tot de Regeering wende, met het verzoek het tot stand komen van een goed*

georganiseerd onderling veeverzekeringswezen in Nederland krachtig te willen bevorderen.

Toelichting. Dit voorstel is een gevolg van het desbetreffend advies van de Commissie in zake het Veeverzekeringswezen in Nederland, welke bij besluit van de 50ste AlgemeeneVergadering werd benoemd en welker eindrapport is gepubliceerd in het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde van 15 Juni j. l.

Het komt het Hoofdbestuur voor, dat het, op de gronden in dit rapport ontwikkeld, alleszins aanbeveling verdient spoedig aan dit advies gevolg te geven, teneinde binnen afzienbaren tijd een behoorlijke regeling van het veeverzekeringswezen in Nederland te verkrijgen.

Bedoeld besluit kan worden genomen, onverminderd hetgeen door de leden der Maatschappij, als onder de tegenwoordige omstandigheden wenschelijk, op nader aan te geven wijze zal worden bepaald.

Voorts brengt het Hoofdbestuur nog ter kennis van de leden, dat van de namen der militaire-paardenartsen, die lid zijn der Maatschappij, abusievelijk een is uitgevallen, nl. die van den heer J. C. NUMANS te Milligen. Deze naam behoort dus nog bij punt 7 van het programma te worden opgenomen.

Het Hoofdbestuur:
DR. H. MARKUS, *Voorzitter.*
H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris.*

Vervolgcursus voor veeartsen.

De vervolgcursus voor veeartsen, waarvan de regeling is opgedragen aan de afdeeling Zuid-Holland, wordt gehouden te Rotterdam in Hotel Coomans, op de navolgende data:

30 Juli, DR. H. JAKOB, *Nieuwere geneesmiddelen.*
21 Augustus, E. QUADEKKER, *Practisch melkonderzoek.*
10 September, J. J. WESTER, *Diagnostiek van kreupelheden.* (met lichtbeelden).

De voordrachten vangen aan te één uur n.m.

Vereeniging van Directeuren van Gemeentelijke Slachthuizen in Nederland.

VERSLAG, BEVATTENDE WETENSCHAPPELIJKE GEGEVENS VERZAMELD UIT DE SLACHTHUISJAARVERSLAGEN, OVER HET JAAR 1911.

In opdracht van de Algemeene Vergadering der Vereeniging van Directeuren van gemeentelijke slachthuizen in Nederland, gehouden te Utrecht den 6den Juli 1912, hebben ondergeteekenden de eer het volgend verslag uit te brengen.

LEIDEN, 5 Juli 1913.

P. D. BEUNDERS.
E. A. L. QUADEKKER.
W. STUURMAN.

Ziekten bij het slachtvee.

Tuberculose.

Omtrent het voorkomen van tuberculose bij de slachtdieren aan de verschillende slachthuizen, geeft onderstaande staat een vergelijkend overzicht, uitgedrukt in procenten.

Uit het voorgaande blijkt, dat het percentage der tuberculose bij volwassen runderen in Leiden het hoogst, in Arnhem het laagst is. Voor varkens is het tuberculose-cijfer in Groningen het hoogst, in Maastricht en Rotterdam het laagst.

Voorts blijkt dat tuberculose bij *nuchtere kalveren o.a.* voorkwam te Alkmaar, Groningen en Leiden, waar resp. 3, 3 en 6 dieren aan deze ziekte leden.

Tuberculose bij het *paard* werd in Alkmaar 1 maal, in Amsterdam 6 maal, in Haarlem 1 maal, in Maastricht 1 maal en in Nijmegen 2 maal waargenomen, terwijl tuberculose bij het *schaap* in Groningen 5 maal en in Rotterdam 1 maal werd geconstateerd

Omtrent de *verspreiding* der tuberculose in het lichtaam bevatten enkele jaarverslagen gegevens. Het volgende is daaraan ontleend.

Te Dordrecht leden van de 294 tuberculeuze volwassen runderen 12 aan algemeene tuberculose (d. i. 4.08%), van de 319 tuberculeuze varkens 9 aan algemeene tuberculose (d. i. 2.82%). Te Haarlem waren van 1080 tuberculeuze runderen 42 lijdende aan alge-

PERCENTAGE DER TUBERCULOSE. [1])

Gemeente	Runderen (volwassen)	Stieren.	Ossen.	Koeien.	Vaarzen.	Pinken.	Kalveren.	Graskalveren.	Vette kalveren.	Nuchteren kalveren.	Paarden.	schapen.	Bokken en Geiten.	Varkens.
Alkmaar	19.50	—	—	—	—	—	—	0.	3	0.07	0.17	0	0	6.50
Amsterdam ..	22.07	—	—	—	—	—	0.13	—	—	—	0.1	0	0	5.69
Arnhem	4.77	—	—	—	—	—	0.03	—	—	—	—	0	0	8.18
Dordrecht	13.26	3.64	1.05	16.39	5.55	1.63	—	0.4	0.97	0	0	0	2.94	7.46
's Gravenhage ..	19.50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	0	0	1.56	7.3
Groningen	12.93	—	—	—	—	—	—	1.37	0.64	0.11	0	0.06	1.57	16.13
Haarlem	25.45	—	—	—	—	—	—	11.1	0.34	0	0.23	0	0	8.54
's Hertogenbosch	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Leiden	34.30	6.62	5.36	35.89	—	—	0.32	2.42	1.04	0.09	0	0	1.06	9.46
Maastricht	10.57	—	—	—	—	—	0.02	—	—	—	0.68	0	0	2.39
Nijmegen	5.26	5.9	1.7	10.44	2.01	—	—	—	0.39	—	0.28	0	0.56	8.46
Roermond	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Rotterdam	12.	—	—	—	—	—	0.33	—	—	—	—	0 0002	0.05	2.55
Sittard	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

[1]) Van de niet ingevulde vakken ontbreken de gegevens.

meene tuberculose (d. i. 4.2%), terwijl dit cijfer voor 817 tuberculeuze varkens 150 bedroeg (d. i. 18.36%).

Te Dordrecht werden bij 294 gevallen van tuberculose bij runderen 252 maal de longen aangetast bevonden, de lever 42 maal, de milt 17 maal, de nieren 12 maal, de baarmoeder (bij 287 tuberculeuze koeien en vaarzen) 16 maal, de darmen 46 maal en het beenderstelsel 4 maal.

In dezelfde gemeente waren bij 319 tuberculeuze varkens de longen 118 maal, de lever 47 maal, de milt 17 maal, de darmen 120 maal, de nieren 0 maal en het beenderstelsel 6 maal in het proces begrepen.

Te Haarlem waren in 78.11% der gevallen van tuberculose bij runderen alleen de longen aangetast; bij varkens bedroeg dit 13.3%.

Te Leiden kwam bij 1319 tuberculeuze volwassen runderen 316 maal open longtuberculose voor (d. i. 24%), terwijl bij tuberculeuze koeien in 4% der gevallen de baarmoeder en in 3.2% de uier aangetast bevonden werd.

Te Nijmegen werd 28 maal open tuberculose waargenomen bij 220 tuberculeuze runderen.

Omtrent de waargenomen gevallen van tuberculose bij het paard vindt men aangeteekend, dat te Alkmaar (1 geval) de borstorganen aangetast waren, te Nijmegen (2 gevallen) alleen de longen, terwijl te Amsterdam (6 gevallen), te Haarlem (1 geval) en te Maastricht (1 geval) de tuberculose algemeen of zoodanig verspreid voorkwam, dat de dieren geheel werden afgekeurd.

Bruikbaarmaking resp. *onschadelijkmaking* van tuberculeus vleesch.

Het wegens tuberculose afgekeurde of voorwaardelijk goedgekeurde vleesch werd aan bijna alle slachthuizen door sterilisatie weder grootendeels bruikbaar gemaakt.

Hoe lang en bij welke temperatuur het vleesch werd verhit, vindt men niet vermeld.

Te Amsterdam werd het vleesch van wegens tuberculose afgekeurde dieren deels gekookt, deels gezouten. Vooral dit laatste werd veelvuldig toegepast bij rundvleesch. Van de 679 wegens tuberculose niet goedgekeurde runderen werden 474¼ gezouten. Van de 907 niet goedgekeurde varkens werden 253 gezouten, de overige gekookt.

Ook te Nijmegen werd een enkele maal het vleesch van tuberculeuze dieren ingezouten en daarna vrijgegeven.

Tuberculeuze organen en andere niet voor sterilisatie geschikte deelen werden aan bijna alle slachthuizen door verbranding vernietigd. Bovendien werden op meerdere plaatsen geheele, wegens tuberculose afgekeurde, dieren door verbranding onschadelijk gemaakt. Te Nijmegen werden o.a. van de 9 geheel afgekeurde runderen, niet minder dan 6 verbrand wegens vermagering.

Besmettelijke ziekten, bedoeld bij de wet van 20 Juli 1870 (Stsbl. no. 131).

Voor zoover dit uit de verslagen is na te gaan werden aan alle slachthuizen gevallen van *mond- en klauwzeer* bij de verschillende slachtdieren waargenomen, uitgezonderd bij het paard. Ook *vlekziekte* bij varkens werd veelvuldig geconstateerd. Te Leiden kwamen 2 gevallen van *rotkreupel* voor bij het schaap. *Miltvuur* werd gediagnostiseerd te Amsterdam (bij 1 paard, 1 rund en 1 partij ingevoerd rundvleesch), te Dordrecht (bij 1 rund) en te Rotterdam (bij 6 paarden, 3 runderen en 1 varken). *Schurft* kwam te Rotterdam voor bij 4 schapen, terwijl te Alkmaar *kwade droes* werd waargenomen bij 1 paard.

Alleen te Amsterdam had een regelmatig onderzoek plaats op *trichinen.* Onderzocht werden 68778 varkens. Trichinen werden niet gevonden.

Parasitaire ziekten.

Omtrent het voorkomen van *cysticercus inermis* wordt het volgende vermeld.

Te Alkmaar werd de blaasworm aangetroffen bij 7 runderen (d. i. 0.7% van het totaal aantal geslachte runderen); te 's Gravenhage, Haarlem, Leiden en Nijmegen werd hij gevonden bij resp. 5,6,6 en 7 runderen (d. i. resp. 0.1%, 0.14%, 0.15% en 0.16%). Te Groningen werd de parasiet waargenomen bij 71 runderen en 1 graskalf.

In laatst genoemd slachthuis was de blaasworm in de meeste gevallen in de uitwendige kauwspier gezeteld (36 maal), vervolgens in de hartspier (24 maal), daarna in de inwendige kauwspier (9 maal) en in de laatste plaats in de tong (4 maal). Slechts zelden werd meer dan 1 exemplaar aangetroffen, terwijl in verreweg de meeste gevallen de parasiet afgestorven was. In levensvatbaren toestand werd hij gevonden: te Alkmaar bij 2 runderen, te 's Gravenhage bij 1 rund, te Maastricht bij 1 rund en 1 kalf en te Groningen bij 4 runderen.

Wat betreft de behandeling van het finnige vleesch vindt men het volgende aangeteekend. Te 's Gravenhage werd het geheele

dier aan sterilisatie onderworpen, terwijl te Haarlem het vleesch van 4 runderen gedurende 3 weken in het koelhuis bewaard werd en dat van de 2 overige (in den tijd dat het koelhuis buiten werking was) gedurende 3 weken gezouten werd.

Cysticercus cellulosae schijnt aan geen der slachthuizen te zijn waargenomen.

Voorts geven aan alle slachthuizen tal van parasitaire aandoeningen geregeld aanleiding tot afkeuring van een groot aantal organen. Hiertoe behooren o.a. die veroorzaakt door *distomum hepaticum*, *cysticercus echinococcus*, *pentastomum denticulatum*, *strongylus*, *cysticercus tenuicollis* enz.

Coccidiose kwam eenige malen voor te Haarlem en Arnhem bij het varken (met name in de lever). Wegens *sarcosporidiën* werd te Haarlem een geheel rund afgekeurd.

Andere ziekten.

Actinomycose werd aan bijna alle slachthuizen vastgesteld, hoofdzakelijk bij het rund.

Onderstaande staat geeft een overzicht van hetgeen aan de verschillende slachthuizen wegens actinomycose werd afgekeurd.

Gemeente	RUND.						VARKEN.		
	geheele dieren.	koppen.	tongen.	kaakklieren.	longen.	uiers.	koppen.	uiers.	
Alkmaar	0	0	0	0	0	0	0	0	[1]) Bovendien 1 lever, 1 milt, 2 partijen darmen van een rund en 1 partij darmen van een varken
Amsterdam	1	6	35	0	5	10	0	1	
Arnhem	0	5½	3	0	0	0	½	0	
Dordrecht [1]) ..	0	1	2	0	1	0	0	0	
s Gravenhage ..	—	—	—	—	—	—	—	—	
Groningen	1	3	11	0	3	7	0	0	[2]) Te Nijmegen kwam 1 maal actinomycose voor in de achterkaak van een rund.
Haarlem	0	0	3	4	0	0	0	1	
's Hertogenbosch	—	—	—	—	—	—	—	—	
Leiden	0	0	2	0	0	0	0	0	
Maastricht	0	2	0	0	0	0	0	0	
Nijmegen [2])	0	0	0	0	0	0	0	0	[3]) Te Rotterdam kwam actenomycose voor bij 1 paard, 107 runderen, 1 graskalf en 1 varken.
Roermond.....	—	—	—	—	—	—	—	—	
Rotterdam[3])	—	—	—	—	—	—	—	—	
Sittard	—	—	—	—	—	—	—	—	

Boutvuur werd aan enkele slachthuizen waargenomen bij runderen, vette kalveren en graskalveren. *Nephritis fibroplastica* kwam voor bij vette en nuchtere kalveren o.a. te Nijmegen (36 nieren), Groningen (18 nieren), Maastricht (8 nieren) en te Leiden (6 nieren).

Oedema malignum kwam zelden voor; 1 geval wordt vermeld te Groningen bij een rund. *Piroplasmose* werd te Nijmegen vastgesteld bij een rund. *Polyarthritis* bij kalveren gaf dikwijls aanleiding tot afkeuring. *Tetanus* werd geconstateerd bij 1 paard, 1 kalf en 1 schaap. *Varkenspest* werd aan sommige slachthuizen veelvuldig aangetroffen (o.a. te Rotterdam bij 202 varkens).

Tumoren. Omtrent den aard der bij de vleeschkeuring aangetroffen tumoren vindt men veelal geen nadere aanwijzingen. Te Amsterdam gaf de aanwezigheid van gezwellen aanleiding tot afkeuring van verschillende organen (als tong, longen, levers, nieren, baarmoeders) bij het rund, varken, schaap en paard, terwijl 1 paard om dezelfde reden geheel werd afgekeurd. Te Arnhem kwam *melanosarcomatose* voor bij 1 paard, terwijl aldaar *sarcomatose* werd waargenomen bij 1 varken. Te Leiden werd sarcomatose en carnicomatose vastgesteld bij het paard.

Behandeling van om andere reden dan tuberculose afgekeurd vleesch.

Het onvoorwaardelijk afgekeurde vleesch werd blijkens de verslagen aan bijna alle slachthuizen door verbranding onschadelijk gemaakt en vernietigd. Niet duidelijk blijkt of aan de slachthuizen nog ander dan wegens tuberculose afgekeurd resp. voorwaardelijk goedgekeurd vleesch na het ondergaan van een bewerking (als sterilisatie) werd vrijgegeven. Dit is o.a. het geval te Amsterdam, waarvan het verslag een staat bevat aangevende de behandeling van de om andere reden dan tuberculose afgekeurde geheele dieren. Hieruit blijkt dat aldaar het vleesch van een groot aantal afgekeurde dieren na inzouting of verhitting door koken werd vrijgegeven. Te Leiden werd het vleesch van een varken lijdende aan vlekziekte na sterilisatie in consumptie gebracht.

Enkele verslagen bevatten gegevens omtrent de hoeveelheid van vleesch en afval, welke door verbranding werd vernietigd. Dit geschiedde bijna overal in den daarvoor bestemden Kori-oven; alleen te Haarlem onder de ketelvuren.

Verbrand werd te Dordrecht ongeveer 58200 K.G.; te Haarlem ongeveer 28230 K.G.; te Leiden ongeveer 51600 K.G.; te Amsterdam ongeveer 384000 K.G.

Vleeschverbruik. Dit bedroeg te Dordrecht per jaar en per inwoner 41.97 K.G.; te Maastricht 79.9 K.G.

Biologische reinigingsinrichtingen.

De slachthuizen te Alkmaar, Haarlem en Leiden bezitten een biologische reinigingsinrichting voor het afvalwater.

Omtrent de resultaten van de inrichting te Haarlem zij het volgende aan het verslag ontleend.

De door het spoelwater medegevoerde verontreinigingen bestaan uit vleeschvezels, bindweefselstukken en anderen afval van dierlijken oorsprong en uit mestdeelen, bij het schoonmaken van darmen etc. in dit water gekomen, van plantaardigen oorsprong en een groote hoeveelheid opgeloste eiwitstoffen, die uit het bloed der slachtdieren stammen.

Van de het eerst hierboven genoemde dierlijke en plantaardige stoffen zet zich een groot deel af in de zinkputten en kolken der riolen en in de filterkelders, vóór dat het water de eigenlijke biologische reiniging ondergaat. Het is mogelijk dat in dezen filterkelder nog weer een gedeelte oplost en dan met het water wordt weggevoerd, doch een zeer groote hoeveelheid blijft daar achter en wordt even als de massa's in putten en kolken door uitscheppen verwijderd.

Uit den filterkelder stroomt het water in den eigenlijken septictank en voert hierbij organische stof in opgelosten en gesuspendeerden toestand mede. Opgelost is 80% der medegevoerde organische stof, zwevend slechts 20%; deze 80% kunnen dus door geen enkelen mechanischen filter daaruit verwijderd worden. Van deze opgeloste stof wordt in de biologische reiniging echter ongeveer $^2/_3$ vernietigd en slechts $^1/_3$ verlaat de inrichting.

Het verslag bevat verder eenige gegevens betrekking hebbende op het door de septic-tank-commissie uit den Centralen Gezondheidsraad ingestelde onderzoek omtrent de werking der Haarlemsche inrichting. Genoemde Commissie spreekt op grond van de door haar verrichte chemische onderzoekingen, als haar oordeel uit, dat de zuivering van het slachthuis afvalwater te Haarlem zeer bevredigend is te noemen.

Berichten.

Veeartsenijkundig examen. Bevorderd tot veearts: de heeren N. BRANDENBURG, Oranjewoud; H. DETMERS, Wildervank; H. S. FRENKEL, Utrecht; J. C. GURCK, Ambt-Delden; G.H. HOMMELS, Oldenzaal; A. KLARENBEEK, Amsterdam; A. VAN DER LAAN, Assen; J. J. MEIER, Vlissingen; W. OOSTENBRUG, Tietjerk, (gem. Tietjerksteradeel); J. L. PETTEN, Utrecht; W. K. PICARD, Utrecht; K. SCHUYTEMAKER, Midwoud; A. B. VAANDRAGER, Rotterdam; W. VOORTHUIJZEN, Utrecht; H. VAN VUUREN, Haarlemmermeer; D. W. ZUIJDAM, Gouda.

Geslaagd voor het theoretisch gedeelte van het veeartsenijkundig examen: de heeren F. BROMBERG, Amsterdam; G. VAN HERWAARDEN, Woerden; D. M. HOOGLAND, Utrecht; J. M. HOOGLAND Utrecht; N. R. SLOP, Gouda.

Verslag van de Vergadering op 29 Mei 1913, van de afdeeling Friesland te Leeuwarden. Aanwezig 25 leden en als gasten de heeren TENHAEFF en KREDIET.

Als afgevaardigde naar de bijzondere vergadering brengt de heer VEENBAAS verslag van het aldaar verhandelde.

Vasthoudend aan het streven, ook van de afdeeling Friesland, in het Hoofdbestuur vooral praktizeerende veeartsen te zien vertegenwoordigd, wordt de heer K. HOUBA, candidaat der afdeeling Limburg voor de functie van voorzitter van het Hoofdbestuur, door de afdeeling overgenomen. De heer Dr. H. A. VERMEULEN wordt als candidaat voor het 1ste secretarisschap verkozen.

Ten opzichte van de klachten, door eenige leden ingebracht tegen de 1ste Friesche Onderlinge-landbouwpaarden Verzekering Mij. te Heerenveen, welke reeds in November van het vorig jaar aanleiding gaven tot het verzoek aan deze Maatschappij, maatregelen te nemen, waardoor aan de grieven tegemoet werd gekomen, nam de afdeeling, overwegende, dat bedoelde Maatschappij geen voldoende opheldering had gegeven, het besluit, den veehouders in de praktijken der verschillende leden der afdeeling Friesland bekend te maken, dat vanaf 1 Juli 1914 geen paarden, verzekerd bij de genoemde Maatschappij meer door hen in behandeling zouden genomen worden. De uitgebreide besprekingen over de tarieven der gezondheidscertificaten en der entingen leidden tot het besluit, dat speciaal werd genomen met het oog op het komende entseizoen, vast te stellen voor de preventieve enting bij varkens f 0.50 en voor de curatieve f 1.—.

Hoewel de agenda nog talrijke punten ter behandeling aanbood, werd besloten dit deel der agenda voor een volgende vergadering te reserveeren en aan den heer TEN HOOPEN het woord te geven, die een voordracht over *Verloskunde* ten beste gaf.

De redenen, waarom spreker 't over Verloskunde wenschte te hebben, 1°. als waarschuwing en leering voor vele jonge veeartsen, die met een ervaring en een eigenwaarde, omgekeerd evenredig aan elkaar, de praktijk ingaan; 2°. om mede te voldoen aan het algemeen verlangen de vergaderingen door voordrachten aan inhoud te doen winnen en 3°. vóór hij ging vertrekken, alsnog zijn belofte, hieraan mede te werken, gestand te doen.

De interessante voordracht moest wegens het vergevorderde uur worden

onderbroken. De spreker zegde echter op wensch der aanwezigen toe, de volgende vergadering de rest voor te dragen.

Om deze reden en omreden de voordracht in haar geheel in het tijdschrift geplaatst wordt zal van verdere bespreking worden afgezien.

Een zeer geänimeerd diner ter eere van den vertrekkenden TEN HOOPEN en waarop hartelijke woorden tot den nieuwbenoemden ditrictsveearts gesproken werden, had daarna plaats.

Het moge hier gezegd zijn, dat de afdeeling Friesland in hem een medelid verliest, dat gedurende de vele jaren, dat hij Friesch veearts was, cachet aan de vergaderingen wist te verleenen. WINKEL.

Arbitrage in den paarden- en veehandel. In de ledenvergadering van de Friesche Maatschappij kwam 30 Juli j.l. dit onderwerp aan de orde; in het bijzonder de daaromtrent door het Nederlandsch Landbouwcomité vastgestelde voorschriften. Inleiders waren de heeren MR. LINTHORST HOMAN te Assen en DR. OVERBEEK te Rotterdam.

Personalia. Bij Koninklijk besluit van 7 Juli 1913 n°. 32 is, met ingang van dien datum, aan C. EYKMAN, te Utrecht, op zijn verzoek, eervol ontslag verleend als plaatsvervanger van den districtsveearts wien Utrecht als standplaats is aangewezen.

Benoemd tot gemeente-veearts te Borkulo de veearts G. VAN SOEST te Oudenrijn.

Gevestigd te Brielle de veearts M. VAN DE LINDE.

Benoemd tot veearts-keurmeester aan het abattoir te Utrecht, de veearts A. J. M. RUTGERS te Elburg.

De reserve eerste luitenant paardenarts D. A. OSKAM werd 31 Juli gedetacheerd bij het 1e regiment veld-artillerie.

Met ingang van 16 Juli is de paardenarts 1ste klasse L. J. VAN RHIJN geplaatst bij het 4de regiment veld-artillerie te Ede, en de paardenarts 2de klasse dr. TH. J. VAN CAPELLE bij het 1ste regiment huzaren te Ede.

Aan de universiteit te Bern promoveerden tot doctor medicinae veterinariae:

de veearts T. VAN HEELSBERGEN, conservator aan het Instituut van Parasitaire en Infectieziekten te Utrecht, op een proefschrift getiteld: *„Abortus bei Stuten durch einen Paratyphus-Bazillus"*;

de veearts H. UBBENS, keuringsveearts aan het abattoir te Amsterdam, op een proefschrift getiteld *„Die Bereitung von Serum gegen die Schweinepest"*; en

de veearts B. B. LAUTENBACH te Rotterdam, op een proefschrift getiteld *„Zur Aetiologie des seuchenhaften Verwerfens der Stuten,"*

Overleden de veearts P. BOERHAVE te Dieverbrug.

SCHORNAGEL.

STAAT van de gevallen van besmettelijke veeziekten, in Nederland geconstateerd gedurende de maand Juni 1913.

Opgemaakt door het Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel.

(De cijfers tusschen haakjes duiden het aantal eigenaren aan onder wier vee de ziekte werd geconstateerd).

Provincie.	Veepest.	Longziekte.	Mond- en klauwzeer.	Kwade droes en huidworm.	Schurft bij paard en schaap.	Schaapspokken.	Rotkreupel.	Vlekziekte.	Trichinenziekte.	Miltvuur.	Hondsdolheid.	
											Bij hond en kat.	Bij alle vee.
Friesland	—	—	—	-	54(2)	—	59(3)	51(42)	—	2(2)	—	—
Groningen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Drenthe	—	—	—	—	11(2)	—	12(7)	1(1)	—	—	—	—
Overijsel	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gelderland	—	—	—	—	—	—	—	5(4)	—	3(3)	—	—
Utrecht	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Noord-Holland	—	—	—	—	—	—	33(11)	—	—	7(6)	—	—
Zuid-Holland ..	—	—	(1)	2(1)	—	—	—	36(18)	—	3(3)	—	—
Zeeland	—	—	—	—	—	—	—	2(2)	—	—	—	—
Noord-Brabant	—	—	—	—	—	—	—	10(5)	—	4(4)	—	—
Limburg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7(7)	—	—
Het Rijk.....	—	—	(1)	2(1)	65(4)	—	104(21)	105(72)	—	26(25)	—	—

SCHORNAGEL.

Is de infectie door den Bacillus renalis bovis haematogeen?

DOOR

A. VEENBAAS.

Een door mij waargenomen nephritis bij een rund deed mij, mede naar aanleiding van een bespreking over dit onderwerp, bovengenoemde vraag stellen. Wanneer ik naga wat ten dien opzichte de heerschende opinie is, komt 't mij voor, dat 't zijn nut kan hebben in dit tijdschrift nader op deze quaestie in te gaan.

THOMASSEN gaf ons destijds als zijn opinie, dat de pyelonephritis zou zijn een aandoening van de urinewegen en de nier, waarbij *necrose* en *bindweefselproliferatie* op den voorgrond treden, *meestal* veroorzaakt door den B. renalis bovis, en wel langs urogenen weg de aandoening tot stand brengend, vooral na een partus waarbij de vagina is verwond, de secundinae achterbleven of iets van dien aard. Deze meening wordt gedeeld door HESS, HÖFLICH, e.a., die aannemen dat de B. renalis, als ubiquitaire bacterie in het met uitwerpselen bevuilde stroo zou voorkomen, dan in den, om de een of andere oorzaak katarrhaal aangedanen, geboorteweg na den partus een uitstekenden voedingsbodem zou vinden en dan urethra, blaas, ureteren en nier zou aantasten en daar z'n necrotiseerende, ettering verwekkende eigenschappen zou ontplooien.

Volgens deze opvatting dus is een *nephritis* bij het rund, veroorzaakt door bovengenoemde bacterie een ascendeerende.

ERNST daarentegen geeft een andere beschouwing gedeeld door KITT, ENDERLEN e. a. berustende op de volgende waarnemingen.

Zij zouden n. l. bij stieren en ossen waargenomen hebben een typische pyelonephritis, waarbij ureteren en blaas normaal waren. Terwijl dit lijden tevens bij kalveren is gezien. KITT geeft in z'n Pathologische - Anatomie dan ook aan, dat de beiderzijdsche aandoening, 't aanwezig zijn dikwijls van haemorrhagische infarcten, puntvormige etteringen, en 't aanwezig zijn van bacteriënkoloniën daarin, wijzen op een *haematogeen embolisch ontstaan van de infectie.*

Wat op dit gebied werd waargenomen door mij, doet mij ook tot de laatste opinie overhellen, al mag ik dan niet over voldoende materiaal beschikken mij definitief uit te spreken.

Waar ik oorspronkelijk natuurlijk de opinie van mijn hooggeschatten leeraar overnam, daar frappeerde 't mij, dat ik zeer dikwijls bij 't rund aandoeningen van *urethra* en *blaas* zag, dikwijls van ernstigen aard, die vooral aan 't gebruik van de kettingzaag door leeken bij den abnormalen partus hun ontstaan te danken hadden.

zonder ooit pyelonephritis te kunnen constateeren. Zeker is dan ook, dat zoo de infectie met B. renalis langs dezen weg geschiedt, dien weg toch zelden genomen wordt, ook al is een zeer chronische cystitis aanwezig. Meestal gelukt 't deze ontstekingsprocessen te doen eindigen na een rationeele therapie, wat bij een infectie met B. renalis niet mag worden aangenomen, zoo ze althans de nier bereiken.

Het hier te beschrijven ziektebeeld, heeft me echter meer nog van de eerst genoemde opvatting verwijderd, en tot de tweede doen overhellen.

Mijn hulp werd n.l. eenigen tijd geleden ingeroepen door een kwakzalver, zelf veehouder te Z. bij een koe, waarvan 't volgende werd verhaald. 't Dier, vorige jaren een uitstekende melkkoe, had den geheelen zomer zeer weinig melk gegeven, was daarbij steeds magerder geworden, hoewel zeer veel bijvoer op de weide verstrekt werd, wat mogelijk was door den *goeden eetlust*. Nu 't echter een hevige diarrhee, zeer slappen gang en verminderde eetlust begon te vertoonen, werd in den uitersten nood mijn advies ingewonnen.

De oude roodbonte koe, vertoonde inderdaad een slingerenden slappen gang, staart en kruis waren door mest bevuild, de temperatuur rectaal opgenomen bleek normaal, Naast groote vermagering, viel op een pijnlijkheid bij druk in de lendenstreek en bij de urineloozing 't sterk schuimen wat mij doet denken aan een eiwitrijk vocht.

Na rectaalexploratie blijkt, dat waar ik de linker nier betast, deze aan alle kanten *ver* de *afmeting* van mijn afgeplatte hand overtreft, wat normaal in geringe mate 't geval is, terwijl tevens hardheid opvalt, in ieder geval is geen spoor van verweekingshaarden te vinden.

Wanneer dan nierbekken, ureter en blaas worden betast, blijken die absoluut niet vergroot te zijn, of een pathologischen inhoud te bevatten.

Ik meende dan ook *hydro-* of *pyonephrose* pyelitis of cystitis uit te mogen schakelen en tot een chronische nephritis te mogen besluiten.

Ter completeering van mijn diagnose werd bij een herhaald bezoek, urine opgevangen en direct bij thuiskomst onderzocht.

Reactie is alcalisch (zeer sterk), een *geringe troebeling* aanwezig, S. G. is niet bepaald. Bij toevoeging van een weinig urine aan wat salpeterzuur, ontstaat een zeer groote witte ring. Na schudden van urine met een weinig HNO_3 is de reageerbuis vol met een *witte* massa. Er is dus een zeer groote hoeveelheid eiwit aanwezig, wat door verschillende reacties is gecontroleerd.

Daar centrifugeeren niet 't gewenschte resultaat oplevert wordt de urine twaalf uren in een groote puntbeker neergezet, en daarna 't geringe bezinksel microscopisch onderzocht, nadat uitstrijkpreparaten werden gekleurd met *methyleenblauw*, *carbolfuchsine*, en volgens GRAM.

In alle preparaten viel op de *typische groepeering* van de *duidelijk gekromde staafjes, in groote massa's bij elkaar*; terwijl de groote platte epitheelcellen van de blaas ontbraken, werden de kleine nierepitheliën aangetroffen.

Toevallig kon de klinische diagnose chronische nephritis, veroorzaakt door de B. renalis, op 't cadaver gecontroleerd worden.

Inderdaad blijken geslachtsorganen, blaas, ureteren normaal.

De nieren echter waren beide zeer vergroot en verhard, terwijl de kapsel moeilijk los te pellen was. Ze vertoonden bij insnijding 't beeld, zooals men dat als 't slotstadium van de pyelonephritis vindt besproken, kleuren vertoonend van wit, grijs, geel tot bruin, op enkele plaatsen roode en roodbruine strepen en eilandjes, 't nierbekken min of meer geschrompeld, overigens een bindweefselmassa.

Hier is de infectie dus zeker een haematogene geweest. 't Is moeilijk denkbaar dat de urineweg werd gevolgd, zonder daar ontsteking te verwekken.

WOLVEGA, Maart 1913.

Eén opmerking aangaande de keuring van in nood geslacht vee,

DOOR

DR. S. G. ZWART.

Naar aanleiding van het artikel van DR. A. J. WINKEL in het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde 40ste deel afl. 13, getiteld: „*Dient alle vleesch van in nood geslacht vee aan de consumptie onttrokken?*" zij het mij vergund het navolgende op te merken.

Het ligt niet zoozeer in mijn bedoeling in de eerste plaats het strijdpunt, namelijk of de paratyphus bij den mensch al dan niet uitsluitend veroorzaakt wordt door post mortem met vertegenwoordigers der paratyphus B- enteritis groep geïnfecteerd vleesch te behandelen, dan wel een opmerking te maken over de be-

wijzen, welke DR. WINKEL voor zijn stelling bijbrengt en waaruit, evenals uit zijn vorige artikels over de vleeschkeuring in dit tijdschrift, (39ste Deel afl. 10 en 24) naar het mij wil voorkomen, blijkt, dat hij geen voldoende rekening houdt met een naar mijn meening vaststaand feit, waardoor een verkeerde voorstelling van de genese der vleeschvergiftigingen wordt gevormd, hetgeen een onjuiste beoordeeling van vleesch ten gevolge kan hebben.

In laatste instantie echter heb ik tot dit schrijven besloten, doordat ik de ervaring heb opgedaan, dat vele practici, wier dagelijksch werk de vleeschkeuring niet is, natuurlijk tegen de bedoeling van DR. WINKEL, door de lezing van zijn artikelen over vleeschkeuring, den indruk hebben verkregen, dat de kans op vleeschvergiftiging bij gebruik van vleesch van in nood geslachte dieren minimaal is en nagenoeg te verwaarloozen.

Ik wil trachten aan te toonen, dat men met genoemd vleesch juist uiterst voorzichtig moet zijn. Dat velen dit niet zijn en de goed- of afkeuring slechts laten afhangen van het al of niet aanwezig zijn van een bacil der paratyphus B- enteritis groep dadelijk na de slachting, vindt zijn oorzaak in het m. i. onjuiste inzicht in de genese der vleeschvergiftiging, hetwelk voortspruit uit het niet rekening houden met het volgende feit.

Waar het bekend is, dat microörganismen onder invloed van den voedingsbodem andere eigenschappen verkrijgen; waar RAUBITSCHEK en NATONEK (Centralbl. f. Bakt. etc. Bd 69 Heft 4) aantoonen, dat de invloeden welke deze verschillen tot stand brengen, slechts zeer gering behoeven te zijn en dat de uit verschillende organen van één cadaver gecultiveerde typhusstammen, zich reeds weer verschillend tegenover suikerhoudende voedingsbodems en een agglutineerend immuunserum gedragen, dan behoeft het geen verwondering te verwekken, dat de microörganismen der paratyphus B- enteritisgroep *zelf* andere eigenschappen verkrijgen, al naar gelang ze op vleesch van in noodgeslachte dieren, dan wel op gezond vleesch worden gebracht.

Op vele plaatsen in de natuur komen paratyphus B- bacillen voor en slechts een gedeelte vertoont door ons in het laboratorium op te sporen verschillen met de vleeschvergiftigende paratyphus B. Zoo komen ze voor in het darmkanaal van gezonde paarden, runderen en vliegen (HORN und HUBER. Zeitschrift f. Infektionskrankh. parasitäre Krankh. u. Hygiène, Band 10, Heft 6). in water, ijs, melk, meelspijzen etc. en bij de volgende (door Prof. DE JONG. Tijdschrift voor geneesk. jaargang 1912 2de helft N° 21) opgegeven lijst van paratypheuse ziekten.

En wel bij de paracolibacillosis der kalveren, de varkenspest, psittacosis, mastitis bij het rund door ZWICK beschreven, pleuropneumonie bij het kalf (SCHMIDT en ZELLER,) de necrotische haarden in de lever bij kalveren beschreven door LANGGE, BRUGGE en LEDSCHBOR, bij epizoötischen abortus bij merriën door Th. SMITH, LIGNIÉRES, VILBORN en DE JONG waargenomen, paratyphus bij musschen (TARTAKOWSKY), bij de kat (NORI), bij den aap (TROMSDORFF), bij den hond (KLIMENKO), bij een z. g. pseudotuberculose der Guineesche biggetjes, bij de paratypheuse infectie van ratten en muizen en bij de geit (DE JONG).

Waar het nu bekend is (en daarop wijst DR. WINKEL ook) dat de Bac. paratyphus B. (gemakshalve spreek ik in het vervolg alleen maar van deze, bedoelende elke vertegenwoordiger der paratyphus B.- enteritis groep) nagenoeg even gemakkelijk gezond als ziek vleesch binnendringt, daar is het, tevens wetende dat bijna alle vleeschvergiftigingen tot noodslachtingen zijn terug te voeren (v. ERMENGEN, Bull. acad. de med. de Belgique 1892), met het oog op het vorenstaande, moeilijk anders denkbaar, dan dat het vleesch van sommige in nood geslachte dieren aan den dit vleesch infecteerenden Bacillus paratyphus B. vleeschvergiftigende eigenschappen verleent.

Alleen dan dus, wanneer de Bac. paratyphus B. onder bepaalde condities komen (b. v. op vleesch van sommige in nood geslachte dieren), krijgen ze andere eigenschappen en worden ze voor den mensch virulent.

Wanneer men met het bovenstaande rekening houdt, behoeft het ons absoluut niet te verwonderen, dat het vleesch van gezonde dieren slechts zelden aanleiding geeft tot vleeschvergiftiging en kan dus dit feit niet meer dienen als bewijs tegen de infectie van het vleesch post mortem. Prinicipieel kan gezond vleesch toch nog vleeschvergiftiging veroorzaken, wanneer het geïnfecteerd wordt door een bacillendrager van den vleeschvergiftigende eigenschappen verkregen hebbende Bac. paratyphus B.

Dat dit niet veelvuldig voorkomt, bewijst dat de bacil de verkregen eigenschappen niet lang behoudt.

Ook wordt door deze opvatting verklaard, dat in verhouding tot het enorme vleeschverbruik het voorkomen van vleeschvergiftiging vrij zeldzaam is. Immers hiervoor zijn 2 factoren noodig; ten eerste de niet-ubiquitaire Bac. paratyphus B., ten tweede het in een bepaalden toestand verkeerend vleesch. Het samengaan van deze 2 factoren doet eerst de voor den mensch virulente Bac. paratyphus B. ontstaan.

Dat voedingsmiddel-vergiftigingen niet zoo frequent zijn als vleeschvergiftigingen, is, mocht het waar zijn, ook niet sprekend tegen deze voorstelling der genese der vleeschvergiftiging.

De bekende onderzoekingen van GAERTNER, POELS, DHONT, zijn ook geheel in den lijn van het bovenstaande. Zij werkten immers allen met een vertegenwoordiger der paratyphus B.-enteritis groep, die reeds vleeschvergiftiging had veroorzaakt, die dus door het abnorme vleesch andere eigenschappen had verkregen.

Ik meen met het bovenstaande te hebben aangetoond, dat men wel degelijk rekening heeft te houden met den invloed van den voedingsbodem (in casu het vleesch) op den bacil en niet heeft te doen alsof alleen het omgekeerde het geval is, dat namelijk het microörganisme constant is en dat slechts de voedingsbodem verandert onder diens invloed.

Hieruit volgt dus ook, dat men met het vleesch van in nood geslachte dieren, al is het zelfs dadelijk na de slachting steriel, toch voorzichtig moet zijn, hetgeen echter nog niet wil zeggen dat alle vleesch van in nood geslachte dieren voor consumptie is af te keuren.

Aan den keuringsveearts de taak, om uit het ziektebeeld en aan de hand van feitenkennis te beslissen, welk vleesch van in nood geslachte dieren voor consumptie geschikt is. Uit een en ander volgt tevens dat, hoe belangrijk de bacteriologische vleeschkeuring ook zij, de macroscopische keuring niet te onderschatten is.

Een steriel-zijn van het vleesch, dadelijk na de slachting, houdt nog niet een goedkeuring van het geslachte dier in.

De vleeschkeuring dient zoowel in het laboratorium, als bij het geslachte dier te geschieden.

Korte mededeelingen.

Twee gevallen van uitgebreide tuberculose op Java bij uitheemsche runderen, door J. F. C. RAABE.

Geval I. Ongeveer einde December van het afgeloopen jaar werd collega TELJER door een Europeeschen melkerijhouder, den Heer D. te M. in consult geroepen bij één van de koeien van genoemden heer. Daar ondergeteekende toen ter tijde toegevoegd was aan den Heer T., wat den veeartsenijkundigen dienst in het ressort Kediri betrof, noodigde deze mij uit hem bij bedoeld onderzoek te vergezellen. Daar de Heer T. intusschen met verlof naar Europa is vertrokken en het geval mij interessant genoeg voorkomt om vermeld te worden, geschiedt deze publicatie nu door ondergeteekende.

Toen wij ter plaatse aankwamen, maakte patiënte, een sterk vermagerde 8-jarige koe van bastaard Europeesch ras, op ons al dadelijk den indruk van zeer ziek te zijn.

Het dier vertoonde volgens den eigenaar reeds geruimen tijd verschijnselen van ademnood, af en toe werd hoesten waargenomen, terwijl de melksecretie langzamerhand ongeveer geheel had opgehouden. Ook de eetlust liet veel te wenschen over.

Bij het ingestelde onderzoek bleek de lichaamstemperatuur van het dier, dat zeer dor in de haren was, abnormaal verhoogd te zijn n.l. boven de 40 C.; de respiratie was zeer frequent en de pols klein. Verder waren aanwezig oedemen aan borst en keel. Bij percussie en auscultatie van de longen werd beiderzijdsche demping waargenomen, voornamelijk vlak achter den schouder; een sterk vergroote hartdemping werd geconstateerd, benevens verscherpt vesiculair ademen. Bij beknijpen van de hartstreek werd pijnlijkheid waargenomen. De pensperistaltiek was zeer flauw merkbaar.

Verder was nog aanwezig een beiderzijdsche purulente conjunctivitis.

Op grond van bovenstaande werd diagnose gesteld: tuberculose (pleuropneumonie met pericarditis).

Tuberculine was toen ter tijde te Kediri niet in voorraad, zoodat een tuberculinatie niet kon worden ingesteld. De eigenaar had het zeer lang „eens aangezien", zoodat verwacht werd, dat het dier in kwestie het niet lang meer maken zou. Daarom werd den eigenaar voorgesteld, daar door ons prognose infausta gesteld was, het dier te doen slachten, te meer daar bij eventueele constateering van tuberculose het gouvernement de helft uit zou betalen van de door den deskundige geschatte waarde. — Thans, na 1 Januari, zou eventueel de volle waarde worden uitgekeerd. — De heer D. was echter blijkbaar zeer aan het zieke dier gehecht en wilde daarom nog gaarne van den heer T. medicijnen ontvangen, teneinde nog te trachten genezing te verkrijgen. Daarop werden poeders voorgeschreven om het hart in zijn functie wat te ondersteunen.

Den volgenden dag was de toestand evenwel nog verergerd, zoodat het einde spoedig verwacht werd. De eigenaar, inziende dat het dier voortdurend geregeld achteruit ging, besloot dan ook nu toestemming te geven tot de sectie, welke dienzelfden dag, 27 December j.l., plaats vond. Bij deze sectie bleek het volgende: speciaal de pleura en het pericardium waren nagenoeg geheel door tuberculeuze veranderingen ingenomen. De longen vertoonden slechts eenige weinige haarden. Bronchiale en intermediastinale lymphoglandulae waren zeer sterk vergroot (ongeveer kinderhoofd-groot) en met oude verkaasde en verkalkte haarden — naast versche — bezet. Ook de lever bevatte eenige kleinere haarden en een der ovariën was één tuberculeuze haard geworden.

Wegens de uitgebreide tuberculeuze veranderingen in de borstholte en de sterke vermagering werd het vleesch voor de consumptie afgekeurd.

De geheele stal van den Heer D. werd in begin Januari door ondergeteekende getuberculineerd, maar *geen* der zeventien overgebleven dieren reageerde positief. Het is blijkbaar een op zichzelf staand geval gebleven.

Geval II. Het tweede geval werd door mij waargenomen op het abattoir

te Kediri en betrof een rund van den Europeeschen slager, tevens melkerij houder, B. te P.

Bij de slachting werd door mij geconstateerd tuberculose van de longen, de mediastinale lymphklieren (deze waren reeds sterk vergroot en verkaasd) de lever, de nieren en de beide eierstokken.

Het betrof een 7-jarig, sterk vermagerd, kwijnend rund van bastaard Australisch ras. Genoemde slager meende alsnu nog recht te hebben op de uitbetaling van de volle waarde als schadeloosstelling voor het door mij afgekeurde dier. Daarop had hij echter natuurlijk geen recht, daar hij het dier eenvoudig ter slachting aangeboden had en het niet had gepresenteerd aan den Gouvernements-veearts ter onderzoek als lijdende aan een vermoedelijk besmettellijke ziekte.

Bovenstaande twee gevallen bewijzen, dat ook in Indië tuberculose in hevige mate bij runderen kan voorkomen, al is het dan ook bij de niet-inheemsche rassen.

Het gevaar van besmetting der omgeving blijkt evenwel minder groot te zijn dan in Holland (als bewijs daarvan gelde, dat géén der overige runderen van den Heer D. te M., reageerde op de tuberculinatie, terwijl bedoeld ziek dier toch maandenlang tijd gehad heeft haar buren te infecteeren). Zeer zeker is dat voor een groot deel te danken aan de ruime, luchtige en gewoonlijk zeer zindelijke stallen, welke wij hier op Java bij door Europeanen gedreven melkerijen in den regel aantreffen.

KEDIRI, Maart 1913.

Boekaankondigingen.

H. VEENSTRA en A. VAN LEEUWEN. Handleiding voor Cursussen in Paardenkennis. 2de druk. A. de Jager, 's-Gravenhage.

Dat van dit voor het doel zoo geschikte werkje herdrukken zouden verschijnen, was wel te voorzien. In het kort is hier samengebracht, wat op cursussen in paardenkennis gewoonlijk behandeld wordt, en de leerlingen vinden daar een uitstekende handleiding.

Aan de veeartsen, die cursussen in paardenkennis hebben te geven, kan ik ten zeerste aanraden, daarbij het werkje in te voeren.

Niet alle afbeeldingen zijn even mooi; in een volgenden druk, kan daarin wel eens verandering gebracht worden.

KROON.

Necrologie.

F. BOERHAVE. †

FREDERIK BOERHAVE werd 3 September 1865 te Zuidbroek in Groningen geboren. Hij begon zijn studie aan 's Rijks Veeartsenijschool op 1 September 1883, werd op 3 Juli 1885 candidaat-veearts en verkreeg het diploma als veearts op 30 Juli 1888.

In Mei 1889 vestigde hij zich te Oosterwolde, ging in Mei 1893 naar Makkinga, keerde in November van hetzelfde jaar naar Oosterwolde terug, doch verliet dit weder in October 1895, om zich in Staphorst te vestigen.

Hier bleef hij tot November 1901, toen hij naar Dieverbrug, gemeente Diever vertrok, alwaar hij 14 Juli 1913 overleed.

W. C. SCHIMMEL.

Referaten.

Een muilezelin met veulen.

In „The Veterinary Record" van 2 Augustus 1913 deelt de gouvernementsveearts G. J. HARVEY te Nicosia op Cyprus mede, dat, wegens de zeldzaamheid van het geval, door hem op last van de regeering aldaar in Juli j. l. een muilezelin is onderzocht, welke van haar hengstveulen vergezeld was en dit zoog. Het vorig jaar had de muilezelin een merrieveulen gehad, dat echter twee maanden na de geboorte was gestorven.

De muilezelin was gefokt van een ezelin; haar veulens waren van een ezelhengst. Zij had geen afteekeningen of strepen en was, volgens HARVEY, een goed type van een muilezelin. Hij merkt op, dat het eiland bekend is wegens zijn goede „mules"

HARVEY begon het hem opgedragen onderzoek ongeloovig; reeds meermalen waren hem de verhalen omtrent het veulenen eener „mule" onbetrouwbaar gebleken.

Het artikel is vergezeld van een photographie der merrie met het veulen, welke ook naar referent's meening elken twijfel opheft.

Uit de korte beschrijving blijkt, dat de Engelschen, evenals wij, de woorden „muildier" en „muilezel" verwarren; HARVEY schrijft namelijk „mule", waar hij „hinny" bedoelt.

W. C. SCHIMMEL.

Beitrag zur Feststellung des Rotlaufs der Schweine, mit Hilfe der Thermopräzipitinreaktion nach Ascoli.

De *Ascoli'sche reactie* bij miltvuur bestaat zooals bekend is, daarin, dat als men orgaan-extract van aan miltvuur lijdende of gestorven dieren, voorzichtig

samen brengt met serum van tegen die ziekte hypergeïmmuniseerde dieren, op de grens der vloeistoffen een troebele, witachtige ring ontstaat.-

Evenals bij miltvuur probeerde Ascoli de reactie ook bij *vlekziekte* en met positief resultaat. Hij experimenteerde hoofdzakelijk met extract van in physiologische NaCl oplossing gekookte organen van kunstmatig geïnfecteerde dieren, en kreeg met zijn specifiek praecipiteerend vlekziekte-serum steeds een positief resultaat. Ook bij aan vlekziekte gestorven varkens was de uitslag positief en niet alleen bij versch materiaal maar ook wanneer de betreffende organen reeds in rotting waren overgegaan. Contrôleproeven met extract van organen van gezonde dieren waren steeds negatief.

De proeven van Ascoli werden door verschillende onderzoekers herhaald.

Silva gebruikte versche en rottende organen van aan vlekziekte gestorven varkens, en had ook positieve reactie, bij contrôleproeven met organen van gezonde varkens was de reactie negatief.

Iwicki kreeg met versche organen van aan vlekziekte gestorven varkens positieve reactie: de tijd waarop de troebele ring optrad en de sterkte daarvan was echter zeer verschillend. Proeven met organen van gezonde varkens en varkens lijdende aan borstziekte (Schweineseuche) en varkenspest, verliepen negatief, *met uitzondering van een borstziektegeval waarbij de reactie positief was.*

Bij proeven met rottende vlekziekte-organen kreeg hij soms een spoedige reactie, *in drie gevallen echter negatief resultaat.* Contrôleproeven met rottend materiaal van niet-vlekzieke varkens gaven soms positieve en soms negatieve reactie.

Räbiger had met organen van vlekzieke muizen positieve reactie, met organen van gezonde of miltvuurzieke muizen negatieve (contrôle) reactie.

Normaal varkensserum gaf met extract van organen van vlekziekte-muizen geen ringvorming. Toch vindt Räbiger het preacipiteerend vlekziekte-serum een *minder vertrouwbaar diagnosticum, dan het praecipiteerend miltvuur-serum.*

Declich had de volgende resultaten: hij kreeg als hij versch precipiteerend vlekziekte(paarden)serum voegde bij extract van vlekziekte-bacteriën of van organen van vlekziekte-dieren, terstond een reactie, in de vorm van een witachtige ring. Extracten van hart en lever werkten het krachtigst, alle organen waren echter te gebruiken zelfs versche en gedroogde stukken huid. Ook oude en rottende organen gaven positieve reactie bij in alkohol bewaarde organen was de reactie zwakker.

Bij huid- en orgaanstukken van gezonde varkens of lijders aan borstziekte of varkenspest was de reactie negatief.

Ook Profé houdt de precipitaat-reactie voor een waardevol diagnosticum. in vele gevallen waar andere methoden in de steek laten.

Zagaja onderzocht 27 stukken milt en 1 stuk long van aan vlekziekte gestorven varkens, zoowel bacteriologisch als met de thermo-precipitatie-reactie.

De laatste bevestigde in alle gevallen de bacteriologische diagnose. Bij materiaal van gezonde varkens was de reactie steeds negatief.

Seibold werkte in hoofdzaak met materiaal van varkens, die tegen vlekziekte geënt waren en korten of langen tijd na de enting gestorven waren. De organen

waren reeds min of meer in rottende staat. Ook nam hij proeven met organen van muizen, die met de varkensorganen of met vlekziekteculturen waren geënt.

Extracten werden gemaakt van hart, milt, nieren en bloed. Een stuk orgaan, ten grootte van een hazelnoot werd stuk gesneden en met 5 c.c.m. steriele physiologische NaCl oplossing in een reageerglas 3 minuten gekookt, dan afgekoeld en door steriel asbestfilter gefiltreerd. Het heldere filtraat werd in Uhlenhut'sche buisjes bij het serum gevoegd. (Het serum, (precipiteerend ezelserum) was van Ascoli zelf afkomstig). De buisjes werden op kamertemperatuur tot een half uur geobserveerd. *De reactie was met het versche zoowel als met het rottende orgaanextract van vlekziekte-muizen positief, echter was er ook een positieve reactie met rottende organen van een gezonde muis en ook een met organen van een muis die met rottend borstziektemateriaal geënt was.*

De vlekziekteorganen waren afkomstig van 46 varkens: daarbij was in 25 gevallen de bacteriologische diagnose vlekziekte gesteld, 1 maal vlekziekte met borstziekte en 5 maal borstziekte. *In 4 van die 25 gevallen was de thermo-precipitatie-reactie negatief.* Zelfs na 30 minuten trad geen ring op. (in 2 van deze gevallen waren microscopisch zeer weinig, in 2 gevallen veel vlekziektebacteriën gevonden).

Van de 15 gevallen waarin geen bacteriologische diagnose te maken was door de rotting) was 12 maal de thermoreactie negatief — en 3 maal positief — wellicht stond de positieve reactie in verband met den rottenden toestand der organen. (Ook Iwicki had positieve reactie met rottend materiaal van niet aan vlekziekte gestorven varkens).

Bij de 6 gevallen waar de bacteriologische diagnose borstziekte luidde, was de thermo-reactie 3 maal positief. S is in dubio of hier de positieve reactie door de borstziekte of door de rotting werd veroorzaakt.

De tijd van optreden en de sterkte der reactie waren verschillend, soms direct, soms na verscheidene minuten, eens zelfs na 25 minuten. De ring was soms zeer duidelijk, soms was er slechts een kleine troebeling in de grenslaag der vloeistoffen. Ook was het niet zeker te zeggen welk orgaan zich het best leende voor extract. Soms trad de reactie sneller op met milt- dan met nier-extract, soms omgekeerd.

De proeven van Seibold *toonden dat het Ascoli-serum bij vlekziekte niet zoo specifiek is dat vergissingen uitgesloten zijn, daar toch organen van borstziekte-varkens en rottende organen van gezonde varkens soms ook positieve reactie gaven.*

Misschien gelukt het een nog krachtiger serum te maken, zoo niet, dan zijn we aangewezen op bacteriologisch onderzoek en dierproeven, die meestal ook afdoende zijn, omdat vlekziektebacteriën zeer resistent tegen rotting zijn.

Zeitschrift für Infektionskrankheiten paras. Krankheiten u. Hygiene der Haustiere 1913. 1.2 S.91.

Vrijburg.

Thermo-precipitin in the diagnosis of bacteridian Anthrax.

Silva geeft een bibliographie over de Ascoli'sche miltvuur-reactie en vermeldt nieuwe proeven, waarbij bleek dat in gezouten en gedroogde vleesch-preparaten en worst, die reactie in staat stelt te ontdekken of bij de bereiding miltvuur-vleesch is gebruikt.

Volgens FISCHOEDER geeft *de Ascoli-reactie werkelijk bij alle gevallen van miltvuur een duidelijke troebeling (ringvorming)* zelfs bij sterke verdunningen en in gevallen waar geen bacillen meer aangetoond kunnen worden. (rotting b v.)

De reactie treedt echter ook niet zelden op in gevallen waarbij van miltvuur geen sprake is. Men mag daarom op deze reactie *alleen* niet de diagnose miltvuur maken. *Wel sluit een negatieve Ascoli-reactie miltvuur uit,* 't geen van belang kan zijn in gevallen waar de andere diagnostica in de steek laten.

REESER, die aan de Rijksseruminrichting proeven deed, vond de Ascoli-reactie niet voldoende vertrouwbaar.

American veterinarian Review. 1912. XLII 1. *Zeitschrift für Infektionskrankheiten u. s. w. der Haustiere* 1912. 12. 1 en 2. VRIJBURG.

Ueber den Wert einiger neuen Diagnosemittel beim infektiösen Abortus.

Results with the complement-fixation test in the diagnosis of contagious abortion in cattle.

BELFANTI deed proeven om uit te maken of door serum-reactie bij drachtige koeien uit te maken is of ze zullen verwerpen. Hij vond in een kudde van 27 koeien bij 15 in de 6de à 7de drachtigheidsmaand verkeerende dieren, positieve komplementbindingsreactie — 4 ervan hadden ook positieve agglutinatieproef. Deze dieren aborteerden niet — een ander dat in de 7de maand nog negatieve komplement- en agglutinatie-reactie had, verwierp daarentegen wel, en had na den abortus positieve reactie. Uit de reacties kon dus niet tot een al of niet waarschijnlijk verwerpen worden besloten ('t geen ook vanzelf spreekt.)

B. nam ook proeven met de abortine van MAC. FADYEAN en STOCKMAN en meent dat het niet een vertrouwbaar diagnosticum is.

Hij vond de klomplementreactie gevoeliger en vertrouwbaarder dan de agglutinatieproef. B. gelooft dat de de ziekte wellicht met goed gevolg door een opsonine (vaccine) behandeling bestreden zal kunnen worden (deed echter in die richting geen proeven.)

HADLEY en BEACH deden proeven aangaande komplementbinding bij infectieuzen abortus bij runderen. Dieren wier serum in een hoeveelheid van 0.02 c.c.m. een complete en van 0.01 c.c. m. een gedeeltelijke binding geeft, zijn geïnfecteerd met den abortusbacil of zijn daarmee geïnfecteerd geweest. Geeft 0.01 c.c.m. serum geen, en grootere hoeveelheden een onvolledige binding dan zijn de dieren verdacht en moeten na 4 à 5 weken opnieuw onderzocht worden. Blijft komplementbinding geheel uit, dan zijn de dieren niet geïnfecteerd.

De proef wijst alleen op antilichamen in het serum en is positief zoowel bij dieren die de virulente bacillen herbergen, als bij immune dieren. Een positief reageerend drachtig dier behoeft dus nog niet altijd te aborteeren.

Bij 39 runderen werden ter vergelijking de komplementbindingsreactie en de agglutinatieproef gedaan; de komplementbindingsreactie bleek de meest vertrouwbare in twijfelachtige gevallen echter kan een positieve agglutinatie de diagnose bevestigen.

In een besmette kudde werden dezelfde dieren in 2 jaar 7 maal onderzocht. Hierbij bleek dat bij een koe negen maanden na een abortus nog immuunlichamen aanwezig waren (positieve reactie) en na 1 jaar niet meer (negatieve reactie).

Een kalf van een besmette koe (vroeggeboorte) dat steeds in een stal met besmette dieren was, had 9 maanden na de geboorte, negatieve reactie.

Een koe had zeven maanden na den abortus *pas* een positieve reactie. R. zoekt dat te verklaren door aan te nemen, dat de antilichamen pas langzamerhand verschijnen (hier zou men eerder kunnen spreken van aanvankelijke miswijzing der reactie. Ref.)

H. en B. probeerden door de complemenmethode in verschillende kudden de besmette dieren te ontdekken en af te zonderen. In één kudde waar de positief- en de negatief reageerende afzonderlijk gehouden waren, waren na 4 maanden geen gevallen van abortus voorgekomen bij de 1ste groep, en 2 vroeggeboorten en 4 normale geboorten bij de 2de groep.

In besmette kudden reageerden verschillende dieren positief ofschoon ze nooit geaborteerd hadden; sommige van deze bleken pas besmet te zijn en aborteerden ook kort daarna, anderen echter waren zeer zeker actief immuun geworden ofschoon ze nooit geaborteerd hadden.

Wellicht is vaccine- behandeling met culturen van de Bang'sche bacil een middel om genezing en actieve immuniteit op te wekken bij reeds besmette dieren.

WARD GILTNER schrijft over infectieuzen abortus en geeft een lijst van de literatuur over dit onderwerp. Hij deed eenige proeven met abortine (als diagnosticum) een het eerst door MAC FADYEAN en STOCKMAN gemaakt bacteriën-preparaat, te vergelijken met malleïne en tuberculine. Met het door G. bereide abortine spoot hij 33 koeien in, hij had verschillende miswijzingen, die hij echter tracht te verklaren: een paar positief reageerende dieren aborteerden niet; misschien had hier het abortine immuniseerend gewerkt. Vijf dieren aborteerden zonder gereageerd te hebben, bij drie hiervan was misschien de reactie negatief, doordat ze eenigen tijd te voren waren ingespoten en toen positief gereageerd hadden en nu immuun waren.

W. wijst er verder op dat abortus alleen een *symptoom* van de ziekte is en niet altijd behoeft op te treden; ook is het mogelijk dat bij enkele dieren accidenteele abortus voorkwam door andere oorzaken. De thermische reactie bij verschillende positief reageerenden was niet erg hoog. G. komt tot de conclusie dat de *waarde van abortine als diagnosticum beperkt is.*

BRÜLL oordeelt ook ongunstig *over abortine. Volgens* MAC FADYEAN en STOCKMAN *geeft het in vele gevallen een vertrouwbare reactie.*

W. G. trachtte een vaars te immuniseeren door subcutane injectie met 65 c.c.m cultuur van levende abortus-bacillen. Het dier had den volgenden dag en gedurende 3 dagen koorts en het agglutineerend vermogen van zijn bloed was van 1:10 tot 1:250 gestegen. Een 2de injectie van 130 c.c.m een week na de eerste had weer koorts ten gevolge. Twaalf dagen na de laatste inspuiting werd de vaars gedekt, tegelijk met een andere (getuige). Na 4½ maand drachtigheid kregen beide intraveneus 10 c.c.m. 5 dagen oude abortusbac.cultuur. Reactie bij beide: lichte temperatuurverhooging. Na ± 8 maanden drachtigheid 2de inspuiting intraveneus van 10 c.c.m. cultuur en intravaginaal 10 c.c.m. geen reactie *bij beide dieren normale bevalling.*

Waarschijnlijk waren de laatst gebruikte culturen te zwak om de getuige-vaars te doen aborteeren. W. G. gelooft naar beschrijvingen te oordeelen, dat de abortusculturen waarmee verschillende onderzoekers werken, zeer verschillend zijn.

Hij stelt voor om *voor immunisatie alle niet drachtige koeien subcutaan in te spuiten met levende cultuur, eenigen tijd voor ze gedekt worden, zoodat de immuniteit dan is ingetreden.* De dosis moet natuurlijk afhangen van de viruilentie der cultuur. W. G. denkt dat deze injecties onschadelijk zijn, voegt er echter aan toe dat *eenige van zijn ingespoten dieren* na dekking *niet drachtig werden* en vraagt of dat misschien door de inspuiting zou zijn veroorzaakt?

W. G. 's pogingen om caviae met levende cultuur subcutaan en intraperitoneaal te immuniseeren hadden geen bevredigend resultaat. De beste voedingsbodem voor de Bang'sche bacil is volgens hem gesteriliseerde amnionvloeistof met of zonder toevoeging van agar of gelatine.

Zeitschrift für Infektionskrankheiten u. s. w. der Haustiere 1912. 12. 1.

American veterinarian Review. 1912. XLII. 132.

VRIJBURG.

Ingezonden.

Aan

de Enquête-Commissie in zake het Veeverzekeringswezen in Nederland.

Mijne Heeren,

Na het lijvig en doorwrocht rapport over dit onderwerp, voorkomende in het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde dd. 15 Juni l.l. nauwkeurig gelezen en herlezen te hebben, meen ik in verband met mijn droevige ervaring alle recht te hebben om mijn opinie, in zake de vraag door U betreffende arbitrage gedaan, te uiten.

De oplossing van geschillen tusschen Veeverzekeringsmaatschappijen en verzekerden door veeartsenijkundige arbiters kan, ik betwist het geenszins, van groot nut zijn wegens de snellere, goedkoopere en door ter zake kundige verrichte rechtspleging, maar dan moet zulks na *voldoende voorbereiding* door *hoogst bekwame* en *nauwgezette* mannen, die den noodigen tijd beschikbaar hebben om ook aan „het hoor en wederhoor" recht te doen, geschieden en moeten de scheidsrechters op andere wijze gekozen worden dan door U wordt voorgesteld, moge dit uit het onderstaande blijken.

Ondanks mijn hevig protest werd er, met behulp van tallooze telegrammen (te zamen ruim zestien gulden kostende), zonder acte van compromis, de zoo noodzakelijke leiddraad bij een scheidsgerecht, zonder acte van benoeming noch die van aanneming, zonder het voorwerp van geschil en bij verstek, door den Heer G LUBBERINK, eene arbitrage, mij betreffende, doorgedreven. De H.H. G. LUBBERINK arbiter der Onderlinge Veeverzekeringsmaatschappij voor Paarden en Rundvee „Almelo" directeur N. SNEL, K. BOSMA, mijn arbiter en G. J. HOOGLAND als scheidsman voorgedragen door den directeur N. SNEL en

noodgedwongen door mij geaccepteerd, vergaderden op Zondag 18 Sept. 1910, den dag volgende op de jaarlijksche Algemeene Veeartsenijkundige Vergadering, in het Haagsche Koffiehuis te Utrecht, om uittemaken of de Maatschappij „Almelo" al of niet verplicht was om mijn ongeneeslijk kreupel paard te onteigenen.

Hunne beslissing werd mij op zeer pijnlijke en indelicate wijze kenbaar gemaakt; zij seinden nl.

„Kortman Roosendaal".

„Zaak in voordeel Almelo beslist".

„Arbiters".

alsof ze er een genot in stelden om deze Jobstijding zoo spoedig mogelijk over te laten brengen.

Op den voet volgde een vodje papier metende 17 × 11 c.M., waarop te lezen staat:

„Vergaderd zijnde te Utrecht hebben ondergeteekenden na rijp overleg (na „grondige inzage van de verschillende bescheiden in zake de kwestie Veever„zekering Almelo contra Kortman Roosendaal) de volgende conclusie genomen:

„In verband met het *niet* vermelden van het gebrek l. voor (zie art. 37 (6)
„In verband met het op het eerste verzoek niet opzenden van het paard naar „Utrecht,"

„vinden zij geen termen het verzoek om schadevergoeding, gedaan door den „Heer KORTMAN aan de Veeverzekering Almelo te steunen."

„UTRECHT, 18 September 1910".

(get.) G. LUBBERINK.
„ K. BOSMA.
„ G. J. HOOGLAND.

Ik nam geen genoegen met eene dergelijke onrechtvaardige wijze van handelen en gebruikte om eene arbitrage met andere arbiters te krijgen, het ontbreken van de acte van compromis als argument.

Door de rechtbank te Almelo en het hof te Arnhem werd mijn wensch ingewilligd en benoemde de rechter de Heeren dr. D. L. BAKKER, F. VAN HOOTEGEM en D. KROMHOUT gepensioneerd kolonel der artillerie te Bergen-op-Zoom, als arbiters; edoch was de Hooge Raad van oordeel, dat de door de arbiters gegeven beslissing in geen opzicht voldeed aan de daarvoor bij de wet gestelde vereischten en deze daarom moest geacht worden niet gegeven te zijn, zoodat nu toch dezelfde arbiters weer te beslissen kregen en de uitspraak, dank zij de menschelijke onvolmaaktheid, natuurlijk hetzelfde uitviel, al berust die uitspraak ook op *niet bestaande* gronden.

Mijn eisch werd mij nl. in de eerste plaats ontzegd, omdat ik in het verzekeringsvoorstel verzuimd zou hebben kennis te geven van een gebrek, dat tijdens het ingaan der verzekering aan het linker voorbeen van mijn paard aanwezig was, ofschoon de directeur der Maatschappij heeft moeten bekennen, dat er geen verzekeringsvoorstel van mij bestaat.

In de tweede plaats werd mij dien eisch ontzegd, omdat ik het paard op eerste verzoek van den directeur der Maatschappij niet naar Utrecht zond.

Het paard was in Augustus 1909 kreupel tengevolge van een kwartierhoef, waarvoor SNEL mij in overweging gaf het dier naar de Veeartsenijschool te zen-

den en waartegen ik bezwaren opperde. Volgens des directeurs brief van 13 Juni 1910 was de kwartierhoef toen genezen en leed het dier aan podotrochlitis chronica, voor welke kwaal ik onteigening vroeg. Nu wordt mij dien eisch den 18den September 1910 ontzegd, wijl ik in 1909 bezwaren had geopperd om het dier voor een kwartierhoef (welke nota bene volgens de opgave van den directeur der Maatschappij zelf reeds den 13den Juni genezen was) naar de Veeartsenijschool te zenden. . . . . Stel dat het paard, waarvoor ik tot Maart 1913 premie betaalde, één jaar na de genezing van den kwartierhoef, aan pneumonie was gestorven, dan zou ik de redeneering van de arbiters volgende ook dan geen recht op vergoeding gehad hebben wegens mijn z.g. vergrijp in 1909 tegen de reglementen van de Maatschappij gepleegd ten opzichte van een geheel ander en reeds lang genezen lijden bij mijn paard.

Is dat niet een afschuwelijke absurditeit?

Ik tart de arbiters om één woord van bovenstaande beschuldiging onwaar te maken. Wanneer één arbiter door den verzekerde, één door de Maatschappij en één door deze beiden gekozen wordt, dan zal die keuze meestal ten nadeele van den verzekerde uitvallen. Deze zal toch in lang niet altijd in staat zijn om uit ons corps een geschikten persoon te vinden, die bovendien lust en tijd heeft om arbiter te zijn en zal daarom dikwerf eene verkeerde keuze doen (zelfs mij als veearts is dat overkomen), of hij zal te vergeefs naar iemand zoeken.

De Maatschappij daarentegen kent zeer goed de personen, die haar passen en voor haar door dik en dun gaan. — Zij faalt nooit. — Gesteld nu, dat er twee scheidsrechters gekozen zijn, wat zal er dan bij de keuze van den derde gebeuren?.. De arbiter van de Maatschappij stelt den derde voor, of doet hij zulks niet, dan verwerpt hij de keuze van zijn collega. Mist nu die collega den moed om zich tegen eerstgenoemde te verzetten dan wordt de verzekerde het kind van de rekening. Heeft hij die moed wel, dan komt men evenmin tot afdoening als bij verwerping van zijn candidaat en dient de hulp van de Rechtbank te worden ingeroepen, wat, zooals U allen weet, veel tijd kost. Om deze en nog veel meer redenen zou 't m. i. de voorkeur verdienen, dat de Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland, als onpartijdige corporatie, uit haar midden scheidslieden benoemde, die zich steeds voor de behandeling van geschillen beschikbaar stellen. De verzekerden zouden zich dan spoedig over het bezit van ervaren en onpartijdige arbiters, wier hulp zij ten allen tijde kunnen inroepen, mogen verheugen, terwijl de Verzekeringsmaatschappijen, adhaesie hechtende aan dezen maatregel, hun clientèle belangrijk zouden zien vermeerderen.

Aanvaardt mijne collegiale groeten

E. Kortman.

Roosendaal, 13 Juli 1913.

Studiebeurzen aan de Rijksveeartsenijschool.

De dagbladen maakten reeds melding van de plannen der Regeering, om aan studenten in de veterinaire geneeskunde studiebeurzen te verleenen, wanneer zij zich willen verbinden om, na het voleindigen van hun studie, dienst te zullen

nemen als veearts bij den Burgerlijken veeartsenijkundigen dienst in Nederlandsch-Indië.

Wanneer deze Regeeringsplannen een uiting zijn van het streven in Nederland, om de koloniale politiek langs meer ethische banen te leiden, wanneer men de studiebeurzen voornamelijk wil toekennen aan Indische jongelui, van wie slechts enkelen in Nederland kunnen komen studeeren, dan kunnen de plannen der Regeering door mij natuurlijk niet anders dan worden toegejuicht. De Indiër zelf is immers de aangewezen persoon om op elk gebied, dus ook op veeartsenijkundig gebied, in Indië pionierswerk te verrichten. Daar waar, de Indische jongelui in het algemeen niet kunnen studeeren, omdat zij de studie in Nederland niet kunnen bekostigen en Indië nog steeds wacht op instellingen van hooger-onderwijs, moet het van de Regeering als zeer prijzenswaardig worden geapprecieerd, wanneer zij den Indiër te hulp wil komen.

Zullen de studiebeurzen echter enkel en alleen verleend worden om het groote tekort aan gouvernementsveeartsen in Indië op te heffen, dan valt op de kwestie een geheel ander licht. De oorzaak van het tekort moet worden gezocht in het feit, dat de finantieele positie der gouvernements-veeartsen in Indië in de laatste jaren minder gunstig is geworden. Bijverdiensten, als b.v. gelden voor de keuring van vee en vleesch, moeten tegenwoordig alle in 's Lands kas worden gestort. De gouvernements-veearts heeft nu op niet veel meer te rekenen dan op zijn tractement, dat, in de eerste jaren vooral, door het stijgen van den levensstandaard ook in Indië, als onvoldoende moet worden geacht. Daarbij komt nog de in het oog loopende achterstelling bij andere ambtenaren, met welke de veearts krachtens zijn studie, door de vlucht die de veeartsenijkundige wetenschap in de laatste decennia genomen heeft, minstens gelijk gesteld dient te worden.

Voor nadere bijzonderheden betreffende deze kwestie verwijs ik naar de *Beschouwingen omtrent de positie van de Ambtenaren van den Burgerlijken Veeartsenijkundigen dienst*, van de commissie van beroepsbelangen der Vereeniging tot bevordering der Veeartsenijkunde in Nederlandsch-Indië, opgenomen in dit tijdschrift van 1 Januari j.l.

Dat men onder de bestaande omstandigheden in Nederland niet veel zin heeft om als gouvernements-veearts naar Indië te gaan, is zeer begrijpelijk. Slechts de weinige Indische jongelui, die hier gestudeerd hebben, zullen zich onder de bestaande condities als gouvernements-veearts willen verbinden.

Wanneer men nu het gebrek aan gouvernements-veeartsen wil opheffen, dan ligt het m. i. voor de hand, dat men moet trachten de oorzaak van de kwaal weg te nemen; dat men dus moet trachten de financieele positie van den Indischen gouvernements-veearts te verbeteren. Wanneer men als gouvernements-veearts in Indië weer een goed bestaan kan vinden, zal men op een aanvulling van het tekort niet lang behoeven te wachten, gezien het groot aantal studenten aan de Rijksveeartsenijschool, dat, naar de meening van de meeste praktizeerende veeartsen, met het oog op de toekomst reeds te groot dreigt te worden.

Wanneer men het tekort met studiebeurzen gaat bestrijden, krijgt men gouvernements-veeartsen, die slechts ter wille van de studiebeurs naar Indië zijn gegaan. Eenmaal in Indië, zullen ook deze gesubsidieerde veeartsen de nadeelen van de tegenwoordige positie voelen en ontevreden worden. Wanneer

men door studiebeurzen het groote tekort aan gouvernements-veeartsen in Indië wil opheffen, terwijl men de positie dier ambtenaren onverbeterd zal laten, krijgt men het nadeel, dat men zich een corps ontevreden ambtenaren koopt. Èn in het belang van de veeartsenijkunde èn in het belang van Indië moet zoo iets m. i. als zeer ongewenscht worden beschouwd.

Het geld, dat aan de studiebeurzen zal worden besteed, kan, wanneer deze niet de bedoeling hebben om jongelui in Indië tegemoet te komen, m. i. veel productiever worden gemaakt, wanneer het wordt aangewend om de positie der gouvernements-veeartsen te verbeteren. Zooals ik reeds zeide zal de aanvulling van het tekort dan niet lang op zich laten wachten en men krijgt dan veeartsenijkundige ambtenaren, die met een tevreden gemoed zich aan de belangen van wetenschap en land zullen wijden.

29—7—'13. W. C. A. Doeve.

Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

Notulen van de Bijzondere Vergadering, gehouden op Zaterdag 5 April 1913, n.m. 1 uur, in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen te Utrecht.

Tegenwoordig: het Hoofdbestuur en de navolgende afgevaardigden der afdeelingen:

Groningen-Drenthe:	de heer	P. D. Beunders.
Friesland:	„	„ A. Veenbaas.
Overijsel:	„	„ Dr. S. Ferwerda.
Gelderland-Overijssel:	„	„ E. A. L. Quadekker.
Noord-Brabant:	„	„ F. van Hootegem.
Utrecht:	„	„ J. P. van der Slooten.
Limburg:	„	„ H. J. M. Sala.
Noord-Holland:	„	„ J. Mazure Czn.
Nieuw Zuid-Holland:	„	„ L. J. Hoogkamer.
Zuid-Holland:	„	„ H. L. Ellerman Lzn.
Zeeland:	„	„ Jac. Z. Risch.

De Voorzitter, Dr. H. Markus, opent de vergadering met een welkomstgroet. Deze vergadering draagt een eenigszins ander karakter dan art. 19 der Statuten aangeeft. Het Hoofdbestuur heeft geen spoedeischende zaken te behandelen, doch in verband met het in September j.l. aangehouden voorstel van de afdeeling Noord-Holland, om jaarlijks twee verplichte bijzondere vergaderingen te houden, heeft het Hoofdbestuur toen ook voor 1913 twee zulke vergaderingen toegezegd. Daarom zullen de onderwerpen heden uit den boezem der vergadering moeten voorkomen. De kosten van vroegere bijzondere vergaderingen zijn betaald uit de algemeene kas, (hoewel dit nergens staat voorgeschreven), omdat het Hoofdbestuur meende dat dit billijk was, waar het het advies der afdeelin-

gen wenschte te vernemen. Voor deze vergadering bestaat dat motief niet en zullen dus de kosten der afgevaardigden door de afdeelingen moeten worden betaald.

Voorzitter zal de afgevaardigden naar volgorde der presentielijst het woord geven.

De heer BEUNDERS: Namens de afdeeling Groningen-Drenthe heb ik geen punten ter verhandeling. De aanstaande vacaturen in het Hoofdbestuur zijn besproken en men is daarbij voor den voorzitterstoel op het volgende tweetal gekomen:

DR. OVERBEEK en A. W. HEIDEMA, die echter beiden nog geen beslissing hebben genomen omtrent de aanneming.

DR. FERWERDA: Overijssel heeft geen voorstellen.

De heer QUADEKKER: Namens Gelderland-Overijssel moet ik informeeren of het Hoofdbestuur in zake de vleeschkeuringswet is opgetreden en zoo ja wat het heeft gedaan.

VOORZITTER: Door de Maatschappij is in 1907 een Commissie benoemd, bestaande uit de heeren DHONT, KRUIJT en VAN DER VLIET om een ev. wetsontwerp op de vleeschkeuring aan een onderzoek te onderwerpen. Toen dan ook verleden jaar de couranten vermeldden, dat een ontwerp was gezonden aan de Commissarissen der Koningin teneinde het advies der gemeentebesturen in te winnen, heeft het Hoofdbestuur aan de Regeering om enkele exemplaren gevraagd en deze onder geheimhouding ontvangen, waarna dadelijk een exemplaar aan bovengenoemde Commissie is toegezonden. Aangezien het Hoofdbestuur niets vernam en het wetsontwerp thans is ingediend, heeft het de Commissie aangeschreven om, zoo mogelijk vóór 1 April, het rapport te willen inzenden. De heer DHONT heeft geantwoord, dat het ontwerp in studie is genomen en dat het zoodra mogelijk zal worden behandeld. Het Hoofdbestuur zal dan beslissen hoe met dit rapport zal worden gehandeld; waarschijnlijk, dat er een bijzondere algemeene vergadering voor zal worden gehouden.

De heer QUADEKKER: Het bestaan dezer Commissie was mij niet bekend en de heer DHONT heeft er in de vergadering van slachthuisdirecteuren niets over medegedeeld toen deze zaak werd besproken.

VOORZITTER: Misschien heeft de heer DHONT gemeend, dat er wegens de geheimhouding niet over mocht worden gesproken vooraleer het wetsontwerp was ingediend.

De heer VAN HOOTEGEM: De heer VAN DER VLIET wist op 16 Maart jl. nog niets van de vleeschkeuringswet.

VOORZITTER: De reden daarvan is mij niet bekend.

De heer QUADEKKER: Ik acht het wenschelijk, dat de samenstelling dezer Commissie in het Tijdschrift wordt medegedeeld.

VOORZITTER zegt dit toe.

De heer MAZURE: De afdeeling Noord-Holland heeft niets mede te deelen.

De heer HOOGKAMER: Namens de Nieuwe afdeeling Zuid-Holland heb ik in opdracht te spreken over de Redactie van ons Tijdschrift. Men is niet tevreden over het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde; het wetenschappelijk gedeelte wordt stiefmoederlijk behandeld, terwijl de bladen overvuld zijn met Ministeriëele aanschrijvingen over verboden kringen, kamerverslagen en courantenknipsels.

Hierbij wensch ik uitdrukkelijk te verklaren, dat ik de leden der Redactie persoonlijk afscheid van deze klachten. Twee bezwaren werden geopperd tegen den huidigen toestand: de veelhoofdige redactie en gebrek aan fondsen.

Aangezien thans de verantwoordelijkheid over 5 personen is verdeeld, wordt die verplaatst van den een op den anderen; daarom zou de afdeeling gaarne zien, dat de redactie werd opgedragen aan één verantwoordelijk hoofdredacteur, die zijn medewerkers kiest; zij verwacht daarvan een betere werking, dan dat de algemeene vergadering 5 personen bijeen brengt, die soms niet bij elkander passen. De finantieele zijde van het vraagstuk zou door het Hoofdbestuur nader worden onderzocht, doch tot heden hebben wij daarvan niets vernomen; daarom heeft de afdeeling een berekening gemaakt. Voor de redactiewerkzaamheden wordt thans uitgerokken ƒ 700. Voor een hoofdredacteur zal noodig zijn ƒ 1000 à ƒ 1500, zoodat deze instelling met een contributieverhooging van ƒ 1.— à ƒ 1.50 per lid ware te verkrijgen, daar de overige kosten precies hetzelfde blijven.

VOORZITTER: stelt voor eerst met den rondvraag door te gaan en daarna op dit belangrijk punt terug te komen.

Dit wordt goedgevonden.

De heer HOOGKAMER: Nog moet ik spreken over het te laat verschijnen van de notulen der algemeene vergadering in het Tijdschrift.

VOORZITTER geeft toe, dat het dit maal laat is; de oorzaak is o.m. gelegen in gebrek aan plaatsruimte; evenwel is het eerste gedeelte reeds verschenen en zal de rest zéér binnen kort volgen.

De heer ELLERMAN bespreekt de wenschelijkheid om de notulen in haar geheel afzonderlijk te drukken, daar men ze dan direct bij de hand heeft.

VOORZITTER: Ze liggen anders beter vast in de afleveringen; de Redactie heeft rekening te houden met de kosten en ook met andere stukken.

De heer HOOGKAMER: Is nu reeds vast te stellen, in welke maanden de bijzondere vergaderingen zullen worden gehouden; het is nuttig dit te weten in verband met de afdeelingsvergaderingen.

VOORZITTER: Het was reeds in het Tijdschrift van 15 Februari aangekondigd, dat deze vergadering op 5 April zou worden gehouden; men weet nog niet of deze vergaderingen ook in het vervolg geregeld zullen worden gehouden.

De heer RISCH: Bij de afdeeling Zeeland is geen brief ingekomen.

VOORZITTER: De brieven aan de afdeelingen, ter herinnering aan deze vergadering, zijn op 16 Maart j.l. verzonden.

De heer HOOGKAMER vestigt de aandacht van het Hoofdbestuur op de klachten, geuit door de gouvernementsveeartsen in N.-O. Indië; hun bezoldiging is onvoldoende; hun positie staat achter bij andere takken van dienst, er wordt bij de uitzending niet genoeg gezift. Ook de ingenieurs werken voor hunne Indische collega's; kunnen wij ook voor de veeartsen niet iets doen bij de Regeering; zij klagen wel eens dat onze Maatschappij zich zoo weinig met hen bezig houdt. Spreker vraagt of het Hoofdbestuur wil overwegen in dien zin werkzaam te te zijn en stelt zich gaarne voor beschikbaar verdere inlichtingen.

VOORZITTER: Ik zal deze zaak gaarne in de Hoofdbestuursvergadering bespreken.

De heer ELLERMAN: De afdeeling Zuid-Holland heeft mij geen bepaalde

opdracht gegeven, doch ik wensch de aandacht te vestigen op de belooning die wij krijgen als getuige-deskundige, welke gelijk is met die van een baker; mogelijk is daarin verbetering te brengen; en op het ontwerp-wet betreffende pensioen voor weduwen en weezen van gemeenteambtenaren. Het bedrag voor inkoop is veel te hoog gesteld en het is onbillijk dat van het weduwenpensioen er nog ev. wordt afgetrokken tot de inkoopsom geheel is afbetaald.

VOORZITTER: Mogelijk dat hier eenige inlichtingen over de vergoeding voor getuige-deskundige kunnen worden verschaft.

Meerdere voorbeelden worden aangehaald, waaruit blijkt dat er op ongelijke wijze wordt betaald.

De heer VAN DER SLOOTEN: Het tarief is vastgesteld op *f* 2—; overal gelijk doch men weet er hier en daar een mouw aan te passen. Kort geleden hebben ik en een medicus, precies hetzelfde gerechtelijk onderzoek gedaan, terwijl deze 1½ meer ontving dan ik.

De heer HOOGKAMER: Dit komt omdat de medicus in een hooger klasse van het tarief is geplaatst.

VOORZITTER vraagt opgave van den juisten titel van het Koninklijk besluit waarin dit te vinden is; de heer VAN DER SLOOTEN zal hem dien verschaffen.

Wat punt 2 betreft door den afgevaardigde van Zuid-Holland te berde gebracht kan ik mededeelen dat de aandacht van het Hoofdbestuur reeds hierop is gevestigd.

De heer MAZURE: De kwestie is zeker interessant; doch daar er een vereeniging voor gemeenteambtenaren bestaat, ligt het m.i. meer op den weg dier vereeniging deze zaak in behandeling te nemen.

De heer ELLERMAN: Te Dordrecht bestaat deze vereeniging ook, doch alleen voor de ambtenaren, die aan het gemeentehuis werkzaam zijn.

De heer VAN DER SLOOTEN is het eens met wat de heer MAZURE heeft gezegd; wanneer aan het Hoofdbestuur ook deze zaken worden opgedragen, is de grens niet te zien.

De heer VAN HOOTEGEM: Zoodra de wet op de vleeschkeuring is aangenomen worden bijna alle veeartsen ambtenaren en dan zal het wel een algemeene zaak worden.

De heer VAN DER SLOOTEN: De afdeeling Utrecht heeft mij geen opdracht verstrekt.

De heer VAN HOOTEGEM: In de afdeeling Noord-Brabant heeft men als voorloopige candidaten gesteld, voor voorzitter: de heeren DHONT en OVERBEEK en voor 1ste secretaris de heer HOOGKAMER.

Voorts is daar ter sprake gebracht de tariefregeling van de Rijksseruminrichting. Om een paard, lijdende aan tetanus, met serum te behandelen, bedragen de kosten ca. *f* 60.— terwijl de kans op herstel gering is. Wenschelijk ware het, dat alleen dan het serum moest betaald worden, wanneer de patiënten er door werden genezen.

Zou het Hoofdbestuur pogingen in het werk willen stellen, dat de Rijksseruminrichting werd verplicht, op verzoek iemand te zenden ter onderzoek, wanneer na behandeling met serum of entstof een dier was gestorven.

De heer VEENBAAS: Namens de afdeeling Friesland wensch ik hieraan toe

te voegen, dat wij bij boutvuur-enting, alleen met 2de vaccin aan den hals, steeds zeer goede resultaten verkregen. Begin Augustus van het vorig jaar kwamen er bij gelijke wijze van handelen, plotseling vele sterfgevallen voor door entboutvuur. Op ons verzoek om schadeloosstelling kregen wij een weigerend antwoord, omdat niet volgens voorschrift (1ste en 2de vaccin aan den staart) was geënt. De afdeeling Friesland acht het gewenscht, dat bij ev. ongelukken het Hoofdbestuur een bacterioloog beschikbaar stelt, die dan met een ambtenaar van de seruminrichting een onderzoek instelt.

De heer HOOTEGEM: Wanneer de Seruminrichting maar verplicht wordt een ambtenaar te zenden, dan kan men zelf wel een tweeden persoon aanwijzen om het onderzoek mede te verrichten.

VOORZITTER: Het vaststellen van uniforme tarieven voor het geheele land zal wel niet mogelijk zijn, waar de toestanden plaatselijk zooveel verschillen; in sommige streken is reeds onderling een overeenkomst getroffen. In de afdeeling Utrecht heeft men gemeend één entingsperiode te moeten doormaken, om te kunnen oordeelen hoe of de tarieven werken.

Het is een bekend feit, dat het serum antitetanicum bij onderkenning der ziekte niet veel meer baat, wel als prophylacticum; daarom zal het bezwaarlijk gaan dat het serum alleen betaald wordt bij verkregen herstel, temeer waar het bereiden van dit serum zeer kostbaar is.

De afdeeling Groningen-Drenthe heeft verzocht om op de agenda der a.s. algemeene vergadering de tarieven der Rijksseruminrichting te plaatsen, in te leiden door den afgevaardigde der afdeeling.

De heer SALA: De afdeeling *Limburg* heeft een brief gezonden aan het hoofdbestuur, om te trachten te verkrijgen, dat de dienstjaren der plaatsvervangende districtsveeartsen meetellen voor het pensioen, wanneer zij in vasten Rijksdienst overgaan.

VOOZITTER: Het hoofdbestuur wijdt aan dit punt zijn aandacht, vreest dat er weinig kans van slagen is.

De heer SALA: Gaarne zouden wij iets vernemen omtrent de a.s. wet op den veeartsenijkundigen dienst; men zegt, dat daarin alles zal worden opgenomen, behalve het veeartsenijkundig onderwijs.

VOORZITTER: Als voorzitter der Maatschappij heb ik aan de voorbereidende werkzaamheden deelgenomen, doch alles dienaangaande draagt nog een vertrouwelijk karakter.

De heer RISCH: De afdeeling *Zeeland* heeft als candidaat voor 1ste secretaris de heer HOOGKAMER gesteld.

De heer VEENBAAS: In de afdeeling *Friesland* is bij het bespreken der candidaten voor het Hoofdbestuur de wenschelijkheid betoogd, dat praktizeerende veeartsen zouden worden benoemd en Friesland zal daarom Dr. BAKKER candidaat stellen.

Dr. BAKKER: Ik heb reeds voor de candidatuur bedankt.

VOORZITTER: Dr. BAKKER is trouwens geen praktizeerend veearts meer.

De heer van HOOTEGEM: De praktizeerende veeartsen mopperen altijd dat zij achteruit worden gezet, doch wanneer zij worden aangezocht om iets te presteeren, dan zijn zij daarvoor niet te vinden. De afdeeling Noord-Brabant

wenscht juist geen praktizeerende veeartsen voor de candidatuur van Voorzitter en 1ste secretaris, omdat zij geen tijd hebben om deze functies naar behooren te vervullen.

VOORZITTER: Nu men ziet hoe moeilijk het is, een voorzitter te vinden zou het misschien gewenscht zijn, verandering te brengen in den zittingsduur en b.v. 1ste Secretaris en penningmeester te benoemen voor 5 jaar met herkiesbaarheid en den Voorzitter en onder-Voorzitter te benoemen voor 2 à 3 jaren zonder herkiesbaarheid, mogelijk zal het dan gemakkelijker gaan om candidaten te vinden.

De heer HOOGKAMER: Ik acht het een bedenkelijk iets, den Voorzitter voor 2 jaar zitting te doen nemen. Personen met weinig kracht zullen het voorzitterschap entameeren, denkende, als het niet gaat dan ben ik er zoo van af. Er zal minder stabiliteit zijn in de handelingen van het Hoofdbestuur en er zal weinig leiding van uitgaan. Mocht het dien weg uitgaan, dan zou de functionaris minstens éénmaal herkiesbaar moeten zijn.

De heer MAZURE: Het geval door den heer HOOGKAMER gesteld, kan ook bij een 5-jarige periode voorkomen.

VOORZITTER: Nu alle afdeelingen zijn gehoord, stel ik wederom aan de orde het punt, door de nieuwe afdeeling Zuid-Holland in behandeling gebracht, n.b. Het Tijdschrift.

Voorstellen, om het artikel omtrent de redactie van het Tijdschrift te wijzigen, zijn op het oogenblik niet aan de orde.

Indertijd, ik meen in 1907 of '08 is er in het Hoofdbestuur breedvoerig gesproken over het aanstellen van een hoofdredacteur; afgezien nog van de financiën, was het vooral ook de quaestie een *geschikten* persoon te vinden, die tevens *bereid* was de functie te aanvaarden. Ik zelf ben destijds door het toenmalig Hoofdbestuur voor het hoofdredacteurschap aangezocht, doch meende onder de gegeven omstandigheden de functie niet op mij te mogen nemen.

De Voorzitter geeft thans verslag van den finantieelen toestand der Maatschappij, waaruit blijkt, dat er op 1 Januari 1913 een te kort was van ƒ 436.—. Het plan bestaat om de algemeene vergadering voor te stellen, een afzonderlijke regeling te treffen voor de Indische leden, met een contributie, gelijkstaande aan den verkoopsprijs van het tijdschrift; verder, om de contributie te stellen op ƒ 14.—.

De heer HOOGKAMER: Nogmaals wil ik de één- of veelhoofdige redactie ter sprake brengen; nu de Voorzitter zoo pertinent verklaart, dat er moeilijk iemand te vinden zal zijn voor Hoofdredacteur, wil ik mededeelen dat Dr. VRIJBURG zich daarvoor wel beschikbaar wil stellen.

VOORZITTER: Ik deed geen pertinente verklaring, doch memoreerde slechts den stand van zake in 1907 of '08; thans, in 1913, willen zich, naast Dr. VRIJBURG, misschien ook wel anderen beschikbaar stellen.

De heer ELLERMAN: Wanneer de contributie zal worden verhoogd tot ƒ 14.—, dan zal ook de prijs van het Tijdschrift hooger moeten worden.

VOORZITTER: Dit ligt ook in de bedoeling.

De heer RISCH: Die verhooging van contributie zal zeer zeker in mijn afdeeling *niet* met gejuich worden ontvangen; voor sterke verhooging, indien niet absoluut noodzakelijk, dient gewaarschuwd.

VOORZITTER vraagt den afgevaardigden deze noodzakelijke contributieverhooging in hun afdeeling te willen verdedigen.

De heer ELLERMAN: Zeer zeker zal door ons aan Uw verzoek worden voldaan, doch de thuisblijvers, die het hardst mopperen, worden daarbij niet bereikt.

De heer VAN DER SLOOTEN: Vele gevraagde verbeteringen als betaald Secretariaat, Hoofdredacteur, vergrooting van het Tijdschrift, kosten veel geld en dit moet natuurlijk door de leden worden bijeengebracht. Ik heb mij afgevraagd of dergelijke hooge contributie niet aanleiding zal geven tot het bedanken van leden en meer nog, dat vele jonge collega's het bezwaarlijk zullen vinden lid te worden der Maatschappij. Er wordt wel beweerd dat de veeartsen gemakkelijk die contributieverhooging kunnen betalen, doch dat zijn de lui die tijd en geld voor Maatschappelijke belangen over hebben; bij de thuisblijvers zullen velen tegen sterke verhooging opkomen.

VOORZITTER: Nu alle afgevaardigden in de gelegenheid zijn geweest de belangen der Maatschappij te bespreken en niets meer aan de orde is, dank ik de heeren voor hunne tegenwoordigheid en sluit de vergadering.

Goedgekeurd in de Hoofdbestuursvergadering van 21 Juni 1913.

H. MARKUS. *Voorzitter.*
H. J. C. VAN LENT. *1ste Secretaris.*

Berichten.

VERSLAG van het Eerste Internationale Congres voor vergelijkende pathologie, gehouden te Parijs van 17 tot 23 October 1912.

Leiden, 9 December 1912.

Aan
Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken,
te 's Gravenhage.

Ik heb de eer Uw Excellentie verslag uit te brengen omtrent het te Parijs van 17 tot 23 October j.l. gehouden Eerste Internationale Congres voor vergelijkende pathologie, door mij als afgevaardigde der Nederlandsche Regeering bijgewoond.

Reeds dadelijk zij medegedeeld, dat het congres druk bezocht was en ook een zeer groot aantal leden telde. Echter waren weinig Duitsch en Engelsch sprekenden aanwezig.

De vergaderingen werden gehouden in de Faculté de Médecine, en in de eerste zitting werd de openingsrede gehouden door den Minister van Onderwijs, terwijl daarna de voorzitter, prof. ROGER, het belang van de vergelijkende studie der ziekten bij mensch en dier, en ook bij planten, uiteenzette. De afgevaardigden der verschillenden vertegenwoordigde staten spraken vervolgens namens hun Regeeringen.

Reeds aanstonds bleek echter, dat het aantal onderwerpen zoodanig groot was, dat de ziekten van mensch en dieren, door hoogere dierlijke of wel plantaardige parasieten veroorzaakt, niet in dezelfde zittingen konden worden behandeld, terwijl de phytopathologie geheel werd afgescheiden. Het spreekt van zelf, dat mij vooral de ziekten bij mensch en dier interesseerden.

En dan moet worden erkend, dat een aantal belangrijke vraagstukken werden behandeld, terwijl daarbij dikwijls ook nieuwe gezichtspunten werden geopend of nieuwe feiten medegedeeld. Ook hier werd, evenals op zooveel andere congressen reeds, betoogd, dat, alhoewel de mensch in den regel van af den mensch met tuberkelbacillen wordt besmet, toch zeker het dier als een zeer gevaarlijke bron van tuberculose voor den mensch moet worden beschouwd, zoodat men langzamerhand tot het oude standpunt van Koch terugkeert, te meer omdat men geen onveranderlijk verschil tusschen de bacillen wil aannemen.

Belangrijk waren ook enkele discussies in verband met het diphterievraagstuk. Alhoewel, ondanks de eerste onderzoekingen van Löffler, de diphteriebacillen vrijwel algemeen niet als de oorzaak der diphterie bij vogels worden beschouwd, deelden de rapporteurs Arloing en Rapping mede, dat men in dit opzicht toch zeer voorzichtig moet zijn. In verschillende gevallen van diphterie bij vogels gelukt het den echten diphterie-bacillus te isoleeren; in andere gevallen vindt men andere microben. Bordet scheen het met deze bevindingen niet zoo geheel eens te zijn, doch het congres bleef onder den indruk van de mededeelingen van Arloing en Rappin en het is zeker dat, indien zij juist zijn, men met het oog op de diphterie van den mensch met de diphterie der vogels rekening moet houden.

Opvallend was echter, dat, in verband dan met de niet door den Löffler'schen bacil veroorzaakte vogeldiphterie, niet gesproken werd over de filrteerbaarheid van het virus daarvan en over het verband met epithelioma contagiosum der hoenders en de zoogenaamde duivenpokken.

Bij de bespreking der lyssa hadden de congresleden het voorrecht de opvattingen van Negri zelf, helaas onlangs overleden, te hooren uit den mond van mevrouw Negri. Zooals bekend is hechtte Negri groote aetiologische waarde aan de door hem ontdekte lichaampjes, welke opvatting niet door anderen werd gedeeld, met name niet door Babès. Mevrouw Negri ondervond echter van vele zijden steun toen zij beweerde, dat de Negri'sche lichaampjes toch ongetwijfeld met de oorzaak der dolheid in verband moesten staan, en het aantoonen er van een van de beste diagnostische hulpmiddelen was.

Belangrijk waren ook de mededeelingen omtrent verschillende bij den mensch en bij dieren voorkomende mycosen, waarbij men Beurmann en Gougerot over sporotrichose te hooren kreeg. In verband met het besmetten van menschen door dieren met trychophitie, met favus en misschien ook met sporotrichosis, gelukte het mij het congres eenige hygiënische conclusies in verband daarmede te doen aannemen.

Omtrent variola en vaccine werden, zoo al geen nieuwe vindingen medegedeeld, dan toch meer dan voldoende feiten aangevoerd om te bewijzen, dat zij voor de praktijk zeer gewichtige onderwerpen blijven, en bovendien dat uit een experimenteel oogpunt de studie van variola en vaccine nog steeds zeer belangrijk

is Dat bewijst b.v. het rapport van CHAUMIER, waarin hij zijn proeven omtrent het omzetten van ovine in vaccine nog eens mededeelt.

Door DEVÉ was een rapport omtrent echinococcose ingediend, waarin hij aantoont, dat de dualiteit van het proces nog steeds niet bewezen is, een quaestie uit een parasitologisch oogpunt zeker van groot belang. Maar interessant vooral was nog hetgeen in de zitting van 23 October omtrent kanker werd medegedeeld. Al is het vraagstuk eigenlijk niets verder gekomen, toch was het belangwekkend BORREL over dit vraagstuk te hooren, die niet enthousiastisch gestemd was omtrent de mededeelingen van WASSERMANN. BORREL was getrouw gebleven aan zijn vroegere opvattingen, dat bij kanker een bepaalde parasiet in het spel kan zijn, die van aangetaste op gezonde individuen kan worden overgebracht, bijvoorbeeld door tusschenkomst van een stekend of zuigend insect. Zijn waarnemingen aan het instituut PASTEUR bij dieren gedaan pleiten voor die opvatting.

Voeg bij dit alles, dat omtrent verschillende andere onderwerpen zeer gewichtige mededeelingen werden gedaan, dan meen ik voldoende te hebben aangetoond, dat het congres werkelijk zeer belangrijk was.

In de sluitingszitting, door CHAUVEAU geleid, werden een aantal conclusies van practische strekking aangenomen. De wenschelijkheid werd geuit door den voorzitter, dat in alle landen vereenigingen voor vergelijkende pathologie, bestaande uit geneeskundigen, veterinairen en phytopathologen, worden opgericht.

Het volgende cogres zal over 3 jaar of indien wenschelijk, later worden gehouden, terwijl de plaats nog nader zal worden vastgesteld. Ik meen zeker te weten, dat men gaarne in Nederland zou bijeenkomen.

Ten slotte zij nog medegedeeld, dat het congresbestuur zich veel moeite had gegeven om den congresleden, en ook hun dames, de noodige ontspanning te verschaffen, en bovendien hen in staat stelde verschillende belangrijke inrichtingen als het Instituut PASTEUR, de Veeartsenijschool te Alfort, verschillende ziekenhuizen, museau, enz. te bezichtigen, terwijl bovendien eenige uitstapjes waren georganiseerd.

De buitengewone Hoogleeraar in de vergelijkende pathologie aan de Rijksuniversiteit te Leiden,
D. A. DE JONG.

Rijksseruminrichting. *Entstoffen tegen de borstziekte en den goedaardigen droes der paarden, het besmettelijk verwerpen bij paarden, de uier- en baarmoederontsteking bij paarden en runderen, de kippenziekte van Klein en de vogelcholera.* De directeur-generaal van den landbouw brengt ter algemeene kennis, dat veeartsen en militaire paardenartsen, die proeven wenschen te nemen met entstoffen om vee en vogels preventief, in bepaalde gevallen ook curatief, in te enten tegen onderstaande ziekten, zich kunnen wenden tot den directeur der Rijksseruminrichting te Rotterdam, die deze stoffen *voorloopig gratis* ter beschikking stelt van de aanvragers, onder voorwaarde, dat zij van de verkregen resultaten mededeeling doen aan den directeur van voornoemd instituut.

a. de borstziekte der paarden;

b. de goedaardige droes der paarden;

c. het besmettelijk verwerpen bij paarden;

d. de uier- en baarmoederontsteking bij paarden en runderen;

e. de kippenziekte van KLEIN;

f. de vogelcholera.

Tevens wordt er de aandacht op gevestigd, dat voor de curatieve behandeling gratis entstoffen te verkrijgen zullen zijn, die vervaardigd worden van de micro-organismen, die rechtstreeks gekweekt worden uit ziektestoffen van dieren die aan de inenting moeten worden onderworpen. Laatstbedoelde entstoffen, die onder den naam van auto-vaccinen bekend zijn, behooren aangewend te worden ter genezing van locale ziekteprocessen.

De veearts, die van deze stoffen gebruik wenscht te maken, behoort steeds zorg te dragen voor de opzending van aseptisch opgevangen ziektestoffen van dieren die hij met de auto-vaccinen wil behandelen.

Ter beantwoording van de vraag, of voor eene bepaalde ziekte auto-vaccine aangewezen is, kan overleg gepleegd worden met den directeur der Rijksserum-inrichting.

's Gravenhage, 25 Juli 1913.

De Directeur-Generaal voornoemd,
P. VAN HOEK.

Personalia. Bij Koninklijk besluit van 7 Juli 1913, No. 31 zijn met ingang van dien dag benoemd in de Algemeene Keuringscommissie voor de paardenfokkerij:

a. tot vast lid: D. H. GOOSSEN te 's Gravenhage;

b. tot plaatsvervangende Rijksleden: H. C. REIMERS te Wageningen; K. BREEBAART JZN. te Winkel, M. VAN DER VLIET te Kruiningen, L. VAN KEMPEN te Sittard, M. C. VAN BUUREN te Zuidland, M. B. TEN HAVE te Midwolda, Dr. J. VAN DORSSEN te Arnhem, Dr. D. G. UBBELS te Haarlem, P. OLY te Amsterdam, J. MAAS te Amsterdam, militair paardenarts, A. F. REICHMAN te Steenderen, A. A. VAN MANSFELD te Bergen op Zoom, C. ROODZANT te Alkmaar en U. VAN DER WAL te Grijpskerk.

Bij resolutie van den Minister van Koloniën, van 1 Augustus 1913, afd B, n°. 49, is E. VLEMING gesteld ter beschikking van den Gouverneur van Suriname, voor de vervuling van het ambt van veearts in die Kolonie en van eventueel aan hem op te dragen aanverwante werkzaamheden.

Benoemd tot leeraar aan de inlandsche veeartsen-school, behoorende bij het departement van landbouw, nijverheid en handel te Buitenzorg, Dr. W. VAN DEN AKKER, daartoe ter beschikking gesteld van den gouverneur-generaal.

Bij beschikking van den Minister van den Landbouw, Nijverheid en Handel van 31 Juli 1913, Directie van den Landbouw No. 6461 1ste afdeeling, zijn aan 's Rijksveeartsenijschool te Utrecht benoemd:

I. voor het tijdvak van 1 Augustus 1913 tot 1 September 1914 tot assistent bij de kliniek en de bijzondere ziektekunde en geneesleer K. SCHUITEMAKER, veearts te Midwoud.

II. voor het tijdvak van 1 September 1913 tot 1 September 1914 tot assistent bij:

a. de physiologie A. J. BIJL, te de Bilt;

b. de pathologische anatomie en de bacteriologie H. S. FRENKEL, veearts te Utrecht;

c. bij de cliniek en de heelkundige leervakken H. DETMERS en H. VAN VUUREN beiden veearts te Utrecht.

d. bij de cliniek en de geneesmiddelleer, A. KLARENBEEK veearts te Amsterdam, en D. W. ZUYDAM, veearts te Gouda.

e. bij de cliniek en de verloskunde: J. C. M. GURCK, veearts te Utrecht.

Bij beschikking van den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, van 8 Augustus 1913, directie van den landbouw, no. 6623, 1ste afdeeling, is voor het tijdvak van 1 September 1913 tot 1 September 1914, benoemd tot assistent bij de scheikunde aan 's Rijks veeartsenijschool te Utrecht, dr. B. G. EGGINK, te Twello, gemeente Voorst.

SCHORNAGEL.

De keuring vóór het slachten in het ontwerp van wet, houdende bepalingen tot wering van vleesch en vleeschwaren, die voor de gezondheid schadelijk zijn,

DOOR

D. A. DE JONG.

In het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde van 1 Augustus j. l. bespreekt C. F. VAN OYEN het bovenbedoelde wetsontwerp, en geeft zijn meening omtrent het al of niet juiste daarin.

Het ligt niet in mijn bedoeling reeds thans mijn opvatting omtrent het geheele wetsontwerp te zeggen. Ik bewaar mijn oordeel in toto liever tot later, wanneer ik het geheel beter heb overzien. Waarschijnlijk zullen ook anderen, opgewekt door het goede voorbeeld van VAN OYEN, hun meening wel zeggen.

Reeds dadelijk wil ik mij echter uitspreken omtrent één *beginsel* van het wetsontwerp, juist omdat dit door VAN OYEN moeilijk toepasselijk wordt genoemd, d. i. „de keuring vóór het slachten". Wil, volgens VAN OYEN, een vleeschkeuringswet aan haar doel kunnen beantwoorden zonder onnoodige lasten mede te brengen, dan moet de „keuring vóór het slachten daaruit verdwijnen".

Ik huldig een ander opvatting, en wel deze: „*Wil een vleeschkeuringswet aan haar doel beantwoorden, dan moet de keuring vóór het slachten verplichtend worden gesteld, anders geeft zij onvoldoende waarborgen*".

En ik acht het zeer begrijpelijk dat de Regeering, indien ten minste het vermoeden van VAN OYEN juist is, de levende keuring met het oog op de Duitsche wetgeving en de bestaande literatuur, heeft opgenomen. Daar is de toelichting van de noodzakelijkheid te vinden.

Intusschen werd deze aangelegenheid ook reeds in de Nederlandsche literatuur behandeld, en ik wil daarnaar voor het oogenblik verwijzen, omdat men daar mijn standpunt in een polemiek met mijn overleden vriend HENGEVELD uiteengezet vindt. [1]). Ik ben sedert dien tijd niet van meening veranderd, wel in mijn opvatting versterkt. Indien het waar is dat een wettelijke regeling der vleeschkeuring vooral ook noodig is om de gevallen van *noodslachting* en *natuurlijken dood* onder contrôle te brengen, is de keuring vóór het slachten *onmisbaar*. Dat is in het wetsontwerp zeer juist begrepen. Daar is de levende keuring, als verstrekkend *onmisbare*

[1]) Tijdschrift voor Sociale Hygiëne, Tweede jaargang, 1900, en Derde jaargang, 1901.

gegevens voor de keuring *na* het slachten en als *contrôlemiddel voor de noodslachting*, opgenomen, terwijl men begreep dat *ontduiking* der levende keuring, door slachting in nood *voor te wenden*, gemakkelijk te ontgaan is door de zeer juiste omschrijving van noodslachting *eenerzijds*, en het voorschrijven van een bijzonder merk voor het vleesch van in nood geslachte dieren *anderzijds*.

Ik zeide, dat mijn meening sedert hetgeen ik schreef in het Tijdschrift voor Sociale Hygiëne nog versterkt is. Dit is inderdaad het geval. Allereerst omdat ik door nog meer ervaring weet dat de levende keuring praktisch gemakkelijk uitvoerbaar is. Maar verder omdat ik nog sterker er van overtuigd ben geworden dat zelfs door den *meest bekwamen* deskundige noodslachtingen niet regelmatig te onderkennen zijn van een geslacht dier, *zonder meer*. Om de noodslachting te constateeren zijn de gegevens, door het onderzoek van het geslachte dier verschaft, in veel gevallen ten eenemale *onvoldoende*. De ontbrekende zekerheid wordt verstrekt, indien kort vooraf, naar de bepalingen der Wet b.v., al of niet een onderzoek van het levende dier had moeten plaats vinden.

En uit een hygiënisch oogpunt beduidt die contrôle der noodslachtingen buitengewoon veel. Waar moet het heen, indien een wettelijke regeling niet de mogelijkheid onderdrukt om noodslachtingen voor die van gezonde dieren te doen doorgaan? Wat geeft een dergelijke regeling voor de consumenten? En welke deskundigen, *met name ten plattenlande*, zullen in dat geval de *verantwoordelijkheid* der keuring op zich kunnen nemen, indien zij niet over alle middelen beschikken om noodslachtingen van die van gezonde dieren te onderscheiden?

Voorloopig laat ik het hierbij. Een wettelijke regeling der vleeschkeuring, zonder levende keuring, is uit een *hygiënisch* oogpunt onaannemelijk. Dat echter, juist door hetgeen ik omtrent de noodslachtingen opmerkte, die regeling ook schromelijk onrechtvaardig voor goedgezinde vleeschproducenten zou zijn, dus ook economisch bezwaarlijk, spreekt van zelf.

LEIDEN, 8 Augustus 1913.

Amputatio partis recti bij het varken,

DOOR

C. J. FOLMER, *te Haarlemmermeer.*

Dat het varken weinig vatbaar is voor peritonitis, na voorafgaande infectie van penetreerende buikwonden, is een bekend feit. Hoe konden anders de onderscheidene castreurs met succes hun ambt uitoefenen, waar wij van aseptiek, noch bij hen, noch bij hun instrumentarium, iets merken. Een en ander gaf mij aanleiding, amputatie van het geprolabeerde deel van het rectum steeds te verrichten, waar repositie mij niet mogelijk bleek.

Welke oorzaken tot het ontstaan medewerken, wil ik in het midden laten. De door mij behandelde dieren waren 3—4 maanden oud. Als oorzaak wordt veel opgegeven, zwaktetoestanden. Ik trof er goed gevoede, overigens krachtige dieren onder, welke evenwel mede gevoed werden met gerstekaf.

Wordt door veehelpers steeds de afbindmethode toegepast (zelfs door de eigenaars) op een circa 5 c.M. lang en 3 c.M. dik stammetje van een vlierstruik, waarvan bast en waaruit merg verwijderd zijn en al mag niet worden ontkend, dat veelal succes wordt verkregen, het afgebonden deel afsterft en de randen aaneengroeien, zoo zijn mij gevallen bekend, waar zonder eenige behandeling het uitgestulpte deel demarkeerde en het dier volmaakt gezond bleef.

Wordt evenwel onze hulp ingeroepen, dan is het gewenscht in te grijpen. Men trachte te reponeeren. Gelukt dit niet dan ga men over tot amputatie. De operatie is eenvoudig en zonder gevaar voor het dier, terwijl het afbinden, afkeuring verdient om de volgende redenen:

1°. Het afgebonden deel blijft als een gezwollen met faeces omkorste tumor achter en geeft, indien de dieren niet van hunne makkers gescheiden worden, aan deze de gelegenheid hun honger of knabbellust te stillen en draagt er toe bij, dat de operatie mislukt.

2°. Na het afbinden, treedt persen op van het dier en geeft aanleiding tot inscheuren op de plaats van insnoering.

3°. De handeling is te eenvoudig en wordt daardoor licht door empirici of eigenaars nagevolgd.

4°. De eigenaar ziet geen direct succes. Het dier heeft zijn onsmakelijke habitus behouden.

5°. Bij amputatie is m. i. de kans op herstel grooter dan bij afbinden.

Ik was in de gelegenheid 5 operaties te verrichten.

Geval I.

Status praesens: 13 weken oud varken, verkeert in goeden voedingstoestand, is opgewekt en komt nog trouw aan den bak.

Temperatuur 38.5. Het rectum prolabeert over een afstand van 15 c.M. Het geprolabeerde blauw-zwarte gedeelte is sterk gezwollen, bloederig met faeces en kaf bevuild; vlak bij den anus bestaat een scherpe afscheiding van het niet-geprolabeerde deel, dat normaal van kleur is.

Anamnese: Eigenaar voedert de dieren lijnmeelslobber gemengd met gerstekaf, tevens erwten. De eigenaar heeft het des morgens pas opgemerkt en des middags mijn hulp ingeroepen.

Operandi ratio: Het dier wordt op de rechterzijde op een onder een hoek van 45°. hellende tafel gelegd en het uitgestulpte gedeelte grondig gereinigd met 2 % lauwe lysoloplossing. Na voorafgaande compressie door middel van een stijf verband wordt getracht te reponeeren, wat mislukt. Een hoeveelheid lauw water als clisma aangewend en met een propje watten in de korentang het rectum zoo ver mogelijk uitgeveegd, verwijdert de nog resteerende faeces.

Een rechte ± 6 c.M. lange naald, waaraan een dikke zijden draad, wordt van boven naar beneden loodrecht door den uitgestulpten darm gestoken, zoover mogelijk oraalwaarts van de scherpe afscheiding tusschen gezwollen en normalen darm, daarna wordt met een korentang de draad door de darmopening getrokken en doorgeknipt, dan de uiteinden voorloopig vastgeknoopt, zoodat het uitgestulpte stuk darm door twee lussen wordt ingesloten.

Nu brengt BAYER nog een draad, op boven aangegeven manier loodrecht op de vorige, door den darm, zoodat hij het darmstuk laat fixeeren, door 4 lussen, dit is evenwel bij varkens niet noodzakelijk. Hij knipt ook direct na het fixeeren 1 c.M., perifeer van de doorgangspunten, het geprolabeerde deel af. Ik wachtte hiermede tot de hechting was voltooid. Nadat de twee knoopen waren gelegd, knipte ik langs de zichtbare draad der bovenste lus, den darm open tot op ± 1 c.M. van het bovenste doorgangspunt en knoopte direct de bovenste lus op de ontstane hoek. Daarna kon het geprolabeerde gedeelte worden opengelegd en is het den operateur vergund zijn operatieveld te overzien. Inmiddels late men aan de lussen het darmstuk fixeeren.

Het opengelegde darmlumen worde opnieuw gereinigd met een

vochtig watje, daarna legge men in het vlak van de beide doorgangspunten loodrecht op de darmas een schoenmakershechting aan, knippe na voltooing op ± ½ c.M. van deze naad het stuk darm af, verwijdere de eerst aangelegde draad, waarop meestal van zelf of anders met weinig moeite, het resteerende stompje in het lichaam terugschuift.

De mucosa werd niet afzonderlijk gehecht. De anus sloot zich volkomen; persen trad niet op en het dier had zijn normale voorkomen weer.

Om het dier rustig te houden werd het alleen in een zindelijk hok geplaatst en uitsluitend gevoederd met karnemelk en een weinig meel. Den volgenden dag was de temperatuur 39°., den derden dag 38°.5, terwijl het dier, dat de eerste dagen onder het stroo kroop, weer aan den trog kwam en na een week weer bij den koppel gelaten werd.

Geval II betrof een 6 maanden oud varken, waarbij de prolapsis reeds 1½ dag had bestaan. Temperatuur 38°.

Behandeling werd ingesteld als bij geval I; na een week herstel. 2 maanden later werd door den eigenaar een koordje bemerkt dat uit den anus hing. Het bleek de hechtdraad te zijn, die na de vergroeiing werd uitgestoten.

Geval III. Hierbij hadden hongerige kameraden het uitgestulpte gedeelte, deerlijk gehavend, zoodat het twee dagen oude uitgestulpte stuk een onsmakelijken aanblik bood. Temperatuur 39°.1. Ook hier mocht behandeling als in geval I succes geven; al heeft het dier het dan ook zwaar te verantwoorden gehad.

Den tweeden dag was de temperatuur 40°, den derden dag 40°.5 zoo bleef het nog een dag; na een week daalde de temperatuur tot normaal.

Gedurende deze week was het dier, dat de eerste dagen weinig at, soporeus en ontlastte met bloed gemengde faeces, kroop onder het stroo en bleef daar roerloos liggen om af en toe aan den bak te komen. Door de zorgvuldige verpleging der eigenares, die het dier oppaste en door toediening van karnemelk met meel en 4 eieren per dag, mocht het gelukken het dier in leven te houden.

Geval IV. De prolapsus bestond hier slechts kort maar daar de eigenaar meende goed te doen, het gezwollen stuk te scarificeeren en daartoe er eenige diepe sneden in gegeven had, was de toestand gecompliceerder geworden en kon repositie niet worden beproefd. Overgegaan werd dan ook tot amputatie en ook hier bleef succes niet uit. Het dier herstelde spoedig en kon reeds na 3 dagen bij den koppel gelaten worden, die hem in den beginne het leven wel ver-

zuurde, maar wat toch geen nadeeligen invloed op het genezingsproces uitoefende.

Dit was de eenige patiënt, waarvan mij de gelegenheid werd geboden, het rectum te onderzoeken na het afslachten.

Van de draad geen spoor (inmiddels waren 10 maanden verloopen) cicatrixvorming kenmerkte zich als een duidelijk waarneembare ring in den darm; het lumen was per plaatse iets vernauwd, maar niet zóó dat het eenige hinderpaal zou opleveren bij passage der darmcontenta.

Geval V. Het varken had maar enkele uren met het aanhangsel rondgeloopen, toen de eigenaar mijn hulp inriep. Onmiddellijk viel de lengte van het geprolabeerde gedeelte op, ± 30 c.M. Het dier verkeerde in slechten voedingstoestand, terwijl ook het voorkomen van zijn makkers, slechte verzorging deed vermoeden. Repositie werd eerst na veel moeite bereikt, maar bij terugtrekken van den vinger uit den anus, trad prolapsus telkens weder op. Mede op verzoek van den eigenaar, die van mijn methode gehoord had, besloot ik tot amputatie daar ik dan de overtuiging had, dat na repositie een invaginatie was uitgesloten. Ook hier was het succes goed en kon het dier het leven behouden na een week afgezonderd geweest zijn, terwijl ook toen zijn verpleging te wenschen overliet.

Zoo had ik in deze 5 gevallen succes, terwijl ik ook de afbindmethode heb beproefd in 5 gevallen. Ik verrichtte het afsnoeren met de door Dr. SURMANN (Berlin. Tierärztl. Wochenschrift 1911 N°. 41) aangegeven Darmknopf (HAUPTNER 11785) in 3 gevallen en tweemaal was ik zoo onfortuinlijk een varken te verliezen. Het dier ging aan peritonitis ten gronde, doordat de insnoering te vroeg afscheurde, waarschijnlijk, omdat de uitstekende spelden bij het schuren van het dier hadden gehaakt.

Sedert geef ik, waar repositie niet gelukt, aan amputatie den voorkeur.

Literatuur: Operationslehre van Dr. JOS. BAYER.
Berl. Tierärztl. Wochenschrift 1911 N°. 41.

HAARLEMMERMEER, 20 Maart 1913.

Korte mededeelingen.

Het gebruik van de slokdarmsonde bij het rund.

In de runderpraktijk behooren tot de spoedeischende gevallen, waarvoor de hulp van den veearts wordt ingeroepen, o.a. die, waarbij het rund verschijnselen van groote benauwdheid vertoont, veroorzaakt door het in den oesophagus zitten blijven van voederbrokken of vreemde voorwerpen, zooals b.v. een steen een stuk leer of iets dergelijks. Als regel kan wel gelden, dat er geen direct levensgevaar is, m.a.w. dat onmiddellijke hulp niet noodig is. Van belang is dit voor ieder, die, een drukke praktijk hebbend, van zijn talrijke patiënten de dringendste gevallen het eerst behandelt. Het eenige, dat we hebben te vreezen, is, dat het dier tengevolge van tympanitis plotseling succombeert. In die gevallen, waarbij het oprispen onmogelijk is, doordat de oesophagus geheel is afgesloten, komen we in den regel te laat, tenzij de afstand gering is en we dus binnen korten tijd — dikwijls sterft een dier reeds binnen 15 à 30 minuten — ter plaatse kunnen zijn en door penssteek reddend kunnen ingrijpen. Practisch redeneerend, hebben we dus, behoudens dan een enkele uitzondering, dat haastige spoed niets baat; immers het dier is òf dood òf verkeert niet in levensgevaar. Dat leert de ervaring.

Wie pas in de praktijk komt, zal, afgaande op de dringende boodschap, terstond zich op weg begeven, natuurlijk gewapend met de slokdarmsonde en, ter plaatse gekomen, haast hij zich, met behulp daarvan, het „vreemde voorwerp" weg te duwen, tot het in de pens is gekomen.

Hiertegen te waarschuwen is het doel van dit schrijven.

Het voorwerp, dat verwijderd moet worden, in den regel dus een voedselbrok, kan zijn een appel, knol of aardappel, dus vrijwel bolvormig, of wel min of meer afgeplat als een stuk koolraap, voederbiet of veekoek.

De ronde voorwerpen kunnen meestal met de slokdarmsonde verwijderd worden, als men daarbij zorg draagt, deze met het komvormig uitgeholde eind voorop naar binnen te brengen, of, wanneer men, het andere eind daartoe nemend, dit eerst omhult en verdikt met een doek, die vervolgens stevig wordt vastgebonden en daarna ingeölied of, wat nog beter is, met reuzel of vaseline wordt ingesmeerd. Aldus handelend, voorkomt men, dat de sonde op den ronden appel of knol zou afglijden en den ter plaatse uitgezetten en dus betrekkelijk dunwandigen slokdarm perforeeren.

Met de hoekige, afgeplatte stukken is het gevaar van perforatie veel grooter, deels omdat men daar veel gemakkelijker langs stoot, en dan met de sonde de verwonding veroorzaakt, deels omdat, indien dit niet gebeurt, men met het te verwijderen hoekige voorwerp al duwende den oesophagus kan beleedigen.

Als ik de slokdarmsonde gebruikte, wat aanvankelijk regel was, werd om het in te brengen eind steeds een doek gebonden. Hierdoor voorkwam ik, dat de sonde het vreemde voorwerp voorbij gleed. Ondervond ik bij het doordrukken veel tegenstand, dan staakte ik de operatie. Bij dat aandrukken moet men er echter steeds op bedacht zijn, dat de koe in haar benauwheid soms een on-

verwachte voorwaartsche beweging kan maken, die noodlottig kan worden, als men de sonde stevig vasthoudt.

Gevaarlijk blijft de operatie dus altijd en de gevallen, dat de afloop letaal werd, zijn niet zoo heel zeldzaam. Mij zijn er tenminste meerdere bekend en de vrees voor een dergelijken afloop deed mij misschien, te angstig-voorzichtig zijn. Het pijnlijk zelfverwijt van schuldig te zijn aan den dood van de patiënte, dat ieder praktizeerend veearts zeker wel eens gehad zal hebben, bleef me bij deze operatie daardoor echter gelukkig gespaard.

In navolging van Friesche collega's werd mijn handelwijze de volgende:

Vooral bij ronde voorwerpen of stukken lijnkoek, die al heel spoedig een gladde oppervlakte krijgen, trachtte ik, wanneer ze van buiten aan den hals te palpeeren waren, door aandrukken met de beide duimen ze geleidelijk naar boven te werken en zoo te verwijderen. Hoekige stukken laten zich op deze wijze minder gemakkelijk behandelen. Zitten deze boven in den oesophagus, dan kan men ze bijna steeds met den hand langs de mondholte verwijderen. Deze methode is voor den operateur geheel gevaarloos, als hij met zijn linkerhand de koe flink *in den neus vasthoudt* en met de rechter langs het gehemelte, tusschen de kiezen der bovenkaak door, naar binnen dringt. Fixeert men, zooals officieel wordt aangegeven, de tong, dan wordt het m. i. gevaarlijker, omdat men dan, als het dier een plotselinge beweging met het hoofd maakt, deze beweging niet volgt, doordat de tong beweeglijk aan dat hoofd verbonden is en men aldus met de rechterhand gemakkelijk tusschen de kiezen geraakt.

Is de brok op de aangegeven wijze niet te verwijderen, dan laat ik ze zitten, doe, indien het dier eenigszins tympanitisch is, veiligheidshalve vooral bij op-verren-afstand-wonenden, de penssteek, waarbij ik de trocart natuurlijk laat zitten, schrijf voor, het dier alle voedsel te onthouden, alleen water te laten drinken en van tijd tot tijd een weinig raapolie in te geven. Beweging kan daarbij dikwijls heel nuttig werken. Meer dan eens vernam ik, dat het corpus alienum spontaan was verdwenen, doordien men het dier van den stal verwijderd en afgestapt had.

Om zekerheid te krijgen, dat de passage inderdaad weer vrij is, laat men patiënte een weinig hooi of gras eten. Als het vreemde voorwerp nog in den slokdarm aanwezig is wordt ze terstond benauwd, begint te dringen, krijgt frequente urine-loozing, hoestaanvallen en maakt braakbewegingen, en komt pas weer tot rust, als het opgenomene weer is uitgebraakt.

In den regel zal het corpus alienum binnen 24 uur verdwenen zijn. Stukken biet kunnen langer, soms wel twee dagen in den slokdarm blijven, maar nooit zag ik daarvan eenig nadeel.

Petroleum inwendig.

Door toedienen van petroleum in giften van 15—30 Gr. per keer en per dag, in een flesch melk, heb ik herhaaldelijk zeer gunstige resultaten gekregen bij koeien, lijdende aan chronische longaandoeningen, waarbij clinisch de diagnose „tuberculose" werd gesteld. Na eenige dagen behandeld te zijn, beginnen de dieren minder te hoesten, verbeteren in voedingstoestand, en na verloop van eenige weken is vaak blijvend herstel verkregen. In sommige gevallen was

slechts een tijdelijke verbetering waar te nemen, terwijl in enkele totaal geen resultaat werd bereikt. Onder de gevallen, waarbij blijvend herstel is verkregen, zijn er meerdere, die reeds in een zeer vergevorderd stadium verkeerden: veelvuldige droge hoest, sterke vermagering, geringe melkopbrengst, verminderde eetlust.

Gipsverbanden in de runderpraktijk.

In afwijking van de gebruikelijke methode te Utrecht, waar voor een gipsverband steeds een onderlaag werd aangelegd, worden door de Friesche veeartsen deze onmiddellijk op het been aangelegd. Behalve bij fracturen worden ze, en inderdaad meestal met succes, toegepast bij gewrichtskneuzingen, ontstekingen in en om het gewricht, vooral van carpus en tarsus. Genoemde aandoeningen zijn in den regel zeer pijnlijk, komen vooral op de oude Friesche stallen veelvuldig voor en zijn op andere wijzen lastig te genezen. Bovendien ontstaan vaak complicaties, als: abortus, decubitus, Ermüdungslahmheit aan andere beenen, etc., die men door het spoedig genezing brengende gipsverband zeer beperkt. Meestal is na 14 dagen herstel verkregen en kan het gipsverband worden afgenomen. Soms is vernieuwing van het verband noodig, vooral wanneer bij het aanleggen sterke zwelling bestond, zoodat, als deze belangrijk afneemt, hetgeen in den regel geschiedt, het verband zijn beteekenis als zoodanig te spoedig verliest.

GRONINGEN, Mei 1913. W. TEN HOOPEN.

La liqueur de Labarraque, door A. FREDERIKSE en DR. R. H. J. GALLANDAT HUET

In het Rec. de Méd. Vét. 15 Mai, 1912 wordt een vergeten oud geneesmiddel, La liqueur de Labarraque, aanbevolen. Deze mededeeling gaf ons aanleiding genoemd middel te gebruiken en wel met het grootste succes.

De 12-jarige inlandsche merrie, N°. 254 kwam den 1sten November 1912 voor een absces van den medialen hoefbal r.v. in behandeling. Na eenige warme hoefbaden kon het absces spoedig geopend worden. De abscesholte granuleerde bijna vol, maar een kleine fistel bleef over; met de sonde voelde men het kraakbeen; later liep de fistel tot den steunselhoek door.

De behandeling met verschillende antiseptica en een sublimaatdracht bracht geen verbetering aan. Alvorens tot een operatie over te gaan werd nog Liqueur de Labarraque beproefd. Een wattenverband werd aangelegd en om de 2 à 3dagen vernieuwd. Vijf maal, later 3 × daags werd de hoef gedurende ½ uur in eene 2 % oplossing van L. de L. geplaatst.

De genezing trad spoedig in, na 5 weken was er niets meer van de hoefkraakbeenfistel te bespeuren.

Een andere patiënt kwam in behandeling voor een verwonding van den nek; later bleek, dat wij met een nekfistel te doen hadden. De fistelopening was ongeveer 3 c.M. van de mediaanlijn verwijderd. Bij sondeeren bleek de fistel diep te zijn en had de richting naar den nekband.

Achter de fistelopening zijn twee tegenopeningen gemaakt een draineerbuis is er doorgehaald, waarna de fistel eenige malen daags met antiseptica, vooral

waterstofsuperoxyde-solutie werd doorgespoten. Daar niet de minste verbetering intrad, besloten wij ook hier de L. de L. te beproeven. Vier maal daags werd met een 2 % oplossing flink doorgespoten, de afscheiding werd steeds minder, ten laatste werd de drain verwijderd en de granulatievorming bevorderd door inspuiting van Tinct. Aloës, Tinct. Myrrhae en Tinct Arnicae āā, waarna de fistel zeer spoedig sloot.

Naar onze meening is de gunstige afloop van beide gevallen zeker aan de werking van de L. de L. toe te schrijven.

Ook bij nageltred en rotstraal in hevige mate, werd met goed gevolg het middel aangewend.

Liqueur de Labarraque:

Hypochlorit. calcic,	33.—
Carbon. natric.	67.—
Aq.	1000.—

Laat alles in een flesch 24 uur staan en giet de heldere vloeistof af.

UTRECHT, Juni 1913.

Necrologiën.

K. BOSMA. †

Op 14 Augustus 1913 overleed te Zevenbergen de gepensionneerde gouvernementsveearts in Nederlandsch-Indië K. BOSMA.

KORNELIS BOSMA werd 23 November 1860 te Opeinde, gemeente Smallingerland (Friesland) geboren. Hij begon zijn studie aan 's Rijks Veeartsenijschool op 1 September 1878, werd 24 Juni 1881 candidaat-veearts en 1 September daaraanvolgend bestemd voor de koloniën. Op 21 Juli 1883 behaalde hij zijn diploma als veearts en reeds op 16 November van hetzelfde jaar werd hij bij Ministeriëel besluit ter beschikking gesteld van den Gouverneur-Generaal om te worden benoemd tot gouvernementsveearts in Nederlandsch-Indië. Aldaar was hij op verschillende plaatsen werkzaam, kreeg in 1896 een jaar verlof en werd in Mei 1905, op verzoek, eervol ontslagen.

In November 1905 vestigde hij zich te 's-Gravenhage, welke standplaats hij echter reeds op 1 Juli 1906 verwisselde met Zevenbergen, waar hij ingevolge besluit van Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant d.d. 23 Mei 1906, N°. 160, tot provinciaal veearts was benoemd. Hier werd hij tevens bij Koninklijk besluit van 30 Juli 1906, n°. 73, met ingang van 1 Augustus daaraanvolgend,

plaatsvervanger van den districtsveearts, wien Teteringen als standplaats was aangewezen. Uit deze betrekking werd hij bij Koninklijk besluit van 28 September 1911, n°. 146, wegens opheffing van den dienst, eervol ontslagen.

BOSMA was gehuwd met mejuffrouw C. WESSELS, die met haar kinderen den betreurden doode nastaart.

W. C. SCHIMMEL.

B. EYSENBURGER. †

Op blz. 647 van dezen jaargang deelde ik het een en ander mede omtrent B. EYSENBURGER, naar aanleiding van den moord op dezen collega en diens echtgenoote gepleegd. In het *Weekblad voor Indië* van 13 Juli 1913 komt hun portret voor; aan het bijschrift zij het volgende ontleend, mede ter verbetering van vroeger onjuist vermelde data.

EYSENBURGER werd 7 Juni 1913 onverhoeds aangevallen, terwijl hij met zijn echtgenoote, M. PIERLOT genaamd, in een rijtuig zat, waarvan de paarden door laatstgenoemde werden bestuurd. Zij overleed nog denzelfden dag aan de bekomen wonden. EYSENBURGER werd op 17 Juni per stoomschip „Mossel" van Soembawa-besar naar Singaradja (Bali) vervoerd. Men vreesde namelijk dat hij door langer verblijf op Soembawa, waar alles hem aan zijn zoo wreedaardig vermoorde vrouw herinnerde, krankzinnig zou worden. Op 18 Juni te Singaradja aankomende, overleed hij aan de gevolgen der lanssteken, waarvan één de linkerlong had getroffen; hij werd aldaar begraven.

De aanval was blijkbaar een wraakneming, omdat EYSENBURGER de maatregelen, welke in zake de bestrijding van surra zijn voorgeschreven, in toepassing had gebracht.

Dat de dader, een inlander, gevat is, wordt niet gemeld.

W. C. SCHIMMEL.

Referaten.

Infectious Abortion in Swine.

REYNOLDS nam op een boerderij abortus waar bij 6 van de 11 varkens.

De dieren waren alle beneden de 2 jaar oud en in één hok — pas kort voor het biggen werden ze afzonderlijk gezet in hokken naast elkaar. Een week later verwierp de eerste zeug (11 biggen, 2 à 3 weken te vroeg). De jongen stierven spoedig — de zeug werd afzonderlijk gehouden. Varken no. 2 wierp 3 dagen later 11 gezonde normale biggen.

Zeug no. 3 beviel denzelfden dag van 13 ongeveer voldragen, maar haarlooze jongen, 8 stierven bij de geboorte, 5 bleven in leven.

Zeug no. 4 wierp 3 dagen later 12 biggen die tijdens of spoedig na de geboorte stierven. Zeug no. 5 verwierp denzelfden dag 9 biggen (1 week te vroeg) die spoedig stierven. Alle zeugen waren in goede conditie, niet te vet. In voedsel, stal en omgeving was niets dat voor den abortus aansprakelijk gesteld kon worden De varkenshokken waren nooit eerder voor varkens gebruikt.

Zeug no. 6 aborteerde een poos later — 14 bijna voldragen haarlooze biggen, die spoedig stierven. Deze zeug was de moeder der vijf vorige.

Twee van bovengenoemde zes zeugen brachten eenige maanden later gezonde voldragen jongen ter wereld. De beer had waarschijnlijk geen schuld aan den abortus, daar varkens van een andere boerderij, door hem gedekt (een poos na die op de eerste boerderij) niet aborteerden.

Op een andere boerderij aborteerde een van de acht aanwezige zeugen onder gelijke omstandigheden. R. was niet in de gelegenheid microscopische onderzoekingen en entproeven te doen. (Dat is wel jammer — in de literatuur vond ik niets over infectieuzen abortus bij varkens. Ref.)

PEKAR schrijft in de Berl. Tier. Wochenschr. 1913 XXIX no. 26, over septische en dometritis der fokvarkens en den tengevolge daarvan optredenden abortus. Volgens hem staat deze aandoening in verband met varkenspest en borstziekte (Schweineseuche) en kan men door voedering met uterussekreet van deze varkens, bij gezonde dieren zoowel pest, borstziekte als septicaemie verwekken (hij bedoelt de verschijnselen ervan). Verder wijst hij op het spontaan optreden van varkenspest op plaatsen waar latente septische endometritis voorkomt. P. schijnt zijn gevallen niet bakteriologisch gecontroleerd te hebben. Zijn conclusies dienen daarom nader onderzocht te worden.

American veterinarian Review 1913, *XLII*, 4 p. 442.. VRIJBURG.

Die neueren Errungenschaften auf dem Gebiete der Lokalanästhesie.

Volgens BAUM moet en kan de lokale anaesthesie worden toegepast bij alle operaties waarbij om de een of andere reden contra-indicatie is tegen inhalatienarcose — eveneens bij alle kleinere operaties, daar aan algemeene narcose toch altijd eenige risico verbonden is. Het hangt van ieder speciaal geval af, of men de te opereeren streek door plaatselijke injecties ongevoelig zal maken of wel alleen de betreffende zenuwen in hun verloop door perineurale injecties

zal anaestheseeren. In het laatste geval heft men de zenuwgeleiding tusschen ziekte-haard en hersenen tijdelijk op, en zulks is bij operaties in dieper liggend weefsel altijd aan te bevelen. Als locaal-anaestheticum verdient *novocaïne* de voorkeur, daar het niet prikkelt en niet giftig is; wenschelijk is een toevoeging van *suprarenine* (*adrenaline*) dat het operatieveld min of meer anaemisch maakt en ook door zijn eveneens anaestheseerende werking. het *novocaïne* ondersteunt. (Alleen voor oppervlakkige anaesthesie van slijmvliezen (neus-, keel, urethra en blaas) is *alypine* te verkiezen, in 1—10 % oplossing en gemengd met suprarenine).

In den handel zijn tabletten verkrijgbaar die 0.125 gram novocaïne + 0,00012 suprarenine bevatten; 1,2 à 4 tabletten in 25 c.c. physiol. NaCl opl. opgelost, geeft de gewenschte ½ — 1 à 2 % oplossing. (Wil men de oplossing zeker steriel hebben, dan moet men ze even (in reageerbuisje) opkoken. Om daarbij echter te voorkomen dat het suprarenine zich omzet, moet de gebruikte physiol. Na Cl. oplossing zwak zuur zijn en per Liter 3 druppels acid. hydrochlor. dilut. bevatten. De eventueel door het indampen bij het koken ontstane volumevermindering vult men aan met steriele Na Cl. oplossing).

Deutsche medizinische Wochenschrift 1912. 38, 51 en 52. VRIJBURG.

Entfernung von Fremdkörpern aus dem Schlunde bei Rindern.
Treatment of Choke in the Horse.

Om vreemde voorwerpen bij runderen uit den slokdarm te verwijderen doet SCHRADER als volgt: Dier met kop vastbinden, mondspiegel aanleggen, wijd openen en door twee helpers later vasthouden. Met linkerhand tong op zij houden, met rechterhand in den slokdarm dringen en voorwerp zoo mogelijk met de vingers omvatten. Een helper drukt den slokdarm samen beneden het voorwerp en schuift dat in de richting der exploreerende hand. Deze manier heeft in meer dan 80 % der gevallen succes. Zit het voorwerp te diep om met de hand gevat te worden dan tracht men het *zeer voorzichtig* met slokdarmsonde in de maag te schuiven. Lukt dit niet, dan doet S. penssteek en laat de trocardtubes zitten tot het voorwerp (uit zichzelf) in de maag is gegleden, wat binnen 12 à 24 uur plaats heeft. S. was in zijn 40jarige praktijk nooit in de noodzakelijkheid, slokdarmsnee te moeten doen.

HORACE BRADLEY geeft een zeer eenvoudig middel aan bij *verstopping van den oesophagus* bij paarden door een vreemd voorwerp, nl. een subcutane inspuiting van 32 à 48 *m. G apomorphinum hydrochloricum.* Hij beschrijft 5 gevallen, waarbij telkens enkele minuten na toediening de belemmering verdwenen was (in de richting van de maag).

ALCALAY had bij slokdarmverstopping succes met compressen van zeer heet water, om den slokdarm — tegelijk werd de hals zooveel mogelijk gestrekt en de slokdarmstreek naar beneden toe gemasseerd.

Berliner Tierärztliche Wochenschrift 1913. *XXIX.* 26. S 469. *American veterinarian Review.* 1913. *XLII* 4. p. 445. VRIJBURG.

Bacillus bronchisepticus — its Relation to canine Distemper.

FERRY geeft in een zeer lezenswaard artikel nog eens een overzicht over honden-

ziekte en de door hem MAC GOWAN en TORREY (onafhankelijk van elkaar) ontdekte bacil, die volgens hem als de oorzaak moet worden beschouwd. (Zie ref. blz. 521 en 956 jaargang 1912 van dit tijdschrift).

Als een verder bewijs daarvoor vermeldt hij het feit, dat bij een troep van 16 jonge honden,die hij nauwkeurig kon waarnemen, de bacillus bronchisepticus in reincultuur uit de trachea was te kweeken bij die dieren, die in een vroeg stadium der ziekte gedood werden. Die welke later gedood werden of stierven, hadden ook bij-infecties.

De reden, dat zooveel bacteriën voor de oorzaak van hondenziekte zijn aangezien, is volgens F. zeer zeker daarin gelegen, dat de verschillende onderzoekers niet genoeg gewaakt hebben tegen toevallige infecties van hun proefdieren met het hondenziekte-virus. De optredende verschijnselen werden dan ten onrechte toegeschreven aan de door hen ingeënte microbe. Het gevaar van toevallige besmetting is zeer groot en men moet zeer nauwgezette en strenge voorzorgen nemen om dat uit te schakelen, en de proefdieren zorgvuldig isoleeren. Met inachtneming van deze maatregelen verkreeg FERRY steeds negatieve resultaten, als hij neus- en bronchiaalsekreet of bloed van hondenziekte-honden filtreerde en het filtraat als entstof gebruikte. Hij verklaart daarom, dat de ziekte niet door een filtreerbaar (ultravisibel) virus wordt veroorzaakt, maar door de bacillus bronchisepticus. Entingen met levende en gedoode culturen van deze bacil beschutten tegen de ziekte, en honden met de onverzwakte bacil geïnfecteerd, kregen hondenziekte-verschijnselen en waren later immuun tegen de natuurlijke ziekte.

De onderzoekingen van FERRY verdienen zeer zeker de aandacht, en het zou zeer wenschelijk zijn, zijn proeven te herhalen bij de in Europa voorkomende ziekte.

American veterinarian Review 1913. *XLIII.* 1. VRIJBURG

Epizootic equine Encephalo-myelitis (Borna-disease) Forage poisoning or Cerebrospinal Meningitis.

STANGE beschrijft een ziekte onder paarden, die in 1912 in Kansas en aangrenzende staten heerschte en aan omstreeks 30.000 paarden het leven kostte (90 % der aangetaste dieren). De verschijnselen waren hoofdzakelijk van de kant van het centrale zenuwstelsel en van de digestie-organen en kwamen in hoofdzaak overeen met de ziekte, die in 1813 voor het eerst in Würtemburg optrad en in het laatst der vorige eeuw epizoötisch in Saksen. (Borna'sche ziekte). Zij deden denken aan schimmelvergiftiging — de dieren hadden o. a. wankelenden gang en verlies van eetlust.

Meer dan 80 % der gevallen kwamen op het platteland voor en voornamelijk in de zomermaanden. De oorzaak bleef onbekend. Micro-organismen konden niet in de aangetaste organen worden aangetoond of daaruit gekweekt. Therapeutische behandeling had geen succes.

Volgens MOHLER is de ziekte reeds in Amerika geconstateerd in 1847 en 1869 zoowel in sporadische als enzoötische vorm en treedt ze ieder jaar wel hier of daar op. Verschillende namen zijn aan deze ziekte gegeven. M. vindt de naam cerebro-spinaal-meningitis de meest rationeele.

Verschillende microben zijn uit het cerebro-spinaal vocht gekweekt en voor

de oorzaak gehouden; zoo vond SIEDAMGROTZKY *micrococcen*, JOHNE *diplococcen*, OSTERTAG *streptococcen*. In Amerika vond HARRISON *streptococcen*, overeenkomende met die van OSTERTAG. WILSON en BRIXHALL *diplococcen*, overeenkomende met de FRÄNKEL'sche diplococcus pneumoniae Met al deze microben gelukte het niet, alle verschijnselen der ziekte op te wekken.

GRIMM vond ook staphylococcen en streptococcen in de hersens van gezonde paarden en MOHLER vond zeer dikwijls diplococcen. Streptococcen en staphylococcen in de hersens van paarden die aan dourine, influenza, pernicieuze anaemie en andere ziekten gestorven waren en denkt dat deze microben tijdens de agonie van uit den darm in het lichaam doordringen, zonder met eenige bepaalde ziekte in verband te staan. Ook vond MOHLER verschillende soorten van coccen in de hersenen van paarden die aan cerebro-spinaal-meningitis waren gestorven Met deze microben kon hij bij gezonde paarden door entproeven (subcutaan intranasaal, intraveneus of subduraal) de ziekte niet veroorzaken. Cultuur van die verschillende microben, als antigeen gebruikt, gaven met bloedserum van aan de ziekte lijdende paarden, bij agglutinatie en complementbindingsproeven *geen* positieve reacties.

JOEST en DEGEN vonden bij deze ziekte in zenuwcellen van de hippocampus vormsels gelijkende op de Negri'sche lichaampjes. MOHLER onderzocht voor het Bureau of Animal Industry te Washington vele hersenen, maar vond dergelijke lichaampjes niet. Velen nemen als oorzaak van de ziekte in kwestie schimmelvergiftiging aan. De meeste onderzoekers hadden negatieve resultaten bij hunne pogingen om met beschimmeld voer de ziekte op te wekken. MAYO *had een positief resultaat* bij een paard dat met beschimmeld graan werd gevoederd, en HASLAM kreeg bij 4 van de 7 paarden, die hij onrijp beschimmeld graan gaf, de verschijnselen der ziekte te zien. — CENI vond dat schimmels alleen in sommige stadiën van hun groei vergiften produceeren en schadelijk zijn, dat zou het feit verklaren, dat voederingsproeven de eene keer positief en een ander maal negatief uitvallen. De aard van het vergift is nog niet bekend. — MOHLER cultiveerde uit bedorven graan en voer verschillende schimmelsoorten, liet die een maand groeien in kolven die 250 gram voedingsbodem bevatten. Gedurende 30 dagen werden paarden daarmee gevoederd — ieder paard kreeg per dag de inhoud van een kolf. *Geen ziekteverschijnselen* werden waargenomen *Toch houdt* MOHLER *de ziekte voor een vergiftiging veroorzaakt door bedorven (beschimmeld) voeder. De ziekte is niet besmettelijk.*

De medicamenteuze behandeling kan alleen symptomatische zijn. De ziekte kan alleen bestreden worden en verdere gevallen kunnen voorkomen worden, door het voeder dat de ziekte veroorzaakt, door ander te vervangen.

De enzoötie in Kansas was het hevigst in den nazomer, die zeer heet en nat was. Het gras in vele weilanden beschimmelde, dieren in dergelijke weiden grazende, werden ziek, evenals die welke met gemaaid gras of ander groen voer gevoederd werden. De paarden die met hooi gevoed werden bleven daarentegen gezond. Toen later koeler en drooger weer kwam met een weinig vorst, verdween de ziekte en werden de dieren in dezelfde verdachte weilanden niet meer ziek. De van de ziekte herstelde dieren zijn niet immuun. Er werden ge-

vallen waargenomen dat paarden voor de tweede maal ziek werden — sommige stierven aan dien tweeden aanval, andere herstelden.

Id. Id. 1913. *XLII.* 4 *en* 5. VRIJBURG.

A propos d'un cas de méningite cérébro-spinale chez le cheval.

LESAGE en FRISSON vermelden een enzoötische meningitis cerebro-spinalis in Frankrijk bij paarden waarbij ze in het bloed en in de hersenen een koffieboonvormige diplococcus vonden, gelijkende op de Weichselbaum'sche meningococcus van den mensch.

VIDELIER nam verscheidene gevallen waar met snel doodelijk verloop, in het begin van een épidemie van fièvre typhoïde. Ook hier werden coccen gevonden aan één kant afgeplat (koffieboonvormig) meest als diplococcen, soms als kettingen van 4 exemplaren.

Recueil de médecine vétérinaire. 1913, *XL* 3. *p.* 69. VRIJBURG.

Die Tiefenwirkung der Desinfectionsmittel bei Euterentzündung

Het is bij mastitis vrijwel onmogelijk door lokale inspuiting van geneesmiddelen een werking te verkrijgen op microben in de diepte, zonder tegelijk het klierweefsel te schaden. SCHMIDT maakt bij infectieuze uierontstekingen waarbij het leven van het dier gevaar loopt en waarbij het melkafscheidend vermogen in een of meer kwartieren toch verloren is, in de ergst aangedane gedeelten, gebruik van een injectie van glycerine en alcohol-absolutum āā. Bij minder hevige gevallen, waar kans is op herstel der melksecretie, wordt aan het mengsel een gelijke hoeveelheid physiologische keukenzoutoplossing toegevoegd.

De inspuiting mag niet onder te hoogen druk geschieden. S. gebruikt een melkcatheter met 1.75 M. gummislang en glazen trechter. Het terugvloeien der vloeistof wordt vermeden door het tepelkanaal boven een oogenblik dicht te drukken. De zoo behandelde kwartieren worden de eerste drie dagen niet gemolken, de andere worden geregeld uitgemolken. De toestand der dieren verbeterde gewoonlijk sneller dan met andere behandelings-methoden.

Ref. had bij streptococcen-mastitis succes met inspuiting, eenmaal daags van 3 % oplossing van acid. boricum (op lichaamstemp. verwarmd). De oplossing bleef 12 uur inwerken — na 14 dagen werd in de behandelde kwartieren een normaal uitziende melk afgescheiden met zeer weinig (meest gephagocyteerde) streptococcen. De behandeling kon door omstandigheden niet langer worden voortgezet en de toestand ging daarna (zonder behandeling) weer achteruit.

Deutsche tierärztliche Wochenschrift. 1913. 21 24. & 372. VRIJBURG.

Ingezonden.

DE INSPECTEUR VAN DEN VEEARTSENIJKUNDIGEN DIENST EN DE WET.

De discussie over de al of niet wettigheid der Ministerieele beschikking van 14 October 1912, (Staatscourant 17 October 1912. No. 243) wordt een bron van verveling en van nutteloos tijdverlies. Nieuwe gezichtspunten worden niet meer geopend; de gedachtenwisseling bepaalt zich tot eene onbelangrijke herhaling van reeds vroeger aangevoerde argumenten contra en pro. Met een kort, puntsgewijs samengevat antwoord op de repliek van den heer HOUBA wil ik dan ook mijnerzijds het debat beëindigen. Der Mohr hat seine Schuldigkeit gethan.

1. In de eerste plaats moet ik, waar ik geaarzeld heb, om in verband met den toon, van zijn eerste betoog, met den heer HOUBA in debat te treden, hem het genoegen ontzeggen, dat hij zich zou bevinden in het gezelschap van Mr. ZAAYER. In de repliek van Mr. ZAAYER heb ik indertijd eene zekere geprikkeldheid meenen te constateeren; gebrek aan goeden toon heb ik dezen tegenstander nergens verweten. De goede debat-toon is bij Mr. ZAAYER veilig en de discussie, die ik met dezen scherpzinnigen jurist over de geïncrimineerde beschikking heb gevoerd, was mij om de frischheid en oorspronkelijkheid der denkbeelden zeer aangenaam.

2. De heer HOUBA stelt het in zijne repliek voor, alsof hij in zijn eerste betoog *de juridische wetenschap* een goochelaarster zou hebben genoemd met „juridische draaierijen en spitsvondigheden". Daargelaten nog, dat hij dit woord, in volstrekte onbekendheid met de rechtsgeleerdheid neergeschreven, niet terugneemt, moet ik toch opmerken, dat de heer HOUBA niet *die wetenschap* maar *mij persoonlijk* heeft voorgesteld als een goochelaar „met een hoop groote woorden en juridische draaierijen en spitsvondigheden". In het bijzonder die „hoop groote woorden", die de heer HOUBA thans in zijn repliek voor het gemak weglaat, duiden op het persoonlijke in zijn aanval; daartegen heb ik terecht verzet aangeteekend. De heer HOUBA moet dit niet trachten te omgaan door een gewijzigde voorstelling van zaken.

3. Tegen mijne constateering, dat de heer HOUBA blijkbaar mijn juridisch betoog niet heeft begrepen, — de goedkoope opmerking, dat dit een gemakkelijk middel is om lastige argumentatie te smoren, laat ik voor rekening van den heer HOUBA — beroept deze zich andermaal op het gezelschap van Mr. ZAAYER. Ik moet den heer HOUBA ook hier de illusie van dit gezelschap ontnemen; de bron van het niet begrijpen mijner bestrijders was in wezen verschillend. Mr. ZAAYER heeft een mijner verdedigingsgronden anders opgevat dan ik had bedoeld, doordat ik het argument niet nader had ontwikkeld en daardoor ruimte had gelaten voor eene interpretatie naast de mijne. Het niet begrijpen van den heer HOUBA *van mijn geheele betoog* — in de repliek blijkt het weer op verschillende plaatsen — vindt zijn grond in de omstandigheid, dat de heer HOUBA in een zuiver juridische quaestie op door hem aangevoerde motieven partij kiest, hoewel deze quaestie zijne competentie overschrijdt.

4. Ik mocht verwachten, dat de heer HOUBA zou erkennen zich te hebben

vergist, toen hij in zijn eerste betoog neerschreef, dat ik het argument, ontleend aan het interpretatieve karakter der begrootingswet van 1910, na herhaalde bestrijding van Mr. ZAAYER zou hebben losgelaten. Mijne bestrijder echter laat, hoewel hij weet, dat het een van de hoofdstellingen mijner verdediging is, het punt eenvoudig zwemmen. Noode — de wijze van debatteeren van den heer HOUBA dwingt mij er toe — herhaal ik daarom de woorden uit mijn dupliek tegen Mr. ZAAYER, die ik ook reeds in het antwoord aan den heer HOUBA neerschreef.

„Naar mijne meening, even goed als naar die van Mr. ZAAYER, is in de wet van 1870 in 1910 noch formeel, noch materieel een tittel of jota veranderd. Wat is dan de beteekenis van mijn door Mr. ZAAYER niet begrepen beroep op de parlementaire behandeling der begrooting voor 1910? De begrootingswetgever heeft de wet van 1870 geïnterpreteerd; niets meer, maar ook niets minder. De wetgevende macht heeft de wet van 1870 geïnterpreteerd in dien zin, dat deze het invoegen van een schakel, in het verband van den veeartsenijkundigen dienst tusschen den met de uitvoering der wet belasten Minister en de districtsveeartsen niet in den weg stond. Naast deze interpretatie van den wetgever zelf heeft een afwijkende interpretatie, van wien ook, tenzij van een administratieven rechter, geen practische beteekenis. Daarmede staat en valt de geheele quaestie". Deze ondubbelzinnige woorden eenvoudig ook thans weer te negeeren; op dit punt althans geen ongelijk te willen erkennen; inderdaad deze wijze van bestrijding is niet ridderlijk.

De heer HOUBA heeft zich volgens zijn schrijven de oogen uitgewreven, toen hij in mijn antwoord las, dat Mr. ZAAYER mijne stelling, dat de begrootingswet van 1910 een interpretatief karakter heeft, niet zou hebben aangevallen. In mijn vorig betoog schreef ik reeds, dat de rechtsgeleerdheid lijdt aan het euvel, dat ieder meent er verstand van te hebben. Opnieuw ondervindt de heer HOUBA daarvan de gevolgen, waar hij, ter adstructie zijner meening, wijst op de drie argumenten in de repliek van Mr. ZAAYER. Meent de schrijver nu toch serieus, dat deze drie argumenten het interpretatieve karakter der begrootingswet betreffen? Gelooft hij in allen ernst, dat, om mij slechts tot een der argumenten te bepalen, eene Ministerieele circulaire het karakter eener wet kan bepalen? De vraag stellen is haar beantwoorden.

5. Hij die aangesteld wordt als „leider" van en „toezichthebber" op een tak van dienst, is daardoor haar chef. Ik begrijp niet, dat iemand het kan betwijfelen.

De heer HOUBA verwondert er zich nu over, dat naar mijne meening de inspecteur den districtsveearts *niet* mag bevelen den burgemeester te adviseeren een stuk vee af te maken, indien hij dat noodig oordeelt. Toch is de zaak eenvoudig genoeg. Waar in de wet aan den districtsveearts een bepaald omlijnde taak is opgedragen, beslist hij zelf over de uitvoering van die taak in vollen omvang, zonder dat de wet de inwerking van een ander orgaan duldt. Anders echter staat de zaak, zooals ik reeds uit den treure heb betoogd, ten aanzien van werkzaamheden, die niet bepaald in de wet zijn omschreven, doch voortvloeien uit de algemeene dienstbetrekking van den districtsveearts. Daar staat aan eene

machtsdelegatie van den met de uitvoering der wet belasten Minister niets in den weg.

6. Wat de doelmatigheid der beschikking aangaat, de heer HOUBA oordeelt het eigenaardig, dat men tot de conclusie harer ondoelmatigheid reeds is gekomen, toen de beschikking nog geen half jaar had bestaan en hare werking dus nog maar eene zeer korte was geweest. De heer HOUBA vergist zich. Reeds bij het tot stand komen der beschikking stond het vast, ook bij mij, dat zij, gebonden aan de grenzen van de wet van 1870, slechts zeer onvolledig het beoogde doel zou bereiken. Zoolang deze wet vigeert, is geen doeltreffende regeling te scheppen. Waarom dan niet de wet veranderd? Belast met de legislatieve arbeid aan de Directie van den Landbouw mag ik uit eigen ervaring mijn bestrijder toevoegen: „Du sprichst ein grosses Wort gelassen aus". De wetgevende machine in *Nederland* is log, zij werkt traag, wanhopig traag. De weg naar het Staatsblad is lang en het doel der beschikking is geweest, om, zoolang geen nieuwe wet op den veeartsenijkundigen dienst in werking getreden is, in de bestaande leemte te voorzien, *voor zoover dat mogelijk is.*

7. Bij de regeling van onderwerpen van veeartsenijkundigen aard samenwerking tusschen den veearts en den jurist, beiden blijvende op eigen terrein, zonder zich te laten verleiden tot strooptochten op elkanders gebied, dat is het eenige punt, waar de heer HOUBA en ik elkaar ontmoeten. Na de gevoerde discussie meer dan ooit vorder ik echter voor den jurist de beslissing op, of de regeling zelve en hare toepassing juridisch zuiver zijn.

's-GRAVENHAGE, Augustus 1913.

Mr. Dr. K. J. FREDERIKS.

DE VOORSTELLEN 8 EN 9 VOOR DE AANSTAANDE ALGEMEENE VERGADERING VAN DE MAATSCHAPPIJ TER BEVORDERING DER VEEARTSENIJKUNDE IN NEDERLAND.

Bovenvermelde voorstellen van het Hoofdbestuur van de Maatschappij, opgenomen in aflevering 9 van dit tijdschrift, geven mij aanleiding tot de volgende opmerkingen.

Het Hoofdbestuur heeft blijkbaar — en terecht — afgezien van het voornemen (zie aflevering 1 van dit jaar) een voorstel te doen tot het oprichten van een *Indische afdeeling*. Daargelaten, dat het initiatief tot het oprichten van een bijzondere afdeeling van de belanghebbende leden en niet van het Hoofdbestuur zou moeten uitgaan, zal van een Indische afdeeling, mochten ooit 8 veeartsen tot de oprichting daarvan besluiten, nooit eenige kracht kunnen uitgaan. Alleen reeds de groote afstand tusschen den zetel der Maatschappij en de aldeeling, welke het noodig zou maken de data, bedoeld in artt. 12 en 30 van het Huishoudelijk Reglement met 2½ à 3 maanden te vervroegen, is een overwegend bezwaar; om van andere, als de weinige gemeenschappelijke belangen van Indische en moederlandsche veeartsen, niet te spreken. Waar die echter aanwezig zijn, is met wat goeden wil, ook zonder een Indische afdeeling, de noodige samenwerking tusschen de Nederlandsche en de bestaande Indische vakvereenigingen wel te verkrijgen.

De verwezenlijking van voorstel 8 zal feitelijk de Indische leden van de Algemeene afdeeling brengen op den voet van inteekenaar op het tijdschrift. Immers, zoodra voor de rechten van het lidmaatschap niet meer extra wordt geofferd — en dit blijkt niet uit het voorstel — zal men moeilijk deze als zoodanig kunnen doen gelden.

Dat desondanks het Hoofdbestuur prijs blijft stellen op Indische leden, die het voor zich gemakkelijker zullen vinden, het tijdschrift bij hun vasten boekhandelaar te bestellen, zooals ondergeteekende, met uitzondering van het Tijdschrift voor veeartsenijkunde, reeds sedert jaren met al zijn vakbladen, *Het Paard*, *De Hoefsmid* enz. heeft gedaan, doet mij de volgende vraag te stellen:

Is de reductie, welke den boekhandel voor het tijdschrift moet worden verleend, zoo groot, dat het Hoofdbestuur zich gaarne de moeite getroost zelf van de Indische veeartsen — per kwitantie dikwijls moeilijk bereikbaar — den handelsprijs te innen? Moet deze vraag ontkennend worden beantwoord, dan ware het practischer voor de toekomst de aanwezigheid in Indië onvereenigbaar te achten met het lidmaatschap der Algemeene afdeeling. Belangstellenden in het tijdschrift zullen dit dan door tusschenkomst van den boekhandel kunnen betrekken, wat de administratie van de Maatschappij gemakkelijker zal maken en, zooals ik mededeelde, voor de Indische veeartsen geriefelijker zal zijn.

In dit geval bestaat er geen enkele aanleiding tot de aanneming van voorstel 9 over te gaan, aangezien de hoofdelijke omslag over 1912 volkomen *en règle* is geheven en de restitutie daarvan de leden, welke reeds bedankt hebben of van plan zijn zulks te doen, niet van gedachten zal doen veranderen.

Is het antwoord op de bovengestelde vraag bevestigend, late het Hoofdbestuur zich dan dienaangaande duidelijk uitspreken, zoodat de Indische veeartsen kunnen beoordeelen, of hun aanblijven als lid van de Maatschappij, die zeer zeker eenigen steun hunnerzijds verdient, voor dit lichaam al of niet geldelijke voordeelen oplevert en zij c.q. met een onbezwaard geweten gebruik kunnen maken van hunne rechten als lid.

BATAVIA, 26 Juni 1913. W. VAN DER BURG.

Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

Het Hoofdbestuur heeft de eer hierbij den leden mede te deelen, dat het, naar aanleiding van het verzoek van eenige afdeelingen om afschrift te mogen ontvangen van *één* der in zake de ontslagname-WESTER gewisselde stukken, aan *elk* afdeelingsbestuur afschrift heeft doen toekomen van *alle* op het

onderzoek betrekking hebbende bescheiden. Bedoelde afschriften zijn dus bij de afdeelingsbesturen voor de leden ter inzage.

Het Hoofdbestuur:
Dr. H. MARKUS, *Voorzitter*,
H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris*.

Berichten.

Rijksseruminrichting. Bij Koninklijk Besluit van 29 Juli 1913, Staatsblad N°. 338, is het volgende Reglement voor de Rijksseruminrichting vastgesteld.

REGLEMENT VOOR DE RIJKSSERUMINRICHTING.

Artikel 1.

Dit reglement verstaat door:

a. Minister: Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel;

b. Directeur-Generaal: Directeur-Generaal van den Landbouw.

Artikel 2.

De Rijksseruminrichting is gevestigd te *Rotterdam*.

Zij is verdeeld in afdeelingen, waarvan het aantal en de werkkringen door den Minister, den directeur gehoord, worden vastgesteld.

Artikel 3.

De werkzaamheden aan de Rijksseruminrichting bestaan in:

1. het bereiden van sera en entstoffen;

2. het verrichten van wetenschappelijke onderzoekingen, hetzij zelfstandig, hetzij op aanvrage en ter voorlichting van:

a. de ambtenaren van den veeartsenijkundigen dienst;

b. in Nederland gevestigde veeartsen.

De Rijksseruminrichting verricht voorts alle werkzaamheden, haar door den Directeur-Generaal opgedragen.

Artikel 4.

De werkzaamheden worden uitsluitend door het tot de Rijksseruminrichting behoorende persoonel verricht.

Anderen mogen daarbij niet tegenwoordig zijn.

Van deze bepaling kan door den Directeur-Generaal onder door dezen te stellen voorwaarden afwijking worden toegestaan.

Artikel 5.

De sera en entstoffen worden niet algemeen verkrijgbaar gesteld, dan na machtiging van of vanwege den Minister.

Bij de aanvrage van die machtiging doet de directeur mededeeling van de wijze, waarop het serum of de entstof is bereid, en brengt hij verslag uit omtrent de proeven, daarmede ter beoordeeling van de waarde ervan genomen.

Artikel 6.

De levering van sera en entstoffen geschiedt, ter beoordeeling van den Minister, hetzij kosteloos hetzij tegen vergoeding van kosten volgens een door hem vast te stellen tarief.

De onderzoekingen bedoeld in artikel 3, sub 2, geschieden kosteloos.

Artikel 7.

Aan het hoofd van de Rijksseruminrichting staat een directeur.

Onder zijne bevelen staan aan het hoofd der afdeelingen afdeelingschefs, die verantwoordelijk zijn voor den gang der werkzaamheden aan hunne afdeelingen.

Een der afdeelingschefs wordt door den Minister aangewezen als onderdirecteur.

Artikel 8.

De directeur en de ambtenaren worden door de Koningin benoemd, geschorst en ontslagen.

Door den Minister worden instructiën voor hen vastgesteld.

Artikel 9.

De beambten en vaste bedienden worden, den directeur gehoord, door den Minister benoemd, geschorst en ontslagen.

Artikel 10.

De tijdelijke bedienden worden, na machtiging van den Minister, door den directeur benoemd, geschorst en ontslagen.

Artikel 11.

De directeur, de ambtenaren en de beambten behoeven de vergunning van den Minister tot het bekleeden van openbare of bijzondere betrekkingen.

Gelijke vergunning behoeft de directeur tot het uitoefenen van particuliere veeartsenijkundige praktijk.

De ambtenaren oefenen deze praktijk niet uit.

Artikel 12.

De directeur heeft de algemeene leiding van en het algemeen toezicht op de werkzaamheden en is bevoegd deze zoo dikwijls bij te wonen als hij noodig oordeelt.

Artikel 13.

Hij regelt de werkzaamheden der ambtenaren, behoudens goedkeuring van den Directeur-Generaal.

Hij regelt de werkzaamheden der beambten en bedienden en stelt instructiën voor hen vast, welke onderworpen worden aan de goedkeuring van den Directeur-Generaal.

Artikel 14.

Hij mag zich zonder verlof van den Directeur-Generaal niet langer dan 3 dagen verwijderen. Bij het verleenen van verlof wordt de waarneming van het directeurschap opgedragen aan den onderdirecteur of, bij ontstentenis van dezen, aan een der overige ambtenaren.

Artikel 15.

De directeur wijst, in geval hij ongesteld of gedurende ten hoogste 3 dagen afwezig is, den onderdirecteur of, bij ontstentenis van dezen, een der overige ambtenaren aan, die hem op zijne verantwoordelijkheid vervangt.

Bij ontstentenis van den directeur of zoo deze door plotselinge ongesteldheid of eenig ander geval in de onmogelijkheid verkeert, om aan dit voorschrift te voldoen, treedt de onderdirecteur voorloopig in zijne plaats en geeft deze ten spoedigste van het gebeurde kennis aan den Directeur-Generaal, die alsdan in de waarneming van het directeurschap voorziet.

Artikel 16.

Bij ontstentenis of tijdens het verlof van een der ambtenaren draagt de directeur diens werkzaamheden op aan een of meer der overige ambtenaren. Kunnen zij zich met die opdracht niet vereenigen, dan zijn zij bevoegd beroep te doen op den Directeur-Generaal, welk beroep geschiedt door tusschenkomst van den directeur.

Artikel 17.

De uren, gedurende welke de ambtenaren hunne werkzaamheden moeten verrichten, worden, behoudens goedkeuring van den Directeur-Generaal, door den directeur vastgesteld.

Ambtenaren, die buiten die uren in de inrichting willen vertoeven of werken, behoeven daartoe de vergunning van den directeur.

Indien een ambtenaar verhinderd is in de inrichting te komen op den daarvoor bepaalden tijd, is hij gehouden hiervan opgave te doen aan den directeur met vermelding van de reden, welke hem heeft belet op tijd aanwezig te zijn.

Indien van deze bepaling bij herhaling door een ambtenaar wordt afgeweken, doet de directeur hiervan mededeeling aan den Directeur-Generaal.

Artikel 18.

Is een ambtenaar door ongesteldheid of andere grondige reden verhinderd zijne werkzaamheden te verrichten, dan verwittigt hij daarvan aanstonds den directeur, die eveneens in kennis wordt gesteld met het ophouden van de reden van verhindering.

Om geene andere reden dan de in het eerste lid van dit artikel genoemde mogen de werkzaamheden worden nagelaten zonder vergunning van den directeur.

Voor eene afwezigheid gedurende langer dan eene week wordt de vergunning van den Directeur-Generaal gevorderd, welke door tusschenkomst van den directeur wordt gevraagd.

Artikel 19.

In zaken, die op de inwendige huishouding van de inrichting betrekking hebben, gedragen de ambtenaren zich naar de beslissing van den directeur.

Artikel 20.

Wanneer eene aanvrage tot het houden van een voorlezing ten behoeve van op het gebied van den landbouw of van de veeartsenijkunde werkzame vereenigingen, pluimvee- of konijnenfokkerijen bij den directeur inkomt, is de ambtenaar, die daartoe door den directeur wordt uitgenoodigd, gehouden aan deze uitnoodiging te voldoen, behoudens zijn beroep op den Directeur-Generaal.

Wanneer het noodzakelijk is, dat een onderzoek, verband houdende met de werkzaamheden der inrichting, plaatselijk wordt ingesteld, dan is de ambtenaar, die voor dat onderzoek door den directeur wordt aangewezen, gehouden,

ter uitvoering van de hem opgedragen taak, zich onverwijld te begeven naar de plaats, waar dat onderzoek moet geschieden.

Artikel 21.

De aan zijne zorg toevertrouwde instrumenten, boeken of andere voorwerpen worden door den betrokken ambtenaar behoorlijk onderhouden en, indien hij bespeurt, dat een instrument, een gedeelte daarvan of een ander voorwerp verdwenen is, geeft hij hiervan onverwijld kennis aan en directeur en versterkt hij alle inlichtingen, welke tot opsporing van het vermiste kunnen leiden.

Artikel 22.

De directeur is bevoegd, na den betrokken ambtenaar daarmede in kennis te hebben gesteld, een instrument of een ander voorwerp, dat aan de zorg van dien ambtenaar is toevertrouwd of in zijn bezit is, te doen gebruiken door een anderen ambtenaar der Rijksseruminrichting.

Alsdan gaat de zorg voor deze instrumenten of voorwerpen over op den ambtenaar, die deze in gebruik krijgt.

Artikel 23.

De zorg voor en het gebruik van de bibliotheek worden geregeld bij een reglement, door den directeur onder goedkeuring van den Directeur-Generaal vast te stellen.

Artikel 24.

Aankoopen of bestellingen vanwege de Rijksseruminrichting worden niet gedaan zonder een door den directeur onderteekenden bon. Deze onderteekent den bon niet, dan nadat hij zich overtuigd heeft, dat de noodige gelden beschikbaar zijn.

Het aangekochte of bestelde wordt niet in ontvangst genomen, dan op vertoon van dezen bon.

Artikel 25.

De ambtenaren dragen zorg, dat den directeur kennis wordt gegeven van ziektegevallen, welke zich voordoen bij dieren, welke door hen voor de serumproductie of voor andere doeleinden worden behandeld.

Artikel 26.

De directeur en de ambtenaren hebben jaarlijks 30 dagen verlof, hetwelk ook in termijnen kan worden genoten.

De dagen van dit verlof worden voor elken ambtenaar in het bijzonder door den directeur vastgesteld, met dien verstande, dat de dienst daardoor niet belemmerd wordt.

Behoudens in bijzondere gevallen, ter beoordeeling van den directeur, mogen niet meer dan twee ambtenaren tegelijk met verlof afwezig zijn.

Behoort bij Koninklijk besluit van 29 Juli 1913 (*Staatsblad* n°. 338).

Mij bekend,

De Minister van Landbouw,
Nijverheid en Handel,

A. S. Talma.

Staat van de gedurende de maand Juni 1913 in de Rijkskeurinsgdiensten van voor uitvoer bestemd vleesch verrichte keuringen.

	Graskalveren.	Nuchtere kalveren.	Runderen.	Schapen.**	Varkens.*	Vette kalveren.
Ter keuring aangeboden	82	7434	13	11419	29238	7974
Voor uitvoer goedgekeurd	80	7339	11	11418	28651½	7954
Voor uitvoer ongeschikt bevonden	2	95	2	1	586½	20
Na voortgezette keuring voor consumptie goedgekeurd	—	64	—	1	464½	11
Na voortgezette keuring voorwaardelijk goedgekeurd	—	—	—	—	98	1
Na voortgezette keuring afgekeurd	2	31	2	—	24	8
Voor consumptie afgekeurde organen en deelen.						
Baarmoeders	—	—	—	—	2	—
Beenderen (in K.G.)	—	—	—	—	6	—
Borstorganen (alle).	—	—	—	—	120	1
Borstvliezen	—	—	—	—	18	—
Buikorganen (alle)	—	—	—	—	121	1
Buikvliezen	—	—	—	—	10	—
Darmen (partijen)	—	—	—	—	—	—
Darmscheilen	—	3	—	1	199	7
Gewrichten	—	—	—	—	—	1
Harten	—	4	1	—	421	5
Huid (in K.G.)	—	—	—	—	40	—
Koppen	—	—	—	—	54½	1
Levers	—	4	2	482	1041	33
Longen	6	28	4	857	1423	201
Lymphklieren	—	—	—	—	378	—
Magen	—	—	—	—	—	—
Maag en darmen	—	1	—	—	144	3
Milten	—	—	—	—	41	2
Nieren	4	13	—	10	92	106
Ondervoeten	—	1	—	—	—	8
Ooren	—	—	—	—	—	—
Tongen	—	—	—	—	3	—
Uiers	—	—	½	—	—	—
Vet (in K.G.)	—	—	—	—	19	—
Vleesch (in K.G.)	—	3½	—	4	168½	5
Vruchten	—	—	—	—	1	—
Zwezeriken	—	—	—	—	—	—

* Hiervan werden voor „bacon" bereid 16145 varkens.

** Onder deze schapen bevindt zich één bok.

Voorts werden 15091½ K.G. afzonderlijke organen en deelen ter keuring aangeboden, waarvan 103 stuk voor consumptie werden afgekeurd.

Personalia. Overleden de veearts K. BOSMA te Zevenbergen.

Bij Koninklijk besluit van 6 Augustus 1913 n°. 32 is met ingang van dien dag:

a. eervol ontslag verleend aan D. VAN DER SLUYS, te Amsterdam, als Rijkskeurmeester in bijzonderen dienst aldaar;

b. tot wederopzegging benoemd tot Rijkskeurmeester in bijzonderen dienst te Amsterdam, J. G. A. REESER, keuringsveearts-plaatsvervangend-directeur aan het abattoir aldaar;

c. tot wederopzegging benoemd tot Rijkskeurmeester in bijzonderen dienst te Veenendaal, J. HARP, plaatsvervangend-districtsveearts aldaar.

Bij Koninklijk besluit van 12 Augustus 1913 n°. 9 is, met ingang van 21 Augustus 1913, benoemd tot Rijkskeurmeester in algemeenen dienst 2de klasse, de Rijkskeurmeester in algemeenen dienst 3de klasse J. BUITENHUIS, te Stad-Hardenberg.

Overleden de empiristen S. VAN DOORN te Fijnaart en P. DE FEIKER te Terneuzen.

Bij resolutie van den Minister van Koloniën, van 16 Augustus 1913, afd. D, n°. 61, is W. CHR. A. DOEVE, te Utrecht, ter beschikking gesteld van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, om te worden benoemd tot veearts bij den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst daar te lande.

Bij Koninklijk besluit van 19 Augustus 1913 n°. 39 is, met ingang van 26 September 1913, aan E. VLEMING, te Hoek van Holland, op zijn verzoek, eervol ontslag verleend als Rijkskeurmeester in algemeenen dienst 3de klasse.

SCHORNAGEL.

STAAT van de gevallen van besmettelijke veeziekten, in Nederland geconstateerd gedurende de maand Juli 1913.

Opgemaakt door het Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel.

(*De cijfers tusschen haakjes duiden het aantal eigenaren aan onder wier vee de ziekte werd geconstateerd*).

Provincie.	Veepest.	Longziekte.	Mond- en klauwzeer.	Kwade droes en huidworm.	Schurft bij paard en schaap.	Schaapspokken.	Rotkreupel.	Vlekziekte.	Trichinenziekte.	Miltvuur.	Hondsdolheid.	
											Bij hond en kat.	Bij alle vee.
Friesland	—	—	—	—	—	—	5(2)	78(71)	—	4(4)	—	—
Groningen	—	—	—	—	—	—	31(3)	—	—	—	—	—
Drenthe	—	—	—	—	26(10)	—	9(9)	—	—	—	—	—
Overijssel	—	—	—	—	—	—	—	2(2)	—	2(2)	—	—
Gelderland	—	—	—	—	1(1)	—	—	23(22)	—	1(1)	—	—
Utrecht	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2(2)	—	—
Noord-Holland	—	—	—	—	1(1)	—	287(23)	—	—	4(4)	—	—
Zuid Holland	—	—	—	1(1)	—	—	30(1)	48(18)	—	3(3)	—	—
Zeeland	—	—	—	—	—	—	—	1(1)	—	—	—	—
Noord-Brabant	—	—	—	—	—	—	—	17(15)	—	3(3)	—	—
Limburg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10(10)	—	—
Het Rijk	—	—	—	1(1)	28(14)	—	362(38)	169(129)	—	29(29)	—	—

SCHORNAGEL.

Nadere onderzoekingen omtrent de z.g. „mouw" bij veulens,

DOOR

L. J. COLSEN.

Nog vóór dat in het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde, 31ste deel, 2de aflevering, van den heer SCHIMMEL en in de 5de aflevering van hetzelfde deel van den heer PAIMANS iets verscheen omtrent de z.g. „mouw" bij veulens, kocht ik in de maand September van 1913 een effenbruin merrieveulen, oud 5 maanden, voorzien van een „mouw" links, teneinde een nader onderzoek in te stellen. Ik moet er direct bijvoegen, dat de heer SCHIMMEL wel gelijk had, toen ZEd. in het laatste deel van zijn stuk schreef, dat de Zeeuwsche fokkers gelijk hebben, wanneer zij zulke veulens opruimen, want waar ik het dier kocht voor dertig gulden, verkocht ik het in Maart 1904 voor *f* 22.50, alzoo een nadeelig slot van *f* 7.50. Maar het spijt mij tot nu toe nog niet, aangezien ik daardoor in het bezit kwam van het abnormaal gewricht.

Het veulen dan in kwestie was het derde veulen van eene zeer zware, goed ontwikkelde Zeeuwsch-Belgische merrie. De vader was een Belgische hengst. De merrie had nog nooit een veulen met mouw geworpen en heeft dat ook nadien niet meer gedaan. De eigenaar had in het begin niets aan het veulen gemerkt, totdat in Augustus het diertje kreupelheid vertoonde en mijn hulp werd ingeroepen Daar ik „mouw" diagnostiseerde zag ik van verdere behandeling af en kocht het veulen.

In rust vertoonde het dier bij onderzoek een zeer duidelijk omschreven hygroom van het linker patellairgewricht ter grootte van eene mansvuist. Laterale luxatie van de knieschijf was zonder meer bij het staande dier niet te constateeren, maar nam men de patella tusschen de linkerhand, zoodat de palm van de hand op de voorvlakte van de knieschijf rustte en de vingers den binnenrand van de knieschijf omvatten, dan kon men zeer duidelijk de knieschijf naar buiten brengen, terwijl bij loslaten de patella weer gewoon op haar plaats kwam. Het patellairgewricht van het rechterbeen was volkomen normaal.

Bij beweging zag men het volgende. In stap was het veulen kreupel. Het linker achterbeen werd minder ver vooruit gebracht als het rechter. Bij elken stap hoorde men een eigenaardig klappen. Dat klappen ontstond, doordat bij het oplichten van het been laterale luxatie van de patella werd veroorzaakt en bij het weer op den bodem brengen van het been de knieschijf op haar plaats schoot. De boeren in Zeeuwsch-Vlaanderen spreken daarom niet ten onrechte van „klapmouw".

In draf kreeg men het klappen in vlugger tempo te hooren en wanneer men het veulen erg aanzette, sprong het op drie beenen, doordat de knieschijf zich vastzette. Vooral dat op drie beenen springen, een gevolg van het zich vastzetten van de patella op de katrol van het dijbeen, kwam zeer duidelijk voor den dag bij longeeren. Wanneer ik het veulen links longeerde, hinkte het voortdurend op drie beenen, terwijl bij rechts longeeren het veulen wel kreupel liep en het eigenaardig klappend geluid liet hooren, maar toch geregeld het zieke been op den bodem bracht.

Na al deze verschijnselen nauwkeurig te hebben nagegaan, vermoedde ik toen reeds en dit lag voor de hand, dat eene storing aan de binnenvlakte van het patellairgewricht moest aanwezig zijn. Wellicht was de mediale zijband niet aanwezig of langer dan normaal, of andere zaken. Dat er te veel synovia in den beursband van het linker patellairgewricht aanwezig was, was zeer duidelijk. Met eene spuit werd tot driemaal toe wat synovia uit den beursband gezogen, in de hoop, hierdoor herstel te verkrijgen. Dit kwam evenwel niet.

Gedachtig aan de spreuk: „met een dood kalf is het goed sollen" werd het dier neergelegd en sneed ik ongeveer op de plaats van den medialen zijband van de knieschijf tot op den beursband in en hechtte de knieschijf met een sterk stuk lint aan de binnenvlakte van de dij vast, nadat één persoon stevig de patella naar binnen had gedrukt. Bij opstaan vertoonde het veulen voor korten tijd geen laterale luxatie van de knieschijf, hetgeen duurde, totdat het lint was doorgescheurd. Daaruit putte ik het bewijs, dat de knieschijf bij een „mouw" aan den binnenkant van het been niet genoeg gefixeerd is.

Toen het veulen in Maart werd afgemaakt, dus ruim tien maanden oud, was het zeer goed gegroeid, dank zij de groote hoeveelheid haver en de goede weide, die het had gehad.

Bij sectie vertoonde het linker patellairgewricht een zeer sterk naar boven uitgezetten beursband, voorzien van eene groote hoeveelheid bloederige synovia. Synovialis en fibreuse kapsel waren belangrijk verdikt, terwijl de eerste talrijke vlokken vertoonde. Bij het uitvloeien van synovia kwamen tal van stukjes kraakbeen te voorschijn. Over dit laatste hoefde men zich niet te verwonderen, wanneer men den beursband opende en de totaal geusureerde en difforme gewrichtsvlakten van de patella en het femur waarnam. De laterale kam van de katrol van het femur was totaal afgerond en het kraakbeen geusureerd door de voortdurende luxatie. Zeer duidelijk was na te gaan, dat de patella op den bovensten rand van den lateralen kam van het femur had vast gezeten.

Wat ik gehoopt en verwacht had, vooral na het lezen van het artikel van den heer PAIMANS in het Februari-nummer van het Tijdschrijft voor Veeartsenijkunde van 1904, was niet zoo. De mediale zijband van de knieschijf was duidelijk aanwezig. Ware dit niet zoo, dan was de zaak zeer eenvoudig geweest.

En nu is het bekend, dat die binnenzijband zeer slecht ontwikkeld is, zoodat het wel eens gebeurt, dat men bij het praepareeren van een kniegewricht dien band wegsnijdt. Wanneer men evenwel met het idee, den band al of niet op te sporen, een nader onderzoek instelt, kan zulks moeilijk gebeuren.

Tot viermaal toe heb ik mij overtuigd bij sectie, dat de binnenband aanwezig was.

Doch mijn inziens kon mijn onderzoek nog niet op volledigheid aanspraak maken, daar nog altijd eene vergelijking van het zieke en het gezonde gewricht ontbrak. Ik had bij het beschreven geval het rechter normale kniegewricht niet onderzocht.

In December van 1912 liet ik een veulen van ongeveer zes maanden afmaken, met eene duidelijk omschreven linker mouw, terwijl het rechter kniegewricht volkomen normaal was. Het doel van mijn onderzoek was na te gaan, of er verschil bestond tusschen de afmetingen van de verschillende banden van het zieke en het gezonde gewricht en het verschil te weten van de hoeveelheid synovia.

Ten dien einde werden beide gewrichten gewoon geprepareerd en de beursbanden der patellairgewrichten intact gelaten. Wanneer beide gewrichten op tafel lagen, kon men de knieschijf van het zieke gewricht in vertikale richting veel verder van de voorvlakte van het femur verwijderen dan die van het normale gewricht.

Bij opening van den beursband bevatte het gewricht van de mouw 340 gram bloederige synovia en het rechter gewricht slechts 130 gram, welke helder was. De gewrichtsvlakten der mouw vertoonden ongeveer hetzelfde als de bovenbeschrevene.

Aan de binnenvlakte van den beursband van de mouw, daar, waar de mediale zijband van de knieschijf zich vasthecht aan de mediale vlakte van het dijbeen, zag men talrijke kleine bloedingen, waarschijnlijk ontstaan door de voortdurende luxatie.

De laterale zijband van de patella bij het linker kniegewricht was 8 c.M. lang, bij het rechter 7 c.M., terwijl de mediale zijband dus ook de beursband en de peesplaten daar ter plaatse respectievelijk 12 c.M. en 9½ c.M. lang waren. Dit verklaart dus, waarom de knieschijf zoo ver naar buiten kon gebracht worden.

Voor zoover als uit deze beschreven gevallen kon worden nagegaan, was een duidelijk hygroom met laterale luxatie van de knie-

schijf aanwezig. De boeren spreken daarom niet ten onrechte van ,,klapmouw" of ,,dubbele mouw". Beide zijn dan identisch.

Wellicht is dit spraakgebruik ingevoerd ter onderscheiding met de gewone ,,mouw" of ,,muismouw" of kortweg ,,muisje" genoemd, zooals de heer SCHIMMEL ze beschrijft.

Zag ik z.g. ,,dubbele mouw" altijd aan één been en meestal links, de gewone ,,mouw" zag ik altijd aan beide beenen Bij de laatste, vindt men een grooter of kleiner hygroom, terwijl van laterale luxatie van de knieschijf absoluut geen sprake is. Ook bij het bewuste veulen aan 's Rijksveeartsenijschool heb ik nooit laterale luxatie kunnen constatereen.

Waar een paard met eene ,,klapmouw" totaal onbruikbaar is voor zwaren arbeid, kan een dier met gewone ,,mouw" tamelijk goed arbeid verrichten. Ik heb jaren een paard gekend met aan beide zijden genoemd gebrek, dat tamelijk goed landbouwwerk verrichtte. Dergelijke dieren hebben een korten stap.

Omtrent het ontstaan kan ik slechts een vermoeden uitspreken. Ik zag het gebrek bij zeer sterke, prachtig ontwikkelde veulens. Wanneer de zaak niet congenitaal is, bestaat misschien congenitale aanleg. Meestal wordt men als veearts eerst dan bij een veulen geroepen, als het reeds enkele weken oud is en het met de moeder op de weide loopt, terwijl de eigenaar merkt, dat het diertje kreupel is. Wel zag ik ,,mouw" optreden na Lähme. Wanneer een veulen een enkele maal van Lähme herstelt, zegt de boer het reeds zelf: ,,Als het maar geen mouw houdt". Wellicht zijn mouw evenals Lähme eigen aan ons zwaar Zeeuwsch-Belgisch paardenras.

Ik ben het dan ook volkomen eens met den heer SCHIMMEL, dat de waarnemingen van den heer PAIMANS niet op volledigheid aanspraak kunnen maken. Ik hel veel meer over tot de meening, dat het hygroom het primaire is, getuige de gewone muismouw en de dubbele mouw. Het hygroom is eigen aan ons zwaar paardenras, congenitaal en na hevig gewrichtslijden, zooals Lähme. En nu kan ik mij best voorstellen, dat door de massa vocht in den beursband van het patellairgewricht eene voortdurende trekkracht wordt uitgeoefend op het zwakkere gedeelte van het gewricht, bij name hier den zwakken mediale zijband en dat, zulks gepaard gaande met de natuurlijke neiging van de knieschijf tot laterale luxatie, daardoor eene gedeeltelijke rekking en verscheuring van den medialen zijband en beursbandkapsel ontstaat.

HONTENISSE, April 1913.

Een aanmerking op de opmerking aangaande de keuring van in nood geslacht vee door Dr. S. G. Zwart,

DOOR

DR. A. J. WINKEL, *te Akkrum.*

Met mij, worden de *velen*, die niet uiterst voorzichtig met het vleesch van in nood geslacht vee zijn en de goed- of afkeuring slechts laten afhangen van het al of niet aanwezig zijn van een bacil der Paratyphus B-enteritis groep, dadelijk na de slachting, door Dr. ZWART in een artikel, voorkomend in afl. 16 van dit tijdschrift, gewezen op het naar zijn meening verkeerde inzicht, dat zij allen hebben ten opzichte van de genese der vleeschvergiftigingen.

Als keurmeester, zoowel van het levende, tot slachting veroordeelde vee, als wel van het vleesch, heb ik gemeend aan de hand van hetgeen de rijke litteratuur op het gebied der vleeschkeuring aanbood en aangevuld met eigen ervaring, mij zekere voorstellingen te mogen maken omtrent verschillende vleeschkeuringsvraagstukken, waarna ik in enkele publicaties van het vraagstuk betreffende de beoordeeling van het vleesch van in nood geslacht vee, een en ander mededeelde.

Omtrent de genese der vleeschvergiftigingen, heb ik mijn opinie moeten opmaken slechts uit hetgeen de litteratuur aanbood.

Het is mijn bedoeling niet, hier te gaan herhalen, hetgeen ik meende op grond van litteratuuropgaven als juist te mogen vermelden.

Wel wil ik daarentegen mij het recht aanmatigen, op grond van het naar de meening van Dr. ZWART vaststaande feit, dat „microorganismen de Paratyphus B. enteritis-groep andere eigenschappen verkrijgen, al naar gelang ze op vleesch van in nood geslachte dieren, dan wel op gezond vleesch worden gebracht", Dr. ZWART te verzoeken de bewijzen te leveren voor dit feit.

Vindt hij deze in de studie van RAUBITSCHEK en NATONEK (Centralbl. für Bakter. Origin. Bd. 69, Heft 4)?

De belangrijke bewijzen, noodig voor de stelling, dat de niet-virulente vertegenwoordiger der Paratyphus B. enteritis-groep, terechtkomend op het vleesch van in nood geslacht vee virulent voor den mensch wordt, dank zij zijn nieuwen bodem, mogen wij dan tevens tegemoet zien?

Wij hebben in het algemeen erkende feit, dat dergelijk vleesch het leeuwenaandeel had in de rij der tot nu toe geconstateerde

vleeschvergiftigingen, toch geen schaduw van een bewijs te zien voor deze stelling!

Als het Dr. ZWART gegeven zal zijn, deze zeer gewichtige kwestie bevredigend te hebben bewezen, zal het inderdaad „absoluut niet meer verwonderen, dat het vleesch van gezonde dieren slechts zelden aanleiding gaf tot vleeschvergiftiging".

Niet wil ik mij het recht aanmatigen te beoordeelen de verschillende beweringen, die na bovenstaande ontboezeming nog gelanceerd worden, de opmerking moet mij toch uit de pen, dat Dr. ZWART goed bevriend schijnt te zijn met den Bacillus paratyphosus B. c.a.

Als ten slotte Dr. ZWART, van meening zijnde te hebben aangetoond, dat men den invloed van den voedingsbodem niet licht dient te tellen, zegt, dat de vleeschkeuring zoowel in het laboratorium, als bij het geslachte dier heeft te geschieden (bij het laatste in de eerste plaats zeker) dan is dit een uitspraak, die ik meen in mijn beschouwingen betreffende de beoordeeling van in nood geslacht vee, etc. steeds zoodanig geposeerd te hebben, dat daaruit niet „den indruk gewekt is kunnen worden, dat de kans op vleeschvergiftiging bij gebruik van dergelijk vleesch nagenoeg is te verwaarloozen".

ROTTERDAM, Augustus 1913.

Korte mededeelingen.

Virulente miltvuurbacillen in het speeksel van een paard, voorloopige mededeelin g door Jos. G. TH. ARNTZ.

Bij een paard, lijdende aan anthrax met hevige angina werden virulente miltvuurbacillen in het speeksel gevonden.

Voorloopig zijn hieruit volgende conclusies te trekken:

1°. Directe overbrenging van dier op dier is door speeksel mogelijk.

2°. Differentieel diagnostisch dient bij acuut optredende angina, gepaard met hooge koorts het speeksel te worden onderzocht.

3°. Groenten — althans die, welke ongekookt gebruikt worden — alsmede andere voorwerpen waarmede miltvuurspeeksel in aanraking kan zijn gekomen, dienen onteigend en vernietigd te worden.

Om alle misverstand te voorkomen teeken ik hierbij aan, dat hier onder speeksel bedoeld wordt het onzuivere product, zooals het uit de mondho'te komt, dit toch is voor den practicus van het meeste belang. Uit een theoretisch oogpunt is het intusschen interessant te weten of ook in het speeksel voordat het de mond-

holte bereikt heeft, anthraxbacillen voorkomen. In deze richting zullen proeven worden genomen na afloop waarvan uitvoerige mededeeling volgt.

Ook hier mijn dank aan collega EIJKMAN, onder-directeur van het slachthuis, voor het vervaardigen der preparaten en het verrichten der dierproef.

NIJMEGEN, Augustus 1913.

Referaten.

Some of the more important insekts affecting our farm-animals.

DALRYMPLE geeft een overzicht van de vliegen die bij de overbrenging van ziektekiemen een rol spelen. De *gewone huisvlieg* (*Musca domestica*) die bij den mensch als verspreider van typhus en dysenterie bekend is, kan ook miltvuurkiemen overbrengen, die zoowel aan haar pooten en lichaamsoppervlakte als in haar faeces aanwezig kunnen zijn. (MORRIS deed een vlieg die miltvuurcultuur gegeten had, in een flesch, en na een poos in een 2e en 3e flesch. Een weinig faeces door de vlieg tegen den wand der 3e flesch gedeponeerd, werd met agar geschud en in Petrischaal gegoten en gaf miltvuur koloniën. Een andere vlieg liet hij over miltvuurmateriaal loopen en later over een agarplaat. Op de plaat kwamen miltvuurkoloniën.) — De levenscyclus van de huisvlieg duurt 10 dagen, in één zomer zijn er in de gematigde streken 12 à 13 generaties. Eén vlieg legt ongeveer 500 eieren, voornamelijk op paardenmest op tuinafval en ander vuil.

De *Stomoxys calcitrans* gelijkt zeer veel op de huisvlieg en is in staat ,niet alleen langs passieven weg, maar ook door haar steek sommige ziekten te verspreiden. Ook zonder dat kan ze door haar steken de dieren geweldig hinderen evenals de *Haematobia serrata*. De *Chrysomyia macellaria* heeft de eigenaardigheid eieren te leggen op de oppervlakte van aanwezige wonden bij mensch en dier. Na weinige uren komen uit de 3 à 400 eieren larven, die zich in het omliggend weefsel ontwikkelen. (In Indië is dit een ware plaag en vindt men in bijna elke aan zichzelf overgelaten wond, vliegelarven. Het beste voorbehoedmidel is bestrijken met perubalsem Ref.).

Evenals de *Oestrus* (*Hypoderma*) *bovis* in Europa, komt de *Oestrus lineata* in N. Amerika bij runderen voor. COOPER CURTICE ontdekte dat de rijpe eieren of larven evenals bij de Europeesche soort door de dieren worden afgelikt van de huid waar ze door het insekt zijn gedeponeerd en van uit het digestiekanaal (slokdarm) naar de huid wandelen. Zij veroorzaken millioenen dollars schade, door de minderwaardigheid der huiden van de betreffende runderen en door de verminderde melksecretie bij zwaar aangetaste melkkoeien. DALRYMPLE meent dat *geregeld baden van de aangetaste veestapel in arsenikhoudende oplossing een afdoend middel* zou zijn. In de Zuidelijke Staten, waar de runderen geregeld op die wijze gebaad worden om ze van de Texaskoorts aanbrengende teken te bevrijden, *worden na een paar seizoenen de wormknobbels niet meer bij de dieren aangetroffen.*

Zoo'n bad bestaat uit: *arsenicum* (As_2O_3), *carbonas natricus*, *pix liquida* en *water*. De hoeveelheid As. is zoo groot dat het bad een 0.2% oplossing daarvan is.

De hoeveelheid teer gelijk aan de hoeveelheid As. en carbon sodae = 3 × de hoeveelheid As. De arsenicum en carbon. sodae worden met een deel van het water gekookt tot ze opgelost zijn, dan wordt langzamerhand onder roeren, de teer bijgegoten en dan het verdere water. Eenzelfde bad kan langen tijd gebruikt worden. Men moet oppassen dat de dieren er niet van drinken — door het teergehalte hebben ze daartoe ook weinig neiging.— Tegen de *teken* worden twee baden gegeven met 10 dagen tusschenpoos, zijn de dieren aan verdere teken-infectie blootgesteld dan wordt telkens binnen 3 weken weer gebaad. Schadelijke gevolgen heeft de behandeling niet. Bij een klein aantal dieren kan de vloeistof ook met een gieter op de huid gebracht worden. (In Holland zou dit bad ook tegen teken en wormknobbels best te probeeren zijn. Ref.).

De *Oestrus ovis* legt hare eieren rondom de neusgaten van de schapen. D. raadt aan: op die plaatsen een weinig teer te smeren, dat de vliegen weghoudt.

American veterinarian Review. 1913. *XLII.* 4. *p.* 419. VRIJBURG.

Immunisatie tegen Malleus.

DE BLIECK en BUBBERMAN publiceeren een paar proeven om paarden tegen malleus te immuniseeren door middel van gedoode malleusculturen.

Bij een paar dieren werd daartoe een malleus-vaccin gebruikt. (bij 60°. C. gedoode glycerin-agar malleus-culturen met 5 c.c. ½% carbol-keukenzoutoplossing gemengd en 24 uren bij 37°. in het schudapparaat gezet).

Drie paarden werden geïmmuniseerd met MARXER'sche *Farase* (op 2½% glyc.-agar gekweekte, 48 uren oude malleus-culturen met 10% ureumoplossing gemengd — 24 uren bij 37°. geschud en in vacuum ingedampt).

De dieren werden 2 à 3 maanden na de immunisatie aan natuurlijke besmetting blootgesteld, door ze 6—12 dagen naast een kwaaddroezig paard te plaatsen, en voer- en drinkbakken der dieren telkens te verwisselen. Een getuige-paard aan dergelijke besmetting blootgesteld, kreeg de ziekte. De met verhitte cultuur voorbehandelde paarden bleken eveneens in 't geheel niet immuun te zijn.

Van de drie met *farase* geïmmuniseerde dieren kregen twee verschijnselen van malleus — bij één van de twee verdwenen die weer spontaan.— Het derde paard had geen symptomen, maar bij de sectie werden in de longen enkele haarden gevonden, waarin echter geen malleusbacillen waren aan te toonen.

Uit de verschijnselen, in verband met die bij het getuige-paard, concludeeren de schrijvers dat de beide andere, met farase voorbehandelde paarden een gedeeltelijke immuniteit hadden.

Volgens MARXER is het mogelijk met farase bij paarden een immuniteit tegen malleus te verwekken, die minstens een jaar duurt. Dosis 100 m.G. en na 3 weken nog 100—250 m.G. bacillen-poeder.

Volgens DE B. en B. is de malleus-bacil in Indië minder virulent dan in Europa bij intra-peritoneale infectie sterven in Europa de caviae meestal de 2de week na de infectie, zelden na langer dan 3 maanden. In Buitenzorg verliep de infectie steeds zeer chronisch en duurde 6—12 maanden en langer, één cavia genas zelfs, ook waren grootere dosis noodig. Ook bij paarden zou eenzelfde dosis per os toegediend, in Europa een hevigen infectie veroorzaken. Volgens proeven van MARXER stierven paarden en caviae aan acute malleus na subcutane injectie van $^1/_{10000}$ öse

virulente agarcultuur. DE B. en B. gaven een Javaansch en een Australisch paard ieder $^1/_{5000}$ öse van hun meest virulente cultuurstam; de dieren kregen een absces, dat genas, werden later klinisch gezond, afgemaakt en hadden slechts geringe veranderingen in de longen. De meerdere resistentie van het inlandsche paardenras was hier niet de oorzaak van het goedaardig verloop, daar een der dieren een Australiër was.

VAN DEN BURG vermeldt 2 genezingsgevallen bij paarden waarbij klinisch kwade droes was geconstateerd. Bij het eene dier bestond abscedeering van een submaxillair-klier, met abscessen in wangstreek, minder goede voedingstoestand, malleïnereactie positief, onderzoek op saccharomycose negatief. Cavia-enting positief, enting op aardappel gaf bruine cultuur van staafjes — onderzoek van pus aan het Geneesk. Laboratorium te Batavia bevestigde de diagnose malleus. Dit dier herstelde, was na enkele jaren nog volkomen gezond met negatieve malleïnereactie Het 2de paard had purulente ontsteking van beide sumbmaxillairklieren, daarna absces aan linkerdij en positieve malleïne-reactie.

Klinische diagnose malleus, bacteriologische diagnose werd niet gemaakt.

REFERENT zag in 1902 genezing optreden van een geval van huidworm Ook hier waren malleïne-reaetie en cavia-enting positief en de etter bevatte een reincultuur van staafjes met de eigenschappen der malleusbacil.

Genezing van klinischen kwaden droes is in Indië dus niet onmogelijk, blijft echter toch uitzondering, en met het oog op het groote besmettingsgevaar blijft het zaak de klinische gevallen steeds af te maken.

Het immuniseeren tegen malleus zou praktisch nut kunnen hebben bij paarden, die in verdachte stallen moeten verblijf houden (bv. dienstpaarden op tournée). Van meer belang zal het echter zijn als therapeutisch middel gedoode bacillen toe te dienen (vaccine-therapie) bij paarden die nog klinisch gezond zijn, maar met positieve malleïnereactie. In New-York had men in deze richting voorloopig succes. Om vast te stellen of werkelijk de Europeesche malleusbacil virulenter is dan de Indische, zou het eenvoudigste zijn de Europeesche bacil in caviae naar Indië te brengen en daar met de andere te vergelijken — de omstandigheden zijn dan dezelfde.

Veeartsenijkundige Bladen voor Ned. Indië, 1912. XXIV. 4. 5.

VRIJBURG.

Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

Het Hoofdbestuur heeft de eer hierbij den leden mede te deelen, dat punt 24 van het programma der a.s. Algemeene Vergadering:

De verhouding van de veeartsen ten opzichte van de Rijksserum-inrichting en van de veehouders, in verband met het vastgestelde ta-

rief voor de sera en de entstoffen, zal worden besproken *in den vóórmiddag van Zaterdag 27 September* en dat de inleiding van DR. A. A. OVERBEEKover*Mond- en klauwzeer bestrijding* zal worden gehouden *Vrijdagavond 26 September.*

Het Hoofdbestuur:
DR. H. MARKUS, *Voorzitter*;
H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris.*

Het Hoofdbestuur heeft de eer hierbij ter kennis van de leden te brengen, eenige stukken, welke het ontving van het Comité in zake het VAN ESVELD-fonds. Ingevolge het daarin vervatte verzoek, stelt het Hoofdbestuur zich voor, dit punt in de aanstaande Algemeene Vergadering ter tafel te brengen.

Het Hoofdbestuur:
Dr. H. MARKUS, *Voorzitter*,
H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris.*

'S GRAVENHAGE, 6 SEPTEMBER 1913.

Ik heb de eer U hierbij toe te zenden een schrijven, waarbij het Comité in zake het VAN ESVELD-fonds der Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland het beheer over het VAN ESVELD-fonds aanbiedt, met verzoek te bevorderen, dat de Maatschappij hare beslissing daaromtrent in de eerstvolgende Algemeene Vergadering neemt.

Na deze beslissing, die, naar het Comité vertrouwt, een gunstige zal zijn, zal gaarne nader met U overleg worden gepleegd omtrent het tijdstip, waarop de overdracht van het fonds zal plaats vinden.

Voor het Comité,
H. REMMELTS, *Voorzitter.*

Aan
het Hoofdbestuur der Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland.

BIJLAGE.

Het Comité, belast met de vorming van een fonds als eene blijvende nagedachtenis aan wijlen den Heer D. F. VAN ESVELD, biedt aan de Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Neder-

land de voor dat doel bijeengebrachte gelden aan tot een bedrag van ± f 2700—, onder voorwaarde, dat deze gelden zullen worden besteed overeenkomstig het navolgende reglement:

Artikel 1.

Het D. F. VAN ESVELD-fonds heeft ten doel, de herinnering aan wijlen DIRK FREDERIK VAN ESVELD, aan wien de veeartsenijkunde en hare beoefenaars in Nederland en zijn Koloniën zooveel verschuldigd zijn, ook bij het nageslacht levend te houden.

Artikel 2.

Van het kapitaal wordt een bedrag van ten hoogste f 300—. besteed ter vervaardiging van een stempel voor het slaan van medailles met den beeldenaar van VAN ESVELD.

Het overblijvende wordt onder den naam D. F. VAN ESVELD-fonds kosteloos beheerd door het Hoofdbestuur der Maatschappij.

Artikel 3.

Het Hoofdbestuur legt een naamlijst aan van de stichters van het fonds en van hen, die later daarin hebben bijgedragen; het houdt laatstbedoelde lijst geregeld bij, onder vermelding van het gestorte bedrag.

Artikel 4.

Minstens om de 3 jaar wordt door het Hoofdbestuur een prijsvraag uitgeschreven op het gebied der Veeartsenijkunde in den ruimsten zin, waarvan de kosten worden bestreden uit de baten van het fonds en waaraan uitsluitend Nederlandsche veeartsen kunnen deelnemen.

Artikel 5.

Aan den vervaardiger van het beste, mits goedgekeurde, antwoord worden de gouden VAN ESVELD-medaille en een bedrag in geld toegekend.

Artikel 6.

Dit antwoord wordt binnen één jaar na de bekroning opgenomen in het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde.

Artikel 7.

Hetgeen in den loop van 3 jaren, na aftrek van de kosten, bedoeld in art. 4, van de baten overblijft, wordt aangewend ter vermeerdering van het kapitaal.

Artikel 8.

In de jaarlijksche Algemeene Vergadering der Maatschappij doet het Hoofdbestuur rekening en verantwoording van het gehouden beheer.

Artikel 9.

In het tiende jaar, dat het Hoofdbestuur dit beheer voert, doet het door de stichters van en verdere contribuanten tot het fonds, wat de laatsten betreft, voor zoover hijn bijdrage minstens *f* 2.50 bedraagt, een Commissie van 3 personen aanwijzen, die de bevoegdheid heeft, met inachtneming van het bepaalde in art. 1, de bestemming van de baten van het fonds te veranderen en dit reglement dienovereenkomstig te wijzigen.

Artikel 10.

Ingeval de Maatschappij ontbonden wordt, wordt het fonds ter beschikking gesteld van het Besturend College van de Veeartsenijkundige School.

Het Comité voornoemd:
H. REMMELTS.
H. M. KROON.
H. A. VERMEULEN.

Het Hoofdbestuur heeft de eer hierbij ter kennis van de leden te brengen, dat het door Dr. H. REMMELTS, Inspecteur van den Veeartsenijkundigen dienst, in de gelegenheid is gesteld, kennis te nemen van de motieven van den Pensioenraad voor Burgerlijke ambtenaren,betrekkelijk het door dien Raad ingenomen afwijzend standpunt inzake *de vergelding met pensioen van bewezen tijdelijke diensten als plaatsvervangend districtsveearts.*

De Pensioenraad grondt zijn oordeel op het navolgende:

Uit art. 2 der wet van 20 Juli 1870 (Staatsblad N°. 131) vloeit z.i. voort, dat er van eenige continuïteit van dienstverband ten aanzien van de plaatsvervangende districtsveeartsen niet gesproken kan worden, omdat zij hunne diensten als zoodanig slechts praesteeren in geval van afwezigheid, ontstentenis of vacatures van den districtsveearts, d.w.z. op ongezette tijden, voor korte tusschenpoozen. Overigens zijn zij, volgens den Raad, als veeartsenijkundigen werkzaam en is de benaming van „plaatsvervangend districtsveearts" slechts een titel, die hen, blijkens de Memorie van Toelichting op het Wetsontwerp tot wijziging van artikel 7 der wet van 20 Juli 1870 (Staatsblad N°. 131), welke wijziging tot stand kwam

bij de wet van 1 Augustus 1880 (Staatsblad N°. 123), in hun eigen belang werd gegeven, omdat die titel hen in het oog der veehouders verheft.

Verder meent de Raad te mogen aannemen, eenerzijds, dat de diensten, welke plaatsvervangend districtsveeartsen praesteeren, naar hunnen aard tijdelijk zijn, zoodat het onaannemelijk is, dat deze als zoodanig ooit op vasten voet zou kunnen werkzaam zijn en dat derhalve de betrekking, welke zij bekleeden, niet is een burgerlijk ambt in den zin van artikel 9bis j° art. 2 der Burgerlijke Pensioenwet, anderzijds, dat de vacatiegelden door hen genoten geheel het karakter dragen van eene schadeloosstelling, welke hun wordt toegekend, omdat zij gedurende den tijd, dat zij de districtsveeartsen vervangen hunne voor eigen rekening te verrichten werkzaamheden geheel of ten deele moeten verzuimen.

Ten slotte wijst de Raad er nog op, dat de bepaling van artikel 7 der bij de wet van 1 Augustus 1880 (Staatsblad N°. 123), gewijzigde wet van 20 Juli 1870 (Staatsblad N°. 131), „bezoldiging" der plaatsvervangende districtsveeartsen uitsluit en z.i. daardoor aan hunne betrekking het karakter ontneemt van burgerlijk ambt in den zin van art. 2 der Burgerlijke Pensioenwet, omdat het naar 's Raads gevoelen aan geen twijfel onderhevig is, dat aan het woord bezoldiging ten deze geen andere bedoeling mag worden toegekend dan aan de woorden wedde of belooning, in artikel 2 der Burgerlijke Pensioenwet gebezigd.

Tevens vernam het Hoofdbestuur, dat bewezen diensten, als *gouvernementskeurmeester van vee* voor de berekening van het pensioen van rijksambtenaren in aanmerking komen.

Het Hoofdbestuur:
Dr. H. MARKUS, *Voorzitter;*
H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris.*

Algemeene afdeeling. Tot leden zijn aangenomen de navolgende veeartsen: H. S. FRENKEL te Utrecht, W. OOSTENBRUG te Tietjerk, W. K. PICARD te Zeist, K. SCHUIJTEMAKER te Utrecht, A. B. VAANDRAGER te Delden, H. VEENENDAAL te IJsselstein, en H. VAN VUUREN te Utrecht.

Het Hoofdbestuur heeft de eer hierbij de navolgende stukken ter kennis aan de leden te brengen:

a. Het verslag over den toestand der Maatschappij;

b. Het verslag over hare geldmiddelen;

c. De verslagen omtrent werkzaamheden en toestand, gedurende het jaar 1912, van de afdeelingen: *Groningen-Drenthe,*

Nieuw Zuid-Holland, Utrecht, Noord-Holland, Gelderland-Overijsel en *Limburg.*

Het Hoofdbestuur:

DR. H. MARKUS, *Voorzitter;*
H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris*

VERSLAG VAN DEN TOESTAND DER MAATSCHAPPIJ.

Ingevolge het voorgeschrevene in het Reglement van de Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland, heb ik de eer U, namens het Hoofdbestuur, verslag te geven van den toestand en de werkzaamheden der Maatschappij van 14 September 1912 tot heden.

De toestand der Maatschappij mag weder gunstig worden genoemd. Het ledental vermeerderde door het toetreden van de heeren: H. S. FRENKEL te Utrecht, W. OOSTENBRUG te Tietjerk, W. K. PICARD te Zeist, K. SCHUIJTEMAKER te Utrecht, A. B. VAANDRAGER te Delden, H. VEENENDAAL te IJsselstein en H. VAN VUUREN te Utrecht.

Door den dood ontvielen haar de leden M. J. HENGEVELD G. Jzn. te Haarlem, J. F. LAMERIS te 's Hage, J. H. VAN OIJEN te Haarlem, E. A. KOK te Rotterdam, W. F. A. GANTVOORT te Borculo B. EIJSENBURGER te Soembawa, K. BOSMA te Zevenbergen en F. BOERHAVE te Dieverbrug.

De necrologieën van deze ons helaas ontvallen collega's zijn in het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde opgenomen. Voorts bedankten voor het lidmaatschap de heeren W. G. VAN DE WAL te Heemstede en J. DE MAN te Rotterdam.

Het totaal aantal leden bedraagt thans 451, als volgt verdeeld over de afdeelingen:

Algemeene afdeeling	84
Noord-Brabant	31
Gelderland-Overijsel	45
Groningen-Drenthe	40
Friesland	37
Noord-Holland	36
Zuid-Holland	23
Nieuwe afd. Zuid-Holland	52
Limburg	20
Utrecht	53
Zeeland	15
Overijsel	15
te zamen	451

De afdeelingen verkeeren in gunstigen staat en het mag een verblijdend teeken genoemd worden, dat de veeartsen uit Overijssel een zelfstandige afdeeling hebben gesticht.

Slechts de helft der afdeelingen hebben haar verslag op tijd ingezonden, hetgeen te betreuren is.

Het 50-jarig bestaan der Maatschappij werd met opgewektheid herdacht; een groot aantal veeartsen woonden de vergaderingen bij en de feestviering slaagde volkomen, wat wij vooral te danken hebben aan de dames, die in groote getale mede waren opgekomen om de Maatschappij te eeren, en aan de werkzame feestcommissie, de heeren PICARD, VAN DER SLOOTEN en SCHORNAGEL.

Vele bekenden hebben elkaar weer getroffen en meer nog zijn er nieuwe banden gelegd, zoodat allen met genoegen zeker zullen terugblikken op deze dagen.

Aangezien de agenda der 53ste algemeene vergadering niet kon worden afgehandeld, werd een buitengewone algemeene vergadering gehouden op Zaterdag 2 Novenber 1912, teneinde de achterstallige zaken af te doen.

Voorts werd een Bijzondere Vergadering gehouden op 5 April 1913 ingevolgen de toezegging, door het Hoofdbestuur gedaan.

Het Hoofdbestuur vergaderde: 2 November en 21 December 1912, 2 Februari, 5 April, 21 Juni en 17 Juli 1913.

Van wege de Maatschappij werd een cursus in vee- en vleeschkeuring gehouden voor veeartsen uit de provincie Noord-Brabant aan het openbaar slachthuis te 's Hertogenbosch.

De vervolgcursussen voor veeartsen werden na gehouden loting, toegewezen aan de afdeelingen Friesland, Utrecht, Groningen-Drenthe, Limburg en Zeeland. Daar de laatste afdeeling dit jaar niet in aanmerking wenschte te komen, wees het lot daarvoor de afdeeling Zuid-Holland aan.

De Maatschappij was op het *Eerste Internationale Congres voor Vergelijkende Pathologie*, gehouden te Parijs in October 1912 vertegenwoordigd door den heer Prof. Dr. D. A. DE JONG en op het *Achttiende Congres voor Openbare Gezondsheidsregeling* te Scheveningen, door den Voorzitter, Dr. H. MARKUS, die ook deelnam aan de vergaderingen ter Directie van den Landbouw, in verband met de samenstelling van een ontwerp van Wet op den Veeartsenijkundigen Dienst.

Door de indiening van verschillende wetsontwerpen, de veeartsenijkunde betreffende, hebben de Commissies die voor de Maatschappij werkzaam zijn, volop arbeid gekregen.

Van de Commissie voor het veeverzekeringswezen is een uitvoerig

rapport ingekomen. Een woord van dank voor het goede werk door haar geleverd, mag hier zeker niet ontbreken.

Namens het Hoofdbestuur;

De 1ste Secretaris

H. J. C. VAN LENT.

VERSLAG OVER DEN TOESTAND DER GELDMIDDELEN.

Tot mijn leedwezen moet ik dit verslag beginnen met op te merken, dat de toestand der geldmiddelen van de Maatschappij niet gunstig is geweest gedurende het jaar 1912, getuige een nadeelig slot van ƒ 436.65[5] aan het einde daarvan. Wanneer men de verschillende posten van de begrooting voor 1912 vergelijkt met de overeenkomstige werkelijke inkomsten en uitgaven, blijkt dat verschillende omstandigheden hebben medegewerkt tot dit ongunstig resultaat.

De eerste post der uitgaven, die voor het Tijdschrift, overtreft den overeenkomstigen post der begrooting reeds met meer dan ƒ 500. Hieromtrent zal de Redactie van het Tijdschrift in haar verslag een nadere verklaring geven.

De reis- en verblijfkosten voor de leden van het Hoofdbestuur bedroegen c.a. ƒ 75.— meer dan de begrooting, wijl in 1912 door verschillende omstandigheden veel vergaderingen noodig waren.

De kosten der algemeene vergadering waren hooger, omdat in September niet de heele agenda kon worden afgehandeld zoodat in November een voortzetting noodzakelijk was en toen ook de stenograaf weer moest komen. Om dezelfde reden waren ook de kosten voor zaalhuur hooger.

Dat de post van ƒ 40.— voor contributie en vertegenwoordiging, zooals die vroeger op de begrooting steeds werd uitgetrokken, veel te klein was, bleek reeds uit de rekening over 1911; daarom is hij toen voor 1913 ook reeds grooter genomen.

Bovendien was voor onvoorziene uitgaven op de begrooting slechts ƒ 10.— uitgetrokken en de gecombineerde vergadering heeft ƒ 126.45 gekost.

Ten slotte bedroegen de uitgaven voor de viering van het vijftigjarig bestaan der Maatschappij c.a. ƒ 125.— meer dan de inkomsten daarvoor. Dit is in hoofdzaak daaraan toe te schrijven, dat bijna alle Indische leden hebben geweigerd den hoofdelijken omslag te betalen. Dit had tevens tot gevolg dat verscheidenen van hen ook contributie niet op tijd betaalden, zoo zelfs, dat bij het afsluiten

dezer rekening nog niet alle contributies binnen waren, waardoor ook het bedrag der contributie onder de begrooting bleef.

Het nadeelig slot zou dan ook nog veel grooter zijn geweest, ware het niet dat door het overlijden van den vroegeren bibliothecaris wijlen den heer VAN ESVELD, diens spaarpot voor de bibliotheek in de algemeene kas was teruggekomen.

Toch behoeft het nadeelig slot ons niet zoo heel erg te verontrusten. Het is niet te verwachten, dat het gedurende het loopende jaar van beteekenis grooter zal worden en aangezien om verschillende redenen toch een verhooging van contributie noodig is, kan het eerste jaar, dat deze in werking is, een gedeelte daarvan worden besteed om dit nadeelig slot aan te zuiveren, zooals dan ook op de begrooting voor het jaar 1914 wordt voorgesteld.

De penningmeester van het Hoofdbestuur,

W. J. PAIMANS.

UTRECHT, Juni 1913.

Overzicht van het geldelijk beheer over het jaar 1912, in verband met de begrooting.

Inkomsten.

	begroot	werkelijk
Batig slot op 1 Januari 1912	p. m.	ƒ 49.11
Onvoorzien (bibliothecaris)		- 431.41⁵
Rente van belegde gelden	ƒ 50.—	- 71.82
Contributie	- 4400.—	- 4310.—
Viering 50jarig bestaan	—	- 2316—.
Nadeelig slot op 1 Januari 1913	—	- 436.65⁵
	ƒ 4450.—	ƒ 7615.—

Uitgaven.

voor:	begroot	werkelijk
Tijdschrift	ƒ 3500.—	ƒ 4048.03⁵
Reis- en verblijf kosten v. h. Hoofdbestuur	- 175—.	- 252.06
Schrijfloonen en porto's v. h. Hoofdbest.	- 165.—	- 151.98
Honorarium 1e Secretaris	- 100.—	- 100.—
Reis- en verbl. kosten Commissies	- 100.—	- 49.78⁵
Onderh. en assurantie bibliotheek	- 200.—	- 72.56
Kosten algemeene Vergadering.....	- 75.—	- 125.—
Zaalhuur	- 60.—	- 92.10
Contributie en vertegenwoordiging	- 40.—	- 106.97
Drukwerk	- 25.—	- 49.90
Onvoorziene uitgaven	- 10.—	- —.—
Gecombineerde Vergadering	- —.—	- 126.45
Viering 50jarig bestaan	- —.—	- 2440.16
	ƒ 4450.—	ƒ 7615.—

Groningen-Drenthe.

De afdeeling Groningen-Drenthe hield vier bijeenkomsten, welke bezocht werden door ongeveer 50% der leden.

Wetenschappelijke voordrachten werden gehouden door: J. Goedhart te Groningen, over *Melk en melkgebreken* en door Dr. S. J. J. Buijtendijk te Groningen over *Erfelijkheid van physiologische eigenschappen*. Tevens werd op een der vergaderingen een belangrijke discussie gevoerd, naar aanleiding van een vraag van den heer Wolf, of het overblijven van een hinderlijke hengstennatuur bij een ruim, aanleiding kan geven tot koopvernietiging.

De conclusies waren, dat deze zaak eensdeels afhankelijk moet worden gesteld van het feit, of het dier werkelijk ruin of klophengst is, en voor een ander deel daaraan of de hengstennatuur van dien aard is, dat daardoor het dier zeer ongeschikt wordt voor het werk.

Op maatschappelijk gebied heeft de afdeeling zich bezig gehouden met de kwestie der vleeschkeuring ten platten lande, het optreden van hulpkeurmeesters als hoofden van keuringsdiensten en het verkeerde daarvan. In verband met een ten vorigen jare gehouden bespreking met Dr. Goester, den Inspecteur van de Volksgezondheid te Zwolle, die het wenschelijk acht, dat steeds veeartsen aan het hoofd van vleeschkeuringsdiensten worden gesteld, werd die inspecteur thans in kennis gesteld met de verkeerde inrichting van den keuringsdienst te Oude-Pekela. In het antwoord, naar aanleiding van een ter plaatse ingesteld onderzoek, raadt Dr. G. den veeartsen aan tactisch op te treden, niet direct een eventueele herkeuring te weigeren in een gemeente, waar een hulpkeurmeester aan het hoofd van den keuringsdienst staat, doch aan het gemeentebestuur kenbaar te maken dat de veeartsen zich gedurende zekeren tijd voor herkeuringsdiensten beschikbaar stellen, in afwachting van een gewijzigde inrichting der vleeschkeuring binnen een nader te bepalen termijn.

In de tweede plaats interesseerde haar de reorganisatie van de bestuursinrichting der Maatschappij in welk bestuur de afdeeling *gewestelijke* vertegenwoordigers wenscht.

Door de Maatschappij van Landbouw in de provincie Groningen werden vragen tot hare afdeeling gericht, aangaande de wenschelijkheid van bestrijdingsmaatregelen tegen de tuberculose bij het rund. In een onzer vergaderingen werden deze vragen behandeld en conclusies genomen, waarnaar de veeartsen hun antwoorden konden inrichten, voor zooverre zij door de landbouwafdeelingen

daartoe waren aangezocht. Belangrijk was voor onze afdeeling het jaar 1912, waarin het onzen zeer gewaardeerden en geachten voorzitter, den heer K. J. LAMÉRIS te Warffum gegeven was, onder groote blijken van belangstelling zijn 50-jarig jubileum als veearts te herdenken. De feestelijke vergadering, welke naar aanleiding hiervan werd gehouden, staat als een der glanspunten in de geschiedenis onzer afdeeling geboekt.

Een wijziging in het reglement, waarbij bepaald werd, dat de aftredende ondervoorzitter en ondersecretaris niet direct herkiesbaar zijn, was oorzaak, dat we dit jaar van onze bestuurstafel zagen verdwijnen de ondervoorzitter, de heer J. M. A. VAN NES, die, zoo noodig, steeds met groote virtuositeit den voorzittershamer hanteerde. Met leedwezen zagen zeker allen den heer VAN NES van zijn plaats heengaan en de voorzitter gaf daarvan uiting in een afscheidswoord. Nieuwe functionaris werd Dr. J. STAAL. Ook het heengaan van een ander bestuurslid moest worden betreurd, door het bedanken van den heer Dr. A. A. OVERBEEK, wiens aftreden door den voorzitter mede als een belangrijk verlies voor de afdeeling werd gequalificeerd, omdat zij gewoon is van den heer OVERBEEK deugdelijke adviezen te ontvangen. Zijn plaats werd ingenomen door den heer K. HUIZINGA van Hoogezand.

Als vertegenwoordiger onzer afdeelingen volgens art. 19 der statuten, werd voor 1913 aangewezen de heer P. D. BEUNDERS te Groningen.

In December werd een begin gemaakt met den vervolgcursus voor veeartsen, te geven door de heeren Prof. Dr. D. A. DE JONG en J. J. WESTER.

Het aantal leden der afdeeling bedroeg op 1 Januari 1913, 42.

De Secretaris:
H. A. KROES.

NIEUWE AFDEELING ZUID-HOLLAND.

Het is het bestuur aangenaam te kunnen meedeelen, dat zich in het afgeloopen jaar geen bizonderheden voordeden, welke de normale ontwikkeling der afdeeling in den weg stonden. Alleen moeten we tot ons groot leedwezen melding maken van de ziekte van onzen hooggeachten voorzitter, ten gevolge waarvan hij gedurende de laatste maanden van het verslagjaar aan de werkzaamheden geen deel heeft kunnen nemen.

In de samenstelling van het bestuur kwam geen verandering; de aftredende penningmeester, de Heer A. OVERBOSCH, werd met algemeene stemmen herkozen.

Aan een onzer leden, den Heer Prof. Dr. J. POELS viel de eer te beurt, bij gelegenheid der herdenking van het 50 jarig bestaan der Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland, tot haar *eerelid* te worden benoemd, een onderscheiding, die door onze afdeeling op hoogen prijs werd gesteld.

Gekozen werden: *a.* Als afgevaardigde en plaatsvervangend afgevaardigde voor de 53ste algemeene vergadering, onderscheidenlijk de Heeren: A. F. MULIER en A. A. BARENDREGT. Hun werd, op voorstel van een der leden, o.m. opgedragen onder de aandacht der aanwezigen te brengen: de wenschelijkheid om de bepalingen, regelende de redactie van het tijdschrift, in dier voege te wijzigen, dat zij toevertrouwd wordt aan één verantwoordelijk hoofdredacteur, die zelf zijn medewerkers kiest. De leiding, meende men, dient meer in één hand te komen. Overeenstemming onder de redactie-leden, zoo zeer gewenscht, kan men bezwaarlijk verwachten, indien zij gekozen worden door de algemeene vergadering. Bovendien houdt een verantwoordelijkheid, die gedragen wordt door vijf personen, op verantwoordelijkheid te zijn, gezwegen nog van den storenden invloed voor den goeden gang van zaken, indien zij op aanzienlijken afstand van elkaar wonen.

b. Als candidaat-lid van het hoofdbestuur, tevens ondervoorzitter, de Heer Dr. D. L. BAKKER.

c. Als candidaat-bibliothecaris de Heer H. SCHORNAGEL.

d. Als candidaten, leden van de redactie van het tijdschrift, de H.H. A. F. MULLER en Dr. L. F. D. E. LOURENS.

e. Als candidaat-lid der notulen-commissie, de Heer L. J. HOOGKAMER, die mede aangewezen werd als afgevaardigde voor de bizondere vergaderingen, bedoeld bij art. 34 van het huishoudelijk reglement, voor het jaar 1913.

De contributie voor 1913 werd vastgesteld op *f* 12.—

Gedurende het verslagjaar werden 4 bijeenkomsten gehouden, bezocht onderscheidenlijk door 18, 15, 16, 19 of gemiddeld 17 leden (16.8 v. j.). Achteruitgang in de opkomst valt alzoo gelukkig niet te constateeren, ofschoon men zal moeten toegeven, dat deze veel talrijker had kunnen zijn. De voorzitter vestigde er dan ook in het bizonder de aandacht op, dat de praktizeerende veeartsen zoo zelden op de vergaderingen verschijnen. Sommigen van hen, zoo merkte hij op, ziet men steeds; anderen, helaas de meerderheid, nimmer. Hij vermeende hierin het bewijs te moeten zien, dat de reden, die voor het wegblijven zoo vaak wordt opgegeven, n.l. gebrek aan tijd, eigenlijk niet de ware reden is.

Hij wekte tot meer werkzaamheid en aansluiting op en betoogde,

dat niet van het bestuur, maar van de leden zelf de kracht der gemeenschap moet uitgaan. Eén der aanwezigen meende daartegen in het midden te moeten brengen, dat een en ander zijn oorzaak vindt in grieven tegen de maatschappij, in een zekere mate van moedeloosheid; een opvatting, die door den voorzitter bestreden werd, welke als zijn overtuiging te kennen gaf, dat men door zich af te zonderen niets bereikt, wèl daarentegen door den strijd op te nemen, daar waar men dezen tegenkomt.

Het vereenigingsjaar eindigde met 52 leden (50 v. j.), zoodat het aantal met 2 toenam.

Een belangrijke gedachtenwisseling ontspon zich nopens de vraag, betreffende de wenschelijkheid eener reorganisatie van het hoofdbestuur. Werd door sommigen gepleit voor de samenstelling uit afgevaardigden der verschillende afdeelingen en van de buiten de maatschappij staande vereenigingen, als die der districts-veeartsen, slachthuisdirecteuren, paardenartsen enz., en aan deze de keuze van voorzitter en secretaris over te laten, het bleek dat het meerendeel zich met dit denkbeeld niet vereenigen kon.

Hoewel de wenschelijkheid erkennende, dat het hoofdbestuur, meer dan tot op heden, met deze vereenigingen voeling houde, was men van oordeel, dat de belangen welke zij voorstaan te zeer uiteenloopen om, met handhaving van volledige zelfstandigheid, onder één bestuur vereenigd te kunnen worden. Ook werd door enkelen, instede van uitbreiding, inkrimping van het aantal leden van het hoofdbestuur aanbevolen. Met een voorzitter, een secretaris en een penningmeester, kon h.i. heel goed volstaan worden, daar het hier minder op de hoeveelheid dan wel op de hoedanigheid aankomt. Het meeningsverschil was oorzaak, dat men tot geen gevestigde overtuiging kon geraken, zoodat aan den afgevaardigde voor de bizondere bijeenkomst met het hoofdbestuur vrij mandaat werd verleend.

Onder opgave van de te behandelen onderwerpen en van de personen, waaraan zij deze gaarne zagen opgedragen, meldden zich negen leden der afdeeling aan voor deelname aan den vervolgcursus voor veeartsen; tot ons leedwezen kon onze afdeeling daarvoor dit jaar echter niet in aanmerking komen.

De voorstellen van het hoofdbestuur voor de algemeene vergadering werden nauwgezet overwogen en besproken; voor de bizonderheden dienaangaande meent ons bestuur te mogen verwijzen naar de desbetreffende, in druk verschenen notulen.

De wetenschappelijke arbeid geschiedde niet met die opgewektheid als in het voorafgaande jaar en ware het niet, dat Prof. Dr.

J. POELS steeds bereid bevonden werd, van zijn kennis en ervaring mededeeling te doen, de toestand zou in dit opzicht nog minder gunstig zijn geweest. Aan hem dan ook van deze plaats onze dank voor zijn bereidwilligheid en medewerking. Het allerminst kan het bestuur in dit opzicht een verwijt treffen, daar het verschillende leden voor het vervullen eener spreekbeurt uitnoodigde, echter bijna steeds met ongunstigen uitslag. Verandering hierin ten goede ware zeer toe te juichen; zij zou er toe meewerken, het bijwonen der bijeenkomsten meer aantrekkelijk te maken.

In de November-vergadering werd door genoemden hoogleeraar een gewichtige mededeeling gedaan, in zake *de prophylaxis van varkenspest*. Daaruit bleek, dat deze zich vooral richt op de inspuiting met een aan de Rijksseruminrichting bereid serum bij varkens, *die blootstaan aan de natuurlijke infectie*. De seruminspuiting alleen bij dieren, die niet aan de infectie blootstaan, heeft slechts een kortstondige immuniteit ten gevolge, die ongeveer 3 weken duurt; reden waarom de inenting steeds geschiedt op erven, waar de ziekte is uitgebroken; en door de gelijktijdige opneming der smetstof op zulke erven, ontstaat een actieve immunisatie, die eene blijvende onvatbaarheid ten gevolge heeft.

Zoowel in Amerika als in Hongarije verkrijgt men hiermede zeer goede uitkomsten. Ten einde in het bezit van het virus te komen, worden een aantal gezonde biggen besmet met pestsmetstof. Zoodra ze duidelijk de symptomen der ziekte vertoonen, worden ze geslacht. Al het uitstroomende bloed wordt daarbij opgevangen, in het serum van welk bloed alzoo het filtreerbare virus van de varkenspest wordt aangetroffen. Dit serum (virus) nu wordt bij varkens van c.c. 80 kilogram gewicht te gelijk met een reeds bereid immuun-serum op verschillende tijden en in stijgende doses van 1—200 c.m³. ingespoten. Na 3 maanden zijn deze varkens serum-producent. Men verzamelt het bloed dier gepreparceerde varkens — per keer tot een hoeveelheid van ½—1 liter — door ze een stukje van den staart te snijden en herhaalt dit zóó dikwijls, tot ten slotte de staart op is, waarna het betrokken dier onder opvanging van al het uitvloeiende bloed wordt geslacht. Op deze wijze verkrijgt men c.c. 5 liter serum, kostende in het geheel *f* 160.—

Indien men nu in aanmerking neemt, dat aan het instituut van Prof. HUTYRA te Boedapest 2000—2500 serumvarkens worden gehouden, kan men eenigermate de aanzienlijke uitgaven aan deze serumbereiding verbonden, begrooten; uitgaven, welke men zeker niet doen zou als er geen winsten, directe zoowel als indirecte, tegenover stonden.

Door verschillende veeartsen hier te lande werd deze prophylaxis reeds met goed gevolg toegepast. Men verlieze evenwel niet uit het oog, dat men alleen op goede uitkomsten rekenen kan in streken en koppels, waar de pest zich reeds voordoet, wijl de immuniteit, verkregen langs passieven weg, en op pestvrij erven, niet langer duurt dan 3 weken.

Ook werd door Prof. POELS een en ander onder de aandacht gebracht met betrekking tot de *gewrichtsaandoeningen, die het gevolg zijn eener haematogene infectie.* Gebleken is, dat alsdan veelal enkel de epiphysen zijn aangedaan, zoodat patiënt ernstige kreupelheid kan vertoonen, zonder dat het gewricht in het proces is betrokken, in welke gevallen men in de omgeving daarvan, een meer of minder omvangrijke zwelling zal kunnen constateeren. Enkele preparaten werden vertoond, bij welke de epiphysen duidelijk zichtbare holten vertoonden, als gevolg eener ontsteking, door de aanwezigheid van staphylococcen in de bloedbaan.

In dezelfde bijeenkomst werd door hem een voordracht gehouden over *de aetiologie, de prophylaxis en de therapie van hoefkraakbeenfistels.* Vroeger — zeide spreker — had hij daarmede veel te doen. Men noemde ze toen: doorgezworen steengallen en beschouwde ze vrij wel als ongeneeslijk. Ook bestempelde men ze wel met den naam van pestkool, hoewel hiermede ook meermalen werd bedoeld de dermatitis gangraenosa. Met betrekking tot de aetiologie bracht hij in herinnering, dat het hoefkraakbeen door verschillende banden zeer stevig bevestigd ligt en onmiddellijk bedekt wordt door het perichondrium, dat, door middel van subcutaan bindweefsel, het zoogenaamde parachondrium, verbonden is met het stratum periostale van den vleeschwand, hetwelk zich voortzet op het hoefbeen en het hoefkraakbeen.

Heeft men nu te doen met een infectie van vleeschkroon of vleeschzoom, zoo kan zich deze gemakkelijk langs het parachondrium over het perichondrium en het kraakbeen verbreiden, te eerder naardien het laatste door zijn armoede aan vaten, geringe bactericide eigenschappen bezit.

De grootste rol speelt hier de necrose-bacil, maar ook streptococcen en staphylococcen kunnen als oorzaak optreden.

De infectie kan mede uitgaan van de hoefballen, van steengallen, enz. In zake de voorbehoeding werd vooral gewezen op het nut eener goede hoefhygiëne. Juist omdat men daaraan in de laatste jaren meer aandacht schenkt, komt het onderwerpelijke lijden in veel mindere mate voor dan vroeger; de wetenschap, hier met een echte besmetting te doen te hebben, voorkomt veel kwaad.

Prof. POELS bleek het niet eens te zijn met Prof. FRÖHNER, die geneigd is het meerendeel der gevallen toe te schrijven aan slecht en gebrekkig beslag. Naar zijn inzien zijn vooral de laesies van kroon en hoefballen hier de schuld; vooral des winters, als de dieren veel werk te verrichten hebben en men geen voldoende aandacht aan deze kan wijden, neemt men ze veelvuldig waar.

Wat de therapie betreft, er zijn verscheidene wegen die naar Rome voeren.

Aanvankelijk opereerde hij na het verdunnen van den hoornwand, door ter plaatse van den fistel, met behulp van een horizontale en sagittale snede, onder losprepareeren en omleggen van huid, vleeschzoom, vleeschkroon, vleeschwand en hoornwand, het aangetaste gedeelte bloot te leggen en te verwijderen maar dit gaf hem geen voldoening; de genezing liet maanden op zich wachten. Het best van alles voldeed voor de dagelijksche praktijk het ferrum candens. Na vaststelling van de juiste plaats der necrose, wordt, in de richting van deze, de fistel met behulp van een potlooddik gloeiend ijzer, dat voor iedere gelegenheid afzonderlijk dient te worden aangemaakt, tot op den bodem uitgebrand, zóó, dat alle afgestorven weefseldeelen benevens de opgehoopte pus verstoord en verwijderd worden. Men wachte zich voor een te nauw kanaal, men dient goed ruimte te maken. De nabehandeling bestaat in dagelijksche injecties met een oplossing van sulfas cupri.; ook wordt wel gebruik gemaakt van tinct. jodii. In het algemeen verkrijgt men langs dezen weg zeer goede resultaten, een uitspraak, die door verschillende der aanwezigen werd gedeeld.

De Heeren Dr. A. VRIJBURG en L. J. HOOGKAMER deelden naar aanleiding van het bovenstaande mee, dat zij in hun praktijk bij onze Indische paarden nimmer hoefkraakbeenfistels hadden waargenomen, wèl daarentegen bij de Australische paarden, een gunstige omstandigheid, h.i. te danken aan de zeer goede hoeven der zuiver Oostersche paardenrassen; hoeven, welke de anti-hygiënische invloeden waaraan ze bloot staan, veel beter het hoofd kunnen bieden, dan die der Westersche paarden.

Op een vraag ten opzichte van de besproken inenting tegen de varkenspest, n.l.: waarom men aan de natuurlijke infectie boven de simultane methode (virus en serum) den voorkeur geeft, deelde Prof. POELS mede, dat de laatste nog al verliezen veroorzaakt; z.i. zou daarom het denkbeeld, om op de betrokken boerderij kort vóór de seruminjectie de smetstof te verspreiden, wellicht aanbeveling verdienen.

De Heer A. F. MULLER besprak een in zijn praktijk voorgekomen

geval van een flobertkogelverwonding aan de knie bij een hond. De laesie op zichzelf bleek vrij onbeduidend, niettemin gaf ze aanleiding tot ernstige functiestoornissen, zoodat patiënt ongeschikt voor de jacht was geworden.

Aangezien men er niet in slagen kon de juiste zitplaats van het projectiel te ontdekken, riep hij voor een Röntgen-opname de hulp in van Dr. FABIUS te Leiden en kwam hij daardoor in het bezit van 2 Röntgenogrammen, waarop de juiste zitplaats van het kogeltje scherp en duidelijk was aangegeven. Het bleek hem, dat het gezeten was aan de vóór-mediale zijde van de epiphysis distalis van de femur, onmiddellijk boven de knieschijf.

Met inachtneming van alle voorzorgen voor het verkrijgen eener volledige asepsis slaagde hij er in, het corpus alienum te verwijderen; volkomen genezing volgde spoedig, de hond werd voor de jacht weer even geschikt als voorheen. De aanwezigen werden in de gelegenheid gesteld de foto's in oogenschouw te nemen en opgewekt meer dan tot heden is geschied, aandacht te schenken aan de Röntgenologie. In de Nederlandsche veeartsenijkunde hecht men daaraan nog te weinig gewicht; zelfs aan 's Rijk-Veeartsenijschool is men nog niet eens in 't bezit van een apparaat, niettegenstaande de kosten van aanschaffing niet van dien aard zijn, dat ze in dit opzicht gewicht in de schaal zouden kunnen leggen. Gewezen werd door hem op Professor EBERLEIN te Berlijn, wiens groote verdiensten voor de radiologie in bevoegde medische kringen algemeene erkenning vinden.

Nadat de waarnemend-voorzitter hem voor zijn demonstratie namens de aanwezigen dank had gezegd en hem had gehuldigd voor zijn goed geslaagde, naar de eischen der moderne heelkunde verrichte kunstbewerking, betoogde spreker nog de wenschelijkheid, de navolgende vraag onder de oogen te zien: *Wat kunnen wij doen om de invoering eener algemeene vleeschkeuring te bevorderen.*

Hij was van oordeel, dat, waar het groote publiek in toenemende mate aandacht aan deze aangelegenheid schenkt, wij van onzen kant niet stil moeten zitten.

Bij de daaropvolgende gedachtenwisseling kwam duidelijk aan het licht, dat nog veel ondeugdelijk vleesch van het platteland in de groote steden terecht komt.

Besloten werd het vraagstuk in de volgende bijeenkomst (1913) te bespreken.

Namens het Bestuur:
De Secretaris: L. J. HOOGKAMER.

'S GRAVENHAGE, 15 Februari 1913.

UTRECHT.

Op 1 Januari 1912 telde de afdeeling 49 gewone en 2 buitengewone leden; dit aantal verminderde in den loop van het jaar met 3 en wel door het overlijden van den heer D. F. VAN ESVELD, het bedanken voor het lidmaatschap door den heer J. CRANS te Dieren, en het overgaan tot de afdeeling Zuid-Holland door den heer D. A. OSKAM te Lekkerkerk. Hier staat tegenover dat gedurende 1912, 5 nieuwe leden werden aangenomen, zoodat het ledental steeg tot 51 gewone en 2 buitengewone leden. De nieuw aangenomen leden zijn de heeren: J. A. BEYERS te Oudenrijn, K. T. DE BOER te Blesdijke, H. J. VAN DAAL te Scherpenzeel, C. J. G. VAN DER KAMP te Utrecht en D. J. H. H. MONNÉ te Soest.

De periodiek aftredende secretaris, de heer H. SCHORNAGEL, werd herkozen.

Als afgevaardigde naar de 53ste Algemeene Vergadering trad op de heer T. VAN HEELSBERGEN, plaatsvervanger was de heer A. J. ABSPOEL. Tot afgevaardigde en diens plaatsvervanger ter Bijzondere Vergaderingen in 1913 werden verkozen de heeren J. P. VAN DER SLOOTEN en dr. J. H. PICARD.

De inkomsten over het jaar 1912 bedroegen ƒ 719.45^{5}, de uitgaven ƒ 593.58^{5}, zoodat er op 1 Januari 1913 in kas was een batig saldo van ƒ 125.87. De contributie voor het jaar 1913 werd vastgesteld op ƒ 11.— voor gewone en ƒ 7.— voor buitengewone leden.

Door een Rijkssubsidie daartoe in de gelegenheid gesteld, werd vanwege de afdeeling Utrecht een vervolgcursus voor veeartsen gegeven, de cursus ving aan op 14 December en werd op 6 namiddagen gehouden.

Behalve de drie, bij huishoudelijk reglement vastgestelde vergaderingen, werden dit jaar twee buitengewone vergaderingen belegd en wel op 20 April ter bespreking van een programma voor den vervolgcursus voor veeartsen en op 7 September ter behandeling van het programma van de 53ste Algemeene Vergadering.

Behalve huishoudelijke zaken en tal van vrije mededeelingen werden de volgende onderwerpen behandeld, als voordracht of als uitvoerige wetenschappelijke mededeeling:

De theorie van MENDEL *en haar toepassing in de fokkerij der huisdieren*, door den heer H. M. KROON; *Rookvleeschvergiftiging te Utrecht*, door den heer J. P. VAN DER SLOOTEN; *De paratyphusbacil als oorzaak van infectieuzen abortus bij het paard*, door den heer T. VAN HEELSBERGEN, *Iets over diagnostiek van kreupelheden*, door den heer J. J. WESTER.

De Secretaris:
H. SCHORNAGEL.

Noord-Holland.

Het ledental der Afd. N. Holland van den M. t. b. d. V. in Nederland bedroeg op 1 Jan. 1912 negen en dertig leden, door het bedanken van den heer R. Folmer op 4 Jan. van dit jaar (wat met goedkeuring der leden heeft plaats gevonden) bedroeg dit getal feitelijk slechts 38 leden. Slechts één nieuw lid werd aangenomen en wel den heer Booy te Krommenie; tegenover deze aanwinst staat echter een verlies van *drie* leden n.l. de heeren K. Edel, D. J. Fischer en M. J. Hengeveld G. Jzn. Het zij hier in het kort gememoreerd, dat we den laatsten, onzen geachten voorzitter door den dood verloren, terwijl de heeren K. Edel en D. J. Fischer als lid bedankten. De eerste ging over naar de afd. Friesland, de laatste naar de algemeene afdeeling.

Er hadden dit jaar plaats 3 gewone vergaderingen en 1 buitengewone vergadering.

Het bezoek aan de samenkomsten bedroeg gemiddeld 16 leden derhalve nog niet de helft van het aantal leden; het grootst aantal leden was aanwezig in de vergadering van 2 Febr. en wel 22, het kleinste aantal in de vergadering van 29 Febr. en wel 10 leden. Het 25-jarig bestaan der afdeeling werd opgewekt herdacht, 40 personen namen deel aan een goed geslaagden boottocht en aan een gemeenschappelijken maaltijd na afloop hiervan. Het Hoofdbestuur was bij de feestviering vertegenwoordigd door haren voorzitter, Dr. H. Markus.

In de vergadering van 2 Febr. 1912 werd het jaarverslag vastgesteld, deed de penningmeester rekening en verantwoording van zijn beheer terwijl de bibliothecaris verslag uitbracht over de bibliotheek. Hierbij bleek dat het doorzenden der tijdschriften wel iets te wenschen overlaat.

Verschillende wetenschappelijke punten en andere zaken voor ons veeartsen van belang, werden besproken, zoo in de vergadering van 2 Februari door den heer Dr. Swierstra het houden van een *Cursus in de keuring van toebereide vleeschwaren.* In de vergadering van 16 Aug. 1912 werd tot afgevaardigde ter Algemeene vergadering gekozen de heer J. Mazure Cz., als diens plaatsvervanger: de heer A. L. Goethals.

In de vergadering der maand November werd tot voorzitter der afdeeling gekozen de heer J. Mazure Cz. terwijl de plaats van den aftredenden en niet direct herkiesbaren secretaris zal worden vervuld door den Heer Dr. Keyzer te Alkmaar. Het bestuur der af-

deeling is voor 1913 aldus vastgesteld: J. MAZURE Cz. Voorzitter, Dr. SWIERSTRA, Penningmeester en Dr. KEYZER, Secretaris. Tevens werd in de vergadering van November tot afgevaardigde bedoeld in Art. 34 van het Huish. Reglement gekozen de Heer J. MAZURE Cz. als diens plaatsvervanger de heer DE LEUR te Hoorn.

De contributie bleef ook voor 1913 vastgesteld op *f* 12.50.

Met den wensch dat 1913 voor de afdeeling geen bloedjaar doch een goed jaar zal worden, eindigt dit verslag.

De Secretaris:
Dr. IJ. VAN DER SLUIS.

GELDERLAND-OVERIJSEL.

Op 1 Januari 1912 telde de afdeeling 56 leden; in den loop van het verslagjaar hadden wij het verlies door overlijden te betreuren van het medelid F. Mos te Elburg; door vertrek bedankte de heer A. D. OOSTERBAAN Jr. te Markelo.

Als nieuwe leden traden tot de afdeeling toe de H.H.:

W. SCHEUTER te Apeldoorn; Dr. G. L. J. GOOREN te Nijmegen; E. J. A. A. QUAEDVLIEG te Zevenaar; A. DIEMONT te Nijmegen; J. W. F. BLOEMKOLK te Gendringen.

In December bedankten, in verband met de oprichting eener afdeeling Overijssel, de navolgende heeren voor het lidmaatschap: onzer afdeeling: Dr. W. LUXWOLDA te Zwolle; B. DE JONG te Olst; P. BOONSTRA te Steenwijk; G.W. BRINK teWijhe; G.BULK te Ommen; B. VAN GOOR te Epe; R. KATTENWINKEL te Kampen; G. H. J. TERVOERT te Zwolle; J. C. VAN VEEN te Avereest en S. A. VAN DER MAST te Staphorst. De overgang tot de nieuwe afdeeling ging echter eerst in op 1 Januari 1913, zoodat de afdeeling Gelderland-Overijssel op 31 December 1912 59 leden telde.

In de Decembervergadering had de benoeming plaats van een secretaris, ter vervanging van den heer Dr. D. L. BAKKER, die periodiek aftrad; in zijn plaats werd gekozen Dr. H. C. L. E. BERGER te Zwolle. Voor het overige bleef het bestuur samengesteld, zooals het was op 31 December 1911.

Reglementswijziging geschiedde, doordat in art. 10 van het huishoudelijk reglement der afdeeling de volgende woorden zijn vervallen: „Al eer tot de vaststelling van den juisten datum der vergadering door het Bestuur besloten wordt, zendt de secretaris tijdig aan elk lid een schriftelijke uitnoodiging om punten voor het programma op te geven."

Er werden 4 vergaderingen gehouden, resp. in Februari, Maart,

Augustus en December. De Februarivergadering was uitgeschreven naar aanleiding van de op den 17den van dien maand te houden bijzondere vergadering van de Maatschappij.

De vergaderingen waren over 't algemeen zeer slecht bezocht; het gemiddelde percentage van de leden die tegenwoordig zijn geweest was 17, over de 4 vergaderingen in volgorde verdeeld: 9, 10, 5 en 17 leden.

Uit een oogpunt van courtoisie laat ik voorafgaan de herinnering van eene gebeurtenis voor de eerste maal plaats gehad hebbende en geboekt in de annalen onzer vereeniging, ik bedoel het vergaderen met dames in de Augustus-vergadering te Nijmegen. Uit de notulen heb ik kunnen putten, dat de secretaris naar aanleiding daarvan hulde brengt aan de commissie van ontvangst, de dames QUADEKKER en VAN HEUSDEN met hunne echtgenooten, en dat genoemde secretaris ten zeerste aanraadt in deze richting voort te gaan.

Van de werkzaamheden en de behandelde punten noem ik de beantwoording der vragen, gesteld in de circulaire der vereeniging tot bescherming van dieren, betreffende *gebruiksoperaties*. Door de bemoeiingen van het bestuur onzer afdeeling is een bevredigende uitslag verkregen in zake het beschikbaar stellen van het serum van Dr. BEMELMANS; een werkzaam aandeel heeft onze afdeeling gehad in zake *koopvernietigende gebreken in den veehandel*, waarbij de leden de voorkeur gaven aan *arbitrage-commissies*.

Het voorstel betreffende *beroepsvertegenwoordiging in het Hoofdbestuur* kon geen steun vinden; de afdeeling bleef echter diligent en benoemde uit hare leden eene commissie om deze aangelegenheid voor te bereiden en daarna te brengen op de 54ste Algemeene Vergadering. De voordrachten bleven beperkt tot één: *„Het kleuren van miltvuurbacillen, vooral met het oog op het onderzoek van cadavers"*, door den voorzitter, den heer QUADEKKER. Deze voordracht vergoedde door hare qualiteit veel, wat ze in quantiteit aan overige voordrachten mochten te kort zijn gekomen.

Onder de vrije mededeelingen werden vele en interessante gevallen uit de praktijk besproken, alsmede zaken betreffende vleesch- en melkhygiëne, met daarop volgende gezellige en geanimeerde gedachtenwisseling.

De Secretaris:
Dr. H. C. L. E. BERGER.

Limburg.

In het vereenigingsjaar kwam in het aantal leden geen verandering en bedroeg dit op 1 Januari 1913, 21. In plaats van den periodiek aftredenden voorzitter, den heer K. Houba, werd als zoodanig gekozen de Heer P. van Kempen te Echt.

Als afgevaardigde respect. plaatsvervangend afgevaardigde naar de 53ste algemeene vergadering werden gekozen de Heeren J. Beckers en Dr. E. Duijsens; als gedelegeerde en diens plaatsvervanger naar eventueele Bijzondere vergaderingen volgens art. 19 der statuten, de Heeren H. J. H. Sala en K. Houba.

In het afgeloopen jaar werden 4 vergaderingen gehouden, n.l.:

1. de Voorjaarsvergadering op Zondag 24 Maart 1912 te Roermond. In deze vergadering werd, behalve de huishoudelijke zaken, de Heer P. van Kempen aan een gemeenschappelijken maaltijd gehuldigd met zijne benoeming tot lid van de Provinciale Staten van Limburg.

2. de Zomervergadering op Zondag 28 Juli 1912 te Roermond. Naast de huishoudelijke zaken doet de Heer Goossens mededeeling van een miltvuurgeval bij een varken, dat met nog 9 andere, die eveneens ziek waren, in een weide had geloopen, waar vroeger een miltvuurcadaver verbrand was en de besmetting hieraan wellicht moest toegeschreven worden, zoodat het raadzaam is, nooit miltvuurcadavers in weiland te verbranden, nog minder te begraven.

De Heer Quaedvlieg doet mededeeling bij *Keratitis infectiosa pyogones* met *pyogones-serumbehandeling* prachtige resultaten te hebben verkregen.

De Heer Horbach stelt voor of het niet gewenscht zou zijn dat de afdeeling Limburg bij Gedeputeerde Staten er op aan dringt, dat in de provinciale regelingscommissie voor de paarden en in de stamboek commissie een veearts zitting heeft, opdat het niet meer voorkomt, dat een paard met spat en hazenhak in het stamboek wordt opgenomen. Den Heer P. van Kempen werd verzocht hierop bij gelegenheid in de vergadering der Provinciale Staten te wijzen.

3. de Najaarsvergadering op Zondag 20 October te Roermond. In deze vergadering, die voor het grootste deel in beslag werd genomen door de huishoudelijk zaken, demonstreerde de Heer Beel een aantal prachtige pathologisch- anatomische praeperaten.

4. De wintervergadering op Zondag 8 December te Roermond.

In deze vergadering moest wegens periodieke aftreding van den Heer K. Houba een nieuwe voorzitter gekozen worden. Na gehouden

stemming werd gekozen de Heer P. VAN KEMPEN, die zijne benoeming aannam.

De Heer KARS doet verder mededeeling aangaande eene kwestie tusschen hem persoonlijk en de Heer RONGEN, slager, tevens raadslid. Het cardinale punt in deze kwestie was, dat de Heer RONGEN in de raadsvergadering der Gemeente Maastricht beweerde, dat de Heer KARS vloekte en godlasterde in het slachthuis, zelfs had hij zulks gedaan in het bijzijn der slachthuiscommissie, waarin o.a. de Heer RONGEN ook zitting had. Twee van deze leden der slachthuiscommissie hadden deze bewering tegengesproken.

Door de afdeeling Limburg werd de volgende motie aan het dagelijksch bestuur der Gemeente Maastricht gezonden:

„De afdeeling Limburg der Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland, vergaderd te Roermond op 8 December 1912, betreurt het, dat door Heeren Raadsleden in de vergadering van den gemeenteraad van 23 November 1912, niet dadelijk geprotesteerd is tegen de uitlating van den Heer RONGEN, raadslid, inhoudende dat, in de hangende kwestie tusschen den Heer KARS en den Heer RONGEN, eerstgenoemde in het bijzijn van de slachthuiscommissie zou hebben gevloekt en godslasteringen zou hebben uitgesproken, welke uitlating van den Heer RONGEN van invloed kan zijn geweest op de houding van den gemeenteraad".

In het afgeloopen jaar herdacht de Heer GOOSSENS zijn 30jarig en de Heer BLOEMER zijn 25 jarig promotiefeest. Beiden werd namens de afdeeling een cadeau aangeboden.

Het bestuur bestaat uit: P. VAN KEMPEN, Voorzitter, J. BILLEKENS, onder-voorzitter, H. SALA, 1ste secretaris, H. J.C. HORBACH, 2de secretaris, J. DUIJSENS, penningmeester.

De 1ste secretaris:
H. SALA.

Berichten.

Diensttijd, in gemeentelijke betrekkingen doorgebracht, en rijkspensioen. Bij de wet van 21 Juni 1913 (Staatsblad N°. 303) tot wijziging en aanvulling van de Burgelijke Pensioenwet, welke aanvullingswet 1 October 1913 in werking treedt is o.a. bepaald:

in artikel III

Voor burgerlijke ambtenaren komt de tijd, dien zij vóór 1 October 1913, boven

den leeftijd van achttien jaren, in werkelijken dienst in gemeentelijke betrekkingen in den zin van artikel 2 der Burgerlijke Pensioenwet hebben doorgebracht — indien die tijd niet reeds voor pensioen ten laste van den Staat of van het in artikel 50 der Pensioenwet voor de gemeenteambtenaren 1913 bedoelde fonds werd ingekocht — onder de hierna genoemde voorwaarde als diensttijd in aanmerking.

Niet in aanmerking komt de tijd waarover reeds pensioen werd verleend ten laste van eene gemeente of van een gemeentelijk pensioenfonds.

Hij die op 1 October 1913 eene burgerlijke betrekking bekleedt, moet vóór 1 April 1914, en hij, die na eerstgenoemden datum in zulk eene betrekking wordt benoemd of herplaatst, moet binnen zes maanden na den dag van ingang zijner benoeming of herplaatsing de navolgende stukken aan den Burgerlijken Pensioenraad zenden:

a. de aanstelling in elke der gemeentelijke betrekkingen in bovenbedoelden zin, waarin hij vóór 1 October 1913 werkzaam is geweest. Bij gemis van eene aanstelling in eenige betrekking moet worden overgelegd een stuk uit den tijd der dienstvervulling in dat ambt, waaruit van de aanstelling rechtstreeks of zijdelings blijkt;

b. gegevens, waaruit blijkt van den duur van den in elke der onder *a*, bedoelde betrekkingen doorgebrachten tijd;

c. gegevens, waaruit blijkt van het totaal der in elke dier betrekkingen genoten belooningen;

d. een stuk, waarbij hij verklaart er genoegen mede te nemen, dat eventueel op hem wordt verhaald het hiervoor in aanmerking komende deel der voor den inkoop van den in het eerste lid bedoelden tijd verschuldigde bijdrage.

De Burgerlijke Pensioenraad doet de in het vorige lid genoemde stukken met zijn advies omtrent de vaststelling van het voor pensioen in te koopen tijdvak en van het, op grond van artikel IV, door de betrokken gemeente of door elk der betrokken gemeenten aan bijdrage te betalen bedrag, toekomen aan Onzen Minister van Financiën, door wien die vaststelling geschiedt, en die aan de betalende gemeente of aan elke der betalende gemeenten het door haar verschuldigde opgeeft.

in artikel IV.

De voor inkoop van de in artikel III bedoelden tijd te betalen bijdrage bedraagt acht ten honderd van het totaal der gedurende dien tijd als gemeenteambtenaar genoten belooningen.

Zij is verschuldigd door de gemeente of door de gemeenten — elke voor haar deel — die deze belooningen heeft of hebben betaald.

in artikel V.

De bijdrage, bedoeld in het vorig artikel, wordt voldaan in eens of in tien, zooveel mogelijk gelijke, jaarlijksche termijnen.

De betaling ineens geschiedt:

a. van de bijdragen, verschuldigd voor den inkoop van diensttijd van op 1 October 1913 in dienst zijnde burgerlijke ambtenaren, uiterlijk op 31 December 1915;

b. van die voor den inkoop van diensttijd van na eerstgemelden datum benoemd

of herplaatst wordende burgerlijke ambtenaren, uiterlijk op 31 December van het jaar, volgende op dat der benoeming of herplaatsing.

Bij betaling in termijnen wordt de eerste termijn van de in het tweede lid onder *a* genoemde bijdrage voldaan op 31 December 1915, die van de bijdragen, genoemd in het tweede lid onder *b*, mede op het tijdstip, vastgesteld voor de betaling ineens.

De voldoening van de volgende termijnen geschiedt op 31 December van elk der eerste negen jaren na 31 December 1915, respectievelijk na 31 December van het jaar volgende op dat der benoeming of herplaatsing.

De verplichting tot betalen vervalt niet door het ontslag of door het overlijden van den ambtenaar.

in artikel VI.

Ten opzichte van de in het vorig artikel bedoelde bijdrage zijn van toepassing het eerste en het tweede lid van art. 65 der Pensioenwet voor de gemeente-ambtenaren 1913.

Wanneer de gemeente of de gemeenten, die de bijdrage verschuldigd is of zijn, van de bij dat artikel verleende bevoegdheid wenschen gebruik te maken, geven zij hiervan kennis aan het gezag, dat de wedde van den betrokken ambtenaar regelt.

Het deel der bijdrage dat die gemeente of gemeenten wenscht of wenschen te verhalen, wordt van het tijdstip af, waarop de laatste termijn der pensioensbijdrage, verschuldigd ter zake van de eerste aanstelling van den belanghebbende tot burgerlijk ambtenaar, is voldaan, of indien ter zake van die aanstelling geen bijdrage verschuldigd is, van het tijdstip van ingang dier aanstelling af, in tien zooveel mogelijk gelijke jaarlijksche termijnen op zijne wedde, of, indien hij binnen tien jaren na eerstgenoemd, respectievelijk laatstgenoemde tijdstip, met pensioen of wachtgeld wordt ontslagen, op dat pensioen of wachtgeld ingehouden. Met de inhouding wordt echter niet vroeger dan met 1 October 1913 aangevangen.

Komt de kennisgeving, gevorderd door het tweede lid, niet in vóór het in het derde lid in de eerste, respectievelijk tweede plaats genoemde tijdstip, dan loopen de in laatstgenoemd lid bedoelde termijnen van den ingang van het vierendeeljaars volgende op dat, waarin de kennisgeving door het in het tweede lid bedoelde gezag wordt ontvangen.

Wordt de ambtenaar binnen tien jaren na het tijdstip van aanvang van de inhouding zonder pensioen of wachtgeld ontslagen, dan worden de op dat tijdstip nog niet vervallen termijnen — voor zoover zij niet op inkomsten die de ambtenaar van de gemeente of de gemeenten, aan welke die termijnen verschuldigd zijn, kunnen worden gekort— indien of zoodra de belanghebbende, hetzij uit anderen hoofde pensioen, wachtgeld of traktement uit de Staatskas, hetzij pensioen ten laste van het in artikel 50 der Pensioenwet voor de gemeenteambtenaren 1913 bedoelde fonds, hetzij traktement of wachtgeld van eene provincie of eene gemeente geniet, in zooveel mogelijk gelijke driemaandelijksche of maandelijksche bedragen op dat pensioen, wachtgeld of traktement ingehouden, zóó, dat het in totaal verschuldigde op den vervaldag van den laatsten termijn zal zijn voldaan.

in artikel VII.

Voor een burgerlijk ambtenaar kan de tijd, bedoeld in artikel III, eerste lid, slechts in zijn geheel als diensttijd in aanmerking komen. REMMELTS.

Staat van de gedurende de maand Juli 1913 in de Rijkskeurinsgdiensten van voor uitvoer bestemd vleesch verrichte keuringen.

	Graskalveren.	Nuchtere kalveren.	Runderen.	Schapen.	Varkens.*)	Vette kalveren.
Ter keuring aangeboden	382	4916	36	14098	42331	6526
Voor uitvoer goedgekeurd	379	4866	30	14097	41604½	6508
Voor uitvoer ongeschikt bevonden	3	50	6	1	726½	18
Na voortgezette keuring voor consumptie goedgekeurd	2	31	4	1	569½	11
Na voortgezette keuring voorwaardelijk goedgekeurd	—	—	—	—	103	3
Na voortgezette keuring afgekeurd	1	19	2	—	54	4
Voor consumptie afgekeurde organen en deelen.						
Baarmoeders	—	—	—	—	—	—
Beenderen (in K.G.)	—	—	—	—	15	—
Borstorganen (alle).	—	—	—	—	127	1
Borstvliezen	—	—	2	—	36½	1
Buikorganen (alle)	—	—	—	—	120	1
Buikvliezen	—	—	3	—	24	1
Darmen (partijen)	—	—	—	—	—	—
Darmscheilen	—	2	4	—	223	9
Gewrichten	—	—	—	—	—	—
Harten	—	5	4	—	589	2
Huid (in K.G.)	—	—	—	—	65	—
Koppen	—	—	1	—	27½	2
Levers	12	13	6	1642	1434	54
Longen	52	31	10	967	1910½	335
Lymphklieren	—	—	2	—	488	—
Magen	—	—	—	—	—	—
Maag en darmen	—	2	4	—	179	6
Milten	—	—	—	—	45	3
Nieren	8	10	8	60	163	106
Ondervoeten	—	—	—	—	1	10
Ooren	—	—	—	—	—	—
Tongen	—	—	—	—	—	1
Uiers	—	—	4	—	—	—
Vet (in K.G.)	—	—	4	—	7½	—
Vleesch (in K.G.)	—	16	—	—	294½	2
Vruchten	—	—	—	—	—	—
Zwezeriken	—	—	—	—	—	3

* Hiervan werden voor „bacon" bereid 25057 varkens.

Voorts werden 18848½ K.G. afzonderlijke organen en deelen ter keuring aangeboden, waarvan 130 stuk voor consumptie werden afgekeurd.

Vergadering der afd. Groningen-Drenthe, gehouden te Assen 29 Aug. jl.

De heer W. TEN HOOPEN houdt een voordracht over verloskunde. Hij vestigt de aandacht op het feit, dat zooveel eigen waarnemingen in strijd zijn met hetgeen men in boeken leest, ook vooral op verloskundig gebied.

De verloskunde is voor den veearts van het grootste belang omdat door den veehouder de kennis daarvan als eerste eisch aan den veearts wordt gesteld. Veel — zeer veel — moet er op verloskundig gebied nog geleerd worden wanneer de veearts reeds in de praktijk is en ongelukkig hij, die enkel boekenkennis wil toepassen. Als illustratie hierop wordt gewezen op de onmogelijke zaken welke worden aangehaald in een werkje van een Duitsch veearts (Dr. C. BECKER).

Spreker maakt vervolgens een vergelijking tusschen de methoden van embryotomie van V. D. LINDEN, KRUYT en DE BRUIN, waaraan hij vastknoopt zijn eigen methode, terwijl tevens daarbij vele eenvoudige praktische wenken worden gegeven. Zoo mag b.v. de te verlossen koe niet aan een halstouw vastzitten, waardoor gemakkelijk beleediging van den wervelkolom kan ontstaan.

Voor men overgaat tot de verlossing probeere men eerst of het dier nog kan staan, om te weten of er ook te sterk getrokken is. Het beste middel om een koe op de been te krijgen is het wrijven van den staart tusschen 2 houten stokjes.

Beste inhullingsmiddelen voor handen en geslachtsdeelen zijn: Zeepwater of afkooksel van lijnzaad met creoline. De zindelijkheid mag tijdens de verlossing niet worden verwaarloosd, vooral de urethra moet worden ontzien om leelijke naziekten zooveel mogelijk te voorkomen. Alvorens het kalf te gaan ontleden, moet het doodgemaakt worden; vastzittende strengen moeten met een hartvormige spatel of met de hand worden losgemaakt. Het losmaken van strengen geschiedt beter schuivende dan trekkende, omdat hierbij de huidplooien der vingers te veel worden verwond.

Bij het toepassen van een goede methode en bij voldoende oefening kan een totale embryotomie binnen 2 uur worden verricht, terwijl slechts door één persoon wordt getrokken.

Bij emphysemateuze kalveren maakt men een huidsnee aan den hals, verwoest het spierweefsel daar ter plaatse, waarna met de zaag de kop wordt weggenomen. De overige stukken van het kalf worden meerendeels met de hand losgemaakt en weggenomen. De repositie bij torsio uteri gelukt meestal bij het staande dier.

Naar aanleiding van deze voordracht ontspon zich een levendige discussie en werd o.a. door den heer MULLER opgemerkt dat hij, in strijd met de meening van den inleider, geen bezwaar zag in het trekken door 2 of meer personen, mits het dier van achteren behoorlijk wordt vastgezet. De inleider blijft zwaar trekken afkeuren, doch geeft toe, dat bij het vleezige Groninger vee misschien zwaarder kan worden getrokken dan bij het bonkige Friesche.

Als afgevaardigde ter algem. vergadering wordt gekozen: Dr. J. VAN DER VEEN te Roden, tot diens plaatsvervanger Dr. J. STAAL te Assen.

Voor de vacatures in het hoofdbestuur worden uitgebracht op:

HOUBA (voorzitter) 7 stemmen.

Dr. OVERBEEK (voorzitter) 2 stemmen.

HOOGKAMER (1e secretaris) 9 stemmen.

Dr. H. A. VERMEULEN (1e secretaris) 1 stem.

10 stemmen worden uitgebracht op Dr. J EGGINK en Dr. H. A. VERMEULEN resp. als lid der Commissie van beroepsbelangen en lid der Commissie van redactie voor de notulen.

Blanco mandaat wordt gegeven betreffende de verkiezing van redactieleden voor het Tijdschrift en als lid der commissie voor onderwijsbelangen. De verkiezing van den heer WESTER als redactielid wordt wenschelijk geacht.

Behoudens bij de voorstellen door onze afdeeling geamendeerd, wordt meegegaan met de praeadviezen van het hoofdbestuur.

Hierna sluiting en Festessen met Damen. KROES.

Personalia. Bij Koninklijk besluit van 25 dezer zijn benoemd op den voet van het bepaalde bij art. 2, onder 2°., van het sedert gewijzigd Koninklijk besluit van 11 Maart 1909 n°. 12, bij het reserve-personeel der landmacht, tot reserve-paardenarts der 2de klasse, de heeren N. BRANDENBURG, A. B. VAANDRAGER en W. VOORTHUYSEN.

Gevestigd de Houten de veearts J. L. PETTEN, te Utrecht.

Bij Koninklijk besluit van 2 September 1913 n°. 87 is, met ingang van 5 September 1913, aan J. M. VAN NIEUWENHUYZEN, te Steenbergen c. a., op zijn verzoek, eervol ontslag verleend als plaatsvervanger van den districtsveearts wien Breda als standplaats is aangewezen.

Gekozen tot leden van het Bestuur aan het *Nederlandsch Congres voor Openbare Gezondheidsregeling:* Dr. P. M. I. M. E. WOLTERING, Hoofdinspecteur van de Volksgezondheid voor Noord-Brabant, Gelderland en Limburg, te 's-Hertogenbosch, (vacature Prof. Dr. L. VAN ITALLIE) en Dr. H. MARKUS, Leeraar aan de Rijksveeartsenijschool, Voorzitter van de Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland te Utrecht, (vacature Dr. J. D. VAN DER PLAATS).

Benoemd tot veearts te Dwingelo, N. BRANDENBURG te Oranjewoud.

SCHORNAGEL.

Bestrijding van besmettelijke veeziekten in Engeland,

DOOR

DR. K. BÜCHLI.

(*Vervolg*).

De vétérinaire politie in Groot-Brittannië wordt geregeld door de „Diseases of Animals Acts" van 1894, 1896 en 1903 en de (desbetreffende) besluiten en verordeningen van het Ministerie van Landbouw.

De voor Ierland geldende bepalingen gaan uit van het landbouwdepartement (Department of Agriculture and Technical Instruction).

Beide regeeringslichamen plegen overleg om zooveel mogelijk gelijkmatig te handelen. Zooals reeds opgemerkt, is de uitvoering van de wet opgedragen aan de plaatselijke besturen in verbinding met de inspecteurs en overige ambtenaren van het landbouwministerie.

Wat nu de bepalingen van de Engelsche Veewet aangaat diene het volgende:

I. ALGEMEENE BEPALINGEN EN VOORSCHRIFTEN.

1. *Afzondering van zieke dieren;*
2. *Aangifte.*

De houder of hoeder is gehouden zieke dieren van de gezonde te scheiden en aangifte te doen bij een ambtenaar van politie van de gemeente of streek, waarin de ziekte is opgetreden.

Van hier wordt de aangifte zoo spoedig mogelijk doorgezonden naar die personen of afdeelingsbesturen als voor elke ziekte afzonderlijk bij Ministerieele besluiten zijn aangegeven. Meestal gaat de aangifte naar den *Inspecteur* van de streek, waartoe de plaats behoort, terwijl de inspecteur het hoofd van de gemeente of graafschap kennis geeft.

Volgens de voorschriften van het Ministerie van Landbouw van 4 Mei 1906 zal tegen de volgende ziekten van Rijkswege geageerd worden: miltvuur, runderpest, mond- en klauwzeer, kwade droes, besmettelijke ontsteking van de lymphvaten, longziekte, dolheid, schaapspokken, schapenschurft, varkenspest.

3. *Afsluiting van besmette hoeven, erven, weiden, streken.*

De voorloopige insluiting geschiedt door den plaatselijken inspecteur, de definitieve door het plaatselijk bestuur. of door het Ministerie van Landbouw zelf.

Het plaatselijk bestuur moet terstond na de aangifte door een veearts de aangifte doen controleeren en daarna, na bevestiging, de grenzen van het besmette (of verdachte) gebied aangeven.

Bovendien zendt het aan het Landbouwministerie bericht van de genomen maatregelen en de, volgens zijne meening, verder nog te geven voorschriften, zooals beperking van het verkeer, sluiting van markten, verbod van het houden van tentoonstellingen, enz. Het gebied, dat ½ Eng. mijl (800 M.) rondom het besmette punt ligt (van de uiterste grenzen af gerekend) geldt als „infected circle" of verdachte strook. Het landbouwministerie kan deze grenzen ruimer of nauwer trekken, het verlengt den tijd van insluiting of verkort deze al naar de omstandigheden het eischen, en vaardigt de bekendmakingen uit, benevens maatregelen, welke door de plaatselijke besturen, door middel van couranten of aanplakken, verder worden bekend gemaakt.

De houder of hoeder van het zieke vee kan door het aanbrengen van waarschuwingsborden het betreden van zijn erf verbieden.

4. *Slachten van aangetaste dieren.*

5. *Schadevergoeding.*

Bij *longziekte, mond- en klauwzeer* en *varkenspest* is het Ministerie van landbouw bevoegd de zieke dieren te doen slachten en uit het daarvoor bestemde fonds „Pleuropneumonia Account" schadevergoeding te betalen. Evenwel is het *gemachtigd* ook bij de andere genoemde ziekten zulks te doen. Voor ieder ziekte afzonderlijk is de uit te betalen schadevergoeding nader aangegeven.

6. *Verdere maatregelen.*

Het behoort verder nog tot de bevoegdheden van het landbouwdepartement verordeningen te geven betreffende beperking van verkeer, sluiting van markten, regeling van veevervoer, in 't algemeen maatregelen te treffen, welke het ter bestrijding van de ziekte in questie nuttig acht.

De plaatselijke besturen zijn verplicht tot het uitvoeren der voorgeschreven maatregelen en kunnen zoo noodig daartoe gedwongen worden. Zoo noodig kan het ministerie van landbouw personen aanwijzen, welke op kosten van het plaatselijk bestuur de gegeven voorschriften uitvoeren.

Evenwel kan een plaatselijk bestuur ook zelfstandig, ten dienste van de uitvoering der wettelijke voorschriften, markten, slachtplaatsen, veestallen, landingsterreinen enz. inrichten of land koopen voor het begraven of op andere manier vernietigen van gestorven dieren. Het is *verplicht* het benoodigde aantal inspecteurs en vétérinaire beambten aan te stellen en te bezoldigen, welk aantal zich regelt naar de grootte van het district, een en ander te beoordeelen door het Ministerie van landbouw.

De locale besturen, benevens de inspecteurs moeten de voor-

geschreven meldingen en berichten zenden aan het landbouwministerie en iedere gevraagde inlichting verstrekken.

Kleinere gemeenten kunnen zich onderling verbinden ter uitvoering van de gegeven voorschriften.

De uitgaven voor de uitvoering van de voorschriften van de „Veewet" worden bestreden uit de algemeene kas en kunnen daarvoor „belastingtoeslagen" geheven worden. Zoodra deze buitengewone belasting meer bedraagt als 6 d. per 1 £ belastbaar inkomen kunnen de gemeentebesturen voor 7 of 14 jaar leeningen aangaan bij de „Public Works Loan Commissionars".

De ambtenaren der politie zijn gehouden de uitvoering der voorschriften zooveel in hun vermogen is, te ondersteunen en bij overtreding de schuldigen te verbaliseeren. De plaatselijke inspecteurs hebben het recht tot het binnentreden van alle verblijfplaatsen van vee af anderszins, waarvan zij vermoeden dat daar overtreding kan plaats vinden.

Overtreding der „veewet" wordt gestraft met geldboeten tot 20 £., of indien het meer dan 4 dieren betreft, 5 £. voor ieder stuk en indien de overtreding slaat op cadavers, voeder,stroo of mest, met een straf tot 20£ voor de eerste halve ton en tot 10£. voor iedere volgende halve ton. Bij herhaalde overtreding kan ook gevangenisstraf geëischt worden.

Het Ministerie van landbouw zendt jaarlijks een rapport betreffende de uitgaven enz. voor de bestrijding van besmettelijke veeziekten aan het parlement.

Voor *Schotland* gelden bijna dezelfde bepalingen.

II. Maatregelen voor iedere ziekte afzonderlijk.

Miltvuur.

In Groot-Brittannië en Ierland komt miltvuur tamelijk dikwijls voor. Zoo kwamen in 1907 in 47 graafschappen van Engeland, 8 in Wales, en 28 in Schotland miltvuur voor. Deze cijfers zijn hooger dan die van het vorige jaar. Het aantal aangetaste *runderen* bedroeg 1163, dat der *schapen* 66, der *varkens* 190, der *paarden* 37; verdeeld over 1084 hofsteden. Bijna $\frac{3}{4}$ van al deze gevallen werden geweten aan besmetting door buitenlandsch veevoer.

De bestrijding heeft plaats volgens de voorschriften van de „Anthrax Order" van 17 Januari 1899, en komt zeer veel met onze methode overeen.

Er wordt ook kennis gegeven aan de „Medical Officer of Health".

Opmerking verdient het voorschrift bij aan miltvuur gestorven

dieren de neusgaten en overige lichaamsopeningen van het cadaver dicht te stoppen met in eene carboloplossing gedoopte watten.

Bij strafvervolging wordt aangenomen, dat de verantwoordelijke personen kennis van de ziekte hebben gehad, indien ze niet overtuigend kunnen bewijzen, dat ze ook bij voldoende oplettendheid niet te erkennen was.

De gewone methode van onschadelijkmaking (?) van het cadaver is begraven en bedekking met bijtende kalk. *Verbranding* kan alleen geschieden na Ministerieele toestemming.

2. *Runderpest.* (*Veepest*).

Toen in de 18e eeuw de veepest zich vanuit Rusland over westelijk Europa verbreidde, werd ze ook drie keer naar Engeland overgebracht.

De eerste invasie had in 1711 plaats vanuit Nederland, en werd in 1714 tot staan gebracht door afmaken van alle aangetaste en besmette dieren. In 1745 brak ze weer uit, volgens bewering wederom door invoer van fokvee uit Nederland of door huiden van Deensche runderen. Deze epizoötie verbreidde zich over 't gansche land en pas na een strijd van 12 jaren was men haar meester. In 1748 verloor het graafschap Lincolnshire alleen reeds 100.000 runderen.

Voor de 3e maal kwam de ziekte (wederom uit Nederland) in 1769 en verbreidde ze zich over Engeland en Schotland. Reeds het volgende jaar had men haar bedwongen; alleen voor afgemaakte dieren werd 3000 pond sterling betaald uit de staatskas. (Men neme hierbij in aanmerking de prijzen van het vee in die dagen).

Na 95 jaren nu verschoond te zijn gebleven brak de ziekte in Mei 1865 weer uit, nu ingevoerd door een transport van 321 Russische ossen. Zij verbreidde zich over 't geheele land en verkreeg haar hoogtepunt in Februari 1866 toen *in een week* tijds 17000 runderen stierven! In 't geheel zijn officieel van 1865 tot 1867 in Groot Brittannië 335.952 runderen verloren gegaan. In werkelijkheid zal zeer zeker 't getal nog grooter zijn geweest, daar alle gevallen toch niet bekend zullen zijn geworden .

De schade, door de veehouders geleden, wordt geschat op 5 millioen ponden sterling!

Het laatst deed zich de ziekte voor in Januari 1877, ingevoerd door slachtvee van Altona-Hamburg uit. Hoewel in korten tijd reeds 22 gemeenten waren besmet, werd de ziekte spoedig uitgeroeid; 1198 runderen gingen ermee te gronde.

Voor de bestrijding gelden de bepalingen van de „Diseases of

Animals Act" van 1894, welke in hoofdzaak met die van ons Kon. Besluit van 1896 overeenkomen.

De bepalingen en voorschriften van de „Cattle Plague Order" van 22 Februari 1895 hebben hoofdzakelijk betrekking op snelle aangifte, dadelijk ingrijpen van den inspecteur, afsluiting van hoeven, desinfectie, onschadelijkmaking van cadavers, maatregelen tegen uitbreiding der ziekte en eindelijk de taxatie.

Voor zieke dieren wordt de *helft* van de uitbetaald waarde, welke het dier onmiddellijk voor de ziekte had (ten hoogste 20 £.); voor gezonde (verdachte) dieren de *volle waarde* onmiddellijk voor de slachting, maar niet meer dan 40 £.

3. *Mond- en klauwzeer.*

Vroeger in Groot Brittannië sterk verbreid. In 1883 bijv. werd de ziekte in 75 Graafschappen 18732 keer geconstateerd. In 't geheel werden toen 219.289 runderen, 217.492 schapen en 24.332 varkens aangetast. Sedert is de ziekte nog weer opgetreden in 1884, '85, '86 tot 1892, '93, '94 tot 1900, 1901, 1902, maar nooit weer in die mate als in 1883.

Tot 1908 bleef de ziekte uit, maar in Februari van dat jaar werd ze vastgesteld bij 112 runderen in drie gemeenten in Schotland. En 't is bekend, dat in 1912 de ziekte zich weer eenige keeren heeft vertoont, en met eenige moeite is onderdrukt.

Op enkele uitzonderingen na werd de ziekte van het vaste land van Europa ingevoerd. Vandaar dan ook het verbod van vee-invoer.

De bestrijding heeft plaats volgens de voorschriften van de „Foot and Mouth Disease Order of 1895".

De eigenaar, houder of hoeder moet terstond aangifte doen bij de politie. Deze geeft telegrafisch kennis aan het Landbouwministerie en aan den plaatselijken inspecteur, welke laatste het gemeentebestuur kennis geeft. Dit bestuur laat zich door een *veeartsenijkundigen* inspecteur voorlichten om de juistheid van de aangifte te bepalen.

De inspecteur dient dadelijk de besmettingshaard op te zoeken, den Minister telegrafisch van zijne genomen maatregelen verwittigen, en eveneens het gemeentebestuur. Hij moet bij het verlaten van de hofstede zijne handen grondig wasschen met zeep, en kleeding en schoeisel desinfecteeren.

De besmette hofstede wordt *afgesloten;* aan den eigenaar of houder wordt hiervan schriftelijk kennis gegeven.

Het *plaatselijk bestuur* kan nog dieper ingrijpende bepalingen

voorschrijven, voorzoover deze niet in strijd zijn met de voorschriften van de veewet. De directies der spoorwegmaatschappijen worden met de belemmeringen van het vrije vervoer in kennis gesteld.

Wordt mond- en klauwzeer op markten, spoorwegstations, gemeenschappelijke weiden of op andere openbare plaatsen vastgesteld, waar dieren van verschillende eigenaren samenkomen, dan moet de inspecteur *alle* dieren op de plaats zelf of op eene andere geschikte plaats (indien mogelijk met scheiding van zieke en gezonde dieren) afzonderen. In een dergelijk geval heeft alleen de Minister van Landbouw het recht de afzondering weer op te heffen.

De betrokken markten en andere plaatsen mogen pas weer gebruikt worden indien de veeartsenijkundige inspecteur verklaart, dat de voorgeschreven reiniging en ontsmetting naar behooren heeft plaats gevonden.

De gezamelijke *onkosten* bij de afsluiting komen *ten laste van den eigenaar* der dieren.

Het plaatselijk bestuur kan ook de zieke en verdachte dieren laten *slachten* en de eigenaren schadeloosstellen. De schadevergoeding bedraagt dan voor *zieke* dieren *de volle waarde* onmiddellijk voor de ziekte, bij andere dieren de waarde onmiddellijk voor de slachting. De hiervoor benoodigde gelden worden verkregen door een *toeslag* (opcenten) op de *gemeentebelasting*. (Out of the local rate).

De taxatie geschiedt door een inspecteur van het Ministerie van Landbouw of door een benoemd deskundige. Geeft de eigenaar binnen 14 dagen te kennen, dat hij geen genoegen neemt met de taxatie, dan wordt het geschil door een *scheidsgerecht* beslecht.

4. *Kwade Droes.*

Kwade droes komt vooral voor in de groote steden, Londen en Glasgow, en in de omgeving daarvan.

In 1907 kwam in Engeland, Schotland en Wales deze ziekte bij 1944 dieren voor. 't Vorige jaar bij ruim 2000. In Ierland kwam de ziekte minder voor: 16 en 12 in 1906—1907.

De bestrijding heeft plaats volgens de voorschriften van de „Glanders or Farcy Order 1907".

Betreffende de voorschriften omtrent de invoer van paarden, ezels en muilezels zij verwezen naar de „Maatregelen tegen den invoer van besmettelijke veeziekten uit het buitenland", waarover reeds is gesproken.

Er moet zoo spoedig mogelijk aangifte plaats hebben en de in-

specteur is verplicht dadelijk de genoemde maatregelen toe te passen. Het plaatselijk bestuur kan door aanplakking de ziekte bekend maken.

Zieke dieren moeten worden geslacht.

Het plaatselijk bestuur kan met *schriftelijke toestemming van den eigenaar* door den veeartsenijkundigen inspecteur malleïnatie doen verrichten. Is de malleïnatie positief dan wordt het dier afgemaakt is de uitslag twijfelachtig, dan moet de proef na minstens 12 dagen herhaald worden.

Valt de uitslag bij de eerste inspuiting negatief uit of geeft na twijfelachtige uitkomst ook de tweede injectie geen duidelijke aanwijzing, dan wordt het dier binnen 48 uur weer vrijgegeven (gezond verklaard). De veearts-inspecteur geeft van de uitkomst eene schriftelijke mededeeling aan den eigenaar.

Wordt een paard geslacht op grond van positieve reactie na malleïneeren, dan moet er sectie worden gemaakt. Hierbij kan de eigenaar tegenwoordig zijn, of kan hij zich laten vertegenwoordigen door zijn veearts. Worden bij de sectie geen kwaaddroezige aandoeningen gevonden, dan wordt het geval verwezen naar een veeartsenijkundig ambtenaar van het landbouwdepartement.

Schadevergoeding wordt als volgt gegeven:

de *volle waarde* berekend naar den toestand onmiddellijk vóór de malleïnatie, wanneer bij sectie geen kwade droes wordt geconstateerd, maar niet het bedrag van 50 £. te boven gaande voor een paard of 12 £. voor een ezel of muilezel;

de *halve waarde* maar niet meer dan 25 £. (resp. 6 £.) wanneer bij de sectie kwade droes vastgesteld wordt.

Wanneer er geen sectie gedaan wordt, dan wordt er eene schadevergoeding door het plaatselijk bestuur vastgesteld. Als laagste grens is hier voor een paard 2 £. gesteld, voor een ezel of muilezel 10 sh.

Evenwel mag de schadevergoeding nooit hooger zijn dan *een vierde* der waarde, welke het dier voor het uitbreken der ziekte had.

Alleen bij besluit van het Ministerie van landbouw kan een paard *tegen* den wil des eigenaars afgemaakt worden. Binnen 14 dagen kan de eigenaar in beroep komen tegen de taxatie, waarvoor formulieren zijn aangegeven.

Bovendien wordt in het besluit nog gesproken over *merken* van zieke en verdachte dieren, vernietigen van cadavers, desinfectie, verbod van vervoer, en wordt er uitzondering gemaakt voor paarden van het leger en die op terreinen der veeartsenijscholen (evenals bij ons).

5. *Besmettelijke ontsteking der lymphvaten. Lymphangioitis epizoötica.*

Deze ziekte werd voor het eerst in 1902 geconstateerd in een militair depôt, waar ze uit Zuid-Afrika van de boerenoorlog was geïmporteerd (Afrikaansche kwade droes). In onze koloniën werd de ziekte o.a. door DE DOES en DE HAAN geconstateerd.

In 1904 werden 14 gevallen vermeld, in 1905 9, waarvan evenwel maar 2 werden vastgesteld, beide in Londen. In Ierland wordt voor 1904 van geen geval melding gemaakt, voor 1905 evenwel van 10 in 3 graafschappen.

De voorschriften van de „Epizoötic Lymphangitis Order 1905" komen veel overeen met die voor malleus. Bepalingen over gedwongen afmaking en schadevergoeding komen er evenwel *niet* in voor.

6. *Longziekte.*

Was vroeger tamelijk sterk verbreid. In 1889 toen het nieuw opgerichte Ministerie van landbouw de bestrijding aannam werd 474 keer aangifte gedaan met 1646 zieke dieren.

Voor 't laatst kwam die ziekte voor in 1898, doch hierbij was maar één dier ziek, terwijl 220 als verdacht werden afgemaakt.

In 1892 kwam de ziekte voor 't laatst in Ierland voor. De bestrijding wordt geregeld door de Pleuropneumonia Order van 1895. Zieke dieren *moeten* vanwege het landbouwministerie worden geslacht, bij verdachte dieren *kan* slachting toegepast worden.

Schadevergoeding wordt betaald uit het reeds genoemde „Pleuropneunomia-Fonds" en wel ¾ van de waarde, welke het rund onmiddellijk vóór de ziekte had (maar niet hooger dan 30 £.), wanneer het blijkt dat het geslachte dier werkelijk aan de ziekte heeft geleden. In 't andere geval wordt de volle waarde (onmiddellijk voor de slachting) uitbetaald maar niet meer dan 40 £.

7. *Dolheid.*

Na 1902 is in Groot-Brittannië geen dolheid meer geconstateerd; na 1903 niet meer in Ierland. In de „Rabies Order van 1897" vindt men naast voorschriften over verplichte aangifte nog bepalingen omtrent publicatie en wordt het locaal bestuur gemachtigd, zieke, verdachte en door dergelijke dieren gebeten honden af te maken.

De van dolheid gestorven of wegens verdacht gedoode honden moeten geseceerd worden. De cadavers moeten worden begraven of verbrand.

Schadevergoeding wordt niet gegeven.

8. *Pokken bij schapen.*

De Sheep Pox Order van 1895 regelt de bestrijding, die veel overeenkomt met die van mond- en klauwzeer.

Voor entingen zijn geene voorzieningen getroffen.

Schadevergoedingen worden uit de plaatselijke kassen betaald; voor zieke dieren de helft, maar niet meer dan 40 sh., voor gezonde dieren de volle waarde, maar niet meer dan 4 £.

9. *Schurft bij schapen.*

Schapenschurft komt in Groot-Brittannië nog al veelvuldig voor In 1907 werden 763 aangiften gedaan. In Ierland in datzelfde jaar 333.

De bestrijding heeft plaats volgens bepalingen opgenomen in:

Sheep Scab Order van 1905.

Sheep Scab (Compulsory Dipping Areus) Order van 1906;

Sheep Scab (Regulation of Movement) Order van 1906.

Bovendien bestaan er nog voorschriften voor bepaalde landstreken als Schotland, Noord-Engeland, Midd.-Zuid-Engeland, voor Wales en Monmouthshire, betreffende bepalingen ten tijde van het wasschen der schapen, en voor het vervoer. Ook worden van tijd tot tijd veranderingen aangebracht wanneer men dit nuttig oordeelt bij het uitbreken van de ziekte. De hieronder aangegeven voorschriften zijn dan ook slechts gebaseerd op algemeene bepalingen van de Veewet.

De Sheep Scab Order van 1905 regelt de aangifte. Verder de afsluiting. Wordt de haard afgesloten (waarvan de eigenaar schriftelijk kennis krijgt) dan is ook de uitvoer van *wol*, mest, voerartikelen verboden. De schapen *moeten* volgens schriftelijke aanwijzing van den inspecteur met een werkzaam waschmiddel of volgens een door hem goedgekeurde behandelingsmethode en tot zijn tevredenheid, maar ook in zijne *aanwezigheid*, behandeld worden.

De *desinfectie* moet door den *eigenaar* en op *diens* kosten uitgevoerd worden.

In sommige graafschappen o.a. in Hampshire, Shropshire, Oost-Yorkshire, Leicester en Glamorgan, bestaan afzonderlijke voorschriften omtrent invoer en doorvoer van schapen.

Voor het wasschen der schapen mogen slechts de door het Landbouwdepartement aanbevolen waschmiddelen worden gebezigd

De volgende waschmiddelen zijn aanbevolen; de hoeveelheid daarachter genoemd is voldoende voor een bad van 100 Gallons (1 Gallon $= \pm 4.5$ L.):

1°. *Kalk* en *zwavel:* 25 lbs. bloem van zwavel, 12 ½ lbs. kalk;
2°. *Karbolzuur* en *groene zeep*: 3.5 liter carbol, 5 lbs. zeep;
3°. *tabak* en *zwavel*: 35 lbs. tabak(afval) in 21 gallons water 4 dagen getrokken, hierbij 10 lbs. bloem van zwavel en bijgevuld tot 100 gallons.

De Sheep Scab (Compulsory Dipping Areas) Order van 1906 bevat voorschriften over gedwongen wasschen der schapen binnen een bepaalden tijd voor zulke districten, als het Landbouwdepartement daarvoor aangewezen vindt, en over het verkeer.

Zoodra zulk een streek als Compulsory Dipping Area (verplicht, gedwongen bad-district) is aangewezen, moeten alle daar voorkomende schapen volgens schriftelijke aanwijzing van den plaatselijken inspecteur op bepaalde plaatsen en op vastgestelden tijd gebaad (gewasschen) worden.

Schapen in een compulsory dipping area mogen niet ter markt worden gevoerd en slechts na bekomen verlof, en gemerkt met een rood kruis op den rug, naar een ander district worden getransporteerd.

Dit verlof wordt slechts door den inspecteur afgegeven, wanneer de dieren niet langer dan 4 weken te voren, volgens voorschrift, gewasschen zijn in tegenwoordigheid van den inspecteur, of voor niet langer dan een tijd van 10 dagen door een veearts zijn onderzocht geworden en vrij van schurft bevonden en hunne identiteit kan bewezen worden. Dit verlofbewijs is maar 6 dagen geldig.

Lammeren beneden 9 maanden, die spoedig zullen worden geslacht, kan zonder voorafgaande wassching een verlofbewijs worden gegeven, ze mogen evenwel niet naar de markt vervoerd worden.

Schapenhouders in zulke districten moeten aan het plaatselijk bestuur binnen 14 dagen na de voorgeschreven wassching eene opgave van het aantal hunner schapen inzenden en eveneens opgave doen van later ingevoerde schapen.

De Sheep Scab (Regulation of Movement) Order van 1906 bevat voorschriften en bepalingen voor zulke streken als door het Ministerie van Landbouw aangeduid worden als „Scheduled Area" (d.i. districten waar de dieren geïnventariseerd, op een lijst (= schedule) geplaatst zijn). Uit zulke streken mogen geen schapen vervoerd worden dan naar een slachtplaats of anders met een afzonderlijk verlof van den inspecteur. Ook bij dit vervoer moeten de schapen gemerkt zijn met een rood kruis op den rug.

Worden de schapen niet geslacht, dan moeten de dieren minstens 8 weken afgezonderd worden gehouden op hunne nieuwe bestemmingsplaats.

Er zijn enkele markten aangewezen, waarheen de schapen toch onder bepaalde voorwaarden mogen worden vervoerd.

10. *Varkenspest.*

Varkenspest is in Gr.-Brittannië-Ierland vrij sterk verbreid.

Van 1894 tot 1903 hadden gemiddeld 3239 aangiften plaats. In 1907 is de ziekte 2336 keeren voorgekomen terwijl er in dat jaar vanwege het landbouwministerie 11275 varkens werden afgemaakt als ziek of verdacht.

De Swine Fever Orders van 1894 en 1904 zijn weer ingetrokken en vervangen door de Swine Fever (Regulation of Movement) Order van 1908. Hierbij is o.a. *aangifte* voorgeschreven, en de politie moet telegrafisch aan „landbouw" kennis geven.

Uit- en invoer van varkens uit of in een besmette hofstede is verboden. Geslachte varkens kunnen worden vervoerd, maag en darmen moeten achterblijven.

Bepalingen omtrent mest, stroo, voerartikelen, cadaververnietiging en desinfectie komen overeen met desbetreffende bij andere ziekten reeds genoemd.

Plaatselijke besturen zijn gemachtigd verordeningen in het leven te roepen betreffende onderzoek van ter markt aangevoerde varkens, en het aanhouden van registers voor varkenshandelaren en houders van dekbeeren, over koop en verkoop en gedekte zeugen en eigenaren daarvan verplichtend te stellen.

Deze lijsten liggen voor de inspecteurs ter inzage. Het is verboden zieke en verdachte dieren te vervoeren of in aanraking te brengen met gezonde varkens.

Worden dergelijke varkens op een markt, spoorwegstation of weide of onderweg aangetroffen, dan worden ze in beslag genomen.

Het Landbouwministerie is gerechtigd zieke en verdachte dieren te doen afmaken. Schadevergoeding wordt gegeven: helft voor zieke en volle waarde voor verdachte dieren.

Vette varkens mogen naar bepaalde slachthuizen of spekrookerijen worden vervoerd, voorzoover de plaatselijke bepalingen aldaar zulks niet in den weg staan.

Voor het vervoer gelden volgende bepalingen: De varkens moeten op den rug gemerkt zijn met een rood kruis, waarvan de armen minstens 23 c.M. lang zijn. De verzending moet zooveel mogelijk per spoor plaats hebben, waarbij aanraking met niet gemerkte varkens dient te worden vermeden.

Worden de varkens met bijzondere toestemming naar markten vervoerd, dan mogen ze alleen met verlof van den inspecteur naar de slachtplaats of spekrookerij worden doorgezonden.

Andere varkens (magere dieren voor verdere mesting) moeten voor uitvoer een verlof hebben van den inspecteur en bovendien voorzien zijn van de schriftelijke verklaring van den eigenaar omtrent gezondheid en identiteit der varkens. De eigenaar moet verklaren:

dat de dieren langer dan 4 weken op zijn hofstede aanwezig zijn geweest, vrij van pest en niet blootgesteld aan besmetting;

dat in het onderhevige district geen besmettelijke ziekte heeft geheerscht;

en dat de uitvoer niet verboden is door speciale bepalingen van het Ministerie van Landbouw.

Dit formulier dient mede onderteekend te zijn door de plaatselijke politie.

Magere varkens moeten op de plaats van bestemming minstens 4 weken lang afgezonderd worden gehouden. Ten opzichte van vleeschvervoer bestaan geene voorschriften.

Eindelijk bevat de wet nog mildere voorschriften voor vervoer van fokdieren, mits deze van de overige varkens gescheiden worden gehouden, terwijl bovendien onder bepaalde voorzorgsmaatregelen verzending naar tentoonstellingen toegestaan is.

III. Recapitulatie.

Het is in Engeland gelukt sommige gevreesde infectieziekten als *veepest, longziekte, schaapspokken, mond- en klauwzeer* door krasse maatregelen uit te roeien en door een verbod van vee-invoer het opnieuw weer binnensluipen te verhoeden.

Hondsdolheid komt minder voor dan wel vroeger. De maatregelen tegen *kwaden droes, schapenschurft* en *varkenspest* hebben totnutoe nog niet tot een belangrijk resultaat geleid.

Wat *schadevergoeding* betreft wordt deze bij *kwaden droes* en *schaapspokken* betaald uit de gemeentekas, bij de overige ziekten daarentegen vanwege het Landbouwministerie en wel uit een jaarlijksche post, welke het parlement goedkeurt onder den naam van „Pleuro-pneumonia Account".

Het hoogste bedrag, dat door het parlement mag worden goedgekeurd voor de bestrijding van Longziekte, Mond- en Klauwzeer en Varkenspest bedraagt volgens de wet van 1894 voor Groot-Brittannië 140.000 £. voor Ierland 20000 £.; voor de bestrijding van

varkenspest alleen 50000 £. voor 't geheele rijk, welke som ter beoordeeling van de rekenkamer tusschen Groot-Brittannië en Ierland wordt verdeeld.

Volgende tabel geeft een overzicht van de regeling der schadevergoeding:

Naam der ziekte	De schadevergoeding bedraagt, wanneer het dier blijkt na de slachting te lijden aan de ziekte, waarom het werd afgemaakt:	De schadevergoeding bedraagt, wanneer na de slachting de ziekte *niet* wordt vastgesteld:
Runderpest	halve waarde onmiddellijk voor de ziekte tot hoogstens 20 £	volle waarde onmiddellijk voor het slachten tot 40 £
Mond- en klauwzeer	volle waarde voor ziek worden.	volle waarde kort voor slachten.
Kwade droes.	halve waarde, bij paarden tot 25 £, bij ezels en muildieren 6 £ indien sectie plaats vindt, anders tot $^1/_4$ der waarde.	volle waarde, die het dier had voor de malleïnatie tot 50 £ (12 £)
Longziekte.	$^3/_4$ der waarde, welke het dier had onmiddellijk voor de ziekte tot 30 £	volle waarde onmiddellijk voor de slachting tot 40 £
Varkenspest.	halve waarde van vóór de ziekte.	volle waarde, kort voor 't slachten.
Schaapspokken.	halve waarde onmiddellijk voor de ziekte tot 40 shilling	volle waarde, kort voor de slachting tot 4 £

In het begrootingsjaar 1906—1907 werd voor de vétérinaire politie uitgegeven:

Salaris voor buitengewone ambtenaren	13.005 £.
Salaris voor veeartsen, taxateurs enz.	9.472 £.
Reiskosten	11.240 £.
Schadevergoeding (geslachte varkens)	13.455 £.
,, (geslachte runderen)	— £.
Desinfectie, slachtloon, begraven enz.	6.158 £.
Totaal	53.330 £.

Hiervan kwam ruim 38000 £. voor rekening van het rijk, het overige voor de gemeenten.

Bovenstaand bedrag is in de laatste jaren aanmerkelijk overschreden, de juiste cijfers staan mij niet ten dienste.

Statistiek.

Iederen Dinsdag worden de nieuwe gevallen van besmettelijke veeziekten in het weekblad de „London Gazette" gepubliceerd.

Daarvoor is het noodig, dat de weekstaten der inspecteurs iederen Maandag met de eerste post aan het Departement van Landbouw aankomen. Uit deze weekstaten wordt in het blad van genoemd departement een *maandelijksch* overzicht verstrekt.

Een jaarlijksch overzicht wordt verschaft in de berichten der „Animals Division" (Annual Reports of Proceedings under the Diseases of Animals Act).

Maatregelen om te verhinderen, dat besmettelijke veeziekten naar het buitenland worden overgebracht.

Hiervoor bestaan geen afzonderlijke bepalingen; ieder land neemt hiervoor zijn eigen maatregelen. Groot-Brittannië voert evenwel veel fokvee uit en zoo is het in 't belang om de buitenlandsche afnemers aan zich te verbinden.

Vervoer van aan kwaden droes lijdende paarden is verboden zoodat hiermee ook de *uitvoer* vervalt van zulke dieren. (?)

Ook bestaat er eene verordening, waarbij de uitvoer van oude, zwakke, afgewerkte en zieke paarden verboden is, (Exportation of Horses Order 1898); dit laatste evenwel meer uit 't oogpunt van dierenbescherming. Het schijnt, dat hieraan niet streng de hand wordt gehouden. De voor Engeland ten opzichte van runderen- en schapenvervoer bestaande voorschriften komen in zoover ook 't buitenland ten goede.

Met varkens is dit 't zelfde.

Vilderijen.

Vilderijen („Knacker yards") ook wel aangeduid als „slachterijen tot het slachten van paarden en dieren, waarvan het vleesch niet voor menschelijk voedsel zal dienen" moeten eene concessie hebben.

Zij staan onder voortdurend toezicht van den plaatselijken inspecteur.

De eigenaar is verplicht van iedere besmettelijke ziekte, die hij aantreft, speciaal van malleus, aangifte te doen.

Speciale „vildersprivilegiën" bestaan niet. Ieder veehouder is bevoegd gestorven dieren af te slachten, gestorven vee te koopen en het vleesch, als hondenvoer bijv. te gebruiken of weg te schenken.

Leerlooiers en huidenhandelaars mogen oude, afgewerkte dieren

koopen om de huiden te gebruiken. Het is hen evenwel niet geoorloofd het vleesch van zulke dieren ten verkoop gereed te maken.

Keuring van vee en vleesch.

Eene algemeene vee- en vleeschkeuring bestaat in Engeland nog niet. Integendeel is deze belangrijke kwestie vrij slecht geregeld. In geheel Engeland en Wales bestaan er op ongeveer 1100 stedelijke gemeenten pas ongeveer 100 openbare slachthuizen. En in die plaatsen, waar ze wel zijn, blijven toch ook nog de private slachterijen bestaan, omdat op de slagers geen dwang kan worden uitgeoefend! Om bij de oprichting van een stedelijk slachthuis de sluiting van de private slachterijen te verkrijgen is de toestemming van het parlement noodig.

Dit schijnt niet erg gemakkelijk te verkrijgen, vooral om het Engelsch begrip, dat men niet zoo streng in het eigendomsrecht mag ingrijpen, zelfs niet wanneer het, zoo als hier, een uit sanitair oogpunt zoo gewichtigen maatregel geldt.

Alleen in Schotland mag volgens de „Burgh Police Act of 1892" geene slachting meer plaats hebben in een private slachterij, zoodra een openbaar slachthuis is opgericht.

Maar ook de wettelijke opheffing van alle private slachtplaatsen heeft nog niet steeds de gewenschte resultaten. Dikwijls worden weer private slachterijen opgericht aan de grens van de gemeente en hiertegen kan het Stadsbestuur niets uitvoeren.

Volgens de „Public Health Act" moeten sinds 1875 alle private slachterijen eene concessie hebben en is het recht die te weigeren aan alle steden toegestaan.

Naar de bepalingen in de „Local Government Board" moet de concessie geweigerd worden wanneer de slachtplaatsen niet voldoen aan zekere voorwaarden van afstand van woonhuizen, watervoorziening, gesteldheid van bodem en wanden. Bij overtreding kan volgens voorschrift sluiting toegepast worden als straf, evenwel niet waar het gehuurde slachtplaatsen of reeds voor de concessieverordening bestaande slachterijen geldt.

De private slachtplaatsen liggen veelal ver verspreid, zoodat bij het klein aantal ambtenaren van een goede, regelmatige keuring geen sprake is.

Zoo hebben de steden York, Coventry en Bristol respectievelijk 100, 50 en 112 slachterijen, waarvoor in iedere plaats maar 2 inspecteurs zijn aangesteld.

In Liverpool is één centraal slachthuis (trouwens toebehoorende

aan een private vereeniging) en zijn er nog 30 private slachterijen, waarvoor 5 inspecteurs zijn aangesteld.

Londen had in 1874 ongeveer 1300 slachterijen. Voortdurend nam evenwel de invoer van vleesch van buitenaf toe zoodat tegenwoordig 80 % van den geheelen omzet op de Londensche vleeschmarkt bestaat uit van het buitenland ingevoerd vleesch.

In 1907 heeft Londen een nieuw openbaar slachthuis gekregen met een apparaat van PODEWILL voor vernietiging van afgekeurd vleesch ('t eerste van dien aard in Engeland!).

Voorschriften betreffende de vleeschkeuring zijn opgenomen in de „Public Health Act van 1875" speciaal met betrekking tot afdeeling 131 van de „Towns Improvement Clauses Act."

Volgens deze bepalingen is de gezondheidsinspecteur bevoegd en verplicht te allen tijde gedurende den werktijd slachterijen en vleeschwinkels binnen te treden. Hij mag zieke dieren en ondeugdelijk vleesch in beslag nemen en den overtreder proces verbaliseeren.

De voor vee- en vleeschkeuring aangestelde ambtenaren zijn weliswaar stedelijke „medical officers of Health" maar deze worden, evenals den Inspector of Nuisance, zoo door hunne overige werkzaamheden in beslag genomen, dat er voor de vleeschkeuring niet veel tijd meer beschikbaar blijft!

Wordt het nu wat al te erg, dat wordt een buitengewoon ambtenaar aangesteld, die ook een der genoemde titels voert. Een ambtenaar uitsluitend voor de vleeschkeuring kent de wet niet. In sommige groote steden zijn keurmeesters voor vleesch aangesteld, in kleine plaatsen zoo goed als niet; toezicht op de uitvoering van de bepalingen der wet bestaat hier zoo goed als niet.

Algemeene voorschriften omtrent de opleiding van keurmeesters bestaan er niet. Slechts in Londen en nog een paar groote steden bestaat het voorschrift, dat de keurmeesters zich dienen te onderwerpen aan een soort examen en blijken dienen te geven, dat ze voldoende kennis hebben van:

1°. Wet betreffende de vleeschkeuring en de ten tijde van het examen geldende voorschriften en verordeningen;

2°. Naam en ligging der verschillende lichaamsdeelen en gewichtigste organen der slachtdieren;

3°. Kenmerken van gezondheid en ziekte bij de slachtdieren voor en na de slachting.

4°. 't Voorkomen van versch vleesch, organen, vet en bloed, benevens van de oorzaken, welke deze zaken voor menschelijk voedsel ongeschikt maken.

Vleeschvoorziening. Vleeschverbruik. Vee- en vleeschprijzen.

In de behoefte aan vleesch in Engeland moet worden voorzien door invoer.

De binnenlandsche vleeschproductie is sedert 1860 toegenomen met ongeveer 10%, terwijl de bevolking toegenomen is met ruim 40%. Gedurende dien tijd is de vleeschinvoer gestegen van 3.1 millioen Eng. Ctr. tot ongeveer 22 millioen Eng. Ctr. (hierin niet begrepen 2 millioen Eng. Ctr. reuzel).

De invoer van levend vee gaat voortdurend achteruit, en maakt nog ongeveer $^1/_8$ deel van den geheelen invoer uit.

De verbeterde transportmiddelen, goedkooper tarieven en de groote ontwikkeling der koeltechniek komen de vleeschverzending zeer ten goede. Terwijl oorspronkelijk slechts gezouten vleesch werd ingevoerd begon omstreeks 1880 de verzending van bevroren vleesch; eerst uit de Vereenigde Staten, daarna uit Argentinië, sedert 1909 ook uit Australië.

Nederland voerde in 1908 ongeveer 0.94 millioen Eng. Ctr. vleesch naar Engeland.

De Vereenigde Staten leverden ongeveer 1880, toen ze ook levend vee begonnen aan te voeren, ± 70% van de geheele import.

Canada is met de Ver. Staten het eenige land, dat levend vee naar Engeland zend.

Na 1903 heeft Argentinië geen levend vee meer mogen invoeren wegens het heerschen van mond- en klauwzeer. De verzending van bevroren en gekoeld vleesch is in korten tijd verdubbeld.

Van de verschillende vleeschsoorten levert:

Amerika (Ver. Staten) hoofdzakelijk rundvleesch en spek.

Canada: ham, rundvleesch en spek.

Argentinië: schapenvleesch, rundvleesch.

Australië en N. Zeeland: lamsvleesch, schapenvleesch, rundvleesch (weinig).

Denemarken: verschillende soorten varkensvleesch voornl. spek.

Nederland: varkensvleesch, schapenvleesch en kalfsvleesch.

De totale invoer in Engeland aan vleesch bedroeg in de laatste jaren:

$8\frac{1}{2}$ tot $9\frac{1}{2}$	millioen Ctr.	rundvleesch	levende dieren meegerekend.
4 „ $4\frac{1}{2}$	„	schapenvleesch	
$7\frac{1}{4}$ „ $7\frac{3}{4}$	„	varkensvleesch	

De vee- en vleeschprijzen staan natuurlijk zeer onder den invloed van deze overzeesche toevoeren.

Soms krijgt men een plotselinge (maar snel voorbijgaande) stij-

ging bij stormweer of mist, wanneer de verwachte transportbooten eenige dagen te laat binnenvallen. Hierbij komt nog, tenminste voor rundvleesch, het monopolie van 4 Amerikaansche firma's, die de vleeschtoevoer uit de Vereenigde Staten en Argentinië beheerschen.

De persnoteeringen steunden tot voor enkele jaren uitsluitend op private vaststellingen, meest van de opgaven van handelaren afkomstig.

Sedert 1904 heeft het Engelsche Ministerie van Landbouw op de voornaamste vee- en vleeschmarkten officieele personen aangesteld en op grond van noteeringen dezer personen worden wekelijksche „Market Reports" uitgegeven. teneinde een objectief beeld te verkrijgen.

Een verbod van invoer van bepaalde soorten vleesch bestaat er in Engeland niet. Sedert 1 Januari 1909 zijn er door de „Public Health (Foreighn Meat) Regulations 1908" bepalingen in werking gesteld betreffende :

1°. Uitgebeende en andere stukken vleesch, bevroren of anders geconserveerd, (worst en dergelijke bereide vleeschwaren uitgezonderd) deelen van de maag, tongen, nieren, welke met onschadelijke conserveeringsmiddelen behandeld zijn; vleesch van varkens, dat voor de verzending niet gezouten, gepekeld of gerookt is, en zich ook niet in ambtelijk gestempelde verpakking bevindt.

2°. Geheele varkens, die zonder voorafgaande behandeling (zouten, pekelen, rooken) worden ingevoerd en waarbij kop of lymphklieren ontbreken.

3°. Niet geconserveerde stukken varkensvleesch verpakt en van een ambtelijk stempel voorzien.

Het onder 1 en 2 genoemde vleesch moet door een Medical Officer of Health of een Inspector of Nuisence worden onderzocht; het onder 3 genoemde en andere hier niet genoemde vleeschsoorten alleen dan wanneer aan fraude wordt gedacht.

Voor de gezondheid schadelijk bevonden vleesch moet worden vernietigd of weer teruggezonden, tenzij het niet als menschelijk voedsel bedoeld is.

Een onderzoek op trichinen bestaat in Engeland niet, wijl, zooals wordt gemotiveerd, alle varkensvleesch voldoende wordt gekookt.

Slachtveeverzekering van staatswege bestaat in Engeland niet.

Bepalingen tot wering van vleesch en vleeschwaren die voor de gezondheid schadelijk zijn,

DOOR

C. F. VAN OYEN.

Naar aanleiding van mijn schrijven over bovenbedoeld onderwerp in dit tijdschrift (N°. van 1 Aug. l.l.) spreekt de heer D. A. DE JONG als zijn meening uit *„wil een vleeschkeurwet aan haar doel beantwoorden dan moet de keuring vóór het slachten verplichtend worden gesteld, anders geeft zij onvoldoende waarborgen."*

De bewijzen voor deze stelling zijn echter weinig scherp omlijnd en vaak vragenderwijs gesteld, bovendien trachten zij zich aan den lezer op te dringen door uitdrukkingen als „waar moet het heen." Ik wil een poging wagen mijn standpunt op zakelijker wijze nader toe te lichten. De wet schrijft voor „levende keuring" van niet doodzieke slachtdieren. Voor doodzieke dieren, en die welke hun natuurlijken dood gestorven zijn wordt hiervan ontheffing verleend.

Het is duidelijk, dat voor de keuring van dieren uit deze twee laatste groepen een onderzoek van het nog levende dier waardevolle gegevens zou opleveren.

Waar de levende keuring voor deze dieren *niet* is voorgeschreven kan dit voordeel echter geen argument zijn om de noodzakelijkheid van de levende keuring van andere dan deze dieren te bewijzen.

Bij de keuring van niet doodzieke dieren is mij geen geval bekend waarin door den keurmeester een verkeerde uitspraak kan worden gedaan, *omdat* hij het dier niet levend heeft gezien. In het artikel van den heer DE JONG worden zulke gevallen ook niet vermeld.

Ik handhaaf dus mijn reeds uitgesproken stelling: *dat elke afwijking bij oogenschijnlijk gezonde dieren, vlugger, juister en gemakkelijker is vast te stellen na den dood en zeer zeker niet over het hoofd zal worden gezien,* omdat *het dier niet levend werd gekeurd.* Bij de levende keuring van deze dieren worden nooit *„onmisbare gegevens"* voor de keuring na het slachten verkregen. Mijn hooggeleerde bestrijder meent, dat het oppervlakkig zien van alle niet doodzieke dieren en het merken daarvan het eenige middel is om te beletten, dat noodslachtingen aan keurmeesters en publiek als gewone slachtingen worden aangeboden. De zekerheid, dat men met een noodslachting te doen heeft, wordt verschaft door het feit, dat er geen levende keuring heeft plaats gehad.

Ik wil hier slechts een van de vele middelen noemen, dat deze zekerheid op gelijke wijze zal geven.

Bij de verplichte aanvrage tot keuring van gewone slachtdieren zal toch worden bepaald, dat deze minstens 24 uur voor het slachten zal moeten geschieden om de keurmeester instaat te stellen door een vooraf opgemaakte dagverdeeling kort na de slachting de keuring te verrichten. Elke deskundige zal mij toegeven dat dit gewenscht is.

De verplichte aanvrage tot keuring van noodslachtingen zal niet anders kunnen zijn dan de mededeeling, dat een dier, daar en daar reeds geslacht is, en dat keuring ten spoedigste wordt verlangd, omdat het in voorraad hebben van ongekeurd vleesch reeds strafbaar is.

Door een daarop ingerichte administratie, wordt dit zeer sprekende verschil ter kennis van den keurmeester gebracht en deze, noch het publiek behoeft te twijfelen of er een noodslachting in het spel is.

Ontduiking kan hier alleen plaats hebben door gewone slachting voor noodslachting onder te schuiven; bij het handhaven van een bijzonder merk voor „noodslachting" kan dit echter alleen den eigenaar, nooit het publiek of den keurmeester schade berokkenen.

Noch voor de keuring der gewone slachtdieren, noch voor het schiften van gewone en noodslachtingen (c.q. gestorven dieren) is het levend zien en merken dezer gewone slachtdieren noodzakelijk.

Men schrappe deze verplichte levende keuring dus uit de wet.

Ter voorkoming van misverstand, wil ik er op wijzen, dat daar waar men met een centrale slachtplaats in welken vorm dan ook te doen heeft, een onderzoek nog tijdens het leven van ernstig ziek aangebrachte dieren een zeer goed uit te voeren taak is, die bij de keuring en vooral voor het inzicht van den keurmeester nuttige resultaten oplevert. Dit onderzoek zal door den keurenden veearts, die het geluk heeft zulk een inrichting tot zijne beschikking te hebben reeds con amore worden verricht. Het is echter niet te verwarren met de voorgeschreven „levende keuring" van alle gewone slachtdieren, en hiertegen alleen heb ik gemeend te moeten protesteeren.

Korte mededeelingen.

Trichinose bij het varken.

In aansluiting aan mijne vorige mededeelingen kan ik berichten dat op 9 September wederom een varken is aangetroffen, dat in hevige mate aan deze ziekte lijdende is. De herkomst van dit dier is mij nog niet bekend.

Sedert 1 Januari van dit jaar zijn nu bij 8 varkens van drieërlei oorsprong trichinen gevonden. Ik meen dat hieruit de noodzakelijkheid van een algemeen invoeren van dezen maatregel voldoende is gebleken.

HAARLEM, 10 September '13. C. F. VAN OYEN.

Boekaankondigingen.

Jaarboek 1911. Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel te Buitenzorg. Burgerlijke Veeartsenijkundige dienst, Veeartsenijkundig Onderzoek en Onderwijs.

De ziekten die in 1911 onder paarden en vee in Indië voorkwamen waren velerlei; *Tetanus* kwam over heel Indië voor doch zeer sporadisch.

Zoogenaamde *Grasvergiftiging* werd op Java in sommige streken en tijden geconstateerd. De ware oorzaak is nog niet bekend — men denkt aan *Schimmels*. Nader onderzoek is zeer gewenscht. De onwetenschappelijke naam grasvergiftiging dient ook te verdwijnen.

Goedaardige droes kwam veel voor — verloopt meestal goedaardig (door het gunstige klimaat)

Koliek heeft ook in den regel een gunstig verloop (de reden hiervan is zeer zeker dat bijna alle paarden voldoende gras krijgen, waardoor de darmperistaltiek normaal blijft en het voederen van groote hoeveelheden droog voer komt zelden voor.)

Het zoogenaamde *Farcin de boeuf* werd uitsluitend op Sumatra's Oostkust waargenomen (deze ziekte moet nog eens een andere naam hebben) de klinische verschijnselen lijken op het Nocard'sche farcin de boeuf, maar de oorzaak is niet een streptotrix maar een cocco-bacil.

Osteo-myelitis vroeger bij karbouwen te Talembang voorkomend, werd niet meer waargenomen.

Boosaardige kopziekte kwam tamelijk verbreid doch sporadisch voor.

Vaginitis contagiosa (zeer zeker wordt *granulosa* bedoeld)

werd op Java in melkerijen geconstateerd — de ziekte werd het eerst in 1909 gezien bij uit Holland geïmporteerde runderen, later ook bij inlandsche. Verloop goedaardig, de optredende tijdelijke steriliteit is echter lastig.

Distomatose door *fasciola hepatica* en ook *dicrocoelium lanceatum* werd veelvuldig waargenomen — de groote herkauwers verdragen meestal een invasie zonder ernstige ziekteverschijnselen, gaan slechts bij uitzondering kachectisch er aan te gronde.

Runderpest kwam op 't eind van 1911 nergens meer voor in Ned-Indië.

Om beter beschut te zijn is de veeinvoer uit Azië in Ned-Indië sedert 1911 verboden, alleen bij uitzondering wordt vergunning gegeven tot invoer van fok- en trekvee.

Veepest kwam het laatst voor in de Bataklanden (Sumatra). Nu zijn daar (mondelinge mededeeling) gevallen van *varkenspest* geconstateerd. Indien de diagnose alleen op de klinische- en sectieverschijnselen is gemaakt, ben ik zoo vrij aan de juistheid te twijfelen en aan *runderpest* te gelooven. De darmverschijnselen van runderpest bij varkens kunnen precies op varkenspest gelijken, en het zou zeer goed mogelijk zijn, dat de runderpest in de Bataklanden na afloop van de runderziekte nog onder de varkens was blijven voortsmeulen. Voor de differentieel-diagnose behoeft men slechts runderen te enten met bloed van een ziek varken bij varkenspest reageeren de dieren zoo goed als niet, bij runderpest krijgen ze de ziekte.

Miltvuur kwam op enkele plaatsen voor. Deze ziekte is gelukkig niet erg inheemsch in Indië, zoodat het niet eens de moeite loont er tegen te enten. Ook is nog wel eens in bakteriologisch niet gecontroleerde gevallen Septichaemia haemorrhagica (= epizoötica), voor miltvuur aangezien.

Septichaemia epizoötica kwam veel voor. Aan het Veeartsenijkundig Laboratorium werden proeven genomen om buffels er tegen te immuniseeren. Bij 55°. C. gedoode agarculturen werden subcutaan ingespoten bij twee 1½ jarige dieren, die de enting goed verdroegen en eveneens 4 maanden later een doodelijke virulente dosis.

Volgens den Inspecteur bleek in de praktijk de entmethode nog niet betrouwbaar. Verdere en uitgebreidere proeven zullen zeker wel worden genomen.

Malleus werd over 't geheel met succes bestreden. De malleïnatie werd veel toegepast in 1911 werd 12150 gram malleïne door het Veeartsenijkundig Laboratorium verstrekt. Door gebrek aan deskundigen en vertrouwbaar personeel kon men de malleusbestrijding niet zoo krachtig ter hand nemen als wenschelijk was.

De eigenaars werken zoo goed als niet mee; het streven moet

zijn de vrijwillige aangifte te bevorderen, door de schadeloosstelling zoodanig te verhoogen, dat ze zoowat gelijk is aan de waarde, die de zieke dieren in het oog der eigenaars hebben. Verder zijn meer dwingende bepalingen noodig op het afmaken van malleus-paarden (nu kan men den eigenaar alleen dwingen de zieke dieren te isoleeren en op stal te houden, 't geen dikwijls ook niet te controleeren is).

De ophtalmo-reaktie werd veel toegepast en gaf in handen van bekwame deskundigen zeer betrouwbare resultaten. Zij werd bij eenzelfde dier 1, 2 of 3 maal al naar de optredende reaktie, toegepast meestal was 1 of 2 maal voldoende. Bij zeer twijfelachtige gevallen werd ook meer dan 3 maal de reaktie gedaan.— Aan het laboratorium maakte men ook dikwijls van de *agglutinatie-methode* gebruik. Volgens den Inspecteur gaf dit serumonderzoek nog al eens miswijzingen. Op bijna alle dieren die wegens positieve malleïnereactie werden gedood, werd sectie gemaakt en slechts in zeer enkele gevallen kon uit de microscopisch-zichtbare pathologische veranderingen, de diagnose niet worden bevestigd. In *Ned. Indië met uitzondering van het eiland Soembawa*, werden in 1911 gerapporteerd 1683 *gevallen van malleus*, daarvan werden 1598 afgemaakt (of stierven). Op *Soembawa* werden in 1911 geconstateerd 1612 gevallen, die alle werden afgemaakt.

Mond- en klauwzeer kwam overige heel Java en op vele andere plaatsen voor en verliep steeds goedaardig. Alleen zeer jonge kalveren sterven er aan, en als de ziekte bij volwassen dieren letaal verloopt is meestal sluimerende piroplasmose in 't spel, die dan weer acuut wordt. Ik zag ook in Indië bijna nooit volwassen dieren aan mond- en klauwzeer sterven. Daar de melkproductie daar van minder oeconomisch belang is, veroorzaakt de ziekte minder schade dan in Europa, wordt daardoor echter ook, zelfs door sommige deskundigen, te veel en bagatelle beschouwd en te slap bestreden. Men moet mond- en klauwzeer bestrijden met zeer strenge maatregelen of dat de moeite loont, moet in ieder speciaal geval worden uitgemaakt.

Voor trekvee is de ziekte vervelend, daar de dieren na een zware aanval van klauwen verwisselen en dan soms weken lang pijnlijk loopen.

Sarcoptes-schurft kwam veelvuldig voor.

Saccharomycose onder paarden werd waargenomen op Java en Madoera, in 't geheel kwamen 300 gevallen in behandeling, waarvan meer dan 50% herstelde.

De ziekte gelijkt clinisch dikwijls zoozeer op huidmalleus, dat zooals De Blieck terecht opmerkt, een uitsluitend-clinische diag-

nose malleus in Indië niet verantwoord is en malleïnatie of microscopisch onderzoek noodig is.

Surra wordt met recht, met piroplasmose de grootste vijand van den veestapel genoemd. Het komt bijna overal voor en uitroeiing is niet mogelijk. Alleen kan men soms bij epizoötisch optreden krachtige maatregelen nemen. Aan het Laboratorium werden surrazieke paarden behandeld met arsenicum in subtoxische dosis, (waarmee men in Engelsch-Indië goede resultaten had). De parasieten verdwenen wel uit het bloed, maar de paarden stierven toch aan surra. Misschien was de ziekte bij het begin der behandeling reeds te ver gevorderd.

Bij karbouwen werden pathogene trypanosomen gevonden 1½ maal zoolang als de gewone surra parasiet. (34—42 μ lang.) degewone surra tryp. meet 18—34 μ). Vergelijkend onderzoek zal moeten uitmaken of dit eene andere soort is, het verschil in lengte is zeker niet voldoende om hiertoe te besluiten. Het zou trouwens niet te verwonderen zijn als op Java nog andere trypanosomensoorten werden gevonden. In Australië werden onlangs bij een paar van Java afkomstige herten zeer groote trypanosomen gevonden, die als trypanosoma ingens (Bruce) werden gedetermineerd.

Op Java en Madoera stierven in 1911 (of werden geslacht) ongeveer 1000 dieren, en op de overige eilanden stierven 1200 dieren aan surra. Het verloop is bij runderen en buffels veelal goedaardig wanneer die dieren tenminste niet door andere oorzaken of ziekten verzwakt zijn.

Voor paarden is de ziekte steeds doodelijk. De voornaamste eilanden waar paardenfokkerij in 't groot gedreven wordt bleven volgens het verslag (1911) van de ziekte verschoond en invoer van vee werd daar verboden. Desondanks brak in 1912 op Soembawa surra uit en veroorzaakte groote sterfte onder de paarden. De ziekte kon voorloopig bedwongen worden door afmaken der zieke dieren en tijdelijk verplicht opstallen (in halfdonkeren stal) van de gezonde, om ze tegen den steek der infecteerende vliegen te beschutten.

Bij paarden kan deze maatregel praktisch zijn, daar surra bij die dieren een acuut karakter heeft, bij runderen waarbij de ziekte maanden latent kan zijn is deze wijze van bestrijding niet door te voeren. De in Ned-Indië als surra verbreider optredende *Tabanus-vliegen*, blijven zeer waarschijnlijk maar enkele uren infectieus, daar ze alleen als entnaald dienen en (hoogst waarschijnlijk) de parasieten geen ontwikkelings-cyclus in hun lichaam doormaakt. Is er dan niet te veel wild (herten) in de buurt, dat besmet is en waarbij de vliegen zich weer kunnen infecteeren, dan heeft men met bovengenoemde bestrijdingsmaatregel

een goede kans. Met de glossina-vliegen in Afrika die van besmetting hun leven lang infectieus blijven, is de zaak lastiger. Nader onderzoek omtrent de surra overbrengende vliegen in Ned-Indië is nog dringend noodig. De tot nog toe in die richting gedane proeven waren onvolledig. In de Philippijnen is volgens MITZMAIN de Tabanus striatus de overbrenger der surra.

Dekziekte (dourine) werd in 1911 niet waargenomen.

Piroplasmose is in hare verschillende vormen een ware plaag voor den veestapel en vaak een belemmering voor de veeteelt.

Bijna overal zijn de weidegronden geïnfecteerd, de bestrijding wordt daardoor zeer moeilijk. In het verslag wordt op de wenschelijkheid gewezen om het ingevoerde vee door immuniseerende entingen te beschutten, 't geen echter lastig is daar op Java minstens drie verschillende soorten van piroplasmen voorkomen. (Babesia bigemina, babesia mutans en anaplasma marginale). Toch zal dat de eenige weg zijn, daar het andere middel, uitroeiing der besmettende teken, voor de meeste streken in Indië niet door te voeren is. Alleen chemische middelen (trypaan-blauw) zijn soms toe te passen.

Te Semarang werd piroplasmose bij een hond waargenamen, het geval kan niet vervolgd worden 't geen erg jammer is. Hondepiroplasmose werd te voren nog niet in Indië gezien.

Tuberculose werd (meestal door tuberculine) op enkele plaatsen aangetoond onder geïmporteerd australisch en hollandsch vee. Onder den inlandschen veestapel komt het niet voor. Aan het Laboratorium werd opgemerkt dat de ophtalmo-reaktie met tuberculine niet zoo sterk is als met malleïne, daarom is een begin gemaakt met vervaardiging van *bovo-tuberculol*, een preparaat dat een sterkere oogreactie zou geven. DE BLIECK vindt n.l. de ophtalmo-tuberculinatie de voor Indië eenige bruikbare methode; wegens de inconstante lichaamstemperatuur der runderen, vooral der buitenlandsche en gekruiste."

(Dat inconstante kan bij gezonde dieren alleen te wijten zijn aan invloeden van buiten, dieren in een zonnige wei midden op den dag hebben b.v. een aanmerkelijk hoogere temperatuur. Een ander, groot bezwaar voor de subcutane methode is echter, dat de dieren dikwijls zoo moeilijk te hanteeren zijn. Het hevig verzet, kan ook weer temperatuurstijging tengevolge hebben).

Rabies onder honden werd 115 maal op Java en 6 maal elders aangegeven.

Melkerijen zijn in Indië van ondergeschikt belang en dienen alleen om in de plaatselijke behoefte aan melk te voorzien. Zuivelprodukten laat men voordeeliger uit Europa of Australië komen.

Vee-verkeer.

Van de kleine Soenda-eilanden, voornamelijk Soembawa en Soemba, nam de uitvoer van paarden en karbouwen nog toe. Uitgevoerd werden 11670 hengsten en 94 merries en 5337 buffels. Runderen en varkens werden van Bali uitgevoerd, resp. 14516 en 58889 stuks. Van Madoera werden uitgevoerd 58767 runderen, 17659 geiten en 3717 schapen. De meeste van deze cijfers waren hooger dan de vorige jaren. De uitvoer had voornamelijk naar Java plaats, naar het buitenland (Terang en Singapore) gingen 704 paarden, 39142 varkens en 398 geiten.

Uit het buitenland werden ingevoerd: uit Britsch-Indië 142 paarden en 522 runderen, en uit Australië 610 paarden, 177 koeien en 2782 slachtossen, 75 schapen, 182 geiten en 35 varkens. De geïmporteerde varkens, stieren en koeien waren hoofdzakelijk voor de fokkerij bestemd.

Veeteelt.

In de gouvernementsstoeterij te Padalarang (Java) waren aanwezig 3 hengsten, 72 sandelhoutmerries, 7 australische en 5 gekruiste fokmerries, 112 sandelhoutveulens en 11 gekruiste veulens.

Ter bevordering van de paardenfokkerij zijn op verschillende stations in Preanger en Padangsche Boven- en Beneden- landen, dekhengsten gestationneerd, ten dienste van de inheemsche merries. De dekhengsten zijn sandelhouts, alleen in de Preanger waren ook drie halfbloeds in functie (van 1.45—1.50 M. schofthoogte, sandelhouts waren 1.30—1.39 M.)

In de Preanger waren einde 1911, 78 dekhengsten die in dat jaar 3602 merries gedekt hadden — in de Padangsche Boven- en Benedenlanden 87 dekhengsten met 4291 gedekte merries. Verder werden in verschillende residenties van Java en op Lombok 41 dekhengsten aan personen of vereenigingen in bruikleen afgestaan.

Op het eiland *Soemba* waar reeds 3 arabische dekhengsten waren werden nog 4 te Bombay gekochte arabieren en een halfbloed arabier-australiër gestationneerd.

Deze 8 hengsten van een schofthoogte van 1.45—1.50 M. zijn in bruikleen gegeven aan eigenaars die in het bezit zijn van een koppel van goede merries van ± 20 stuks. Eenige australische merries, van het leger afkomstig, en te Padalarang gekeurd, werden nog aan de bevolking in de Preanger voor de fokkerij afgestaan.

Te *Cheribon* werden 50 sandelhout merries ingevoerd, ter verbetering van der merriestapel,

In alle fokstreken werd getracht het laten castreeren van in-

ferieure hengsten te bevorderen, echter met weinig succes. Deze maatregel is echter beslist noodzakelijk en dient daarom doorgevoerd te worden. Als zeer nadeelige factor voor de paardenfokkerij wordt aangegeven het snel toenemend gebruik van paarden voor wagenverhuurderijen. De houders van die verhuurderijen koopen de beste merries voor flinke prijzen, en de indolente inlander fokt door met de inferieure dieren. Daarbij komt nog dat in sommige streken de weidegronden door toeneming van bevolking en cultuur, schaarsch worden. Een en ander heeft ten gevolge, dat het aantal fokmerries in de Preanger regelmatig en snel achteruitgaat.

Volgens den Inspecteur is het eenige middel om op den duur de paardenfokkerij op Java in stand te houden, te trachten, materiaal te fokken van zoo goede kwaliteit, dat de opbrengst der gefokte veulens hooger is dan de prijs die de merries opbrengen. (Het blijft nog de vraag of de inlander dan ook niet de kip met de gouden eieren zal slachten). Op den duur, zegt de Inspecteur, zal vooral de aandacht moeten gericht zijn op verbetering der fokkerij op die eilanden, waar de paardenfokkerij inheemsch is en waar proefondervindelijk vaststaat dat de bodem er zich voor het fokken van paarden bijzonder goed leent. Door op bedoelde eilanden de verbetering der fokkerij krachtig ter hand te nemen, zullen het voorraadschuren kunnen blijven, waaruit geheel Indië zijn paarden in de toekomst zal moeten en kunnen betrekken. Door uitroeiing van reeds voorkomende besmettelijke ziekten en strenge contrôle op den invoer van vee, om insleeping van veeziekten te voorkomen, naast maatregelen om tot een meer rationeele fokkerij te geraken, en waar noodig, door invoer van betere hengsten, wordt thans getracht in deze richting te werken."

Het denkbeeld van den Inspecteur van veterinairen dienst PENNING, om de paarden te fokken in de streken waar ze thuis hooren, is zeker toe te juichen, maar is overigens zoo rationeel en zoo van zelfsprekend, dat men zich verbaast dat het gouvernement daarmee niet al lang begonnen is. De prachtige indische ponies zijn *een produkt van den bodem* en kunnen maar niet overal gefokt worden. Dat de vele en dure proefnemingen, door het gouvernement in den loop der jaren op Java gedaan, steeds op een fiasco uitliepen, had voor een groot deel wel daarin zijn grond.

Ook te Padalarang, waar de zaak toch wel deskundig werd geleid, had men te kampen met osteo-malacie, een bewijs, dat de bodem niet voldoende geschikt was. Het is nog de vraag of dit met kunstmiddelen op den duur geheel te verhelpen is. In elk geval zou het voor het gouvernement veel voordeeliger en rationeeler zijn geweest,

de legerpaarden, (toen de indische ponies te klein werden) steeds uit Australië te betrekken en de indische ponies te fokken op de plaatsen, die daarvoor door de natuur zijn aangewezen, dus vooral op Soemba en Soembawa.

Indien mogelijk, is het natuurlijk dringend aan te raden, de indische ponierassen in zichzelf te verbeteren, en niet door inbrengen van vreemd bloed; ze zijn edel genoeg, en behoeven niet veredeld te worden. Is het ras door lang voortgezette ondoelmatige fokking te veel achteruitgegaan en te klein geworden, dan zal een opheffing tot hooger peil en maat meer (misschien te veel tijd) kosten. Alleen arabieren kunnen dan voor snellere rasverbetering in aanmerking komen, en tot dit middel heeft men nu ook zijn toevlucht genomen. Het is echter uiterst moeielijk (volgens sommigen zoo goed als onmogelijk) om vertrouwbaar zuivere ras-arabieren te krijgen, en bij niet ras-zuivere dieren heeft men kans op minder goede nakomelingen.

Het is te hopen dat de 7 op Soemba ingevoerde arabische hengsten volkomen vertrouwbaar zijn anders is het een gevaarlijke proefneming, (evenals het fokken met de halfbloed-arabier-australier) die meer kwaad dan goed kan doen en waarvan het kwaad doen later bijna niet meer te verhelpen is. Ook van het fokken in de Preanger met halfbloedhengsten en met australische merries willen we het beste hopen. De vroegere pogingen om de Preanger ponies met grootere paarden te kruisen zijn grootendeels op mislukkingen uitgeloopen. Ik geloof dat australische paarden in den regel minder geschikt zijn voor kruising met indische ponies.

Voor de *runderfokkerij* werd door het gouvernement evenals in de vorige jaren veel gedaan. In bergstreken op Java, waar slachtvee wordt gefokt, werden hollandsche en australische Herefords en Shorthornstieren ingevoerd, die met javaansche koeien nakomelingen geven, beter geschikt voor slacht-, melk- en trekvee dan de inlandsche voorouders.

In de lagere streken werden Zebustieren uit Voor-Indië ingevoerd, de kruisingsprodukten met het javaansche rund zijn door hun groot uithoudingsvermogen zeer geschikt voor trekvee en ook meer resistent tegen verschillende ziekten, echter later rijp dan het javaansche rund. De Zebu's moeten eerst aclimatiseeren en zich immuniseeren tegen eventueele piroplasmosen, dit gaat bij zebu-koeien, die ook ingevoerd zijn, zeer lastig.

Verder werden goede javaansche en madoereesche stieren aangeschaft.

In 't geheel werden van 1905—1911 aan de bevolking verstrekt

1288 bengaalsche, 346 balineesche, 1625 javaansche, 393 madoereesche stieren en 113 europeesche en australische runderen, en met dien maatregel wordt nog steeds doorgegaan.

Zooveel mogelijk wordt getracht in elke dessa, die daarvoor in aanmerking komt een springstier te krijgen, die daar onder toezicht van het Bestuur blijft. De betaling wordt aan de bevolking zoo gemakkelijk mogelijk gemaakt. Natuurlijk is het (evenals bij de paarden), ook hier noodig, alle stieren die niet voor de voortteling dienen, te castreeren — dit werd ook zooveel mogelijk gedaan — in heel Indië werden in 1911 31239 stieren onder toezicht der veeartsen gecastreerd.

De geheele veestapel op Java en Madoera bedroeg ongeveer 269637 paarden, en 4543572 stuks hoornvee (runderen en karbouwen). In 1880 waren die cijfers 500253 paarden en 3800567 stuks hoornvee, dus was er een belangrijke vermindering van paarden en vermeerdering van hoornvee. De bevolking vermeerderde echter in dien tijd van ruim 17½ millioen (in 1880) tot ruim 27 millioen (in 1911) dus met bijna 10 millioen, zoodat het aantal runderen en buffels per 1000 inwoners en per 1000 bouw ontgonnen grond, achteruitging. Behalve indolentie en onkunde der bevolking komt als oorzaak van dezen achteruitgang in sommige streken in aanmerking gebrek aan veevoeder gedurende de tijd, dat alle velden beplant zijn. Verschillende praktische wettelijke bepalingen zijn gemaakt, om de veeteelt te beschermen, het toezicht op de toepassing daarvan laat echter dikwijls te wenschen over. Door premiekeuringen, aanhoudingspremiën en veetentoonstellingen tracht men weder de belangstelling van den inlander in de veeteelt op te wekken.

Voor het jaar 1912 werd het *getal gouvernements-veeartsen in Indië* gebracht op 35; en was op 1 Jan. 1912 een te kort van 7. Voor 1913 werd de formatie uitgebreid tot 40. Er waren 9 inlandsche veeartsen in dienst en 85 deels vaste deels tijdelijke inlandsche veeopzichters (mantri's). Het aantal leerlingen aan de inlandsche veeartsenschool bedroeg 29 verdeeld over vier studiejaren. Voor inlandsche keurmeesters en mantri's werden aparte cursussen van 4 maanden gegeven.

Nog steeds is er een te kort aan gouvernements-veeartsen en dit zal wel zoo blijven zoolang de jonge veeartsen nog kans zien in Nederland een goed bestaan te vinden en het Gouvernement de salarissen niet verhoogt. Traktement en pensioen zijn beslist iets te laag,

te meer daar de bijverdiensten door particuliere praktijk op de meeste plaatsen gering is. Nu kan (en moet volgens voorschrift) wel dikwijls op dienstreizen wettelijk meer gedeclareerd worden dan uitgegeven is, maar dit onzekere buitenkansje is toch geen vaste bron van inkomsten en mag ook niet als zoodanig aangerekend worden. De Staat dient zijn dienaren voldoende te salarieeren, mag dan echter ook aanspraak maken op goede en *eerlijke werkkrachten*, en *de beste krachten zijn niet te goed voor Indië* waar nog zooveel voor ons te doen is op allerlei gebied, en waar een *jong, ijverig* en *wetenschappelijk veearts een arbeidsveld vindt zoo mooi, zoo ruim en zoo veelzijdig, dat de collega in patria het hem mag benijden.*

Het is ongetwijfeld noodig behalve europeesche, een corps inlandsche veeartsen te hebben. Deze zijn onder toezicht van een welwillend europeesch collega zeer bruikbaar en kunnen hem veel werk uit de handen nemen. Daardoor is het noodig het getal europeesche veeartsen niet zoo hoog op te voeren, als anders noodig zou zijn. *Zelfstandig werken* kunnen de inlanders echter in den regel niet, tenminste niet op den duur, de ondervinding met de doktersdjawa bij den mensch heeft dat voldoende bewezen. Aan zichzelf overgelaten zinken ze op den duur weer in en verliezen hun wetenschappelijk vernisje. Enkele uitzonderingen bewijzen niets, en een goede inlandsche veearts kan wel eens beter zijn, dan een slechte europeesche. Dat is hier echter de kwestie niet, als regel zal de inlandsche collega op zijn best zijn en blijven onder de voortdurende, maar zachten en welwillenden druk van den ouderen (europeeschen) broeder. Uit een praktisch oogpunt vind ik dan ook *de tegenwoordige opleiding der inlandsche veeartsen* en de *inrichting der school te Buitenzorg veel te grootscheepsch* opgezet. Om bruikbare en nuttige inlandsche helpers te krijgen, en dat moet toch het doel zijn, zou een cursus van een paar jaar voldoende zijn, met in hoofdzaak praktisch en aanschouwelijk onderwijs. En in plaats van hun nog duitsch te leeren (om de handboeken te kunnen lezen) zou het beter zijn, een hollandsch handleiding der indische ziekten te maken voor hun gebruik Wil men toch een proef nemen met wetenschappelijk onderlegde inlandsche veeartsen, dan late men eenige (desnoods op Gouvernementskosten) in Utrecht studeeren, en detacheere hen na afloop een half jaar aan het Laboratorium te Buitenzorg.

De cursus tot opleiding van veemantri's en keurmeesters (waarvoor 4 maanden ook te kort is) zou ik willen laten vervallen, en onder de inlandsche veeartsen zoo noodig behoorlijk bezoldigde oppassers (als veepolitie) aanstellen. VRIJBURG.

Ingezonden.

De Inspecteur van den Veeartsenijkundigen Dienst en de wet,

door D. A. de Jong.

Terwijl tot nog toe het bovengenoemde onderwerp in dit Tijdschrift alleen ter sprake werd gebracht door het overnemen van ingezonden stukken uit het Nederlandsch Landbouwweekblad, of wel in door de Redactie opgenomen „ingezonden stukken", zien wij in het nummer van 1 Augustus 1913 een desbetreffende mededeeling van de hand van Jeronimus als *hoofdartikel* geplaatst.

Belangrijk is het door den schrijver weergegevene wel. J. B. Snellen mocht zeker in zijn werken en streven op het gebied van „veeartsenijkundig Staatstoezicht en veeartsenijkundige politie" meer worden aangehaald en ten voorbeeld gesteld. Na zijn tijd van actie, hebben wij een dergelijke figuur niet meer werkzaam gezien.

Het is inderdaad te wenschen dat Jeronimus aanleiding moge vinden te bevorderen, dat meer van den inhoud van het door hem „in handen gekregen in de Fransche taal gesteld lijvig manuscript", wordt bekend gemaakt. Daarin zal ongetwijfeld zeer veel belangrijks voorkomen, evenals het zeker uit een historisch oogpunt belang heeft, zooals Jeronimus opmerkt, te releveeren „hoe de oorspronkelijke wetsontwerper zich de organisatie van den veeartsenijkundigen dienst heeft voorgesteld".

Echter, en hierop wenschte ik te wijzen, hetgeen Jeronimus omtrent de meening van Snellen citeert, staat dus in geen verband met de quaestie, die de schrijvers van de door mij bedoelde ingezonden artikelen verdeeld houdt. Dit zal ook wel de opvatting van Jeronimus zijn.

Het gaat toch in die stukken, voorzoover ik ze heb begrepen, om de vraag of de wijze, waarop de tegenwoordige inspecteurs-functie er is gekomen en die, waarop zijn verhouding tot de districtsveeartsen enz. werd geregeld, meer of minder wettig en meer of minder doelmatig is. Daarover liepen tot heden de discussies, en die kunnen dus in geen enkel opzicht beïnvloed worden door het feit dat de uiterst bekwame geestelijke vader van de Wet van 20 Juli 1870 ook een inspecteur had bedoeld, evenmin als zij, naar mijn opvatting althans, zich bezighouden met de vraag of in een *nieuwe* wet een inspecteur al dan niet zou passen.

Misschien maak ik deze opmerking ten overvloede. Doch zij is uitvloeisel van den wensch om de strijdvraag „ de inspecteur van den veeartsenijkundigen dienst en de veewet" toch voorloopig vooral te beperken tot het „scheppen van de inspecteurs-functie zonder wijziging van de Wet van 20 Juli 1870", tot tijd en wijle, waarop deze stof is uitgeput. Een strijdvraag die overigens tot mijn groot genoegen thans werd behandeld in een blad, waarin zij allereerst te huis behoort d.i. in het „Tijdschrift voor Veeartsenijkunde".

Zonder voor het oogenblik mijnerzijds op die strijdvraag in te gaan, meen ik nog de volgende opmerkingen te mogen maken:

1°. dat nog steeds in Nederland niet is gebleken wat, uit een oogpunt van staatsveeartsenijkunde, onder „veeartsenijkundigen dienst" is te verstaan;

2°. dat de inspecteur, bedoeld door J. B. SNELLEN, en die, bedoeld bij de thans aangevochten regeling, niet precies dezelfde zijn;

3°. dat het uit een wetenschappelijk en praktisch oogpunt niet hetzelfde is of aan een ministerie, uit een oogpunt van dienstorganisatie een dergelijke inspecteur wordt verlangd, dan wel of hij in het algemeen in het belang van de uitvoering van een sanitaire wet uit een veeartsenijkundig oogpunt wordt noodig geoordeeld.

LEIDEN, 17 Augustus 1913.

Berichten.

De Landbouwtentoonstelling in den Haag. Indien later de balans wordt opgemaakt van deze *eerste* tentoonstelling der Koninklijke Nederlandsche Landbouwvereeniging dan zal zeker blijken dat ze geslaagd is en opvoedende kracht had, en dat de groote Rijkssubsidie geen weggeworpen geld was.

Op de Algemeene Vergadering der Kon. Ned. Landbouwv. werd zeer terecht besloten, om de twaalf jaar een Nationale en zoo noodig Internationale Landbouwtentoonstelling te houden.

Wat op het gebied van landbouw en veeteelt te zien was, was hoogst belangrijk en leerzaam. Ieder die met een dezer vakken te maken heeft, en de tentoonstelling niet heeft bezocht, heeft zeker veel gemist. Met uitzondering van den tuinbouw waren alle onderdeelen van den landbouw vertegenwoordigd.

Voor den veearts viel er ook veel te zien. Uit een zuiver vakoogpunt was de tentoonstelling het belangrijkst voor de beoefenaars der zoötechnie en der melk- en zuivelhygiëne — wat van de medische veeartsenijkunde was tentoongesteld was uit den aard der zaak meer voor de landbouwers en veetelers dan voor de veeartsen bedoeld en dus een doelmatige en zeer zeker geslaagde reclame.

Van de veeartsenijschool waren de voornaamste leervakken vertegenwoordigd. Verloskunde, ontleedkunde, hoefbeslag, dierkunde, plantkunde, cliniek voor kleine huisdieren. zoötechnie, pathologie, pathologische anatomie en parasitaire en besmettelijke ziekten. Fraaie collecties instrumenten, platen, tabellen, preparaten en voedermiddelen waren aanwezig. De afdeeling parasitaire en besmettelijke ziekten vooral was keurig verzorgd en de ruimte was daar dikwijls te klein voor het belangstellende publiek.

De verzameling platen en levende en gedroogde exemplaren van in Holland voorkomende voor het vee schadelijke planten was zeer fraai en leerrijk. Jammer dat de aard en beteekenis dezer verzameling niet op een bord of plaat te lezen stond, het publiek wist nu dikwijls niet wat het voorstelde. Ook hadden er meer deskundigen gedetacheerd moeten zijn, om de veterinaire wetenswaardigheden uit te leggen. Het verdient ook aanbeveling de microscopen geheel in een daarvoor ingerichte glaskast te zetten zoodat alleen de tube uitsteekt, het publiek kan anders niet nalaten er onkundig aan te draaien, soms ten koste van het preparaat.

De seruminrichting had een keurige verzameling sera-entstoffen, preparaten,

platen en tabellen tentoongesteld. Van den rijkskeuringsdienst waren ook eenige tabellen aanwezig.

In een andere afdeeling der tentoonstelling zag ik een eigenlijk in de veterinaire afdeeling thuishoorende stand, gewijd aan de runderhorzel-bestrijding, met preparaten van huiden en horzels en eenige daarop betrekking hebbende tijdschriften.

De inzendingen *fokdieren* waren prachtig. Ter wering besmettelijke ziekten waren vooraf de in te zenden dieren op de boederij onderzocht door den veeartsenijkundigen dienst. Ook bij aankomst op het terrein had een onderzoek plaats.

Runderen: Talrijke en fraaie exemplaren zoowel stieren als koeien waren aanwezig van alle drie hollandsche veeslagen; het zwartbont (friesch), hollandsch (H) het zwartblaar Groningsche (G) en het roodbonte Maas-Rijn en IJssel-slag (M.R.IJ.). Zoowel verzamelingen volbloeddieren van één fokker als van fokvereenigingen waren ingezonden. Van het zwartbont hollandsch vee was ook het lichter gebouwde type gefokt op lichtere gronden (Drente-Overijsel) ruim vertegenwoordigd. Het was voor den veefokker een trotsch gezicht die keurbende, ten getale van 700 stuks, in den ring te zien voorbijtrekken.

Een bewijs van den vooruitgang en de vermeerdering van onzen veestapel leverden ook de tabellen en verslagen.

In het *Nederlandsche rundveestamboek* (N.R.S.) waren in 1907 ingeschreven 837 koeien en 279 stieren; in 1912, 1844 koeien en 275 stieren. Het aantal leden vermeerderde in dien tijd van 2442 tot 4023. Het aantal door het N.R.S. erkende fokvereenigingen vermeerderde van 16 tot 34.

De provinciale rundvee-fokvereenigingen in *Noord-Holland*, waren Aug. 1913 26 in aantal met 477 fokkers.

In het *Friesche rundveestamboek* waren in 1880 ingeschreven 350 stuks, vee in 1896 ingeschreven 892 en in 1912 ingeschreven 5118 stuks.

In Frieschland waren aanwezig in 1906, 9065 in 1909, 19870 en in 1912, 25581 stamboekrunderen.

Uitvoer van friesche stamboekrunderen had plaats naar de meeste europeesche landen en naar Noord-Amerika, Mexico, Brazilië, Uruguay, Argentinië, Australie, China, Japan en Zuid-Afrika.

De heer BROEKEMA, secretaris der friesche Mij. van Landbouw hield in het vergaderlokaal op het tentoonstellingsterrein een voordracht over *fokvereenigingen*, en bepleitte de wenschelijkheid van een landbouw-wetenschappelijke instelling waar getracht wordt de wetenschappelijke resultaten in de fokkerij, bruikbaar te maken voor de praktijk, een soort proefstation dus. Volgens hem is er bij vele fokkers nog te weinig systeem en vaste richting, ofschoon de toestand in de laatste jaren enorm is verbeterd. De verschillende nederlandsche veeslagen worden niet meer door elkaar gemengd, en is in die slagen reeds een belangrijke schifting gekomen.

Paarden. — De inzendingen waren gedeeltelijk provinciaal-collectief om een beeld te geven van de fokrichting in iedere provincie, gedeeltelijk particulier.

Het aantal aanwezige paarden bedroeg ongeveer 500. Van alle in Nederland gefokte tuig- en trekpaarden waren de beste exemplaren ingezonden, zoowel *Oldenburgers*, *Oostfriezen*, *Anglo-Normands* en *Hackney's* als de *koudbloedpaarden* uit de zuidelijke provinciën de zware *Belgen* en *Zeeuwsch-Belgen*. — Bijna alle bekende hengsten en fokmerries van naam waren aanwezig.

Islands, en de inheemsche rassen, waaronder vooral de *boerenhoenders* en de *Chaamsche hoenders*.

Als geschikt voor Holland worden vooral de zware (amerikaansche)vleeschrassen *Wyandottes* en *Orpingtons* en vervolgens de iets lichtere (italiaansche) leghorn, door deskundigen aangeraden. Voordeelen zijn: groote eieren 14 à 15 op 1 kilo tegen 23 van de gewone boerenhoendereieren. Ook leggen in den winter, kleine kammen (daardoor geen gevaar voor bevriezen in den winter) en grootere slachtwaarde, als men ze na één (hoogstens twee) jaar verkoopt. Een nadeel is de grootere hoeveelheid voer die ze noodig hebben, in vergelijking met de kleinere, inheemsche hoenderrassen (boerenhoenders en chaamsche hoenders). Men neemt aan dat de *voordeelen* in dezen overwegen, proeven op niet te kleine schaal genomen, zouden dat uit moeten maken.

Een merkwaardige verzameling degeneratie-vormen van inlandsche hoenders door te ver gedreven inteelt, was ook aanwezig, o.a. dieren met verkeerd groeiende veeren en bolstaarten.

Op het terrein zag men verder broedmachines, modelhoenderhokken een praktische eierschouwmachine en andere artikelen op dit gebied.

De volgende cijfers geven een denkbeeld van de toename van het belang der — en de belangstelling in de hoenderfokkerij in Nederland.

De vereeniging tot bevordering der pluimveehouderij en tamme konijenteelt in Nederland telt 300 afdeelingen en ruim 19000 leden en heeft een eigen maandblad, de V. P. N. — Het aantal kippeneieren in hare verkoopinstellingen verkocht, bedroeg in 1902 18991 stuks in 1912 33589960. Het aantal hoenders in Nederland vermeerderde van 1866 tot 1910 van 1818050 tot 6709593.

In de 10 jaren van 1853-1862 bedroeg in Nederland de uitvoer van eieren 1.7 millioen stuks en de invoer van eieren 13.8 millioen stuks.

van 1903 tot en met 1912 bedroeg de uitvoer 212.2 millioenen de invoer 178.7 millioen stuks.

de uitvoer is dus nu veel grooter, vroeger veel kleiner dan de invoer.

De inzending *Konijnen* bestond uit vertegenwoordigers van alle hier bestaande rassen, waaronder het *vlaamsche reuzenkonijn door zijn enorme grootte opviel.*

In de afdeeling *bijen* werd een beeld gegeven van de bijenteelt en wat daartoe behoort zoowel de ouderwetsche bijenkorven als de nieuwe praktische kasten waren er te zien, bewoond en onbewoond. De bijenteelt gaat in Nederland vooruit dank zij de de bemoeiingen van de „*Vereeniging tot bevordering der bijenteelt in Nederland*", die reeds 6000 leden telt, verdeelt over 100 afdeelingen. Door het oprichten van een Handelskamer tracht ze de verkoop van de ijmkerprodukten te regelen. Een groot voordeel geeft de van Rijkswege verkrijgbaar gestelde gedenatureerde suiker als wintervoeding voor de bijen. In de laatste 4 à 5 jaar *werd hiervan* 600.000 K.G. gebruikt.

Onder de verdere zienswaardigheden der tentoonstelling was een *Amerikaansche model-koeienstal* van ijzer en beton en een *machinale melkerij*. Met de *melkmachine L.K.G.* zag ik daar een paar koeien melken. Het ging zeer vlug en bij het namelken met de hand werd nog slechts een zeer kleine hoeveelheid (enkele grammen) uitgemolken. De werking berust zooals bekend is op luchtverdunning. Deze machine moet boven anderen het voordeel hebben dat ze geen bloed melkt als ze te lang blijft

zitten. Ze kost f 1250 en heeft een motor van 2 paardekrachten. Een persoon kan 2 apparaten ieder met 8 tepelhouders bedienen en dus 4 koeien tegelijk melken en 24 à 30 koeien per uur. De methode is hygiënisch en tijd sparend of ze praktisch is moeten de veehouders uitmaken.

Wedstrijd hoefbeslag. — In verschillende plaatsen van het land waren voorwedstrijden gehouden, waaraan 't geheel 153 hoefsmeden deelnamen. De 40 beste namen deel aan den wedstrijd op het tentoonstellingsterrein. — De verschillende (balk) ijzers in die voorwedstrijden vervaardigd waren tentoongesteld de meeste hadden het aantal punten (74) noodig voor het deelnemen aan de Wedstrijd op de tentoonstelling, niet behaald:

Gelderland 17 ijzers, laagste aantal punten 47, hoogste 81, aantal deelnemers eindwedstrijd 10.

Noordholland 25 ijzers, laagste aantal punten 24[1], hoogste 84, aantal deelnemers eindwedstrijd 8.

Drente 6 ijzers, laagste aantal punten 53, hoogste 79, aantal deelnemers eindwedstrijd 2.

Utrecht 10 ijzers, laagste aantal punten 45, hoogste 80, aantal deelnemers eindwedstrijd 3.

Limburg 14 ijzers, laagste aantal punten 49, hoogste 74, aantal deelnemers eindwedstrijd 3.

Noordbrabant 15 ijzers, laagste aantal pnuten 46, hoogste 84, aantal deelnemers eindwedstrijd 3.

Groningen 20 ijzers, laagste aantal punten 55, hoogste 78, aantal deelnemers eindwedstrijd 4.

Overijsel 10 ijzers, laagste aantal punten 47, hoogste 81, aantal deelnemers eindwedstrijd 2.

Zuidholland 17 ijzers, laagste aantal punten 43, hoogste 79, aantal deelnemers eindwedstrijd 3.

Zeeland 11 ijzers, laagste aantal punten 46, hoogste 86, aantal deelnemers eindwedstrijd 2.

Friesland 9 ijzers, laagste aantal punten 54, hoogste 72, aantal deelnemers eindwedstrijd 0.

Bovenstaande cijfers geven een beeld van de vaardigheid der burgerhoefsmeden in de verschillende provinciën. Men ziet in dat Friesland achteraan komt en Gelderland aan het hoofd staat.

De 1ste prijs voor hoefbeslag op de tentoonstelling behaalde J. W. Ton gediplomeerd hoefsmid te Echteld (Gelderland) wiens keurige verzameling ijzers (buiten mededinging) ook een zeer eervolle vermelding kreeg.

Verzamelingen *instrumenten op melkhygienisch en zuivelgebied* waren door verschillende firma's (o.a. Marius) tentoongesteld.

Ook een verzameling instrumenten van Hauptner was aanwezig.

In de afdeeling voor *zuivelconsulentwezen, zuivelbereiding, zuivelinspectie en rijkszuivelstations*, werden sommige onderzoekings-methoden o.a. het bepalen van het vetgehalte van boter, aanschouwelijk voorgesteld. Ook was daar het nieuwe *rijks-kaasmerk* te zien, dat zal worden ingevoerd zoodra de statuten van de kaascontrôlestations zijn gewijzigd en die inrichtingen onder rijks-toezicht zijn.

De Directie van den Landbouw had een groot aantal brochures op het gebied van veeteelt en veevoeding, uitgestald.

Diverse inzendingen van veevoeder, als lijn- raap- en grondnootkoeken van verschillende firma's waren te zien.

De volgende veeartsen waren officieel bij de tentoonstelling betrokken

In de *commissie belast met de beoordeeling der bedrijven* (voor melk uit modelstallen) en zuivelbereiding, had de heer KROON zitting.

Onder de *keurmeesters in de afd. paarden* waren de H.H. A. W. HEIDEMA, P. DEN OUDEN, en waarnemend de H.H. C. FAUEL en JOH. PLET, en onder de *keurmeesters in de afd. runderen* DR. BAKKER

Keurmeesters in de afd. hoefbeslag waren de paardenartsen en oud-paardenartsen Luit. Kol. MOUBIS, majoor VIXSEBOXSE, kapt. F. LAMERIS, majoor HOOGKAMER, majoor J. LAMERIS en de veeartsen J. DE VRIES, VAN LENT, HEIDEMA en KROON plaatsvervangend de veeartsen C. FAUEL L. VAN KEMPEN en J. PLET en de paardenartsen kapt. DR. VAN DORSSEN en kapt. A. FREDERIKSE.

De veeartsenijkundige dienst op het tentoonstellingsterrein werd waargenomen door de H.H. Dr. REMMELTS, gep. luit. kol. OVERBOSCH, BUCHLI, PLET, DR. UBBELS en kapt. D. H. GOOSSEN.

DR. BAKKER hield in de vergaderzaal een voordracht over *Veeverzekering*. Volgens spreker laat de veeverzekering in Nederland nog veel te wenschen over. Hij raadt aan een combinatie van de *Beiersche methode* met het fransche *Carillon-systeen* als het meest geschikt voor ons land. Voor de Kon. Ned. Landbouw vereeniging is hier nog een ruim *arbeidsveld*.

De algemeene indruk die men op de tentoonstelling kreeg, was dat de vraag naar en het fokken met volbloeddieren in Holland in de laatste jaren sterk vooruitgaat en dat de vee-eigenaren hoe langer hoe meer het voordeel inzien van een *doelbewuste fokkerij*. Voor de zoötechniek ligt hier een groot en dankbaar gebied.

Het aandeel dat de veeartsen zich daarvan zullen veroveren, hangt gedeeltelijk van hen zelf af. Meermalen is in ons land en ook in andere landen door collega's er op gewezen dat de veeartsen te veel worden geweerd uit aangelegenheden van zoötechnie, *hygiene*, *melkonderzoek* en andere grensgebieden. Nu kan men zeer zeker het standpunt innemen, dat de veearts speciaal *medicus* is en dus alleen ziekten heeft te voorkomen en te behandelen of vleesch te keuren. Vele collega's met een drukke praktijk hebben ook geen tijd om aan andere zaken te denken. Over 't geheel zijn we echter in verschillende zaken, die direct of indirect met ons vak verband houden, geheel op onze plaats. Klachten over achteruitzetting zullen echter voor de concurrenten geen aanleiding zijn om ons een plaats in te ruimen. Wij zullen daarom alleen op eigen kracht moeten steunen; in *vereeniging* door middel van de Maatschappij t. b. d. Veeartsenijkunde, maar ook vooral *individueel, door te zorgen en te toonen, dat wij voor de betrekkingen die wij opeischen, als mensch en als deskundige de aangewezen personen zijn*. Dat *toonen* moet op een duidelijke manier geschieden, want de buitenwereld moet overtuigd worden van ons goed recht. Het is daarom noodig dat de collega's, die in de grensgebieden werken (en daarin zooals vanzelf spreekt over goed of liefst beter onderlegd en thuis zijn dan de concurrenten) zorgen, dat ze de aandacht op zich ves-

tigen door optreden in het publiek (lezingen, voordrachten, raadgevingen, tijdschriftartikels) daarbij denkende aan het duitsche versje „Bescheidenheit ist eine Zier, doch weiter kommt man ohne ihr." VRIJBURG.

Ingetrokken wetsontwerp. Onder de door den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel ingetrokken wetsontwerpen komt voor: dat, *houdende bepalingen betreffende de staatszorg voor de paardenfokkerij.* MARKUS.

Personalia. Bij Koninklijk besluit van 19 September 1913 n°. 32 is, met ingang van 1 October 1913: aan den dirigeerend paardenarts met den rang van luitenant-kolonel J. N. BALANGEE, van het personeel van den geneeskundigen dienst der landmacht, op zijne aanvrage, ter zake van langdurigen dienst, en alzoo krachtens de artikelen 39, 2*a*, en 40 der Bevorderingswet voor de landmacht 1902, onder toekenning van pensioen, eervol ontslag uit den militairen dienst verleend; aan den dirigeerend paardenarts met den rang van luitenant-kolonel BALLANGEE voornoemd, de rang van kolonel verleend.

Bij Koninklijk besluit van 19 September 1913 n°. 33 is, met ingang van 1 October 1913, benoemd: bij het personeel van den geneeskundigen dienst der landmacht, tot dirigeerend paardenarts met den rang van luitenant-kolonel, toegevoegd aan den inspecteur van den geneeskundigen dienst der landmacht, de dirigeerend paardenarts, met den rang van majoor, L. J. M. RIJNENBERG, van voornoemd personeel.

Benoemd tot officier in de Orde van Oranje-Nassau, Dr. J. D. VAN DER PLAATS, Leeraar aan de Rijksveeartsenijschool.

Overleden de empirist D. GOEDHART te Willige-Langerak.

Tijdelijk belast met den burgelijken veeartsenijkundigen dienst in de residentie Soerakarta, de gouvernements-veearts te Salatiga Dr. B. VRIJBURG.

Eervol ontheven van de waarneming van den burgelijken veeartsenijkundigen dienst in de afdeeling Buitenzorg (Batavia), de leeraar aan de Inlandsche Veeartsenijschool Dr. H. J. SMIT.

Belast met den burgelijken veeartsenijkundigen dienst in de afdeeling Buitenzorg (Batavia), de gouvernementsveearts te Weltevreden Dr. P. A. VAN VELZEN.

SCHORNAGEL.

Mededeeling. Ondergeteekende brengt hierbij ter algemeene kennis, dat hij met ingang van 27 *September* 1913 ontslag heeft genomen:

a. als *Voorzitter der Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland;*

b. als *Redactielid van het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde;*

c. als *Lid der Maatschappij bovengenoemd.* H. MARKUS.

STAAT van de gevallen van besmettelijke veeziekten, in Nederland geconstateerd gedurende de maand Augustus 1913.

Opgemaakt door het Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel.

(*De cijfers tusschen haakjes duiden het aantal eigenaren aan onder wier vee de ziekte werd geconstateerd*).

Provincie.	Veepest.	Longziekte.	Mond- en klauwzeer.	Kwade droes en huidworm.	Schurft bij paard en schaap.	Schaapspokken.	Rotkreupel.	Vlekziekte.	Trichinenziekte.	Miltvuur.	Hondsdolheid.	
											Bij hond en kat.	Bij alle vee.
Friesland	—	—	—	—	—	—	—	72(57)	—	2(2)	—	—
Groningen	—	—	—	—	—	—	—	1(1)	—	1(1)	—	—
Drenthe	—	—	—	—	86(14)	—	13(12)	2(2)	—	—	—	—
Overijssel	—	—	—	—	—	—	—	1(1)	—	1(1)	—	—
Gelderland	—	—	—	—	—	—	21(14)	79(55)	—	12(12)	—	—
Utrecht	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1(1)	—	—
Noord-Holland	—	—	—	—	1(1)	—	166(14)	—	—	4(4)	—	—
Zuid Holland	—	—	—	—	—	—	17(3)	79(56)	—	2(2)	—	—
Zeeland	—	—	—	—	—	—	—	11(8)	—	—	—	—
Noord Brabant	—	—	—	—	—	—	—	18(13)	—	3(3)	—	—
Limburg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6(6)	—	—
Het Rijk	—	—	—	—	87(15)	—	217(43)	267(193)	—	32(32)	—	—

SCHORNAGEL.

Mededeelingen over hoefkunde,

(Uit de afdeeling Zoötechniek van 's Rijks Veeartsenijschool)

DOOR

H. M. KROON.

I. Sandalen voor Paarden en Runderen in Nederland en Nederlandsch Oost-Indië in gebruik.

Volkeren, die het hoefbeslag niet kenden, hebben reeds in de oudheid bij paarden en runderen sandalen toegepast, om sterke afslijting der hoeven tegen te gaan. Zoo is het bekend, dat de oude Egyptenaren in het Nijldal sandalen gebruikten. Op voorstellingen van krijgsbedrijven van de koningen Ramses II en III in de 13de en 12de eeuw voor Chr., zooals die voorkomen op grafsteenen uit Thebe, is duidelijk te zien, dat soms aan voor-, soms aan achter-, soms aan alle hoeven gevlochten sandalen voorkomen.[1]) Bij de Grieken en Romeinen werden veelvuldig sandalen van vlechtwerk (soleae sparteae) van leer of van ijzer (hippo-, mulo- of bosandalen), soleae ferreae gebezigd, volgens vele onderzoekers alleen toegepast bij pijnlijke hoeven of ter beschutting van een verband.

In den bloeitijd der Romeinen schijnt men zelfs sandalen van zilver en goud te hebben gebezigd. In China en Japan worden sandalen nog wel gebruikt.

In Nederland en Nederlandsch Oost-Indië vinden sandalen ook in den tegenwoordigen tijd nog toepassing, in ons land vooral om het inzakken in een veenbodem of een zeer drassigen grond tegen te gaan, in onze koloniën vooral om te sterke afslijting der hoeven te voorkomen.

Door de medewerking van enkele collega's en door de hulp van smeden uit streken waar de sandalen nog gebruikt worden, is de verzameling der afdeeling Hoefkunde van 's Rijksveeartsenijschool in het bezit gekomen van onderscheidene vormen van sandalen. Geheel volledig zal deze collectie nog wel niet zijn, doch zij is reeds vrij uitvoerig. Ten zeerste houd ik mij aanbevolen voor toezending of beschrijving van vormen, welke hieronder nog niet zijn aangegeven.

In het bekende in 1869 verschenen werk van G. Fleming[2]) vind ik het eerst iets over het gebruik van sandalen in Nederland aan-

[1]) Schlieber. Die Hufeisenfrage Ann. d. Verein f. Nassausche Altertumskunde und Geschichtsforschung, 20 Bd. 1888.

[2]) G. Fleming. Horseshoes and horse shoeing. London 1869.

gegeven: „Mr. ROACH SMITH at first incredulous as to this application of these articles, appears to have become convinced of its correctness by discovering that in Holland horses yet wear sandals. At the present day in Holland it is usual to bind long flat iron shoes to the horse's feet. They are fastened with a strap of leather, and are somewhat in the form of an ordinary horse-shoe, but much longer and wider; and, did we not know they are commonly used, would seem almost as unsuitable as the iron shoes under consideration. . . . . To what extent they may be worn by the dutch horses. I do not know.

FLEMING geeft een afbeelding van een voet met een buitensporig groote ijzeren plaat, naar een teekening, welke hij ontving van C. R. SMITH, die „Letters from Holland" schreef.

In zijn werkje over de historie van het hoefbeslag beschrijft F. LAMÉRIS[1]) enkele sandalen. Hij schrijft: „dat in sommige moerassige streken van ons land onder de hoeven der paarden plankjes worden bevestigd, ten einde het inzinken in den bodem te voorkomen" terwijl BUSING een korte beschrijving van deze plankjes geeft. Verder worden in dit werkje door LAMÉRIS beschreven en afgebeeld ijzeren platen, welke aan de hoefijzers worden bevestigd en in gebruik zijn bij het ploegen van de in cultuur gebrachte veengronden bij Dedemsvaart, en een tweetal sandalen, aanwezig in de verzameling aan 's Rijksveeartsenijschool en in gebruik bij runderen en karbauwen in de Padangsche bovenlanden. In het „Vakblad voor den Smid" van 9 Augustus 1912 worden door LAMÉRIS nog enkele hoefzolen beschreven.

De sandalen voor paarden zijn bekend onder de namen *boerden, trippen, koffen, ploegborden,* terwijl bijvoorbeeld in Drenthe, ook de naam *sandalen* gebezigd wordt. Zij worden bijna uitsluitend aan achterhoeven gebruikt.

Sandalen voor het paard:

a. Van stroo.

Fig. I is een dikke van stroo gevlochten zool, waaraan lissen gevlochten zijn, zoodat zij gemakkelijk met zacht touw boven de kroon bevestigd kunnen worden.

Fig. II is zulk een zool, doch met lange stroobanden, welke boven het kootgewricht tot aan het spronggewricht reiken en vooral aan de pijp met een touw worden vastgemaakt.

b. Van hout.

Fig. III. Deze sandaal, onder den naam van Boerd in Friesland

[1]) F. LAMÉRIS. Het Hoefbeslag in Woord en Beeld. Doetinchem.

bekend, is een dikke plank, dikwijls op de ondervlakte van ijzeren banden voorzien. Op de bovenvlakte is een verdieping aangebracht, waarin de draagvlakte van den hoef met het gewone hoefijzer ten naastenbij past. Door een riem loopend door leeren lussen, welke aan een op de plank bevestigde ijzeren stang verbonden zijn, wordt de sandaal om de koot vastgemaakt.

Fig. IV is een sandaal in Drenthe veel in gebruik, bestaande uit een dikke stevige plank waarop een ijzeren hekje dat dient voor het verschuiven van den hoef en de bevestiging van den leeren riem welke de sandaal bevestigt.

Fig. V. Dit is een ploegbord, ook in polderstreken in gebruik. De plank wordt met een beugel en een schroef aan den hoef bevestigd. De kalkoenen van het ijzer passen in gaten in de plank, waardoor de hoef niet achteruitschuift.

De verzameling hoefkunde bezit verder nog een houten sandaal welke met een plug wordt vastgezet. De firma HAUPTNER te *Berlijn* brengt deze in den handel, doch voor zoover mij bekend, worden zij in ons land niet gebruikt.

c. Van ijzer.

In plaats van een houten bord, wordt wel een ijzeren plaat van dezelfde grootte gebezigd.

Fig. VI. Het hoefijzer is voorzien van twee haakvormig omgebogen kalkoenen en een schroefgat in het voorgedeelte. In de ijzeren plaat zijn drie openingen, twee waarin de haakvormig omgebogen kalkoenen passen en een, die juist op het schroefgat in de toon komt te liggen, zoodat de plaat hier door een schroef bevestigd kan worden.

's Winters maakt men geen haakvormig omgebogen kalkoenen, doch brengt men een schroefgat aan in elke ijzertak. Met scherpe schroefkalkoenen wordt de ijzeren plaat dan onder het ijzer bevestigd.

Fig. VII geeft een afbeelding van een sandaal, zooals die werd aangetroffen in een smederij te Loenen op de Veluwe en nu voorkomt in de verzameling van 's Rijksveeartsenijschool.

Deze heeft blijkbaar gediend voor een volhoef met zeer weinig wand en werd met touwen of banden door de uitgesmeede krullen en de ronde gaten in het ijzer, bevestigd. Ik geef de afbeelding van deze sandaal meer als merkwaardigheid, zij is zeker een unicum en dus geen meer voorkomend model.

d. Van touw. (fig. VIII).

In Drenthe wordt wel gebruikt gemaakt van touwsandalen, gevlochten van touw en als een dichtmazig vlechtwerk om den hoef gebonden.

Voor zoover mij bekend is worden de sandalen van boombast, in Japan wel bij het paard gebruikt, in onze koloniën niet toegepast.

Sandalen voor het rund.

Onze verzameling bezit een sandaal van het rund, in *Nederland* wel toegepast. Het is afkomstig uit de provincie Friesland, van plaatijzer vervaardigd, en wordt wel gebruikt, als een vette koe naar de de markt gevoerd moet worden. Met banden wordt zij aan den voet bevestigd en het doel is het uitglijden op gladde wegen tegen te gaan of het doorslijten van de zool te voorkomen. (*fig. IX*)

In Nederlandsch-Indië worden zoowel bij runderen als bij karbouwen zeer dikwijls sandalen gebezigd.

Fig. X. Dit is een sandaal van buffelleer, dat vochtig zijnde, zich geheel naar den vorm van de zool der klauwen voegt en die met rottanbanden aan den voet vastgemaakt wordt. Op Java worden deze zeer veel in toepassing gebracht.

Fig XI is de afbeelding van een sandaal van zaklinnen eenige malen dubbel genomen, van rottan oogen voorzien, waardoor het touw gaat, dat voor bevestiging moet dienen.

Fig. XII is een sandaal van gevlochten gedroogd gras in Japan veelvuldig gebezigd, doch ook op Sumatra wel in gebruik genomen.

De sandalen worden in Nederland alleen gebruikt in de venen en bij het ploegen in lage polders.

In Nederlandsch Indië worden zij bij runderen en karbouwen ook gebezigd bij het gebruik op den gewonen weg.

II. Engelsche veerkrachtige hoefzolen contra luchtzolen.

Naar aanleiding van mijn artikel „Metingen van den hoorngroei bij verschillend hoefbeslag" in het 39ste deel van dit tijdschrift werd mij de opmerking gemaakt, dat ik goed zou hebben gedaan door ook den invloed van pneumatische zolen (luchtzolen) op den hoorngroei te hebben bepaald. Het gebruik van pneumatische zolen neemt in onderscheidene steden zeer toe en het is zeker van belang te weten of hun invloed op den hoorngroei even gunstig is als van andere, bijvoorbeeld de Engelsche veerkrachtige hoefzolen.

Ik heb daarom bij een drietal paarden beide zolen toegepast en den hoorngroei gemeten. De drie paarden zijn stalhouderspaarden, die alle dagen dienst doen, de eerste is een 9 jarige ruin met tamelijk nauwe hoeven, de tweede een 8 jarige; de derde een 14 jarige merrie, beide laatsten met vrij harde, doch overigens goede hoeven.

SANDALEN BIJ PAARDEN EN RUNDEREN.

Fig. I. Stroosandaal boven de kroon bevestigd.

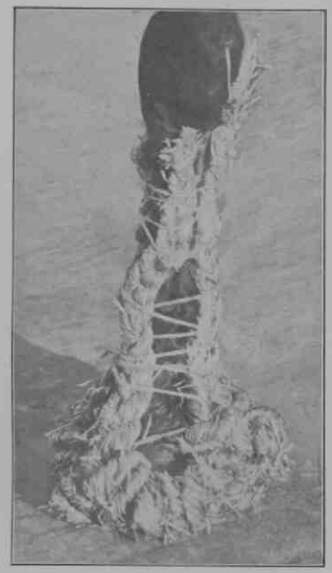

Fig II. Stroosandaal aan de pijp bevestigd.

Fig. VII. Sandaal gevonden te Loenen.

Fig. VIII. Touwsandaal.

Fig. III. Friesche boerd.

Fig IV. Drentsche kof.

Fig. IX. Rundersandaal uit Friesland.

Fig. X. Sandaal van buffelleer (Java.)

Fig. V. Ploegbord met beugel.

Fig. VI. IJzeren plaat als sandaal.

Fig. XI. Sandaal van zaklinnen (Sumatra).

Fig. XII. Sandaal van gedroogd gras. (Sumatra).

Bij alle drie paarden, waarvan de eerste met gewone ijzers, de twee andere met ijzers en straalzolen waren beslagen geweest, heb ik gedurende 5 weken onder de voorhoeven luchtzolen laten leggen en de volgende 5 weken Engelsche veerkrachtige zolen. Na vijf weken, waarin weer gewone hoefijzers waren gebezigd, volgde weer een periode van 5 weken met luchtzolenbeslag en daarna weer een van 5 weken met Engelsche veerkrachtige hoefzolen. De drie paarden liepen dus steeds in dezelfde perioden op hetzelfde beslag.

De hoorngroei werd na elke beslagperiode gemeten, op de wijze als door mij in bovengenoemd artikel in dit tijdschrift werd aangegeven. In onderstaande tabellen zijn de verkregen cijfers opgenomen:

PAARD I.

	Groei linker voorhoef in m.M. per 5 weken.					Groei rechter voorhoef in m.M. per 5 weken.				
	buiten verzen	buiten zijgedeelte	toon	binnen zijgedeelte	binnen verzen	buiten verzen	buiten zijgedeelte	toon	binnen zijgedeelte	binnen verzen
Met luchtzolen beslagen	11	9	11	6	7	9	8	8	8	7
Met Eng. veerkr. hoefzolen beslagen	4	8	5	6	6	7	8	5	8	6
Met luchtzolen beslagen	8	7	4	8	8	12	7	13	7	11
Met Eng. veerkr. hoefzolen beslagen	6	8	7	5	6	8	4	6	5	7

PAARD II.

	Groei linker voorhoef in m.M. per 5 weken					Groei rechter voorhoef in m.M. per 5 weken				
	buiten verzen	buiten zijgedeelte	toon	binnen zijgedeelte	binnen verzen.	buiten verzen	buiten zijgedeelte	toon	binnen zijgedeelte	binnen verzen
Met luchtzolen beslagen	13	10	10	8	9	8	7	7	8	11
Met Eng. veerkr. hoefzolen beslagen	10	7	6	7	10	7	7	7	7	7
Met luchtzolen beslagen	8	7	6	9	10	5	7	6	8	6
Met Eng. veerkr. hoefzolen beslagen	9	8	7	7	7	8	7	8	6	8

PAARD III.

	Groei linker voorhoef in m.M. per 5 weken.					Groei rechter voorhoef in m.M. per 5 weken.				
	buiten verzen	buiten zij-gedeelte	toon	binnen zij-gedeelte	binnen verzen	buiten verzen	buiten zij-gedeelte	toon	binnen zij-gedeelte	binnen verzen
Met luchtzolen beslagen	12	9	7	9	11	9	6	10	8	9
Met Eng. Veerkr. hoefzolen beslagen	7	8	4	7	5	9	6	5	4	8
Met luchtzolen beslagen	10	7	8	11	6	9	8	5	8	10
Met Eng. Veerkr. hoefzolen beslagen	6	9	8	6	7	10	6	7	8	6

Uit bovenstaande tabellen is onderstaand tabelletje, aangevende den gemiddelden hoorngroei bij ieder der 3 paarden tijdens de verschillende beslagperioden, opgemaakt.

Gemiddelde Hoorngroei in m.M. per 5 weken.

Beslag methode	Paard I	Paard II	Paard III
Met luchtzolen beslagen	8.4	9.1	9.0
Met Engelsche veerkrachtige hoefzolen beslagen	6.3	7.5	6.3
Met luchtzolen beslagen	8.5	7.2	8.2
Met Engelsche veerkrachtige hoefzolen beslagen	6.2	7.5	7.5

Hieruit blijkt, dat bij paard I en paard III de hoorngroei beide malen grooter was bij het beslag met luchtzolen, dan bij dat met veerkrachtige hoefzolen. Bij paard II was dat de eerste maal ook het geval, in het tweede geval, was de hoorngroei tijdens het onderliggen van de Engelsche veerkrachtige zolen 3 mM. meer.

De meening, dat de pneumatische zolen, niet zulk een gunstigen invloed op den hoorngroei zouden uitoefenen als de Engelsche veerkrachtige hoefzolen wordt hier niet bevestigd.

III. Het neutrale hoefijzer „Stadhouder".

De militaire paardenarts N. I. L., Dr. L. Stadhouder, heeft in het Indisch militaire Tijdschrift 1912 No. 9 een door hem gecon-

strueerd hoefijzer beschreven, dat zoowel aan den linker als aan den rechterhoef is aan te brengen.

„Een staaf in hoefijzervorm gebracht, met één tak meer gebogen dan de andere, kan in dezen toestand zoowel linker- als rechterijzer worden. Wordt de rits vervangen door beiderzijds gestampte gaten aan te brengen, dan is de bestemming nog neutraal. Wordt bovendien beiderzijds een afhelling aangebracht, dan is de neutraliteit nog aanwezig. Indien nu de lip in de lengterichting wordt uitgetrokken, dan hangt het alleen af van het omhalen van deze lip of het ijzer de bestemming krijgt om te passen aan den linker- of aan den rechter hoef. Beschouwt men de gaten, die het dichtst bij de lip gelegen zijn, dan ziet men van het eene gat de wijde en van het andere de nauwe opening naar boven gekeerd; zij kunnen daardoor slechts in tegenovergestelde richting worden gebruikt. Waren ze zóó aangebracht, dat ze in dezelfde richting konden gebruikt worden, dan zouden de beide volgende gaten onderling ook in eene richting te gebruiken zijn, waardoor deze, die bij het omdraaien de toonnagelgaten vormen, te ver uit elkaar zouden liggen, tengevolge waarvan de verzen-nagels te ver naar achteren zouden komen.

De lip van het ijzer is zonder aan de soliditeit te kort te doen, zóó dun gemaakt, dat deze zoo noodig koud kan worden omgehaald"

Het voordeel van deze ijzers is, dat bij een officierspatrouille voor elk paard slechts één voor- en één achterijzer behoeft te worden meegevoerd; het neutrale voorijzer en achterijzer is zoowel voor rechts als links te gebruiken".

Dit hoefijzer heb ik in onze hoefsmederij doen vervaardigen en toegepast bij een der dienstpaarden van 's Rijks Veeartsenijschool.

Het bleek practisch werkelijk mogelijk ditzelfde ijzer voor den rechter en linker voet te gebruiken; het feit, dat het laatste gat iets meer naar achter of naar naar voren komt, naardat het ijzer onder den rechter of linkervoet gelegd wordt is, dunkt mij, slechts een gering bezwaar. Bij ijzers vervaardigd van het stafijzer, zooals wij dat steeds in de smederij gebruiken, bleek het zeer goed mogelijk de lip koud om te slaan, naar de zijde welke men wenscht, zonder dat van scheuren of afbreken sprake was.

Op dit laatste wijs ik, omdat J. N. A. C. SCHEEPENS, kapt. paardenarts N. I. L. in een beoordeeling van het neutrale ijzer, in de Veeartsenijkundige Bladen voor Nederlandsch-Indië. Deel XXIV Afl. 6 zegt:

„Er rijst bij mij twijfel of het mogelijk zal zijn een ijzer van vol-

doende hardheid te maken, waarbij men koud een lip van uit den horizontalen stand, door de vertikalen, tot in de richting van den hoornwand, dus totaal + 135°, kan omslaan, zonder dat die breekt of scheurt." Deze vrees behoeft bij gebruik van goed materiaal niet te bestaan.

Het paard heeft geruimen tijd zeer goed op de ijzers van STADHOUDER geloopen. Een verschil met het gewone ijzer krijgt men alleen in het doorslijten van de lip. Als het ijzer in het toongedeelte ruim half is afgesleten, is de verbinding van de basis van de lip met het ijzer doorgesleten, wat bij een gewoon hoefijzer niet het geval is.

De vervaardiging van het neutrale ijzer eischt van den smid geen bijzondere vaardigheid.

Over de beteekenis en het gebruik van reserve-ijzers in het leger kan ik niet oordeelen. Bij de beproeving hier, heeft het neutrale ijzer goed voldaan, de bezwaren toch zijn gering. Voor reserve-ijzer in het algemeen is het ijzer van STADHOUDER zeer goed te gebruiken.

IV. EEN HISTORISCH WINTERIJZER UIT COEVORDEN.

Uit Coevorden ontving ik een zwaar en breed hoefijzer, dat bij het slechten der wallen van de vesting op 5 Meter diepte gevonden werd. Dit ijzer onderscheidt zich van die, welke men gewoonlijk bij het slechten van vestingen vindt, doordat het een scherpe stoot en één scherpe kalkoen heeft. De andere kalkoen is stomp. Het ijzer is blijkbaar weinig gebruikt; de scherpe stoot en kalkoen zijn weinig afgesleten.

De verrassing en inname van Coevorden door een onderbevelhebber van den in Groningen met zijn krijgsvolk gelegerden bevelhebber RABENHAUPT in 1672 had plaats in den winter, in de maand December. Daarin ligt misschien wel eenige aanwijzing voor den tijd, waaruit het ijzer dateert. Winterijzers worden betrekkelijk zeldzaam gevonden, waaruit op te maken is, dat zij alleen gebruikt werden in de zeldzame gevallen dat 's winters tochten gemaakt of aanvallen gedaan werden.

V. HET WEERSTANDSVERMOGEN VAN PAPIEREN HOEFIJZERS.

Door bemiddeling van de firma WALD te Groningen kreeg ik enkele hoefijzers van geperst papier van CUROT te Parijs, bestemd voor renpaarden. Ten einde na te gaan of het geperste papier ook zou kunnen dienen als materiaal voor de vervaardiging van gewone hoefijzers, liet ik een hit met deze hoefijzers beslaan. De papieren hoefijzers zouden, mits overigens geschikt, vele voordeelen hebben en wel

vooral de lichtheid en het veerkrachtig zijn. De takken zijn wel zoo veerkrachtig, dat zij de beweging van de verzenen bij de been ontlasting van den hoef kunnen meemaken, zoodat zij het hoefmechanisme al heel weinig belemmeren. Het wijder of nauwer zetten van het ijzer gaat gemakkelijk, als men het even in warm water houdt. Het besnijden en passen eischt, evenals bij elk koud beslag, zeer veel nauwlettendheid. De groote vraag is of de ijzers voldoende duurzaam zijn en niet te veel afslijten. Om dit na te gaan heb ik een hit gekozen, die alle dagen voor een groentekar in de stad loopt, en overigens op een stal staat, waar de vloer steeds met een laag mest en stroo bedekt is. Daar de hit telkens moet stilstaan om daarna den zwaren wagen weer aan te trekken, en de ijzers op stal niet konden uitdrogen, waren de omstandigheden vrij ongunstig. De proef werd genomen in Maart, op dagen met buïg weer en natte straten en ook dit bevorderde niet de hardheid der ijzers. Het resultaat is geweest, dat de achterijzers na vier dagen (gecontroleerd werd dat de hit in deze dagen gedurende 17 uren werd gebruikt) in de toon bijna doorgesleten waren, terwijl ook de voorijzers reeds veel waren afgesleten. Verder waren alle ijzers verzet en verbogen en op de draagvlakte van de takken diepe sleuven ingewreven.

Uit alles blijkt, dat dit geperste papier voor de vervaardiging van gewone hoefijzers niet geschikt is.

VI. Het gebruik van insteekkalkoenen met veer.

De heer F. M. de Leur, veearts te Hoorn zond in het najaar van 1912 een door hem aangegeven winterbeslag ter beproeving.

In de uiteinden der hoefijzertakken zijn conische gaten aangebracht als voor gewone insteekkalkoenen; alleen staan de assen van de gaten niet vertikaal, doch convergeeren zij van de bodemvlakte naar de draagvlakte; zoodat de insteekkalkoenen iets naar buiten komen te staan. De kalkoenen zijn verbonden door een iets naar beneden doorgebogen stalen veer, tusschen hals en kop aan beide kalkoenen vastgesoldeerd. De lengte van de veer moet zoo zijn, dat de kalkoenen alleen in de gaten geplaatst kunnen worden als de veer door een daarvoor passende tang iets vlakker gedrukt wordt. Zijn beide kalkoenen dan met den hals in het gat geplaatst en laat men de tang los, dan buigt de veer zich weer, waardoor de afstand tusschen de kalkoenen iets geringer wordt, en uitvallen van de ingeplaatste kalkoenen onmogelijk is. Het doel van de insteekkalkoenen met veer is dan ook het verliezen van kalkoenen te voorkomen.

De vervaardiging van dit beslag brengt reeds bezwaren mee. Het met koper vastsoldeeren van de kalkoenen, wat telkens weer moet geschieden als zij zoover afgesleten zijn, dat zij door nieuwe moeten worden vervangen vereischt veel werk. Verder kan men het ijzer bij het passen niet nauwer of wijder zetten, omdat dan de veer te groot of te klein wordt en de kalkoenen niet in de gaten zijn te krijgen of uitvallen als de veer ontspannen is. Men zou dus een groot aantal veeren met kalkoenen in voorraad moeten hebben.

In den afgeloopen winter is er niet veel gelegenheid geweest dit beslag te beproeven op besneeuwde en gladde wegen. Toch heb ik het enkele dagen kunnen laten gebruiken. Den eersten dag verloren wij een veer met kalkoenen, blijkbaar omdat de veer niet stevig genoeg was. De naar onder doorgebogen veer wordt dan bij de belasting vlakker gedrukt, zoodat de kalkoenen kunnen uitvallen. Verder werden geen kalkoenen verloren en liep het paard goed op dit beslag.

Op de vraag of zulk een winterbeslag practische toepassing zal vinden kan ik het volgende antwoorden: Als voor gewone insteekkalkoenen de gaten nauwkeurig gemaakt zijn, worden zij zelden verloren, zoodat in den regel het gebruik van de veer overbodig is. Als paarden loopen op pas gevallen sneeuw, zoodat de kalkoenen weinig tegendruk op den bodem vinden, verliest men wel eens insteekkalkoenen; ook paarden, die in de ijzers klappen worden ze dikwijls kwijt. Hier zou de veer dus toegepast kunnen worden. Dan zal echter ieder de voorkeur geven aan het gebruik van schroefkalkoenen, temeer daar het tijdroovende der vervaardiging van de veer met kalkoenen het gebruik nog al kostbaar maakt.

VII. Historische hoefijzers gevonden in de provincie Limburg.

In de verzameling Hoefkunde van 's Rijksveeartsenijschool kwamen reeds enkele zeer merkwaardige ijzers uit Limburg voor, waarvan sommige ook in dit tijdschrift besproken zijn. Onlangs heeft de verzameling groote aanwinsten verkregen, namelijk een collectie van 28 stuks hoefijzers gevonden bij het uitbaggeren van de Maas bij Roermond en verzameld door den heer W. G. J. H. Vogels, onderwijzer in practisch hoefbeslag te Buggenum en een collectie van 13 stuks hoefijzers gevonden bij opgravingen in en nabij Sittard en verzameld door den heer L. van Kempen, veearts te Sittard. Wij bezitten nu 50 historische ijzers uit Limburg, afkomstig uit verschillende perioden der historie. Dat in Limburg meer ijzers gevonden worden dan elders in ons land, is wellicht daaraan toe

te schrijven, dat in den loop der tijden dit gewest meer dan het overige Nederland door den oorlog is bezocht. De legerscharen passeerden daar de Maas en de kleinere rivieren op doorwaadbare plaatsen en juist op deze plekken zijn vele der historische ijzers gevonden, soms uit verschillende tijdvakken bijeen. Het feit, dat de Kelten, die het hoefbeslag kenden en verspreidden, in het Zuid-Oosten van ons land geleefd hebben, terwijl in het overige deel volksstammen kwamen welke blijkbaar het hoefbeslag niet kenden, is mede oorzaak, dat juist in Limburg ijzers gevonden worden van zeer ouden datum.

De studie der geschiedenis van het hoefbeslag heeft geleerd, dat wij kunnen spreken van verschillende tijdperken, welke ieder hun bijzonderen vorm van hoefijzers hadden.

Dat de Grieken en ook de Romeinen eerst het hoefbeslag niet gekend hebben is met voldoende zekerheid aangetoond. Zij bezigden wel sandalen (soleae) van verschillend materiaal en model, doch geen eigenlijk hoefbeslag, hoefijzers met nagels aan den hoef bevestigd. De Romeinen leerden dit het eerst kennen van de Kelten en Germanen, die in Frankrijk, België en het Zuid-Oosten van Nederland leefden.

Wij kunnen de volgende *tijdperken* onderscheiden

I. *Het tijdvak der Kelten, gedurende de laatste eeuwen voor Christus geboorte.*
II. *Het Gallo-Romeinsche tijdvak, omvattende de eerste* 5 *eeuwen onzer jaartelling.*
III. *Het tijdvak der vroege middeleeuwen,* 500—1000.
IV. *Het tijdvak der latere middeleeuwen* 1000—1500.
V. *Het tijdvak der* 16de *en* 17de *eeuw.*
VI. *Het tijdvak aanvangende met de oprichting der veeartsenijscholen* (1762) *en loopende tot de tweede helft der* 19de *eeuw.*
VII. *De tegenwoordige tijd.*

Uit de eerste vijf tijdvakken zijn in de verzameling uit Limburg hoefijzers aanwezig; ik zal deze voor elk dezer tijdvakken afzonderlijk behandelen.

I. *Het Keltische tijdvak (laatste eeuwen voor Christus).*

Mégnin [1]) heeft vooral het feitenmateriaal bijeengebracht, waaruit opgemaakt kan worden, dat de Kelten in West-Europa het hoefbeslag brachten. Quiquerez [2]), Fleming [3]) en vele anderen hebben sedert dien nieuwe motieven voor de meening van Mégnin pogen aan te voeren. In de laatste jaren is echter van sommige zijden getracht aan te toonen, dat de oudste ijzers niet van de Kelten

afkomstig zijn en dat wat MÉGNIN beschouwde als Keltische ijzers, ijzers waren uit een later tijdvak. Vooral JOLY en TASSET hebben in meerdere artikelen in La revue générale de médecine véterinaire 1909, 1910 en 1911, en de laatste ook in een in 1912 verschenen handleiding [4]) bewijzen trachten bij te brengen voor deze meening.

Ik wil hier op deze kwestie niet nader ingaan. Belangstellenden kunnen verdere bijzonderheden daaromtrent ook nog vinden in een het vorig jaar verschenen dissertatie van DR. J. HORN [5]).

Wel meen ik te mogen constateeren, dat de beweringen der laatstgenoemde Fransche onderzoekers het oordeel der meeste deskundigen niet hebben gewijzigd en zij blijven vasthouden aan de meening van MÉGNIN, dat de Kelten in West-Europa het eerste volk was, dat het hoefbeslag kende. Daar de Kelten met hun hoofdstam, de Galliërs, zij het ook ten deele vermengd met de Germanen, tot het Zuid-Oostelijk deel van Nederland doordrongen, en er de laatste eeuwen voor Christus woonden, behoeft het geen verwondering te wekken, dat ook in Limburg Keltische ijzers zijn gevonden.

De Keltische ijzers zijn klein en dun; de paarden der Kelten waren klein, het ijzer was nog betrekkelijk zeldzaam. Het gewicht is 90—120 gram, de dikte is 3—5 m.M. de breedte 15—17 m.M. De buitenrand is gegolfd, wat ontstaan is door het aanbrengen van de zes nagelgaten op een aanbeeld zonder hoorn. Eigenlijk is voor ieder gat een ovale rits aangebracht, waarin de vioolsleutelvormige kop van den gebruikten hoefnagel past. De ijzers hebben kalkoenen, de uiteinden der versmalde takken zijn naar beneden omgebogen. IJzers met een halven binnentak worden ook meermalen gevonden.

Hieronder volgen enkele bijzonderheden en nadere gegevens omtrent dergelijke Keltische ijzers welke deze verzameling uit Limburg verkreeg. Hier zij opgemerkt, dat de verschillen met de hoefijzers uit het Gallo-Romeinsche tijdvak niet zeer groot zijn, zoodat een scheiding niet gemakkelijk is te maken en altijd eenigszins willekeurig blijft. Het onderscheid betreft vooral de grootte en het gewicht; de twee hieronder beschreven komen geheel overeen met die verschillende onderzoekers beschreven ijzers, volgens hen op plaatsen gevonden, waar ook andere voorwerpen van Keltischen oorsprong werden aangetroffen.

Volgnummer	Gewicht in gr.	Lengte in m.M.	Wijdte in m.M.		Dikte in m.M.	Breedte in m.M.	
75	107	113	101	—	3	24	13
82	114	114	102	72	5	24	14

N°. 75 (fig. 1) is het te Maastricht in 1860 gevonden hoefijzer door SCHIMMEL uitvoerig beschreven in het Tijdschrift voor veeartsenijkunde 14de deel (6). Het ijzer mist een gedeelte van het eene kalkoeneinde, wat ook bij elders gevonden ijzers uit het Keltische tijdvak wel meer voorkomt. Terecht zegt SCHIMMEL, dat het geheel oveeenkomt met de beschrijving, welke MÉGNIN [7]) FLEMING GOYAU [8]) en anderen van het Keltische ijzer geven.

N°. 82 (fig. 2) Dit ijzer is gevonden bij het uitbaggeren van de Maas bij Roermond. Aan den rand van een baggerbak hingen twee zulke ijzers, het eene werd gepakt, het andere verdween weer in de diepte. Het ijzer is iets meer door roest aangetast dan N°. 75, doch vertoont duidelijk den geonduleerden rand en de zes nagelgaten met verdieping. Het ijzer is aan beide takken voorzien van een haakvormig omgebogen kalkoen van 1.5 c.M. hoogte. Een lip komt niet voor.

II. *Het Gallo-Romeinsche tijdvak* (1ste *tot* 5de *eeuw*).

Toen de Romeinen in Midden-Europa kwamen, kenden zij het hoefbeslag nog niet, zij leerden het beslaan der paarden met vastgenagelde hoefijzers van de Galliërs. De onderwerping der Galliërs had plaats in de eerste eeuw vóór Chr. en de ondergang van het West-Romeinsche rijk in 476, zoodat wij tot het Gallo-Romeinsche tijdvak de eerste vijf eeuwen na Chr. kunnen rekenen. Vele hoefijzers uit deze periode werden gevonden op plaatsen waar tevens Romeinsche voorwerpen werden aangetroffen. MÉGNIN en anderen beschrijven zulke vindplaatsen in de reeds genoemde werken. De hoefijzers uit deze eeuwen hebben, zooals ik reeds opmerkte, zeer veel overeenkomst met de Keltische ijzers, alleen blijken de paarden grooter te zijn geweest dan die der Kelten. De hoefijzers hebben een gewicht van 180—245 Gr. een lengte van 120 en een wijdte van 110 m.M. en bezitten in den regel 8 nagelgaten. Ook nu nog kende men den hoorn aan het aambeeld blijkbaar niet, want de rand is nog geonduleerd; de gaten hebben nog ieder een kleine rits om den vioolsleutelvormige kop op te nemen. De lip ontbreekt en kalkoenen komen voor. Enkele ijzers blijken duidelijk strijkijzers te zijn. Deze hoefijzers vindt men in musea in Frankrijk, België, Duitschland en Engeland en de verzameling van 's-Rijksveeartsenijschool bezit er acht, waarvan er zes afkomstig zijn uit Limburg, terwijl er twee gevonden werden te Oudewater aan den Hollandschen IJsel. Het feit, dat alleen het Zuidelijk deel van ons land Keltische bewoners heeft gehad, verklaart wel waarom deze hoef-

ijzers vooral in Limburg gevonden werden. Onjuist is de meening, die wel eens verkondigd is, dat deze hoefijzers zouden stammen uit de middeleeuwen. Bij de vele middeleeuwsche ijzers, welke onze verzameling bezit, afkomstig dikwijls uit de nabijheid van bekende ridderkasteelen, is er geen een, dat in eenig opzicht aan dit geonduleerde ijzer herinnert.

Volgnummer	Gewicht in gr.	Lengte in m.M.	Wijdte in m.M.		Dikte in m.M.	Breedte in m.M.	
101	220	127	110	78	6	23	17
102	151	116	103	80	5	23	16
100	205	117	98	64	6	24	16
104	—	117	—	—	3	19	14
103	—	114	—	—	3	23	15
78	120	118	102	72	5	26	15

N°. 101 (fig. 3) Dit hoefijzer heeft 8 gaten, waarvan de toonnagelgaten op 2 c.M. van elkaar ingeslagen zijn. Ieder nagelgat heeft weer een eigen rits voor den vioolsleutelvormigen nagelkop. De buitenrand is sterk geonduleerd, een lip ontbreekt, de ijzertakken zijn van kalkoenen voorzien. Evenals bij alle ijzers uit dit en het vorige tijdperk komt geen afhelling op de draagvlakte voor.

Volgens mededeeling van den heer L. VAN KEMPEN, rijksveearts te Sittard werd dit ijzer evenals de ijzers Nos. 100, 102, 103 en 104 gevonden in de Oude Marktstraat te Sittard, nabij de Mariakerk op 2.50 M. beneden den beganen grond. De vindplaats is gelegen binnen de vroegere vestingwerken.

N°. 102 (fig. 4) heeft evenals de Keltische ijzers 6 gaten, in een der gaten steekt nog een nagel met vioolsleutelvormigen kop. Aan een tak, blijkbaar den binnentak, bevindt zich een kalkoen, aan den anderen tak niet. Dit hoefijzer vertoont zeer duidelijk het Keltische type, alleen is het zwaarder en grooter.

N°. 100 (fig. 5) is een strijkijzer, de buitentak heeft 5 nagelgaten, in den strijktak zit een nagelgat in het toongedeelte. De strijktak is smal, doch niet bodemnauw gesmeed. De opgegeven breedtematen betreffen den buitentak.

Nos. 103 en 104 (fig. 6) zijn gedeelten van ijzers, bij 103 is de eene tak voor het grootste gedeelte afgebroken. 104 is een half ijzer .

Beide vertoonen geheel het type van het Keltische ijzer, hebben

een geonduleerden rand, gaten met rits voor den vioolsleutelvormige nagelkop en kalkoenen.

N°. 78 (fig. 7) werd gevonden te Roermond, bij het uitbaggeren van de Maas. Dit is een strijkijzer met vier gaten in de buiten- en drie in de binnentak, een kalkoen aan den zeer smal uitgesmeden strijktak en een bijna geheel afgesleten stoot in het toongedeelte. Het ijzer vertoont in buitenrand en gaten, geheel het Keltische type, in een toonnagelgat is nog een nagel met breeden kop aanwezig. Het ijzer is aan den toon vrij dun gesleten, of een lip aanwezig geweest is, is daaraan niet na te gaan. Het betrekkelijk lage gewicht is ook ten deele aan deze afslijting te wijten.

Betreffende de plaats in de Maas waar dit ijzer en andere in volgende rubrieken thuis behoorende ijzers werden gevonden, kan ik meedeelen, dat deze gelegen is nabij Oosden, een oude bouwhoeve tusschen de oude Romeinsche vesting gelegen. Aan beide zijden der Maas zijn daar ter plaatse oude ruïnes, oude altaren en oude munten gevonden. Vroeger had de Maas een anderen loop doch op de plaats waar nu de ijzers gevonden zijn, was een doorwaadbare plaats.

III. *Het tijdvak der vroegere middeleeuwen* (5de — 10de *eeuw*).

Blijkbaar hebben de Sueven en de Bourgondiërs het hoefbeslag reeds geleerd van de Kelten, toen deze meer dan vijf eeuwen voor Chr. in hun volksverhuizing naar het Westen langs de Donau trokken. De Bourgondiërs, die na den val van het West-Romeinsche rijk in West-Europa kwamen, brachten een hoefbeslag mede, dat in onderscheidene opzichten van dat der Kelten of uit het Gallo-Romeinsche tijdvak verschilt. De hoefijzers zijn klein, hebben een gewicht van hoogstens 265 gram, hebben een gladden buitenrand, zijn niet geonduleerd. De smeden bezigden blijkbaar een aambeeld met een hoorn. De ijzers zijn breed in het toongedeelte en worden smaller naar de uiteinden der takken; soms zijn zij zoo breed, dat alleen de straal vrijkomt, wat herinnert aan de ijzers der Turken.

Opmerkelijk is het, dat in bijna alle ijzers uit de vroegere middeleeuwen een ook aan den toon doorgaande rits voorkomt, welke blijkbaar ingeslagen werd met hetzelfde ritsijzer waarmede sleuven werden geslagen in den scramasax, het karakteristieke wapen der Germanen. De kalkoenen, welke gewoonlijk voorkomen, zijn dikwijls meer een verdikt uiteinde der ijzertakken. De gaten, gewoonlijk zes in getal, zijn in de rits geplaatst; in den regel worden nagels

met pyramidale koppen gebezigd. Enkele ijzers bezitten nog nagelgaten met een verdieping voor vioolsleutelvormige nagelkoppen. Het geheele hoefijzer is in den regel uitstekend afgewerkt.

Deze hoefijzers worden in ons land bijna uitsluitend in de provincie Limburg gevonden; onze verzameling bezit 18 stuks. Wij zullen van alle hier gewicht en afmetingen geven en omtrent enkele nadere bijzonderheden meedeelen. De afbeeldingen van enkele dezer hoefijzers dienen om een beeld te geven van de meest voorkomende typen.

Volg-nummer	Gewicht in Gram.	Lengte in m.M.	Wijdte		Dikte in m.M.	Breedte	
			in m.M.	in m.M.		in m.M.	in m.M.
55	136	122	98	69	5	36	11
65	181	118	102	60	7	32	14
66	175	115	103	65	6	35	14
67	167	115	100	75	8	28	15
68	161	116	103	79	6	34	13
69	185	113	105	80	6	30	15
70	162	137	113	80	5	35	14
79	127	112	98	63	5	27	13
80	105	118	102	75	5	30	13
81	213	113	97	63	6	29	13
82a	208	127	110	85	8	32	16
83	205	130	124	105	6	30	16
85	194	122	110	90	6	27	12
86	191	118	113	82	7	35	15
87	265	133	115	80	7	30	10
88	247	119	106	72	7	33	15
89	219	118	103	74	6	35	16
104	209	135	123	90	5	35	15

N°. 55 (fig. 8) Hoefijzers, gevonden op den voorhof van het kasteel Hoensbroek te Hoensbroek, en geschonken door den heer L. VAN KEMPEN veearts te Sittard.

Het ijzer heeft een ondiepe rits, 8 gaten en zeer weinig geonduleerden rand.

N°. 65 werd gevonden in een steengroeve te Heerlen in Augustus 1901. Het is zoodanig met roest bedekt, dat alleen het model van

het ijzer en een kalkoen aan den buitenkant te onderscheiden zijn (Geschenk wijlen M. H. J. P. THOMASSEN).

Nos. 66 (fig. 9) 67 en 68 zijn drie hoefijzers gevonden bij Sittard kort bij den rijksstraatweg van Maastricht naar Roermond, voor de brug over de Koetelbeek. De eerste heeft een doorgaande rits en in de gaten zitten nog 8 nagels met vioolsleutelvormige koppen. N°. 67 heeft aan den buitentak 4, aan den binnentak 3 nagelgaten en om elk nagelgat is een kleine rits voor een vioolsleutelvormigen nagelkop; aan beide ijzertakken zit een flinken kalkoen. N°. 68 is sterk met roest bedekt en heeft dik uitloopende ijzertakken en een deels afgesleten stoot. (Geschenk van den heer L. VAN KEMPEN veearts te Sittard).

Nos. 69 en 70 zijn hoefijzers opgegraven in het Echterbosch bij Echt. N°. 69 heeft alleen een kalkoen aan den buitentak en gaten met ritsvormige verdieping als bij de Keltische ijzers, N°. 70 8 groote gaten en aan beide takken eenigszins toegespitste kalkoenen. (Geschenken van den heer J. M. R. BECKERS, veearts te Venlo).

N°. 79 is een hoefijzer afkomstig van het college te Rolduc, heeft 10 gaten, aan den buitentak een haakvormig omgebogen en aan den smal toeloopenden binnentak een meer gerekten smallen kalkoen. De ondiepe rits loopt aan de toon door. (Geschenk van den heer J. M. R. BECKERS, veearts te Venlo).

N°. 80 (fig. 10), terzelfder plaatse gevonden, heeft 8 gaten en aan beide takken gewone kalkoenen, den binnenkalkoen iets toegespitst. Dit ijzer komt overigens met N°. 79 overeen, doch is blijkbaar wat meer afgesleten.

N°. 81 (fig. 11) is gevonden op dezelfde plaats als de Nos. 66—68. De buitentak heeft een gewonen, de versmalde binnentak een zeer lang gerekten kalkoen. Een stoot blijkt afgebroken te zijn. Een doorgaande rits is er niet, elk der 8 nagelgaten heeft een ritsvormige verdieping, en in twee zitten nog nagels met vioolsleutelvormige koppen.

Nos. 82*a*, 83, 85, 86, 87, 88, 89 en 104 werden gevonden bij het uitbaggeren van de Maas bij Roermond. Alle hebben een ondiepe rits en de meeste ijzers zijn aan het toongedeelte sterk afgesleten. Alle hebben haakvormig omgebogen kalkoenen en alleen N°. 82*a* heeft een vrij breeden stoot. In enkele ijzers steken nog nagels met vioolsleutelvormige koppen. (Geschenk van den heer W. G. J. H. VOGELS, onderwijzer in practisch hoefbeslag te Buggenum).

Alle No's. in deze rubriek behoorend bezitten overigens de eigenschappen als boven voor de ijzers in de vroege middeleeuwen

is aangegeven. De No's. 55 en 67 herinneren eenigszins aan het Oostersche ijzer.

IV. Het Tijdvak der latere middeleeuwen (11de—16de *eeuw*)

In deze eeuwen waren de wapenrustingen veel zwaarder geworden, waarom ook de ruiters van veel zwaarder paarden gebruik maakten; de bloeiperiode van het Vlaamsche paard valt in deze periode.

Het behoeft geen verwondering te wekken, dat in deze tijden van ridders en tournooien en de vele twisten, wel zorg aan het hoefbeslag werd besteed. Onze verzameling bezit vooral uit de provincie Gelderland en Utrecht tal van goedgesmeede ijzers meestal gevonden in de kleigronden langs de groote rivieren, veelal op plaatsen waar kasteelen stonden of nog staan. Ook uit Limburg bezit de verzameling van 's Rijks-Veeartsenijschool hoefijzers uit deze eeuwen, al is hun aantal minder groot, dan dat uit de reeds genoemde provinciën.

De hoefijzers uit dit tijdvak zijn veel grooter en zwaarder dan die uit vroegere eeuwen; zij zijn breed in de toon en smaller in de takken, en bezitten kalkoenen, welke meestal schuin naar voren geplaatst zijn. Sommige zijn eenigszins doorgezet, andere volkomen vlak, vele bezitten een rits, enkele hebben gestampte gaten. Gaten voor vioolsleutelvormige koppen worden niet meer aangetroffen. In enkele ijzers komt een duidelijk merkteeken voor, blijkbaar een merk van den smid. Over het geheel zijn de ijzers met zorg bewerkt.

Deze ijzers worden in het buitenland wel bestempeld met den naam van Spaansche ijzers. Wij zullen zien, dat in den tijd dat zich hier Spaansche invloeden deden gelden andere hoefijzers gebezigd werden; zeker is, dat deze ijzers in de eeuwen voor den tachtigjarigen oorlog dienst deden. Zooals ik reeds mededeelde, worden zij dan ook vooral gevonden in de nabijheid van bekende kasteelen uit dien tijd.

Volg-nummer	Gewicht in gr.	Lengte in m.M.	Wijdte in m.M.		Dikte in m.M.	Breedte in m.M.	
48	435	143	134	92	5	48	17
50	525	154	138	92	6	44	10
26	494	138	132	96	6	43	14
36	273	138	136	116	4	42	17
38	268	122	114	70	4	40	11
84	293	138	117	85	6	33	15
90	301	153	117	80	6	33	17
106	390	148	136	93	8	45	14
107	552	156	140	100	8	45	14
108	557	160	140	88	6	43	12
109	323	143	128	90	6	38	12
111	775	162	155	91	9	50	9
113	—	—	—	—	6	40	17
114	385	150	144	138	6	38	13
115	430	140	134	94	6	43	17
116	890	160	135	120	8	54	20
121	289	124	118	85	5	37	15
122	237	124	115	74	5	34	13
123	269	111	105	80	5	32	15

N°. 48 (fig. 12) is opgehaald uit een der oude grachten te Horn bij Roermond, heeft een duidelijke rits, 8 gaten en kalkoenen. Aan den toon is het dun gesleten (Zie T. v. V. Deel 14 blz. 38).

N°. 50 (fig. 13) is gevonden bij het baggeren in de Maas, heeft een rits, kalkoenen, die smaller en meer gerekt zijn dan bij het vorige ijzer en bevat nog 8 nagels met breede koppen (Geschenk VOGELS).

N°. 26 is gevonden in een poel in Zuid Limburg bezit geen rits, doch komt overigens in vorm met N°. 48 overeen.

N°. 36 en 38 zijn afkomstig uit Voerendaal, het eerste is gevonden in een poel op de plaats waar vroeger hoogstwaarschijnlijk de gracht van het vroegere kasteel Voerendaal gelegen heeft. Het andere is gevonden bij een smid, die het reeds jarenlang in bezit had, en niets wist omtrent de herkomst. Het eerste heeft 6 gestampte gaten, het tweede een rits (Geschenk van den heer P. P. HEYNEN te Boxmeer).

Nos. 84, 90, 106—109, 111, 113—116 zijn alle gebaggerd uit de Maas ter plaatse, waar ook de Nos. 78, 82*a* en 83, 85—89 en 104 werden gevonden. Onder N°. 13 zijn drie halve ijzers samengevat. De meeste dezer ijzers hebben een rits, 8 gaten en kalkoenen, enkele hebben gestampte gaten, andere een rits. Een lip komt nergens voor. Enkele hebben een merkteeken, waarvan de vorm echter niet precies vast te stellen is. N°. 108 = fig. 14.

De Nos. 121 (fig. 15) 122 en 123 zijn gevonden in Stadbroek bij Sittard. Zij hebben nauwkeurig het model van wat men vroeger Spaansche ijzers noemde, zijn breed in den toon, smal in de takken, hebben een doorloopende rits en schuin naar voren geplaatste kalkoenen. Door den roest is het aantal nagelgaten niet te bepalen Zij onderscheiden zich van de andere middeleeuwsche ijzers, doordat zij kleiner zijn (Geschenk van den heer L. VAN KEMPEN te Sittard).

V. Het tijdvak der 16de en 17de eeuw,

Toen na het in gebruik komen der vuurwapenen de zware wapenrustingen hun doel verloren hadden, werden niet meer zulke zware paarden gebezigd. De ridderschap geraakte in verval en daarmede ook het hoefbeslag. Men treft niet meer zulke groote ijzers aan, doch ook aan de afwerking werd veel minder zorg besteed. In de 16de en 17de eeuw was het hoefbeslag slecht verzorgd. Men zou zoo oppervlakkig denken, dat veldheeren als Prins MAURITS en FREDERIK HENDRIK, die zooveel snelle tochten maakten door ons land wel gezorgd hebben voor goed hoefbeslag. Dit blijkt echter niet het geval geweest te zijn, wat zeker alleen daardoor te verklaren is, dat de tochten bijna uitsluitend gemaakt werden over zachte wegen. De rits in de ijzers is verdwenen, de gaten zijn slordig gestampt, de breedte van het ijzer aan de takken weinig versmald, de staaf ijzer is eenvoudig rond gezet, bijna zonder verdere bewerking. De vorm is veelal onregelmatig, kalkoenen en stooten komen dikwijls voor. Deze achteruitgang van het hoefbeslag is doorgegaan totdat door invloed der veeartsenijscholen vooral, pogingen tot opheffing en verbetering werden aangewend het eerst in Italië, Frankrijk en Engeland. In andere landen is de slechte toestand blijven voortbestaan tot in de vorige eeuw, ja er zijn nu nog enkele streken, waar de pogingen om het hoefbeslag weer te verbeteren, nog nauwelijks zijn doorgedrongen.

Over de hoefijzers uit het tijdvak der verbetering van het hoefbeslag en uit den tegenwoordigen tijd zal hier niet worden gehandeld.

Volg-nummer	Gewicht in Gram.	Lengte in m.M.	Wijdte in m.M.	Wijdte in m.M.	Dikte in m.M.	Breedte in m.M.	Breedte in m.M.
1	408	143	132	104	6	34	33
17	198	130	118	100	4	34	25
22	320	152	146	108	5	36	29
23	717	166	154	112	7	52	40
117	616	152	150	115	8	42	28
118	232	117	122	90	4	32	18
119	362	128	116	96	6	27	16
120	252	124	120	94	6	34	17
124	616	152	150	115	8	42	29

N°. 1 (fig. 16) werd in 1893 gevonden tusschen vele geraamten van paarden en menschen aan den voet van den berg der Mookerheide, op de plaats waar volgens MENDOZA het grootste gedeelte der Nassausche cavalerie is gesneuveld in den slag bij Mook 14 April 1574. Het ijzer heeft een eenigszins toegespitsten stoot en ook dergelijke kalkoenen. Het aantal gaten is niet precies na te gaan. (Geschenk van wijlen den heer M. H. J. P. THOMASSEN).

N°. 17 is gevonden bij Sittard. Aan enkele gaten is nog iets van een verdieping waar te nemen, waarom er aanleiding toe kan zijn, dit ijzer tot een vroegere periode te rekenen.

N°. 23 werd gevonden bij het uitdiepen van een gracht van het kasteel Terborgh, gemeente Schinnen, welk kasteel dateert uit de 15de eeuw. Het ijzer heeft stoot en kalkoenen, slordig geplaatste gaten en is met weinig zorg afgewerkt.

N°. 22 (fig. 17) gevonden te Buggenum in een gracht in de klei, is een zwaar ijzer, met 10 gestampte gaten en kalkoenen.

De Nos. 117, 118, 119 (fig. 18) en 120 (fig. 19) werden opgebaggerd uit de Maas op de meergemelde vindplaats bij Roermond. N°. 117 is een ketelijzer, dat overigens alle kenmerken van de ijzers uit dat tijdvak draagt. N°. 118 heeft 10 gestampte gaten, Nos. 119 en 120 hebben 8 zulke gaten, alle hebben kalkoenen, terwijl bij het laatste ijzer een kleine, ten deele afgesleten lip is waar te nemen.

De nu beschreven ijzers zijn alle thuis te brengen in de periode der historie, waarin zij gebezigd zijn; van eene collectie van 5 hoefijzers gevonden voor de Broekpoort en de Putpoort te Sittard

is mij dit niet mogelijk. Eén ervan heeft een ondiepe rits welke niet doorgaat aan de toon, de andere vier hebben gestampte gaten, bij één zijn beide takken zeer versmald, bij de andere bedraagt die versmalling weinig. Eén ijzer is sterk doorgezet, één weinig en de andere zijn vlak. Alle hebben een gladde buitenrand, geen lip, wel kalkoenen en geen stoot. De ijzers zijn betrekkelijk klein, en hebben 6 of 4 gaten, zonder eenige verdieping. Wij zullen hopen dat nog nadere bijzonderheden omtrent de vindplaats bekend worden, welke ons verdere aanwijzingen omtrent den tijd van herkomst kunnen geven.

Het zal misschien overbodig zijn om er hier aan het slot van mijn overzicht van de hier aanwezige, in Limburg gevonden historische hoefijzers, op te wijzen, dat ik mij steeds ten zeerste aanbevolen houd voor toezending van waar ook in Nederland gevonden hoefijzers; zij worden alle geplaatst in de verzameling „Hoefkunde" van 's Rijksveeartsenijschool.

LITERATUUR.

1) P. Mégnin. La maréchalerie française, Son histoire depuis son origine jusqu'a nos jours, Paris 1867.

2) A. Quiquery. De l'âge du fer, recherches sur les anciennes forges du Jura bernois. Mémoires de la société d'émulation du departement du Doubs, 1866.

3) G. Fleming. Horseshoes and horse-shoeing, their origin, history, uses and abuses. London 1869.

4) J. Tasset. Traité pratique de maréchalerie. Paris 1912.

5) Dr. J. Horn. Ueber den ältesten Hufschutz der Pferden. Dresden 1912.

7) P. Mégnin. Histoire du Harnachement et de la Ferrure du Cheval. 2me Ed. Vincennes 1904.

8) L. Goyau. Traité pratique de maréchalerie. Paris 1890.

Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

Het Hoofdbestuur heeft de eer het navolgende omtrent de *handelingen der* 54ste *Algemeene Vergadering*, op Vrijdag 26 September en Zaterdag 27 September 1913 te Utrecht gehouden, ter kennis der leden te brengen.

HISTORISCHE HOEFIJZERS GEVONDEN IN DE PROVINCIE LIMBURG.

Hoefijzers uit het Keltische tijdvak (laatste eeuwen voor Christus).

Fig. 1. (n°. 75).
gevonden te Maastricht.

Fig. 2. (n°. 82).
gevonden in de Maas bij Roermond.

Hoefijzers uit het Gallo-Romeinsche tijdvak (1ste—5de eeuw).

Fig. 3. (n°. 101).
gevonden te Sittard.

Fig. 4. (n°. 102).
gevonden te Sittard.

Fig. 5. (n°. 100).
gevonden te Sittard.

Fig. 6. (n°. 104).
gevonden te Sittard.

Fig. 6. (n°. 104.)
gevonden te Sittard.

Fig. 7. (n°. 78).
gevonden in de Maas.

Hoefijzers uit de vroegere middeleeuwen (5de—10de eeuw).

Fig. 8. (n°. 55).
gevonden te Hoensbroek.

Fig. 9. (n°. 66).
gevonden te Sittard.

Fig. 10. (n°. 80).
gevonden te Rolduc.

Fig. 11. (n°. 81).
gevonden bij Sittard.

Hoefijzers uit de latere middeleeuwen (10de—15de eeuw).

Fig. 12. (n°. 40).
gevonden te Horn.

Fig. 13. (n°. 50).
gevonden in de Maas bij Roermond.

Fig. 14. (n°. 108).
gevonden in de Maas bij Roermond.

Fig. 15. (n°. 112).
gevonden bij Sittard.

Hoefijzers uit de (16de—17de eeuw).

Fig. 16. (n°. 1).
gevonden te Mook.

Fig. 17. (n°. 22).
gevonden te Buggenum.

Fig. 18. (n°. 119).
gevonden in de Maas bij Roermond.

Fig. 19. (n°. 120).

H. M. KROON, Mededeelingen over hoefkunde.

N°. van het programma.

3. Tot *Voorzitter* is gekozen de heer K. HOUBA te Maastricht.

4. Tot 1ste *secretaris* is gekozen de heer Dr. H. A. VERMEULEN te Utrecht.

5. Verkiezing van een *lid der Redactie van het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde* heeft niet plaats gehad.

6. Als boven.

7. Tot *lid van de Commissie voor de Beroepsbelangen* is gekozen de heer J. M. KNIPSCHEER te 's Gravenhage.

8. Tot *lid van de Commissie tot reorganisatie van het veeartsenijkundig onderwijs* is gekozen de heer H. J. C. VAN LENT te Tiel.

9. Tot lid van de Notulencommissie is gekozen de heer L. J. HOOGKAMER te 's Gravenhage.

10. Bedoelde verslagen zijn opgenomen in aflevering 18 van dit tijdschrift.

11. Den 31sten December 1914 treedt periodiek af de 2de secretaris, de heer H. A. KROES te Groningen.

De aftredende is *niet herkiesbaar*.

12. Het voorstel van het *Hoofdbestuur* wordt *aangenomen*.

13. Het voorstel *Gelderland-Overijsel* wordt *ingetrokken*.

14. Het voorstel *Utrecht* wordt *aangenomen*.

15. Het voorstel *Gelderland-Overijsel* wordt *ingetrokken*.

16. Het voorstel *Noord-Holland* wordt *aangenomen*.

17. Het voorstel van het *Hoofdbestuur* wordt *aangenomen*.

18. Het voorstel van het *Hoofdbestuur* wordt *aangenomen*.

onder bijvoeging *c*. voor studeerenden aan 's Rijks Veeartsenijschool zal de handelsprijs van het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde worden verlaagd en door het Hoofdbestuur worden bepaald.

19. Het voorstel van het *Hoofdbestuur* wordt *ingetrokken*.

20. Het praeadvies van het *Hoofdbestuur* wordt *aangenomen*.

20a. Het voorstel van het *Hoofdbestuur* wordt *aangenomen*.

20b. Het voorstel van het *Hoofdbestuur* wordt *aangenomen*

20c. Het voorstel van het *Hoofdbestuur* wordt *aangenomen*

21. Het voorstel van het *Hoofdbestuur* wordt *aangenomen*.

22. De *begrooting* voor 1914 wordt *goedgekeurd*.

23. Als plaats voor de 55ste *Algemeene vergadering* wordt Utrecht aangewezen.

Het stenografisch verslag zal zoo spoedig mogelijk worden ingezonden.

Het Hoofdbestuur:
DIRK L. BAKKER, *loco-Voorzitter*,
H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris*.

Het Hoofdbestuur heeft de eer ter kennis van de leden te brengen, dat op Zaterdag, den 29sten November 1913, te Utrecht een bijzondere algemeene vergadering der Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland zal worden gehouden ter behandeling van het wetsontwerp houdende bepalingen tot wering van vleesch en vleeschwaren, die voor de gezondheid schadelijk zijn.

Namens het Hoofdbestuur:
Dr. D. L. BAKKER, *loco-Voorzitter*,
H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris*.

Het Hoofdbestuur heeft de eer hierbij ter kennis van de leden te brengen het rapport der Commissie belast met een onderzoek naar het wetsontwerp houdende bepalingen tot wering van vleesch en vleeschwaren die voor de gezondheid schadelijk zijn.

Het Hoofdbestuur:
Dr. D. L. BAKKER, *loco-Voorzitter*,
H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris*.

Rotterdam, September 1913.

De Commissie door de algemeene vergadering van de Maatschappij tot bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland aangewezen om het ontwerp-wet houdende bepalingen tot wering van vleesch uə vleeschwaren, die voor de gezondheid schadelijk zijn, aan een grondig onderzoek te onderwerpen heeft de eer U hierbij aan te bieden het rapport waarin het resultaat harer besprekingen is neergelegd.

Zij meent daarbij te mogen opmerken, dat zij zich heeft bepaald tot een critiek op die hoofdbeginselen van het ontwerp, waarmede zij zich niet kon vereenigen, terwijl zij het onnoodig achtte de bepalingen, waarmede zij geheel accoord ging o.a. het beginsel van keuring vóór en nà het slachten, de gelegenheid tot het toekennen van subsidiën voor het oprichten van openbare slachthuizen en de inrichting van keuringsdiensten, de mogelijkheid van combinatie van verschillende gemeenten enz. nader te bespreken.

De Commissie:
DHONT.
D. KRUYT.
M. VAN DER VLIET.

Aan
het Hoofdbestuur der Maatschappij tot bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland.

RAPPORT DER COMMISSIE BELAST MET EEN ONDERZOEK NAAR HET WETS-ONTWERP HOUDENDE BEPALINGEN TOT WERING VAN VLEESCH EN VLEESCHWAREN DIE VOOR DE GEZONDHEID SCHADELIJK ZIJN.

Zonder twijfel wordt door de indiening van het wetsontwerp voldaan aan wenschen, die in de laatste jaren van verschillende zijden en door zeer verschillende lichamen werden geuit en het kan niet ontkend worden, dat de tijd voor indiening van dit ontwerp reeds sedert lang gekomen was. Dat niet reeds dadelijk na de verschijning van het bekende door de Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde samengestelde en gepubliceerde rapport, maatregelen zijn genomen om een einde te maken aan de ergerlijke toestanden, die op het gebied van den vleeschhandel, resp. de vee- en vleeschkeuring, in ons land bestaan, en waarbij de algemeene volksgezondheid de grootste gevaren loopt, is onverklaarbaar.

Naar het oordeel der Commissie kan dit alleen worden toegeschreven aan de maar al te veel heerschende meening, dat aan eene algemeene regeling van de vleeschkeuring te groote, schier onoverkomelijke bezwaren zouden verbonden zijn! Mag worden toegegeven dat eene goede en afdoende regeling veel arbeid en groote uitgaven zullen eischen, dit neemt niet weg dat met eenigen goeden wil de bezwaren allerminst onoverkomelijk zijn en al mag de dadelijke invoering eener vleeschkeuringswet in haar geheelen omvang een al te zware taak worden geacht, het lijdt geen twijfel dat binnen korten tijd het groote doel bereikt kan worden, wanneer slechts van den aanvang af precies wordt vastgesteld, wat men bereiken wil en daarvan ter wille van geen enkel belang worde afgeweken. Hoofddoel van de wet moet zijn bescherming van de volksgezondheid en elke bepaling in de wet, die met dit beginsel transigeeren wil, om andere wenschen tegemoet te komen, m.a.w. waarbij dit beginsel op de tweede plaats wordt gesteld, bederft de wet en maakt haar krachteloos.

Wij stellen dit beginsel voorop omdat naar ons voorkomt daartegen door sommige artikelen in het ontwerp zwaar wordt gezondigd.

Een tweede beginsel dat den wetgever klaar voor oogen moet staan is, dat de bron van het te bestrijden kwaad niet gevonden wordt in de groote bevolkingscentra, zelfs niet in de kleine steden, maar op het platteland, tot in de kleinste gemeenten! De groote steden stichten niet zonder reden hunne openbare slachthuizen en beletten den vrijen invoer van vleesch in zooverre, dat zij eischten, dat het vleesch zoodanig werd aangevoerd dat het volledig

gekeurd kan worden. Alle dieren toch, die op het platte land in nood moeten worden gedood of aan ziekten zijn gestorven moeten door de groote steden worden geconsumeerd. Amsterdam, Rotterdam en 's Gravenhage zijn speciaal aangewezen voor de consumptie van alle minderwaardig vleesch en de plattelandsgemeente, enkele uitzonderingen daargelaten, bekommert zich in geen enkel opzicht om de gevolgen van dien invoer; de belanghebbende m.a.w. de eigenaar van het zieke of doode dier, die alleen den hoogsten prijs tracht te bedingen voor zijn minderwaardig, gevaarlijk goed, kan daar vrijelijk zijn bedrijf uitoefenen.

Medewerking van de gemeentebesturen der kleine gemeenten werd slechts schaarsch ondervonden. De discussie in den gemeenteraad van Diemen, toen daar de vraag ter sprake kwam om zich aan te sluiten bij den keuringsdienst van Amsterdam, zegt in dit opzicht alles en zoo is het in doorsnee overal. Het heeft de Commissie daarom zeer getroffen in het ontwerp eene bepaling te vinden (art. 10) waarbij de Regeering sommige gemeenten ontheffing kan verleenen van de bepalingen dezer Wet en nog wel op dezen grond, dat de toepassing van de voorgestelde bepalingen in sommige gemeenten geen zin zou hebben, omdat daar geen handel in vleesch wordt gedreven. De wet kan, lezen wij verder in de toelichting, door andere plaatselijke omstandigheden b.v. zeer afgezonderde ligging, eene overtolligheid worden!

Er kan zeker niet sterker tegen het door ons voorop gezette beginsel worden gezondigd dan door eene dergelijke bepaling en naar onze opvatting moet deze uit de Wet worden verwijderd. De gemeenten zonder handel in vleesch hebben niettemin vleeschetende bewoners en deze moeten even goed worden beschermd, omdat zij aan dezelfde gevaren blootstaan, die de reden waren voor de samenstelling van dit ontwerp. Waarom ook deze uitzondering? Heeft men er ooit aan gedacht de Wet op het Openbaar Onderwijs, de verschillende Belastingwetten, de Gezondheidswet of welke wet dan ook, niet toepasselijk te verklaren op enkele gemeenten? Door de mogelijkheid van uitsluiting wordt het beginsel, keuring door het gansche Rijk, geheel omvergeworpen en wordt het doel zeker niet bereikt.

Wanneer de uitvoering van de Wet uitsluitend door ambtenaren van het Rijk zou moeten geschieden, dan kan men zich indenken dat in streken waar weinig wordt geslacht tegen de aanstelling, van geen voldoende werk vindende personen zou worden opgezien, doch waar de uitvoering aan de gemeenten wordt overgelaten, daar vervalt dit bezwaar en zullen de gemeenten waar weinig ge-

keurd moet worden met geringe kosten in den dienst kunnen voorzien.

Leest men nu daarnaast in de Memorie van toelichting, bij de mededeeling dat het instellen van gemeentelijke keuringsdiensten slechts traag toeneemt: „dit levert voor den handel groote bezwa„ren van tweeërlei aard. Gemeenten met een keuringsdienst moeten „zich, naarmate die dienst beter is in gericht en werkt, scherper „teweerstellen tegen den handel in vleesch, dat afkomstig is uit „gemeenten, waar geen of een onvoldoende keuringsdienst bestaat. „Herhaaldelijk hebben zich hierdoor moeilijkheden voorgedaan, „die zoowel van de zijde der gemeenten als van die der belang„hebbenden den wensch deden opkomen, dat de rijkswetgever „in deze uitkomst zou bieden", dan dringt zich nog sterker de overtuiging op, dat de samensteller van het wetsontwerp niet doordrongen is van het beginsel, dat in de eerste plaats de volksgezondheid moet worden beschermd en daarna ook andere belangen door deze wet gebaat kunnen worden. Wanneer b.v. door de te nemen maatregelen ten slotte ook de handel zal worden bevorderd, dan beschouwen wij dit als een gelukkige uitkomst; maar dit gevolg mag nimmer als doel worden vooropgesteld.

Alleen een wet, die voor alle gemeenten geldt en in alle gemeenten op dezelfde wijze wordt toegepast, mag aanspraak maken op den naam van Rijkswet en kan doen bereiken wat in de Memorie van toelichting als doel van het ontwerp is vooróp gesteld! Iedere vrijheid ten deze aan de gemeente gelaten is eene verslapping en wreekt zich aan de volksgezondheid.

Even verkeerd als de vrijstelling van sommige gemeenten moet ook het stellen der huisslachtingen buiten de wet worden geoordeeld. Een groot deel van het effect der Wet gaat daardoor geheel verloren en hij die huisslachtingen buiten het toezicht wil stellen is onbekend met den aard en den omvang daarvan en is niet doordrongen van het doel dat met deze wet moet worden bereikt.

Huisslachtingen in den zin, dat alles wat van het geslachte dier afkomstig is in eigen huishouding wordt gebruikt, zijn zoo uiterst zeldzaam dat zij practisch niet bestaan, men weet toch dat schenkingen aan familie of vrienden daarbij steeds voorkomen. Doch dit niet alleen, een zeer groot deel van de in den handel gebrachte hammen (Geldersche) zijn van huisslachtingen afkomstig en wie met dit feit bekend is ziet dus dadelijk in dat door de bedoelde vrijstelling het nut van de wet vrijwel te niet wordt gedaan. Ook worden dienstbaren, kostgangers en eventueele gasten verplicht ongekeurd vleesch, dat zonder twijfel meermalen afkomstig zal zijn van in rood

gedoode dieren, te consumeeren, een feit waar de overheid zonder eenige terughouding hare medewerking aan wenscht te verleenen, doch dat naar onze meening in strijd is met de grondgedachte van de wet en niet mag worden toegestaan. Bovendien zal juist door de vrijstelling der huisslachtingen de weg tot ontduiking van de Wet als het ware worden aangewezen. Wij zijn van meening dat door de gewraakte vrijstelling veel meer personen met den Strafrechter in aanmerking zullen komen op grond van handelingen in strijd met de bepalingen der Wet en dat dus ook van moreel standpunt geëischt moet worden, dat de huisslachtingen aan keuring worden onderworpen. Ook de veterinaire politie, waaraan juist door deze Wet zulke uitnemende diensten kunnen worden bewezen, zooals door de resultaten, verkregen bij de oprichting van openbare slachthuizen daadwerkelijk is aangetoond, wordt door de uitsluiting zeer geschaad. De zoo voorbeeldige Duitsche Rijksvleeschkeuringswet is door het niet daarin opnemen der huisslachtingen naar het oordeel der meest bevoegde deskundigen in Duitschland *bedorven*. Deze fout moet met de vorige uit het ontwerp worden verwijderd en mocht dit onverhoopt niet het geval worden dan moet minstens aan de gemeenten de bevoegdheid worden verleend de bedoelde slachtingen onder gemeentelijk toezicht te brengen.

Met de voorgestelde regeling dat de keuring eene gemeentelijke zij onder toezicht van Rijkswege kunnen wij ons vereenigen, de bepalingen van het wetsontwerp geven echter geen voldoenden waarborg dat het oppertoezicht over deze bij uitstek veeartsenijkundige wet in handen van den veearts zal worden gelegd. De aan het slot der memorie van toelichting geplaatste zinsnede omtrent de met het toezicht belaste ambtenaren geeft allerminst de zekerheid dat de hoofdleiding in deze aan een veearts zal worden toevertrouwd en dit is naar onze meening voor een practische uitvoering van de Wet beslist noodzakelijk!

De gegeven toelichting bij de voorgestelde wijziging der Gezondheidswet houdt ons terug van den eisch, dat voor de uitvoering dezer wet een Hoofdinspecteur-veearts zal worden aangesteld; de Minister heeft zich juist tegen de aanstelling van vakhoofdinspecteurs uitgesproken. De minst te stellen eisch is dan echter dat in den Centralen Gezondheidsraad een speciale deskundige (keuringsveearts) zal worden opgenomen.

De commissie vond tot hare bevreemding geene bepalingen in het ontwerp opgenomen omtrent de wijze waarop de jaarverslagen van de verschillende diensten zullen worden uitgebracht. Wij zouden wenschen dat jaarlijks door alle gemeenten een bere-

deneerd verslag over den toestand van den keuringsdienst, volgens door den Minister van Binnenlandsche Zaken te geven voorschriften, werd gegeven, waarvan afschrift zou moeten worden gezonden aan den Hoofdinspecteur met de uitvoering van de Wet belast, die dan vervolgens een beredeneerd jaarverslag over den keuringsdienst door het gansche land aan den Minister zou moeten uitbrengen, een verslag dat in druk verkrijgbaar zou moeten worden gesteld. Daardoor zou van de Wet ook een administratief geheel worden gemaakt en een beeld worden verkregen van de resultaten, die door de invoering der Wet zijn bereikt. Dit verslag zou bovendien belangrijke mededeelingen van allerlei aard kunnen bevatten, ook uit wetenschappelijk oogpunt van belang. Daaruit zou blijken dat werkelijk een Rijkswet was tot stand gekomen wat in het ingediende ontwerp geenszins naar voren komt.

Omtrent de voornaamste artikelen het volgende:

Art. 8.

Reeds in de algemeene bespreking van het wetsontwerp werd opgemerkt hoe de grootere gemeenten zijn aangewezen om alle in nood gedoode dieren te consumeeren, zoodat bij de samenstelling dezer Wet nauwlettend moet worden gezorgd, dat de groote gemeenten niet in slechtere conditie zullen geraken dan zij tot heden bij plaatselijke regeling der materie verkeerden. Tal van dieren en juist die, welke voor de consumptie de meeste gevaren opleveren worden thans in de openbare Slachthuizen der groote gemeenten geslacht, omdat de slagers hebben leeren begrijpen, dat bij volledig onderzoek, voor hen de grootste kans op goedkeuring bestond m.a.w. dat het risico voor hen minder werd, wanneer zij de wrakke dieren levend naar het abattoir voerden. Bij de invoering van de wet wordt de toestand nu juist andersom. De keuring op het platte land zal nooit zoo volledig kunnen worden uitgevoerd als in de openbare slachthuizen, de kans op goedkeuring dààr kan daardoor grooter worden en de slager brengt dus in het vervolg zijn dier in geslachten toestand naar de groote stad, waar het volgens art. 8 „uitsluitend kan onderworpen worden aan een onderzoek „om na te gaan of het nog verkeert in den toestand, waarin het „volgens het keuringsmerk moet verkeeren".

Afgezien van de mindere duidelijkheid dezer bepalingen meent de Commissie dat zij in haar wezen onjuist is, daar elk stuk vleesch dat is vervoerd *in hoedanigheid verandert al is het traject zelfs kort*, dus nooit in denzelfden toestand verkeert, waarin het verkeerde

toen het keuringsmerk er op werd geplaatst. Ware het daarom niet beter geweest de bepaling als volgt te redigeeren:

„Indien vleesch, gekeurd volgens de bepalingen van deze wet of van de wet op de uitvoerkeuring van vleesch 1907 (Staatsblad N°. 217) in eene andere gemeente wordt ingevoerd, kan het in die gemeente uitsluitend onderworpen worden aan een onderzoek, of sedert het oogenblik dat het in de gemeente van uitvoer werd gekeurd geene veranderingen zijn opgetreden, waardoor het vleesch ondeugdelijk (bedorven) moet worden verklaard."

Dit toch is de bedoeling van deze bepaling, doch de Commissie meent hiermede niet tevreden te mogen zijn. Waar voor normale slachtingen geene bezwaren tegen deze regeling bestaan, daar meent zij, dat dit bij noodslachtingen wel degelijk het geval is en dit is geen bloote veronderstelling, maar de ervaring heeft geleerd, dat in menig geval verwerping van de eerste uitspraak absoluut noodig bleek. De met de uitvoering der wet belaste deskundigen zijn allen feilbaar en het zou als een groote fout door ons worden beschouwd aan den keurmeester van de gemeente waar wordt ingevoerd het recht te ontnemen, bij gerechten twijfel aan de eerste uitspraak een nader onderzoek in te stellen. De kwestie is moeielijk, wij geven dit geredelijk toe, maar het algemeen belang eischt meerderen waarborg dan het wetsontwerp geeft. Naar onze meening kan deze worden verkregen door aan art. 8 de volgende bepaling toe te voegen:

„Bij invoer van vleesch afkomstig van in nood gedoode dieren moet een bewijs worden overgelegd, afgegeven door den keuringsveearts op de plaats waar het dier werd geslacht, waarin wordt vermeld om welke reden het dier in nood werd gedood en welke veranderingen bij het onderzoek zijn waargenomen. Den keuringsveearts op de plaats van invoer wordt het recht verleend bij gegronden twijfel een nader onderzoek in te stellen. Wanneer deze van dit recht wenscht gebruik te maken wordt daarvan door hem onverwijld kennis gegeven aan den met het toezicht belasten inspecteur."

Wat het tweede gedeelte van art. 8. aangaat meent de Commissie dat de bedoeling duidelijker zou worden uitgedrukt wanneer de redactie was als volgt:

„De deswege te heffen rechten mogen slechts geheven worden „tot een zoodanig bedrag, dat het ingevoerde vleesch niet hooger „worde belast dan het in de gemeente zelf geslachte vleesch, „tenzij door ons behoudens het bepaalde in art. 254 der Gemeente-„wet, een hoogere heffing wordt goedgekeurd."

Door deze bepaling wordt de handel niet belemmerd en de slachthuis-gemeente niet in gevaar gebracht.

Art. 9.

Het eerste gedeelte bevat de vrijstelling der z.g.n. huisslachtingen waarmede wij ons volstrekt niet kunnen vereenigen, zooals in de algemeene beschouwing is medegedeeld. Wij willen hier alleen nog opmerken dat de in de toelichting weergegeven meening, „dat huisslachtingen in de steden weinig of niet meer voorkomen" op eene vergsising berust; in het najaar worden nog zeer veel varkens door particulieren ook in de groote steden geslacht.

Art. 10.

De vrijstelling van sommige gemeenten van de bepalingen dezer Wet is naar onze meening niet toelaatbaar, dit artikel behoort dus te vervallen om redenen in de algemeene beschouwing reeds aangegeven.

Art. 18 en 21.

In artikel 18 wordt aangegeven welke zaken bij maatregel van algemeen bestuur zullen worden geregeld, terwijl later in artikel 21 wordt aangegeven, welke voorschriften elke gemeenteverordening zal moeten bevatten met betrekking tot de uitvoering van den keuringsdienst.

Wij meenen dat de voorgestelde regeling niet de juiste is en dat zij, voor het verkrijgen eener uniforme keuring in het gansche land, geheel waardeloos is. Zoo zal de vorm voor de kennisgeving, bedoeld in art. 6 en 7, het model voor de vergunning en de voorwaardelijke vergunning tot slachten, het onbruikbaar maken voor voedsel van vleesch of vleeschwaren en den termijn binnen welken herkeuring van vleesch gevraagd moet worden (art. 21 a-b-d-e) niet aan de gemeente moeten worden overgelaten maar bij algemeenen maatregel van bestuur moeten worden geregeld.

Wanneer het de bedoeling is een keuring van rijkswege in te stellen, die door de gemeenten zal worden uitgevoerd dan kunnen wij ons om vele redenen daarbij neerleggen, maar door het overlaten van de genoemde voorschriften aan de gemeente streeft men zijn doel voorbij en gaat veel wat door de Wet zou kunnen bereikt worden verloren. Het beginsel dat in alle gemeenten de wet op dezelfde wijze zal worden uitgevoerd is onmisbaar, en dient tot in kleinigheden in de wet te worden neergelegd. Men komt door de voor-

gestelde regeling maar al te zeer onder den indruk dat men wel in groote trekken heeft willen aangeven wat gewenscht is, maar dat men de uitvoering, waar het dan toch eigenlijk op aankomt, maar liever aan de gemeente overliet! Zou het niet te betreuren zijn wanneer men niet trachtte van deze wet ook een administratief geheel te maken, terwijl wij vragen of het voor de contrôle op de uitvoering van de wet niet een gebiedende eisch is, dat de uitvoering zoodanig geschiede, dat het geheel overzichtelijk worde en de administratie der wet daarom overal dezelfde zij!

De onder a.b.d. en e in art. 21 genoemde regelingen behooren dus naar ons gevoelen bij algemeenen maatregel van bestuur te worden vastgesteld, maar wij zouden daaraan nog een zeer gewichtige zaak willen toevoegen n.l. de tijden, waarop en waarbinnen alsmede de wijze waarop zal worden gekeurd en de tijden waarop en waarbinnen, alsmede de wijze waarop de herkeuring zal worden verricht.

De bepalingen onder a en c van art. 18 schijnen hetzelfde te bedoelen voor wat de wijze van onderzoek betreft maar drukken dit volkomen onverstaanbaar uit, terwijl over de tijden waarop en waarbinnen moet worden gekeurd gezwegen wordt. De noodzakelijkheid het onderzoek zoowel van het levende als het geslachte dier bij daglicht of bij voldoende kunstlicht te verrichten moet zeer duidelijk in de wet worden uitgesproken, omdat dit een absolute eisch is, waartegen maar al te licht zou worden gezondigd.

Wat art. 18 - 2 betreft vermeenen wij te mogen opmerken dat de in de toelichting gegeven opmerking door ons niet kan worden aanvaard en wij meenen dat het vraagstuk van de wijze waarop moet worden geslacht wel degelijk voor oplossing rijp is. Wij wenschen daarom in de wet de bepaling opgenomen te zien dat alle slachtdieren vóór de bloedonttrekking zullen worden bedwelmd, tenzij dit om bijzondere redenen verboden is (ritueele slachting).

Art. 23.

Het in dit artikel neergelegde beginsel zal zonder twijfel niet alleen de oprichting van openbare slachthuizen bevorderen, maar door het onder b.bepaalde medewerken, dat zooveel mogelijk veeartsen zullen kunnen worden aangewezen voor de uitvoering van de wet. Wij wenschen hier de opmerking te plaatsen, dat zooveel mogelijk moet worden gestreefd om de keuring ten plattelande en in de kleinere steden in handen van den veearts te brengen. De veeartsen moeten er daarom naar streven bij het tot stand

komen dezer wet, van den aanvang af, eene levenspositie te verwerven in de uitsluitende oefening der vleeschkeuring, dus als keuringsveearts. De gemeentebesturen moeten overal in die richting worden voorgelicht en de veeartsen moeten in hun welbegrepen belang en in het belang van de goede uitvoering van de wet dit doel krachtig bevorderen; juist het onder b voorgestelde maakt dit doel uitvoerbaar.

Art. 24.

Dit artikel zouden wij als volgt geredigeerd wenschen:

Met de keuring van slachtdieren en van vleesch worden alleen belast personen, die in het bezit zijn van het diploma van veearts, bedoeld in art. B van de wet van 8 Juli 1874 (Staatsblad N°. 99).

Waar de uitgebreidheid van den dienst zulks noodzakelijk maakt kunnen aan deze ambtenaren, in de bij algemeenen maatregel van bestuur aan te wijzen gevallen, personen worden toegevoegd, die volgens regels, bij algemeenen maatregel van bestuur vast te stellen, bevoegd zijn als hulpkeurmeester van vee en vleesch op te treden.Voor het verrichten der herkeuringen worden door ons een of meer commissiën van deskundigen benoemd.

Wij meenen dat, wat het eerste gedeelte van het artikel betreft, daardoor beter de bedoeling wordt uitgedrukt dat uitsluitend veeartsen met de uitvoering van de Wet mogen worden belast en de hulpkeurmeesters dus alleen als *hulp* mogen worden aangesteld.

De met de herkeuring te belasten veeartsen moeten uitsluitend gerecruteerd worden uit de keuringsveeartsen, die door kennis en ervaring, ook in de publieke opinie, als de meest bevoegden worden beschouwd en dit is te bereiken door het instellen der bedoelde commissiën.

Wat de in het ontwerp voorgestelde straffen betreft zijn wij van meening dat elke overtreding waarbij de gezondheid der consumenten direct wordt bedreigd steeds met hechtenis moet worden gestraft, daar de ervaring overal leert, dat geldboete maar al te gemakkelijk aanvaard wordt en den overtreder niet van recidieve terug houdt.

Als resultaat harer overwegingen meent de Commissie het ingediende ontwerp als geheel onvoldoende te moeten kwalificeeren. Het wetsontwerp voldoet niet aan de eischen, die aan een Rijkswet op de keuring van vee en vleesch moeten worden gesteld, omdat:

1°. het in de memorie van toelichting voorop gezette beginsel niet op konsekwente wijze in de artikelen is verwerkt en daardoor het hoofddoel van de wet, bevordering van de Volksgezondheid meermalen om bijkomende belangen is achteruitgezet;

2°. de wet niet voor alle gemeenten bindend zal zijn;

3°. de huisslachtingen niet aan het toezicht worden onderworpen;

4°. de uitvoering van de Wet feitelijk voor een groot deel aan de gemeenten wordt overgelaten;

5°. de wet geen administratief geheel vormt;

6°. in het algemeen het karakter van een rijkswet in dit ontwerp wordt gemist.

De Commissie:
DHONT.
D. KRUYT.
M. VAN DER VLIET.

Xde Internationaal Veeartsenijkundig Congres. Londen — 1914.

Ook de in Nederlandsch-Indië wonende heeren, uitgenoodigd om zitting te nemen in het Nederlandsche Comité voor het bovengenoemd congres, hebben een toestemmend antwoord gezonden. Het comité is dus samengesteld als op bladzijde 666, Aflevering 14 van 15 Juli 1913, werd aangegeven.

De secretaris van het comité,
D. A. DE JONG.

Berichten.

Staat van de gedurende de maand Augustus 1913 in de Rijkskeurinsgdiensten van voor uitvoer bestemd vleesch verrichte keuringen.

	Graskalveren.	Nuchtere kalveren.	Runderen.	Schapen.	Varkens.*)	Vette kalveren.
Ter keuring aangeboden	1096	2244	10	16747	39032	3941
Voor uitvoer goedgekeurd	1090	2205	8	16736	38234½	3929
Voor uitvoer ongeschikt bevonden	6	39	2	11	797½	12
Na voortgezette keuring voor consumptie goedgekeurd	2	36	1	8	639½	8
Na voortgezette keuring voorwaardelijk goedgekeurd	—	—	—	—	112	1
Na voortgezette keuring afgekeurd	4	3	1	3	46	3
Voor consumptie afgekeurde organen en deelen.						
Baarmoeders	—	—	1	—	—	—
Beenderen (in K.G.)	—	—	—	—	2	—
Borstorganen (alle).	—	—	—	—	122	1
Borstvliezen	1	—	—	—	33	—
Buikorganen (alle)	—	—	—	—	117	1
Buikvliezen	—	—	—	—	28	3
Darmen (partijen)	—	—	—	—	—	—
Darmscheilen	2	—	—	—	218	7
Gewrichten	—	—	—	—	2	—
Harten	2	—	1	1	495	3
Huid (in K.G.)	—	—	—	—	75	—
Koppen	2	—	—	—	51½	1
Levers	64	—	2	1993	1202	31
Longen	344	8	8	1503	1941	121
Lymphklieren	—	—	—	—	423	—
Magen	—	—	—	—	—	—
Maag en darmen	—	—	—	—	207	2
Milten	—	—	—	—	37	2
Nieren	6	—	1	11	251	46
Ondervoeten	—	—	1	—	3	9
Ooren	—	—	—	—	—	—
Tongen	—	—	—	—	1	—
Uiers	—	—	1	—	—	—
Vet (in K.G.)	—	—	—	—	24½	—
Vleesch (in K.G.)	—	4	—	3	287	5
Vruchten	—	—	1	—	—	—
Zwezeriken	—	—	—	—	—	6

* Hiervan werden voor „bacon" bereid 17625 varkens.

Voorts werden 15865½ K.G. afzonderlijke organen en deelen ter keuring aangeboden, waarvan 196 stuk voor consumptie werden afgekeurd.

Personalia. Bij Koninklijk besluit dd. 24 September 1913 n°. 58 zijn, met ingang van 1 October 1913:

a. benoemd tot Rijkskeurmeester in algemeenen dienst 2de klasse, de Rijkskeurmeesters S. STUURMAN, te Hoek van Holland, en S. DE VLAS, te Harlingen;

b. bestendigd als Rijkskeurmeester in bijzonderen dienst, respectievelijk te Epe en te Lochem en Borculo, de Rijkskeurmeesters B. VAN GOOR, te Epe, en A. D. OOSTERBAAN, te Lochem;

c. tot wederopzegging benoemd tot Rijkskeurmeester in bijzonderen dienst respectievelijk te Nijmegen en te Utrecht, C. EYKMAN, veearts-keurmeester aan de gemeente-slachtplaats te Nijmegen, en J. A. M. RUTGERS, veearts-keurmeester aan de gemeente-slachtplaats te Utrecht, eerstgenoemde onder toekening van gelijktijdig eervol ontslag als Rijkskeurmeester in bijzonderen dienst te Utrecht.

Bij resolutie van den Minister van Koloniën, van 27 September 1913, afd. D, n°. 61, is J. C. NUMANS, te Milligen, ter beschikking gesteld van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, om te worden benoemd tot veearts bij den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst daar te lande.

Bij beschikking van den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, van 30 September 1913, Directie van den Landbouw, n°. 8060, 1ste afdeeling, is voor het tijdvak van 1 October 1913 tot 1 October 1914, benoemd tot leeraar aan de Rijkslandbouwwinterschool te Meppel, Dr. H. C. L. E. BERGER, te Zwolle.

Bij beschikking van den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, van 1 October 1913, Directie van den Landbouw, n°. 8099, 1ste afdeeling, is voor het tijdvak van 1 October 1913 tot 1 October 1914, benoemd tot leeraar aan de Rijkslandbouwwinterschool te Leeuwarden, M. J. VEENSTRA, te Leeuwarden.

De paardenarts 2de klasse Dr. R. H. J. GALLANDAT HEUT, van het 1ste regement veld-artillerie wordt 1 November a. s. overgeplaatst van Utrecht naar Amersfoort,

De paardenarts 1ste klasse F. LAMÉRIS, van de rij- en hoefsmidschool te Amersfoort, wordt 1 November a. s. geplaatst bij het remonte-depôt te Milligen.

SCHORNAGEL.

Operatieve behandeling van cornage; exstirpatie van het zijdelingsche stemzakje, [1])

DOOR

J. H. HARTOG.

M. H.

Waar het geldt de behandeling van een zoo belangrijk en veelvuldig voorkomend lijden als de cornage, en waar de resultaten met deze nieuwe operatie verkregen van vele zijden zoo bij uitstek gunstig luiden, is het niet te verwonderen, dat ze zich in steeds toenemende belangstelling mag verheugen, niet het minst van veterinaire zijde.

Het is professor WILLIAMS te Ithaca, New-York, wiens naam aan deze operatie is verbonden.

De eerste veeartsen, die zich ernstig hebben bezig gehouden om langs operatieven weg het cornagegeluid op te heffen, waren de beide GÜNTHERS uit Hannover en het was vooral GÜNTHER Jr., die sedert 1845 in deze richting proeven nam. Met zijn operaties beoogde hij verwijding te verkrijgen van de vernauwde stemspleet, voor welk doel hij een zes-tal methoden heeft beproefd en wel in de volgende orde:

1°. Verwijdering van beide stembanden.

2°. Verwijdering van den stemband aan de geparalyseerde zijde.

3°. Verwijdering van den stemband aan de geparalyseerde zijde, benevens van den medialen wand van het stemzakje.

4°. Exarticulatie van het geparalyseerde arykraakbeen van het ringkraakbeen, benevens exstirpatie van stemband en stemzakje.

5°. Exstirpatie van het driehoekig gedeelte van het geparalyseerde arykraakbeen, dat gelegen is vóór de articulatie, benevens verwijdering van het stemzakje en den stemband aan die zijde.

6°. Exstirpatie van het stemzakje, dat gelegen is tusschen het ary- en schildkraakbeen. De stemband moest zorgvuldig gespaard blijven.

De resultaten, welke GÜNTHER met deze operaties verkreeg, waren over het algemeen zeer ongunstig. Alleen met de laatste methode heeft hij in enkele gevallen succes bereikt.

Na GÜNTHER vindt men publicaties over cornage-operaties van STOCKFLETH. Nadat deze operateur, ter gelegenheid van een

[1]) Uittreksel van de voordracht, gehouden te Utrecht in een vergadering van de militair-veterinaire vereeniging op 26 April 1913.

bezoek aan de veeartsenijschool te Hannover in 1857, de operaties van GÜNTHER gezien had, meende hij dat verwijding van de stemspleet was te verkrijgen door resectie van het driehoekig gedeelte van het geparalyseerde arykraakbeen, waarbij in het bijzonder de stemband moest gespaard blijven.

STOCKFLETH doet mededeeling van acht, op deze wijze, door hem geopereerde paarden. Hiervan werden vier weder volkomen voor den arbeid geschikt, twee bleven corneur en twee werden onbruikbaar.

De methode STOCKFLETH heeft zich niet kunnen handhaven.

In 1888 verscheen het werkje van Dr. MÖLLER: *Das Kehlkopfpfeifen der Pferde und seine operative Behandlung*. Daarin vermeldt de schrijver, dat hij, aangespoord door het groote belang van van het lijden, zelf proefnemingen nam om het cornagegeluid op te heffen en wel door fixatie van de cartilago arytaenoidea. Om dit doel te bereiken, heeft hij de volgende drie methoden in toepassing gebracht.

1°. Openen van de articulatio-crico-arytaenoidea.

Na splijting van het ringkraakbeen en de eerste twee tracheaalringen werd het gewrichtje met een spitse bistouri geopend en een deel van de verbinding tusschen ary- en schildkraakbeen opgeheven.

2°. Myotomie van den verlamden musculus crico-arytaenoideus dorsalis.

Hiertoe werd een huidsnede gemaakt in den hoek van de venae maxillares externa et interna en parallel met de eerste. Vervolgens werd de parotis naar ter zijde geschoven en na klieven van de constrictoren der pharynx werd de spier doorgeknipt. MÖLLER werd geleid door de gedachte, dat door de litteekenvorming een contractie in de spier werd teweeggebracht en als gevolg daarvan fixatie van het arykraakbeen.

3°. Bevestiging van het arykraakbeen aan het ringkraakbeen.

Om te voorkomen, dat het arykraakbeen te laag aan het schildkraakbeen werd gefixeerd, werd het in verhoogde positie aan dit kraakbeen vastgehecht. Deze operatie geschiedde zonder de larynx te openen.

De meest belangrijke cornage-operatie, welke MÖLLER heeft aangegeven, is de arytaenoidectomie, de resectie van het geheele arykraakbeen. Deze operatie, waaraan in de meeste leerboeken voor chirurgie een plaats is ingeruimd, gold tot voor korten tijd als *de* cornage-operatie. Door tal van operateurs is zij beproefd geworden. Evenwel wordt de waarde er van zeer verschillend beoordeeld. De geringe toepassing, welke deze operatie heeft gevonden,

pleit in het algemeen ook niet ten gunste van haar resultaten.

In den nieuwsten tijd is professor WILLIAMS met zijn operatieve behandeling van cornage sterk op den voorgrond getreden en de jongste literatuur is rijk aan mededeelingen, betreffende gunstige resultaten, welke met deze operatie zijn verkregen.

De oorspronkelijke methode van WILLIAMS, welke hij ook beschrijft in den 2den druk van zijn „*Surgical and Obstetrical Operations* 1907" bestond in excisie van den stemband, en het slijmvlies van den ventrikel aan de geparalyseerde zijde van de larynx.

Ten behoeve van deze operatie werd daags te voren tracheotomie verricht, terwijl de operatie geschiedde bij het dier in rugligging onder chloroformnarcose. Door splijten van het ligamentum cricothyreoideum en de cartilago cricoidea werd het strottenhoofd geopend en deze opening met een dilatator open gehouden. De wond werd niet gehecht, de tracheotubus verwijderd 6 à 7 dagen na de operatie.

Volgens zijn latere mededeelingen heeft WILLIAMS deze operatie zoodanig gewijzigd, dat de stemband intact blijft; dus beperkt hij zich tot exstirpatie alleen van de mucosa van het stemzakje.

Deze operatie komt dus volkomen overeen met de zesde methode, welke GÜNTHER heeft beproefd. Zijn nieuwste operatietechniek, benevens afbeeldingen van zijn instrumentarium, vindt men weergegeven in zijn „*Surgical and Obstetrical Operations*, 1912." Van vele zijden heeft deze operatie in betrekkelijk korten tijd navolging gevonden.

In Engeland is het vooral HOBDAY, die ze op groote schaal in toepassing brengt. Volgens zijn laatste mededeeling in „*The Veterinary Journal April*, 1913". heeft hij sinds September 1909 reeds 695 paarden geopereerd.

Uit Duitschland zijn mededeelingen omtrent deze operatie tot ons gekomen van GOLDBECK, PFEIFFER, EBERLEIN; uit Frankrijk van DROUIN en CADIOT.

Aangespoord door de gunstige berichten ben ik mij sedert November van het vorig jaar gaan toeleggen op het verrichten van deze operatie. En tot mijn genoegen kan ik mededeelen, dat ik sinds dien tijd reeds tien patiënten heb geopereerd, terwijl nog twee paarden met cornage binnen enkele dagen aan de operatie worden onderworpen.

De gevolgde operatietechniek, alsmede, voor zoover mij thans bekend, de verkregen resultaten wil ik hier vermelden. Alvorens daartoe over te gaan, komt het mij gewenscht voor om een korte beschrijving te geven van de topografisch-anatomische gesteld-

heid van de binnenvlakte der larynx, speciaal van de ligging van het zijdelingsche stemzakje (*ventriculus laryngis lateralis* MORGAGNI).

Wanneer men het strottenhoofd aan zijn ventrale zijde opent, ziet men de stembanden, welke de stemspleet (*Trima glottidis*) vormen. Ze verbergen de ingangen van de stemzakjes; deze worden pas zichtbaar wanneer men de stembanden iets terugtrekt. De ingang van het stemzakje wordt omsloten door twee slijmvliesplooien, de plicae ventricularis et vocalis, welke resp. het ligamentum ventricularis et vocalis tot grondslag hebben. Aangezien het ligamentum ventricularis zich vasthecht aan de cartilago cuneiformis WRISBERGI, is de laterale rand van den adituskraakbeenig op het gevoel. Het stemzakje, dat een uitstulping is van het laryngeaal slijmvlies, heeft de grootte van een vingerlid, is gelegen tusschen het arykraakbeen en de lamina thyreoidea, en schuift zich in tusschen de twee spiertjes, de musculi ventricularis et vocalis, waarmede het met los bindweefsel is verbonden.

Uit de bekendheid met de ligging van het stemzakje volgt duidelijk het gevolg van de exstirpatie er van. De laterale vlakte van het arykraakbeen vergroeit met het schildkraakbeen en deze vergroeiing wordt bewerkt door de musculi ventricularis et vocalis. Deze vergroeiing te bereiken, is ook het doel van de operatie, daar het de cartilago arytaenoidea in extensiepositie fixeert en hierdoor de stemspleet verwijdt.

Voorafgaand onderzoek. Nadat is vastgesteld, dat een catarrhale aandoening van de luchtwegen of tracheostenose uitgesloten is, betreft het onderzoek, dat aan elke operatie moet voorafgaan, de bepaling van den graad van cornage, daar deze 1°. voor de prognose van belang is, en 2°. nuttig is ten einde later te kunnen vaststellen in hoeverre verbetering in den toestand is ontstaan. Het is mijn gewoonte om den patiënt te doen longeeren op den zeer lossen zandbodem der manege van 's Rijks veeartsenijschool. Aanteekening wordt gehouden bij welken rondgang in geforceerden draf of galop het cornagegeluid voor den dag treedt. Het is duidelijk, dat dit onderzoek niet onmiddellijk moet voorafgaan, aan de operatie daar de optredende hyperaemie van het laryngeaal slijmvlies de operatie zou bemoeilijken.

Voorbereiding. Zoo mogelijk wordt daags vóór de operatie in het bovenste derde gedeelte van den hals provisoire tracheotomie verricht. Bij mijn eerste twee operaties heb ik, volgens WILLIAMS, deze tracheotomie achterwege gelaten, met het gevolg, dat onmiddellijk na de operatie (verwijdering van den dilatator) een zoo hevige dyspnoe optrad, dat terstond moest worden overgegaan tot

het inbrengen van een tracheotubus. Om deze reden wordt voortaan steeds vooraf tracheotomie in toepassing gebracht en wel met substantieverlies, daar deze lege artis uitgevoerd, een nauwelijks zichtbaar litteeken achterlaat.

Af te keuren is het inbrengen van den tubus volgens de methode THOMPSON (luchtpijpsnede zonder substantieverlies); bij de twee bovenbedoelde patiënten heeft dit aanleiding gegeven tot het ontstaan van woekeringen der tracheaalringen en tot leelijke litteekens.

Instrumenten. Behalve de algemeene instrumenten, als een injectiespuitje, scalpels, scharen, pincetten, arteriepincetten, wondhaken en tamponhouders (lange PÉAN'sche tangen), maak ik gebruik van de door WILLIAMS aangegeven wonddilatator (speculum), den *„ventricular burr"* en een lange COOPER'sche schaar.

Aangezien een goede verlichting van het inwendige van de larynx tijdens de operatie een zaak van groote beteekenis is, moet een reflecteerlamp aanwezig zijn.

Operatie. Ten behoeve van de operatie wordt het dier geworpen en in rugligging gebracht, waarbij het hoofd iets lager komt te liggen dan de schoft. Het hoofd wordt verder zoodanig gestrekt, dat het op het voorhoofd rust.

Algemeene anaesthesie is gewoonlijk onnoodig en alleen gewenscht in de gevallen van ongewoon verzet. Voldoende gevoelloosheid is te verkrijgen door locale anaesthesie.

Als oriëntatiepunt geldt de prominentia laryngea. Deze is bij magere paarden gemakkelijk te vinden; bij paarden met dikke musculatuur geeft afwisselend buigen en strekken van het hoofd nadere aanwijzing. In twijfelachtige gevallen houde men rekening met de denkbeeldige lijn, welke de achterrand van de beide onderkaaktakken verbindt; deze lijn snijdt bij gestrekt hoofd de mediaanlijn onmiddellijk achter den Adamsappel. Nu worden de haren in de keelstreek kort weggeknipt en opgevolgd door een desinfectie met sublimaatspiritus en verdunde jodiumtinctuur. Daarna wordt in de mediaanlijn, ter plaatse van de huidsnede een subcutane en intramusculaire injectie van novocaïne-adrenaline-oplossing verricht. Na wachten van eenige minuten wordt een ongeveer 15 c.M. lange huidsnede gemaakt, nauwkeurig in de mediaanlijn, beginnende aan het voorste uiteinde van het schildkraakbeen en zich naar beneden en achteren uitstrekkende tot aan den eersten tracheaalring. Dan wordt het onderhuidsche weefsel naar ter zijde gepraepareerd, waardoor de verbinding van de linker en rechter spiergroep, de musculi sterno-hyo-thyreoidei, als een wit lijntje zichtbaar wordt. In dit lijntje volgt de scheiding, welke

stomp en het best met den vinger, moet geschieden. Dan is de bloeding zoo gering mogelijk. Onder deze spieren ligt een laagje vetweefsel, meer of minder dik, dat het ligamentum crico-thyreoideum bedekt.

Het is niet noodzakelijk dit vet, waarin enkele kleine venae worden aangetroffen, te verwijderen.

Daarna wordt de larynx geopend door klieven achtereenvolgens van het ringkraakbeen en het ligamentum cricothyreoideum. Alvorens daartoe over te gaan, moet zooveel mogelijk haemostase zijn verkregen, welke door compressie met tampons kan worden bereikt. Een geringe veneuse bloeding hindert evenwel niet; deze is verdwenen, zoodra de dilatator in de wond der larynx is gebracht.

Is het strottenhoofd geopend, dan kan met behulp van een reflecteerlamp de stand en de beweging van de arykraakbeenderen worden waargenomen; tevens kan dan worden geconstateerd of het cornagegeluid door een paralysis van den nervus recurrens wordt teweeggebracht.

De wond in de larynx wordt driehoekig opengehouden door middel van een bijzonder, door WILLIAMS aangegeven speculum, waardoor voldoende ruimte wordt verkregen om in het cavum laryngis te opereeren. Het bloed, dat in het strottenhoofd is gevloeid, wordt verwijderd met een tampon, welke in een houder is gefixeerd; eveneens wordt met een kleinen tampon weggenomen het slijm, dat in den te exstirpeeren ventrikel aanwezig is. Vervolgens worden in het stemzakje eenige c.M³. novocaïne-adrenaline-oplossing gebracht, waardoor het slijmvlies gevoelloos en anaemisch wordt gemaakt. Voor dit doel gebruik ik een injectiespuit met gebogen uiteinde, waaraan verbonden is een canule met afgeslepen punt.

Is het ventriculair slijmvlies anaesthetisch, dan wordt het verwijderd op de volgende wijze.

Het knodsvormig gedeelte van den *„ventricular burr"* wordt gebracht tot op den bodem van den ventrikel en vervolgens in de scheede, welke dezen burr omgeeft, onder draaiende beweging omhoog getrokken, totdat de knods het ondereinde van de scheede heeft bereikt. Het slijmvlies van het stemzakje is hierdoor gefixeerd en kan door verdere tractie naar buiten worden omgestulpt. Nu volgt het moeilijkste deel van de operatie: het wegknippen van het slijmvlies. Dit moet geschieden langs den rand van den aditus, waarbij noch de stemband, noch de cartilago WRISBERGI mag gekwetst worden. Voor dit doel wordt het slijmvlieszakje in een pincet genomen en met de lange COOPER'sche schaar voorzichtig wegge-

knipt. Het is van groot belang, dat de mucosa in toto wordt verwijderd; blijven slijmvliesfragmenten achterwege, dan ontstaat regeneratie, welke de gewenschte vergroeiing belet of wel er ontstaat een slijmcyste.

Ten slotte wordt nogmaals alle bloed door tampons verwijderd, en nadat de wonde vlakte met jodiumtinctuur is gepenseeld, is de operatie voltooid. Een hechting wordt niet aangelegd, noch in het laryngeaal slijmvlies, noch in de musculatuur of de huid.

Nabehandeling. Deze is al zeer eenvoudig. Het dier wordt begrijpelijkerwijze niet aan een halster of aan een halsband vastgezet, maar los in een box gelaten. De uitwendige wond vordert een antiseptische behandeling, namelijk het dagelijks reinigen met een sterielen tampon en opvolgend bepoederen met een antiseptisch poeder, bijv. xeroform.

Eveneens wordt, zoolang dit noodzakelijk is, de tracheotomiewond dagelijks antiseptisch behandeld en de tubus gereinigd. De tracheotubus wordt den zesden dag na de operatie voor goed verwijderd. Na zes weken kan het dier langzamerhand weder aan den arbeid worden gewend.

Genezingsproces. Van den tweeden dag af vertoont de wond een slijmige of slijmig-etterige uitvloeiing tengevolge van de hypersecretie der slijmklieren, waaraan het laryngeaal slijmvlies zeer rijk is. Deze secretie wordt na verloop van een week allengs minder. Na 3 à 4 weken is de operatiewond geheel genezen. Het litteeken, dat achterblijft, is nauwelijks zichtbaar.

De genezing van de wond in de larynx geschiedt op den tweeden weg; de granulaties vullen het defect op. Na verloop van twee maanden is slechts een smal litteeken te zien.

Door dit genezingsproces wordt het arykraakbeen met behulp van de musculi vocalis et ventricularis aan het schildkraakbeen door vergroeiing gefixeerd.

Complicaties. Als complicaties, door enkele operateurs genoemd, komen in aanmerking het optreden van aspiratiepneumonie, phlegmoneuse ontstekingen en, hetgeen ik ook heb waargenomen, plotseling optredende dyspnoe, tengevolge van zwelling of haematoom in den ventrikel of emphyseem in het submuqueuse weefsel. Bij twee mijner patiënten heb ik gedurende eenige dagen na de operatie waargenomen, dat bij het drinken een deel van het water door de operatiewond vloeide. Dit was van voorbijgaanden aard.

Prognose. Deze laat zich niet met zekerheid stellen; ze is afhankelijk van de vergroeiing, welke men beoogt. Wordt het ary-

kraakbeen hoog gefixeerd, dan is vrij zeker het cornagegeluid opgeheven. Vergroeit het te laag, of niet vast genoeg, dan blijft het geluid bestaan of wel, het wordt heviger. De operateur heeft het niet in zijn macht de vergroeiing op de juiste wijze tot stand te brengen. Hieruit blijkt dus, dat het meer of minder lang bestaan van de cornage voor de prognose wel van belang is.

Is de atrophie in den musculus crico-arytaenoideus dorsalis niet belangrijk, zoodat het arykraakbeen nog niet diep in het lumen der larynx afhangt, dan is een hooge en vaste vergroeiing eerder mogelijk dan in het omgekeerde geval.

In het algemeen zijn de resultaten, welke met deze nieuwe operatie van WILLIAMS zijn bereikt, gunstig te noemen. Van verschillende zijden worden, wat betreft de genezing, hooge percentages aangegeven, namelijk ongeveer 70 %.

Van de tien, door mij geopereerde patiënten kan ik thans van een 7tal de resultaten mededeelen.

1ste *Geval.* Signalement: 5-jarige zwarte merrie van gekruist inlandsch ras.

Status-praesens: corneur in hevige mate. Bij 20 M. draven aan de hand was het cornagegeluid reeds duidelijk te hooren.

Operatie: exstirpatie van linker en rechter ventrikel.

Resultaat: veel verbeterd.

2de *Geval.* Signalement: 7-jarige lichtbruine merrie van gekruist inlandsch ras.

Status-praesens: reeds bij 2 rondgangen in draf in de manege was het cornagegeluid duidelijk waarneembaar.

Operatie: exstirpatie van beide ventrikels.

Resultaat: geen verbetering.

3de *Geval.* Signalement: 12-jarige donkerbruine merrie van gekruist Inlandsch ras.

Status-praesens: in hevige mate corneur. Bij twee rondgangen in draf in de manege trad de stridor duidelijk voor den dag.

Operatie: exstirpatie van beide ventrikels.

Resultaat: geen verbetering.

4de *Geval.* Signalement: 7-jarige ruin, vos, Iersch ras.

Status-praesens: bij den derden rondgang in galop in de manege trad cornagegeluid voor den dag.

Operatie: exstirpatie van beide ventrikels.

Resultaat: herstel.

5de *Geval.* Signalement: 8-jarige merrie, vos, gekruist Iersch ras.

Status-praesens: bij den achtsten rondgang in draf openbaarde zich een fluitend cornagegeluid.

Operatie: exstirpatie alleen van den linker ventrikel.
Resultaat: herstel.

Twaalf weken na de operatie ontving ik van den eigenaar dezer patiënte een schrijven, waarin o.m. de volgende zinsneden voorkomen:

„Den 19den April onderwierp ik mijn paard aan een zwaarderen „galopproef door het 4 K.M. afstand te laten galoppeeren langs „een zeer zwaren kleiweg. Ook toen werd niets afwijkends in de „ademhaling door mij waargenomen, evenmin als door dengenen, „die mij vergezelde.

„Na deze proeven heb ik dan ook de overtuiging gekregen dat „de cornage door de operatie geheel weggenomen is.

6*de Geval.* Signalement: 6-jarige ruin, lichtbruin gekruist Iersch ras.

Status-praesens: corneur in hevige mate; reeds bij den vierden rondgang in draf is het cornagegeluid zeer duidelijk.

Operatie: exstirpatie alleen van het linker stemzakje.

Resultaat: zeer veel verbeterd. In geforceerden draf is geen cornagegeluid meer waar te nemen; bij sterk inspannenden galop is nog een gering niet hinderlijk geruisch te hooren.

In een schrijven, dat ik 12 weken na de operatie ontving, is o.a. vermeld, dat bij het longewerk, hetgeen dit manegepaard moet verrichten, niets van cornage is te bemerken.

7*de Geval.* Signalement: 6-jarige ruin, donkervos, gekruist Oldenburgsch ras.

Status-praesens: gering corneur.

Operatie: exstirpatie alleen van het linker stemzakje.

Resultaat: herstel.

Waar tot op heden slechts bekend zijn de resultaten, welke buitenlandsche operateurs mededeelen, zal het den Nederlandschen veeartsen niet onwelkom zijn in het bovenstaande een vermelding te vinden van de resultaten, welke aan de Veeartsenijschool zijn verkregen. Hieruit blijkt ongetwijfeld, dat deze nieuwe operatie tegen cornage voor de toekomst veel belooft.

Voornaamste literatuur.

Cadiot, Traitement chirurgical du cornage chronique. Recueil de Médecine vétérinaire, 15 Octobre 1912.

Cook, L. P., The cause and the relief of the dyspnoea resulting from laryngeal hemiplegia in the horse (roaring). American Veterinary Review, April 1912.

DROUIN, W. L., Le traitement chirurgical du cornage chez le cheval par l'extirpation de la muqueuse des ventricules laryngiens. Rapport de commission. Recueil de Médecine vétérinaire.

EBERLEIN, R., Die operative Behandlung des Kehlkopfpfeifens der Pferde. Archiv für Wissenschaftliche und Praktische Tierheilkunde, 15 Juni 1912.

GOLDBECK, Eine neue Operation gegen das Roaren der Pferde. Zeitschrift für Veterinärkunde, Oktober 1910.

MÖLLER, H., Das Kehlkopf-Pfeifen der Pferde und seine operative Behandlung.

PFEIFFER, Zur Technik der Exstirpation der Stimmtasche bei Kehlkopfpfeifern. Berl. Tierärztl. Wochenschrift, Mai 1912.

HOBDAY, F., A preliminary note upon the new operation for roaring in horses. The Veterinary Journal, Januar 1910.

HOBDAY, F., A report upon 112 horses satisfactorily treated by the new operation for roaring or whistling. The Veterinary Journal, Januar 1911.

HOBDAY, F., A report upon the permanent value of the roaring operation as evidenced by the present condition of 100 horses which have been satisfactorily operated upon for „roaring" from 18 months to 2½ years ago. The Veterinary Journal, April 1912.

HOBDAY, F., The fourth season's report upon the value of the ventricle stripping operation for „roaring". The Veterinary Journal, April 1913.

STOCKFLETH, Handbuch der tierärztlichen Chirurgie, 1885, Bd. II, Seite 263.

WILLIAMS, Surgical and obstetrical operations, 2d Edition 1907.

WILLIAMS, Surgical and Obstetrical operations, 3d Edition 1912.

UTRECHT, Mei 1912.

De keuring vóór het slachten in het ontwerp van wet, houdende bepalingen tot wering van vleesch en vleeschwaren, die voor de gezondheid schadelijk zijn,

DOOR

D. A. DE JONG.

In mijn artikel in het nummer van 1 September 1913 van dit tijdschrift meen ik voldoende bewijzen te hebben aangevoerd om te doen uitkomen dat het niet aangaat zoo maar, zonder goede redenen, de levende keuring uit het wetsontwerp te doen vervallen gelijk VAN OYEN wil. Ik heb daarbij vooral den nadruk gelegd op de goede contrôle van de noodslachtingen, door het wetsontwerp gewaarborgd, en verder naar de literatuur verwezen. Dat was in dit geval voldoende om den heer VAN OYEN te doen opmerken dat hij, volgens mijn opvatting, het wetsontwerp verkeerd had geïnterpreteerd, en dat ik het in het wetsontwerp neergelegde beginsel, ook zonder nadere toelichting, volkomen juist acht.

Uit het antwoord van VAN OYEN in het nummer van 1 October blijkt mij, dat hij niet noodig acht na te gaan, wat wetenschap en ervaring omtrent het nut der levende keuring hebben geleerd, en dat hij aan zijn interpretatie van de bedoeling van het wetsontwerp wil vasthouden, om daarop verder zijn standpunt te blijven baseeren. Mij wel, doch ik constateer daar tegenover, dat wetenschap en practische ervaring de levende keuring bij de regeling der vleeschkeuring eischen niet alleen, *doch ook dat die levende keuring in de praktijk doorvoerbaar is*. De bewijzen daarvoor zijn ook in ons land te vinden.

De onjuiste interpretatie van VAN OYEN brengt hem er toe de slachtdieren te schiften in „doodzieke" en „niet-doodzieke", waarbij hij echter niet nadrukkelijk opmerkt, dat zich onder de „niet-doodzieke" wel degelijk „zieke" kunnen bevinden. Hij vindt verder de levende keuring met het oog op die zieke dieren van geen waarde, daar „hem geen geval bekend is, waarin door den keurmeester een verkeerde uitspraak kan worden gedaan, omdat hij het dier niet levend heeft gezien". Daarmede is echter de zaak weder niet zuiver gesteld. Het gaat er niet om of aan VAN OYEN gevallen van verkeerde uitspraken niet bekend zijn en aan mij wel, doch of men den keurder, ten einde hem in staat te stellen een zooveel mogelijk juist oordeel uit te spreken, de gegevens der levende keuring moet verschaffen, ja dan neen. Ik voor mij eisch die gegevens. Ik meen ook dat ieder deskundige ze moet verlangen. Ik zal nooit het onderzoek van hem, die zich alleen met de gegevens van het onderzoek van het geslachte dier tevreden stelt, volkomen vertrouwen schenken, juist omdat hij niet alle hulpmiddelen voor het onderzoek heeft uitgeput. Ik gevoel mij minder zeker in alle gevallen, waarin ik bij een geslacht dier afwijkingen vind, terwijl ik omtrent den toestand vóór het slachten niet ben ingelicht. Welke gevallen dat geweest zijn is na te gaan, door de Verslagen der Vee- en Vleeschkeuring en van het Openbaar Slachthuis te Leiden voor de jaren 1893—1910 te bestudeeren. Van de andere gevallen, buiten mijn officieele functie te Leiden onderzocht, heb ik geen aanteekening gehouden.

Alhoewel nu, volgens het wetontswerp, wel degelijk zieke dieren levend zullen worden gekeurd, iets wat VAN OYEN niet aanneemt en wat hij, naar het mij voorkomt, ten onrechte niet noodig acht, handhaaft hij zijn scheiding in „doodzieke" en „niet-doodzieke" dieren en tevens zijn stelling, die volgens zijn stukje in het tijdschrift van 1 October 1913 luidt: „dat elke afwijking *bij oogenschijnlijk gezonde dieren, vlugger, juister en gemakkelijker is vast te*

stellen na den dood, en zeker niet over het hoofd zal worden gezien, omdat *het dier niet levend werd gekeurd*". En, voegt hij er aan toe, „Bij de levende keuring van deze dieren worden nooit „onmisbare gegevens" voor de keuring na het slachten verkregen".

Ik herhaal met nadruk dat deze stelling slechts voor een onderdeel verband houdt met het wetsontwerp, omdat de zieke dieren worden uitgeschakeld. Maar bovendien is zij onjuist. Het zijn nu eenmaal feiten, door de ziekteleer erkend, 1°. dat een oogenschijnlijk gezond individu, bij nader onderzoek, wel degelijk ziek kan blijken te zijn; 2°. dat een onderzoek „post mortem" dikwijls een onvoldoende maatstaf vormt ter beoordeeling van den toestand „ante mortem"; 3°. dat tijdens het leven aanwezige verschijnselen of veranderingen na den dood niet meer aanwezig behoeven te zijn. De levende keuring kan dus gegevens verstrekken, die een onderzoek na het slachten alleen — met name dus een onderzoek van een dier dat men heeft laten verbloeden en daarna op bepaalde wijze heeft behandeld, in elk geval niet in situ laat — niet verstrekt.

Ter nadere adstructie, zoo noodig, zou ik kunnen verwijzen naar de hoofdstukken ontsteking en koorts uit de algemeene pathologie.

Het middel dat VAN OYEN aangeeft om, zonder levende keuring, de noodslachtingen toch onder contrôle te brengen, strookt niet met de ervaring, en zal ook in de praktijk falen. Wil een belanghebbende, indien de levende keuring niet bestaat, het slachten van een ziek dier niet als noodslachting ter kennis brengen, dan verplicht niets hem daartoe. Hij geeft kennis dat hij wil slachten, zonder meer. De beoordeeling is verder aan den deskundige die, gold het mij, reeds dadelijk het gemis der levende keuring zou voelen. Wegens het voorradig hebben van ongekeurd vleesch is hij in zoo'n geval nooit in overtreding, omdat het een slachtdier geldt waarvan keuring werd aangevraagd.

Voor de beoordeeling van de deugdelijkheid van het vleesch van slachtdieren is noodig een zoo volkomen mogelijk inzicht in den gezondheidstoestand van het slachtdier vóór het slachten. Het onderzoek na den dood verstrekt in dit opzicht niet alle gegevens. Voor de beoordeeling noodig en dus onmisbaar zijn ook die welke de levende keuring verstrekt. Een wetsontwerp, regelende de vleeschkeuring, dient dus de keuring vóór het slachten als beginsel te bevatten. In dit opzicht verdient het ingediende toejuiching!

Aan het slot van zijn artikel wenscht VAN OYEN een misverstand te vermijden, door er op te wijzen dat aan centrale slachtplaatsen onderzoek tijdens het leven van ernstig ziek aangebrachte

dieren (thans spreekt hij niet van doodzieke dieren) door den keurenden veearts „con amore" zal worden verricht. Ik heb natuurlijk allen eerbied voor de liefde van die ambtenaren, zou echter in het belang van het algemeen eischen dat bij gebrek aan liefde het onderzoek als gevolg van *plicht* (resp. *voorschrift*) niet achterwege bleef. En bovendien ook van die dieren, waarvan VAN OYEN de uitspraak „oogenschijnlijk gezond" aan anderen dan deskundigen wil overlaten. Doch niet alleen aan centrale slachtplaatsen, waar de maatregel al heel gemakkelijk is door te voeren, maar ook elders, omdat ik de zaak *algemeen* goed geregeld wil zien, en zooveel mogelijk *overal* de noodige waarborgen eisch, welke niet worden gegeven door een wet „zonder levende keuring."

Weder meen ik het er thans bij te kunnen laten. Nog een enkel woord omtrent de meening van VAN OYEN, dat ik in mijn vorige stukje bewijzen vragenderwijs en niet scherp omlijnd heb geleverd, en dus niet zoo zakelijk ben geweest als hij. Tot mijn verontschuldiging diene echter, dat ik het vraagpunt der „levende keuring" niet uitvoerig wensch toe te lichten, in overeenstemming met den wetsontwerper, omdat daaromtrent naar de literatuur en hetgeen de practische toepassing der vleeschkeuring tot nog toe heeft geleerd, gevoegelijk kan worden verwezen. Eigenlijk wilde ik slechts doen uitkomen, dat VAN OYEN niet dadelijk instemming zou vinden, de strekking van het onderwerp, wat de onderwerpelijke zaak betreft, naar mijn opvatting verkeerd weergaf, en daarop onjuist voortbouwde. Mij dunkt, het medegedeelde was daartoe meer dan voldoende en ook genoegzaam duidelijk. Het spijt mij te kort geschoten te zijn in de oogen van VAN OYEN, doch is hij niet wat veeleischend, nu ik hem toch naar de literatuur verwees? Maar bovendien, schrijven is moeilijk, en scherp omlijnen ook. Dat heeft, naar ik hoop, VAN OYEN gevoeld, toen hij in zijn stelling de woorden „afwijking" en „oogenschijnlijk" gebruikte. En het bleek mij weder toen ik in hetzelfde nummer van het tijdschrift (dat van 1 October 1913) de korte mededeeling van VAN OYEN over „Trichinose bij het varken" las. Desondanks heb ik die mededeeling begrepen. Voor het begrijpen is dikwijls een goede wil voldoende, en een scherpe omlijning nevenzaak.

LEIDEN, den 5den October 1913.

Korte mededeelingen.

Geboorte van een monsterkalf, (Thoraco-gastro-schisis, inflexio dorsi et lumbalis, monobrachia.)

Eene oude, magere koe was in partu, het ostium uteri externum onvoldoende geopend. Na manueele verwijding van den uterusmond kon de doode vrucht in toto geëxtraheerd worden. Deze was een volwassen monsterkalf.

De borst en buik waren ventraal niet door de huid gesloten; de ingewanden enkel met de serosa omgeven. Het dier zag er verwrongen uit, daarbij was het linkervoorbeen en het borstbeen niet aanwezig. Ter hoogte van den overgang van den rug in de lendenen had de ruggegraat eene diepe inbuiging; de borstkas was verwrongen.

De huid aan weerszijden van de borst, strekt zich niet verder ventraal uit dan ter plaatse waar het aangevoegde kraakbeen der ribben eindigde en aan weerszijden van den buik tot aan de liesstreek.

In de diepte van de inbuiging van de ruggegraat bevond zich vrij over de huid heen verloopend een strak gespannen huidstreng ter dikte van de gewone huid, een halve centimeter breed en met haren bedekt.

De huidstreng ontsprong aan den ventralen rand van de huid ter hoogte van de linkerliesstreek om schuin naar voren en rechts te verloopen en te eindigen in de navelhuidplooi, die aan de rechter huidhelft van den buikwand zat. Met de huidstreng in de hand kon men het kalf van plaats trekken.

Door de indeuking van de ruggegraat hadden de vijf laatste rugwervels een perpendiculaire en de lenden met het kruisbeen eene oro-ventrale richting. Het volume der borst- en buikingewanden leek in ontwikkeling achtergebleven te zijn; anomaliën werden er niet bij aangetroffen, van ectopie eveneens geen sprake. Aanduiding van een borstbeen of van een linkerschoudergordel bestond niet.

Het rechter voorbeen was naar ter zijde in de knie even gebogen het rechter achterbeen insgelijks ter zijde in den sprong bijna rechthoekig en het linker achterbeen in den sprong naar voren en boven in de richting van het zitbeen, zoodat de klauwen in de nabijheid en iets hooger ervan zich bevonden.

Eene verklaring voor het niet omsloten zijn van de borst en den buik door de huid kan gevonden worden in het aanwezig zijn van

de huidstreng; deze bleef achter in groei tegenover de dorso-ventrale richtingsgroei van den beiderzijdschen borst- en buikwand en heeft daardoor tevens de ruggegraat doen inbuigen. Het ontbreken van het borstbeen zou naar het ontstaan ervan volgens HERTWIG en RUGE daardoor insgelijks verklaard kunnen worden. Het totaal ontbreken van het linkervoorbeen zou het gevolg zijn van drukkingsatrophie van het embryonale weefsel.

Een speciaal geval van kribbebijten.

Het geval betrof een ruin van licht Belgisch ras, oud 4 jaar, kleur donkerbruin, die vijf dagen geleden was ingekocht.

Bij mijn komst stond hij op stal te eten uit een houten kribbe, waarvan de voorrand met bandtin was bekleed. Aan den binnenkant van de kribbe kon men het bandtin zien samengedrukt. Het voedsel wordt weggenomen en wat suiker gevoerd.

Al spoedig zette het dier de snijtanden van de bovenkaak over den voorrand der kribbe heen, nam steun ermee tegen de binnenvlakte; vervolgens deed hij onder het in gebruik stellen van de buikpers en het openhouden van den mond meermalen na elkander eene geforceerde stootsgewijze uitademing; deze uitademing ging telkens vergezeld van een kort, krachtig, dof keelgeluid; het lichaam schommelde elken keer mee naar voren. Buiten den stal was het geluid op eenige meters afstand duidelijk te hooren.

De verkooper nam hem terug en deelde mij mede, dat het gebrek bij een cementen kribbe niet voorkwam, wat goed aan te nemen was, daar het dier die soort van kribbe met den mond niet kon overspannen en er dus geen steun aan kon nemen.

Afslijting aan den voorrand van de wrijfvlakte der bovensnijtanden was te zien. De buik was opgeschort. Het geluid kan nagebootst worden door den duim tegen de bovensnijtanden te zetten en in bovenomschreven zin te doen.

Corpus alienum in den wand van het coecum bij een kalf.

Een kalf van drie maanden oud, leed de laatste drie dagen aan trommelzucht; gedurende het vervoer naar de slachterij was deze sterk toegenomen, waarom na aankomst het dier direct geslacht werd.

Bij onderzoek van de buikholte vertoonde de plaats van het net, die de rechtervlakte van de pens bekleedt, een groot aantal kleine scheuren.

Een stukje bezemrijs 12 c.M. lang was door den wand van den

blinden darm gedrongen en stak ter lengte van 2 c.M. met zijn eene puntig uiteinde vrij in de buikholte uit. De nauwkeurige plaats was de blinde punt van den darm.

Door het haken blijven van het vreemde voorwerp in het net trad belemmering van de pensbeweging op en daardoor meteorismus.

Ter plaatse was de wand van den darm een weinig verdikt en de serosa licht haemorrhagisch ontstoken; het normale slijmvlies bevatte een kuiltje, dat de plek aangaf, waar het voorwerp de wand had geperforeeerd. Ettervorming was nog niet ingetreden.

Een spekmilt als oorzaak van compressio oesophagi.

Een koe, oud 6 jaar, was sinds drie weken lijdende aan indigestie, gepaard gaande met veel liggen en kreunen. De laatste drie dagen weigerde zij alle voedsel en drank en vertoonde geregeld nu en dan braken vergezeld van hevige benauwdheid. De melkgift was tot twee liter gereduceerd.

De patiënte was mager, stond droomig te kijken, de oogen diep in de kassen geborgen, de ooren en horens koud, de huidtemperatuur subnormaal, de ademhaling versneld, de pols hard en klein met 72 slagen in de minuut, de rectaaltemperatuur 39°4. met versterkt vesiculair ademhalen en zwakke pensbewegingen.

Tympanitis had het dier niet vertoond; ook nu niet aanwezig. Een flesch schoon water toegediend kwam eenige oogenblikken later door de neus terug; wat speeksel, doch geen voedselbestanddeelen, was ermede gemengd; de braakbeweging was zeer benauwend. Op deze wijze kon ik naar willekeur braken opwekken. In den slokdarm deed de sonde geen hindernis ontdekken.

De diagnose luidde stenosis oesophagi; nu geen tympanitis bestond leek mij dit geval van bijzonderen aard.

Geadviseerd werd af te wachten. Na 2 dagen verergerde de toestand; de ademhaling was meer frequent, de temperatuur 40°2, de pols 80, het melkgeven geheel opgehouden, het braken als voorheen met hevige benauwdheid, het vesiculair ademhalen sterker geworden, slikpneumonie ingetreden.

Van wege de zeer ongunstige prognose werd zij geslacht. Bij de slachting viel in het oog de veranderde milt, zij had de vorm en de dikte van een kegelbal en haar ligplaats op den penswand op anderhalve handbreedte links van de inmonding van den oesophagus was gekenmerkt door een haemorrhagisch gekleurd veld.

Aan buik-, borstorganen en oesophagus was overigens geen afwijking te bemerken. De longen enkel waren hyperaemisch.

Uitwendig was de kleur van de milt lichtgrauw; zij voelde als een harde, compacte, zware massa aan en had op doorsnede een homogeen, droog, geelwit aspect. Onregelmatig door de spekmassa heen verliepen min of meer ruime spleten, waarin bindweefsel, bloed- en lymphvaten zich bevonden.

Macroscopisch was geen aanduiding van follikels en trabekels. Na kleuren van uitstrijkpreparaten vertoonde het microscopisch beeld een ongekleurd veld van detritus-bestanddeelen met hier en daar enkele zwak gekleurde lymphocyten.

Eene verklaring van de clinische verschijnselen kan gevonden worden in de omstandigheid, dat de milt door haar zwaarte den slokdarm uitwendig ter plaatse van zijn overgang in de pensmaag dichtgedrukt heeft, met het gevolg van stagnatie van het speeksel in den oesophagus; met de periodieke contracties van den penswand had plaats een liggingsverandering van de milt, waardoor de stenosis oesophagi in meer of mindere mate werd opgeheven en oprispen van gassen geschiedde.

Corpus alienum in de hartspier bij een vaars.

Eene vaars, 16 maanden oud, was een maand geleden ingekocht om vetgeweid te worden; al spoedig bleek de eetlust traag te zijn; kreunen en korte droge hoest werd opgemerkt, welke hoest wel eens overging in een hoestbui.

De laatste dagen weigerde zij het voedsel, dronk weinig en bleef het grootste deel van den dag liggen; 's morgens vond de eigenaar haar dood op stal. Van wege het oedeem aan keel en voorborst en de droge korte hoest meende de eigenaar hier een geval te hebben, waarbij ijzer aan het hart de doodsoorzaak zou zijn, en hij bij den verkooper om schadevergoeding kon aandringen.

De maagafdeelingen, de lever en het diaphragma vertoonden geene aanwijzing van een etteringsproces; vocht werd in de borstholte niet aangetroffen, en de pleura en de longen waren normaal van aspect.

Het hart van het pericardium trachtend te ontdoen, ging tot mijn verwondering zulks niet zonder geweld; ongeveer 5 c.M. vanaf de punt van het linkerhart aan de achtervlakte bood het pericardium tegenstand. Hier bleek te bestaan een harde, ronde streng ter lengte van anderhalven c.M. en ter dikte van de schacht van een duivenveer; bij aansnijden stuitte het mes op ijzer, dat uit een 8 c.M. lange stopnaald bestond. De stopnaald verliep midden door de streng en was met de punt in de linkerhartspier gedrongen.

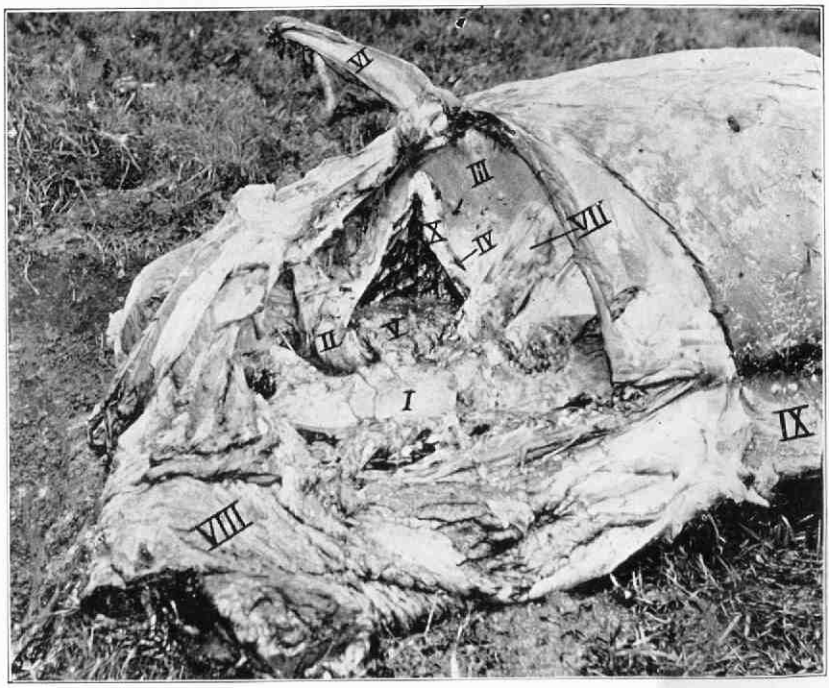
In het pericardium zat helder sereus transsudaat en in het hart roode en witte bloedstolsels. Het hart was slap en zeer bleek van kleur, zoodat het dier blijkbaar aan atonie van de hartspier was gestorven. Van pericarditis was geen sprake; de pleura van diaphragma, longen en den ribwand vertoonde normale glans; in de longen kon geen absces gevonden worden. Aanwijzing van de plaats waar de stopnaald in de borstholte was gedrongen, kon niet gevonden worden. De streng bestond uit een fibreus, hard bindweefsel. Het omschreven geval bevat twee bijzonderheden, namelijk het vormen van een bindweefselstreng om het vreemde voorwerp heen tusschen hart en hartezakje en het niet aanwezig zijn van eene purulente ontsteking.

WEERT. K. J. VROEMEN.

Abnormale ligging van het reticulum bij een koe.

Het volgende interessante geval werd door mij bij eene lijkschouwing waargenomen en te oordeelen naar de literatuur, die ik hier omtrent kon machtig worden, zal het wel tot de zeldzaamheden behooren, misschien nog nooit zijn geconstateerd.

Den 21sten Juli 1913 werd mij gevraagd, eene sectie te verrichten van eene koe, welke plotseling was gestorven. Het betrof eene zwartbonte 6-jarige koe, die, zoolang zij in 't bezit van den tegenwoordigen eigenaar was, niet had willen groeien, niettegenstaande zij 's winters hard werd gevoerd, en des zomers op best weiland werd geweid. Zij was gekocht omstreeks Mei 1912, kalfde al spoedig, bracht een zeer goed kalf ter wereld, en binnen 24 uur na 't kalven kreeg zij melkziekte. De koe gaf, na hersteld te zijn, zeer veel melk, werd weder geleid en kalfde nu Mei 1913 met een vrij groot uier; bracht een flink ontwikkeld kalf, maar gaf geen melk, naardat de uier was. De melkhoeveelheid werd langzamerhand wel grooter, maar toch gaf zij niet als in de vorige lactatie-periode. De koe werd 20 Juli 's avonds dood in de wei gevonden zonder dat eenig teeken van ziek zijn vooraf was waargenomen. Bij de opening der buikholte viel mij direct op, dat er in 't centrum tendineum van het diaphragma zich een eenigszins ovaal gat bevond met een diameter van ± 7 c.M., hetwelk meer lateraal, ventraal van den hiatus oesophageus zat (afstand ± 5 c.M.). Door dit gat verdween een gedeelte der magen in de borstholte. Daar ik meende met iets zeer abnormaals te doen te hebben, nam ik zelf de ribben van den rechterborstwand weg en vond hier het reticulum stevig gegroeid tusschen het achterste gedeelte der rechter long en het mediastinum.

L. T. A. STEDING. Abnormale ligging van het reticulum bij een koe.

Het reticulum was geheel omgeven door een zak van bindweefsel, welke op de binnenzijde zich even als het buikvlies liet aanzien. De rand van 't gat in het diaphragma was ongelijk en verdikt. In 't reticulum bevond zich bij de opening eene normale hoeveelheid goed gekauwd voeder. Ik maakte eene V vormige opening, de punt der lap werd bevestigd aan een uitgesneden en ventraalwaarts geklapte rib, hetgeen op de foto duidelijk is te zien. Enkele deelen werden door mij genummerd en wel als volgt:

I. rechter long,

II. reticulum,

III. diaphragma,

IV. gedeelte van 't gat, in het centrum tendineum. Het reticulum is iets naar links gelegd, om een gedeelte van 't gat in het diaphragma zichtbaar op de foto te maken.

V. maaginhoud,

VI. rib waaraan de V vormige lap (X) van het reticulum is bevestigd. Op de binnenzijde van de lap ziet men zeer duidelijk de netvormige structuuur van het slijmvlies.

VII. gedeelte der zak, welke het reticulum omgaf.

VIII. hals; hoofd is afgesneden,

IX. rug,

X. V vormige lap van het reticulum.

Stellen we nu de vraag, hoe is dit ontstaan, dan geloof ik wel, hier een geval te hebben van scheuring van het diaphragma met intact blijven van het buikvlies. Het beste bewijs hiervoor is 't ongelijke en de verdikking van den rand van het gat. Verder kon niets bij de sectie worden vastgesteld en moeten we dit dus als doodsoorzaak aannemen. Ik zal den eigenaar om verdere inlichtingen verzoeken om eventueel de persoon te vinden, die de koe als kalf opfokte en hoop den geachten collega's later nog eenige mededeelingen te kunnen doen omtrent het vermoedelijk ontstaan van deze zeldzame afwijking.

Elst (O. B.) Juli 1913. L. T. A. Steding.

Waarschijnlijk heeft men hier te doen met een *hernia diaphragmatica congenitale* met als breukinhoud het reticulum, welk geval zeker zeldzaam genoeg is om te worden vermeld.

C. F. v. O.

Necrologie.

P. C. BUIJTERSE. †

Den 10den October 1913 overleed plotseling te Harlingen de heer PIETER CORNELIS BUIJTERSE, gemeente-veearts aldaar. Hij werd 13 December 1845 te Oosterland (Zeeland) geboren.

Op 1 September 1863 begon hij zijn studie aan 's Rijks Veeartsenijschool, alwaar hij op 7 Juli 1868 het diploma van veearts mocht verwerven. Hij vestigde zich te Oosterland en werd het volgend jaar benoemd tot plaatsvervanger van den provincialen veearts te Middelburg, den heer G. J. W. BERGHUYS, die ziek was geworden. Na diens herstel werd de heer BUIJTERSE, met ingang van 1 Januari 1870, benoemd tot gemeenteveearts te Winterswijk. Deze plaats verwisselde hij al spoedig voor Borculo, terwijl hij in 1871 tot gemeenteveearts in Renkum werd benoemd. Doch ook hier had hij geen rust; in 1872 werd hij op verzoek eervol als zoodanig ontslagen. Hij verhuisde naar Sneek, waar hij bij Koninklijk besluit van 2 Januari 1873, n°. 4, werd benoemd tot plaatsvervanger van den districtsveearts wien Leeuwarden als standplaats was aangewezen.

Hier wachtte hem een zware taak; het was in de dagen toen de Regeering tot elken prijs de longziekte wilde uitroeien. Onvermijdelijk kwam de veearts in botsing met den veehouder, die uitroeiing onmogelijk achtte. De waardeering is eerst later, schoorvoetend gekomen, toen de belanghebbenden inzagen, dat hun vooropgezette meening onjuist was.

Nadat de ziekte was bestreden, zag de heer BUIJTERSE zich, wegens de belangrijke vermindering der inkomsten, genoodzaakt om naar een betere praktijk uit te zien. In het begin van 1879 werd hij, in verband met zijn vestiging (op 1 Januari 1879) te 's Grevelduin Capelle (Noord-Brabant), op verzoek eervol ontslagen als plaatsvervanger van den districtsveearts te Leeuwarden. Te Capelle bleef de heer BUIJTERSE 3 jaar.

Op 1 Mei 1882 keerde hij naar Friesland terug, en wel naar Harlingen, alwaar hij tot gemeenteveearts werd benoemd. Bij Koninklijk besluit van 15 Maart 1882, n°. 5, werd hij tevens gouvernementskeurmeester, en bij besluit van denzelfden datum, n°. 6, opnieuw plaatsvervanger van den districtsveearts te Leeuwarden.

Vooral voor den gouvernements-keurmeester was Harlingen destijds een drukke standplaats, daar van hier veel levend vee naar Engeland werd uitgevoerd. Dit hield echter in 1894 op, toen de

Engelsche Regeering den invoer van levend vee uit Nederland verbood. Voor den heer BUIJTERSE beteekende dit een groote vermindering van werk, maar ook van inkomsten; hij werd daarom genoodzaakt zich meer op de praktijk te gaan toeleggen. Vooral in zake tuberculose, entingen tegen vlekziekte, enz. heeft hij zich verdienstelijk gemaakt.

In den laatsten tijd van zijn leven ging dit alles zoo goed niet meer; hij gevoelde zich niet sterk genoeg meer, om, als vroeger de markten te inspecteeren en veel te praktizeeren. Vooral was dit in het laatste jaar het geval, zonder dat hij intusschen ooit ziek was. Hij maakte plannen om zich uit het ambtelijk leven terug te trekken en stil te gaan leven, tot hij op 10 October 1913, des morgens te 4 uur, zonder voorafgaand ziekbed, plotseling, vermoedelijk door een apoplexie, overleed.

Zoover aan ondergeteekende bekend is, heeft de heer BUIJTERSE omtrent zijn vele ervaringen op veterinair gebied nimmer iets aan de pers toevertrouwd; zijn telkens veranderen van woonplaats en werkkring leende zich daartoe trouwens slecht.

De heer BUIJTERSE huwde in 1877 te Sneek met mejuffrouw A. BAKKER; deze en haar drie kinderen staren, gelukkig niet onverzorgd, den geliefden, zorgzamen echtgenoot en vader na. Van de kinderen is de oudste dochter te Grand Rapids (Michigan) gehuwd met den heer S. J. VAN DER VEEN, terwijl de jongste, nog ongehuwde dochter onderwijzeres is te Amsterdam. Het jongste kind, een zoon, is commies bij de posterijen en de telegraphie te Leeuwarden.

UTRECHT, 21 October 1913. W. C. SCHIMMEL.

Boekaankondigingen.

Overzicht der geneeskundig behandelde paarden en muildieren van het N.-I. leger over 1911.

In Ned.-Indië waren in 1911 aanwezig 10 militaire paardenartsen (overeenkomstig de formatie). — het aantal milit. paarden bedroeg 2019 verdeeld over 7 garnizoenen (1799) en het remontedepôt Padalarang (220), het aantal muildieren 11; het aantal behandelingsgevallen 3521, daarvan herstelden 3140, stierven 33, werden 21 afgemaakt, 108 op reform gesteld en bleven 219 in behandeling.

Het sterfte- en reformcijfer was niet ongunstig in vergelijking met andere tropiese en sub-tropiese landen en lager dan de vorige jaren. Ook het aantal gevallen van besmettelijke ziekten was geringer.

De volgende *infectieziekten* kwamen voor:

Coriza contagiosa equorum (goedaard. droes) 4 gevallen (genezen).

Malleus 2 gevallen (afgemaakt);

Farcinosis saccharomycotica 2 gevallen (genezen);

Tetanus 2 gevallen, 1 hersteld, 1 gestorven ondanks preventieve dosis antitetanusserum

en *Hyphomycosis destruens* 3 gevallen genezen door uitkrabben en jodiumbehandeling uit- en inwendig.

Onder de overige ziekten kwamen weder in de eerste plaats de *Osteomalacie* ofschoon het aantal lijders procentgewijze minder was dan de vorige jaren. 70 gevallen kwamen voor (daarvan waren 43 van het vorig jaar in behandeling gebleven). Van deze 70 herstelden 34, werden 3 afgemaakt, 19 op reform gesteld (deze laatste waren gemiddeld 10 jaar oud) en bleven 14 in behandeling.

De ziekte komt uitsluitend voor onder de australiese paarden; de oorzaak is nog onvoldoende bekend. Een overvloedige grasvoedering schijnt therapeuties en prophylacties gunstig te werken. Verder werd prophylacties aan de legerpaarden ged. de eerste vier werkdagen der week 50 gram voederkalk (phosphas calcicus crudus) verstrekt, hoewel het chemiese onderzoek van het voer (gras, gaba- en padistroo) leerde dat het gehalte aan CaO (theoreties) voldoende was en de dieren per K.G. lichaamsgewicht berekend) een dosis CaO opnamen, minstens gelijk aan de hoeveelheid die volgens europeese onderzoekers voldoende wordt geacht.

(Ref. zag deze ziekte in Deli (Sumatra) ook zeer zelden bij de daar tuishoorende Battakponies, maar bijna uitsluitend bij de geïmporteerde australiese paarden en enkele malen bij Birmah-ponies. Soms kwamen in één stal verschillende gevallen voor. Infectieproeven mislukten, ook andere onderzoekers trachtten tevergeefs de ziekte direct over te brengen. De verschijnselen wijzen op een kalkhonger 't zij door onvoldoende toevoer van assimileerbare kalk, 't zij door verhoogd verbruik.)

Voor *ziekten der spijsverteringsorganen* werden 118 paarden behandeld, met 10 sterfgevallen, deze laatste werden gedeeltelijk toegeschreven aan zoogenaamde *grasvergiftiging*.

Wegens *oogziekten* (*chron. irido-choroïditis*) moesten 9 paarden op reform gesteld worden.

Het aantal *gewrichtsaandoeningen* was groot evenals in het vorig jaar; *podotrochlitis* 48, en andere arthritiden en periarthritiden (waarvan 4 afgemaakt en 20 op reform gesteld). Osteomalacie speelde hierbij geen rol, daar deze ziekte juist minder voorkwam dan in de vorige jaren.

Insolatio (*zonnesteek*) kwam voor bij 22 paarden (14 sterfgevallen). Hoofdzaak is hierbij de oververhitting van het lichaam, gewoonlijk min of meer gepaard met oververmoeidheid (surmenage). Het komt het meest voor bij heet drukkend weer, met bewolkte hemel. Een *tijdige flinke aderlating* brengt dikwijls genezing.

Onder de *operaties* kwamen vooral neurectomiën voor (in 't geheel 50) vooral aan de ondervoet. Over de dienstpraestaties der geopereerde dieren waren nog niet voldoende gegevens bekend; ontschoenen na de operatie werd niet waargenomen, wel enkele gevallen van verscheuring der buigpees in de kootholte.

VRIJBURG.

L. Montané et Bourdelle. Anatomie régionale des animaux domestiques. Tome I Cheval. Paris. Libraire J. B. Baillière et fils 1913. Prix 32 frs.

Deze topografische ontleedkunde van onze huisdieren, waarvan thans het eerste deel is verschenen, is bedoeld als een werk à double usage. Heeft toch over het algemeen de chirurg het meeste nut van de regionaire ontleedkunde, schrijvers hebben gemeend ook anderen ten dienste te moeten zijn. De zuiver streeksgewijze behandeling rukt in het algemeen de verschillende systemen van het lichaam te veel uit hun verband en om nu aan dit euvel tegemoet te komen, wordt eerst een beschrijving gegeven van de weefsels, organen, stelsels in het algemeen. Vooral aan het centrale zenuwsysteem is een groot gedeelte van deze bespreking gewijd. Daarna volgt de regionaire ontleedkunde, maar voordat met een bepaalde streek wordt begonnen, wordt eerst de bouw der beenderen, spieren, vaten, zenuwen, enz. die in de streek thuis hooren, behandeld. De laagsgewijze bespreking doet afzonderlijk mededeeling van de spieren, vaten, enz. en beschouwt dus deze zaken minder in hun onderling verband, terwijl dit toch de waarde van de toegepaste ontleedkunde bepaalt. Door de nu gevolgde methode is de bestudeering moeilijker en het geheel minder overzichtelijk. M. i. hebben de schrijvers te veel getracht twee heeren te dienen.

De anatomische mededeelingen munten uit door duidelijkheid en gaan vergezeld van vele voor den practicus waardevolle opmerkingen. Vele oorspronkelijke en duidelijke teekeningen versieren den tekst, enkele gravures zijn te klein en te overladen.

KREDIET.

Ingezonden.

EEN LAATSTE WOORD OVER DEN INSPECTEUR VAN DEN VEEARTSENIJKUNDIGEN DIENST EN DE VEEWET.

In het nummer van 1 September l.l. van dit Tijdschrift wenscht Mr. Dr. FREDERIKS het debat over de Ministerieële Resolutie van 14 October 1912 te sluiten op eene wijze, welke men allerminst van een eerlijk debater verwachtte.

Ik zal dus nogmaals de vrijheid nemen de zakelijke zijde van het interessante vraagstuk en van mijn polemiek recht te zetten en aan te toonen, hoe mijn bestrijder de quaestie fundamenteel heeft omgekeerd.

Ik beweerde in mijn eerste opstel en ik heb zulks in mijn laatste uitdrukkelijk geresumeerd, dat men oorspronkelijk den Inspecteur verlangd en hem ook in 1911 verkregen heeft tot een centralisatie van — let wel lezer — de bestrijding der besmettelijke veeziekten in het algemeen en van het mond- en klauwzeer in het bijzonder.

Bij bovenbedoelde Ministerieële Resolutie is vervolgens den werkkring van den Inspecteur — dien men bij eenvoudigen begrootingspost in de organisatie van den Veeartsenijkundigen Dienst heeft ingeschakeld — bepaald en werd daarbij

den Districtsveeartsen opgedragen zich *„bij de uitoefening van hun taak te gedragen naar de aanwijzingen van den Inspecteur, aan wiens bevelen zij zullen hebben te voldoen"*.

En steunend op het betoog van Mr. ZAAYER die de onwettigheid der Resolutie aantoonde op grond dat de *Wet van* 20 *Juli* 1870 geen Inspecteur-bevelhebber kent en dus diens bevelen *voor de uitvoering der Veewet* de Districtsveeartsen niet binden, zeide ik, dat met de aanstelling van dien Inspecteur de centralisatie van ziektebestrijding, zooals men ze oorspronkelijk wenschte niet is bereikt en ook het doel, waarvoor men den Inspecteur verlangd heeft niet kon worden bereikt. En ik sprak met het oog daarop de hoop uit, dat, om alle eventueele botsingen tusschen den Inspecteur en de Districtsveeartsen te voorkomen de Resolutie zoude worden verduidelijkt of aangevuld.

Dat is het zakelijk standpunt door mij van meet af ingenomen en dat wel de overgroote meerderheid der Districtsveeartsen met mij zal hebben gedeeld.

Laat ik nog duidelijker spreken.

Ik heb nooit beweerd, dat de aanstelling van den Inspecteur bij de begrootingspost in strijd is met de wet, evenmin als ik ooit beweerd heb, dat de Inspecteur geen bevelen aan de Districtsveeartsen zou mogen geven, welke voortspruiten uit de *algemeene* dienstbetrekking van den Districtsveearts.

Wat ik heb beweerd en nog volhoud is, dat de Inspecteur geen bevelen mag geven, *welke betrekking hebben tot de uitvoering der Veewet*, welke zulke bevelende macht alleen en uitsluitend den Minister heeft opgedragen en dat juist in die aangelegenheden, welke tot een gewenschte ziektebestrijding dringend noodzakelijk zijn, de macht van den Inspecteur te kort schiet, omdat de hem bij Ministeriëele Resolutie toegekende macht in botsing komt met de wettelijke bepalingen daaromtrent.

En of mijn tegenstanders nu al zeggen, dat zulks alleen het geval is bij bepaalde in de Veewet scherp omlijnde gevallen, dan verandert zulks toch in het geheel niets aan mijn oorspronkelijk betoog, dat de veewet beletselen oplevert, om de *algemeene* bewoordingen der Ministeriëele Resolutie tot haar recht te doen komen en dat het dus hoog tijd wordt om die *algemeene* machtsverleening te beperken en de verhouding van den Inspecteur tot den Districtsveearts te regelen, zooals zij in staatsrechterlijk veeartsenijkundig samenstel behoort te worden opgevat.

De meening van J. B. SNELLEN door JERONIMUS in dit blad aangehaald, toont nog eens uitdrukkelijk aan, dat de wetgever de Inspecteursfunctie zooals Mr. DR. FREDERIKS ons die wil geven, heeft verworpen en zeer terecht en juist concludeert dan ook Prof. D. A. DE JONG in het nummer 1 October van den periodiek, dat de Inspecteur bedoeld door SNELLEN en die bedoeld door den begrootingswetgever en de Resolutie niet dezelfde zijn.

In het eerste geval is hij de dienstchef, wiens werkkring de Wet zelf regelt (zooals b.v. de Inspecteur van den arbeid e.a.) en wiens bevelen en aanwijzingen onmiddellijk steunen op de Wet. In het laatste geval is hij er slechts uit een oogpunt van dienstorganisatie en dus Inspecteur of toezichthebber, dat de krachtens de Wet gegeven bevelen worden uitgevoerd, desnoods in algemeene, buiten de Wet liggende werkzaamheden, de leider en aanwijzer.

Mr. DR. FREDERIKS heeft als *axioma* gesteld, dat de begrootingswetgever de

Wet heeft geïnterpreteerd, doch hij heeft niets aangetoond noch bewezen, waaruit zou blijken, dat de begrootingswetgever den Inspecteur anders zoude hebben erkend dan alleen uit een oogpunt van dienstorganisatie.

Alle getob dan ook over interpretatief karakter, over delegatiemacht, over mijn gemis aan juridische kennis en juist begrip, doet aan deze waarheid niets af en dient alleen om den min eervollen aftocht in de oogen van den lezer te dekken.

Ik gun mijn tegenstander het juichend gevoel van meerderwaardigheid, dat een bureaucraat steeds eigen is, omdat hij zich in zijne spheer veilig gevoelt tegen de aanvallen van den practicus, doch ik ben niet van zulk hout gesneden, dat ik mij door dikke woorden laat afschrikken om te zeggen, wat ik denk en wat velen met mij hebben gevoeld.

Slechts over dit eene verheug ik mij, dat voor eenige dagen bij het jongste optreden van het mond- en klauwzeer in Zuid Limburg de Ministeriëele Resolutie in haar algemeene woordenkeus en strekking is verloochend door den . . . . . Minister zelf.

Beschikkingen immers over de te nemen maatregelen tot bestrijding en beteugeling der ziekte zijn uitgegaan van — en gegeven door den door de Wet aangewezen Minister — althans in naam van dien Minister — en niet door den Inspecteur qualitate quo.

Schitterender desaveu van het product van „den met den legislatieven arbeid belasten ambtenaar aan het Departement van Landbouw" ware, moeilijk denkbaar en schitterender voorbeeld om te betoogen, dat de *algemeene* machtstoekenning aan den nieuwen Inspecteur en de algemeene toepassing, zooals mijn juridische tegenstander ze zich oorspronkelijk had gedacht, juridisch onzuiver was, is er moeilijk te vinden.

Voeg bij dit alles nu nog eens de door hem zelf erkende ondoelmatigheid, ja zelfs de wetenschap dier ondoelmatigheid op het oogenblik, dat men aan de Volksvertegenwoordiging de instelling van het nieuwe ambt aanprees als het panacée aller kwalen, welke aan de veeziektebestrijding kleefden, en ge zult u met verbazing afvragen, hoe dit alles te rijmen is met den hoogen toon en het afwerend minachtsgebaar van Mr. Dr. Frederiks.

Want hier kom ik tot mijn grootste bezwaar tegen den aftocht van mijn tegenstander, dat hij dien dekt met alle mogelijke bijvoegselen zoowel van zakelijken aard, welke met het besproken onderwerp, *zooals ik het geposeerd en later nog eens geresumeerd heb*, niets uitstaande hebben, doch ook van persoonlijken aard, waar hij met zooveel voorliefde zich stellende op het standpunt eener onaantastbare juridische geleerdheid, mij herhaaldelijk gemis aan begrip en kennis alsook aan goeden toon verwijt.

Het spijt mij, dat ik hem in dit opzicht alle oordeelsbekwaamheid en bevoegdheid moet ontzeggen en wel alleen en uitsluitend daarom, omdat het tot de goede manieren pleegt te behooren, dat men zich in het debat nooit van onwaarheid bediene.

Welnu, ik zeide, dat ik mij ten opzichte van ten laste gelegd gebrek aan goeden toon bevond in het gezelschap van Mr. Zaayer, doch nu zegt Mr. Dr. Frederiks, dat hij Mr. Zaayer nooit zoo iets heeft verweten. Wie nu in het Nederl. Landbouwweekblad van 22 Febr. '13 heeft gelezen het verwijt van Mr. Dr. Frederiks aan

Mr. ZAAYER, dat hij (Mr. ZAAYER) zich niet heeft weten te bepalen tot een zakelijke discussie, doch zijn verweer heeft ingeleid met een zuiver persoonlijken aanval" en dat hij (Mr. DR. FREDERIKS) „Mr. ZAAYER op dezen weg niet zal volgen, daar hij niet wenscht mede te werken het peil van het debat te verlagen tot een wederzijdsch gekijf in den toon van gekwetste majesteit" —die zal wellicht vragen, welke uitleggingen Mr. DR. FREDERIKS aan zulke zinswendingen meent te moeten geven en hoe hij zich dan wel uitdrukken moet, als hij iemand iets heel onaangenaams wil zeggen.

Ook zijne verdediging tegen mijn beschuldiging van goochelen met groote woorden en juridische spitsvondigheden (een oogenblik aannemende ze waren op mijn tegenstander bedoeld geweest) verzinkt in het niet voor zijne eigene bekentenis, dat met zijne wetenschap aan onze Volksvertegenwoordiging het ambt van Inspecteur werd aanbevolen en de instelling van dat ambt bevorderd, ofschoon hij wist, dat die maatregel *ondoelmatig* was.

Hoe het mogelijk geweest is anders dan met groote woorden en spitsvondigheden onze Volksvertegenwoordiging zoo ondoelmatigen, onwenschelijken en onnoodigen maatregel te doen slikken, moge Mr. DR. FREDERIKS zijn lezers even mededeelen. Zij zullen hem daarvoor zeer dankbaar zijn.

Na zoo'n onverkwikkelijke strubbeling om een geesteskind te redden, zullen zeker de „overweldigende" argumenten vele uwer lezers versterken in hun meening over het eigenaardig optreden van het Departement in deze en meerdere andere gevallen, welke met een eenigszins practischen blik op degelijker en juister wijze hadden behandeld kunnen worden zonder zijn toevlucht te nemen tot juristerij.

Wellicht komt dan bij velen wederom een oude wensch op om de Veeartsenijkundigen Dienst, welke thans aan het Departement van Landbouw is verbonden en die in „werkelijkheid" dan ook aan den Landbouw wordt „onderdanig" gemaakt, daarvan los te maken en over te brengen naar het Departement van Binnenlandsche Zaken.

Op die wijze wordt een ruimer blik gewaarborgd, niet beneveld door oeconomische, maar alleenlijk en uitslutend verhelderd door sanitaire landbouwbelangen, welke op de allereerste plaats aan dien Veeartsenijkundigen Dienst moeten worden toevertrouwd.

Ik eindig thans met de hoop uit te spreken, dat de quaestie, waarover ons debat liep, ontdaan van alle bijmengselen, spitsvondigheden en axioma's, voor de lezers voldoende zal zijn toegelicht en dat de Ministeriëele Resolutie zoo spoedig mogelijk zal worden aangevuld in dien zin, dat duidelijk daarin worde omschreven, dat de Districtsveeartsen „zich zullen hebben te gedragen naar de aanwijzingen van den Inspecteur, voor zooverre deze niet bij Wet of wettelijke verordening aan den Minister zijn opgedragen".

MAASTRICHT, October 1913. K. HOUBA. plaatsverv. distr. veearts.

Eenige opmerkingen omtrent de boekaankondiging van het jaarboek 1911 van het departement van Landbouw, Nijverheid en Handel te Buitenzorg. Burgerlijke Veeartsenijkundige Dienst, Veeartsenijkundig Onderzoek en Onderwijs [1]).

Collega Vrijburg heeft door de uitvoerige bespreking van beide Veeartsenijkundige verslagen uit bovengenoemd jaarboek aan de Indische veterinaire zaken, die aandacht besteed, waarop ze van de zijde van den Hollandschen veearts recht hebben. Zeer juist merkt hij op, dat het traktement en het pensioen van den Indischen veearts te klein is en dat, „de beste krachten niet te goed zijn voor Indië." Dit laatste zou ik willen veranderen in: alleen de beste krachten zijn geschikt voor Indië.

Minder goed vind ik de mededeeling van Dr. Vrijburg als hij schrijft: „dat de tegenwoordige opleiding der Inlandsche veeartsen en de inrichting der school veel te grootscheepsch (is) opgezet."

De bedoeling van de opleiding te Buitenzorg is een Inlandsch veearts te verkrijgen, die als *goed geschoolde hulp* den veearts in zijn ressort steunen en wanneer noodig, hem tijdelijk kan vervangen. (De Inlandsche veearts J. A. Kaligis is thans werkzaam in het ressort Menado, waar een Gouvernements-veearts voor aangewezen behoort te zijn). Wil dus een goed geschoold hulppersoneel gemaakt worden, dan dient het op de hoogte te zijn van de in Indië voorkomende ziekten en van de Indische veeteelt, aangezien de veearts in onze Maleische Archipel nog de aangewezen Zoötechniker is. (Hoe lang nog?). Het moet in staat zijn zelf de ziekten te kunnen diagnosticeeren en zelf de maatregelen aan te geven, die ter voorkoming en bestrijding noodzakelijk zijn. Was een voldoend aantal Europeesche veeartsen beschikbaar, dan zou de werkkring van den Inlandschen veearts beperkter moeten zijn, doch het geringe aantal van de eersten en de veel te groote ressorten, waarover zij zijn aangesteld, maken, dat, voor een goeden gang van zaken, de Inlandsche veearts in ruimeren zin dienstbaar moet worden gemaakt en hieraan moet zijne opleiding volkomen evenredig zijn. Zooals de zaken thans staan, kan hij een *intensieve* uitoefening (en die is de eenige verdedigbare) van het omvangrijke werk van den Gouvernements-veearts, niet veel meer dan de leiding in handen van den Europeaan berusten. De uitvoering moet geschieden door Inlandsch hulppersoneel. Is dit geheel deskundig op het gebied der Indische Veeartsenijkunde, dan kan het meeste succes verwacht worden. In een tweejarige opleiding is dit niet te verkrijgen. Als men uitgaat van het eenzijdige idee, dat de Inlandsche veearts alleen dienst moet doen als hulp van den Gouvernements-veearts met voorbijziening van particuliere praktijk of posities als keurings-veearts enz., dan zijn voor zijn opleiding toch noodig de grondige kennis van de volgende vakken. Voor de bestrijding der parasitaire en besmettelijke ziekten: anatomie, physiologie, algemeene ziektekunde en ziektekundige ontleedkunde, bacteriologie, zoölogie, propaedeutische en gewone kliniek, bijzondere ziektekunde en geneesleer, parasitaire en besmettelijke ziekten en de veeartsenijkundige politie. Voor de Indische veeteelt: eveneens anatomie

[1]) In vroegere jaarboeken staan Veeartsenijkundig Laboratorium en de Inlandsche Veeartsenijschool afzonderlijk vermeld. Waarom nu onder één hoofd, terwijl het toch *twee* inrichtingen zijn, die toevallig onder denzelfden chef staan.

en physiologie, algemeene en bijzondere veeteelt, exterieur en raskennis der belangrijkste huisdieren, hoefkunde, plantkunde, voederkennis en landhuishoudkunde.

Een overzicht van deze vakken is niet voldoende, doch grondige kennis van de hoofdbegrippen moet gewenscht worden en nu is het misschien voor een Europeaan met een goed verstand en behoorlijke ontwikkeling, mogelijk zich dit in twee jaar eigen te maken, het staat te bezien of een dergelijke Inlander dat kan. Een opleiding van 4 jaar is in verband met de genoten studie aan kweekschool voor Inlandsche onderwijzers, opleidingsschool voor Inlandsche ambtenaren of Hoofdenschool te Tondano gewenscht en noodzakelijk. M. i. is de tegenwoordige opleiding niet te grootscheepsch opgezet, maar voldoet zij aan de eischen, die men later aan den Inlandschen veearts zal stellen. De inrichting der school is evenmin overdreven. De directeur is de chef van het Veeartsenijkundig Laboratorium en geeft les in parasitaire en besmettelijke ziekten. Verder zijn er drie leeraren, die ieder met vele vakken belast zijn, n.l. één met anatomie en zoötechnie, één met physiologie, kliniek en aanverwante vakken en één met algemeene ziektenkunde, ziektekundige ontleedkunde, bacteriologie, parasietenkunde, chirurgie, enz. enz. In dit opzicht dus zeker geen luxe, eerder gebrek.

Ieder der 3 leeraren heeft zijn eigen afdeeling, waarin hij zijn onderwijs zoo practisch en demonstratief mogelijk moet en wil geven.

Voor natuurkunde, scheikunde, plantkunde, en zoölogie worden de lessen aan de landbouwschool gevolgd, terwijl PENNING veeartsenijkundige politie geeft. De grondbeginselen der vakken aan de landbouwschool gevolgd, zullen toch geen onnutte kennis voor den Inlandschen veearts vormen, zelfs al zou men de opleiding tot de uiterste grenzen willen inkrimpen. Ik kan me dan ook niet vereenigen met de opmerking van Collega VRIJBURG, als hij spreekt van een te grootscheepsche inrichting der Inlandsche Veeartsenschool.

Met Collega VRIJBURG vrees ik, dat de Inlandsche veearts denzelfden weg op zal gaan, als de doktersdjawa en de inlandsche artsen. Zeer zeker zal de voortdurende *leiding* en zachte, welwillende druk van den Europeschen broeder noodig zijn, maar dan zal men mij moeten toegeven, dat deze laatste in kennis van Indische ziekten en Indische veeteelt verre boven den Inlander moet staan. Van den ouderen Collega moet dit verwacht worden, doch van den jongeren is dat niet dadelijk te eischen. Gaan we van de veronderstelling uit, dat hij theoretisch goed onderlegd in Tandjong-Priok voet aan wal zet, dan kan hij niet onmiddellijk in de praktijk geplaatst worden. Misslagen zullen dan het gevolg zijn. Hij zal zich daarom eerst practisch moeten bekwamen. Een detacheering van een half jaar aan het Veeartsenijkundig Laboratorium en aan de Inspectie van den Burgerlijken Veeartsenijkundigen Dienst is daarvoor *noodzakelijk*. De thans gevolgde methode om ze dadelijk in een ressort te plaatsen is verkeerd, zoowel met het oog op het algemeen belang als op de verhouding van den Europeeschen tot den Inlandschen veearts.

UTRECHT, 4 October 1913. G. KREDIET.

Inlandse Veeartsenschool.

De opmerkingen van Dr. KREDIET, naar aanleding van mijn kritiek op de inlandse veeartsenschool te Buitenzorg (blz. 840 van dit Tijdschrift), hebben mij niet in 't minst kunnen overtuigen van de onjuistheid van mijn standpunt.

KREDIET vreest trouwens ook dat het met de inlandse veeartsen denzelfden weg op zal gaan als met de dokters-djawa, nl. dat ze *zelfstandig optredende* en *zonder voortdurend toezicht*, de weelde niet kunnen verdragen en spoedig weer zullen instorten. Bij mij is dat geen vrees, maar zekerheid. Zij zullen in korten tijd het met moeite en zorg aangebrachte vernis weer verliezen. Waarvoor dan die lange en dure wetenschappelijke opleiding? De heeren in Buitenzorg kunnen hun tijd en de Staat zijn geld nuttiger besteden. Op de tans ingeslagen weg doorgaande zullen eerlang de docenten met werk zijn overladen, en zullen meer krachten worden aangesteld en het einde zal zijn een *compleet, jong veeartsenijschooltje* — alsof die te Utrecht niet voldoende was voor Nederland en koloniën.

Een *kortere, empiriese, practiese* opleiding is heus voldoende om van intelligente en handige inlanders zeer bruikbare nuttige assistenten te maken, en meer is er niet noodig. De inlandse veeartsen kunnen toch de europeese niet vervangen en het korps europeese kan door aankweeking van Inlandse veeartsen niet belangrijk worden ingekrompen, daar de inlandse collega's dan te veel aan de contrôle zouden ontsnappen.

Met de laatste regels van Dr. KREDIET ga ik accoord — in Indië is noodig een voldoend aantal bekwame, ijverige en goed betaalde europeese veeartsen, die na aankomst in de tropen een half jaar (minstens) aan het laboratorium te Buitenzorg gedetacheerd moeten worden en daarna enkele maanden moeten werken onder toezicht van een Inspecteur of van een oudere collega. VRIJBURG.

Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

Het Hoofdbestuur heeft de eer hierbij ter kennis van de leden te brengen dat onderstaande berichten zijn ingekomen:

a. Aan de 54ste Algemeene Vergadering der Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland.

Ik heb de eer Uwe vergadering mede te deelen, dat ik, met ingang van heden, bedank

a. als Voorzitter der Maatschappij

b. als Redactielid.

c. als Lid der Maatschappij. H. MARKUS.

b. Hoofdbestuur der Maatschappij van veeartsenijkunde vergaderd in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen, Utrecht.

Ik heb de eer U te berichten dat ik mijn voorlezing niet wensch te houden en dat ik tevens bedank voor het lidmaatschap en voor het eerelidmaatschap Uwer Maatschappij. J. POELS.

ALKMAAR, 9 October 1913.

Namens de afdeeling Noord-Holland der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland, heb ik de eer U te berichten, dat in haar vergadering van den 22sten Augustus 1913 is besloten, te beginnen met het jaar 1914, ieder jaar f 15.— (zegge vijftien gulden) te storten in het van Esveldfonds.

Namens de afdeeling voornoemd *de Secretaris*

KEIJZER.

Aan

het Hoofdbestuur der Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland.

9 October 1913.

c. Wij hebben de eer U mede te deelen dat wij op de redactievergadering van 8 October j.l. de functies als volgt hebben verdeeld:

Voorzitter: de heer KROON,

Penningmeester: de heer VAN OIJEN,

Secretaris: de heer VRIJBURG.

Hoogachtend,

H. M. KROON, *Voorzitter.*

Aan A. VRIJBURG, *Secretaris.*

het Hoofdbestuur der Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland.

UTRECHT, 1 October 1913

d. Aan de Maatschappij tot bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland.

Ik heb de eer U hierbij mede te deelen, dat ik blijf bij mijn besluit, uitgedrukt in mijn schrijven van 27 September 1913 aan de 54ste Algemeene Vergadering. H. MARKUS.

e. Het Hoofdbestuur heeft de eer den leden der Algemeene afdeeling *in Nederlandsch Oost-Indië woonachtig*, mede te deelen, dat de 54ste Algemeene Vergadering heeft besloten hen te ontheffen van den hoofdelijken omslag, welke in 1912, ten behoeve van de herdenking van het vijftigjarig bestaan der Maatschappij, van de leden is geheven. Den leden, die dat geld reeds hebben betaald, zal daarvan restitutie worden gegeven.

Het Hoofdbestuur:

Dr. D. L. BAKKER. l. c. *Voorzitter,*

UTRECHT, October 1913. H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris.*

f. Het Hoofdbestuur heeft de eer den leden der Algemeene afdeeling in Nederlandsch Oost-Indië woonachtig, mede te deelen dat de 54ste Algemeene Vergadering heeft goedgekeurd, dat zij als contributie zullen betalen een bedrag, ter grootte van 75 % van de jaarlijks door de Algemeene Vergadering te bepalen bijdrage, bedoeld in het 1ste lid van art. 16 van het huishoudelijk reglement.

Het Hoofdbestuur:
Dr. D. L. BAKKER, *l.c. Voorzitter.*
H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris.*

g. Het Hoofdbestuur heeft de eer den leden te berichten dat het door de 54ste Algemeeene Vergadering is verzocht een onderzoek in te stellen naar de werkkring der hulpkeurmeesters van vee en vleesch in Nederland en ook der veeopzichters geen hulpkeurmeester zijnde, naar aanleiding van de voorstellen van de afdeelingen Utrecht en Gelderland-Overijsel, geamendeerd door de afdeeling Groningen-Drenthe.

Om te voldoen aan deze opdracht neemt het Hoofdbestuur de vrijheid, de afdeelingen en de leden op te wekken goed geargumenteerde en goed gedocumenteerde feiten, deze zaak betreffende, te willen inzenden aan het adres van den 1ste Secretaris, vóór 1 December a.s.

Het Hoofdbestuur:
Dr. D. L. BAKKER *l. c. Voorzitter.*
UTRECHT, October 1913. H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris.*

PROGRAMMA

van de Buitengewone Algemeene Vergadering der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland, op Zaterdag 29 November 1913 in de Concert-Zaal van het Hotel de l'Europe te Utrecht.

EERSTE GEDEELTE.

Aanvang der vergadering des voormiddags 10 *uur precies.*

Huishoudelijke werkzaamheden.

1°. Openen der vergadering.

2°. Ingekomen stukken.

3°. Voorstel van het Hoofdbestuur.

De algemeene vergadering machtigt het Hoofdbestuur, de toegezegde bijzondere vergaderingen volgens art. 19 der statuten, welke einde 1913 en begin 1914 zouden worden gehouden, te doen vervallen.

Toelichting: Door de noodzakelijkheid om eenige voor de veeartsenijkunde belangrijke onderwerpen te behandelen en zoo mogelijk,

tot een einde te brengen, zullen er binnen eenige maanden twee mogelijk drie, *buitengewone algemeene vergaderingen* worden gehouden.

Aangezien het voornemen bestaat alsdan ook gelegenheid te geven tot behandeling van onderwerpen de Maatschappij rakende, kunnen de bovengenoemde bijzondere vergaderingen gevoegelijk vervallen.

om 11 *uur voormiddags*

4°. Aanvaarding van het beheer over het van Esveldfonds.

TWEEDE GEDEELTE.

Aanvang der vergadering des namiddags 1 uur.

1°. Behandeling van het Ontwerp van Wet, regelende de vleeschkeuring.

2°. Behandeling van het Rapport der commissie in zake het veeverzekeringswezen in Nederland.

3°. Vrije mededeelingen.

4°. Sluiten der vergadering.

Vastgesteld in de Hoofdbestuursvergadering van 11 October 1913.

Het Hoofdbestuur:

Dr. D. L. BAKKER *l.c. Voorzitter.*

H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris.*

JAARVERSLAG OVER 1912 VAN DE AFDEELING FRIESLAND VAN DE MAATSCHAPPIJ TER BEVORDERING VAN DE VEEARTSENIJKUNDE IN NEDERLAND.

De vier gewone vergaderingen in het verslagjaar 1912 belegd, werden met geringe variatie steeds door dezelfde leden, in getalen van 14 tot 20, bezocht.

Een buitengewone vergadering, ter bespreking van den te houden vervolgcursus werd in April gehouden; daar werd besloten de heeren Prof. DE JONG, Prof. POELS en WESTER te verzoeken voordrachten te houden over de volgende onderwerpen resp: over immuniteitsleer, over kalver- en varkensziekten en over de diagnostiek der kreupelheden en gerechtelijke veeartsenijkunde.

Het aantal leden der afdeeling bedroeg aan het einde van het verslagjaar 38. De heer C. M. VAN ROOIJEN bedankte bij zijn vertrek naar Boxtel, daarvoor in de plaats kwamen als nieuwe leden de heeren S. P. SCHAAP te Achtkarspelen en G. TERPSTRA te Roordahuizum.

Wijziging in het bestuur werd noodzakelijk door periodieke af-

treding van den secretaris den heer TEN HOOPEN, voor hem werd benoemd de heer Dr. A. J. WINKEL.

Als afgevaardigde, resp. plaatsvervanger naar de algemeene vergadering werden gekozen de heeren TEN HOOPEN en VEENBAAS.

Aan den in de wintermaanden gehouden vervolgcursus zijn 28 leden met veel ambitie gaan deelnemen.

Behalve talrijke mededeelingen van practischen aard werden door de heeren VEENBAAS en WINKEL de volgende onderwerpen ingeleid. resp: Aandoeningen der urinewegen bij het rund; en de waarde van de bacteriologische vleeschkeuring en de doorvoerbaarheid van deze keuring ten opzichte van noodslachtingen ten platten lande.

Secretaris.
Dr. A. J. WINKEL.

Algemeene Afdeeling: Tot leden dezer afdeeling zijn aangenomen de heeren J. C. M. GURCK, te Utrecht, G. H. HOMMELS, te Oldenzaal, A. KLARENBEEK, te Utrecht, DR. G. KREDIET, te Utrecht, J. L. PETTEN, te Houten.

Afdeeling Zeeland: Tot lid dezer afdeeling is aangenomen de heer J. J. MEIJER te Terneuzen.

Berichten.

Verslagen, begrootingen en andere publicaties van Rijkswege.

Ten einde zooveel mogelijk plaatsruimte beschikbaar te houden heeft de redactie besloten van de jaarlijks terugkeerende officieele stukken slechts een kort uittreksel op te nemen

Verslag veeartsenijkundig examen, zitting Mei, Juni en Juli 1913.

Als bijvoegelsel N°. 51 tot de Nederlandsche Staatscourant (17 Sept. 1913 N°. 217) is verschenen het verslag van het veeartsenijkundig examen van dit jaar tusschen 14 Mei en 14 Juli gehouden. Geëxamineerd werden in twee maanden 31 candidaten. Als uitbreiding van het door elken candidaat af te werken programma vindt men o. a. het verrichten van sectie, bespreking van museumpreparaat of projetciebeeld bij parasitaire en infectieziekten, terwijl ook de cliniek van deze afdeeling beter tot zijn recht is gekomen, dan vroeger het geval was.

De uitslag van het examen moge blijken uit het volgende tabelletje

Aangegeven. .	31	Geslaagd	16
Teruggetrokken	1	Niet geslaagd	9
	30		
Teruggewezen met verlof het practisch gedeelte na 6 maanden te herhalen			5
			30

Evenals het vorige jaar zal er dus ook nu weder aan hen, die bij voldoende theoretische kennis, onvoldoende practisch onderlegd bleken te zijn, gelegenheid worden gegeven om na 6 maanden weder examen af te leggen. Deze maatregel verdient zeer zeker algemeene toejuiching.

Verslag der Algemeene Rekenkamer over het jaar 1912.

In het Verslag der Algemeene Rekenkamer nopens hare Werkzaamheden over het jaar 1912, vindt men op bldz. 11 een overzicht van de correspondentie dezer kamer met den ministers van Justitie en van L.N. en H. omtrent een volgens het oordeel dezer kamer onjuiste toepassing van de artikelen 35, 2de lid en 36 der wet tot regeling van het veeartsenijkundig staatstoezicht en de veeartsenijkundige politie.

Volgens Art. 21 dier wet, moet vervoer van vee verdacht van eene besmettelijke ziekte worden bestraft o. a. met verbeurdverklaring van dit vee. In een drietal gevallen was de opbrengst van zulk vee aan den eigenaar teruggegeven, en slechts de waarde van de gelijktijdig vervoerde zieke dieren verbeurd verklaard. De kamer meende, dat ook de opbrengst der verdachte dieren aan het rijk moest komen te vallen.

Volgens den Minister van Justitie was in geen der drie gevallen een veroordeeling gevolgd wegens het strafbaar vervoer van „verdacht vee," door gebrek aan bewijsmiddelen. Hierop is de teruggave gebaseerd.

Bovendien moet volgens dezen Minister niet uit het oog worden verloren, „*dat de imperatieve verbeurdverklaring in de Veewet in zekeren zin eene juridische abnormaliteit was en daarom van het recht van gratie een veelvuldig gebruik werd gemaakt.*" Overigens mocht ook volgens het oordeel van den Minister van L. N. en H. *de doelmatigheid der wet worden betwijfeld, en was eene voorzichtige hanteering harer bepalingen in gevallen, die daarvoor in aanmerking kwamen, daarom gewenscht.* Tevens wilde de kamer de verbeurdverklaring van openbare middelen van vervoer waarmede bovenbedoelde overtreding werd begaan strenger doorgevoerd zien. Men heeft echter ingezien dat daarmede meestal derden, onschuldigen, zouden worden gestraft en de kamer heeft op de handhaving dezer bepaling *niet* nader aangedrongen.

Uit hetzelfde verslag blijkt, dat de subsidie in de jaren 1907, 1909 en 1911 aan de gemeente Leiden verstrekt, als bijdrage in de kosten van reiniging en ontsmetting van de veemarkt, met ingang van 16 December 1911 is ingetrokken. De minister vertrouwt, dat ook zonder rijkssteun een behoorlijke reiniging en ontsmetting zal plaats hebben.

Verslag van den staat der hooge, middelbare en lagere scholen over 1911—1912.

In het onderwijsverslag (handelingen der Staten Generaal 1912-1913 (Bijlage D) vindt men in het Derde Hoofdstuk het verslag omtrent den cursus 1911-1912 aan 's Rijks Veeartsenijschool. Er waren 190 studenten als volgt over de studiejaren verdeeld.

1ste	studiejaar	78 studenten.
2de	„	46 „
3de	„	29 „
4de	„	37 „

De belangrijke verbouwingen van het lesgebouw, het laboratorium voor parasitaire en infectieziekten worden er uitvoerig in beschreven. De korte opmerkingen over het onderwijs in de onderscheidene vakken, leenen zich niet tot weergave in klein bestek. Vermeld zij alleen, dat onder de studenten slechts matige belangstelling voor het practisch onderwijs in de vleeschkeuring schijnt te bestaan.

Voor het practisch onderwijs in verloskunde waren beschikbaar bij groote huisdieren 61 normale geboorten en 21 abnormale. Dit is zeker al een te waardeeren aantal, dat evenwel bij het groot aantal studenten hoog noodig te achten is. Ook werden in dit verslag opgenomen, eenige gegevens omtrent den cursus tot opleiding van onderwijzers in practisch hoefbeslag. Hoezeer het ook gewenscht is degelijke kennis hieromtrent te verspreiden, moet er voor gewaakt worden, dat het verband van dezen cursus en de Veeartsenijschool niet te innig wordt, daar de cursianen, zich dan misschien ongewenschte vrijheden gaan veroorloven, en tot kwakzalverij zouden overgaan, „omdat zij toch ook aan de veeartsenijschool hebben gestudeerd."

Men brenge deze cursus zoo mogelijk onder bij „ambachtsonderwijs," waar zij zeker een goede plaats zal innemen.

Hoofdstuk X, Staatsbegrooting 1914.

Het karakter van dit staatsstuk is meer dat van een kredietwet, dan dat van een in alle deelen vastgestelde begrooting van uitgaven. Blijkens de eerste zinsneden van de memorie van toelichting stelt de nieuw opgetreden minister zich voor, de posten die van de door zijn voorganger ontworpen begrooting afwijken, nader te onderzoeken en zoo noodig nadere voorstellen daaromtrent te doen.

Totaal is de begrooting verhoogd met 4,5 millioen, zoodat zij van ruim 10 millioen voor 1913 stijgt tot bijna 15 millioen voor 1914. Deze stijging van 45 % is voor bijna 3 millioen te danken aan de uitkeering aan de rijksverzekeringsbank, ter bestrijding van de kosten van renten (invaliditeitswet) zoodat over de andere posten slechts een verhooging van ruim 1,5 millioen is vastgesteld of ongeveer 12 % van het over 1913 geraamde bedrag. Beziet men de posten voor de Rijksveeartsenijschool (art. 23 en 24) dan blijkt dat deze ook ongeveer met 12 % zijn verhoogd, zoodat zij op evenredige wijze van de beschikbare meerdere middelen hun deel hebben gekregen. Hetzelfde kan gezegd worden van de subsidiën en kosten in verband met de uitvoering der wet op de paardenfokkerij 1901 (art. 32). Het blijkt verder in de bedoeling der regeering te liggen tot aanstelling van nog een leeraar aan 's Rijksveeartsenijschool over te gaan. Ook zal, zij het dan ook tijdelijk, een bibliothecaris worden aangesteld, terwijl reorganisatie van de bibliotheek is voorgenomen.

Salarisverhooging voor districtsveeartsen staat niet op deze begrooting vermeld. Noch de posten, die met het veterinair staatstoezicht verband houden, noch die voor de Rijks Seruminrichting bestemd, hebben ditmaal in de algemeene verhooging mogen deelen.

Voor het houden van cursussen in vee-en vleeschkeuring is f 6000 uitgetrokken. Zijn alle gediplomeerden van de vroegere cursussen reeds op juiste wijze geplaatst zoodat dringend aanvulling vereischt wordt, of is dit slechts een voorloopige aan-

vraag met het oog op de Rijkswet op dit gebied. Voor cursussen in hoefbeslag en in paarden- en rundveekennis is ook een hooger bedrag dan het vorige jaar uitgetrokken.

Onderstaand uittreksel moge een kort overzicht geven van de posten die voor veeartsen van belang kunnen zijn.

Artikel	Bedrag 1914	Bedrag 1913	Meer 1914	Minder 1914	
20	17.500	16.000	1.500		Cursussen hoefbeslag en paarden- en veekennis
23	137.470	120.621	16.845		Jaarwedden v/h personeel Rijksveeartsenijschool
24	112.371	101.827	10.544		Gebouwen hulpmiddelen enz. Rijksveeartsenijschool
25	4.500	4.500			Kosten veeartsenijkundig examen
31	8.200	810			Salarissen Rijkshengstveulendepôt
32	161.000	146.000	15.000		Wet Paardenfokkerij
33	86.000	86.000			Subsidiën fokkerij runderen, varkens, schapen en geiten
34	2.500	2.500			Subsidiën fokkerij trekhonden
41	203.090	203.090			Jaarwedden, loonen, enz. veeartsenijkundigen dienst
42	90.000	75.000	15.000		Bureel en verplaatsingskosten Districtveeartsen plaatsverv. Districtveeartsen, gouvernements keuringsveeartsen
43	37.760	37.760			Jaarwedden, loonen enz. Rijks-Serumsinrichting
44	100.792	100.792			Gebouwen, meubelen, materialen enz. Rijks Seruminrichting
45	35.000	35.000			Kosten uitvoerkeuring vleesch, waaronder fl 6000 voor cursussen
46	250.000	250.000			Kosten, subsidiën en schadeloosstellingen tot afwending van het gevaar waarmede ziekten den veestapel bedrijgen
47	250	250			Wet op hondsdolheid 5 Juni 1875.

Van Oyen

Begrooting van Nederlandsch-Indie voor het dienstjaar 1914.

Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel.

Hoofdstuk I (*Uitgaven in Nederland*).

Onderafdeeling 53. Het aantal veeartsenijkundigen, dat zich aanmeldt voor uitzending, is onvoldoende voor de eischen van den dienst. De formatie, welke reeds geleidelijk is uitgebreid, zal ook verder uitbreiding behoeven in verband met de toenemende bemoeienis met den veestapel der bevolking en de intensieve bestrijding van veeziekten. Gedeeltelijk kan in de behoefte aan meer veeartsenijkundig personeel worden voorien door inlandsche veeartsen, afkomstig van de school te Buitenzorg, die voortaan 5 à 7 jongelieden per jaar zal afleveren, doch bovendien zal aanvulling van het korps Europeesche veeartsen noodig blijven. Ten einde dit mogelijk te maken is het gewenscht voor de opleiding van veeartsen een regeling te treffen ongeveer overeenkomende met die voor de studenten aan de Technische Hoogeschool. Aan de candidaat-veeartsen zal, na het afleggen van het natuurkundig examen, gedurende ten hoogste drie jaar een toelage van *f* 900 's jaars worden

toegekend. Voorts zal de gratificatie voor uitrusting voor alle veeartsen zijn te verhoogen van *f* 1000 tot *f* 1300, waaraan de verplichting zal worden verbonden tot aanschaffing van een microscoop en van een verlichtings-apparaat, welke hulpmiddelen voor alle veeartsen in den Indischen dienst onontbeerlijk worden geacht.

HOOFDSTUK II (*Uitgaven in Indie.*)

Onderafdeelingen 155 (*a, b, c*) *en* 156 (*a en b*). Bij de reorganisatie van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel, zal het *„veeartsenijkundig onderzoek en onderwijs"* een *aparte departementale afdeeling* worden. Het personeel zal evenals bij de andere afdeelingen van het Departement, in 3 categoriën worden gebracht, zoodat men zal krijgen:

1°. Chefs van afdeelingen met een bezoldiging van *f* 600.— 's maands, met 4 driejaarlijksche verhoogingen van *f* 100.— 's maands, tot een maximum van *f* 1000.— 's maands.

2e. Chefs van instellingen of laboratoria, al of niet onder de sub 1°. bedoelde afdeelingen ressorteerende, met den titel van *chef van* (volgt de naam van de instelling of het laboratorium). Bezoldiging *f* 500.— 's maands met 4 driejaarlijksche verhoogingen van *f* 100.— 's maands, dus tot een maximum van *f* 900.— 's maands.

3e. *Assistenten of wetenschappelijke medewerkers*, onder leiding van de sub 1°. en 2°. bedoelde personen arbeidende. Bezoldiging *f* 350.— 's maands met 6 driejaarlijksche verhoogingen van *f* 75.— 's maands, dus tot een maximum van *f* 800.— 's maands.

Voor de *Inlandsche Veeartsenijschool* (155 c. en 156 b.) en voor de cursus tot opleiding van mantri's bij den burgerl. veeartsenijk. dienst en van keurmeesters van slachtvee en vleesch, is uitgetrokken *f* 58912.— (waarvan *f* 21108.— voor onderwijzend en ander personeel).

Onderafdeelingen 175 *en* 176. (Burgerlijke veeartsenijkundige dienst).

Door den toenemenden omvang van de maatregelen tot verbetering van de veestapel op Java, Madoera en de Buiten-bezittingen en de meer intensieve bestrijding van verschillende veeziekten, wordt uitbreiding van het personeel van den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst *hoogst urgent* gevonden. Voor 1914 wordt daarom gerekend op *vermeerdering* van het aantal van 129 *veemantri's met* 35, en van het aantal van 40 *Europeese Veeartsen met* 4. Bovendien wordt het thans op 2 gestelde *aantal adjunct-inspecteurs vermeerderd met* één. Het aantal Inlandse veeartsen zal in 1914 vermoedelijk 26 zijn.

Het is gebleken dat in de inrichting der *stoeterij te Padalarang* noodzakelijk verandering moet worden gebracht, omdat het fokken van volbloed sandelhout-hengsten daar te hooge kosten vordert, terwijl er tans gelegenheid bestaat om goede hengsten van dit ras te verkrijgen op het eiland Soemba zelf, wat vroeger, in verband met den toen nog niet geordenden toestand op dat eiland, niet mogelijk was.

Om in de behoefte aan grootere dekhengsten (dan de sandelhouts) te voorzien in de Preanger, zullen daar op uitgebreider schaal dan tot nu toe, australise merries worden gekruist met sandelhout-hengsten. (Als „pis-aller" is het te probeeren, men dient de nakomelingen goed in het oog te houden en bij minder goede resultaten desnoods overstag te gaan en met de proef op te houden. Continui-

teit in de leiding is daarbij gewenscht, daar bij een wisseling van personeel gelijk in Indië licht mogelijk is, het kan voorkomen dat een opvolger niet voldoende rekening houdt met de ondervinding van voorgangers, en zelf weer door schade wijs moet worden. De volbloed sandelhouthengsten zullen alleen nog *op kleine schaal* te Padalarang worden gefokt en voor de rest uit hun Heimat *Soemba* worden betrokken. Op dat eiland is een veulendepôt daarvoor opgericht. (Dit is zeker een stap in de goede richting. Het is te hopen dat na verloop van tijd alle sandelhouts vandaar betrokken zullen worden).

Voor de *stoeterij te Padalarang* (175 b. en 176 a.) is uitgetrokken *f* 46036.— (waarvan *f* 18030.— voor personeel). (Vorig jaar in 't geheel *f* 52636.—).

Voor de post *„aanmoediging van de paarden- en veeteelt"* (176c.) is *f* 136000.— gerekend. Het vorig jaar was daarvoor *f* 328000.— uitgetrokken (er zijn toen veel runderen in Engelsch-Indië gekocht, vandaar het hooge bedrag).

Aan de Vereeniging tot bevordering van Veeartsenijkunde in Ned. Indië (176 b.) zal weer een regeeringssubsidie van *f* 800.— worden verstrekt.

Uit de indiese begrooting voor 1914 blijkt, dat de regeering een open oog heeft voor de belangen en de verbetering van den veestapel. De middelen die ze aanwendt om te beschikken over een voldoend aantal deskundigen, voor de uitvoering van hare plannen en maatregelen te dien opzichte, zijn echter hoogst onvoldoende. De studietoelage aan cand.-veeartsen verdient m.i. als lokaas, aanbeveling. Er moet echter gezorgd worden dat de jongelui die op die lijm ingaan, later geen berouw hebben (gelijk terecht door den heer Doeve in dit tijdschrift werd opgemerkt), en dat kan bereikt worden door voldoende salarieering. Bij de begrooting voor 1914 is echter alleen gelet op de ambtenaren aan het veeartsenijkundig laboratorium, wier positie zeer terecht, verbeterd wordt. *De hoofdzaak echter, verbetering der positie der praktiseerende gouvernementsveeartsen, blijft achterwege.* Deze ontvangen nog steeds *f* 275.— per maand, met zes 3 jaarlijksche verhoogingen van *f* 75.— tot (na 18 jaren actieve dienst) een maximum van *f* 725.— Vooral het aanvangstraktement van *f* 275—. is te klein, dat weet iedereen en het is onbegrijpelijk waarom dat niet veranderd wordt.

Van der Poel en Jeronimus toonden in een brochure (beschouwingen omtrent de positie van de ambtenaren van den burgerl. veeartsenijk. dienst in Ned.-Indië 1912) de bestaande misstand duidelijk aan. Zij bepleiten daarin een aanvangsalaris van *f* 350.— na 18 jaar opklimmende tot een maximum van *f* 900.— Ik vind dat ze nog te bescheiden zijn en zou een beginsalaris van *f* 400.— niet overdreven vinden.

Het is te hopen dat bij het verheffen van „veeartsenijkundig onderzoek en onderwijs" tot een zelfstandige afdeeling, deze tak van dienst niet heelemaal wordt onttrokken aan het gezag van den Inspecteur der Veeartsenijkundige dienst. Deze laatste behoort toch de Chef te zijn van de geheele veeartsenijkunde in Indië. Hij is door zijn algemeene kennis van zaken, personen en toestanden daarvoor de aangewezen persoon. Wordt het veeartsenijkundig laboratorium geheel zelfstandig, dan krijgt men allicht nu en dan „twee koetsiers op één bok" en dat is in de praktijk een ongewenste toestand.

Vrijburg.

Arbitrage in Drenthe. In een 18 October gehouden vergadering van het dagelijksch bestuur van het Genootschap ter bevordering van den landbouw in Drente met de besturen der afdeelingen van het Genootschap werd een reglement, behelzende de arbitrage-voorschriften inzake den paarden- en veehandel vastgesteld. In Drente worden 5 arbitrage-commissies gevestigd en wel te Assen, Meppel, Emmen, Hoogeveen en Gieten. De commissies werden benoemd, waarin zooveel mogelijk zitting nemen een veearts, een veehouder en een veehandelaaar, terwijl één jurist adviseerend lid van alle vijf commissies zal zijn.

Abattoir te Nijmegen. In de 18 October gehouden Raadsvergadering kwam ter tafel een voorstel van B. en W. om nieuwe verordeningen vast te stellen op het heffen en invorderen van rechten aan het slachthuis. Er werd zooveel over gesproken en tegen geageerd dat de zaak ten slotte bleef zooals die was. Het voorstel liep over een verhooging met 15 tot 20 pCt. van de slachttarieven, waartegen vooral door den slager, den heer C. VAN DER WAARDEN werd opgekomen, die oordeelde dat op het slachthuis wel eenig verlies mocht worden geleden, waar het een inrichting is die de volksgezondheid in de hand werkt.

Voor aan het slachthuis geslachte varkens wordt niet betaald voor trichineonderzoek; daarentegen wel voor heele en halve ingevoerde varkens; ook voor hammen.

De Raad nam aan het voorgestelde tarief voor het keuren van toebereid vleesch.

N. Crt.

Oproeping gouvernementsveearts in Ned. O.-Indie. Voor den burgelijken veeartse school[1]) in Nederlandsch-Indië worden gevraagd veeartsen, die aan 's Rijksveeartsenijschool het diploma van veearts hebben gekregen.

Zij die in aanmerking wenschen te komen, moeten zich bij een gezegeld adres aanmelden bij het Departement van Koloniën onder overlegging van:

a. hun diploma;

b. een bewijs van voldoening aan de Militiewet, afgegeven door den burgemeester der gemeente waarvoor men geloot heeft;

c. een bewijs van goed maatschappelijk gedrag, na dagteekening dezer afgegeven door den burgemeester van de laatste woonplaats;

d. eene geboorte-akte;

e. eene opgave of de adspirant gehuwd of ongehuwd is en c.q. van het aantal en den leeftijd zijner kinderen.

Door een vanwege het Departement van Koloniën in te stellen geneeskundig onderzoek zal moeten blijken, dat de uit te zenden veearts physiek geschikt is voor den Indischen dienst.

Aan de uitzending is verbonden:

a. overtocht voor gouvernementsrekening als passagier der eerste klasse, en c.q. ook voor het wettig gezin;

b. eene vergoeding voor uitrustingskosten ten bedrage van f 1000;

---

[1]) Dit is natuurlijk een drukfout en moet zijn „burgelijken veeartsenijkundigen dienst". Red.

c. eene voorloopige bezoldiging van f 150 's maands, ingaande met den dag van inscheping naar Nederlandsch-Indië.

Hetgeen te dezer zake door de Regeering wordt betaald, moet teruggegeven worden, wanneer de uit te zenden veearts binnen vijf jaren na zijne aankomst op Java, om andere redenen dan welbewezen ziels- of lichaamsgebreken, buiten eigen toedoen ontstaan ter beoordeeling van de Regeering), uit 's lands dienst wordt ontslagen, wanneer hij niet binnen den hem aan te wijzen termijn naar Indië vertrekt, dan wel de reis derwaarts moedwillig afbreekt. Eene schriftelijke verbintenis wordt daaromtrent gevorderd.

In Indië zal genoten worden eene bezoldiging van f 275.— 's maands, na elke drie jaren werkelijken dienst te verhoogen met f 75 's maands, totdat een maximumbezoldiging van f 725.— 's maands zal zijn bereikt.

Ten opzichte van de bepalingen omtrent verlof, pensioen, weduwenpensioen enz. staan de veeartsen gelijk met de overige burgelijke landsdienaren in Nederlandsch-Indië.

De activiteitsbezoldiging gaat in Indië in met den eersten der maand volgende op die waarin de benoeming door den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië zal plaats hebben gehad en de betrekking zal zijn aanvaard.

De bezoldiging is onderworpen aan eene korting van 2 pct. ten behoeve van de burgelijke pensioenen en van 5 pct. voor de gewone bijdrage aan het weduwen- en weezenfonds voor burgelijke ambtenaren in Nederlandsch-Indië; bovendien is bij eerste indiensttreding, ten behoeve van laatstgenoemd fonds, door gehuwden twee maanden en door ongehuwden ééne maand bezoldiging te voldoen, en wel in eens of met bijberekening van rente ad. 5 pct. 's jaars, in 36 gelijke maandelijksche termijnen. Bij huwelijk ééne maand bezoldiging, te voldoen op de wijze als zooeven aangegeven. Bij bevordering door gehuwden tweemaal het bedrag der verhooging over ééne maand, door ongehuwden éénmaal.

De contributiën wegens huwelijk worden verhoogd met een percentage, afhangende van de leeftijden van man en vrouw.

's Gravenhage, 16 October 1913.

De Minister voor Koloniën,
Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal,
HULSHOFF POL, *l*^{0}. *S.-G.*

(*Staatscourant.*)

Landbouwtentoonstelling. Behalve de reeds vermelde veeartsen, was nog officieel bij de Landbouwtentoonstelling betrokken, de heer R. BOSSCHER, veearts te Veendam, die de provinciale collectie Groninger zwartblaar vee mede uitzocht.

VRIJBURG.

Personalia. Bij Koninklijk besluit van 10 October 1913 n^{0}. 62 is, voor het tijdvak van 10 October 1913 tot 1 October 1914, benoemd tot conservator-assistent aan 's Rijks veeartsenijschool te Utrecht, DR. J. OLIE Jr., aldaar.

Bij beschikking van den minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, van 11 October 1913, Directie van den Landbouw, n^{0}. 8212, 1ste afdeeling, is, met in-

gang van den datum van voormelde beschikking tot 1 October 1914, benoemd tot leeraar aan de Rijkslandbouwwinterschool te Leeuwarden, C. TENHAEFF, aldaar.

Bij Koninklijk besluit van 11 October 1913 n^{0}. 49 is benoemd bij het personeel van den geneeskundigen dienst der landmacht, tot paardenarts der 2de klasse, de veearts W. K. PICARD.

Bij beschikking van den den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, van 21 October 1913, directie van den Landbouw, n^{0}. 8714, 1ste afdeeling, is, van af den datum van voornoemde beschikking tot 1 April 1914, benoemd tot leeraar aan de Rijkslandbouwwinterschool te Zutphen, dr. H. C. L. E. Berger, te Zwolle.

Overleden de heer P. C. BUIJTERSE, veearts te Harlingen.

SCHORNAGEL.

STAAT van de gevallen van besmettelijke veeziekten, in Nederland geconstateerd gedurende de maand September 1913.

Opgemaakt door het Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel.

(De cijfers tusschen haakjes duiden het aantal eigenaren aan onder wier vee de ziekte werd geconstateerd).

Provincie.	Veepest.	Longziekte.	Mond- en klauwzeer.	Kwade droes en huidworm.	Schurft bij paard en schaap.	Schaapspokken.	Rotkreupel	Vlekziekte.	Trichinenziekte.	Miltvuur.	Hondsdolheid. Bij hond en kat.	Hondsdolheid. Bij alle vee.
Friesland	—	—	—	—	52(1)	—	82(7)	36(31)	—	2(2)	—	—
Groningen	—	—	—	—	—	—	—	1(1)	—	—	—	—
Drenthe	—	—	—	—	50(2)	—	4(3)	5(5)	—	—	—	—
Overijssel	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6(6)	—	—
Gelderland	—	—	—	—	—	—	—	93(81)	—	3(2)	—	—
Utrecht	—	—	—	—	—	—	17(1)	—	—	1(1)	—	—
Noord Holland	—	—	—	—	11(1)	—	159(16)	—	3(1)	—	—	—
Zuid Holland	—	—	—	—	—	—	—	58(30)	—	2(2)	—	—
Zeeland	—	—	—	—	—	—	—	4(4)	—	2(1)	—	—
Noord-Brabant	—	—	—	—	—	—	—	17(17)	—	4(4)	—	—
Limburg	—	—	9(1)*	—	—	—	—	3(3)	—	6(6)	—	—
Het Rijk	—	—	9(1)	—	113(4)	—	262(27)	217(172)	3(1)	26(24)	—	—

*) Het zieke en verdachte vee is geslacht.

Vroeger geconstateerde ziektegevallen, welke begin September 1913 nog niet geëindigd waren.

Zuidholland ..	—	—	—	—	—	—	169 (7)	—	—	—	—	—
Noordholland..	—	—	—	—	2 (2)	—	652 (49)	—	—	—	—	—
Utrecht	—	—	—	—	—	—	78 (10)	—	—	—	—	—
Friesland	—	—	—	—	34 (3)	—	62 (6)	—	—	—	—	—
Groningen	—	—	—	—	—	—	59 (4)	—	—	—	—	—
Drenthe	—	—	—	—	66(10)	—	29(22)	—	—	—	—	—
HET RIJK ..	—	—	—	—	102(15)	—	1049(98)	—	—	—	—	—

SCHORNAGEL.

Behoort de varkenspest opgenomen onder de ziekten die besmettelijk zijn in den zin der wet?

DOOR

Dr. S. R. FERWERDA.

Reeds oppervlakkig bezien, kan het eenige verwondering wekken dat de varkenspest niet is opgenomen in onze wet op de veterinaire politie.

Immers, van algemeen standpunt beschouwd, is de pest der varkens toch zeker wel een ziekte waartegen het nemen van politiemaatregelen gerechtvaardigd is.

Direct is echter de mogelijkheid eveneens te accepteeren dat er omstandigheden zijn, die een opname der ziekte in de wet minder wenschelijk of zelfs geheel onnoodig maken. Ik zou het me voor kunnen stellen dat men er niet aan dacht, als het voorkomen der ziekte zich in ons land, zooals dat b.v. in Zwitserland het geval is, bepaalde tot uiterst zeldzame gevallen.

Ook als de bestrijding der ziekte in andere landen van Europa niet plaats vond, zou er misschien reden bestaan, dat wij daarop geen uitzondering gingen maken. En voorts, bestond er een deugdzame inenting tegen de varkenspest, zooals dit tegen de vlekziekte het geval is, dan zouden hinderlijke politiemaatregelen bovendien, het doel voorbij kunnen streven.

Nu is het vrijwel onmogelijk een duidelijk beeld van het voorkomen der ziekte in Nederland te geven. Geheel betrouwbare gegevens staan ons hiervoor niet ten dienste, en wat we erover vinden in de Rapporten van het Veeartsenijkundig Staatstoezicht is uit den aard der zaak onvolledig.

Waarschijnlijk is het, dat de ziekte zich het eerst in ons land vertoond heeft in 1899, toen POELS ze constateerde niet alleen in de provinciën Noord- en Zuid-Holland en Utrecht, waar ze de beide volgende jaren ontzettend veel slachtoffers eischte, maar ook in andere provinciën, waar men haar bestaan zelfs niet vermoedde.

In 1900 werden ook in de omgeving van Steenwijk vermoedelijke gevallen van pest geconstateerd, waar het in de Rapporten heet, dat daar veel varkens aan diarrhoe stierven.

Hetzelfde vernemen we in 1902, als weer in de buurt van Steenwijk herhaaldelijk digestiestoornissen met letaal verloop bij jonge biggen werden waargenomen.

In datzelfde jaar wordt eveneens de ziekte geconstateerd in Gelderland en Zeeland, terwijl de provincie Friesland besmet wordt door zieke biggen, die van de markt te Meppel komen.

In 1903 is het in Noord-Brabant, Zuid- en Noord-Holland maar ook in Drenthe dat de ziekte optreedt. Aangaande het ziektebeeld meldt men dan uit Drenthe dat: „de dieren bij een huidaandoening en diarrhoe ook verschijnselen vertoonen, die op een ziekte der longen wijzen."

In 1906 hooren we weer van een aanzienlijke uitbreiding der ziekte. Niet alleen toch in het oostelijk deel der provincie Gelderland trad ze op, maar kwam tevens veel voor in Zuid-Holland, in de omgeving van Gouda, Alphen, Vlaardinger Ambacht en Rotterdam, eveneens in Noord-Holland onder Nieuwer-Amstel en in de Haarlemmermeer, terwijl ze tevens in Utrecht, Overijssel en Friesland veel slachtoffers maakte.

In 1907, toen men weinig van de ziekte hoorde, schijnen toch uit Holland naar Frankrijk uitgevoerde varkens op de plaats van bestemming aangekomen, aan pest te hebben geleden en in het daarop volgende jaar, toen de meeste provinciën vrij bleven is in Noord-Holland groote schade door de ziekte aangericht.

Waren de jaren 1909 en 1910 voor de provinciën die in andere jaren het meest geteisterd werden gunstig, in die jaren en ook in 1911 trad de ziekte hevig op in Friesland en Groningen.

	1905	1906	1907	1908	1909	1910
Ter keuring aangeboden varkens	214212	224250	327169	286428	517651	532336
Borstziekte	9	7	11	40	39	15
Pest	259	439	643	385	100	188

Wanneer we nu tenslotte nog wijzen op bovenstaande tabel, ons welwillend verstrekt door den Inspecteur van den Veeartsenijkundigen Dienst, waarop het aantal gevallen van pest voorkomen, die bij de keuring van voor Export bestemde varkens zijn waargenomen, dan geeft ons dit alles te zamen, ik herhaal het nogmaals, geenszins een duidelijk beeld omtrent het voorkomen dezer ziekte in ons land, maar dan blijkt daaruit toch, dat ze ons, sedert ze hier voor het eerst werd geconstateerd, niet weer heeft verlaten.

Niet altijd even hevig optredend, zijn ons toch meerdere jaren bekend, waarin de ziekte uitgebreid heerschte en veel schade veroorzaakte doordat massa's varkens stierven niet alleen, maar ook onze export van levende varkens er de hinderlijke gevolgen van onder-

vond, door maatregelen tegen invoer van zieke varkens elders genomen.

Want we zouden inderdaad niet alleen staan in de rij der Europeesche Staten zoo we maatregelen tegen de pest gingen nemen.

In Engeland waar de ziekte in 1862 voor het eerst is geconstateerd, is ze reeds sedert 1878 door politiemaatregelen bestreden. Niettegenstaande het resultaat van die maatregelen, die herhaaldelijk gewijzigd werden, tot op heden niet erg bemoedigend is, heeft men ze kort geleden toch weer zeer verscherpt en past thans het afmakingssysteem in zijn meest strengen vorm toe.

Ook in Ierland bestrijdt men de ziekte reeds sedert 1893. Het resultaat hier bereikt is uiterst moedgevend, en staat als 't ware lijnrecht tegenover 't geen men in Engeland bereikte.

Wat Denemarken betreft, toen prof. BANG in 1887 de varkenspest het eerst constateerde in de nabijheid van Kopenhagen, werden hetzelfde jaar reeds maatregelen tegen de ziekte genomen, die vrij streng waren en weldra het gewenschte gevolg hadden. In de laatste jaren echter komt in Denemarken de ziekte weer wat meer voor, maar de maatregelen zijn ook slapper.

Zweden begon maatregelen tegen de pest te nemen in 1888, nadat in 1887 meer dan veertien honderd gevallen der ziekte waren geconstateerd. Opmerkelijk is het, dat waar het meest strenge systeem van bestrijding o. m. in Engeland geen gevolg had, de hier genomen vrij slappe maatregelen schijnbaar het gewenschte resultaat opleverden.

Ook Noorwegen waar de pest het eerst was geconstateerd in 1889, nam de ziekte op in de wet op de veterinaire politie, maar eerst in 1904, toen de laatste jaren toonden dat ze zich hoe langer hoe meer uitbreidde.

Spanje neemt een zeer eigenaardig standpunt in, Want hoewel de varkenspest, naar mij uit persoonlijke informatie bleek, in Spanje niet of zeer zeker uiterst zelden voorkomt, is de ziekte toch met vlekziekte en borstziekte opgenomen in de wet van 3 Juli 1904.

Van niet-voorkomen der ziekte kan men niet spreken als het Italië betreft. Want sedert PERRONCITO ze het eerst constateerde in Piémont, ruim dertig jaar geleden, heeft ze zich over geheel Italië verbreid. Eerst in 1904 zijn wettelijke maatregelen tegen de ziekte in werking getreden, waarvan echter nog geen resultaat te zien is.

In Frankrijk wordt de ziekte bestreden sedert 1898. Resultaat van de thans geldende bepalingen is uit de statistieken niet te merken. Een nieuwe wet met veel strengere bepalingen is echter in voorbereiding.

In Duitschland kwam de varkenspest reeds 20 jaar geleden voor en onderscheidene staten hadden zeer verschillende, soms zeer strenge bepalingen tegen haar in 't leven geroepen.

In het nieuwe Viehseuchengesetz, dat 1 Mei 1912 voor geheel Duitschland van kracht is geworden, komen eveneens bepalingen daaromtrent voor.

De ziekte heeft zich sedert 1900 sterk verbreid en eischt jaarlijks duizende slachtoffers.

Wat Hongarije aangaat, hier is men met maatregelen ter bestrijding begonnen in 1895, nadat de ziekte in 1894 was geconstateerd.

Niettgenstaande de meest strenge maatregelen werden genomen, is van een minder voorkomen der ziekte op dit oogenblik niets te zien. Maar de omstandigheden waaronder men in dit land werkt zijn ook van dien aard, dat een gunstig resultaat uiterst moeilijk te bereiken zal zijn.

Ook in Oostenrijk, waar wettelijke bepalingen werden ingesteld in 1899, nadat de ziekte al eenige jaren had geheerscht, ziet men nog weinig vrucht van zijn arbeid, naar men meent door den telkens nieuwen invoer van zieke varkens uit Rumenië en de voortdurende verspreiding der ziekte door de biggensnijders.

Ten laatste willen we nog wijzen op hetgeen in Bulgarije en Servië geschiedt. In het eerste land werd de varkenspest geconstateerd in 1896 en was ze waarschijnlijk met zieke varkens uit Oostenrijk en Servië binnen gekomen. Nog datzelfde jaar is ze als pneumoenteritis infectiosa in de wet op de vétérinaire politie ingeschreven en kwamen de maatregelen die tegen vlekziekte golden voor haar in toepassing. Een resultaat van deze maatregelen is in de volgende jaren niet gebleken.

Ook in Servië bestaan sedert 1895 maatregelen tegen de varkenspest, die dat jaar voor het eerst werd geconstateerd. Het afmakingssysteem, hier de beide eerste jaren toegepast, werd, daar het te te kostbaar bleek, weer verlaten. Over het algemeen is men over 't geen men tot nu toe bereikte vrij wel tevreden.

We merken dus wel dat men in bijna alle landen van Europa waar de varkenspest optrad, al heel spoedig begon haar door politiemaatregelen te bestrijden.

Het resultaat van de genomen maatregelen is zeer verschillend. Dat men echter in sommige landen met vrije slappe voorschriften reeds succes behaalde, terwijl in andere landen de meest strenge maatregelen in meer of mindere mate fiasco maakten, is zeker wel in de eerste plaats te wijten aan de verschillende omstandigheden waaronder men werkte, andere factoren niet buitengesloten.

Zoo we reeds opmerkten brengt de bestrijding der ziekte o. a. in Hongarije bijzondere groote moeilijkheden mee, en het is dan ook in dat land, dat men thans zijn politiemaatregelen tracht te completeeren met de inenting.

De eerste proeven om varkens immuun voor varkenspest te maken zijn reeds in 1897 genomen door PREISZ, maar leverden geen gunstige resultaten op.

Later is echter door DORSET, UHLENHUTH, OSTERTAG, HUTYRA en anderen beproefd varkens passief te immuniseeren met serum afkomstig van dieren, die een natuurlijke of kunstmatig veroorzaakte immuniteit bezaten en welke immuniteit door één groote of meerdere kleine doses virulent bloed verhoogd werd.

Een dusdanig serum nu scheen een immuniteit te verleenen van ± 3 weken. Werd echter het dier korten tijd na de inenting langs den natuurlijken weg geïnfecteerd dan trad een langer durende onvatbaarheid op.

Nog later heeft toen DORSET gelijktijdig met het serum 1—2 c c M. virulent bloed ingespoten en beweerde toen dat men aldus een immuniteit verkreeg die 6 maanden zou duren.

Nu moet men echter niet vergeten, dat de laatste methode veel van haar waarde verliest door het feit dat een zeker, soms niet onaanzienlijk, percentage der geënte dieren later aan pest gaat lijden en daardoor geen klein gevaar voor verspreiding der ziekte oplevert.

Het schijnt dan ook, dat het meeste practische nut de serumbehandeling oplevert, in die gevallen namelijk waar in koppels de eerste gevallen spoedig worden ontdekt, en de nog gezond gebleven dieren door deze wijze van inenting ook later heel dikwijls gezond bleven.

In zooverre hebben we dan ook dankbaar deze methode van behandelen te accepteeren, maar dat ze niet van zoo afdoenden aard is dat ze politiemaatregelen overbodig maakt, dat voelt een ieder.

Wanneer nu inderdaad waar is dat de varkenspest jaarlijks in Nederland voorkomt, dat de meeste landen van Europa reeds wettelijke bepalingen tegen deze ziekte instelden, en de inenting niet van dien aard is dat ze politiemaatregelen kan vervangen, wat kan ons dan nog weerhouden deze ziekte in onze vétérinaire politiewet op te nemen?

Waar ze zonder eenigen twijfel zeer besmettelijk is, schijnt het me toe dat iedere eigenaar van gezonde varkens het recht heeft naar maatregelen te vragen, die hem zooveel mogelijk voor besmetting van buiten af vrij waren.

We mogen toch niet redeneeren „het is maar een varken," want

het is hier het aanwezige aantal dat het kapitaal vormt, en bovendien niemand kan ontkennen, dat waar bekend is, dat bij epizoötisch heerschen der ziekte, als in gansche streken het grootbrengen van jonge biggen tot de onmogelijkheden behoort en de gansche varkensfokkerij als 't ware met lamheid is geslagen, de financieele schade enorm is.

Daarbij komt onze export. En nu weet ik wel, dat door onze keuring van voor export bestemd vleesch, hier de mogelijkheid voor optredende moeilijkheden vervalt, maar dan blijft toch altijd nog over onze export van levende varkens, die in de laatste jaren niet gering was.

En nu is het bekend, dat toen een paar jaar geleden Frankrijk ook zijn grenzen ontsloot voor jonge fokvarkens uit Nederland, de prijzen van die dieren, niet onaanzienlijk stegen en vele wagonladingen werden geëxpedieerd. Maar het duurde niet lang.

Dat iets dergelijks zoo veel mogelijk worde voorkomen, is toch wel van het allergrootste belang.

Zonder eenigen twijfel de bestrijding der varkenspest (de literatuur over de bestrijding in het buitenland spreekt er herhaaldelijk van), levert groote moeilijkheden op. De moeilijkheden van het vroegtijdig onderkennen der ziektegevallen, de moeilijkheid van een goede marktcontrôle en heel veel andere, ze zijn bekend.

Maar vinden we het anders bij de bestrijding van de meeste andere veeziekten?

Bovendien schijnt het me toe, dat er bezwaren van gewicht zijn in andere landen, die echter voor Nederland vervallen.

We houden onze varkens meestal in kleine koppels van elkaar afgescheiden en gemeenschappelijken weidegang van groote kudden dezer dieren, zooals dat in Hongarije bv. plaats heeft, vindt men hier nergens.

Verder heeft de ziekte in ons land nog niet die geweldige uitbreiding als dat bv. in Engeland, Oostenrijk-Hongarije, Italië of Bulgarije het geval is.

Voorts onze varkensfokkerij bloeit in die mate, dat we invoer uit andere landen geheel kunnen ontberen, en daardoor meteen de kans ontloopen telkenmale met ingevoerde varkens de pest thuis gestuurd te krijgen, zooals Engeland uit Ierland of Oostenrijk uit Rumenië zocals we zagen

Gunstig zelfs voor een succesvolle bestrijding lijkt me het eigenaardig optreden der ziekte in ons land, waar naast epizoötisch heerschen, telkens jaren zijn te boeken, waarin men slechts van een sporadisch voorkomen kan spreken. Dat zijn dan ook de jaren

waarin met volle kracht en de meest strenge maatregelen moet worden aangepakt. Men heeft er wel eens over gesproken de bestrijding van deze ziekte facultatief te stellen in de wet. Ik zou daarvan geen voorstander zijn, omdat ik de vrees niet kan onderdrukken, dat dan niet wordt bereikt wat wordt beoogd. Moeilijk toch kan ik me voorstellen dat men een ziekte, waarvan men de bestrijding facultatief stelt, met volle kracht aanpakt, als ze slechts sporadisch voorkomt. Veel meer ligt het in den aard der zaak dan aan de bestrijding te gaan denken, als men iets doormaakt als in 1900 en 1901. Maar juist bij een dergelijk epizoötisch optreden is al wel vooraf te zeggen, dat dan het resultaat van een bestrijding wel niet groot zal zijn.

Bovendien slechts een verplichte aangifte geeft een eenigszins betrouwbaar beeld over het voorkomen der ziekte, en dat zal men toch zeker wel mogen hebben, als men moet beslissen, welke maatregelen op een bepaald oogenblik moeten worden toegepast.

Dienen huisslachtingen in de wet op de vleeschkeuring opgenomen?

DOOR

A. H. VEENBAAS.

Na kennis te hebben genomen van verschillende beschouwingen over deze quaestie meen ik, dat we, willen we werkelijk een grondig inzicht in deze zaak krijgen, zeer nauwkeurig deze materie dienen te bestudeeren.

Bijna ieder zal 't eens zijn met de commissie van rapporteurs, die in 't tijdschrift van 15 October l.l. hun rapport deden verschijnen, en daarbij aandrongen op niet buitensluiten van de huisslachtingen omdat daardoor een breed veld voor wetsontduiking werd geopend. „Wie ze wil buitensluiten is onbekend met den aard en den omvang der huisslachtingen" heet 't daar.

Juist dit laatste feit, de onbekendheid met het aantal huisslachtingen is m.i. zeer groot. 't Is daarom, dat ik in eigen gemeente een onderzoek instelde en 't resultaat daarvan hier zeer kort wensch weer te geven, om zoo een prikkel te zijn voor anderen in eigen omgeving ditzelfde te doen, om zoo, wanneer straks dit ontwerp van Wet in onze Maatschappij een belangrijk onderwerp van bespreking

zal uitmaken, een groot getallen-materiaal bijeen brengen, waardoor we 't vervallen in te breede bespiegelingen voorkomen.

In de eerste plaats dienen we 't oog te richten naar de deugdelijkheid van de wet; doch moeten tevens voor we een huis gaan bouwen, niet vergeten de kosten te berekenen.

De aard en de omvang van de huisslachtingen ging ik na voor de gemeente *West-Stellingwerf*, met 16.000 zielen, waarvan er ± 2000 in 't centrum Wolvega wonen. Overigens is de gemeente in een West- en Oosthelft te verdeelen, waarvan *de Oosthelft* in het industrierijke dorp Noordwolde een centrum vindt. Bij een lengte van 40 *K.M.*, zal men voor een doelmatig ingerichte keuring 3 centra voor keuring moeten kiezen, doch hierover straks.

De aard van 't bedrijf levert de volgende gevaren. 1°. *Uit nood geslachte dieren* worden dikwijls door den eigenaar, na als huisslachting te zijn behandeld, weggeschonken aan buren en personeel.

Nu kan men *alle* noodslachtingen verplichtend stellen voor de keuring, doch dan wordt 't moeilijk om een grens tusschen noodslachting-huisslachting en normale huisslachting te trekken.

2°. Zeer veelvuldig is gebruik dat meerderen samen een koe of varken slachten. Vooral hier komt 't in den laatsten tijd zelden voor dat men een geheele koe slacht. Meestal gaan 2 soms 3 huisgezinnen samen slachten. Dan komt 't veel voor dat een gedeelte weggeschonken wordt aan familie.

Veelvuldig worden ook door 2 gezinnen niet ieder een varken doch 2 maal een *half varken* geslacht, waarbij dan nog voorkomt, dat vele gezinnen niet tenvolle zoo'n dier zelf consumeeren, doch na 't gerookt te hebben, z.g.n. „een stuk droog spek" verkoopen aan een slager.

Anderen weer houden de zijden spek om te rooken, doch verkoopen hammen, worstvleesch enz.

Wil men de huisslachtingen dus buitensluiten dan zal een scherpe contrôle in 't leven geroepen dienen te worden, opdat *alleen datgene* wat *zuiver* voor *eigengebruik* geslacht wordt, uitgesloten is.

Wat den omvang betreft 't volgende.

Het *aantal aangiften* in 1912 bij den ontvanger der directe belastingen bedroeg:

voor de Westhelft		66
voor de Oosthelft	Noordwolde	47
	Blesse	27
voor het centrum		392
	Totaal	532

Behalve voor *export* en groothandel (dit cijfer bedraagt 2271) zijn dus 532 runderen en kalveren geslacht waaronder ruim 100 *noodslachtingen*.

Sluit men de noodslachtingen uit, dan bedraagt het aantal huisslachtingen van deze rubriek ongeveer 15 voor de Westhelft, voor de Oosthelft ongeveer 20.

Het aantal runderen is absoluut geen bezwaar dus, om ook de huisslachtingen in deze gemeente te keuren.

't Aantal geslachte schapen bedraagt voor de Westhelft ± 300, Oosthelft 150, centrum 300, alle voor verkoop geslacht. Daarnaast staat een zeer *klein* aantal huisslachtingen, terwijl 't *aantal noodslachtingen* vrij aanzienlijk is, doch tot dusverre aan de keuring, die hier in naam voor alle noodslachtingen bestaat, doch in wezen slechts tot de aangiften bij den ontvanger beperkt blijft, ontsnapt.

Ook voor *schapen* is de *keuring der huisslachtingen* dus gemakkelijk te volbrengen en dan zeer aan te bevelen.

Voor *varkens* gelden echter andere cijfers. De huisslachting is voor varkens zeer belangrijk. Deze slachting heeft plaats *hoofdzakelijk* in *November* en *December*, enkele nog in Januari. 't Is juist dezen *korten termijn* bij 't *groote aantal* wat de keuring *kostbaar maakt*.

Bij *iederen* veehouder wordt een varken geslacht, bij de groote veehouders dikwijls *twee*. Niet alleen echter bij de kleine veehouders, vooral in de Oosthelft, waar bijna ieder varkens houdt, wordt ook bijna bij ieder een varken geslacht.

Wanneer ik naging 't aantal veehouders en verdere menschen, die voor 't verrichten van huisslachting in aanmerking komen, dan kom ik voor de *Westhelft tot een cijfer van ongeveer* 400; voor de Oosthelft ongeveer 900 à 1000.

't Aantal varkensslachtingen bedraagt in totaal:

	bij slagers	*als huisslachting*
Westhelft	± 800	± 400
Oosthelft	± 750	± 900
Centrum	± 1250	± 50
	2800	1350

Verder worden door een groothandelaar per jaar ongeveer 2500 varkens geslacht.

't Zullen dus speciaal de varkensslachtingen zijn, die als huisslachting in zoo sterke getale voorkomen, dat ze moeilijkheid opleveren, temeer daar de huizen waar geslacht wordt, dikwijls moeilijk te bereiken zijn.

De korte termijn van ± 60 *dagen* gedurende welke die slachting geschiedt, de *moeilijkheid* om de plaatsen van keuring te bereiken, zal een uitgebreid keuringspersoneel meebrengen, wat in den zomer zeer weinig te doen zal hebben. (Ook bij slagers wordt dan veel minder geslacht op 't platteland).

Wil men deze huisslachtingen *niet* uitsluiten, dan richte men kleine openbare slachtplaatsen op, waar *alle slachtingen* worden gekeurd. In de genoemde gemeente zouden we die moeten doen verrijzen.

In de *Westhelft* met als *centrum Scherpenzeel* in de *Oosthelft* te *Noordwolde*, zouden elk een zeer eenvoudige slachtplaats dienen te worden gebouwd, welke ik me denk te bestaan, uit een *klein* bureau, een *goede* ruime slachthal, een *eenvoudig* hanglocaal, een kleine stalling, en een plaats voor afval. In totaal zouden dan voor de Westhelft worden geslacht, 1200 *varkens*, 300 *schapen* en 66 *runderen* en *kalveren*, welke cijfers voor de Oosthelft hooger zijn.

De financieele bezwaren zouden dan op de meest voordeelige wijze worden opgelost, daar een belangrijke bezuiniging op personeel 't gevolg zou zijn.

Wanneer men geen slachtplaatsjes bouwde en toch de huisslachtingen wilde keuren, zou een grooten dwang worden uitgeoefend op degenen, die wenschen te slachten, daar men dan lijsten zou moeten samenstellen, van menschen die dag voor dag aan de beurt kwamen, teneinde zooveel mogelijk op een dag te kunnen bezoeken.

Hiertegen zou een groot protest worden gehoord, naar ik vrees, terwijl tevens 't groote bezwaaar blijft bestaan, dat de treurige slachtgelegenheden ten platte lande niet worden opgeruimd, wat bij 't bouwen van openbare slachtplaatsjes wel 't geval is.

WOLVEGA, 31 October 1913.

Het keuren van noodslachtingen ten plattelande. [1])

DOOR

DR. W. LUXWOLDA, *Zwolle.*

De talrijke mikroskopische en kultureele onderzoekingen, die in de laatste jaren in verschillende laboratoria systematisch verricht zijn, hebben onze meening omtrent de schadelijkheid van vleesch van aan pyaemische of septische ziekten lij-

[1]) Lezing, gehouden te Zwolle op 24 Maart 1913 voor de Afd. Overijssel der Maatschappij voor Veeartsenijkunde.

dende dieren aanmerkelijk veranderd. De begrippen: ongeschikt tot menschelijk voedsel (ondeugdelijk dus) en gezondheids-gevaarlijk scheiden zich daardoor scherper af dan zij tot nu toe gedaan hebben en zijn niet langer synoniemen. Omtrent de ongeschiktheid bleven natuurlijk de ideeën vrijwel gelijk, ook al zijn deze eenigszins van persoonlijke inzichten van den beoordeelenden keurmeester, plaatselijke omstandigheden en publieke meening afhankelijk en dus niet overal gelijk. Bij onvoldoende uitbloeding van in agonie geslachte dieren, bij sterke vermagering, hooggradige hydraemie, ikterus e.d. zal de een in grensgevallen afkeuren, wat een andere deskundige nog geschikt vindt. In de eene streek zijn het uitzonderingen, die vleesch van „afgeloste" kalveren willen eten, in andere provincies gaat dergelijk vleesch grif weg. Vleesch van in nood gedoode paarden is in de eene plaats onverkoopbaar, terwijl hetzelfde vleesch in een andere plaats gemakkelijk geplaatst wordt. Al kan men natuurlijk niet zijn oordeel laten afhangen van ongemotiveerde vooroordeelen van het publiek, toch kunnen zich zoodanige omstandigheden voordoen, dat men er eenigszins rekening mee moet houden.

Is de beoordeeling van de geschiktheid tot menschelijk voedsel derhalve van verschillende factoren afhankelijk, die min of meer dubieus kunnen zijn, geheel anders is dit met de beoordeeling of het vleesch gezondheids-schadelijke eigenschappen heeft, omdat men hierbij moet afgaan op wetenschappelijk onderzochte feiten en de daaruit opgebouwde conclusies.

Zooals op dit oogenblik de stand van het vraagstuk der zuivere beoordeeling quoad carnem van de septichaemische en pyaemische ziekten, (met uitzondering van de specifieke septichaemieën, zooals miltvuur en boutvuur) is, kan men aannemen, dat door het bakteriologisch onderzoek van het vleesch met zekerheid uitspraak gedaan kan worden. Deze aanvulling van het pathologisch-anatomisch onderzoek neemt de vele twijfelingen, die bij het keuren van dergelijke dieren optreden, weg, het geeft de gelegenheid om een zuiver en rechtvaardig oordeel te vellen en bovendien is er door gebleken, dat in vele gevallen de beoordeeling tot nu toe te streng is geweest. Het onnut vernietigen van voedingsmiddelen wordt dus voorkomen.

Ieder weet, dat het clinische en het sectiebeeld bij septische ziekten dikwijls in het geheel niet met elkaar overeenkomen, of elkander dekken. Een vrijwel negatieve sectie-bevinding is soms te constateeren bij een dier, dat tijdens het leven alle symptomen van acute bloedinfectie vertoonde. En omgekeerd kan somtijds na de slachting een sterke degeneratie der parenchymateuse organen gevonden worden bij een dier, dat slechts matig ziek was. Wanneer in dergelijke gevallen het bacteriologisch vleeschonderzoek de zekerheid kan geven of er een bloedinfectie bestaat en zoo ja, welke bacteriën deze veroorzaken, dan wordt daardoor de beoordeeling van het vleesch in hooge mate vergemakkelijkt.

Nu moet wel in 't oog gehouden worden, dat het enge standpunt van BOLLINGER: „vleeschvergiftiging is een bakteriologische infectie, die optreedt tengevolge van het nuttigen van vleesch van aan septische of pyaemische ziekten gestorven dieren", verlaten is, sedert men de ubiquiteit der speciefieke vleeschvergiftigingsbakteriën heeft leeren kennen. Men kan met deze opvatting niet die gevallen van vergiftiging verklaren, die ontstaan bij het eten van vleesch van volkomen gezonde dieren, dat door de behandeling schadelijke eigenschappen heeft gekregen.

Twee gevallen van recenten datum, die waarschijnlijk op deze wijze ontstaan zijn, zijn de rookvleeschvergiftiging in Utrecht [1]) en de vergiftiging door rundvleesch in de onderofficieren-school te Potsdam[2]). Voorts wijs ik in dit verband op de groep der worst- en conserven-vergiftigingen (botulismus, alantiasis) veroorzaakt door bakteriën, die door ondoelmatige behandeling of bewaring daarin gekomen zijn, zich er in vermeerderd hebben en door hun toxinen, die groote affiniteit tot het centrale zenuwstelsel hebben, schaden. Verder kunnen ook bakteriën in het digestie-apparaat van den mensch zich vermeerderen en van daar uit wederom door hun toxinen ziekteverschijnselen teweegbrengen.

De eerstgenoemde groep van vleeschvergiftigingen die, welke door het eten van vleesch van aan septische en pyaemische ziekten lijdende dieren, optreden, heeft als aetiologisch moment op één uitzondering na (vleeschvergiftiging in Denys, die aan staphylococcus pyogenes aureus-infectie toegeschreven wordt), bakteriën uit de groote groep Coli-Typhus. Van de laatste groep (intoxicatie van uit het darmkanaal) schijnt de Proteus vulgaris een der voornaamste veroorzakers te zijn.

De belangrijkste uit de coli-typhus-groep zijn de bekende paratyphus B en de bac. enteritidis Gärtner, doch feitelijk worden hiermede groepnamen aangeduid, omdat zij noch kultureel, noch sero-biologisch te onderscheiden zijn van een aantal andere bakteriën, waaronder vele zijn, die onschadelijk zijn en andere door hun veelvuldig voorkomen, ubiquitair genoemd kunnen worden. Babès neemt een onderverdeeling der coli-typhus-groep in vijf ondergroepen aan. Löffler deelt ze in drie ondergroepen in, naar hun verhouding tot eiwit-suiker-oplossingen en tot hoogwaardige seris. Of men nu moet aannemen, dat de representanten der ondergroepen (paratyphus B en enteritidis Gärtner volgens Babès en der Iosarceae volgens Löffler) tot verschillende stammen behooren, waaronder virulente voorkomen of dat men moet denken aan een plotseling virulent worden van een bepaalde bakterie door uitwendige invloeden, is nog niet helder. Hübener[3]) zegt daaromtrent:

„Zusammenfassend ist daher zu sagen, dass die weite Verbreitung der Paratyphusbakterien in der Aussenwelt, ihre saprophytische Existenz bei Mensch und Tier, ihre Fähigkeit in dem einen Falle als selbständige Krankheitserreger, in dem anderen Falle als Begleitbakterie aufzutreten, ihr Vermögen die verschiedenartigsten anatomischen Schädigungen und klinischen Erscheinungsformen hervorzurufen, ihr Wechsel der Virulenz und Pathogenität — die Bakteriën der Paratyphusgruppe eine ähnliche Stellung einnehmen lassen wie etwa die Streptobokken".

Door Conradi[4]) wordt grooter gewicht aan toevallige infectie van onschadelijk vleesch gehecht dan aan bepaalde ziekten, hoewel hij toegeeft, dat de geschiedenis

---

[1]) Van der Slooten, Rookvleeschvergiftiging te Utrecht, Tijdschrift voor Veeartsenijkunde 1912 blz. 665.

[2]) Klepp, Bemerkungen zur Massenerkrankungen der Postdamer Unteroffizierschule, Zeitschr. f. Fleisch und Milchhyg. 1912 S 198.

[3]) Hübener, Fleischvergiftungen und Paratyphus-infektionen, 1910 S 176.

[4]) Conradi, Zur Prophylaxis der Fleischvergiftungen, Zeitsch. f. Fl. u. Milchhyg. 1910 S 217.

der vleeschvergiftigingen toch wijst op een kausaalverband tusschen de noodslachtingen en de vergiftigingen.

Een feit is echter, en dit pleit voor de meening van CONRADI, dat lang niet alle dier-pathogene paratyphus en Gärtner-stammen voor den mensch gevaarlijk zijn, immers talrijke aan paratyphus-infectie gestorven kalveren worden zonder nadeelen geconsumeerd. In den laatsten tijd zijn hierover verschillende onderzoekingen gepubliceerd o.a. door LANGKAU, SCHMITT, DIEUDONNÉ, UHLENHUT en HÜBENER. Ik zelf onderzocht het vleesch en de lymphklieren van meer dan honderd aan septichaemie gestorven of in nood gedoode kalveren, benevens die van aan polyarthritis lijdende, geslachte kalveren. In meerdere gevallen werden zoowel in het vleesch als in de organen en lymphklieren paratyphusbacillen gevonden. Men mag dus wel aannemen, dat aan paratyphus lijdende kalveren hier en daar geconsumeerd worden, vooral tegelijk met varkensvleesch in metworst, zonder dat nadeelige gevolgen optreden, de soms vrij heftige diarrheeën, die na het gebruik van nuchter kalfsvleesch optreden, daargelaten.

Alles bijeengenomen is het op dit oogenblik ondenkbaar en niet te verdedigen om die gevallen van septichaemie, waarvan bij de sectie makroskopisch geen voldoende zekerheid kan worden verkregen, quoad carnem te beoordeelen zonder de bakterie-flora van het vleesch te onderzoeken, en of een veearts die zonder dit te doen zijn goedkeuring aan vleesch gegeven zou hebben, dat later paratyphusbakteriën zou blijken te bevatten, in strafrechterlijken zin wel geheel vrij uit zou gaan, meen ik te moeten betwijfelen.

Zoo juist wees ik er al op, dat door het bakteriologische vleeschonderzoek gebleken is, dat ons oordeel tot nu toe bij tal van septichaemieën en pyaemieën te streng geweest is. Slechts eenmaal vond ik in twee jaar bij een koe met septische metritis bacteriën in het vleesch (bact. coli) Noch bij acute pyaemie na panaritium, noch bij andere gevallen van septichaemie, waarbij dikwijls het clinische en het sectie-beeld op een bloedinfectie wezen, gelukte het mij bacteriën uit het vleesch te kweeken op de door mij gebruikte voedingsbodems (pepton-agar, bloedserum, bouillon, somtijds onder anaerobe voorwaarden). WINKEL[1]) was in dit opzicht iets gelukkiger. Hij vond tweemaal onder veertien onderzochte gevallen van acute pyaemie door mond- en klauwzeer-panaritium het vleesch of de lymphklieren geïnfecteerd door bac. pyogenes bovis. Vleeschvergiftigers vond ook hij niet. Blijkens een verslag van een door hem gehouden lezing voor de Afd. Friesland vond hij 56 verdachte dieren niet minder dan 18 maal het vleesch en de organen geïnfecteerd. Dat is een veel hooger percentage dan door de meeste andere onderzoekers gevonden is. (PRELLER over de honderd gevallen alle negatief, FRANKE 5,7 % van de gevallen kiemhoudend, EDINHUIZEN 5—8 %, BUGGE ongeveer 20 %.)

Al de verschijnselen van een bloedinfectie kunnen aanwezig zijn, hooge koorts tijdens het leven, degeneratie van de parenchymateuse organen, haemorrhagische ontsteking der vleeschlymphklieren, petechiën onder de sereuse vliezen bij de sectie gevonden worden, toch zal dikwijls het vleesch bakterie-vrij zijn. In andere gevallen, maar dat zijn zeldzaamheden, kunnen deze septische verschijnselen vrijwel geheel ontbreken, terwijl het vleesch bakterie-houdend is. Naar mijn ervaring

[1]) Tijdschrift v. Veeartsenijk. 1912 blz. 375.

blijkt het eerste dikwijls voor te komen bij volwassen runderen, terwijl het laatste zich voordoet bij kalveren van eenige dagen tot eenige weken, die aan een serofibrineuse polyarthritis of aan navelontsteking lijden en juist bij deze gevallen is het vinden van bakteriën uit de paratyphusgroep geen zeldzaamheid. Bij kalveren blijkt bovendien het vleesch veel vaker geïnfecteerd te zijn dan bij volwassen runderen. Verder komt het herhaaldelijk voor, dat bij septicchaemiën de parenchymateuse organen, vooral de lever en de nieren bakteriën in grooten getale bevatten, terwijl zij in het vleesch niet aangetoond kunnen worden.

Door PRELLER[1]) e.a. wordt er op aangedrongen om in de vleeschkeuring alleen dan van sepsis te spreken als het vleesch bacteriën bevat, terwijl hij daarnaast in pathologisch-anatomischen zin als sepsis wil aanduiden, wat door de sectieverschijnselen als zoodanig wordt gekenmerkt. Rationeeler zou het zijn en dit wordt ook door de meeste onderzoekers gedaan om alle gevallen, waarbij septichaemische verschijnselen geconstateerd worden zonder dat het vleesch geïnfecteerd is, met den naam *sapraemie* of *septische intoxicatie* aan te duiden.

Het begrip *sapraemie* wordt daardoor aanmerkelijk uitgebreid. Vroeger gebruikte men het uitsluitend voor putride intoxicaties, in die gevallen dus, waar een orgaan of orgaangedeelte buiten het vitale verband was geraakt, zooals bij retentio secundinarum zonder metritis, longgangraen, perforatiefperitonitis en traumatische pericarditis, waarbij saprophytische bakteriën een rol spelen, terwijl de hierbij gevormde toxinen door het levend celprotoplasma onschadelijk gemaakt worden. Behalve de putride intoxicatie door saprophyten omvat de sapraemie hierbij dus ook de septische intoxicatie of toxaemie door toxinen van pathogene ziektekiemen veroorzaakt. Of de toxinen in dergelijke gevallen vrij in het vleesch voorkomen, of zij schadelijk zijn, is minstens genomen, zeer twijfelachtig. Voederproeven met rauw vleesch op witte muizen en jonge katten genomen vallen nagenoeg altijd negatief uit. MÜLLER[2]) wijst er op, dat in verdachte septichaemie-gevallen, waarbij geen bakteriën in het vleesch voorkomen, toch een toxaemie kan bestaan, die het vleesch giftige eigenschappen geeft. Hij stelt zich voor, dat door laesies van den darmtractus toxigene bakteriën in de lichaamsholten en in de organen geraken, zich hier vermeerderen zonder een bakteriaemie te veroorzaken en langs enzymatischen weg alkaloidachtig werkende eiwitderivaten (leukomaïnen) vormen. Nu is aan voederproeven met witte muizen, die dikwijls liever verhongeren dan rauw vleesch te eten, terwijl zij tevens dikwijls aan intercurrente ziekten succombeeren, slechts eene betrekkelijke waarde te hechten.

MÜHLENS, DAHM en FÜRST[3]) en FRANKE[4]) maken b.v. melding van het door hun waargenomen feit, dat bij de voor enteritisbacillen zoo gevoelige muizen, tengevolge van de vleeschvoedering, reeds vóór de proef in den darm voorkomende enteritisbacillen in het bloed dezer dieren kunnen overgaan.

---

[1]) PRELLER, Beitrag zur Kenntnis der Septikämie der Schlachttiere und ihr Beurteilung in der Fleischbeschau, Z. f. Fl. u. Milchh. 1913 S 317.

[2]) MÜLLER, über die Toxaemie des Fleisches und ihre Beziehungen zu den Fleischvergiftungen. D. T. W. 1909, Ref. in Z. f. Fl. u. Milchhyg. 1909 S 88.

[3]) Zentr. bl. f. Bakt. I Abt. Bd. 48 Heft I.

[4]) Z. f. Fl. und Milchhyg. 1909 S. 86.

Bovendien sterven de proefdieren in den regel eerst tusschen den zevenden en den veertienden dag na de voedering, zoodat men dikwijls gedwongen is de beoordeeling ook daarom alleen van de kultuurproef te doen afhangen.

Het gevaar voor vleeschvergiftiging door het nuttigen van vleesch van aan septiechaemieën lijdende dieren blijkt langzamerhand veel geringer te zijn dan men oorspronkelijk dacht. Daarentegen begint na de talrijke onderzoekingen, waaronder die van het Kaiserliche Gesundheitsambt te noemen zijn, de meening, dat de ubiquitaire paratyphusbacteriën tal van toevallige infecties van het vleesch veroorzaken op zijn weg van de slachtplaats naar den consument, meer op den voorgrond te treden.

Het komt in aanraking met bodemvuil, met faces, het kan behandeld worden door personen met paratyphus-diarrhee. Conradi[1]) legt daarom het zwaartepunt van de bestrijding der vleeschvergiftingen in een goede doorvoering van hygiënische maatregelen bij de bewaring van vleesch in slagerijen en vleeschwinkels. Door bakteriologisch onderzoek van het daar aanwezige vleesch is men in staat de onvoldoende ingerichte en vuile inrichtingen te onderkennen en maatregelen tot verbetering te nemen.

Naast het laboratoriumonderzoek van het vleesch der zieke dieren zullen de winkelinspecties in de naaste toekomst een groote rol spelen en nauwgezetter en uitvoeriger verricht worden dan tot nu toe meestal het geval was.

De met de vleeschkeuring in plattelandsgemeenten belaste veeartsen komen nu voor de moeilijkheid te staan, hoe een doorvoering van de bakteriologische vleeschkeuring mogelijk te maken is. Het gemakkelijkst zou het zijn, dit onderzoek, dat naast nauwkeurigheid, eenige routine eischt, in centrale laboratoria te doen plaats hebben. Als zoodanig zouden dan de goed ingerichte laboratoria van abattoirs en gemeentelijke keuringsdiensten aangemerkt kunnen worden. Doch daaraan zijn twee bezwaren verbonden. In de eerste plaats kan gedurende het transport een dusdanige vermeerdering van bakteriën aan de oppervlakte van het te onderzoeken stuk vleesch plaats vinden, dat zij langs de lymphspleten en bloedvaten in de diepte dringen. Bij een eenigszins hydropisch stuk vleesch of bij vleesch, dat eenige uren oud is en z.g. „tafelrijp" is geworden, loopt het vocht, bij zeer geringen druk zelfs, aan alle kanten uit het vleesch. Houdt de druk op, dan wordt het vocht naar binnen gezogen en neemt de aan de oppervlakte zittende bakteriën mee. Herhaalt deze druk zich meerdere malen, wat bij een transport niet onmogelijk is, dan bestaat de mogelijkheid, dat het binnenste gedeelte geïnfecteerd wordt, waardoor verkeerde conclusies genomen kunnen worden.

Het tweede bezwaar is de lange tijd, die verloopt, voordat de keuringsveearts de uitslag van het bakteriologisch onderzoek weet. In den winter is dit niet zoo erg. In den zomer echter moet juist met dergelijke noodslachtingen vlug gewerkt worden. Het vleesch verkeert meestal in zeer ongunstige omstandigheden, het dier is dikwijls ruw afgeslacht, niet met de noodige zindelijkheid behandeld het vleesch is daarbij reeds tengevolge van de ziekte minder duurzaam, het is onvoldoende beschut tegen de vliegen, die er hun eieren en tegelijk rottingsbakteriën op deponeeren, het hangt dikwijls in warme, ongeventileerde ruimten.

Dit moet leiden tot een spoedig bederf. Het hangt natuurlijk van de intensiteit

[1]) Zeitschr. f. Fl. Milchhyg. 1910 S 220.

van eenige dezer factoren af, hoe spoedig dit bederf intreedt. De ervaring heeft mij geleerd, dat een begin van bederf bij noodslachtingen reeds binnen 30 uren na de slachting kan optreden.

Het lijkt mij een onmogelijkheid om binnen die termijn — stel 36 uren — voor alle gevallen den betrokken veearts de uitspraak te doen toekomen, of men moet per speciale renbode het vleesch ter onderzoek naar het laboratorium laten brengen en daar over zooveel personeel beschikken, dat dadelijk na de aankomst met het onderzoek begonnen kan worden. Doch dit is een onmogelijkheid, alleen reeds om financieele redenen.

Verder weet ieder wel, dat tusschen de noodslachting en de eerste keuring in den regel meerdere uren liggen.

Voor die gemeenten, die in de nabijheid van een goed ingerichten keuringsdienst liggen en waar het transport gemakkelijk kan plaats hebben, kan het centraliseeren van de vleeschkeuring in mindere of meerdere mate, zeer voordeelig zijn. Sedert de oprichting van gemeenschappelijke gas- en electriciteitsfabrieken en waterleidingen, zijn hier en daar gemeenschappelijke keuringsdiensten van voedingsmiddelen ingesteld. Daarna zijn overeenkomsten tusschen sommige groote steden en de omliggende plattelandsgemeenten gesloten waarbij de stad de keuring der noodslachtingen in de plattelandsgemeenten kosteloos op zich nam.

Nu is dit niet zoozeer geschied ten gerieve van deze laatsten, maar meer om de frauduleuse invoer van schadelijk vleesch te bestrijden. Een gevolg er van is echter, dat de contractanten er beiderzijds van profiteeren. Mijns inziens zal in de naaste toekomst de gemeentelijke coöperatie zich ook wel over het gebied der geheele vleeschkeuring uitstrekken, zoodat gemeenschappelijke keuringsdiensten gevormd worden, wellicht het meest tusschen de groote steden en het platteland, maar daarnaast zeker ook tusschen kleinere steden en het platteland en plattelandsgemeenten onderling.

De kosten van inrichting en uitvoering zijn hierbij veel geringer dan het dubbele van het bedrag, dat zij voor ieder der gemeenten afzonderlijk zouden bedragen, terwijl de betrokken ambtenaren een behoorlijke vergoeding voor de uitbreiding hunner diensten kunnen krijgen.

Bovendien verdient ook uit een ander oogpunt de inrichting van laboratoria in plattelandsgemeenten en kleine steden gecombineerd of afzonderlijk aanbeveling. Meer dan voor ons gewenscht is, wordt het bakteriologisch onderzoek van melk tegenwoordig door apothekers verricht. Bijna iedere apotheker bezit een z.g. laboratorium voor chemische en bakteriologische onderzoekingen, meer of minder goed ingericht, waar naast sputum-onderzoek op tuberkelbacillen, miltvuuronderzoek, bakteriologisch melk- en wateronderzoek gedaan wordt, zelfs wordt door sommigen sectie verricht op kleine huisdieren. Het is voor ons niet zoo zeer van belang om te weten, hoe het gedaan wordt, als wel om de veelvuldigheid van deze onderzoekingen te constateeren. Wanneer de veeartsen door het oprichten van kleine plaatselijke laboratoria voor de vleeschkeuring de gelegenheid scheppen om ook andere bakteriologische onderzoekingen te verrichten, kunnen gemakkelijk de niet-deskundige pharmaceuten van dit door hen ten onrechte betreden terrein verdreven worden. Ook onder het publiek schijnt de meening, dat bakteriologische kennis niet bij de veeartsen gezocht moet worden, sterk verbreid te zijn. Als men

althans de discussies over de benoeming van een veearts-keurmeester te Enschedé leest, waar men tusschen twee haakjes dezen functionaris naast *of onder* den te benoemen directeur van den keuringsdienst wil plaatsen, krijgt men dien indruk wel. Door te toonen, dat wij in staat zijn, zelf bakteriologische onderzoekingen van vleesch, bloed, melk en se- en excreta te verrichten, kunnen wij onze belangen verdedigen, onze positie versterken en de veeartsenijkundige wetenschap vooruitbrengen.

Boekaankondigingen.

De Rundveefokkerij op Java en Madoera door Dr. G. Krediet. (*Overdruk uit de Veeartsenijkundige Bladen voor Ned.-Indië Deel XXV.*) *Batavia, Javasche Boekhandel en Drukkerij* 1913.

Wij hebben reeds meermalen, vooral ook in hetzelfde Tijdschrift,beschrijvingen gehad van rundveeteelt, rundveehouderij en rundveerassen in verschillende deelen van Nederlandsch Indië. Zoo kan ik bijvoorbeeld wijzen op de goede beschrijvingen van de veehouderij en den veestapel op Madoera, door SCHOOREL in 1889 en door LEON in 1902, van veehouderij op de Karovlakte (Battaklanden Sumatra) van DE DOES, van veehouderij in verschillende deelen van Java van 'T HOEN, SCHAT en VAN DER POEL, in de laatste jaargangen. Een geheel overzicht van de veerassen in Nederlandsch-Indië geeft PENNING in 1904. KREDIET, beschrijft in zijn vrij lijvige verhandeling de rundveefokkerij op Java en Madoera. Door studiereizen met leerlingen van de Inlandsche veeartsenschool, door Java en Madoera heeft hij meer van den veestapel gezien dan anders in de weinige jaren welke hij in de koloniën geweest is, het geval zou zijn geweest.

Wij zijn de laatste jaren beter dan vroeger in de gelegenheid geweest een overzicht te krijgen van den veestapel en de veehouderij in Nederlandsch-Indië. Persoonlijke, uitvoerige mededeelingen van Dr. V. D. POEL Dr. B. VRIJBURG en Dr. 'T HOEN, allen met veel succes op zoötechnisch gebied werkzaam, hebben mij veel duidelijk gemaakt; de voordrachten van Dr. 'T HOEN op de Koloniale tentoonstelling te Deventer, [1]) aan 's Rijks Veeartsenijschool te Utrecht en elders toegelicht, door een groote serie zeer mooie afbeeldingen, hebben aan velen gelegenheid gegeven nader kennis te maken met de veehouderij in onze Koloniën. Het werk van KREDIET beschrijft uitvoerig de rundveefokkerij in Java en Madoera in den tegenwoordigen tijd. Hij behandelt vooreerst het Balineesche rund en daarna het Javaansch-Madoereesche rund en wijst op de verschillende meeningen betreffende hun afkomst, meeningen waarvoor echter de noodige gegevens ontbreken. Naast deze Inlandsche rassen beschrijft hij verschillende slagen van het Bengaalsche rund (den zebu), het Mysore, Ongole, Hissar- of Hariana- en het Gujratvee, slagen, die alle gebezigd worden om het veeras op Java te verbeteren. Van deze verschillende rassen zijn ook goede afbeeldingen in het boekje opgenomen.

[1]) Verschenen in de verslagen van de Koloniale Tentoonstelling 1912.

Verder krijgen wij een overzicht van de kruising met de Bengaalsche stieren, zooals die op Java plaats vindt, van de maatregelen, welke op Madoera genomen worden om het ras daar door reine teelt en strenge selectie te verbeteren.

De verschillende bezwaren welke men telkens ondervindt bij het streven naar verbetering van den bestaanden veestapel worden duidelijk uiteengezet.

De afbeeldingen zijn grootendeels ontleend aan het namens het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel samengestelde werk: „De teelt van cultuurrassen", dat niet in den handel is gebracht, doch dienen moet om landbouwkundigen, die Indisch landbouwleeraar in Nederlandsch-Indië moeten worden, voor te lichten.

Aan ieder, die belang stelt in zoötechniek en speciaal in de huisdierfokkerij in onze koloniën, zij de lezing van het werk van KREDIET aanbevolen.

KROON.

Deutsche Veterinär-Kalender 1913—1914, 25ster Jahrgang. Herausgegeben von Prof. dr. R. Schmaltz. *Verlagsbuchhandlung von R. Schoetz, Berlin.*

Het jubileumsnummer van dezen kalender wordt ons door den uitgever toegezonden. Uit den aard der zaak is het boekje met zijn vele bijlagen geheel ingericht naar de behoeften van den Duitschen veearts. Een groot gedeelte van den inhoud heeft dan ook voor ons geen waarde. Toch komen er natuurlijk ook een aantal tabellen en gegevens in voor, die ook voor niet-Duitsche veeartsen bruikbaar zijn. Dit is de reden, waarom deze kalender nog door menig Nederlandsch veearts wordt aangeschaft.

KROON.

Statisties overzicht der geneeskundig behandelde paarden van het Ned.-Ind. leger, 1912.

Gedurende 1912 bestond de formatie uit 10 *paardenartsen.*

Bij een sterkte van 2129 paarden en muildieren werden 3600 gevallen behandeld, stierven 30 dieren, werden 30 afgemaakt, 108 op reform gesteld, bleven 194 in behandeling en herstelden 3238.

Er kwamen 39 patiënten wegens infectieziekten in behandeling, en wel:

23 met goedaardige droes (met 2 sterfgevallen), 2 met malleus (die werden afgemaakt), 2 met farcinosis saccharomycotica, 4 met pleuro-pneumonie, 5 met tetanus en 3 met hyphomycosis destruens.

Van *malleine* als diagnosticum, werd met succes gebruik gemaakt, vooral voor de ophtalmoreactie. Deze was echter in een paar gevallen niet overeenkomstig de subcutane n.l. positief bij 3 paarden waar de subcutane tweemaal negatief en 1 maal „verdacht" was. Alle drie paarden hadden geen cliniese verschijnselen en bleven gezond. *Een paard had eenzijdige zwelling der submaxillairklier en positieve ophalmo- en subcutane reactie. Het werd afgezonderd, had na 2 maanden nog positieve, na 3 maanden negatieve oogreactie. Ook de klierzwelling was verminderd en het dier bleef verder gezond.* De temperatuur was, vooral bij zenuwachtige en pas aangekomen dieren, een onvertrouwbare factor, en werd door nerveuze invloeden of kleine indigesties beïnvloed.

Van de twee aan *Saccharomycose* lijdende paarden werd één zonder succes behandeld met salvarsan.

De gevallen van *pleuro-pneumonie* kwamen van Australië en hadden geen verdere infecties tengevolge, zoodat betwijfeld wordt of hier Brustseuche in 't spel was.

Van de 5 *tetanusgevallen* herstelden drie — een zonder behandeling. Twee na rectale injecties van chloral en carboloplossing, van 't laatste 3 à 4 maal daags 10—12 gram op 3 Liter water. Er wordt in overweging gegeven deze carboltherapie bij voorkomende gelegenheden te probeeren.

De 3 paarden met *hyphomycosis destruens* (te Batavia) hadden omschreven locale aandoeningen aan voorborst, bovenlip en binnen-ooghoek en genazen na uitkrabben en tinct. jodii-behandeling. Inwendig werd nog joodkali gegeven.

Aan *osteomalacie* leden 23 paarden (waarvan 14 van 't vorig jaar in behandeling gebleven), 4 herstelden, 6 werden afgemaakt of op reform gesteld en 13 bleven in behandeling.

Aan *maagdarmaandoening* bezweken 7 paarden, wegens oogziekten werden 6 afgekeurd.

Met *podotrochlitis, arthritis* en *peri-arthritis* kwamen 218 dieren in behandeling daarvan werden 24 op reform gesteld.

Het aantal *neurectomieën* (aan de ondervoet) was weer groot, 46.— Bij 53 (uit de legersterkte afgevoerde) paarden, die sedert 1910 die operatie hadden ondergaan, was de diensttijd na de operatie gemiddeld 10 à 11 maanden. Van de in 1910 geopereerden waren (1912) nog 3 aanwezig. De bruikbaarheid na de neurectomie is dus in den regel niet van langen duur — de operatie behoort dan ook *een laatste hulpmiddel* te zijn.

VRIJBURG.

Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

Het Hoofdbestuur der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland heeft de eer hen, die aan het VAN ESVELD-fonds hebben bijgedragen, uit te noodigen, de aanvaarding van het beheer over dit fonds wel te willen bijwonen op Zaterdag 29 November a.s. voormiddags 11 uur, in de concertzaal van het hôtel de l'Europe te Utrecht.

Het Hoofdbestuur:
DR. D. L. BAKKER, *loco-Voorzitter*,
H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris*.

Het Hoofdbestuur heeft de eer ter kennis van de leden te brengen, dat het door de 54ste Algemeene Vergadering, naar aanleiding van de voorstellen van de afdeeling Utrecht, geamandeerd door de afdeeling Groningen-Drenthe, en van de afdeeling Gelderland-Overijsel

is opgedragen een onderzoek in te stellen naar de werkzaamheden en de wijze van optreden van de hulpkeurmeesters van vee en vleesch en van de veeopzichters in Nederland. In verband hiermede worden de Afdeelingsbesturen en de leden der Maatschappij verzocht goed gedocumenteerde feiten, deze zaak betreffende, aan het hoofdbestuur, adres: de 1ste secretaris, vóór 15 December a.s. te willen inzenden

Het Hoofdbestuur:
DIRK L. BAKKER, *loco-Voorzitter*,
H. J. C. VAN LENT, 1ste *Secretaris*.

Verslag van de 54ste Algemeene Vergadering der Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland, gehouden op Vrijdag 25 September 1913 te Utrecht in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen.

Voorzitter: de heer Dr. H. MARKUS.

De Voorzitter: Ik open de vergadering met een woord van welkom tot de aanwezige afgevaardigden en leden, in het bijzonder tot onze eereleden de heeren SCHIMMEL, VAN DER PLAATS en Prof. DE JONG.

Vertegenwoordigd zijn de navolgende afdeelingen:

Noord-Holland, F. M. DE LEUR (event. GEERLINGS,)	uitbrengende	15	stemmen.
Nieuw Z.-Holland, Dr. H. REESER,	,,	7 of 8	,,
Noord-Brabant, F. VAN HOOTEGEM,	,,	10	,,
Limburg, Dr. E. DUIJSENS,	,,	15	,,
Zeeland, L. W. DE WAARDT,	,,	11	,,
Utrecht, J. P. VAN DER SLOOTEN,	,,	12	,,
Gelderl.-Overijsel, A. VAN HEUSDEN,	,,	12	,,
Overijsel, Dr. S. R. FERWERDA,	,,	6 à 7	,,
Friesland, S. KINGMA,	,,	15	,,
Zuid-Holland, Dr. P. VERMAAT,	,,	6 à 10	,,
Groningen-Drenthe, Dr. J. VAN DER VEEN,	,,	10 à 11	,,

De volmacht van de afdeeling Overijsel is niet volkomen in orde; op den geloofsbrief is het aantal stemmen, dat de afgevaardigde zal uitbrengen niet ingevuld. Wij stellen echter met het oog op de omstandigheid, dat deze afdeeling eerst sinds kort is opgericht voor, den heer FERWERDA te machtigen 6 à 7 stemmen uit te brengen, onder voorwaarde dat hij na thuiskomst alsnog de vereischte volmacht inzendt.

Dienovereenkomstig wordt bij acclamatie besloten.

Ik vestig er nog de aandacht op, dat de politie het rooken in de zaal heeft verboden, in verband met de tentoonstelling van oude kunst, die elders in het gebouw wordt gehouden. Er was geen tijd beschikbaar, naar een andere zaal om te zien.

2. Ingekomen is een schrijven:

Van Z. E. den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel dat hij wegens verblijf in het buitenland, tot zijn leedwezen verhinderd is de vergadering bij te wonen;

van den Directeur-Generaal van den Landbouw, dat hij gaarne bij het tweede deel van de bijeenkomst tegenwoordig zal zijn;

van Z. E. den oud-minister TALMA, en van het eerelid Dr. D. DRIESSEN, dat ze tot hun leedwezen geen deel kunnen nemen aan onze vergadering;

van het Veterinair corps Absyrtus, dat de leden der Maatschappij uitnoodigt tot deelname aan de jaarlijksche réunie;

van den heer VERMEULEN, inhoudende het verzoek, hem het woord te geven vóór de behandeling van punt 5 der agenda, ten einde zijn grieven tegen de redactie van het Tijdschrift te kunnen mededeelen. Het Hoofdbestuur stelt voor hem daartoe dadelijk in de gelegenheid te stellen.

De heer (Dr) VERMEULEN: Ik meen openlijk te moeten protesteeren tegen de onwaardige en beleedigende wijze, waarop ik herhaaldelijk door de redactie ben behandeld, zoodat ik daarin aanleiding heb gevonden verdere bijdragen aan ons tijdschrift te onthouden.

Het is ruim drie jaar geleden, dat ik, op aansporen van wijlen den heer VAN ESVELD, een exemplaar van mijn proefschrift ter aankondiging in het tijdschrift aanbood. Zulks is nimmer geschied. Bij schrijven van 21 April van dit jaar beklaagde ik mij daarover, tevens verzoekende het terug te mogen ontvangen, aangezien de gevraagde aankondiging niet meer werd begeerd. Van den Secretaris der redactie, de heer (Dr.) MARKUS, ontving ik toen op 21 Juli bericht, dat zij nog niet had kunnen verschijnen, omdat de heer (Dr.) DEKHUIJZEN, wien men het proefschrift ter beoordeeling had toegezonden nog niets van zich had laten hooren.

Dat is echter geen excuus; verschillende wetenschappelijke menschen, met ruime ervaring op het gebied van redactie-aangelegenheden, zijn met mij van meening, dat hij na ongeveer een jaar een schrijven van de redactie had behooren te ontvangen, dat, indien hij niet binnen zekeren tijd aan het verzoek kon voldoen een ander met de beoordeeling zou worden belast.

In ieder geval had men mij van den stand van zaken bijtijds op de hoogte moeten stellen. Zelfs de meest afbrekende critiek, op goede gronden, is geoorloofd, maar negeeren is beleedigend.

b. Korten tijd daarna zond ik een referaat in van een hoogst belangrijk artikel van BROESIKE gepubliceerd in het „Festschrift" ter eere van WILHELM WALDEYER, uitgegeven door het Archief voor microscopische Anatomie. Ook dit is niet geplaatst, waarover ik in een schrijven van 21 April l.l. om opheldering vroeg. Drie maanden later werd me geantwoord, dat het niet geplaatst was geworden, omdat het speciaal op den mensch betrekking had, doch dat dit bezwaar thans opgeheven was, daar in deze een andere regeling was getroffen. Hedenmorgen ontving ik het referaat terug. Ik had echter niet na *drie jaar*, maar korten tijd na de inzending bericht van een en ander dienen te krijgen.

c. Een derde grief is de volgende. Korten tijd na het verschijnen van het prachtwerk van „BAUM" over het lymphvatenstelsel bij het rund, zond ik aan de redactie een aankondiging van dat werk, daar ik meende het onder de aandacht van de Nederlandsche veeartsen te moeten brengen. Zij bepaalde zich niet tot een opsomming van onbeteekenende feiten, maar zij was de vrucht van een ernstige studie. En wat gebeurde? Ik kreeg haar van Dr. MARKUS terug met de opmerking, dat dergelijke aankondigingen alleen worden geplaatst, als zij ingezonden werden

door hen, die daartoe officieel door de redactie worden uitgenoodigd. Ik neem aan, dat dit antwoord in strikten zin correct is, maar van welwillendheid getuigt het toch zeker niet. Wanneer die regel geen enkele uitzondering toelaat ware het een kleine moeite geweest het woord „aankondiging" door te halen en de studie als *referaat* te plaatsen. Ons vakblad wordt niet overstroomd met goede boekaankondigingen, in tegendeel op dit gebied is veel amanuensiswerk verschenen. Ik heb in het belang van dit blad gemeend, deze feiten onder de aandacht van de algemeene vergadering te moeten brengen, opdat anderen in de toekomst van een dergelijk optreden niet het slachtoffer zullen worden.

De Voorzitter: Heeft de voorzitter van de redactie, hieromtrent iets in het midden te brengen?

De heer Dr. VRIJBURG: Van het referaat herinner ik me niets. Ik had toen nog geen zitting in de redactie, zoodat haar secretaris beter zal kunnen antwoorden.

De heer Prof. DE JONG: Het gaat m.i. niet aan, thans beschuldigingen tegen de redactie te gaan behandelen. Deze klacht wordt geheel onvoorbereid in de vergadering gebracht zonder voorafgaande schriftelijke aanvrage. Waar moet het heen als op die wijze zaken worden behandeld. Het is mogelijk, dat de heer VERMEULEN gelijk heeft, maar het is hoogst gevaarlijk dergelijke aangelegenheden hier te behandelen; beter is het een commissie van onderzoek te benoemen.

De Voorzitter: Ik gevoel veel voor hetgeen de heer de JONG opmerkt, maar ik acht het toch verstandiger te antwoorden.

De heer Dr. OVERBEEK: Ik geef in overweging deze zaak verder te behandelen bij punt 5 van de agenda en dan de deuren te sluiten.

Dienovereenkomstig wordt met algemeene stemmen besloten.

3. Verkiezing van een voorzitter der Maatschappij, wegens periodieke aftreding van den heer Dr. H. MARKUS.

De heeren REESER, KINGMA en VERMAAT worden uitgenoodigd het stembureau te willen vormen.

De heer Prof. DE JONG: Ik heb nog nooit zoo onzeker voor een stemming gestaan als thans. *Indien het reglement het toelicht*, zou ik zelfs willen voorstellen de verkiezing uit te stellen. Ik weet niet, in welke richting zij in het welzijn der Maatschappij geleid moet worden. Ook in de afdeelingen heeft men min of meer geaarzeld en het is buiten kijf, dat men ook dáár in onzekerheid verkeert. Er zijn feiten gebeurd, die in vele kringen ontevredenheid hebben gewekt, er zijn grieven, er is misschien ook veel misverstand. De leden moeten thans weten, welke richting het Hoofdstuur en in 't bizonder de Voorzitter uit wil. Door de praktizeerende veeartsen is krachtige drang uitgeoefend, om invloed te krijgen, maar spr. heeft nog nimmer van deze gehoord wat zij eigenlijk verlangen. Zou het nu niet mogelijk zijn, de candidaten te vragen, hun standpunt ten opzichte der Maatschappij uiteen te zetten? Er zijn eischen die onmiddellijk voorziening vragen: de kwestie met de paardenartsen moet worden opgelost en een voorzitter, die daartoe niet wil medewerken, zal te vergeefs een beroep doen op het vertrouwen der leden. Ook heerscht er groote ontevredenheid over de seruminrichting; men spreekt daarover met een soort van wrok; de praktizeerende veeartsen moeten weten wat zij in deze aan de Maatschappij hebben. Bij de candidaatstelling heeft men die moeilijkheid niet opgelost, misschien niet, omdat de praktizeerende veearts, die in het Hoofdbestuur

zat, ambtenaar is geworden, waardoor de zaken wellicht niet meer op dezelfde wijze worden behandeld als vóórdien; ik zou M. d. V. liever niet willen medewerken tot een benoeming waarvan ik later spijt heb.

De afgevaardigde van Noord-Brabant verklaart het denkbeeld van den heer DE JONG te steunen.

De heer VAN DER VEEN: Ik heb imperatief mandaat en ben dus verplicht te stemmen.

Tot stemming overgaande wordt benoemd tot Voorzitter der Maatschappij de K. HOUBA te Maastricht, met 85 stemmen, terwijl 46 stemmen werden uitgebracht op den heer Dr. A. A. OVERBEEK.

4. Verkiezing van een 1ste Secretaris der Maatschappij, wegens tusschentijdsche aftreding van den heer H. J. C. VAN LENT.

Worden uitgebracht 141 stemmen, waarvan 53 op den heer VERMEULEN, 52 op den heer HOOGKAMER, 23 op den heer van ALTENA, 13 op den heer PICARD.

Daar geen der candidaten de volstrekte meerderheid heeft verkregen, moet een nieuwe vrije stemming plaats vinden.

Wordt alsnu benoemd de heer Dr. H. A. VERMEULEN, met 73 stemmen, terwijl 57 stemmen zijn uitgebracht op den heer HOOGKAMER, 9 op den heer VAN ALTENA en 1 op den heer PICARD.

De heer VERMEULEN verklaart zich bereid de benoeming aan te nemen en wordt daarmee gelukgewenscht.

De heer VAN HEUSDEN: Ik stel voor, de punten 5 en 6 aan te houden en eerst te behandelen 7, 8 en 9.

Aldus wordt besloten.

Aan de orde is derhalve:

7. Verkiezing van een lid van de Commissie voor de Beroepsbelangen (vacature ABSPOEL).

De Voorzitter: De bedoeling is, hierin een paardenarts te kiezen.

De heer VAN DER SLOOTEN: De heer EGGINK te Milligen wenscht niet voor eene benoeming in aanmerking te komen.

Worden uitgebracht 155 stemmen, waarvan 80 op den heer J. M. KNIPSCHEER te 's Gravenhage, 21 op den heer SIGLING, 14 op den heer MUIJZERT, 12 op den heer EGGINK, 10 op den heer BALLANGEE, 8 op den heer VAN LENT, 2 op den heer WEEKENSTROO en 1 op den heer NUMANS, terwijl 7 stemmen in blanco zijn. Benoemd is dus de heer KNIPSCHEER.

8. Verkiezing van een lid der Commissie tot reorganisatie van het veeartsenijkundig onderwijs (vacature HENGEVELD).

De Voorzitter: Deze commissie zal zoodra zij voltallig is, een rapport moeten uitbrengen omtrent het ingediende wetsontwerp voor landbouw- en veeartsenijkundig hooger onderwijs.

Door de Heeren: VAN HEUSDEN, VAN RIJSSEL, DUYSSENS, VAN HOOTEGEM, VERMAAT en DE WAARDT worden aanbevolen onderscheidenlijk de H. H: DOMMERHOLD, VAN DER VLIET, MULLER, VAN LENT, MULLER en PICARD.

Worden uitgebracht 124 stemmen, waarvan 29 op den heer DOMMERHOLD, 25 op den heer VAN LENT, 21 op den heer MULLER, 12 op den heer VAN DER VLIET, 12 op den heer PICARD, 10 op den heer DE LEUR, 6 op den heer VAN KEMPEN, 2 op

den heer BUSING, 1 op den heer VAN OIJEN, 1 op den heer VAN HEUSDEN, 1 op den heer ANKER, 4 in blanco.

Daar geen der leden de volstrekte meerderheid heeft verkregen, moet dus een nieuwe vrije stemming plaats vinden.

Worden uitgebracht 138 stemmen, waarvan 63 op den heer DOMMERHOLD, 35 op den heer VAN LENT, 27 op den heer MULLER, 11 op den heer PICARD, 1 op den heer VAN KEMPEN en 1 op den heer ANKER.

Herstemming tusschen de heeren DOMMERHOLD en VAN LENT.

Wordt benoemd de heer VAN LENT, met 89 stemmen, terwijl 53 stemmen zijn uit gebracht op den heer DOMMERHOLD.

De heer VAN LENT verklaart zich bereid, de benoeming te aanvaarden.

9. Verkiezing van een lid der Notulencommissie.

Wordt benoemd de heer HOOGKAMER, met 105 stemmen, terwijl 7 stemmen zijn uitgebracht op den heer van HEELSBERGEN en op de heeren MULLER, VAN ALTENA en VERMEULEN ieder 1 stem.

De heer HOOGKAMER verklaart zich bereid de functie op zich te nemen.

Aan de orde is:

5. Verkiezing van een lid der Redactie van het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde, wegens periodieke aftreding van den heer Dr. H. MARKUS.

6. Verkiezing van een lid der redactie voornoemd (vacature WESTER).

De heer Dr. H. MARKUS geeft het presidium thans over aan den Onder-voorzitter, den heer Dr. BAKKER.

Dit punt wordt behandeld met gesloten deuren.

De wnd.-Voorzitter. Na de publicatie van de correspondentie tusschen het Hoofdbestuur en den heer WESTER, is door dezen een nader schrijven aan de afdeelingen gericht, gedateerd 9 September. Het Hoofdbestuur was daarmede niet bekend, zoodat de heer MARKUS daarop niet heeft kunnen antwoorden en de leden BAKKER, VAN LENT, KROES en PAIMANS vermeenen, dat de heer MARKUS in de eerste plaats in de gelegenheid moet worden gesteld, daarop te antwoorden.

De heer Dr. H. MARKUS. Een stuk van den heer WESTER is aan de afdeelingen gezonden, met verzoek, om, indien leden de bewuste brochure ter inzage mochten vragen, dit daarbij te voegen. Spr. wenscht thans daarop nader in te gaan.

Het begint al dadelijk met een insinueerende uitdrukking, nl. „de heer MARKUS heeft in zijn antwoord den *schijn* kunnen wekken, dat hij in zake die boekbespreking zoo onschuldig is als een lam. Het staat echter nog steeds bij mij vast, dat dit niet het geval is." Wat bij den heer WESTER vaststaat, zijn daarom nog geen absolute waarheden, geen feiten. Dat is dus geen zakelijk debateeren.

Voorts zegt de heer WESTER: „Om echter niet meer stof op te jagen over deze, ook in mijn oog ondergeschikte aangelegenheid, zal ik hierover verder zwijgen." De heer WESTER acht de zaak dus ondergeschikt, maar toen hem gevraagd werd met het Hoofdbestuur te confereeren, in opdracht van de vergadering van 2 November, vond hij dit niet, want 13 Nov. 1912 schrijft hij: „Ik wil u vertellen, dat geen futiliteiten en ondergeschikte zaken mij gedwongen hebben ontslag te nemen." Dit punt kan alleen van de baan zijn, als de heer WESTER verklaart, dat hij zich in zake de boekbeoordeeling vergist heeft. Had hij inlichting gevraagd bij de heeren KROON en PAIMANS, hij had denzelfden uitleg van de zaak gekregen als ik.

Voorts schrijft de heer WESTER: „De heer MARKUS beroept zich in zake het stuk van VAN DE SANDE op de sanctie, die ik aan het verklaarde in de notulen gaf." Dat is juist, maar ik heb me ook beroepen op een feit, dat den heer WESTER misschien niet bekend was, nl. dat ik dat jaar een week later met mijn lessen begonnen ben, doch daarop gaat hij niet in. De heer WESTER heeft gezegd, dat ik een onjuiste voorstelling van de zaak heb gegeven, maar ik heb er in mijn verweer op gewezen, dat hij het medegedeelde tweemaal heeft gesanctionneerd. Nu geeft hij toe, dat hij wel wat goedgekeurd heeft, doch dat dit geheel anders uidde, dan hetgeen later in de notulen stond. Alzoo heeft hij mij dus opnieuw beschuldigd, n.l. dat ik hem iets heb laten sanctionneeren als voorzitter van de redactie, maar het in de notulen der Algemeene Vergadering toch anders heb laten drukken.

De heer WESTER kan voor den onschuldigen lezer gemakkelijk die houding aannemen, omdat in het tijdschrift van 1 Februari 1912 de notulen van de algemeene vergadering staan op linker bladzijde (134) en op de rechter bladzijde (135) de mededeeling van de redactie in zake de uitlating van den heer ROODHUIJZEN. Dat is echter niet toevallig; ik heb daarvan de overtuigingsstukken bij mij.

Toen de heer ROODHUIJZEN in de vergadering van de Tweede Kamer gesproken had van terrorisme der Rijksseruminrichting, heb ik gemeend goed te doen mijne mederedacteuren voor te stellen, in het tijdschrift aan de veeartsen mede te deelen, wáárom het stuk van den heer VAN DE SANDE niet geplaatst was, en wáárom de stukken van den heer de LEUR, die later in anderen vorm verschenen zijn, ook niet opgenomen werden. Ik heb dat voorstel o.a. gemotiveerd: met het feit dat de heer VAN DE SANDE in zijn brochure spreekt van: „Waar het mij niet gelukt is, dit artikel in het tijdschrift voor veeartsenijkunde geplaatst te krijgen", wat toch maar een halve waarheid is, want het is den heer VAN DE SANDE niet gelukt, *die stukken vóór een bepaalden datum opgenomen te krijgen*, want als hij een weinig geduld had gehad, zouden ze in de aflevering van 15 October 1911, een plaats hebben gevonden, althans als hij bereid was geweest, enkele kleine wijzigingen aan te brengen. Wat de brochure DE LEUR betreft, stelde ik voor om, waar de redactie de veeartsen op de hoogte wilde stellen in verband met het verhandelde in de Tweede Kamer, hen tegelijkertijd omtrent diens artikel in te lichten. Zij berichtte hem toen dat zijn bijdrage zeer spoedig zou verschijnen, maar hij had het stuk liever dadelijk terug, om het zelf nog eerder te kunnen publiceeren.

Omtrent het laatste liepen de meeningen uiteen; enkele leden meenden, dat wanneer de redactie een mededeeling in verband met de uitlating van den heer ROODHUIJZEN, had te doen, deze alleen moest betreffen het stuk van den heer VAN DE SANDE, omdat de heer ROODHUIJZEN in de Tweede Kamer ook alleen dáárover had gesproken.

De zaak rustte nu tot 18 Januari 1912; toen ben ik er op teruggekomen in een brief, waarin ik o.a. schreef: „Hierbij nogmaals mijn schrijven van 28 December j.l. met de bijlagen a en b. *a* hetgeen ik 28 December voorstelde; *b*. de woorden van den heer ROODHUIJZEN in de Tweede Kamer. En verder: Thans kom ik met de vraag, of het nu niet beter is de mededeeling te doen, die U vindt op bijlage d." Deze staat in het tijdschrift van 1912 op bladzijde 135 en luidt: „Naar aanleiding

van het door den heer ROODHUIJZEN in de avondvergadering van de Tweede Kamer op 18 December j.l. uitgesproken vermoeden, als zou de Redactie een ingezonden stuk hebben geweigerd uit vrees voor terrorisme van de zijde van de Rijksseruminrichting, wordt de lezer verwezen naar het daaromtrent medegedeelde in de laatste algemeene vergadering der Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland, te vinden op bladzijde 134 van deze aflevering." Het was dus geen toeval, dat de redactie deze zaak op mijn voorstel aldus heeft geredigeerd.

Thans de onkundigheid van den heer WESTER van hetgeen op bladzijde 134 in de notulen staat. Mijn brief luidt verder: „Toevallig komen de notulen der laatste algemeene vergadering in de aflevering van 1 Februari a.s.; daarin zou deze mededeeling dan ook kunnen worden opgenomen en was de zaak op de eenvoudigste manier afgedaan, nu het toch alleen het stuk van den heer VAN DE SANDE geldt. Beleefd verzoek ik U een zeer spoedige circulatie. P. S. Op bijlage e vindt U, het verhandelde in de algemeene vergadering. (extract uit de notulen.)"

De heer WESTER nam de functie van Voorzitter van de redactie waar en als zoodanig heb ik hem alle stukken het eerst gezonden. Bijlage e is daarbij gegaan. Ik zag gaarne, dat de bestuursleden en enkele afgevaardigden zich overtuigden van de letterlijke overeenkomst van bijlage e met de notulen in het tijdsc hrift. De heer WESTER maakt zich aan grove onwaarheid schuldig, als hij thans den indruk wil wekken, alsof, hetgeen ik als Voorzitter der Maatschappij heb gezegd, hem door den Secretaris der Redactie eerst anders is voorgesteld geworden dan het nu in het tijdschrift staat. Bovendien weerlegt hij zich zelf. Op 18 Januari toch kreeg hij de stukken en op 19 Januari 1912 schreef hij aan de andere redactieleden: „Wij zijn immers voor ons zelf door de feiten, en voor de veeartsen ook door de mededeeling van den Secretaris, (Voorzitter van de Maatschappij), op de algemeene vergadering volkomen gedekt en verantwoord." Het spreekt vaft zelf, dat de heer WESTER dit schreef op 19 Januari 1912, omdat ik het afschrift. van hetgeen in de notulen zou staan, erbij had gedaan. Hij beroept zich dus op 19 Januari zelf op de mededeeling van den Voorzitter der Maatschappij. Hij kan dan ook niet zeggen, dat hij, hetgeen op 1 Februari 1912 gepubliceerd is, niet kende, want reeds op 19 Januari had hij alle stukken gelezen en rondgezonden.

Wanneer alzoo in den brief van den heer WESTER aan de afdeelingen staat „een drogrede dus van den heer MARKUS", dan is spr. zoo vrij te zeggen: „een drogrede van den heer WESTER." Hij zegt ook: „Het feit staat vast, dat ik geenszins schuld heb aan die fatale vertraging, terwijl de heer MARKUS mij deze in mijn afwezigheid in de schoenen schuift." Toen ik den heer VAN DE SANDE op zijn vraag antwoordde was de heer WESTER niet ter vergadering. Het misverstand dat bestaat, is dit, dat hij mij, meenende dat ik in de stad was, op 31 Augustus het artikel stuurde. Het stuk lag bij mij tot 7 September en de heer WESTER kon dus zeggen: Ik heb het nog in Augustus gezonden. In de notulen staat, dat de Voorzitter van de redactie het mij had doen toekomen in de eerste week van September. Vroeger heeft de heer WESTER dit niet ernstig opgevat, en tegen die uitdrukking nimmer bezwaar gemaakt. Ik neem gaarne aan, dat het artikel 31 Augustus bij hem is aangekomen, maar hij wil zich niet in de schoenen laten schuiven, dat hij *opzettelijk* de oorzaak van de vertraging was. De heer

WESTER noemt die vertraging fataal; dat is een persoonlijke opvatting, waarmede men hier niets te maken heeft. Had de heer VAN DE SANDE geduld gehad, zoo zou zijn stuk verschenen zijn op 15 October.

Verder schrijft de heer WESTER dato 9 September 1913: „De heer MARKUS weidt breed uit over mijn officieele verplichting, het stuk van den heer MULLER bij alle redactie-leden te doen circuleeren. Ik daarentegen blijf het mijn plicht achten, als redacteur, gerechtvaardigde klachten te vóórkomen, en geef dan desnoods een weinig officieeligheid cadeau. Overigens is er met dat al niet goed gepraat het brutaal en bruusk ingrijpen van den heer MARKUS. Ik zal iets dergelijks steeds als een casus belli beschouwen."

Termen als „officieele verplichting" en „officieeligheid cadeau geven" zijn uitdrukkingen, waarmede de zaak niet gediend wordt. En indien de heer WESTER zegt, dat hij *gerechtvaardigde* klachten wil voorkomen, dan zeg ik, dat ik dit ook gaarne wil, maar niet tot den prijs, dat in een bepaald geval de redactie door den inzender het mes op de keel wordt gezet om een artikel twee of drie dagen vroeger in het tijdschrift te zien verschijnen. *Gerechtvaardigde* klachten wil ik gaarne voorkomen, maar niet door van de wijze van behandeling, die eenmaal door de Redactie is vastgesteld, af te wijken. Overigens verwijs ik naar mijne uitvoerige verdediging, opgenomen in de brochure; ik bepaal mij thans alleen tot het stuk van den heer WESTER van 9 September.

De bedoeling toch „brutaal en bruusk ingrijpen" heeft bij mij nimmer voorgezeten. Dat het à priori op den heer WESTER dien indruk heeft gemaakt, kan ik mij wel eenigszins voorstellen, maar niet als hij het briefje leest, dat ik hem op 24 Augustus 1912 uit Den Haag schreef luidende: „Waarde WESTER, Op mijn verzoek ontving ik van den administrateur, den heer SCHORNAGEL, het stuk van den heer MULLER ter inzage. Ik kan mij niet vereenigen met de opvatting, dat dit eventueel zou worden geplaatst zonder vóórkennis van de *geheele* Redactie; daarom heb ik schrijver heden gevraagd om toezending van de uitgevallen bladen; zoodra ik deze heb zal ik een en ander rondzenden bij alle redactieleden. M. i. mag de Redactie niet zwichten voor pressie, uitgeoefend door het noemen van bepaalde data; ook ben ik niet eens met de opvatting, dat de heer VRIJBURG de verantwoordelijkheid zou dragen bij eventueele weigering door hem; de Redactie in toto is dan verantwoordelijk; VRIJBURG kwam daarvoor onder pressie te staan".

Ik heb naar aanleiding van het stuk van den heer WESTER van 9 September niets meer te zeggen; de bescheiden zal ik op de bestuurstafel ter inzage leggen opdat zij nader kunnen worden onderzocht en ik zal tijdelijk de vergadering verlaten.

De wrnd-Voorzitter, Dr. BAKKER: Het is zeer te betreuren, dat twee menschen, die wetenschappelijk zoo hoog staan, om eenige kleinigheden zóó scherp tegenover elkander kunnen komen te staan, te meer daar het hoofdbestuur geen kans ziet het geschil op te lossen waarom ik in dit opzicht een beroep op de hier aanwezigen doe.

De heer Dr. VRIJBURG: Het is als mede-redactielid onaangenaam, dat ik deze kwestie moet bespreken, maar door het verloop der dingen en door het feit, dat ik in de zaak, die den heer WESTER tot ontslagname noopte, van zeer nabij betrokken ben, gevoel ik mij gedwongen mijn meening te kennen te geven. De beide eer-

ste punten ga ik stilzwijgend voorbij, daar ik toen geen lid der redactie was. Wat het ingezonden stuk van den heer MULLER betreft wil ik opmerken, dat het pas op den 14en Augustus in handen van den heer WESTER was en ik het den 16en of 17en kreeg. Daar de heer SCHORNAGEL gezegd had, dat het op 21 Augustus in druk moest om nog in het nummer van 1 September te komen, was voor toezending aan de leden van de redactie, die in het buitenland vertoefden, geen tijd. Het lag dus voor de hand, dat de in het land aanwezige redactieleden de beslissing namen. Ik ben van meening dat dit ook stilzwijgend aangenomen wordt, wijl het noodzakelijk is om ongewenschte vertraging te voorkomen. Het hoofdbestuur stelde den heer MARKUS in het gelijk. Het schreef: „In zake de bijdrage MULLER heeft de secretaris der redactie zijn plicht gedaan, door het oorspronkelijk stuk te laten circuleeren bij alle redactieleden, terwijl het van meening was, dat iets dergelijks niet mocht worden geplaatst, zonder dat het door alle leden der redactie is gelezen en dat door aandrang tot plaatsing in de eerstvolgende aflevering niet van dien weg mag worden afgeweken." De conclusie van het hoofdbestuur is onjuist. Het stuk in kwestie moest vóór de vergadering geplaatst worden, daar het anders alle waarde verloor. Het gaat toch niet aan, een dringend stuk niet te plaatsen, omdat een paar redactieleden buitenlands zijn. Dat zou een ongepaste vertraging zijn en aanleiding kunnen geven tot gegronde klachten van de inzenders. De heer WESTER en ik hebben dan ook rationeel gehandeld en de heer MARKUS had zich daarbij moeten nederleggen, of althans de zaak met ons kunnen bespreken. Hij heeft later wel een briefje aan den heer WESTER geschreven, maar daarvan heb ik destijds niets gehoord. Hij had niet zoo onhandig en bruusk moeten optreden als hij gedaan heeft; zijn optreden was zooals de heer WESTER zegt, autocratisch; hij behandelde zijn beide mede-redactieleden min of meer als kwade jongens.

De wrnd-Voorzitter: De heer MARKUS heeft de vergadering verlaten. Indien U dergelijke uitdrukkingen wilt gebruiken, moet U zulks zelf weten, maar dan zal ik den heer MARKUS uitnoodigen, terug te komen. Dergelijke gezegden mogen niet achter den rug van den persoon in kwestie omgaan.

De heer MULLER: Het zou wel aanbeveling verdienen, als de heer MARKUS tegenwoordig was.

De Voorzitter: Ik ben het daarmee eens. De voorspelling van Prof. DE JONG wordt misschien bewaarheid en men komt ten slotte met heete hoofden tegenover elkaar te staan. Is de zaak wel waard, dat men daarover dergelijke persoonlijke, onaangename uitdrukkingen te hooren krijgt? Het eene woord lokt in deze het andere uit. Ieder heeft gemeend zijn plicht te doen. De heer VRIJBURG zegt nu, dat het stuk geplaatst moest worden vóór een bepaalden datum, want anders ging de waarde ervan verloren. De oorzaak is, dat het voor een behoorlijke behandeling te laat was binnengekomen. Of dat nu de schuld was van den inzender, is een tweede zaak, maar art. 39 bepaalt, dat de geheele redactie ingezonden stukken moet beoordeelen en daarom kon het hier niet anders. In ieder geval is dit een inzicht, dat óók recht van bestaan heeft. Het is betreurenswaardig, dat men zijn meening zoo sterk meent te moeten uitdrukken, een weinig meer matiging in het debat komt me zeer gewenscht voor.

De heer Dr. VRIJBURG: Onwillekeurig loopt men een weinig warm. De heer

MARKUS heeft mij echter ook niet goed behandeld. Ik had te goeder trouw een besluit genomen en hoorde op eens, dat hij zonder mijn voorkennis daarin verandering had aangebracht. De uitdrukking van zooeven wil ik wel terugnemen. De heer MARKUS gaat in deze echter niet vrij uit, want de redactie berustte bij zijn afwezigheid feitelijk bij den heer SCHORNAGEL, een *niet* redactielid, die last had om in alle zaken, waar haast bij was, den heer WESTER te raadplegen. De heer SCHORNAGEL had dit te beoordeelen. Toen het spoedstuk MULLER inkwam, *was hij afwezig* en *dit was de oorzaak van de vertraging en het gebrek aan tijd voor rondzending van het stuk.*

De heer SCHORNAGEL is dus hier de eenige schuldige en indirect de heer MARKUS, daar deze verantwoordelijk was voor zijn plaatsvervanger. Het was rationeel geweest, als de heer MARKUS het secretariaat had overgedragen aan een redactielid, in dit geval den heer WESTER. Wij waren dus zeer terecht ontevreden over de behandeling van den heer MARKUS en de heer WESTER voelde zich zoo gegriefd, dat hij als redactielid bedankte.

Dit was niet het eenige feit, dat den heer WESTER noopte heen te gaan. Hij vond, dat de heer MARKUS dikwijls te eigendunkelijk en te autocratisch was, hetgeen aanleiding gaf tot herhaalde kleine onaangenaamheden en niet-prettig samenwerken. Ofschoon ik mij in de zienswijze van den heer WESTER wel kan indenken, spijt het mij toch en *keur ik het ook af*, dat deze om die onprettige en slechte samenwerking uit de redactie trad.

In de vorige Septembervergadering drong Dr. OVERBEEK aan op een onderzoek in deze kwestie door het hoofdbestuur zonder den heer MARKUS en nu schrijft dit, dat door den heer WESTER nooit gevraagd is gehoord te worden *zonder* den heer MARKUS als Voorzitter. Het had echter dezen uit eigen beweging moeten uitschakelen. Waar zulks niet is gebeurd geeft het aan een onderzoek den schijn van partijdigheid. De heer MARKUS had nu steeds de leiding en daardoor met zijn bekende overredingskracht en handigheid in het debat een groot overwicht.

De wnd. Voorzitter: Ik zou den aanval op het hoofdbestuur gaarne gescheiden willen houden van de kwestie, waarom het op het oogenblik gaat.

De heer Dr. VRIJBURG: Het ware beter geweest, als de vuile wasch van de redactie niet ter sprake was gekomen en men zich op een practisch standpunt had geplaatst door te zeggen: „het is door omstandigheden onmogelijk, dat de heeren MARKUS en WESTER samen in de redactie zitting hebben; wij moeten dus kiezen tusschen een van hen. Mijns inziens moeten we dat standpunt nog innemen en daarbij mogen geen persoonlijke of sentimenteele overwegingen in aanmerking komen; alleen het belang van ons tijdschrift moet hier den doorslag geven. Men kieze hem, die voor dit blad de meeste waarde heeft en dat kan ieder der praktizeerende veeartsen het best beoordeelen. In een der stukken komt voor, dat ik tegenover den heer MULLER gezegd zou hebben, dat hij „onwaar" was. Dit is echter niet zoo bedoeld. Uit een wetenschappelijk oogpunt vond ik verschillende dingen onjuist in het stuk van MULLER. Als ik het woord „onwaar" gebruikt heb, dan wensch ik dit terug te nemen.

De heer Prof. DE JONG: De gang van zaken is op het oogenblik verkeerd. De leden worden hier langzamerhand als rechters geïnstalleerd. Het hoofdbestuur

heeft stukken openbaar gemaakt, doch men kan daarover toch geen gedachtenwisseling wenschen. De vergadering is niet bevoegd een of beide leden te veroordeelen. Daarom is het beter een commissie te benoemen, die deze zaak onderzoekt, zoodat de vergadering haar tijd niet verknoeit. Als in een comité vijf menschen zitten, kunnen twee daarvan tegen elkaar botsen, zonder dat een van beiden nog behoeft weg te loopen. Zij kunnen dan blijven onder protest, ik weet dat uit ervaring, want ik heb zulks ook wel in de maatschappij gedaan. De vergadering kan thans niet beslissen, wie schuldig en wie onschuldig is. Het zou zeer fataal zijn als deze door een benoeming, een oordeel zou uitspreken. Dan is het veel beter, met drie redactieleden verder te werken. Dan wordt niet een der heeren geblameerd en den ander een kroon op het hoofd gezet. Over een maand zouden velen misschien zeggen: Wij hadden het juist andersom moeten doen. Het debat over een dergelijke zaak moet altijd een sterk persoonlijk karakter dragen, hetgeen niet leiden kan tot behartiging van de belangen van de Maatschappij die toch een zeker gezag heeft. Wil het hoofdbestuur zijn meening mededeelen en den heer VRIJBURG antwoorden, waarom de heer MARKUS daaraan heeft deelgenomen, het zij zoo, maar de vergadering wachte zich er voor een uitspraak tusschen de twee personen, die elkaar beschuldigen, te doen. Al heeft spr. een gevestigde opinie, hij gelooft niet, dat hij daaraan kan mededoen. In *zijn* oogen hebben beide heeren schuld. Hij wil wel zeggen, waarom, maar hij zal zich toch niet laten verleiden, om bij wijze van protest den heer MARKUS niet en den heer WESTER wèl te kiezen of omgekeerd. Laat men een commissie benoemen buiten het hoofdbestuur, zonder vrienden van den heer MARKUS en WESTER erin en laten deze een rapport uitbrengen, dat in een besloten vergadering kan worden behandeld. Willen de heeren, dat hun recht wedervaart, dan moet op een dergelijke wijze een uitspraak volgen.

De wnd.-Voorzitter: In de laatste dagen zijn het hoofdbestuur vele wegen aangewezen, om deze zaak tot oplossing te brengen en nu ik aan de aanwezigen een uitweg vraag, antwoordt de heer VRIJBURG met een beschuldiging, maar dit lag niet in de bedoeling. Ik vraag dus nogmaals, of andere leden hier een oplossing weten. Anders zou de stemming over de punten 5 en 6 wel eens een vonnis kunnen inhouden en dat wil ik gaarne voorkomen.

De heer BARENDRECHT: Zijn de drie tegenwoordige leden van de redactie bereid, alleen de redactie te voeren?

De heer VRIJBURG: Voor hoelang zal dit moeten zijn?

De heer BARENDRECHT: Als het aan mij ligt, voor zoo kort mogelijk.

De heer KROON: Ik zou gaarne willen weten, binnen welken tijd daaromtrent beslist zal kunnen worden.

De heer BARENDRECHT: De Maatschappij is thans rijp voor een eenhoofdige redactie. Het is beter, de heeren MARKUS en WESTER uit de redactie te houden. Indien de overige heeren bereid zijn deze op zich te nemen kan de vergadering het hoofdbestuur de opdracht verstrekken, om binnen den kortst mogelijken tijd, met opgave der te stellen eischen, een oproeping te doen voor redacteur. Men kon dan vóór 1 Januari 1914 met een goed omlijnd voorstel komen waarover in een algemeene vergadering wordt beslist. Op deze wijze ontgaat men de moeilijkheid van hier vonnis te moeten vellen; beiden hebben mogelijk schuld.

De wnd.-Voorzitter: Men moet ook de financieele zijde van de zaak onder de oogen zien; het is de vraag, of de kas der maatschappij het wel veroorlooft.

De heer WESTER: Ik ben er tegen dat een commissie benoemd wordt. De zaak moet nu beslist worden. De heeren zouden er toch niet over kunnen oordeelen, want het is een kwestie van gevoel.

De heer BARENDRECHT: De door mij voorgestelde regeling zal om financieele redenen niet uitgesteld behoeven te worden.

De heer VAN DER SLOOTEN: Alle debatten zijn vruchteloos, omdat de meeste afgevaardigden wel voorzien zullen zijn van een imperatief mandaat, zoodat de stemming eigenlijk al beslist is.

De wnd.-Voorzitter: Dit is juist, indien er gestemd wordt. Het bindend mandaat verhindert echter niet, om mede te gaan met een besluit, om niet te stemmen. Het meest aan te bevelen is wellicht de kwestie onopgelost te laten.

De heer REESER: Ik heb in dezen geen mandaat. Gehoord de verschillende discussies is het voor mij zeer moeilijk te weten wat te doen. Meerdere leden zullen op het oogenblik wel twijfelen. Ik stel daarom voor, deze zaak thans uit te stellen en later, door stemmen in de afdeelingen, of op andere wijze een paar redactieleden te kiezen.

De wnd.-Voorzitter: Dit zou uitstel van executie zijn.

De heer FERWERDA: Ik sta lijnrecht tegenover het standpunt, dat de heer VRIJBURG heeft ingenomen. Dat was dunkt mij een zeer onrechtvaardig standpunt. Het zou tegenover den heer MARKUS zeer onbillijk zijn, het gebeurde buiten bespreking te laten, ons alleen te laten leiden door de vraag: wie het beste redactielid is. De afdeeling, die spr. vertegenwoordigt, heeft besloten, alle pogingen om den heer WESTER te behouden, te steunen, maar zal op den heer MARKUS, als lid van de redactie haar stem uitbrengen.

De heer MULLER: Mogelijk zal de secretaris van de redactie er prijs op stellen, tegenwoordig te zijn bij hetgeen ik te zeggen heb.

De wnd.-Voorzitter: Ik verzoek U vriendelijk, U zooveel mogelijk te beperken.

De heer MULLER: Op bladz. 9 van de brochure van het hoofdbestuur komt een zinsnede voor, waarin de secretaris mededeelt, dat de heer VRIJBURG gezegd zou hebben, dat mijn epistel veel onwaars en insinueerends bevatte. De heer VRIJBURG heeft, blijkens zijne zoo even gesproken woorden, daarmede bedoeld, onwaarheid spreken in wetenschappelijken zin, zoodat ik hier als wetenschappelijk leugenaar sta.

De wnd.-Voorzitter: Zulks doet toch hier niets ter zake. Dat betreft meer een kwestie tusschen U en den heer MARKUS. De zaak gaat hierom, dat het stuk niet geplaatst mocht worden, vóórdat alle vijf redactieleden daaromtrent zich een oordeel hadden gevormd. Of de heer MARKUS dat nu schrijft of niet, dat blijft een persoonlijke kwestie tusschen den heer MARKUS en den heer VRIJBURG. Men moet niet over de bijzaken spreken; deze lossen de verschilpunten tusschen de heeren MARKUS en WESTER niet op.

De heer MULLER: Met uw verlof, het betreft wel degelijk een kwestie tusschen den heer VRIJBURG en mij. Nu de secretaris van de redactie dit in een officieel stuk eenmaal heeft openbaar gemaakt, is het mijn plicht daartegen op te komen en ik hoop, dat de voorzitter mij daartoe in de gelegenheid zal willen stellen.

De wnd.-Voorzitter: Zeker, maar niet bij dit punt.

De heer MULLER: Ik zal er thans niet verder op ingaan, maar alleen den wensch uitspreken, dat de secretaris van de redactie, indien hij meent, in een officieel stuk een mededeeling te moeten doen, thuis behoorende in de binnenkamer der redactie, zich eerst vergewist, of daaraan de beteekenis gegeven moet worden welke deze er in een officieel stuk aan verleend heeft.

De heer Dr. OVERBEEK: Het is een goede gewoonte kwesties tot oplossing te brengen, door deze in handen van een commissie te stellen. Op de laatste voortgezette algemeene vergadering heeft men daaraan vastgehouden. Toen is op mijn voorstel aan het hoofdbestuur gevraagd, een onderzoek in te stellen, met de bedoeling, te trachten den heer WESTER voor de redactie te behouden en naar bevind van zaken te handelen. In die motie staat, dat die opdracht is verstrekt aan het hoofdbestuur; gelijk voor de hand ligt, werd bedoeld een onderzoek door de vier heeren *zonder* den voorzitter. Daarop heeft het hoofdbestuur met voorbijzien van die bedoeling een schrijven gericht aan den heer WESTER, met verzoek zijn bezwaren tegenover den heer MARKUS nader toe te lichten in een vergadering van het hoofdbestuur.

Wanneer het nu vooraf de bedoeling had gehad, den heer WESTER *niet* te houden had het geen beteren weg kunnen inslaan dan dezen. Het spreekt vanzelf dat deze, als hij een brief krijgt van zijn tegenpartij, om zijn bezwaren toe te lichten in een vergadering, door hem gepresideerd, daarvan niets wil weten.

Voor zoover ik deze zaak beoordeelen kan, betreft het nietigheden. Ware de enquête goed geleid, dân was deze zaak thans uit en had men de heeren WESTER èn MARKUS behouden. Na het uitgaan van den brief van het hoofdbestuur had ik een onderhoud met den heer WESTER, waartoe ik mij verplicht achtte, daar ik de voorsteller van de motie was. Ik schreef dezen toen: „Als U een brief krijgt van de vier heeren, inhoudende het verzoek om voor het Hoofdbestuur te verschijnen met de mededeeling, dat een gelijkluidend schrijven aan den heer MARKUS is verzonden, is u daartoe dan bereid? Het antwoord luidde in bevestigden zin met de opmerking, dat het vonnis van een dergelijke commissie al zeer vreemd zou moeten uitvallen, als hij er zich niet bij nederlegde. Ik ben het eens met den heer DE JONG, dat deze vergadering geen rechtbank kan spelen. Is er geen andere weg mogelijk, dan voeg ik mij bij den heer VRIJBURG en zou ik de vergadering in overweging willen geven, te kiezen *dat* lid, dat men voor redacteur het meest geschikt acht.

Daar men ook hiermede voor een keuze tusschen de beide betrokken candidaten staat, komt mij het meest aan te bevelen voor het voorstel „BARENDRECHT", dat bovendien het voordeel heeft, dat het als overgangsmaatregel tot de éénhoofdige redactie beschouwd kan worden. Men zij niet bevreesd, geen geschikt hoofdredacteur te zullen kunnen aanwijzen, naar ik meen te weten zouden de Heeren WESTER en VRIJBURG zich wel beschikbaar willen stellen.

De wnd.-Voorzitter: Het is gevaarlijk te zeggen, dat men twee menschen weet, die niet te hooge eischen stellen, zoodat men dus thans tot een keuze zou kunnen overgaan; zij zijn er misschien over een jaar niet meer. Ik acht dit geen klemmend argument, al ben ik niet tegen het eerste gedeelte van het voorstel van den heer BARENDRECHT, luidende:

1. De vergadering besluit geen stemming te houden voor aftredende redacteuren;

2. zij besluit de drie overige redactieleden te verzoeken tijdelijk de redactie waar te nemen;

3. zij draagt het hoofdbestuur op, een oproeping te doen voor een éénhoofdig redactieschap van het Tijdschrift en vóór het jaar 1914 dienaangaande een voorstel te doen aan een bijzondere algemeene vergadering met voordracht van een bepaald persoon."

De heer Prof. DE JONG: Ik zou het eerste en het tweede lid van de motie het eerst in stemming gebracht willen zien. Tegen het laatste lid heb ik bezwaar. Het is misschien in de toekomst niet in het belang der Maatschappij een tijdschrift uit te geven, maar is het wellicht beter, te trachten het onafhankelijk daarvan te maken het te laten voortbestaan met een subsidie, zooals dit ook geschiedt voor het Tijdschrift van Geneeskunde. Aan het tweede lid zou dan nog toegevoegd kunnen worden: tot deze zaak nader is opgelost.

De wnd.-Voorzitter: Hoe denkt men zich dan een nadere oplossing? Als men geen modus vindt, waardoor een keuze tusschen beide heeren wordt vermeden, is het slechts uitstel van executie.

De heer Prof. DE JONG: De heeren zijn thans wel is waar niet tot toenadering bereid, maar dat kan over een paar jaar anders zijn. De vergadering moet echter duidelijk weten, hoe zij het tijdschrift georganiseerd wil hebben; ik heb geen veete of grief tegen de redactieleden, maar kan het beleid van beide heeren ook niet onverdeeld goedkeuren.

De wnd.-Voorzitter: Is het mogelijk aan de drie heeren de redactie op te dragen?

De heer MULLER: Een enkel woord in mijn kwaliteit van voorzitter van de enquête-commissie. Deze vergadering behoort geen besluit te nemen betreffende de reorganisatie van het tijdschrift, want binnenkort is ons rapport te verwachten en daarin zullen ter zake de noodige voorstellen worden gedaan.

De wnd.-Voorzitter: Ik geef in overweging punt 2 van het voorstel van den heer BARENDRECHT te lezen: „De drie overige redactieleden te verzoeken, de redactie waar te nemen tot tijd en wijle het rapport van de enquête-commissie is ingekomen en in een algemeene vergadering zal zijn behandeld."

De heer BARENDRECHT: Ik wensch daaraan nog toe te voegen: „met dien verstande, dat het hoofdbestuur en de commissie de toezegging doen, dat zij de zaak zoo spoedig mogelijk zullen ter sprake brengen."

De heer MULLER: Het rapport van de enquête-commissie verkeert in een vergevorderd stadium van voorbereiding. Dat het nog niet is verschenen ligt niet aan ons, ook niet aan het hoofdbestuur, maar wel aan het voorstel van het hoofdbestuur, het onderzoek uit te breiden, niet alleen tot de praktizeerende veeartsen, maar tot alle leden van de Maatschappij; noodwendig heeft dit tot vertraging geleid.

De heer VAN DE SANDE: Ik acht het beter, het tweede deel der motie éérst in stemming te brengen.

De heer Dr. VRIJBURG: De heer KROON en ik verklaren ons bereid de redactie waar te nemen.

De wnd.-Voorzitter: Ik zal thans in stemming brengen het voorstel van de heeren BARENDRECHT, DE JONG en OVERBEEK.

De heer MULLER: Ik heb nog bezwaar tegen de woorden „tijd en wijle", ze

maken op mij een deprimeerenden indruk. Is dit niet zoo, dan trek ik gaarne mijn woorden terug, maar anders verzoek ik daarvoor een andere uitdrukking.

De wnd.-Voorzitter: Ik stel voor, de woorden „tijd en wijle" te veranderen in „tot dat". Aldus gewijzigd wordt het voorstel met 109 stemmen voor, 19 tegen en 7 in blanco goedgekeurd, zoodat hiermede de punten 5 en 6 van de agenda zijn afgevoerd.

De heer REESER: Ik wensch den heer MARKUS dank te brengen voor hetgeen hij als secretaris van de redactie voor het tijdschrift heeft gedaan.

De wnd.-Voorzitter: Mij rest nog het hoofdbestuur te verdedigen tegen een paar aanvallen. Men heeft het verweten, dat het ontactisch zou hebben gehandeld en het niet de bedoeling had, beide partijen tot elkaar te brengen. Het heeft gedaan, wat het moest doen en het spijt ons, dat van andere zijde invloed op den gang van zaken is uitgeoefend. Men mag zich niet stellen op het standpunt: „Ik was de voorsteller van de motie en heb het recht bemiddelaar te zijn", in geenen deele, van het oogenblik af dat de motie OVERBEEK was aangenomen, ging het tusschen het hoofdbestuur en de beide heeren. Welk antwoord zou het hoofdbestuur gekregen hebben, als niet het hoofdbestuur, maar b.v. de ondervoorzitter, de eerste en de tweede secretaris en de penningmeester een brief aan den heer WESTER hadden geschreven? Hij zou gezegd hebben: ik moet bij het hoofdbestuur zijn. Dit lichaam had de opdracht aanvaard en heeft zich daarvan gekweten zonder dat het ons ooit gebleken is, dat de heer WESTER bezwaar had tegen het feit, dat de heer MARKUS zou presideeren. Op het eerste verzoek kwam van hem ten antwoord, dat hij met het hoofdbestuur niet wenschte te confereeren. Later heeft hij daarvan gemaakt: „*met den heer* MARKUS *als voorzitter*", maar daarvan was geen sprake. Het hoofdbestuur kon geen andere houding aannemen als deze: nl. den heer WESTER uitnoodigen ter vergadering te komen, het daarbij aan de beleefdheid van den voorzitter overlatend, het presidium niet te voeren. Had hij geprotesteerd, indien zulks wel was geschied, zoo was het zijn goed recht geweest, te bedanken.

De heer Dr. OVERBEEK: De bedoeling was, dat de enquête zou worden ingesteld zonder den voorzitter. Dáárom is het hoofdbestuur ontactisch opgetreden. Wist ik niet, dat de heeren zoo hooge kwaliteiten hadden, ik zou een motie van afkeuring hebben voorgesteld. Ik achtte het mijn plicht, toen ik bemerkte, dat men tegen de bedoeling van de algemeene vergadering in handelde, het hoofdbestuur langs een omweg tot beter inzicht te brengen. De heeren VAN HEUSDEN, MULLER, TEN HOOPEN en STAAL hebben mij bevestigd, dat ik in mijn toelichting uitdrukkelijk als voorwaarde heb gesteld een enquête zonder den voorzitter en dat was ook de bedoeling van de algemeene vergadering.

De wnd.-Voorzitter: In het voorstel, door Dr. OVERBEEK schriftelijk ingediend, was uitsluitend sprake van *het Hoofdbestuur*, zonder eenige reserve. Ik schors thans de vergadering tot heden avond 7 ure.

AVONDVERGADERING.

Geopend des avonds te 7 uur.

Voorzitter: de heer Dr. H. MARKUS.

De Voorzitter: Ik heropen de vergadering, heet den nieuwgekozen Voorzitter der Maatschappij, die thans aanwezig is, welkom en wensch hem met zijn benoeming geluk; ik hoop, dat de belangen der Maatschappij bij hem steeds in goede handen zullen zijn.

Betreffende de opmerkingen van Dr. VERMEULEN, moet ik meedeelen, dat de redactie het referaat heeft laten liggen, omdat er weinig plaats voor was en het het gebied der menschelijke geneeskunde betrof. De dissertatie van den heer Dr. VERMEULEN zou besproken worden door den heer DEKHUYZEN, doch deze heeft zulks nagelaten, hoewel de redactie hem daartoe herhaaldelijk heeft aangemaand. Wij hadden gehoopt, den heer VERMEULEN nog vóór deze vergadering afdoend antwoord te kunnen geven, waarom ik met terugzending tot gisteravond heb gewacht. Op het oogenblik is een brief in rondzending van den heer DEKHUYZEN, die mij gemachtigd heeft een afschrift daarvan over te leggen aan den heer VERMEULEN. Daaruit zal deze zien, welke redenen eerstgenoemde hebben weerhouden, de dissertatie te bespreken. Ik zal daarover in het openbaar zwijgen; de brief is nog niet bij mij teruggekomen.

Wat betreft het referaat van BAUM heb ik den heer VERMEULEN gezegd, dat de redactie besloten had alleen die boeken te bespreken, die haar daartoe worden toegezonden, mede met de bedoeling, om het ter recensie zenden aan te moedigen. Overigens is gebruikelijk dat de redactie de ingezonden boeken zelf beoordeelt; is zij op een bepaald gebied minder bevoegd, dan roept zij de medewerking van anderen in.

De heer VERMEULEN: De opmerkingen van den Voorzitter doen aan de zaak zelf weinig af. Ik wenschte alleen hierop nadruk te leggen, dat ik binnen behoorlijken tijd bericht had moeten ontvangen, dat mijn verzoek niet ingewilligd kon worden. Hij zegt, dat het referaat een medische kwestie behandelde; dat is minder juist. Het betrof een physiologisch vraagstuk, zich volkomen aanpassende aan de veterinaire wetenschap. Wanneer de redactie, om welke redenen ook, meent, dat een dergelijke bijdrage niet in het tijdschrift thuis behoort, moet zij niet antwoorden na 2 of 3 jaar, maar een weinig *meer* spoed betrachten. Ik ben zeer belangstellend de meening van den heer DEKHUYZEN, die drie jaar voor mij is verborgen gebleven te vernemen en geef den Voorzitter volle vrijheid deze in de vergadering meê te deelen.

Ik kan iets gevoelen voor de regeling, dat boeken alleen worden gerecenseerd wanneer zij de redactie worden toegezonden. Hier gold het echter een uitzondering, de anatoom VAN ESVELD was overleden. Bovendien bevatte het werk van BAUM op practisch gebied zooveel nieuws en uitnemends, dat het de moeite waard was het onder de aandacht der veeartsen te brengen. Ik heb daaraan den vorm van een boekbeoordeeling gegeven, misschien was dit een weinig opdringerig, maar indien de secretaris eenige welwillendheid had getoond, had mijn studie wel een plaats kunnen vinden.

De Voorzitter: Het geldt hier niet een zaak van den secretaris, maar van de

geheele redactie. Ik verbaas mij, dat de heer VERMEULEN mij nooit gevraagd heeft, waarom hij van de dissertatie niets hoorde. Wanneer ik hem niet geschreven heb vindt dit zijn oorzaak hierin, dat ik naast het secretariaat van de redactie nog andere zaken had te doen. Er zijn wel meer referaten langen tijd blijven liggen. De dissertatie is overigens op een eigenaardige wijze bij ons gekomen; niet onmiddellijk na het verschijnen, nl. ons toegezonden, maar op initiatief van wijlen den heer VAN ESVELD. Ik heb op het oogenblik den brief van den heer DEKHUYZEN niet hier en kan dus aan de nieuwsgierigheid van den heer VERMEULEN niet voldoen. Ten slotte meen ik er tegen te moeten protesteeren, dat hij van deze aangelegenheid een ernstige kwestie maakt, het min of meer voorstelt alsof er een wel overlegde actie tegenover zijn persoon in het spel geweest is.

De gedachtenwisseling over dit punt wordt gesloten.

De Voorzitter: Namens het hoofdbestuur moet ik de aanwezigen meedeelen, dat het van meening is, dat men hedenmiddag een onwettig besluit heeft genomen, niet in overeenstemming n.l. met de bepalingen van het huishoudelijk reglement. Art. 38 schrijft voor, dat de redactie bestaat uit vijf leden, en dit kan dus maar niet zonder meer, door de vergadering op zij worden gezet. Wij stellen daarom voor, over te gaan tot de verkiezing van twee redactieleden, zonder hierover nog nader van gedachten te wisselen.

De heer Dr. OVERBEEK: Ik sta verstomd over deze mededeeling, want hedenmiddag heeft geen van de aanwezige bestuursleden iets van een onwettig besluit gezegd. Daarbij, wanneer de woorden van den Voorzitter juist zijn, hoe is het dan mogelijk dat de redactie een jaar lang met vier leden heeft gewerkt? Als men dit heeft toegelaten, behoeft men ook geen bezwaar te hebben tegen drie leden. Op grond van deze overweging stel ik dan ook de vergadering voor niet met het hoofdbestuur mede te gaan.

De Voorzitter: De redactie werd op voorstel van den heer OVERBEEK niet aangevuld omdat het hoofdbestuur de hangende kwestie zou onderzoeken, waardoor de mogelijkheid was gegeven, dat de heer WESTER weer zou kunnen intreden. En nu men daarin niet geslaagd is, gaat het niet aan, deze tijdelijke onvolledigheid aan te merken als een antecedent om nu, voor wie weet hoe lang, de redactie op te dragen aan drie leden.

De heer BARENDRECHT: Ik ben niet zoo verbaasd over de woorden van den Voorzitter, daar ik reeds zoo iets had hooren verluiden. Hedenmiddag zaten hier vier leden van het hoofdbestuur, die geen bezwaar tegen het voorstel hadden en is het dan ook aangenomen. Ik wensch den Voorzitter met zijn overredingskracht geluk. Wanneer het hoofdbestuur nu zóó op de handhaving van het reglement staat, hoe is het dan mogelijk dat het dit op 5 April met voeten heeft willen treden? Waarom moet men thans een kwestie *weer* oprakelen, die de Maatschappij meer dan noodig in beroering zal brengen?

Waarom moet dan per sé slag worden geleverd tusschen de heeren MARKUS en WESTER? Men wenscht juist tusschen deze heeren niet te kiezen, men wil vrede en daarom had ik gemeend, dat men deze regeling zou hebben aanvaard. Ik geef de vergadering in overweging, niet mede te gaan met het hoofdbestuur, maar de zaak te laten zooals hij is en over te gaan tot punt 10 van de agenda.

De heer BAKKER: Het is niet de gewoonte, dat een onderyoorzitter het woord voert, maar waar onder mijn presidium dat besluit gevallen is, wensch ik daarover iets te zeggen. Het was de eerste keer dat ik een vergadering leidde en ik beken gaarne, ik dacht daarbij niet aan hetgeen het reglement gebood of verbood, ik zou anders zeker tegen het besluit gewaarschuwd hebben. Ook mijn bedoeling was, zoo mogelijk een veldslag te vermijden. Op zichzelf beschouwd was het besluit van de 3-ledige redactie tamelijk onschuldig, maar het is altijd gevaarlijk — dat ondervindt men nu — tegen het reglement in te gaan. Waar moet het heen, als men heden zus en morgen zóó besluit? De overredingskracht van den Voorzitter heeft hier geen rol gespeeld, maar toen ik het artikel van het reglement onder de oogen kreeg, was de beslissing gevallen. Ik weet niet, in welk opzicht het hoofdbestuur gezondigd heeft, toen het een extra algemeene vergadering heeft gehouden , maar wel weet ik, dat men voorzichtig moet zijn met een precedent te scheppen, te meer waar op het oogenblik voorgesteld wordt te doen, wat beide partijen gaarne willen. Men behoeft geen vonnis te vellen; men kiest eenvoudig hem, dien men den meest geschikte acht. De vergadering moge nog zoo gaarne den gevonden uitweg willen volgen, als het tegen het reglement gaat, is het onwettig.

De heer VAN DER VEEN: Ik stel mij op het standpunt van het hoofdbestuur. Ik heb gezegd: dat ik, als ik geen vrij mandaat had, had moeten stemmen op den heer MARKUS of den heer WESTER, echter ik heb vrij mandaat en daarom heb ik gezwegen. Dit is dus een argument te meer voor de juistheid van de zienswijze van het hoofdbestuur.

De heer VEENBAAS: De vergadering meende een einde gemaakt te hebben aan deze onverkwikkelijke kwestie, omdat men gevoelde, dat men in deze incompetent was. Wanneer men ging stemmen, zou uitgemaakt zijn aan welke zijde de leden zich schaarden en dat wilde men voorkomen, ook om niemand te ontstemmen of te krenken. Daarom getuigt het van veel tact, onder deze omstandigheden liever niet tot stemmen over te gaan.

De heer VAN DE SANDE: Ik vereenig me geheel met de woorden van den vorigen spreker.

De heer BARENDRECHT: Men beroept zich op force majeure van het vorige jaar, maar is vrede stichten ook niet force majeure, indien men daardoor ernstige gevolgen kan voorkomen? Ik hoop, dat de vergadering de letterknechterij van het reglement lager zal stellen dan de vrede in de Maatschappij. Wij kunnen ons niet mengen in een zaak, die wij niet kunnen beoordeelen en mogen ons de handen niet laten binden door het voorschrift, als afwijking daarvan in het algemeen belang is.

De heer DE LEUR: Deze kwestie is hedenmiddag afgedaan. De heer OVERBEEK heeft gezegd, dat hij geen motie wilde indienen, omtrent het beleid van het hoofdbestuur; ik wensch dat ook niet te doen, doch met nadruk geef ik het in overweging, in deze het noodige beleid te toonen en de stemming niet door te drijven. Gaat het des ondanks daartoe over, het zal het grootste deel van de vergadering tegen zich hebben en dit zou niet in het belang van de Maatschappij zijn. Drijft het hoofdbestuur deze stemming door, dan komt er nog meer ongenoegen in de Maatschappij dan er op het oogenblik door verschillende omstandigheden, misschien ook door verkeerd beleid, reeds is.

De Voorzitter: Het hoofdbestuur heeft bij meerderheid van stemmen dit besluit genomen. Het wil nu met een bemiddelingsvoorstel komen. Er is n.l. een wetsontwerp ingediend op de vleeschkeuring, een commissie is bezig daaromtrent onderzoek in te stellen en zal rapport uitbrengen aan de Maatschappij. Besloten is, dit in het tijdschrift van 15 October openbaar te maken en op een buitengewone algemeene vergadering in behandeling te nemen. Daar een verslag over deze wet door onze Maatschappij, om voor de hand liggende redenen, in buitengewone mate de aandacht zal hebben van de commissie van het Gezondheidscongres, dient deze aangelegenheid zoo spoedig mogelijk afgedaan te worden.

Bovendien is het hoofdbestuur in deze vrijwel gebonden. Nadat n.l. voornoemde commissie in de 48ste algemeene vergadering was benoemd geworden, wenschte de heer VAN DER SLUIJS, de toenmalige directeur van het abattoir te Amsterdam, beslist de toezegging, dat geen eventueele bedenkingen tegen deze wet aan de Regeering voorgelegd zouden worden, dan nadat het commissoriaal-rapport een onderwerp van bespreking had uitgemaakt op een algemeene vergadering. Het hoofdbestuur nu is van meening, dat over dit belangrijke vraagstuk in een buitengewone algemeene vergadering overleg moet worden gepleegd.

Het stelt daarom voor te besluiten, om bij den aanvang van deze bijeenkomst, op 29 November a.s., zonder eenige verdere discussie over te gaan tot de voorziening in het voorgeschreven aantal redactieleden. Alle verschillende stukken zullen dan in brochure-vorm aan ieder der leden persoonlijk worden toegezonden, zoodat een ieder zich in deze op de hoogte kan stellen; ondertusschen zijn de gemoederen dan wat tot bedaren gekomen. Op deze wijze meenen wij het bezwaar van den onreglementairen toestand te kunnen ondervangen.

De heer OVERBEEK: Op 29 November kan men de zaak niet beter beoordeelen dan nu en om alle bezwaar op te heffen stel ik voor, in art. 38 voor „vijf": te lezen: „hoogstens".

De Voorzitter: Dit is niet mogelijk in verband met het voorstel van de afdeeling Nieuw Zuid-Holland omtrent art. 46.

De heer MULLER: De gemoederen zullen in de volgende vergadering zeker niet tot bedaren zijn gekomen, weshalve ik de volgende motie indien:

„De 54ste Alg. Vergadering van de Maatschappij ter Bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland, gehoord de bespreking over de punten 5 en 6 van de agenda, acht het wenschelijk, de gedachtenwisseling hierover te sluiten, handhaaft haar besluit van hedenmiddag en gaat over tot de orde van den dag."

De Voorzitter: Het hoofdbestuur kan zich hiermede niet vereenigen. Een motie wordt behandeld als een voorstel en daarover kan nu niet worden gestemd. Het is beter tot stemming over te gaan.

De heer MULLER: Ik vraag acte van het feit, dat een motie, die verband houdt met een voorstel, niet toelaatbaar is. Een motie is het uitvloeisel van een impulsief opkomende gedachte en mag zeer zeker aan de orde worden gesteld. (Applaus).

De Voorzitter: Wanneer ik de zaak met evenveel éclat voordraag, kan ik ook wel applaus krijgen. Het blijft een gevaarlijk punt.

De heer MULLER: Ik vraag stemming over de motie.

De heer DE JONG: Het besluit, dat hedenmiddag door de vergadering is geno-

men, was voldoende voorbereid en overwogen; men wilde daardoor tweespalt in de Maatschappij voorkomen.

De Voorzitter heeft om kiesheidsredenen de vergadering verlaten, maar niet het hoofdbestuur. De belangen, die men besprak, waren van meer gewicht dan die, welke zijn gemoeid met een onvervalscht handhaven van het reglement, wanneer de drie overige redactieleden bereid zijn, ons tijdschrift eenigen tijd loopende te houden, heeft men een oplossing gevonden. Men moet deze exceptioneele kwestie op een bevredigende wijze tot een einde brengen. Zouden er zich teekenen van achteruitgang gaan voordoen, welnu, dan is het voor het hoofdbestuur nog tijd genoeg, zich aan het reglement te houden. Wanneer de Algemeene vergadering evenwel, om tot een gunstige oplossing te geraken, van het reglement afwijkt, dan moet het hoofdbestuur zeggen fiat. Laat het hoofdbestuur deze zaak toch als afgedaan beschouwen en niet trachten, tegen den stroom op te roeien, want dan krijgt men den indruk dat de zaak wordt gepousseerd, terwijl het min of meer de vergadering provoceeren is.

De Voorzitter: Het hoofdbestuur kan niet terugkeeren op zijn voorstel. Het heeft voldaan aan den uitgesproken wensch van de vergadering, om deze zaak te onderzoeken, welnu laat zij de gevolgen daarvan nu ook aanvaarden en tot stemming overgaan.

De heer MULLER: Ik vraag nogmaals stemming over mijn motie.

De Voorzitter: De zaak wordt gecompliceerd, de ondervoorzitter zegt ook, dat het besluit van hedenmiddag onreglementair is. Men kan maar niet op eens een voorstel indienen op de vergadering; art 31 zegt duidelijk: „Voorstellen, niet in het programma opgenomen, worden niet in behandeling gebracht, tenzij zij voor den aanvang der vergadering den Voorzitter schriftelijk zijn aangeboden en door minstens drie afgevaardigden of van het hoofdbestuur uitgaande, door twee afgevaardigden, worden ondersteund"; nogmaals het voorstel van hedenmiddag is onwettig. Er moet dus worden gestemd, dat is de eenig reglementaire toestand.

De heer DE JONG: Ik kan mij met dien gang van zaken niet vereenigen. Het zou niet de minste moeite hebben gekost om de handteekening van de meeste afgevaardigden te krijgen voor een dergelijk voorstel. Wanneer zelfs het hoofdbestuur niet dadelijk opmerkte, dat het reglement werd verkracht, behoeven de leden, indien zij zich daaraan schuldig maken, niet te excuseeren. Maar, door meê te gaan met het hoofdbestuur wordt de zaak, die ons zoo lang bezig houdt tot een aangelegenheid van persoonlijken aard en om dit te vermijden moet men het reglement buiten kracht stellen. Hoewel het in den grond volkomen gelijk heeft, moet het niet aandringen op handhaving daarvan. Het is niet mijne bedoeling, de Maatschappij regeeringsloos te maken, maar wèl om de vergadering niet te verlokken, tot een motie van wantrouwen in het hoofdbestuur. Het zou getuigen van wijs beleid, indien men zich nu eens niet strikt hield aan het reglement. Wanneer de zaak met minder redactieleden goed kan blijven gaan zal later wel een oplossing worden gevonden. In geen geval moeten er slagen vallen; zulks is noch in het belang van de Maatschappij noch in dat van het hoofdbestuur.

De vergadering wordt thans gedurende eenige oogenblikken geschorst.

Daarna stelt de Voorzitter voor, de beslissing omtrent de punten 5 en 6 nog eenige oogenblikken aan te houden en over te gaan tot punt 10.

De heer MULLER: Ik vraag uitdrukkelijk, om mijn motie in stemming te brengen.

De Voorzitter: Uwe motie zal dan in stemming gebracht worden. Hedenmiddag is beslist dat de in functie zijnde leden zullen aanblijven totdat de enquête-commissie haar arbeid zal hebben voltooid en deze in het hoofdbestuur zal zijn behandeld.

De heer BARENDRECHT: Dit is minder juist.

De heer VAN HEUSDEN: Er zijn twee beslissingen genomen: 1°. om voor de beide vacatures geen stemming te houden en 2°. om de drie in functie zijnde leden te verzoeken de redactie te blijven waarnemen.

De Voorzitter: Ik wensch gaarne een nauwkeurige lezing van het genomen besluit. De stenograaf van hedenmiddag is vervangen, zoodat men zich niet kan beroepen op het stenogram. Men zal dus moeten wachten om te zien, welke de juiste bewoordingen van het genomen besluit zijn.

De heer MULLER: Hiermede kan ik mij geheel vereenigen.

De motie van den heer MULLER in stemming gebracht wordt aangenomen met 109 tegen 19 stemmen, en 7 stemmen in blanco.

De Voorzitter: Het besluit van hedenmiddag, zooals dit nader zal blijken uit het stenografisch verslag, is derhalve gehandhaafd.

X. Verslag van den toestand der Maatschappij en haar geldmiddelen.

Beide verslagen worden zonder beraadslaging bij acclamatie voor kennisgeving aangenomen.

XI. Mededeeling omtrent het aftreden van een lid van het hoofdbestuur.

De Voorzitter: Ultimo December 1914 treedt de 2e Secretaris af en is als zoodanig niet terstond herkiesbaar. Tot 1 Juni 1914 kunnen aan het hoofdbestuur candidaten worden opgegeven.

XII. Voorstel van het hoofdbestuur:

„De Algemeene Vergadering drage der enquête-commissie op, de door haar uitsluitend aan de praktizeerende veeartsen gezonden vragenlijst te doen toekomen aan alle leden der Maatschappij en bij de samenstelling van haar eindrapport met de, ook langs dien weg verkregen antwoorden, rekening te houden."

Wordt zonder beraadslaging met 4 stemmen tegen, goedgekeurd.

XIII. Voorstel van de Afdeeling Gelderland-Overijssel.

„De Algemeene Vergadering of het hoofdbestuur benoeme een Commissie van drie of meer leden met de opdracht, een statuten- en reglementswijziging voor te bereiden, ten einde tot een reorganisatie van het hoofdbestuur te komen".

De heer VAN HEUSDEN: Nu punt 12 is aangenomen trekt Gelderland-Overijssel haar voorstel in.

XIV. Voorstel van de Afdeeling Utrecht.

„Het hoofdbestuur wordt uitgenoodigd, een onderzoek in te stellen naar den werkkring der hulpkeurmeesters van vee en vleesch in Nederland, in verband met de meermalen gehoorde klachten, dat aan deze personen dikwijls verantwoordelijke betrekkingen worden toevertrouwd, welke niet in overeenstemming kunnen worden geacht met de opleiding, welke zij hebben genoten".

met amendement van de Afdeeling Groningen-Drenthe:

„Het hoofdbestuur worde uitgenoodigd, een onderzoek in te stellen naar den werkkring van de hulpkeurmeesters van vee en vleesch in Nederland, in verband

met meermalen gehoorde klachten, dat aan deze personen dikwijls verantwoordelijke betrekkingen worden toevertrouwd *en werkzaamheden van allerlei aard worden opgedragen*, welke niet in overeenstemming kunnen worden geacht met de opleiding welke zij hebben genoten *en de hun toegekende bevoegdheden.*

Berusten deze klachten op feiten, dan verzoekt de afdeeling aan het hoofdbestuur daartegen zooveel mogelijk te ageeren".

De heer VAN HEUSDEN: In de afdeeling Gelderland-Overijssel is de wenschelijkheid besproken, om het onderzoek ook uit te strekken tot veeopzichters, die géén hulpkeurmeesters zijn.

De Voorzitter: Daar kan geen bezwaar tegen bestaan. Achter dit voorstel kan dus worden gevoegd: „dit onderzoek zal ook betrekking hebben op veeopzichters, geen hulpkeurmeester van vee en vleesch zijnde."

De heer REESER: Nieuw-Zuid-Holland meent, dat het voorstel Utrecht aangevuld met het amendement Groningen-Drenthe, beter in eens aan de enquêtecommissie ter onderzoek ware op te dragen.

De heer VAN DER VEEN: Het voorstel van de afdeeling Gelderland-Overijsel is hiermede vervallen, maar Groningen-Drenthe vestigt de aandacht op de volgende zinsnede in de toelichting op dit voorstel: „Daar ook in de wet op de vleeschkeuring aan deze hulpkeurmeesters een niet onaanzienlijke plaats wordt toegekend, komt het haar hoogst gewenscht voor, dat eens een degelijk onderzoek worde ingesteld naar den aard van doen van deze hulpkeurmeesters." Een en ander houdt verband met art. 24 van het wetsontwerp op de vleeschkeuring. Oorspronkelijk stond in dit artikel, dat de hulpkeurmeesters kunnen worden belast met de herkeuring en met de keuring van vleesch, terwijl men de veeartsen absoluut buiten de keuring wilde houden. Na het advies van experts te hebben ingewonnen is dit veranderd. De heer VAN OIJEN stelde een wijziging voor van art. 24, in dien zin, dat de veeartsen zouden worden belast met de hoofdleiding van de vleeschkeuring.

De heer DE JONG: Ik weet niet wat de bedoeling is van den heer VAN DER VEEN, maar wanneer de vleeschkeuring wordt opgedragen aan een inspecteur en deze wordt in de wet ondergebracht, dan spreekt het van zelf, dat aan het hoofd van de keuring komt te staan een niet-veearts. De hoofd-inspecteurs staan evenwel niet in de wet, terwijl wanneer de vleeschkeuring bij het staatstoezicht op de volksgezondheid wordt gebracht de leiding wordt opgedragen aan een medicus of een pharmaceut.

De Voorzitter: Dit bezwaar zal wel blijken bij het onderzoek, het doet aan de behandeling van het voorstel niet af.

De heer VAN DER PLAATS: Wanneer de enquête-commissie een nieuw onderwerp in behandeling moet nemen, ben ik bang, dat het uitbrengen van het rapport zal worden vertraagd. Ik ga mede met het voorstel REESER onder voorwaarde dat het rapport, bedoeld in punt 12, geen uitstel zal lijden.

De heer MULLER: De enquête-commissie heeft bezwaar, deze nieuwe taak op zich te nemen. Zij zag die gaarne door het hoofdbestuur vervuld.

De heer REESER: In dat geval trekt Nieuw-Zuid-Holland haar voorstel in.

De Voorzitter leest een brief van den heer WINKEL, rijkskeurmeester, voor.

Deze wil een permanente commissie zien ingesteld, om aan gemeenten en keuringsdiensten van advies te dienen.

De heer DE LEUR: Kan dit punt niet uitgesteld worden?

De Voorzitter: De tijd van onderzoek zou daardoor worden verkort, hetgeen niet gewenscht is.

De heer STAAL: De commissie moet voor dien tijd advies uitbrengen en de zaak hebben onderzocht, anders komen wij te laat. De vergadering moet vóór November het rapport hebben behandeld. In het Noorden is een hulpkeurmeester adviseur van de Regeering, terwijl de veearts daar wordt gecontrôleerd door een hulpkeurmeester. Men moet deze zaak zoo spoedig mogelijk afdoen.

De Voorzitter: Men behoeft het een niet op het ander te laten wachten. Men kan moeilijk op de maand af zeggen, dat men volledige gegevens heeft voor het onderzoek. Wanneer het voorstel wordt aangenomen, kan het hoofdbestuur het denkbeeld van den heer WINKEL nader onderzoeken.

De heer STAAL: Zal dan ook rekening worden gehouden met mijn wensch, om zooveel mogelijk spoed te betrachten?

De Voorzitter: Het hoofdbestuur zal doen wat het kan.

Het voorstel van het hoofdbestuur, geamendeerd door de Afdeeling Groningen-Drenthe, wordt vervolgens bij acclamatie goedgekeurd.

XV. Voorstel van de Afdeeling Gelderland-Overijsel.

„De Algemeene Vergadering of het hoofdbestuur benoeme een commissie tot het instellen eener enquête naar de werkzaamheden en wijze van optreden van hulpkeurmeesters voor de keuring van vee en vleesch in gemeenten, waar zij werkzaam zijn buiten de leiding van veeartsen."

De heer VAN HEUSDEN: Gelderland-Overijsel trekt, nu punt 14 is aangenomen, haar voorstel in.

XVI. Voorstel van de Afdeeling Noord-Holland.

„Het hoofdbestuur dringe er bij de regeering op aan, het bedrag der vacatiegelden, toegekend aan de geëxamineerde veeartsen en de plaatsvervangende districtsveeartsen, wanneer zij werkzaam zijn in 's Rijks dienst, te verhoogen."

De heer VAN DER VEEN: De afdeeling Groningen-Drenthe heeft mij naar aanleiding van de toelichting op dit voorstel opdracht gegeven, een motie in te dienen, waarbij uitdrukkelijk wordt uitgesproken dat er ten opzichte van de plaatsvervangende districtsveeartsen, continuiteit van dienstverband bestaat en dat deze als zoodanig met recht aanspraak hebben op een vast salaris. Toen ik deze opdracht aanvaardde was mij niet bekend de uitspraak van den pensioenraad: „dat uit art. 2 van de wet van 20 Juli 1870 voortvloeit, dat er van eenige continuiteit van dienstverband ten aanzien van de plaatsvervangende districtsveeartsen niet gesproken kan worden, omdat zij hun diensten als zoodanig slechts verstrekken in geval van afwezigheid, ontstentenis of vacature van den districtsveearts, d.w.z. op ongezette tijden en bij korte tusschenpoozen." Indien deze uitspraak juist ware zou spr. zijn motie intrekken, maar dat is z.i. niet het geval. Mathematisch is zij niet juist; er wordt gesproken van een continuiteit van dienstverband die niet bestaan zou, omdat er niet zou zijn een continuiteit van dienst. Wanneer men heeft aangetoond, dat er voor grootheid A geen continuiteit bestaat, mag men ditzelfde niet concludeeren ten opzichte van grootheid B.

Maar er is meer: Wanneer den plaatsvervangenden districts-veearts een bericht bereikt vanuit een centrum van veeartsenijkundige politie, is hij door zijn eed verplicht, getrouw en onverwijld aan den gegeven last te voldoen.

Als derde argument verwijs ik naar een ministerieele missive van 14 October 1912, waarin staat: „De districtsveeartsen en hun plaatsvervangers zijn gehouden ter zake van aangelegenheden van veeartsenijkundigen aard: a. den inspecteur, desbetreffend advies uit te brengen en zoowel mondeling als schriftelijk alle verlangde inlichtingen te verschaffen; b. te voldoen aan alle opdrachten welke hun door den inspecteur worden verstrekt." Alzoo — uit het feit, dat men zich *ten allen tijde* beschikbaar stellen moet, blijkt ten duidelijkste de continuiteit van dienstverband.

Om die reden draag ik, de volgende motie voor:

„De 54ste Algemeene Vergadering van de Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland spreekt de wenschelijkheid uit, dat, met het oog op de bestaande continuiteit van dienstverband ten aanzien van de plaatsvervangende districtsveeartsen, welke continuiteit voortvloeit uit de artt. 2 en 3 van de wet van 20 Juli 1870, Staatsblad N°. 131 en tevens uit de ministeriëele missive van 14 October 1912, de plaatsvervangende districtsveeartsen in het genot worden gesteld van een klein jaarlijksch salaris, waardoor de bezwaren, om hen op te nemen onder de pensioenregeling voor burgelijke ambtenaren, komen te vervallen.

De Voorzitter: Deze motie zal, wordt zij aangenomen, ter kennis van de Regeering worden gebracht.

De heer HOOGKAMER: Ik geef in overweging, de afdeelingen in de gelegenheid te stellen er vooraf kennis van te nemen om deze uitvoerig te kunnen toelichten.

De heer DE LEUR: De afdeeling Noord-Holland kan zich wel vereenigen met het praeadvies van het hoofdbestuur. Waar het echter in Nederland dikwijls zoo treurig lang duurt vóór een wetsontwerp tot wet is verheven, zou het mogelijk zijn dat het geheele voorstel van de baan raakte.

De Voorzitter: Dat ware te ondervangen indien werd bepaald, dat het in de volgende algemeene vergadering behandeld moet worden.

De heer KINGMA: Er is een collega die, ondanks zijn diensten voor het Rijk, geld heeft moeten toegeven!

De heer VAN HEUSDEN: Gelderland-Overijsel gaat mede met het voorstel van Noord-Holland en niet met het praeadvies van het hoofdbestuur, omdat men meent dat het lang niet zeker is dat de wet op den veeartsenijkundigen dienst zal worden aangenomen en de vacatiegelden bovendien niet worden geregeld bij de wet, maar bij afzonderlijk ministerieel besluit.

De heer REESER: Nieuw Zuid-Holland is voor het voorstel van Noord-Holland en tegen het praeadvies van het hoofdbestuur, omdat de wet nog zeer lang op zich kan laten wachten.

De heer OVERBEEK: Persoonlijk ben ik voor het voorstel van Noord-Holland en tegen het praeadvies van het hoofdbestuur, echter meen ik, dat de afdeeling niet gelukkig is geweest met haar toelichting, zoodat ik in overweging geef, deze te herzien. Men moet meer de puntjes op de i zetten en cijfers noemen, ook zou men m.i. in plaats van f 3 vacatiegeld per dag f 10 kunnen voorstellen.

De heer DE JONG: Ik sluit mij aan bij de woorden van den heer OVERBEEK. Het voorstel is mede nog te motiveeren door het feit, dat de salarissen van de districts-veeartsen ook verhoogd zijn.

De Voorzitter: De toelichting kan natuurlijk eenigszins worden vervolledigd; het hoofdbestuur houdt zich aanbevolen voor verdere gegevens.

In stemming gebracht, wordt het voorstel N. HOLLAND aangenomen met 91 tegen 46 stemmen.

De Voorzitter: Het is beter, de motie van den heer VAN DER VEEN na afloop der agenda te behandelen.

XVII. Voorstel van het hoofdbestuur.

„Het hoofdbestuur stelt voor, de leden der Algemeene afdeeling, in Nederlandsch-Indië woonachtig, te ontheffen van den hoofdelijken omslag, welke in 1912, ten behoeve van de herdenking van het vijftigjarig bestaan der Maatschappij, van hen is geheven."

De heer REESER: Nieuw-Zuid-Holland betreurt het niet alleen, dat de Indische leden bezwaar hebben gemaakt tegen de betaling van den Hoofdelijken Omslag over 1912, maar ook dat het hoofdbestuur heeft gemeend dit voorstel te moeten doen. Waar deze noodig bleek om de herdenking van het vijftigjarig bestaan der Maatschappij zoo luisterrijk mogelijk te doen zijn, is zij van oordeel dat die luister op *alle* veeartsen en niet alleen op de Nederlandsche afstraalde. Het feit, dat vele Indische leden niet konden deelnemen aan het feest, mag hier geen argument zijn, omdat juist dit vele Nederlandsche veeartsen tot nog meer geldelijke offers verplichtte. Om die reden is Nieuw-Zuid-Holland tegen het voorstel van het hoofdbestuur.

De heer VAN DE SANDE: Ik stel voor, dat de Indische leden, die wèl aan het feest hebben deelgenomen, den hoofdelijken omslag zullen betalen.

De Voorzitter: Dit betreft slechts enkelen. Het hoofdbestuur heeft gemeend, het voorstel in het belang der Maatschappij te moeten doen, omdat er leden zijn geweest, welke die heffing beschouwden als den laatsten druppel in den emmer en hierom meenden te moeten bedanken. Wij hebben wel gevoeld voor het bezwaar van de afdeeling Nieuw-Zuid-Holland, maar meenden dat het, alles te samen genomen, toch beter was te trachten hen voor de Maatschappij te behouden.

In stemming gebracht wordt het voorstel aangenomen met 88 tegen 24 stemmen en 25 stemmen in blanco.

De heer VAN DE SANDE: Wat denkt het hoofdbestuur te doen ten opzichte van de leden welke den hoofdelijken omslag reeds hebben betaald?

De Voorzitter: De bedoeling is, hun dat geld terug te geven; enkelen hebben reeds betaald, maar min of meer onder protest.

XVIII. Voorstel van het hoofdbestuur.

„Het hoofdbestuur stelt voor, art. 16 van het huishoudelijk reglement in dien zin te wijzigen dat:

a. De handelsprijs van het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde in Nederland gelijk zij aan de jaarlijks door de algemeene vergadering te bepalen bijdrage, bedoeld in het 1ste lid van art. 16.

b. De leden der algemeene afdeeling, woonachtig in de Nederlandsche kolo-

niën, als contributie betalen een bedrag, ter grootte van 75% van bovenbedoelde bijdrage."

De Voorzitter: Het hoofdbestuur kon zich met de strekking van het voorstel Zuid-Holland vereenigen en heeft zijn voorstel in dien zin gewijzigd.

Op het oogenblik moet door de bizondere afdeelingen voor ieder gewoon lid een bijdrage van f 10 worden gestort, terwijl de handelsprijs van het tijdschrift f 6.50 bedraagt. Er is reeds vroeger op gewezen, dat dit verschil te groot is, en waar het hoofdbestuur thans een vrij aanzienlijke contributieverhooging moet voorstellen, zou het verschil nog grooter worden. Om redenen van tactischen aard zou het dus geen aanbeveling verdienen den prijs van het tijdschrift op f 6.50 te handhaven.

Men kan deze gelijk stellen aan de door de algemeene vergadering te bepalen bijdrage, wanneer men een nieuw contract met den uitgever afsluit — na ultimo December van dit jaar —; vóór dien is natuurlijk aan den vastgestelden prijs niets te veranderen.

Wat litt. *b* betreft, het hoofdbestuur achtte het, met het oog op de omstandigheden dat de Indische leden minder van de Maatschappij kunnen profiteeren dan de Nederlandsche, omdat zij bijv. ook nooit de vergaderingen kunnen bijwonen, billijk, dat zij slechts 75 % van die bijdrage zullen betalen. Op deze wijze blijft de band met de Indische leden bestaan en zou het hoofdbestuur daarom gaarne het voorstel aangenomen zien.

De heer VAN HEUSDEN: Gelderland-Overijsel gaat mede met het gewijzigde voorstel van het hoofdbestuur, maar wenscht er op te wijzen, dat de prijs voor aanstaande veeartsen te hoog is. Om die reden stelt zij voor, aan dit voorstel een 3e lid toe te voegen strekkende het tijdschrift voor de studenten in de veeartsenijkunde tegen 50% van den gewonen prijs beschikbaar te stellen.

De Voorzitter: Ik meen dat reeds een dergelijke regeling bestaat.

De heer VAN DER SLOOTEN: Utrecht was van meening, dat 75% te hoog is, doch zij wenscht geen bepaald voorstel tot vermindering te doen.

De heer REESER: Nieuw-Zuid-Holland is van oordeel dat al hetgeen de Maatschappij doet, mede ten goede komt aan de Indische leden en wil van geen verlaging voor de Indische leden weten.

De heer VAN DE SANDE: Noord-Brabant deelt de gevoelens van den heer REESER bij punt XVII aangevoerd en is tegen reductie.

De heer DE JONG: Dit voorstel kan onmogelijk worden aangenomen. Men is aan den uitgever van het Tijdschrift gebonden door een contract, en dit kan maar niet ieder jaar gewijzigd worden.

De Voorzitter: Men kan met den nieuw vastgestelden prijs rekening houden, bij het aangaan van een nieuwe overeenkomst.

De heer DE JONG: Ik spreek dit niet tegen, maar ik bedoel dat men den prijs van het tijdschrift niet ieder jaar kan gaan veranderen.

De Voorzitter: Ik geef U dit toe en ongetwijfeld zal het hoofdbestuur hiermede rekening houden.

De heer DE JONG: Het is van belang dat men deze niet te vaak wijzigt, omdat dit, ook ten opzichte van de verrekening, nadeel oplevert.

De heer KREDIET: Ik wijs er naar aanleiding van het gesprokene door den heer

REESER op, dat de Commissie voor de Beroepsbepalingen uitsluitend bestaat voor Nederlandsche veeartsen. Toen de heer VAN DER BURG te Batavia een voorstel indiende, om den naam: Commissie van Beroepsbepalingen voor Nederlandsche Veeartsen" te veranderen, is dit niet eens in behandeling genomen. De Indische leden zijn hier dus buitengesloten en genieten niet dezelfde voordeelen als de Nederlandsche, niettegenstaande zij evenveel contributie betalen.

De Voorzitter: Bedoelde Commissie heet eenvoudig: Commissie voor Beroepsbelangen. Verleden jaar is haar een ruimere opdracht gegeven, zoodat zaken, die door Indische leden bij haar aanhangig worden gemaakt, evengoed zullen worden onderzocht.

De heer HEIDEMA: De bezwaren zijn louter van theoretischen aard. Zeer zeker zal het niet dikwijls voorkomen, dat de prijs van het tijdschrift moet worden gewijzigd en zal de uitgever waarschijnlijk wel geen bezwaar maken, een contract met de Maatschappij af te sluiten. Het lijkt mij vreemd dat de Indische veeartsen, die financieel toch niet zwak staan, slechts $^3/_4$ gedeelte van den abonnementsprijs zullen betalen, waarom ik gaarne zou zien dat sub *b* van het voorstel werd afgevoerd.

De heer HOOGKAMER: De Indische leden stellen zich m.i. op een verkeerd standpunt. Men wordt lid van een vereeniging, omdat men met haar streven instemt en dit wil steunen, maar denkt daarbij niet in de eerste plaats aan de voordeelen, die men daardoor kan behalen. De Indische veeartsen trekken in even groote mate nut van hetgeen door de Maatschappij tot stand wordt gebracht als de Nederlandsche, in welk verband ik wil wijzen op de vleeschkeuring, op de verbetering in het onderwijs enz. enz. Het verschil is alleen dit, dat de veeartsen in Nederland het werk doen en zich bovendien voor het bijwonen der vergaderingen nog bizondere geldelijke offers hebben te getroosten. Om deze redenen komt het mij zeer billijk voor, dat de veeartsen in Indië, de Maatschappij in dezelfde mate financieel steunen als die in Nederland, en ik hoop dat men met het voorstel van het hoofdbestuur niet zal meêgaan.

De heer KREDIET: Waarom worden de Nederlandsche veeartsen dan geen lid van de Indische vereeniging? Hun streven komt ook aan de hier gevestigde veeartsen ten goede.

De heer HOOGKAMER: Volkomen juist, en ik zou het zeer toejuichen, indien onze Nederlandsche collega's lid werden van de Indische instelling, maar, waar dit nu niet het geval is, moet men de zaken niet gaan omkeeren, en voorstellen de Indische veeartsen minder te doen betalen.

De heer JERONIMUS: Alle Indische veeartsen zouden lid blijven, wanneer hun financieele omstandigheden dit toelieten. Zij hebben reeds f 18.— te storten voor het lidmaatschap hunner eigen vereeniging en achten de contributie voor de Nederlandsche te hoog.

De heer HOOGKAMER: Dan moet, sinds ik uit Indië vertrokken ben, de nood bij de Indische veeartsen wel heel hoog gestegen zijn; het zal aanbeveling verdienen te strijden voor tractementsverhooging.

De heer HEIDEMA: De verhouding van de Indische veeartsen ten opzichte van de Maatschappij is anders dan die van de Nederlandsche veeartsen tot de Indische vereeniging. Zoolang het Ministerie van Koloniën nog in Nederland is gevestigd,

moet de eerste voor de belangen van *alle* veeartsen opkomen. En zullen de Indische veeartsen niet te trotsch zijn, om een gift van de maatschappij te ontvangen? want daarop komt het inderdaad op neêr, wanneer zij voor het tijdschrift maar $^3/_4$ van den prijs hebben te offeren.

De heer KREDIET: Het kan de Indische veeartsen, vooral in Buitenzorg, niet veel schelen wat hier gebeurt. Men wordt voornamelijk lid om ons vakblad; bij verhooging der contributie zullen zeer zeker meerdere leden bedanken.

Litt. *a*, van het voorstel van het hoofdbestuur wordt met 1 stem tegen aangenomen.

Litt. *b*. van het voorstel van het hoofdbestuur wordt met 80 tegen 56 stemmen aangenomen.

De heer VAN DER PLAATS: Zou men litt. *c*, om het tijdschrift voor studenten tegen verminderden prijs beschikbaar te stellen, niet nader kunnen omschrijven?

De Voorzitter: Bedoeld worden de studenten aan de Veeartsenijschool. Men zou voor alle zekerheid kunnen zeggen: „Tegen verminderden prijs, door het hoofdbestuur goed te keuren."

Litt. *c* wordt aldus bij acclamatie goedgekeurd.

XIX. Voorstel van het hoofdbestuur:

„Het hoofdbestuur stelt voor art. 19 der Statuten der Maatschappij als volgt te wijzigen:

„Het hoofdbestuur is bevoegd in spoedeischende gevallen met afgevaardigden van elke der bijzondere afdeelingen overleg te plegen in een bijzondere vergadering.

Het hoofdbestuur is verplicht, minstens tweemaal per jaar, alsook indien drie afdeelingen het verlangen, zulk een bijzondere vergadering te beleggen."

De Voorzitter: Het hoofdbestuur trekt dit voorstel in.

XX. Voorstel van de Nieuwe afdeeling Zuid-Holland, om art. 46 van het huishoudelijk reglement te wijzigen en te lezen als volgt:

„Wijziging en uitbreiding van dit reglement geschiedt alleen krachtens een daartoe voor 1 April aan het hoofdbestuur ingediend voorstel met toelichting en onder voorbehoud, dat dit in de eerste daarop volgende algemeene vergadering met minstens $^2/_3$ der uitgebrachte stemmen wordt aangenomen.

De wijziging en uitbreiding treedt in werking op den 1sten der maand, volgende op die, waarin zij is goedgekeurd geworden."

De heer REESER: Nieuw-Zuid-Helland zou dus, zooals blijkt uit de toelichting, den termijn van 15 maanden willen omzetten in een van 5 maanden.

De Voorzitter: De reglementwijziging moet geschieden volgens de thans geldende bepaling, zij kan niet met 1 Januari in werking treden.

Het praeadvies van het Hoofdbestuur, om dit voorstel aan te houden, ten einde eerst het rapport der Enquête-Commissie af te wachten, wordt goedgekeurd met 19 stemmen tegen.

XX*a*. Voorstel van het Hoofdbestuur:

„Het Hoofdbestuur stelt voor, een bedrag van honderd gulden aan het VAN ESVELD-fonds te schenken."

Wordt zonder beraadslaging bij acclamatie goedgekeurd.

XX*b*. Voorstel van het Hoofdbestuur:

„Het Hoofdbestuur stelt voor de gelden, indertijd voor een hulpbehoevende

collega verzameld, doch door diens overlijden niet geheel verbruikt, in het VAN ESVELD-fonds te storten."

De Voorzitter: Men beschouwe dit voorstel als een hulde aan den overleden Heer D. VAN ESVELD, aan wien de veeartsenijkunde in Nederland en zijne koloniën veel verplichting heeft. De bedoeling is het fonds door het Hoofdbestuur te doen beheeren en om de drie jaar een prijsvraag op het gebied van de veeartsenijkunde uit te schrijven; als prijs wordt beschikbaar gesteld de VAN ESVELD-medaille ter waarde van ƒ 300.— plus een nog nader vast te stellen bedrag in geld. Morgen zal het beheer van dit fonds door den Voorzitter van het VAN ESVELD-comité aan het Hoofdbestuur worden overgedragen.

De heer VAN HEUSDEN: Gelderland-Overijsel is tegen dit voorstel. Men meent, dat men meer in den geest van den heer VAN ESVELD zal handelen met dit geld te bewaren voor een andere voorkomende gelegenheid; zij stelt daarom voor, het voorloopig onder het beheer van het Hoofdbestuur te laten.

De heer REESER: Nieuw-Zuid-Holland, zou gaarne zien dat het werd gestort in een nieuw op te richten fonds tot ondersteuning van veeartsen, die op de een of andere wijze hulp noodig hebben. Het bedrag van ƒ 900.—, thans aanwezig zou daarvoor een goeden grondslag kunnen vormen.

De heer VERMAAT: Ik ondersteun het denkbeeld van den heer VAN HEUSDEN

De heer DE LEUR: In mijn afdeeling heb ik het denkbeeld geopperd, of dit geld niet een basis zou kunnen zijn voor de vorming in de toekomst van een fonds voor weduwen en weezenpensioen? Men achtte dit overbodig, omdat de leden, indien noodig, onderling wel weer geld bijeen zouden brengen.

De heer V. D. SLOOTEN: In de afdeeling Utrecht dacht men dat de veeartsen wel bereid zouden zijn, een bijdrage in een dergelijk te stichten fonds te storten.

De heer VAN RIJSSEL: Wanneer het veeartsenijkundig onderwijs, hooger onderwijs wordt, zullen van tijd tot tijd prijsvragen moeten worden uitgeschreven; de rente uit het VAN EVELDS-fonds zou daartoe kunnen worden aangewend.

De Voorzitter: De prijsvragen aan de universiteiten komen ten laste van het Rijk en zijn alleen voor studenten bestemd.

De heer VAN ESVELD heeft zich nooit over de bestemming aan dit geld te geven, uitgesproken.

Het voorstel van het hoofdbestuur in stemming gebracht wordt aangenomen met 95 tegen 34 stemmen.

De heer DE JONG: Is het de bedoeling dat de regeling en bestemming van dit fonds zonder discussie wordt aanvaard?

De Voorzitter: De Maatschappij heeft het beheer onder deze voorwaarden al of niet te aanvaarden, maar staat er verder buiten. Het hoofdbestuur heeft gemeend daartoe over te moeten gaan, nadat de algemeene vergadering er haar adhaesie aan had gehecht. Men kan natuurlijk wel voorwaarden stellen, overigens is het maar de bedoeling dat het beheer bij acclamatie zal worden aanvaard.

De heer DE JONG: De bepaling in art. 4, dat het Hoofdbestuur om de drie jaar een prijsvraag zal uitschrijven, is zeer ruim, zoodat ik vrees dat het moeilijk daaraan zal kunnen voldoen.

De Voorzitter: Het Hoofdbestuur heeft met het Comité over dit artikel van gedachten gewisseld; het was de bedoeling ons in den modus quo vrij te laten. Indien

men een juist omschreven redactie wenscht, zou men kunnen bepalen in dit opzicht overleg te plegen met het VAN ESVELD-comité.

De heer VAN HEUSDEN: In onze afdeeling wees een der leden er op, dat het niet de bedoeling van de vergadering in het vorig jaar was, het fonds voor prijsvragen te bestemmen, maar meer om jongelui in de gelegenheid te stellen in het buitenland verder te studeeren.

De Voorzitter: De Maatschappij kan in deze geen uitspraak doen. De oprichters hebben de vergadering van het vorige jaar bijgewoond, terwijl de notulen daarvan in het Tijdschrift zijn opgenomen.

De heer VAN HOOTIGEM: Hetgeen de heer VAN HEUSDEN zeide was waar. De oprichters hebben geenszins de opdracht gegeven een prijsvraagfonds te vormen, maar wel een fonds, voor toelagen aan studenten.

De heer VERMAAT: Het heeft mij altijd verwonderd, dat er geen tweede vergadering is gehouden. Immers, men zeide, dat, nadat het kleine Comité de zaak van alle kanten zou hebben bekeken, wéér een vergadering zou worden gehouden, maar deze heeft nog niet plaats gehad.

De Voorzitter: Persoonlijk heb ik niet kunnen deelnemen aan de besprekingen in die bijeenkomst, maar ik ken toch het verloop daarvan uit de notulen. Het Hoofdbestuur heeft weliswaar gemeend het beheer van het fonds op de gestelde voorwaarden te moeten aanvaarden, maar wanneer men meenen mocht dat de commissie de opdracht van de vergadering niet uitgevoerd heeft, kan zulks morgen verder ter sprake gebracht worden.

De heer VAN HEUSDEN: Kan men daar dan nog verandering in brengen? Een der leden van het Comité zeide, dat de Maatschappij daartoe het recht mist, maar dat zij al dan niet de voorwaarden heeft te aanvaarden.

De Voorzitter: Het komt mij voor, dat men, wanneer de zaak morgen eventueel ter sprake komt, eerst de leden van het Comité moet hooren.

De heer DE JONG: Ik ben mij niet bewust dat een dergelijke volmacht in die vergadering is gegeven geworden. Men was wel aan handen en voeten gebonden aan het besluit, maar dit kan m.i. toch gemakkelijk veranderd worden.

De Voorzitter leest de notulen van de vergadering van 23 Juli voor.

Wanneer de Comitéleden geen andere opdracht hebben ontvangen, zijn zij gerechtigd te zeggen: „men had in beginsel het voorstel-GOETHALS aangenomen en daarop zijn wij doorgegaan."

Deze zaak kan overigens zoo noodig morgen ter nog sprake komen.

XX*c*. Voorstel van het Hoofdbestuur:

„Het Hoofdbestuur stelt voor, dat de Maatschappij zich tot de Regeering wende, met het verzoek het tot stand komen van een goed georganiseerd onderling veeverzekeringswezen in Nederland krachtig te willen bevorderen."

De heer BAKKER: Ik zal dit nader toelichten. Het geldt hier een tweeledig voorstel:ten eerste een nadere regeling van de verhouding tusschen de verzekeringsmaatschappijen en de veeartsen en in de tweede plaats het onder oogen zien van de mogelijkheid, om het veeverzekeringswezen in goede banen te leiden, zóó, dat voor het geheele land een uniforme regeling wordt getroffen. Van verschillende zijden wordt op dit gebied gewerkt en daarom was het Hoofdbestuur van meening, dat het gedeelte van het advies van de Commissie, dat betrekking heeft

op de ontwikkeling van het onderlinge veeverzekeringswezen, zoo spoedig mogelijk in behandeling moest worden genomen. De Commissie heeft den raad gegeven in deze de hulp in te roepen van de Directie van den Landbouw-, van de Landbouwvereenigingen, of van het Landbouwcomité. Wij zouden het het best vinden, indien men zich rechtstreeks tot de Regeering wendde, en daarom stelt het Hoofdbestuur dit ook aan de vergadering voor.

De heer OVERBEEK: De Regeering zal niet veel verder komen met een dergelijk voorstel. Men moet het niet eenvoudig laten bij een verzoek, want dit zou niets uitrichten, maar men moet daaraan het rapport van de Commissie toevoegen. —

De Voorzitter: Het Hoofdbestuur meende, dat het verzoek voor de Regeering mogelijk een spoorslag zou zijn deze zaak in een algemeene regeling te betrekken. Het spreekt van zelf, dat aan het rapport de noodige aandacht geschonken zal worden. De Maatschappij zou wenschen, dat de Regeering deze zaak ter hand nam en zij advies van deskundigen inwon, in welk geval men die op veeartsenijkundig gebied wel niet zal voorbijgaan. De heer BAKKER heeft omtrent deze zaak een voordracht gehouden op de Landbouwtentoonstelling in Scheveningen; de veeartsen moeten zich in deze kwestie krachtig doen gelden.

De heer DE JONG: Ik heb tot mijn spijt de voordracht van den heer BAKKER niet gehoord; maar had deze het voornamelijk niet over het wetsontwerp op de vleeschkeuring? In verband met het aanhangige wetsontwerp op de vleeschkeuring is de kwestie van de veeverzekering in een acuut stadium getreden. Men vrage zich te voren af, welke moeilijkheden zich hierbij kunnen voordoen en hoe deze te ondervangen? Aan de oppositie tegen de afkeuring van vleesch kan men tegemoet komen door een doelmatige slachtvee-verzekering. Het best is, de Commissie diligent te verklaren, opdat zij ons later nog kan voorlichten omtrent de regeling van de slachtvee-verzekering buiten verband met de andere takken van verzekering in het rapport genoemd.

In Baden-Baden is het veeverzekeringswezen zóó uitstekend, dat verschillende methoden van bestrijding van veeziekten achterwege kunnen blijven. Men hecht daar niet veel waarde aan de tuberculose-bestrijding, omdat de gevaarlijke dieren als gevolg van de verzekering dadelijk worden opgeruimd. Men bestrijdt de tuberculose hier te lande met energie, maar zonder resultaat, omdat dit hier nu eenmaal *niet* het geval is. Wanneer de Commissie diligent wordt verklaard, is het misschien mogelijk, dat op haar advies de stoot wordt gegeven tot de onmiddellijke in-werking-treding van het onderling veeverzekeringswezen, zoodra dit wetsontwerp tot wet is verheven.

De heer BAKKER: Hoewel de Commissie nog niet is ontbonden, zijn de heer PAIMANS en ik tegen die diligentverklaring. Het onderwerpelijke voorstel strekt, machtiging te verleenen, deze aangelegenheid onder de oogen der Regeering te brengen omdat de Maatschappij zelf in dit opzicht niets tot stand kan brengen. Daarna kan het in de algemeene vergadering worden gebracht om nog nader onder de oogen te worden gezien.

Wanneer men zich uitsluitend met de slachtvee-verzekering bezig houdt bestaat er kans, dat de andere takken van verzekering in het gedrang komen, hetgeen inderdaad niet wenschelijk zou zijn. De slachtvee-verzekering zal zeker wel volgen; het een behoeft het ander niet uit te sluiten.

De heer DE JONG: Ik vind dit zeer jammer, want nu zal men de slachtvee-verzekering in andere veeartsenijkundige kringen ter hand nemen. Wanneer men eenigen spoed bedacht bij een zeker onderdeel, behoeft men daarom nog niet de andere zaken uit het oog te verliezen. Ik acht de commissie bevoegd de slachtvee-verzekering te beoordeelen en misschien zal de Regeering wel nadere inlichtingen verlangen.

Wanneer de Commissie echter meent, in deze goed werk te kunnen verrichten, zal ik mij hierbij gaarne neerleggen.

De Voorzitter: Ik geef in overweging haar te verzoeken, in verband met de nu reeds ingediende wet op de vleeschkeuring, de zaak nog eens te bezien, in het bijzonder wat de slachtvee-verzekering betreft en daaromtrent nader advies uit te brengen. Dit sluit evenwel niet uit dat men, wat betreft het geheele veeverzekeringswezen, mede kan gaan met het voorstel. Het standpunt van de Commissie zal dan misschien in het tijdschrift nader uiteengezet worden, waardoor een ieder zich een behoorlijk oordeel over dit vraagstuk zal kunnen vormen.

De heer BAKKER: Ik wil deze opdracht gaarne overwegen, echter weet ik niet, of die vóór 29 November klaar zal kunnen komen, omdat men misschien in het buitenland inlichtingen in zal moeten gaan winnen.

De heer DE JONG: Ik meen, dat de algemeene wet op de vleeschkeuring de keuring op de slachtingen en een strengere regeling voor de noodslachtingen omvat. Wanneer in een land de slachtvee-verzekering bestaat, voert men de wet gemakkelijk door, want het een wordt enorm bevorderd door het ander.

Voor het geval de Commissie niet op tijd klaar is, behoeft men daarom de vergadering niet op te schorten.

Het voorstel van het Hoofdbestuur wordt hierna met 11 stemmen tegen, goedgekeurd.

XXI. Het Hoofdbestuur stelt der Algemeene Vergadering, ingevolge art. 16 van het Huishoudelijk Reglement der Maatschappij vóór de bijdrage, door de bijzondere afdeelingen voor ieder gewoon lid in de kas der Maatschappij te storten, voor het jaar 1914 te bepalen, op *veertien* gulden.

De heer REESER: Nieuw-Zuid-Holland was van meening, dat er wel eens leden konden bedanken voor het stelselmatig verhoogen der contributie.

De Voorzitter: Dat zou jammer zijn, maar het huishouden van de Maatschappij wordt steeds duurder. Men stelt grooter eischen aan het tijdschrift, de Commissies van onderzoek eischen uitgaven, enz., enz., dus, wil men in die richting voortgaan, moet noodwendig contributie-verhooging volgen.

Het voorstel van het Hoofdbestuur wordt bij acclamatie goedgekeurd.

XXII. Begrooting voor het jaar 1914.

Wordt zonder beraadslaging bij acclamatie goedgekeurd.

XXIII. Bepaling van de plaats waar de 55ste Algemeene Vergadering zal worden gehouden.

De heeren OVERBEEK en MULLER stellen voor Den Haag

Bij stemming wordt met 15 stemmen tegen, *Utrecht* als de plaats daarvoor aangewezen

De Voorzitter: Nu de agenda is afgedaan, breng ik de motie VAN DER VEEN in behandeling.

De heer OVERBEEK: Ik vermeen de aandacht der afdeeling Groningen-Drenthe er op te moeten vestigen, dat de continuiteit van dienstverband niet mag worden gemotiveerd door een beroep op de missieve van 14 October 1912, die, naar men beweert, niet op wettige gronden steunt.

De heer WESTER: Men hangt in deze geheel af van den districts-veearts, die den eenen plaatsvervanger voortdurend diensten kan opdragen en den anderen in jaren niet laat optreden.

De heer DE LEUR: Al geeft de districts-veearts geen opdracht, toch is de plaatsvervanger werkzaam, al was het maar door het lezen en bestudeeren der missieven die telkens inkomen.

De heer WESTER: Bij salarisregeling stuit men op hetzelfde bezwaar; wanneer de districts-veearts een bepaald persoon niet wil voordragen, wordt hij niet benoemd. Beter ware het, de benoembaarheid tot districts-veearts-plaatsvervanger aan een examen te verbinden.

De motie daarop in stemming gebracht, wordt met algemeene stemmen aangenomen, nadat de afgevaardigde voor Groningen-Drenthe, de heer VAN DER VEEN, een nader praeadvies door de afdeeling toegezegd heeft.

Niets meer te verhandelen zijnde, sluit de Voorzitter de vergadering.

L. J. HOOGKAMER.
H. A. KROES.
H. J. C. VAN LENT.

Berichten.

Mond- en Klauwzeer in België. In de „Moniteur Belge" van 8 Oct. wordt een koninklijk besluit van 2 Oct. gepubliceerd, bevattende maatregelen tegen mond- en klauwzeer.

Verdacht van besmet te zijn zijn alle herkauwende dieren en varkens die in een der stallen van een besmette boerderij staan of op dezelfde plaats of wei met zieke of in een daaraangrenzende wei (indien daarvan slechts gescheiden door een sloot of door een omheining, die het mogelijk maakt dat de dieren elkaar aanraken), of in de eerste wei stroomafwaarts van de besmette wei.

De eigenaar dezer dieren moet ze ter plaatse laten tot de komst van den deskundige. De veearts die de ziekte heeft vastgesteld, vordert van den burgemeester, in afwachting van de komst der inspekteur-veearts, het afzonderen van de besmette of van besmetting verdachte runderen.

De burgemeester moet onmiddellijk gevolg geven aan iedere vraag van den veeartsenijdienst strekkende tot het afzonderen of het vastmaken aan palen (in de wei) van het door mond- en klauwzeer aangetaste of als aangetast verdachte vee.

Zijn er in de wei eenhoevige dieren dan moeten deze ook aan palen worden vastgemaakt of na ontsmetting uit de wei verwijderd worden.

De ontsmetting van dieren, lokalen en wei geschiedt op kosten der regeering en de belanghebbende moet op zijn kosten een helper ter beschikking stellen.

Toegang tot besmette weiden is mensen (buiten dienst) en dieren verboden, — personen van het besmette land of erf komende moeten zich aan de ontsmettingsmaatregelen onderwerpen. De maatregelen van afzondering of vastzetten aan palen worden eerst 15 dagen na genezing der dieren opgeheven. De inspekteur mag echter (na toepassing van de ontsmettingsmaatregelen) dit tijdperk inkorten.

Daar waar het verkeer van herkauwers en varkens verboden is, mogen de gezonde dieren over den openbaren weg gaan om te veranderen van weide, mits zij bij het komen aan de nieuwe weide, door een kalkbad gaan van minstens 20 c.M. diepte.

Het overbrengen geschiedt in tegenwoordigheid van den afgevaardigde van den inspekteur-veearts. Vervoer van mest, stroo, hooi, enz. van een besmette exploitatie is verboden. Geen vloeistof uit mestputten vandaar mag op den openbaren weg vloeien.

Op voorstel van den inspekteur-veearts beperkt de gouverneur der provincie dadelijk het verkeer en vervoer van herkauwers en varkens alsook het verkeer van gevogelte en honden. De burgemeester kan daar desnoods al vast mee beginnen. Echter mogen de herkauwers en varkens die zich bevinden in een streek waar verkeer of vervoer verboden is (niet behoorend tot een brandpunt van mond- en klauwzeer) per wagen naar een slachthuis vervoerd worden, mits voorzien van getuigschrift, dat ze vrij zijn van de ziekte.

Het verkeer der voor het vervoer en voor landbouwwerken gebezigde (niet verdachte) runderen is eveneens in die streek toegelaten, mits ze bij het komen uit, en het terugkeeren in hunne exploitatie, geleid worden door een kalkbad van minstens 20 c.M. diepte en voldoende lengte en breedte.

De belgiese maatregelen laten aan duidelijkheid maar vooral aan strengheid, te wensen over, en zullen de uitbreiding der ziekte zeker niet kunnen tegengaan.

Wij lezen dan ook al in de Nieuwe Rott. Courant:

„Men schrijft ons van de Belgische grenzen:

Het mond- en klauwzeer breidt zich in België meer en meer uit. In de eerste helft van deze maand kwam de ziekte voor in 90 verschillende gemeenten en waren besmet verklaard 301 stallen. Aangetast waren 2822 runderen en 683 stuks klein vee. Het ergste woedt de ziekte in de provinciën Henegouwen (193 stallen), Luxemburg en Namen. In de provinciën Limburg en Luik komt ze in het geheel niet voor, in Brabant, West- en Oost-Vlaanderen in zeer geringe mate." VR.

Gouvernementsveeartsen in N. O. I. Wij lezen in „De Locomotief" van 11 September het volgende onder het hoofdje: „Ook de veeartsen".

Op enkele categoriën na is heel het koloniale ambtenaarscorps thans klagend. De civiel-geneesheeren, de onderwijzers, de houtvesters, de B.O.W.-ingenieurs — en nu ook de veeartsen. Meesttijds gaan de klachten over bezoldiging en vooruitzichten. Het is goed, dat de regeering hieraan gezette aandacht schenkt. In de eerste plaats om zich te beschermen tegen eigen zuinigheid — een opkomende kolonie *is* nu eenmaal niet met zuinigheid te verzorgen — in de tweede plaats, omdat Indië flink werkende ambtenaren in voldoende getal als levensbrood behoeft.

Gaan de ambtenaarsklachten naar Holland, waar men niets liever doet dan aanvankelijke plannen om naar Indië te gaan weer los te laten, dan trilt men daar van angst voor de kolonie en blijft weg. Later kunnen die wegblijvers zich dan boos

maken over het anti-nationale van een regeering, die vreemde werkkrachten werft, omdat de nationale ondanks behoorlijke bezoldigingen de kolonie schuwen en dan nog wel onder invloed van Indische ambtenaren.

De regeering zal dus reeds uit eigenbelang, uit vrees voor een bestuursfiasco, de ambtenaarsklachten zeer ernstig *moeten* nemen en bij de tegemoetkoming zoo ver *moeten* gaan, als financieel toelaatbaar is. Maar óók zal zij er rekening mee hebben te houden, dat almede in Indië ieder zich te laag bezoldigd waant.

Van meer dan één zijde hoorden we, dat er in den laatsten tijd onder de gouvernementsveeartsen in het algemeen met weinig opgewektheid wordt gediend. Het werk is verzwaard door de aandachtiger regeeringsbemoeiing met den inlandschen veestapel en hiertegenover is men de bezoldiging, *f* 275.— 's maands met 6 driejaarlijksche verhoogingen van *f* 75—., te gering gaan vinden.

Toch moeten er voor den voortgang in den nieuwen koers nog veel meer veeartsen zijn — maar zij zijn alweer uiterst moeilijk te krijgen.

De regeering vraagt bij de jongste Indische begrooting alweer meer Europeesche veeartsen aan en tracht nu candidaten te lokken door middel van een vrij hooge studie-toelage van *f* 3000.—

Dat middel zou wellicht kunnen baten, indien de grieven der veeartsen alleen van materieelen aard waren, maar dat is, verzekert men ons, niet het geval. Er heerscht ook ontstemming in het corps over de dienstregeling en de toepassing hiervan in het algemeen en vooral onder de jongere veeartsen is hierdoor een ontevreden geest ontstaan, zóó zelfs, dat velen van hun eerste verlof gebruik maken om weer in Holland onder dak te komen.

Wij kunnen als buitenstaander die grieven moeilijk beoordeelen, maar zij *bestaan* en hebben op den dienst een schadelijken invloed. Dat behoort voor de regeering al voldoende te zijn om een onderzoek in te stellen. Tegen het verloop in een corps, dat voor den inlandschen veestapel juist thans zoo dringend noodig is, moet met alle kracht en voorzorg gewaakt. KROON.

Enquête commissie. De Commissie van onderzoek naar de grieven van de praktizeerende veeartsen benoemd bij besluit van de 53ste algemeene vergadering van de Maatschappij tot bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland, heeft de eer aan de collega's mede te deelen, dat ze aan de opdracht, haar verstrekt door de 54ste algemeene vergadering, om ook aan niet-praktizeerende veeartsen haar vragenlijst toe te zenden, heeft voldaan.

Ze wekt de collegae op deze lijsten zoo volledig en zoo spoedig mogelijk in te vullen en op te zenden.

Mocht een collega onverhoopt geen vragenlijst hebben ontvangen, dan zal de secretaris der commissie op aanvrage gaarne per omgaande er een toezenden, ook aan praktizeerende veeartsen, die vorig maal de lijst niet hebben ingevuld, en dit nu nog willen doen.

Voor de commissie van enquête,
de Secretaris,

HENGELO, October 1913. E. J. DOMMERHOLD.

Veeartsenijkundige dienst.

BESLUIT van 26 September 1913, no. 109, 3de afdeeling; afkondiging van he Reglement omtrent het toekennen van toelagen uit de Provinciale kas aan door Gemeenten bezoldigde Veeartsen.

Gedeputeerde Staten van Zeeland doen te weten, dat door de Staten dezer Provincie, in hunne vergadering van 8 Juli 1913, met intrekking van het bestaande reglement betreffende den veeartsenijkundigen dienst, is vastgesteld hetgeen volgt:

REGLEMENT omtrent het toekennen van toelagen uit de Provinciale kas aan door Gemeenten bezoldigde Veeartsen.

Art. 1.

Wanneer door eene gemeente of meer gemeenten te zamen, hetzij uit eigen middelen, hetzij gesteund door bijdragen van bijzondere vereenigingen, aan een gediplomeerden veearts eene bezoldiging wordt verleend, kunnen Gedeputeerde Staten, op aanvrage van het gemeentebestuur of de gemeentebesturen te zamen, aan dien veearts uit de Provinciale kas eene jaarlijksche toelage toekennen tot ten hoogste een gelijk bedrag, doch niet hooger dan ƒ 400,—.

Bij deze aanvrage wordt een instructie voor den veearts ingezonden; zoo de aanvraag wordt ingewilligd, is deze instructie, evenals later daarin te brengen wijziging onderworpen aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten.

Art. 2.

Deze instructie wijst de standplaats van den veearts aan en moet o. a. de volgende bepalingen inhouden:

1°. de veearts is verplicht de veeartsenijkundige praktijk in haar geheelen omvang, met name de genees-, heel- en verloskunde bij het vee, uit te oefenen;

2°. in de hem aangewezen standplaats kan zonder goedkeuring van Gedeputeerde Staten geene verandering gebracht worden;

3°. hij zal jaarlijks vóór 1 Februari aan Gedeputeerde Staten een verslag inzenden omtrent den algemeenen gezondheidstoestand van den veestapel in den kring zijner praktijk;

4°. hij is gehouden tot het vervullen van de bijzondere opdrachten, welke hem door Gedeputeerde Staten of den Commissaris der Koningin zullen worden gedaan, tegen vergoeding van reis- en verblijfkosten naar de regelen, geldende voor de hoofdcommiezen ter Provinciale Griffie van *Zeeland*.

Art. 3.

De Burgemeester ter standplaats deelt aan Gedeputeerde Staten mede den dag van de indiensttreding, van het ontslag en van het overlijden van den veearts.

Art. 4.

De toelage wordt tot wederopzegging verleend.

Zij wordt ingetrokken, wanneer de veearts naar het oordeel van Gedeputeerde Staten zich schuldig maakt aan plichtsverzuim of wangedrag.

De uitbetaling geschiedt na afloop van elk kwartaal, nadat telkens door den Burgemeester der gemeente, waar de veearts gevestigd is, aan Gedeputeerde Staten eene verklaring is ingezonden, dat deze zijne functie naar behooren heeft waargenomen.

Overgangsbepaling.

Art. 5.

De betrekking van Provinciaal veearts wordt opgeheven met de inwerkingtreding van dit reglement, welke wordt bepaald op 1 Januari 1914.

De veeartsen, die vóór dien datum als Provinciaal veearts inkomsten uit de Provinciale kas genoten, blijven die genieten, tenzij zij zich, naar het oordeel van Gedeputeerde Staten, schuldig maken aan plichtverzuim of wangedrag. Voor den tegenwoordigen Provincialen veearts der 1e klasse gelden de nos. 2, 3 en 4, voor de overige Provinciale veeartsen de nos. 1, 2, 3 en 4 van art. 2. Op hen blijven van toepassing het Besluit tot vaststelling van regelen voor het pensionneeren van en het verleenen van wachtgeld aan ambtenaren en bedienden in dienst der provincie *Zeeland* en het Reglement op de pensionneering van weduwen en weezen van Provinciale ambtenaren in *Zeeland*.

Dit besluit is goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 15 *September* 1913, *no.* 59.

Gegeven te *Middelburg*, 26 September 1913.

Uitgegeven 29 *September* 1913.
De Griffier der Staten,
KRUSEMAN.

Gedeputeerde Staten voornoemd,
DIJCKMEESTER, *Voorzitter*.
KRUSEMAN, *Griffier*.

Uitvoer van vleesch naar Zwitserland. De directeur-generaal van den Landbouw brengt ter algemeene kennis:

I. dat bij Koninklijk besluit van 10 October 1913 n°. 65 Zwitserland is aangewezen als één van de landen, naar welke het, te rekenen van 1 Januari 1914 verboden zal zijn vleesch, hetwelk niet voorzien is van één of meer merken als bewijs dat het bij eene van Rijkswege ingestelde keuring voor uitvoer geschikt is bevonden, uit te voeren of aan eenig middel van vervoer tot uitvoer aan te bieden.

II. dat bij beschikking van den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, dd. 30 October 1913, Directie van den Landbouw, n°. 8941, 3de afdeeling, ontheffing van het sub I bedoelde verbod is verleend voor verduurzaamd vleesch en voor vleesch hetwelk zich bevindt hetzij in spoorwegrijtuigen, hetzij op schepen of vlotten en bestemd is voor verbruik van de daarin of daarop verblijvende personen, *en noodigt belanghebbenden, die na* 31 *December a. s. vleesch, voor den uitvoer naar Zwitserland bestemd, in hunne slachterij aan eene keuring van Rijkswege wenschen te onderwerpen, uit, zich voor* 20 *November a. s. schriftelijk aan te melden bij de Directie van den Landbouw, Tournooiveld* 6, *te 's Gravenhage*.

's Gravenhage, 31 October 1913.

De Directeur-Generaal voornoemd,
P. VAN HOEK.

Aantal veterinaire studenten te Cureghem. Het aantal studenten aan de Belgische veeartsenijschool over het schooljaar 1913—1914 bedraagt 86, waarvan 15 toehoorders, inbegrepen 6 leerlingen uit het groothertogdom Luxemburg, 3 Franschen, 2 Grieken, 1 Bulgaar, 2 uit de Argentijnsche Republiek en 1 uit Chili. Leerlingen van de eerste sectie zijn er 18, waarvan 3 „doubleurs" en 5 vreemdelingen.

KRCON.

Een nieuw veeartsenijkundig tijdschrift in de Nederlandsche taal. De veeartsen in de provincie Antwerpen hadden een tijdschrift „Bulletin de Médecine Vétérinaire pratique". Dit is opgeheven en vervangen door het „*Veeartsenijkundig Maandschrift*", uitgegeven door Belgische veeartsen, orgaan der wettelijk erkende Maatschappij van Veeartsen der provindie Antwerpen.

Onze collega's in het Vlaamsche deel van België, zijn van meening dat hun Tijdschrift in de Nederlandsche (Vlaamsche) taal moest geschreven worden, de taal die zij het best verstaan. De Vlaamsche beweging wint blijkbaar ook onder hen veld.

Wij wenschen het nieuwe Maandschrift veel succes. KROON.

Vleeschkeuring. Door het gemeentebestuur van Amsterdam is aan den minister van Binnenlandsche Zaken een adres gezonden in zake het ontwerp-vleeschkeuringswet.

Met ingenomenheid heeft het gemeentebestuur gezien, dat nagenoeg aan alle bezwaren tegen het vóór-ontwerp, ter kennis gebracht van den voorzitter van Gedeputeerde Staten is tegemoet gekomen.

Tegen art. 8 heeft het gemeentebestuur bezwaar. Volgens dit art. zou ingevoerd en elders reeds gekeurd vleesch slechts mogen worden onderworpen aan een onderzoek of het nog verkeert in den toestand, waarin het volgens het keuringsmerk moet verkeeren.

Ons gemeentebestuur verzocht art. 8 alsnog te willen aanvullen met een nieuw lid, volgende op het eerste, luidende b.v. als volgt: „In afwijking van het bepaalde in het vorige lid, kan vleesch, dat door een hulpkeurmeester als bedoeld in art. 24 is gekeurd, na invoer in een andere gemeente door een met de keuring aldaar belasten, gediplomeerden veearts nogmaals aan een volledige keuring worden onderworpen".

Voorts doet het gemeentebestuur nog enkele opmerkingen kennen.

Het gemeentebestuur schrijft o.m.:

In verband met het bepaalde in het tweede lid van art. 8 wijzen wij er op, dat in Amsterdam aan het abattoir van geslachte dieren geen afzonderlijk keurloon wordt geheven, doch dat dit wordt geacht onder het slachtgeld begrepen te zijn. Het zal voor andere gemeenten dus moeilijk zijn den maatstaf te vinden, waarnaar zij van vleesch, afkomstig uit Amsterdam, keurloon zullen heffen.

Het tweede lid van art. 9 schijnt ons niet geheel duidelijk toe. Het blijkt n.l. niet, of een slager uit een omliggende gemeente, die bijv. een twintigtal klanten in Amsterdam heeft, al dan niet tegelijkertijd aan ieder van dezen een hoeveelheid van minder dan 5 K.G. vleesch mag bezorgen, zonder dat onderzoek of keuring noodig is.

Ten aanzien van het bepaalde van art. 17 wijzen wij er op, dat de aldaar noodig verklaarde toestemming van het openbaar ministerie voor teruggave van vleesch aan den belanghebbende meestal zooveel vertraging zal veroorzaken, dat het vleesch inmiddels onbruikbaar voor de comsumptie zal geworden zijn en dan vernietigd zal moeten worden. De practische beteekenis der bepaling zal daarom niet zeer groot zijn. *Tel*

Personalia. Bij Kon. besluit van 24 October 1913, no. 45, is voor het tijdvak van 24 October 1913 tot en met 31 Augustus 1914 het onderwijs in plantkunde opgedragen aan Dr. J. E. W. IHLE, tijdelijk buitengewoon leeraar aan 's Rijks Veeartsenijschool en is met ingang van 1 Januari 1914 benoemd tot leeraar aan 's Rijks Veeartsenijschool te Utrecht Dr. J. E. W. IHLE, thans tijdelijk buitengewoon leeraar aan voornoemde school.

Bij Kon. Besluit van 24 October 1913, no. 46, is voor het tijdvak van 1 November 1913 tot 1 April 1914 opgedragen het in orde brengen der bibliotheek van 's Rijks Veeartsenijschool aan J. B. DU BUY te 's Gravenhage.

De heer H. A. KROES, rijksveearts, leeraar aan de middelbare landbouwschool te Groningen, zal gedurende het studiejaar 1913—'14 voor de *Vereeniging voor Hooger Landbouwonderwijs te Groningen*, voordrachten houden over: de hoef, de hoefverpleging en het hoefbeslag.

De paardenarts 2e klasse H. J. WEEKENSTROO van het 4e regiment huzaren te Deventer, wordt met ingang van 1 December a.s. overgeplaatst bij het 1e regiment veld-artillerie te Utrecht.

Bij Koninklijk Besluit van 24 October 1913 n°. 44 is met ingang van 1 November 1913, voor den tijd van één jaar bestendigd als Rijkskeurmeester in bijzonderen dienst te Eindhoven, de Rijkskeurmeester H. H. NIJSSEN, aldaar.

Aan de universiteit te Bern promoveerde tot *doctor medicinae veterinariae* de veearts W. C. A. Doeve, op een proefschrift getiteld: *Die Kaubewegungen mit erhöhter Salivation nach Atropininstillation im Auge von Hund und Katze, ihre Abschwächung oder Verhinderung, unter gleichzeitiger Berücksichtigung der therapeutischen und diagnostischen Verwertung von epiokulären Atropinapplicationen bei diesen Tieren.*

SCHORNAGEL.

De heer W. C. SCHIMMEL,

Directeur van 's Rijks Veeartsenijschool geëerd.

In de op 14 November gehouden vergadering van den Academischen Senaat der Utrechtsche Universiteit is, zoo melden ons de dagbladen, besloten, om bij gelegenheid van de feestelijke herdenking van het herstel der Hoogeschool in 1813, het *doctoraat honoris causa in de geneeskunde* te verleenen aan

den heer W. C. SCHIMMEL,

Directeur van 's Rijks Veeartsenijschool te Utrecht.

Dit bericht zal zeker door iederen veearts met groote instemming worden vernomen.

Het is eene welverdiende onderscheiding voor den heer SCHIMMEL, die zijn geheele leven aan de veeartsenijkunde en vooral aan het veeartsenijkundig onderwijs heeft gegeven. Wat hij daarvoor is geweest, behoeven wij hier niet te releveeren. Wij hebben slechts te herinneren aan wat hij als leeraar, als directeur van 's Rijks Veeartsenijschool, als voorzitter van het 9de Internationaal veeartsenijkundig congres, als redacteur van dit tijdschrift en in zooveel andere functiën heeft verricht.

Verder zal het allen verheugen, dat, nu de verheffing van 's Rijks Veeartsenijschool tot Hoogeschool waarschijnlijk niet lang meer op zich zal laten wachten, de Utrechtsche Universiteit een dergelijk blijk van waardeering geeft aan het hoofd van de inrichting voor veeartsenijkundig onderwijs, welke spoedig naast haar hoopt te staan.

De redactie voegt hare gelukwensch bij de vele, welke den heer SCHIMMEL in deze dagen zullen toestroomen.

De bakteriën-flora van het vleesch en de vleeschlymphklieren bij 62 kalveren met septichaemische verschijnselen,

DOOR

DR. W. LUXWOLDA, *te Zwolle.*

Gedurende ongeveer 1½ jaar, van Februari 1912 tot Juni van dit jaar, is door mij een onderzoek ingesteld naar den aard en het voorkomen der bakteriën in het vleesch en de vleeschlymphklieren van 62 uit de gemeente Zwolle afkomstige kalveren, voor het meerendeel nuchtere kalveren, die septichaemische verschijnselen vertoonden en dientengevolge afgemaakt of gestorven waren. Te meer vond ik hiertoe aanleiding, omdat mij bij vroegere onderzoekingen gebleken was, dat niet alleen bij septichaemische kalveren, in tegenstelling met septichaemische volwassen dieren, in het vleesch dikwijls bakteriën aangetoond kunnen worden, maar ook omdat ik reeds enkele malen vertegenwoordigers der vleeschvergiftigingsgroep daarin aangetoond had.

Het materiaal was vrij gemakkelijk bijeen te zamelen, want, zonder dat nu bepaald van enzoötisch kalversterven gesproken kan worden, succombeeren toch jaarlijks in de gemeente Zwolle talrijke kalveren. In 1911 bedroeg b.v. het aantal afgekeurde nuchtere kalveren 159, in 1912 203. Daarvan waren 121, resp. 143 doodgeboren, te vroeg geboren of om andere reden ondeugdelijk, terwijl 37, resp. 60 septichaemische verschijnselen vertoonden.

De gang van het onderzoek was als volgt:

Na de sectie werd van de te onderzoeken dieren met een steriel mes een stuk vleesch, ongeveer 10 c.M. lang, uit den M. biceps femoris genomen. Dit is nagenoeg de eenige spier, waarvan een compact stuk vleesch, zonder fasciën, van de vereischte grootte verkregen kan worden om met voldoende zekerheid op steriele wijze een gedeelte uit de diepte te kunnen nemen. De oppervlakte werd daarna aan alle kanten flink afgeschroeid, met een steriel mes een snede gemaakt en uit de diepte van de snede werd vleesch afgeschaafd en hiervan een deel, ter grootte van een erwt, uitgestreken op een agarplaat, een ander gedeelte op een lakmoeslaktose-kristalviolet-agarplaat van CONRADI en DRIGALSKY, terwijl een derde gedeelte op een fuchsin-agarplaat van ENDO uitgestreken werd. Ook zijn nog in ongeveer 10 gevallen Malachietgroenplaten van LÖFFLER gebruikt. Later bevond ik mij er beter bij om het fijngeschaafde vleesch in tot op ongeveer 42—44° C. afgekoelde agar over te brengen en deze daarna uit te gieten. Met de andere

voedingsbodems, die in Petri-schalen bewaard werden, kon natuurlijk niet op deze wijze gehandeld worden.

Van de vleeschlymphklieren nam ik de boegklier, omdat deze het grootst en het saprijkst is en niet, zooals de liesplooiklier, dikwijls bij het afhuiden doormidden gesneden wordt. Het vet en het bindweefsel werd zorgvuldig verwijderd, de klier daarna in 70% alcohol gedoopt, eenige minuten er in gelaten en vervolgens flink afgeschroeid. Nadat zij in een steriele Petri-schaal afgekoeld was, werd zij met een steriele schaar doorgeknipt en de beide helften onder lichten druk over de verschillende voedingsmedia gestreken.

Na een eerste verblijf van 14 uren bij 37° C. werden de platen bezichtigd; het was mij n.l. in het begin eenige malen gebeurd, dat na 24 uur zoo'n sterke vegetatie had plaats gevonden, dat alle platen overwoekerd waren, zoodat geen afzonderlijke kolonies bestonden. Waren na 14 uur geen of weinig kolonies zichtbaar, dan werden de platen na 24 uur wederom beschouwd. Waren kolonies opgekomen, dan werden de bakteriën nader onderzocht op vorm, beweeglijkheid, verhouding tot de kleuring volgens GRAM. Bleken zij GRAM negatief en beweeglijk te zijn, dan werden zij overgeënt in melk, bouillon, lakmoeswei van PETRUSCHKY (bereid volgens het door VAN DER SLOOTEN[1]) aangegeven recept,) gistingsbuisjes met rietsuikerbouillon, druivensuikerbouillon en maltose-bouillon.

Uit bijgaande staat blijkt, dat van de 62 kalveren bij 21 het vleesch en de lymphklieren *steriel* waren, terwijl

bij 29 *colibacillen*
bij 3 *staphylococcen*
bij 1 *polyarthritisbakteriën*
bij 6 *bakteriën der paratyphus B-enteritidis Gärtner-groep* aanwezig waren.
2 proeven van onwaarde.

De coli-bakteriën werden vervolgens door overenting in gistingsbuisjes met maltose-bouillon verder nagegaan, omdat volgens WALL en HÜLPHERS[2]) ook een pseudocolibacillose schijnt voor te komen, waarvan het aetiologisch moment, de *pseudocolibacil* zich geheel gedraagt als een coli-bacil, doch geen maltose vergist. Deze ziekte komt dus niet overeen met de *pseudocolibacillose* van POELS en de *paracolibacillose* van JENSEN omdat de pseudocolibacillen van POELS melk niet doen stollen en dus niet tot de

[1]) VAN DER SLOOTEN, Tijdsch. v. Veeartsenijk. 1912 blz. 670.
[2]) WALL und HÜLPHERS. Die Bakterienflora bei 220 wagen Septikämie und Polyarthritis beanstandeten Kälbern. Z. für Fl. und Milchhyg. Bd. 23, H 13.

colibacillen, maar evenals de JENSEN'sche paracolibacillen onder de vleeschvergiftigers thuis behooren.

Pas in den laatsten tijd is er eenige orde gebracht in de groepeering der coli-typhusbakteriën. LÖFFLER en BABÈS zijn daarmede begonnen en publiceerden hun studiën op het Congres voor Hygiëne te Berlijn 1907. LÖFFLER [1]) deelt ze in drie hoofdgroepen in: Typheae, Iosarceae en Coleae. Tot de Iosarceae worden o. m. gerekend de bac. paratyphosus B iosarcinus SCHOTTMÜLLER en bac. enteritidis iosarcinus GÄRTNER. Tegenwoordig worden deze beide namen, als groepnamen opgevat, terwijl iedere groep talrijke vertegenwoordigers heeft. Tot de paratyphus B groep behooren o.a. vele bekende vleeschvergiftigers (B. bovis morbificans van BASENAU), de Hogcholera-varkenspest-bakteriën, muizentyphus-bakteriën *en de bakteriën der kalverziekten* (bij enteritis, septichaemie en pleuropneumonie der kalveren), terwijl bij de enteritidis Gärtner-groep onder meer de veroorzakers van diarrhee en septichaemie der kalveren (paracoli-JENSEN) ondergebracht worden.

Tot de Coleae rekent men de coli-bacillen en de nog niet verder bestudeerde para-colibacillen, waartoe dan de bakteriën behooren die maltose niet vergisten.

Het onderzoek of de gevonden vleeschvergiftigers tot de Gärtner- of tot de paratyphus B groep behoorden, geschiedde door agglutinatieproeven met verschillende hoogwaardige seris.

Dat de organen dikwijls bakteriën bevatten, terwijl de vleeschlymphklieren en het vleesch steriel zijn, is een bekend feit. Ook de vleeschlymphklieren zijn nogal eens bakteriënhoudend, als uit het vleesch geen bakteriën gekweekt kunnen worden. In 7 gevallen werd dit verschijnsel door mij waargenomen, n. l. bij:

N°. 12, 13 en 53 in boegklier staphylococcen, vleesch steriel,

N°. 21, 25 56, 58 in boegklier coli's, vleesch steriel,

N°. 31 in boegklier polyarthritisbakteriën, vleesch steriel,

terwijl bij N°. 26 het vleesch en de boegklier beide steriel waren, doch uit een nekrotisch haardje in de nier Gärtner-bakteriën gekweekt werden. In alle andere gevallen van Gärtnerbacillose bestond mycosis generalis, wat reeds door POELS [2]) in 1899 aangegeven was, terwijl dit resultaat in tegenstelling is met de bevinding van WINZER [3]), die onder 8 gevallen van Gärtnerbacillose slechts eenmaal het vleesch bakteriënhoudend vond.

[1]) Uit HÜBENER, Fleischvergiftungen und Paratyphus-infektionen blz. 76.
[2]) POELS, Rapport Kalverziekten 1899 blz. 144 e. v.
[3]) WINZER, Zeitschr. f. Fl. und Milchhyg. Bd. 22 H. 3.

No.	Beweeglijkheid	Gramkleuring	Bouillon	Melk na 2-8 dagen	Conr- Drig. agar	Endo-agar	Lakmoeswei van Petruschky Na 24 uur	Na 8×2
1	+	—	gelijkm.troeb.	niet gest. geel	blauwe kol.	kleurl. kol.	violet	blau
2	+	—	,, ,,	gestold	roode ,,	held.roode ,,	rood	rood
3	+	—	,, ,,	,,	,, ,,	,, ,, ,,	,,	,,
4	sterk	—	,, ,,	nietgest.,held.	blauwe kol.	kleurl. kol.	violet	blau
5	+	—	,, ,,	gestold	roode ,,	held.roode ,,	rood	rood
6*a* en *b*	+	—	,, ,,	,,	,, ,,	,, ,, ,,	,,	,,
7	+	—	,, ,,	zwak ,,	,, ,,	,, ,, ,,	,,	,,
8	+	—	,, ,,	,,	,, ,,	,, ,, ,,	,,	,,
9	+	—	,, ,,	,,	,, ,,	,, ,, ,,	,,	,,
10	+	—	,, ,,	,,	,, ,,	,, ,, ,,	,,	,,
11	+	—	,, ,,	,,	,, ,,	,, ,, ,,	,,	,,
14	+	—	,, ,,	,,	,, ,,	,, ,, ,,	,,	,,
16	+	—	,, ,,	,,	,, ,,	,, ,, ,,	,,	,,
21	+	—	,, ,,	,,	,, ,,	,, ,, ,,	,,	,,
23	+	—	,, ,,	,,	,, ,,	,, ,, ,,	,,	,,
24	+	—	,, ,,	zwak ,,	,, ,,	,, ,, ,,	,,	,,
26	+	—	,, ,,	niet gest. geel en nog helder na 28 dagen	blauwe ,,	kleurl. ,,	violet	viole
27	+	—	,, ,,	gestold	roode ,,	held.roode ,,	rood	rood
28	+	—	,, ,,	,,	,, ,,	,, ,, ,,	,,	,,
29	+	—	,, ,,	,,	,, ,,	,, ,, ,,	,,	,,
30	+	—	,, ,,	,,	,, ,,	,, ,, ,,	,,	,,
33	+	—	,, ,,	,,	,, ,,	,, ,, ,,	,,	,,
37	+	—	,, ,,	,,	,, ,,	,, ,, ,,	,,	,,
38	+	—	,, ,,	,,	,, ,,	,, ,, ,,	,,	,,
40	+	—	,, ,,	,,	,, ,,	,, ,, ,,	,,	,,
41	+	—	,, ,,	,,	,, ,,	,, ,, ,,	,,	,,
42	+	—	,, ,,	,,	,, ,,	,, ,, ,,	,,	,,
44	sterk	—	,, ,,	nietgest.,held.	blauwe ,,	kleurl. ,,	violet	blau
46	sterk	—	,, ,,	nietgest.,held.	blauwe ,,	kleurl. ,,	violet	blau
49	+	—	,, ,,	gestold	roode ,,	held.roode ,,	rood	rood
50	+	—	,, ,,	,,	,, ,,	,, ,, ,,	,,	,,
54	sterk	—	,, ,,	nietgest.,held.	blauwe ,,	kleurl. ,,	violet	blau
55	+	—	,, ,,	gestold	roode ,,	held.roode ,,	rood	rood
56	+	—	,, ,,	,,	,, ,,	,, ,, ,,	,,	,,
57	+	—	,, ,,	,,	,, ,,	,, ,, ,,	,,	,,
58	+	—	,, ,,	,,	,, ,,	,, ,, ,,	,,	,,
62	+	—	,, ,,	,,	,, ,,	,, ,, ,,	,,	,,

r's etgr.	Indol-vorming	Rietsuiker-bouillon	Druiven-suiker-bouillon	Maltose-bouillon	Conclusie
l	—	geen gasv.	gasv.		Bac. enteritidis Gärtner
n	+	gasv.	,,	gasv.	,, coli
	+	,,	,,	,,	,, coli
l	—	geen gasv.	,,		,, enteritidis Gärtner
n	+	gasv.	,,	gasv.	,, coli
	+	,,	,,	,,	,, coli
	+	,,	,,	,,	,, coli
	+	,,	,,	,,	,, coli
	+	,,	,,	,,	,, coli
	+	,,	,,	,,	,, coli
	+	,,	,,	,,	,, coli
	+	,,	,,	,,	,, coli
	+	,,	,,	,,	,, coli
	+	,,	,,	,,	,, coli
	+	,,	,,	,,	,, coli
	—	geen gasv.	zwakke gasv.		,, enteritidis Gärtner
	+	gasv.	gasv.	gasv.	,, coli
	+	,,	,,	,,	,, coli
	+	,,	,,	,,	,, coli
	+	,,	,,	,,	,, coli
	+	,,	,,	,,	,, coli
	+	,,	,,	,,	,, coli
	+	,,	,,	,,	,, coli
	+	,,	,,	,,	,, coli
	+	,,	,,	,,	,, coli
	+	,,	,,	,,	,, coli
l	—	geen gasv.	,,		,, enteritidis Gärtner
l	—	geen gasv.	,,		,, enteritidis Gärtner
	+	gasv.	,,	gasv.	,, coli
	+	,,	,,	,,	,, coli
l	—	geen gasv.	,,		,, enteritidis Gärtner
	+	gasv.	,,	gasv.	,, coli
n	+	,,	,,	,,	,, coli
	+	,,	,,	,,	,, coli
	+	,,	,,	,,	,, coli
	+	,,	,,	,,	,, coli

Zooals uit de staat op blz. 992 en 993 blijkt, was het door het electieve kweeken op de verschillende voedingsbodems mogelijk een scherpe scheiding tusschen de groepen te maken. De volgende opmerkingen, waartoe deze reeks van proeven aanleiding gaf, moet ik daarbij maken.

Bouillon werd zoowel door B. coli als door B.enteritidis, Gärtner gelijkmatig troebel gemaakt. Soms wordt door de Iosarceae bovendien vliesvormige groei aan de oppervlakte veroorzaakt (kalf 54), doch reeds uit het feit, dat dit slechts eenmaal waargenomen werd, blijkt dat dit geen groepskenmerk is.

Melk blijft bij enting met Iosarceae de eerste dagen normaal van kleur en consistentie, met een zwak zure reactie. Na 4 tot 14 dagen wordt ze geelachtig, eenigszins doorzichtig, terwijl de reactie sterk alkalisch wordt. Na eenige weken is zij stroopachtig. In één geval (kalf 26) was de melk na 14 dagen schijnbaar nog onveranderd, hoewel de reactie sterk alkalisch was. Pas na 4 weken was de geelachtige verkleuring en doorzichtigheid opgetreden. Ook de andere reacties werden door de bakterie-stam van dit kalf zwakker vertoond dan door de andere stammen. *Lakmoeswei* van PETRUSCHKY, die in den regel na 24 uur van violet omslaat in blauw, werd hierdoor wel blauw verkleurd, maar bleef toch een ietwat roodachtige gloed houden. De stam van kalf 54 groeide ook hier, evenals in de bouillon, niet alleen diffuus maar ook met vliesvorming aan de oppervlakte.

Lakmoes-melksuiker-kristalviolet-agar van CONRADI en DRIGALSKY kenmerkte zich als een bij uitstek geschikte voedingsbodem voor de differentieel-diagnose der bakteriën der groepen. Sommige Iosarceae-kolonies hadden hierop na eenige dagen een ingezonken centrum. Op dezelfde plaat kwamen echter talrijke kolonies voor zonder dit ingezonken centrum, zoodat ook dit verschijnsel geen specifiek symptoom is.

*Löffler's Malachietgroen-agar*plaat. Naast de betrekkelijk groote moeite, die aan het vervaardigen van dezen voedingsbodem verbonden is, deed ik minder gunstige ervaringen op ten opzichte van de reactieve verkleuring. De Iosarceae groeien hierop in glazig doorschijnende, ietwat troebele kolonies, in welker omgeving het groen in geel veranderd is, terwijl bij dichte groei de geheele plaat geel wordt. Doch ondanks de zoogenaamde groei-belemmerende werking van het malachietgroen (chloorzinkdubbelzout) groeiden de coli's daarop somtijds zeer dicht en dan werd de plaat, zooal niet geel, toch lichter van kleur. Om deze beide redenen is de malachietgroen-plaat door mij niet veel gebruikt.

Daarentegen bleek ENDO's *fuchsin-agar* een uitstekende reactieve voedingsbodem. De witte kleur der paratyphus-bakteriën op den lichtrooden ondergrond en de helroode kleur der coli-kolonies steken zeer duidelijk af. Wat de *indolvorming* betreft, de vroeger geldende meening, dat coli's indol vormden en paratyphus-bakteriën niet, is in den laatsten tijd sterk aangevochten. HÜBENER [1]) meldt, dat SCHMITT, GRUBERT e.a. bewezen hebben, dat bacillen der Hogcholera-varkenspest-groep, die tot de groep paratyphus B behooren, indol kunnen vormen, terwijl POPPE zulks vaststelde voor menschelijke paratyphus B-bakteriën. SELTER blijft het tegendeel beweren. De zes kalverziekte-paratyphus-stammen zijn daarom door mij op indolvorming onderzocht. Op de gebruikelijke wijze werd in ieder buisje met 10 c.cm. peptonkeukenzout-cultuur 1 c.cm. van een 0,02 % kaliumnitrietoplossing gedaan en daarna eenige druppels sterk zwavelzuur toegevoegd. Gebruikt werd WITTE's pepton, omdat dit de eenige peptonsoort is, die door deze bakteriën in indol omgezet kan worden (POPPE). De culturen waren 15 dagen oud. In geen enkele der buisjes ontstond ook maar een spoor van roodkleuring. De proeven strekken zich over te weinig materiaal uit om uit de resultaten een conclusie te trekken, maar zij pleiten toch voor de veronderstelling, dat kalverziekte-paratyphus-bakteriën althans in gewone omstandigheden geen indol vormen.

De coli-bakteriën vormden alle in meerder of minder sterke mate indol.

Beweeglijkheid. Door POELS [2]) werd reeds in 1899 aangegeven, dat de coli's minder sterke eigenbeweging vertoonen dan de paratyphus-bakteriën. Uit de tabel blijkt, dat dit symptoom vrij markant is en desnoods als differentiaal-diagnostisch kenmerk gebruikt kan worden, tenminste voor hem, die eenigen tijd met deze bakteriën gewerkt heeft. De reactieve voedingsbodems hebben de waarde van het verschil in beweeglijkheid wel wat op den achtergrond gedrongen, evenals andere, niet bepaald te definieeren verschillen tusschen deze groepen, die bij mikroskopisch onderzoek van de levende bakteriën waar te nemen zijn.

Alleen de paratyphusstam van kalf 26 vertoonde vrij trage beweging en mag een „luie stam" genoemd worden, omdat ook de overige specifieke reacties langzamer en minder intensief plaats vinden.

Gistingsproeven. Zooals bekend mag worden verondersteld,

[1]) HÜBENER, Fleischvergiftungen und Paratyphus-infectionen blz. 42.
[2]) Rapport blz. 115.

produceeren coli's gas in melksuiker, rietsuiker en druivensuiker; paratyphus-bakteriën daarentegen alleen in druivensuiker. Voor de differentieering werd daarom iedere gekweekte stam geënt in een gistingskolfje met rietsuiker-bouillon en in een met druivensuiker-bouillon. Werden beide suikersoorten vergist, dan hadden wij met coli's, werd daarentegen alleen de druivensuiker vergist, dan hadden wij met paratyphus-bakteriën te doen. Ook hier was de gasvorming door stam kalf 26 geringer dan bij de andere paratyphusstammen.

Ter voorkoming van fouten bij de gistingsproeven werd er bij het vervaardigen van de suikerhoudende bouillon zorgvuldig op gelet, dat de oorspronkelijke bouillon vrij van suiker was. Men schrijft n. l. de uiteenloopende uitkomsten, die verschillende onderzoekers hieromtrent verkregen hebben, toe aan de aanwezigheid van vleeschsuiker in de bouillon. HÜBENER[1]) geeft ter vermijding van deze fout, den raad, de bouillon uit oud, eenigszins rottend vleesch te bereiden of om de bouillon eerst door suikervergistende bakteriën suikervrij te maken.

De gemaakte bouillon onderzocht ik eerst in gistingskolfjes door er coli's in te enten. Het Liebig's vleeschextract bleek vleeschsuiker te bevatten. Daarom entte ik de geheele bouillonvoorraad met coli's en liet deze gedurende 12 uur bij 37° C. staan. Opnieuw werd dan in gistingskolfjes op de aanwezigheid van melksuiker onderzocht en zoo deze verdwenen was, de bouillon gekookt, gefiltreerd en geneutraliseerd met natronloog. Natriumkarbonaat werd hiervoor niet gebruikt, omdat de mogelijkheid bestond, dat de zuurvormende coli's uit het Na_2 Co_3 het koolzuur vrij konden maken, wat tot verkeerde resultaten zou leiden. Hierna werden de suikersoorten toegevoegd.

Alle gevonden coli's vormden gas in druivensuiker en rietsuiker, de paratyphusbakteriën alleen in druivensuiker.

Teneinde de coli-bakteriën nog nader te differentieeren, werden deze in buisjes met *maltose-bouillon* geënt.

WALL en HÜLPHERS[2]) deelen op gezag van BAHR mede, dat er coli-bacillen zijn, die maltose niet vergisten. Deze bacillen, door hen pseudocoli-bacillen genoemd, doch die volgens het systeem van LÖFFLER bij de paracoli-bacillen ondergebracht moeten worden, zijn volgens hen in Zweden in 0.7 % der gevallen aanwezig. Door de 29 door mij gekweekte colistammen, werd in alle gevallen in de maltose gas gevormd, zoodat ik wel niet met zekerheid kan zeggen,

[1]) Fleischverg. blz. 43.
[2]) Zeitschr. f. Fleisch- und Milchhyg. Bnd. '23 H. 13.

dat deze paracoli-bacillose in den omtrek van Zwolle onbekend is, maar toch blijkt uit mijn proeven wel, dat deze bakteriën uiterst zelden voorkomen.

Agglutinatie. De zes paratyphus-stammen zijn verder gedefinieerd door agglutinatie-proeven. Hiervoor werden gebruikt hoogwaardige agglutineerende seris van de Sächsische Serumwerke en wel:

Paratyphus-B serum Titer 1 : 5000.

Paratyphus-A serum Titer 1 : 5000.

Enteritidis-Gärtner-serum Titer 1 : 20.000.

Coli-serum Titer 1 : 5000.

Ter contrôle werden bij iedere proef met deze seris behalve de paratyphus-stammen twee coli-stammen, een staphylococcenstam en een polyarthritis-stam op hun agglutinatie onderzocht.

Het resultaat was:

alle paratyphus-stammen agglutineerden door paratyphus A en Gärtnerserum, voorzoover paratyphus A serum betreft tot den titergrens en voor zoover Gärtnerserum betreft tot een verdunning van 1 : 15000. Tot den titergrens (1 : 20.000) agglutineerde alleen de stam K. 44. Ik bedoel natuurlijk met titergrens de sterkste verdunning, die nog agglutinatie geeft.

De agglutinatie met paratyphus-B-serum en met coliserum was reeds bij een verdunning van 1 : 100 *negatief.*

Ook onder het mikroskoop in den hangenden druppel was het agglutinatie-proces zeer fraai te volgen. De sterk beweeglijke Gärtnerbakteriën verloren spoedig hun beweeglijkheid, zij werden vager, zwollen op en kleefden daarna in klompjes aaneen. Met de kleine vergrooting was deze klompjesvorming ook zeer duidelijk te volgen. Voor zoover de coli's nagegaan zijn, agglutineerden zij nog met coliserum tot den titergrens 1 : 5000.

De methodiek der agglutinatie mag bekend worden verondersteld. Alleen zij nog opgemerkt, dat het optreden der agglutinatie werd nagegaan in den hangenden druppel en in vitro na 2 urig verblijf bij 37° C.

Ik kom dus tot de conclusie, dat ik te doen had met bakteriën der *Gärtnergroep*, overeenkomende dus met de *paracoli-bacillen van* JENSEN.

Gebruikt werden stammen, die minstens twee maanden op agarvoedingsbodems voortgekweekt waren, omdat BERNHARDT [1]) bij menschenpathogene paratyphus-B-bakteriën opgemerkt had, dat frisch uit het lichaam gekweekte stammen niet zoo duidelijk (soms in 't geheel niet) de typische reacties vertoonden als na eenigen tijd.

[1]) Zeitschr. f. Hyg. und Infektionskrankh. 1912.

kunstmatig voortkweeken op agar. SCHMITT [1]) zag, dat menschen paratyphus-bacillen eerst door kalver-paratyphus-B-serum laag geagglutineerd werden, doch als zij lang in kalveren voortgekweekt werden, bij sterker verdunning geagglutineerd werden. Zoo voert ook HEUSER [2]) voorbeelden van de sterke variabiliteit der paratyphus-bakteriën aan. Daar echter de door mij gevonden stammen reeds door een verdunning der paratyphus-B-serum van 1 : 100 niet meer agglutineerden doch door paratyphus A en Gärtnerserum nagenoeg tot den titergrens, meen ik te mogen aannemen, dat deze kalverziekte-bakteriën tot de enteritidis-Gärtner-groep behooren.

Dit resultaat komt overeen met de bevindingen van WINZER [3]), HAFFNER [4]), PITT en EIKMANN [5]), alle onderzoekingen van den laatsten tijd, terwijl vroegere onderzoekingen van BUGGE [6]), LANGER [7]), WALL en HÜLPHERS en FRANKE [8]) onder bacillen uit de *paratyphus-B-groep* rangschikten.

Sectie-bevindingen.

Bij nagenoeg alle kalveren is een vrij uitvoerige sectie verricht. Alleen bij die dieren, die bij de z.g. levende keuring geen afwijkende verschijnselen vertoonden en die op de gewone wijze geslacht werden, bestond de mogelijkheid, dat fibrinestolsels in de buikholte en in borstholte en pericardium door den slager verwijderd waren.

De verschillen tusschen Gärtner-bacillose en Coli-bacillose bij de sectie zijn m.i. niet zoo groot, dat daarop alleen een differentieeldiagnose te stellen is. Verder is mij gebleken, dat de verschijnselen, die op septichaemie wijzen, bij kalveren zeer gering kunnen zijn (alleen milttumor kan b.v. bestaan), terwijl toch het bakteriologisch vleeschonderzoek septichaemie aanwijst. Dit is een verschijnsel tegengesteld aan dat, wat bij volwassen runderen waar te nemen is, waar zelfs bij sterk uitgesproken symptomen van septichaemie in den regel geen bakteriën in het bloed en het vleesch aantoonbaar zijn.

POELS [9]) geeft aan als verschil tusschen coli-bacillose en pseudo-

[1]) Der Bac. par. B als Krankheitserreger bei Kälbern D. T. W. 1908 Nr. 47 en 48
[2]) Zeitschr. für Hyg. und Inf. Bd. 85 S, 8.
[3]) Z. f. Fleisch und Milchhyg. Jhrg. 23 H 17.
[4]) Ibidem.
[5]) Laboratorium Schlachthof Aachen. Z. f. Fl. und Milchhyg. Jhrg. 23 H 3.
[6]) Z. f. Fl. und Milchhyg. Jhrg. 18 H 5.
[7]) Z. f. Hyg. und Inf. Krankh. 1904 Bd. 67.
[8]) Aus den Tätigk. des Labor. Schlachthof Breslau Z. f. Fl. und Milchhyg. Jhrg. 20 H 3.
[9]) Rapport blz. 145.

coli-bacillose (Gärtner-bacillose), dat bij de laatste de acute haemorrhagische enteritis veel minder sterk gekarakteriseerd voorkomt dan bij coli-bacillose. De pseudo-colibacillen kunnen van de darmmucosa uit een mycosis generalis veroorzaken, zonder dat enteritis tot ontwikkeling komt. Bovendien verloopt volgens POELS de pseudo-colibacillose gewoonlijk veel minder acuut, hetgeen voornamelijk toegeschreven moet worden aan het feit, dat de darmveranderingen minder intensief zijn. In den regel is dit zeer zeker het geval, doch er zijn door mij gevallen van coli-bacillose waargenomen met subacuut karakter en zonder haemorrhagische enteritis, terwijl omgekeerd acute Gärtner-bacillose werd geconstateerd bij een kalf, dat slechts na eenige uren ziek geweest te zijn, in agonie gedood werd.

Ook de andere sectie-bevindingen bij Gärtner-bacillose zijn niet constant, bij een acuut karakter der ziekte kan de sectie bijna geheel negatief zijn. Alleen was in alle gevallen van Gärtner-bacillose *milttumor* aanwezig. Ook door andere onderzoekers wordt dit symptoom als constant aanwezig aangegeven.

WALL en HÜLPHERS [1]) die evenals JENSEN [2]) de kalverziekten, naar den duur der ziekte, in acuut en subacuut indeelen, zulks in tegenstelling met POELS, die ze naar het aetiologisch moment rangschikte, geven ook aan, dat de verschijnselen door de verschillende bakteriën teweeggebracht, niet veel uiteenloopen. In de acute gevallen bestond een meer of minder duidelijk beeld van septichaemie (bloedige lymphklierzwelling, roode kleur van het niermerg, roode, witte of gele haarden in de nierschors, serofibrineuse pleuritis en peritonitis, soms pneumonie). Bij de subacute gevallen bestaan lokale exsudatieve processen in gewrichten, borst- en buikvlies en longen of ontstekingen van darmen, nieren, lever, hersenen of navel. Bij de acute gevallen vonden zij, en hierin stemmen hun bevindingen met die van POELS overeen, meest coli's, zelden paratyphus-bakteriën. Doch ook bij de subacute aandoeningen werden hoogst zelden paratyphus-bakteriën door hen gevonden.

WALL en HÜLPHERS wijzen nog op een verschijnsel, dat ik ook meermalen waargenomen heb. Het is de eigenaardige geur, die nuchtere kalveren met septichaemie verspreiden. Ik kan deze geur niet beter kwalificeeren dan door te zeggen, dat hij is onaangenaam, wee-zoetig. Hij ontbreekt bij dergelijke dieren nagenoeg

[1]) WALLG und HÜLPHERS, Zeitschr. f. Fl. und Milchhyg. Bnd. 23 H. 13.
[2]) JENSEN in Klimmer und Wolff-Eisner, Handb. der Serumther. und Serodiagn. blz. 192—211.

nooit en hij kan zoo sterk zijn, dat de dieren alleen daarom reeds afgekeurd zouden moeten worden. Bij de beoordeeling der septichaemische kalveren wordt er, als het coli-bacillose betreft, ook wel degelijk bij de keuring mede gerekend.

De ouderdom van de aan Gärtner-bacillose lijdende kalveren varieerde van 2 tot 13 dagen.

Kalf N°. 1 : 3 dagen, N°. 4 : 2 dagen, N°. 26 : 8 dagen, N°. 44 : 13 dagen, N°. 46 : 10 dagen, N°. 54 : 5 dagen, de duur van het ziekzijn varieerde van eenige uren (N°. 54) tot 2 dagen (N°. 26). Drie kalveren (Nos. 1, 44, 54) waren in nood gedood, een dier (N°. 46) was gestorven en twee (Nos. 4 en 26) waren gewoon geslacht door een kalverslager hier ter stede. De tijd tusschen het onderzoek en de afmaking of dood was in geen enkel geval langer dan twee uren. Twee kalveren Nos. 44 en 46 waren van denzelfden stal afkomstig en zijn de eenige verliezen geweest, die daar geleden zijn. Kalf N°. 1 en N°. 54 waren afkomstig van een handelsstal, waar ook coli-bacillose voorkomt. Van de beide andere kalveren kon de herkomst niet nagespoord worden. Deze waren op de markt gekocht en reeds door meerdere handen gegaan, voordat zij geslacht werden.

Wanneer de verschijnselen bij de sectie samengevat worden, kom ik tot het volgende resultaat.

De *navel* was bij alle dieren normaal, in geen enkel geval was navelontsteking merkbaar, in de navelvaten zaten bij de jonge dieren flinke thrombi, de peritoneaalscheede was eveneens normaal. Het *peritoneum* was bij twee kalveren (Nos. 26 en 54) met fibrinevlokken bezet, bij kalf 26 was deze fibrine alleen om de navelring aanwezig, bij kalf 54 daarentegen was nagenoeg de geheele buikholte bekleed met een laag vaste, taaie, gele fibrine. Bij dit kalf was ook een vrij groote hoeveelheid geel sereus vocht in de buikholte aanwezig, waarin enkele losse stukken fibrine dreven. De eigenaar vertelde mij, dat dit kalf slechts eenige uren ziek geweest was, doch het komt mij waarschijnlijk voor, dat hij de ziekteverschijnselen over het hoofd gezien heeft, of ze mij niet heeft willen mededeelen, teneinde de kans op afkeuring niet grooter te maken.

De darmen waren bij het aan acute ziekte lijdende dier N°. 1 geheel onveranderd, ook bij N°. 54 was dit het geval, op geen enkele plaats van de mucosa van den darmtractus was een spoor van ontsteking aanwezig, bij de andere kalveren, die langer ziek geweest waren, was de mucosa geelachtig, gezwollen en pleksgewijze met bloedige vlekken bezet, in een geval (N°. 46) was de enteritis heviger; daar was de geheele dunne darmwand in de ontsteking

betrokken, doch nog niet in die hevige mate als men dat dikwijls bij coli-bacillose te zien krijgt.

De *mesenteriaalklieren* waren bij alle gevallen van Gärtner-bacillose gezwollen, bij de dieren met enteritis haemorrhagisch ontstoken en bij het kalf zonder enteritis met bloedingen doorzet.

De *milt* was, zooals ik reeds gezegd heb, in alle gevallen gezwollen, soms gedeeltelijk, meestal geheel. De tumor was vrij hard, nooit was de miltpulpa week, de randen waren stomp. Dikwijls waren talrijke bloedingen onder de kapsel aanwezig. Ook bij coli-bacillose met septichaemisch karakter komt deze milttumor vrij veelvuldig voor, doch zij ontbreekt in een deel der gevallen. Bij Gärtner-bacillose schijnt dit symptoom frequenter te bestaan.

De *lever* was bij één kalf (kalf 26) met Gärtner-bacillose onveranderd, in de andere gevallen was hij meer of minder sterk parenchymateus gedegenereerd, gezwollen en met stompe randen. Bij één kalf (kalf 4) werden in den lever met de loupe grijswitte, op nekrotische haardjes gelijkende, puntjes gevonden. Hierover zal ik aanstonds meer mededeelen.

De *nieren* waren bij alle kalveren met Gärtnerbacillose donkerrood, gezwollen, zij lieten slecht uit de kapsel los, het niermerg was diffuus rose gekleurd. Bij kalf N°. 4 en 26 waren dezelfde grijswitte haardjes aanwezig, die ook in den lever gevonden werden, echter waren ze hier grooter en met het bloote oog zichtbaar.

De *longen* waren normaal, alleen bij kalf N°. 44 was in de rechterlongtop een pneumonisch haardje aanwezig.

Pleurae bij Gärtner-bacillose normaal; bij coli-bacillose vond ik van tijd tot tijd fibrineuse pleuritis. In een geval constateerde ik bij coli-bacillose een hevige fibrineuse pericarditis, waarbij het hart door sterke fibrine-stolsels zeer vast aan het pericardium vastgekleefd zat.

In de meeste gevallen van septichaemie, onverschillig of het coli-bacillose of Gärtner-bacillose betrof, verspreidde het vleesch de eigenaardige, walgelijke geur, bij sommige kalveren waren de spieren van het achterstel vleksgewijze gekleurd, hier donker, daar licht. Ik meen dit te moeten toeschrijven aan het uittreden van het bloed in die spieren tijdens den partus. Op het oogenblik van de sectie waren de donkere plekken gekleurd door de omzettingsprodukten van de haemoglobine.

Behalve door de minder intensieve enteritis onderscheidt de Gärtner-bacillose zich dus blijkbaar in niets van de coli-bacillose. Wanneer men derhalve bij een sectie afwezigheid van enteritis constateert, dan kan dit op Gärtner-bacillose wijzen, doch, zooals

gezegd, ook bij coli-bacillose kan enteritis ontbreken. Vooral bij coli-polyarthritis schijnt dit het geval te zijn. Voorts zijn er bij Gärtner-bacillose en bij coli-bacillose de septichaemische verschijnselen somtijds uiterst gering, met name de degeneratie der parenchymateuse organen kan nagenoeg geheel ontbreken. Voorzichtigheid bij de beoordeeling van deze dieren is dus geboden. Verder is mij gebleken, dat de haardsgewijze pneumonie in de voorste longtoppen althans bij jonge kalveren bij Gärtner-bacillose dikwijls ontbreekt, ofschoon HAFFNER [1]) meent dat zij karakteristiek is voor deze ziekte. Uit mijn onderzoekingen blijkt, dat wel degelijk Gärtner-bacillose zonder lobulaire pneumonie voorkomt. Nu kan het zijn, dat HAFFNER oudere kalveren heeft onderzocht en dat daarbij lobulaire pneumonie frequenter voorkomt. POELS [2]) vond deze pneumonie bij verschillende dieren die lijdende waren aan pseudo-coli-streptomycose. Deze kalveren waren ouder dan een week. Een kalf dat slechts 4 dagen oud was en aan deze ziekte leed, had geen pneumonie.

Over de nekrotische haarden in den lever en de nieren heeft eerst BUGGE [3]) geschreven. Werd de inhoud bij proefdieren geïnjicieerd, dan werden ook bij deze later gelijke haarden in den lever gevonden.

LANGER [4]) werkte dit verder uit en constateerde de aanwezigheid van paratyphus-B-bakteriën, welke bakteriën hij ook in het bloed aantrof.

Ik vond de nekrotische haardjes niet alleen in den lever, maar ook in de nieren, wat door WALL en HÜLPHERS ook reeds opgemerkt was. Ze zijn rond, grijswit of geelachtig van kleur, glansloos, andere hebben een onregelmatige vorm. De gele zijn waarschijnlijk oudere stadia van dezelfde anomalie als de grijze. Men vindt ze op een sneevlakte dikwijls bij honderdtallen, doch soms zijn ze zoo klein, dat men ze met het bloote oog ternauwernood opmerkt. De lever en de nieren kunnen soms een aanzien hebben alsof ze met zand bestrooid zijn. Enkele haardjes zijn door een rooden hof omgeven. Slechts eenmaal vond ik in deze haardjes Gärtner-bakteriën (N°. 26) in alle andere gevallen werden er coli's in reincultuur uit gekweekt. Van alle kalveren met deze nekrotische haardjes konden uit het vleesch en de vleeschlymphklieren dezelfde coli-bakteriën gekweekt worden als uit de haardjes.

---

[1]) HAFNER, Zeitschr. f. Fl. und Milchhyg. Jhrg. 23. H. 17.
[1]) Rapport blz. 147 e. v.
[1]) Zeitsch. f. Fl. und Milchhyg. Jhrg. 18 H. 5.
[4]) LANGER, Zeitschr. f. Hyg. und Infektionskrankh. 1904. Bd. 67.

Ook WALL en HÜLPHERS vonden dikwijls coli's, zelden paratyphusbakteriën in de nekrotische plekken.

LEDSCHBOR [1]) vond bij 26 kalveren met deze miliaire orgaannekrosen 8 maal paratyphus-bacillen, FRANKE vond er 5 maal paratyphus-B, en 2 maal coli's in, terwijl het vleesch in alle gevallen steriel was. Zooals ik reeds schreef, zijn later PITT, HAFFNER, EIKMANN e.a. evenals ik tot de conclusie gekomen, dat het hier geen paratyphus-B-bakteriën betreft, doch *Enteritidis-Gärtner. bakteriën.*

Ook WINZER [2]) vond Gärtner-bakteriën in de haardjes en bij 8 van 30 septichaemische kalveren dezelfde bakteriën in de vleeschlymphklieren. De door hem onderzochte kalveren waren alle ouder dan 14 dagen.

Dat ik minder dikwijls orgaannekrose constateerde, kan aan twee oorzaken geweten worden. In de eerste plaats schijnt de orgaannekrose op sommige plaatsen veel sterker voor te komen dan op de andere, en ten tweede waren de door mij onderzochte kalveren meestal te jonge dieren, zoodat de „nekrose" geen tijd had om tot ontwikkeling te komen.

Aangaande de beoordeeling quoad carnem van de aan kalverziekte lijdende dieren, kan ik meedeelen, dat tengevolge van de gereleveerde onderzoekingen hieromtrent zuiverder standpunt ingenomen kan worden, omdat wij, wanneer het aetiologisch moment bekend is, met zekerheid uitspraak kunnen doen. Worden in het vleesch of de vleeschlymphklieren coli's gevonden, dan kan tot de onschadelijkheid ervan worden geconcludeerd, kan worden goedgekeurd, mits de reuk van het vleesch niet onaangenaam is en het aantal bakteriën niet te groot; bij de aanwezigheid van paratyphus-bacillen, onverschillig of zij tot de Gärtner-groep of tot de paratyphus-B-groep behooren, moet het vleesch worden afgekeurd. Ik stel mij hierbij op hetzelfde standpunt, dat ook BUGGE [3]) en FRANKE [4]) innemen. Daarentegen zijn er anderen, w. o. JUNACK [5]) die meenen, dat alleen het vleesch met Gärtnerbakteriën vernietigd behoeft te worden, omdat deze toxinen vormen, die tegen koken bestand zijn, terwijl de geen toxinen vormende paratyphus-B-bacillen in het vleesch niet meer kunnen

[1]) LEDSCHBOR, Zeitschr. f. Fl. und Milchhyg. Jhrg. 20 H, 1.
[2]) WINZER, Zeitschr. 1. Fl. und Milchhyg. Bd. 22, H 3.
[3]) BUGGE, Ibidem Bd. 18, H. 5.
[4]) FRANKE, Ibidem Bd. 20, H. 3.
[5]) JUNACK, Ibidem Bd. 18,

schaden, als het gekookt wordt. Hoewel deze meening theoretisch zeer goed te verdedigen is, lijkt het mij al te gevaarlijk toe, er in de praktijk gevolg aan te geven. Men moet niet vergeten, dat een scheiding tusschen deze beide groepen van vleeschvergiftigers alleen door vrij veel tijd roovende agglutinatie-proeven kan geschieden, terwijl daarenboven omtrent het voorkomen en de verbreiding der vleeschvergiftigers, hun pathogene en toxische eigenschappen tegenover menschen en dieren en de variabililteit dezer eigenschappen door toevallige invloeden nog te weinig bekend is. De door WINZER[1]) genoemde oorzaken, dat er niet meer menschen ziek worden door het eten van vleesch van aan septichaemiën lijdende kalveren, n.l. dat kalfsvleesch nooit of hoogst zelden rauw gegeten wordt, dat het vleesch meestal steriel is of weinig bakteriën bevat en alleen bij ondoelmatige bewaring of groote hitte gevaarlijk kan worden, dat verder door dergelijk kalfsvleesch slechts enkele families ziek worden, en daardoor de ziekte niet onderkend en niet bekend wordt, mogen ten deele gegrond zijn, toch meen ik, dat daarvoor nog een gewichtige oorzaak te vinden is. Mijns inziens is de reden ervan hierin te zoeken, dat er verschil bestaat tusschen de kalverziekte-Gärtner-bacillen en de menschenpathogene Gärtner-bakteriën, waarbij de kalverziekte-Gärtnerbakteriën in den regel niet of weinig pathogeen voor den mensch zijn. Of en door welke invloeden de pathogeniteit dezer bakteriën voor den mensch kunnen toenemen, is nog niet met volstrekte zekerheid bekend, doch zooveel is zeker, dat de vertegenwoordigers dezer vleeschvergiftigingsgroep uiterst variabel zijn en zich gemakkelijk aan het verblijf in vreemde dierlichamen aanpassen.

Moge deze studie er toe meewerken om de overtuiging te vestigen dat men bij het keuren van kalveren met septichaemische ziekten met de uiterste voorzichtigheid te werk moet gaan en dat alleen een nauwkeurig bakteriologisch onderzoek van het vleesch in staat stelt omtrent de schadelijkheid of onschadelijkheid met volkomen zekerheid uitspraak te doen.

ZWOLLE, Juni 1913.

[1]) WINZER, Zeitschr. f. Fl. und Milchhyg. Bd. 22, H. 3.

Boekaankondigingen.

Verschenen is **„Tierseele" Zeitschrift für vergleichende Seelenkunde.** *Herausgeber* KARL KRALL. *Verlag* EMIL EISELE, Bonn.

Prijs per jaargang van vier afleveringen elk 80—100 bldz. in Duitschland 12 Mark, andere landen 14 Mark. Men stelt zich voor in dit tijdschrift uitvoerig de resultaten weer te geven, welke met de onderwijsproeven aan de „elberfelder paarden" worden bereikt. Voorts zullen al die artikelen worden opgenomen, welke als materiaal voor de vergelijkende studie der rede („Vergleichende Seelenforschung" kunnen dienen; zooals physiologische en anatomische onderzoekingen, waarnemingen uit de grensgebieden van het zieleleven, en de voorstellingen der dieren, als redelijke wezens, zooals die in den volksmond, in kunst, geschiedenis, sage en mythologie worden aangetroffen. C. F. v. O.

Ingezonden.

DE VOORZIENING IN DE BEHOEFTE AAN AMBTENAREN BIJ DEN BURGERLIJKEN VEEARTSENIJKUNDIGEN DIENST IN NEDERLANDSCH INDIË.

Op 1 Januari 1912 was er bij den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst in Nederlandsch Indië op een formatie van 35 gouvernementsveeartsen een tekort van 7 veeartsen en deswege moesten de ressorten Tasik Malaya, Salatiga, Benkoelen, Djambi, Menado en de Benedenlanden der Oostkust van Sumatra onbezet blijven (1). Aldus moest de dienst in 1912 worden aangevangen met een incompleet van $^1/_5$ aan Europeesch personeel. Hoe groot dit is geweest in de jaren 1912 en 1913 kan eerst worden nagegaan, wanneer de verslagen over die jaren zullen gepubliceerd zijn. Veel gunstiger zal het cijfer wel niet geworden zijn; het plan bestond toch uitvoering te geven aan het voornemen de formatie van het corps andermaal met 5 veeartsen uit te breiden en te brengen op 40, terwijl een evenredige aanvulling door uitzending van nieuwe krachten niet heeft plaats gehad. Uit de toelichting op de begrooting voor het dienstjaar 1914 vernemen we, dat door den toenemenden omvang van de maatregelen tot verbetering van den veestapel op Java, Madoera en de Buitenbezittingen en de meer intensieve bestrijding van verschillende veeziekten, uitbreiding van het personeel van den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst hoogst urgent wordt gevonden. Voor 1914 wordt daarom gerekend op een vermeerdering van het aantal van 40 Europeesche veeartsen met 4 (2).

Men mag zich nu wel afvragen op welke wijze men van wege de regeering in Indië nu kan trachten in de behoefte aan veeartsenijkundige ambtenaren bij den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst te voorzien, zonder te moeten grijpen naar het eenige afdoende middel, n.l. de finantieele positie van den gouvernementsveearts te verbeteren.

De lust in dienst van het gouvernement van Nederlandsch Indië te treden was

bij de Nederlandsche veeartsen al bijzonder gering. Gerust mag dit geweten worden aan het feit, dat zij de laatste jaren beter werden ingelicht omtrent hunne daar te lande te verwachten finantieele vooruitzichten. Aan het departement van landbouw schijnt men nog steeds niet overtuigd te zijn van de noodzakelijkheid tot verbetering van positie der gouvernementsveeartsen te moeten overgaan, ook niet nadat men aldaar kennis heeft *kunnen* nemen van het rapport der commissie van beroepsbelangen der Vereeniging tot bevordering der veeartsenijkunde in Nederlandsch Indië (3). Men meent er blijkbaar, dat de tegenwoordige bezoldiging nog steeds voldoende is voor de individueele behoeften van veeartsen en voor *die welke hunne maatschappelijke positie meebrengt.* Ware dit niet zoo, dan had men met reden mogen verwachten, dat reeds jaren geleden, betere voorwaarden voor in dienststreding zouden zijn geboden, toen het aantal veeartsenijkundigen, dat zich voor den Indischen dienst aanmeldde, geleidelijk slonk. Het gevolg van die vooropgestelde meening is, dat alle te goeder trouw door veeartsen verstrekte inlichtingen, welke, zooals uit het bovenvermelde rapport blijkt, niet gunstig kunnen zijn, worden beschouwd als te zijn gegeven met het uitsluitend doel de veeartsen in Nederland te ontraden in Indischen dienst te treden, aldus het incompleet blijven van het corps veeartsenijkundigen te bevorderen en langs dezen indirecten weg de regeering te *dwingen* de positie der gouvernementsveeartsen te verbeteren. Tegen dergelijke aantijgingen is alleen aan te voeren, dat ik mij niet kan voorstellen, dat een veearts in Nederland op gezag van zijn collega in Indië van eene sollicitatie naar de betrekking van gouvernementsveearts zal afzien, wanneer de positie slechts aan billijke eischen voldoet. Men meene aan het departement van landbouw te Buitenzorg niet, dat die inlichtingen alleen werden gegeven om uitsluitend persoonlijke belangen te dienen, maar wel degelijk om te verkrijgen een goed georganiseerden voor zijn taak berekenden actieven veeartsenijkundigen dienst. Het toekomstig personeel dient goed van zijn vooruitzichten op de hoogte te zijn. Met onvoldoend bezoldigde en ontevreden ambtenaren kan geen tak van dienst iets goeds tot stand brengen.

Van wege de regeering toone men aan, dat de finantiëele positie wel voldoende geregeld is en wellicht zullen er veeartsen zijn die zich zullen laten overtuigen.

In zooverre is aan enkele wenschen der veeartsen thans te gemoet gekomen, dat de voorloopige bezoldiging van f. 150.— niet meer ingaat op den dag van ontscheping maar met den dag van inscheping naar Nederlandsch Indië (4). Voorts werd bij de Indische begrooting voor 1914 voorgesteld de gratificatie voor uitrusting voor alle veeartsen te verhoogen van f. 1000.— op f. 1300.— waaraan de verplichting zal worden verbonden tot aanschaffing van een microscoop en van een verlichtingsapparaat. (2). Doch dit zijn pas verbeteringen aangebracht of nog aan te brengen in de voorwaarden van *uitzending* der veeartsen.

Doordat men aan het departement van landbouw uit eigen beweging niet tijdig en op afdoende wijze verbetering heeft gebracht in de finantiëele positie der gouvernementsveeartsen, zich ook niet heeft laten overtuigen van de urgentie daarvan, zoodat er een tekort aan ambtenaren ontstond, meent men er thans *gedwongen* te zijn op andere wijze te trachten in de behoefte aan personeel voor den veeartsenijkundigen dienst te moeten en te kunnen voorzien.

Vooreerst zal getracht worden door het beschikbaar stellen van subsidies aan

veterinaire studenten, die zich willen verbinden na afloop hunner studies in Nederlandsch Indischen dienst te treden zich een meer geregelden toevoer van veeartsen te verzekeren. Op de Indische begrooting voor 1914 worden gelden voor dat doel aangevraagd.

Er is alleszins veel voor te zeggen, dat op deze wijze een poging wordt gedaan meer regelmaat te verkrijgen in den aanvoer van veeartsen, doch verwerpelijk zijn subsidies wanneer ze moeten dienen als lokmiddel, zonder tegelijkertijd de positie der gouvernementsveeartsen op betere finantiëele basis te schoeien. Betwijfeld moet dan worden of van een dergelijken maatregel succes is te verwachten. Gelijke meening nieromtrent koesteren de collega's DOEVE en VRIJBURG.

De regeering kan ook, om den veeartsenijkundigen dienst op gang te houden, trachten veeartsen met een buitenlandsch diploma aan te werven. Hiertoe zal zij eerst m. i. over kunnen en mogen gaan, wanneer de positie der gouvernementsveeartsen is verbeterd en op de verbeterde condities geen Nederlanders zijn te verkrijgen. Het kan nimmer raadzaam zijn van de diensten van buitenlanders bij de veeartsenijkundige politie in onze koloniën gebruik te moeten maken. Ik meen ook, dat een enkele proef in die richting reeds vroeger genomen niet bijzonder geslaagd is. Minder aangenaam moet het toch voor een dienstchef zijn, wanneer een Nederlandsch Indisch ambtenaar van niet Nederlandschen oorsprong in dienstaangelegenheden met inmenging van den, zijn land vertegenwoordigenden, consul dreigt (historisch).

Men mag ook aannemen, dat men aan het departement van landbouw niet spoedig zal adviseeren tot dit uiterste middel zijn toevlucht te nemen, want volgens de bepalingen van de ordonnantie van 13 Augustus 1912 (Staatsblad no. 432) waarbij het veeartsenijkundig toezicht en de veeartsenijkundige politie in Indië geregeld zijn, worden alleen de veeartsen met een Nederlandsch diploma als deskundige erkend. Van veeartsen met andere buitenlandsche diploma's wordt er niet in gesproken. Het zou te betreuren zijn indien de regeering „pour les besoins de la cause" van dit eenmaal zeer juist ingenomen standpunt zou gaan afwijken en veeartsen met andere diploma's wel als deskundige zou gaan erkennen.

Om in staat te zijn b.v. degelijke Duitsche veeartsen over te halen in Nederlandsch Indischen dienst te treden, zou de regeering toch allicht betere voorwaarden dienen te stellen, dan die van den Duitschen kolonialen dienst. Zoo genieten de veeartsen daar een aanvangssalaris van f. 365 per maand, bovendien vrije woning en vrije geneeskundige behandeling. De laatste voordeelen begrootende op respectievelijk 20 en 5 % van het maandelijksch inkomen, kunnen zij dus rekenen op een bezoldiging van f. 456.— per maand of f 181.— per maand meer dan hunne Nederlandsch Indische collega's. (5)

Voorts kan de directeur van het departement van landbouw om in de behoefte aan veeartsenijkundigen te voorzien, het aantal inlandsche veeartsen vermeerderen en veeartsenijkundige ambtsressorten, die tot heden bekleed werden door Europeesche gouvernementsveeartsen, doen bezetten door Inlandsche veeartsen van de Buitenzorgsche school.

Ontegenzeggelijk dient er bij den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst naast een goed corps gouvernementsveeartsen er een van Inlandsche veeartsen te zijn. Op een formatie van 35 gouvernementsveeartsen is een aantal van 9 Inlandsche veeartsen beslist te weinig. (1) Doch het is te voorzien, dat langzamerhand dit aan

tal zal vermeerderen, want de cursus 1911—1912 der inlandsche veeartsenschool begon met 29 leerlingen. Het ware zelfs wenschelijk, dat het aantal leerlingen nog grooter was, om toch maar zoo spoedig mogelijk beter geschoolde krachten te krijgen, die in de plaats dienden te treden van de 85 veemantri's, waaraan toch de veeartsenijkundige dienst, behalve voor het verrichten van zuivere oppassers en politiediensten, al bijzonder weinig heeft.

De inlandsche veeartsen moeten de geschoolde helpers blijven van hunne Europeesche collega's, zoolang de eersten niet *dezelfde vooropleiding* en *dezelfde vakstudie* genoten hebben als de laatsten.

Wijl er bij enkele autoriteiten in Indië een neiging bestaat, het te doen voorkomen, dat de opleiding der inlandsche veeartsen te Buitenzorg zoo degelijk is, dat zij gevoeglijk in de praktijk gelijk gesteld kunnen worden met de Hollandsche, ja zelfs, dat zij omtrent tropische ziekten beter zijn onderlegd, dient toch aangetoond te worden, dat er nog wat aan hunne opleiding ontbreekt. Zoo kan men in het jaarboek van het departement van landbouw in Nederlandsch-Indië van 1910 lezen, dat in aanmerking komen voor toelating tot de inlandsche veeartsenschool jongelieden die in het bezit zijn van:

a. een overgangsdiploma van de 3de naar de 4de klasse eener hoogere burgerschool met 5 jarigen cursus, dan wel het einddiploma met drie jarigen cursus;

b. een diploma der 2de of der 1ste afdeeling eener opleidingsschool voor inlandsche ambtenaren, dan wel het einddiploma der school voor zonen van inlandsche hoofden te Tondano;

c. een diploma van met goed gevolg afgelegd eindexamen eener kweekschool voor inlandsche onderwijzers, waar de Nederlandsche taal als *voertaal* wordt gebruikt;

d. een met a, b of c. gelijkstaande ontwikkeling (ik cursiveer).

Evenwel staat in het jaarboek van 1911 vermeld: „Daar zich van de opleidingsscholen voor inlandsche ambtenaren op Java wederom geen voldoend aantal geschikte candidaten aanmeldden, zijn eenige candidaten toegelaten met eindexamen der kweekscholen voor onderwijzers op Java, die een *speciale studie* van de Hollandsche taal hadden gemaakt". Hieruit blijkt, dat de bepaling onder sub. d vermeld, transigeeren toelaat en blijkbaar noodig is, wil de school over een voldoend aantal leerlingen beschikken. De oorzaak hiervan moet gezocht worden in de bij de Javanen uitgesproken neiging liever een bestuursloopbaan, dan een veeartsenijkundigen werkkring te kiezen.

Het zal toch duidelijk zijn, dat wanneer de eischen van toelating zoo laag gesteld, zijn, de vakopleiding daaronder zal hebben te lijden, ook al wordt er naar gestreefd het veterinair onderwijs te Buitenzorg op dezelfde leest te brengen, als dat van de Rijksveeartsenijschool te Utrecht. Er is een merkwaardige gelijkenis in de programma's en de voorwaarden voor het verkrijgen van het diploma van veearts der scholen in Indië en in Nederland. Toch mag men zich niet door den schijn laten verblinden. Te Buitenzorg wordt onderwijs gegeven in 35 theoretische leervakken met 138 lesuren per week te verdeelen over 4 studiejaren. Onder deze vakken worden gerekend Landbouwscheikunde (?) met 4 en Duitsch met 12 lesuren. Onder aftrek van de 12 lesuren aan Duitsch besteed, blijven er voor het meer zuiver veterinair onderwijs 126 lesuren per week. Te Utrecht worden 33 theoretische leervakken ge-

doceerd met 147 lesuren per week over vier studiejaren. Een verschil dus van 21 lesuren in het voordeel der Utrechtsche school.

Te Buitenzorg worden in 4 studiejaren gegeven 12 praktische leervakken met 74 lesuren en te Utrecht 20 praktische leervakken met 108 lesuren per week over 4 studiejaren. Wederom 34 lesuren per week in het voordeel der Utrechtsche school.

Afgezien nog van de qualiteit van het onderwijs op beide scholen is toch de conclusie niet voorbarig, dat de inlandsche veeartsen lang niet zoo goed voorbereid de school kunnen verlaten als hunne Nederlandsche collega's.

Wellicht zullen de directeur en de leeraren der inlandsche veeartsenschool wel de eersten zijn te erkennen,dat de vakstudie nog niet gelijkwaardig is met die van de Utrechtsche school, doch dit betoog werd niet alleen voor hen geschreven. Verondersteld mag zelfs worden, dat zij gaarne zouden zien, dat enkele inlandsche veeartsen met veel aanleg vrijstelling konden verkrijgen van het afleggen van een toelatings- en een candidaatsexamen aan 'sRijks veeartsenijschool te Utrecht,om in korteren tijd een Nederlandsch diploma te behalen. Doch hoeveel voor dit denkbeeld te zeggen zou zijn, mag toch niet ter wille van deze inlanders afgeweken worden van de algemeene voorwaarden van toelating, zooals zij voor *Nederlanders* zijn vastgesteld (zie de wet van den 8 Juli 1874, gewijzigd bij die van 3 Feb. 1902 en 28 April 1906; voorts art. 20, 21 en 22 van het reglement voor 'sRijks veeartsenijschool). Zijn inlanders in het bezit van het diploma eener hoogere burgerschool met 5 jarigen cursus en kunnen zij het candidaatsexamen aan 'sRijksveeartsenijschool met goed gevolg afleggen, dan kan er natuurlijk geen enkel bezwaar zijn, hen ook in de gelegenheid te stellen het diploma van veearts te doen behalen. Doch zoolang zij aan deze twee eischen niet kunnen voldoen,moeten zij van het verkrijgen van een diploma worden uitgesloten,al kunnen zij een diploma van veearts van de veeartsenschool te Buitenzorg overleggen.

Iedere ingewijde op het gebied van veeartsenijkundig onderwijs zal voetstoots de superioriteit van den Nederlandschen veearts erkennen en een gelijkstelling van de capaciteiten van een inlandsch veearts met die van den Nederlandschen collega voorshands wel wat te ver gedreven vinden.

Met eenige verwondering hebben veeartsen kunnen waarnemen, dat men zich aan het departement van landbouw genoodzaakt heeft gezien een veeartsenijkundig ambtsressort te doen bezetten door een inlandsch veearts. De heer KALIGIS werd in den loop van het jaar 1912 geplaatst te Menado. Dit is de eerste stap op den weg veterinaire ambtsressorten in stede van door gouvernementsveeartsen, door inlandsche te doen bezetten. Mogelijk is, dat de heer KALIGIS bijzondere bekwaamheden bezit, die hem voor de vervulling van het ambt geschikt maken, dat hij beter is dan een middelmatig Nederlandsch veearts, doch met die plaatsing heeft men aan het departement blijk gegeven te hebben gebroken met de opvatting, dat inlandsche veeartsen ingevolge hunne *opleiding* en *ontwikkeling* alleen geschikte *assistenten* kunnen zijn van de gouvernementsveeartsen. Ze worden thans bekwaam geacht in de plaats van laatstgenoemden te kunnen treden, en belast te kunnen worden met de leiding van alle veeartsenijkundige aangelegenheden in een veterinair ambtsressort.

Dat het bij dit enkel geval niet blijven zal, kan men opmaken uit een zinsnede uit de Indische begrooting van 1914 luidende: „Gedeeltelijk kan in de behoefte aan veeartsenijkundig personeel worden voorzien door inlandsche veeartsen, afkomstig van de school te Buitenzorg,die voortaan 5—7 jongelieden per jaar zal afleveren,etc."

Hieruit moet men wel de conclusie trekken, dat men bij het veeartsenijkundig staatstoezicht in onze koloniën in vele gevallen, waar vroeger Europeesche gouvernementsveeartsen onmisbaar waren, thans volstaan kan met inlandsche veeartsen, die niet zoo goed zijn onderlegd als zij.

Daar waar de Nederlandsche Staat bijzonder hooge eischen stelt aan de opleiding en vakstudie der veeartsen, alvorens ze het recht te geven de veeartsenijkundige praktijk uit te oefenen, die eischen zelfs nog voortdurend verzwaart, geeft de regeering in de koloniën het voor kritiek vatbare voorbeeld om voor hare diensten, welke de grootste oeconomische belangen der bevolking in Indië raken, te gebruiken inlandsch personeel, dat niet aan gelijkwaardige eischen heeft voldaan, terwijl zij toch gemakkelijk, zij het dan ook tegen een hoogeren prijs, beter onderlegd Europeesch personeel had kunnen en kan verkrijgen.

Ten slotte heeft de directeur van landbouw nog één middel om in de behoefte aan ambtenaren voor den veeartsenijkundigen dienst te voorzien.

Voldoende bekend is het, dat de gouvernementsveeartsen in Indië zich bijzonder veel moeten inlaten met veeteeltkundige aangelegenheden. Ook is het bekend met hoeveel toewijding zij daar op dat gebied werkzaam zijn. Doch het is te voorzien, dat wanneer het tekort aan gouvernementsveeartsen blijft aanhouden, de inlandsche veeartsen nog niet zoo bekwaam worden geacht en niet voldoende initiatief blijken te bezitten om in die richting zelfstandig werkzaam te zijn, de directeur van landbouw kan adviseeren het veeartsenijkundig staatstoezicht en de veeartsenijkundige politie door veeartsenijkundigen te doen verrichten en de zoötechnische aangelegenheden door . . . . . landbouwkundigen. Van zelf komt er dan een splitsing van werkzaamheden in de centrale leiding van den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst. Er ontstaat dan een afzonderlijke departementale afdeeling voor veeteeltkundige aangelegenheden met een afzonderlijken chef aan het hoofd in denzelfden trant als zulks thans het geval is voor een andere afzonderlijke afdeeling, n.l. die voor veeartsenijkundig onderzoek en onderwijs. De ambtenaren, men noeme ze b.v. veeteeltconsulenten, bij deze afdeeling kunnen dan allen landbouwkundigen zijn, die, de ervaring heeft het immers voor Nederland geleerd, volstrekt geen veeartsenijkundige opleiding behoeven te hebben genoten om door de overheid volkomen voor hun taak berekend geacht te worden. Dat de regeering thans niet over voldoende landbouwkundigen beschikt om zulk een plan uit te voeren, is geen bezwaar. Zij zal ze weten te vinden en men kan dan gerust voorspellen, dat zij beter bezoldigd zullen worden dan thans de gouvernementsveeartsen.

De betere bezoldiging van andere Indische landbouwkundige ambtenaren, landbouwadviseurs, landbouwleeraren, houtvesters, geeft het recht tot die veronderstelling. Vermoedelijk zal het niet lang meer duren of landbouwkundigen zullen bij den veterinairen dienst een emplooi vinden. Belast zich niet reeds met voorkennis van het departement van landbouw een landbouwkundig ambtenaar van een anderen tak van dienst te Wonosobe (Kedoe) met het geven van voorlichting omtrent organisatie en rasverbetering bij de geiten- en paardenfokkerij der inlandsche beking. (Mondelinge mededeeling van een in Nederland uit Indië teruggekeerd veearts.)

Zeer zeker komt in Nederland een landbouwkundige in nauw contact met den landbouwer, welke in den regel tevens veebezitter en fokker is, en kan eerstgenoemde, wanneer hij op zoötechnisch gebied goed is onderlegd, zeer waardevolle adviezen

in veeteeltkundige aangelegenheden geven. Doch in Indië staaat hij tegenover andere toestanden. Het is er nog ver van, dat ieder landbouwer daar vee bezit of fokt en omgekeerd veefokkers landbouwers zijn. In Nederland is in den regel een landbouwkundige van jongs af met het landbouw- en veeteeltkundig bedrijf opgegroeid, doch in Indië moet de *Europeesche landbouwkundige* zich wenden tot de *inlandsche veefokkers*, met wie hij uit den aard van zijn beroep minder aanraking heeft, dan de Europeesche veearts. Indien in Indië den landbouwkundige op gelijke schaal met zoötechnische aangelegenheden werd belast, als thans de gouvernementsveeartsen, dan zou de regeering toch nog naast hem een veeartsenijkundige moeten plaatsen voor het doen van veeartsenijkundige onderzoekingen, het geven van veterinaire adviezen en het behandelen van ziek, door het gouvernement beschikbaar gesteld, fokmateriaal. In Nederland toch kunnen de veebezitters en veeteeltconsulenten steeds overal veeartsen raadplegen, doch in de koloniën zijn zij daarvoor aangewezen, behalve op zeer enkele particuliere veeartsen, op veeartsen door den staat aangesteld, i.c. de gouvernements veeartsen.

Zoo zou men bezwaarlijk een landbouwkundige kunnen belasten met het uitvoeren der maatregelen tot verbetering van den paardenstapel op Soemba, zonder aan hem een veeartsenijkundige toe te voegen. Het systematisch vervangen van gouvernementsveeartsen door landbouwkundigen in zake veeteelt, zou aanvankelijk gepaard gaan met een schijnbare vermindering, doch op den duur moeten leiden tot een overbodige vermeerdering van personeel bij den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst.

Met het doorvoeren van een dergelijken maatregel zou de schatkist allerminst gebaat zijn.

De veeartsen zijn voor Indië op het gebied der zoötechnie de eenig aangewezen deskundigen, omdat zij niet alleen blijken thuis te zijn in dit onderdeel van hun vak, maar ook omdat zij *tevens* moeten optreden voor het geven van adviezen in zuiver veeartsenijkundige aangelegenheden.

Ik heb gemeend dit overzicht te moeten geven van de wijze, waarop getracht kan worden — in het geval het aantal veeartsen te klein blijft voor de behoeften van den veeartsenijkundigen dienst in Indië — dien dienst zonder al te groote stagnatie op gang te kunnen houden; in de aan te wenden middelen schuilen evenwel gevaren voor de Nederlandsche veeartsen, voor den veeartsenijkundigen stand en de veeartsenijkundige wetenschap, omdat de mogelijkheid niet uitgesloten is, dat zij op veterinair gebied verdrongen zullen worden door minder goed onderlegde inlandsche veeartsen en in zoötechnische aangelegenheden door landbouwkundigen.

Mogen de veeartsen in Indië en in *Nederland* er een aansporing in vinden, alsnog te trachten de regeering in moederland en koloniën te overtuigen van de urgentie, de finantieele positie der veeartsen bij den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst in Indië op radicale wijze te verbeteren.

HILVERSUM, 5 November 1913. JERONIMUS.

(1.) Jaarboek van het departement van landbouw, nijverheid en handel in Ned. Indië 1911, pg. 258, 259.

(2.) Tijdschrift voor veeartsenijkunde. Deel 40, pg. 923.

(3.) „ „ „ „ 40, afl. 1.

(4.) Veeartsenijkundige bladen voor Ned. Indië Deel 25, pg. 262.

(5.) „ „ „ „ „ „ „ 24, afl 3.

Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

Algemeene Afdeeling: Als lid hebben bedankt de heeren Dr. W. C. A, Doeve, Ned. O.-Indië, Dr. W. van den Akker, Buitenzorg, P. Zijp, Madioen, Dr. J. D. Copper, Rotterdam.

Nieuwe Afdeeling Zuid-Holland: Benoemd tot voorzitter de heer J. J. F. Dhont te Rotterdam, ter vervulling van de vacature ontstaan door het bedanken van Prof. Dr. J. Poels.

Aan
de leden van de Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland.

De Commissie van enquête heeft de eer hierbij ter kennis van de leden van de Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland te brengen, dat zij zich voorstelt op *Vrijdag* 12 *December* 1913 *n.m.* 1—4 *uur* zitting te houden in een der zalen van het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen te *Utrecht*, ten einde de leden die dit wenschen, in de gelegenheid te stellen met haar te confereeren.

De Commissie acht het onnoodig op andere plaatsen samenkomsten uit te schrijven en zal het ten zeerste waardeeren, in het belang van de goede zaak, indien zeer velen van hare uitnoodiging gebruik maken.

De Commissie van Enquête:

A. F. Muller, *Voorzitter.*
E. J. Dommerhold, *Secretaris.*
W. ten Hoopen.

November 1913.

Berichten.

Bond van rundvee-fokvereenigingen. De provinciale bond van rundvee-fokvereenigingen in Zuid-Holland heeft heden in het hôtel Coomans te Rotterdam, een algemeene vergadering gehouden onder voorzitterschap van den heer J. Laaij, te Rijsoord.

De districts-veearts dr. A. A. Overbeek en de heer Wibbens, hoofd-inspecteur van het Ned. Rundveestamboek, woonden de vergadering bij.

De contributie over 1914 werd vastgesteld op f 5 per fokvereeniging.

In bespreking kwam een rapport, door dr. P. VERMAAT, in opdracht van het bestuur uitgebracht over de veefokkerij in Zuid-Holland.

Den heer WIBBENS kwam het minder correct voor, dit rapport in behandeling te brengen; hij meende, dat het wenschelijk ware, het toegezegde rapport van autoriteiten op landbouwgebied af te wachten.

De voorzitter antwoordde, dat het bestuur gebonden is aan de toezegging, het rapport in de najaarsvergadering in bespreking te brengen. Ware het rapport, door den heer WIBBENS bedoeld, tijdig verschenen, dan had er van overleg sprake kunnen zijn.

Naar aanleiding van het door dr. VERMAAT uitgebrachte rapport, waren er verschillende brieven ingekomen. De daarin gemaakte opmerkingen werden in hoofdzaak door den voorzitter en den steller van het rapport beantwoord. In het bijzonder werd den heer OVERBEEK dank gezegd voor de wijzigingen, die hij in het rapport heeft voorgesteld.

Dr. P. VERMAAT komt in zijn rapport tot de volgende conclusiën:

Op den voorgrond dienen gesteld te worden:

1°. Eenheid van type: het fokken van een rund met fijner, niet te lang hoofd, fijner, beter geplaatste en gerichte horens, minder zware hals, schuine vastliggende schouders, een vlak, breed, recht en vierkant kruis met goed aangezetten staart met korte banden, waarbij zal moeten worden behouden de diepe en breede borstkas, de rechte, breede rug en lenden, de goede broek, den goed ontwikkelden uier en de zware beenen.

De kleur zal moeten zijn zwartbont (liefst donker met kol), en witte beenen beneden voorknie en spronggewricht (losse vlekken in geen geval toegelaten).

2°. De productie, welke boven een bepaald minimum moet zijn, en waarbij vooral de nadruk wordt gelegd op het vetpercentage der melk, netwelk niet beneden 3%, voor moeders van stieren niet beneden 3.2% mag dalen.

3°. Bij de keuringen:

a. Scheiding tusschen wilde stieren en stieren met bekende afstamming.

b. Keuren op exterieur van stieren beneden $2^1/_2$ jaar, de oudere op afstammelingen en toekennen van onderhoudsbijdragen aan alle eerste, van premies aan alle laatste, als ze aan bepaalde minimum-eischen voldoen, de onderhoudsbijdragen niet te groot en de premies niet te laag te stellen.

c. Keuring van vrouwelijk fokmateriaal in de fokvereenigingen met uniforme eischen minimum-productie en zooveel mogelijk dezelfde eischen voor exterieur. Tevens het jaarlijks organiseeren van een fokveedag.

d. Het gebruik (als hulpmiddel) van een puntenstelsel, waarbij de puntenschaal VAN DEN BOSCH aanbeveling verdient.

4°. Invloed van de fokkers op de samenstelling van de regelings-commissie.

Na een zeer breedvoerige bespreking werd besloten het rapport om te werken en te wijzigen. Het gewijzigde rapport zal daarna wederom ter sprake gebracht worden in een leden-vergadering van den Bond van rundvee-fokvereenigingen.

Besloten werd tot statuten-wijziging in dien zin, dat behalve fokvereenigingen, ook losse fokkers als leden van den bond kunnen worden toegelaten.

Aan de regeering zal verzocht worden, op verschillende plaatsen de gelegenheid te openen voor tuberculinatie van vee, bestemd voor den uitvoer naar het buitenland.

Tot bestuurslid werd gekozen, de heer P. JAS, te Dubbeldam.

Bij de rondvraag werd aangedrongen op publicatie van de voorwaarden, waaraan men, behalve tuberculinatie, moet voldoen om in het bezit te kunnen komen van een uitvoercertificaat.

De vergadering werd voor een deel ook bijgewoond door Mr. D. A. KLEIJ, secretaris van het hoofdbestuur van de Hollandsche Maatschappij van Landbouw.

(*Nieuwe Rott. Courant.*)

De invoer van bevroren vleesch te Amsterdam. Wij hebben ons tot den directeur van het slachthuis, den heer VAN DER SLUIS, gewend met de vraag of de invoer van bevroren Argentijnsch vleesch, dat, mits de organen nog aan de beesten vastzitten, op het slachthuis en aan het Vriesseveem voor het verbruik gekeurd wordt, aan de verwachting heeft beantwoord.

De verwachting was deze, dat vleesch minder dan tot dusverre het geval was een weeldeartikel zou worden en weer zou verschijnen op de tafels van hen, voor wie het met het oog op de duurte geen dagelijksch voedsel was. Vooral de sociaaldemocraten hebben in den gemeenteraad er op aangedrongen, dat de invoer van Argentijnsch vleesch door den keuringsdienst mogelijk zou worden gemaakt, opdat het een volksvoedsel zou kunnen worden.

Aan deze verwachting nu heeft het niet beantwoord; van den beginne af zijn de prijzen in de hoogte gegaan, zoodat het al bijna niet meer goedkooper is dan overeenkomstig inlandsch vleesch. Bovendien wil het volk er over het algemeen niet aan; vermoedelijk, omdat het na ontdooiing er spoedig minder smakelijk uitziet. Enkele winkels waren geheel over den verkoop van Argentijnsch vleesch ingericht; sommige ervan zijn al weer verdwenen.

Van 1 Januari tot heden werden 1737 beesten ingevoerd; de vermindering van den invoer heeft in den loop dezer 10 maanden aangehouden. Bovengenoemd cijfer is vooral daarom gering, omdat het vleesch, voor de hier in garnizoen zijnde troepen, waarvoor uitsluitend Argentijnsch vleesch ingeslagen wordt, er in begrepen is.

(*Nieuwe Rott. Courant.*)

Cursus tot opleiding van onderwijzers in practisch hoefbeslag. De directeur-generaal van den landbouw brengt ter kennis van belanghebbenden, dat in de maand Januari a.s. op nader te bepalen dagen aan 's Rijks Veeartsenijschool te Utrecht gelegenheid zal worden gegeven tot het afleggen van het toelatingsexamen tot den cursus ter opleiding van onderwijzers in practisch hoefbeslag.

Zij die tot dit examen wenschen te worden toegelaten moeten den leeftijd van 23 jaar hebben bereikt en zich vóór 20 Januari a. s. met eigenhandig geschreven brief hebben gericht tot den directeur van 's Rijks Veeartsenijschool te Utrecht, onder overlegging van geboorte-akte, diploma's, (als van ambachtsschool, hoefsmidschool of hoefbeslagcursus), het bewijs van met vrucht de lagere school te hebben afgeloopen en aanbevelingen uit vroegere werkkringen.

's Gravenhage, 11 November 1913.

De Directeur-Generaal voornoemd,

P. VAN HOEK.

Rijkscursussen in vee- en vleeschkeuring, ter verkrijging van het diploma van hulpkeurmeester van vee en vleesch. De directeur-generaal van den landbouw brengt ter algemeene kennis, dat op 6 Januari 1914 van Rijkswege op nader aan te kondigen plaatsen cursussen in vee- en vleeschkeuring geopend zullen worden.

Het doel van het aan die cursussen te geven onderwijs is, aan niet-veeartsenijkundigen de noodige kennis te verstrekken, om als hulpkeurmeester bij een Rijks- of gemeentelijken vee- en vleeschkeuringsdienst werkzaam te kunnen zijn.

Het onderwijs omvat de theorie en de praktijk der vee- en vleeschkeuring, benevens de kennis, zoowel van de voornaamste wettelijke bepalingen, betreffende het veeartsenijkundig Staatstoezicht, als van de smetstoffen, de ontsmettingsmiddelen en de toepassing daarvan. Tot bedoelde cursussen, die omstreeks twee maanden duren, worden alleen toegelaten zij die:

a. den leeftijd van 23 jaar hebben bereikt, lichamelijk goed ontwikkeld, in het volle bezit hunner zintuigen en van goed zedelijk gedrag zijn;

b. het slachtersvak kennen en ten minste gedurende 2 jaren als slachter werkzaam zijn geweest;

c. door het afleggen van een openbaar examen doen blijken, voldoende onderlegd te zijn in lezen, schrijven en rekenen, alsmede in de kennis van het metrieke stelsel.

Het onderwijs en de leermiddelen worden kosteloos verstrekt.

Wanneer voor toelating tot een der cursussen meer dan 3 personen in aanmerking komen, gaan zij voor die het beste examen hebben afgelegd.

Aan het einde dezer cursussen wordt een openbaar examen afgenomen, ter verkrijging van een kosteloos uit te reiken *diploma van hulpkeurmeester van vee en vleesch.*

Zij die verlangen als leerling tot een der cursussen te worden toegelaten moeten, zich *schriftelijk, voor 1 December a. s.*, aanmelden bij den inspecteur van den veeartsenijkundigen dienst, dr. H. REMMELTS, Willemstraat 54, te 's Gravenhage, met overlegging van:

1°. hunne geboorte-akte;

2°. een bewijs, afgegeven door een arts, dat zij lichamelijk goed ontwikkeld, in het volle bezit hunner zintuigen zijn en niet lijden aan kleurenblindheid;

3°. een bewijs van hun goed gedrag, afgegeven door het gemeentebestuur hunner woonplaats;

4°. een bewijs, dat zij het slachtersvak kennen en gedurende ten minste 2 jaren als slachter werkzaam zijn geweest.

Het tijdstip waarop en de plaatsen waar voornoemd toelatings-examen zal worden gehouden, zullen nader worden bekend gemaakt.

's Gravenhage, 12 November 1913.

De Directeur-Generaal voornoemd,
P. VAN HOEK.

Verslagen, Begrootingen en andere publicaties van Rijkswege.

Voorloopig Verslag Xde Hoofdstuk Staatsbegrooting 1914.
Landbouw Nijverheid en Handel.

Bij de behandeling van art. 24 van dit hoofdstuk (Rijksveeartsenijschool), werd, nadat de traditioneele vraag omtrent de, met den aankoop van drachtige koeien, verkregen resultaten, was gesteld, aangedrongen op *het geven van gelegenheid aan mannen uit de praktijk tot het ontvangen van eene opleiding in verloskunde en het inenten met serum.* De toelichting daartoe luidt: De veeartsen hebben vaak geen tijd voor het verrichten dezer werkzaamheden en vragen daarvoor bovendien zeer hooge vergoedingen.

Het is te hopen, dat aan het departement de aanbidding van de „mannen uit de praktijk" niet zoo hoog gestegen is en dat de minister in de gelegenheid zal zijn de afgevaardigden, die dit plan aanbrachten krachtig te bestrijden.

Even ongerijmd is het bij art. 44 (Rijksseruminrichting) te berde gebrachte. Daar leest men n.m.l. Tot voor eenigen tijd werd het serum LORENZ, dat als voorbehoedmiddel tegen vlekziekte bij varkens gebezigd wordt, *kosteloos aan vereenigingen verstrekt.* Thans wordt betaling gevorderd. Aangezien de onderlinge vereenigingen tegen varkenssterfte hoofdzakelijk bestaan uit landarbeiders wien die betaling zwaar valt, verzochten sommige leden, den Minister, dit serum weder kosteloos verkrijgbaar te stellen.

De vragen bij de bestrijding van veeziekten (Art. 46) gesteld, liepen allen over het mond- en klauwzeer, nadere inlichtingen werden verzocht, omtrent het voorkomen van deze ziekte op dit oogenblik, de uitvoer van hooi naar Engeland en de pogingen tot het verkrijgen van onderlinge besprekingen tusschen veehouders en ambtenaren van het veeartsenijkundig staatstoezicht.

Bij art. 32 (Paardenfokkerij) werd de opmerking gemaakt dat het volkomen onnoodig is, subsidies voor de paardenfokkerij te geven. Het bedrijf zou zeer winstgevend zijn, omdat overal hooge prijzen worden bedongen. Hoewel deze meening door andere leden werd weerlegd, kan niet worden ontkend dat een onpartijdig onderzoek in deze zeer nuttig is te achten. Voorts vroeg men subsidies om courses zonder totalisator mogelijk te maken.

In de Kamer scheen twijfel te bestaan, of de minister het aanhangige ontwerp, tot herziening der Hinderwet zal handhaven, ik meen hierop de aandacht te moeten vestigen, daar dit ontwerp naar verluid wordt, zoodanig zal zijn opgesteld, dat associatie van gemeenten in zake vleeschkeuring mogelijk wordt.

C. F. v. O.

Begrooting van Ned.-Indië voor het dienstjaar 1914.
Memorie van antwoord.

In de „memorie van antwoord" van den Minister van Koloniën lezen we het volgende onder: Uitgaven in Indië 6e afdeeling. Onderafdeeling 174: „Tegenover de meening van een der leden, dat het aanbeveling verdient geen veeartsen uit Nederland te doen komen, maar liever het inlandsch personeel uit de breiden, schaart de ondergeteekende zich aan de zijde van die leden, die Europeesche veeartsen noodig achten voor de leiding van den veeartsenijkundigen dienst.

Zooals intusschen ook uit deze ontwerp-begrooting blijkt, wordt met de indienststelling van veemantri's en inlandsche veeartsen krachtig voortgegaan." en onder Uitgaven in Nederland, 6e afdeeling, onderafdeeling 53: „Naar het oordeel van den ondergeteekende is af te wachten of van eene verstrekking van studietoelagen aan candidaat-Indische veeartsen voldoende toeloop van veeartsen voor den Indischen dienst het gevolg zal zijn. Dat de positie der veeartsen in dier voege te wenschen zou overlaten, dat daarin, om eene behoorlijke aanvulling van het korps te verkrijgen, verbetering zou moeten worden gebracht schijnt hem twijfelachtig."

Zijne Excellentie vindt dus ook *europeese* veeartsen noodig voor de leiding van den dienst, maar wil afwachten of door de *studie-toelage* er niet een voldoend aantal zullen komen om in het te-kort te voorzien. Hij betwijfelt of een verbetering der (financieele) positie der veeartsen daarvoor noodig is en meent klaarblijkelijk dat die positie nog zoo slecht niet is.

Dit standpunt van den Minister is voor de indiese collega's niet erg bemoedigend, en wij moeten trachten Z. E. te overtuigen, dat zijn standpunt onjuist is, dat het salaris der gouvernements-veeartsen wel degelijk te klein is, dat al lukt het (wat te betwijfelen is) door de studie-toelage het korps op sterkte te brengen, de nieuwe krachten in Indië toch ook tot de conclusie zullen komen, dat ze onvoldoende betaald worden. Zij zullen dan zeker weinig toewijding kunnen gevoelen voor een werkgever die hun eerst met een lokaas „gelijmd" heeft en nu onvoldoende voor hen zorgt. Laat het Gouvernement toch eens ophouden met de kruideniers-politiek om sommige categoriën van ambtenaren onvoldoende te bezoldigen. Het is toch een bekend feit, dat,als men licht van een lamp wil hebben, men er olie in moet doen.

De werkkring van vele ambtenaren en speciaal die der gouvernements-veeartsen is tamelijk zelfstandig en zeer gewichtige belangen zijn aan hun zorg toevertrouwd. Zij kunnen hun taak verschillend opvatten en daardoor min of meer nuttig zijn voor het land. Nu zullen goed betaalde (en daardoor tevreden) ambtenaren, niet alleen uit plichtbesef, maar met ijver en toewijding werken en daardoor meer en beter werk doen dan een *grooter* aantal slecht bezoldigde. Verbetering der positie is daarom *dringender* dan uitbreiding van de formatie, beide is echter noodig. Dit jaar zal daarop wel niet veel kans bestaan,we moeten dus hopen op het volgend jaar. Het is dan in de eerste plaats de taak en de plicht van den Chef van het vétérinaire korps in Indië, de *Inspecteur* om in die richting krachtig te werken, om te komen tot een compleet korps voldoende bezoldigde en voor hun taak berekende gouvernements-veeartsen.

VRIJBURG.

Personalia. Benoemd tot veearts-keurmeester in de gemeente Enschedé, dr. W. LUXWOLDA te Zwolle.

Bij beschikking van den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel van 10 November 1913, Directie van den Landbouw, n°. 9114, eerste afdeeling, is, met ingang van dien dag, aan dr. B. G. EGGINK,op zijn verzoek, eervol ontslag verleend als tijdelijk assistent bij de scheikunde aan 's Rijks Veeartsenijschool te Utrecht,

en is als zoodanig, voor het tijdvak van 10 November 1913 tot 1 September 1914, benoemd J. D. JANSEN, te Utrecht.

Benoemd tot gemeenteveearts van Doornspijk en Elburg, tevens keurmeester van laatstgenoemde gemeente, de veearts J. VAN KLAVEREN te Utrecht.

SCHORNAGEL.

STAAT van de gevallen van besmettelijke veeziekten, in Nederland geconstateerd gedurende de maand October 1913.

Opgemaakt door het Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel.

(*De cijfers tusschen haakjes duiden het aantal eigenaren aan onder wier vee de ziekte werd geconstateerd*).

Provincie.	Veepest.	Longziekte.	Mond- en klauwzeer.	Kwade droes en huidworm.	Schurft bij paard en schaap.	Schaapspokken.	Rotkreupel.	Vlekziekte.	Trichinenziekte.	Miltvuur.	Hondsdolheid.	
											Bij hond en kat.	Bij alle vee.
Friesland	—	—	1(1)*	—	—	—	26(2)	14(14)	—	1(1)	—	—
Groningen	—	—	—	—	61(9)	—	—	—	—	1(1)	—	—
Drenthe	—	—	—	—	97(18)	—	2(2)	4(4)	—	1(1)	—	—
Overijssel	—	—	—	—	31(3)	—	9(1)	7(3)	—	1(1)	—	—
Gelderland	—	—	—	—	9(1)	—	17(3)	51(27)	—	6(6)	—	—
Utrecht	—	—	—	—	4(1)	—	—	3(1)	—	1(1)	—	—
Noord-Holland	—	—	—	—	—	—	227(27)	—	—	4(4)	—	—
Zuid Holland	—	—	—	—	—	—	19(2)	26(11)	—	2(2)	—	—
Zeeland	—	—	—	—	—	—	—	1(1)	—	—	—	—
Noord-Brabant	—	—	—	—	—	—	—	5(2)	—	5(5)	—	—
Limburg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1(1)	—	—
Het Rijk	—	—	1(1)	—	202(32)	—	300(37)	111(63)	—	23(23)	—	—

*) Het zieke en verdachte vee is geslacht.

SCHORNAGEL

De reactie van Abderhalden in het algemeen [1])

DOOR

G. KAPSENBERG, *Arts*,

Assistent bij de Vergelijkende Pathologie te Leiden.

De bestudeering der processen, die zich in een organisme afspelen, dat strijd voert tegen binnengedrongen pathogene microörganismen, heeft een zekere overeenkomst leeren kennen met het proces der spijsvertering in het maag-darmkanaal.

Vooral de bacteriolysis, het in oplossing overgaan van bacteriën, in een geïmmuniseerd dier gaf daartoe aanleiding. Het beste voorbeeld hiervan levert wel de Vibrio cholerae. Bij de meeste andere bacteriën wordt ze niet waargenomen.

R. PFEIFFER heeft ons geleerd, dat de inspuiting van een kleine hoeveelheid choleravibrionen bij een cavia, in de lichaamsvochten antilichamen doet optreden, welke in staat zijn de vibrionen op te lossen. Spuit men toch eenige dagen later in de buikholte van zulk een voorbehandelde, geïmmuniseerde cavia levende vibrionen in, dan kunnen we in sterke mate het bekende phenomeen van PFEIFFER zien optreden. Ontneemt men n.l. van tijd tot tijd wat peritoneaalvocht aan het ingespoten dier, dan neemt men waar, dat de vibrionen niet alleen hare beweeglijkheid verliezen, maar ook, dat ze weldra onder korrelvorming uiteenvallen en geheel oplossen. De vibrionen smelten weg als stukjes was in warm water of, wat een beter analogon is: als stukjes gestold eiwit in een oplossing van een proteolytisch ferment.

Reeds spoedig na het bekend raken van dit verschijnsel heeft men het ook waargenomen, wanneer grootere cellen waren ingespoten.

Het meest eenvoudige en meest aanschouwelijke voorbeeld levert hiervan de oplossing van roode bloedlichaampjes door een haemolytisch serum: de *haemolysis*.

Spuit men toch bij een konijn bijv. schapebloedlichaampjes in, dan krijgt het serum van dit dier het vermogen om deze bloedlichaampjes aan te tasten, zóódanig, dat men de haemoglobine ziet uittreden en ten slotte ook de stromata volkomen verdwijnen.

Ook dit proces herinnert ons levendig aan de werking van een *proteolytisch ferment* op een *eiwit-substraat*.

Niet alleen echter ten opzichte van bloedlichaampjes, doch ook voor alle mogelijke cellen gelden deze verhoudingen, al treedt

[1]) Voordracht, gehouden op 27 September 1913 op de Algemeene Vergadering van de Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde te Utrecht.

het beeld eener volledige lysis meer terug voor dat eener zware beleediging.

Het organisme vormt echter niet alleen tegenover *cellig georganiseerd* eiwit antilichamen, die een proteolytisch karakter dragen, ook tegenover *niet cellig* georganiseerd eiwit, zooals bijv. kippeneiwit of een serum, worden zulke lichamen afgescheiden.

Gewoonlijk toont men deze antilichamen aan met behulp van de praecipitatie-methode; doch er is ook gebleken, dat er, naast de praecipiteerende, ook antilichamen optreden, die een *afbraak* van het eiwitmolecule tot stand brengen.

Door H. PFEIFFER en MITA[1]) is n.l. aangetoond, dat, wanneer men het serum van een cavia, die eenigen tijd geleden met een eiwitstof is ingespoten, met dezelfde stof in aanraking brengt, splitsingsproducten van eiwit optreden, die de biureetreactie geven.

Het moest dan ook opvallen, dat de genoemde verschijnselen zooveel overeenkomst hadden met de eiwit-digestie, en reeds pioniers op het gebied der immuniteit als BORDET[2]) en EHRLICH[3]) hebben er opgewezen, dat ons inzicht in de immuniteitsprocessen zouden verbeteren, door ze te bestudeeren in het licht van de leer der spijsvertering. Als van zelf heeft deze opvatting in de immuniteitsleer burgerrecht verkregen en vrijwel algemeen wordt een *parenterale eiwit-digestie*, n.l. de afbraak van het eiwit in het organisme met voorbijgaan van den tractus-intestinalis naast de *enterale eiwit-digestie* onderscheiden.

Komt een eiwitstof in ons darmkanaal, dan vindt zij daarin vele fermenten, die haar — en hier moet ik reeds den naam van ABDERHALDEN aanhalen —, dadelijk aanvallen en tot in de eenvoudigste bouwsteenen van het eiwitmolecule n.l. aminozuren, splitsen.

Geheel anders zijn echter de verhoudingen in het organisme buiten den tractus intestinalis. Spuiten we een eiwitstof bijv. in de bloedbaan, dan vindt ze daarin geen fermenten, die reeds dadelijk kunnen inwerken. Het organisme staat hier voor een nieuw feit en het lost de moeilijkheid op door de vorming en de afscheiding van een lichaam, noem dit in het algemeen antilichaam of meer in het bijzonder ferment, dat in staat is het ingespoten eiwit af te breken. Het organisme *moet* het vreemde, ingebrachte eiwit wel afbreken, want het kan de groote moleculen daarvan — die bovendien nog een structuur hebben, die niet de zijne eigen overeenkomt —, niet

[1]) Zeitschr. f. Immunitätsforschung 1910 Bd. 6 blz. 18.
[2]) o. a. Annales de l'Inst. Past. Augustus 1908.
[3]) In de ontwikkeling van zijn „Zijketen-theorie".

verwerken; wel echter de bouwsteenen, waaruit de eiwitmoleculen bestaan.

De natuur doet hier echter niet meer, dan wat strikt noodzakelijk is. De afgescheiden fermenten behoeven slechts het ingespoten eiwit af te breken. Ze zijn alleen dáárop ingesteld, en ze kunnen dus in tegenstelling met de darmfermenten, andere eiwitten niet aantasten en zijn dus *specifiek*.

Met deze gegevens als basis kunnen wij nu overgaan tot de bespreking van de reactie van ABDERHALDEN en wel in de eerste plaats *de wijze waarop ze zich ontwikkeld heeft.* ABDERHALDEN, thans hoogleeraar in de physiologie in Halle a/S heeft zich steeds bezig gehouden met de studie der eiwit-digestie in den tractus intestinalis. Als oud medewerker van EMIL FISCHER bewoog hij zich hierbij op een hem niet vreemd terrein.

Mede beïnvloed door de leer der immuniteit is hij zich ook gaan toeleggen op de studie der parenterale digestie en hij heeft zich afgevraagd of daarbij dezelfde beginselen een rol spelen als bij de enterale.

Het lag dus voor de hand, dat hij zocht naar het optreden van fermenten na een parenterale eiwit-toediening. Daar het tot nu toe niet gelukt is om fermenten rein af te scheiden, was ABDERHALDEN genoodzaakt hun aanwezigheid langs een omweg vast te stellen. Het gelukte hem methoden te vinden, met behulp waarvan hij kon aantoonen, dat het serum van het parenteraal met eiwit behandelde dier in staat was eiwit te splitsen. Daar zulk een splitsing wordt toegeschreven aan de aanwezigheid van fermenten, besloot hij, in omgekeerden zin betoogende, dat, wanneer het *serum* kan afbreken, fermenten daarin aanwezig moeten zijn.

Het bleek nu inderdaad waar te zijn, dat, na inspuiting van eiwit, in het serum eiwit-splitsende fermenten optreden.

Hij toonde dit het eerst aan met behulp van de *optische methode.* [1])

Wordt een opgelost eiwit gesplitst in lichamen met kleinere moleculen, dus in peptonen, polypeptiden, aminozuren, dan ontstaat een oplossing, die het polarisatievlak draait, z.g.n. *optisch actief* is.

ABDERHALDEN mengde nu een eiwitoplossing met het versche serum van een dier, dat met hetzelfde eiwit parenteraal was voor-

[1]) E. ABDERHALDEN, Die Abwehrfermente des tierischen Organismus. 2e Auflage. Berlin. Julius Springer 1913.
Van dit werkje is ondertusschen reeds een derde druk verschenen.

behandeld; het mengsel werd gebracht in een polarimeter en tot 37° verwarmd. Aanvankelijk is dit mengsel optisch inactief, doch na verloop van enkele uren was de vloeistof optisch actief geworden, wat wees op een splitsing. Het serum bevatte dus een eiwit-splitsend ferment.

Spuit men bij een proefdier geen *eiwit*, doch een bouwsteen daarvan, *pepton*, in, dan vormen zich ook daartegen fermenten, de zoogenaamde *peptolytische fermenten*. Ook deze werden polarimetrisch aangetoond. Immers men neemt dan waar, dat de peptonoplossing, gemengd met het serum, welk mengsel een zeker draaiend vermogen bezit, na een verblijf van enkele uren bij 37° een andere draaiing van het polarisatie-vlak tot stand brengt.

De meeste dezer proeven zijn genomen met zijde-pepton, daar dit zeer zuiver is te maken.

Het spreekt van zelf, dat ABDERHALDEN te voor vastgesteld had, met behulp van dezelfde methode, dat het serum der proefdieren vóór de inspuiting geen splitsende fermenten bevatte.

Bovendien bleek het, eveneens met dezelfde techniek dat niet enkel tegenover eiwitachtige lichamen, maar ook tegenover koolhydraten en mogelijk ook tegenover vetten splitsende fermenten werden gevormd.

ADERHALDEN heeft daarom de algemeene wet opgesteld, dat het organisme tegen *alle* stoffen, die in het bloed komen en daarin normaliter niet thuis hooren, fermenten vormt, ten einde deze stoffen te kunnen afbreken.

Het lichaam tracht zich op die wijze te beschutten.

Hij heeft aan deze fermenten daarom den naam gegeven van Schutzfermente (in navolging van HEILNER, die ook op dit gebied gewerkt heeft.)

Dezen naam heeft hij later veranderd in *afweer* fermenten, daar ze het lichaam niet altijd beschutten, doch dikwijls slechts pogingen daartoe doen.

Het heeft nu reeds bij menig onderzoeker een punt van overweging uitgemaakt, of zich ook tegenover soort-eigen of zelfs lichaamseigen eiwit antilichamen vormden.

De eerste onderzoekers, zoo bijv. EHRLICH en MORGENROTH[1]), hebben deze vraag op grond van enkele experimenten ontkennend beantwoord.

Het proces werd als ondoelmatig beschouwd, daar het gevolg van zulk een antilichaamvorming wel zou kunnen zijn de totale

[1]) Berl. klin. Wochenschr. 1900, No. 22.

afbraak van het orgaan, waarvan het eiwit afkomstig was. Men schreef het organisme niet zulk een ondoelmatige reactie toe, het organisme vergiftigt zich zelf niet, het heeft een horror autotoxicus.

Hoogstens ontstonden er antilichamen tegenover eiwit, afkomstig van een soorteigen individu, z.g.n. iso-antilichamen. Auto-antilichamen, gericht tegen lichaamseiwit, werden nooit gevormd.

Toch was dit onderzoek van veel belang. Immers bij *tal* van ziekelijke processen, bijv. bij kwaadaardige gezwellen, vervallen lichaamscellen. Het eiwit daarvan komt in de circulatie en wat zal het organisme daar nu mee doen?

Dit vraagstuk is nogmaals onderzocht en er is gebleken, dat met de meeste waarschijnlijkheid niet alleen tegenover soort-eigen, doch ook tegenover lichaams-eigen eiwit, antilichamen worden gevormd.[1])

ABDERHALDEN heeft deze kwestie ook bestudeerd. Deduceerend heeft hij gemeend, eveneens te moeten aannemen, dat het eiwit, afkomstig van vervallen cellen in de circulatie *moet* worden afgebroken, omdat het bloed-vreemd is, in het bloed niet thuis behoort. Er *moeten* dus fermenten tegen gevormd worden; het vervallen eiwit *moet* ook de parenterale digestie ondergaan.

Hij heeft nu gezocht naar toestanden, waarin zulk een cel-verval plaats had. Daar nu in het organisme van een zwangere vrouw cellen, afkomstig van de zich ontwikkelende vrucht, overgaan, soms zelfs in belangrijke hoeveelheden, zooals SCHMORL aantoonde, en zeer waarschijnlijk daarin te gronde gaan, is het begrijpelijk, dat ABDERHALDEN het serum van zwangere vrouwen voor zijn onderzoekingen aanwendde.

Het zooeven gezegde vereischt echter eenige toelichting.

Hoe komt het, zoo zal men zich afvragen, dat in het bloed van de zwangere vrouw, cellig materiaal, afkomstig van de vrucht, overgaat?

Dit zal duidelijk worden, wanneer wij eens nagaan, hoe bij den mensch de placentatie tot stand komt.

Zonder in bijzonderheden af te dalen, gaat dit aldus: Het in de tuba bevruchte ei komt in de uterusholte. Het vormt daarin zijn chorionvlokken. Deze nu, bekleed met een laag epitheel en daarbuiten nog een laag kernrijk weefsel zonder celgrenzen, het z.g.n. syncitium, komen tegen het slijmvlies aan te liggen, *verkleven* echter niet daarmee, groeien ook niet in de uterusklieren, doch *vreten* den uteruswand aan, zoodat bloedvaten geopend worden en het moederlijke bloed tusschen de chorion vlokken stroomt.

[1]) KAPSENBERG, Zeitschr. für Immunitäts forschung Bd. XII.

Tegelijk vereenigen enkele vlokken, de z.g. aanhechtingsvlokken, zich door een innige *vergroeiing* met den uterus, zoodat het ei niet weggespoeld wordt.

De toestand is dus deze, dat de chorionvlokken, die te zamen de placenta vormen, *onmiddellijk* omspoeld worden met moederlijk bloed. Het syncitium vormt kleine uitstulpingen, die soms slechts door dunne steeltjes aan de vlokken verbonden zijn. Geen wonder, dat zulke uitstulpingen kunnen losraken en als groote cellen met vele kernen door het stroomende, moederlijke bloed meegevoerd worden.

Door SCHMORL zijn o.a. in longcapillairen reuzencellen gevonden, die wel van de placenta afkomstig moeten zijn [1])

Intusschen wordt het betwijfeld, of zulk een overgang van cellig materiaal regelmatig en bij *iedere* zwangere gebeurt.

ABDERHALDEN verwachtte dan ook aanvankelijk niet, dat het serum van *alle* zwangere vrouwen de fermenten zou bevatten, waarnaar hij zocht.

Het bleek hem evenwel, dat dit wèl het geval was. Bovendien vond hij bij dieren, waarbij de placentaire verhoudingen zóódanig zijn, dat het foetus eigenlijk slechts tegen het ongeschonden, althans niet onderbroken epitheel van den uterus aanligt, in het serum ook fermenten tegen foetaal placenta-weefsel.

Het is dus niet noodig dat werkelijk stukken placenta worden meegesleurd. Voldoende is het, wanneer vervallen placenta-eiwit, op welke wijze dan ook, in de moederlijke circulatie overgaat.

Zoodanig was de *gedachtengang*. Hoe was nu de *uitvoering* der onderzoekingen?

Deze zal in beginsel reeds duidelijk zijn. Er vervalt placenta-weefsel dus moeten daartegenover afweerfermenten in het serum van de zwangere optreden. Deze zijn aan te toonen, door vast te stellen, dat het serum van een zwangere vrouw in staat is om placenta-eiwit af te breken.

Zooals ervaringen geleerd hadden, kunnen fermenten, die een *eiwit* afbreken, ook de vooraf daaruit kunstmatig bereide *peptonen* aantasten. Dit moet niet verwonderen, daar de eiwit-afbraak door de fermenten geschiedt op die wijze, dat ze uit het eiwit, naast enkele aminozuren, ook eerst peptonen vormen, om die vervolgens in de eenvoudigste bouwsteenen van het eiwitmolecule, amino-

[1]) SCHMORL, Pathologisch anatomische Untersuchungen über die Puerperal-eclampsie. Vogel. Leipzig 1893.

zuren, te splitsen. Biedt men zulke fermenten dus peptonen aan, dan maakt men het hun slechts gemakkelijker.

Uitgaande van deze wetenschap, bereidde ABDERHALDEN uit menschen-placenta pepton, loste dit op, mengde het met serum van een zwangere en onderzocht nu volgens de optische methode de verandering van het draaiend vermogen.

Inderdaad bleek het serum peptolytische fermenten tegenover placenta-pepton te bevatten, en daar het resultaat van vele onderzoekingen was, dat *elk* serum, afkomstig van een zwangere, placenta pepton afbrak, begon ABDERHALDEN de zaak ook van uit een diagnostisch oogpunt te beschouwen, zoodat hij tot de uitspraak kwam, dat elk serum, dat placenta-pepton splitste, afkomstig *moest* zijn van een gravida. Daarmede had hij den grondslag gelegd voor de optische methode in de zwangerschaps-diagnose.

De optische methode vereischt evenwel een goeden polarimeter; bovendien is de bereiding van het placenta-pepton niet zoo eenvoudig. Om zijne reactie in de praktijk ingang te doen vinden heeft ABDERHALDEN derhalve naar een andere methode gezocht om de aanwezigheid van afbraakproducten te kunnen aantoonen en hij heeft daarvoor een techniek aangegeven, die van een geheel ander principe uitgaat.

Eiwit behoort tot de colloïden, stoffen, die o.a. ook daardoor gekenmerkt zijn, dat ze niet door een dialyseermembraan diffundeeren. Laat men er echter een proteolytisch ferment op inwerken, dan ontstaan uit het groote eiwit-molecule kleinere: van de peptonen, polypeptiden en aminozuren. Deze dialyseeren wèl. ABDERHALDEN liet daarom het serum van zwangeren op placentaweefsel in een dialyseerhuls inwerken en plaatste deze vervolgens in een kolfje met gedestilleerd water.

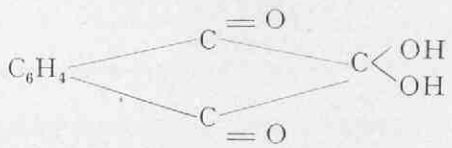
Wanneer het serum dus placenta-eiwit-splitsende fermenten bevatte, dan moest het water, nadat het serum eenige uren bij 37° had ingewerkt, splitsingsproducten van de eiwit-digestie bevatten.

Inderdaad waren die daarin aan te toonen en wel met behulp van de biureetreactie, die ABDERHALDEN, — hoewel ze in *wezen* niet veranderde — eenigszins gewijzigd toepaste.

Op het sterk alkalisch gemaakte dyalisaat bracht hij n.l. een klein laagje van een zeer verdunde kopersulfaat oplossing. Er ontstond dan een typische, zwak violette ring.

Deze trad regelmatig op, wanneer het serum afkomstig was van een zwangere en bleef uit wanneer ander serum werd gebruikt.

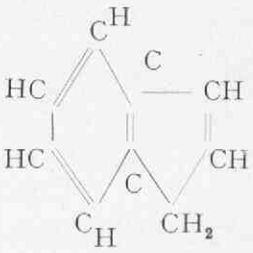
Aan deze zoo eenvoudige techniek kleefde echter een *groot* bezwaar. De gevoeligheid van het oog voor de geringe violette verkleuring, zooals die bij de biureetreactie optreedt, loopt zeer uit een. Een kleurblinde ziet ze heelemaal niet, maar ook menschen met een volkomen normaal gezichtsvermogen kunnen ze herhaaldelijk niet waarnemen. Deze moeilijkheid was echter spoedig overwonnen, doordat er een veel scherper reagens op aminozuren bestaat, n.l. het door SIEGFRIED RUHEMANN uit Cambridge ontdekte ninhydrine: triketohydrindeenhydraat.[1])

Deze stof heeft de eigenschap, dat ze met alle aminozuren en met peptonen na koken een fraai blauwe verkleuring geeft. Waarop deze kleursverandering berust is nog niet volledig bekend.

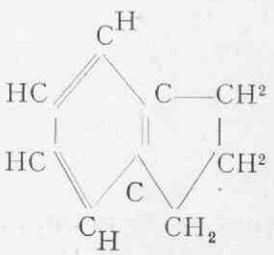
Prof. FRANCHIMONT was zoo welwillend mij de navolgende inlichtingen omtrent deze stof te geven.

De formule van het ninhydrine hangt samen met die van het *indeen*, dat in steenkoolteer voorkomt:

$C_9 H_8$.

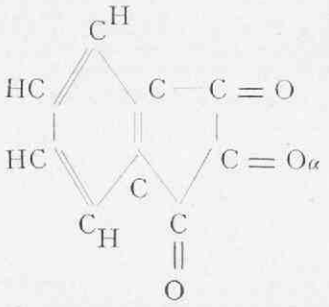
Door opname van waterstof gaat dit over in het hydrindeen:

$C_9 H_{10}$.

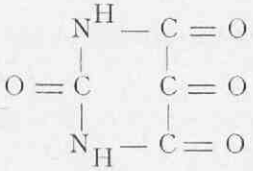
[1]) Journal of the chemical soceity Vol. XCVII 1910 part II blz. 2025 en Vol. XCIX 1911 part I blz. 1792.

Dit geeft, wanneer de waterstofatomen van de pentamethyleengroep door zuurstof worden vervangen: triketohydrindeen.

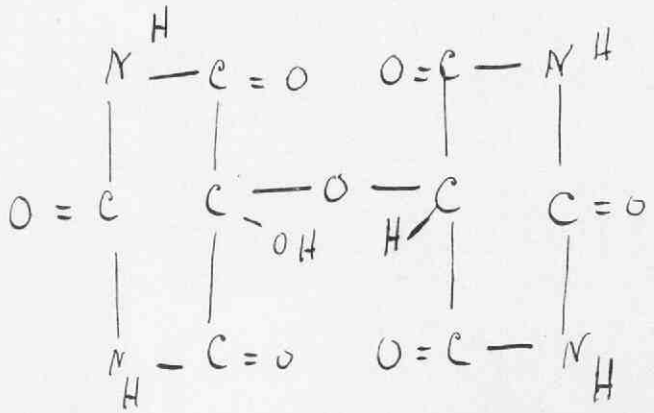
Deze stof gaat door wateropname bij α over in het triketohydrindeen-hydraat.

De eigenaardige kleurreactie van het ninhydrine moet vergeleken worden met die van het alloxaan, dat ook met aminozuren een kleurreactie geeft, echter rood en weinig intens. Bovendien reageert alloxaan ook met vrij ammoniak. In het alloxaan is ook de eigenaardige combinatie van drie ketongroepen aanwezig:

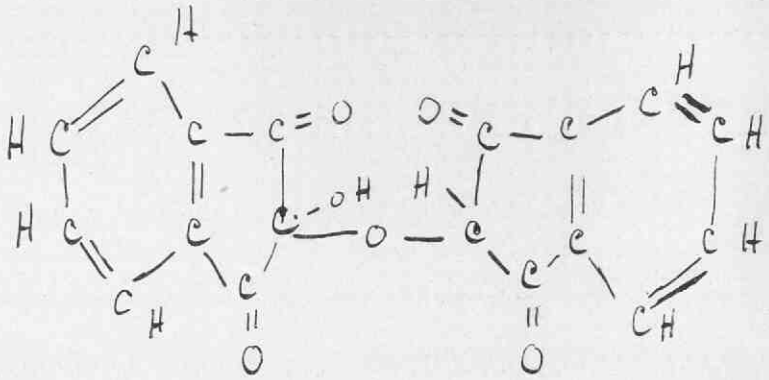
Het alloxaan schijnt nu bij de reactie op aminozuren voora over te gaan in het alloxantine.

Eén ketongroep wordt gereduceerd en twee moleculen koppelen zich aan elkaar Er ontstaat nu het allonantine, dat dus volgende samenstelling heeft:

Dit alloxantine geeft de reactie met aminogroepen.

Op dezelfde manier zou uit he ninhydrine vooraf ontstaan het hydrindantine, aldus:

Het hydrindantine is nu met groote waarschijnlijkheid voor de reactie verantwoordelijk te stellen.

Met behulp van het ninhydrine is het nu voor iedereen mogelijk de reactie uit te voeren.

In beginsel bestaat dus de reactie daarin, dat men het versche serum van een zwangere neemt, het met placentair weefsel in een dialyseerhuls doet, en deze nu plaatst in een kolfje met gedestilleerd water. Na een verblijf van een 16-tal uren bij 37° wordt het water gekookt met een kleine hoeveelheid ninhydrine-oplossing. Ontstaat een blauwe kleur, dan mag men zeggen, dat het serum inderdaad dat van eene zwangere was.

Het bleek al spoedig, dat, wil men de reactie met vertrouwen toepassen, een reeks van voorzorgen en contrôles noodig zijn, die de zoo schijnbaar eenvoudige reactie tot een gecompliceerde en soms tijdroovende maken.

Ik zal deze nagaan door achtereenvolgens de verschillende factoren, die bij de reactie een rol spelen, te bespreken.

In de eerste plaats dan *het serum*.

Hoewel hierin onder normale omstandigheden geen of uiterst weinig peptonen of aminozuren voorkomen, daar toch de in den darm uit de eiwitten gevormde splitsingsproducten in den darm*wand* weer synthetisch tot eiwit worden aan elkaar gekoppeld, kan dit onder bijzondere omstandigheden wèl het geval zijn, bijv. door een licht darmlijden. Om zoo zeker mogelijk deze stoffen uit het serum te houden moet het bloed vóór de maaltijden aan de vrouw ontnomen worden, dus liefst 's morgens voor 't ontbijt.

Zeer hinderlijk is het verder, wanneer het bloed *haemoglobine-houdend is.* Immers dit wijst op verval van roode bloedlichaampjes en deze bevatten, volgens ABDERHALDEN, proteolytische fermenten, die ook in staat zijn placenta-eiwit af te breken.

Ondanks alle genomen voorzorgen kan het toch voorkomen, dat het serum zelf dialyseerbare stoffen bevat, die met ninhydrine reageeren. Om de aanwezigheid daarvan aan te toonen resp. uit te sluiten moet bij elke proef als contrôle alleen het serum gedialyseerd worden.

Het tweede reagens is *placenta-weefsel.*

Dit wordt in gekookten toestand aangewend. De bedoeling daarvan is, dat de autolyse, door de in elke cel aanwezige autolytische fermenten, uitgeschakeld wordt. Het kookproces verandert het placenta-weefsel voornamelijk in physischen zin. De chemische constitutie, ook die, waarop de afweerfermenten ingesteld zijn, ondergaat geen belangrijke wijziging. Schudt men nu gekookte placenta met gedestilleerd water, dan neemt men waar dat in het water stoffen oplossen, die met ninhydrine eene positieve reactie geven; in het placenta-weefsel waren dus nog peptonen aanwezig, en daaraan vermoedelijk door adsorptie gebonden.

Alleen door herhaaldelijk koken en wasschen gelukt het om zulk een placenta pepton-vrij te maken, en eerst dan, *wanneer het laatste kookwater geen peptonen bevat,* mag men deze placenta gebruiken. ABDERHALDEN, stelt als eisch, dat een kleine hoeveelheid van het kookwater zelfs met veel ninhydrine-oplossing niet de minste blauwkleuring mag vertoonen.

Dit is vooral ingevoerd om een positieve reactie door additie te voorkomen. Wanneer n.l. in het serum een hoeveelheid peptonen aanwezig is, welke te weinig is om op zich zelf een positieve reactie te geven, dan zou het mogelijk zijn, dat die hoeveelheid, aangevuld met enkele peptonen uit de placenta, juist een positieve reactie kon te voorschijn roepen, terwijl toch van afbraak geen sprake is. Vóór elke proef moet dus de placenta gecontroleerd worden en blijkt het, dat ze ook maar een spoor pepton bevat, dan moet net zoo lang gekookt, tot ook dit weg is.

Zeer noodzakelijk is het, dat de placenta voor het allereerste koken volkomen bloedvrij gespoeld is. Anders is het peptonvrijmaken een onbegonnen werk. Een goede placenta moet sneeuwwit zijn, zooals ABDERHALDEN met eenige overdrijving het uitdrukt.

Een zeer belangrijke rol speelt verder de toestand der *dialyseer-*

hulzen. Deze moeten zooals van zelf spreekt voor eiwit totaal ondoorlaatbaar zijn, voor peptonen en andere eiwitafbraakproducten echter gemakkelijk doorgankelijk.

Bovendien is het zeer wenschelijk, dat alle hulzen zooveel mogelijk even sterk peptonen doorlaten. Is dit niet het geval, dan zouden de verschillend sterke reacties, die men daarmee verkreeg, het gevolg zijn van mechanische momenten en niet wijzen op verschillende hoeveelheden fermenten.

De hulzen moeten dus a.h.w. *geijkt* worden en wel op gelijkmatige doorlaatbaarheid voor peptonen en totale ondoorlaatbaarheid voor eiwitten.

De ervaring heeft ABDERHALDEN geleerd dat perkamentpapieren hulzen voorloopig nog de meest geschikte zijn.

Daar de reactie verloopen moet bij een temperatuur van 37° en wel gedurende een tijd van 16 uur, moeten voorzorgen genomen worden, opdat geen rotting kan intreden.

Daartoe wordt zoowel serum als water bedekt met een flinke laag *toluol*.

Dit heeft bovendien nog dit gunstige effekt, dat het dialyse water niet kan verdampen, wat, vooral als dit ongelijkmatig geschiedde, aanleiding zou geven tot kunstmatig versterkte reactie's.

De behandelde technische bijzonderheden zijn de voornaamste. Er zijn nog vele andere die echter alleen van belang zijn voor hen, die de reactie willen uitvoeren.

Van groot belang is bijv. de techniek van het koken. Men moet n.l. het dialysaat precies 1 minuut, op de klok af, koken en steeds op dezelfde wijze en even sterk. Een kookstaafje vergemakkelijkt dit een weinig.

Resumeerende wordt de dialyseer-methode dus aldus uitgevoerd:

In twee geijkte hulzen doet men 1½ cM³ serum, in één bovendien een stukje, vooraf gecontrôleerde placenta. Beide hulzen worden in kolfjes met 20 cM³ aqua dest. geplaatst en, nadat men zoowel in als buiten de huls toluol toegevoegd heeft, laat men deze kolfjes gedurende een 16 tal uren bij 37° vertoeven. Daarna neemt men van elk der dyalisaten 10 cM³, kookt deze met 0.2 cM³ van een 1 % ninhydrine-oplossing, precies 1 minuut. Men laat nu deze vloeistof bekoelen en bekijkt na een half uur de kleur.

Het dialysaat uit het kolfje met placenta moet dan — althans

wanneer het serum afkomstig is van een zwangere — blauw zijn geworden. Het dialysisaat uit het kolfje zonder placenta mag geen of slechts een, in vergelijk met de vorige, geringe blauwkleuring vertoonen.

Elke reactie die zoo uitvalt, wijst volgens ABDERHALDEN op het bestaan van een zwangerschap.

Nu is het echter reeds menig onderzoeker overkomen, dat hij, ondanks het feit, dat hij de door ABDERHALDEN geëischte voorzorgen in acht genomen had, ook bij niet gravidae, ja zelfs bij mannen een positieve reactie kreeg.

ABDERHALDEN schrijft al dergelijke resultaten toe aan fouten in de techniek en als reactie daartegen verscherpt hij voortdurend zijn voorschriften, zoodat die, welke thans in den tweeden druk van zijn boekje over de afweerfermenten zijn voorgeschreven, veel strenger zijn dan die, welke in zwang waren, toen ik in het laboratorium van ABDERHALDEN de techniek leerde.

De voorschriften zijn thans zóó, dat de reactie daardoor zeer bezwarend is uit te voeren. Zoo komt daaronder bijv. de eisch voor, dat men geen placenta mag gebruiken die bijv. met een mannenserum een reactie heeft gegeven.

Het zou voorbarig zijn, wanneer ik iets wilde zeggen over de diagnostische beteekenis van de reactie. Immers, waar de reactie, juist ter voorkoming van foutieve uitkomsten door ABDERHALDEN voortdurend in onderdeelen wordt gewijzigd, daar is het duidelijk, dat ze nog in haar ontwikkeling verkeert. Het schijnt vrijwel zeker te zijn, dat de reactie bij elke zwangere voorkomt. Verdere onderzoekingen zullen nu uit moeten maken, of de reactie *uitsluitend* bij zwangeren voorkomt. Eerst dan, wanneer de techniek zóódanig geworden is, dat fouten te vermijden zijn, zal men dit met vrucht kunnen vaststellen.

Zooals ik reeds in het begin zeide, heeft ABDERHALDEN aan zijne reactie een meer algemeene geldigheid toegekend.

Steeds, wanneer cellen vervallen ontstaan daartegen afweerfermenten en deze zijn specifiek, alleen gericht tegen dat vervallen eiwit.

Zoo heeft ABDERHALDEN zich een diagnose van de tuberculose gedacht, waarbij tuberkelbacillen het substraat leveren, en een kankerdiagnose, waarbij carcinoomweefsel afgebroken moet worden. Omtrent dit laatste kon ik enkele onderzoekingen doen, die niet onverdeeld gunstig uitvielen, daar meerdere sera het kankerweefsel niet afbraken.

Moge een oordeel over de *praktisch diagnotische* waarde nog niet uit te spreken zijn, toch schijnt men in de onderzoekingstechniek, zooals die door ABDERHALDEN is aangegeven, een zeer belangrijke, wetenschappelijke aanwinst te mogen zien.

Herhaaldelijk is reeds getracht immuniteits-processen langs meer zuiver physischen of chemischen weg zichtbaar te maken.

Ik herinner in het bijzonder aan de meiostagmine-reactie van ASCOLI en de epiphanin-reactie van WEICHARDT, die alle aan het euvel der omslachtigheid en overgevoeligheid lijden en daardoor praktisch nog niet goed bruikbaar zijn.

Hoeveel eenvoudiger is dan de toepassing van de reactie van ABDERHALDEN. Wanneer het gelukt de techniek te zuiveren van de kleine en lastige, doch belangrijke moeilijkheden, wanneer het bijv. gelukte (en waarom zou het niet mogelijk zijn?) hulzen te maken, die steeds aan de gestelde eischen voldoen, dan kan er veel van verwacht worden.

De grondbeginselen, waarvan ABDERHALDEN is uitgegaan, zijn juist. Dat hebben ook parallel-onderzoekingen van anderen bewezen.

De reactie van Abderhalden, toegepast bij runderen [1])

(Uit het Laboratorium voor Vergelijkende Pathologie te Leiden.)

DOOR

Dr. J. ROOS, *Assistent.*

Mijnheer de Voorzitter, mijne Heeren,

In verband met wat zooeven de Heer KAPSENBERG heeft medegedeeld over de ABDERHALDENsche reactie bij zwangerschap, heb ik bij ongeveer 100 runderen nagegaan, of ook daar deze serumreactie bestaat.

Ofschoon bij het rund de anatomische verhoudingen tusschen uterusslijmvlies en placenta foetalis anders zijn dan bij den mensch, hebben toch verschillende onderzoekers ook in het bloedserum van de drachtige koe fermenten kunnen aantoonen, die in staat waren om van foetale placenta dialyseerbare producten af te splitsen. Die anatomische verhoudingen zijn in zooverre anders, dat hier het directe verband tusschen moederlijk bloed en vrucht

[1]) Mededeeling, gedaan op 27 September op de Algemeene Vergadering van de Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde, te Utrecht.

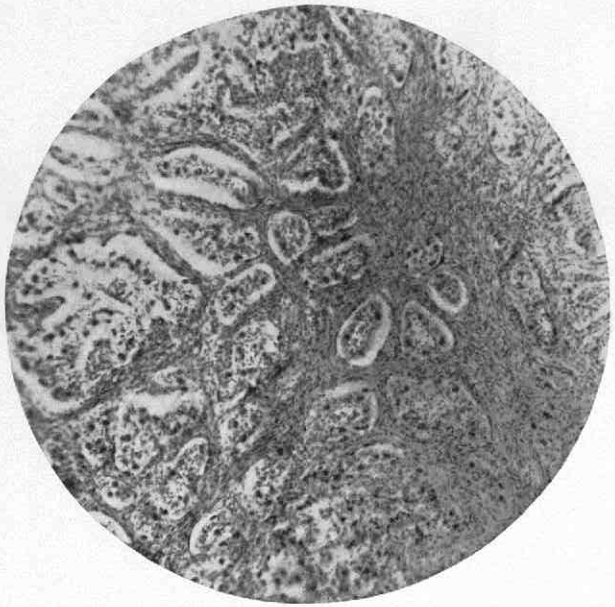

Fig. I

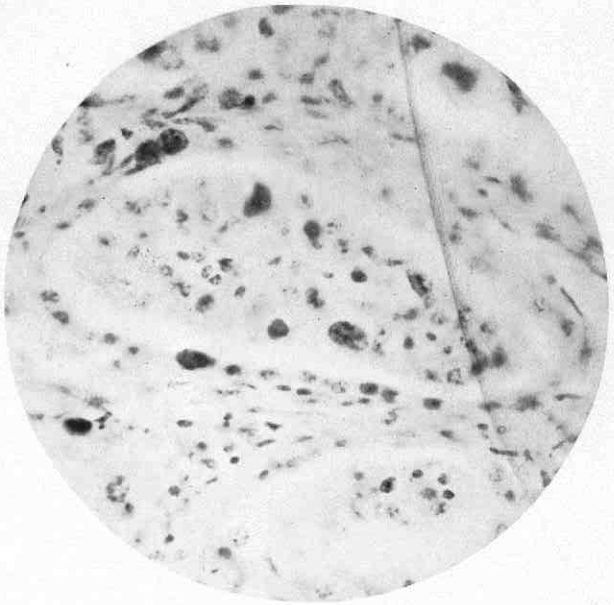

Fig II

Dr. J. ROOS. De reactie van Abderhalden, toegepast bij het rund.

Verhouding van placenta foetalis tot placenta materna; gescheiden epitheliumbekleedingen.

Fig. I, **zwakke vergrooting.**

Fig. II, **sterke vergrooting.**

ontbreekt. Wordt bij den mensch de chorionvlok omgeven door bloed van de moeder, zoodat chorionelementen rechtstreeks hierin kunnen geraken, het epitheel van de crypten der cotyledonen bij het rund wordt niet opgelost door de binnendringende chorionvlok. Hier vinden we het moederlijke bloed gescheiden van den foetus door ten eerste een capillairwand en ten tweede de epitheellaag van het uterusslijmvlies. Er bestaat dus tusschen moeder en vrucht geen direct verband, maar slechts een aan elkaar kleven.

Zoo zegt het DE BRUIN[1]), en ook SCHLIMPERT en ISSEL[2]), die de anatomische gesteldheid bij het schaap bespreken, wijzen hierop. Op het eerste gezicht zou men dus zeggen, dat het onwaarschijnlijk is, dat bij het rund placentaire weefseldeelen in den moederlijken bloedsomloop geraken en dat hier dus geen aanleiding bestaat tot de vorming van afweerfermenten. De onderzoekingen van ABDERHALDEN en WEIL[3]), FALK[4]), en SCHLIMPERT en ISSEL[2]) toonen echter aan, dat wel degelijk bij het rund en het schaap (waar de verhoudingen met die van het rund overeenkomen) antilichamen in het serum gevormd worden. En uit de proeven van SCHLIMPERT en ISSEL blijkt tevens, dat niet alleen de placenta foetalis maar ook de placenta materna door die fermenten wordt afgebroken. Voor het opwekken van fermenten is het dus niet noodig, dat cellen in het bloed geraken, maar onvolkomen afgebroken celbouwstoffen zijn ook voldoende.

Ik begon dus met een eerste proef, waartoe ik bloed opving uit de vena jugularis van 13 runderen van 's Rijksveeartsenijschool. De voorbehandelde placenta voldeed volkomen aan de door ABDERHALDEN gestelde eischen. Als methode werd de dialyseermethode met de ninhydrinereactie gekozen. De hulzen die gebruikt werden, waren door den Heer KAPSENBERG uit Halle meegebracht, en daar door ABDERHALDEN zelf gecontroleerd. Tijdens de proeven werd dit nog eens herhaald. Gewerkt werd volgens de voorschriften, door ABDERHALDEN aanvankelijk gegeven. Deze hebben naderhand weer veranderingen ondergaan, maar ik heb mij bij de eerste gehouden, daar de nieuwe voorschriften bij het begin van het onderzoek nog niet bekend waren. Ook deze onveranderde werkwijze had ABDERHALDEN volgens zijn mededeelingen tot goede resultaten gebracht.

De uitkomsten van deze oriënteerende reeks onderzoekingen waren niet bemoedigend te noemen. Van de 5 dieren, die als drachtig beschouwd werden gaf slechts 1 een positieve reactie. Van de 8 niet drachtige waren er daarentegen 2, die een pos. reactie vertoonden. Om nu bij de volgende proefnemingen de moeilijkheid, in de practijk

aan het bloed afnemen onvermijdelijk verbonden, te ontgaan, en tevens om volkomen zekerheid te hebben of het dier wel of niet drachtig was, werd een andere weg ingeslagen; en wel deze, dat bloed onderzocht werd van runderen, die aan het abattoir te Leiden geslacht werden. Op deze wijze is het bloed zeer gemakkelijk te krijgen, en men kan er zich na het slachten van overtuigen of het dier drachtig is.

Bij de reacties die nu werden nagegaan, liet ik het serum inwerken behalve op placenta foetalis ook op placenta materna; want tijdens den dracht zullen toch waarschijnlijk ook hiervan cellen loslaten, en als zijnde bloedvreemd, zullen deze dan ook tot vorming van antistoffen aanleiding kunnen geven.[1])

Serie I omvatte 8 runderen, waarvan 1 ongeveer 2 maand drachtig bleek te zijn. Dit drachtige dier gaf een positieve serumreactie zoowel met plac. foet. als met plac. mat. Bij geen der niet drachtige was dit het geval. Twee van de 7 gaven wel een pos. reactie met plac. foet. niet met plac. met. Twee andere gaven een pos. reactie alleen met plac. mat. De controles, d. w. z. de sera zonder placenta, gaven alle een dialysaat met negatieve ninhydrinereactie. Vooraf waren de placentae gecontroleerd.

Serie II bestond eveneens uit 8 stuks; 7 hiervan waren niet drachtig, terwijl de 8ste een stier betrof. Alle 8 sera gaven met plac. foet. een neg. reactie. Met plac. mat. werd 1 pos. reactie verkregen bij het serum van een der koeien. Van de controles was er 1 pos.

Serie III omvatte 6 runderen, waarvan geen van alle drachtig was. Alle gaven met plac. foet. een neg. reactie. Ook de controles waren neg. Met plac. mat. werd. 1 pos. reactie verkregen.

Serie IV omvatte 8 dieren. Een hiervan was drachtig, en zijn serum gaf een pos. reactie zoowel met plac. mat. als met plac. foet. Bij alle andere waren de reacties neg., evenals de controles.

Serie V bestond uit 10 runderen. Een hiervan was een maand ongeveer drachtig. Het serum gaf èn met plac. mat. èn met plac.

[1]) In de Münchener Medizinische Wochenschrift van 12 Aug. 1913 komt de mededeeling van SCHLIMPERT en ISSEL voor, dat ook zij hun sera van schaap, paard en mensch lieten inwerken op moederlijke en foetale placenta, en ze konden waarnemen, dat deze beide gelijkelijk door sera van een zwanger dier en mensch werden afgebroken.

foet. een pos. reactie. Bij geen der overige sera was dit het geval. Wel vielen ook hier weer enkele reacties hetzij met plac. foet., hetzij met plac. mat. positief uit. Een controle was pos.

Serie VI omvatte 8 niet drachtige dieren. Ze gaven alle een neg. reactie èn met plac. foet. èn met plac. mat. Ook alle controles waren neg.

Serie VII. In deze serie werd een volkomen neg. reactie waargenomen bij 8 niet drachtige koeien. De 9de die 1 maand drachtig was, reageerde pos. op plac. foet. en op plac. mat. Alle controles ook hier neg.

Serie VIII omvatte 5 runderen, die alle niet drachtig waren. Zij gaven alle een neg. reactie. Wel werd bij één een pos. reactie waargenomen zoowel met het dialysaat van serum-plac. foet. als serum-plac. mat., maar het serum alleen gaf hier een even sterke blauwkleuring. Deze reactie is dus neg. De overige controles waren neg.

Serie IX bevatte 2 drachtige koeien, terwijl 8 dit niet waren. De twee drachtige gaven met plac. mat. zoowel als met plac. foet. een pos. reactie. Een van de niet drachtige gaf met plac. foet. alleen een pos. reactie. Een andere evenwel, de eerste niet drachtige, die dat tot hiertoe gedaan heeft, reageerde met plac. mat. en met plac. foet. Alle controles waren neg.

Serie X omvatte 10 dieren. Negen hiervan waren niet drachtig. Van geen van alle gaf het serum een pos. reactie met beide placentae. Wel gaven 2 een pos. reactie met plac. foet. en een derde met plac. mat. Evenwel gaf een dier, dat een dracht van ongeveer 1 maand vertoonde een neg. reactie, de eerste miswijzing in deze richting. Alle controles waren neg.

Serie XI omvatte 6 runderen, niet drachtig. Van 2 ervan gaven de dialysaten een blauwkleuring met ninhydrine, echter was dit ook het geval met de twee controles. Een serum + plac. mat. was nog pos. De controles verder neg.

Serie XII omvatte 6 runderen, waarvan 5 niet drachtig. Van deze gaven 4 een pos. reactie met plac. mat. Het drachtige gaf met beide plac. een neg. reactie. De controles waren neg.

Vatten we nu de resultaten van deze series in een tabel samen (zie aan het slot), dan blijkt daaruit, dat in het geheel onderzocht werden 94 sera, waarvan 8 van drachtige en 86 van niet drachtige dieren afkomstig waren.

Van de 8 eerste gaven 6 een pos. reactie en met plac. mat. en met plac. foet. Twee reageerden met geen der placentae. Dus 2 miswijzingen op de 8. Van de 86 sera, die van niet drachtige runderen genomen waren, was er 1, dat met beide placentae een pos. reactie gaf. Van de 85 overblijvenden gaven 65 een neg. reactie met beide placentae. 8 gaven met plac. foet., 12 met plac. mat. een pos. reactie. Ik ben dus wel geneigd, in overeenstemming met SCHLIMPERT en ISSEL aan te nemen, dat de zwangerschapsfermenten niet uitsluitend ingesteld zijn op de placenta foetalis, maar ook op de placenta materna In den geest van ABDERHALDEN, die alleen van plac. foet. spreekt, waren er dus van de 86 65, die aan de verwachting beantwoordden; 21 deden dit niet.

Nu zijn de eischen, die ABDERHALDEN aan de werkwijze stelt, in den laatsten tijd veranderd en niet verminderd, maar verscherpt ofschoon ook zijn vroegere mededeelingen over niets dan goede resultaten spraken. Zoo zegt hij in zijn *Abwehrfermente,*[5]) dat het te onderzoeken serum absoluut haemoglobine-vrij moet zijn. Desnoods onderzoeke men het spectroscopisch, zegt hij. Toen ik van dien eisch kennis kreeg heb ik mijn sera spectroscopisch onderzocht.

Ik begon daarmee bij de vierde serie. Deze sera zagen er alle goed uit; twee ervan vertoonden een diepe oranje tint en deden dus haemoglobine vermoeden. Bij onderzoek met den spectroscoop bleken ze echter alle haemoglobinehoudend te zijn, terwijl de twee genoemde de haemoglobinestrepen het duidelijkst te zien gaven. Maar de resultaten van deze heele serie waren goed: het drachtige dier gaf positieve, de andere gaven negatieve reacties. Ook bij de volgende proeven kon ik niets bespeuren van invloed van een haemoglobinegehalte op de uitkomsten. Zelfs was ternauwernood een zeer zwakke blauwkleuring bij de ninhydrineproef waar te nemen in het dialysaat van een huls, waarin plac. foet + roode bloed lichaampjes + aq. dest. gebracht was. Een tweede dialysaat, op dezelfde wijze verkregen, gaf absoluut negatieve reactie.

Serie XIII. Daarna heb ik nog eens bij een 13de serie van 6 sera nagegaan, of ik invloed op de reactie door haemoglobine in het serum kon waarnemen. Ik liet daartoe op plac. foet. inwerken serum, dat zoo goed mogelijk haemoglobinevrij verkregen was,

en in een andere huls het zelfde serum, gemengd met de uitgecentrifugeerde roode bloedlichaampjes + aq. dest. Bij beide werd volkomen hetzelfde resultaat verkregen; bij alle 6 sera (ze waren alle van niet drachtige koeien) vielen al de reacties negatief uit. Hieruit blijkt dus duidelijk, dat het wel wat overdreven is om als eerste eisch te stellen: het serum moet volkomen haemoglobinevrij zijn, zooals ABDERHALDEN dat doet.

Vraagt men nu, welke waarde aan de reactie moet worden toegekend, dan meen ik daarop te moeten antwoorden, dat de reactie en voornamelijk het beginsel van de reactie zeer zeker van wetenschappelijke waarde is. Uit het feit, dat 6 van de 8 drachtige sera positief reageeren met plac. foet. en met plac. mat. blijkt duidelijk, dat dit serum een werking ontvouwen kan in den geest, zooals ABDERHALDEN zich denkt. En ook uit de overige proeven blijkt dit. Dank zij het feit, dat ik ook het serum op plac. mat. liet inwerken heb ik er bij mijn 86 sera toch maar 1 gevonden, dat beide placentae afbrak, en dat ik dus zou beschouwd hebben als zijnde van een drachtige koe.

Maar eveneens is gebleken, dat, mocht ook de reactie constant bij zwangere koeien optreden de uitvoering, zooals ABDERHALDEN ze aangeeft, toch een werkwijze eischt, die te subtiel schijnt, om ze practisch te kunnen noemen, zelfs al werkt men in een goed toegerust laboratorium. Van de 100 sera, die ik in het geheel alleen op plac. foet. liet inwerken, deden 23 dit niet naar verwachting.

	aantal	pos. reactie met p. f. en p. m.	alleen pos. met p. f.	alleen pos. met p. m.	neg. reactie met p. f. en p. m.
Serie I.	8				
drachtig	1	1	0	0	0
niet drachtig	7	0	2	2	3
Serie II.	8				
drachtig	0	0	0	0	0
niet drachtig	7	0	0	1	6
stier	1	0	0	0	1

	aantal	pos. reactie met p. f. en p. m.	alleen pos. met p. f.	alleen pos. met p. m.	neg. reactie met p. f. en p. m.
Serie III.	6				
drachtig	0	0	0	0	0
niet drachtig	6	0	0	1	5
Serie IV.	8				
drachtig	1	1	0	0	0
niet drachtig	7	0	0	0	7
Serie V.	10				
drachtig	1	1	0	0	0
niet drachtig	8	0	3	1	4
stier	1	0	0	1	0
Serie VI.	8				
drachtig	0	0	0	0	0
niet drachtig	8	0	0	0	8
Serie VII.	9				
drachtig	1	1	0	0	0
niet drachtig	8	0	0	0	8
Serie VIII.	5				
drachtig	0	0	0	0	0
niet drachtig	5	0	0	0	5
Serie IX.	10				
drachtig	2	2	0	0	0
niet drachtig	8	1	1	0	6
Serie X.	10				
drachtig	1	0	0	0	1
niet drachtig	9	0	2	1	6
Serie XI.	6				
drachtig	0	0	0	0	0
niet drachtig	6	0	0	1	5
Serie XII.	6				
drachtig	1	0	0	0	1
niet drachtig	5	0	0	4	1

		pos. reactie met p. f.	neg. reactie met p. f.
Serie XIII	6		
drachtig	0	0	0
niet ,,	6	0	6

VERZAMELTABEL.

	Aan tal	pos. reactie met p. f. en p. m.	alleen pos. met p. f.	alleen pos. met p. m.	neg. reactie met p. f. en p. m.
In 't geheel onderzocht	94				
drachtig	8	6	0	0	2
niet ,,	86	1	8	12	65
,, ,,	6	—	0	—	6

LITERATUUR.

1. De Bruin. Geburtshilfe beim Rind. Handbuch der tierärztlichen Chirurgie und Geburtshilfe.
2. Schlimpert u. Issel. Münchener medizin. Wochenschr. 1913, N°. 32.
3. Abderhalden u. Weil. Berliner tierärztl. Wochenschr. 1912, N°. 36.
4. Falk. Berliner tierärztl. Wochenschr. 1913, N°. 8.
5. Abderhalden. Abwehrfermente des tierischen Organismus. Verlag J. Springer. Berlin. 1913.

Discussie:

Sjollema treedt in nadere beschouwingen over de chemische samenstelling en de formules der afbraakproducten.

Reeser: In het begin kreeg ik veel negatieve resultaten, later echter met behulp van waterstof-superoxyde, ging het beter. Ook kan men negatieve resultaten in positieve omzetten, door afkoeling der buizen. Ik vermoed, dat de blauwe verkleuring ontstaan door indigovorming en vermeen dit met behulp van formules te kunnen ontvouwen.

Dit wordt echter door Sjollema en Van der Plaats bestreden.

Wester: Ik hecht *niet veel waarde aan deze methode voor de veeartsenij-*

kundige praktijk, met het oog op de diagnose zwangerschap; toch kan de fermentreactie in de toekomst veel nut opleveren voor de onderkenning van sommige ziekten.

De Jong: Het bezwaar dat het serum à costi moet genomen worden acht ik niet van gewicht, maar wel zal eerst dienen te worden uitgemaakt, dat de afbraakfermenten, bij ziekten aan te toonen, niet voorkomen bij gezonde individuen. Ik geloof, dat Abderhalden wel een beetje spoedig tevreden is geweest met zijn resultaten.

Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

Afdeeling Gelderland-Overijsel. De afdeeling Gelderland-Overijsel der Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland heeft op hare laatste afdeelingsvergadering besloten tot een herziening van de tarieven zooals die in December 1907 door haar zijn vastgesteld. Den leden der afdeeling wordt beleefd verzocht alle eventueel door hen gewenschte veranderingen op te geven vóór 1 Januari a. s. aan den secretaris der hiervoor benoemde commissie, A. van Heusden te Nijmegen.

Notulen van de 54ste Algemeene Vergadering der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland op Zaterdag 27 September 1913 voorm. 10 uur in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen te Utrecht.

Vervolg van het eerste gedeelte.

Dr. Bakker, onder-Voorzitter opent de vergadering met een woord van welkom aan den Directeur-Generaal van den Landbouw, aan de eereleden en de leden. Hij zal het presidium voeren, aangezien zooeven van Dr. Markus het volgende bericht is ingekomen:

„Aan de 54ste Algemeene Vergadering der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

Ik heb de eer Uwe vergadering mede te deelen, dat ik, met ingang van heden, bedank

a. als Voorzitter der Maatschappij,

b. als Redactielid,

c. als Lid der Maatschappij."

H. Markus

Aangezien hij onvoorbereid het voorzitterschap moet waarnemen roept hij den steun en de medewerking van de aanwezigen in. Een openingsrede zal thans niet

worden uitgesproken, waarom hij het woord geeft aan Dr. J. v. d. VEEN, afgevaardigde der afdeeling Groningen-Drenthe ter inleiding van het onderwerp: „De verhouding van de veeartsen ten opzichte van de Rijksseruminrichting en van de veehouders, in verband met het vastgestelde tarief voor de sera en de entstoffen."

Mijne Heeren, Meneer de voorzitter.

Men zal vragen is er tusschen die vier genoemde zaken Veeartsen, Seruminrichting, veehouders en het bekende tarief zoodanig verband, dat het gewichtig genoeg is om als een onderwerp van discussie op de vergadering behandeld te worden.

Dan zeg *ik* volmondig ja, want het is een kwestie die de portemonnaie raakt van de praktizeerende veeartsen eenerzijds en die van de veehouders anderzijds. En indachtig aan het „Charité bien ordonné commence par soi-même" is het ook om die reden noodzakelijk om er wat langer bij stil te staan. We hebben dan in de eerste plaats te doen met finantiëele verhoudingen, die door het optreden van de Rijksseruminrichting tusschen veeartsen en veehouders zijn ontstaan. Deze verhouding dateert van veel vroeger dan het nieuwe tarief, al van een tijd toen ik nog geen veearts was n.l. toen het beruchte 30 cents enttarief voor de vlekziekte in een onzalig oogenblik van dofheid van geest der autoriteiten, geboren werd. Toen zijn aan de landbouworganisaties circulaires gestuurd, waarbij medegedeeld werd, dat het vlekziekteserum gratis aan de veeartsen werd verstrekt en dat er een 30 cents tarief bestond. Men heeft toen van hooger hand wel niet wettelijk maar toch zeer duidelijk ingegrepen in de finantiëele aangelegenheden van den veearts. Ik heb dit altijd gevonden een aantasting van het vrije beroep en een van de leelijkste dingen waaraan de autoriteit zich kan schuldig maken, wanneer het niet beslist noodzakelijk is. Nu is de nieuwe prijscourant voor de artikelen der Rijksseruminrichting samengesteld en is het te begrijpen, dat het 30 cents tarief heeft uitgediend. Het ware wenschelijk dat dezelfde autoriteit, welke indertijd het bericht over dit tarief aan de landbouwers verstrekte, nu ook berichtte, dat het had uitgediend en men een bescheiden aanslag op hun beurs waagde, door het op prijs brengen der verschillende sera en entstoffen. Door de nieuwe prijscourant is dus het 30 cents tarief van de baan en laten we hopen hiermee ook iedere poging om iets dergelijks weer in te voeren.

In de tweede plaats is er nog iets veranderd. We krijgen de sera en entstoffen nu niet meer cadeau. Wel is nooit de behoefte aan deze cadeaux, althans door de veeartsen, betoogd; maar enfin er werd gegeven en een gegeven paard kijkt men niet in den mond. Nu echter betaald wordt, hebben we recht om goede waar voor ons geld te vragen en te eischen dat ons geen waar wordt verkocht met verborgen gebreken. Het is dus billijk dat ons wetenschappelijke waarborgen worden gegeven voor de deugdelijkheid der preparaten. En wanneer er een nieuw serum, nieuwe entstof of reactief door de genoemde inrichting wordt aanbevolen, moet een ieder veearts wanneer hij dit wenscht, worden ingelicht omtrent den aard dezer stoffen en omtrent de gronden waarop de betrouwbaarheid berust.

Men had aan deze billijke eisch zeer gemakkelijk te gemoet kunnen komen, door aan *Artikel* 5 van het reglement der Rijksseruminrichting, 't welk luidt: „De sera en entstoffen worden niet algemeen verkrijgbaar gesteld, dan na machtiging van of vanwege den Minister. Bij de aanvrage van die machtiging doet de directeur

mededeeling van de wijze, waarop het serum of de entstof is bereid en brengt hij verslag uit omtrent de proeven, daarmede ter beoordeeling van de waarde ervan genomen," toe te voegen: „Afschrift van dit verslag is voor belanghebbenden gratis of anders tegen gemaakte kosten, verkrijgbaar."

Artikel 3 van dat reglement luidt: De werkzaamheden aan de Rijksseruminrichting bestaan in:

1ste het bereiden van sera en entstoffen;

2de het verrichten van wetenschappelijke onderzoekingen, hetzij zelfstandig, hetzij op aanvrage en ter voorlichting van:

a. de ambtenaren van den veeartsenijkundigen dienst;

b. in Nederland gevestigde veeartsen.

De Rijksseruminrichting verricht voorts alle werkzaamheden, haar door den Directeur-Generaal opgedragen.

In dit artikel wordt dus uitgedrukt, dat de inrichting ook *ter voorlichting* van de praktizeerende veeartsen moet werkzaam zijn. In verband met dit artikell mag men de hoop uitspreken, dat op gevraagde inlichtingen door de seruminrichting in 't vervolg antwoord wordt gegeven aan de praktizeerende veeartsen en de onwelwillende behandeling zal worden achterwege gelaten. Want dit is de zaak, de houding van de Rijksseruminrichting tegenover de praktizeerende veeartsen is onwelwillend. Dat dit zoo is, is te betreuren. Bij welke partij de schuld ligt?

We weten allen, dat „wanneer twee kijven er twee schuld hebben." De oude Grieken zeiden reeds: „er wordt gezondigd binnen de muren van Troje en er buiten", met een kleine variatie kan men zeggen: „er wordt gezondigd binnen de muren van de Rijksseruminrichting en er buiten".

Dat aan de zijde der Rijksseruminrichting ook schuld ligt is buiten twijfel. Er is zelfs zeer in 't openbaar gesproken over terrorisme van de zijde der R.S. Ik laat de beoordeeling van de juistheid dezer uitdrukking over aan hen die daartoe competent zijn.

Dat de verhouding tusschen de veeartsen en de R. S. ten goede moge veranderen is de wensch van de afdeeling Groningen en Drenthe.

Naar aanleiding van deze rede, die slechts matigen bijval mocht verwerven, ontspint zich de volgende gedachtenwisseling.

Reeser. Met misnoegen heb ik de woorden van den spreker aangehoord; ik heb wel verdachtmakingen en veel onaangenaams vernomen, doch feiten heeft men niet aangevoerd.

De Ridder: Moet deze rede beschouwd worden als een persoonlijke uiting van den heer v. d. Veen? of is zij gehouden in opdracht van de afdeeling Groningen-Drenthe?

v. d. Veen: De behandeling van dit onderwerp is mij door de afdeeling opgedragen, in de wijze van uitwerking bleef ik vrij.

Ferwerda: Ik kan mij begrijpen dat er veeartsen zijn, die moeilijkheden hebben met de seruminrichting, doch ik protesteer tegen de hier gehouden inleiding.

Anker: Van het behandelde door den inleider, wil ik alleen de aandacht vestigen op het groote belang voor den veehouder van de afschaffing der tarieven. Sinds Februari 1913 is het gebruik van sera sterk verminderd, hetwelk met cijfers is

aan te toonen. De groote veehouder kan de verhoogde entingskosten wel betalen, doch voor de kleinen levert dit bezwaar op. Het geldt hier een lands-belang, want indien er minder wordt geënt, gaan er vele dieren ten gronde of verminderen in waarde, waardoor een deel van het nationaal vermogen verloren gaat. Voor de vlekziekte treedt dit minder op den voorgrond, doch veel uier- en baarmoeder-aandoeningen worden nu niet of te laat behandeld, omdat het serum daartegen duur is en de werking onzeker; daarom is het in het algemeen belang dat het tarief wordt afgeschaft.

VEENBAAS: Afgezien van de vraag of de sera absoluut betrouwbaar zijn en de fouten bij de veeartsen moeten worden gezocht, is een eerste eisch wanneer wij entstoffen gebruiken waarbij ongelukken voorkomen, dat wij weten, hoe ze zijn bereid; van het in het leven roepen eener commissie van arbitrage zijn m.i. goede resultaten te verwachten.

In Friesland is in 1912 veel veel entingsboutvuur voorgekomen, niettegenstaande de entingen geschiedden als te voren; midden Augustus stierven nl. vele runderen na ontvangst van een nieuwe bezending entstof. De seruminrichting ter zake om inlichting gevraagd stuurde ons met een kluitje in het riet met de mededeeling, dat de veeartsen niet volgens voorschrift hadden gehandeld.

Een onpartijdig onderzoek had hier echter uitspraak moeten doen; daarom dring ik aan op de samenstelling van een permanente Commissie van arbitrage, omdat er, zooals nu, onbevredigd rechtsgevoel bij de veeartsen achterblijft.

DE LEUR. Reeds vóór de seruminrichting bestond, zijn er vooral in Holland en in Friesland, duizende varkens geënt, met vlekziekte-serum en cultuur uit het buitenland afkomstig. Toen werd het befaamde 30-cent tarief door de Regeering gedecreteerd, zonder eenige informatie bij veeartsen of veehouders. Voor vele deskundigen was dit groote financieele schade, vooral voor hen, die met aanzienlijke kosten de enting populair hadden gemaakt, bovendien was het moreel ingrijpen fnuikend.

VOORZITTER. Ik verzoek U beleefd U tot het onderwerp te bepalen.

DE LEUR. Ik zal voortgaan. Wij kregen een eigenaardige verhouding tusschen seruminrichting en veehouders en nu wij het ent-tarief hebben moeten verhoogen, omdat entstof en serum thans moeten worden betaald, klagen de veehouders en wordt er minder geënt. Alleen door een uniform tarief vast te stellen zullen wij den toestand beheerschen.

Wat de enting zelf aangaat. Meermalen is er dit jaar in Noord-Holland entvlekziekte voorgekomen. Klachten daarover bij de seruminrichting ingediend, werden, dikwijls zonder voorafgaand onderzoek, beantwoord met: „de oorzaak ligt bij den veearts"; hij heeft geen rekening gehouden met het gewicht der varkens, hij heeft entstof gebruikt in een besmette streek, enz.

De culturen voor de vlekziekte-enting, worden in verkeerd gevormde buisjes verstrekt; adviezen om deze te wijzigen, zóó dat het leegloopen wordt verhinderd, werden niet opgevolgd.

Vele veeartsen zijn bang voor de culturen zooals ze worden verstrekt, dáárom spuiten zij eerst serum en 10 dagen later serum en cultuur in, een bewerking, die de kosten zeer verhoogt.

Vele met mij stellen het Duitsche serum hooger dan dat van de seruminrichting

afkomstig, doch wij worden door den prijs indirect gedwongen het laatste te gebruiken. Wenschelijk ware het de entstoffen hier te lande even duur als in het buitenland te leveren; men was dan vrij in zijn keuze.

Een collega had 7 biggen geënt, welke daarna spoedig, z. i., stierven aan entingsvlekziekte. Naar de seruminrichting *opgezonden ter onderzoek*, kwam er bericht, dat zij aan een inwendige verbloeding waren gestorven.

De verhouding tusschen seruminrichting en veeartsen is niet zooals wenschelijk is en daarin moet verandering komen.

MULLER. Vele praktizeerende veeartsen zullen de afdeeling Groningen-Drenthe dankbaar zijn, dat dit punt heden aan de orde is gesteld, hoewel ik niet sympathiseer met de inleiding. Men is niet tevreden over de seruminrichting en waar de heer REESER bewijzen vraagt, zijn deze niet altijd zoo gemakkelijk te leveren.

Van eenige, na enting gestorven varkens, zond ik er 1 ter onderzoek op naar de seruminrichting en 1 naar het laboratorium van Prof. DE JONG. De eerste berichtte: „geleden en gestorven aan varkenspest", de tweede stelde de diagnose „colibacillose".

Het bewijs was moeielijk te leveren of de entstof schadelijk was geweest of niet. Allen zouden echter bevredigd zijn, wanneer er een scheidsgerecht werd ingesteld, om in voorkomende gevallen, uitspraak tusschen seruminrichting en veeartsen te doen, waarom ik dit denkbeeld aan het Hoofdbestuur en de Vergadering in overweging geef.

V. D. VEEN. Het intrekken van de circulaire, betreffende het 30-cent tarief en het opheffen van de bezwaren der veeartsen is m. i. een eerste eisch.

Voorts verdedigt spreker zijn gehouden rede.

VOORZITTER. Ook namens het Hoofdbestuur, spreek ik mijn afkeuring uit, niet over de inleiding als zoodanig, doch over den vorm, die daaraan gegeven is.

ANKER. Hierbij een lijstje van de verhouding der curatieve tot de preventieve entingen, waaruit blijkt dat deze voor 1913 was als 1 : 4 en thans als 1 : 1.

Ook de seruminrichting vermeldt dat er in 1913 veel minder serum is besteld, dan vóór dien.

V. HOTEGEM. Ik verwonder mij over de klachten, die hier door sommigen worden ingebracht; ik hoor slechts enkele feiten en durf gerust constateeren dat $^2/_3$ der veeartsen tevreden is.

PLET. De heuschheid van behandeling bij de seruminrichting laat heel veel te wenschen over. Na de ongeluksenting in Augustus 1912, heb ik een zeer beleefd schrijven tot den Directeur gericht en werd ik met een kluitje in het riet gestuurd toen ik om schadeloosstelling vroeg. Uit eigen middelen heb ik den eigenaar de schade vergoed, doch voor zijn genoegen doet men zoo iets niet.

DE JONG. Volgens mijn overtuiging is de invoering van het tarief voor sera en entstoffen, een stap op den weg vooruit. De veearts zal thans nu het geld kost, zeer zeker met meer overleg optreden, vóór hij serum gaat inspuiten, vroeger werd er ingespoten misschien dikwijls zonder de noodige overweging of het wenschelijk was en of de oeconomische belangen van den veehouder er door werden gebaat.

Het beschikbaar stellen van entstoffen, waarvan de werking niet volledig bekend is, zooals aan de seruminrichting geschiedt, acht ik verkeerd. De vervaardiger

heeft eerst over te leggen een lange lijst van proefnemingen waaruit de goede werking blijkt, terwijl de veearts ten opzichte van de keuze zijner geneesmiddelen vrij moet blijven.

REESER. (Sprekende namens de seruminrichting).

Naar aanleiding der grieven over de misentingen tegen boutvuur in Friesland, moet ik de entingswijze bestrijden en er op wijzen dat de oorzaak daarvan te wijten is aan de enting, direct met 2de vaccin; dit kan jaren goed gaan, doch eindelijk loopt het mis. Wat de heer DE LEUR heeft medegedeeld over ent-vlekziekte, de entstoffen en sera worden niet bereid voor elken veearts afzonderlijk, doch mogelijk wel voor 100 veeartsen in ééns, waarvan nauwkeurig aanteekening wordt gehouden. Wanneer nu bij één enkele ongelukken voorkomen terwijl de anderen goede resultaten verkregen hebben, zal de vermoedelijke oorzaak daarvan hierin gelegen zijn, dat in die streek, vlekziekte heerschende was, zonder dat men dit wist en had men dus alleen serum dienen in te spuiten.

Wat den vorm der buisjes aangaat, men kan bij de reusachtige aanvragen niet aan ieders wenschen voldoen; men is bij ons niet in een kruidenierswinkel!

Dat het Duitsche serum beter is dan dat van de seruminrichting, is een leugen; sinds 10 jaren worden door mij de contrôle-entingen verricht en steeds liggen de bewijzen ter inzage, waaruit blijkt dat het Duitsche serum minderwaardig is.

De heer MULLER speelt Prof. DE JONG tegen de seruminrichting uit; beter ware het geweest, naar samenwerking te streven.

Een scheidsgerecht acht ik een onding, dat niet bestaan kan. *Wij* willen toch ook het beste en hoe zal de ééne veearts den anderen controleeren? Wanneer de verhouding tusschen seruminrichting en veeartsen te wenschen overlaat, ligt de schuld daarvan bij de laatsten.

DE LEUR. Ik had verwacht dat de Voorzitter geprotesteerd zou hebben tegen de uitdrukking van de heer REESER, die mij tot leugenaar stempelde.

REESER. Gaarne trek ik dit woord onmiddellijk in en bied daarvoor mijn verontschuldiging aan.

MULLER. Men wist aan de seruminrichting, dat ook Prof. DE JONG om advies was gevraagd; het was geenszins mijn bedoeling deze tegen elkander uit te spelen.

VEENBAAS. Het spijt mij dat de heer REESER zóó heeft gesproken; het gaat er niet om de seruminrichting of de collega's af te breken, in geenen deele, ook moet men een scheidsgerecht niet zoo lichtvaardig verwerpen, het zou veel onaangenaams voorkomen.

PLET: In de gevallen van entingsboutvuur door mij genoemd was wel degelijk ook met 1ste vaccin ingeënt.

DIRECTEUR-GENERAAL VAN DEN LANDBOUW. Ik had het mij als een bijzonder genoegen voorgesteld in Uw midden te zijn; omdat de veeartsenijkunde een wetenschap is voor den Landbouw van zoo groot belang. De inleider heeft dit genoegen wel een weinig bedorven, doch niet geheel, de golven gaan wel eens hoog, maar ze dalen ook weer. Dat er gebreken kleven aan deze inrichting zal zeker wel waar zijn, niets is volmaakt op deze wereld.

Gelukkig acht ik het, dat een man als Prof. DE JONG zich vóór het instellen van het tarief heeft verklaard. Dit laatste was niet alleen noodig voor de instandhouding van de inrichting zelf, om de kosten eenigszins te bestrijden, maar ook

voor de opvoeding der landbouwers, opdat zij zouden leeren de entstoffen naar waarde te schatten en zich af te vragen of zij oeconomische waarde hebben; dáárom een tarief en wel een zeer laag tarief.

Het instellen van een uniform-entingstarief door de veeartsen is verkeerd, om dezelfde redenen als waarom zij tegen het 30 cent tarief waren gekant. De verstrekte hoeveelheid serum moest dalen, want toen het kosteloos verkrijgbaar was, werd er veel serum besteld, dat wel eens staan bleef of werd vermorst en daarom verwonderen mij de cijfers, door den heer ANKER genoemd, allerminst.

Voor de schade van een minder aantal entingen, kan de Staat zich toch niet verantwoordelijk stellen.

De klachten in deze vergadering gehoord, passeeren de afdeeling Landbouw, waaronder toch de seruminrichting behoort; welnu wendt U daarmee tot mij, de verzorging van de gezondheid van den veestapel gaat mij zeer ter harte.

V. D. ZANDE: Met genoegen heb ik de mededeeling van den Directeur-Generaal vernomen, ik ben hem dankbaar voor de daarin gelegen beloften.

MOGENDORFF: Wanneer deze besprekingen nut zullen hebben voor de toekomst, is het gewenscht het hoofdbestuur op te dragen een onderzoek in te stellen, naar de mogelijkheid van het verleenen van schadevergoeding bij ongelukken veroorzaakt door sera en entstoffen.

DIRECTEUR-GENERAAL. Wat betreft het gesprokene door den heer DE JONG, het ligt in de bedoeling voortaan geen andere sera en entstoffen meer beschikbaar te stellen dan die, waarvan de deugelijkheid proefondervindelijk is gebleken.

Er moet tevens een weg ter verleening van schadevergoeding worden gevonden, wanneer het blijken mocht dat de oorzaak der schade is gelegen in de entstof, vooral nu het Rijk deze stoffen tegen geldelijke vergoeding doet afgeven.

VOORZITTER: Ik breng dank aan alle sprekers, meer bepaaldelijk aan den Directeur Generaal. Er is thans een weg ter oplossing van de klachten aangegeven nl. door ze direct aan hem in te dienen.

Op verzoek van den Directeur-Generaal zal een beknopt verslag van deze besprekingen, aangevuld met het advies van het Hoofdbestuur daarop, worden gezonden aan de Directie van den Landbouw.

Sluiting van het eerste gedeelte.

TWEEDE GEDEELTE.

VOORZITTER: Een ongeluk komt zelden alleen; zooeven is er een telegram ontvangen van Prof. Dr. J. POELS, luidende:

„Hoofdbestuur der Maatschappij van veeartsenijkunde vergaderd in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen Utrecht,

Ik heb de eer U te berichten, dat ik mijn voorlezing niet wensch te houden en dat ik bedank voor het lidmaatschap en voor het eerelidmaatschap Uwer Maatschappij."

Daar deze loop van zaken U allen zal bedroeven stel ik U voor de navolgende telegrammen te verzenden:

Aan Dr. MARKUS te Utrecht

De 54ste Algemeene vergadering van de Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland kennis genomen hebbende van het schrijven

waarbij U bedankt als voorzitter, lid der Redactie en lid der Maatschappij, betreurt unaniem ten zeerste Uw besluit, dringt er bij U op aan hierop alsnog terug te komen en besluit deze motie telegrafisch te Uwer kennis te brengen.

Aan Prof. Dr. POELS te Rotterdam

De 54ste Algemeene vergadering van de Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland kennis genomen hebbende van Uw telegram, waarbij U bedankt voor het eerelidmaatschap en het lidmaatschap der Maatschappij, betreurt unaniem ten zeerste Uw besluit, dringt er bij U op aan hierop alsnog terug te komen en besluit deze motie telegrafisch te Uwer kennis te brengen.

Zonder discussie wordt bij acclamatie hiertoe besloten.

Te 1 uur heropening der vergadering.

VOORZITTER: Ik geef het woord aan Dr. A. A. OVERBEEK, ter inleiding van „Mond- en klauwzeer bestrijding."

(deze voordracht en de discussie zal worden opgenomen in het Tijdschrift voor veeartsenijkunde)

VOORZITTER: dankt den spreker voor zijn voordracht, en geeft het woord aan

Prof. Dr. D. A. DE JONG voor zijn rede over *vogeltuberculose bij het rund.* (Mede namens Dr. W. STUURMAN). (Deze voordracht zal in het Tijdschrift worden geplaatst.)

Discussie:

WESTER: In Denemarken houdt men zich bij de tuberculosebestrijding nog steeds aan de methode BANG: n.l. afmaken bij uiertuberculose, pasteurisatie van alle melk, verplichte sterilisatie van alle afvalproducten der fabrieken onder politietoezicht, onderzoek van alle vee der zuivelfabrieken door veeartsen. Ondanks deze maatregelen nam de tuberculose onder de varkens toe, hetwelk wordt toegeschreven aan besmetting door vogeltuberculose. Bij de bestrijding zal dus ook meer moeten worden rekening gehouden met deze wijze van infectie.

REESER: Gaarne zou ik de vraag willen stellen of muizen per os kunnen geïnfecteerd worden door vogeltuberculose.

WESTER: Ik vestig nog de aandacht op de pseudo-tuberculose van het rund en de enting daartegen. Veel resultaten heb ik daarvan nog niet gezien.

Prof. Dr. DE JONG bespreekt verder de Trichophytie bij het rund. Deze levert gevaar op voor den mensch; op zijn laboratorium te Leiden is hij meermalen in de gelegenheid geweest de diagnose te stellen en steeds was den oorzaak overbrenging van rund op mensch, daarom zou hij ook met het oog op de overbrenging op den mensch een overweging willen geven, wat meer de aandacht te vestigen op dit veel voorkomend huidlijden bij het rund, dat bij eenige behandeling des noods met groene zeep, zoo goed is te bestrijden.

VOORZITTER: Ik dank den spreker voor zijn mededeelingen en geef het woord resp. aan G. KAPSENBERG en Dr. J. ROOS ter behandeling van :

a. de *reactie van* ABDERHALDEN *in het algemeen* en

b. de reactie van ABDERHALDEN *bij het rund.* (Deze voordrachten worden in het Tijdschrift opgenomen).

De voorzitter dankt de heeren KAPSENBERG en ROOS voor hunne interessante mededeelingen en geeft het woord aan den heer WESTER, die een voordracht houdt

over „*Steriliteit bij runderen en paarden.*" Deze voordracht zal ook in het tijdschrift verschijnen.

De voorzitter dankt den spreker voor zijne wetenswaardige besprekingen en hoopt dat zijn verdere onderzoekingen tot het gewenschte doel zullen leiden.

Vrije mededeelingen:

VAN DER VEEN: Gaarne, Mijnheer de Voorzitter, maak ik van deze gelegenheid gebruik mijn spijt uit te drukken voor den vorm waarin ik mijne inleiding van dezen morgen heb gekleed; ik bied daarvoor wel mijn verontschuldiging aan.

BARENDRECHT: Hulde brengende aan deze flinke erkenning, trek ook *ik* mijn woorden in, aan het adres van den heer VAN DER VEEN gericht.

MOGENDORFF: Wanneer men bij kalveren colostrum van gezonde dieren inspuit ziet men diarrhee ontstaan; doet men dit met colostrum van koeien met kalfziekte, zoo treden zenuwaandoeningen op, veel overeenkomst vertoonende met die, welke men bij laatste genoemd lijden waarneemt.

Hij zal de proeven publiceeren.

Dr. FERWERDA: Het experiment door den heer MOGENDORFF bedoeld is reeds voor jaren door Italiaansche veeartsen genomen en gepubliceerd, zoodat ik hem de literatuur daarover ten zeerste aanbeveel.

HOUBA: Gisteren werd ik door den Voorzitter gelukgewenscht met mijn benoeming en had ik geen gelegenheid den leden, die hun stem op mij hebben uitgebracht, te danken. Dit doe ik nu met verzoek aan de afgevaardigden dezen dank aan hunne afdeeling over te brengen. Het ziet er aan den veterinairen hemel niet bizonder helder uit, doch met een beetje goeden wil zal hierin veel verbetering zijn aan te brengen, wanneer er maar naar het verkrijgen van samenwerking wordt gestreefd.

DE LEUR: Ik spreek zeker uit naam van allen wanneer ik dank breng aan den Voorzitter voor zijn uitnemende leiding dezer vergadering.

Niets meer te behandelen zijnde wordt de bijeenkomst, na dank aan de aanwezigen, gesloten.

Berichten.

De uitreiking van het eere-doctoraat in de geneeskunde aan den heer W. C. Schimmel, directeur van 's Rijks Veeartsenijschool. Reeds een half uur voor den aanvang van de plechtigheid der herdenking van het herstel der Utrechtsche Hoogeschool mij naar de Aula der Universiteit spoedend om tegenwoordig te kunnen zijn bij de uitreiking van het eere-doctoraat aan den heer SCHIMMEL, lukte het mij niet een plaatsje in de zaal te veroveren. De eenige troost was mij, dat ik dit lot deelde met zeer velen, waaronder talrijke collega's van hier en elders, gekomen om hun belangstelling te toonen. De zaal kon bij lange-na niet de gekomenen bevatten. Ik kan daarom geen verslag geven van de plechtigheid en moet volstaan met hier het gesprokene over te nemen, zooals dat door het Utrechtsch Dagblad van 4 December is weergegeven:

Professor EIJKMAN reikte aan dr. SCHIMMEL het eere-doctoraat over, terwijl hij het volgende tot den nieuwen doctor zeide:

Het is mij, geachte doctor, een voorrecht U allereerst te mogen gelukwenschen met de onderscheiding, welke de Senaat op eenstemmig advies van de faculteit der geneeskunde U heeft toegekend en gaarne grijp ik de gelegenheid aan, om de beteekenis dier onderscheiding te dezer plaatse in het licht te stellen.

De faculteit stelde er prijs op U te eeren om uw wetenschappelijke verdiensten en tevens in Uw persoon, als directeur van 's Rijksveeartsenijschool, de zusterinstelling te huldigen, welke nu reeds bijna een eeuw in deze stad gevestigd is. Ik mag spreken van een zusterinstelling, want uit wetenschappelijk oogpunt kennen wij immers slechts één geneeskunde; het zijn de behoeften der praktijk, welke een afzonderlijke beoefening der geneeskunst van den mensch en die van het dier hebben in het leven geroepen. Hoezeer zij, door voeling met elkander te houden, wederkeerig kunnen winnen en bevruchtend werken, is misschien nimmer duidelijker dan in de laatste jaren gebleken. Ik behoef slechts te wijzen op de studie der infectieziekten van mensch en dier, welke sedert de ontdekkingen van een PASTEUR en een KOCH een ongekend hooge vlucht heeft genomen en voor de praktijk in den vorm van vaccins en sera zoo rijke vruchten heeft afgeworpen. En welk een gewichtige taak is niet den veearts toebedeeld, waar hij door het opsporen en het bestrijden van ziekten van het vee, welke ook den mensch bedreigen, mede het zijne bijdraagt tot bevordering der volksgezondheid.

Vond de wetenschappelijke beoefening der geneeskunde reeds sedert eeuwen haar plaats bereid aan de universiteiten, die der veeartsenijkunde is van veel later datum, in ons land dagteekent zij eerst van 1821, het jaar der oprichting van de Veeartsenijschool. Ik ben niet bij machte een getrouw beeld te geven van den invloed, welke ook in wetenschappelijk opzicht in al die jaren van haar is uitgegaan. Mag ik naar de laatste jaren oordeelen, dan is die invloed van groote beteekenis geweest; de school heeft zich allerwege, zoo in binnen- als buitenland, een welverdiende reputatie verworven. Onder de leeraren, meerendeels uit de eigen leerlingen voortgekomen, waren ten allen tijde mannen, die op het gebied hunner wetenschap, onder niet zelden moeilijke en bekrompen omstandigheden, belangrijk werk hebben geleverd. Ik wil, om van de levenden te zwijgen, er drie van de uitmuntendsten noemen, die ook ik het voorrecht had meer van nabij te kennen: DE BRUIN, THOMASSEN en VAN ESVELD, met wie gij vele jaren vruchtbaar mocht samenwerken.

Het besef van het hooge standpunt, dat de school meer en meer is gaan innemen, is ook bij 's lands Regeering levendig geworden. Zet deze — waaraan nauw te twijfelen valt — haar plannen door, dan bevinden wij ons aan den vooravond van gewichtige veranderingen en mogen wij weldra de onder Uw leiding staande instelling begroeten als hoogeschool. Uw leerlingen zullen dan niet meer naar den vreemde behoeven te gaan om den titel te behalen, die de kroon zet op in het eigen land verrichten wetenschappelijken arbeid. In zooverre zullen zij zelfs bevoorrecht zijn boven velen onzer discipelen, voor wie de gelegenheid tot promotie aan een binnenlandsche universiteit nog steeds blijft afgesloten. Doch wij zullen U dat voorrecht niet benijden, integendeel er ons in verheugen, want het zal maar al te duidelijk aantoonen, dat hier een onbillijkheid begaan wordt, zoo

groot, dat zij onmogelijk lang kan worden gehandhaafd. Zoo kan dus van Uw school ook voor ons de victorie uitgaan.

Op een dag als deze, nu wij bijzondere aanleiding hebben om vergelijkingen te maken tusschen voorheen en thans, zullen ook Uw gedachten onwillekeurig teruggaan naar lang vervlogen tijden, niet echter een geheele, maar juist een halve eeuw terug, het jaar, toen Gij leerling werd van de veeartsenijschool.

Sta mij toe in het kort Uw curriculum vitae van af dat tijdstip te schetsen, daartoe in staat gesteld door wat een bevoegde hand schreef.

Naar de hedendaagsche opvattingen liet de toenmalige toestand aan de school alles te wenschen over en was slechter dan aan de meest bekrompen hoogere burgerschool. Toch zijn juist uit die jaren uitnemende veeartsen voortgekomen.

Voorzeker zijn deze woorden niet het minst op U van toepassing. Na in 1867 met lof het eind-examen te hebben afgelegd, werdt gij al spoedig tot leeraar aan de K. M. Akademie benoemd, vond daar aanleiding en gelegenheid tot verdere studie en verwierft een zoo goeden naam, dat bij de uitbreiding van het personeel der veeartsenijschool in '77 de keus op U viel. Van de vele leervakken, welke U werden opgedragen, mag de chirurgie wel als Uw hoofdvak genoemd worden. Bijna alle veeartsen in Nederland danken U een degelijke opleiding. Uit eigen beweging voegdet gij er de oogheelkunde aan toe, welke door U hier te lande haar intrede deed in de veeartsenijkunde.

Doch ook Uw oud-leerlingen en vakgenooten hebt gij bij voortduring aan U verplicht. Jaren lang toch waart gij een der redacteurs van het Tijdschrift voor Veeartsenijkunde en veelal de werkzaamste. Daarin, en ook in buitenlandsche periodieken verschenen van U talrijke verhandelingen waaronder de mededeelingen uit Uw kliniek in de eerste plaats verdienen genoemd te worden. Met medewerking van twee vakgenooten steldet gij een standaardwerk samen, de Handleiding tot de paardenkennis. Van Uw breeden wetenschappelijken zin getuigen ook de mededeelingen op het grensgebied der beide takken van de geneeskundige wetenschap, welke gij sedert jaren aan ons medici ten beste geeft in het Ned. Tijdschrift voor Geneeskunde.

Dat gij ook bij de vakgenooten in het buitenland hoog staat aangeschreven, daarvan getuigt op sprekende wijze het feit, dat gij te Buda-Pest werd aangewezen tot voorzitter van het negende internationale veeartsenijkundig congres. Dat dit congres in 1909 te Scheveningen gehouden, uitnemend geslaagd is dankt het — daarover is slechts één roep — in de eerste plaats aan Uw voortreffelijke leiding.

Toen in het daareven genoemde jaar Dr. Wirtz als directeur der school aftrad, waart gij, als primus inter pares, diens aangewezen opvolger. Hoogelijk is het te waardeeren, dat gij dien post van vertrouwen naast de werkzaamheid als docent, op U hebt willen nemen, vooral ook met het oog op de komende gebeurtenissen. Moge het U, met rijke ervaring toegerust, gegeven zijn met onverzwakte kracht de reorganisatie tot stand te brengen, waarnaar reeds jaren door velen reikhalzend is uitgezien. Moogt gij daarbij gesterkt worden door het vertrouwen en den steun, welke U ongetwijfeld van de zijde der Regeering en van Uw medewerkers zullen geschonken worden en door de groote waardeering voor Uw persoon en Uw werk, van welke de in deze stonde U te beurt gevallen onderscheiding mede een bewijs moge zijn.

De heer SCHIMMEL bedankte den promotor voor de waardeerende woorden tot hem gesproken, doch meende, dat zijn verdiensten overschat waren. Hij gelooft de dan ook, dat de huldiging meer gold 's Rijks veeartsenijschool, welke hij vertegenwoordigt, dan hem zelf. Deze inrichting heeft volgens spreker, toch reeds groote verplichting aan de Universiteit te Utrecht. In verband daarmede wees hij er op dat de hoogleeraren VAN LIDTH DE JEUDE en J. VOSMAER er bij de opening der veeartsenijschool in 1821 het eerst onderwijs gaven, terwijl eerstgenoemde tevens directeur was. Voorts, dat toen VOSMAER in 1824 overleed, hij werd vervangen door den hoogleeraar DE FREMERY, en dat in 1822 de gunstig bekende aan de universiteit werkzame SCHUBAERT ook aan de Veeartsenijschool als prosector anatomes werd verbonden.

In het 4de decennium van de vorige eeuw, aldus ging spreker voort, ontstond door verschillende omstandigheden een inzinking van het veterinair onderwijs. Wederom sprongen de hoogleeraren dezer Universiteit in de bres, om de veeartsenijschool te behouden en te reorganiseeren; vooral spande de professor G. J. MULDER zich er vóór en gaf tot dit doel een brochure uit, getiteld: „De Veeartsenijschool". Het gevolg was, dat het Rijk de school in 1851 overnam; tot dien tijd was zij bekostigd uit het Fonds van Landbouw. Dit fonds was echter uitgeput.

In de eerstvolgende jaren kon de school zich, ondanks de haar ook overigens ten deel gevallen reorganisatie, niet genoegzaam herstellen. Dit geschiedde eerst, nadat Dr. MAC GILLAVRY in 1871 directeur werd en zich belastte met het onderwijs in physiologie. Onder zijn directoraat werd het aantal leeraren en het onderwijs-materiaal uitgebreid en ontstond het instituut der assistenten. Een der eersten was Dr. VAN 'T HOFF de later zoo beroemd geworden chemicus. MAC GILLAVRY belastte hem met het onderwijs in natuurkunde.

Toen MAC GILLAVRY in 1877 als hoogleeraar naar Leiden ging, volgde Dr. PEKELHARING hem op; deze gaf niet enkel physiologie, doch ook algemeene pathologie en pathologische anatomie.

In 1881 ging hij over naar deze universiteit. Evenals hij, hebben zijn opvolgers in dezelfde leervakken, Dr. J. DE JAGER, die thans nog in Amerika is, Dr. ZWAARDEMAKER, nu hoogleeraar aan deze Universiteit, en Dr. HAMBURGER, hoogleeraar te Groningen zich voor het onderwijs aan de Veeartsenijschool zeer verdienstelijk gemaakt.

Spreker wees er verder op, dat ook de hoogleeraren VAN ITALLIE, thans te Leiden, en NIERSTRASZ, nu in Utrecht, met vrucht als leeraar aan de school werkzaam zijn geweest, en besloot daaruit, dat terwijl aan de eene zijde de Rijks Veeartsenijschool eenigermate is geweest een pépinière voor onderscheidene hoogleeraren der verschillende Universiteiten, zij van een andere zijde mag worden aangemerkt als het pleegkind der Utrechtsche Universiteit. En nu, meent spreker, is de band, welke steeds tusschen beide onderwijsinrichtingen heeft bestaan, door de hooge onderscheiding hem ten deel gevallen, en waarvoor hij hartelijk dank zegt, nauwer aangehaald. Hij spreekt de hoop uit, dat de weldra te verwachten veterinaire hoogeschool eenmaal als 6e faculteit in deze universiteit zal worden opgenomen. Een dergelijke vereeniging bestaat reeds op vele plaatsen in het buitenland, en op andere wordt ze voorbereid.

KROON.

Vergadering der afd. Groningen-Drenthe op 8 November 1913. Aanwezig 21 leden. Als nieuw lid werd aangenomen de heer N. BRANDENBURG te Dieverbrug; als vertegenwoordiger der afd. voor de bijz. alg. vergadering, eventueel gedelegeerdenvergadering, werd benoemd de heer W. TEN HOOPEN; terwijl voor de eventueel vacante plaats in het hoofdbestuur als voorloopige candidaat werd gesteld de heer A. VEENBAAS te Wolvega.

Achtereenvolgens worden behandeld: het wetsontwerp in zake vleeschkeur, waarbij gewezen wordt op de wenschelijkheid van keuring bij huisslachtingen, niet zelfstandige keuring door hulpkeurmeesters, oprichting van keur- en slachtlocalen ook in kleinere gemeenten, vervoer van gestorven dieren naar centrale slachtplaatsen, wenschelijke keuring van het levende dier, 't niet gewenscht zijn van uitzonderingsmaatregelen ten opzichte van vee en van gemeenten; terwijl de aandacht wordt gevestigd op onze export naar Duitschland, het verbod van insnijdingen in verband met verplichte keuring. Ook de wenschelijkheid van meerdere eenheid bij de keuring wordt betoogd en gevraagd of het ook nuttig zoude zijn actie te voeren bij de leden der 2e Kamer?

Het rapport der veeverzekeringscommissie wordt besproken en hier en daar geeft het aanleiding tot op- en aanmerkingen. Het in sommige gevallen toestaan van het inroepen van niet-deskundige hulp, het laten slachten zonder advies van de veearts, het op risico van den eigenaar verder doen behandelen van afgekeurde dieren, werd bedenkelijk geacht.

Ten opzichte van het ontwerp: Veeartsenijkundig Hooger Onderwijs, werd o. a. de wenschelijkheid uitgesproken niet gezamenlijk met het Hooger Landbouwonderwijs één College van curatoren te hebben.

Van het verhandelde in de j.l. gehouden algemeene vergadering wordt verslag uitgebracht door den afgevaardigde Dr. J. v. D. VEEN, waarna door den heer BEUNDERS eenige interessante pathologische praeparaten worden gedemonstreerd, w. o. *tuberculose* bij het varken, 1e van de klauwstreek, 2e van een rib, welke, bij niet nauwlettend onderzoek zeer gemakkelijk over het hoofd kan worden gezien, en 3e vier tuberculeuse halswervels; dito bij het rund, 1e tuberculose van de ruggemergsvliezen, 2e tuberculose van de hersenen en wel in de rechter hemisfeer een tub. haard, aan de linker hemisfeer hydrocephalus externus met sterke atrophie. Verder Wormaneurisma in de aorta; in het colon van het paard ontelbare sclerostomen, onder opmerking dat sclerostomatose bij 't paard meer de aandacht moest verdienen en zeker meer ziektetoestanden veroorzaakt dan daaraan worden toegeschreven.

Zeer interessant was een hersenpraeparaat van het paard, waarbij men in de rechterhelft van de kleine hersenen een coagulum zag, in welks centrum een worm, waarschijnlijk tot de Oestriden behoorende, werd aangetroffen.

Bij de rubriek vrije mededeelingen, werd levendige discussie gevoerd over de oorzaak van de z.g.n. longenjacht (in Friesland „najaarspoest" genoemd).

Enkelen meenden het op rekening van longwormen te moeten brengen, doch meerderen achtten de oorzaak meer gelegen in prikkels veroorzaakt door de produkten van plantenziekten op het gras, schimmelig en stoffig hooi, etc.

Aan het gemeenschappelijk diner, werd de heer BOSSCHER — als gast aan de tafel genoodigd — door den voorzitter, den heer LAMERIS, gelukgewenscht met zijne benoeming tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau. KROES.

Nederlandsche Melkhygiënische Vereeniging. Te Amsterdam is op 28 Nov. een buitengewone algemeene vergadering van leden der Nederlandsche Melkhygiënische Vereeniging gehouden, onder leiding van den voorzitter, den heer TH J. A. DIEPHUIS

Allereerst werden, met algemeene stemmen, vastgesteld de nieuwe statuten, zooals ze in de vorige vergadering zijn aangenomen.

Daarna werd door het lot aangewezen, dat de keuze van den nieuwen voorzitter zal geschieden uit de afdeeling Melkverzorging. Gekozen werd hierop tot voorzitter de heer Th. J. A. DIEPHUIS. Tot leden van het bestuur heeft de vergadering de heeren Mr. C. P. ZAAYER te Den Haag, dr. R. VAN RAALTE te Dordrecht, dr. H. REMMELTS te Den Haag, en H. BEER te Arnhem gekozen.

Als bestuursleden van de wetenschappelijke afdeeling werden gekozen de heeren Mr. C. P. ZAAYER, voorzitter; dr. H. REMMELTS, dr. R. VAN RAALTE, C. P. KONING te Bussum, en E. A. L. QUADEKKER te Nijmegen.

Het bestuur van de afdeeling Melkverzorging werd aldus samengesteld: TH. J. A. DIEPHUIS, voorzitter; J. NOORDAM, den Haag; B. WILDENBEEST, te Nijmegen; A.F. DE BOER, te Haarlem, en H. BEER, te Arnhem.

Na deze bestuursverkiezingen heeft mej. A. J. LICHTENBELT een lezing gehouden getiteld: *Eenige mededeelingen over melkonderzoek.*

(*N. Rott. Ct.*)

Tweede Kamer der Staten Generaal. Vergadering van Vrijdag 28 November.

Indische begrooting.

Aan de orde is Hoofdstuk I (Uitgaven in Nederland.)

Bij onderafdeeling 53 (veeartsenijkundigen dienst) betoogt de heer VAN VOLLENHOVEN (V.L.), dat afwachten met een studietoelage ter voorziening in het tekort aan veeartsen gevaarlijk is. Men moet reeds dadelijk hun positie verbeteren. Want verbetering van den veestapel is in het belang van den inlandschen landbouwer, en maatregelen om daarin te voorzien zijn dringend noodig. In Deli zijn sinds 1895 door een goeden particulieren veeartsenijkundigen dienst veeziekten als de veepest niet meer voorgekomen. Laat de minister al zijn invloed aanwenden bij de Indische regeering, opdat bij een volgende begrooting aan deze zaak de aandacht zal kunnen worden gewijd.

De MINISTER zegt dit gaarne toe.

De onderafdeeling wordt goedgekeurd z. h. s.

(*N. Rott. Ct.*)

De heer VAN VOLLENHOVEN verdient onzen dank en die der indiese collega's voor het behartigen der veeartsenijkundige belangen. VR.

Personalia. Bij Koninklijk besluit van 15 November 1913, n°. 51 zijn benoemd:

tot lid en voorzitter der commissie die gedurende de jaren 1914, 1915 en 1916 belast zal zijn met het afnemen van het veeartsenijkundig examen, W. C. SCHIMMEL, directeur van 's Rijksveeartsenijschool te Utrecht;

tot lid en secretaris, W. J. PAIMANS, leeraar aan 's Rijksveeartsenijschool te Utrecht;

tot leden: Dr. H. MARKUS, leeraar aan 's Rijksveeartsenijschool te Utrecht; J. J.

WESTER, leeraar aan 's Rijksveeartsenijschool te Utrecht; Dr. B. SJOLLEMA; leeraar aan 's Rijksveeartsenijschool te Utrecht; H. M. KROON, leeraar aan 's Rijksveeartsenijschool te Utrecht; Prof. Dr. D. A. DE JONG, leeraar aan 's Rijksveeartsenijschool te Utrecht; Dr. H. JAKOB, leeraar aan 's Rijksveeartsenijschool te Utrecht, Dr. G. KREDIET, leeraar aan 's Rijksveeartsenijschool te Utrecht; J. H. HARTOG, buitengewoon leeraar aan 's Rijksveeartsenijschool te Utrecht; A. FREDERIKSE, dirigeerend paardenarts bij het Iste regiment veldartillerie te Utrecht; Dr. C. J. RAB, gemeenteveearts en keurmeester en plaatsvervangend districtsveearts te Oosterbeek; Dr. D. G. UBBELS, districtsveearts te Leiden;

tot plaatsvervangende leden: H. J. C. VAN LENT, plaatsvervangend districtsveearts en gouvernementsveearts te Tiel; B. M. BUSING, plaatsvervangend districtsveearts en gouvernementsveearts te Naarden; Dr. A. TEN SANDE, districtsveearts te 's Gravenhage; Dr. H. A. VERMEULEN, prosector-anatomes aan 's Rijksveeartsenijschool te Utrecht; Dr. L. F. D. E. LOURENS, adjunct-directeur der Rijksseruminrichting, plaatsvervangend districtsveearts en gouvernementsveearts te Rotterdam; Dr. J. H. PICARD, plaatsvervangend districtsveearts, gemeenteveearts en hoofd der vleeschkeuring te Zeist; Dr. K. OVER, oud-paardenarts 2de klasse, keuringsveearts aan het abattoir te Amsterdam; Dr. H. E. REESER, bacterioloog aan de Rijksseruminrichting te Rotterdam; J. P. VAN DER SLOOTEN, adjunct-directeur van de gemeente-slachtplaats, plaatsvervangend districtsveearts en Rijkskeurmeester te Utrecht; Dr. H. SCHORNAGEL, prosector en conservator aan het pathologisch instituut van 's Rijksveeartsenijschool te Utrecht; Dr. E. A. R. F. BAUDET, conservator-assistent bij het instituut voor parasitaire- en infectieziekten aan 's Rijksveeartsenijschool te Utrecht; J. A. BEYERS, conservator-assistent bij de cliniek en de bijzondere ziektekunde en geneesleer aan 's Rijksveeartsenijschool te Utrecht en Dr. T. VAN HEELSBERGEN, conservator-assistent bij het instituut voor parasitaire- en intectieziekten aan 's Rijksveeartsenijschool te Utrecht.

Benoemd tot leeraar in veeteelt aan de Rijkslandbouw-winterschool te Veendam, de heer K. HUIZINGA, veearts te Hoogezand.

Bij Koninklijk besluit van 27 November 1913 n°. 54 zijn benoemd bij het personeel van den geneeskundigen dienst der landmacht, tot paardenarts der 2de klasse, de reserve-paardenarts der 2de klasse B. EGGINK, en zulks onder toekenning van een eervol ontslag als zoodanig uit den militairen dienst, en de veearts P. A. VAN DRIEST.

SCHORNAGEL.

Nieuw uitgekomen boeken.

OSTERTAG. *Fleischbeschau.*

ELLENBERGER und SCHUMACHER *Vergleichende Histologie der Haussäugetiere.*

HEINRICH JAKOB. Dr. med. vet. Professor für Pharmacologie, Toxicologie und allgemeine Therapie. Vorstand der klinik für kleine Haustiere an der Reichstierarzneischule zu Utrecht. *Diagnose und Therapie der inneren Krankheiten des Hundes.* F. ENKE. Stuttgart.

Deze werken zullen nader uitvoerig in dit tijdschrift besproken worden.